FRANZ
KAFKA

„Dragoste la prima vedere, Kafka-style.“

JOHN BANVILLE

Scrisori către Felice

FRANZ KAFKA

Scrisori către Felice

Traducere din limba germană şi note de

Radu Gabriel Pârvu

Editura Pandora M

2022

O.P. 16, Ghişeul 1, C.P. 0490, Bucureşti
Tel.: +4 021 300 60 90 ; Fax: +4 0372 25 20 20
e-mail: comenzi@edituratrei.ro
www.pandoram.ro

ISBN (print): 978-606-978-464-8
ISBN (epub): 9786069785713

Pandora M face parte din Grupul Editorial TREI

Editori:
Magdalena Mărculescu
Silviu Dragomir
Fondator:
Ion Mărculescu, 1994
Director editorial:
Bogdan-Alexandru Stănescu
Redactare:
Michi Lucescu
Design:
Andrei Gamarţ
Director producţie:
Cristian Claudiu Coban
Dtp:
Dan Crăciun
Corectură:
Oana Apostolescu

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Corespondenţa reunită sub titlul *Scrisori către Felice* reprezintă o „secţiune transversală” prin cele trei volume îngrijite şi traduse de regretatul germanist Radu Gabriel Pârvu, reţinând dintre cele circa 1500 de scrisori kafkiene doar pe cele ce alcătuiesc istoria relaţiei sale cu Felice Bauer. Traducerea urmează volumele *Briefe 1900-1912*, *Briefe 1913-März 1914* şi *Briefe April 1914-1917*, publicate de Editura S. Fischer din Frankfurt sub îngrijirea lui Hans-Gerd Koch, iar structura paginilor de faţă o respectă pe cea a volumului *Briefe an Felice Bauer: und andere Korrespondenzen aus der Verlobungszeit* (Fischer, 2015).

Scrisorile din paginile ce urmează au fost trimise de Franz Kafka în perioada 20 septembrie 1912 – 16 octombrie 1917 şi au fost destinate unei femei pe care a iubit-o, cu care s-a logodit de două ori şi de care s-a despărţit de două ori. În 1955, Schoken Books a achiziţionat de la Felice Bauer scrisorile trimise ei de către Franz Kafka. Cu această ocazie, ea a lăsat editurii şi scrisorile trimise de scriitor prietenei sale, Grete Bloch. Ele îi fuseseră dăruite de Grete Bloch în 1935, când părăsise Germania. Aceasta din urmă i-a încredinţat avocatului ei de la Florenţa o sumă de alte scrisori, care i le-a pus la dispoziţie lui Max Brod. Ediţia de faţă include, în ordine cronologică, aceste scrisori, cât şi altele trimise de Kafka prietenilor sau membrilor familiei Bauer. Ele au ca subiect relaţia celor doi, oferind astfel o imagine cât mai exactă a situaţiei. Scrisorile trimise de Felice Bauer către Franz Kafka nu s-au păstrat.

B.A.S.

Scrisori către Felice

Către Max Brod la Praga

Praga, 14 august 1912, miercuri

Bună dimineaţa!

Dragă Max, ieri, când am pus în ordine bucăţile, m-am aflat sub influenţa domnişoarei[1]; este foarte posibil ca astfel să fi făcut vreo prostie, să fi rezultat o succesiune caraghioasă, poate doar pe-ascuns. Te rog, mai uită-te pe manuscris şi dă-mi voie să includ mulţumirile mele pentru acest lucru în recunoştinţa foarte mare pe care ţi-o datorez!

Al tău, Franz

Mai sunt greşeli mărunte de scriere, aşa cum constat acum, când citesc din păcate pentru prima oară una dintre copii. Şi punctuaţia! Dar poate că mai este timp pentru asta la corectură. Şterge însă „dar cum arătaţi?” din povestirea despre copii şi pune semnul întrebării după acel „într-adevăr” dinaintea celor patru cuvinte.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 septembrie 1912, vineri

Mult stimată domnişoară,

În cazul în care nu v-aţi mai aminti câtuşi de puţin de mine – ceea ce este foarte posibil –, mă prezint încă o dată: mă numesc Franz Kafka şi sunt omul acela care v-a salutat pentru prima oară într-o seară la domnul director Brod[2] din Praga şi apoi v-a întins peste masă, una după alta, fotografiile dintr-o călătorie din programul Thalia[3], iar la sfârşit v-a ţinut mâna în mâna cu care bate acum clapele, şi dumneavoastră aţi întărit prin acest gest promisiunea că anul viitor vreţi să călătorim împreună în Palestina[4].

Dacă mai doriţi să facem excursia respectivă – atunci aţi spus că nu veţi ezita deloc, şi nici eu n-am remarcat la dumneavoastră ceva de acest fel –, n-ar fi doar bine, ci neapărat necesar să încercăm încă de-acum să ne înţelegem în legătură cu această călătorie. Căci va trebui să exploatăm la maximum perioada noastră de concediu, mult prea scurtă pentru o călătorie în Palestina, şi vom reuşi să facem asta numai după ce ne vom fi pregătit cât mai bine cu putinţă şi vom cădea de acord în privinţa tuturor pregătirilor.

Trebuie să vă mărturisesc însă un lucru, oricât de prost sună el în sine şi, în plus, nu se potriveşte deloc cu afirmaţiile mele anterioare: sunt un corespondent nepunctual. Negreşit, dacă n-aş avea maşina de scris, situaţia ar fi mai gravă decât este, întrucât, chiar dacă n-aş avea vreodată destul chef să scriu o scrisoare, până la urmă vârfurile degetelor sunt tot timpul pregătite de scris. Drept răsplată pentru asta, nici nu aştept vreodată ca scrisorile să sosească la timp; deşi aştept o epistolă cu aceeaşi nerăbdare în fiecare zi, nu sunt niciodată dezamăgit dacă ea nu vine, iar dacă soseşte în cele din urmă, mă las surprins cu plăcere.

Întorcând coala în maşina de scris, observ că m-am înfăţişat, poate, mult mai dificil decât sunt. Probabil că aşa-mi trebuie dacă am făcut o asemenea greşeală; căci de ce mai scriu această scrisoare după program şi la o maşină cu care nu sunt foarte obişnuit?

Dar totuşi – singurul dezavantaj când scrii la maşină este că te rătăceşti în felul ăsta –, chiar dacă ar exista ezitări faţă de persoana mea, mă refer la ezitările practice de a mă lua în călătorie ca însoţitor, ghid, povară, tiran şi ce ar mai putea ieşi din mine, totuşi, spuneam, n-ar trebui să existe de la bun început obiecţii decisive

împotriva mea în calitate de corespondent – şi deocamdată numai despre asta ar fi vorba –, aşa că aţi putea încerca să corespondaţi cu mine.

Praga, 20 septembrie 1912

Al dumneavoastră sincer supus,
Dr. Franz Kafka
Praga, Pořič 7

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 septembrie 1912, sâmbătă

Stimată domnişoară, scuzaţi-mă că nu vă scriu la maşină, dar am să vă scriu îngrozitor de multe lucruri, iar maşina de scris se află dincolo, pe coridor; în plus, această scrisoare mi se pare foarte urgentă. Totodată, astăzi în Boemia e sărbătoare[5] (fapt ce, de altfel, nu are neapărat legătură cu scuzele de mai sus), maşina de scris nici nu scrie destul de repede pentru mine, mai este şi vreme frumoasă, e cald, ţin fereastra deschisă (ferestrele mele sunt însă mereu deschise), am venit la birou aproape cântând, ceea ce nu s-a întâmplat de mult, iar dacă n-aş fi venit să iau scrisoarea dumneavoastră, nici n-aş şti de ce aş mai fi venit la birou azi, în zi de sărbătoare.

De unde am adresa dumneavoastră? Să nici nu mă-ntrebaţi, în caz că aveţi această intenţie. A trebuit să cerşesc de-a dreptul adresa dumneavoastră. Mai întâi mi s-a dat adresa unei societăţi pe acţiuni[6], dar asta nu mi-a plăcut. Pe urmă am primit adresa dumneavoastră de-acasă, dar fără număr, şi apoi am obţinut şi numărul. Atunci am fost mulţumit, însă n-am scris, tocmai fiindcă am păstrat adresa pentru ceva anume. În afară de asta, m-am temut că adresa este greşită, căci m-am întrebat cine a fost Immanuel Kirch[7]. Şi nimic nu este mai trist decât să trimiţi o scrisoare la o adresă nesigură; atunci nici nu mai e scrisoare, ci mai degrabă suspin. După aceea, când am aflat că pe strada dumneavoastră se găseşte o Immanuel-Kirche[8], a fost din nou bine pentru o vreme. Numai că mi-ar fi plăcut să am la adresa dumneavoastră şi specificarea unui punct cardinal, aşa cum au întotdeauna adresele din Berlin. În ce mă priveşte, v-aş fi mutat în nord, deşi cred că acolo-i o zonă săracă.

Făcând însă abstracţie de aceste griji legate de adresă (la Praga nici nu se ştie cu certitudine dacă locuiţi la numărul 20 sau 30), câte a mai avut de îndurat jalnica mea epistolă, înainte de a fi scrisă! Acum, când uşa dintre noi a început să se deschidă sau cel puţin stăm cu mâna pe clanţă, pot s-o spun, chiar dacă nu trebuie. Ce de toane mă stăpânesc, domnişoară! O ploaie de stări nervoase cade neîncetat asupra mea. Ce vreau acum, nu mai vreau în clipa următoare. Când sunt pe scară, încă nu ştiu ce dispoziţie

sufletească voi avea în momentul în care voi intra în casă. Trebuie să acumulez în mine nişte incertitudini, până ca ele să devină o certitudine măruntă sau o scrisoare. De câte ori – spre a nu exagera, să zic: de vreo zece seri – am tot compus, înainte de a adormi, acea primă scrisoare. Or, unul dintre lucrurile din pricina cărora sufăr este că nimic din ce-am alcătuit temeinic în prealabil nu pot să aştern pe hârtie mai târziu într-un mod fluent. Memoria mea e într-adevăr foarte proastă, dar nici cea mai bună memorie nu m-ar putea ajuta să scriu cu fidelitate măcar un fragment, oricât de mic, pe care l-am conceput anterior şi n-am făcut altceva decât să-l ţin minte, pentru că în interiorul fiecărei fraze există nuanţe ce trebuie să rămână în suspensie, înainte de a fi puse pe hârtie. Când mă aşez să scriu fraza memorată, nu văd decât fărâmele aflate acolo, nu pătrund cu privirea nici printre ele, nici dincolo de ele, şi-atunci ar trebui măcar s-arunc condeiul, dacă asta ar corespunde şovăielilor mele. Totuşi, m-am gândit bine la acea scrisoare, fiindcă nu eram deloc hotărât s-o scriu, şi tocmai astfel de reflecţii sunt cel mai bun mijloc de a mă ţine la distanţă de scris. Îmi amintesc că, odată, chiar m-am sculat din pat ca să notez ceea ce chibzuisem pentru dumneavoastră. Dar imediat m-am urcat la loc, căci mi-am reproşat – acesta este al doilea lucru de care sufăr – nebunia neliniştii mele, susţinând că şi-n zori aş putea să aştern pe hârtie ceea ce am bine fixat în minte. Spre miezul nopţii răzbat mereu asemenea presupuneri.

Urmând însă acest drum, nu voi ajunge niciodată la capăt. Trăncănesc despre scrisoarea mea anterioară, în loc să vă scriu atâtea lucruri pe care trebuie să vi le scriu. Reţineţi, vă rog, de unde vine importanţa pe care a dobândit-o pentru mine acea scrisoare! Vine din faptul că mi-aţi răspuns la ea cu această scrisoare, aflată aici, lângă mine, şi de care mă bucur în mod ridicol; acum pun mâna pe ea, spre a simţi că sunt în posesia ei. Mai scrieţi-mi degrabă una! Nu vă daţi osteneala, o scrisoare oboseşte pe oricine, oricum am privi-o! Trimiteţi-mi totuşi un mic jurnal, care e mai puţin revendicat şi mai curând dăruit! Fireşte, în el trebuie să scrieţi mai mult decât ar fi necesar doar pentru dumneavoastră, căci nu vă cunosc deloc. Aşadar, va trebui să notaţi o dată şi când veniţi la serviciu, ce aţi mâncat la micul dejun, ce privelişte aveţi de la fereastra biroului, ce fel de activitate desfăşuraţi acolo, cum se numesc prietenii şi prietenele dumneavoastră, de ce vi se fac cadouri, cine vrea să vă ruineze sănătatea dăruindu-vă dulciuri, precum şi alte o mie de lucruri de a căror existenţă şi posibilitate eu habar n-am. Dar cum a rămas cu călătoria în Palestina? Vom merge foarte curând sau puţin mai târziu, însă precis în primăvara sau toamna viitoare. Opereta lui Max[9] se odihneşte acum, el se află-n Italia, dar în scurt timp va scoate în Germania dumneavoastră un anual literar nemaipomenit[10].

Cartea mea, cărticica, broşurica[11] a fost bine primită. Nu e însă foarte bună, trebuie să scriu lucruri mai bune.

Spunând acest adevăr, vă urez să rămâneţi cu bine!

Al dumneavoastră,
Franz Kafka

Către Sophie Friedmann[12] *la Breslau*

Praga, 14 octombrie 1912, luni 14.X.12

Dragă şi stimată doamnă,

Astă-seară, în mod întâmplător şi fără a avea de fapt permisiunea – n-o să fiţi supărată pe mine din această cauză –, am citit într-o scrisoare adresată părinţilor dumneavoastră observaţia că domnişoara Bauer se află într-o corespondenţă constantă cu mine. Întrucât acest lucru este adevărat numai în anumite condiţii, dar pe de altă parte, ar corespunde dorinţei mele, vă rog, dragă şi stimată doamnă, să-mi scrieţi câteva cuvinte explicative la acea observaţie, ceea ce nici nu v-ar veni greu să faceţi, de vreme ce păstraţi, fără îndoială, legătura cu domnişoara prin intermediul scrisorilor.

Corespondenţa pe care aţi numit-o „constantă” arată în realitate astfel: după ce trecuseră vreo două luni din seara în care am văzut-o pe domnişoara pentru prima şi ultima dată la părinţii dumneavoastră, i-am trimis domnişoarei o scrisoare al cărei conţinut nu mai merită menţionat aici, deoarece a urmat un răspuns amabil. N-a fost nicicum un răspuns prin care să încheie socotelile, ci, după tonul şi conţinutul lui, putea fi luat foarte bine drept o introducere la o corespondenţă ce ar putea deveni cândva amicală. Răstimpul dintre scrisoarea mea şi răspuns a însumat, ce-i drept, 10 zile, iar acum mi se pare că ar fi trebuit să iau drept sfat pentru răspunsul meu această ezitare, totuşi nu prea lungă în sine. Din diverse motive, ce, de asemenea, nu merită menţionate – deja pomenesc, probabil, prea multe lucruri care dumneavoastră, dragă şi stimată doamnă, nu vi se par demne de a fi amintite –, eu n-am procedat la fel, ci, după ce am citit acea scrisoare, poate, mai neatent în unele privinţe, i-am dat imediat un răspuns care pentru mulţi avea, pesemne, caracterul inevitabil prostesc al unei izbucniri. Oricum, pot să jur că admiţând îndreptăţirea tuturor obiecţiilor la scrisoarea mea, obiecţia de lipsă de onestitate ar fi injustă, iar lucrul acesta ar trebui să fie totuşi hotărâtor pentru nişte oameni ce nu au prejudecăţi nefavorabile unii despre alţii. Or, de la această scrisoare au trecut 16 zile, fără să fi primit un răspuns, şi realmente n-aş şti ce ar mai putea determina acum un răspuns tardiv, mai ales că epistola mea anterioară era una dintre acele scrisori a căror încheiere are singura menire de a crea cât mai grabnic prilejul unui răspuns. În decursul acestor 16 zile, ca să fiu sincer cu dumneavoastră până la capăt, i-am mai scris domnişoarei două

epistole, pe care nu i le-am trimis, totuşi; ele sunt singurele care mi-ar permite, dacă aş avea umor, să vorbesc despre o corespondenţă constantă. Iniţial, chiar aş fi putut crede că o serie de circumstanţe întâmplătoare ar fi împiedicat sau ar fi făcut imposibil răspunsul la scrisoarea mea, dar am analizat totul şi nu mai cred în circumstanţe întâmplătoare.

Cu siguranţă, dragă şi stimată doamnă, n-aş fi îndrăznit să fac această scurtă confesiune nici faţă de dumneavoastră, nici faţă de mine, dacă nu m-ar fi lezat peste măsură tocmai acea observaţie din scrisoarea dumneavoastră şi dacă, în plus, n-aş şti că această epistolă, al cărei conţinut nu trebuie să fie lăsat la vedere, va ajunge pe mâini bune şi abile.

Cu sincere salutări pentru dumneavoastră şi iubitul dumneavoastră soţ,

al dumneavoastră supus,
Franz Kafka,
Praga, Pořič 7

Către Sophie Friedmann la Breslau

Praga, 18 octombrie 1912, vineri

Dragă şi stimată doamnă,

Munca de birou trebuie să rămână pe planul al doilea în faţa importanţei acestei epistole prin care răspund la scrisoarea dumneavoastră din data de 16, care, de vreme ce e scrisă de dumneavoastră, este drăguţă, amabilă şi clară, aşa cum m-am aşteptat; în schimb, pasajul pe care-l citaţi din scrisoarea ei[13] nu se lasă descifrat nici la a zecea lectură. Prin urmare, acea remarcă despre „o corespondenţă constantă” n-aţi făcut-o, realmente, doar în trecere şi în absenţa oricărei dovezi, aşa cum, spre ruşinea mea, am crezut fără s-o mai mărturisesc totuşi în ultima scrisoare, fiindcă, altminteri, aceasta ar fi devenit inutilă. Şi-atunci, această vie corespondenţă să fi existat oare pe 3 sau, cel mai devreme, pe 2 octombrie, deci într-un moment când cea de-a doua nefericită scrisoare a mea trebuia neapărat să fi ajuns la Berlin? Este aşadar posibil să fi fost dat un răspuns, întrucât pasajul citat constituie totuşi o mărturie a cunoaşterii scrisorii respective? Da, dar mă întreb dacă scrisorile chiar se pierd, exceptând cazul în care cel care le-aşteaptă în incertitudine nu găseşte altă explicaţie? Trebuie să recunoaşteţi totuşi, dragă şi stimată doamnă, că am avut dreptate să vă scriu şi că aceasta-i o problemă care are mare nevoie de un înger bun.

Dumneavoastră şi iubitului dumneavoastră soţ, salutările mele cele mai sincere.

Al dumneavoastră îndatorat,
18.X.12 Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 octombrie 1912, miercuri

23.X.12

Stimată domnişoară,

Chiar de-ar sta în jurul mesei mele toţi cei trei directori pe care-i am[14] şi s-ar zgâi la condeiul meu, tot trebuie să vă răspund imediat, căci scrisoarea dumneavoastră parcă pogoară asupra mea din norii spre care de trei săptămâni îmi ridic degeaba privirile. (Tocmai mi s-a împlinit dorinţa, în ceea ce-l priveşte pe şeful meu direct[15].) Dacă ar fi să vă răspund în acelaşi mod la descrierea vieţii pe care aţi dus-o în acest răstimp, v-aş spune că, în orice caz, jumătate din timp l-am petrecut aşteptându-vă scrisoarea; desigur, aici pun la socoteală şi cele trei scurte epistole pe care vi le-am scris în aceste trei săptămâni (acum sunt luat la întrebări în legătură cu asigurarea puşcăriaşilor, Dumnezeule mare!); la nevoie, două dintre scrisorile respective vor putea fi trimise acum, pe când a treia, de fapt prima în ordine cronologică, e-n imposibilitate de a-şi vedea de drum[16]. Iar scrisoarea dumneavoastră se va fi pierdut deci (acum a trebuit să explic că nu ştiu nimic despre un recurs la minister privindu-l pe Josef Wagner din Katharinaberg) şi nu voi primi niciun răspuns la întrebările mele de-atunci, deşi nu-s deloc vinovat de această pierdere.

Sunt neliniştit şi nu prea reuşesc să mă adun, îmi vine mereu să mă plâng în cercul meu, deşi azi nu mai e ieri, iar problemele acumulate se revarsă, eliberându-se, în zilele mai bune.

Ce vă scriu astăzi nu constituie un răspuns la scrisoarea dumneavoastră; poate că răspunsul are să fie abia scrisoarea mea de mâine sau, eventual, cea de poimâine. Fireşte, felul meu de a scrie nu este nebunesc în mod întâmplător, ci e tot atât de nebunesc precum actualul meu mod de viaţă, pe care, de asemenea, vi-l pot descrie cândva.

Şi necontenit primiţi daruri! Cărţile, bomboanele şi florile astea sunt împrăştiate pe biroul dumneavoastră? Pe masa mea nu-i altceva decât dezordine, iar floarea de la dumneavoastră, pentru care vă sărut mâna, am pus-o repede la loc sigur, în portofel, unde, în ciuda pierdutei şi neînlocuitei dumneavoastră epistole, se mai găsesc, de altfel, două scrisori de la dumneavoastră, fiindcă l-am rugat pe Max să-mi dea scrisoarea pe care i-aţi adresat-o lui, lucru care este într-adevăr cam caraghios, dar pe care, altminteri, nu trebuie să mi-l luaţi în nume de rău.

Poate că această primă poticneală a corespondenţei noastre n-a fost deloc rea; acum ştiu că am voie să vă scriu, chiar dincolo de scrisorile pierdute. Dar nu trebuie să se mai piardă scrisori. – Rămâneţi cu bine şi gândiţi-vă la un mic jurnal[17].

Al dumneavoastră, Franz K.

Pe mine mă enervează deja posibila pierdere a unor scrisori, iar dumneavoastră nu-mi scrieţi corect nici măcar adresa. Trebuie să scrieţi aşa: Pořič 7, cu două cârlige pe „r” şi „c”, iar pentru mai multă siguranţă ar fi bine să menţionaţi şi Instituţia de Asigurări în Caz de Accidente de Muncă.

Data aniversării doamnei Sophie[18] v-o trimit mâine.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 octombrie 1912, joi

24.X.12

Stimată domnişoară,

Azi-noapte am avut o insomnie chinuitoare şi, abia la sfârşit, în ultimele două ore, m-am tot răsucit, silindu-mă să adorm, căutând în închipuire un somn în care visele nu sunt nici pe departe vise şi tocmai de aceea somnul nu-i somn. Şi în afară de asta, când am ieşit în fugă din casă, m-am ciocnit în faţa porţii de tava unei calfe de la măcelărie[19], astfel încât mai simt şi-acum lemnul tăvii deasupra ochiului stâng.

Asemenea pregătiri nu mă vor aduce într-o stare mai bună, ca să depăşesc dificultăţile ridicate de scrisoarea către dumneavoastră şi care mi-au trecut şi azi-noapte prin minte, luând noi şi noi forme. Ele nu constau în faptul că n-aş izbuti să spun ce vreau să scriu; sunt doar cele mai simple lucruri, însă sunt prea multe ca să le pot adăposti în timp şi spaţiu. Cunoscând aceasta, aş vrea uneori – ce-i drept, numai în timpul nopţii – să las totul baltă, să nu mai scriu nimic, preferând să pier din cauză că nu scriu, decât că scriu.

Îmi scrieţi că frecventaţi teatrele, ceea ce mă interesează foarte mult: în primul rând, fiindcă locuiţi acolo, la Berlin, sursa tuturor evenimentelor teatrale; în al doilea rând, vă alegeţi bine teatrele pe care le frecventaţi (în afară de Teatrul Metropol, unde am fost şi eu şi-am căscat cu toată fiinţa mea, mai-mai să-nghit scena, cât era de mare) şi în al treilea rând, eu însumi nu ştiu absolut nimic despre teatru. Pe de altă parte, la ce-mi ajută faptul că ştiu că mergeţi la teatru dacă nu cunosc tot ce s-a întâmplat anterior şi ce a urmat, dacă nu ştiu cum eraţi îmbrăcată, în ce zi din săptămână s-a petrecut asta, cum a fost vremea, dacă aţi cinat înainte ori după spectacol, ce loc aţi avut, în ce dispoziţie sufletească vă aflaţi şi care au fost motivele acesteia şi aşa mai departe, măcar atât cât îmi pot imagina. Fireşte, este imposibil să-mi scrieţi toate astea, dar luând-o aşa, orice este imposibil.

Ziua de naştere a doamnei Sophie – spre a vă scrie ceva ce poate fi pe deplin împărtăşit – este abia pe 18 martie. Dar a dumneavoastră când e, ca să întreb fără ocolişuri?

Nu doar agitaţia din birou este de vină că scrisoarea mea se abate de la subiect, aşa că acum vă întreb, iarăşi, cu totul altceva: păstrez în memorie cam tot ce aţi spus în seara aceea la Praga, în măsura în care pot avea încredere în asemenea convingeri; însă nu mi-e foarte clar un lucru care mi-a venit în minte când am citit scrisoarea dumneavoastră, şi trebuie să-mi completaţi această lacună. Când am plecat împreună de la domnul director Brod[20] şi el ne-a însoţit până la hotel[21], eram, ca să spun adevărul, dezorientat, neatent şi plictisit, fără ca prezenţa domnului director să fi fost vinovată de starea mea, cel puţin din câte-mi dau eu seama. Dimpotrivă, eram relativ mulţumit fiindcă mă simţeam lăsat singur. Atunci a venit vorba şi despre faptul că nu prea ajungeţi să circulaţi seara prin centrul oraşului, nici măcar când mergeţi la teatru, şi că atunci când vă întoarceţi, bateţi din palme într-un anumit mod, făcând-o astfel atentă din stradă pe mama dumneavoastră, care trimite pe cineva să vă deschidă poarta. Chiar aşa procedaţi, în felul ăsta cam ciudat? Şi aţi făcut o excepţie când aţi fost la Teatrul Metropol şi aţi luat cheia cu dumneavoastră numai fiindcă v-aţi întors foarte târziu? Întrebările astea sunt caraghioase? Chipul meu este absolut serios. Iar dacă râdeţi, vă rog să râdeţi cu bunăvoinţă şi să răspundeţi exact!

Cel mai târziu la primăvară va apărea la Rowohlt, la Leipzig, un *Anuar pentru literatură*, editat de Max. Acolo va fi inclusă o scurtă povestire a mea, *Verdictul*, care va avea dedicaţia „pentru domnişoara Felice B.”. Asta înseamnă cumva că am procedat prea autoritar cu drepturile dumneavoastră? Mai ales că această dedicaţie e plasată acolo încă de-acum o lună şi manuscrisul nici nu se mai află în posesia mea? Poate că se admite scuza că mi-am impus să las deoparte următoarea completare: (pentru domnişoara Felice B.), „ca să nu mai primească mereu daruri doar de la alţii”. În rest, din câte-mi dau seama, povestirea, în esenţa ei, n-are nici cea mai mică legătură cu dumneavoastră, în afara faptului că o fată, care apare pentru scurt timp acolo, se numeşte Frieda Brandenfeld, având, deci, aceleaşi iniţiale ale numelui ca şi dumneavoastră, după cum am observat ulterior. Mai degrabă, singura legătură constă numai în aceea că povestioara încearcă de la distanţă să vă câştige preţuirea. Şi acest lucru caută să-l exprime şi dedicaţia.

Mă preocupă mult faptul că nu voi afla ce mi-aţi răspuns la penultima scrisoare. Au trecut atâţia ani în care n-am auzit nimic despre dumneavoastră, iar acum e-aruncată-n uitare, într-un mod absolut inutil, încă o lună. Fireşte, mă voi interesa la poştă, dar există puţine şanse să aflu acolo mai mult decât vă mai amintiţi din scrisoarea aceea. N-aţi putea să-mi scrieţi în câteva cuvinte ce mai ţineţi minte?

Atât pentru azi, închei definitiv. Încă de la pagina anterioară a început deranjul, până şi-n această cameră mai liniştită, în care m-am ascuns. Vă miraţi că am atâta timp liber la birou (este vorba despre o excepţie forţată) şi că vă scriu numai de-aici. Şi pentru aceasta există explicaţii, dar nu am timp să vi le scriu.

Rămâneţi cu bine şi nu vă supăraţi că trebuie să semnaţi zilnic recipise[22].

Al dumneavoastră, FranzK.

Către Sophie Friedmann la Breslau

Praga, 24 octombrie 1912, joi

24.X.12

Dragă şi stimată doamnă,

Mii de mulţumiri pentru delicateţea cu care aţi tratat această problemă[23], ce pare să fie acum complet rezolvată. Faptul că nu mi-aţi răspuns la ultima scrisoare care, ce-i drept, nici nu necesita un răspuns aparte, nu trebuie privit, probabil, ca o pedeapsă pentru vreo neghiobie care s-ar fi putut strecura cu uşurinţă în cele două scrisori ale mele, din cauza nervozităţii, ori din alte motive. Ştiţi însă, dragă şi stimată doamnă, cât sufăr când nu primesc răspunsuri; fără îndoială, decât să nu-mi răspundeţi, era mai bine să mă fi pedepsit pentru o nerozie trimiţându-mi o scrisoare corespunzătoare. În urma acestei reflecţii, nu sper nici acum să primesc neapărat un răspuns, dar rămân convins că veţi fi şi-n continuare la fel de binevoitoare cu mine cum mi-aţi dovedit-o prin ultimul sprijin pe care mi l-aţi acordat. Mi-ar plăcea să-i mulţumesc separat şi iubitului dumneavoastră soţ; n-o fac însă pentru că, în primul rând, m-aş simţi totuşi cam jenat, iar în al doilea rând, ştiu că dumneavoastră şi soţul dumneavoastră aparţineţi unul altuia într-atât încât mulţumirile aduse dumneavoastră i se adresează nemijlocit şi lui.

Cu cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Drfkafka

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 25 sau 26 octombrie 1912, vineri sau sâmbătă

Stimată domnişoară,

Tocmai am avut drum la sediul guvernului, m-am dus şi am venit încet, este destul de departe, trebuie să treci pe celălalt mal al Vltavei. Mă împăcasem cu ideea că azi nu mai soseşte nicio scrisoare de la dumneavoastră fiindcă mă gândeam că, dacă scrisoarea nu vine dis-de-dimineaţă, nu mai are cum să ajungă. În

ultimele două zile am fost, din diverse motive, cam trist şi împrăştiat. La întoarcere m-am oprit pe Belvederegasse – pe o parte a străzii sunt locuinţe, pe cealaltă zidurile neobişnuit de înalte ale grădinii contelui Waldstein – şi, fără să mai stau pe gânduri, am scos din buzunar scrisorile dumneavoastră, am pus dedesubt scrisoarea adresată lui Max, aflată deasupra şi care nu prea mă interesa, şi am citit câteva rânduri din prima dumneavoastră scrisoare. Cu siguranţă, mă mişcam aproape ca-n somn, fiindcă dorm foarte puţin şi simt asta, fără a fi cu-adevărat obosit. Şi cum ajung la birou, dau peste neaşteptata scrisoare, având impunătoarele dimensiuni ale hârtiei pe care o folosiţi la scris şi cea mai îmbucurătoare greutate.

Din nou, ceea ce vă scriu nu constituie un răspuns. Să lăsăm întrebările şi răspunsurile să se-ncâlcească în voie! Dincolo de tot ce-i frumos în scrisoarea dumneavoastră, cel mai frumos lucru este că-mi daţi voie să vă scriu când vreau. Căci, până la urmă, mă gândeam dacă n-ar fi timpul să încetez să vă tot scriu zi de zi; în această privinţă nu vă cunosc; poate că apariţia zilnică a scrisorii vă sâcâie, dar eu, în ciuda lipsei mele totale de punctualitate, simt dorinţa irezistibilă de a vă scrie chiar dumneavoastră. Acum însă am obţinut permisiunea, pot să fac ce vreau, şi după cum am voie să vă scriu din nou, fără a fi primit răspuns, nutresc speranţa că în cazul în care aş fi incapabil să scriu, vă veţi milostivi totuşi să-mi trimiteţi o scrisoare, pentru că atunci aş avea nevoie de ea de două ori mai mult.

Astăzi răspund la un singur lucru. Aruncaţi piramidonul şi toate chestiile alea! Năpustiţi-vă asupra cauzelor durerilor de cap[24], în loc să daţi fuga la farmacie! Păcat că nu pot cuprinde cu privirea o perioadă mai lungă din viaţa dumneavoastră, ca să ştiu când au început durerile de cap! Senzaţia artificială pe care-o provoacă asemenea leacuri, oricât de eficiente ar fi ele, nu vi se pare mai insuportabilă decât durerile de cap, ce vă izbesc măcar pe cale naturală? De altfel, nu există decât tămăduire de la om la om, după cum şi durerea se transmite numai de la om la om; aşa mi se întâmplă mie în acest caz, cu durerile dumneavoastră de cap.

Rămâneţi cu bine şi fiţi în continuare binevoitoare cu mine!

Al dumneavoastră,
Kafka

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 octombrie 1912, duminică

Stimată domnişoară,

În sfârşit, la opt seara – azi este duminică –, pot să vă scriu, dar tot ce-am făcut, cât a fost ziua de lungă, a avut drept scop să ajung cât mai repede cu putinţă la acest moment. Vă petreceţi cu voioşie duminicile? Sigur că da, după atâta muncă! Pentru mine, cel puţin

de o lună şi jumătate, duminica-i o minune a cărei strălucire o văd încă de luni dimineaţa, când mă trezesc. Problema care rămâne e să târăsc după mine întreaga săptămână, până duminică, să tot tărăgănez ce am de făcut în zilele de lucru, dar oricum aş proceda, de obicei vinerea nu mai pot să continuu. Când petreci aşa fiecare oră a săptămânii şi nici măcar ziua nu reuşeşti să fii mai vigilent decât cineva care nu poate dormi noaptea şi când te uiţi îndărăt către maşinăria neîndurătoare a unei asemenea săptămâni, atunci trebuie să fii cu adevărat bucuros că aceste zile ce se înalţă dezolant nu se prăbuşesc la loc, spre a o lua de la capăt, şi că ele se scurg fără dificultate şi că în sfârşit poţi respira uşurat, fiindcă începe seara şi urmează altă noapte.

Sunt chiar mai vesel, dar nu azi: mi-am ratat plimbarea de duminică din cauza vremii ploioase şi, deşi spusele mele de-acum par să contrazică fraza de la începutul scrisorii, am petrecut o jumătate de zi în pat, cel mai bun loc pentru întristare şi meditaţie; turcii pierd[25], ceea ce m-ar putea determina să predic, ca un fals profet, retragerea nu numai pentru soldaţi, ci pentru toţi (este o grea lovitură chiar pentru coloniile noastre[26]), şi nu ne mai rămâne altceva de făcut decât să ne afundăm, orbi şi surzi, în alte activităţi.

Iată cum vă înveselesc! Dragă domnişoară, ar trebui să mă ridic şi să abandonez scrisoarea? Dar poate, dincolo de toate astea, vedeţi că, în definitiv, sunt foarte fericit, iar atunci îmi permiteţi să rămân pe loc şi să-mi continuu epistola.

În scrisoarea dumneavoastră amintiţi cât de stânjenită v-aţi simţit în seara aceea la Praga[27] şi, fără să vreţi s-o spuneţi sau s-o gândiţi cumva, din acest pasaj al scrisorii pare să reiasă că stânjeneala de-atunci s-a instalat abia odată cu apariţia mea, pentru că mai înainte Max vorbise foarte puţin despre opereta lui, care de altfel nici nu prea îl îngrijora şi nu-i dădea bătaie de cap, iar eu nu tulburasem încă unitatea acelei întruniri, venind cu pachetul meu caraghios[28]. În plus, atunci era chiar o perioadă când deseori mă amuza ca în timpul vizitelor mele frecvente – manifestând o vioiciune deosebită, care sporea pe măsură ce orele înaintau – să-l împiedic să meargă la culcare pe Otto Brod[29], tocmai fiindcă el ţinea să fie în pat la o anumită oră, şi făceam asta până când, de obicei, întreaga familie îşi reunea forţele să mă scoată din casă, fireşte, cu toată dragostea. Drept urmare, apariţia mea la o oră atât de târzie – va fi fost trecut de nouă deja – reprezenta o anumită ameninţare, aşa că în mintea celor din familie se confruntau doi musafiri: pe de o parte, eraţi dumneavoastră, faţă de care, bineînţeles, voiau să se arate cât se poate de amabili şi de politicoşi, iar pe de altă parte, eram eu, care mă specializasem în a le deranja somnul. De exemplu, pentru dumneavoastră s-a cântat la pian; pentru mine, bunăoară, Otto s-a duelat cu paravanul de la sobă, gest care se

încetăţenise deja, în ce mă priveşte, ca un semn că e timpul să se culce, dar care i se părea de-a dreptul absurd şi obositor celui ce nu ştia acest lucru. Aşadar, nu eram deloc pregătit să întâlnesc acolo pe cineva în vizită, ci aveam doar o înţelegere cu Max să vin la opt (ca de obicei, am sosit cu o oră mai târziu) şi să discutăm împreună ordinea bucăţilor din manuscris, de care până atunci nu-mi făcusem nicio grijă, cu toate că urma să fie trimis a doua zi dimineaţa. Or, eu am găsit un musafir şi de aceea eram cam supărat. Pe de altă parte, această vizită nu mă surprindea totuşi deloc. V-am întins mâna peste masa cea mare, înainte de a fi fost prezentat, în ciuda faptului că de-abia vă ridicaserăţi şi, probabil, n-aveaţi niciun chef să-mi întindeţi mâna. V-am privit numai în treacăt, m-am aşezat şi totul mi s-a părut absolut în regulă; aproape că n-am simţit din partea dumneavoastră uşoara înviorare pe care străinii mi-o provoacă de fiecare dată când mă aflu în compania unor cunoscuţi. Iar atunci când am socotit că nu aveam cum să mai examinez manuscrisul împreună cu Max, v-am dat să vedeţi fotografiile din programul Thalia, găsind în asta o variaţie foarte nostimă. (Pentru acest cuvânt, ce descrie perfect impresia de-atunci, aş putea să mă bat astăzi, când sunt atât de departe de dumneavoastră.) Aţi luat foarte în serios contemplarea imaginilor şi v-aţi ridicat privirea numai când Otto dădea vreo explicaţie sau eu vă întindeam o poză nouă. Comentând o fotografie, unuia dintre noi, nu mai ştiu cui, i s-a întâmplat să înţeleagă greşit ceva, într-un mod comic. Pentru a putea privi imaginile, aţi renunţat la mâncare, iar când Max a făcut o observaţie oarecare în legătură cu bucatele, aţi zis că nimic nu e mai nesuferit pentru dumneavoastră decât oamenii care mănâncă întruna. Între timp a sunat cineva (a trecut mult de când m-am oprit, este 11 noaptea, ora la care de obicei îmi încep munca propriu-zisă[30], dar nu pot să mă desprind de această scrisoare), deci a sunat cineva când dumneavoastră povesteaţi scena introductivă dintr-o operetă, *Iubita din automobil*, pe care o văzuserăţi la Residenz-Theater. (Există un Residenz-Theater? Şi era vorba despre o operetă?) Pe scenă se aflau 15 persoane, iar din anticamera din care se auzea sunând telefonul a ieşit cineva, s-a apropiat de ele şi le-a invitat pe rând, adresându-i-se fiecăreia în parte cu aceeaşi formulă, să vină la telefon. Ştiu şi această formulă, dar mi-e ruşine s-o scriu, fiindcă nu pot s-o pronunţ corect, cu atât mai puţin s-o pun pe hârtie, deşi atunci nu numai că am auzit-o bine, ci am şi citit-o pe buzele dumneavoastră, iar de-atunci mi-a trecut de multe ori prin minte şi m-am străduit mereu s-o formulez cum trebuie. Nu ştiu cum am ajuns pe urmă (nu pe urmă, ci înainte de asta, pentru că şedeam încă aproape de uşă, deci pieziş faţă de dumneavoastră) să discutăm despre bătăi şi despre fraţi şi surori. Au fost pomenite numele unor membri ai familiei; nu auzisem niciodată de ei; s-a

rostit şi numele Ferry[31] (este cumva fratele dumneavoastră?) şi aţi povestit că, fetiţă fiind, aţi fost bătută adesea de fraţi şi veri (chiar şi de domnul Friedmann?[32]) şi că aţi fi fost cam lipsită de apărare în faţa lor. V-aţi coborât palma pe braţul stâng, care pe timpuri va fi fost plin de vânătăi. Dar nu păreaţi deloc sensibilă la durere şi nu izbuteam să înţeleg, ce-i drept, fără să-mi dau bine seama de asta, cum putuse îndrăzni cineva să vă bată, chiar dacă pe vremea aceea nu eraţi decât o fetiţă. Apoi, în timp ce priveaţi sau citeaţi ceva (atunci vă ridicaţi prea puţin ochii, iar seara aceea a fost totuşi atât de scurtă!), aţi spus la un moment dat, în treacăt, că aţi învăţat ebraica. Pe de o parte, m-a mirat acest lucru; pe de alta (toate nu-s decât păreri de-atunci, pe care le-am cernut multă vreme printr-o sită deasă), aş fi vrut să văd, în treacăt fie spus, dacă nu cumva exageraţi, aşa că m-am bucurat în taină când mai târziu n-aţi putut să traduceţi Tel Aviv[33]. Astfel s-a dovedit şi faptul că aţi fi sionistă, ceea ce mi-a picat foarte bine. În aceeaşi încăpere s-a vorbit şi despre profesia dumneavoastră, iar doamna Brod[34] a pomenit de o frumoasă rochie de batist, pe care o văzuse la hotel, în camera dumneavoastră, fiindcă mergeaţi parcă la o nuntă ce urma să aibă loc la Budapesta[35] – aici mai degrabă ghicesc decât îmi amintesc. Când v-aţi ridicat, s-a văzut că purtaţi papucii doamnei Brod, căci ghetele dumneavoastră erau puse să se usuce. Toată ziua fusese o vreme îngrozitoare. Pesemne că papucii ăia vă încurcau un pic, iar la capătul drumului prin camera din mijloc, unde era întuneric, mi-aţi spus că sunteţi obişnuită să purtaţi papuci cu toc. Astfel de papuci constituiau pentru mine o noutate. Pe urmă, în camera în care se află pianul, aţi stat în faţa mea, şi eu am început să mă desfăşor cu manuscrisul meu. În legătură cu expedierea lui mi-au fost date, din toate părţile, sfaturi hazlii, iar acum nu mai pot să descopăr care erau ale dumneavoastră. În schimb, îmi mai aduc aminte de ceva din cealaltă odaie, ceva de care am fost atât de mirat încât am bătut cu pumnul în masă. Deoarece aţi spus că vă place să copiaţi manuscrise, că şi la Berlin transcrieţi manuscrisele unui oarecare domn (blestemată rezonanţă are acest cuvânt când nu i se adaugă niciun nume şi nicio explicaţie!) şi l-aţi rugat pe Max să vă trimită nişte manuscrise. Cel mai bun lucru pe care l-am făcut în seara aceea a fost că din întâmplare aveam la mine un număr din *Palästina*[36], iar pentru asta merită să mi se ierte orice. Am discutat despre călătoria în Palestina şi atunci mi-aţi întins mâna, sau, mai bine zis, v-am ademenit să mi-o daţi, graţie unei inspiraţii de moment. Cât s-a cântat la pian, am stat aşezat pieziş în spatele dumneavoastră; vă puseserăţi picior peste picior şi v-aţi aranjat de mai multe ori coafura, pe care nu mi-o pot imagina din faţă şi despre care ştiu doar că stătea un pic într-o parte, când s-a cântat la pian. Mai târziu, tot grupul a început să fie însă foarte distrat:

doamna Brod moţăia pe canapea, domnul Brod îşi făcea de lucru la dulapul cu cărţi, Otto se lupta cu paravanul de la sobă. S-a vorbit despre cărţile lui Max; dumneavoastră aţi zis ceva legat de *Arnold Beer*[37], aţi amintit o recenzie din *Ost und West* şi, la sfârşit, în timp ce răsfoiaţi un volum din ediţia Propyläen a operelor lui Goethe, aţi spus că începuserăţi să citiţi şi *Castelul Nornepygge*[38], dar nu l-aţi putut termina. Auzind această remarcă, eu unul am încremenit pur şi simplu, pentru dumneavoastră şi pentru toţi. Nu era o jignire inutilă şi inexplicabilă? Şi totuşi, aţi ieşit ca o eroină din această situaţie aparent fără scăpare, în vreme ce noi, toţi, vă priveam cum staţi cu capul aplecat deasupra cărţii. S-a dovedit că n-a fost o jignire, ba nici măcar cea mai neînsemnată opinie, ci numai un fapt de care dumneavoastră înşivă eraţi uimită şi de aceea chiar intenţionaţi să reluaţi lectura cărţii când se va ivi ocazia. Situaţia nu s-ar fi putut rezolva mai frumos şi m-am gândit că tuturor ar trebui să ne fie un pic ruşine de dumneavoastră. Pentru variaţie, domnul director[39] a adus volumul ilustrat din ediţia Propyläen, anunţând că are să vi-l arate pe Goethe în izmene[40]. Atunci aţi dat un citat: „El rămâne un rege chiar şi în izmene”[41]. A fost singurul lucru care mi-a displăcut la dumneavoastră în seara aceea. Aproape că am simţit un nod în gât din cauza acestui moment neplăcut şi ar fi trebuit să mă întreb, de fapt, ce m-a determinat să mă implic astfel. Dar sunt total imprecis. Despre iuţeala cu care în final aţi ieşit fără zgomot din cameră şi v-aţi întors încălţată cu ghetele, nu m-am putut exprima nicicum. Doamna Brod v-a asemuit de două ori cu o gazelă, dar comparaţia nu mi-a plăcut. Destul de exact mai văd cum v-aţi pus pălăria şi aţi prins-o cu ace. Pălăria, relativ mare, era albă pe dedesubt. Pe stradă am căzut imediat în una dintre stările mele de buimăceală, nu tocmai rare, când singurul lucru de care-mi dau seama cu claritate este propria inutilitate. Pe Perlgasse, poate pentru a da o mână de ajutor muţeniei mele penibile, m-aţi întrebat unde locuiesc şi, bineînţeles, aţi căutat să aflaţi dacă drumul meu către casă coincide sau nu cu drumul spre hotelul dumneavoastră, însă eu, nătărău nenorocit, v-am răspuns întrebându-vă dacă aţi vrea să cunoaşteţi adresa mea, evident în ipoteza că, de-abia ajunsă la Berlin, veţi dori cu ardoare să-mi scrieţi despre călătoria în Palestina şi n-aţi vrea să vă confruntaţi cu situaţia disperată de a nu avea la îndemână, tocmai atunci, adresa mea. Fireşte, cele spuse de mine m-au făcut să încurc apoi drumul, în măsura în care atunci mai aveam ceva de încurcat. Încă de sus, din prima cameră, şi pe urmă pe stradă a fost vorba despre un domn de la filiala dumneavoastră din Praga; după-amiază fuseserăţi împreună la Hrad, cu trăsura. Mi s-a părut imposibil să-l determin pe acest domn să vină de dimineaţă cu flori în gară, lucru care mi se năzărise de ceva timp, fără a fi ferm hotărât. Ora timpurie a plecării dumneavoastră şi

imposibilitatea de a găsi flori atât de devreme m-au făcut să renunţ mai uşor. Pe Obstgasse şi pe Corso, discuţia a fost condusă mai ales de domnul director Brod, iar dumneavoastră aţi povestit doar cum mama trimite să vi se deschidă poarta când vă aude bătând din palme; de altfel, în legătură cu această istorisire îmi mai datoraţi o explicaţie. În rest, ne-am irosit timpul în mod scandalos făcând comparaţii între traficul din Praga şi cel din Berlin. Dacă nu mă-nşel, aţi amintit şi faptul că după-amiază aţi luat o gustare în primăria situată vizavi de hotelul dumneavoastră. La sfârşit, domnul Brod v-a mai dat nişte sfaturi în vederea călătoriei şi a menţionat câteva staţii unde aţi putea găsi ceva de mâncare. Dumneavoastră aveaţi intenţia să luaţi micul dejun în vagonul-restaurant. Atunci am mai aflat că vă uitaserăţi umbrela în tren, iar acest amănunt (pentru mine, un fleac) m-a făcut să vă privesc dintr-o nouă perspectivă. M-a neliniştit faptul că nu vă făcuserăţi încă bagajele şi că aveaţi de gând să mai citiţi şi-n pat. În noaptea precedentă citiserăţi până la patru dimineaţa. Ca lecturi de voiaj vă luaserăţi *Steaguri deasupra oraşului şi a portului*[42] de Björnson şi *Carte ilustrată fără poze* de Andersen[43]. Am avut impresia că aş fi putut ghici aceste cărţi, lucru pe care, fireşte, nu l-am făcut de când sunt. La intrarea în hotel eram cam intimidat, astfel încât m-am înghesuit odată cu dumneavoastră în aceeaşi despărţitură a uşii turnante, unde aproape că v-am lovit peste picioare. Apoi ne-am oprit puţin toţi trei în dreptul unui chelner aflat lângă liftul în care aveaţi să dispăreţi numaidecât şi a cărui uşă era deja deschisă. Foarte mândră, aţi mai purtat o scurtă discuţie cu chelnerul, iar tonul acesteia îmi sună şi acum în urechi, dacă fac o pauză. Nu v-aţi lăsat uşor convinsă că până la gara aflată în apropiere nu este nevoie de trăsură. Ce-i drept, vă gândeaţi că veţi pleca din Gara Franz Josef. – Apoi ne-am luat rămas-bun pentru ultima oară, iar eu am mai pomenit o dată, într-un mod cât se poate de inabil, de călătoria în Palestina; abia în acel moment mi s-a părut că amintisem deja prea des, toată seara, despre această călătorie pe care, probabil, nimeni în afară de mine n-o lua în serios.

Exceptând nişte omisiuni mărunte şi neesenţiale, deşi numeroase, cam acestea sunt toate întâmplările exterioare din acea seară, faptele pe care mi le mai pot aminti astăzi, după ce au trecut, probabil, peste alte 30 de seri petrecute de mine între timp la familia Brod, răstimp în care unele amintiri se vor fi şters din păcate. Le-am notat spre a răspunde la remarca dumneavoastră că în seara aceea nu prea v-am dat atenţie, dar şi pentru că am rezistat deja prea mult timp plăcerii de a consemna odată amintirile de-atunci, atâtea câte mai există. Acum însă vă îngroziţi văzând această grămadă de hârtii scrise, blestemaţi mai întâi remarca aceea provocatoare, pe urmă vă blestemaţi singură că trebuie să citiţi

toate astea şi poate că apoi le citiţi totuşi până la capăt dintr-o uşoară curiozitate, în timp ce ceaiul vi se răceşte complet, iar în final ajungeţi să fiţi aşa de prost dispusă încât juraţi pe tot ce aveţi mai drag să nu-mi completaţi în niciun caz amintirile cu ale dumneavoastră; dar din cauza supărării nu vă gândiţi că întregirea respectivă nu este la fel de obositoare ca prima lor consemnare şi că, întregindu-le, mi-aţi face o bucurie mult mai mare decât am reuşit să vă produc eu cu această primă culegere de material. – Iar acum vă las cu adevărat în pace şi n-aş mai dori decât să vă salut cât se poate de sincer.

Al dumneavoastră,
Franz K.

Încă n-am terminat şi chiar am o întrebare la care e greu de răspuns: Cât timp poate fi păstrată o ciocolată, fără să se altereze?

27.X.12

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 octombrie 1912, marţi

29.X.12

Stimată domnişoară,

Acum urmează ceva foarte important, chiar dacă doar în mare grabă. (Nu mai scriu de la serviciu pentru că munca mea de birou se răzvrăteşte împotriva scrisorilor ce vă sunt adresate; ea-mi e complet străină şi habar n-are de ce-am eu nevoie.) Deci să nu credeţi că printr-o scrisoare interminabilă – precum cea de alaltăieri, din cauza căreia mi-am făcut deja destule reproşuri – vreau să vă răpesc, în afara timpului rezervat lecturii, şi timpul de odihnă şi să vă oblig să-mi răspundeţi pe larg şi cu punctualitate; ba chiar ar trebui să-mi fie ruşine dacă m-aş asocia, ca o plagă a serilor dumneavoastră, la istovitoarele zile de muncă. Prin urmare, scrisorile mele n-au această intenţie, nu vor absolut deloc aşa ceva, deşi până la urmă asta sunt, bineînţeles, şi nici dumneavoastră nu le veţi fi perceput altfel. Numai că – iar asta-i important, asta contează, e-atât de important încât acum, în graba cu care vă scriu, totul se transformă pentru mine într-o vorbărie monotonă – trebuie să-mi scrieţi seara, chiar dacă nu pe larg, în caz că aţi avea chef să-mi scrieţi pe cont propriu, fără a ţine seama de epistolele mele. Oricât de frumos îmi imaginez că este în biroul dumneavoastră – sunteţi singură-n încăpere? –, nu vreau să mai am sentimentul că v-am reţinut acolo până seara târziu. Cinci rânduri măcar aţi putea să-mi scrieţi din când în când, seara; aici, în pofida oricărei împotriviri, nu-mi pot reprima remarca brutală că cinci rânduri pot fi scrise mai des decât nişte scrisori lungi. Când vă văd scrisorile la uşă – acum, ele sosesc către prânz –, mai c-aş uita orice menajamente faţă de

dumneavoastră, dar citirea datei sau bănuiala că v-am privat, poate, de vreo plimbare sunt la fel de insuportabile. Atunci mai am oare dreptul să vă sfătuiesc să nu luaţi piramidon, din moment ce sunt şi eu vinovat de durerile dumneavoastră de cap? De fapt, când mergeţi la plimbare? Cât timp liber vă mai rămâne, dacă faceţi gimnastică de două ori pe săptămână şi mergeţi de trei ori la profesorul[44] despre care mi-aţi scris probabil în scrisoarea pierdută? Iar duminica mai şi croşetaţi. De ce oare? Se poate bucura mama dumneavoastră când ştie că trebuie să vă consumaţi astfel timpul de odihnă? Mai ales că, potrivit scrisorilor dumneavoastră, mama pare să vă fie cea mai bună şi mai amuzantă prietenă. – De m-aţi linişti în cinci rânduri în legătură cu toate aceste aspecte, ca să nu mai fie nevoie să ne scriem despre ele şi să reflectăm asupra lor, ci să ne putem vedea şi asculta cu calm şi fără a ne reproşa nimic nouă înşine – dumneavoastră, după bunătatea şi înţelegerea pe care le aveţi, iar eu, după cum sunt silit să fiu!

Al dumneavoastră,
Franz K

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 octombrie 1912, vineri

31.X.12

Stimată domnişoară,

Vedeţi şi dumneavoastră câte lucruri imposibile se găsesc în corespondenţa noastră! Pot face eu ca o rugăminte precum aceea de a-mi scrie doar 5 rânduri să nu aibă aparenţa unei generozităţi dezgustătoare şi ipocrite? Mi-e imposibil. Şi nu socotesc sinceră această rugăminte? Desigur, o socotesc sinceră. Dar n-o consider, poate, şi nesinceră? Fireşte că o consider astfel, ba cât de nesinceră o consider! Când soseşte, în fine, câte-o scrisoare – după ce uşa camerei mele s-a deschis de mii de ori, spre a lăsa să intre, în locul băiatului cu scrisoarea, o sumedenie de oameni care, cu o mină calmă ce pe mine mă agasează, se simt ca acasă, aici, unde totuşi n-are dreptul să calce nimeni altcineva în afara servitorului care aduce scrisoarea –, când, aşadar, soseşte scrisoarea respectivă, am pentru un moment impresia că pot fi liniştit, că mă voi îndestula cu ea şi că ziua va trece cu bine. Însă după ce am citit-o, constat că ea conţine mai mult decât îmi pot permite să cer să aflu vreodată; v-aţi pierdut seara scriindu-mi şi poate nu prea vă mai rămâne timp să vă plimbaţi pe Leipziger Straße[45]; citesc scrisoarea o dată, o pun deoparte şi-o citesc din nou, iau în mână câte un document, dar de fapt vă tot citesc epistola, stau în picioare lângă dactilograful căruia trebuie să-i dictez, şi-ncet, scrisoarea dumneavoastră îmi trece iarăşi prin mână şi nici n-am apucat-o bine, că oamenii mă-ntreabă

ceva, iar eu ştiu precis că nu e momentul să mă gândesc la scrisoarea dumneavoastră, însă acesta-i singurul lucru care-mi vine-n minte – dar după toate astea, eu sunt la fel de flămând ca mai-nainte şi tot aşa de neliniştit cum am fost, iar uşa începe deja să se mişte voioasă, de parcă ar reveni băiatul cu scrisoarea. Iată „mica bucurie”, pe care, aşa cum vă exprimaţi, mi-o fac scrisorile dumneavoastră! Cu aceasta îşi găseşte răspuns şi întrebarea pe care mi-o puneţi, dacă nu cumva îmi displace să primesc în fiecare zi, la birou, câte-o scrisoare de la dumneavoastră. Fireşte, e-aproape imposibil să fac vreo legătură între primirea unei scrisori de la dumneavoastră şi munca de la birou, însă la fel de imposibil este să lucrez şi să aştept zadarnic o scrisoare sau să lucrez şi să mă gândesc că, poate, scrisoarea a ajuns acasă. Lucruri imposibile sub toate aspectele! Şi totuşi, nu-i atât de rău, căci în ultima vreme am reuşit să fac şi alte lucruri imposibile în privinţa muncii de la birou; nu trebuie să ne prosternăm în faţa imposibilităţilor mai mărunte, deoarece atunci n-am mai vedea deloc marile imposibilităţi.

De altfel, astăzi nici n-am dreptul să mă plâng, fiindcă ultimele două scrisori de la dumneavoastră mi-au sosit într-un interval de doar două ore şi, fireşte, am blestemat poşta pentru dezordinea de ieri, tot aşa cum am lăudat-o pentru orânduiala de azi.

Dar iată că nu vă dau niciun răspuns şi de-abia dacă pun nişte întrebări, iar totul numai din cauză că bucuria de a vă scrie proiectează la infinit toate scrisorile către dumneavoastră, fără ca eu să-mi dau seama numaidecât de acest lucru, şi atunci, bineînţeles că pe prima coală n-am de spus nimic, la drept vorbind. Aveţi însă răbdare până mâine! Să sperăm (eu unul sper) că voi avea destul timp să răspund pe nerăsuflate la toate întrebările şi să pun atâtea întrebări încât să-mi uşurez sufletul, cel puţin pentru un moment.

Astăzi mai spun doar că mi-am muşcat limba la pasajul din scrisoare unde a fost vorba despre pălăria dumneavoastră. Deci era neagră pe dedesubt. La ce mi-au stat ochii? Şi n-am fost deloc fără băgare de seamă. Dar atunci pălăria era toată albă deasupra şi poate că asta m-a indus în eroare, fiindcă din cauza înălţimii mele m-am uitat la ea de jos în sus. Aţi şi înclinat puţin capul când v-aţi pus-o. Pe scurt, scuze se găsesc întotdeauna, însă n-ar fi trebuit să scriu ce nu ştiam foarte exact.

Cu cele mai sincere salutări şi o sărutare de mână, dacă mi-e permis.

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 noiembrie 1912, vineri

I.XI.12

Dragă domnişoară Felice,

Să nu-mi luaţi în nume de rău, cel puţin de data asta, formula de adresare căci, dacă e să scriu despre modul meu de viaţă, aşa cum mi-aţi şi cerut-o de câteva ori, trebuie să spun probabil unele lucruri delicate pentru mine, pe care cu greu aş izbuti să le exprim faţă de o „stimată domnişoară”. De altfel, noua formă de adresare nu poate fi chiar aşa de rea; altminteri, n-aş fi născocit-o cu atâta satisfacţie, ce persistă şi-acum.

De când mă ştiu, viaţa mea constă şi a constat de fapt în încercări de a scrie, de cele mai multe ori, nereuşite. Când n-am scris însă, am zăcut pe podea, ca un gunoi ce merită să fie măturat din casă. Or, forţele mele au fost dintotdeauna jalnic de neînsemnate şi, chiar dacă n-am recunoscut sincer acest lucru, a rezultat totuşi de la sine că trebuie să mă restrâng sub toate aspectele şi să nu las să-mi scape nicăieri mai nimic, spre a-mi păstra, la nevoie, destulă energie pentru ceea ce mi se părea a constitui principalul meu scop. Iar când n-am făcut-o eu însumi (Dumnezeule! nici în această zi de sărbătoare[46] n-am linişte la registratura de la birou, ci primesc vizită după vizită, ca într-un mic infern lăsat liber), ci am căutat asta undeva dincolo de mine, am fost automat respins, lezat, umilit, istovit pe vecie, dar tocmai acest lucru, care m-a făcut nefericit pe moment, mi-a dat cu timpul încredere şi am început să cred că acolo, undeva, chiar dacă e greu de găsit, trebuie să existe o stea norocoasă, sub semnul căreia se poate trăi mai departe. Odată mi-am făcut o listă amănunţită, adunând tot ce am sacrificat pentru scris şi ceea ce am pierdut din cauza scrisului sau, mai bine zis, lucrurile a căror pierdere a putut fi suportată numai dacă recurgeam la această explicaţie[47].

Şi-ntr-adevăr, aşa uscăţiv cum sunt, şi sunt cel mai uscăţiv om pe care-l cunosc (ceea ce spune ceva, fiindcă am umblat mult prin sanatorii), nici n-am altceva de prisos sub aspectul scrisului, sau care s-ar putea numi de prisos în sensul bun al cuvântului. Dacă există, prin urmare, o putere superioară, care vrea să se folosească de mine sau mă foloseşte, atunci mă aflu în mâna ei, ca un instrument cel puţin perfecţionat; dacă nu, atunci nu sunt absolut nimic şi mă voi trezi dintr-odată rămas într-un vid înspăimântător.

Acum, viaţa mea s-a extins cu gândul la dumneavoastră, iar câtă vreme sunt treaz, pesemne că nu trece un sfert de ceas în care să nu mă fi gândit la dumneavoastră; şi sunt multe sferturi de ceas în care nu fac nimic altceva. Dar tocmai asta are legătură cu scrierile mele, de ale căror valuri mă las purtat în exclusivitate, şi cu siguranţă că n-aş fi avut niciodată curajul de a mă adresa

dumneavoastră într-o perioadă în care scriam fără vlagă.[48] Acest lucru este la fel de adevărat ca faptul că începând din acea seară am avut senzaţia că în piept mi-ar fi apărut o deschizătură prin care totul intra şi ieşea nestăpânit şi absorbit parcă, până ce într-o seară, când stăteam în pat şi mi-am amintit de o povestire biblică, mi s-a dovedit atât necesitatea senzaţiei respective, cât şi adevărul acelei povestiri biblice.

Dar de curând am văzut cu uimire şi cât de strâns v-aţi acomodat cu scrierile mele, cu toate că până atunci crezusem că tocmai în timpul scrisului nu mă pot gândi câtuşi de puţin la dumneavoastră, într-un scurt paragraf pe care l-am scris[49], se găsesc printre altele următoarele referiri la dumneavoastră şi la scrisorile pe care mi le-aţi trimis: Cineva a primit în dar un baton de ciocolată. S-a discutat despre micile variaţii pe care cineva le-a avut în timpul serviciului. Mai apoi s-a auzit telefonul. Şi, până la urmă, cineva a insistat ca altcineva să meargă la culcare ameninţându-l că, dacă nu se va supune, are să-l ducă până în camera lui, ceea ce fără îndoială nu era decât o amintire legată de supărarea mamei dumneavoastră când rămâneaţi prea mult la birou. – Asemenea pasaje îmi sunt foarte dragi; vă păstrez în ele fără s-o simţiţi şi fără să trebuiască deci să vă opuneţi. Şi chiar dacă aţi citi vreodată aşa ceva, aceste amănunte vă vor scăpa precis. Dar credeţi-mă că nicăieri pe lume nu v-aţi putea lăsa prinsă mai puţin lipsită de griji ca aici.

Modul meu de viaţă este orientat numai către scris, iar dacă se mai schimbă câte ceva, e doar pentru a putea corespunde mai bine exigenţelor scrisului căci timpul este scurt, forţele sunt puţine, munca de la birou mă îngrozeşte, locuinţa-i zgomotoasă şi, ca să mă strecor, sunt nevoit să recurg la trucuri, atunci când nu merge trăind frumos şi cinstit. Satisfacţia că am reuşit să-mi împart timpul printr-un asemenea truc nu înseamnă totuşi nimic în comparaţie cu veşnica tânguire că în lucrurile pe care le-am scris orice istovire e mult mai bine şi mai clar înregistrată decât ceea ce voiam de fapt să notez. Exceptând câteva dereglări survenite în ultimele zile din cauza unei slăbiciuni insuportabile, de o lună şi jumătate mi-am împărţit timpul în felul următor: de la opt până la două sau două şi douăzeci sunt la birou, apoi până la trei sau trei şi jumătate mănânc de prânz, după aceea mă duc la culcare până la şapte şi jumătate (de cele mai mult ori doar încerc să dorm, o săptămână întreagă n-am văzut în somn decât muntenegreni[50] şi am urmărit cu o claritate absolut dezgustătoare, care mi-a provocat dureri de cap, fiecare detaliu al vestimentaţiei lor complicate), pe urmă fac gimnastică timp de zece minute, complet dezbrăcat, cu fereastra deschisă, apoi mă plimb o oră singur ori cu Max sau şi cu un alt prieten[51], după aceea cinez în sânul familiei (am trei surori: una măritată[52], alta logodită[53] şi alta necăsătorită[54], care mi-e de departe cea mai dragă,

fără a leza iubirea pentru celelalte), apoi la zece şi jumătate (deseori se face însă chiar unsprezece şi jumătate) mă aşez să scriu şi nu mă mai ridic până la ora unu, două sau trei, odată am stat şi până la şase dimineaţa[55], dar asta după cum mă ţin puterile sau după cum am chef şi noroc. După aceea fac din nou gimnastică la fel ca mai-nainte, însă evitând, fireşte, orice efort, apoi mă spăl şi merg să mă culc având adesea uşoare dureri de inimă şi contracţii ale musculaturii abdominale. Pe urmă fac toate încercările posibile de a adormi, adică de a obţine imposibilul, căci nu poţi să dormi (iar Herr K. are chiar pretenţia unui somn fără vise) şi în acelaşi timp să te gândeşti la lucrările tale şi, în plus, să cauţi să rezolvi în mod ferm o problemă care nu poate fi lămurită cu certitudine, şi anume dacă a doua zi are să vină o scrisoare de la dumneavoastră şi la ce oră va sosi. Aşa că noaptea constă din două părţi, una de veghe şi alta de insomnie, iar dacă aş vrea să vă scriu amănunţit despre asta şi aţi dori să mă ascultaţi, n-aş mai termina niciodată. Atunci, fireşte, nici nu prea e de mirare că dimineaţa încep să lucrez la birou tocmai când forţele-mi sunt aproape pe sfârşite. Cu câtva timp în urmă, pe coridorul pe care-l traversez întotdeauna când mă duc la dactilograful meu, se află o targă cu care sunt transportate actele şi imprimatele, şi de fiecare dată când treceam pe lângă ea, mi se părea că este mai potrivită pentru mine şi că mă aşteaptă.

Spre a fi exact, nu trebuie să uit că nu sunt numai funcţionar, ci şi fabricant. De fapt, cumnatul meu are o fabrică de azbest la care eu (ce-i drept, doar cu banii depuşi de taică-meu) sunt asociat şi chiar înregistrat ca atare. Această fabrică mi-a provocat deja destule griji şi necazuri, despre care însă nu vreau să povestesc acum; în orice caz, o neglijez de mai multă vreme (adică o lipsesc de colaborarea mea, de altfel, inutilă), o las în plata Domnului pe cât se poate, iar lucrurile merg binişor.

Din nou am povestit însă prea puţin şi nu v-am întrebat nimic şi iarăşi trebuie să închei deja. Dar n-are să se piardă niciun răspuns şi, cu atât mai neîndoielnic, nicio întrebare. Există, într-adevăr, un mijloc vrăjit[56] prin intermediul căruia doi oameni pot afla unul despre altul măcar cea mai mare parte a trecutului lor, pur şi simplu dintr-odată, fără să fie nevoie să se vadă, să-şi vorbească sau să-şi scrie totul; oricum, acesta este aproape un mijloc de înaltă magie (fără să pară astfel), la care nu putem apela totuşi, căci, deşi suntem răsplătiţi de fiecare dată, e cu atât mai sigur că nu rămânem niciodată nepedepsiţi. De aceea nici nu-l pronunţ şi ar trebui, deci, să-l ghiciţi. Este teribil de scurt, ca orice formulă magică.

Rămâneţi cu bine şi mai îngăduiţi-mi să pecetluiesc această urare printr-o prelungă sărutare de mână.

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 noiembrie 1912, sâmbătă

2.X[57].12

Stimată domnişoară,

Cum aşa? Obosiţi şi dumneavoastră? Am un sentiment aproape sinistru să vă ştiu obosită şi singură, seara, la serviciu. Oare cum sunteţi îmbrăcată la birou? Şi în ce constă principala dumneavoastră activitate? Scrieţi sau dictaţi? Este probabil o funcţie înaltă, de vreme ce trebuie să vorbiţi cu atâţia oameni, fiindcă funcţionarii mărunţi stau muţi la masa lor. Că aveţi biroul la fabrică ghicisem deja, dar ce se produce acolo? Numai dictafoane? Şi cumpără cineva? Exceptând cazurile în care nu scriu singur la maşină, am norocul să pot dicta unui om viu (asta este principala mea îndeletnicire); uneori, când nu-mi vine absolut nimic în minte, dactilograful meu aţipeşte un pic, sau se mai întinde, ori îşi aprinde pipa, lăsându-mă să mă uit liniştit pe fereastră. Sau, aşa cum s-a întâmplat astăzi, de pildă, îmi aminteşte că am primit o scrisoare, spre a mă îmblânzi după ce l-am ocărât că scrie încet. Există vreun dictafon care poate face acest lucru? Îmi aduc aminte că acum ceva vreme ne-a fost arătat unul (pe-atunci nu aveam încă prejudecata pe care o am azi faţă de produsele concurenţei dumneavoastră), însă acela era extrem de plicticos şi nepractic. Deci nu prea mă văd vârât în această afacere şi n-aş dori decât ca organizarea ei să fie şi-n realitate la fel de aeriană şi nefondată cum mi-o imaginez eu şi ca dumneavoastră să duceţi, sub acest aspect, o viaţă uşoară, lipsită de greutăţi. De altfel, nu reuşesc să descopăr nici filiala dumneavoastră praghează, care, după cum îmi amintesc din remarcile pe care le-aţi făcut, s-ar afla pe Obstgasse sau pe Ferdinandstraße. Am căutat-o deja de mai multe ori căci, văzând firma, poate aş căpăta totuşi un indiciu sau o informaţie despre dumneavoastră.

Nu prea-mi face plăcere să descriu munca mea de birou. În sine nu merită să aflaţi despre ea şi nici să vă scriu ceva în această privinţă, fiindcă nu-mi lasă deloc timp să vă scriu în linişte şi mă face aşa de confuz şi nechibzuit cum sunt acum, iar apoi, ca să se răzbune că mă gândesc la dumneavoastră, este atât de stârnită încât e o plăcere.

Rămâneţi cu bine! Mâine urmează probabil o duminică liniştită şi atunci am să vă scriu mult. Nu vă osteniţi muncind! Să nu mă-ntristaţi! – Şi vă scriu asta în ziua în care aţi primit scrisoarea mea tânguitoare. Ce oameni slabi suntem!

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 noiembrie 1912, duminică

3.XI.12

Dragă domnişoară Felice,

Acum, nepotul meu[58] plânge alături, maică-mea îi zice neîncetat în cehă „băiat cuminte” şi pe urmă „băieţel”; este deja şase seara, nu, văd că acum ceasul arată chiar şase şi jumătate. După-masă am zăbovit prea mult la Max; el mi-a citit două capitole dintr-o nouă povestire, *Din şcoala de croitorie*[59], care a ieşit foarte bine şi este plină de sentimente feciorelnice; în ce mă priveşte însă, ele au zburat care-ncotro fiindcă m-am străduit să ajung la această scrisoare ce m-a atras, dacă socotesc exact, încă de la două noaptea, adică din clipa în care am încetat să scriu altceva. Dar acum e deja prea târziu, iar împărţirea despotică a timpului meu presupune de fapt să dorm o oră; în plus, acum în casă este relativă acalmie, asemenea momente sunt ultimele pe care le pot avea înainte de adevărata linişte nocturnă; în fine, şpalturile[60] pe care le tot ţin pe masă de vreo câteva zile şi pe care trebuie să le trimit mâine zac aici, fără să le fi corectat, şi probabil îmi vor răpi uşor câteva ore din timpul serii şi al nopţii. Din toate aceste motive, în cea mai mare parte stupide, aceasta nu va fi o scrisoare sistematică, aşa cum aş vrea şi cum se şi cuvine într-o zi de duminică. Din toate aceste motive, incluzându-l şi pe ultimul, sunt nemulţumit şi trist, iar puiul de pisică pe care-l aud din bucătărie miorlăie pentru mine din tot sufletul. Pe deasupra, deşi nu mă puteam aştepta la altceva, n-am primit nicio scrisoare de la dumneavoastră, fiindcă scrisorile dumneavoastră sosesc întotdeauna abia cu a doua poştă, care nu mai este distribuită duminica; în cel mai bun caz o voi primi deci abia mâine dimineaţă, după o noapte lungă – în asemenea circumstanţe îmi poate interzice cineva să vă vorbesc în felul în care am făcut-o mai sus, ca o măruntă compensaţie pentru toate astea? Şi nu-i acest mod de adresare atât de adecvat în particular şi-n ansamblu încât, odată ce l-ai deprins, nu te mai poţi dezobişnui de el niciodată?

Dragă domnişoară Felice, cum aţi petrecut această duminică frumoasă, dar îngrozitor de scurtă? Dacă unul ar fi tulburat ori de câte ori celălalt se gândeşte la el, dumneavoastră ar trebui să vă fi trezit brusc, în toiul nopţii, ar trebui să fi pierdut şirul dimineaţa, când citiţi în pat, iar la micul dejun să fi privit de câteva ori dincolo de ceaşca cu cacao şi de chifle, ba chiar peste umărul mamei; orhideele pe care le-aţi dus într-o locuinţă nouă ar trebui să vă fi îngheţat dintr-odată în mână şi poate că numai acum, la *Fuga lui Schilling*[61], aţi avea linişte, pentru că acum nu mă gândesc la dumneavoastră, ci sunt cu dumneavoastră. Dar nu sunt cu dumneavoastră, căci, tocmai când puneam punct frazei, l-am auzit

pe tata, care de-abia a venit acasă, că spune în camera de alături o veste extrem de proastă de la magazin; am intrat şi am rămas câteva clipe cu tata şi cu mama, trist şi zăpăcit.

În ultimele zile mi-au mai venit în minte două completări la seara petrecută împreună; pe una am găsit-o întâmplător în scrisorile dumneavoastră, pe cealaltă mi-am amintit-o singur.

Încă de-atunci aţi povestit într-adevăr, iar eu nu înţeleg cum am putut să uit, că nu vă place să staţi singură la hotel. Probabil atunci am replicat că, dimpotrivă, eu mă simt foarte confortabil într-o cameră de hotel. Ei bine, în ce mă priveşte, lucrurile stau chiar aşa; am descoperit asta mai ales anul trecut, când a trebuit să călătoresc mai multă vreme, în toiul iernii, în câteva oraşe şi orăşele din nordul Boemiei. A avea pentru mine spaţiul unei camere de hotel, unde să mă-nchid între patru pereţi pe care-i pot cuprinde dintr-o privire, şi a şti că mi-am pus la adăpost averea cu o componenţă bine determinată, aşezând-o în anumite locuri, prin dulapuri, pe mese şi-n cuiere, mă face să simt permanent măcar adierea unei existenţe noi, neconsumate, care are o destinaţie mai bună şi este încordată la maximum, ceea ce totuşi poate că nu înseamnă altceva decât exteriorizarea unei disperări care-şi găseşte locul potrivit în mormântul rece al unei camere de hotel. În orice caz, acolo m-am simţit mereu foarte bine şi nu pot povesti decât cele mai bune lucruri aproape despre fiecare cameră de hotel în care am stat. Ce-i drept, probabil că nici unul, nici altul nu călătorim în general foarte mult. Dar cum rămâne atunci cu sentimentul neplăcut care nu vă lasă nici măcar să urcaţi singură, noaptea, scara locuinţei dumneavoastră? În plus, trebuie să locuiţi foarte jos. Altminteri, cum s-ar auzi din stradă acea bătaie din palme? (Nu pricep deloc cum se poate auzi ea cu geamurile închise.) Şi nu vreţi să urcaţi singură o scară joasă? Dumneavoastră, care păreţi aşa de calmă şi de sigură. Nu, în acest caz nu mă pot mulţumi cu ce mi-aţi scris despre deschiderea porţii.

În seara aceea s-a vorbit şi despre teatrul în idiş. Deşi văzuserăţi o dată o astfel de reprezentaţie, n-aţi mai reuşit să vă amintiţi titlul piesei. Cred că tocmai acum joacă la Berlin o asemenea trupă, iar cu ea este şi bunul meu prieten, un anume I. Löwy. De altfel, el a fost cel care în lunga perioadă de aşteptare dintre prima şi cea de-a doua scrisoare de la dumneavoastră mi-a trimis o scurtă veste în ce vă priveşte; gestul a fost neintenţionat, dar pentru el merită toata recunoştinţa. Căci îmi scrie foarte des şi-mi trimite oricum fotografii, afişe, tăieturi din ziare ş.a.m.d. Odată mi-a trimis şi-un afiş cu un spectacol din turneul trupei la Leipzig. Am lăsat afişul împăturit pe birou, aproape fără să-l privesc. Însă s-a întâmplat ceea ce se întâmplă de obicei pe o masă de scris: ce e dedesubt ajunge cândva deasupra, fără să vrei; la un moment dat, tocmai acest afiş (şi nu

altul) se afla deasupra şi-n plus era complet despăturit. La această întâmplare s-a adăugat alta: l-am citit mai atent fiindcă acolo erau lucruri foarte amuzante (o actriţă căsătorită, o doamnă mai în vârstă, pe care de altfel o admir mult[62], era numită acolo „primadona”, iar Löwy îşi zicea chiar „actor de dramă”), iar jos, în colţ, era scris – desigur, ca să mă sperie – Immanuelkirchstraße[63] din Berlin N.E., adresa unde fusese tipărit afişul. Iar astăzi, când din fericire nu mai trebuie să mă mulţumesc cu asemenea veşti în legătură cu dumneavoastră, mă gândesc recunoscător dacă nu cumva aţi vrea să-i vedeţi odată pe aceşti actori, despre care, de altfel, v-aş putea povesti la nesfârşit. Nu ştiu foarte exact dacă ei joacă acum la Berlin, dar aşa presupun dacă mă iau după o carte poştală primită de la acest Löwy, rătăcită undeva pe biroul meu. Cu siguranţă, omul acesta v-ar plăcea mult, de l-aţi vedea măcar pentru un sfert de ceas. Dacă vă face plăcere, l-aţi putea chema la dumneavoastră înainte sau după spectacol, aţi putea să-i câştigaţi încrederea vorbindu-i despre mine şi să-l ascultaţi o clipă. Tot teatrul în idiş este frumos; anul trecut am fost de vreo douăzeci de ori la aceste reprezentaţii şi probabil deloc la teatrul german. – Dar tot ce-am scris aici nu-i o rugăminte să mergeţi la teatru, nu, sincer, nu; aveţi la Berlin teatre mai bune şi pesemne sau foarte probabil că vă este peste poate să vă duceţi la teatrul în idiş chiar din pricina sălii respective, foarte probabil ponosită. Chiar mi-ar plăcea să rup tot ce am scris despre asta şi vă rog ca măcar de-aici să desprindeţi concluzia că nu vă recomand nicicum să mergeţi acolo.

Şi astfel să-nchei o parte a duminicii pe care o petrec scriindu-vă? Dar se face din ce în ce mai târziu şi trebuie să mă grăbesc foarte tare, dacă vreau să şi dorm puţin, înainte să-ncep schimbul de noapte. E sigur însă că fără această scrisoare, de departe nemulţumitoare totuşi, nu mi-aş fi găsit deloc somnul.

Iar acum rămâneţi cu bine! Poşta asta nenorocită! Poate că scrisoarea dumneavoastră stă de-o zi întreagă în Praga şi nu mi se dă! Rămâneţi cu bine!

Al dumneavoastră,

Franz K.

Acum e trecut de miezul nopţii şi-am terminat de fapt doar corecturile, n-am dormit şi nici n-am scris nimic pentru mine. Acum este totuşi prea târziu să mai încep, mai ales că n-am dormit, aşa că mă voi întinde în pat, cu o nelinişte reprimată, şi va trebui să lupt ca s-adorm. Pesemne că dumneavoastră dormiţi încă de mult şi nu fac bine că vă mai întrerup somnul cu această alocuţiune. Dar tocmai am reluat puţin ultima scrisoare de la dumneavoastră şi mi-a venit în minte că n-ar trebui să mai munciţi la profesorul acela. Ce-i drept, încă nu ştiu ce fel de muncă este, dar, chiar dacă el v-ar dicta vorbe de preţ în fiecare seară, tot n-ar compensa faptul că vă oboseşte. Şi-

acum vă mai spun noapte bună, iar dumneavoastră îmi mulţumiţi respirând liniştită.

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 noiembrie 1912, luni

4.XI.12

Acum e luni, ora zece şi jumătate dimineaţa. De sâmbătă, de la zece şi jumătate, aştept o scrisoare şi iarăşi n-a venit nimic. V-am scris în fiecare zi (nu-i câtuşi de puţin un reproş, căci asta m-a făcut fericit). Dar nu merit într-adevăr niciun cuvânt? Un singur cuvânt? Chiar dacă n-ar fi decât răspunsul: „Nu vreau să mai aud de dumneavoastră”. În acelaşi timp am crezut că scrisoarea dumneavoastră de astăzi va conţine o decizie măruntă[64]; ce-i drept, nesosirea scrisorii este tot o decizie. Dacă ar fi sosit, v-aş fi răspuns imediat, iar răspunsul ar fi trebuit să-nceapă cu o lungă tânguire despre lungimea celor două zile fără sfârşit. Şi-acum lăsaţi-mă să stau neconsolat la masa mea de scris neconsolată!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 noiembrie 1912, marţi

5.XI.12

Dragă domnişoară Felice,

Dacă vreţi să vă scriu mereu care este realitatea, mă veţi ierta cu uşurinţă şi pentru scrisoarea îngrozitoare, infamă şi superfluă, pe care v-am trimis-o ieri, întrucât tot ce scria pe peticul de hârtie era real, cuvânt cu cuvânt. Astăzi au venit, fireşte, ultimele două scrisori de la dumneavoastră, una dis-de-dimineaţă, cealaltă la ora zece, şi n-am niciun drept să mă plâng; am obţinut chiar promisiunea de a primi zilnic câte o scrisoare (auzi, suflete, o scrisoare-n fiecare zi!) şi m-aş bucura dacă mă iertaţi. Dar v-aş implora ca, ori de câte ori aţi isprăvit o scrisoare pentru mine, să nu mă lăsaţi să sufăr că nu aveţi la îndemână un timbru, ci aruncaţi-o cu îndrăzneală şi putere, fără timbru, în cutia poştală.

Necazul este că, exceptând duminica, nu prea pot să vă scriu decât de la 3 la 4, în cea mai tâmpă oră din zi pentru mine. La birou merge să fac asta doar rareori – cum să mă stăpânesc, după ce am citit scrisoarea dumneavoastră! Dacă nu vă scriu însă în acest moment, pe urmă nici n-aş putea adormi din cauza nemulţumirii şi dumneavoastră n-aţi mai primi scrisoarea a doua zi, iar seara timpul se năpusteşte prea tare asupra orarului meu.

De altfel, din scrisoarea dumneavoastră îmi dau seama că scriu fără minte chiar şi-n zilele de sărbătoare. Probabil, inima mea este

destul de sănătoasă, dar în general pentru inima unui om nu-i tocmai uşor să ţină piept deprimării provocate de faptul că el scrie prost şi fericirii că scrie bine. În sanatorii am fost numai din pricina stomacului şi a unei stări de slăbiciune generală şi, să nu uit, din pricina ipohondriei îndrăgostite de sine[65]. Însă despre toate trebuie să vă scriu odată mai amănunţit. Nu, pe faimoşii medici nu-i cred; pe medici îi cred doar când spun că ei nu ştiu nimic; şi-n plus, îi urăsc (sper că nu iubiţi vreunul). Desigur, i-aş cere Berlinului să-mi prescrie un trai liber şi liniştit, dar unde să-l găsesc pe acest doctor puternic?

Şi tocmai pe Immanuelkirchstraße trebuie să fie bine pentru oamenii osteniţi. Pot să v-o descriu. Ascultaţi: „Din Alexanderplatz porneşte o stradă lungă şi fără viaţă, Prenzlauerstraße sau Prenzlauer Allee[66], care are multe străduţe laterale. Una dintre ele este Immanuelkirchstraße. Liniştită, retrasă, departe de mereu zgomotosul Berlin. La capătul străduţei se află o biserică obişnuită. Vizavi e casa cu nr. 37, foarte îngustă şi-naltă. De câte ori mă duc acolo e linişte, tăcere, şi-atunci eu mă-ntreb dacă mă aflu tot în Berlin”. Aşa-mi înfăţişează strada dumneavoastră actorul Löwy într-o scrisoare pe care am primit-o ieri. Ultima întrebare e poetică, socotesc eu, iar întreaga descriere este fidelă. Acum câtva timp l-am rugat să facă asta, fără a-i comunica motivul, şi el îmi scrie acestea tot aşa, fără să întrebe altceva. Ce-i drept, voiam să aflu despre casa de la nr. 30 (deşi dumneavoastră locuiţi chiar la nr. 29, dacă nu mă înşel[67]); nu ştiu de ce el a căutat pentru mine casa cu nr. 37. Acum mă gândesc totuşi că, poate, în casa respectivă se găseşte tipografia unde s-a făcut acel afiş. Judecând după scrisoarea din urmă, se pare că trupa a dat duminică ultima ei reprezentaţie la Berlin, dar, din câte înţeleg din scrisoare, este posibil să joace din nou duminica viitoare. Scriu acest lucru doar ca să corectez ultimele informaţii pe care vi le-am dat şi cu toate rezervele formulate în legătură cu sfatul de a frecventa teatrul respectiv.

Întâmplător şi fără s-o ştie, cuvântul magic[68] se găseşte şi-n penultima dumneavoastră scrisoare. Este pierdut acolo printre multe altele şi mă tem că nu va ajunge niciodată la rangul pe care îl merită în scrisorile noastre, căci eu nu-l voi rosti primul în niciun caz, iar dumneavoastră, chiar dacă l-aţi ghici, nu l-aţi pronunţa, fireşte, cea dintâi. Poate că e bine aşa, deoarece, presupunând că acel cuvânt ar începe să-şi arate efectele, aţi găsi în mine lucruri pe care nu le-aţi suporta şi pe urmă ce m-aş mai face?

Înainte de toate, atunci aţi privi altfel lucrurile pe care le scriu şi relaţia mea cu ele şi nu mi-aţi mai recomanda să am „o măsură şi-un ţel”. Slăbiciunea omenească mizează deja destul pe „măsură şi ţel”. N-ar trebui să pariez cu tot ce am pe singurul locşor unde izbutesc să stau? Dacă n-aş face asta, aş fi iremediabil nebun. E

posibil ca scrierile mele să nu-nsemne nimic, dar atunci este foarte sigur şi neîndoielnic că nici eu nu însemn absolut nimic. Aşadar, dacă mă menajez în această privinţă, la drept vorbind nu mă cruţ de fapt, ci mă sinucid. De altfel, ce vârstă-mi daţi? Poate că-n seara când ne-am întâlnit a fost vorba despre asta, nu ştiu, dar poate n-aţi fost atentă.

Rămâneţi cu bine! Să-mi vreţi în continuare binele şi să tot puneţi liniştită deoparte scrisorile începute către doamna Sophie[69]! Doamna F. mi-e foarte dragă, însă nu atât de dragă încât să n-o invidiez pentru scrisorile pe care i le adresaţi. Nu, nu corespondez cu ea. I-am scris doar trei scrisori: în prima mă tânguiam din pricina dumneavoastră, în a doua eram neliniştit din cauza dumneavoastră şi în cea de-a treia îi mulţumeam tot de dragul dumneavoastră. Adio!

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 noiembrie 1912, miercuri

6.X[70].12

Dragă domnişoară Felice, dar vă istoviţi chiar sub ochii mei! Oare nu vă preocupă prea mulţi oameni, inutil de mulţi? Desigur, n-ar fi nimic rău în asta, numai să aveţi şi timp pentru aşa ceva. Nu cumva lucraţi peste măsură, faceţi prea multe vizite, mergeţi la unele petreceri de pe urma cărora nu v-alegeţi decât cu agitaţia? Aici vă dăscălesc un pic, fără a şti şi a înţelege o serie de lucruri, dar în ultima dumneavoastră scrisoare sunteţi atât de nervoasă încât simt nevoia să vă reţin mâna preţ de o clipă. Nu am nimic împotriva unuia sau altuia, contra profesorului care vă tot ademeneşte, deşi m-am holbat văzând referirea la „apă şi gaz”, şi nici împotriva aniversării societăţii[71], mai ales că la asemenea sărbătoriri se fac deseori fotografii în grup, care pot fi trimise cu uşurinţă, fără ca persoana în cauză să-şi dăruiască de fapt, în mod expres, propria fotografie. Şi astfel li se poate face o mare bucurie celor din exterior, dacă se doreşte acest lucru.

Bineînţeles, despre teatrul în idiş n-am vorbit ironic; poate c-am râs, dar asta ţine tot de iubire. Ba chiar am susţinut o scurtă conferinţă introductivă în faţa unui public care acum mi se pare numeros; iar pe urmă a jucat, a cântat şi a recitat Löwy. Din păcate, banii scoşi de la acea mulţime n-au fost pe măsura numărului mare de oameni. În legătură cu reprezentaţiile de la Berlin nu ştiu mai mult decât v-am scris ieri; în rest, ultima scrisoare a lui Löwy conţine numai tânguiri şi văicăreli. În treacăt se plânge şi de faptul că la Berlin nu se poate câştiga nimic în zilele de lucru, un reproş pe care nu-mi permit să-l ascund unei berlineze. De altfel, dacă-l laşi în

voia lui, L.[72] este în permanenţă un entuziast, un „evreu înfierbântat”, cum se zice în est. Acum însă, din diverse motive, care mi-ar lua prea mult timp să le istorisesc, deşi n-ar fi plictisitor, el este peste măsură de nefericit, iar partea gravă e că nici nu ştiu cum ar putea fi ajutat.

Felul în care-am aşteptat duminică scrisoarea dumneavoastră este uşor de explicat: mă dusesem, ce-i drept, la birou să mă interesez de ea, dar încă nu eram chiar dezamăgit şi nu frunzăream nerăbdător poşta existentă, ci doar cufundat în gânduri. Adresa locuinţei mele este Niklasstraße 36. Care e însă a dumneavoastră, vă rog? Pe versoul scrisorilor dumneavoastră am citit deja trei adrese diferite. Este deci nr. 29? Nu e inoportun să primiţi recomandate? Nu vi le trimit numai pentru că sunt nervos, deşi, pe lângă alte motive, există şi-acesta, dar am senzaţia că o asemenea scrisoare ajunge mai de-a dreptul în mâna dumneavoastră şi nu hoinăreşte nepăsătoare ca scrisorile simple, ce pribegesc triste de colo-colo; totodată văd mereu mâna întinsă a unui straşnic poştaş berlinez care la o adică v-ar forţa să primiţi scrisoarea, chiar dacă v-aţi opune. Când depinzi de ceva, n-ai niciodată destui complici. – Rămâneţi cu bine! Sunt mândru că această scrisoare nu conţine nicio tânguire, oricât de frumos este să mă plâng dumneavoastră.

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 noiembrie 1912, joi

7.XI.12

Iubită domnişoară Felice, ieri am pretins că-mi fac griji pentru dumneavoastră şi mi-am dat osteneala să vă conving. Dar ce fac eu însumi între timp? Nu vă chinuiesc? Ce-i drept, fără intenţie, căci asta ar fi cu neputinţă, iar dacă ar fi aşa, ar trebui să pier în faţa ultimei dumneavoastră scrisori ca diavolul în faţa Binelui, însă vă chinuiesc numai şi numai prin faptul că exist. În esenţă nu m-am schimbat, mă învârtesc mai departe în cercul meu, însă o nouă dorinţă neîmplinită s-a adăugat celorlalte dorinţe neîmplinite ale mele şi am primit în dar o nouă certitudine omenească, poate cea mai puternică, pe lângă sentimentul de zădărnicie pe care-l am de obicei. Dumneavoastră însă vă simţiţi neliniştită şi tulburată, plângeţi în vis – ceea ce este mai rău decât să vă uitaţi la tavan fiindcă n-aveţi somn –, sunteţi altfel decât în seara aceea când vă plimbaţi privirea aşa de calm de la unul la altul; acum treceţi neobservată peste tot, iar în scrisorile dumneavoastră apar când 20 de oameni, când niciunul; pe scurt, între noi câştigurile sunt împărţite nedrept, cât se poate de nedrept. (Omule, de ce te aşezi acum în faţa mea în această cameră liniştită, care-i totuşi a ta?)[73]

Repet, nu eu sunt vinovat de asta – ce însemn eu oare? –, dar ăsta-i singurul lucru spre care mi s-au îndreptat gândurile dintotdeauna; chiar şi-acum ele merg doar în aceeaşi direcţie, în care trebuie să vă conducă dacă nu vor să vă piardă. Ce trist este să vă constrângă forţa aceasta, la care-s condamnat!

După o lungă întrerupere. (De-aş avea timp! Dacă aş avea timp, mi-aş găsi liniştea şi aş căpăta o perspectivă corectă asupra tuturor acestor lucruri. Aş şti să vă scriu cu mai multe precauţii. Nu v-aş mâhni niciodată, aşa cum fac acum, deşi acest fapt mi-e cel mai penibil şi vreau să-l evit. Mi-aş găsi liniştea şi n-aş mai tremura ca-n urmă cu câteva clipe, când stăteam aplecat asupra unor dosare sus, în biroul meu, şi mă gândeam la dumneavoastră, sau ca acum, când şed inert în această cameră, deocamdată liniştită, şi mă uit pe geam printre perdelele lăsate. Şi chiar dacă ne vom scrie zilnic, vor fi oare zilele acelea altfel decât cea de azi şi vor avea altă menire decât aceea de a realiza imposibilul, risipindu-se cu toată forţa pretutindeni, spre a se reuni iarăşi, cu aceeaşi forţă?)

N-am putut face altceva decât să indic această întrerupere. Acum este din nou după-amiază, e deja după-masa târziu. Recitind acum scrisoarea pe care mi-aţi trimis-o, mă copleşeşte gândul că nu ştiu absolut nimic despre existenţa dumneavoastră anterioară şi că nu pot decât să vă descâlcesc chipul ascuns în iedera prin care, pe când eraţi fetiţă, vă uitaţi peste câmpuri. Şi cu greu găsesc ceva care să mă ajute să aflu mai mult decât este posibil prin intermediul celor scrise. Să nu credeţi una ca asta! V-aş deveni nesuferit dacă aş veni eu însumi acolo. Sunt aşa cum am fost în drum spre hotel. Modul meu de viaţă, graţie căruia totuşi mi-am vindecat stomacul, vi s-ar părea nebunesc şi insuportabil. Luni în şir tata a fost nevoit ca, în timp ce eu cinam, să-şi ţină în faţă ziarul, înainte de a se obişnui cu asta[74]. De asemenea, vestimentaţia mea este în totală dezordine de vreo câţiva ani. Folosesc acelaşi costum la birou, pe stradă sau acasă, la masa de scris, fie vară, fie iarnă. Împotriva frigului aproape că sunt mai călit decât o bucată de lemn, dar până la urmă ăsta tot n-ar fi un motiv să umblu aşa cum fac eu; de exemplu, fără să port pardesiu sau palton până acum, când, deşi am intrat în noiembrie, eu mai apar pe stradă, printre trecătorii înfofoliţi, ca un nebun în costum de vară şi cu o pălăriuţă de pai; şi nu port nici vestă, din principiu (sunt inventatorul costumelor fără vestă), ca să nu mai vorbesc de ciudăţeniile lenjeriei, cu neputinţă de descris în continuare. Ce v-aţi mai speria dacă, lângă biserica pe care mi-o imaginez la capătul străzii unde locuiţi, v-ar ieşi-n faţă un astfel de om! Pentru modul meu de viaţă există unele explicaţii (în afară de faptul că, de când trăiesc astfel, sunt incomparabil mai sănătos decât înainte), însă dumneavoastră n-aţi admite niciuna dintre ele, mai ales pentru că, dormind insuficient de atâta vreme,

distrug tot ce poate fi sănătos în acest mod de viaţă (bineînţeles că nu fumez, nu beau alcool, nici cafea sau ceai, şi-n general nu mănânc nici ciocolată, iar când spun asta, caut să-ndrept o tăinuire mincinoasă). Iubită domnişoară Felice, să nu mă repudiaţi însă din această cauză şi nici să nu-ncercaţi să mă corijaţi în această privinţă, ci suportaţi-mă binevoitoare de la mare distanţă! Căci vedeţi, aseară, de pildă, m-am întors acasă pe o vreme geroasă, îmbrăcat cu costumul meu obişnuit, m-am aşezat să iau aproape aceeaşi cină ca-n fiecare zi, i-am ascultat povestind ceva pe cumnatul meu[75] şi pe cel care-mi va deveni curând tot cumnat[76], apoi am rămas singur în cameră, în timp ce în vestibul ceilalţi îşi luau rămas-bun (acum cinez între nouă şi jumătate şi zece), şi mi s-a făcut aşa de dor de dumneavoastră încât mi-aş fi lipit obrazul de masă, ca să mă stăpânesc cumva.

Mă consideraţi mult mai tânăr decât sunt şi mai că mi-aş trece vârsta sub tăcere, fiindcă numărul mare de ani accentuează tocmai aspectele care vă deranjează la mine. Am chiar aproape cu un an mai mult decât Max şi voi împlini 30 de ani pe 3 iulie. Ce-i drept, arăt ca un tânăr, iar cine nu mă cunoaşte îmi apreciază vârsta cam între 18 şi 25 de ani, în funcţie de cât se pricepe la oameni.

Ieri am spus despre profesor ceva ce ar putea fi interpretat drept trufie. Haide, liniştiţi-vă, nu-i decât gelozie! Abia astăzi am ceva împotriva lui, cel puţin asta intenţionez, fiindcă vi l-a recomandat pe Binding[77]; deşi l-am citit doar foarte puţin, n-am găsit niciun rând în care să nu cânte fals şi exagerat. Şi pe unul ca ăsta-l trimite să vă tulbure visurile! – Iar acum adaug la repezeală. De ce săriţi din tramvai? Data viitoare când vreţi s-o faceţi, să aveţi în faţa ochilor chipul meu îngrozit! Şi oftalmologul? Şi durerile de cap? Nu voi citi următoarea dumneavoastră scrisoare dacă n-are să conţină mai întâi răspunsuri la aceste întrebări.

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 noiembrie 1912, vineri

8.XI.12

Dragă domnişoară Felice,

Antepenultima dumneavoastră scrisoare (nu „ultimele scrisori”, după cum îmi scrieţi) m-a derutat, în mod cert, dar nu mi-am dat seama că lucrurile stau aşa de rău cum mă face să cred ultima epistolă pe care mi-aţi trimis-o. Sunt într-adevăr atât de nesigur? Şi se poate vedea din literele scrise de mine cum tremură nerăbdarea cea mai ascunsă şi nemulţumirea fără leac? Iar eu să las să mi se

spună ce cred despre scrisorile mele? Ce trist e aici, în jurul meu, unde caut să vă atrag cu toate forţele!

Nu ştiu dacă vă imaginaţi corect felul meu de viaţă şi dacă asta vă ajută să-mi înţelegeţi sensibilitatea, mereu iritabilă, dar care, odată ademenită să se manifeste, mă lasă în urmă, ca pe o piatră. Am citit deja de vreo 20 de ori scrisoarea dumneavoastră: de câteva ori când am primit-o, de câteva ori în faţa maşinii de scris; stând la masă cu un client, am citit scrisoarea dumneavoastră de parcă abia ar fi sosit; apoi am citit-o pe stradă, iar acum acasă. Nu ştiu ce m-ar putea ajuta şi mă simt neputincios. Dacă am fi împreună, aş tăcea, dar, fiindcă suntem departe, trebuie să scriu; altminteri, aş muri de tristeţe.

Cine ştie dacă n-am mai multă nevoie decât dumneavoastră de strângerea unei mâini, dar nu a acelei mâini care linişteşte, ci a celei ce dă forţă. Oboseala mea s-a agravat ieri, eram deja mort de obosit, aşa încât, după ce am luat felurite decizii, până la urmă am renunţat totuşi să mai scriu azi-noapte. Seara am rătăcit două ore pe străzi şi m-am întors abia când mâinile-mi înţepeniseră de frig în buzunare. După aceea am dormit aproape neîntrerupt şase ore şi nu-mi amintesc decât vag de un vis în care era vorba despre dumneavoastră şi înfăţişa în orice caz o întâmplare nefericită. Este prima oară când v-am visat şi mi-am amintit de asta. Acum îmi dau seama că a fost tocmai visul din cauza căruia m-am trezit o singură dată azi-noapte, chiar dacă numai fugitiv. Altminteri, de dimineaţă m-am deşteptat mai devreme decât de obicei pentru că domnişoara noastră[78] a dat buzna în casă şi a adus sub forma unui strigăt – a unui ţipăt care mie, pe jumătate adormit cum eram, mi s-a părut a fi chiar strigătul mamei – vestea că soră-mea a născut o fetiţă[79] la puţin timp după miezul nopţii. Am mai zăbovit în pat – categoric, nu mă trezesc nici măcar de nevoie, ci, eventual, când e gălăgie dincolo de uşă – şi n-am putut să înţeleg simpatia prietenească a domnişoarei noastre faţă de această naştere, de vreme ce eu, ca frate şi unchi, n-am simţit totuşi nici urmă de prietenie, ci numai invidie, nimic altceva decât o invidie turbată faţă de soră-mea sau, mai bine zis, faţă de cumnatu'-meu, fiindcă nu voi avea niciodată un copil, ceea ce este chiar mai sigur decât... (nu vreau să pronunţ inutil o nenorocire mai mare).

Deci azi sunt aşa voios după o noapte în care m-am săturat de somn şi după o seară pierdută dintr-o prudenţă prostească. Iubită domnişoară!

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 noiembrie 1912, vineri

8.XI.12

Dragă domnişoară Felice,

Acum, la douăsprezece şi jumătate noaptea, nu pot să merg după hârtie de scris; e-n camera alăturată, unde doarme soră-mea[80]; în casă este un pic de harababură, fiindcă nepotul nostru de fiică şi de soră[81] s-a instalat la noi din pricina naşterii soră-sii. De aceea scriu pe sugativa asta[82], odată cu care vă trimit şi un şpalt din cărticica mea.

Ascultaţi dar, iubită domnişoară, am impresia că vorbele mele devin mai clare în liniştea nopţii. Să nu uităm că scrisoarea mea de azi după-amiază a fost o scrisoare şi s-o păstrăm ca un avertisment! Fireşte, doar în bună şi-n cea mai bună înţelegere. După acea scrisoare, după-amiaza de astăzi va rămâne de neuitat pentru mine, ca un moment îngrozitor; dar lucrurile au stat destul de rău chiar şi-n timp ce scriam epistola respectivă. Aşa sunt eu ori de câte ori nu reuşesc să scriu nimic pentru mine (deşi, bineînţeles, a fost la mijloc şi altceva în afară de asta). Când trăiesc numai pentru mine şi pentru nişte persoane indiferente, sau obişnuite, sau prezente, care-mi suplinesc metehnele prin faptul că sunt indiferente sau obişnuite sau prin energia lor prezentă şi vie, atunci lucrurile trec totuşi mai neobservate chiar şi pentru mine. Însă când vreau să mă apropii de cineva şi să mă implic total, atunci nu mai pot ocoli jalea. Atunci nu sunt nimic. Şi ce să fac cu nimicul? Recunosc până şi faptul că scrisoarea dumneavoastră a venit exact la timp, dimineaţa (după-masă, situaţia era deja alta); tocmai de asemenea cuvinte aveam nevoie.

Dar observ că nu mi-am revenit încă şi scriu destul de neclar; chiar şi faţă de această scrisoare reproşul dumneavoastră de azi ar fi justificat. Să lăsăm asta în seama somnului şi a zeilor buni!

Cum vă place şpaltul? (Fireşte, hârtia va fi altfel.) Neîndoielnic, acesta este un pic prea frumos şi s-ar potrivi mai bine pentru tabelele de legi ale lui Moise decât pentru micile mele tertipuri. Dar acum este deja tipărit astfel.

Rămâneţi cu bine! Am nevoie de mai multă bunăvoinţă decât merit,

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 noiembrie 1912, sâmbătă

Scrisoarea n-a fost trimisă.[83]

9.XI.12

Iubită domnişoară,

Nu trebuie să-mi mai scrieţi; nici eu nu vă voi mai scrie. Scriindu-vă, v-aş face nefericită, iar pe mine nu m-ar ajuta la nimic. Pentru a înţelege asta, n-ar fi fost nevoie să număr azi-noapte toate bătăile ceasului, am ştiut-o limpede chiar înainte de prima mea epistolă, iar dacă am încercat totuşi să mă agăţ de dumneavoastră, merit să fiu blestemat pentru aşa ceva, dacă nu cumva am şi fost.

În cazul în care doriţi să intraţi în posesia scrisorilor dumneavoastră, vi le restitui, fireşte, oricâtă plăcere mi-ar face să le păstrez. Dacă le vreţi totuşi, trimiteţi-mi o carte poştală goală, care să-mi semnaleze acest lucru. În schimb, vă rog, atât cât îmi stă-n putinţă, să păstraţi scrisorile mele.

Uitaţi degrabă stafia care sunt şi trăiţi veselă şi liniştită ca mai-nainte!

Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 noiembrie 1912, luni

11.XI.12

Iubită domnişoară,

Slavă Domnului! zic şi eu. De-aţi şti cum am petrecut zilele de vineri şi sâmbătă şi mai cu seamă noaptea de vineri spre sâmbătă! Realmente n-am pierdut niciun sfert de oră în care să nu număr bătăile ceasului. După-amiază am scris penultima mea epistolă, chinuindu-mă singur într-un mod extrem şi cât se poate de necesar, pe urmă am făcut un drum şi m-am culcat relativ târziu. Este posibil – nu mai ştiu exact – să fi adormit atunci numai din pricina tristeţii. Seara am scris pentru mine trei sau patru pagini care n-au fost cele mai rele şi m-am întrebat în zadar unde-şi mai găsea loc în mine liniştea din care au curs acele pagini, în timp ce mie-mi fusese interzis accesul la linişte. Ulterior am crezut că sunt deja un om întreg şi-am scris pe o sugativă acea epistolă ce s-a denaturat apoi în mâna mea şi la care mă uitam fix, de parcă n-aş fi scris-o eu, ci aş fi primit-o. Apoi m-am întins şi-am adormit surprinzător de repede, deşi doar foarte superficial. Însă după un sfert de oră eram din nou treaz şi mi s-a părut, pe jumătate visând, că bate cineva

(acum vreau să rezolv o problemă urgentă, nesuferită, străveche, care mă tot ameninţă de vreo săptămână, fără să-mi permită să mă gândesc la dumneavoastră; aici trebuie să mă susţineţi, poate că pe

urmă primesc drept răsplată o clipă liberă şi linişte pentru această scrisoare care mă preocupă la fel de tare ca bătăile inimii mele şi cu care-mi tot bat capul ca şi cum nu m-aş afla într-o instituţie căreia i-am vândut jumătate din zilele mele şi chiar mai mult şi care are faţă de mine necontenite pretenţii, aparent justificate; am totuşi noroc că nişte lucrări mai puţin importante dispar din faţa ochilor mei adormiţi; dar acum gata cu scrisul şi hai la treabă!)

Răsplata nu mai vine, lucrarea pe care o am de făcut mă urmăreşte pretutindeni, la fel ca gândul la dumneavoastră, numai că în alte direcţii. Astăzi am primit de la dumneavoastră, aproape-n acelaşi timp, ultimele trei scrisori. Bunătatea dumneavoastră este infinită. Deocamdată expediez această scrisoare aşa cum este; azi am să vă mai scriu probabil de câteva ori. Vă voi explica precis de ce n-am scris ieri. Trimit această scrisoare aşa cum este, pentru că sufăr din pricina faptului că nicio scrisoare nu se urneşte măcar de la mine spre dumneavoastră.

Aşadar, bun rămas doar pentru câteva ore,

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 noiembrie 1912, luni

11.XI.12

Iubită domnişoară,

Deci nu v-am pierdut. Şi deja eram cu adevărat convins de-acest lucru. Acea scrisoare în care aţi categorisit una dintre epistolele mele drept bizară mă îngrozise. Am văzut în ea confirmarea neintenţionată, dar cu atât mai decisivă, a unui blestem de care în ultimul timp credeam că am scăpat, cel puţin în mare parte, şi căruia urma să-i cad din nou victimă, dar acum în mod definitiv. Nu reuşeam să-mi vin în fire, nu ştiam ce să vă scriu, cele două scrisori de sâmbătă[84] au fost bine ticluite de la un capăt la altul, reală era doar convingerea mea că totul s-a sfârşit. – Are vreo semnificaţie faptul că exact acum, când scriu acest cuvânt, maică-mea intră la mine plângând, topită de plâns (tocmai se duce la prăvălie, unde stă toată ziua, sunt deja 30 de ani de când merge acolo zilnic), mă mângâie, vrea să ştie ce-mi lipseşte, de ce nu vorbesc deloc la masă (dar eu fac asta încă de mult doar fiindcă simt nevoia să m-adun) şi o mulţime de alte lucruri. Săraca mama! Însă eu am consolat-o foarte înţelegător, am sărutat-o şi până la urmă am făcut-o să zâmbească, ba chiar am reuşit s-o determin să mă certe destul de energic (avea lacrimile deja pe jumătate uscate) din cauză că nu-mi iau gustarea de după-amiază, obicei pe care, de altfel, nu-l mai am de mulţi ani încoace. Ştiu şi motivul acestei extreme îngrijorări

pentru mine (mama nu ştie că-l cunosc sau, mai bine zis, că l-am aflat abia mai târziu)[85]. Dar despre asta altă dată.

Deci iarăşi se întâmplă ca, din pricina sumedeniei de lucruri pe care vreau să vi le spun, să nu ştiu cu ce să-ncep. Şi totuşi, iau aceste ultime trei zile drept mesagerele unor eventualităţi nefericite, ce mă pândesc mereu; cred că nu vă voi scrie niciodată o scrisoare mai lungă într-o agitată zi de lucru. Trebuie să consimţiţi şi să nu fiţi supărată şi să nu-mi faceţi reproşuri. Căci, vedeţi, acum sunt dispus să mă prosternez în faţa dumneavoastră, indiferent dacă vreţi sau nu, şi să mă dăruiesc dumneavoastră astfel încât să nu mai rămână din mine nici urmă şi nimeni altcineva să nu mă mai pomenească, dar nu vreau să mai citesc o remarcă precum aceea din scrisoare, fie că sunt vinovat sau nu. Şi nu doar din această cauză vă voi scrie de-acum încolo numai scurte scrisori (în schimb, în fiecare duminică vă voi trimite cu voluptate câte-o scrisoare enormă), ci şi pentru că vreau să mă consum până la ultima suflare pentru romanul meu care vă aparţine, ce-i drept, şi dumneavoastră sau, mai bine spus, urmează să vă ofere despre ce-i bun în mine o imagine mai clară decât ar putea să dea de înţeles cuvintele din cea mai lungă scrisoare pe care aş compune-o în cea mai lungă viaţă. Povestea pe care o scriu este concepută totuşi fără sfârşit; spre a vă face o idee provizorie, ea se intitulează *America* şi se desfăşoară exclusiv în Statele Unite din America de Nord. Deocamdată sunt gata cinci capitole, iar al şaselea este aproape terminat. Capitolele poartă titluri separate: I. Fochistul, II. Unchiul, III. O vilă în împrejurimile New Yorkului, IV. În drum spre Ramses, V. Hotel Occidental, VI. Cazul Robinson. – Am pomenit aceste titluri ca şi cum ele ar putea să reprezinte ceva, ceea ce, fireşte, nu e cazul; vreau să le depozitez însă la dumneavoastră câtă vreme va fi posibil. Este prima operă mai mare în care, de o lună şi jumătate, mă simt la adăpost după 15 ani de chinuri disperate, clipă de clipă. Trebuie deci s-o termin, aşa cum probabil consideraţi şi dumneavoastră că este cazul; prin urmare, cu binecuvântarea dumneavoastră, vreau să trec puţinul timp pe care l-aş putea folosi doar pentru a vă scrie nişte epistole imprecise, teribil de lacunare, imprudente şi periculoase, în contul acestei opere unde totul, indiferent de unde-a venit, şi-a găsit, măcar până acum, liniştea şi a apucat-o pe drumul cel bun. Sunteţi de acord cu asta? Nu-i aşa că nu vreţi să mă lăsaţi pradă singurătăţii mele totuşi cumplite? Iubită domnişoară, ce n-aş da acum să vă privesc în ochi.

Duminică răspund cu toată înţelegerea posibilă la toate întrebările, chiar şi la cea privitoare la motivul pentru care nu v-am scris ieri; asta este o poveste lungă.

Când cineva n-a fost la oftalmolog din cauza durerilor de ochi, trebuie s-o spună în mod expres!

De trei zile îmi refuz plăcerea să sar din tramvai de teamă că atunci, pe calea vreunei telepatii, aţi putea să nu trataţi cu destulă seriozitate avertismentul meu. Acum, fiindcă am în sfârşit promisiunea dumneavoastră fermă, îmi permit să sar din nou. Aici îmi amintesc de un incident petrecut sâmbătă. Mergeam pe stradă, împreună cu Max, şi nu prea mă descriam ca un om peste măsură de fericit. Atunci n-am fost foarte atent la drum, iar o trăsură de-abia m-a evitat. Cufundat încă în gânduri, am bătut din picior şi am strigat ceva nearticulat. În momentul acela eram efectiv furios că nu m-a călcat. Fireşte, birjarul n-a înţeles acest lucru şi a înjurat pe bună dreptate.

Nu, nu trăiesc total izolat de familia mea. O dovedeşte descrierea alăturată; ea se referă la condiţiile acustice din locuinţa noastră şi tocmai a apărut într-o mică revistă pragheză spre a-mi pedepsi în public familia într-un mod puţin dureros[86]. – De altfel, sora mea cea mai mică (are deja peste 20 de ani) este cea mai bună prietenă a mea din Praga[87], dar şi celelalte două sunt afectuoase şi bune. Doar tata şi cu mine ne urâm straşnic.

Cum sună să fiu tutuit de dumneavoastră, măcar şi-ntr-un citat!

Repede, înainte de a încheia, numiţi-mi o modalitate ca să nu mai tremur de bucurie precum un nebun ori de câte ori primesc şi citesc la birou scrisorile dumneavoastră, ca să pot lucra acolo şi să nu fiu dat afară. Aş putea totuşi să le citesc liniştit, nu? Şi să le uit preţ de câteva ceasuri. Ar trebui să pot face asta.

Al dumneavoastră, Franz.

Către Felice Bauer la Berlin[88]

Praga, 11 noiembrie 1912, luni

11.XI.12

Domnişoară Felice,

Acum vă voi supune atenţiei o rugăminte ce pare cu-adevărat nebunească şi pe care nici eu n-aş judeca-o altfel dacă aş avea de citit această scrisoare. Dar este şi cea mai puternică încercare la care poate fi supus cel mai binevoitor dintre oameni. Prin urmare, vă rog: scrieţi-mi doar o dată pe săptămână şi în aşa fel încât să primesc scrisoarea dumneavoastră duminica! Fiindcă nu mai suport scrisorile dumneavoastră zilnice, nu sunt în stare să le suport. De pildă, vă răspund la scrisoare şi după aceea stau aparent liniştit în pat, însă bătăile inimii-mi străbat trupul şi nu mai ştiu de altceva decât de dumneavoastră. Realmente nu există altă posibilitate de a exprima cât de mult îţi aparţin, iar aceasta este prea slabă. Dar tocmai de aceea nu vreau să ştiu cum eşti îmbrăcată, pentru că asta mă zăpăceşte într-atât încât nu mai pot trăi, şi de aceea nu vreau să ştiu că eşti binevoitoare faţă de mine, fiindcă atunci de ce

mai zăbovesc, ca un nerod, în biroul meu sau aici, acasă, în loc să mă arunc în tren cu ochii închişi şi să-i deschid abia când sunt la tine? Oh, există un motiv foarte grav pentru care nu fac asta; într-un cuvânt: de-abia sunt sănătos pentru mine, nu însă şi pentru căsătorie şi absolut deloc pentru paternitate. Dar când citesc scrisoarea ta, aş putea să scap din vedere chiar mai mult decât ceea ce este de trecut cu vederea.

De-aş avea deja răspunsul tău! Şi cât de groaznic te chinuiesc şi cum te forţez să citeşti în camera ta liniştită scrisoarea asta, mai nesuferită decât oricare alta ce-a stat pe masa ta de scris! Într-adevăr, uneori mi se pare că aş fi ca o stafie care trăieşte din numele tău aducător de noroc. Dacă aş fi expediat măcar scrisoarea mea de sâmbătă, în care te imploram să nu-mi mai scrii niciodată şi-ţi promiteam că şi eu voi face acelaşi lucru. Doamne, Dumnezeule, ce m-a oprit să trimit scrisoarea aceea! Totul ar fi fost bine. Mai există însă acum vreo soluţie paşnică? Ne-ajută la ceva să ne scriem numai o dată pe săptămână? Nu, asta ar fi o mică neplăcere ce-ar putea fi înlăturată tot prin asemenea mijloace. Ba chiar prevăd că nu voi suporta nici scrisorile de duminică. Iar pentru a repara ceea ce am ratat sâmbătă, te rog acum, când, ajuns la sfârşitul acestei scrisori, simt că puterea de a scrie începe să mă cam trădeze: să abandonăm totul, dacă ţinem la viaţa noastră!

Să mă semnez cu „al tău”? Nimic n-ar fi mai fals. Nu, eu sunt al meu şi veşnic legat de mine, iar cu asta trebuie să-ncerc s-o scot la capăt.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 noiembrie 1912, miercuri[89]

Biată încercare de a trimite trandafiri nevinovaţi după nişte cuvinte nelegiuite! Dar chiar aşa este: pentru ceea ce are loc într-un singur om, lumea exterioară e prea mică, prea univocă, prea sinceră. – Bine, atunci însă omul respectiv trebuie să-şi ţină cumpătul măcar faţă de cel de care crede că depinde. – Deci tocmai acolo unde acest lucru este absolut imposibil?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 noiembrie 1912, joi

14.XI.12

Iubito, iubito! Dacă există atâta bunătate pe lume, nu trebuie să mă mai tem şi să fiu neliniştit. Când a sosit scrisoarea ta – eram la şeful meu[90] şi discutam despre asigurarea carierelor de feldspat –, am apucat-o, la fel ca altădată, cu mâinile tremurânde, şi m-am uitat la şef ca la o arătare. Dar de-abia după ce am citit-o de două-

trei ori, am căpătat liniştea pe care mi-o doream de mult şi pentru care m-am rugat acum trei nopţi. Plicul tău – am greşit, plicul trebuia să spun, însă cuvintele „tu” şi „al tău” vor s-apară peste tot –, plicul, deci, nu va fi avut un efect liniştitor căci rândurile care mi-au adus liniştea le-am citit abia mai târziu; dar ceea ce scria în scrisoare ar fi trebuit sa mă cutremure, deoarece cu cât primim mai mult, cu atât trebuie să ne temem mai mult pe-acest pământ care se tot răsuceşte; prin urmare, nu poate să fi fost decât cuvântul „tu” cel care m-a reţinut, acest „tu” pentru care-ţi mulţumesc în genunchi fiindcă frământările legate de tine mi l-au smuls, iar tu mi-l înapoiezi acum, liniştită la rându-ţi. Tu, iubito! Pot fi acum sigur de tine? Cuvântul „dumneavoastră”, alunecând ca pe patine, va fi dispărut în golul dintre două epistole şi trebuie să-l urmărim cu scrisori şi gânduri dimineaţa, seara şi noaptea; în schimb, cuvântul „tu” stă pe loc, rămâne aici, la fel ca scrisoarea ta, care nu se clinteşte şi se lasă sărutată de mine iar şi iar. Ce fel de cuvânt e-acesta! Nimic nu leagă atât de complet doi oameni, chiar dacă ei, precum noi doi, n-au la dispoziţie altceva decât nişte cuvinte.

Astăzi am fost cel mai liniştit om din birou; numai cea mai exigentă persoană mai poate pretinde de la sine să fie aşa de liniştită după o săptămână cum a fost cea din urmă. Despre aceasta îţi voi mai povesti. Gândeşte-te măcar la faptul că arăt chiar bine; la birou se găsesc mereu unii care îşi fac o îndeletnicire din a examina zilnic cum arăt. Or, ei au spus asta. Nu m-am grăbit să-ţi răspund (de altfel, azi era absolut imposibil), dar ţi-am răspuns şi ţi-am mulţumit neîncetat prin fiecare înfiorare a mea.

Iubito, iubito! Aş înşira acest cuvânt pe multe pagini dacă nu m-aş teme că i-ar putea dezvălui ce citeşti cuiva care ar intra acum în camera ta şi te-ar surprinde studiind nişte pagini scrise atât de uniform. Ieri ţi-am trimis doar câteva rânduri; le vei primi abia duminică. Mi-aş da osteneala să le recuperez acum, dar este inutil; menţionez asta numai ca să nu te miri degeaba – realmente, până acum n-ai dus lipsă de uimiri din partea mea. Sunt câteva rânduri fără dată, titlu şi semnătură; într-o jalnică incertitudine, ele încercau o recucerire. Priveşte-le cu bunăvoinţă!

Dar spune măcar de unde ştii că lucrurile pe care ţi le-am scris ici şi colo în ultima vreme au fost un chin, şi nu o nebunie? Totuşi, aduceau foarte mult a nebunie, iar eu, în locul tău, m-aş fi grăbit din toate puterile să-mi iau mâna de pe ele. De exemplu, ultima scrisoare n-a fost scrisă, ci – iartă-mi expresia! – vomitată; şedeam întins pe pat şi ea nu mi-a venit în minte ca o succesiune de fraze, ci precum o unică frază, aflată într-o tensiune cumplită, o frază ce părea că vrea să mă ucidă dacă n-o aştern pe hârtie. Pe urmă, după ce am scris-o efectiv, n-a mai fost atât de rău, am mai cules ceva de prin toate părţile, am urmărit amintirile, iar pe alocuri scrisoarea a

fost străbătută chiar de mici neadevăruri consolatoare. Dar cu ce uşurinţă am dus-o la gară, cât de grăbit am expediat-o, cum m-am întors acasă ca un om nefericit, dar viu în definitiv, până când cele două ore îngrozitoare de dinainte de a adormi m-au făcut să mă răzgândesc!

Acum n-a mai rămas nimic din toate astea. Voi primi din nou scrisorile tale. Scrie când vrei sau, mai bine zis, când poţi, nu zăbovi la birou până seara din cauza mea! Nu voi suferi dacă nu soseşte nicio scrisoare, căci apoi, dacă tot are să vină una, ea va prinde viaţă în mâna mea, aşa cum, pare-mi-se, nu s-a mai întâmplat niciodată cu vreo scrisoare, şi va înlocui din belşug, pentru ochii şi buzele mele, toate epistolele ce n-au fost scrise. În schimb, vei avea mai mult timp şi te vei plimba în serile frumoase care sunt acum (ieri noapte m-am plimbat cu soră-mea cea mai mică de la 10 până la 11 şi jumătate, am plecat la 10 şi ne-am întors la 11 şi jumătate, poate că nu ţi-o imaginezi cum trebuie pe soră-mea, are deja 20 de ani şi e-ntr-adevăr foarte înaltă şi robustă, dar destul de copilăroasă), în caz că nu trebuie să te duci degrabă la repetiţii. Să izbândeşti cu Umorul![91] Îl chinuiesc negreşit pe Max şi aproape că i-am scrântit deja braţul târându-l pe toate străzile posibile din cauza ta, dar prostănacul nu ştie să povestească mai nimic din toată convorbirea telefonică[92] decât despre râsul tău. Ce bine trebuie să te descurci în faţa telefonului dacă poţi să râzi aşa la telefon! Mie-mi piere râsul fie şi numai când mă gândesc la telefon. Altminteri, ce m-ar împiedica s-alerg la poştă şi să-ţi urez o seară bună? Dar să aştept acolo legătura timp de-o oră, să mă ţin de bancă fiindcă sunt agitat, să fiu chemat în cele din urmă şi să fug la telefon tremurând tot, apoi să-ntreb de tine cu vocea stinsă, să te aud în sfârşit şi probabil să nu fiu în stare să răspund, să-i mulţumesc lui Dumnezeu că au trecut cele trei minute şi să mă întorc acasă stăpânit de dorinţa, acum deja insuportabilă, de a-ţi vorbi cu adevărat – nu, prefer să nu fac asta. De altfel, posibilitatea rămâne ca o speranţă frumoasă. Care e numărul tău de telefon? Mă tem că Max l-a uitat.

Aşa, acum voi dormi exemplar. Iubito, iubita mea, n-am deloc talent muzical, dar aici ar fi nevoie de muzică!

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14/15 noiembrie 1912, joi/vineri

14.XI.12[93]

Iubito, nu te deranja, îţi spun doar „noapte bună”, iar pentru asta m-am oprit din scris în mijlocul unei pagini. Mi-e teamă că în curând nu voi putea să-ţi mai scriu, căci, pentru a putea scrie cuiva (simt

nevoia să te chem cu toate numele, de aceea aş putea zice o dată şi ,,cuiva”), trebuie să-mi imaginez totuşi că am în faţă chipul persoanei căreia mă adresez. Iar chipul tău mi-l pot reprezenta foarte bine, în privinţa asta n-aş da greş. Dar tot mai des începe să mă reţină o imagine mult mai puternică: stau cu faţa pe umărul tău şi vorbesc mai mult înăbuşit decât inteligibil cu umărul tău, cu rochia ta, cu mine însumi, în timp ce tu nici n-ai habar ce se spune acolo.

Acum dormi? Sau citeşti încă, lucru pe care eu l-aş condamna. Sau eşti chiar la repetiţie, ceea ce nu sper deloc. După ceasul meu mereu hoinar, fără să se fi stricat vreodată, peste 7 minute este ora unu. Ia seama, trebuie să dormi mai mult decât alţii! Căci eu dorm puţin, nu mult mai puţin decât media, şi în afara ochilor tăi dragi nu ştiu un loc mai bun spre a-mi păstra partea ce-mi revine din somnul general, dar pe care n-am folosit-o încă.

Şi te rog, fără vise bezmetice! Dau o raită în gând în jurul patului tău şi poruncesc să fie linişte. Iar după ce am făcut ordine acolo şi eventual am mai alungat un beţiv de pe Immanuelkirchstraße[94], mă întorc la scrierile mele sau poate mă duc chiar la culcare, fiindcă acum e mai multă ordine şi-n mine.

Iubito, scrie-mi totuşi mereu ce-ai mai făcut în răstimpul dintre scrisorile mele! În funcţie de asta, eu îmi voi controla apoi presimţirile, iar tu vei putea apropia de ele faptele, şi atunci s-ar produce incredibilul: după multe încercări, faptele să coincidă până la urmă cu bănuielile respective şi totul să devină o singură mare realitate, de care să fim întotdeauna siguri. – Acum, ceasul din turn bate unu fix, după ora din Praga.

Adio, Felice, adio! Cum ai ajuns la acest nume? Şi nu zbura departe de mine! Poate din cauza cuvântului „adio”, care are o asemenea forţă de desprindere, mi-a venit ideea asta. Îmi închipui că trebuie să fie o plăcere extraordinară să te-nalţi în zbor atunci când te poţi descotorosi de o greutate apăsătoare, ce se agaţă de tine aşa cum fac eu. Nu te lăsa ademenită de uşurarea care-ţi face cu ochiul! Rămâi la iluzia că ai nevoie de mine! Transpune-te şi mai adânc în ea! Căci, vezi, asta nu-ţi face totuşi niciun rău; dacă vei dori vreodată să te eliberezi de mine, vei avea întotdeauna suficiente forţe să te descotoroseşti, însă între timp mi-ai făcut un dar de care nici n-am visat că voi avea parte în această viaţă. Aşa este, chiar dacă scuturi din cap în somn.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 noiembrie 1912, vineri

15.XI.12

Tu, cuvântul „tu” n-ajută totuşi aşa cum am crezut. Nici astăzi, deci încă de-a doua zi, el nu corespunde aşteptărilor. Aş fi putut fi măcar liniştit; şi nimic n-a fost mai lămuritor decât faptul că azi nu soseşte nicio scrisoare. Dar eu ce fac? Mă tot vântur pe coridoare, privesc spre mâinile fiecărui om de serviciu, dau sarcini inutile doar pentru a putea trimite dinadins pe cineva jos, la poştă (fiindcă lucrez la etajul al patrulea, iar scrisorile sosite sunt triate jos şi poştaşii noştri nu sunt punctuali; în plus, avem alegeri pentru consiliul de conducere, corespondenţa primită este enormă şi până ce e descoperită scrisoarea ta în grămezile alea tâmpite, eu pot să mor sus de nerăbdare); în cele din urmă, neîncrezător în toată lumea, dau eu însumi o fugă până jos şi nu găsesc, fireşte, nimic, pentru că, dacă ar fi venit ceva, ar fi ajuns la mine cât se poate de repede, căci am delegat trei oameni să-mi aducă sus scrisoarea ta, înaintea oricărei alte corespondenţe. Datorită acestei sarcini pe care o au, cei trei merită să fie pomeniţi aici. Primul este servitorul Mergl, supus şi amabil; dar faţă de acesta, eu am o aversiune pe care nu mi-o pot înfrâna deoarece am observat că mai ales atunci când îmi pun speranţa în el, scrisoarea ta nu soseşte decât în cazuri foarte rare. În asemenea situaţii, înfăţişarea neintenţionat cruntă a acestui om îmi dă fiori până-n măduva oaselor. Aşa s-a-ntâmplat şi astăzi, când l-aş fi pocnit măcar peste mâna în care nu ţinea nimic. Şi totuşi, el pare să manifeste interes. Nu mi-e ruşine să recunosc că în astfel de zile deşarte l-am întrebat deja de câteva ori dacă este de părere că a doua zi ar putea sosi scrisoarea, iar el, printre plecăciuni, s-a arătat mereu convins de acest lucru. Odată – acum îmi amintesc – aşteptam cu o siguranţă nesăbuită o scrisoare de la tine, trebuie să fi fost chiar în prima lună critică; atunci servitorul m-a anunţat pe coridor că obiectul a sosit şi se află pe masa mea. Însă când am ajuns acolo în fugă, pe masă nu se găsea decât o ilustrată trimisă de Max din Veneţia, cu un tablou de Bellini[95] reprezentând *Iubirea, stăpâna globului pământesc*. Dar ce să faci cu nişte generalităţi într-un caz particular, care, în sine, e destul de dureros! – Al doilea curier este şeful biroului de expediţii Wottawa, un holtei bătrân şi mărunt, cu o faţă plină de riduri, acoperită de pete colorate, de cele mai diverse nuanţe, şi ticsită de ţepii unei bărbi nerase; cu buzele umede prinde o virginia, din care plescăie mereu, dar care este dumnezeiesc de frumos atunci când, oprindu-se între uşi, scoate din buzunarul de la piept scrisoarea ta şi mi-o înmânează, ceea ce – bineînţeles – nu este, de fapt, sarcina lui. El bănuieşte ceva în privinţa impresiei pe care mi-o provoacă fiindcă încearcă întotdeauna s-o ia înaintea celorlalţi doi, numai să aibă

timp, şi nu regretă că trebuie să urce patru etaje. Pe de altă parte, mă chinuieşte totuşi gândul că uneori, pentru a putea să-mi înmâneze el însuşi scrisoarea, o ţine ascunsă de servitorul care mi-ar aduce-o mai devreme. Da, fără nelinişte nu merge nicicum. – Cea de-a treia speranţă este domnişoara Böhm. Negreşit, pe ea predarea scrisorii o face de-a dreptul fericită. Vine radioasă şi-mi dă scrisoarea ca şi cum ar fi în aparenţă una străină, dar în realitate ne-ar privi numai pe noi doi, pe ea şi pe mine. În cazul că unul dintre ceilalţi doi a reuşit s-aducă scrisoarea şi-i spun asta, ea dă să plângă şi-şi propune ferm să fie mai vigilentă a doua zi. Dar clădirea este foarte mare, avem peste 250 de funcţionari şi e uşor ca altcineva să-i înşface scrisoarea.

Astăzi niciunul dintre ei trei n-a avut de lucru. Sunt curios de câte ori voi repeta asta de vreme ce azi era cu totul exclus să vină vreo scrisoare. S-a întâmplat doar azi, în această zi de tranziţie, să fiu neliniştit; dacă nu-mi răspunzi la scrisoarea de mâine, nici nu-mi va mai păsa. Mai devreme mi-am zis: „ea nu scrie” şi n-a fost deloc bine, însă acum voi spune: „iubito, ai fost deci la plimbare”, iar de asta nu voi putea decât să mă bucur. La ce oră ai primit de fapt scrisoarea mea de azi-noapte?

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 noiembrie 1912, vineri

Iubito, azi îţi scriu înainte de a trece la scrierile mele, ca să n-am sentimentul că te las să aştepţi, ca să nu fii faţă-n faţă cu mine, ci de partea mea, şi ca eu să scriu apoi mai liniştit pentru mine, căci, între noi fie vorba, de câteva zile scriu îngrozitor de puţin, chiar mai nimic; sunt prea preocupat de tine şi prea mult trebuie să mă gândesc la tine.

Dintre cele două cărţi care probabil nici nu vor sosi la timp[96], una e pentru ochii tăi, iar cealaltă pentru inima ta. Prima[97] a fost aleasă într-adevăr cam arbitrar şi întâmplător, dar e-aşa de frumoasă! Există multe cărţi pe care ar trebui să ţi le dăruiesc înaintea acesteia, însă ea are menirea să arate că între noi sunt deja permise şi lucrurile arbitrare, pentru că ele se transformă în lucruri necesare. În schimb, *L'Éducation sentimentale* este o carte care mi-a stat alături mulţi ani, aşa cum au făcut-o cel mult doi-trei oameni; oricând şi oriunde am deschis-o, ea m-a făcut să tresar şi m-a captivat total, iar apoi eu m-am simţit întotdeauna ca un copil spiritual al acestui scriitor, chiar dacă un copil sărman şi neajutorat. Scrie-mi imediat dacă citeşti în franceză! Atunci vei primi şi noua ediţie franţuzească. Scrie că citeşti în franceză, chiar dacă nu-i adevărat, fiindcă această ediţie franceză este splendidă.

De ziua ta de naştere (coincide cu cea a mamei tale[98], deci atât de nemijlocit îi continui viaţa) tocmai eu nu pot să-ţi urez nimic, căci, deşi e foarte probabil că s-ar găsi nişte urări urgente pentru tine, ele mi-ar fi adresate şi mie – or, eu nu pot să le exprim şi tot ce-aş spune ar fi doar din interes personal. Ca să ai deplina certitudine că acum tac aşa cum trebuie şi că nu pot exprima nicio urare, îngăduie-mi, fie şi numai ca idee, să-ţi sărut gura dulce, măcar de această singură dată.

Franz

15.XI.12. unsprezece şi jumătate seara

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 noiembrie 1912, sâmbătă

Iubito, nu mă mai chinui atât! Şi astăzi, sâmbătă, mă laşi fără scrisoare, tocmai azi, când mă gândeam că ea trebuie să vină la fel de sigur cum se face zi după noapte. Dar cine a cerut o scrisoare? Doar două rânduri, o salutare, un plic, o carte poştală, ca răspuns la patru scrisori, aceasta este a cincea şi încă n-am văzut niciun cuvânt de la tine. Hai, că nu-i drept! Cum să petrec oare zilele astea lungi, cum să lucrez, să vorbesc şi să mai fac faţă altor pretenţii pe care lumea le are de la mine? Poate nu s-a întâmplat nimic, numai că n-ai avut timp, repetiţiile la teatru sau nişte discuţii preliminare te-au reţinut, dar spune-mi măcar cine te poate opri să te duci la o măsuţă lăturalnică, să scrii cu creionul pe un petic de hârtie „Felice” şi să mi-l trimiţi. Iar pentru mine asta ar însemna deja foarte mult! Un semn al existenţei tale, un cuvânt de mângâiere în acţiunea temerară de a mă fi agăţat de ceva viu. Mâine va sosi o scrisoare, trebuie negreşit să vină, altfel nu ştiu ce să mă fac; atunci totul are să fie iarăşi bine şi nu te voi mai necăji cu rugăminţile de a-mi scrie atât de des; dar dacă mâine soseşte o scrisoare, este, pe de altă parte, inutil să te salut luni de dimineaţă la birou cu aceste tânguieli; trebuie s-o fac însă, căci, dacă nu-mi răspunzi, am sentimentul, pe care nicio raţiune nu-l poate înlătura, că te înstrăinezi de mine, că vorbeşti cu alţii şi m-ai uitat. Iar eu să rabd asta, eventual în tăcere? Nici nu e prima oară când aştept o scrisoare de la tine (oricât de convins sunt că nu eşti vinovată), aşa cum o dovedeşte această scrisoare mai veche, pe care o anexez.

Al tău

15.XI.12[99]

(anexată)

Stimată domnişoară,

Acum 15 zile am primit prima dumneavoastră scrisoare la zece dimineaţa, iar după câteva minute m-am aşezat deja să vă scriu patru pagini într-un format neobişnuit. Nu regret acest lucru, căci n-aş fi putut petrece acel timp având o bucurie mai mare; regretabil a rămas doar faptul că atunci când am încheiat epistola, am constatat că din ceea ce am vrut să scriu nu scrisesem decât începutul cel mai neînsemnat, astfel încât partea reprimată atunci a scrisorii m-a preocupat zile-n şir şi m-a neliniştit până ce această agitaţie s-a topit în aşteptarea răspunsului dumneavoastră şi pe măsură ce mi-am pierdut tot mai mult speranţa.

De ce nu mi-aţi scris oare? – E posibil şi, ţinând seama de modul în care v-am scris, este chiar probabil ca în epistola mea să fi fost vreo nerozie ce vă putea induce-n eroare, dar nu se poate să vă fi scăpat din vedere intenţia bună care a stat la baza fiecăruia dintre cuvintele mele. – Să se fi pierdut vreo scrisoare? Dar a mea a fost trimisă cu prea mare ardoare ca să se fi lăsat rătăcită, iar a dumneavoastră a fost prea mult aşteptată. Şi oare se pierd cu-adevărat scrisorile, exceptând situaţia în care incertitudinea aşteptării nu mai găseşte altă explicaţie? – Să nu vă fi fost înmânată scrisoarea mea din cauza dezavuatei călătorii în Palestina? Dar chiar se poate întâmpla una ca asta într-o familie şi tocmai faţă de dumneavoastră? Iar după calculele mele, scrisoarea trebuia să fi sosit chiar duminică dimineaţă. – N-ar rămâne deci decât eventualitatea tristă că sunteţi bolnavă. Însă nu cred aşa ceva, sunteţi cu siguranţă sănătoasă şi veselă. – De-aici încolo nu mai pot înţelege şi scriu această epistolă nu atât în speranţa că voi primi răspuns, cât spre a împlini o datorie faţă de mine însumi.

De-aş fi măcar poştaşul de pe Immanuelkirchstraße şi v-aş aduce acasă această scrisoare, niciun membru uimit al familiei nu m-ar putea opri să străbat toate-ncăperile direct până la dumneavoastră şi să vă pun în mână scrisoarea. Sau, şi mai bine, m-aş posta în faţa uşii locuinţei dumneavoastră şi-aş trage la nesfârşit clopoţelul, pentru plăcerea mea, pentru o plăcere care anulează orice tensiune!

Al dumneavoastră,
FranzK.
13.X.12 Praga, Pořič 7

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 noiembrie 1912, duminică

17.XI.12

Iubito, preaiubito, eu, cu totul blestemat cum sunt, am deci reputaţia că te-am îmbolnăvit, iar tu erai sănătoasă. Cruţă-te, auzi, menajează-te! De dragul tău, am să-mi repar greşeala făcută faţă

de tine. Îndrăznesc să-ţi reproşez că nu-mi scrii şi mă-ngrop în propria nelinişte şi dorinţă ca să nu mai simt deloc că eşti bolnavă, ci să fac presupuneri ridicole cum c-ai fi la repetiţii ori la distracţii. Într-adevăr, dacă ne-ar despărţi continente şi ai trăi undeva în Asia, tot n-am putea fi despărţiţi. Ce-i drept, fiecare dintre scrisorile tale e pentru mine fără sfârşit şi oricât de scurtă ar fi (Dumnezeule, ce anume mă face să-ntorc totul în aparente reproşuri? Scrisoarea ta de azi nu este scurtă, e de exact 10 000 de ori mai mare decât o merit), o citesc până la semnătură şi o iau de la capăt şi mă tot învârtesc aşa, în cel mai frumos cerc. Dar până la urmă trebuie să recunosc că ea are un punct final, că te-ai ridicat şi ai plecat de lângă ea, pentru mine unul în întuneric. Atunci parcă m-ar trăsni ceva.

Dar astăzi era într-adevăr timpul să vină scrisoarea. Nu sunt atât de hotărât ca tine, nu voiam să plec la Berlin, mă hotărâsem doar să nu cobor din pat înainte de a sosi scrisoarea, iar pentru această decizie nu era nevoie de cine ştie ce energie; pur şi simplu nu puteam să mă scol din pricina tristeţii. În acelaşi timp mi se părea că azi-noapte am stricat rău romanul ăsta[100] şi eram doborât de tot, dar îmi mai aminteam cât se poate de limpede fericirea care m-a cuprins după ce am primit scrisoarea recomandată, iar când ridicam ochii, mă vedeam plutind în continuare de-a dreptul în culmea fericirii, deşi eram aşa de nenorocit. Alaltăieri noapte te-am visat pentru a doua oară. Un poştaş mi-a adus două recomandate de la tine şi mi le-a întins, câte una în fiecare mână, cu o mişcare încântător de precisă a braţelor ce zvâcneau ca tijele pistoanelor unei maşini cu abur. Dumnezeule, erau scrisori fermecate! Plicurile nu se goleau, oricâte foi scrise aş fi scos din ele. Stăteam în picioare la mijlocul unei scări, iar foile citite, nu mi-o lua în nume de rău, trebuia să le arunc pe trepte, dacă voiam să scot din plicuri restul scrisorilor. Toată scara, de sus până jos, se acoperise cu un strat gros de foi citite şi hârtiile elastice, puse neglijent unele peste altele, foşneau puternic. A fost un adevărat vis de dor.

Astăzi însă, în faptul zilei, a trebuit să-l atrag cu totul altfel pe poştaş. Poştaşii noştri sunt atât de nepunctuali. Scrisoarea a venit abia la unsprezece şi un sfert; de zece ori am poruncit din pat celor mai diverse persoane să iasă pe scară, de parcă asta ar fi putut să ademenească scrisoarea să urce, iar eu însumi nu puteam să mă scol, însă la unsprezece şi un sfert ea a sosit într-adevăr, am sfâşiat plicul şi am citit-o pe nerăsuflate. Am fost nefericit din cauza bolii tale, dar – acum se dezvăluie firea mea – aş fi fost mai nefericit dacă nu mi-ai fi scris, sănătoasă fiind. Acum însă ne avem din nou unul pe altul şi vrem să ne însănătoşim reciproc, după o caldă strângere de mână, şi pe urmă să trăim mai departe sănătoşi împreună. – Iarăşi nu-ţi răspund la nimic, dar răspunsurile ţin numai de exprimarea

orală; din scris nu-nţelegi mai mult, ci, în cel mai bun caz, capeţi o vagă idee despre fericire. De altfel, pesemne că-ţi voi mai scrie astăzi, cu toate că şi azi am mult de alergat încoace şi-ncolo şi vreau să pun pe hârtie o povestioară[101] ce mi-a venit în minte pe când stăteam amărât în pat şi care mă asaltează-n adâncul sufletului.

Al tău, Franz

(Nu fi neliniştită, n-am să telefonez în niciun caz, să n-o faci nici tu, n-aş suporta una ca asta.)

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17/18 noiembrie 1912, duminică/luni

18.XI.12

Iubita mea, este unu şi jumătate noaptea, povestirea anunţată[102] nu-i nici pe departe gata, la roman[103] n-am scris azi niciun rând, plec la culcare fără prea multă tragere de inimă. De-aş avea la dispoziţie toată noaptea, pentru a putea scrie până dimineaţa, fără să las condeiul din mână! Ar fi o noapte frumoasă. Dar trebuie să mă duc în pat, căci ieri noapte am dormit prost, iar astăzi, peste zi, aproape deloc, şi nu-mi permit totuşi să merg la birou într-o stare prea jalnică. Mâine, scrisorile tale, iubito, iubito! Când sunt cât de cât treaz, ele mă întăresc fără îndoială, dar când picotesc, aş prefera să mă afund în fotoliu şi să mă aplec necontenit asupra lor, rânjind la oricine mă deranjează. Nu, în legătură cu serviciul nici nu m-agit prea tare şi recunosc că agitaţia se justifică prin faptul că ea a supravieţuit deja celor cinci ani petrecuţi la birou; dintre aceştia totuşi primul, când am lucrat într-o instituţie de asigurări privată[104], a fost absolut îngrozitor, cu ore de serviciu de la 8 dimineaţa până la 7 sau 8 seara, uneori până la 8 şi jumătate, ptiu, drace! Era acolo un anumit loc pe un mic coridor care ducea spre biroul meu; în locul acela mă apuca aproape în fiecare dimineaţă o disperare care pentru un caracter mai puternic şi mai consecvent decât mine ar fi fost arhisuficientă ca să-l împingă direct la o sinucidere izbăvitoare. Acum, fireşte, este mult mai bine, sunt chiar amabili cu mine, fără s-o merit câtuşi de puţin. Până şi directorul meu general[105]. De curând am citit împreună dintr-o carte poezii de Heine; am stat unul lângă altul în biroul lui, în timp ce în anticameră oamenii de serviciu, şefii de birou şi clienţii aşteptau nerăbdători să fie primiţi, poate cu probleme extrem de urgente. Totuşi, e destul de rău şi nu fac faţă cu forţele pe care trebuie să le pun în joc spre a suporta măcar situaţia.

Acum îmi trece prin minte să te întreb dacă nu te superi totuşi din cauza hârtiei de scris pe care o folosesc. De câteva zile am epuizat hârtia de scris a soră-mii, iar eu însumi nu prea am avut

niciodată aşa ceva. Aşa că smulg foaie după foaie din jurnalul meu de călătorie de anul acesta şi sunt destul de neruşinat să ţi le trimit. Însă caut să compensez asta trimiţându-ţi şi o foaie ce tocmai a căzut din caiet; ea conţine un cântec pe care l-am cântat în cor, adesea dimineaţa, în sanatoriul în care am stat anul acesta; este un cântec de care m-am îndrăgostit şi pe care l-am transcris[106]. E-ntr-adevăr foarte cunoscut, poate că-l ştii şi tu, dar reciteşte-l măcar! Şi-n orice caz, trimite-mi foaia înapoi, nu mă pot lipsi de ea. În ciuda emoţiei depline, construcţia poeziei este foarte bine proporţionată, fiecare strofă conţine o exclamaţie, la care trebuie să dai din cap. Şi pot să jur că tristeţea acestei poezii este autentică. Numai să fi putut reţine melodia cântecului, dar eu n-am deloc memorie muzicală; de disperare, profesorul meu de vioară[107] prefera ca la ora de muzică să mă lase să sar peste nişte beţe pe care mi le ţinea singur, iar progresele muzicale constau în faptul că de la o oră la alta el ridica beţele tot mai sus. De aceea melodia mea la acest cântec e foarte monotonă şi, la drept vorbind, doar un suspin. Iubito!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 noiembrie 1912, luni

Această scrisoare va fi trimisă abia pe 28 noiembrie, ca anexă la altă scrisoare.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 noiembrie 1912, luni

Sunteţi bolnavă? Kafka[108]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 noiembrie 1912, luni

18.XI.12

Iubito, am meritat această telegramă. Cu siguranţă ai întâmpinat numai piedici să-mi scrii sâmbătă şi, în sine privind lucrurile, nici nu aveam pretenţii să primesc astăzi vreo scrisoare; duminicile astea nenorocite încep să devină deja un dezastru regulat pentru corespondenţa noastră – însă după lunga aşteptare anterioară îmi cam ieşisem din fire, iar scrisoarea de ieri nu mă satisfăcuse complet, mai ales pentru că vorbea despre boala ta; or, tu mi-ai promis, cu o certitudine pe care n-am prea întâlnit-o înainte, că luni voi primi o scrisoare sau două şi n-a venit niciuna; m-am plimbat,

total confuz, prin birou, de o sută de ori am dat la o parte cartea din care urma să citesc ceva (hotărârile instanţei de contencios administrativ, ca să ştii) şi de o sută de ori am tras-o la loc mai aproape de mine, dar tot degeaba; un inginer cu care trebuia să negociez emiterea unor poliţe m-a considerat fără îndoială idiot fiindcă stăteam acolo şi nu mă gândeam la altceva decât că tocmai e timpul să vină a doua poştă, ba chiar că ameninţa să treacă deja, şi, absent cum eram, mă uitam continuu şi insistent la degetul mic, cam strâmb, al inginerului respectiv, adică exact la ceea ce n-ar fi trebuit să mă uit. – Iubito, nu vreau să povestesc mai departe, situaţia ar deveni tot mai gravă şi în cele din urmă insuportabilă până şi pentru cel care citeşte. Şi nici telegrafia n-a corespuns aşteptărilor, cum credeam eu. Am expediat o telegramă urgentă la două şi jumătate, iar răspunsul a venit abia la unsprezece şi un sfert noaptea, deci după nouă ore, un drum până la Berlin nu durează atâta şi, în plus, atunci te apropii indubitabil de Berlin, pe când speranţa mea de a primi un răspuns se reducea continuu. Dar, în sfârşit, sună cineva! Poştaşul! Închipuie-ţi! Şi ce figură prietenoasă şi fericită avea! Telegrama nu putea să conţină nimic rău. Fireşte că nu; în ea erau doar cuvinte plăcute şi bune; tot aşa mi se înfăţişează şi-acum, când telegrama stă deschisă în faţa mea. Iubito, de unde ne luăm forţa şi cum rămânem conştienţi când ne înălţăm în zbor către fericire, părăsind această durere nebună?

Tocmai m-am aşezat în faţa povestirii mele de ieri[109], cu o poftă nemărginită de a mă revărsa în ea, evident incitat de întreaga mea dezolare. Sunt împins de-atâtea lucruri spre incertitudini legate de tine şi absolut incapabil s-o scot la capăt cu serviciul; în privinţa romanului[110] bat pasul pe loc de-o zi încoace şi simt dorinţa nestăpânită de a continua noua povestire, care mă admonestează şi ea; de câteva zile şi nopţi sunt îngândurat până aproape de o insomnie totală; există şi alte chestiuni mai puţin însemnate, dar deranjante, care-mi tulbură mintea – pe scurt, din toate aceste cauze, astă-seară, când mi-am făcut plimbarea care acum nu mai durează decât o jumătate de oră (fireşte, căutându-i mereu cu privirea pe curierii ce-aduc telegramele, am şi întâlnit unul, dar se afla foarte departe de locuinţa mea), eram ferm hotărât, întru unica mea salvare, să-i scriu unui silezian cu care m-am împrietenit destul de bine astă-vară şi care tot voia să mă convertească la creştinism în după-amiezele acelea lungi.[111] – Dar iată telegrama şi vom mai amâna un pic scrisoarea respectivă. Tu, cea mai dulce ispită! Numai că acum nu ştiu dacă în cinstea telegramei trebuie să scriu povestirea sau să merg la culcare. – Şi niciun cuvânt de scuză pentru grijile şi neplăcerile pe care ţi le-am făcut cu telegrama!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 noiembrie 1912, marţi

19.XI.12

Iubito, acestea nu-s reproşuri, ci doar rugăminţi şi explicaţii; mă întristez de tot pentru că nu mă descurc. Este absolut nimerit să renunţăm la nebunia atâtor scrisori; în legătură cu asta am început eu însumi ieri o epistolă pe care am să ţi-o trimit mâine[112], dar modificarea termenelor scrisorilor nu se poate produce decât de comun acord, ea trebuie discutată şi semnalată în prealabil; altminteri, chiar ne smintim din cauza asta. Cum să-mi explic că, din câte-mi comunici, ai primit ultima mea recomandată vineri dimineaţă sau cel puţin atunci ai aflat de ea, dar că mi-ai răspuns abia sâmbătă, sau că scrii în scrisoarea de sâmbătă că sâmbătă îmi vei mai scrie o dată, însă n-o faci, iar eu, în loc să primesc luni cele două epistole promise, nu primesc niciuna? Cum să-mi explic că nu mi-ai scris apoi, toată duminica, niciun cuvânt, ci abia noaptea scrisoarea ce mă face într-adevăr fericit în măsura în care mai sunt capabil de aşa ceva, şi că până la urmă nu mi-ai fi scris nici luni, nu mi-ai fi scris deloc, dacă n-aş fi telegrafiat, căci scrisoarea ta trimisă expres e singura de luni pe care o am. Însă cel mai ciudat şi îngrozitor lucru este următorul: ai fost bolnavă o zi şi jumătate şi totodată o săptămână întreagă la repetiţii; deşi eşti bolnavă, te duci sâmbătă seara la dans, te întorci acasă la şapte dimineaţa, rămâi trează până la unu noaptea şi mergi luni seara la un bal particular[113]. Pentru Dumnezeu, ce fel de viaţă mai e şi asta! Vreau nişte explicaţii, iubito, te rog, lămureşte-mă! Lasă florile şi cărţile![114] Astea nu-s altceva decât expresia neputinţei mele.

Franz

Din câte văd acum, mi-ai promis categoric chiar şi-n scrisoarea de duminică o scrisoare pentru luni.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 19/20 noiembrie 1912, marţi/miercuri

Iubito, iubita mea, este unu şi jumătate noaptea. Te-am jignit cu scrisoarea mea de dimineaţă? Ce ştiu eu oare de obligaţiile pe care le ai faţă de rudele şi cunoştinţele tale? Tu te chinuieşti şi te mai chinuiesc şi eu cu reproşuri din pricina chinului tău. Te rog, iubito, iartă-mă! Trimite-mi un trandafir ca semn că mă ierţi! La drept vorbind, nu sunt obosit, ci doar confuz şi greoi; nu găsesc cuvintele potrivite. Nu-ţi pot spune decât să rămâi cu mine şi să nu mă părăseşti. Iar când vreunul dintre duşmanii mei, pe care-i port în mine, iese la iveală scriindu-ţi asemenea epistole precum cea de azi-dimineaţă, să nu-l crezi, ci uită-te prin el în inima mea! O duc atât de prost şi de greu. Cum aş putea reţine pe cineva doar cu

nişte cuvinte scrise? Spre a reţine pe cineva există mâinile. Dar numai preţ de trei clipe mi-a fost îngăduit să ţin în această mână mâna ta, de care am neapărată nevoie ca să trăiesc: când am intrat în cameră, când mi-ai promis călătoria în Palestina şi când eu, nerodul, te-am lăsat să urci în lift.

Am voie deci să te sărut? Însă pe hârtia asta mizerabilă?[115] La fel de bine aş putea să deschid brusc fereastra şi să sărut aerul nopţii.

Iubito, nu fi supărată pe mine! Nu-ţi cer nimic altceva.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 noiembrie 1912, miercuri

20.XI.12

Iubito, oare ce ţi-am făcut de mă chinuieşti aşa? Azi, iarăşi nicio scrisoare, nici cu prima, nici cu a doua poştă. Cum mă laşi să sufăr! Când un cuvânt scris de tine m-ar putea face fericit! Eşti sătulă de mine, nu există altă explicaţie; în definitiv, nu-i de mirare; de neînţeles este doar faptul că nu-mi scrii acest lucru. Dacă vreau să trăiesc mai departe, nu-mi permit s-aştept zadarnic veşti de la tine, ca în aceste ultime zile fără sfârşit. Dar nu mai sper să primesc vreo veste de la tine. Prin urmare, trebuie să repet în mod expres formula prin care tu mă concediezi în tăcere. M-aş azvârli asupra acestei scrisori, ca să nu mai fie trimisă, însă trebuie s-o expediez. Aşadar, nu mai aştept scrisori.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 noiembrie 1912, joi

Iubito, biată copilă! Ai un curtezan jalnic şi extrem de incomod. Când nu primeşte timp de două zile nicio scrisoare de la tine, loveşte în jur, chiar dacă numai cu vorbe, fără să stea pe gânduri, şi pe moment nu poate pricepe că, procedând astfel, îţi face rău. După aceea însă îl cuprinde căinţa şi nu trebuie să-ţi faci griji că neliniştea pe care ţi-a provocat-o n-are să se răzbune pe el până la cea mai mică înfiorare a gurii tale. Iubito, după cele două scrisori pe care le-am primit azi de la tine, se pare că vrei să mă mai suporţi o clipă; te rog, te rog, nu te răzgândi nici după epistola mea de ieri. De altfel, chiar astăzi îţi voi cere iertare, probabil, printr-o telegramă.

Numai să-nţelegi grija mea pentru tine, nerăbdarea teribilă, faptul că mintea îmi ia foc la un singur gând, incapacitatea de a duce la bun sfârşit fie şi cel mai mărunt lucru care n-are legătură cu tine, viaţa asta de la birou, privirile îndreptate permanent spre uşă, imaginile insuportabile pe care le văd când stau în pat cu ochii închişi, somnambulismul şi poticnirile mele indiferente pe străzi,

inima ce nu mai bate, ci este doar un muşchi care zvâcneşte forţat, scrierile pe jumătate distruse – să înţelegi toate astea şi să nu fii supărată! Acum am într-adevăr o explicaţie pentru faptul că nu mi-ai scris, dar ascultă: luni n-am primit nicio scrisoare; epistola care, după părerea ta, urma să vină luni ar fi trebuit pusă la poştă sâmbătă seara; aşadar, această scrisoare s-a pierdut în orice caz şi am primit doar duminică scrisoarea ta de sâmbătă dimineaţă; dacă mai ştii, scrie-mi măcar ce conţinea epistola de sâmbătă seara, ca să-mi îndulcesc, cel puţin în amintire, ziua proastă de luni. Deci luni n-am primit nicio scrisoare, marţi numai scrisoarea de duminică şi pe cea trimisă expres, care a fost smulsă cu de-a sila, însă miercuri n-a venit din nou niciuna. Pentru mine, asta a fost, realmente, prea de tot şi atunci ţi-am scris epistola de ieri, spre a scăpa măcar de o mică parte din aceste sentimente care mă fac să explodez. Gândeşte-te că n-am avut de fapt altă explicaţie decât fie că ai vrut tu însăţi să pui punct, în virtutea unui blestem care mă urmăreşte, fie, ceea ce însemna acelaşi lucru, că maică-ta ţi-a interzis să-mi scrii, mama aceasta care, încă-mi amintesc exact, îmi apărea într-o lumină aşa de binevoitoare în primele tale scrisori când te însoţea cu privirea, făcându-ţi semne de la balcon, sau când se plângea că mănânci puţin la micul dejun, sau când îţi telefona să vii acasă fiindcă rămâneai prea mult la birou, şi care treptat a devenit pentru mine tot mai morocănoasă când ţi-a cerut să lucrezi ceva de mână pentru ziua ei de naştere, când nu ţi-a apreciat just munca de la birou, când te-a constrâns să faci nişte vizite inutile după părerea mea, când ţi-a provocat „o spaimă de moarte” pentru că a intrat seara în cameră, în timp ce tu scriai în pat, şi încă în alte câteva situaţii. Aşa că m-am cramponat numai de aceste două explicaţii şi, neputând să mă desprind de ele, am scris acea epistolă. Acum îmi dau seama că, desigur, sărbătoarea berlineză[116], de care ar fi trebuit să ştiu măcar din calendar, a fost de vină că am primit abia astăzi, joi, scrisoarea ta de marţi. S-a-ndreptat iarăşi, graţie bunătăţii tale, toată greşeala mea şi-mi este îngăduit să uit într-un sărut zilele astea şi-ntreaga tristeţe?

Am totuşi impresia că una dintre scrisorile mele trebuie să se fi pierdut. După calculul meu aproximativ, ţi-am trimis de vineri încoace în mod sigur 14 sau 15 scrisori, iar tu să fi primit marţi una singură? Spre a face un control prin sondaj, scrie-mi dacă ai primit scrisorile cărora le-am anexat ceva şi de care, tocmai de aceea, îmi amintesc precis. Unei scrisori îi era anexată alta mai veche; aceasta din urmă nu fusese expediată la vremea ei şi începea cu o formulă de adresare ciudată, provenită din timpuri imemoriale: „stimată domnişoară”; la cea de-a doua era ataşat un petic de hârtie pe care era tipărită descrierea gălăgiei din locuinţa mea. Da, citatele din Strindberg[117] le-am citit bine şi nu înţeleg deloc de ce n-ar fi trebuit

să-ţi scriu despre ele. Sunt adevăruri teribile şi este admirabil c-au fost exprimate atât de liber, însă există perioade în care ne temem că vom simţi în noi rumoarea unor adevăruri şi mai îngrozitoare. E un mare adevăr că ne păzim cu totul altfel când iubim; atunci ocolim multe gânduri, nu vrem să auzim o mulţime de cuvinte, iar pe unele, pe care le-am înregistrat anterior din neatenţie, le resimţim ca pe o sfredelire. Numai că-mi este aproape imposibil să introduc un regim mai uşor; vinul e înlocuit cu sucuri de fructe, când beau, ce-i drept, lucru care se-ntâmplă însă rar.

Mănânc de trei ori pe zi; în răstimpul dintre mese nu mănânc nimic, dar absolut deloc. Dimineaţa compot, fursecuri şi lapte. La două şi jumătate, din dragoste faţă de părinţi, mănânc ca toată lumea, dar în general ceva mai puţin decât ceilalţi, iar în particular cât mai puţină carne şi mai multe legume. Seara, la nouă şi jumătate, în timpul iernii, iaurt, pâine integrală, unt, nuci de toate soiurile, castane, curmale, smochine, struguri, migdale, stafide, dovleci, banane, mere, pere şi portocale. Fireşte, mănânc din toate astea pe alese şi nu de-a valma, ca şi cum aş turna în mine dintr-un corn al abundenţei. Nicio mâncare nu mă stimulează mai mult decât aceasta. Nu insista asupra celor trei îmbucături de prisos! Vezi, mănânc totul spre binele tău, iar cele trei înghiţituri suplimentare m-ar face să sufăr.[118]

Să nu-ţi faci griji din cauza scrisorilor tale! Sunt singurele care în dezordinea nemaipomenită de pe masa mea de scris sunt puse în ordine; le ţin încuiate şi, de câte ori le scot – ceea ce, e-adevărat, se-ntâmplă des –, le pun la loc în aceeaşi ordine.[119] – Dumnezeule, mai am să-ţi spun atâtea şi să-ţi răspund la o mulţime de întrebări, dar iarăşi am ajuns la sfârşit şi-n plus este deja ora trei.[120] Aşadar, restul, mâine. Da, dacă trimiţi scrisoarea sâmbătă dimineaţă, o primesc duminică, şi-atunci duminica se face de câteva ori mai frumoasă decât de obicei.

Franz

Prefer totuşi să nu telegrafiez. Te-aş speria inutil. Cele patru scrisori pe care le vei fi primit astăzi ar putea să se compenseze reciproc în bine şi-n rău. – Ai jucat rolul Umorului? Există vreo poză de-atunci? Despre fotografia mea, mâine.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 noiembrie 1912, joi

21.XI.12

Iubita mea, acum am primit telegrama ta şi-mi dau seama de prejudiciul pe care l-am provocat. De-ndată ce am plecat de la birou, ţi-am şi trimis expres o scrisoare foarte lungă, numai că din neatenţie am uitat s-o dau şi „recomandată”. Având în vedere

telegrama ta, mă tem că, pentru ca dezastrul să fie complet, e posibil ca scrisoarea trimisă expres să nu-ţi parvină, fiindcă poşta ne persecută efectiv, iar domnişoara căreia i-am dat scrisoarea la poştă era foarte dezordonată şi împrăştiată. De aceea-ţi trimit degrabă şi această recomandată, dacă tot nu pot să-ţi telegrafiez. Să sperăm că le vei primi pe amândouă şi le vei accepta împăcată şi binevoitoare. Îngrozitor este faptul că astfel corespondenţa noastră trece din catastrofă în catastrofă. Deja ne chinuim destul pentru că suntem departe unul de altul, de ce să se mai adauge şi-aceste lovituri? Îmi spui în telegramă că mi-ai fi scris şi luni; deci te referi probabil la altă scrisoare de luni decât aceea trimisă expres, a cărei primire am confirmat-o deja. Dacă aşa stau lucrurile, atunci se va fi pierdut nu doar cea de-a doua scrisoare a ta de sâmbătă, ci şi această primă scrisoare de luni. Or, asta ar fi cu-adevărat oribil. Ce-i drept, pot cere să se facă investigaţii în legătură cu asemenea scrisori şi aş fi putut solicita acest lucru şi-n privinţa scrisorii pierdute mai demult, dar aşa ceva n-ar fi posibil fără ca tu să fii deranjată de încheierea unui proces verbal; atunci am renunţat şi voi prefera, probabil, să procedez la fel şi de astă dată. În loc să te descoasă vreun slujbaş de la poştă, prefer să-mi trimiţi o nouă salutare scurtă, iar vechea scrisoare să rămână-ntr-adevăr pierdută, în ciuda tuturor întrebărilor. Însă partea proastă e nu numai că sunt foarte zdruncinat de toate astea şi îmi revin încet, abia după minunatele tale scrisori de azi, ci şi că, într-un mod brutal, am făcut tot ce se putea ca să te atrag şi pe tine în această suferinţă.

Îmi vei scrie din nou, nu-i aşa?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 noiembrie 1912, joi

21.XI.12

Iubito, noroc că nu ţi-am scris în urmă cu două ore; altminteri, aş fi scris despre maică-mea nişte lucruri din cauza cărora ar fi trebuit să mă urăşti. Acum sunt mai calm şi pot să-ţi scriu mai încrezător. Starea mea sufletească nu-i încă bună, dar are să se îndrepte, iar pentru ceea ce nu se va întâmpla de la sine va interveni dragostea pe care ţi-o port. Sunt vinovat că maică-mea a izbutit să citească una dintre scrisorile tale; este ceva de neiertat, pentru care merit o bătaie zdravănă. Probabil ţi-am scris deja că am obiceiul să port cu mine scrisorile tale, care m-au întărit permanent; graţie lor am umblat şi eu ca un om mai bun şi mai destoinic. Fireşte, acum nu mai iau cu mine toate scrisorile, aşa cum făceam în acea amărâtă perioadă de-nceput, dar oricum port asupra mea ultima epistolă sau ultimele două. Acest obicei a provocat nenorocirea. Acasă port altă

haină şi atârn sacoul costumului de stradă în cuierul din odaia mea. Mama a trecut prin camera mea tocmai când nu eram acolo – este vorba despre o cameră de trecere sau, mai bine spus, un pasaj între camera de zi şi dormitorul părinţilor. Ea a văzut scrisoarea lucind în buzunarul de la piept, a scos-o cu indiscreţia de care este capabilă iubirea, a citit-o şi ţi-a scris. Dragostea ei pentru mine e la fel de mare ca neînţelegerea pe care mi-o arată, iar brutalitatea cu care transformă aceasta neînţelegere în iubire este, dacă se poate, şi mai mare, ceea ce pentru mine e câteodată imposibil de-nţeles.

Am luat scrisorile tale de astăzi ca pe un întreg, iar sfaturile pe care mi le dai în privinţa mâncării şi a somnului nu m-au uimit prea tare, aşa cum ar fi trebuit de fapt, fiindcă-ţi scrisesem deja ce bucuros sunt că am descoperit actualul mod de viaţă, care este singura soluţie oarecum mulţumitoare pentru contradicţiile în care mi-e dat să trăiesc. Astăzi însă, când Max a făcut o aluzie, fie şi foarte delicată, la păstrarea scrisorilor şi la faptul că lucrurile lui nu sunt niciodată în siguranţă în faţa părinţilor – parcă-l şi văd pe taică-său cum scotoceşte şi cercetează prin toate colţurile camerei –, remarcile lui s-au contopit în mintea mea cu toate remarcile aferente din scrisorile tale de astăzi – căci, aşa cum se întâmplă întotdeauna, epistolele tale erau şi de astă dată pentru mine la fel de prezente ca mimica omului cu care stau de vorbă – şi de îndată am priceput, ce-i drept, nu întreaga situaţie, dar suficient spre a-l sili pe Max să-mi spună totul.

Nu pot să te rog să mă ierţi fiindcă nici tu, cea mai bună dintre fiinţe, n-ai putea să ierţi aşa ceva. Rămân cu această vină şi o voi purta cu mine pretutindeni. Totul decurgea atât de bine, mă bucuram chiar că pot savura în tihnă fericirea pe care o reprezinţi pentru mine, vedeam deja în remarca ta despre vacanţa de Crăciun o infinită speranţă de care, după scrisoarea de azi-dimineaţă, nici nu mă încumetam să m-ating în mizeria de la serviciu şi... iată că mama mi se pune din nou de-a curmezişul. Am simţit mereu că părinţii mă persecută; până-n urmă cu un an poate că am fost indiferent faţă de ei, precum şi faţă de întreaga lume, aidoma unui obiect impasibil, dar asta, din câte îmi dau seama acum, n-a fost decât o reprimare a fricii, a îngrijorării şi a tristeţii. Părinţii nu vor altceva decât să te tragă în jos, către ei, în timpurile de altădată, din care dai să te ridici respirând uşurat; din dragoste vor să facă asta, desigur, dar tocmai acest lucru este oribil. Mă opresc, sfârşitul paginii este un avertisment că situaţia ar putea scăpa de sub control.

Al tău, al tău, al tău

21.XI.12

Anexez o fotografie a mea; aveam probabil cinci ani, iar mutra asta supărată era pe-atunci o glumă; acum o consider de o gravitate

ascunsă. Dar trebuie să-mi trimiţi poza îndărăt, este a părinţilor mei, care vor să aibă chiar totul şi să înşface totul. (Tocmai astăzi m-am găsit să-ţi scriu despre mama ta!) Până ai să-mi returnezi fotografia, îţi voi trimite şi altele, iar la urmă una actuală, proastă şi inutilă, pe care poţi s-o păstrezi dacă vrei. Pesemne nici n-aveam cinci ani în această fotografie, ci mai degrabă doi, însă tu, ca prietenă a copiilor, vei şti să apreciezi asta mai bine decât mine, care prefer să-nchid ochii când văd copii.

Franz

Fireşte, acum ar fi chiar cel mai nepotrivit moment să cer o fotografie de-ale tale sau să te rog să-mi împrumuţi una. Fac doar o remarcă în acest sens.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 noiembrie 1912, vineri

22.XI.12

Iubito, n-am timp să te rog să mă ierţi pentru că te-am făcut să suferi joi[121]; din scrisoarea ta de azi reiese că până şi unuia care nu mai este în toate minţile suferinţa ta ar trebui să-i trezească milă. Dar mie nu, eu păcătuiesc în continuare şi tot ce fac se transformă în duşmănie faţă de tine; tot eu m-aş arunca însă pentru tine într-o altă realitate, de parcă aş fi dintotdeauna pe lume numai de dragul tău. Nu-i suficientă nici vina că las scrisoarea ta în buzunar, că maică-mea o citeşte şi-ţi scrie. Ar fi fost totuşi o vină cu care m-aş fi putut declara mulţumit până la urmă. Însă un vinovat se înşurubează din ce în ce mai mult în propria vină. Ieri, în preajma lui Max, situaţia mi s-a părut gravă, dar suportabilă; i-am promis, dacă nu cumva am şi jurat, că nu-i voi spune nimic maică-mii. Şi, chiar de n-aş fi jurat, aş fi păstrat bineînţeles tăcerea, ca să te menajez. Dar cum să găsesc liniştea necesară pentru asemenea menajamente, chiar dacă la mijloc este persoana iubită? Încă de când am plecat de la Max spre a mă plimba puţin, am început să fierb, furia mi-a întunecat de tot minţile, ca un abur, iar când am ajuns acasă, eram convins că, dacă nu mi-aş exprima părerea, n-am să mai fiu niciodată în stare să-i adresez mamei vreun cuvânt. Aveam musafiri: mirele[122] şi unul dintre prietenii lui. M-am dus direct în camera mea, prevăzând exact că n-am să pot rezista acolo, şi m-am mirat că locuinţa nu s-a năruit, aşa de încordat eram. Presimţind ceva, mama a început să umble prin antreu de colo până colo, târşâindu-şi picioarele. Cum nici nu se putea altfel, ne-am întâlnit şi i-am spus ce gândeam, i-am zis-o într-o răbufnire aproape complet neînfrânată. Sunt convins că a fost bine pentru amândoi, atât pentru mama, cât şi pentru mine; de când mă ştiu, nu-mi amintesc să fi vorbit vreodată cu ea aşa de amical ca după aceea. Atâta răceală şi

falsă bunăvoinţă cum am fost nevoit să manifest dintotdeauna faţă de părinţii mei (din vina mea şi a lor), n-am observat la nicio altă familie de rude sau cunoscuţi. În ciuda grijilor ei, văd că pe mama o face fericită relaţia noastră actuală, după momentul critic de ieri seară. Ca întotdeauna, şi aici ai fost cu siguranţă un înger bun pentru mine. Dar nu despre acest lucru e vorba acum. De dragul tău n-ar fi trebuit să-i spun maică-mii nimic şi totuşi am făcut-o. Iubito, mă vei putea ierta şi pentru asta? Faţă de tine mă voi simţi în curând atât de vinovat încât, din cauza asta, până şi judecătorii mei din rândul oamenilor mă vor considera robul tău prea datornic, ceea ce eu sunt oricum de mult în faţa judecătorilor de rang mai înalt.

Mai am dreptul să primesc sărutul de împăcare pe care mi-l dai la sfârşitul epistolei tale, mai ales că în acest caz ar fi un sărut ce nu ne permite să ne-ncheiem vreodată scrisorile?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22/23 noiembrie 1912, vineri/sâmbătă

23.XI.12

Iubito, Dumnezeule, cât te iubesc! E foarte târziu în noapte, am pus deoparte povestioara mea la care nu mai lucrasem deloc în ultimele două seri şi care începe să se dezvolte pe tăcute într-o povestire mai mare. Să ţi-o dau s-o citeşti? Cum să fac una ca asta, chiar dacă povestirea ar fi gata deja? Este scrisă foarte indescifrabil şi în ciuda faptului că acest lucru n-ar constitui un impediment deoarece până acum, precis, nu te-am răsfăţat cu un scris frumos, tot nu vreau să-ţi trimit nimic spre lectură. Vreau să-ţi citesc. Da, ar fi frumos să-ţi citesc această povestire şi în acelaşi timp să fie nevoie să te ţin de mână, fiindcă povestirea e cam înspăimântătoare. Se numeşte *Metamorfoza*; ea ţi-ar trezi o spaimă grozavă şi poate c-ai refuza s-o asculţi până la capăt pentru că probabil te-nfricoşez, din păcate zilnic, cu scrisorile mele.

Iubito, odată cu această hârtie de scris mai bună să începem şi o viaţă mai bună. Tocmai m-am surprins că atunci când scriam propoziţia precedentă, am privit drept în sus, de parcă ai fi undeva deasupra. De n-ai fi totuşi acolo, sus, aşa cum chiar eşti, din păcate, ci aici, în abisul sufletului meu! Dar este într-adevăr un abis, nu te amăgi în aceasta privinţă! Vei vedea mai limpede acest lucru pe măsură ce ne vom scrie unul altuia mai liniştiţi de-acum încolo – să ne dea Domnul în sfârşit o asemenea tihnă! De-ai rămâne atunci totuşi cu mine! Poate că menirea liniştii şi a forţei este ca ele să rămână acolo unde le cer neliniştea tristă şi slăbiciunea.

Acum sunt prea posomorât şi poate nici n-ar fi trebuit să-ţi scriu. Dar eroului povestioarei mele i-a mers şi azi din cale-afară de prost

şi, în plus, aceasta nu este decât ultima fază a nenorocirii sale, care acum tinde să devină permanentă. Cum să fiu atunci foarte voios? Dar dacă scrisoarea mea ar constitui măcar un exemplu că nici tu nu trebuie să rupi nici cel mai neînsemnat bilet pe care l-ai scris cândva pentru mine, atunci ea este totuşi o scrisoare bună şi importantă. De altfel, să nu crezi că sunt mereu chiar atât de trist; nu sunt totuşi aşa; până la un punct nu mă pot plânge în nicio privinţă, cel puţin nu la maxim; până la acel punct cu desăvârşire negru, totul mai poate deveni fără îndoială bun şi frumos, iar, graţie bunătăţii tale, chiar minunat. Duminică, dacă voi avea timp şi voi fi în stare, vreau să mă descarc cum trebuie în faţa ta în legătură cu aceste aspecte şi-atunci vei putea asista, fără să faci nimic, la marea împărţire a darurilor. Iubito, acum lumea merge însă la culcare; îţi doresc să ai parte de o duminică frumoasă, iar mie să-mi fie sortite câteva dintre gândurile tale.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 noiembrie 1912, duminică

Cinci coli numerotate, expediate separat, cărora le-au fost anexate alte trei.

I

24.XI.12

Iubito, ce povestire nemaipomenit de scârboasă[123] e totuşi asta pe care acum o pun iarăşi deoparte, spre a mă destinde gândindu-mă la tine! Acum povestirea a trecut deja de jumătate şi, în general, nici nu sunt nemulţumit de ea, dar e dezgustătoare peste măsură, iar asemenea chestii, vezi, vin din aceeaşi inimă în care locuieşti tu şi pe care-o suporţi drept sălaş. Să nu fii tristă din cauza asta, căci, poate, cine ştie, pe măsură ce scriu şi mă eliberez mai mult, voi deveni mai curat şi mai demn de tine; cu siguranţă însă, mai sunt multe de aruncat din mine, iar nopţile nu pot fi niciodată îndeajuns de lungi pentru această treabă, altminteri extrem de plăcută.

Dar acum, înainte de a merge la culcare (e într-adevăr trei noaptea; de obicei, lucrez numai până la unu; se pare c-ai înţeles greşit precizarea orei într-una dintre ultimele mele scrisori; acolo era vorba despre trei după-amiaza, tocmai rămăsesem la birou şi ţi-am scris), vreau să-ţi mai spun la ureche cât te iubesc – o spun pentru că mi-o ceri şi e-atât de simplu. Te iubesc, Felice, aşa de mult încât, dacă te voi păstra, aş vrea să trăiesc veşnic şi-n orice caz – asta nu trebuie uitat –, ca un om sănătos şi cu nimic mai prejos decât tine. Deci aşa stau lucrurile, ca să ştii; dar astfel am cam trecut dincolo de sărutări şi, recunoscând acest fapt, nu mi-ar mai rămâne altceva de făcut decât să-ţi mângâi pur şi simplu mâna.

Şi de aceea prefer să-ţi spun „Felice” în loc de „iubito” şi „tu” în loc de „dragă”. Dar pentru că vreau să mă raportez la tine cât mai mult cu putinţă, îmi place să-ţi spun şi „iubito” şi sunt fericit că am într-adevăr voie să-ţi zic pe nume.

Duminică
după masa de prânz

Două scrisori! Două scrisori! Unde este duminica potrivită după o asemenea introducere? Dar acum, iubito, de vreme ce nu numai că m-ai iertat şi pentru asta, dar m-ai şi înţeles, vrem – nu-i aşa, Felice? – să rămânem liniştiţi, orice s-ar întâmpla, şi să ne iubim fără a fi deranjaţi. De-aş avea măcar puterea să te înviorez şi să te înveselesc din nou cu scrisorile mele, după ce am fost, din păcate, destul de slab ca să te obosesc cu ele şi să te întristez până la lacrimi. Sunt aproape încrezător că va fi aşa. Iar dacă voi reuşi, asta are să se datoreze tot numai conştiinţei tonice de a te avea ca prietenă şi de a mă putea bizui pe un om ca tine.

Însă te rog, iubito, te rog, nu-mi mai scrie noaptea! Citesc doar cu un amestec de fericire şi întristare aceste scrisori plătite de mine cu somnul tău. Să nu mai faci asta, dormi uşor, aşa cum meriţi! N-aş putea lucra în linişte când

II

24.XI.12

ştiu că mai eşti trează, şi tocmai din cauza mea. Dar când ştiu că dormi, lucrez cu mai mult curaj întrucât atunci mi se pare că te-ai lăsat cu totul în grija mea, neajutorată şi având nevoie de ajutor ca să dormi zdravăn, şi că muncesc pentru tine şi spre binele tău. Cum să mă împotmolesc la lucru când îmi vin asemenea gânduri? Dormi, aşadar, dormi, mai cu seamă că munceşti totuşi mai mult decât mine în timpul zilei! Să dormi neapărat şi încă de mâine să nu-mi mai scrii nicio scrisoare în pat, sau chiar de azi dacă se poate şi dacă dorinţa mea are destulă forţă! Pentru asta, înainte de a merge la culcare, poţi să-ţi arunci pe geam provizia de tablete de aspirină. Deci să nu mai scrii seara, lasă-n seama mea scrisul în timpul nopţii, lasă-mi această neînsemnată posibilitate de a fi mândru că lucrez noaptea, este singurul meu motiv de mândrie în faţa ta; altminteri, aş deveni totuşi prea umil şi cu siguranţă nici ţie nu ţi-ar plăcea una ca asta. Dar aşteaptă o clipă! Spre a-ţi dovedi că munca de noapte cade pretutindeni în sarcina bărbaţilor, chiar şi-n China, voi aduce o carte din bibliotecă (se află în camera de-alături) şi voi transcrie pentru tine o scurtă poezie chineză. Iat-o (ce gălăgie face tata cu nepotu’-meu![124]), este scrisă de poetul Yan-Tzen-Tzai (1716–1997), despre care găsesc următoarea notă: „Foarte talentat şi precoce, a făcut o carieră strălucitoare în slujba statului. A fost un om şi un artist neobişnuit de multilateral”. În plus, pentru înţelegerea poeziei e necesară observaţia că, înainte de a merge la culcare, chinezii

înstăriţi îşi parfumau aşternutul cu esenţe aromatice. În rest, poate că poezia este cam nelalocul ei, dar frumuseţea sa suplineşte din belşug buna-cuviinţă. Iat-o, în sfârşit:

În noaptea adâncă

În noaptea rece, aplecat deasupra cărţii mele, am uitat că e timpul să merg la culcare.

Parfumurile cuverturii mele brodate în aur s-au evaporat deja, iar focul din cămin nu mai arde.

Frumoasa mea prietenă, care până acum cu greu şi-a stăpânit furia, îmi smulge lampa

Şi mă-ntreabă: Ştii cât e ceasul?

Ei? Asta-i o poezie care trebuie savurată. De altfel, citind-o, îmi vin în minte trei lucruri diferite, a căror legătură nu caut s-o mai verific.

În primul rând, m-a bucurat mult că eşti vegetariană convinsă. La drept vorbind, adevăraţii vegetarieni nici nu prea-mi plac pentru că şi eu sunt aproape vegetarian şi nu văd nimic grozav în asta, ci un lucru de la sine înţeles; îi iubesc însă pe cei care au simţul unor buni vegetarieni, dar mănâncă – oarecum în treacăt şi cu stângăcie – carne şi ce se mai găseşte, fiindcă sunt sănătoşi, indiferenţi şi desconsideră mâncarea în genere.

III

24.XI.12

Păcat că iubirea pe care ţi-o port s-a grăbit prea tare, nemailăsându-mi loc să te iubesc şi pentru felul în care mănânci. Ai deci şi tu mania de a dormi cu fereastra deschisă? Este deschisă tot anul? Şi iarna? Complet? Atunci m-ai întrece, fiindcă eu iarna n-o ţin deschisă decât foarte puţin, doar o crăp. Ce-i drept, fereastra mea dă spre un mare teren de construcţii, deocamdată viran, dincolo de care curge Vltava. Iar imediat peste râu urmează nişte coline cu grădini publice. Aşadar, aer, vânt şi frig sunt din belşug şi chiar dacă acum, pe Immanuelkirchstraße, laşi complet deschisă fereastra şi-n timpul nopţii, nu e deloc sigur că ai face asta şi într-o cameră situată la fel ca a mea. De altfel, te înving şi prin faptul că în odaia mea nu se face focul deloc, deşi scriu aici. Chiar acum bag de seamă (stau foarte aproape de geam) că fereastra dinăuntru e complet deschisă, iar cea exterioară este închisă doar provizoriu, în vreme ce jos, parapetul podului[125] e acoperit nu de zăpadă, dar de chiciură. Astfel încerc să concurez şi cu mine.

Poezia domniţei tale este splendidă[126]. Bineînţeles, ţi-o trimit înapoi, însă mi-am copiat-o. Dar spre a o pedepsi pe această domnişoară Brühl pentru bărbatul al cărui nume conţine particula „von” şi pe care ea ţi-l doreşte, sau mai bine zis, căruia doreşte să te dea, îi urez de ziua ei de naştere ca începând de azi, în fiecare seară timp de un an până la următoarea ei aniversare, doi procurişti

turbaţi să apară-n dreapta şi-n stânga ei, după încheierea orelor de serviciu, şi să-i dicteze scrisori, simultan şi neîntrerupt, până la miezul nopţii. Şi numai pentru că face versuri aşa de nostime, am să-i reduc pedeapsa la o jumătate de an, dacă tu mă rogi în numele ei. Însă fiindcă ţi-e simpatică, iar ea ştie să se bucure cu atâta drăgălăşenie, voi trimite din Kratzau, unde din păcate trebuie să plec mâine (asta este sus, la munte, dincolo de Reichenberg), o ilustrată pe care i-am cerut cuiva să scrie fără semnătură: „Sincere felicitări! Dar, ah, de la cine oare?”

Încă demult am vrut să te întreb şi mereu mi-a scăpat, cum reuşeşti să te abonezi la atâtea reviste foarte diverse, despre care aminteşti în cea de-a doua scrisoare că le primeşti zilnic prin poştă, şi cum faci să le şi citeşti? Ai pomenit acolo atâtea, iar la urmă mai scria şi „etc.”. Dacă aşa stau într-adevăr lucrurile, adică dacă eu le-am înţeles corect, atunci am putea să punem la punct o legătură complementară

IV

24.XI.12

între noi. Nici nu pot căpăta destule lucruri pe care tu le-ai ţinut în mână şi nici nu-ţi pot trimite destule care să mă privească. Or, încă de mult am avut un plan pe care am omis mereu, doar din neglijenţă, să-l pun în aplicare, şi anume să decupez şi să adun de prin ziare ştiri diverse, ce m-au surprins dintr-un motiv oarecare, m-au interesat, şi mie unuia mi s-au părut importante pentru o perioadă nedefinită (la prima vedere au fost adesea doar fleacuri; bunăoară, una relativ recentă: „Beatificarea a 22 de adolescenţi negri, creştini din Uganda”, ştire pe care am găsit-o chiar acum şi o anexez. Aproape din două în două zile descopăr în ziar o ştire de felul ăsta, destinată pur şi simplu numai mie, dar n-am răbdarea de a începe să-mi fac o asemenea colecţie, darămite s-o continuu. Pentru tine însă o fac bucuros, iar dacă-ţi place, fă-o şi tu măcar pentru mine! Astfel de ştiri care nu sunt destinate tuturor cititorilor, ci-i vizează ici-colo doar pe anumiţi cititori, fără ca vreun judecător imparţial să poată descoperi motivul acestui interes aparte, există totuşi, cu siguranţă, pentru fiecare, iar asemenea scurte ştiri ce te preocupă-n mod special ar fi pentru mine mai valoroase decât propria colecţie, pe care aş putea să ţi-o trimit deci fără mari regrete. Înţelege-mă bine, mă refer numai la mici tăieturi din cotidiene, de obicei despre întâmplări reale; tăieturile din reviste n-ar fi decât rare excepţii, să nu crezi că vreau să-ţi sfâşii pentru mine frumoasele tale broşuri. De altfel, eu unul citesc doar *Prager Tagblatt*, şi asta în mare grabă, iar dintre reviste doar *Neue Rundschau* şi pe urmă *Palästina*, care nu mi-a mai fost trimisă, deşi sunt abonat în continuare. (Probabil revista asta-şi închipuie că în seara pe care noi am petrecut-o împreună, a făcut pentru mine, prin

singurul ei număr apărut atunci[127], mai mult decât pentru alţi abonaţi pe un an întreg, iar aici chiar are dreptate.) Spre a trimite chiar de la începutul colecţiei un articol însemnat, mai anexez relatarea privitoare la un proces oribil[128].

De când am vorbit despre călătoria la Kratzau, un gând supărător nu mă mai părăseşte. Mâine, povestioara mea[129] ar fi fost precis gata; or, eu trebuie s-o iau din loc mâine seară la 6; ajung la Reichenberg la 10, plec la 7 dimineaţa spre Kratzau, la tribunal, şi am intenţia fermă ca în cauza respectivă, destul de dificilă şi riscantă, să mă fac de râs fără echivoc şi atât de energic încât să nu mai fiu trimis niciodată cu asemenea însărcinări. De altfel, sper

V

24.XI.12

să mă întorc la Praga încă de marţi, la 4 după-amiaza, când voi alerga numaidecât la birou, ca să mă uit pentru orice eventualitate (fără să m-agit câtuşi de puţin, dar absolut deloc) dacă n-a sosit vreo scrisoare de la tine şi să mă duc pe urmă acasă – mulţumit că a venit scrisoarea sau resemnat în cazul că n-am primit-o – şi să mă arunc în pat. Ca acest plan să reuşească, trebuie totuşi să-mi termin treburile la tribunalul din Kratzau în cel mult trei ore, dar mă gândesc să leşin încetul cu-ncetul şi să mă las transportat de urgenţă la gară atunci când cea de-a treia oră va fi pe sfârşite. În procesul verbal de şedinţă vor scrie apoi în locul semnăturii mele: „Reprezentantul Instituţiei de Asigurări în Caz de Accidente de Muncă (nu al Societăţii, iubito!) a leşinat şi a fost nevoie să fie evacuat”. Pe urmă, în tren voi învia de două ori şi cum voi goni spre Praga!

Ah, am să-ţi mai spun şi să te-ntreb atâtea, dar acum este deja prea târziu şi nu mai pot. Azi-dimineaţă am fost la Baum (îl ştii pe Oskar Baum?), ca în fiecare duminică, şi am citit prima parte din povestioara mea (era acolo şi Max, însoţit de logodnica lui). După aceea a venit o domnişoară[130] a cărei apariţie, printr-o măruntă asemănare, mi-a amintit de tine. (Căci nu-mi trebuie mult ca să-mi aduc aminte de tine.) M-am uitat la ea ca fermecat şi, după ce am sorbit cu ochii toată asemănarea aceea neînsemnată, m-aş fi dus la fereastră să privesc afară, să nu mai văd niciun om şi să-ţi aparţin cu totul ţie.

Cu mama mă împac foarte bine. Chiar s-a dezvoltat o relaţie bună între noi, sângele nostru comun pare să capete sens, iar ea pare să te îndrăgească. Ţi-a scris şi-o scrisoare, pe care n-am expediat-o însă; era prea umilă, era aşa cum aş fi cerut-o eu în seara aceea critică, iar asta n-ar fi fost bine. Cred că are să-ţi scrie în curând o scrisoare calmă şi binevoitoare.

Deci nu voi primi o poză? Nici Umorul n-a fost fotografiat? Ce societate ciudată este cea care a lăsat să-i scape aşa ceva! Şi nu

există fotografii în grup de la serviciu? Vederi cu locul unde se află biroul? Şi fabrica? Ilustrate cu Immanuelkirchstraße? Prospecte ale fabricii? Adresa filialei din Praga?[131] În ce constă activitatea ta? Mă interesează orice amănunt de la biroul tău (spre deosebire de-al meu). Ce expresii nostime sunt pe la voi! Eşti la registratură? Ce înseamnă de fapt asta? Cum poţi să dictezi la două fete în acelaşi timp? Dacă-mi trimiţi ceva drăguţ de la biroul tău, îţi trimit rapoartele anuale ale instituţiei mele, unde vei găsi nişte dări de seamă nemaipomenit de interesante, întocmite de mine.

Iar acum te îmbrăţişez în semn de bun rămas.

Franz

Anexate:

(1) probabil anexată primei coli

Cu deosebită viclenie – şi spre a mă remarca în faţa iubitei prin viclenie – expediez fiecare coală a acestei scrisori de duminică (sunt cinci la număr) într-un plic separat, iar asta din cauza poştei care ne persecută, dar care nu va putea pierde toate scrisorile (chiar dacă ele nu pot fi trimise recomandat fiindcă astăzi e duminică). Pe de altă parte, creşte riscul ca, apelând la o asemenea metodă, să se piardă o coală sau alta; în fine, fac ce pot şi nu vreau să atrag acest risc, exprimându-mi şi alte temeri.

(2)

Miercuri, iubito, nu vei primi probabil nicio scrisoare de la mine; mai curând o ilustrată, pe care aş prefera totuşi să ţi-o trimit acasă, spre a nu trezi atenţia domniţei tale.

Te rog, scrie-mi foarte amănunţit dacă te simţi bine. Durerile astea de cap! Plânsul tău! Nervozitatea! Iubito, îţi repet, te rog să dormi cum trebuie şi să te plimbi, iar dacă, atunci când îmi citeşti scrisoarea, vezi pe-aproape un motiv de supărare, pe care din imprudenţă am omis să-l înlătur, rupe, te rog, fără menajamente scrisoarea, dar cât se poate de calm! Nu contează o scrisoare, îţi scriu zece în loc de una, şi dacă le rupi pe cele zece, îţi scriu în compensaţie o sută.

Al tău, Franz

N-ar trebui să mergi la vară într-un sanatoriu? Data viitoare am să-ţi descriu foarte ispititor viaţa de-acolo.

(3)

Te-ai interesat vreodată dacă evreii joacă la Berlin? Eu aşa cred. Din păcate, până acum nu i-am răspuns lui Löwy; nu s-a schimbat nimic până azi faţă de ceea ce ţi-am scris în prima epistolă, şi anume că în corespondenţă sunt lipsit de punctualitate.

Anuarul [132] apare cel mai devreme în februarie. Cărţulia mea[133] apare luna viitoare sau în ianuarie. Fireşte, le vei primi pe amândouă imediat după apariţie. Intenţionat n-am scris nimic în volumul de Flaubert, este o carte unde nu-şi are locul scrisul

altcuiva. Iar în afară de asta, nici nu ştiu dacă sunt în stare să-ţi scriu ceva care ar putea fi văzut de toată lumea.

Al tău

24.XI.12

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24/25 noiembrie 1912, duminică/luni

25.XI.12, duminică noaptea

Acum, iubito, trebuie să pun de-o parte povestioara mea[134], la care astăzi n-am mai lucrat atât de mult ca ieri, şi s-o las în pace o zi, sau chiar două, în cauza blestematei călătorii la Kratzau. Îmi pare aşa de rău, deşi sper că asta nu va avea consecinţe prea grave asupra povestirii, pentru care mai am nevoie totuşi de vreo 3–4 seri. Când spun „consecinţe nu prea grave” mă refer la faptul că, din păcate, povestirea a avut deja destul de suferit din pricina modului meu de lucru. O asemenea povestire ar trebui pusă pe hârtie în două reprize de câte 10 ore, făcând cel mult o pauză-ntre ele; atunci ea ar avea avântul firesc pe care l-a avut duminica trecută în mintea mea. Dar nu dispun de cele două reprize a zece ore. Or, când ţi se refuză ce este mai bine, trebuie să-ncerci să faci doar ce se poate mai bine. Păcat însă că nu-ţi pot citi povestirea! Păcat, mare păcat de fiecare duminică dimineaţă, spre exemplu! După-amiezile nu le regret, atunci n-am timp: trebuie să-ţi scriu epistole. Astăzi ţi-am scris realmente până la şase şi un sfert seara, apoi m-am întins în pat, deşi mai întâi ar fi trebuit de fapt să trimit scrisorile, dar m-am temut că pe urmă voi ajunge prea târziu în pat şi nu voi mai putea dormi, căci, odată cu venirea serii, familia se reuneşte în camera de alături şi după aceea nu mai am linişte din cauza jocului de cărţi (poate, singurul lucru la care m-am forţat să particip de gura lui taică-meu, însă am făcut-o extrem de rar). Dar azi, această grijă s-a dovedit inutilă deoarece nu ştiam că părinţii şi soră-mea cea mai mică se duc seara la sora mea care e măritată, iar sora mijlocie a plecat cu logodnicul ei la ţară să-şi viziteze viitorii socri[135]. Am dormit însă prost, evident drept pedeapsă că nu expediasem mai devreme scrisorile, dar nu m-a trezit nimeni, pentru că în casă nu mai era decât servitoarea[136], o fată de 17 ani, care e tăcută însă ca o umbră; deci am zăcut pe jumătate adormit şi ca urmare a frigului de mormânt din odaia mea n-am avut destulă energie să-ntind măcar mâna după ceas. În fine, când am făcut-o totuşi, am constatat cu groază că era nouă şi jumătate. Pentru numele lui Dumnezeu, dacă acum e prea târziu să trimit scrisorile! Furios, am făcut gimnastică timp de două minute, cu fereastra complet deschisă, aşa cum ţi-am mai explicat probabil, apoi m-am

îmbrăcat şi-am fugit la gară[137]. Jos, în faţa casei – acum, în zona noastră cam pustie, poarta se închide încă de la ora nouă –, am cotit-o rapid, izbutind să evit o întâlnire cu familia mea, care tocmai se-ntorcea acasă, şi am zburat spre gară. Acum am cizme noi şi tropăi îngrozitor pe străzile goale. Sper că scrisorile vor sosi măcar la timp. Pe urmă m-am întors imediat şi am cinat ca-ntotdeauna, asistat de soră-mea cea mai mică; ea sparge nuci, mai mult mănâncă ea decât îmi dă mie, şi de obicei ne distrăm excelent. Asta-i cina; există însă şi perioade când cea mai iubită soră nu mi-e de-ajuns şi nici ea nu se mulţumeşte cu mine.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 noiembrie 1912, luni

Puţin înainte de a pleca la drum, 24.XI.12 [138]

Iubito, cum se zvârcoleşte omul când trebuie să-şi facă griji pentru ceva! Au fost zile când am aşteptat liniştit scrisorile tale, le-am luat calm în mână, le-am citit o dată, le-am băgat în plic, pe urmă le-am citit iar şi din nou le-am pus la loc, dar totul a decurs tihnit. Apoi însă sunt şi zile, precum cea de azi, când din pricina unei aşteptări insuportabile încep deja să tremur la gândul că soseşte scrisoarea ta, pe care după aceea o apuc ca pe ceva viu şi nu mai pot s-o las din mână.

Iubito, ai remarcat deja coincidenţele incredibile care există între scrisorile noastre, cum una cere ceva pe care următoarea îl şi aduce a doua zi dimineaţa? De pildă, cum ai cerut nu de mult să auzi o dată că te iubesc şi cum eu – în epistola ce s-a intersectat noaptea cu scrisoarea ta în zona Berlinului – am şi simţit nevoia să aştern pe hârtie răspunsul care totuşi poate că se găsea încă în cuvintele de început ale primei mele scrisori sau chiar în acea primă privire indiferentă cu care m-am uitat la tine în seara întâlnirii noastre. Au existat însă atâtea coincidenţe de acest fel încât nu le mai pot trece-n revistă pe toate. Dar cea mai frumoasă s-a produs astăzi.

Aşa cum ţi-am scris ieri, astă-seară plec singur, noaptea, la munte, iar tu, fără să ştii în mod expres asta, îmi trimiţi o mică şi scumpă tovarăşă de drum.[139] Ce fetiţă dulce! Ce umeri înguşti are! E-atât de firavă şi uşor de luat în braţe! Modestă şi liniştită. Pe-atunci n-o chinuia nimeni şi n-o făcea să plângă, iar inima-i bătea cum trebuie. Ştii că-mi dau uşor lacrimile dacă mă uit mai mult la poza aceasta? Cu prima ocazie trebuie să ţi-o trimit înapoi? Bine, aşa voi face. Deocamdată însă o voi purta în afurisitul ăsta de buzunar de la piept, va face o scurtă şi incomodă călătorie cu trenul şi va trece printr-o cameră de hotel, deşi fata susţine, fără să fi lămurit până acum acest lucru, că de obicei camerele de hotel o sperie. Da, se

vede şnuruleţul de la ceas, broşa-i drăguţă, părul este aşa de ondulat şi e pieptănat cam prea serios. Şi-n ciuda tuturor acestor lucruri eşti atât de uşor de recunoscut; cu o expresie nu foarte diferită de această fotografie ai stat atunci la masă într-un moment pe care mi-l amintesc exact, mai presus de orice. Ţineai în mână una dintre fotografiile din programul Thalia şi te-ai uitat mai întâi la mine, după ce făcusem o remarcă tâmpită; pe urmă ţi-ai plimbat privirea în jurul mesei, descriind un sfert de cerc, şi te-ai oprit abia la Otto Brod, primul care-a dat o explicaţie corectă în legătură cu fotografia. Această lentă întoarcere a capului şi mimica ta, fireşte diferită în momentul respectiv, le-am reţinut pe vecie. Iar acum apare o fetiţă pentru care eu sunt cu totul străin, desigur, şi-mi confirmă adevărul acestei amintiri dragi.

Acum îmi vine în minte o altă coincidenţă. Ieri te-am rugat să-mi trimiţi nişte prospecte ale fabricii şi astăzi mi le promiţi. Dar bătaia inimii, iubito! Cum poate fi adevărat că pretind o parte din inima ta dacă ea bate aşa, în vreme ce eu o doresc liniştită?

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Kratzau, 26 noiembrie 1912, marţi

Sincere salutări! O călătorie urâtă, dar o bună tovarăşă de drum,[140]

Fkafka

Către Felice Bauer la Berlin

Kratzau, 26 noiembrie 1912, marţi

Iubito, în vreme ce lacomii avocaţi cu care mă confrunt se bat în spatele meu pentru oferta maximă (nu e nimic dacă nu înţelegi acest cuvânt[141]), eu sunt foarte mulţumit că stau la o măsuţă şi pot să te salut din inimă, iubito.

Franz

Kratzau, judecătoria locală

26.XI.12

Către Felice Bauer la Berlin

Kratzau, 26 noiembrie 1912, marţi

Şi astfel continuă vesel scurta călătorie. Cele mai bune salutări,

DrfKafka

Către Felice Bauer la Berlin

Kratzau, 26 noiembrie 1912, marţi

26.XI.12

Felice, te anunţ că urmează una dintre acele scrisori despre care ţi-am scris de curând că trebuie să le rupi după a doua sau a treia frază. Acum e momentul, Felice, rupe-o! Dar în definitiv este şi pentru mine momentul să n-o scriu; din păcate însă, este la fel de sigur că eu o voi scrie şi tu o vei citi.

Tocmai m-am întors din călătorie; fireşte, m-am dus mai întâi la birou şi am primit acolo drăguţa ta scrisoare de duminică noaptea. Am citit-o în loja portarului a cărui soţie mărunţică se uita la mine-n sus, în timp ce citeam. Scrisoarea ta este drăguţă, caldă şi adevărată. (Am presupus greşit doar vârsta mea din fotografie, aveam chiar un an, după cum am aflat acum.) Tinzi să mă laşi să am parte de tine, dar, ah, Dumnezeule, eu nu vreau să pierd nicio clipă din viaţa ta! Tu faci măcar ceea ce este omeneşte posibil, iar eu ar trebui să te iubesc chiar şi pentru bunătatea ta, dacă nu te-aş iubi pentru tot felul tău de a fi, care-mi este atât de drag. Atunci, de ce nu m-am declarat mulţumit cu scrisoarea aceea şi am scotocit masa portarului, căutând o altă epistolă? Desigur, fiindcă mi-ai spus că-mi vei scrie luni, iar scrisoarea ta de luni n-a sosit, totuşi. Dar nu-mi făgăduiseşi deja în câteva rânduri că ţii sincer la mine şi nu-ţi scrisesem eu însumi deunăzi că voi rămâne absolut calm chiar dacă la birou n-are să se găsească nicio epistolă, iar acum primisem în orice caz scrisoarea ta de duminică? Şi-n definitiv, n-ai avut repetiţie[142] luni seara, aşa că era foarte posibil ca scrisoarea ta să fi fost expediată un pic prea târziu? Oricum, doar absenţa scrisorii de luni nu era câtuşi de puţin un motiv de enervare. Şi de ce totuşi am alergat speriat acasă, convins în acelaşi timp că voi găsi acolo scrisoarea ta de luni şi deopotrivă deznădăjduit deja de dezamăgirea la care mă aşteptam în mod cert? De ce toate acestea, iubito? Nu pare să fie asta o meteahnă a iubirii pe care ţi-o port? Căci deşi tocmai acum, pe fondul neliniştii mele, mai survine şi grija pentru sănătatea ta, totuşi grija pentru iubirea ta este mult mai mare. Şi mereu îmi scapă expresii jalnice precum: trebuie să mă mai suporţi o clipă, trebuie să primesc câteva dintre gândurile tale etc., iar dacă se-ntâmplă să nu vină vreo scrisoare, telegrafia devine pentru mine o chestie îngrozitor de lentă. Aşa de îngrozit ca atunci când ai găsit în scrisoarea mea un ton bizar, poate că n-am mai fost decât o dată, însă oricum, alte remarce mărunte mă sperie îndeajuns. Mă sperii când citesc că mama ta vrea să te ferească de dezamăgiri sau când citesc despre cunoştinţa aceea din Breslau[143], în privinţa căreia mă abţin de mai multe săptămâni să-ţi pun întrebări; mă sperie să aud că mă iubeşti, deşi, dacă n-aş auzi asta, aş muri. De altfel, mi-ai scris odată ceva asemănător, iar eu n-am izbutit să

înţeleg cum ai ajuns la adevăratul verdict. Nu m-ar mira ca tu să fi simţit exact cum stau lucrurile fiindcă ştiu bine că simţul tău nu se-nşală.

Or, toate aceste contradicţii au un motiv simplu şi accesibil, îl repet, pentru că până şi eu îl uit prea uşor: este vorba despre starea mea de sănătate, nici mai mult, nici mai puţin. În legătură cu asta nu pot să-ţi scriu mai multe, dar ea e cea care-mi răpeşte siguranţa faţă de tine, mă azvârle-n toate părţile şi pe urmă mi te ia cu forţa. De aceea, înainte de orice şi nu atât din dragoste pentru tine, am nevoie de scrisorile tale, pe care le devorez pur şi simplu; de aceea nu cred suficient în vorbele tale bune; de aceea şi numai de aceea mă zvârcolesc adresându-ţi rugăminţile astea triste. Şi-atunci este firesc ca puterea celei mai bune fiinţe să dea greş. Simt că nu voi avea niciodată forţa de a mă lipsi de tine, însă acest lucru, pe care la alţii l-aş socoti drept o virtute, are să fie păcatul meu cel mai mare.

A fost o călătorie urâtă, iubito. Seara pierdută ieri m-a deprimat de tot. Cât a durat voiajul, n-a existat probabil nicio clipă în care să nu fi fost măcar un pic nefericit. Până şi acolo, în munţi, totul era umed, deşi a nins în cursul nopţii; încălzirea din camera mea de hotel nu putea fi oprită, am ţinut toată noaptea fereastra complet deschisă, zăpada îmi zbura în faţă în timp ce dormeam. Chiar de la începutul călătoriei am stat vizavi de o femeie antipatică şi am fost neliniştit de faptul că a trebuit să-mi reprim plăcerea de a-i vârî pumnul în gură ori de câte ori căsca. Spre consolare, tot drumul am mai tras cu ochiul la fotografia ta, pe care am pus-o şi noaptea pe un scaun lângă patul meu, tot spre consolare. Nu trebuie să pleci pentru nimic în lume; mai bine refuzi să le dai ascultare celor de la serviciu când ai acasă o lucrare ce-ţi consumă toată energia. Îngrijorarea perpetuă, care de altfel mă stăpâneşte şi-acum, că acest voiaj îi va dăuna povestioarei mele[144], că nu voi mai putea scrie nimic etc. Şi cu aceste gânduri a trebuit să mă uit la vremea mizerabilă de-afară, să alerg prin noroi, să mă împotmolesc în glod şi să mă scol la 5 dimineaţa![145] Ca să mă răzbun pe Kratzau, am cumpărat dintr-o papetărie de-acolo singura carte bună pe care oraşul o deţinea în acel moment. O nuvelă de Balzac.[146] În treacăt fie spus, în introducere scrie că Balzac a urmat ani în şir un orar aparte, care mi se pare foarte raţional. Se ducea la culcare la 6 seara, se scula la 12 noaptea şi apoi lucra cele 18 ore rămase. Unica lui greşeală a fost că a băut îngrozitor de multă cafea şi asta i-a distrus inima. – Dar într-o asemenea călătorie nu-i bun absolut nimic. Nuvela lui Balzac nu mi-a plăcut. Într-o gazetă din tren am citit o remarcă neroadă, dată chiar ca o pretinsă maximă a lui Goethe[147], cum că Praga ar fi „piatra cea mai preţioasă din coronamentul zidurilor de pe pământ”. Cel mai frumos moment al voiajului a fost

coborârea la Praga, după ce starea mea generală s-a ameliorat în drum spre Praga. Când am dat să cobor, un copilaş m-a tras de guler, m-am întors şi am văzut în spate o tânără doamnă care-şi ţinea copilul în braţe. Cel puţin la prima vedere, şi ea mi-a amintit tot de tine, şi iarăşi nu prin înfăţişare sau prin vreun detaliu pe care aş fi putut să-l indic, ci doar ca aspect general şi, prin urmare, într-un mod absolut indubitabil. Dar poate că am eu permanent în faţa ochilor iluzia făpturii tale. Pe-acea tânără doamnă nimeni n-a ajutat-o vreodată să coboare din vagon cu mai multă grijă decât mine atunci. De altfel, trebuia ajutată pentru că ţinea copilul în faţă şi nu putea să vadă treptele.

Bineînţeles, vreau să aflu cât mai mult despre călătoria ta precedentă![148] Încă de atunci mi s-a părut destul de ciudat că faci un asemenea voiaj spre a te destinde, fără să zăboveşti totuşi deloc la ţară, iar pe de altă parte să n-ajungi să vezi nici oraşe străine deosebit de interesante. Iar dacă rudele vor să primească vizite, să se ducă mai întâi pe Riviera şi să te invite acolo. De altfel, eu chiar te-am urmărit un pic în călătoria respectivă, ce-i drept nu foarte insistent. Şi eu cunosc bine pe cineva[149] la Breslau (nu pe evlaviosul acela despre care ţi-am scris cândva; acela locuieşte la ţară şi este inginer hotarnic[150]; mai întâi ar trebui să-i caut adresa în Biblia pe care mi-a dăruit-o spre amintire); din cauza faptului că în genere sunt un corespondent leneş, această bună cunoştinţă continuă să existe doar în tăcere. Dar în perioada respectivă, când am presupus că eşti la Breslau, i-am scris brusc, după o pauză de luni de zile, ca să particip la şederea ta în Breslau măcar cu o epistolă. Deşi atunci nu mi-am spus asta în mod expres, tocmai despre aşa ceva era vorba; şi nu eram foarte obligat să trimit scrisoarea aceea, ori mai curând n-aveam nicio obligaţie.

La drept vorbind, ţii un jurnal? Sau ai ţinut vreodată?[151] Şi-o întrebare în legătură cu asta: de ce nu-mi scrii nimic despre prietena ta[152], pe care ai numit-o totuşi o amică atât de bună.

Rămâi cu bine, iubito! Pesemne, cel mai bine ar fi să lăsăm în pace ameninţarea care planează asupra noastră – aşa cum am scris în primele pagini –, până când vom putea să ne spunem cu-adevărat, nu să ne scriem, primele cuvinte. Nu eşti şi tu de aceeaşi părere?

Te rog să nu priveşti scrisoarea de astăzi ca pe o recidivă, este totuşi o perioadă nouă, numai că e un pic întunecată de perturbarea scrierilor mele.

Întinde-mi mâna, Felice!

Franz

Aşa-i că mamele noastre încep să se intereseze de noi concomitent? Mama ta spune despre mine lucruri bune sau, poate, măcar acceptabile? Şi de ce şi-a amintit de mine tocmai când s-a

discutat despre cunoştinţa de la Breslau? Te rog să-mi răspunzi la toate întrebările!

Nu trebuie să uit cum mi-am îndeplinit adevărata misiune în această călătorie, căci şi asta-i semnificativ pentru caracterul ostil al voiajului. Fiindcă am avut succes, sau mai degrabă l-a avut instituţia mea. Pentru că, deşi eu crezusem că nu pot aduce mai mult de 300 de coroane, am adus cam 4 500, aşadar, cu vreo 4 000 de coroane în plus. „Ar fi trebuit să te opui succesului”[153], mi-am spus la întoarcere, când priveam ciorile peste câmpurile acoperite de zăpadă.

26.XI.12

Acum, târziu în noapte, mă consolează gândul că poate a sosit scrisoarea ta de luni şi cineva a uitat doar să i-o dea portarului. Atunci aş primi-o dis-de-dimineaţă, iar la 10 poate încă una! În contrast cu scrisorile tale, biroul devine mai respingător, însă datorită faptului că le primesc la birou, el se face din nou mai frumos.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 noiembrie 1912, miercuri

27.XI.12

Iubito, era deja unsprezece şi un sfert dimineaţa, tocmai scăpasem puţin de lucrările mele, când m-a cuprins, din nou, aproape aceeaşi veche agitaţie şi-am început o scrisoare ale cărei prime rânduri le anexez. Atunci a sosit, din fericire, cartea ta poştală, însoţită de o mică poză. (Abia astăzi am primit şi scrisoarea ta de luni.) Da, iubito, aşa e bine, asta-mi doresc, mereu măcar o veste, promisă cândva, dar aceasta neapărat, oricât ar fi de scurtă. Nu vreau, de exemplu, să-mi scrii noaptea, iar în privinţa asta nu cedez; ba cred că scrisoarea mea mediocră de ieri a fost de vină că mi-ai scris concomitent ieri-noapte (dea Domnul ca tu s-o fi făcut, îmi spun în taină), dar, dacă tot ai scris-o noaptea, vreau s-o şi am. În cartea poştală zici că mi-ai scris luni noaptea; or, vezi tu, scrisoarea asta n-am primit-o. Ce să fac? Şi-am totuşi atâta nevoie de fiecare rând de la tine! Luându-mă după această carte poştală, mâine ar trebui să aştept, eventual, două scrisori; precis voi primi numai una, sau poate niciuna. Mâinile stau să-mi cadă de pe masă de-atâta neputinţă şi dor de tine.

Cu siguranţă, s-au pierdut şi toate scrisorile mele: cea de la Kratzau, cea de la Reichenberg, epistola de azi-dimineaţă, scrisorile simple, cele recomandate, cele trimise expres, pur şi simplu toate. Spui, de pildă, că duminică noaptea ţi-am scris doar câteva rânduri şi totuşi trebuie să fie cel puţin 8 pagini şi un infinit suspin. Iubito,

dacă poşta nu ne adună la un loc foarte curând, nu ne vom mai întâlni niciodată.

Cu noua fotografie mi se întâmplă ceva ciudat. De fetiţă mă simt mai aproape, ei i-aş putea spune totul; faţă de doamnă am prea mult respect. Mă gândesc că, deşi e tot Felice, este domnişoară mare şi nici vorbă să fie domnişoară doar aşa, în treacăt spus. Ea-i voioasă; nici fetiţa nu era tristă, numai că era teribil de gravă. Domnişoara pare bucălată (probabil că ăsta nu este decât efectul iluminatului din timpul serii); fetiţa era palidă. Dacă aş avea de ales în viaţă între amândouă, n-aş spune nicidecum că aş alerga spre fetiţă fără să mai stau pe gânduri, însă m-aş îndrepta doar spre ea, deşi foarte încet, uitându-mă totuşi mereu după domnişoara mare, fără a o scăpa din ochi. Desigur, cel mai bine ar fi dacă pe urmă fetiţa m-ar conduce la domnişoara mare şi m-ar recomanda ei.

De altminteri, ce fel de fotografie a fost cea din care-mi trimiţi o bucată? De ce n-o primesc întreagă? Fiindcă este o poză proastă? Deci, realmente n-ai încredere că pot să te văd frumoasă până şi-n pozele proaste? Luându-mă după bucăţica de volănaş alb de la gât, care apare-n în poză şi poate proveni, ce-i drept, şi de la o bluză, am chiar bănuiala că poza te-a înfăţişat în rolul lui Pierrot; dacă aşa stau lucrurile, ar fi foarte urât din partea ta să mă laşi fără ea, la fel cum în genere este un păcat să tai fotografiile, mai ales când vrei să le trimiţi cuiva care e aşa de flămând ca mine să te privească.

Mi-am imaginat destul de exact afacerea voastră[154], dar este adevărat, nu mi-aş fi închipuit că de la voi pleacă zilnic 1 500 de gramofoane, cu larma lor absolut blestemată. Te-ai gândit oare, iubită doamnă, că eşti şi tu vinovată de suferinţa atâtor nervi? Au existat perioade în care aveam ideea fixă că undeva, în apropierea casei noastre, va fi instalat neapărat un gramofon, iar el are să mă distrugă. Nu s-a întâmplat aşa, filiala voastră din Praga (a cărei adresă n-o cunosc nici acum şi al cărei director a fost cândva cu tine la Hrad, iar eu n-am să-l uit pentru asta) pare să nu lucreze suficient, cândva ar trebui s-o verifici temeinic, zile şi săptămâni de-a rândul, o viaţă întreagă. Orişicât, 1 500 de gramofoane! Şi totuşi, ele trebuie să fi zbierat cel puţin o dată, înainte de a fi expediate. Biată Felice! Există ziduri destul de solide ca să ţină departe de tine aceste prime 1 500 de ţipete. De-aia iei aspirină. Eu, care nu sunt nevoit să aud niciun gramofon, resimt ca pe o ameninţare până şi faptul că ele există pe lume. Numai la Paris mi-au plăcut; acolo, pe un bulevard oarecare, firma Pathé are un salon cu patefoane, unde în schimbul unei monede mărunte poţi cere să ţi se cânte un program nesfârşit (la alegere, pe baza unei cărţi groase cu programe). Asta ar trebui să faceţi şi voi la Berlin, dacă nu aveţi deja. Vindeţi şi discuri? Comand 1 000 de discuri cu vocea ta şi tu

nu trebuie să spui altceva decât că-mi permiţi să te sărut de câte ori simt nevoia, spre a uita tot ce-i trist.

Al tău, Franz

(anexată)

Iubito, te rog, dacă n-ai timp să-mi scrii mai amănunţit, n-ai vrea să iei obiceiul de a-mi spune în trei cuvinte pe o carte poştală că te simţi bine?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 noiembrie 1912, miercuri

27.XI.12

Iubito, de ce se încheie cu sărutări doar scrisorile, de vreme ce scrisorile în sine nu-s atât de importante, iar în prezenţa ta, mult dorită şi totuşi de neimaginat, hârtia şi condeiul s-ar pierde în neantul în care, de fapt, se află şi-acum? Într-adevăr, Felice, când stau noaptea aici, aşa de singur, şi cum astăzi şi ieri nu mi-a ieşit prea bine ceea ce am scris – sunt lucruri care se îndepărtează rostogolindu-se tulbure şi liniştit, iar claritatea necesară îşi aruncă lumina asupra lor doar preţ de câteva clipe – şi când în această stare, nicicum dintre cele mai bune, încerc să-mi închipui revederea noastră, mă tem uneori că nu voi suporta să te privesc, fie pe stradă, fie la birou, fie acasă la tine, că imaginea ta are să fie atât de insuportabilă încât oamenii sau măcar tu singură aţi putea lua seama la cum mă port şi că nu voi reuşi să-ndur imaginea ta decât dacă voi fi aşa de împrăştiat şi de ameţit că nici nu voi merita să stau în faţa ta. Dar, din fericire, nu eşti deloc o statuie, ci trăieşti, trăieşti foarte viguros şi, odată ce îmi vei fi întins mâna, poate că totul are să fie bine, iar chipul meu va căpăta curând un aspect omenesc.

Te interesează cum îmi petrec vacanţa de Crăciun. Din păcate n-am la îndemână un calendar. Concediu am, fireşte, doar în timpul celor două zile de sărbătoare, însă pentru că din acest an mai am dreptul la 3 zile libere (asta-i o comoară, posibilitatea de a mă folosi de ea îmi dă puteri încă de-acum câteva luni), iar sărbătorile, din câte-am auzit, sunt rânduite astfel încât, intercalând două dintre cele 3 zile, rezultă, împreună cu duminica, 5 sau chiar 6 zile de vacanţă, concediul meu de Crăciun ar arăta deci chiar bine, dacă aş socoti şi cele două zile libere. Or, eu eram ferm hotărât să folosesc acest timp numai pentru romanul meu[155], poate chiar pentru încheierea lui. De fapt, ar trebui să-mi menţin şi mai ferm această decizie acum, când romanul stagnează de peste o săptămână, iar noua povestire[156], deşi este pe sfârşite, tot caută de două zile să mă facă să cred că m-am rătăcit. O zi din vacanţa de Crăciun o voi pierde probabil fiindcă se mărită soră-mea; nunta va fi pe 22.[157] De

altfel, nu-mi amintesc să fi călătorit vreodată de Crăciun; întotdeauna mi s-a părut copleşitoare inutilitatea încercării de a mă rostogoli într-un loc de unde să revin după o zi. Ei, iubito, cum arată vacanţa ta de Crăciun? Rămâi la Berlin, în ciuda stringentei nevoi de relaxare pe care o ai? Încotro ai vrea să pleci la munte? Oriunde, numai să pot ajunge la tine? Vezi, mă hotărâsem să nu mă arăt nimănui înainte de a termina romanul, dar mă-ntreb, *ce-i drept, doar astă-seară*, dacă după încheierea lui voi apărea în faţa ta, iubito, într-o postură ceva mai bună sau măcar mai puţin rea decât până acum. Şi nu este mai important să-mi bucur, în sfârşit, bieţii ochi cu imaginea ta decât să cedez maniei de a scrie, lăsând-o liberă timp de şase zile şi nopţi fără-ntrerupere? Răspunde tu! În ceea ce mă priveşte, eu spun un „da” apăsat.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 noiembrie 1912, joi

28.XI.12

Iubită Felice, poşta asta îşi bate joc de noi: ieri am primit scrisoarea ta de marţi şi când mă plângeam că s-a pierdut scrisoarea de luni noaptea, iat-o sosind în dimineaţa acestei zile de joi. În cadrul organizării precise a poştei pare să existe undeva un funcţionar diabolic, care se joacă cu scrisorile noastre şi le expediază după cum are el chef. Măcar de le-ar expedia însă pe toate! În plus, am primit şi scrisoarea de marţi noaptea, deci exclusiv corespondenţă nocturnă, la drept vorbind, ca un râs sarcastic (dar binefăcător peste măsură) la rugămintea mea de a nu scrie noaptea. Să nu mai procedezi aşa, te rog, Felice, chiar dacă scrisorile tale mă fac fericit, renunţă la asta măcar până când te linişteşti cu nervii! Cum e, de fapt, cu plânsul? Cum te podideşte? Fără motiv? Stai la masă şi-ţi vine deodată să plângi? Dar, iubito, atunci trebuie să te duci în pat, nu la repetiţii. Plânsul mă sperie în mod cu totul special. Eu nu pot să plâng. Plânsul altora mi se pare aidoma unui fenomen natural neobişnuit şi de neînţeles. În decursul atâtor ani am plâns o singură dată, acum două-trei luni; ce-i drept, atunci am avut două convulsii scurte, una după alta; stăteam în fotoliu şi mi-a fost teamă că suspinul meu de nestăpânit are să-i trezească pe părinţi, care dormeau în camera de-alături; era noapte, iar cauza a fost un pasaj din romanul meu.

Dar plânsul tău, iubito, mă pune pe gânduri. Plângi chiar aşa de uşor? Dintotdeauna? Sunt vinovat de asta? Precis am o vină. Spune-mi măcar: te-a mai chinuit aşa ca mine, fără motiv, cineva care, de fapt, îţi datora tot binele (fără ca tu să-i dai un motiv)? Nu e nevoie să-mi răspunzi, ştiu asta; dar n-am făcut-o cu rea intenţie, o ştii şi

tu, Felice, sau o simţi. Însă plânsul acesta mă urmăreşte. N-are cum să fie provocat doar de-o nelinişte generală, tu nu eşti o râzgâiată, trebuie să existe un anumit motiv care poate fi descris foarte exact. Spune-mi-l, te rog, probabil nici nu ştii ce putere are asupra mea un cuvânt al tău, foloseşte-ţi în totalitate această putere dacă neliniştea şi plânsul au vreo legătură cu mine! Asta trebuie să-mi spui foarte clar în răspunsul tău la scrisoarea de faţă. Poate că nici nu există alt motiv decât faptul că ne scriem prea des. Anexez o epistolă pe care am început să ţi-o scriu în lunea aceea când ţi-am trimis telegrama, însă atunci n-am mai îndrăznit să termin scrisoarea fiindcă mă cuprinsese jalea după ce şi a doua poştă m-a lăsat cu mâna goală. Citeşte-o toată, ca pe un document vechi! Nu-mi mai menţin exact aceleaşi păreri formulate în scrisoare, dar plânsul tău mi-a amintit de ea.

Scriu în mare grabă, aş mai fi avut să-ţi spun multe, însă serviciul mi-a răpit după-amiaza de azi şi probabil alte câteva în perioada următoare[158]. Îmi dai voie să-ţi sărut frumoşii ochi umezi?

Franz

(anexată)

Iubito, astăzi îmi încep munca de birou cu această scrisoare, dar momentan, pentru noi doi, nu există realmente nimic mai important decât ceea ce urmează. Te rog, răspunde-mi imediat! Sper că, înţeleaptă cum eşti, îmi împărtăşeşti opinia pentru că, dacă n-ai fi de aceeaşi părere, nu m-aş putea împotrivi, din păcate, opiniei tale. În orice caz gândeşte-te că eu nu suport nici pe departe ceea ce suporţi tu, iar când nu suport ceva, te trag şi pe tine în sfera mea, cu forţa irezistibilă a propriei slăbiciuni, după cum ai văzut negreşit în ultima săptămână. Ascultă-mă deci, numai teama şi grija mă determină să fac asemenea pregătiri: câte două epistole pe zi, aşa cum am început să-ţi scriu în zilele din urmă, nu înseamnă altceva decât o dulce nebunie. (Acum a sosit prima poştă şi nu-i nicio scrisoare de la tine, pentru numele lui Dumnezeu, oare eşti tot bolnavă?) Aşa nu mai putem continua. Ne flagelăm unul pe altul cu scrisorile astea dese. Astfel nu obţinem o prezenţă, ci o insuportabilă combinaţie între prezenţă şi absenţă. Iubito, nu trebuie să ne mai provocăm asemenea stări ca-n ultima vreme, asta n-are voie să se mai întâmple pentru nimic în lume, nici măcar de dragul tău. Şi totuşi, când port o astfel de corespondenţă, anticipez că într-una dintre viitoarele tale scrisori are să reapară pasajul acela în care din cauza uneia dintre scrisorile mele îmi faci un reproş palid şi delicat, care pe mine însă mă dă peste cap, îngrijorându-mă şi aducându-mă la disperare[159]. Fără-ndoială, între noi lucrurile nu mai pot sta la fel de rău ca-n ultima vreme, dar rămân destul de grave. Să ne menajăm reciproc pentru vremuri mai bune dacă Dumnezeu are să ni le dea totuşi vreodată, ceea ce, desigur, eu nu pot să

prevăd nicidecum astăzi. Să ne legăm unul de altul prin iubire, nu prin disperare. Şi de aceea te rog să renunţăm la scrisorile astea dese, care n-au alt efect decât o amăgire ce ne face să tot bâţâim din cap. Deşi nu mă pot lipsi de ele, te rog să procedăm aşa. Dacă eşti de acord, mă voi obişnui cu scrisorile mai rare; altminteri, fireşte, nu, pentru că ele-s veninul care-mi stă în capul pieptului. Propune-mi cum să ne ţinem de asta şi mă iau după tine, nu după mine! Bagă de seamă, aici problema nu este să ne scriem ori de câte ori poftim, asta nu-i o soluţie în sensul bun, ci doar o altă flagelare, căci pofta de a-ţi scrie şi de a-ţi citi scrisorile o am în fiecare clipă pe care mi-o dă Dumnezeu. Deocamdată mă gândesc că ar fi o limitare

(aici este ataşată continuarea scrisorii actuale)

28.XI.12

Nu ştiu deloc ce vârstă am aici.[160] Pe-atunci îmi mai aparţineam, probabil, întru totul şi am impresia că era foarte confortabil. Ca prim născut, am fost fotografiat mult şi se poate observa o lungă serie de transformări. Începând de-acum, lucrurile se agravează cu fiecare poză, aşa cum vei vedea. Chiar în următoarea fotografie apar drept maimuţa părinţilor mei.

Am în faţă, deja pregătită pentru tine, *Culmea sentimentului* de Max. Legată frumos, în piele verde, deşi nu absolut veritabilă. (Există piele absolut veritabilă?) Aş putea chiar să ţi-o trimit (tocmai a apărut, este cea mai nouă carte a lui Max), dar vreau mai întâi s-o duc până la familia Brod, pentru ca Max să-ţi scrie ceva drăguţ pe carte. Pe urmă o primeşti numaidecât.

Deci, încă n-ai citit nimic de Baum? Atunci trebuie să-ţi trimit îndată ceva. Este complet orb de la 7 ani, suntem cam de aceeaşi vârstă, e căsătorit şi are un băiat minunat.[161] Nu cu mult timp în urmă, Baum a citit totuşi la Berlin, iar în ziarele berlineze s-a scris mult despre el.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 noiembrie 1912, joi

28.XI.12

Sunt obosit, iubito, precum un tăietor de lemne, dar îndrăznesc să-ţi scriu câteva rânduri fiindcă simt nevoia. După-amiaza am sacrificat-o serviciului, n-am dormit şi de aceea nu mai pot să scriu tocmai acum, când mă copleşeşte, cu perfidia-i obişnuită, pofta de a scrie. Gata cu asta! Vor veni vremuri mai bune? Felice, deschide ochii şi lasă-mă să-i privesc! Dacă sunt prezent în ochii tăi, de ce să nu-mi găsesc în ei şi viitorul?

În rest, astăzi am mai vorbit cu diverşi oameni, în special cu un pictor din Berlin[162], şi am băgat de seamă că stând acasă, retras ca-

ntr-un mormânt, poate am trecut neobservat (neremarcat de mine, nu de tine, iubito) şi este posibil să fi devenit complet nesuferit. Primul efect favorabil al faptului că un individ ajunge printre alţi oameni – însă efectul e bun doar pe moment – este acela că-şi pierde o mare parte din sentimentul responsabilităţii cu care respectivul trebuie să fie dotat până-n vârful degetelor în condiţiile unei relaţii, totuşi permanent iritate, cu el însuşi. Atunci individul începe să spere că poverile ce-i sunt impuse îi apasă, poate în secret, şi pe ceilalţi şi de aceea trebuie duse-n spinare de toţi. Păreri frumoase, dar greşite! Pretutindeni se vede compătimirea, lumea vine-n grabă, din toate părţile, să-i dea o mână de ajutor şi până şi-un om scârbit şi indecis este împins să-şi găsească fericirea când toată lumea din jur se consacră respectivului, consumând multă energie. Odată ce oamenii mă bucură, bucuria mea nu cunoaşte margini. Atingerile n-au cum să mă satisfacă; oricât de necuviincios pare, îmi place să-i iau de braţ pe oamenii respectivi, apoi îmi retrag braţul de sub al lor şi-l vâr la loc imediat, dacă am chef; i-aş aţâţa permanent să vorbească, însă nu pentru a asculta ceea ce vor să spună, ci ceea ce vreau eu să aud. Bunăoară, acest pictor (anexez autoportretul lui) are marea dorinţă de a debita teorii artistice, pentru el fără îndoială sincere, dar la fel de neîndoielnic lipsite de vlagă pentru cei din jur şi care pot fi stinse dintr-o suflare, precum lumina unei lumânări. Eu însă (şi de aceea nevoia de a-l lua de braţ pe bietul pictor şi de a-l trage de colo-colo era de două ori mai mare) voiam să aud mereu doar că e însurat de un an şi că trăieşte fericit, că lucrează toată ziua şi că locuieşte-n două camere într-o casă din Wilmersdorf, aflată în fundul unei grădini, precum şi alte asemenea lucruri ce trezesc invidia şi energia. Noapte bună!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 noiembrie 1912, vineri

29.XI.12

Astăzi, iubito, n-am primit decât scrisoarea de miercuri noaptea, deci ştiu de tine numai până în momentul când ai expediat-o joi dimineaţă. Şi de-atunci a trecut totuşi mult timp. Dar nu sunt deloc agitat pentru că aşa-mi ceri tu, însă liniştea mea durează, desigur, doar atâta vreme cât şi tu iţi păstrezi liniştea. Acum, cu repetiţiile astea, vei fi trăind într-o harababură groaznică; mă voi bucura mult pentru tine când are să treacă totul. Vei apărea şi tu pe scenă? În ce rol? De altfel, mă neglijezi, iubito: dacă eu aş fi jucat vreodată rolul Umorului, ţi l-aş fi trimis de mult. De-aş avea rolul tău, l-aş învăţa pe dinafară, în ciuda memoriei mele proaste (căci mi-ar veni în ajutor

alte forţe decât cea a memoriei), şi l-aş declama cu voce tare, noaptea, în odaia mea.

Astea-s visele obscure şi nefericite pe care ţi le provoc, iubito, şi ele-mi dau de gândit. Oare menirea mea de a te chinui depăşeşte starea de veghe şi trece-n somn?

Prima ta fotografie mi-e nespus de dragă pentru că fetiţa aceasta nu mai există, iar de astă dată fotografia-i totul. Cealaltă poză însă nu este decât reprezentarea unei prezenţe dragi şi dorinţa poartă privirea dincolo de poza asta mică şi tulburătoare. „Geniu spiritual" pare o vorbă dintr-un vis, fără noimă şi adevărată în sine; n-am fost deloc mirat să descopăr pe pagina următoare povestea visului. În treacăt fie spus, de ce e găurită prima fotografie?

Acum însă, trebuie să mă opresc, iubito, şi-ţi trimit această jumătate de epistolă fiindcă nu ştiu dacă azi îţi voi mai scrie înainte de a se înnopta.

S-a produs o nouă coincidenţă. În ultima scrisoare îmi aminteşti să-ţi trimit o fotografie de-ale mele şi probabil că, în aceeaşi clipă în care am primit epistola ta, ţi-a fost înmânată scrisoarea mea de ieri, conţinând o mică poză. Există însă şi neîmpliniri. În ambele scrisori spunem că vrem să ne întâlnim, dar asta nu se-ntâmplă.

Într-adevăr, poezioara de ieri a domnişoarei Brühl este iarăşi o realizare excelentă, mult mai frumoasă decât cealaltă poezie, a acelui domn, altminteri lăudabilă, desigur. Ce ispravă făcuse c-a trebuit să fie luată la rost? Citind acest pasaj, uită-te totuşi la fetişcana asta (presupun că se află-n camera ta) şi salut-o mut din partea mea!

Este o coincidenţă că dictafoanele sunt produse cam din perioada când ai intrat în firmă sau ai venit în acest sector chiar de la înfiinţarea lui? Nu-ţi pun oare prea multe întrebări? Probabil te-apasă deja un munte de întrebări. Nu trebuie să te grăbeşti cu răspunsurile. Nu voi înceta niciodată să-ntreb. Adio, pentru o clipă. Astăzi, caligrafia mea[163] e cu totul aparte, nu-i aşa?

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29/30 noiembrie 1912, vineri/sâmbătă

30.XI.12

Pesemne că eşti foarte ostenită, draga mea Felice, când iei în mână scrisoarea asta, iar eu trebuie să-mi dau silinţa să scriu citeţ, pentru a nu-ţi obosi prea tare ochii somnoroşi. Nu e mai bine să laşi deocamdată necitită scrisoarea, să te întinzi şi să dormi în continuare câteva ore, după zarva şi hăituiala din această

săptămână? Scrisoarea nu va zbura în altă parte, ci va aştepta în linişte pe cuvertură, până când te trezeşti.

Nu pot să-ţi spun exact ce oră este când scriu această epistolă, întrucât ceasul se află pe un scaun la câţiva paşi de mine, iar eu nu-ndrăznesc să mă duc acolo şi să mă uit; trebuie să fie aproape dimineaţă. Dar am ajuns la masa mea de scris abia după miezul nopţii. Deşi n-o ştiu încă din experienţă, fiindcă veghea mea nocturnă este doar de dată recentă, cred totuşi că primăvara şi vara nu voi putea să mai stau treaz la fel de netulburat ca în perioada aceasta, căci amurgul mă va goni deja în pat; însă acum, în nopţile astea lungi şi invariabile, lumea uită de mine, chiar dacă eu n-o uit.

În plus, am lucrat atât de jalnic[164] că nici nu merit să dorm şi ar trebui de fapt să fiu condamnat să-mi petrec restul nopţii uitându-mă pe geam. Înţelegi, iubito, ce înseamnă să scrii prost şi cu toate astea să trebuiască să scrii dacă nu vrei să te laşi pradă unei disperări totale? Atât de groaznic trebuie ispăşită fericirea de a scrie bine! Să nici nu fii cu adevărat nefericit şi să nu simţi netocitul ghimpe al nefericirii, ci să priveşti în jos spre caietul ale cărui pagini se umplu la nesfârşit cu lucruri pe care le urăşti, care-ţi provoacă dezgustul sau cel puţin o indiferenţă posacă, dar pe care trebuie totuşi să le aşterni pe hârtie ca să trăieşti. Ptiu, drace! De-aş putea să distrug măcar paginile pe care le-am scris în ultimele patru zile, ca şi cum n-ar fi existat niciodată!

Dar aşa se spune „bună dimineaţa”? Astfel îţi întâmpini iubita când se trezeşte într-o duminică frumoasă? O întâmpini însă tocmai aşa cum eşti; cu siguranţă nici tu nu vrei altfel. Dar eu sunt mulţumit dacă nu ţi-am alungat de tot somnul cu tânguiala mea şi ai să-l regăseşti. Iar ca bun rămas îţi mai spun că situaţia se va-ndrepta precis, o spun cu toată certitudinea, şi că nu trebuie să-ţi faci deloc griji. Totuşi, nu pot fi dat afară din scris din moment ce m-am gândit de mai multe ori să rămân în miezul lui, unde este cel mai cald.

Acum însă niciun cuvânt în plus, numai sărutări şi mai cu seamă multe, iar asta dintr-o mie de motive: pentru că este duminică, pentru că sărbătorirea[165] a trecut şi e vreme frumoasă, sau poate fiindcă-i vreme rea, fiindcă scriu prost şi sper că voi scrie mai bine, pentru că ştiu atât de puţine despre tine şi doar prin sărutări se mai pot afla lucruri serioase şi pentru că, în definitiv, eşti foarte somnoroasă şi nici n-ai cum să te aperi.

Noapte bună! Duminică plăcută!

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 noiembrie 1912, sâmbătă

30.XI.12

Iubito, pretutindeni trebuie să mă gândesc la tine; de aceea-ţi scriu aici, pe masa şefului meu[166], căruia tocmai îi ţin locul. Ce bucurie mi-ai făcut astăzi, când am primit o scrisoare lungă şi două cărţi poştale! De altfel, este curată nebunie, ultimele au ajuns din nou mai târziu decât epistola de vineri noaptea, scrisă ulterior. Eram (acum m-a cam speriat apelul telefonic al directorului[167], aproape ca i-a reuşit), aşadar, mă aflam într-un debit de tutun ca să cumpăr timbru pentru scrisoarea pe care o vei primi duminică dacă are să vrea poşta (iubito, se pierd într-adevăr scrisori sau sufăr eu de mania persecuţiei?), şi tocmai atunci iată-l lângă mine pe poştaşul nostru; deasupra se găsea scrisoarea ta, pe care i-am smuls-o cu atâta forţă încât i-am pus în pericol tot pachetul de scrisori.

Ce pregătiri grandioase faceţi voi! Poate primesc de-ndată programul festiv[168]. Ce discuţie a fost despre baletul rus? Apare-n spectacolul de gală?[169] Te rog, nu te nelinişti din pricina mea, mă simt destul de bine, măcar nu plâng şi nu mă arunc pe şezlong, dar îmi fac griji că toate astea ţi se-ntâmplă ţie. Ştii, există sanatorii atât de frumoase în lumea largă. Despre ele trebuie să-ţi scriu cât de curând. Explică-mi de ce partenerilor tăi de joc le este milă de tine şi te scuză sub pretextul nervozităţii tale; totuşi, nu eşti nervoasă mereu şi din cauza pregătirilor pentru sărbătorire toţi ar trebui să fie nervoşi, iar oamenii nervoşi nu cunosc mila. Stai liniştită, e nobilă ideea ta că fiecare dintre noi trebuie să fie calm ca să-l menajeze pe celălalt; fără să-mi dau seama, eu procedez aşa încă de mult, dar izbutesc atât de rar; din agitaţia ta observ cât de rar reuşesc. Am deplină încredere în tine, nu mă-nţelege greşit! Cum aş putea să iubesc pe cineva şi să trăiesc mai departe fără a avea încredere în persoana respectivă? Însă răul vine din partea mea, numai din partea mea, şi tocmai atunci el se extinde şi te sperie. Uneori mă gândesc că, dacă ne unim amândoi împotriva lui, el n-ar putea să ne ţină piept; dar apoi mă răzgândesc.

Acum însă trebuie realmente să mă opresc, un şef n-are voie să-i scrie iubitei. În departamentul nostru sunt aproximativ 70 de funcţionari; dacă toţi ar lua exemplul şefului, aşa cum se şi cade, ar rezulta nişte situaţii îngrozitoare.

Ce mai face domnişorica Brühl? Cartea mea poştală i-a dat bătăi de cap? Sau nici n-a primit-o până la urmă, ceea ce mi se pare cel mai probabil, dacă mă iau după vechiul meu punct de vedere.

În anexă îţi trimit o invitaţie la o seară de lectură. Voi citi povestioara pe care ţi-am dedicat-o[170]. Tu vei fi acolo chiar dacă rămâi la Berlin, crede-mă! Pentru mine are să fie un sentiment ciudat să apar în societate cu povestirea ta, deci într-o anumită

măsură împreună cu tine. Istorisirea este tristă şi dureroasă, iar lumea n-are să-mi înţeleagă voioşia afişată în timpul lecturii.

Franz

Iubito, să mă ia dracu'! În zăpăceala din timpul nopţii cred că am expediat pe adresa ta de la birou scrisoarea de duminică, destinată s-ajungă acasă la tine. Nu îndrăznesc să-ţi trimit expres această scrisoare pe adresa de-acasă. Nu prea sunt speranţe să mai sosească duminică. În orice caz, poşta are o bună ocazie să se remarce. Iartă-mă!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 noiembrie/1 decembrie 1912, sâmbătă/duminică

1.XII.12

Iubită Felice, după terminarea luptei cu povestioara mea[171] – o a treia parte, dar acum, fără nicio îndoială, ultima (scriu aşa de nesigur şi cu atâtea greşeli[172] până când mă obişnuiesc cu lumea reală), a început să se aşeze – trebuie neapărat, iubito, să-ţi mai spun „noapte bună”, cu toate că voi expedia această scrisoare abia mâine seară. Mă sperie, iubito, felul în care mă agăţ de tine; fac un păcat, îmi spun necontenit – tu, iubito, să nu spui asta nicicând –, şi totuşi nu pot să renunţ la el. Mă tem că, dacă aş fi cu tine, nu te-aş lăsa niciodată singură – deşi, pe de altă parte, dorinţa mea de a fi singur este permanentă – şi am suferi amândoi, dar aceasta ar fi, bineînţeles, o fericire pe care nicio suferinţă nu o plăteşte prea scump.

Despre camera ta ştiu încă atât de puţin, iubito, iar dacă vreau să te urmez cu gândul într-acolo, nu mă descurc şi rămân puţin în gol. Când rememorez în această direcţie scrisorile tale, nu găsesc menţionată decât „o nostimă masă de scris”, pe care o înlocuieşti însă adesea cu patul, apoi au mai fost pomenite cândva, într-o noapte furtunoasă, nişte jaluzele, caseta pentru scrisori este cu siguranţă tot acolo şi, în fine, cărţile, printre care ai scotocit odată şi ai descoperit fotografia ce mi-e dragă. (Cine ştie dacă nu se vor fi găsind acolo şi alte poze? Precis ai fost fotografiată totuşi de mai multe ori în copilărie şi, de asemenea, după ce ai împlinit 12 ani. Unde se adună câteva fete, se fac totuşi fotografii în grup, asta este absolut inevitabil.)

Nu, nimic în plus, astăzi am ceasul în buzunar, este trei fără un sfert (din nou am ajuns la masa de scris abia după ora 12) şi de astă dată voi merge, trebuie să merg la culcare mai devreme decât tine. Ah, ce te distrezi, te văd dansând cu procuristul Salomon[173], apoi cu domnul care scrie poezii, pe urmă cu toţi cei 6 domni care s-au

strâns în jurul mesei tale ieri, când îmi scriai. La jubileul firmei vor fi sosit şi cei 2 reprezentanţi de la Copenhaga, deşi asta nu e foarte probabil, şi dansează şi ei. Numeroasele voastre dansuri mă ameţesc de tot. Fără îndoială, toţi dansează mai bine decât mine. Dacă m-ai vedea dansând, ai ridica braţele spre cer! Dar dansaţi, eu mă duc la culcare şi, folosind puterea viselor – dacă aşa va vrea Dumnezeu –, am să te trag domol spre mine, iubito, din toată învălmăşeala dansului şi-n ciuda tuturor.

Nicio scrisoare, Felice, nici aici, nici la birou (m-am gândit chiar la minunea faptului că amândoi suntem împrăştiaţi), dar tocmai vineri au fost repetiţii interminabile şi renunţând, ce-i drept, cu de-a sila la scrisoarea ta, am contribuit şi eu la reuşita sărbătoririi voastre. Numai să nu-ţi fi consumat toată energia la repetiţii şi să nu fi fost prea obosită la festivitate!

Astăzi mi se răpeşte o după-amiază întreagă: nişte rude, o seară de lectură cu Eulenberg[174] (ştii ceva despre el?) şi alte drumuri mărunte de colo-colo. N-are să iasă nimic, sunt împrăştiat, iar strigătele din camera alăturată (se alcătuieşte lista invitaţilor la nuntă[175], fiecare nume – un ţipăt) mă lasă total insensibil.

Cum îţi petreci duminica? Fără-ndoială, a început fericit cu spaima provocată de mine. A trebuit totuşi să-ţi trimit expres scrisoarea, n-am avut încotro. Dacă a fost o prostie, iartă-mă! Dacă a fost oportun, nu-i meritul meu. Nu ştiu cum este bine să procedez. Până la urmă m-am întrebat ce aş alege: scrisoarea către tine, împreună cu spaima şi neplăcerile, sau absenţa scrisorii şi liniştea – fireşte, atunci nu mi-a mai rămas altceva de făcut decât să alerg la poştă. De altfel, acum suntem cel puţin chit: tu ai scrisoarea care te-a speriat, iar eu n-am primit niciuna. Oricum, cred că trebuie să ne păstrăm complet nealterată dragostea, dincolo de nişte scrisori pierdute, care au luat-o razna. Dacă n-ai nimic împotrivă, asta reprezintă pentru mine o poruncă intimă. Rămâi cu bine, iubito, şi caută acum să te destinzi, fără să te mai gândeşti la firmă, la familie şi la mine, întinde-te pe şezlong după pofta inimii, piesele astea de mobilier sunt făcute să trândăveşti, nu să plângi. Cel puţin aşa consideră

al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 decembrie 1912, duminică

1.XII.12

Iubito, doar câteva cuvinte, este târziu, foarte târziu, mâine am mult de lucru, acum m-am cam aprins în sfârşit cu povestioara mea[176], bătăile inimii mă tot îndeamnă să înaintez, însă, oricât de bine ar merge, trebuie să-ncerc s-o părăsesc, iar pentru că asta va fi

o treabă grea şi vor mai trece nişte ore până să-mi vină somnul, sunt nevoit să mă duc degrabă în pat.

Iubito, duminica ţi-am consacrat-o aproape în întregime, cu toate gândurile ei fericite şi nefericite. Ce iute mi-a devenit indiferentă lectura lui Eulenberg şi cât de repede mi-ai umplut iarăşi sufletul! Am plecat îndată şi singura plimbare pe care am făcut-o m-a dus la gară, unde am expediat scrisoarea. Iubito, încă eşti a mea, încă sunt fericit, dar cât mi se mai îngăduie să fiu astfel? O spun, iubito, fără urmă de neîncredere. Dar îţi stau în drum, te împiedic, cândva va trebui totuşi să mă dau la o parte şi numai dimensiunea egoismului meu va stabili dacă asta se va întâmpla mai devreme sau mai târziu. Şi am impresia că nu voi putea s-o fac niciodată vorbind deschis şi bărbăteşte; în asemenea momente mă voi gândi mereu la mine şi, cu toate că ar fi de datoria mea, nu voi izbuti nicicând să trec sub tăcere adevărul că mă consider pierdut dacă te pierd. Iubito, fericirea mea pare atât de aproape, se află la doar 8 ore distanţă de mers cu trenul, şi este totuşi cu neputinţă şi de neînchipuit.

Nu te speria, iubito, de această eternă revenire a aceloraşi tânguiri, ele nu vor fi urmate de o scrisoare precum aceea în care am izbucnit atunci; trebuie neapărat să te mai văd o dată şi să stau cu tine mult, cât mai mult, fără ca nişte ceasuri să măsoare timpul – o fi posibil la vară sau chiar la primăvară? Dar sunt seri când simt nevoia să mă plâng de unul singur, căci e prea greu să sufăr în tăcere.

Iubito, eu aş spune şi ceva amuzant, însă nimic firesc nu-mi vine-n minte; pe ultima pagină la care povestirea mea a rămas deschisă, mai plâng toate cele patru personaje, sau cel puţin sunt în cea mai tristă dispoziţie. Dar la 10 va sosi precis o scrisoare amuzantă şi pentru ea merit încă de-acum o sărutare. Cu ea pe buze plec la culcare.

(probabil anexat acestei scrisori)

Fii aşa de drăguţă, iubito, şi uită-te pe un stâlp pentru afişaj dacă nu joacă pe undeva evreii[177] şi-n primul rând la ce adresă ar putea ajunge o scrisoare pentru Löwy al meu. Mi-a scris din nou plângându-se de sine, dar şi de mine, fiindcă nu i-am mai scris. Din păcate, am pierdut plicul şi acum nu-i ştiu adresa.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 decembrie 1912, luni

2.XII.12

Iubito, deci minunea împrăştierii amândurora, sprijinită de neglijenţa poştei, a devenit realitate şi am primit abia acum, la

birou, scrisoarea ta destinată pentru duminică. Este o scrisoare mai veche, de vineri noaptea. Sper că totul a mers bine[178].

Aşadar, rămâi de Crăciun la Berlin? Vor veni rude, se vor face vizite, are să se danseze, vei trece dintr-o societate în alta – aşa vrei tu să te odihneşti? Fiindcă ai totuşi atâta nevoie de odihnă, iar musafirii vor constata că arăţi rău. De altfel, sâmbătă s-au făcut fotografii[179] şi voi vedea în curând cât de gravă e situaţia ta.

Călătoria mea de Crăciun a devenit şi mai problematică întrucât nunta soră-mii[180] a fost amânată pe 25 şi ameninţă să-mi strice toată vacanţa programată de Crăciun; deşi se ţine în familie, nunta va reuni foarte multă lume. Dar şi tu vei primi vizite, ceea ce-mi blochează probabil accesul la Berlin. Iar în altă parte unde să mă duc? De altfel, îmi mai rămâne timp şi deci o speranţă.

Măcar de-aş primi veşti mai bune în legătură cu starea sănătăţii tale! În seara aceea arătai totuşi atât de proaspătă, erai chiar roşie în obraji şi păreai indestructibilă. Dacă te-am îndrăgit încă de-atunci? Nu ţi-am scris deja? În prima clipă mi-ai fost indiferentă, într-un mod cu totul surprinzător şi de neînţeles; şi poate de aceea familiară. Am luat-o ca pe un lucru firesc. Abia când ne-am ridicat de la masa din sufragerie, am observat cu spaimă cum a trecut timpul, cât de trist era acest fapt şi cât de tare trebuie să ne grăbim, dar nu ştiam în ce fel şi în ce scop. Însă deja în camera în care se afla pianul – tocmai când fugeai să-ţi aduci pantofii – am făcut la sfârşit, pentru toată lumea, o remarcă idioată: „Îmi plac suspinele dumneavoastră” (pe-atunci îţi mai ziceam „dumneavoastră”); şi spunând asta, m-am ţinut bine de masă.

Cât de departe e seara aceea de întrebarea musafirului tău în legătură cu dragostea ta nefericită! Iar cum îmbujorarea este o confirmare, ea ar avea în acest caz următoarea semnificaţie, chiar dacă tu n-ar trebui s-o ştii: „Da, el mă iubeşte, dar ăsta-i un mare ghinion pentru mine. Deoarece el crede că, iubindu-mă, are voie să mă chinuiască şi exploatează la maximum acest drept imaginar. Aproape-n fiecare zi soseşte o scrisoare în care sunt torturată până la sânge şi pe urmă primesc, ce-i drept, o a doua, care vrea s-o facă uitată pe prima. Dar cum ar putea fi ea uitată? Vorbele lui rămân întotdeauna învăluite-n mister şi n-ai cum să obţii de la el un cuvânt spus cu francheţe. Probabil că nici nu se poate scrie ceea ce are de spus, dar atunci să-nceteze cu asta, pentru numele lui Dumnezeu, şi să scrie ca un om raţional. Cu siguranţă nu vrea să mă tortureze pentru că mă iubeşte peste măsură, asta o simt, însă nu trebuie să mă mai chinuiască şi să-mi stea în drum în aşa fel încât iubirea lui să mă facă nefericită”. Iubită oratoare, mi-aş da viaţa pentru tine, dar la chinuri nu pot renunţa.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2/3 decembrie 1912, luni/marţi

3.XII.12

O scrisoare minunată şi lungă, exagerat şi nemeritat de lungă! Iubito, mi-ai făcut o bucurie. Iar înăuntru, poza care la început pare ciudată, fiindcă eşti într-o poziţie şi într-un mediu cu care nu sunt obişnuit; însă cu cât mă uit mai mult la fotografie, cu atât descifrez chipul iubit până ce acum, când stă-n lumina lămpii de pe masa de scris, aşadar ca în lumina soarelui de-atunci, îmi dă iluzia că aş putea săruta mâna sprijinită pe marginea bărcii, ceea ce şi fac. Probabil că atunci arătai mai bine decât astăzi; în rest însă, aveai o figură extrem de posacă, poate numai din cauză că te simţeai bine. Ce ţineai în mână? O gentuţă ciudată? Şi cine ţi-a pus frunzele la cingătoare? Cu câtă prudenţă şi neîncredere mă priveşti, de parcă ai avea o vagă viziune a acelui spirit rău care te va bântui peste patru ani. Erai şi prea serios îmbrăcată pentru o simplă excursie, la fel şi fratele tău[181]. Că fratele tău este frumos mi s-a mai spus. Pe lângă el, eu voi fi arătând ridicol de tânăr, deşi sunt probabil mai în vârstă. Iar în poză are abia 25 de ani. Pesemne că eşti foarte mândră de el.

Şi-acum mi se vor oferi şi alte poze, iubito, trebuie să-ţi respecţi promisiunea. După plic nu-ţi dai seama, îl rupi ca şi cum ar fi doar o scrisoare (unele scrisori ajung deschise de-a dreptul, totul depinde de modul în care e făcut plicul), dar înăuntru iată o fotografie şi din el te strecori chiar tu, aşa cum mi te vei înfăţişa odată, în nişte zile mai frumoase, când vei coborî din vagonul trenului. Până şi această poză făcută cu lumină de magneziu îmi aparţine deja, iubito, fie pentru un timp, fie de-a pururi, oricum ar fi ieşit ea. Pentru a-ţi înlătura orice dubiu (nu spre a-ţi trezi vreunul), îţi trimit o fotografie a mea, făcută tot cu lumină de magneziu. E destul de respingătoare, dar nici nu-ţi era destinată ţie, ci autorizaţiei mele de control pentru scopurile instituţiei, şi este făcută în urmă cu vreo doi-trei ani. În realitate nu am o figură schimonosită, privirea mea vizionară se datorează numai luminii de magneziu, iar gulere înalte nu mai port de mult. În schimb, costumul e tot acelaşi pe care l-am amintit de mai multe ori (spunând că-i unic, exagerez, fireşte, dar nu prea tare) şi-l port şi astăzi cu voioşie, la fel ca odinioară. Am făcut senzaţie cu el până şi-n teatrele berlineze, unde am avut locuri privilegiate, chiar în faţă, la nişte spectacole date în săli mici, şi tot în el am dormit sau am moţăit câteva nopţi pe băncile vagoanelor de tren. Costumul acesta îmbătrâneşte odată cu mine. Desigur, nu mai e la fel de frumos ca în poză. Cravata este o piesă de lux pe care am adus-o de la Paris, şi nici măcar din cea de-a doua călătorie pe care-am făcut-o acolo, ci din prima; momentan nici nu pot socoti câţi ani au trecut de-atunci[182]. Întâmplător port această cravată chiar şi-acum, când scriu. Îmbătrâneşte şi ea. Una peste alta, te rog doar să

nu te sperii de poză. Am o singură fotografie reuşită, de dată mai recentă (reuşită este numai poza care-l înfăţişează pe cineva aşa cum vrea el să arate, dacă nu se mai poate altfel), dar ea este înrămată, alături de alte fotografii de familie. Voi comanda însă una pentru tine, dacă este posibil; ţin atât de mult să fiu în mâna ta, cel puţin ca poză, vreau să spun în mâna ta reală, căci în cea imaginară sunt de mult.

Asta am scris seara; acum e noapte, şi anume este momentul când noaptea e cea mai adâncă. Iubito, nu m-am comportat exemplar, deşi ieri n-am primit nicio scrisoare? Legătura noastră mi-a insuflat atâta încredere în tine de parcă ai fi stat lângă mine şi ai fi avut doar una dintre zilele tale de tăcere. Altminteri, tu nici n-ai asemenea zile triste fiindcă în mod cert te stăpâneşti incomparabil mai bine decât mine, în ciuda plânsului – singurul tău cusur, care, de altfel, reprezintă o teribilă ispită să te strâng degrabă la piept. Gândeşte-te bine dacă ai suporta un om care în unele zile, şi chiar în majoritatea lor, cade pur şi simplu în sine şi nu mai poate fi urnit din loc. Astfel de zile am avut des, în special cu o săptămână în urmă, nu ştiu dacă ţi-ai dat seama de acest lucru din scrisorile mele (cam acum o săptămână!). Spune-mi în orice caz că ţi-a scăpat asta şi că sufăr de închipuiri. Mă va linişti s-o aud din gura ta, din care aştept toate deciziile în legătură cu mine.

Festivitatea voastră[183] a fost peste măsură de pompoasă. Nu ştiu din ce cauză, însă întreaga fabrică mi se pare total, dar total ireală, în ciuda tuturor contraargumentelor raţionale, în ciuda mărturiei tale indubitabile şi în pofida tuturor amănuntelor pe care le ştiu despre ea (tocmai s-a terminat hârtia de scris a corespondentului tău grozav de dezordonat şi toţi papetarii dorm[184]). Poate din cauză că te-am înconjurat aşa de strâns cu dorinţe şi speranţe care nu se potrivesc deloc cu activitatea unei firme reale, dar se potrivesc de minune cu cea a uneia ireale. De aceea îmi şi place atât să te aud povestindu-mi despre serviciul tău; dacă aş avea convingerea intimă că el constituie mediul tău, care te face să lucrezi, aş fi dezgustat. Voi primi vederi cu locul unde se află biroul? Dacă le primesc, vei primi, de exemplu, un raport anual al instituţiei noastre cu un referat al meu despre securitatea arborilor circulari portcuţit ai maşinilor de rindeluit! Cu ilustraţii! Sau chiar un referat despre asigurarea atelierelor! Sau despre securitatea capetelor frezei! Iubito, te mai aşteaptă atâtea bucurii.

Dar acum mă duc în pat. Căci în ultimul timp dorm prea puţin; de asemenea, mă plimb cam puţin, nu citesc nimic, însă uneori nu mă simt exagerat de rău. Mă joc cu gândurile, imaginându-mi vacanţa de Crăciun, vacanţa mare şi anii ce vor veni. Când perspectiva devine mai sumbră, închid ochii. – Ca să nu uit, de-acum îţi voi scrie,

de regulă, *numai o dată pe zi*; mi se răpesc după-amiezele. Dar mi se dau sărutări. Aşa suport totul.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 decembrie 1912, marţi

3.XII.12

Iubito, doar două cuvinte. Alegerile noastre, despre care probabil ţi-am scris, s-au terminat, timpul meu liber de la serviciu a trecut. Nu pot să te salut decât în grabă. De altfel, sunt cu totul înceţoşat de o somnolenţă teribilă. Iubito, azi mi-ai făcut un dar minunat şi scrisoarea ta de dimineaţă m-a tras spre tine ca o mână.

La revedere în noapte! E-atât de greu să te dezobişnuieşti de cele două scrisori zilnice! Spune-mi un leac! Lasă-mă să ţi-l cer cu sărutări şi să-ţi mulţumesc pentru el tot cu sărutări!

Al tău ca niciun alt om,
Franz

3.XII. 12

Rapoartele anuale pornesc; când le vei şti pe dinafară, vei primi altele.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 decembrie 1912, marţi

3.XII.12

Iubito, probabil ar trebui s-o ţin tot într-un scris până se termină noaptea. Asta mi-ar fi datoria, căci sunt aproape de sfârşitul povestioarei mele[185], iar înlănţuirea şi înflăcărarea acestor ore i-ar face incredibil de bine finalului respectiv. În plus, cine ştie dacă am să mai pot scrie mâine, după seara de lectură[186] pe care acum o blestem. Totuşi, mă opresc, n-am curajul să merg mai departe. Din cauza scrisului cu care, oricum, nici nu prea mă îndeletnicesc în mod regulat, m-am transformat dintr-un funcţionar deloc exemplar, dar utilizabil pentru unele treburi (deocamdată, funcţia mea este de redactor de acte), într-o spaimă a şefului meu. Cu siguranţă, pe masa mea de scris de la birou n-a fost niciodată ordine, însă acum ea e plină până sus de un maldăr de hârtii şi acte îngrămădite brambura şi momentan nu ştiu decât ce se află deasupra, dar bănuiesc că dedesubt sunt numai lucruri îngrozitoare. Câteodată am impresia că aud cum sunt măcinat de-a dreptul, pe de o parte, de scris, iar pe de alta, de munca de la birou. Pe urmă vin şi perioade în care echilibrez cât de cât cele două activităţi, mai ales după ce am scris prost acasă, însă mi-e teamă că treptat îmi voi pierde această capacitate (nu cea de a scrie prost). Uneori, când sunt la birou,

arunc în jur priviri pe care anterior nimeni nu le-ar fi considerat cu putinţă într-un birou. Dactilograful meu este singurul care ştie să mă trezească delicat în asemenea momente. Fără doar şi poate, acum, de când ne îndrăgim în tihnă, scrisorile tale mă ajută şi ele să trăiesc; cineva, şi nu doar o persoană oarecare, ci iubita are grijă de mine; atunci mă desprind brusc de scrisorile tale şi, simţindu-mă mai bine, mă apuc de lucru. Dar totuşi, totuşi...

Astăzi ţi-am scris aşa de puţin şi aveam să-ţi spun atâtea! Ce frumos stai în sala de mostre! Însă lipseşte biroul tău. Nu, despre lucrurile pe care mi le-ai trimis azi va trebui să te trag de limbă luni în şir, foarte răbdătoare Felice. Înainte de toate, explică-mi puţin cele două aluzii la tine! Prima se referă probabil la sionismul tău. Dar a doua, cu literatura şi carnea congelată? Doamne, cum te cunosc toţi oamenii ăştia, de la Salomon până la Rosenbaum[187], cum te pot vedea ei zilnic, cum merg ei cu tine în maşină şi nu trebuie decât să apese cineva butonul din cabinetul direcţiunii ca tu să vii în fugă. Iubito, iubito, unde-i clopoţelul care te cheamă la mine? Te copleşesc cu sărutări. – Şi-acum punct. Dacă povestirea mea nu mă va lăsa să dorm, îmi vei aduce somnul făcându-mă să visez. Ieri, când am stat în iarbă cu tine, am pus la cale o şedere a noastră la ţară.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 decembrie 1912, miercuri

4.XII.12

Slavă Domnului, iubito, că eşti mai calmă la sfârşitul scrisorii tale; altminteri, n-aş fi ştiut ce să mă fac cu autoimputările. În schimb, acum îţi promit, atât cât pot eu – şi spre a-ţi confirma şi mai bine acest lucru, aş vrea să am gura domnişoarei Brühl, care te-a sărutat în timp ce scriai –, deci îţi făgăduiesc (iar pentru solemnitatea momentului scriu fiecare literă separat) că n u t e v o i m a i c h i n u i n i c i o d a t ă c u s c r i s o r i l e, ci îmi amân plăcerea până când vom fi împreună; atunci voi îndrepta imediat şi cât se poate de bine toate nelegiuirile, şi nu doar atât de primitiv şi de târziu cum le drege o scrisoare ulterioară.

Chiar tu spui că nu vreau să te chinuiesc; e-adevărat, tu eşti eul meu, iar pe el îl mai chinuiesc din când în când, asta-i face bine, însă tu eşti eul meu cel mai profund şi mai sensibil, pe care, bineînţeles, aş dori să-l protejez cu orice preţ şi să-i asigur deplină linişte. Dar oricâtă bunăvoinţă aş avea... probabil că în mâna mea condeiul merge de unul singur pe căi greşite.

Iubito, iertare, şi-ncepând de-acum, scrisori liniştite, aşa cum se cade să scrii când i te adresezi iubitei pe care vrei s-o mângâi, iar nu s-o flagelezi.

Chiar şi aseară am exagerat, din câte-mi dau seama. Dar cam aşa stau lucrurile la serviciu. Şi aici stau ca un prăpădit, însă după ce am primit şi am citit scrisoarea ta, mă ridic precum un uriaş şi trec aidoma unui funcţionar zelos la maşina de scris ce m-aşteaptă, mă-ndrept spre ea de parcă tu m-ai conduce într-acolo şi mi-ai fi promis drept răsplată o sărutare în cazul că am să lucrez bine. Nu fi tristă, iubito! Ai reuşit deja să mă faci fericit – abia acum, când nici n-ai vrut asta. Adio, iubito! Oare astăzi nu pot deloc să-mi iau rămas-bun? Iar acum, haide la maşina de scris! De altfel, această ultimă scrisoare este a doua pe ziua de azi; de-acum încolo nu vei mai primi decât una. Urmează explicaţiile. Astăzi nu mai plec de la tine, iubito. Retrage-ţi mâna dacă sunt atât de smintit.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4/5 decembrie 1912, miercuri/joi

Ah, iubito, mi-eşti nesfârşit de dragă! Acum e-ntr-adevăr prea târziu pentru povestioara mea[188], după cum am bănuit cu teamă; ea va rămâne neisprăvită şi va privi ţintă spre cer până mâine noapte, dar pentru tine, Felice, doamnă copilăroasă, tocmai acum este singurul moment potrivit şi aşa va fi mereu. Iau telegrama ca pe o sărutare şi-atunci ea are un gust bun, mă înveseleşte, mă face mândru şi trufaş. Dar ca felicitare, iubito? Oricare altă seară este mai importantă decât cea de azi, care a contat totuşi doar pentru plăcerea mea[189], pe când celelalte seri sunt destinate eliberării mele. Fiindcă am o plăcere diabolică, iubito, să citesc în faţa ascultătorilor; când zbier în urechile lor pregătite şi atente, biata mea inimă se simte atât de bine. Dar chiar am răcnit la ei straşnic şi am îndepărtat pur şi simplu dintr-o suflare muzica venită din sălile alăturate, care căuta să mă scutească de osteneala lecturii. Ştii, nimic nu-ţi dă o stare fizică mai plăcută decât să le comanzi oamenilor sau cel puţin să crezi în ordinele tale. Când eram copil – acum câţiva ani eram încă –, îmi plăcea să visez că mă aflu într-o sală mare, plină de oameni, şi că – înzestrat totuşi cu ceva mai multă forţă în glas şi mai multă putere sufletească şi intelectuală decât aveam în acel moment – le citesc acolo, fără întrerupere, *L'Éducation sentimentale* în întregime, atâtea zile şi nopţi cât se va dovedi că-i necesar, fireşte, în franceză (o, vai de pronunţia mea!), de-au să răsune pereţii. Ori de câte ori am vorbit, şi probabil că este chiar mai bine să vorbeşti decât să citeşti în public (însă asta mi s-a întâmplat destul de rar), am simţit această înălţare şi nici astăzi n-

am regretat-o. E singura plăcere întrucâtva publică pe care mi-am permis-o de vreo trei luni încoace – iar pentru asta trebuie să fiu iertat. Realmente, nu prea am mai vorbit cu alţii în acest răstimp. Doar cu unicul Stoessl[190]; cu Schmitz al tău ar fi trebuit să mă întâlnesc acum vreo două săptămâni, dar m-am întins pe pat şi-am adormit[191] – aproape nimic altceva decât relaţia cu tine mă ademenea către el. Îl cunoşti pe Stoessl? Este un om încântător, creativitatea umană i se citeşte într-adevăr pe chip; altminteri, figura sa, cu o puzderie de vinişoare şi un nas coroiat, ar putea aparţine şi unui măcelar evreu. (Aşteaptă, îi caut poza într-un catalog şi o anexez imediat.[192])

Acum sporovăiesc cam dezlânat, dar faţă de cine altcineva s-o fac dacă nu mi-e îngăduit faţă de tine, iubito? De altfel, vorbăria mi se trage cu siguranţă tot de la lectura din seara asta, ale cărei resturi mi-au rămas încă pe vârful degetelor. Pentru că voiam neapărat să am la îndemână ceva trimis de tine, dar nimic care să bată la ochi, luasem cu mine fotografia de la festivitatea voastră[193] şi-mi propusesem ca în timpul lecturii să-mi las mâna sprijinită pe ea calm şi astfel, recurgând la cea mai simplă vrăjitorie, să fiu susţinut de tine. După aceea însă, când povestirea mi-a trecut în sânge, am început mai întâi să mă joc cu fotografia, iar pe urmă s-o presez şi s-o îndoi, fără să-mi mai dau seama ce fac. Bine că în locul ei n-a fost mâna ta scumpă! Altminteri, precis n-ai mai fi putut să-mi scrii mâine, iar pentru mine ar fi fost o seară mult prea costisitoare. Dar tu nici nu-ţi cunoşti povestioara[194]. E cam brutală şi absurdă şi n-ar însemna nimic dacă n-ar conţine un adevăr lăuntric (ce nu poate fi constatat niciodată de toată lumea, ci trebuie să fie admis sau contestat iar şi iar de către fiecare cititor sau ascultător în parte). Totodată, are o sumedenie de greşeli, ceea ce este greu de imaginat dacă ţinem cont de dimensiunile ei reduse (17 pagini dactilografiate), şi nu ştiu absolut deloc cum voi ajunge să-ţi dăruiesc o asemenea creaţie, cel puţin foarte îndoielnică. Însă fiecare oferă doar ce are: eu povestioara, cu mine pe post de breloc, tu darul uriaş al dragostei tale. Ah, iubito, ce fericit sunt datorită ţie! Într-una dintre lacrimile care mi-au umplut ochii la sfârşitul povestirii dedicate ţie s-au amestecat şi lacrimile acestei fericiri.

Spune, cum să mai fiu demn de scrisoarea ta de azi, bunăoară, de a doua filă a ei, plină doar de caznele la care te-am supus ca un nelegiuit? Cât de uşurat am răsuflat când te-ai mai liniştit un pic, pe măsură ce ai scris a treia foaie, unde amintirile te poartă către călătoria aceea încă neumbrită de mine[195]. Vezi dar cum se petrec lucrurile cu noi, oamenii: tu te plângi că ai plecat din Praga fără să te conducă nimeni la gară, iar eu – cel puţin aşa cred astăzi, când rememorez faptele –, eu aş fi vrut să te însoţesc tot drumul stând pe scara vagonului, pentru a putea vedea în compartimentul tău.

(Totuşi, asta-i o nebunie, fiindcă aş fi putut să urc liniştit, dar în noaptea îngrijorător de profundă care s-a lăsat deja, până şi cel mai greu lucru făcut pentru iubită pare să nu fie îndeajuns de dificil.) Chiar acum îmi amintesc că într-una dintre ultimele tale epistole ai scris la un moment dat „ţie” în loc de „mie”. De-ar deveni cândva realitate greşeala asta! (Gata, linişte, îmi ţin gura!) – Aşadar, te-am prins cu filiala, să nu negi câtuşi de puţin! De fapt, n-aveţi nicio filială la Praga. Fireşte, am descoperit de mult firma Adler şi de fiecare dată când am trecut prin dreptul ei, am scuipat, deoarece mă gândeam ca ar fi concurentul vostru; la fel fac şi-n faţa magazinului unei anumite Gramophone Company[196]. În treacăt fie spus, mi-a fost urmat sfatul şi se deschide pe Friedrichstraße un salon cu gramofoane? Daca rentează, ulterior ar mai putea fi deschis unul undeva în Vest. La Paris, în mijlocul încăperii şedea pe un scaun foarte înalt o doamnă impunătoare, care nu avea altceva de făcut decât să schimbe cu o mână banii clienţilor în jetoane. Ce-ar fi dacă ai primi acest post, ca iniţiatoare a afacerii la Berlin? Spun asta numai pentru că atunci ai putea să-mi scrii toată ziua, cu cealaltă mână, de care n-ai nevoie la serviciu. Iubito, ce trăsnăi mai născoceşte dorul de tine! Iubito, mă întristez de tot când mă gândesc la mine. Dacă aş fi adunat toate orele în care ţi-am scris şi le-aş fi folosit pentru o călătorie la Berlin, aş fi fost de mult la tine şi te-aş fi putut privi în ochi. Iar în loc de asta, eu umplu scrisorile cu nerozii, de parcă viaţa ar fi veşnică şi n-ar dura cu nicio clipă mai puţin.

Nu, acum nu voi mai scrie, mi-a pierit tot cheful, mă duc la culcare rostindu-ţi numele: Felice, Felice, acest nume care poate tulbura sau linişti totul. Noapte bună şi vise plăcute, cum se spune pe la noi. Mai am o întrebare: cum scrii în pat? Unde pui călimara? Ţii hârtia pe genunchi? Eu n-aş putea; şi-n plus, scrisul tău este mai sigur decât al meu când stau la birou. Şi plapuma ta nu se alege cu nicio pată de cerneală? Iar biata, sărmana spinare ce zice? Apoi, fără doar şi poate, îţi strici ochii drăgălaşi.[197] Şi invers decât în China, aici bărbatul e cel care vrea să-i ia lumina prietenei lui.[198] Însă pentru asta el n-are mai multă minte decât învăţatul chinez, retras în odaia lui (în literatura chineză, un asemenea învăţat este mereu luat în râs şi respectat deopotrivă), întrucât, deşi el nu vrea ca iubita să-i scrie noaptea, totuşi smulge cu lăcomie din mâna poştaşului tocmai epistolele scrise-n timpul nopţii.

Acum rămâi cu bine, iubito, îţi dau o ultimă sărutare. Mă iscălesc aici,

Franz,

şi sunt singur. Dar nu sunt singur când mă gândesc că am voie să te mai sărut şi după ce am pus semnătură. Iubito, dacă vreodată, când ne vom întâlni cu-adevărat, mă voi despărţi de tine la fel de

greu ca acum, atunci vei înţelege că suferinţa pe care ţi-am provocat-o cu scrisorile mele n-a fost decât un fleac pe lângă neplăcerile adevăratei relaţii cu mine. Adio, iubito! Noua epistolă, care începe de la ultima mea semnătură, cere noi sărutări şi le primeşte-n gând.

Deci azi nu mai urmează nicio scrisoare.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 decembrie 1912, joi

5.XII.12

Iubito, numai salutări şi mulţumiri pentru descrierea camerei tale. Mai lipseşte doar peretele din spate; probabil acolo este încă o uşă. Ai multe cărţi?[199]

Să nu-ţi fi scris în legătură cu alegerile? Ba da, ba da. Pesemne într-una dintre numeroasele scrisori care s-au pierdut. Acum îmi amintesc, de exemplu, că m-am plâns faţă de tine că scrisorile tale trebuie sortate mai întâi din enorma corespondenţă electorală şi cât de mult durează acest lucru. Sunt alegeri pentru consiliul nostru de conducere; ele dau multă bătaie de cap deoarece aleg toţi întreprinzătorii asiguraţi la noi (aproximativ 200 000) şi toţi muncitorii (circa 3 000 000). Anul ăsta m-am ferit de sarcinile în cauză, iar restanţele mele s-au putut acumula cam neobservate. Dar acum a şi început să ţipe ici-colo câte cineva.

Iubito, să nu negi, în poză îţi par destul de bizar. Chiar dacă tu nu vrei să recunoşti acest fapt, scrisoarea pe care mi-ai trimis-o depune mărturie împotriva ta. Cel puţin dacă o citeşti suspicios, cum mărturisesc că am procedat eu de data asta. Ce să fac? Aşa arăt şi gata. Poza-i proastă, dar îmi seamănă, în realitate arăt chiar mai rău. Este făcută cu doi ani în urmă, însă aspectul meu copilăresc e-aproape neschimbat, deşi am început să am câteva riduri respingătoare, fiindcă stau treaz noaptea. Te vei putea obişnui, iubito, cu o asemenea fotografie? Şi mai are voie să te sărute omul ăsta, ori trebuie să se iscălească fără sărutări? Şi gândeşte-te bine, în definitiv poza este încă suportabilă, dar când are să apară însăşi persoana respectivă... – Până la urmă vei fugi de omul ăsta. Gândeşte-te bine, nu l-ai văzut decât o dată, şi asta la lumina gazului, fără ca atunci să-i acorzi prea multă atenţie. El nici nu prea se arată la lumina zilei şi de aceea a căpătat o înfăţişare de-a dreptul nocturnă. Te-nţeleg atât de bine. Dar poate te vei obişnui cu el, iubito, fiindcă, vezi, şi eu, corespondentul pe care l-ai tratat aşa de bine, a trebuit să mă obişnuiesc cu el.

Mai sus am exagerat totuşi; scrisoarea ta e drăguţă ca-ntotdeauna, dar în mine toanele tot urcă şi coboară, iar astăzi a ajuns sus tocmai proasta dispoziţie. Iartă-ne pe amândoi, pe

corespondent şi pe omul din fotografie, şi lasă-ne să mai profităm de sărutări, prin dubla noastră făptură! Iubito, adio, eu sunt absolut liniştit, fii şi tu şi gândeşte-te la mine cu drag!

Al tău, Franz

Aceasta este realmente a doua şi ultima scrisoare de azi. Dumnezeule, mă ameninţă iarăşi o călătorie!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5/6 decembrie 1912, joi/vineri

din 6 spre 7.XII.12[200]

Plângi, iubito, plângi, acum este timpul să plângi! Eroul povestioarei mele[201] a murit cu o clipă în urmă. Dacă te consolează, află că a murit destul de senin şi împăcat cu toată lumea. În sine, povestirea nu-i gata încă, dar acum nu mai am cu-adevărat chef de ea şi amân finalul pe mâine. Este şi foarte târziu şi am avut destul de lucru ca să depăşesc tulburarea de ieri[202]. Păcat că unele pasaje ale povestirii sunt marcate clar de stările mele de oboseală, de alte întreruperi şi de griji ce nu ţin de ea; cu siguranţă, aş fi putut s-o lucrez mai curat; asta se vede chiar şi-n părţile drăguţe. Tocmai acesta este sentimentul care mă răscoleşte permanent: eu, cu forţele creatoare pe care le simt în mine şi făcând cu totul abstracţie de vigoarea şi tenacitatea lor, eu însumi aş fi dus la bun sfârşit o lucrare mai curată, mai convingătoare, mai organizată decât cea de faţă, dacă aş fi avut condiţii de viaţă mai favorabile. Acesta e un sentiment la care nicio raţiune nu ne poate face să renunţăm, deşi, fireşte, numai şi numai raţiunea are dreptate când spune că, de vreme ce nu există alte condiţii decât cele reale, nu putem lua în consideraţie altele. Dar, oricare ar fi situaţia, mâine sper să isprăvesc povestirea, iar poimâine să mă arunc înapoi asupra romanului[203].

Sărmana mea iubită, vrei să ştii când ajung scrisorile tale, spre a te orienta în funcţie de ele? Însă poşta este total imprevizibilă, chiar şi cea austriacă; lucrează absolut improvizat, cam aşa cum se-ntâmplă la petrecerile din timpul verii, când, trimiţându-ne mesaje, ne jucăm farse. Prima ta scrisoare, expediată expres, a ajuns luni la ora 11, acasă la mine; a doua a sosit miercuri între 9 şi 10, la birou; telegrama am primit-o acasă, la patru şi jumătate după-amiaza (ar fi fost mai bine dacă ar fi venit mai târziu; poate că atunci m-aş fi trezit la timp, dar aşa aş fi tot dormit şi era să întârzii, am plecat abia la 9[204]); scrisoarea ta din tramvai – epistola pe care, iubită Felice, mi-o rezervasem pentru miercuri după-masă – a ajuns acasă la mine abia joi dimineaţă şi, când mi-a fost înmânată la ora 3, mi-am dat seama din nou de cât de mult aparţinem unul altuia, căci îmi trimiseseşi şi telegrama cu intenţia de a mă însoţi la seara de

lectură; într-adevăr, aproape că o şi băgasem în buzunar, ca s-o iau cu mine, dar m-am răzgândit fiindcă nu voiam s-o păstrez în buzunar pur şi simplu, ci s-o am în faţă, pe masa la care urma să citesc; totuşi, ar fi fost prea bătător la ochi să procedez aşa şi, drept urmare, am preferat să iau cu mine fotografia.

Evident, despre biroul meu povestesc extrem de clar (deşi nu garantez pentru asta), deoarece tu, iubito, înţelegi lucrurile atât de greşit. Nu avem 70 de departamente, ci în departamentul din care fac parte lucrează 70 de funcţionari. Şeful acestui departament[205] are trei reprezentanţi, iar unul dintre aceştia sunt eu, şi anume răspund, din păcate, tocmai de problemele cele mai importante sau, mai bine zis, cele mai neplăcute. Asta-i situaţia, iar ca s-o înţelegi şi mai bine, omul aşa de bizar din fotografie, dar lăuntric devotat ţie ca nimeni altul, te sărută mult, mult.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 decembrie 1912, vineri

6.XII.12

Iubito, iarăşi am fost un mare prostănac, un nătărău grozav, când mi-am făcut griji din pricina fotografiei mele. Indiscutabil, trebuie să te fi obişnuit cu ea când te-ai plimbat de-a lungul căii ferate din oraş; altminteri, nu te-ai fi gândit la mine cu atâta dragoste. Poate că durerile de cap au fost doar o rămăşiţă a primului şoc.

Sau a scrisorii prea lungi pe care mi-ai trimis-o anterior. Ţine minte: în cel mai bun caz merit să primesc de la tine scrisori dese, dar, orice aş face, nu mă simt cu adevărat demn de nişte scrisori lungi. Mă uit în jur să văd ce aş putea face ca să merit o scrisoare atât de lungă, precum cea cu descrierea călătoriei şi nu găsesc nimic. Nu-mi rămâne decât s-o citesc tremurând iar şi iar.

Din cauza acelei scrisori în care-mi deplâng înfăţişarea, sunt şi acum speriat. Dumnezeu ştie cum vei râde de mine! Şi-n fiecare clipă mă tem că voi primi o telegramă cu textul: „Franz, eşti minunat”. Atunci n-aş mai avea altceva de făcut decât să mă furişez sub masă.

Uită-te, fată norocoasă, să vezi în tăietura de ziar pe care o anexez cum povestioara ta este lăudată public în mod exagerat, cu toate că n-a fost decât o manifestare privată! şi nu un oarecine a scris asta, ci Paul Wiegler[206]. Îl cunoşti? A scris câteva cărţi frumoase şi a tradus din franceză câteva şi mai frumoase. Îl invidiez pentru faptul că vine la Berlin chiar în februarie. Şi eu? Ce-i drept, el vine în calitate de critic dramatic la Berliner Morgenpost, iar asta nu mai e de invidiat. Fiecare are necazurile lui.

Ah, iubito, este momentul să închei şi să te sărut; altminteri, şeful meu se vâră între noi şi trebuie să împiedicăm aşa ceva. Iubito, iubito! Mai adaug aceste două strigăte.

Al tău, Franz

Ieri a doua scrisoare a zilei a fost ultima; astăzi ea este cea din urmă.

Tocmai iscălesc o scrisoare către soţul tovarăşei tale de drum[207], cea care te-a numit „îngeraş”, îngeraşule!

Despre fotografia care pentru mine este extrem de importantă şi instructivă îţi scriu la noapte.

Luni trebuie să plec la Leitmeritz. Oare ce a spus micuţa Brühl în legătură cu ilustrata pe care i-am trimis-o? Ai primit cele două cărţi poştale ale mele?[208]

Acum însă, îmi dau seama că scrisoarea ta este din data de 4. Cum vine asta? A fost miercuri... Prostii, mă înşel în privinţa datei; mă gândeam iarăşi că atunci nu vei fi avut încă fotografia mea.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6/7 decembrie 1912, vineri/sâmbătă

din 6 spre 7.XII.12

Ascultă-mă, iubito, povestioara mea[209] este gata, numai că finalul scris astăzi nu mă bucură deloc, ar fi putut fi mai bun, nu-ncape nicio îndoială. Legat de acest regret, mă gândesc imediat şi, fireşte, în mod stăruitor la faptul că te am pe tine, iubito; deci am o a doua justificare să trăiesc; dar rămâne ruşinea de a-mi găsi doar în existenţa iubitei temeiul de a fi.

Acum îmi dau seama, încă la timp, că asta trebuie să fie totuşi o scrisoare de duminică şi e mai bine să las tânguielile pentru luni. Iubito, nu ştiu de ce, însă plimbarea ta de-a lungul căii ferate din oraş m-a înduioşat enorm. Ce sarcastic se va fi râzând în ceruri în eventualitatea că acolo se compară plimbările tale singuratice cu ale mele, iar privirile trec de la unul la celălalt.

Această fotografie[210], iubito, te aduce din nou mult, mult mai aproape de mine. Mi se pare destul de veche. (Nu oferi nicio explicaţie în legătură cu ea şi vrei să mă atragi probabil într-o capcană; dar fericirea şi recunoştinţa îmi dau curaj şi nu mă tem.) De altfel, totul are un aspect foarte misterios: iluminarea, modul în care sunt grupate persoanele din poză şi starea lor de spirit; iar cheia misterului, aflată în faţă, pe masă, lângă cutia ei, nu clarifică deloc lucrurile. Zâmbeşti melancolic, sau numai fantezia mea e cea care-ţi atribuie eronat un asemenea surâs? Nu pot să te văd cum trebuie, deşi nu reuşesc să-mi iau ochii de la tine. Porţi o bluză împodobită ciudat. Pe antebraţul stâng porţi un şnur sau o brăţară. Lăsând la o parte părerea mea, realmente incompetentă în această

privinţă, tu eşti în centrul imaginii şi pentru alţi examinatori ai fotografiei, iar acest lucru nu se datorează doar poziţiei tale, ci şi faptului că mama ta te-a prins de braţ, sau măcar aşa pare. Asta-ţi conferă o importanţă deosebită. În plus, priveşti în cu totul altă direcţie decât restul familiei. Dintre toţi, cel mai aproape mă simt de mama ta (o spun chiar cu riscul că ea nici nu apare în poză). Opinia legată de mama ta este un pic nesigură fiindcă lumina cade cel mai mult şi cât se poate de diferenţiat pe chipul ei. Nu este o femeie înaltă şi cam osoasă? În familia tatălui meu există femei care par să-i semene vag. Are un aer foarte înţelegător şi-mi vine să mă întorc la prima mea părere despre ea, aşa că m-aş încumeta să-i vorbesc. Tatăl tău arată foarte demn, în faţa lui aş fi deja mai nesigur. Cu ce se ocupă de fapt?[211] Pe fratele tău îl ştiu încă din poza făcută la Binz şi nu văd nimic nou la el. Pe margine stau probabil surorile tale[212] (asta-i mai uşor de ghicit pentru că fratele tău nu este însurat); cea mai în vârstă cred că este cea din Budapesta, iar bărbatul vesel de lângă tine, cumnatul tău[213]. Ei sunt singurii care râd de fapt, deci se potrivesc. Fata de pe cealaltă margine ar putea fi sora flegmatică[214], dacă mă iau după zâmbetul ei mulţumit de sine şi cam adormit. (Nu găsesc nimic rău în faptul că o fată de 20 de ani este hotărâtă să nu citească nimic; mai grav e când citeşte parţial.) Şi-n ce cameră vă aflaţi? Este actuala voastră cameră de zi şi asta-i masa despre care mi-ai scris odată că pe ea joacă 66 tatăl şi fratele tău? Şi cine v-a fotografiat? Sunteţi la o sărbătoare în familie? Tatăl şi fratele par îmbrăcaţi în costume de culoare închisă şi au cravate albe, însă presupusul cumnat poartă una colorată. Iubito, ce puternici suntem în faţa pozelor şi cât de neputincioşi în realitate! Îmi pot imagina cu uşurinţă că toată familia se dă la o parte şi se îndepărtează, că doar tu rămâi pe loc, iar eu mă aplec spre tine, peste masa aceea mare, ca să-ţi caut privirea, să ţi-o reţin şi mă topesc de fericire. Iubito, pozele sunt frumoase, nu ne putem lipsi de ele, dar sunt şi un chin.

Având o presimţire rea, m-am dus chiar acum să mă uit cât e ceasul. Trei şi un sfert! Este prea de tot. Însă m-am apucat de lucru abia după 12. Noapte bună, iubito! Şi gândeşte-te la mine cu drag! Săptămâna viitoare vei primi cărticica mea[215]. Câte sărutări voi căpăta în schimb? Plăcută îndeletnicire pentru vise! Iubito, acesta să fie ultimul cuvânt, iubito!

Al tău, Franz

Doar spre a controla poşta, menţionez că astăzi n-am primit decât scrisoarea expediată expres, împreună cu fotografia.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7/8 decembrie 1912, sâmbătă/duminică

noaptea de 6 spre 7.XII.12 [216]

Iubito, din diverse motive, azi n-am scris nimic. A trebuit să trimit câteva epistole şi să scriu o petiţie pentru serviciu; apoi a fost nevoie să mă pregătesc în vederea neplăcutei călătorii la Leitmeritz; în afară de asta, m-am dus la culcare abia după 7 seara şi m-am trezit doar pe la 11 noaptea; în sfârşit, probabil că drumul la Leitmeritz m-a făcut să pierd o noapte de lucru, în ciuda grabei infernale, şi-atunci romanul[217], de-abia reluat, ar trebui pus din nou deoparte – pe scurt, există unele motive pentru care nu l-am continuat astăzi. Dar nu cel mai neînsemnat motiv este că azi am fost din cale-afară de agitat fiindcă mi-a fost dor de tine. Mă-ntreb dacă măcar te simţi bine. Dacă n-ai să-mi reproşezi prea multe. Dacă astăzi chiar ţi-a păsat de mine. Iubito, pesemne că azi te-am visat tot timpul cât am dormit, dar nu-mi amintesc decât două vise. În ciuda unei puternice împotriviri, m-am tot căznit să le uit imediat după ce m-am trezit, pentru că ele conţineau adevăruri îngrozitoare, stringente şi prea limpezi, care nu pot ieşi niciodată la iveală în viaţa ştearsă de peste zi. Visele astea vreau să ţi le povestesc doar pe scurt şi foarte superficial, cu toate că erau foarte complicate şi pline de amănunte ce mă ameninţă şi acum. Primul era legat de remarca ta că voi puteţi telegrafia direct din birou. Deci puteam telegrafia şi eu direct din odaia mea, aparatul se găsea chiar lângă patul meu şi era aşezat, probabil, cam în aceeaşi poziţie în care obişnuieşti tu să-ţi tragi masa lângă pat. Era un aparat foarte ţepos şi mă temeam să telegrafiez, la fel cum mă tem să telefonez. Însă trebuia să-ţi telegrafiez dintr-o prea mare grijă faţă de tine şi din dorinţa nestăvilită de a avea în acel moment o veste de la tine, iar această dorinţă mă smulgea, desigur, din pat. Din fericire, a venit de îndată soră-mea cea mai mică[218] şi a început să telegrafieze în locul meu. Grija pe care ţi-o port mă face inventiv, din păcate numai în vis. Aparatul era construit în aşa fel încât nu trebuia decât să apeşi pe un buton şi imediat apărea pe o mică bandă de hârtie răspunsul de la Berlin. Îmi amintesc cum, încremenit de încordare, mă uitam la fâşiuţa aceea, care la început s-a derulat complet goală, deşi nici nu era de aşteptat altfel, pentru că, până ce tu nu erai chemată la aparatul din Berlin, oricum nu putea sosi răspunsul. Ce bucurie a fost când au apărut pe bandă primele litere! Amintirea acestei bucurii e atât de intensă încât, la drept vorbind, ar fi trebuit să cad din pat. Atunci a venit o adevărată scrisoare, pe care puteam s-o citesc foarte exact, şi aş fi în stare chiar să mi-o amintesc în cea mai mare parte, dacă aş avea chef. Prin asta nu vreau să spun decât că în scrisoare eram dojenit din pricina neliniştii mele, într-un mod care, mai degrabă, mă făcea fericit. Eram numit un „veşnic

nesătul” şi erau enumerate scrisorile şi cărţile poştale pe care le primisem în ultimul timp sau care erau pe drum.

În cel de-al doilea vis erai oarbă. Un institut pentru orbi din Berlin organizase o excursie colectivă într-un sat unde eu şedeam în vilegiatură, împreună cu maică-mea. Locuiam într-o căsuţă de lemn, a cărei fereastră mi-o amintesc perfect. Căsuţa se afla în mijlocul unui mare complex de ferme, situat pe un versant. În stânga căsuţei era o verandă unde erau cazate cele mai multe dintre fetele oarbe. Ştiam că eşti printre ele şi aveam în cap numai planuri neclare despre cum aş putea face să te-ntâlnesc şi să-ţi vorbesc. Ieşeam mereu din căsuţa noastră, treceam pe o scândură pusă în faţa uşii peste terenul mocirlos şi mă întorceam de fiecare dată indecis, fără să te fi văzut. Până şi maică-mea umbla fără rost; purta o rochie foarte monotonă, un fel de veşmânt monahal, şi-şi ţinea braţele la piept, chiar dacă nu şi le încrucişa de-a dreptul. Avea pretenţia ca fetele oarbe să-i facă diferite servicii şi în această privinţă o prefera pe una în rochie neagră, cu faţă rotundă, al cărei obraz era brăzdat însă de o cicatrice atât de adâncă încât părea că fata fusese complet desfigurată cândva. Mama îi lăuda şi faţă de mine isteţimea şi promptitudinea; o vedeam şi singur şi aprobam din cap, dar nu mă gândeam decât la faptul că este colega ta şi va fi ştiind unde ai putea fi găsită. Brusc, toată acea linişte relativă s-a sfârşit; probabil se dăduse semnalul de plecare, în orice caz persoanele de la institut trebuiau să-şi continue marşul. Tocmai atunci m-am hotărât şi eu: am coborât versantul în fugă şi am trecut printr-o uşiţă făcută într-un zid, fiindcă am avut impresia că se va pleca în marş în direcţia respectivă. Jos am întâlnit însă, aşezaţi în formaţie, o mulţime de băieţei orbi, însoţiţi de învăţătorul lor. Am mers de colo-colo în spatele lor deoarece mă gândeam că acum întregul institut va veni în acelaşi loc şi-mi va fi uşor să te găsesc şi să-ţi vorbesc. Cu siguranţă am zăbovit prea mult acolo; totodată, am scăpat prilejul să mă interesez de felul în care se pleacă şi-am irosit timpul uitându-mă cum era desfăşat şi reînfăşat pe un postament de piatră un sugar orb – în institut erau reprezentate chiar toate categoriile de vârstă. În cele din urmă însă, liniştea, care altminteri domnea pretutindeni, mi s-a părut suspectă şi l-am întrebat pe învăţător de ce oare nu soseşte restul institutului. Atunci am aflat îngrozit că de-acolo nu pleacă decât băieţeii, în vreme ce toţi ceilalţi au ieşit pe altă parte şi tocmai se îndepărtează urcând spre vârful muntelui. Drept consolare, el a adăugat – a strigat după mine fiindcă alergam deja ca nebunul – că aş mai putea ajunge la timp fiindcă, desigur, aşezarea în grup a fetelor oarbe durează mult. Aşadar am urcat în fugă pe drumul acum însorit şi neobişnuit de abrupt, de-a lungul unui zid golaş. Deodată m-am trezit în mână cu un uriaş cod de legi austriac, care era foarte greu de cărat, dar avea să m-ajute cumva

să te găsesc şi să-ţi vorbesc cu adevărat. Pe drum însă mi-a trecut prin minte că eşti oarbă şi, ca urmare, înfăţişarea şi conduita mea exterioară nu pot influenţa, din fericire, impresia pe care aveam să ţi-o produc. După această reflecţie aş fi preferat să arunc codul de legi, socotindu-l o povară inutilă. În fine, am ajuns sus; într-adevăr, mai era timp berechet, prima pereche încă nici nu părăsise portalul clădirii. Aşa că m-am pregătit, te-am şi văzut cu ochii minţii cum veneai printre fetele care se îmbulzeau: te apropiai cu pleoapele coborâte, rigidă şi calmă.

Atunci m-am trezit foarte înfierbântat şi disperat că eşti atât de departe de mine.

duminică, 7.XII.12 [219]

Ah, iubito, deşi pioşenia mea s-a abătut în cu totul alte zone, pentru scrisoarea ta de azi mi-ar plăcea să-i mulţumesc în genunchi lui Dumnezeu. Dar ce mă face iarăşi să fiu neliniştit în legătură cu tine, să am sentimentul că zăbovesc cât se poate de inutil în nişte încăperi în care tu nu eşti şi să simt o nemărginită nevoie de tine! Singurul lucru bun la călătoria de mâine, pentru care, pe deasupra, trebuie să mă pregătesc cum trebuie, este că voi fi mai aproape de tine cu câteva ore de mers cu trenul. De altfel, dacă totul are să meargă bine, mâine după-masă voi reveni la Praga, iar de la gară până la portarul nostru am s-o ţin tot într-un iureş. Scrisorile, scrisorile de la tine!

Astăzi am pus la cale un orar extrem de ciudat. Acum este trei după-amiază. Azi-noapte am ajuns în pat abia la patru; în schimb, am rămas acolo până la unsprezece şi jumătate. Vina o poartă, din nou, scrisoarea ta. De obicei sunt nevoit să mai stau în pat aşteptând-o, dar astăzi a sosit expediată expres (de vreme ce s-a întâmplat o dată, mai c-aş spune că scrisorile de duminică ar trebui trimise întotdeauna expres) şi am primit-o aşa de repede încât era chiar prea devreme să mă scol şi m-am întins tot savurând scrisoarea ore în şir, din pură fericire.

Acum mă voi duce deci la plimbare, ceea ce de fapt n-am mai făcut de câteva zile; apoi, la şase, mă voi culca şi, dacă voi putea, am să dorm până la unu sau două noaptea. Poate că pe urmă am să pun din nou mâna pe roman şi voi scrie în tihnă până la cinci dimineaţa, nu mai mult, pentru că la şase fără un sfert pleacă trenul.

Iubito, te rog, menajează-te! Ai stat iarăşi trează până la trei. Adevăratul sens al sărbătorii de Hanuca nu poate fi acela de a te obosi de moarte. Aşadar, eşti oratoare? Ia uită-te, nu ţi-am mai spus o dată asta? Prologul se va referi şi la Ruth?[220] „Ruth” se numea cabana în care am stat în ultimul sanatoriu[221] şi unde se putea face cură de aer. Fiindcă am locuit trei săptămâni într-o cabană deasupra uşii căreia scria „Ruth”, m-am legat de acest nume şi mi-ar plăcea

să-l ştiu rostit şi lăudat de tine în public. – Şi încă ceva: nu umblu după însurătoare; dacă aş face-o, n-ar trebui să invidiez un pictor (care în autoportret arată totuşi ca o maimuţă nelegiuită)[222], ci aş putea să mă las invidiat de toată lumea.

Franz

Iubito, ai deja multă încredere în legătura spirituală dintre noi (cum se vădeşte pe bună dreptate) dacă în scrisoarea primită de mine duminică mă avertizezi să nu fi expediat expres scrisoarea pe care urmează s-o primeşti duminică. Dar n-a fost decât o dulce picoteală şi, drept urmare, cel aflat la distanţă vede în asta un semn foarte limpede al căldurii tale.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 decembrie 1912, duminică

7.XII.12 [223]

Iubito, doar o salutare rapidă şi rugămintea de a-mi permite să mă tânguiesc şi să plâng puţin la pieptul tău. Câteva întâmplări nefericite m-au determinat să ajung acasă abia la şapte şi jumătate; nu mă mai pot gândi să dorm sau măcar să aţipesc, căci larma familiei va începe de îndată; apoi trebuie să mai studiez ceva pentru dezbaterea de la tribunal[224] şi să scriu o lungă petiţie; pe scurt, noaptea asta este din nou aruncată lumii prădalnice şi numai tu, iubito, rămâi marea mea consolare. Sunt ostenit, n-am putere, capul îmi vâjâie, aşa că te rog – ştiu, este o trufie fără margini – să mă săruţi aici, la sfârşitul acestei triste scrisori, iubito! Iubito, acum ziua se încheie, iar ce mai urmează nu merită niciun cuvânt.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Leitmeritz, 9 decembrie 1912, luni

Carte poştală cu portretul lui August Strindberg.

Cunoaşteţi[225] nuvela lui, intitulată *Singur*? Odată, demult, m-a copleşit. În rest, cunosc de fapt doar câteva capitole din *Camere gotice*, pe care le îndrăgesc nespus, chiar dacă din anumite motive, probabil[226].

Sincere salutări,

FKafka

Către Felice Bauer la Berlin

Leitmeritz, 9 decembrie 1912, luni

Înainte de a pleca spre casă, slavă Domnului! Corespondenţa cea mai stringentă mă aşteaptă nedeschisă şi nerezolvată. Cele mai sincere salutări,

F.K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9/10 decembrie 1912, luni/marţi

din 9 spre 10.XII.12

Iubita mea, felul în care întreruperile astea blestemate mă împiedică să lucrez este de natură să mă mâhnească. Chiar şi ieri mi-am dat osteneala să mă opresc din lucru, apoi a intervenit călătoria, iar astăzi deja am scris foarte mediocru, deşi, din fericire, doar puţin. Nu, să nu mai vorbim despre asta.

Singurul lucru care mă reconciliază cu această călătorie este faptul că a fost inutilă şi pentru instituţie, chiar dacă, pe de altă parte, m-a supărat, fireşte. Până la urmă, toată călătoria s-a redus la o vizită la rude – am rude în Leitmeritz[227] – fiindcă dezbaterea la care trebuia să reprezint instituţia fusese amânată acum 3 zile pentru o perioadă nedeterminată, fără ca instituţia să fi fost înştiinţată – dintr-o greşeală a grefierilor. Din acest punct de vedere capătă o semnificaţie deosebită graba cu care am pornit de-acasă încă în toiul nopţii; am umblat pe străzi pe un frig pătrunzător – am trecut pe lângă sala pentru micul dejun de la Blauer Stern[228], o sală care, ce-i drept, era deja luminată, dar avea perdelele trase, şi nimeni nu se mai uita afară, cu toate că pe stradă era cineva care privea înăuntru tânjind; apoi mi-am continuat această călătorie nocturnă cu trenul, între persoane adormite care, deşi dormeau, rămâneau totuşi destul de conştiente ca să se trezească derutate şi să tot dea înapoi pe „cald” maneta de încălzire, pe care eu o puneam mereu pe „rece”, şi să supraîncălzească mai departe compartimentul supraîncălzit; în fine, după aceea am mers o jumătate de oră cu o diligenţă pe nişte alei înceţoşate şi am străbătut câmpuri sau pajişti doar pudrate cu zăpadă – şi am fost într-o agitaţie permanentă, mereu neliniştit, fie şi numai dincolo de privirea tâmpă cu care priveam toate astea. Pe urmă, la 8 dimineaţa, am ajuns în sfârşit în faţa prăvăliei rudelor mele, pe Lange Gasse din Leitmeritz, iar în biroul cunoscut încă din copilărie, al unchiului meu (de fapt, al unui unchi vitreg, dacă va fi existând aşa ceva) am avut parte de vioiciunea şi superioritatea nemeritată a unui călător sosit la cineva care tocmai s-a dat jos din pat şi care, după ce şi-a pus pâslarii, încearcă zadarnic să se încălzească în magazinul rece, de-abia deschis. Apoi a apărut mătuşă-mea (spre a fi exact, soţia

adevăratului meu unchi, răposat cu mulţi ani în urmă, după moartea căruia ea s-a măritat cu mandatarul, cu acest unchi vitreg adică), acum o persoană suferindă, dar încă foarte vivace, scundă, durdulie, care ţipă şi-şi freacă mâinile şi care mie mi-a plăcut dintotdeauna.

Dar acum sunt nevoit s-o las să-şi continue gălăgia aici, pentru că în camera de alături pendula bate trei dimineaţa şi copilul trebuie să meargă la culcare. Iubito, am atâtea să-ţi spun despre scrisoarea ta de azi! Te rog, nu te uita la mine ca la o minune, de dragul iubirii noastre să nu faci asta! Atunci mi se pare c-ai vrea să mă îndepărtezi de tine. În fond, sunt un om foarte sărman şi nefericit, câtă vreme lucrurile depind numai de mine, iar tu nu te-arăţi în preajma mea; în cea mai mare parte, comportamentul meu este neobişnuit în sens rău şi trist şi – aşa cum ai bănuit corect la începutul scrisorii tale, fără a-ţi duce gândul până la capăt – constă, în principal, în faptul că nu sunt în stare să vin la Berlin cu cea mai clară intenţie, în loc să mă duc degeaba la Leitmeritz. Iubito, apropie-mă aşadar de tine atât cât ţi-o permite tristul meu comportament neobişnuit. Şi nu vorbi despre importanţa mea sau, poate, despre ceea ce consideri tu important la mine, fiindcă de două zile, de când m-am întrerupt din scris, trăiesc necontenit cu teama că nu mai pot să scriu – o teamă care, de altfel, după cum s-a dovedit astă-seară, n-a fost chiar lipsită de noimă. Iar faptul că în seara întâlnirii noastre mi-am făcut de lucru cu o cutie de carton[229] a fost oare altceva decât cochetărie? Să nu fi fost vorba atunci despre timiditate şi, probabil, despre disperarea şi totodată plăcerea de a mă afla în societate? Cu siguranţă, în momentul respectiv ai observat şi tu asta, deşi involuntar, însă astăzi amintirea ţi se tulbură, iar acest lucru nu trebuie să se întâmple. Şi de toate, aş spune, e vinovată fotografia asta stupidă, pe care am ezitat atâta să ţi-o trimit şi care acum, pe de o parte, mi-a dăunat, iar pe de alta, nu mi-a fost de niciun folos, căci încă n-am primit ultima ta fotografie, cu toate că ar fi trebuit să fie gata de mult[230]. Iubito, trebuie să mă iei aproape de tine, foarte aproape, atât de aproape cum mă zoresc eu s-ajung lângă tine şi cum ţi-am fost cât a durat călătoria, în tren, în trăsură, la rude, la tribunal, pe stradă şi pe câmp. În gând l-am dat jos de pe banchetă pe vecinul meu de compartiment şi-n locul lui te-am aşezat pe tine; apoi ne-am privit liniştiţi unul pe altul, fiecare din colţul său.

Vrei să spui că tot rău arăţi, Felice? Ce-ţi cere mama ta? (*La întrebarea asta trebuie să-mi răspunzi imediat şi exact!*) Cum explică ea faptul că arăţi rău? Ce schimbare vrea? Şi care-i motivul, după părerea mamei tale? Te-ai împăcat deja cu mama? În scrisoarea de azi mi s-a părut că eşti neliniştită. Şi, deşi mi-ai părut agitată, nu m-a dus mintea decât să-ţi dau nişte sfaturi inutile în paginile precedente. Dar tot vorbind aşa, încep să mă neliniştesc eu

însumi. Iubito, chiar n-ai nimic grav? La toate întrebările acestea te rog să-mi răspunzi foarte exact. Toate celelalte lucruri de pe paginile anterioare sunt indiferente, ia-le ca pe o ştersătură, însă răspunde la întrebări! Ce m-aş face oare dacă ai fi bolnavă? Iubito, în această privinţă trebuie să ştiu totul, asta este principala mea problemă. Repet: încă nu sunt neliniştit, dar voi fi dacă nu-mi răspunzi exact. Eşti totuşi iubita mea.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 decembrie 1912, marţi

10.XII.12

Nu-ţi scriu acum, târziu, după orele de serviciu, ca să primeşti şi tu o scrisoare de la mine la ora 10 – pentru că nici tu nu ai vrea să-ţi scriu atunci când n-am timp –, ci-ţi scriu numai pentru mine, ca mâine la 10 să am sentimentul că am ajuns preţ de-o clipă în preajma ta, care-mi poartă noroc şi unde mă simt bine. Iubito, nu mă miră atât de mult orbirea din cele două vise ale noastre, cât necazul real pe care se pare că l-ai avut duminică, aşadar într-un moment când eram foarte îngrijorat de tine, fără ca motivul propriu-zis să fie scrisoarea ta de duminică.

Ce s-a-ntâmplat duminică la voi? Scrisoarea ta de duminică seara e, într-adevăr, plină de mister. Iar în scrisoarea precedentă spuneai că n-ai vrea să ai secrete faţă de mine, şi-acum ai secrete până şi-n privinţa suferinţelor tale, la care cred că tocmai eu am drepturi aparte (totuşi nu la suferinţele pe care, din păcate, le generez adesea). Iubito, scrie-mi măcar câteva cuvinte despre asta. Din scrisoarea mea de duminică îţi dai seama că sufăr alături de tine, deşi nu ştiam că suferi, dar este de două ori mai rău să suferi alături de cineva fără a cunoaşte cauzele. De astăzi de la 10 nu mai sunt neliniştit, fiindcă scrisoarea ta de luni, plină de dragoste, de bunătate şi chiar de prospeţime, m-a repus pe picioare. (Tocmai citisem câteva pagini din această scrisoare, când a venit la mine un tâmplar cu o cerere de asigurare a întreprinderii lui; i-am aprobat imediat tot ce voia, iar pentru asta nu voi putea răspunde niciodată în faţa oamenilor, ci probabil doar faţă de Dumnezeu.) Dar în legătură cu cele petrecute duminică trebuie să mai primesc lămuriri. De ce nu te-ai plimbat toată ziua? Şi de ce seara mai erai totuşi atât de obosită şi sperai să te revigorezi luni, deci într-o zi de lucru? Încă din scrisoarea de duminică dimineaţă am observat că era ceva în neregulă. Dar ce anume, ce? Aşa trebuie să se simtă un orb când în faţa lui se întâmplă ceva de care este foarte legat, însă el aude numai zgomote neclare şi nu poate merge el însuşi într-acolo şi nici nu i se explică nimic. Ce-i drept, a doua scrisoare a ta de astăzi m-a

liniştit complet, dar aş vrea să ştiu, pentru orice eventualitate, ce necazuri şi suferinţe te ameninţă. Sărut prelung gura melancolică a fetei din ultima fotografie şi ţuguiez buzele pentru tânăra negresă ce are să vină.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10/11 decembrie 1912, marţi/miercuri

noaptea de 10 spre 11.XII.12

Iat-o, în sfârşit, în întregime, pe fata care mi-e dragă! Şi nu-i deloc negresă, ci aşa cum o port în minte şi-n inimă. Nu-i deloc tristă şi nici n-arată rău, ci e oarecum mai veselă decât toţi. Din păcate însă, este ţinută atât de strâns din ambele părţi încât ar trebui să ai forţa unui uriaş ca s-o smulgi de-acolo. Şi, din păcate, stă aşa de aproape de domnul de lângă ea, încât, dacă vrei s-o săruţi, ai fi nevoit să-l pupi şi pe domnul Rosenbaum (de altfel, pare să fie altul).

În rest, este ciudat că la lumina zilei, toţi arată nedormiţi şi deloc impecabili în această poză făcută noaptea, în timp ce acum, la lumina lămpii electrice de pe masa mea, totul inspiră atâta respect încât eu nu m-aş putea imagina nicicum în societatea respectivă. De câtă vreme n-am mai purtat un frac! Ultima oară probabil, cu doi ani în urmă, la nunta soră-mii[231]. Iar fracul ăla, acum complet demodat, provine din perioada în care mi-am dat doctoratul, deci are 6 ani, fără să fi devenit prea strâmt la piept. Şi ce ireproşabil este fracul domnului tău şi cât de bine îl poartă! Ce îndrăzneţ e croită vesta!

Ce fel de medalion şi ce inel porţi? (Remarca ta privitoare la chipul de negresă mă face să mă gândesc că există şi o a doua fotografie. Aşa-i, imprudenta mea iubită?) Pesemne că doamna de lângă tine este soţia unui director. Mâna care se vede între voi să fie a ei? Dar unde ţi-e cealaltă mână şi de ce te înghesuie aşa ambii tăi vecini? Nu-i aşa că, în partea de sus, fusta ta este tivită cu dantelă?

Nici n-ai putea să-mi dai destule explicaţii în legătură cu poza. Cu care dintre toţi aceşti oameni lucrezi în birou? Cred că o recunosc pe domnişoara Brühl; e-mbrăcată într-o rochie neagră, stranie, dar poate frumoasă, care are pe piept o broderie ce-ţi sare-n ochi. Singurul om cu adevărat trist este cel care stă pieziş în spatele tău, lângă o coloană. Poartă cravată neagră şi arată de parcă ar trebui să aibă grijă de toţi şi să muncească în locul lor. Unde sunt directorul Strauß[232] şi procuristul Salomon? Unde este fata cu care ai dansat? Unde-i Grossmann?[233] Unde e domnul care ţi-a scris poezia?

În scrisoarea de ieri noapte ţi-am cerut fotografia, şi azi o am. Însă nu ne putem mulţumi doar cu-atât, iubito. Trebuie să aranjăm lucrurile în aşa fel încât poştaşul să apară imediat, în momentul în

care unul îi cere ceva celuilalt, indiferent la ce oră din zi sau din noapte. De altminteri, poşta caută să se împace cu noi. Astăzi poştaşul mi-a adus primul exemplar legat al cărţuliei mele[234] (ţi-l trimit mâine) şi, ca semn al legăturii noastre, a vârât ruloul cu poza ta sub şnurul petrecut în jurul cărţii. Dar şi-n această privinţă dorinţele mele merg mai departe, fără a se putea împlini.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10/11 decembrie 1912, marţi/miercuri

Gândeşte-te, azi iarăşi nu scriu nimic pentru că după-amiază n-am putut sta în pat decât o clipă şi capul îmi vâjâie în partea superioară stângă, avertizându-mă. Sâmbătă şi duminică n-am scris nimic, luni puţin şi mediocru, marţi nimic. Grozav sfârşit de săptămână! Frumos început de săptămână!

Vezi, fii binevoitoare cu biata-mi carte! Sunt chiar acele câteva foi pe care m-ai văzut punându-le-n ordine în seara când ne-am întâlnit. Pe-atunci nu erai socotită „demnă" să le cercetezi, nebunatică şi răzbunătoare iubită! Astăzi, cartea-ţi aparţine ca nimănui altcuiva, în afară de cazul în care eu, gelos fiind, ţi-aş smulge-o din mână, ca să mă ţii numai pe mine şi să nu fie nevoie să-mpart locul cu o cărţulie veche. Mă întreb dacă-ţi vei da seama de diferenţa de vârstă dintre bucăţile ce-o compun. De exemplu, printre ele este una care are cu siguranţă între 8 şi 10 ani. Să le arăţi cât mai puţin oamenilor, ca să nu-ţi strice cheful de mine. Noapte bună, iubito, noapte bună!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11/12 decembrie 1912, miercuri/joi,

noaptea de 11 spre 12.XII.12

Iubito, mă simt ciudat şi trebuie să rabd. Astăzi m-am odihnit: dormisem destul de bine începând de la unu noaptea până-n zori, reuşisem să mă culc şi după-amiază; apoi m-am aşezat să scriu[235], am scris un pic, nici bine, nici rău, apoi m-am oprit; deşi sunt bine dispus şi cred că am chiar forţa şi capacitatea să scriu, tot zăbovesc de vreo oră fără să fac absolut nimic, rezemat în fotoliul meu, cu halatul pe mine; aşa stau acum în odaia rece ca gheaţa, cu picioarele înfăşurate într-o pătură. De ce? Întrebi tu şi-ntreb şi eu. Iar dacă eşti de acord, putem să stăm amândoi braţ la braţ şi să ne uităm la mine fără a mă înţelege. Astăzi deja mă supărasem de tot pe mine însumi din cauză că n-am scris de mai multă vreme; după-masă nu ţi-am scris, ce-i drept, şi din lipsă de timp, dar şi fiindcă vei primi cartea mea la ora 10 şi pe urmă fiindcă pentru amândoi cel

mai bine ar fi să ne scriem, în tihnă, doar o dată pe zi – în primul rând, nu ţi-am scris însă din pricina teribilei mele indispoziţii generale, provocate de faptul că n-am scris la carte, precum şi din cauza unei istoviri apăsătoare; şi atunci mi-am zis că n-ar trebui câtuşi de puţin să-mi revărs întregul torent al nefericirii de-o clipă asupra unei fete şi aşa destul de chinuite ca tine. Or, acum, seara, când am avut ocazia să scriu – ocazie cerută imperativ de toată fiinţa mea, deşi nu în mod direct, dar cu o deznădejde lăuntrică din ce în ce mai mare –, am scris numai atât cât de-abia să-mi ajungă să trec peste ziua de mâine şi am rămas să trândăvesc rezemat, cuprins de o tihnă vagă, de parcă urma să sângerez. Ce somnoros m-aş fi dus în pat, dacă nu te-aş fi avut pe tine, iubito, căreia să-i pot adresa o vorbă şoptită, pe care să mi-o întorci cu forţă înzecită. În orice caz, de-acum nu voi mai părăsi lucrul în nicio seară şi începând de mâine mă voi cufunda şi mai adânc în scrierile mele.

Mai scrie-mi însă, iubito, unde eşti, cum eşti îmbrăcată şi ce se vede-n jurul tău când îmi scrii. Epistola pe care mi-ai scris-o în tramvai m-a făcut să mă simt atât de aproape de tine încât am fost în pragul nebuniei. Cum mi-ai scris oare acolo? Ai ţinut hârtia pe genunchi şi te-ai aplecat foarte mult ca să-mi scrii? Tramvaiele circulă încet la Berlin, nu-i aşa? În şiruri lungi, unul după altul? Iar dimineaţa te duci pe jos la birou? În care cutie poştală ai pus scrisoarea?

Altminteri, în acea scrisoare descrii duminica drept o zi liniştită. Cum se potriveşte asta cu remarcile anterioare? Mâncarea copioasă! Sparanghel în noiembrie! Ce înseamnă că ai legat nişte cărţi în loc să mergi la plimbare? Ai legat? Cum anume? Ah, iubito, cu asemenea întrebări vreau să te prind? Dar pot face altfel?

Sărutări în colţ![236]

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12 decembrie 1912, joi

12.XII.12

Iubito, n-ar trebui să faci asta! Să făgăduieşti că urmează o a doua scrisoare şi să nu te ţii de cuvânt. Ştiu că n-ai timp şi nici nu-ţi cer cea de-a doua scrisoare, dar vezi, dacă promiţi ferm, ca în scrisoarea ta de azi-dimineaţă, iar pe urmă scrisoarea făgăduită nu mai soseşte, trebuie să-mi fac griji. Este posibil altfel? Dacă mă tem că eşti în nesiguranţă, mă simt şi eu nesigur şi chiar mai nevrednic decât de obicei. Astăzi nu-i chiar atât de rău, scrisoarea ta de la prânz a fost drăguţă şi liniştitoare, iar dacă citeşti *Aurora*[237], eşti bine protejată, cel puţin sub acest aspect. Dar dacă nu vine scrisoarea promisă, nimic nu mă mai mulţumeşte complet.

Mulţumesc pentru articolul lui Herzog[238]. Am mai citit ceva de el, scrie destul de prost, are un stil excesiv de apăsat şi arid, pe care încearcă zadarnic să-l însufleţească mereu (la fiecare propoziţie). Sunt prea obosit să mă exprim mai limpede. Ca de obicei, principala lui intenţie este şi aici foarte lăudabilă şi profund adevărată. Nesiguranţa textelor sale, discontinuitatea conceptuală de care se apără, un temperament neîndoielnic, ce nu răzbeşte însă şi-n scris, îi particularizează articolele în raport cu lucrările unor scriitori mult mai buni. Dacă a vrut să recomande nişte cărţi bune, atunci are multă dreptate în acest articol; dacă a căutat să definească „modernul”, nici măcar despre nedreptate nu poate fi vorba, căci pentru un asemenea rezultat n-a avansat nimic, în afara unor platitudini. Impunătoare este numai dezbaterea amănunţită despre Werfel[239], ca încununare a articolului. Ştii, Felice, Werfel este cu adevărat o minune; când am citit prima oară cartea lui, *Prietenul lumii* (mai demult îl auzisem recitind poezii), m-am gândit că entuziasmul trezit de el mă va purta spre vreo nesăbuinţă. Omul ăsta este capabil de lucruri colosale. De altfel, şi-a primit deja răsplata: trăieşte într-o stare paradisiacă la Leipzig, ca lector al Editurii Rowohlt (unde a apărut şi cărticica mea[240]), şi are, la vârsta de vreo 24 de ani, totală libertate să se bucure de viaţă şi să scrie. Ce lucruri are să dea la iveală! Nici nu ştiu cum să închei, fiindcă tânărul ăsta străin a apărut între noi.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 12/13 decembrie 1912, joi/vineri

Ah, iubito, ce bine-i totuşi acum, când, după ce am fost nevoit să scap de un pasaj ce-mi era cam străin în acest roman[241] (care nu vrea să mă mai urmeze, însă eu nu-i dau drumul, iar el mi se împotriveşte în secret şi trebuie să-l eliberez de fiecare dată, trecând peste pasaje întregi), pot să-ţi scriu ţie, care eşti mult mai bună cu mine decât romanul meu.

Numai de nu te-ai chinui aşa, necontenit, de n-ai ajunge atât de târziu în pat! Ce să mă fac oare cu o iubită obosită moartă? Da, ia măcar exemplu de la mine, iubito! Seară de seară stau acasă şi chiar dacă mai demult (mai ales în anul când eram la o societate de asigurări privată[242]) am fost un hoinar, aşa cum te exprimi tu, n-am fost în mod cert unul înflăcărat, ci mai degrabă trist, care încerca să atenueze neîndoielnica nefericire a zilei de mâine prin somnolenţă şi regrete fără echivoc. De altfel, a trecut multă vreme de-atunci.

Ce ostenită vei fi fost alaltăieri seară, când m-ai întrebat dacă-mi mai lipseşte ceva ca să-ţi cunosc tot trecutul! Iubito, dar nu ştiu încă nimic. Cât de mult îmi subapreciezi dorinţa nestăvilită de a afla totul

despre tine! Dacă scrisorile tale nu fac decât să mă liniştească aşa cum se întâmplă când îţi treci mâna peste fruntea cuiva şi dacă sunt pe deplin conştient de faptul că din viaţa ta se scurg între timp zile şi nopţi de care eu nu am parte în mod direct, mă-ntreb cât din trecutul tău îmi va mai fi lipsind, din miile de zile în care n-am primit nicio scrisoare! De pildă, despre vacanţele tale, cele mai importante perioade ale anului, când oamenii încep şi termină o existenţă comprimată, scurtă şi neobişnuită, ştiu superficial numai de două, călătoria la Praga şi şederea la Binz. Mi-ai scris odată, cred, că ai petrecut trei vacanţe la Berlin, dar cum a fost cu celelalte? Dacă e să trăiesc alături de tine, cu de-amănuntul, călătoria ta din vara viitoare – în noaptea asta nici nu pot să cred în aşa ceva din cauza apatiei şi a indolenţei –, trebuie să ştiu totuşi cum au fost călătoriile anterioare, dacă nu eşti foarte răsfăţată şi dacă, în comparaţie cu aceasta, n-aş fi deveni pentru tine un tovarăş de drum prea prost şi nevrednic.

Al tău, Franz

Noapte bună, iubito, şi o viaţă mai tihnită!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13/14 decembrie 1912, vineri/sâmbătă,

noaptea de 13 spre 14.XII.12

Iubito, de câteva zile băiatul tău este iarăşi atât de obosit şi de trist încât nici nu se poate vorbi cu el. Acestea ar fi perioadele în care ar avea mai urgentă nevoie decât de obicei să aibă alături un om drag, hotărât şi plin de viaţă. Sau poate ar fi tocmai perioadele când n-ar avea dreptul să abuzeze de un asemenea om, ca să-i ţină companie, şi când chiar pentru el cel mai bine ar fi să picotească de unul singur. E-adevărat, romanul meu[243] progresează, deşi lent; problema este că ne asemănăm teribil la înfăţişare. – Şi înainte de a te cunoaşte aveam perioadele astea imprevizibile, numai că atunci mi se părea că lumea se pierde cu totul, viaţa mi se-ntrerupsese parcă, ieşeam la suprafaţă şi mă scufundam iar în adâncuri; acum te am pe tine, iubita mea, mă simt tratat cu generozitate şi, chiar dacă m-aş prăbuşi, ştiu totuşi că asta nu este pentru totdeauna, cred cel puţin că ştiu, şi pot să te şi să mă consolez în aşteptarea unor vremuri mai bune. Iubito, nu fi supărată pe mine din pricina acestei salutări matinale pe care o vei primi duminica!

Aşadar, la interpretarea pozei nu m-am evidenţiat grozav. Am crezut totuşi că dansatoarea ta este domnişoara Brühl (luându-mă după mica fotografie din albumul vostru). Dar am impresia că în scrisoarea mea am amintit-o cu totul întâmplător, sau am vrut s-o amintesc, şi pe fata din telegramă. Ea e deci micuţa ta! De îndată mi-a plăcut foarte mult. După poză mi se pare că nasul ei are o

conformaţie absolut franţuzească. Privirea-i este veselă. În comparaţie cu ea, domnişoara Grossmann arată cam prozaic. Dar privilegiul relaţiei cu tine îl au amândouă, aşa că nu pot să le aduc nicio obiecţie, exceptând faptul că ele sunt cu tine în fiecare zi, iar eu în niciuna.

Ce a mai cuprins reprezentaţia din seara aceea, în afară de dansul tău? N-ai jucat şi într-o piesă? Iar tânărul ăsta e deja director? Şi domnul mai în vârstă doar procurist? Fiindcă l-am socotit mult mai bătrân pe director, trebuie să rememorez încă o dată tot ce mi-ai scris despre seara respectivă, pentru a repune la locul cuvenit vârsta şi înfăţişarea acestui domn.

Oricâte critici i-aş aduce cărţii mele[244] (numai concizia este ireproşabilă), sunt totuşi atât de fericit s-o ştiu în mâna ta dragă.

Domnişoara Brühl are dreptate, monogramele[245] pot fi interpretate nespus de frumos. Adevărat este şi faptul că eu, poate-ţi aminteşti, am notat monograma în prezenţa ta, sub privirea ta, deşi aş fi putut foarte bine să scriu „Max Brod”, căci nici numele lui, nici prietenia şi dragostea ce mă leagă de el nu trebuie să fie un secret; în definitiv, la fel de adevărat e şi faptul că B. este iniţiala de la Bauer. Dar, nefericit cum sunt, bat câmpii. Este imperios necesar să-mi închizi gura cu sărutări.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14/15 decembrie 1912, sâmbătă/duminică

din 14 spre 15.XII

Iubito, azi sunt prea obosit şi totodată prea nemulţumit de munca mea ca să-ţi scriu mai mult de câteva cuvinte (dacă aş avea destulă putere să dau curs intenţiei mele intime, aş strânge tot ce-am terminat din roman[246] şi l-aş arunca pe geam); dar trebuie să-ţi scriu, ca ţie să-ţi adresez ultimul cuvânt scris înainte de culcare, şi totul, veghea şi somnul, să capete, măcar în cea din urmă clipă, un sens adevărat, pe care nu-l pot dobândi din nimicurile pe care le scriu. Noapte bună, sărmană şi chinuită iubită! De scrisorile mele atârnă un blestem pe care nu-l poate alunga nici mâna cea mai dragă. Deşi chinul provocat de ele a trecut, scrisorile mele îşi mai adună o dată forţele să te chinuiască din nou în mod jalnic. Biată şi dragă copilă, veşnic obosită! Un răspuns în glumă la o întrebare glumeaţă: nu pot să te sufăr deloc, fetiţă iubită. Ce furtună-i afară! Şi eu stau aici greoi, cu hârtia în faţă, şi nu pot pricepe că vei ţine cândva în mâini această scrisoare, iar sentimentul uriaşei distanţe ce ne separă mi-apasă pieptul. Nu plânge, iubito! Dar cum se face de plânge fata liniştită, pe care am văzut-o în seara aceea? Şi cum se face oare că o las să plângă şi nu sunt cu ea? Nu-i însă niciun motiv de plâns,

iubito! Aşteaptă, mâine voi avea, trebuie să am cele mai minunate, mai consolatoare şi mai ingenioase idei despre felul în care ne putem ajuta, în eventualitatea că mama ta va citi scrisorile. Aşadar, dacă gestul pe care îl fac acum ridicându-mi mâna îndrăgostită, deci vrăjită, în direcţia Berlinului poate avea vreo semnificaţie, fii liniştită măcar duminica! A avut vreun rezultat? Oare până la urmă nu mă duc la culcare, fără să fi izbutit ceva, atât în privinţa romanului meu, cât şi-n privinţa ta? Dacă ar fi aşa, atunci sa mă ia dracul de tot, şi-anume cu violenţa furtunii de-afară. Dar nu, poate că şi azi dansezi şi te oboseşti în continuare. Nu-ţi reproşez nimic, iubito, aş dori doar să te-ajut şi nu ştiu cum să fac. Desigur, adevăraţii sfătuitori nici n-arată ca mine. Noapte bună! Constat că de oboseală scriu mereu despre aceleaşi lucruri, o fac pentru plăcerea de a-mi uşura sufletul şi nu mă gândesc că le vor mai citi şi ochii tăi plânşi, extenuaţi şi înroşiţi de sărutările trimise din depărtare.

Duminică.

Iubito, n-am nicio clipă de linişte pentru mine; aşadar, nici pentru tine. Şi am să-ţi spun atâtea şi să-ţi dau o mulţime de răspunsuri la ultimele tale patru scrisori de ieri şi de azi (gândeşte-te dar, epistola ta de pe 11, scrisă-n tramvai, a sosit abia ieri; prin urmare, cu o zi mai târziu decât scrisoarea ta din 12, în care mi-ai dat explicaţii în legătură cu fotografia). Şi câtă nevoie am tocmai acum de scrisorile tale, fiindcă sunt aşa de apatic şi insensibil. Astăzi de dimineaţă, când mi-a fost adusă scrisoarea ta trimisă expres şi m-am deşteptat, am avut impresia că toată noaptea am aşteptat cu nerăbdare să fiu trezit astfel, exact în felul ăsta. Şi ce bine am zăbovit în pat cu poza ta! Orice tristeţe s-a-ndepărtat de mine şi a trebuit să aştepte în faţa patului; câtă vreme am rămas acolo, am fost ferit de toate.

Pesemne e cea mai însufleţită poză pe care o am de la tine. Soldatul cu termen redus fie binecuvântat! Cu o mână-n şold şi alta la tâmplă, asta înseamnă viaţă, iar pentru că-i viaţa căreia îi aparţin, nu mă mai satur privind-o. Aceasta este camera ta? Sau nu-i a ta? Pentru ambele variante pledează câte ceva. Măsuţa pare să fie în locul unde se află şi a ta, iar în faţă ar fi patul. Însă pereţii ăştia foarte încărcaţi mă derutează la rândul lor; nici nu i-ai amintit când mi-ai descris camera ta. De ce ai fi atârnat nişte căni de bere pe un perete foarte înalt, de altminteri? De ce ar sta în faţă un baston al cărui mâner este la vedere? Poate că nu este decât camera de lucru a musafirului vostru[247]. Ţinuta ta este splendidă, te strig pe nume şi nu te întorci spre mine, deşi am aşteptat. În pozele de pe perete (în afară de cea care înfăţişează un bărbat cu tocă) te caut şi deocamdată te-am găsit în trei dintre ele. Dacă e-aşa, confirmă-mi; dacă greşesc, lasă-mă să cred că-i aşa! Ce mlădioasă stai! De te-aş fi văzut dansând! Faci gimnastică dintotdeauna?

Scrisoarea ta de astăzi, trimisă expres, este calmă, însă pot avea încredere în liniştea asta? Am citit-o şi-am răsucit-o pe toate feţele să văd dacă nu s-ar putea descoperi ceva suspect în ea. Dar cum faci de te înviorezi şi te înveseleşti dintr-odată, după atâta necaz şi oboseală? Numai din pricina mea, ca să nu mă-ngrijorezi? Nu, iubito, situaţia ta nu poate fi totuşi atât de rea încât să cauţi să mi-o ascunzi. Doar sunt aici ca să ascult totul, nu trebuie să ne prefacem decât în faţa părinţilor noştri, iar dacă nu sunt prezent ca să ascult totul, atunci nici nu merit să fiu aici.

Iubito, în primul moment povestea cu scrisorile[248] este gravă şi iremediabilă şi ai impresia că nu mai poţi scăpa de nodul care ţi s-a pus în gât. Aşa mi s-a întâmplat şi mie, deşi, fireşte, în cazul meu, n-a avut o importanţă atât de nemijlocită. Ei bine, există probabil mame care nu citesc corespondenţa copiilor lor, cu toate că au posibilitatea s-o facă fără probleme, dar mă tem că nici mama ta, nici a mea nu aparţin acestei categorii. Pentru a ne simplifica gândurile şi grijile, să spunem că a citit scrisorile şi, poate, nu numai ea, ci şi sora ta, al cărei răspuns la telefon mi-a sunat suspect de scurt şi de precis, cel puţin aşa cum îl descrii tu. Fiindcă mama nu intră decât rareori în camera ta, mă gândesc că sora ta a găsit mai întâi scrisorile şi apoi a chemat-o pe maică-ta. Şi atunci le-au citit împreună până când le-ai deranjat cu apelul tău. Cine a venit prima la telefon? Şi cine vine de obicei? Erau toate scrisorile sau numai o parte, şi care anume? În momentul ăsta (după starea psihică în care mă aflu, ar trebui neapărat să fiu în pat şi, cu siguranţă, n-aş îndrăzni să-i scriu aşa altcuiva decât ţie, dar oare nu-s ale tale toate stările mele, atât cele mai proaste, cât şi cele mai bune?), momentan deci, nu pot să-mi închipui impresia pe care scrisorile mele, cu grafia lor greu lizibilă de altfel, au făcut-o asupra mamei şi surorii tale, mai ales că ele cred pesemne – şi, probabil, au găsit confirmat acest lucru şi în scrisori – că noi n-am fost împreună mai mult de-o oră în toată existenţa noastră, iar atunci în cel mai protocolar mod cu putinţă. Cum sunt ele în stare să facă o legătură, cel puţin o legătură curentă, între acest fapt şi conţinutul scrisorilor, tocmai asta nu pot să ghicesc fără alte indicii. Cea mai la îndemână şi mai simplă supoziţie, şi de aceea una nu foarte credibilă, ar fi că pe mine mă socotesc aproape nebun şi pe tine contaminată de mine, iar acest lucru le face să considere şi că ai de două ori mai multă nevoie de protecţie; atunci ar trebui să fii tratată cu toată delicateţea – ceea ce n-ar fi un insucces al scrisorilor mele –, dar într-o familie acest fapt poate implica şi cele mai grosolane jigniri. În orice caz, trebuie să mai aşteptăm; nici nu s-a restabilit echilibrul dintre noi deoarece încă n-am primit vreo scrisoare de la mama ta. Sărmană iubită, prinsă între un spirit rău, lipsit de scrupule, şi o familie vigilentă! Dacă mama are de gând să clarifice întrucâtva

lucrurile, atunci înmânarea scrisorii mele, duminică, a constituit deja prima şi cea mai bună ocazie, iar mâine voi auzi câte ceva în legătură cu spusele ei.

Acum mă opresc, nu spre a merge la culcare, pentru asta e deja prea târziu; nici astă-seară nu voi face nimic. Mai dau o fugă până la gară, să expediez scrisoarea, iar pe urmă mă duc neapărat la familia Brod, este absolut necesar, fiindcă doamna Sophie[249] a venit de dimineaţă, pe neaşteptate (deseară se logodeşte Max); am şi vorbit puţin cu ea, însă, după cum stau lucrurile, n-au fost decât nişte pregătiri pentru ceea ce urmează să se întâmple de fapt, iar eu mă tem că, în starea în care mă aflu, nici acum nu voi mai ajunge acolo. Când am auzit de sosirea ei, am simţit pur şi simplu mireasma apropierii tale şi-am devenit cât se poate de nerăbdător. Şi aşa voi rămâne, probabil.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15/16 decembrie 1912, duminică/luni

noaptea de 14 spre 15.XII.12

Aşa, iubito, uşile-s închise, e linişte, sunt iarăşi cu tine. Dar la ce tot zicem noi că suntem împreună? N-am dormit toată ziua şi, drept urmare, după-amiază şi chiar în faptul serii am umblat cu capul aplecat şi mintea înceţoşată, dar acum, când se lasă noaptea, sunt aproape excitat, simt în mine un puternic avânt să scriu, diavolul ce se tot vâră în plăcerea de a scrie se agită tocmai în cel mai nepotrivit moment. O fi vrând el, însă eu mă duc la culcare. Iubito, aş fi fericit să-mi pot petrece Crăciunul împărţindu-mă între scris şi somn!

Azi după-masă deci m-am tot ţinut după tine – zadarnic, ca s-o spun imediat. Sau, la drept vorbind, nu chiar zadarnic, căci am stat mereu cât mai aproape de doamna Friedmann fiindcă ea a fost totuşi lângă tine o perioadă mai îndelungată, fiindcă vă tutuiţi şi fiindcă ea mai are de la tine nişte scrisori[250] pentru care o invidiez pur şi simplu. Oare de ce n-a scos însă nicio vorbă despre tine, în timp ce eu îi priveam necontenit gura, ca să-i interceptez numaidecât primul cuvânt? Nu vă mai scrieţi? Poate că nu ştie nimic nou despre tine? Dar cum aşa? Iar dacă n-are noutăţi, de ce nu povesteşte lucruri mai vechi? Şi, dacă nu vrea să povestească nimic despre tine, de ce nu-ţi pomeneşte măcar numele, aşa cum ţi-l rostea uneori, când venea altădată pe-aici. Dar nu, ea nu face una ca asta, ci mă lasă să aştept năuc şi vorbim despre lucruri nemaipomenit de indiferente; de pildă, despre Breslau, tuse, muzică, şaluri, broşe, coafuri, călătorii în Italia, săniuş, genţi cu

perle, cămăşi pentru frac, butoni de manşetă, Herbert Schottländer[251], limba franceză, bazine acoperite, duşuri, bucătărese, Harden[252], conjunctura economică, călătorii în toiul nopţii, Palace-Hotel[253], Schreiberhau[254], pălării, universitatea din Breslau, rude, pe scurt, despre tot ce se poate, dar singurul lucru legat un pic de tine, şi din păcate tocmai acum, au fost câteva cuvinte despre piramidon şi aspirină[255]; lumea nu-nţelege bine de ce zăbovesc atâta asupra acestui subiect şi de ce-mi place să dau drumul din gură celor două cuvinte. Dar până la urmă nu mă pot mulţumi cu rezultatul acestei după-amieze, căci dorul de Felice îmi zumzăie în cap de ore-n şir. La sfârşit aduc vorba, în mod forţat, despre legăturile de tren dintre Berlin şi Breslau, ameninţând-o din priviri pe doamna Friedmann – şi tot nimic.

În plus, mă nelinişte, desigur, şi logodna lui Max. În definitiv, logodindu-se, el mă părăseşte. Bineînţeles, pe logodnica lui o cunosc de mulţi ani şi mi-a fost aproape întotdeauna dragă, uneori chiar prea dragă; are şi o mulţime de calităţi (pentru a căror descriere hârtia nu-mi mai ajunge oricum, mai cu seamă dacă o umplu cu asemenea platitudini); în general este o fiinţă foarte blândă, delicată şi precaută şi îi e peste măsură de devotată lui Max – şi totuşi, totuşi... Rămâi cu bine, iubito, aş vrea să fiu singur cu tine pe lume.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16/17 decembrie 1912, luni/marţi

16.XII.12

N-am primit nicio scrisoare, iubito, nici la 8, nici la 10. Ai venit obosită de la dans şi după-amiază ai ieşit în societate. Dar nici măcar o carte poştală n-am primit. Acum n-am motiv să mă plâng, ieri şi alaltăieri am primit câte două scrisori şi cine s-ar putea decide între două lucruri excelente, astfel încât să spună că preferă să primească de la iubită o scrisoare pe zi decât două deodată, iar apoi niciuna – însă tocmai regularitatea este cea care-ţi alină sufletul; faptul că o scrisoare are să sosească zilnic, mereu la aceeaşi oră, îţi dă sentimentul liniştii, al fidelităţii şi al relaţiilor ordonate, ţinând la distanţă surprizele neplăcute. Iubito, nu cred cu-adevărat că ţi s-a întâmplat ceva rău, fiindcă atunci ar fi trebuit să-mi scrii cu atât mai urgent. Dar când stau singur la masa de scris, în faţa dactilografului meu, a clienţilor preocupaţi numai de ei înşişi ori a funcţionarilor care nu mă slăbesc cu întrebările lor, în faţa tuturor acestora, cum să fiu ferm şi absolut convins că acolo departe, la Berlin, trăieşti liniştită şi oarecum mulţumită? Poate că mama ta te-a chinuit ieri, poate ai dureri de cap sau de dinţi, poate eşti extenuată, iar eu nu

ştiu nimic din toate lucrurile astea, pe care le sucesc şi le învârtesc în mintea-mi cuprinsă de îndoieli.

Rămâi cu bine, iubito, de-acum nu-ţi voi mai scrie decât o dată pe zi, cel puţin câtă vreme lucrarea mea nu avansează. Căci atâta timp cât nu se întâmplă aşa, scrisorile mele au un aspect prea sumbru, iar una pe zi ţi-e mai mult decât suficientă, chiar dacă tu negi asta faţă de tine însăţi.

Rămâi cu bine, iubito! Când scriu acest cuvânt, soarele-mi străluceşte deodată pe hârtie! Nu poate să-ţi meargă rău şi sunt liniştit.

Al tău, Franz

din 16 spre 17.XII.12

Iubito, este trei şi jumătate noaptea, am zăbovit prea mult şi totuşi prea puţin asupra romanului meu şi-n plus aproape că ezit acum să mă întorc la tine deoarece am pur şi simplu degetele murdare după o scenă oribilă, ce s-a revărsat din mine cu deosebită naturaleţe (din păcate, prea mare ca s-o mai dezvolt)[256]. – Iubito, azi nicio veste de la tine; din această cauză mi se pare că, între noi, cele 8 ore de mers cu trenul ar fi de două ori mai multe. Să se fi întâmplat totuşi ceva neplăcut la înmânarea scrisorii mele de duminică?[257] Desigur, mâine voi afla totul; dacă nu m-aş linişti astfel, m-aş plimba de colo până colo prin cameră până dimineaţa, în loc să mă duc la culcare. – Acum, noapte bună, fetiţa mea iubită, să-mi rămâi fidelă câtă vreme asta nu-ţi aduce prejudicii prea mari şi să ştii că-ţi aparţin ca un obiect oarecare din camera ta.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17/18 decembrie 1912, marţi/miercuri

noaptea de 17 spre 18.XII.12

Fetiţa mea iubită, astăzi, tot timpul cât am scris la romanul meu n-am făcut altceva decât să-mi reprim plăcerea de a-ţi scrie, iar acum mă văd pedepsit din ambele părţi: ceea ce am scris acolo este destul de jalnic (spre a nu mă plânge fără-ncetare, îţi spun că ieri a fost o noapte frumoasă, pe care aş fi putut şi ar fi trebuit s-o continuu la nesfârşit) şi de aceea sunt necăjit în privinţa ta, iubito, şi mă simt absolut nedemn de tine.

Dacă aş putea să petrec măcar o clipă în frumosul tău birou, unde totul mi se pare agreabil! De-aş putea s-o înlocuiesc, fie şi pentru o zi, pe una dintre fetiţele tale, care au permanent libertatea de a alerga la tine când vor să te sărute şi să te îmbrăţişeze! (De ce te-au sărutat atunci când a sosit cartea[258], de ce au făcut-o aşa de emoţionate? Se poate să fi fost doar dintr-un inconştient sentiment de milă, pe cât de profund, pe atât de adevărat, că între prietena lor

mai mare şi-un om ca mine… nu mai continuu fiindcă te mâhnesc şi mă întristez.) Dar am atâta nevoie de apropierea ta, iubito. De-aş putea fi totuşi în biroul tău! Când stau în picioare în dreptul tristei mese de scris din biroul meu – probabil că masa este de câteva ori mai mare decât a ta şi aşa trebuie să fie; altminteri, n-ar putea găzdui toată dezordinea – şi mă gândesc că până la urmă n-ar fi chiar atât de imposibil să fim împreună într-un birou, îmi vine să răstorn masa, să sparg geamurile de la dulapuri, să-l ocărăsc pe şef, iar, fiindcă îmi lipseşte totuşi puterea să duc la bun sfârşit asemenea decizii de moment, nu fac nimic din toate astea, ci rămân la fel de calm ca mai-nainte, ţinând în mână vreo hârtie pe care pretind c-o citesc, deşi în realitate privesc dincolo de ea, uitându-mă complet adormit spre uşa care are să se deschidă pentru cel care-mi va aduce scrisoarea ta. Ia uită-te în jur prin biroul tău (*pe care, de altfel, nici nu mi l-ai descris încă*) şi vezi dacă n-a mai rămas acolo un locşor pentru mine, fie şi într-un colţ! Precizează-mi apoi locul şi-l voi ocupa zi de zi, cu certitudine, chiar dacă nu de-adevăratelea; iar dacă vrei, îţi voi repartiza şi eu un loc în biroul meu (nu găsesc unul mai potrivit decât cel aflat foarte aproape de mine) şi aşa vom sta amândoi, fără a fi în acelaşi birou. De altminteri, tu vei avea de-aici avantajul enorm că seara, când rămâi singură la birou pentru a-mi scrie, eu îi voi ţine la distanţă de tine pe toţi şoriceii din jurul mesei tale şi-i voi alunga; în schimb, eu voi avea dezavantajul că în asemenea seri îmi vor lipsi probabil calmul şi chibzuinţa de a te lăsa să termini scrisorile către mine şi, în loc de asta, voi veni la tine, te voi ţine de mâna care vrea să scrie şi nu-i voi mai da drumul.

Fetiţele tale se poartă frumos şi înduioşător, dar fără să mă uimească, fiindcă totul este exact pe gustul meu. Despre biroul tău nu mi-e de-ajuns ce aflu. În birourile cu multe fete, lucrurile se petrec cu totul altfel decât printre bărbaţi. De pildă, dactilograful meu nu m-ar aştepta niciodată la croitor cu un trandafir (nu poţi pricepe partea comică a unei asemenea reprezentări, ar trebui să-l vezi tu însăţi pe bărbatul ăsta, care, altminteri, mi-e foarte drag); în schimb, poate face, desigur, altceva; de exemplu, a mâncat, una după alta, în faţa unor martori credibili, 76 dintre chiflele noastre împletite, iar altădată 25 de ouă tari, isprăvi pe care le-ar repeta bucuros în fiecare zi dacă ar avea posibilitatea. El laudă în mod special plăcuta senzaţie de căldură pe care se pare c-o ai după 25 de ouă tari.

Dar, pentru numele lui Dumnezeu, cu ce-mi petrec cele câteva clipe în care sunt împreună cu tine aici, pe hârtie! Fireşte, te-am nedreptăţit în scrisoarea mea de ieri, iubită şi prea bună fetiţă! (Pentru ce altceva mai exist decât spre a te nedreptăţi?) Duminică ai fost obosită (nici n-ai gătit, în ciuda promisiunii făcute mamei tale

săptămâna trecută), iar, după cum am intuit, ai avut şi dureri de cap, cel puţin luni. (Te-a durut şi gâtul? Ruşine, să ne fie ruşine amândurora! Iubita unui adept al fizioterapiei să aibă dureri de gât!) Însă, cu toate acestea, mi-ai scris duminică, numai că scrisoarea şi cartea poştală au sosit probabil abia luni seară la biroul meu, cu o poştă pe care deocamdată nu mi-o explic. În orice caz, eu le-am primit marţi chiar jos, la portar, ah, voi, zeilor! Cum am mai dansat urcând scările!

O chestiune importantă lipseşte din scrisorile tale, iubito! Nu găsesc nicio vorbă despre mama ta şi nimic despre teoriile mele de duminică referitoare la povestea cu scrisorile. Este un semn bun sau unul rău? N-am la îndemână fotografia de la sărbătorirea voastră, am uitat-o în haina de la birou, dar nu e acolo şi semnătura unei anumite Tony Bauer[259], iar lângă nume nu sunt adăugate şi nişte salutări? Ea este sora ta? Şi cine sunt ceilalţi? Îmi place să cred că niciunul dintre cei care au dansat cu tine nu se putea compara cu mine la dans. Incapacitatea mea de a dansa va fi având motive diverse. Poate că ar fi trebuit să exersez mai mult de unul singur; ori de câte ori am dansat cu fete, am fost deopotrivă prea încurcat şi prea distrat. Îmi amintesc că la ora noastră de dans era un tânăr, foarte energic, desigur, care dansa singur într-un colţ al sălii, în timp ce perechile dansau în jurul lui. Nu ştiu dacă în acest mod a învăţat să danseze, ştiu numai că îl priveam deseori şi-l invidiam pentru dârzenia şi libertatea sa.

Sophie F.[260] e deja departe; împreună cu soţul, şi-a făcut vacanţa şi a plecat la Semmering[261], cred. Mă bucur din inimă că nu i-ai mai scris de mult. De altfel, ea s-a şi răzbunat suficient pentru această bucurie, aşa cum ţi-am scris deja. – Închei şi rămân din nou singur.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18/19 decembrie 1912, miercuri/joi

din 18 spre 19.XII.12

Iubito, este două şi jumătate; după-amiaza mi-am petrecut-o cu Max, ca să urmărim amenajarea locuinţei[262], seara împreună cu familia, în prima parte a nopţii am lucrat pe fugă[263], aşa că ziua mea propriu-zisă începe cam târziu, abia acum, când mă aplec să-ţi scriu, fetiţă iubită.

Deci ea să fie trista dactilografă din Weißensee?[264] Totuşi, este voioasă şi vioaie, iar când îşi îndoaie genunchiul drept, pare să pună-n mişcare întregul şir al celorlalte fete, care stau cam rigid şi au un aer un pic prea creştin. Ai avut prietene printre ele? Spune-mi şi le voi îndrăgi imediat; atunci până şi fata aia înaltă şi

înfricoşătoare, îmbrăcată în negru, îmi va fi dragă şi familiară. Cu ce privire scrutătoare te uiţi din poză! Ce strâns te ţine de talie vecina ta din dreapta, de parcă ar şti într-adevăr foarte bine pe cine ţine! Ai o carte în mână, ce carte este? Acolo, la Weißensee, aţi trăit, pare-se, exact ca la ţară. Tufişurile, gardul, uşile cu geam din fundal seamănă prea puţin cu un birou. Mi-ar plăcea aşa de mult să ştiu câte ceva despre tine din acea perioadă când erai încă atât de fericită şi sufereai numai din pricina serviciului. Cum era şefa ta? Nu alergai după ea la croitoreasă cu un trandafir când era supărată? Şi, luând în consideraţie poziţia ta actuală, cum a fost lupta cu secretara? Ce a tranşat această confruntare?

Deocamdată, iubito, nu-ţi trimit nicio fotografie. Următoarea va fi poza aceea reuşită despre care ţi-am scris, dar pe care nu am comandat-o încă, fiindcă e cam complicat să merg la fotograf, însă în zilele următoare am s-o fac[265]. Din ultima perioadă n-am nicio poză, n-am nici măcar fotografii în grup şi nici grupurile în care am fost nu mi-au făcut cine ştie ce plăcere (printre fete, fetele o duc mai bine şi sunt mai calde decât bărbaţii printre bărbaţi), iar celelalte poze nu vreau să ţi le trimit deocamdată întrucât mi-e teamă că în toate arăt cam ciudat, fără să am vreo vină şi fără să fie aşa. Negreşit, mai am multe să-ţi povestesc; atunci ne vom arunca amândoi asupra duminicilor de altădată.

Dar, iubito, eu îţi tot scriu aici liniştit şi tu poate că eşti bolnavă. În scrisoarea de după *Fuga lui Schilling*[266] vorbeşti chiar despre o eventuală gripă. Pentru numele lui Dumnezeu, fereşte-te, iubito, viaţa mea e-n mâinile tale! Când mă gândesc că eşti bolnavă, mărturisesc că nu mă gândesc mai întâi la faptul că suferi, ci că este posibil să nu mai primesc nicio veste de la tine şi că atunci, turbat de disperare, mă voi izbi de tot ce mă înconjoară, până-mi va da sângele. Marţi, durerea de gât se desfăcuse-n guturai; e totuşi o ameliorare în cazul acestor răceli total necunoscute de mine. Dar durerile de cap persistă? Te văd cum, după ce ai terminat ultima scrisoare, scoţi aspirina şi o înghiţi; iar pe mine mă trec fiorii.

Astăzi am fost la familia Brod; m-aş fi dus oricum, însă după cea de-a doua scrisoare a ta de dimineaţă am avut un motiv aparte să mă grăbesc fiindcă – este, fără îndoială, o nebunie – voiam să pun mâna şi pe cartea poştală pe care i-ai trimis-o lui Sophie F.[267], căci nu mi-e deloc de-ajuns ce mi-ai scris. Nu-mi puteam stăpâni bucuria că urma să ţin o clipă în mână această carte poştală adresată altcuiva şi s-o citesc încet, spunându-mi: „Este de la fetiţa iubită”. Totul decurgea excelent, ticluisem nişte întrebări inofensive, pe care le-am condus prudent spre răspunsul hotărâtor, pentru ca în final să aud însă că de vreo jumătate de oră domnul director Brod[268] îi trimisese lui Sophie corespondenţa la Viena, incluzând, desigur, şi

cartea ta poştală. A trebuit să mă abţin, ca să nu bat cu pumnul în masă.

Din cauza furtunii, probabil – acum o clipă, totul s-a zguduit prin casă, iar uşa camerei de zi s-a deschis singură; ce-i drept, se-nchide prost – nu am auzit deloc ceasul de afară – nici nu ştiu care este, căci se aude numai noaptea –, însă este deja trei şi jumătate. Aşadar, rămâi cu bine, iubita mea! Nu, nu-mi imaginam singurătatea cu tine aşa cum crezi tu. Când doresc ceva imposibil, îl vreau cu totul. Prin urmare, voiam să fiu absolut singur cu tine, iubito, singur-singurel pe pământ şi sub cer, şi să-mi duc viaţa, care-ţi aparţine, complet adunat şi concentrat în tine.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19/20 decembrie 1912, joi/vineri

din 19 spre 20.XII.12

Ei bine, fetiţa mea iubită, acum s-a făcut din nou seară după ce am stat treaz toată după-amiaza (o după-amiază nedormită sună mai rău decât o noapte nedormită), nu mai scriu nimic, îi scriu numai acestei fete căreia i-aş scrie în permanenţă, de care aş vrea să aud neîncetat, la care aş dori să fiu mereu şi-n care cel mai mult mi-ar plăcea să mă pierd.

Dar te rog, iubito, răspunde-mi limpede măcar o dată: cum vine asta? Tu, care îmi scrii că nu eşti niciodată bolnavă (eu nici nu te întrebasem despre asta, căci sănătatea ţi se citea în obraji şi-n ochi), umbli acum pe la doctori, suferi săptămâni în şir, probabil în fiecare zi, ţi se spune în glumă, deşi cu o oarecare seriozitate, că arăţi ca moartea-n vacanţă (o expresie care mi-ar plăcea foarte mult dacă nu ţi s-ar aplica tocmai ţie), în ultimul timp te-au durut capul şi gâtul, te-ai simţit slăbită, şi toate acestea în mod repetat şi fără să înceteze de fapt – iubito, cum să putem accepta liniştiţi aşa ceva? Atunci trebuie totuşi să încercăm să facem ordine, nu? Prin urmare, trebuie să-mi scrii imediat şi precis de îndată ce vei începe să te menajezi, fiindcă particip la suferinţele tale ca tine. N-am dureri de gât chiar când ai tu, însă dacă aud de ele sau le presimt sau măcar mă tem de ele, sufăr, în felul meu, nu mai puţin din pricina lor. Încă şi mai mult sufăr din cauză că eşti istovită şi te doare capul. Iar atunci când iei aspirină, mă cuprinde şi pe mine un rău fizic. Toată noaptea asta, deci de la trei şi jumătate până la şapte şi jumătate, şi chiar şi-n zori, am simţit în mine o apăsare ciudată, pe care n-am avut-o niciodată în cei 30 de ani de viaţă şi care nu venea de la stomac, nici de la inimă, nici de la plămâni, ci, probabil, de la toate laolaltă. La lumina zilei a dispărut. Ea a fost

precis urmarea faptului că ieri ai luat aspirină sau, dacă n-ai luat, atunci a fost consecinţa aspirinei precedente; iar dacă n-a fost nici asta, atunci a fost, pesemne, din cauză că am scris prost, iar dacă în final nici despre aşa ceva n-a fost vorba, înseamnă că, probabil, sunt pur şi simplu un nebun care-şi imaginează că îşi pune prea des mâinile pe tâmplele tale şi doreşte ca sărutările lui să aibă puterea de a-ţi lua de pe frunte toate durerile de cap, începând din cel mai sumbru trecut şi până-n viitorul tău de aur. Răspunde-mi, deci, iubito, ce vei face, fiindcă lucrurile nu mai pot continua astfel. Trebuie să-ţi faci destul timp să dormi şi să te plimbi, indiferent cât te costă. Trebuie să pleci de la birou imediat ce se termină orele de serviciu şi să te plimbi, şi nu doar de-a lungul căii ferate din oraş, ci într-o companie ce ţi se potriveşte. (Oare nu mergi la patinaj? Nici despre gimnastică n-am mai auzit de mult.) Desigur, n-ar fi rău nici dacă ai putea întrerupe activitatea la profesor. Mie poţi să-mi scrii seara; cu siguranţă, peste zi n-ai timp şi m-ai condamna şi pe mine să nu primesc în fiecare zi veşti despre tine, iar eu n-am deloc puterea să îndur asta, însă aş strânge din dinţi şi m-aş mulţumi cu o carte poştală pe zi atâta vreme cât nu eşti complet proaspătă şi odihnită ca odinioară, iar asta în mod profund şi durabil, convingător chiar şi pentru mama ta. Aştept cu nerăbdare aprecierea pe care o vor găsi propunerile mele (la o adică mai am pregătite şi altele) şi restul propunerilor echivalente, cu care le vei completa pe ale mele.

Până-ţi vei recăpăta puterile, vreau să aud însă cât mai multe despre copilăria ta; ultima ta scrisoare mi-a deschis o poftă nesăbuită de aşa ceva. Fireşte, există şi dezavantaje când te naşti mai târziu[269], dar avantajele faţă de primii născuţi, pentru care eu reprezint un deprimant exemplu, sunt totuşi foarte mari. Cei născuţi mai târziu sunt înconjuraţi numaidecât de ceilalţi fraţi şi surori, care fie au avut deja, fie tind să aibă o diversitate de trăiri, cunoştinţe, experienţe, născociri şi cuceriri, iar avantajele, sfaturile şi încurajările căpătate într-o existenţă atât de bogată în strânse legături de rudenie contează imens. De asemenea, pentru ei familia este deja mai minuţios instruită, părinţii, atât cât este posibil în cazul lor, au învăţat din greşeli (ce-i drept, tot greşelile i-au făcut mai încăpăţânaţi), iar cei născuţi mai târziu stau pur şi simplu încă de la început într-un cuib mai cald, deşi li se poartă de grijă mai puţin; aici avantajele şi dezavantajele variază şi niciodată dezavantajele nu vor atârna mai greu, dar aceşti copii nici nu se sinchisesc de aşa ceva, fiindcă toţi au grijă de ei, în mod involuntar şi de aceea foarte stăruitor şi inofensiv. Dintre şase fraţi, eu sunt cel mai vârstnic; doi fraţi, născuţi la puţin timp după mine, au murit de mici[270] din vina doctorilor, apoi o vreme a fost linişte, eram singurul copil, până când după 4–5 ani au venit mărşăluind la diferenţă de un an, respectiv doi, cele trei surori ale mele. Aşa că am trăit singur

foarte mult timp şi m-am încăierat cu doici, bone bătrâne, bucătărese agresive, guvernante triste, pentru că părinţii mei erau ocupaţi mai mereu la prăvălie. Despre toate sunt multe de povestit. Dar nu în noaptea asta, a cărei a douăsprezecea oră tocmai bate, făcându-mă să tresar. Rămâi cu bine, iubita mea, şi cu riscul de a te trezi, da, cu riscul de a te trezi, te sărut,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 decembrie 1912, vineri

20.XII.12

Iubito, de unde vine însă această nelinişte a ta, oare nu trăim alături împăcaţi, măcar atât cât se poate în amărăciunea asta? Ce te copleşeşte? Tu eşti deopotrivă liniştea şi agitaţia sufletului meu. Ori de câte ori te găseşti într-o astfel de stare, imaginează-ţi bătăile inimii mele! Cu obrajii aprinşi, ţi-am tot citit scrisoarea în speranţa că undeva se va arăta totuşi vreun semn de pace şi de voie bună. Cu siguranţă n-a fost decât capriciul unei seri nefericite; nici agitatul petic de hârtie[271] pe care l-am scris la birou şi pe care ţi-l trimit de asemenea nu mai conţine de fapt adevărul. Căci ştiu, mâine are să vină iarăşi o scrisoare încrezătoare de la fetiţa mea puternică, pe care doar oboseala şi chinul teribil au doborât-o aşa, preţ de-o oră, pe la miezul nopţii.

Cu cea mai bună intenţie am renunţat la cea de-a doua scrisoare zilnică deoarece m-am gândit că amândoi vom dobândi mai multă linişte şi încredere. Faptul de a stabili un contact şi de a-l întrerupe de două ori pe zi era pentru mine îngrozitor şi mă urmărea, mă hăituia neîncetat în fiecare dimineaţă şi-apoi toată după-amiaza. Inutilitatea insistenţei de a obţine imposibilul, adică prezenţa ta, trebuie să mă înspăimânte însă, în mod repetat, şi nu numai pe mine, ci şi pe tine, iubito. Dar poate că ai dreptate. Odată pe zi trebuie să-ţi scriu; altminteri, aş abandona totul şi n-aş mai şti încotro s-o apuc – dar nici astfel n-ajung la prezenţa dorită, aşa că îţi voi scrie tot de două ori dacă asta-ţi aduce măcar un pic de linişte. Aici nu se pune problema dacă am dispoziţia necesară pentru a-ţi scrie, nu despre asta e vorba, ci dacă, scriindu-ţi de două ori pe zi, voi mai găsi măcar într-o oarecare măsură dispoziţia necesară pentru restul lucrurilor care mi se cer din toate părţile. Căci, prin faptul că-ţi scriu de două ori, m-aş lăsa complet descoperit în faţa sentimentului meu foarte profund că sunt în concordanţă cu tine, iar aceasta poate însemna totuşi un risc în depărtarea tristă în care sunt nevoit să trăiesc.

Acum alerg însă din nou, pentru că trebuie să-l asist pe Max la întocmirea unui act notarial. Da, astăzi ai jurat în faţa instanţei[272] şi

iarăşi ai avut neplăceri. Lasă-te sărutată, copilă iubită, palidă şi chinuită! Cel care se iscăleşte aici nu-ţi aparţine ca un lucru din camera ta, ci aşa cum vrei tu şi pentru totdeauna.

Al tău, Franz

(anexată)

Iubito, numai spre a mă uşura, preţ de-o clipă, de grija pe care ţi-o port, îţi scriu pe hârtia asta ce-mi stă la îndemână. Te rog, te rog, nu fi atât de neliniştită, asta nu se poate sfârşi deloc bine. De-aş putea măcar să te aşez aici, pe scaunul de lângă mine, să nu-ţi mai dau drumul şi să te privesc în ochi! Viaţa mea are ceva dintr-o casă de nebuni. Nevinovat şi deopotrivă vinovat, desigur, stau închis nu într-o celulă, ci-n acest oraş, o strig pe fetiţa iubită, vreau să aibă linişte şi fericire, însă, la drept vorbind, nu strig decât la pereţi şi la hârtia asta, în timp ce biata mea fetiţă suferă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20/21 decembrie 1912, vineri/sâmbătă

din 20 spre 21.XII.12

Iubito, este deja a treia seară în care n-am scris nimic, un început prost înainte de Crăciun. Însăşi vacanţa de Crăciun devine problematică; e-adevărat, nunta soră-mii a fost amânată de teama războiului[273] – cred că nu ţi-am scris încă despre asta –, dar este extrem de incert că-mi voi putea lua cele două zile de concediu la care am sperat. Am permanent foarte multe de făcut şi cu cât apar mai multe, cu atât îmi piere cheful sau, mai bine zis, îmi creşte dezgustul. Câtă vreme mă aflu eu însumi la birou, mizez totuşi pe ultima influenţă pe care o mai am şi reuşesc să apăr încă această masă ticsită de restanţe, dar când stau acasă, masa mea rămâne la dispoziţia tuturor şi atunci nu se poate întâmpla altfel decât ca peste zi restanţele să producă neîncetat mici explozii, care se declanşează succesiv, iar asta ar putea deveni foarte neplăcut pentru mine după ce voi reveni. Însă când pun pe hârtie aceste cuvinte, constat că este insuportabil să irosesc cele două zile întrucât atunci n-aş izbuti mai mult decât să-mi apăr masa de scris, aşa că, probabil, mă voi hazarda totuşi să le iau.

Cum stai oare cu munca, fetiţa mea? (Astăzi am sentimentul că acum eşti mai liniştită, mai mulţumită şi că ochii tăi dragi au din nou privirea aceea prietenoasă, dar dominatoare, care m-a afectat pe vecie.) Termini întotdeauna ce ai de lucru? Nu-ţi cad scrisorile sub masă şi nu dispar? Nu există un sertar secret unde lucrurile nerezolvate se înghesuie ca nişte animale scârboase? Ai memorie bună? Eu n-am şi funcţionez doar cu memoria, ce-i drept nelimitată, a şefului meu, care oricum este demn de admiraţie. Dacă se

întâmplă ca el să fi uitat realmente un lucru de care am nevoie, încep să-i ademenesc amintirile cu remarcile mele generale şi nesigure şi nu durează mult până ştie despre ce este vorba. Există persoane cărora, spre a-şi aminti imediat totul, nu le trebuie decât să vadă chipul unui om săritor, fie şi al unuia aşa de neputincios. Eu n-aş putea munci deloc atât de autonom ca tine, ocolesc responsabilităţile precum un şarpe, am de semnat tot felul de lucruri, însă fiecare iscălitură pe care-o evit mi se pare un câştig; de altfel, semnez totul (deşi n-ar trebui de fapt) numai cu FK, de parcă asta ar putea să mă despovăreze; în orice probleme de birou mă simt aşa de atras de maşina de scris şi pentru că sarcina ei este atât de anonimă, mai ales dacă este îndeplinită de mâna dactilografului. Ce-i drept, această prudenţă, altminteri lăudabilă, e completată şi păstrată prin faptul că iscălesc cu FK chiar şi cele mai importante documente, fără a le mai citi până la capăt, şi că, din cauza memoriei mele slabe, tot ce dispare de pe masa mea e ca şi cum n-ar fi existat niciodată pentru mine. Oare toate astea pot să mă recomande pe mine, care am solicitat de curând un loc în biroul tău?

În scrisoarea ta de azi ai pomenit despre un jurnal?[274] Mai există? Îl ţii şi-acum? Şi aşa ai scris, textual, la 15 ani: „Îl iubesc şi niciodată, oricine mi-ar sta în drum...”? Iubito, de te-aş fi cunoscut atunci! N-am fi fost atât de departe unul de altul, cred. Am sta la o masă, ne-am uita pe stradă de la fereastră. N-am tremura unul pentru altul, nimic n-ar fi imposibil. Pe de altă parte – iar asta dovedeşte că totul se petrece în mod necondiţionat –, îmi spun că, din păcate, acum zece ani, ba chiar şi acum doi sau unul, eram în multe privinţe mai bun, dar în esenţă mult mai nesigur şi chiar mai nefericit decât sunt azi şi că, probabil, tot acum a fost momentul potrivit să apară omul pe care să-l iubesc cel mai mult pe-acest pământ.

Astăzi căutam ceva pe masa de scris de-acasă (nici ea nu admite ordinea, n-ai decât să cauţi; doar un sertar este aranjat şi încuiat, acolo se află scrisorile tale) şi am găsit o scrisoare mai veche; datează din perioada aceea de aşteptare ce a durat o lună, şi, fiindcă îţi este adresată, ţi-o trimit, în ciuda stării ei nu foarte bune. Când o citesc (din păcate lipseşte data), constat că printre alte speranţe fără noimă (câte lucruri scriu împotriva voinţei mele numai pentru că ele sunt îmbrâncite afară din mine – prost, jalnic scriitor!), totul a devenit mult mai frumos şi s-ar putea crede că steaua bună ce ne-a călăuzit nu se va stinge niciodată deasupra noastră. Copilă, dar ce ciudat scrii azi! Aş putea dezerta? De sub care drapel? Probabil cel mult de sub drapelul vieţii mele. Iar asta nu se întâmplă în mod voit; în plus, în ciuda întregii amărăciuni, mă simt peste măsură de implicat în luptă. Aşadar, asta nu se petrece cu voia şi din cauza mea.

Şi-acum rămâi cu bine, fetiţo, fetiţo! Îţi doresc o duminică frumoasă, părinţi binevoitori, bucate alese, plimbare lungă şi minte liberă. Mâine voi reîncepe să scriu, vreau să mă aventurez cu toată forţa spre roman.[275] Când nu scriu, simt cum sunt alungat din viaţă de o mână neîndurătoare. Şi mâine voi primi, poate, o scrisoare mai puţin posomorâtă decât cea de azi, *dar la fel de sinceră*, căci menajamentele mă dor mai mult decât adevărul.

Franz

(anexată)

Stimată domnişoară,

Permiteţi-mi să vă scriu, chiar dacă răspunsul dumneavoastră la ultima mea scrisoare este încă foarte incert; faptul de a nu scrie nimic îmi provoacă dureri de cap, mă face să fiu nesigur în legătură cu dumneavoastră şi cu mine însumi. Încep să se nască în mine deprinderi ce mă fac dator să vă scriu. Cum m-ar putea elibera de această îndatorire copleşitoare absenţa răspunsului dumneavoastră? A fost o noapte în care, pe jumătate adormit, vă scriam încontinuu scrisori, iar asta îmi dădea senzaţia unui bocănit mărunt şi neîntrerupt.

FranzK.

(aici este ataşată continuarea scrisorii actuale)

21.XII.12

O anexă din prezent: Te rog ca începând de duminică să-mi scrii acasă, pentru orice eventualitate. Abia de vinerea viitoare aş putea să primesc din nou scrisorile la birou.[276] Şi eu unde să-ţi scriu?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 decembrie 1912, sâmbătă

21.XII.12

Primele salutări de dimineaţă. Tocmai mă pregătesc de o plimbare atât de neobişnuită cum nu-mi amintesc să fi făcut de săptămâni întregi. Poate va dura chiar o oră. Pe urmă îmi voi mai da osteneala să urc o dată şi să cobor pe Alchymistengasse, reprodusă aici.[277]

FK

Ah, iubito, n-ajută la nimic; aşa, deschisă, nu pot expedia cartea poştală.[278] Ce noapte ar mai fi asta în a cărei seară să nu-ţi fi trimis şi să nu fi primit sărutări!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 decembrie 1912,

duminică dimineaţa 22.XII.12

Ştii, iubito, că povestea cu domnul Neble[279] mă face chiar peste măsură de fericit, presupunând că ea a fost singurul motiv al deprimării tale din ultimele zile? Deci asta a fost totul? Fireşte, va fi fost destul de rău. Dar aş fi putut prezice de îndată că vei învinge; pe directorul Heinemann îl invidiez pentru rolul lui minunat, pe care eu l-aş fi jucat şi mai frumos. Aş mai fi spus: „Închideţi odată uşa, domnişoară Bauer!” Şi atunci chiar ar fi trebuit să povesteşti, pentru că în definitiv te-ai ascuns de mine nu mai puţin decât de directorul tău; mă întreb de ce n-am avut voie să aflu povestea acestui Neble încă din prima zi. Dar ce te-aş mai fi ascultat dacă aş fi fost directorul tău! S-ar fi făcut noapte şi dimineaţă, iar personalul deja ar fi venit din nou la muncă şi tu tot ar mai fi trebuit să-mi povesteşti, răspunzând la nesfârşitele mele întrebări. Probabil aş fi făcut mai prost decât directorul un singur lucru: la primele tale lacrimi aş fi simţit nevoia să plâng şi eu într-un mod foarte nedirectorial, în ciuda faptului că de obicei îmi lipsesc lacrimile. Iar pentru a-mi apăra demnitatea, nu mi-ar mai fi rămas altceva de făcut decât să-mi lipesc obrazul de al tău, lăsând lacrimile noastre să se amestece inseparabil. Iubito, iubită Felice! Ce mai neplăceri pe capul tău!

Te înfurii uşor? La drept vorbind, eu nu, însă odată ce mă înfurii, mă simt realmente mai aproape de Dumnezeu decât de obicei. Când sângele se înfierbântă brusc de sus şi până jos, pumnii se strâng în buzunare şi te lepezi de toată stăpânirea de sine pe care ai acumulat-o, iar această neputinţă de a te stăpâni – văzută din cealaltă perspectivă, şi anume din cea adevărată – înseamnă putere, atunci afli că mânia trebuie evitată numai la începuturile ei modeste. Abia aseară am fost pe punctul de a pălmui un om, şi anume nu doar cu o mână, ci cu amândouă, şi nu numai o dată, ci încontinuu. Până la urmă, m-am mulţumit totuşi cu vorbele, dar ele au fost straşnice. Nu este deloc imposibil ca amintirea acestui Neble să fi contribuit şi ea.

după-amiază

Aşa, iubita mea Felice, acum sunt din nou cu tine. Aseară, când mă întorceam din plimbarea aceea lungă, pe care voisem s-o fac singur – dar în drum spre gară m-am întâlnit cu toate rubedeniile, tocmai veneau de la soră-mea care e măritată[280], iar soră-mea cea mai mică şi o verişoară[281] nu m-au slăbit cu rugăminţile şi a trebuit să le iau cu mine –, când mă întorceam deci de la plimbare, mi-a trecut prin minte o întrebare ce nu m-a părăsit multă vreme: dacă nu cumva eşti supărată pe mine din cauza celei de-a doua scrisori de sâmbătă – unde am fost peste măsură de iritat – sau poate nu

chiar supărată (pentru că nu scrisesem totuşi nimic nepotrivit), ci dezamăgită de faptul că nici eu nu sunt persoana nimerită, faţă de care să te acuzi singură şi s-acuzi lumea din jur absolut fără menajamente – şi tocmai acuzaţiile cele mai straşnice aduc cea mai mare uşurare. Iar aseară grijile mele n-au fost total neîndreptăţite, din câte-mi dau seama din scrisoarea pe care mi-ai trimis-o expres. De exemplu, acolo scrie: „Astăzi, când a sosit scrisoarea ta cu poşta de la ora 10, am fost chiar mai tristă, mai îngrijorată decât înainte". Ce iubit minunat este acela care-i scrie asemenea epistole iubitei lui, sporindu-i mâhnirea! Nu, ascultă, iubito, mi-ai spus deja adesea că nu mă părăseşti, dar vreau să fiu foarte aproape de tine absolut în toate privinţele, nu-mi lua nimic din ce-i al tău, deci nici măcar acuzaţiile tale! Rămâi a mea în întregime, iubito, rămâi a mea aşa cum eşti! Nu ţi-aş clinti niciun firişor de păr. Nu te înveseli când nu eşti bine dispusă! Spre a fi voioasă nu-i suficient să iei o decizie, mai trebuie şi împrejurări vesele. Nu-mi vei plăcea nicidecum mai mult dacă vei arăta mai bine, ci-mi vei plăcea numai aşa cum eşti în momentul de faţă. Când sunt cu tine, mă simt prea aproape ca relaţia dintre noi să poată fi influenţată de nişte deosebiri ce privesc starea ta de moment sau aspectul tău. Voi fi de-a dreptul nefericit dacă vei fi nefericită, iar dragostea pentru tine, precum şi egoismul mă vor determina să alung nefericirea – n-ai să observi un alt efect al acesteia, exceptând cazul scrisorilor grăbite, mâzgălite în timpul zilei, atunci când nu pot depăşi emoţia imediată şi nesemnificativă. De altfel, încă o avertizare în ceea ce priveşte scrisul de două ori pe zi.

Şi eu nu mă plâng oare? E-aproape un urlet deja! Ieri, bunăoară, m-am prăbuşit epuizat la birou. Îmi simţeam capul greu, mi-era foarte somn (deşi n-am scris nimic de atâtea nopţi, doar ţie), unde mă rezemam, acolo rămâneam proptit, mi-era teamă să mă aşez în fotoliu, trăiam cu spaima că nu mă mai pot ridica, iar când citeam nişte acte, ţineam stiloul numai de capătul de jos, ca să mă-mpungă în tâmplă şi să rămân treaz; pe urmă am dormit puţin după-masă, însă nici seara nu m-am simţit mai bine; de aceea m-am plimbat, dar n-am dormit decât foarte superficial, parcă aş fi stat de veghe. Să ne-mbrăţişăm, iubito, dacă nu cu braţele, măcar cu tânguirile!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22/23 decembrie 1912, duminică/luni

22-23.XII.12

Iubito, sunt destul de confuz, nu-mi lua în nume de rău că am să scriu neclar. Îţi scriu fiindcă sunt preocupat numai de tine şi trebuie să mă exteriorizez cumva. Duminică am hoinărit într-o stare jalnică,

am stat mai mult cu oamenii, n-am dormit deloc, am apărut pe neaşteptate la nişte cunoscuţi şi am plecat pe neaşteptate; probabil nu m-am mai purtat aşa de luni întregi. N-am mai scris de prea mult timp şi mă simt cam desprins de lucrările mele, adică pierdut. La aceasta se adaugă faptul că acum a venit mult dorita vacanţă de Crăciun şi sunt pe cale s-o irosesc ca un ticălos. Fireşte, printre toate astea se furişează şi gândul că aş putea fi cu tine la Berlin, unde este cel mai bun refugiu al meu; or, în loc de asta, eu mă agăţ de Praga, ca şi cum m-aş teme că altfel voi rămâne fără ultimul adăpost sigur şi de parcă tu ai fi chiar aici, la Praga.

Iubito, aseară, când m-am întors acasă atât de bine dispus şi am găsit pe masă telegrama ta, nu m-am speriat deloc, tu, suflet compătimitor, căci am ştiut imediat că nu putea conţine altceva decât o consolare, iar pe urmă, când am văzut că era chiar aşa, am sărutat îndelung, cu ochii închişi, hârtia aceea străină, până ce asta nu mi-a mai fost de ajuns şi mi-am lipit-o, toată, de obraz.

Cu certitudine nu vei ghici, iubito, când am scris cele de mai sus. Să fi fost ora 4. Copleşit de telegramă, mă culcasem foarte devreme, înainte de 9 (mă port cu mine cam despotic); m-am sculat la două şi m-am gândit la tine şi la o posibilă călătorie la Berlin; eram treaz, deschisesem ochii, dar fiindcă mă aflam încă sub influenţa somnului, imaginile se derulau neîncetat şi oarecum feeric. Totul se lega frumos, uşor şi imperturbabil, automobilele alergau ca îndrăgostiţii, se putea vorbi atât de bine la telefon de parcă ne-am fi ţinut de mână în timpul convorbirii, prefer să nici nu mă mai gândesc la asta – dar, pe măsură ce mă trezeam, deveneam tot mai agitat; apoi, pe la 4, m-am dat jos din pat, am făcut gimnastică, m-am spălat şi am scris două pagini pentru mine[282], însă le-am abandonat şi pe ele din cauza neliniştii; pe urmă am scris cele două pagini de mai sus, dar am renunţat şi la acestea şi fiindcă-mi vâjâia capul, m-am întors în pat, unde am rămas întins până la 9 dimineaţa, căzând într-un somn profund, în timpul căruia, de altfel, ai apărut şi tu pentru o scurtă discuţie într-o familie de prieteni. – Fireşte, tot acest mod de viaţă bizar este motivat numai de faptul că, în primul rând, n-am mai scris nimic de multă vreme şi-n al doilea rând, mă simt aproape liber, fără să mă fi pregătit până acum în vederea acestui lucru.

Iubită Felice! Al tău, Franz.

Aşa suntem împreună, cel puţin aici.

Tocmai a sosit scrisoarea ta de sâmbătă noaptea. La ea voi răspunde abia după prânz; altminteri, n-ai mai primit scrisoarea asta la timp, adică la ora 9. Se va îndrepta oare totul acum, aşa cum pare în urma acestei scrisori? Să dea Dumnezeu! În rest, fermitatea şi buna dispoziţie din scrisoarea ta mă fac să-mi fie ruşine, dar mă

voi redresa şi eu. Ah, dacă ar şti domnişoara Lindner[283] ce greu este să scrii atât de puţin cum fac eu!

De curând ai pomenit despre o bombă ce stătea să explodeze.[284] Intrarea mamei tale te-a întrerupt din scris. Cum a fost cu bomba aceea? – Lasă-mă, iubito, să-ţi spun mai bine cu sărutări decât cu vorbe cât te iubesc.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 decembrie 1912, luni

23.XII.12

Iubită Felice, aceste două zile preţioase[285] le-am împărţit astfel încât dimineaţa să mă duc o clipă la birou, ca să văd corespondenţa, iar în rest să trăiesc precum un om liber. Sâmbătă şi duminică am pierdut timpul, exceptând faptul că am scris puţin în cursul nopţii, însă nu-i aşa de grav, iubito. Spune-mi că nu este încă aşa de grav.

De altfel, încep să mă desfăt treptat cu acest trai bun, iar harababura zilei de ieri şi confuzia nopţii dispar încetul cu încetul. Ce zici despre ideea mea de a comanda înrămarea telegramei tale de ieri, pe care s-o agăţ deasupra mesei mele de scris? Din scrisoarea ta de sâmbătă noaptea înţeleg că ţi-a venit ideea să-mi telegrafiezi încă de sâmbătă? Totuşi, la ce te-ai gândit, iubito, când ai trimis telegrama, deoarece nu puteai bănui nicicum importanţa pe care ea a dobândit-o pentru mine, mai ales fiindcă scrisoarea mea, pe care o primiseşi de dimineaţă, era, din câte-mi amintesc, relativ calmă? Şi, în afară de asta, voiai iniţial să expediezi telegrama în cursul dimineţii. Dacă aş fi primit-o însă de dimineaţă, ea ar fi fost pentru mine doar (doar, doar!) semnul dragostei şi al bunătăţii tale, dar seara (se pare că ai trimis-o la ora 4) ea mi-a ridicat moralul, cu care eram pur şi simplu la pământ. Proximitatea unei asemenea telegrame înseamnă cu totul altceva decât depărtarea din care de-abia vin încoace scrisorile. Acum ştiu şi că ţi-a fost bine, aşadar că amândurora ne-a fost bine până la 4 după-masa, chiar dacă n-am primit încă scrisoarea de duminică. Ea a sosit, poate, ulterior la birou, de dimineaţă nu era acolo; oricum voi mai căuta, este posibil ca tu să fi greşit adresa. În orice caz, scrisoarea din noaptea asta am s-o trimit pe adresa ta de-acasă.

Planurile tale sunt excelente, iubito, şi, dacă ai să le respecţi întocmai, voi avea o iubită model. Dar aşa şi trebuie să fii când ai un iubit ca vai de el. Dacă n-ai obrajii rumeni, cum să le dau paloare? Fiindcă asta-i totuşi menirea mea. Dacă nu eşti proaspătă, cum să te obosesc, iar dacă nu eşti veselă, cum să te întristez? Iubito, iubita mea, din dragoste, doar din dragoste aş dansa cu tine, deoarece acum simt că dansul – această îmbrăţişare şi rotire totodată – ţine

inseparabil de dragoste şi este adevărata şi nebuna ei expresie. Ah, Doamne, am scris mult în această epistolă, însă mi-e gândul numai la dragoste, precum şi la ceea ce am de împărtăşit.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23/24 decembrie 1912, luni/marţi

din 23 până pe 24

Iubito, cum ar fi dacă n-aş mai putea scrie? Se pare că a venit momentul; de o săptămână şi mai bine nu-mi reuşeşte nimic, în ultimele zece nopţi (când am lucrat, ce-i drept, foarte fragmentat) m-am ambalat o singură dată, asta a fost totul. Sunt obosit încontinuu, mă zăpăceşte o somnolenţă permanentă, simt o presiune undeva, sus, în dreapta şi-n stânga craniului; ieri am început o scurtă povestire pe care o îndrăgeam mult şi care părea să se deschidă dintr-odată în faţa mea, dar astăzi s-a închis complet. Când întreb cum va fi, nu mă gândesc la mine, am trecut chiar prin perioade mai grele şi supravieţuiesc încă, iar dacă n-am să mai scriu pentru mine, voi avea mai mult timp să-ţi scriu ţie, să mă bucur de apropierea ta imaginară, cucerită prin scris, dobândită prin reunirea tuturor forţelor sufleteşti – însă tu, tu nu mă vei mai putea iubi. Nu fiindcă nu voi mai scrie pentru mine, ci fiindcă nescriind, devin mai rău, mai dezlânat, mai nesigur, iar un asemenea om n-are să-ţi placă deloc. Iubito, dacă-i faci fericiţi pe copiii sărmani de pe stradă, fă-mă şi pe mine, nu sunt mai puţin sărman decât ei! Tu nici nu ştii cât de aproape mă simt de bătrânul care se întoarce seara acasă fără să fi vândut nimic – fii deci alături de mine aşa cum ai fost lângă toţi, chiar dacă mama ta are să se supere din cauza mea la fel ca din pricina celorlalţi (negreşit, fiecare are necazurile lui, prin urmare şi pe părinţi îi supără nevinovăţia copiilor): ca să n-o mai lungesc cu rugăminţile, spune-mi că vei continua să mă iubeşti orice s-ar alege de mine, că-mi vei păstra dragostea cu orice preţ, iar eu mi-aş asuma orice umilinţă – dar încotro s-o apuc?

Iată deci sfera gândurilor acestui creier care se odihneşte în vacanţă! În astfel de împrejurări n-am oare toate motivele să mă duc cuminte la birou, să prelucrez cu viteza vântului toate restanţele şi să devin un funcţionar ordonat şi grijuliu, căruia îi stă capul numai la treabă? Rămâne o singură obiecţie: poate că aceste prime două zile libere mă zăpăcesc şi de-atâta grabă nu mai ştiu cu ce să încep; în definitiv, nu prea îmi amintesc să fi avut un Crăciun mai bun (mâine voi răsfoi un pic, pentru tine, vechiul meu jurnal) – dar această obiecţie nu prea trebuie pusă la inimă. Ca peste tot, şi aici singura alternativă valabilă este „ori… ori”. Ori pot să fac ceva,

ori ba, iar de data asta rămâne ultimul „ori”. Totul poate fi depăşit cu condiţia ca după întrebarea: „Mă iubeşti, Felice?” să urmeze o infinită succesiune de răspicate răspunsuri afirmative.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 decembrie 1912,

marţi

Ieri, adică luni, am primit doar scrisoarea ta de sâmbătă; azi, marţi, absolut nimic. Cum să mă împac cu această situaţie? Ce-aş mai preţui cele mai scurte salutări trimise pe o carte poştală! Iubito, să nu înţelegi că aici îţi reproşez ceva, nu despre asta este vorba, ci despre dragoste şi despre neliniştea ei; în tot ce scriu, numai asta spun. (Aseară n-am găsit la birou nimic de la tine.)

24.XII.12

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 decembrie 1912,

marţi

Deoarece am reuşit în sfârşit să scriu un pic pentru mine, capăt curaj, îţi prind braţele (mai delicat decât le ţin la acest interogatoriu ce trebuie să aibă loc n-am ţinut încă pe nimeni) şi-ntreb privind în ochii tăi dragi: „Felice, în ultimele trei luni a fost vreo zi în care tu să nu fi primit nicio veste de la mine? Vezi măcar că n-a existat o asemenea zi? Însă pe mine mă laşi astăzi, marţi, fără nicio veste, de duminică de la 4 nu ştiu nimic de tine; până mâine la remiterea corespondenţei sunt nu mai puţin de 66 de ore în care am făcut tot felul de supoziţii, când bune, când rele”. Iubito, nu fi supărată pe mine din cauza acestor vorbe, dar 66 de ore înseamnă realmente o perioadă lungă. Sunt într-adevăr foarte conştient de toate opreliştile pe care le-ai întâmpinat, este Crăciunul, aveţi musafiri, pe poştă nu te poţi baza (poate că nici scrisoarea mea n-a sosit la timp), dar sunt totuşi 66 de ore! Şi-n ciuda acestui fapt... Trebuie să mai spun ceva, înainte de a mă duce la culcare: suport încă relativ bine absenţa unei scrisori în zilele libere. Deşi n-am primit nicio veste de la tine, sunt totuşi liber, nimic nu mă împiedică să mă gândesc la tine neîncetat şi chiar dacă asta nu-i decât o legătură unilaterală, ea este oarecum suficientă, ajunge aproape până-n camera ta, atât de puternice, de necesare şi autoritare sunt forţele care o alcătuiesc. Când nu-mi poţi da nicio veste, iubito, fă în aşa fel încât să nu aflu nimic despre tine duminica sau într-o zi de sărbătoare. De aceea a fost suportabil şi azi, n-a fost chiar aşa de rău cum ai putea crede

după tonul grav de la începutul scrisorii. Numai în zilele de lucru lipsa veştilor aşteptate este îngrozitoare. Căci atunci îmi este interzis să mă gândesc la tine, toată lumea are de la mine pretenţii ce mă dezgustă, scrisoarea sau cartea ta poştală îmi dau siguranţă, nu trebuie să mă gândesc la tine, este suficient să bag mâna în buzunar, să simt hârtia pe care ai scris tu, şi ştiu că te gândeşti la mine, că trăieşti spre norocul meu. Dar dacă buzunarul e gol, iar capul în care gândurile la tine o ţin tot într-o goană trebuie să fie oricând pregătit pentru munca de birou, se naşte un contrast grav şi-atunci, crede-mă, iubito, îmi este extrem de greu să răzbesc. – Odată, mai demult, când n-am primit o scrisoare a ta, ţi-am scris că nu mai aştept niciuna şi totul se va fi terminat. Astăzi zic: este adevărat, corespondenţa ar putea înceta, dar ar trebui să fim atât de aproape unul de altul încât nu numai să nu mai fie nevoie să ne scriem, ci să fie posibil ca nici măcar să nu vorbim, din cauza apropierii prea mari. Acum mi-am amintit: astăzi este noaptea sfântă. Ea a trecut pentru mine fără sacralitate, până la acest sărut de rămas-bun.

Franz

De vineri mă întorc la serviciu.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 decembrie 1912,

miercuri, 25.XII.12 ora 3 după-amiază

Nu de dragul scrisului îţi scriu acum, iubito, aceste câteva cuvinte pe care le vei primi, oricum, odată cu o ulterioară scrisoare mai amănunţită, ci-ţi scriu ca să simt din nou legătura cu tine şi să fac efectiv ceva pentru această legătură. I-am zgâlţâit poştaşului toată corespondenţa de Crăciun când i-am cerut furios scrisorile mele; mă aflam chiar pe scări, voiam să plec, deja abandonasem orice speranţă, era la amiază, pe la douăsprezece şi un sfert. Iată, în sfârşit, minunata corespondenţă, începutul sărbătorilor de Crăciun, două scrisori, o carte poştală, o poză, flori. Iubito, trebuie să te sărut dezlănţuit, cum altfel să-ţi mulţumesc când mâna mi-e lipsită de vlagă!

Aşa, acum mă duc la plimbare cu un prieten despre care poate că nici nu ţi-am scris încă – Weltsch[286]. Oricum, trebuie să plec, fiindcă tocmai au venit nişte rude cu voci extrem de stridente, casa se cutremură, mă strecor nevăzut şi neauzit prin antreu. De-aş fi totuşi cu tine! De dragul tău mi-aş domoli chiar şi fuga pe scări. Căci am obiceiul să cobor scările alergând nebuneşte – e singurul sport pe care-l practic; de altfel, eu l-am inventat – ceea ce îi înspăimântă pe toţi cei care urcă. Afară este vreme frumoasă. Dacă te-ai întrema cum trebuie, iubito! Fiecare clipă a acestor zile de Crăciun mă

bucură de două ori mai mult când mă gândesc că te poţi odihni şi întrema. Deci să nu-mi scrii, dar trimite-mi eventual o telegramă, dacă este posibil. Şi eu aş proceda ca mama ta, care-ţi stinge lumina în fiecare seară; dacă ea ar şti asta, probabil că ar lăsa lumina aprinsă, însă atunci aş face şi eu la fel.

Franz

Ţi s-au înmânat măcar cele două scrisori pe care ţi le-am trimis acasă? Mi se pare că erau scrisori destinate cât se poate de puţin lecturii altora.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25/26 septembrie 1912, miercuri/joi

din 25 spre 26.XII.12

Romanul[287] a mai avansat un pic, mă agăţ de el fiindcă povestirea m-a respins. Când m-am apucat de ea, aveam însă pretenţii prea mari de la mine; încă de la început urmau să vorbească patru personaje şi să participe activ la toată acţiunea. Dar eu nu pot cuprinde cu privirea atâţia oameni decât atunci când ei se ridică şi se dezvoltă pe parcurs, din torentul povestirii. Chiar de la început am ţinut sub control, din păcate, doar doi, or, dacă se îmbulzesc patru inşi şi vor să apară, însă eu am ochi numai pentru doi, se naşte de-a dreptul o tristă confuzie colectivă. Cei doi vor şi nu vor să se demaşte. Dar privirea mea rătăcitoare poate înşfăca şi umbrele acestora; în schimb, cele două personaje certe încep să devină nesigure în singurătatea lor temporară şi până la urmă totul se năruie. Păcat!

Acum sunt însă într-adevăr prea ostenit, n-am dormit deloc în timpul zilei din cauza tuturor perturbărilor posibile; în zilele lucrătoare dorm mult mai mult. Am să-ţi spun atâtea şi-acum oboseala asta mă dă peste cap. În loc să scriu la roman, ţi-aş fi scris ţie, cum îmi doream aşa de mult. Îmi venea să-ncep scrisoarea şi să mă pregătesc să scriu sărutând cu pasiune hârtia pe toate părţile, fiindcă ea va ajunge în mâinile tale. Dar acum sunt obosit şi apatic şi mai mult decât de sărutări aş avea nevoie de privirea ta plină de viaţă, aşa cum o întrezăresc din fotografia primită azi. Astăzi îţi spun doar ce obiecţii am în privinţa pozei; privirea ta nu vrea să mă întâlnească, trece mereu dincolo de mine, sucesc poza în toate părţile, însă tu găseşti de fiecare dată o posibilitate de a privi în lături, cu calm şi parcă premeditat. Ce-i drept, îţi pot acapara toată faţa acoperind-o cu sărutări, şi aşa fac şi am să te sărut din nou până voi adormi, şi vreau s-o mai fac iarăşi când mă voi trezi. Dacă asta are vreo importanţă, gura mea îţi aparţine pe de-a-ntregul; de obicei, eu nu sărut pe nimeni, nici părinţii, nici surorile, iar mătuşilor neînduplecate le ofer un obraz ce se retrage crispat.

26.XII.12 joi dimineaţă

În sfârşit, în poza asta îmi apari aşa cum te-am văzut; desigur, nu cum te-am văzut prima oară (fără jachetă, cu capul gol, neîngrădit de pălărie), ci aşa cum erai tu când te-am pierdut la intrarea în hotel şi când am mers lângă tine pe Corso; atunci nu mă simţeam legat de tine, dar nu ceream altceva decât cea mai trainică relaţie. Acum mi-am adus aminte: n-ai cumva obiceiul să-ţi tot îndepărtezi părul de pe frunte, mai ales când ţii în mână o poză, de pildă, şi dai să te uiţi în jos? Mă înşală memoria? Fiindcă aşa te văd uneori. Iată deci şi pălăria pe care eu, ca un orb, o credeam albă pe dedesubt. Însă bluza este probabil alta, cea de la Praga era totuşi albă. Acum te-am sărutat, iar după aceea zâmbetul tău a licărit şi mai prietenos decât mai-nainte. Ce zici, iubito, copilă iubită, despre acest comportament al pozei tale? Cel puţin în zilele următoare nu voi purta în buzunar portofelul cu poza ta, ci am să-l ţin strâns în pumn, să mă sprijine, să mă ocrotească şi să mă întărească. Acest gest ar părea ciudat dacă posesorul unei asemenea fotografii n-ar trebui să le ţină piept tuturor. Iar tu, iubito, te-ai mai întremat un pic? Nu te hăituiesc prea mult rudele? Nici n-ai fi avut timp de mine dacă aş fi venit la Berlin. Dar ce spun eu? Aşa vreau oare să pun capăt reproşurilor pe care mi le adresez? Şi-n definitiv, nu am avut dreptate când am zis să nu vin la Berlin? Totuşi, când te voi vedea în sfârşit? La vară? De ce însă tocmai la vară dacă nu te-am văzut de Crăciun? Acum este o dimineaţă însorită, am dormit destul de bine, dar sunt mai şovăielnic decât în toiul nopţii. Referitor la mama ta, aş fi avut de scris multe, însă le las pentru epistola următoare. Ciudată bucuria cu care devorez tot ce-mi scrii în legătură cu remarcile mamei tale despre mine! Pe de o parte, este bucuria de a fi atacat cu atâta ostilitate (deşi cu cele mai bune intenţii), iar pe de altă parte, bucuria de a fi apărat cu atâta străşnicie şi dragoste. Dar asta nu explică toată această bucurie.

Aş vrea să fiu pomenit mereu în familia ta. Ce dorinţă absurdă!

Acum se apropie deja prânzul. Hai, sus! Adio, Felice! Fotografia în portofel! Scrisoarea în plic şi fuga la gară, s-o expediez!

Franz

Anexez o felicitare de Crăciun, primită din ultimul sanatoriu în care am stat[288]; ea a sosit odată cu fotografia ta. Vezi dar cum am vrut să mă las vindecat de o credinţă stranie printr-un vicleşug absolut diavolesc. Nici nu mi-a fost de mare ajutor.

Îmi mai vine în minte ceva care nu suferă amânare: iubito, sper că nu i-ai dăruit până la urmă surorii tale bluza pe care ai purtat-o atunci la Praga!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26/27 decembrie 1912,

joi/vineri din 26 spre 27.XII.12

Portofelul ăsta mic pe care mi l-ai trimis este o minune. Mă face alt om, mai liniştit, mai bun. Faptul că-ţi pot privi poza oriunde mă aflu sau măcar pot scoate portofelul (metoda de a-l păstra permanent în mână n-a corespuns aşteptărilor) este, la rându-i, o nouă fericire pe care ţi-o datorez. De fiecare dată când mă uit la poza ta – acum o am în faţă –, mă tot mir cât de mult ne potrivim amândoi. Cum, dincolo de tot ce se poate vedea aici, dincolo de chipul drag, de privirea calmă, de zâmbetul tău, de umerii (înguşti, la drept vorbind), care ar trebui strânşi în braţe cât mai degrabă, cum, dincolo de toate acestea, acţionează forţe atât de apropiate şi de indispensabile mie şi cum toate constituie un mister pe care un om neînsemnat ca mine nici n-ar avea voie să-l privească, ci doar să se cufunde în taina aceasta, cu supunere.

Dar n-ajung deloc să continuu scrisoarea, aşa de tare mă adâncesc în poza ta. Poate că nu asta ai avut în vedere, iubito, când mi-ai dăruit fotografia. Mă gândesc că ea mă va ajuta în toate cele, că mâine mă voi descurca mai bine în oribilul meu birou şi voi scoate din maldărul de acte restanţele cele mai vechi, chiar dacă le voi apuca doar cu vârful degetelor; în plus, m-am decis, ceea ce nu e puţin lucru, ca orice ar fi, să nu mai încep niciodată să scriu după zece seara şi niciodată să nu mai rămân treaz peste două noaptea (afară de cazul în care am liber a doua zi); în fine (fac toate astea pentru a deveni demn de darul tău), regret amarnic scrisoarea pe care ai primit-o în a doua zi de Crăciun, ceartă-mă doar în scrisoarea pe care o voi primi mâine şi pe care o aştept cu teamă şi cu bucurie, dojeneşte-mă cât poţi numai în scrisoarea aceea! Cineva care-i face iubitei reproşuri neîntemeiate şi-i tulbură cu stupizenii somnul de dimineaţă într-o zi de sărbătoare merită nu doar să fie certat, ci (spre a spune ceva foarte grav, aproape insuportabil) să nu mai primească nicio scrisoare timp de două zile. Deci nu te nelinişti, iubito, nu voi mai fi aşa de abătut, iartă-mă, tot răul pe care ţi-l fac are o singură origine, dragostea pentru tine! Poate uneori te mâhnesc fără să-mi dau seama, dar caută motivul doar în dragostea mea şi-l vei găsi cu siguranţă acolo, urmând o cale complicată (însă aşa sunt eu).

Nici de data asta n-am scris nimic, absolut nimic, nici măcar despre modul în care mi-am petrecut zilele libere. Dar acum, poza ta ştie totul. Dacă treci pe la fotograf, spune-i că niciuna dintre pozele pe care le-a făcut nu este sărutată aşa de mult ca aceasta.

Franz

Praga, 27/28 decembrie 1912, vineri/sâmbătă

noaptea de 27 spre 28.XII.12

Iubita mea, dacă portofelul pentru care-ţi sunt recunoscător are să reziste mult în urma solicitării imense la care îl supun, atunci este un portofel bun. Câteodată, dorul de tine mă sugrumă. Atunci portofelul se deschide brusc, iar tu te arăţi imediat, binevoitoare şi drăgălaşă, privirii mele nesăţioase. Când stau sub lumina felinarelor de pe stradă, lângă vitrinele luminate, la masa de scris de la birou, sau când mă opresc dintr-odată pe coridor, ori zăbovesc lângă dactilograful ce-a aţipit, sau mă duc la fereastra camerei de zi în timp ce o societate numeroasă sau rubedeniile umplu odaia în spatele meu, atunci... iubito, iubito, nici acest scurt cuvânt n-aş fi în stare să-l pronunţ ori de câte ori mă gândesc la tine, fiindcă adesea nu mă pot gândi la tine decât strângând din dinţi. Iar faptul că poza asta mică e atât de inepuizabilă mă face, desigur, să mă bucur şi, deopotrivă, să sufăr. Ea nu dispare, nu piere ca o vietate, ci se păstrează pentru totdeauna şi rămâne o permanentă consolare ce nu vrea să răzbată în mine, dar nici nu mă părăseşte.

Bineînţeles, mi-am spus numaidecât (din egoism, din şiretenie, din prezenţă de spirit!) că, odată constatat efectul miraculos al fotografiilor, trebuie să-ţi trimit neapărat şi eu poza mea. Am alergat de îndată la fotograf pentru a-mi comanda o poză de aceleaşi dimensiuni, dar fotografii noştri la minut se mişcă mai încet decât ai voştri: poza va fi gata abia peste o săptămână. Pe lângă asta, ideea ta, iubito, m-a prins cu o asemenea lăcomie încât îţi propun să facem schimb de poze în fiecare lună. Totuşi, nu eşti mereu la fel, anotimpul avansează, porţi alte haine – nu, iubito, îţi cer prea mult şi mă rătăcesc. Trebuie să fiu mulţumit că am poza asta mică, pentru care s-ar cuveni să-ţi mulţumesc iar şi iar în fiecare scrisoare.

La drept vorbind, scrisoarea ta de joi, întreruptă după primele cinci cuvinte, arată îngrozitor în primul moment, de parcă o forţă rea te-ar fi ţinut de mâini sau ţi-ar fi făcut ceva şi mai grav. Apoi mi-am zis însă că tot tu ai scris plicul, ai anexat foaia de ziar[289], probabil tot tu ai pus şi scrisoarea la poştă, deci nu se va fi întâmplat nimic rău şi pot aştepta mâine o nouă scrisoare.

Nu prea pricep de ce mama ta se poartă atât de tiranic cu tine; în schimb, o înţeleg foarte bine în toate celelalte privinţe. Datorită faptului că te întreţii singură n-ai oare o poziţie privilegiată acasă, chiar faţă de sora ta[290], care, din câte-mi dau seama, munceşte numai în gospodărie? Şi această poziţie aparte nu e respectată de nimeni? Aşadar, în vreme ce mama ta pare să comită o mare nedreptate subapreciindu-ţi munca, ea are dreptate în toate celelalte privinţe. A avut dreptate la mare când s-a ţinut scai de tine (ah, ce voia tânărul ăla, goneşte-l odată!); are dreptate ori de câte ori se supără din cauza scrisorilor mele (poate şi din pricina

acesteia, deşi îi dă dreptate), iar acum eu n-aş putea s-o conving de necesitatea lor decât cel mult în vis; în fine, are dreptate – şi câtă dreptate are! – când consideră că, în afara căsătoriei, orice alt mod de viaţă între un bărbat şi o femeie este o nesăbuinţă. De pildă, nu m-am declarat eu deseori un nesăbuit?

Ancheta din *Berliner Tageblatt* ai împăturit-o fără o vorbă. Este realmente cel mai bun lucru pe care-l puteai face. Acolo sunt puse întrebări absolut neroade! Ziarul capătă astfel un aspect oarecum uman, deşi idiot. Toate răspunsurile din care nu reiese stupizenia întrebărilor sunt proaste fiindcă nu se potrivesc cu întrebările. Totodată, la aceste întrebări e-atât de uşor de răspuns încât eu răspund identic la amândouă: deci şi „el” trebuie să fie drăguţ, pe când „ea” nu trebuie să fie nici mai mult, nici mai puţin decât exact aşa cum este.

Dar, dacă ea-i aşa, atunci nu mă mai pot despărţi de ea în noaptea adâncă şi i-aş scrie tot mereu, în speranţa absurdă că astfel am s-o fac să-mi apară în carne şi oase.

Poate ai primit deja *Culmea sentimentului*. Grafia diferită din dedicaţie se explică prin faptul că această carte este unul dintre cele 20 de exemplare de lux ce au purtat de la bun început semnătura lui Max. Pentru că asta lăsa însă impresia de indiferenţă, i-am cerut lui Max s-o completeze conform adevărului.

Astăzi am primit o scrisoare de la Löwy[291]; o anexez ca să vezi cum scrie. Acum câtăva vreme i-am găsit adresa – dar nu ţi-am mai spus – şi între timp am şi primit nişte scrisori de la el. Toate sunt monotone şi pline de tânguieli; bietul om nu poate fi ajutat; acum face naveta neîncetat între Leipzig şi Berlin[292] – zadarnic. Scrisorile lui anterioare erau cu totul altfel, mult mai însufleţite şi mai încrezătoare; poate că este într-adevăr pe ducă. Tu l-ai considerat ceh; nu, e rus[293]. – Adio, iubito, orice s-ar întâmpla, ne vom gândi cu drag unul la altul, nu-i aşa? Unde ţi-e gura?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28/29 decembrie 1912, sâmbătă/duminică

din 28 spre 29.XII.12

Copila mea iubită, în romanul meu[294] se petrec lucruri chiar foarte instructive. Ai văzut vreodată demonstraţiile care au loc în oraşele americane în ajunul alegerii unui judecător de ocol? Cu siguranţă la fel de puţin ca mine, dar în romanul meu aceste demonstraţii sunt în plină desfăşurare.

Deocamdată, doar câteva cuvinte, iubita mea; e-aproape două deja, iar de vreo săptămână capul îmi vâjâie regulat, ori de câte ori mă duc la culcare după ora două. Suport oare tot mai puţin să stau

treaz noaptea, în loc să mă obişnuiesc cu veghea? Căscatul meu la serviciu este de-a dreptul scandalos, casc în faţa directorilor, a şefului, a clienţilor, pe scurt, în faţa oricui îmi iese în cale. Însă sper să mă redresez culcându-mă la ora două.

Iubito, să-ţi mai spun cât de jalnic sunt? Nu s-ar cădea mai degrabă să trec sub tăcere acest lucru, pentru a nu-ţi strica părerea despre mine? Dar cum să n-o spun de vreme ce formăm totuşi un întreg, măcar atât cât este posibil în condiţiile în care avem timpul şi spaţiul drept duşmani? Deci trebuie s-o spun.

Cea de-a doua scrisoare a ta de astăzi m-a făcut gelos. Te miri şi crezi că n-ai citit bine? Da, gelos. Toate epistolele în care sunt pomeniţi atâţia oameni – aşa cum se întâmplă, de exemplu, în cea de azi – mă lasă fără apărare în faţa geloziei. Acum îmi aduc aminte că tot o scrisoare ca asta m-a făcut să turbez încetul cu-ncetul şi a avut drept urmare epistola aia oribilă pentru care rămân pe veci vinovat faţă de tine. Aşadar sunt gelos pe toţi oamenii din scrisorile tale, pe cei numiţi şi pe cei nenumiţi, pe bărbaţi şi fete, pe oamenii de afaceri şi pe scriitori (fireşte, pe aceştia din urmă în mod cu totul deosebit). Sunt gelos pe reprezentantul de la Varşovia (dar poate că „gelos” nu este cuvântul potrivit, mai curând doar „invidios”), sunt gelos din pricina oamenilor care-ţi oferă posturi mai bune, sunt gelos din cauza domnişoarei Lindner (Brühl şi Grossmann[295] sunt nişte fetiţe, pe ele le las puţin să se bucure de tine), sunt gelos pe Werfel, Sofocle, Ricarda Huch, Lagerlof şi Jacobsen[296]. Gelozia mea se bucură copilăreşte de faptul că îl numeşti pe Eulenberg Hermann, şi nu Herbert, în timp ce Franz, neîndoielnic, ţi-e întipărit în memorie. (Ţi-au plăcut *Siluetele*[297]? Le găseşti concise şi clare? Nu-l ştiu în întregime decât pe *Mozart*[298]; Eulenberg – nu, nu este praghez, e din Renania – l-a citit aici, dar cu greu am reuşit să-l suport, o proză fără respiraţie şi lipsită de puritate. Dramele lui vor fi fiind însă cuceritoare, nu le cunosc. Da, acum îmi amintesc că am citit în *Pan* o scriere bună în multe privinţe, cred că se intitula *Scrisoarea unui tată către fiul lui*[299]. Dar, fireşte, în starea de spirit în care mă aflu acum îi fac o mare nedreptate, nu-ncape nicio îndoială. *Să nu citeşti însă* Siluetele! Or, eu văd că eşti chiar „total entuziasmată” de el. Auziţi, oameni buni, Felice este entuziasmată de el şi chiar total entuziasmată, iar eu mă dezlănţui aici împotriva lui în toiul nopţii! Dar în scrisoarea ta apar şi alţi oameni, m-aş încăiera cu absolut toţi, nu spre a le face vreun rău, ci pentru a-i împinge departe de tine, pentru a te recupera de la ei, pentru a citi doar scrisori în care este vorba numai despre tine, despre familia ta, despre cele două micuţe[300] şi fireşte, fireşte, despre mine. Iubito, nu-s însă chiar nebun, vreau să aud totul; copleşit de iubire, am pătruns prea mult în sufletul tău ca să mai pot fi cu-adevărat gelos (dacă vei citi *Siluetele*, sunt sigur că până la urmă vom împărţi aversiunea mea şi

entuziasmul tău, adică mă va entuziasma tocmai exemplarul pe care îl ţii în mână, şi nimic altceva), dar ca să mă cunoşti pe de-a-ntregul, am vrut doar să-ţi descriu impresia produsă de scrisoarea ta astăzi după-amiază, deci într-un moment în care eram deprimat.

De fapt, am primit scrisoarea când m-am întors de la birou, sosise chiar cu poşta de ora 11. Asta pare să fie un merit al poştei austriece. Gândeşte-te însă cât de capricioasă este poşta noastră! Scrisoarea nu mi-a venit acasă, ci la magazinul părinţilor, situat cam la un kilometru de locuinţa noastră. În sine, acest lucru nu-nseamnă absolut nimic, căci nu critic poşta, iar scrisoarea mi-a şi fost adusă numaidecât acasă, de la magazin, însă el are să-ţi dovedească măcar faptul că neliniştea mea brutală, care pe tine te irită uneori aşa de tare, este aproape scuzabilă din cauza unei remiteri atât de capricioase a corespondenţei.

La deprimarea de după-amiază a contribuit şi faptul că mi-am zis: „E-aşa de grozav că astăzi am primit două scrisori, dar cine ştie dacă mâine, duminică, voi mai primi vreuna”. Felice pare să presupună că această scrisoare va sosi abia duminică, dar ea a ajuns deja şi poate că mâine am să stau aici fără veşti sau, mai bine spus, mă voi încovriga în pat. De nu s-ar întâmpla astfel!

Apoi am ajuns însă la pasajul: „Acum te depăşesc cu mult în ceea ce priveşte lungimea scrisorilor”, iar asta m-a dat gata. Repet: nu sunt nebun, până şi prostul proştilor trebuie să recunoască faptul că remarca respectivă n-avea nicio importanţă şi fusese făcută absolut la întâmplare. Dar crede-mă, Felice (când am citit aşa ceva, probabil că visam pur şi simplu), pe moment m-am gândit că asta înseamnă o despărţire, că nu ţi-aş fi scris destul şi de aceea urmează să punem punct. Acum însă, iubito, te îmbrăţişez mai strâns ca niciodată, spre a fi din nou absolut sigur de tine, după aceste suspiciuni bolnăvicioase, care mă răvăşesc uneori.

De altfel, toanele astea, ce, desigur, în cazul meu se explică doar prin depărtare şi, poate, printr-un defect funciar, încă nu s-au isprăvit, ci s-au concentrat într-un vis pe care l-am avut după-amiază şi despre care îţi voi povesti mâine (deşi până atunci am să uit mult din el). Dar acum, noapte bună, iubito, şi o sărutare lungă, liniştită şi plină de speranţă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 decembrie 1912, duminică

Iubita mea binefăcătoare, deci încă o scrisoare şi chiar una peste măsură de frumoasă. La zece şi jumătate, când a sunat la uşă – nu prea avea cum să fie altcineva decât poştaşul –, mă aflam în odaia mea, îndărătul uşii cu geam, şi încercam să mă consolez dinainte: „Nu poate sosi nicio scrisoare, îmi ziceam, cum oare să mai vină

vreuna astăzi, când Felice nu poate să-mi scrie că e bolnavă? Neapărat va trebui să ai răbdare până mâine”. Şi, sincer vorbind, tremuram în necazul meu.

Iubito, iată din nou o scrisoare ce poate înfierbânta pe cineva, insuflându-i o bucurie calmă. Aici nu se află în preajmă atâţia cunoscuţi şi scriitori şi...

aşa, aici am fost deranjat, era după-masă, iar acum este aşa de târziu că nici nu îndrăznesc să mă uit la ceas. Voi ieşi din casa încuiată, mă voi furişa spre gară (ah, dacă ar şti taică-meu şi rudele pe care nu le-am mai văzut de azi-dimineaţă!) şi voi pune la poştă peticul ăsta de hârtie. Pentru liniştea mea, nu pot să te las luni fără veştile de duminică. Mă simt foarte bine, numai că mi-a fost furat timpul. Cum să-mi meargă rău câtă vreme mă iubeşti? Dar acum fug!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29/30 decembrie 1912, duminică/luni

din 29 spre 30.XII.12

Iubito, a fost o duminică proastă. Presimţind parcă agitaţia acestei zile, de dimineaţă nu m-am mai dat dus din pat, deşi ar fi trebuit să fac un drum din pricina problemelor fabricii[301], care-mi provoacă griji şi remuşcări (ce-i drept, invizibile pentru restul lumii). Zăcutul ăsta inutil (scrisoarea ta n-a sosit mai devreme de 11) m-a făcut să amân totul, iar când am început să-ţi scriu – după ce mă apucasem să mănânc abia pe la două şi jumătate –, fericit că pot rămâne un pic cu tine şi liniştit pentru că acasă se aşternuse pacea în urma faptului că după-amiază se duseseră cu toţii la culcare, tocmai m-a sunat acel dr. Weltsch care nu este doar o cunoştinţă pasageră, ci chiar prietenul meu. Altminteri, el se numeşte Felix şi sunt bucuros că este prietenul meu de-atâta vreme; acum, desigur, ultimele litere ale acestui nume au mai pierdut puţin din consistenţă, primind în schimb un conţinut incredibil. Deci m-a sunat acest Felix, când îi scriam lui Felice, şi mi-a amintit că ne înţeleseserăm să mergem la plimbare împreună cu sora lui[302] şi o prietenă (a surorii, fireşte), aşa cum am făcut şi joia trecută. Cu toate că nu mi-a plăcut acea plimbare (câteodată, ba chiar de cele mai multe ori mi-e frică de fete) şi în ciuda faptului că abia începusem scrisoarea ce nu-mi mai dădea voie să plec şi deşi aveam întâlnire şi cu Max şi mă temeam pe bună dreptate că după plimbare nu voi mai avea destul timp să dorm, totuşi am acceptat imediat, plin de zel, întrucât la telefon, chiar dacă e doar telefonul de-acasă, mă simt neajutorat, iar pe urmă nu voiam să le las pe fete să aştepte. Dar când am coborât, eram necăjit numai din cauza ezitărilor şi a oamenilor, în loc să mă supăr pe telefonul acela

îngrozitor; iar, pe deasupra, în afara celor trei, am mai întâlnit o fată şi un tânăr; atunci m-am decis repede: nu i-am însoţit decât până la pod[303] şi apoi mi-am luat rămas-bun, încurcând circulaţia lângă cabina vameşului şi călcând-o pe picior pe o femeie aflată în spatele meu. Pe urmă, eliberat, am alergat către Max. Însă acum nu mai povestesc despre această duminică, întrucât faptul că azi nu mai pot scrie nimic tinde să se sfârşească trist, deoarece a trecut de mult ora 11 şi simt cum mă apasă şi-mi zvâcneşte ceva în cap, iar asta mi se întâmplă, la drept vorbind, doar de vreo săptămână. Să nu scrii şi să simţi totuşi plăcerea nebună, plăcerea imperativă de a scrie!

În rest, acum ştiu mai exact motivul pentru care scrisoarea ta de ieri m-a făcut atât de gelos: cartea mea[304] îţi place la fel de puţin cum ţi-a plăcut cândva poza mea. N-ar fi aşa de grav fiindcă, în cea mai mare parte, lucrurile scrise acolo sunt vechi, dar reprezintă, oricum, tot o parte din mine, ba chiar una pe care n-o cunoşti. Asta n-ar fi însă deloc rău; în toate celelalte privinţe, simt atât de intens apropierea ta încât aş fi gata să împing la o parte primul, cu piciorul meu, cărţulia asta, de te-aş avea lângă mine. Dacă mă iubeşti în prezent, trecutul poată să rămână unde-o vrea, iar, dacă este să fie aşa, el poate sta la fel de departe ca teama de viitor. Dar nu mă împac cu gândul că nu-mi spui acest lucru, că nu-mi zici în două cuvinte că nu-ţi place. – Nici n-ar trebui să spui că nu-ţi place (probabil asta nici n-ar corespunde adevărului), ci pur şi simplu că te dezorientează. Într-adevăr, în carte este o dezordine nemaipomenită sau, mai bine zis, în ea apar raze de speranţă pe fondul unei infinite harababuri şi trebuie să te apropii foarte mult de ea ca să vezi ceva. Aşadar, ar fi absolut de înţeles că nu ştii ce să faci cu cartea asta şi ar rămâne doar nădejdea că ea te va mai ademeni totuşi într-un moment bun sau unul de slăbiciune. Negreşit, nimeni nu va şti cum s-o scoată la capăt cu ea, asta-mi este şi mi-a fost clar – mă chinuieşte şi acum ideea că risipitorul editor[305] m-a făcut să-mi dau osteneala şi să-mi sacrific banii ce s-au dus pe apa Sâmbetei –, publicarea a fost rezultatul purei întâmplări[306], poate-ţi voi povesti odată, când voi avea ocazia, eu însumi nu m-aş fi gândit niciodată în mod intenţionat la aşa ceva. Însă tot ce spun este doar spre a-ţi arăta cât de firească mi s-ar fi părut nesiguranţa judecăţii tale. Dar tu n-ai zis nimic; ce-i drept, m-ai anunţat odată că ai să-mi spui ceva, însă n-ai spus. La fel s-a întâmplat cu Neble; nici despre el n-am avut voie să aflu nimic atâta amar de vreme. Iubito, uite, vreau să ştiu că mi te dedici întru totul, că nimic, absolut nimic nu are să fie spus pe ocolite, deoarece aparţinem totuşi unul altuia, cred eu; s-ar putea să nu-mi placă în sine o bluză care ţie ţi-e dragă, însă, fiindcă o porţi tu, ea are să-mi placă; în sine, cartea mea nu-ţi place, dar, de vreme ce-i a mea, o

îndrăgeşti, cu siguranţă; dar atunci lucrurile astea se spun, *indiferent* care este situaţia.

Iubito, precis nu eşti supărată pe mine din cauza acestui lung discurs, dar dintre noi doi tu însăţi reprezinţi claritatea, iar eu parcă am învăţat să fiu limpede, atât cât sunt, atunci când ţi-am privit ochii în seara aceea de august[307]. N-aş putea spune c-am învăţat prea mult, poţi vedea asta din visul pe care l-am avut ieri.

Nu, nu-l mai descriu acum, căci îmi dau seama că eşti suferindă, iubito, sau cel puţin ai fost vineri seară. Ce anume te-a chinuit acasă?[308] Nici despre asta n-am avut habar până acum, dar vina o poartă probabil faptul că sunt greu de cap. Dacă mai eşti implicată în asemenea lucruri, biată şi iubită copilă, este îngrozitor. La mine nu se întâmplă aşa ceva, maică-mea e sclava iubitoare a tatălui meu şi tata este tiranul ei drag; de aceea a şi fost întotdeauna deplină armonie, iar datorită acestei bune înţelegeri necazurile pe care le-am avut cu toţii în ultimii ani, explicabile în ansamblu prin afecţiunea tatălui meu, ce suferă de ateroscleroză, n-au putut pătrunde cu adevărat în sânul familiei.

Tocmai îl aud alături pe tata cum se răsuceşte agitat în patul său. Este un bărbat înalt şi robust; din fericire, în ultimul timp se simte mai bine, dar boala lui continuă să reprezinte o ameninţare. La drept vorbind, armonia familiei e tulburată doar de mine, iar, pe măsura trecerii anilor, lucrurile se agravează; deseori nu ştiu ce mă mai poate ajuta şi mă simt foarte vinovat faţă de părinţii mei şi faţă de toţi. Şi astfel, iubita şi îndepărtata mea fetiţă, sufăr şi eu destul în cadrul familiei şi din cauza ei, numai că eu o merit mai mult decât tine. Cu ani în urmă stăteam adesea noaptea la fereastră şi mă jucam cu zăvorul, mi se părea că merit cu-adevărat să deschid geamul şi să m-arunc afară. Însă asta a trecut de mult şi niciodată n-am fost mai în siguranţă decât astăzi, când am certitudinea iubirii tale.

Noapte bună, iubito! Chiar şi sărutările triste fac bine, iar, din pricina tristeţii, gura rămâne lipită la nesfârşit de cealaltă şi nu vrea deloc să se desprindă.

Franz

Iubito, repet: îţi scriu regulat o singură dată pe zi; scrisorile mele aiurite din timpul zilei mă fac nefericit şi mă mistuie ca un foc sentimentul că într-o zi ai putea aştepta zadarnic o scrisoare la ora 10. Deci să n-aştepţi vreo scrisoare, iubito, şi să nu observi privirile triste ale lui Brühl[309], căreia, *de altfel, i-aş mulţumi, numai că nu ştiu cum.*

De Anul Nou eşti la birou? Scrie-mi, te rog, acasă! Eu am să-ţi scriu tot acasă.

Ce semnificaţie are gluma cu *Berliner Tageblatt*?[310] Ce anume trebuia să-mi ierţi? Răspunde-mi exact!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30/31 decembrie 1912, luni/marţi

noaptea de 30 spre 31.XII.1912

În sfârşit, iubito, aflu de o plimbare pe care ai făcut-o şi sunt fericit. N-a fost cumva primul ceas petrecut în aer liber după luni de zile? Te simţi într-adevăr foarte bine ducând traiul ăsta ce-ţi toacă nervii? Acum sunt ciudat de calm şi se pare că nu-s nici măcar obosit. Însă azi-dimineaţă, înainte să sosească a doua scrisoare de la tine, am fost ca într-o vâltoare. Desigur, fără a putea găsi un motiv. Este tocmai faptul că ne scriem şi ne simţim pe moment împreună; credem că ne ţinem strâns şi totuşi pipăim doar în van şi de aceea ne vom fi prăbuşind pentru un timp. Dar, iubito, nu-i aşa că nu ne părăsim, iar dacă unul cade, celălalt îl ridică? Din scrisoarea ta rezultă că această domnişoară Lindner pare a fi pentru mine ca un tribunal corecţional; fără să-mi fi scris până acum, resimt destul de puternic reproşul ei. Iubito, mi-ai arătat dragostea ta prin scrisori lungi, acum arată-mi-o prin unele scurte! Nu-mi scrie la lumânare dacă e stinsă lumina electrică! Acest gând mă îngrijorează, tăindu-mi răsuflarea. Apoi munceşti şi-n gospodărie, suferi din cauza părinţilor, o plângi pe sora ta de la Budapesta[311] – negreşit, dacă aş fi doar cu tine, iar grijile astea ar fi grijile noastre comune, din fiecare clipă, atunci m-aş simţi bine. Însă acum stau aici singur (ceasul continuă să-mi ticăie prea tare în buzunarul de la haină, îl ascund acolo din pricina bătăilor lui puternice) şi-mi storc creierii căutând o modalitate care ne-ar putea veni în ajutor.

De fapt, de ce-ţi stoarce lacrimi scrisoarea primită de la sora ta? Ce-a păţit? Îi este dor de-acasă? Să fie numai dorul de casă? Dar are un soţ şi-un copil[312]. Iar la Budapesta vorbesc totuşi germana cam 100 000 de oameni şi în doi ani ea va fi învăţat, poate, un pic de maghiară. Soţul nu e cu ea? Probabil că el călătoreşte mult? Care este principalul motiv al tristeţii ei şi-al compătimirii tale? De altfel, din câte-mi dau seama, ea stă la Budapesta de peste doi ani. Şi tot nu s-a obişnuit? Apoi are şi copilul, unde mai este loc pentru compătimire?

Ai spus-o tu însăţi ciudatelor doamne din biroul dactilografelor. Nici eu nu m-aş fi exprimat altfel – deplin conştient că astfel mă condamn singur –, căci sunt cuvinte ce-mi stau pe limbă în permanenţă şi pe care le repet mai des decât trebuie. Chiar duminică după-masă, Max mi-a zis într-o situaţie asemănătoare: „Vorbeşti ca o fată”. Dar nu-i chiar aşa, fiindcă într-o frumoasă antologie de maxime ale lui Napoleon, în care mă uit de câtva timp ori de câte ori am posibilitatea, apare această sentinţă: „Este îngrozitor să mori fără a avea copii”, iar el n-a fost deloc sensibil la durere; de pildă, se putea lipsi de prieteni, fie de bunăvoie, fie constrâns; odată a spus: „N-am niciun prieten în afară de Daru, care

este nepăsător şi rece şi se potriveşte cu mine”. Iar din remarca următoare îmi dau seama de adevărata prăpastie în care recădea acest om: „Nu va ajunge departe cel ce ştie de la început încotro se îndreaptă”. Deci poţi să crezi că-l îngrozeşte faptul că nu va avea copii. Iar eu trebuie să mă pregătesc să iau asupra mea această spaimă, căci, făcând abstracţie de orice altceva, n-aş îndrăzni niciodată să mă expun riscului de a fi tată.

Nu ştiu cum se face că de câteva zile toate scrisorile mele se sfârşesc aşa de trist. Asemenea perioade vin şi se duc, te rog în genunchi să nu fii supărată pe mine din cauza asta! Totodată, îmi dau seama prea târziu că scrisoarea va sosi în dimineaţa Anului Nou şi are să constituie introducerea într-un an nou, care trebuie să ne aparţină în totalitate. În acest scop am născocit astăzi o nouă legătură între noi. Voi cumpăra un calendar cu ilustraţii frumoase pentru fiecare zi şi dimineaţa îţi voi vârî mereu în plic foaia de calendar din ziua sosirii scrisorii mele, ca s-o ai pe birou. Astfel voi înainta puţin în timp, ce-i drept singur, şi-atunci, potrivit calendarului, pentru mine se va fi consumat deja ziua pe care urmează s-o trăieşti, însă, cu toate acestea, vom trăi amândoi în faţa aceloraşi file de calendar, aşa că viaţa mi se va părea mai plăcută.

Unde vei fi de Revelion? Vei dansa? Vei bea şampanie? (După-amiază ai băut vin în Grunewald? Sau n-ai băut, totuşi?) Am vrut să rămân la masa mea de scris şi să continuu romanul (care mai suferă şi azi din pricina întreruperii de ieri), dar am fost invitat la nişte persoane simpatice (familia unchiului doctorului Weltsch[313]), aşa că stau la îndoială ce să fac; cred că până la urmă voi rămâne acasă, chiar dacă, de când am portofelul tău, sunt în stare să apar în orice societate (ţin mâna-n buzunar şi portofelul în mână). Dar absenţa mea ar fi prea gravă şi aş regreta-o; în afară de asta, îmi zvâcneşte capul şi am nişte contracţii musculare total neobişnuite, care mă avertizează că la noapte am să stau treaz mai mult decât ar trebui.

Acum, adio, iubito, un An Nou cu bucurie pentru fetiţa mea dragă! Un An Nou este chiar alt an, iar, dacă cel vechi ne-a ţinut despărţiţi, poate că noul an va face minunea de a ne reuni cu de-a sila. An Nou, fă asta degrabă!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 decembrie 1912/1 ianuarie 1913, marţi/miercuri

din 31.XII.12 spre 1.I.1913

Aseară la opt, când şedeam încă în pat, nici obosit, nici odihnit, dar incapabil să mă ridic, deprimat că în jurul meu toată lumea începea să sărbătorească Revelionul, când zăceam atât de trist,

abandonat ca un câine, şi când tocmai cele două posibilităţi pe care le aveam de a petrece seara cu nişte cunoştinţe bune[314] (chiar acum se aud salvele de la miezul nopţii, strigăte pe stradă şi pe pod, unde eu nu văd de fapt pe nimeni, dangătul clopotelor şi bătăile ceasurilor) îmi sporeau disperarea, îngropându-mă şi mai mult. Iar adevărata misiune a privirii mele părea să fie aceea de a se plimba pe tavan –, m-am gândit ce bucuros trebuie să fiu că am neşansa de a nu fi lângă tine. Ar trebui să plătesc prea scump fericirea de a te contempla, fericirea primului dialog, fericirea de a-mi ascunde faţa în poala ta – ar trebui să plătesc toate acestea prin faptul că ai fugi de mine, cu siguranţă ai fugi plângând, fiindcă tu întruchipezi bunătatea, dar atunci la ce m-ar mai ajuta lacrimile tale? Şi aş îndrăzni s-alerg după tine? Să fac asta tocmai eu, ce-ţi sunt supus ca nimeni altul? (Ce mai răcnesc oamenii pe stradă, în această zonă aflată foarte departe de arterele principale!) Dar la toate astea nu trebuie să răspund eu însumi, răspunde tu singură, iubito, şi anume după o reflecţie foarte atentă, care să-nlăture orice urmă de îndoială. Eu încep cu întrebările cele mai mărunte şi mai neînsemnate şi le voi înteţi treptat.

Să presupunem că, printr-o întâmplare norocoasă, ar exista posibilitatea să fim împreună câteva zile în acelaşi oraş, eventual la Frankfurt[315]. Am convenit amândoi ca în cea de-a doua seară să mergem la teatru şi urmează să te iau de la expoziţie. Numai pentru a fi gata la timp, ai rezolvat în grabă şi cu cele mai mari eforturi nişte treburi importante şi mă aştepţi. Mă aştepţi degeaba, nu vin; nu te mai poţi gândi la o simplă întârziere întâmplătoare, răgazul pe care-l acordă în acest caz cei mai amabili oameni a trecut de mult. De asemenea, nu soseşte nicio veste care să te lămurească; între timp ţi-ai fi putut rezolva de mult şi-n cel mai temeinic mod problemele de afaceri şi te-ai fi îmbrăcat în linişte; acum este oricum prea târziu pentru teatru. Nu poţi accepta nicidecum că este o simplă neglijenţă din partea mea, probabil eşti puţin îngrijorată că mi s-ar fi putut întâmpla ceva şi te hotărăşti rapid să vii la hotelul în care stau – te aud cum îi comanzi vizitiului – şi ceri să fii condusă în camera mea. Ce găseşti acolo? La ora opt mai stau în pat (acum copiez prima pagină a scrisorii), nici obosit, nici odihnit, susţin că n-am fost în stare să părăsesc patul, mă plâng de toate, las să se bănuiască tânguiri şi mai straşnice, încerc să-mi repar greşeala îngrozitoare mângâindu-ţi mâna şi căutându-ţi privirea ce rătăceşte prin camera întunecată, dar întregul meu comportament dovedeşte că sunt gata să comit pe loc şi fără multă vorbă aceeaşi greşeală, în toate proporţiile ei. Nici nu găsesc destule cuvinte. În schimb, sunt lămurit până-n cele mai mici detalii în privinţa confruntării noastre şi, dacă aş fi în locul tău în faţa patului, n-aş ezita ca de-atâta mânie şi disperare să ridic umbrela şi s-o rup pe mine.

Nu uita, iubito, întâmplarea pe care am înfăţişat-o aici este absolut imposibilă în realitate. La Frankfurt, de pildă, dacă nu mi s-ar permite să rămân permanent în spaţiile expoziţionale, aş sta ghemuit toată ziua în dreptul uşii expoziţiei şi cam tot aşa m-aş comporta probabil dacă am merge împreună la teatru, deci aş fi mai curând insistent decât delăsător. Însă eu vreau un răspuns cât se poate de clar la întrebarea mea, un răspuns complet independent, care să nu depindă, prin urmare, nici de realitate, şi de aceea te-am şi întrebat cât se poate de limpede. Răspunde-mi deci, şcolăriţă iubită, răspunde profesorului care uneori, în dragostea şi nefericirea lui fără margini, ar dispărea cu totul în irealitate.

În ultima ta scrisoare e o propoziţie pe care am mai scris-o probabil amândoi: „Aparţinem neapărat unul altuia”. Acest lucru, iubito, e-adevărat de o mie de ori; de exemplu, acum, în primele ore ale Anului Nou, n-aş avea o dorinţă mai mare şi mai nebunească decât să fim legaţi pentru totdeauna de încheietura mâinii tale stângi şi a mâinii mele drepte. Nu ştiu bine de ce mi-a venit în minte aşa ceva, poate pentru că am în faţă o carte despre Revoluţia Franceză, unde apar relatări ale contemporanilor[316], şi fiindcă în orice caz este posibil – deşi eu n-am citit sau auzit undeva asta – ca o pereche să fi fost dusă cândva la eşafod, legată într-un asemenea mod. – Dar ce-mi tot umblă prin cap! De altfel, astăzi nu mi-a stat deloc mintea la bietul meu roman. De asta-i vinovată cifra 13 a noului an. Însă cel mai straşnic număr 13 nu mă va împiedica să te trag mai aproape, iubita mea, tot mai aproape de mine. Oare unde eşti acum? Din ce societate te scot?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 ianuarie 1913, miercuri

Iubito, doar câteva cuvinte despre după-amiaza Anului Nou. Ştii care este momentan cea mai mare grijă a mea? Lunga şi frumoasa ta scrisoare care te gândeai că are să-mi parvină ieri, marţi, am primit-o abia astăzi, miercuri, cu a doua poştă. Or, tu îmi scrii că precis voi mai primi şi duminică dimineaţă o scrisoare, iar prin duminică înţelegi, evident, această zi a Anului Nou. Bine, dar eu n-am primit cea de-a doua scrisoare şi n-am găsit-o nici la birou. Probabil că va sosi abia mâine acasă, în timp ce eu am să fiu la serviciu. Atunci voi cere să-mi fie adusă imediat la birou, însă mă întreb dacă n-are să se uite de ea, dacă-mi va fi adusă la timp sau dacă mai primesc o altă scrisoare la birou. Deci astea-s grijile mele, iubito. Afurisită poştă! Blestemată depărtare!

Dar ce bine mă tratezi în scrisoarea ta de azi! Cum reuşeşti să mă ierţi şi să-mi înţelegi îngrijorarea! Mai aşteaptă, pentru asta am să-ţi mulţumesc chiar în această noapte, în măsura posibilităţilor.

Iubito, adio! Şi-n după-masa asta capul meu prea nerod este greu, confuz şi-mi zvâcneşte puţin deasupra ochiului stâng; şi astfel trebuie să ies în lume. De ce nu? Pentru oameni sunt în continuare destul de bun, căci, deşi mă aflu oarecum în cea mai bună stare a mea, tot nu le aparţin.

Înfrângerea lui Eulenberg[317] mă bucură peste măsură, iar omul ăsta n-are habar, ci se bucură că a obţinut Premiul Schiller, ca şi pentru cele 12 000 de mărci pe care le primeşte anual de la Rowohlt, din câte povestea Werfel[318]. Eu nu-l invidiez deloc din cauza lor, fiindcă te-am tras către mine, Felice. Numai să şi rămâi aici!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1/2 ianuarie 1913, miercuri/joi

din 1 spre 2.II.1913 [319]

După epistola mea de după-amiază, abia acum m-am aşezat pentru prima dată la masa de scris. Ce oră este? (Voi scrie răspunsul pe pagina următoare, aşa cum se procedează cu surprizele terifiante din romanele trimise în fascicule abonaţilor.) Mi-am petrecut toată după-masa cu Werfel, seara cu Max şi m-am dus la culcare abia după ora opt, chinuit de oboseală, simţind în cap o presiune care azi se apropie de creştet. Fireşte, cei care s-au distrat în camera alăturată au făcut deja obişnuita gălăgie, care m-a salvat temporar, cu atât mai mult cu cât tocmai aţipisem din cauza oboselii.

Douăsprezece şi jumătate noaptea.

În orice caz, am rămas până acum în pat, combinând în cea mai frumoasă diversitate somnul, picoteala, reveria şi o indubitabilă stare de veghe, şi m-am ridicat doar spre a-ţi scrie, iubito, şi spre a-mi nota pentru roman[320] câteva chestii care s-au năpustit cu putere asupra mea în pat, deşi eu nu solicit asemenea momente de inspiraţie cu privire la întâmplări viitoare, ci mai degrabă mă tem de ele. Pe masa mea am descoperit, în mod excepţional, o cină ireproşabilă (ceea ce nu-i deloc uşor, întrucât cina mea este foarte complicată), însă am dat-o deoparte, fără să m-ating de ea. De câteva zile stomacul meu, ca tot trupul de altfel, nu este în ordine, şi caut să-i vin de hac înfometându-l. De exemplu, astăzi n-am mâncat decât la prânz. Menţionez acest lucru pentru a-ţi pune sub priviri orice fleac de la care aştept o izbândă.

Werfel mi-a citit poezii noi, ce sunt neîndoielnic rodul unui temperament neobişnuit. Cum se înalţă o asemenea poezie al cărei

început poartă-n pântece finalul şi cum se dezvoltă într-o curgere lăuntrică neîntreruptă, de-ţi vine să te holbezi de pe canapeaua unde stai chircit! Iar tânărul s-a făcut frumos şi citeşte cu o dezlănţuire faţă de a cărei monotonie am totuşi unele obiecţii. Ştie pe de rost tot ce-a scris şi parcă ar da să se mistuie singur când citeşte, aşa-i cuprinde focul trupul masiv, pieptul puternic şi obrajii rotunzi. Va citi în februarie la Berlin, şi atunci, oricum, trebuie să te duci să-l vezi. Fireşte, a fost vorba şi despre tine, chiar dacă nu ţi s-a rostit numele (cum să treacă pentru mine o după-amiază, fără ca tu să fii prezentă!), şi mi-a scris în *Prietenul lumii* [321] o scurtă dedicaţie pentru „o necunoscută”, ca domnişoara Lindner[322] să se supere un pic. În curând îţi trimit cartea. Numai să nu-mi mai dea bătaie de cap modul de ambalare, de expediere etc.! De aceea a şi stat la mine atâta timp *Culmea sentimentului*[323]. Fireşte, cartea-ţi aparţine, doar ţi-o promisesem de mult. La fel se tot răsuceşte de săptămâni în şir pe biroul meu volumul în franceză al lui Flaubert[324], iar eu mă abandonez reveriilor legate de posibilităţile de ambalare şi de expediere.

Ai reuşit să citeşti scrisoarea lui Löwy[325], care trebuia să ajungă la tine duminică? El a jucat duminică la Berlin, cel puţin aşa părea să rezulte din scrisoarea lui, şi atunci eu am recurs la şiretlicul de a sublinia pasajul respectiv. Ulterior mi-am făcut reproşuri din cauza asta, iar acum sunt bucuros că n-ai observat pasajul subliniat sau că nu te-ai dus la teatru din alte motive. Ridic deja destule, chiar prea multe pretenţii în legătură cu puţinul tău timp liber! Din câte mi-a povestit Werfel, care s-a şi întâlnit cu Löwy, trupa i-a plăcut într-atât corespondentului din Leipzig al lui *Berliner Tageblatt*, un anume dr. Pinthus, pe care de altfel îl cunosc şi eu (este un om greoi, de la care nu poţi aştepta prea mult), încât va scrie despre ea într-un foileton din *B.T.* Trimite-mi-l, te rog, dacă-l găseşti; eu mă gândesc în continuare cu mult drag la actorii aceia.

Nu pot urma propunerile tale, iubito, în legătură cu o nouă împărţire a timpului. Singura posibilitate este ca lucrurile să rămână aşa cum sunt; dacă nu rezist, cu atât mai rău, însă voi face faţă. Una-două ore de scris nu ajung (nemaipunând la socoteală faptul că n-ai prevăzut timp pentru epistolele adresate ţie); aş avea nevoie chiar de zece ore, dar, de vreme ce n-am cum să le obţin, trebuie măcar să mă apropii de acest ţel, atât cât se poate, fără gândul de a mă menaja. În orice caz, am folosit nemaipomenit de prost ultimele zile pentru scrierea mea[326]; situaţia trebuie să se schimbe, asta mă roade fiindcă nici azi n-am scris nimic, iar seara, când m-am întins în pat, am fost atât de disperat din pricina oboselii şi a lipsei de timp, încât, pe jumătate adormit, m-am rugat să mi se dea pe mână tot universul, spre a putea să-l scutur, fără să mai stau pe gânduri. Ah, Dumnezeule! Ah, iubito!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 ianuarie 1913, joi

2.I.13

Dar asta n-o pot înţelege deloc, iubito; tocmai când dau să mă urc în pat, soseşte telegrama ta. Ce face oare poşta din Berlin? De Anul Nou ai primit totuşi o scrisoare acasă, nu-i aşa? Bun, de Revelion ţi-am scris o epistolă uriaşă, pe care am expediat-o în dimineaţa de Anul Nou, deci trebuia s-o primeşti astăzi, pe 2, la ora nouă. În afară de asta, bucurându-mă de scrisoarea ta, în după-amiaza de Anul Nou ţi-am mai scris o dată şi am pus numaidecât scrisoarea la poştă, aşadar, urma s-o primeşti azi, la zece. În fine, azi-noapte ţi-am scris altă epistolă, pe care trebuie s-o primeşti mâine, pe 3, la ora nouă. Vezi, n-am nicio vină, iubito. Oricum, poşta de-aici este destul de smintită, scrisorile tale din 30 şi 31 le-am primit abia astăzi, pe 2; în schimb, cartea ta poştală de Revelion a ajuns la birou la timpul potrivit. Oare de ce suntem persecutaţi astfel? Suntem peste măsură de fericiţi în rest? Acum alerg să expediez expres această scrisoare.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2/3 ianuarie 1913, joi/vineri

din 2 spre 3.I.1913

Este foarte târziu, sărmana şi chinuita mea iubită. După ce am lucrat nu prea rău, dar prea puţin[327], am rămas din nou tolănit multă vreme în fotoliul meu, iar acum s-a făcut foarte târziu.

Nu ştiu, nu pot lua deloc în serios faptul că scrisorile mele n-au sosit, deşi am în faţă telegrama ta şi aş prefera să alerg cu paşi cât mai mari la Berlin, pentru a lămuri problema rapid şi prin viu grai. Scrisorile trebuie să fi ajuns totuşi în cursul după-amiezii. Cu toate că urmau să fie transportate în saci poştali diferiţi, cum oare se puteau pierde două scrisori, fără îndoială corect adresate, care purtau, de altfel, şi adresa expeditorului şi-au fost trimise-n aceeaşi zi? Asta nu-mi pot imagina deloc. Dacă s-a întâmplat chiar aşa, atunci nu mai avem nicio siguranţă şi iarăşi încep să se piardă toate scrisorile, inclusiv aceasta, şi-şi mai croieşte drum doar câte-o telegramă. Singura soluţie rămâne să aruncăm cât colo condeiele şi să alergăm unul către celălalt.

Iubito, în orice caz, te rog cu mâinile înălţate spre cer să nu fii geloasă pe romanul meu. Dacă personajele din roman observă că eşti geloasă, ele fug de mine; oricum nu pot să le ţin în loc decât

trăgându-le de un capăt de haină. Şi gândeşte-te bine, dacă vor fugi de mine, ar trebui s-alerg după ele chiar de m-aş duce până-n infern, unde, la drept vorbind, se simt ca acasă. Romanul sunt eu, povestirile mele sunt eu. Unde să mai fie, rogu-te, un loc cât de mic pentru gelozie? Altminteri, dacă lucrurile sunt în ordine, toate personajele mele aleargă spre tine braţ la braţ, pentru a se pune până la urmă în slujba ta. Desigur, nici în prezenţa ta nu m-aş elibera de romanul meu, ar fi grav dacă aş putea face asta, căci, scriind, mă menţin în viaţă, mă prind de barca în care stai tu, Felice. Este destul de trist că nu voi reuşi să mă urc în ea. Dar înţelege, iubită Felice, că, în momentul în care voi înceta să scriu, am să rămân fără tine şi voi pierde totul.

Din pricina cărţii mele[328] să nu-ţi faci griji, vorbăria mea recentă a fost rezultatul proastei dispoziţii dintr-o seară tristă. Atunci am crezut că metoda cea mai bună de a te determina să-ţi placă volumul meu ar fi aceea de a-ţi face reproşuri stupide. Citeşte cartea doar la momentul oportun şi-n tihnă! Cum să-ţi rămână străină până la urmă! Chiar dacă tu ai păstra distanţa, ea ar trebui să te acapareze, în cazul în care este un bun mesager al meu.

Franz

Nu ştiu prea bine care scrisoare se va fi pierdut, cea despre Napoleon şi copii, sau cea referitoare la Frankfurt?

Vai de tine, iubito, dacă te scoli noaptea să scrii! E vai şi amar!

Cu care colegă ai fugit acasă pe 30?

O întrebare născută din gelozie: Ce a spus tatăl tău despre *Arnold Beer*?[329]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3/4 ianuarie 1913, vineri/sâmbătă

din 3 spre 4.I.1913

Cu siguranţă, iubito, n-ar fi trebuit încă să-ncetez cu scrisul[330], precis m-am oprit prea repede, abia-i trecut de unu, dar simţeam mai curând o urmă de repulsie decât de plăcere, cu toate că aveam mult chef şi mă simţeam mai degrabă slăbit decât dezgustat, aşa că am renunţat să mai scriu. Iubito, după ce ai citit asta, te rog să încuviinţezi din cap, drept dovadă că am procedat corect, iar pe urmă chiar are să fie bine.

Am impresia că facem schimb de nelinişti. Astăzi, eu am fost cel agitat. Mi-ar fi plăcut să ştiu dacă ai mai primit scrisorile mele. Azi au fost momente în care mi s-a părut că n-aş putea suporta clipa următoare, dacă ea nu te-ar fi adus la mine. Încă de ieri-noapte, când stăteam în pat după ce am scris epistola precedentă şi am închis-o în plic, mi-a venit în minte că toată povestea cu scrisorile mele ce n-au ajuns la tine se poate explica numai prin faptul că vreo

domnişorică de la birou, curioasă şi cupidă, a ascuns scrisorile şi ţi le-a înmânat de-abia pe seară. Sunt curios să aflu dacă am ghicit.

M-am mirat de pariul tău pe sticla de şampanie. Pentru că şi eu am făcut cu un cunoscut un rămăşag asemănător, privitor la căsătoria mea; ce-i drept, asta se întâmpla cu mulţi ani în urmă, dar, din câte-mi amintesc, l-am făcut pe termen de zece ani. I-am eliberat chiar şi un înscris, care se află încă în mâinile lui. Nu m-aş fi gândit la contractul respectiv, dacă acest cunoscut nu mi-ar fi amintit întâmplător de el chiar acum câteva zile, după ce ani de-a rândul nu mai discutaserăm despre asta. Era vorba tot de şampanie, însă, dacă nu mă înşel, chiar de 10 sticle din cea mai aleasă. Probabil, atunci mă gândisem că peste 10 ani să-mi organizez o frumoasă petrecere a burlacilor şi sperasem că voi dobândi, cu timpul, şi plăcerea de a bea şampanie, ceea ce totuşi nu s-a-ntâmplat până azi. Aşa cum vei fi ghicit deja, pariul datează din acea perioadă de mult apusă, de aşa-zisă hoinăreală, când mi-am irosit multe nopţi prin cârciumi, fără să beau. Dacă ne luăm după nume, erau localuri minunate: Trocadero, Eldorado şi tot aşa. Iar acum? Acum stau noaptea pe o stradă dintr-un oraş american şi torn în mine ca-ntr-un butoi nişte băuturi necunoscute.[331]

Să-ţi mai povestesc vechiul vis? De ce tocmai pe cel vechi, când te visez totuşi aproape în fiecare noapte? Gândeşte-te însă că azi-noapte am sărbătorit logodna cu tine. Totul arăta groaznic, cumplit de neverosimil, şi nici nu-mi mai amintesc multe din acest vis. Întreaga societate stătea într-o cameră pe jumătate întunecată, la o lungă masă de lemn, a cărei tăblie neagră nu era acoperită. Eu şedeam în capul mesei, între nişte necunoscuţi, iar tu stăteai în picioare, la celălalt capăt, destul de departe şi pieziş faţă de mine. Tânjind după tine, îmi pusesem capul pe masă şi te iscodeam; ochii tăi, îndreptaţi spre mine, erau întunecaţi, dar în mijlocul fiecăruia se găsea un punct ce strălucea precum focul şi ca aurul. Apoi visul a devenit difuz şi am remarcat cum în spatele musafirilor, slujnica degusta o mâncare vâscoasă, pe care trebuia s-o servească într-o ulcică maro, şi tot vâra lingura în bucatele acelea. Asta m-a înfuriat foarte tare şi, fiindcă atunci s-a dovedit că totul se desfăşura într-un hotel, iar fata era angajata acestuia, am dus-o pe fată jos, în imensele spaţii comerciale ale hotelului, unde am reclamat persoanelor competente comportamentul ei, fără a avea, de altfel, prea mare succes. Apoi visul a rătăcit în infinite călătorii, peste măsură de grăbit. Ce zici de asta? De fapt, visul cel vechi mi-este mai limpede în minte decât acesta, dar nu ţi-l mai povestesc astăzi.

Cu riscul de a-ţi strica duminica, îţi trimit cea mai nouă fotografie a mea, şi anume chiar în 3 exemplare, întrucât am constatat, pasămite, că un număr mai mare al lor diminuează spaima. Nu ştiu la ce m-ar putea ajuta, lumina asta de magneziu îmi dă întotdeauna

un aer dement, faţa mi se schimonoseşte, ochii devin saşii şi imobili. Nu te speria, iubito, n-arăt aşa, poza aceasta nu contează, nu trebuie s-o porţi cu tine; în curând îţi voi trimite una mai bună. În realitate, sunt cel puţin încă o dată mai frumos decât în această fotografie. Dacă nu te mulţumeşti cu atât, iubito, atunci e totuşi grav. Dar ce să fac? De altfel, ai o fotografie a mea în totală conformitate cu adevărul; în realitate arăt ca în cărticică, sau măcar aşa arătam recent.[332] Şi fie că vrei sau nu, eu îţi aparţin.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 4/5 ianuarie 1913, sâmbătă/duminică

din 5 spre 6.I.13 [333]

Încă o dată am lucrat prost, foarte prost, iubito! Pentru că lucrurile astea nu se lasă prinse permanent, ci ţi se zvârcolesc în mâini, ca o vietate!

Gândeşte-te însă că acum nu ne mai putem baza nici măcar pe scrisorile trimise expres. Scrisoarea ta expediată expres a ajuns de-abia aseară la birou şi am primit-o, aşadar, abia azi-dimineaţă. O asemenea scrisoare te face să urci scările în grabă, iar, odată ajuns sus cu ea, să te lipeşti de fereastră (la nouă fără un sfert este încă întuneric) şi, eliberat de toate grijile, să îi aprobi din cap, în cele mai incerte probleme, pe toţi cei care-ţi pun întrebări şi iau lectura unei astfel de scrisori drept un semn că pot da năvală.

Şi apoi a sosit a doua scrisoare, iar noi am fost împreună la Frankfurt[334] şi ne-am îmbrăţişat, fără a mai strânge în braţe, ca până acum, spaţiul gol al camerei. Însă, iubito, tu ai îndoit puţin vârful ascuţit al întrebării mele.[335] Dacă e să ne jucăm cu el, s-o facem până la capăt, trebuie să mă vezi cu părţile mele bune şi cu cele rele, mi-este mai uşor aşa, tu, statornică şi bună iubită!

Chiar în momentul ăsta, ca să spun adevărul, sunt într-o dispoziţie insuportabilă şi singurul lucru bun în ce mă priveşte este că-s furios pe mine. Am scris prost, iar consecinţa acestui fapt este un fel de încremenire care mă cuprinde. Nu sunt ostenit, nici somnoros, nici trist, nici vesel, dorinţele mele n-au forţa de a te aduce încoace, deşi, întâmplător, în dreapta mea se află un scaun gol, deja pregătit parcă. Sunt înlănţuit şi nu pot să mă desprind.

Aşa ar sta lucrurile, bunăoară, şi-n povestea noastră de la Frankfurt. Nu mi s-ar întâmpla nimic, absolut nimic, după cum presupui tu, numai că aş sta liniştit în patul meu, în timp ce, potrivit ceasului aflat pe scaunul de lângă pat, clipa întâlnirii noastre s-ar apropia, ar sosi şi ar trece mai departe. N-aş avea nicio scuză, n-aş avea absolut nimic de povestit, dar aş fi conştient de propria vină. Impresia pe care ţi-ar face-o starea mea ar fi asemănătoare celei pe

care ţi-au produs-o unele dintre scrisorile mele, la care, când ai răspuns, ai început cu întrebarea: „Franz, ce să mă fac eu cu tine?”

Te chinuiesc cu încăpăţânarea mea? Dar cum altfel decât prin încăpăţânare se poate convinge încăpăţânatul că într-o seară de august un incredibil noroc s-a pogorât din cer asupra lui?[336]

Franz

Nu ştiu dacă te duci la birou de Bobotează; de aceea-ţi trimit această scrisoare acasă şi-ţi mai scriu mâine una, la serviciu.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 ianuarie 1913, duminică

Doar câteva cuvinte, sărmana mea iubită! E deja ameţitor de târziu; dacă vreau să te salut pentru duminică, trebuie s-o fac cu viteza vântului. Ţin mult să te îmbrăţişez nu doar pentru mine, ci în aşa fel încât să şi afli acest lucru. Dar – acum îmi dau seama – nu ne întâlnim, pesemne, fiindcă simt dorinţa revoltătoare ca atunci să te sărut numaidecât şi abia pe urmă să declar în faţa fiinţei superioare, care decide pentru mine, că aş fi total mulţumit dacă mi s-ar permite mai întâi să-ţi mângâi mâna, biata mea iubită.

Franz

5.I.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5/6 ianuarie 1913, duminică/luni

din 5 spre 6.I.1913

Biată, sărmană iubită, să nu te simţi constrânsă niciodată să citeşti acest jalnic roman[337] la care tot mâzgălesc anost. Groaznic e modul în care-şi poate schimba aspectul; când mă văd cu sacii-n căruţă (cu ce avânt scriu şi cum zboară petele![338]), mi-e bine, mă entuziasmează pocnitura de bici şi mă simt mare boier; însă când îmi cad din căruţă (iar o atare situaţie nu poate nici fi prevăzută, nici zădărnicită, nici trecută sub tăcere), aşa cum s-a întâmplat ieri şi azi, sacii par peste măsură de grei pentru umerii mei deplorabili, şi atunci aş prefera să las totul baltă şi să-mi sap un mormânt la faţa locului. În definitiv, pentru a muri nu poate exista un loc mai frumos şi mai demn de o disperare perfectă decât propriul roman. Chiar acum, la 3 noaptea, două personaje care de ieri au devenit foarte neconvingătoare stau de vorbă pe două balcoane învecinate de la etajul al optulea.[339] Cum ar fi dacă le-aş striga din stradă un „adio” şi le-aş abandona de tot? S-ar prăbuşi acolo, pe balcoanele lor, uitându-se unul la altul, cu nişte feţe de mort, printre drugii parapetului. Însă doar ameninţ, iubito, fără să fac una ca asta. Dacă... niciun dacă, iarăşi devin confuz.

Astăzi după-masă am încercat într-adevăr să dorm, dar n-am prea reuşit, deoarece alături – nu mă gândisem dinainte – se pregăteau cele 600-700 de invitaţii pentru duminica următoare, când va avea loc nunta soră-mii[340]; viitorul meu cumnat[341], comandantul acestei acţiuni, are, pe lângă toate celelalte calităţi foarte atrăgătoare, o voce aşa de stridentă şi la care recurge cu atâta plăcere, încât cineva care încearcă să doarmă în odaia alăturată are senzaţia că i s-a pus un ferăstrău la gât atunci când îi aude glasul. Atunci, fireşte, nu se poate dormi prea bine; am tot tresărit speriat şi-am adormit la loc. Mai şi renunţasem la o plimbare frumoasă, ca să pot dormi. Însă până la urmă dormisem destul, şi nu pot găsi în asta o scuză pentru faptul că am scris prost.

Cum a fost, iubito, cu remarcile părinţilor tăi despre mine? Vreau să ştiu însă fiecare cuvânt şi expresie a feţei. Hai că mi-ai ascuns atâta vreme astfel de lucruri! Aflând remarcile lor, voi avea sentimentul că sunt aproape de tine; indiferent dacă-s fericit sau trist, pentru mine, care sunt total exclus din preajma ta fizică, sentimentul respectiv e-atât de puternic şi de râvnit, încât, cufundat în această plăcere, pot să mă holbez mult timp la asemenea destăinuiri, fără să le citesc, fără să mai gândesc, fără să simt altceva decât fiinţa ta. Atunci sunt cu totul de partea ta, părinţii tăi mi se adresează odată cu tine şi sunt inclus în circuitul sangvin din care te tragi tu. Poate că nici nu există o apropiere mai mare, cea imediat superioară ar fi deja o pătrundere.

Nici cu pediatrul ăsta „foarte chipeş”[342] nu suntem încă gata, Felice. Mă mai opresc o clipă la el fiindcă reprezintă o mică replică la povestea cu Frankfurtul şi, la drept vorbind, o întrebare adresată mie, deşi fără o anumită intenţie, şi căreia trebuie să-i dau un răspuns. De-aş fi doar gelos, iubito, gelos şi atât, aş putea deveni şi mai gelos după cele povestite de tine. Căci, dacă acest pediatru a constituit o problemă aşa de importantă încât a trebuit să spui un neadevăr, pentru a te proteja de el, atunci... Dar astfel gândeşte un om gelos, iubito, nu eu, cu toate că o asemenea succesiune de gânduri mi-e la îndemână şi mie. Raţionamentul meu este următorul: Te-ai distrat bine cu doctorul, aţi petrecut o seară agreabilă împreună; el căuta o relaţie care, cel puţin în limitele unei scurte şuete de dimineaţă, să nu fi fost neplăcută în sine nici pentru tine, nici pentru mama ta; se pare că în urma refuzului acelei relaţii, o alta este exclusă sau măcar improbabilă şi, din câte-mi povesteşti, Felice, numai eu sunt de vină, ba chiar merit din plin să fiu culpabil. Or, cum port eu această vină? Cu oarecare mândrie sau satisfacţie? Ori tentat de povara altei vini? Nu mă plâng, mă văicăresc de fapt; aş fi vrut ca pediatrul să fi urcat la voi, să se fi dovedit şi-n continuare acelaşi om drăguţ care a fost de Revelion, să fi fost amuzant şi primit cu voioşie. Oare cine-s eu, de cutez să-i stau în

cale? O umbră ce te iubeşte nemărginit, dar pe care n-o poţi scoate la lumină. Ruşine mie! Fireşte, acum e din nou timpul să las vârtejul să se rotească-n direcţia opusă. Aş fi măcinat de gelozie dacă ar fi să aud din depărtare că pediatrul a avut cu-adevărat succes în tot ce i-am dorit eu în mod insistent pe pagina anterioară, iar neadevărul pe care i l-ai spus n-a fost rostit din adâncul sufletului tău, ci din al meu, şi-mi vine să cred că, în clipa aceea, vocea ta a împrumutat puţin din rezonanţa glasului meu. – Dar cum se-mpacă această părere cu cea de dinainte? (Astfel, răspunsul meu se transformă iarăşi într-o întrebare adresată ţie.) Vârteju-i însă acelaşi. Şi aş putea să mă smulg din el? Nu cred deloc una ca asta.

De altfel, fizioterapia mă învaţă că sursa oricărei primejdii este medicina, absolut indiferent dacă acum e vorba despre un oculist, altă dată despre un stomatolog, iar în final despre un pediatru. Ce condei tâmpit! Nu se sfieşte să aştearnă pe hârtie nişte prostii, în loc să scrie şi el ceva rezonabil, de tipul „tu, iubito!”, şi-apoi din nou „tu, iubito!”, şi pe urmă iarăşi „tu, iubito!” şi nimic altceva.

Gândurile pe care le-ndrept către tine sunt mai rezonabile decât ceea ce-ţi scriu. Azi-noapte n-am putut şi nici n-am vrut să adorm multă vreme; am stat două ore mai mult treaz decât adormit şi-am discutat neîncetat cu tine, într-un mod foarte familiar. N-am vorbit despre ceva anume şi nu ne-am făcut destăinuiri; de fapt, totul a avut doar forma unei discuţii familiare, a fost un sentiment de apropiere şi dăruire.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6/7 ianuarie 1913, luni/marţi

din 6 spre 7.I.13

Să nu râzi, iubito, să nu râzi, sunt teribil de serios în momentul ăsta, când îmi exprim dorinţa să fii totuşi aici. Deseori socotesc în joacă în câte ore aş putea fi la tine cât mai repede şi-n cele mai favorabile împrejurări şi în câte ore ai ajunge tu la mine. Întotdeauna durează prea mult, mult prea mult, dezesperant de mult, astfel încât, chiar dacă n-ar exista alte obstacole, nu ne-am putea decide să încercăm acest lucru, având în vedere tocmai timpul necesar. Aseară, când am plecat de-acasă, m-am îndreptat direct spre clădirea din Ferdinandstraße, unde-şi are magazinul reprezentantul vostru[343]. Parcă aş fi avut acolo o întâlnire cu tine. Dar am înconjurat casa de unul singur şi-am plecat tot singur. Nici măcar n-am reuşit să găsesc menţionat pe firmă numele Lindström. Omul îşi zice doar reprezentant general al unei Gramophone Company. De ce? Adesea mă plâng că în Praga, măcar după ştiinţa mea, există prea puţine locuri ce au legătură cu tine. Locuinţa

familiei Brod, Schalengasse, Piaţa de varză, Perlgasse, Obstgasse, Corso. Apoi cafeneaua de la sediul guvernului, sala pentru micul dejun de la Blauer Stern şi vestibulul[344]. Este puţin, iubito, dar pentru mine aceste puţine locuri ies cu mult în relief pe harta oraşului.

La cele două scrisori ale tale de astăzi am să-ţi dau atâtea răspunsuri încât mama ta, dacă le-ar putea cuprinde cu privirea, s-ar mira, la drept vorbind, în felul următor: „Dar cum poate să scrie cineva, mai ales când are atâtea lucruri de spus şi când ştie că prin noianul acestora condeiul nu va trage decât o dâră nesigură şi întâmplătoare?”

Aşadar, ai pus poza mea în inimioara ta (nu în inimioară, pretenţiosule!), în medalionul tău, într-o vecinătate neplăcută pentru nepoţica ta[345]. Şi citesc bine? Ai intenţia s-o porţi zi şi noapte? Oare n-ai avut chef să arunci poza asta proastă? Din ea nu mă holbez la tine prea înspăimântător? Merită onoarea pe care i-o faci? Să ne gândim că poza mea se află-n medalionul tău, iar eu stau aici singur, în odaia mea rece ca gheaţa, unde, spre marea mea ruşine, am impresia că am răcit în ultimele zile. Aşteaptă însă tu, poză proastă, binecuvântată va fi clipa-n care voi veni şi-am să te scot din medalion, cu propria mână! Şi nu te voi arunca doar din pricina privirilor pe care poate că Felice le-a irosit contemplându-te. Mă opresc, e deja târziu, n-aş putea niciodată să termin. Ce fel de îndeletnicire mai au şi mâinile, să scrie epistole, când au fost făcute să te reţină şi nu vor altceva decât acest lucru!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 ianuarie 1913, marţi

7.I.13

Iubita mea Felice, astăzi îţi scriu după-masă fiindcă nu ştiu dacă diseară am să mă mai dau jos din pat. Poate este cel mai bine să dorm încontinuu. Evident, am răcit, ba chiar până-n măduva oaselor; nu-mi vine să cred că am răcit aşa. Iar dacă n-am răcit, e totuşi ceva al naibii de asemănător. Voi bea un ceai fierbinte, mă voi înfăşură într-un prosop foarte cald, mă voi retrage din lume şi voi visa la Felice. Dogoarea trebuie să alunge orice răceală şi orice stafie din mine şi din odaia mea, spre a pregăti un loc de popas curat pentru gândurile îndreptate spre tine, iubita mea copilă.

Împotriva poştei să nu mai zic nimic? Ascultă totuşi, scrisoarea ta de duminică seară a ajuns luni dimineaţă; în schimb, scrisoarea ta de duminică dimineaţă am primit-o abia în dimineaţa asta, şi azi e marţi. La birou punctualitatea scrisorilor este mai mare, casa noastră e-atât de izolată. Poate să fi fost numai din cauza pozelor tale, pentru care m-or invidia cei de la poştă. Iubito, ce fotografie frumoasă! Poate nu în detaliu, dar privirea, zâmbetul, atitudinea!

Dacă o inutilitate oarecare îmi sfredeleşte mintea, ea se opreşte o clipă ori de câte ori îţi privesc fotografia. Acum te văd cam aşa cum te-am văzut prima oară. Nu-mi mai aminteam deloc această poziţie a mâinii, dar cred că acum îmi reînvie-n memorie. Negreşit, bunăvoinţa din privirea ta se adresează lumii în general (aşa cum şi ochii mei ficşi privesc lumea în ansamblu), dar eu consider că mă vizează pe mine, şi sunt fericit.

Te rog, iubito, să nu-ţi faci nicio grijă din pricina răcelii mele. De fapt, am pomenit-o doar pentru că îmi place să-ţi spun orice fleac; asta se-ntâmplă de la sine ori de câte ori chipul unuia e la fel de apropiat de-al celuilalt cum ar trebui să fie în realitate şi este câteodată numai în vis. O boală scurtă, care trece repede, a fost pentru mine încă din copilărie o plăcere, spre care am năzuit mereu şi pe care am obţinut-o rareori. Ea întrerupe curgerea nemiloasă a timpului şi-l ajută pe omul acesta uzat, care-s eu, să se târască metodic mai departe, către o mică renaştere la care acum râvneşte deja cu-adevărat. Şi de-ar fi numai ca tu, Felice, să capeţi un corespondent drăguţ, care învaţă în sfârşit să-nţeleagă că eşti prea preţioasă spre a te hărţui întruna cu văicăreli!

Franz

Dimineaţa, opt fără un sfert, tratamentul a avut efect, plec la serviciu.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8/9 ianuarie 1913, miercuri/joi

din 8 spre 9.I.12 [346]

Astăzi, în loc să scriu, am făcut din diverse motive o plimbare cu dr. Weltsch[347], după ce stătusem o oră şi jumătate în sânul familiei acestuia şi-l lăsasem pe tatăl lui[348], un mic negustor de postav, un om inteligent şi interesat de orice, să-mi povestească o mulţime de vechi şi frumoase istorioare din cartierul evreiesc al Pragăi de altădată, de pe vremea bunicului său, care chiar a fost un mare negustor de postav. Simţeam nevoia să fiu cu nişte străini, şi totuşi nu mi-a fost bine în prezenţa lor. La mine, această contradicţie se manifestă întotdeauna prin aceea că nu mă pot uita ţintă la cel care-mi povesteşte ceva; dacă o las în voia ei, privirea-mi alunecă de pe chipul celuilalt, iar când mă opun, ea nu devine, fireşte, stabilă, ci fixă. Dar caut oare să descriu întreaga seară? Nu, din enorma harababură a celor ce sunt de spus, se-nghesuie să iasă în faţă, pentru o minte cam obtuză, doar nişte aspecte arbitrare şi secundare. Mi se pare într-adevăr, că-n ultimele zile ţi-am povestit prea puţin, chiar şi despre lucrurile cele mai presante, şi că ţi-am răspuns la atât de puţine întrebări, încât uneori am sentimentul că sunt pe cale să pierd atenţia ta. Aşa ceva nu trebuie să se întâmple,

Felice. Să nu interpretezi greşit absenţa răspunsului meu la fiecare întrebare şi nu în defavoarea mea! Aceste talazuri care mă poartă sunt întunecate, tulburi, apăsătoare, eu înaintez lent şi chiar stau în loc, dar pe urmă ele mă duc mai departe şi totul merge foarte bine. Tu trebuie să fi remarcat totuşi aceasta în primele trei luni de la întâlnirea noastră.

Pot să şi râd, Felice, să nu te îndoieşti de asta, sunt cunoscut chiar ca un om care râde mult, însă odinioară eram mult mai extravagant decât acum în această privinţă. Mi s-a întâmplat chiar să-ncep să râd în timpul unei întrevederi oficiale cu preşedintele nostru[349] – sunt deja doi ani de-atunci, dar scena asta va supravieţui, ca o legendă în instituţie, dincolo de mine. Şi cum! Ar fi prea complicat să-ţi înfăţişez importanţa acestui om. Prin urmare, crede-mă că ea este foarte mare şi că un funcţionar obişnuit al instituţiei nu-şi imaginează că acest om se află pe pământ, ci-n slava cerului. Iar fiindcă în general noi nu prea avem ocazia să vorbim cu împăratul, omul acesta îi dă slujbaşului obişnuit senzaţia că s-a întâlnit cu împăratul; cam aşa se întâmplă în toate marile întreprinderi. Fireşte, aidoma oricărei persoane puse sub o foarte clară observaţie generală şi a cărei poziţie nu corespunde întru totul meritelor personale, nici acest om nu scapă de un anumit ridicol, însă a te lăsă tentat să râzi chiar în prezenţa unui om important, doar în virtutea acestui fapt firesc, survenit ca un fenomen natural, înseamnă deja că eşti bătut de Dumnezeu. Noi – eu şi doi colegi[350] – tocmai fuseserăm ridicaţi la un rang superior şi, îmbrăcaţi în costume negre, de sărbătoare, urma să-i mulţumim preşedintelui; aici să nu uit să spun că dintr-un anumit motiv îi datorez de la bun început preşedintelui o recunoştinţă aparte[351]. Cel mai venerabil dintre noi trei[352] – eu eram cel mai tânăr – ţinea un discurs de mulţumire, concis, chibzuit, energic, potrivit felului său de a fi. Preşedintele asculta în poziţia lui obişnuită, aleasă pentru ocaziile festive şi care amintea un pic de ţinuta adoptată la audienţe de împăratul nostru; de fapt (dacă vrem şi nu putem spune altfel), era o poziţie foarte comică. Ţinea picioarele uşor încrucişate, mâna stângă strânsă-n pumn şi proptită chiar în colţul mesei, capul aplecat astfel încât barba albă şi plină să se-ndoaie pe piept, iar peste toate astea, îşi legăna puţin burta, nu prea mare, dar în orice caz proeminentă. Atunci voi fi fost într-o dispoziţie greu de stăpânit întrucât cunoşteam destul de bine această poziţie şi nici nu mai era nevoie să mă umfle râsul; au fost nişte accese scurte, întrerupte totuşi, explicabile însă cu uşurinţă drept iritaţii de tuse, mai ales că preşedintele nu era atent. În acelaşi timp mă ţinea destul în frâu glasul limpede al colegului meu, care privea doar în faţă şi remarcase probabil starea mea, fără a se lăsa însă influenţat de ea. Dar la sfârşitul discursului colegului meu, când preşedintele şi-a

înălţat privirea, m-a cuprins preţ de-o clipă o asemenea spaimă, încât mi-a pierit cheful de râs, căci atunci el a putut să vadă şi mutra mea şi să constate uşor că râsul care, spre regretul meu, mi se citea pe gură, nu era defel o tuse. Dar când preşedintele şi-a început discursul obişnuit, cunoscut cu mult înainte, schematizat într-o manieră imperială, însoţit de o voce gravă, din piept, un discurs total lipsit de sens şi de argumente, şi când colegul meu a căutat să mă prevină uitându-se-n lături, exact în momentul în care eu încercam să mă abţin, deşi tocmai asta îmi amintea cu însufleţire de plăcerea râsului de mai devreme, atunci n-am putut să mă mai stăpânesc şi mi-a dispărut orice speranţă că voi mai fi în stare să mă abţin vreodată. Mai întâi am râs numai la glumiţele subtile, presărate ici şi colo, ale preşedintelui, dar este lege ca la asemenea glumiţe să-ţi schimonoseşti faţa numai din respect; or, eu râdeam deja zdravăn, din gât; i-am văzut pe colegii mei speriaţi să nu se contamineze şi mi-a fost milă mai mult de ei decât de mine, însă n-am avut ce face; nici nu căutam să mă întorc cumva în altă parte sau să-mi pun mâna la gură, ci, în neputinţa mea, mă holbam întruna la mutra preşedintelui; eram incapabil să-mi întorc faţa şi intuiam probabil că totul are să meargă din rău în mai rău, fără vreo evoluţie pozitivă, şi că de aceea cea mai bună soluţie ar fi să evit orice schimbare de atitudine. Fireşte, atunci, fiindcă tot îmi dădusem drumul, nu mai râdeam pur şi simplu de glumiţele din momentul respectiv, ci şi de cele trecute şi viitoare şi de toate la un loc; la drept vorbind, nimeni nu mai ştia de ce râd eu; toţi au început să fie descumpăniţi, numai preşedintele era încă relativ imparţial, ca un om important, obişnuit cu lume de tot felul şi care, de altfel, nici n-are cum să înţeleagă eventualitatea lipsei de respect faţă de persoana sa. Dacă în acel moment ne-am fi strecurat afară, iar preşedintele şi-ar fi scurtat poate un pic discursul, totul ar fi decurs încă destul de bine şi, în ciuda faptului că purtarea mea ar fi fost, fără-ndoială, necuviincioasă, despre această neruşinare nu s-ar fi discutat totuşi deschis şi, aşa cum se întâmplă deseori cu asemenea lucruri aparent imposibile, problema ar fi fost rezolvată prin acordul nostru tacit, adică al celor patru participanţi. Numai că atunci, din nefericire, colegul pe care nu l-am pomenit până acum (un bărbat de aproape 40 de ani, cu o faţă rotundă, copilărească, dar bărboasă, şi-n plus, un straşnic băutor de bere)[353] a început să ţină o cuvântare scurtă şi total surprinzătoare. Pe moment n-am înţeles nimic, râsul meu îl scosese deja complet din sărite, omul asistase cu obrajii umflaţi de râsul ţinut în frâu, şi-acum începea o cuvântare gravă. Dar pe urmă l-am înţeles. Are un temperament atât de sec şi de înfocat, încât este-n stare să susţină la infinit, cu patimă, afirmaţii recunoscute de toţi, iar discursurile lui plictisitoare ar fi insuportabile dacă înflăcărarea lor n-ar avea o parte

caraghioasă şi simpatică. Apoi preşedintele spusese absolut inofensiv ceva care nu prea i-a convenit acestui coleg; în afară de asta, probabil influenţat de priveliştea râsului meu ce nu mai contenea, colegul uitase un pic unde se găsea; pe scurt, el a considerat că a venit momentul să iasă-n evidenţă cu opiniile lui aparte şi să-l convingă pe preşedinte, care este, fireşte, indiferent până la moarte faţă de tot ce zic alţii. Prin urmare, atunci când, fluturându-şi mâinile, a spus o nerozie (aşa cum ne-a obişnuit în general, iar aici în mod special), mi s-a părut prea mult; atunci a pierit dintr-odată toată lumea pe care o avusesem măcar aparent în faţa ochilor şi am prins să râd tare şi fără menajamente, cu acea sinceritate care poate că le e dată numai elevilor de pe băncile şcolii primare. Toţi au amuţit, iar eu, cu râsul meu, eram, în sfârşit, în centrul atenţiei. Atunci, fireşte, mi-au tremurat genunchii de frică în timp ce râdeam, dar colegii mei puteau râde în voie, fără a ajunge totuşi la grozăvia râsului meu, îndelung pregătit şi exersat, aşa că ei au trecut neobservaţi, în comparaţie cu mine. Bătându-mă cu mâna dreaptă peste piept, pe de o parte, conştient de păcatul meu (în amintirea Zilei Ispăşirii[354]), pe de altă parte, spre a alunga din piept tot râsul de la care mă abţinusem, am invocat tot felul de scuze pentru faptul că am râs; poate că ele au fost toate foarte convingătoare, dar au rămas complet neînţelese în urma unui nou acces de râs, survenit între timp. Atunci, fireşte, însuşi preşedintele a fost derutat şi a găsit o frază oarecare, ce-a dat o explicaţie omenească răgetului meu, doar pentru a îndepărta în măsura posibilului orice asperitate, cu sentimentul înnăscut pe care asemenea oameni îl au deja odată cu toate expedientele acestuia; cred că s-a referit la o glumă pe care o făcuse cu mult timp în urmă. După aceea ne-a permis să plecăm în grabă. Neînfrânt, râzând zdravăn, dar nefericit de moarte, am fost primul care a ieşit poticnindu-se din sală. În cea mai mare parte, chestiunea a fost aplanată totuşi printr-o scrisoare pe care i-am trimis-o preşedintelui imediat după aceea, ca şi prin mijlocirea fiului său, pe care-l cunosc bine[355]; în fine, la această atenuare a contribuit şi trecerea timpului, însă, fireşte, n-am fost iertat pe de-a-ntregul şi nici nu voi fi vreodată. Dar nu prea contează, poate că atunci am procedat aşa numai spre a-ţi putea dovedi ulterior că sunt în stare să râd.

Acum am scris atâtea şi totuşi nimic – astfel se răzbună mai nou vechea vină faţă de preşedinte. Doar câteva răspunsuri în graba de pe urmă, înainte de a merge la culcare: *Culmea sentimentului* îţi aparţine, desigur, numai şi numai ţie. Dedicaţia „Ca prieten” ţi-e destinată în mod expres. O accepţi totuşi? (Eu am, fireşte, un alt exemplar cu dedicaţie.) Şi ar fi atât de grav ca dedicaţia să aibă, poate, şi un mărunt sens secundar (pe care nu-l are de fapt, dar i-l confer eu acum)? Acela că Max este şi prietenul meu şi, prin

urmare, chiar şi această dedicaţie îmi dă posibilitatea de a mă apropia foarte mult de tine (vreau să profit de cea mai imaginară posibilitate de apropiere).

Nu, e-ntr-adevăr prea târziu ca să mai continui. Îţi pun însă alături un bănuţ pe care l-am găsit astă-seară, în timp ce mă plimbam. Tocmai mă plângeam de ceva (nu există nimic de care nu m-aş putea plânge), iar în nemulţumirea mea am călcat un pic mai apăsat, şi atunci am dat cu vârful piciorului peste acest bănuţ pe caldarâm. Astfel de bănuţi aduc noroc, dar eu n-am nevoie de norocul pe care nu-l ai şi tu şi de aceea ţi-l trimit. Fiindcă l-am găsit eu, nu-i oare ca şi când l-ai fi găsit tu?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 9/10 ianuarie 1913, joi/vineri

din 10 spre 11.I.13 [356]

Iubita mea, astăzi doar câteva cuvinte, e târziu, sunt obosit, am fost deranjat după-masă şi voi mai fi probabil câteva zile. Scrisul, pe care nu vreau să-l ştiu tulburat de nimic (oricum, el suferă peste măsură din pricina unor tulburări lăuntrice), îl voi abandona o săptămână, poate chiar mai mult; singura despăgubire are să fie un somn prelungit; ea nu-mi va fi suficientă, dar ceea ce scriu azi nici nu contează pentru că acum trebuie să mă duc neapărat la culcare; în afară de asta însă, îţi aparţin şi ţie în mod necondiţionat, aşa că oscilez între tine şi pat.

Biata mea iubită scrie oferte! Voi primi şi eu una, deşi nu sunt cumpărător şi mai curând mă tem, din principiu, de dictafoane? O maşinărie, cu exigenţele ei tăcute şi serioase, mi se pare că exercită o presiune mult mai puternică şi mai cruntă asupra forţei de muncă decât un om. Cât de neînsemnat, ce uşor de ţinut în frâu, de expediat, de împiedicat prin strigăte să vorbească, de ocărât, de luat la întrebări, de privit cu uimire este un dactilograf în carne şi oase! Stăpân e cel care dictează, dar în faţa dictafoanelor el este înjosit şi, cu creierul său, trebuie să slujească, precum un muncitor din fabrică, o maşinărie ce zbârnâie întruna. Cum îi e smuls un lung şir de gânduri unei minţi sărmane, care lucrează lent de felul ei! Fii bucuroasă, iubito, că nu trebuie să răspunzi la această incontestabilă obiecţie în oferta ta! Că funcţionarea maşinăriei poate fi reglată cu uşurinţă, că există posibilitatea să dai maşinăria la o parte ori de câte ori n-ai chef să-i dictezi etc.; aceste aspecte nu infirmă obiecţia în cauză deoarece de felul de a fi al omului care face obiecţia respectivă ţine şi faptul că toate astea nu-l pot ajuta. Am remarcat că în prospectul tău lucrurile sunt tratate cu o mândrie deosebită, că nicăieri nu se cerşeşte ceva, aşa cum se procedează

de regulă în prospectele de tipul ăsta pentru fabricile austriece, şi nici nu găseşti, la drept vorbind, vreo laudă exagerată. Bineînţeles, nu glumesc spunând că nici litera textului, nici tema, nici stilul său nu mi-au amintit de Strindberg, pe care nu-l cunosc aproape deloc, dar îl îndrăgesc într-un mod cu totul aparte; e ciudat că primele mele scrisori te-au găsit chiar sub impresia *Dansului morţii* şi a *Camerelor gotice*. Aşteaptă, în curând am să-ţi scriu ceva legat de *Amintirile* despre Strindberg, apărute recent în *Die Neue Rundschau*[357]; sub impresia lor am alergat complet înnebunit prin camera mea într-o duminică dimineaţă.

Mâine sau poimâine vei primi calendarul şi cartea lui Flaubert. Din păcate, calendarul, pe care l-am primit de-abia acum, nu este nici pe departe aşa de frumos cum mi-l închipuisem, iar dacă aş vrea să rup câte o filă pe zi, s-o împăturesc şi să ţi-o trimit, nimic n-ar mai fi cum trebuie. Dar, din moment ce calendarul există, iar eu nu vreau să dau nimănui ceva ce-ţi fusese destinat şi nu vreau să las pe nimeni să-l vadă, ţi-l trimit totuşi. Atârnă-l într-un colţ! Urâţenia lui este compensată de frumuseţea lui Flaubert, pe care, de fapt (inutilă asigurare!), ţi l-aş înmâna eu însumi.

Aşa, acum mă duc însă în pas alergător la culcare. Ţi-am dat cuvântul, gândurile tale au plecat spre mine, sunt mulţumit.

Nu te chinuieşti prea mult scriindu-mi, iubito? Un rând de la tine îmi face atâta plăcere, încât cinci rânduri nu mă mai pot bucura.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10/11 ianuarie 1913, vineri/sâmbătă

din 10 spre 11.I.13

Întâi de toate, iubito, nu-ţi mai face reproşuri din pricina faptului că-mi scrii prea puţin. Îmi scrii mult, chiar mult prea mult pentru puţinul timp pe care-l ai! Numai să poţi menţine grozava regularitate a scrisului zilnic din ultima perioadă! Eu n-am alte dorinţe în ceea ce priveşte scrisul, iar fiindcă alte dorinţe sunt irealizabile pe moment sau de-a pururi, totul este-n ordine, chiar dacă nu în cea mai bună ordine.

Mă deranjează faptul că mă aşez la masă să-ţi scriu imediat după ultimele vorbe schimbate cu nişte rude, în timp ce altădată scrierile mele aveau întâietate, şi deci, atunci când luam condeiul să-ţi scriu, mă aflam pe o treaptă superioară, indiferent dacă eram fericit sau nefericit. Oricum, lucrurile nu pot rămâne aşa multă vreme, cred că luni voi reîncepe să scriu; multe povestiri, iubito, îmi mărşăluiesc prin minte, bătând toba.

Câteodată mă şi zvârcolesc din cauza unei tristeţi ce are, e-adevărat, toate justificările posibile. Nu cea mai măruntă este aceea

că am trăit două perioade de logodnă, cea a lui Max şi cea a surorii mele.[358] Astăzi, în pat, m-am plâns ţie în legătură cu aceste două logodne, ţinându-ţi un discurs lung, care ţi s-ar fi părut cu certitudine foarte întemeiat; acum probabil că nu voi mai izbuti să adun tot ce ar trebui citat, aşa că prefer să renunţ. Măi, ce cuvântări îţi ţin în pat! Întins pe spate, cu picioarele sprijinite de stâlpul patului, ce calm vorbesc în sine-mi pentru iubita ascultătoare! Noi doi avem talente atât de diferite. Eu sunt un mare orator în pat, pe când tu eşti o mare corespondentă în pat. Cum reuşeşti să scrii în această poziţie? Nu mi-ai descris încă felul în care corespondezi din pat.

Nu sunt mulţumit de niciuna dintre aceste logodne, deşi pentru logodna lui Max am insistat mult, poate că am şi contribuit cu sfaturile mele la luarea deciziei lui, dar soră-mii, cel puţin, nu i-am recomandat niciodată să nu se logodească. Şi-n plus, sunt totuşi un prost profet şi cunoscător al oamenilor, după cum a dovedit-o căsnicia surorii mele deja măritate[359]; la logodna ei eu am simţit aceeaşi disperare, dar odată căsătorită, soră-mea, o fiinţă altădată greoaie, veşnic nemulţumită şi enervant de pripită, şi-a extins pur şi simplu existenţa asupra celor doi copii, fiind acum pe deplin fericită. Cu toate acestea, nu pot să n-am încredere în cunoaşterea de către mine a oamenilor, pentru că ea nu se simte infirmată de fapte şi deci va fi având totuşi un temei mai adânc, deşi astfel poate că-i confer acestei presupuse cunoaşteri a oamenilor aparenţa unei nerozii profund îndărătnice. Şi-apoi, de ce sufăr în acest mod ciudat din cauza logodnelor respective, de parcă m-ar lovi instantaneu şi nemijlocit o nenorocire, de vreme ce orice presentiment nu se poate raporta decât la viitor, iar protagoniştii înşişi sunt surprinzător de fericiţi (oare mă-ntristează această surpriză?) şi de vreme ce, până la urmă, eu personal aproape că nici nu iau parte în mod direct la toate aceste chestiuni legate de logodne şi nunţi? (Aseară, viitorul meu cumnat m-a salutat fără răutate, fără nicio aluzie la revoltătoarea mea indiferenţă; a făcut doar o glumă nechibzuită: „Bună seara, Franz! Cum merge? Ce mai scrie lumea de pe-acasă?" Dacă vrei, aveau şi vorbele astea tâlcul lor.)

Dar acum particip, am sentimentul că aceste două familii străine mă asaltează, familia cumnatului este chiar împinsă să intre în familia mea.

Nu, azi nu mai scriu, pe moment nu sunt foarte convingător, poate bănuieşti în general ce vreau să spun, dar din păcate în particular, iar ăsta-i cel mai important lucru, nu poţi înţelege de la distanţă.

În clipa în care citeşti această scrisoare, poate că port vechiul meu frac, ghetele de lac plesnite şi jobenul mult prea mic (asta nu-i decât cochetărie, arăt exact ca de obicei şi ca atunci, în august) şi

sunt extrem de palid la faţă, pentru că acum îmi trebuie de fiecare dată mult timp ca să adorm, şi însoţesc o verişoară plăcută, drăguţă, elegantă şi, înainte de toate, foarte prevenitoare şi modestă, care este domnişoară de onoare[360]; ne grăbim să intrăm în templul unde are loc nunta cu acea mare solemnitate care pe mine m-a deranjat dintotdeauna, întrucât, prin faptul că pentru comunitatea evreiască, la noi cel puţin, ceremoniile religioase s-au limitat la nunţi şi înmormântări, cele două evenimente se apropie aşa de brutal, încât se pot vedea de-a dreptul privirile dojenitoare ale unei credinţe pe cale de dispariţie.

Noapte bună, iubita mea! Cât mă bucur că măcar o dată ai o duminică, fără îndoială, mai liniştită decât a mea. Cu ce remarcă-ţi va fi înmânând mama ta această epistolă?

Franz

Acum am citit încă o dată scrisoarea ta şi, fiindcă m-a făcut curios în legătură cu câteva lucruri, îţi mai pun următoarele întrebări:

1. Ce înseamnă că n-ai desfăcut încă medalionul?

2. La ce familie de prieteni ai fost? Dumnezeu ştie cum vine asta, dar pentru mine nişte nume sunt întru totul lămuritoare.

3. Cum a fost la baia publică? Aici, din păcate, trebuie să-mi reprim o remarcă (ea se referă la modul în care arăt la baie, la faptul că sunt uscăţiv). La baie parcă-s un copil orfan. Odată, este deja foarte mult de-atunci, am fost în vilegiatură pe malul Elbei, era o vară toridă, baia în râu ne făcea o plăcere deosebită. Dar ştrandul amenajat era foarte mic, bărbaţii şi femeile se îmbăiau de-a valma, nici nu mai ştiu dacă existau două cabine, lumea aflată în vilegiatură acolo era într-adevăr foarte veselă şi se distra bine. Nu însă şi eu; din când în când mă aventuram printre femei, dar numai rareori; cel mai des – dorinţa mea de a face baie era, fireşte, permanentă şi nestăvilită – hoinăream singur, ca un câine rătăcit, pe cele mai înguste poteci de pe colinele care însoţeau râul şi supravegheam ore-n şir micul ştrand amenajat, ca să văd dacă n-are să se golească în sfârşit, devenindu-mi accesibil. Cât i-am blestemat pe cei care soseau mai târziu şi reumpleau brusc ştrandul probabil deja gol şi cum m-am văicărit când, după arşiţa neobişnuită, în timpul căreia toată lumea se bucurase de baie, a venit o furtună mare şi mi-a răpit orice speranţă de a mă îmbăia. În general, puteam să fac baie abia spre seară, însă atunci aerul era deja rece, iar plăcerea nu mai era la fel de mare. Doar câteodată, un fel de insolaţie mă făcea să nu mai ţin cont de nimic şi năvăleam pe plaja arhiplină. Bineînţeles, puteam să mă îmbăiez liniştit şi să mă joc cu ceilalţi, nimeni nu se sinchisea de un băieţel ca mine, însă mie nu-mi venea să cred acest lucru.

4. Despre tatăl tău aş vrea să aflu mai multe, când se iveşte ocazia.

Dar acum este din nou târziu. Şi n-am pregătit încă absolut nimic pentru petrecerea de la nuntă, iar cel mai grav este că nici nu pot şi n-o voi face.

Franz

Iată totuşi remarca: Nu te-ai trezit cu o sudoare rece?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 ianuarie 1913, sâmbătă

Nunta![361]

Nunta!

Doar aceste salutări,

F.K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11/12 ianuarie 1913, sâmbătă/duminică

din 11 spre 12.I.13

Iubito, tocmai mi-am bătut capul să găsesc măcar trei fraze, dacă nu altceva, pentru întâmpinarea invitaţilor la nuntă. În fine, le-am găsit; sunt dezolante. Ei bine, de mi s-ar permite să ţin un discurs în faţa oaspeţilor, n-ar trebui să-l pregătesc, el ar curge în cea mai mare grabă şi aş avea curajul să alung din sală majoritatea invitaţilor nu prin ocări, ci exprimând adevăratele şi îngrozitoarele mele sentimente. Aşa însă sunt osândit să mă izgonesc singur; nu eu voi fi acela care va sta acolo la masă, se va ridica, va spune trei fraze şcolăreşti şi va-nălţa paharul – toate aceste fapte vor fi săvârşite numai de trista mea figură.

Dar, de fapt, nu asta voiam să-ţi spun; la drept vorbind, îţi scriu cuprins de teamă. Ascultă! În epistola de ieri n-am scris oare ceva care te-ar putea deranja, mâhni sau chiar ofensa? Gândul acesta mă ucide. Şi totodată nici nu ştiu precis despre ce este vorba, fiindcă acum, de vreme ce nu scriu pentru mine, mi se pare că am scăpat din mână etalonul acestor lucruri. Poate că pasajul respectiv nu conţine nimic rău; oricum, încă de când l-am pus pe hârtie, am avut un sentiment prost, iar acum mi se pare deopotrivă brutal şi indiferent, lipsit de menajamente şi obraznic. În orice caz, iubito, trimite-mi scrisoarea îndărăt, spre liniştea mea, sau nu, nu mi-o returna! Ah, nici nu ştiu ce vreau! În ce stare am ajuns! Va trebui să mă caţăr mult până să ies iar la lumină. De-aş avea măcar un răspuns la ultima scrisoare pe care ai primit-o duminică! Poate la un pasaj din ea te-ai dat jos din pat, necăjită pe mine. Dacă vei fi fiind supărată pe mine, iubito, iartă-mă! În situaţia mea actuală nu-i o

ruşine să solicit mila, însăşi starea mea este o ruşine. Dacă mă vei fi iertat deja, consideră această scrisoare drept o scuză întârziată, iar dacă mă vei fi găsit absolut nevinovat, atunci râzi de mine! Nimic n-are să-mi placă mai mult.

Franz

O remarcă drăguţă a surorii mele celei mai mici. După cum ştii, ea mă iubeşte foarte mult şi ia de bun, fără să mai verifice, tot ce zic, ce fac sau intenţionez; însă gândeşte independent şi spune o mulţime de vorbe de duh, nemaipunând la socoteală că e-n stare să râdă puţin de mine şi-n acelaşi timp, fireşte, şi de ea (pentru că este întotdeauna de partea mea). Din moment ce nunta m-a întristat fără îndoială şi în mod evident, soră-mea, conform întregii ei atitudini faţă de mine, va fi găsit justificată această tristeţe, chiar dacă ea o poate simţi, desigur, doar într-o măsură neînsemnată. Ei bine, aseară, când împacheta lucrurile pentru Valli (ea se mărită), menajera noastră[362] a început să plângă; astfel a făcut-o să plângă şi pe Valli, care a venit cu ochii plânşi în camera de zi. Ottla (ea este soră-mea cea mai mică) nici nu i-a văzut bine ochii, că a şi strigat: „Uite, deşteapta, plânge şi ea!” A spus-o pe jumătate serios, pe jumătate râzând, iar asta trebuia să însemne că plânsul îşi are locul aici, întrucât corespunde sentimentelor mele, şi deci că Valli va fi fiind deşteaptă dacă face un lucru aşa de potrivit cu sentimentele mele, simţind şi ea la fel.

Dar acum mă duc la culcare, nu vreau ca mâine să fiu, pe lângă toate astea, şi somnoros.

De bărbatul din Cairo[363] am fost aproape speriat în primul moment. Este cu siguranţă un bun german, dar eu l-am văzut ca pe un arab care te urmăreşte, cu cearşaful fluturând prin biroul gol. La ce-mi foloseşte locul rezervat la masa ta de scris! Mai bine paznic de noapte la fabrica voastră decât un îndrăgostit aşa de îndepărtat ca mine!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12/13 ianuarie 1913, duminică/luni

din 12 spre 13.I.1913

Iubita mea copilă, a trecut[364], apar perspectivele unor perioade mai bune, începe o relativă stare de mulţumire. Uneori am sentimentul că oamenii ăştia străini[365] s-au eliberat, că niciun sacrificiu n-ar fi fost prea mare, nici măcar cel al soră-mii. Aici, fireşte, nu trebuie să te gândeşti şi nici nu te gândeşti că un asemenea sentiment corespunde vreunei realităţi, însă nu pot scăpa de el.

Când am primit scrisoarea ta, cartea poştală şi fotografiile, mă aflam în mijlocul nuntaşilor, tocmai ne aşezam în alai, şi mie mi s-a părut atunci că-mi strângi mâna.

Ah, iubito, ce nostalgie plăcută îmi trezeşti cu pozele tale! Toate o înfăţişează pe iubită, niciuna nu seamănă cu alta, toate acaparează privirile. În aceste poze semeni foarte mult tot cu fetiţa din prima fotografie pe care mi-ai trimis-o. Stai acolo atât de liniştită, nimeni n-are voie să te prindă de mâna stângă, deşi e complet liberă, dictezi foarte îngândurată ceva. O fotografie rafinată, în eventualitatea că ar intenţiona cineva să te sărute pe gură. Aici eşti fotografiată în biroul tău? Ce diferenţă există între diversele muştiucuri ale aparatelor? Poza va fi slujind în scop de reclamă? Poate e destinată unor ilustrate? Sau nu?

Iubito, ce mi-ai fi spus oare azi dacă ai fi putut să mă studiezi în timpul nunţii? Totul a decurs cam aşa cum îmi închipuisem, singura surpriză a fost că eram într-adevăr pe ducă. Dar nu mă aşteptasem să fiu din nou atât de secătuit şi de moleşit, să mă simt cu mult inferior celui mai jalnic dintre invitaţi; eu credeam că asemenea stări au rămas deja-n urmă pentru totdeauna, într-un timp legendar. Iar acum reapăruseră, proaspete ca în prima zi dintr-un lung şir de zile fără sfârşit. Abia după ce am fost o clipă singur într-o cafenea şi am văzut patru tablouri de Daumier (*Măcelarul, Concertul, Criticii* şi *Colecţionarul*)[366], m-am regăsit cât de cât.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13/14 ianuarie 1913, luni/marţi

din 13 spre 14.I.13

Deci n-ai fost supărată pe mine, iubita mea Felice, din pricina scrisorii de duminică şi ţi-ai sacrificat de dragul meu şi o parte din somnul de după-masă, de care tu, de zece ori extenuată, ai atâta nevoie. Atunci măcar ai dormit zdravăn? Dar nu mergi deloc la patinaj? Nici la plimbare? Şi nici de citit n-ai timp, desigur. Înainte să mă cunoşti pe mine, un om care trăieşte din şi prin scrisorile tale, ai avut pesemne un cu totul alt orar, mai bun. Povesteşte-mi, iubito, ceva despre asta, dar spune-mi adevărul! Încă nu mi-ai dat nicio explicaţie în legătură cu numeroasele reviste pe care le primeşti încontinuu, potrivit primelor tale scrisori.

Despre nuntă prefer să nu-ţi ofer amănunte, ar trebui să le descriu pe noile rude şi pe prietenii lor, iar asta m-ar readuce prea aproape de un moment pe care l-am depăşit deja. Verişoara mea se numeşte Martha; ea are câteva calităţi printre care şi lipsa de pretenţii, singura pe care am avut-o în vedere. Părinţii mei (nu pot rezista ispitei de a le spune aici „bieţii mei părinţi”) au fost foarte

fericiţi datorită festivităţii, în ciuda sumei nesăbuite pe care au aruncat-o îndureraţi. De fiecare dată după ce mănâncă, tatăl meu se aşază o clipă pe un balansoar să doarmă puţin; pe urmă se duce la prăvălie (n-are voie să se întindă după masă din cauza afecţiunii lui cardiace). Şi astăzi s-a aşezat în balansoar, eu credeam că a adormit deja (tocmai luam prânzul), când a spus pe neaşteptate, înainte de a aţipi: „Cineva mi-a zis că ieri Valli arăta ca o prinţesă, cu voalul ei de mireasă”. Or, el a spus asta în cehă, iar din dragostea, admiraţia şi delicateţea reunite în cuvântul *knezna* nu mai rămâne nici urmă în *Fürstin*[367], căci acest cuvânt vizează doar fastul şi amploarea.

Iubito, nu prea ai înţeles observaţia cumnatului meu. Dacă el ar fi avut măcar o infimă posibilitate de a se referi la scrisorile tale, o anumită maliţie a remarcei lui ar fi fost de netăgăduit. Dar, fireşte, el însuşi nu ştie nimic despre scrisorile tale, iar o asemenea raportare era exclusă. Singura legătură pe care cumnatul meu ar fi putut totuşi s-o facă, dar care nu rezistă nici ea, a fost aceea că el a vrut să spună că mă interesează atât de puţin familia de parcă m-aş afla în străinătate şi aş fi doar în corespondenţă cu ai mei. Aşadar, el nu ştie nimic despre adevărata mea patrie.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14/15 ianuarie 1913, marţi/miercuri

din 14 spre 15.I.13

Iubito, am tot scris şi s-a făcut din nou foarte târziu, pe la două noaptea îmi amintesc mereu de învăţatul acela chinez. Din păcate, nu mă trezeşte prietena, ci doar epistola pe care am de gând să i-o scriu. Odată mi-ai spus că ai vrea să stai lângă mine când scriu; gândeşte-te însă, atunci n-aş putea scrie (nici altfel nu reuşesc mult, dar atunci n-aş fi deloc în stare). A scrie înseamnă, fără doar şi poate, a te deschide până la exces; sinceritatea extremă şi dăruirea în care cineva are deja impresia că se pierde în relaţiile interumane şi în faţa cărora el se va retrage întotdeauna cu teamă câtă vreme este cu capul pe umeri – căci fiecare vrea să trăiască, atâta timp cât trăieşte –, această sinceritate şi dăruire nu sunt nici pe departe suficiente pentru scris. Ce e preluat în scris din acest strat superficial – dacă nu se poate altfel, iar izvoarele mai adânci tac – nu înseamnă nimic şi se năruie în clipa în care un sentiment mai autentic face să se clatine ceea ce este la suprafaţă. De aceea nu poţi fi suficient de singur când scrii, de aceea nu poate fi destulă linişte în jurul cuiva când scrie, şi noaptea nu este de-ajuns. Nu poţi avea destul timp la dispoziţie fiindcă drumurile-s lungi şi te rătăceşti uşor; uneori chiar ţi se face teamă şi-ţi vine s-o iei la fugă îndărăt,

chiar fără să te forţeze cineva, sau să te ispitească, de parcă ai fi primit pe neaşteptate o sărutare de la cea mai iubită gură (ulterior, cheful de a da bir cu fugiţii primeşte întotdeauna o pedeapsă grea). M-am şi gândit adesea că pentru mine cel mai bun mod de viaţă ar fi să stau încuiat, cu lucrurile necesare scrisului şi cu o lampă, în ultima încăpere a unei hrube vaste. Mâncarea ce mi s-ar aduce ar fi depusă de fiecare dată la mare distanţă de odaia mea, dincolo de uşa cea mai îndepărtată a hrubei. Drumul într-acolo ar fi singura mea plimbare şi l-aş parcurge în halat, trecând pe sub toate bolţile hrubei. Apoi m-aş întoarce la masa mea, aş mânca încet şi cu băgare de seamă şi aş reîncepe numaidecât să scriu. Ce aş scrie atunci! Din ce profunzimi aş smulge rândurile mele! Fără efort! Căci maxima concentrare nu cunoaşte efortul. Numai că *poate* n-aş face asta mult timp, iar la primul eşec, pesemne inevitabil tocmai într-o asemenea situaţie, aş izbucni într-un grandios acces de demenţă.

Ce zici, iubito? Să nu te ţii departe de locuitorul hrubei!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15/16 ianuarie 1913, miercuri/joi

din 15 spre 16.I.13

Astăzi este încă relativ devreme, dar vreau să mă şi culc repede, fiindcă ieri am scris destul de bine şi-această reuşită am plătit-o cu dureri de cap toată ziua şi cu un somn prost, care a plesnit de-atâtea vise (durerile de cap sunt de fapt o invenţie a ultimelor două luni, dacă nu cumva chiar a anului 1913). De mult n-am mai izbutit să scriu bine, două seri la rând. Ce maldăr de hârtii scrise neregulat va fi romanul ăsta! După ce-l voi termina la prima mână, ce trudă, probabil imposibilă, are să fie s-aduc măcar un pic de viaţă în părţile moarte! Şi câte lucruri nepotrivite vor trebui lăsate deoparte fiindcă din adâncuri nu le vine nimic în ajutor!

Ieri am uitat să te-ntreb ceva, deşi mi-a tot umblat prin minte. Ce înseamnă că îmi scrii duminică seara? Vei fi avut toată ziua dureri de spate şi nu te vei fi simţit prea bine. Nu ţi-a fost bine tocmai duminică, atunci când puteai să te odihneşti? Aşa a ajuns fetiţa mea sănătoasă? Şi fetiţa mea cuminte îşi petrece toată duminica acasă şi la o mătuşă[368] (dacă mă iau după scrisoarea ta, se pare că aşa a fost), în loc să iasă în aerul straşnic al iernii? Iubito, scrie-mi adevărul gol-goluţ despre acest lucru! O şi aud pe mama ta suduind neîncetat: „Asta te omoară!” Însă ea n-are dreptate dacă prin aceste vorbe se referă doar la scrisori – şi, judecând după context, probabil că numai la ele se referă. Mie-mi sunt de-ajuns cinci rânduri de la iubită – spre a o linişti pe maică-ta, spune-i asta la ureche într-o zi când doarme la prânz –, cinci rânduri constituie, ce-i drept, o

mare pretenţie, dar nu te omoară. Numai dacă iubita scrie epistole lungi! Dar asta, mamă, nu-i vina mea, din această cauză-mi fac şi eu reproşuri din adâncul inimii. Însă poate că mama nu se referă la scrisori – atunci, desigur, nici nu ştiu ce să răspund.

Odată mi-ai promis că-mi vei spune de ce nu renunţi să lucrezi la profesor sau cel puţin de ce nu poţi să-ţi restrângi munca. Şi mai ales cum ai ajuns la profesorul ăla?

Îţi voi mai scrie despre cumnatul meu, ca şi despre Max şi despre Löwy; în definitiv, mi-e atât de indiferent despre cine scriu; contează doar faptul că am impresia că te ating cu fiecare cuvânt, iubito. *Iubirea secretă*[369] nu se joacă aici, dar noul nostru canar, deşi este acoperit, a început acum, în toiul nopţii, un cântec de jale.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 ianuarie 1913, joi

16.I.13, joi după-amiază

Îţi scriu încă de-acum pentru că cine ştie cât de târziu şi de împrăştiat voi ajunge diseară acasă. Gândeşte-te însă că astă-seară nu rămân acasă – aştept de vreo lună ocazia asta. Mă căiesc chiar de-acum şi voi fi mulţumit dacă diseară am să regret doar vreme de un sfert de ceas. Fiindcă Buber[370] ţine o conferinţă despre mitul iudaic; or, lui Buber i-ar trebui mult timp ca să mă scoată din odaia mea, l-am mai auzit, mă plictiseşte, îi lipseşte ceva în tot ce spune.

(Cu siguranţă, el poate face mai mult, a editat nişte *Povestiri chinezeşti*.

[N-am avut la îndemână o sugativă şi, în timp ce aşteptam să se usuce pagina, am citit în *Education*[371], aflată chiar lângă mine, de la pagina 600 până la 602. Doamne, Dumnezeule! Ah, citeşte asta, iubito, dar să citeşti! *Elle avoua qu'elle désirait faire un tour à son bras, dans les rues*. Ce frază! Ce creaţie! Paginile şterse complet, iubito, nu înseamnă nopţi în care-i lipsea vlaga. Ele sunt tocmai paginile în care se adâncea cu totul în sine şi scăpa de privirea oricărui om. Şi chiar de la a treia variantă a trăit această fericire infinită, aşa cum poţi vedea din anexa volumului.]

Pentru a continua paranteza: el, Buber, a editat deci *Povestiri chinezeşti de dragoste şi cu strigoi*, care, din câte ştiu, sunt splendide.)

Însă după Buber citeşte Eysoldt[372] şi de dragul ei mă duc acolo. Ai auzit-o deja? Eu am văzut-o în Ofelia şi-n rolul Credinţei din *Fitecine*. Făptura şi glasul ei mă stăpânesc de-a dreptul. Probabil mă voi duce acolo abia după conferinţa lui Buber.

Da, iubito, remarca din scrisoarea mea de duminică. Nu foloseşte la nimic s-o mai amintesc. E foarte gravă, nu-i aşa? Nu, în ea nu eşti

deloc singulară. Spune, cum i se pot întâmpla cuiva numai lucruri de felul ăsta? Iubito, te rog din nou să mă ierţi. Zi tot ce ai de spus, nu-ţi ascunde amărăciunea faţă de mine, spune-mi încă o dată în mod expres că m-ai iertat, acoperă cu cerneală remarca aceea şi scrie-mi că ai făcut aşa. Mi se va lua o piatră de pe inimă. Ce diavol mi-a condus atunci mâna!

Gândeşte-te că este trecut de ora 3, Felice! Am văzut multe, am ascultat câte ceva, nimic care să valoreze cât un somn zdravăn. Noapte bună, iubita mea! Cât de liniştită dormi, iar în vremea asta cel ce-ţi aparţine umblă creanga. Îţi fac plăcere nişte cărţi poştale precum cea anexată?[373] În fotografie, despuiata din colţ este Ottla.

Franz

Poza trebuie să mi-o restitui, i-am furat-o Ottlei.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17/18 ianuarie 1913, vineri/sâmbătă

din 17 spre 18.I.13

După mult timp, iubito, acum am petrecut din nou o oră grozavă citind. Niciodată n-ai să ghiceşti ce-am citit şi mi-a făcut atâta plăcere. A fost o veche colecţie a *Chioşcului de grădină*[374] din anul 1863. N-am citit ceva anume, ci am răsfoit alene 200 de pagini, am contemplat ilustraţiile (pe-atunci încă rare din cauza reproducerii costisitoare) şi doar ici-colo am citit ceva foarte interesant. Aşa mă atrag mereu vremurile de altădată, iar pentru mine este enormă această plăcere contradictorie de a afla despre relaţii umane şi despre mentalităţi într-o variantă apusă, dar complet inteligibilă încă (Dumnezeule, din 1863 au trecut de-abia 50 de ani!), fără a mai fi totuşi în stare să le trăiesc cu de-amănuntul şi să mă las purtat de sentimente adânci; astfel sunt pus în faţa necesităţii de a mă juca în voie cu ele, după cum am chef. Dintotdeauna mi-a plăcut să citesc ziare şi reviste vechi. Şi-apoi această veche Germanie, ce-ţi merge la inimă şi te aşteaptă de la mijlocul secolului trecut! Strâmtorarea, faptul că fiecare se simte aproape de celălalt, editorul de abonat, scriitorul de cititor, cititorul de marii poeţi ai timpului (Uhland, Jean Paul, Seume, Rückert, „bardul şi brahmanul Germaniei”)[375].

Astăzi n-am scris nimic şi, de îndată ce am pus cartea deoparte, m-a cuprins pe dată incertitudinea care se ţine după mine ca un spirit rău atunci când nu scriu. Numai un spirit bun ar putea s-o alunge; el ar trebui să fie chiar lângă mine şi să-mi promită – sub cuvântul lui de onoare ce-ar cântări mult – că pierderea unei seri în care n-am scris nimic (şi, prin urmare, n-am scris nici prost) nu este ireparabilă (aşa cum şi este de fapt), dar ar trebui să aud această făgăduinţă chiar din gura pe care o cred întru totul şi care surâde

acum, citind aceste rânduri într-o dimineaţă de duminică; şi să-mi mai promită că din cauza unei seri irosite nu-mi voi pierde capacitatea de a scrie, oricât de discutabilă ar fi ea, deşi mă tem foarte serios că aşa se va întâmpla, când stau absolut singur la masa din camera de zi (încălzită[376], măiculiţa mea!). Am fost prea ostenit să mai scriu (la drept vorbind, nu prea istovit, însă mă tem că mă va copleşi oboseala, acum e deja ora unu); ieri am ajuns acasă abia la trei, dar nici atunci n-am reuşit mult timp să adorm, astfel încât urechea mea îngrozitor de atentă a mai auzit bătând cu toată candoarea ora cinci. Însă mâine va apărea o nouă perturbaţie, ce-i drept prevăzută încă de mult, fiindcă mâine-seară – da, e-adevărat – merg la teatru. Aşa se succed distracţiile, dar pe urmă le voi pune punct pentru multă vreme. Pesemne că a trecut deja un an de când n-am mai fost la teatru şi nu mă voi mai duce tot un an, însă mâine este de văzut baletul rusesc. L-am mai văzut o dată, acum doi ani, şi am visat la el luni întregi, mai ales la Eduardova[377], o dansatoare foarte zburdalnică. Ea nu vine acum, probabil că a fost considerată doar o damă secundară; nici marea Karsavina[378] nu vine, s-a îmbolnăvit, făcându-mi în ciudă, dar mai rămân multe de văzut. Cândva ai menţionat într-o scrisoare baletul rus; parcă s-a discutat despre el la birou. Ce a fost atunci? Şi cum este acest tango[379] pe care l-ai dansat? Chiar aşa se numeşte? E ceva mexican? De ce nu există nicio imagine cu acel dans? Dans mai frumos decât la ruşi şi decât în mişcările aparte pe care le face uneori fiecare dansatoare am mai văzut numai la Dalcroze[380]. Ai văzut dansând la Berlin şcoala lui? Cred că dansează adesea acolo.

Dar ce mă amestec eu printre dansatoare, în loc să mă duc la culcare? Iar înainte de asta să-ţi mai ţin capul, Felice, la pieptul meu, care are nevoie de tine mai mult decât îţi poţi imagina. Aş mai avea atâtea să-ţi spun şi să-ţi răspund la atâtea, însă mulţimea celor ce trebuie spuse este mai mare decât adevărata distanţă dintre noi, e-un lucru dificil şi pare de nebiruit.

Îmi mai trece prin minte o întrebare: Ce-ar fi dacă, înmânându-ţi această scrisoare, mama ta ar spune ceva amabil, spre marea noastră surpriză? Poate că este însă imposibil, scrisoarea asta nu merită bunăvoinţă; probabil nu-ţi aduce nimic bun, deşi ea nu vrea altceva pe tot cuprinsul lumii, şi să fie bucuroasă că are voie s-ajungă în mâinile tale.

Franz

Din greşeală, tocmai am trecut la adresă numărul casei mele în loc de al tău, sub privirea celor şapte scaune goale care mă înconjoară.

Ce să înţeleg din asta? Mama ta stă seara în camera de zi, în vreme ce taică-tău citeşte-n dormitor? Ce face mama ta singură în camera de zi?

Pe urmă mai este ceva. Poate că vara ai alt program la serviciu decât iarna, din moment ce scrii că vara mergi la templu în fiecare vineri după-amiază. (În ultimii câţiva ani eu am fost doar de două ori la templu – la nunţile surorilor mele.)

Mă gândeam că ai glumit cu şoarecii. Ei chiar există? Biată copilă!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 ianuarie 1913, duminică

Am ajuns acasă la trei şi jumătate. Salutări matinale aici şi-acolo!

FK

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 ianuarie 1913,

duminică, 19.I.13, după-amiază, oră nepotrivită

Iubito, nu, nu trebuie să-mi scrii ca în penultima scrisoare; e-adevărat, epistola de azi a anulat-o pe cealaltă, dar cele scrise acolo le-am purtat în mine 24 de ore. Nu ştii oare cum citesc eu asemenea lucruri? Nu ştii cât sunt de slab şi de amărât şi cum mă aprind pe dată? Chiar dacă astăzi este deja a patra zi de când n-am mai scris nimic pentru mine. Iubito, deşi bănuieşti, desigur, că altfel n-aş putea să mă simt atât de aproape de tine, o subliniez totuşi; ieri, după ce am citit scrisoarea ta, mi-am zis: „Prin urmare, acolo scrie că nici măcar în privinţa lui Felice, care precis îţi ţine partea mult mai mult decât alţii, nu dovedeşti destulă consecvenţă şi siguranţă de sine. Însă dacă n-o mulţumeşti pe ea, cum să mai mulţumeşti pe altcineva? Iar lucrurile pe care le-ai scris atunci, şi la care-ţi răspunde acum Felice, porneau realmente din sufletul tău. Ai nevoie de hruba aceea, chiar dacă azi ţi se pare, de pildă, că nici măcar hruba nu ţi-ar fi de folos. N-a înţeles Felice această necesitate? N-o poate înţelege? Ea nu ştie că nu eşti în stare de o mulţime de lucruri? Şi nu ştie că, dacă locuieşti în hrubă, hruba aceasta îi aparţine tot ei, în mod necondiţionat? (Aici trebuie să recunoaştem totuşi că o hrubă şi numai o hrubă reprezintă o tristă avere.)” Iubito, iubita mea, oare nu ştii toate astea? Da, însă iubito, dacă aşa stau lucrurile, câte necazuri îţi voi fi aducând, în ciuda faptului că situaţia este încă la fel de favorabilă ca în unele visuri? Şi cu cât lucrurile merg mai bine, cu atât se înmulţesc necazurile. Am voie să fac asta? Chiar dacă mi-o dictează instinctul de autoconservare? Câteodată imposibilitatea vine ca un val peste posibilitate.

Nu subestima, iubito, fermitatea acelei chinezoaice! Până-n zori – nu mai ştiu dacă e precizată ora – a stat de veghe-n pat, lumina lămpii de studiu n-o lăsă să doarmă, dar ea s-a purtat calm, căutând eventual din priviri să-l îndepărteze pe învăţatul acela de cartea lui, însă bărbatul trist, care îi era totuşi atât de devotat, n-a observat-o; doar Dumnezeu ştie ce tristeţi l-au făcut să n-o ia în seamă, câte motive vor fi fost, asupra cărora el însuşi n-avea nicio putere, deşi în sens superior toate laolaltă îi erau consacrate ei şi numai ei. Până la urmă însă, iubita nu s-a putut abţine şi i-a luat lampa, ceea ce era foarte just, în definitiv, bun pentru sănătatea lui şi, să sperăm, nedăunător studiului şi folositor dragostei, un gest care a generat o poezie frumoasă, dar în linii mari n-a fost decât o autoamăgire a femeii.

Iubito, ia-mă la tine, păstrează-mă, nu te lăsa înşelată, zilele mă aruncă încoace şi-ncolo, dă-ţi seama că nu vei avea nicio bucurie adevărată din parte-mi! În schimb, doar necazuri câte vrei, şi totuşi... nu mă alunga. De tine nu mă leagă numai dragostea, ar fi prea puţin, iubirea apare, vine şi trece, apoi se reîntoarce, dar rămâne această necesitate ce mă face complet dependent de fiinţa ta. Mai rămâi, iubito, rămâi! Şi nu-mi mai scrie epistole cum a fost penultima!

Zilele astea, începând de joi seara, n-am mai ajuns la romanul meu şi nici azi nu voi face nimic. După-amiază va trebui să fiu cu Max şi cu Werfel; ultimul se întoarce deja mâine la Leipzig[381]. Pe zi ce trece, tânărul îmi place tot mai mult. Ieri am vorbit şi cu Buber, care, la un contact personal, este un om proaspăt, simplu şi important, ce nu pare să aibă deloc de-a face cu lucrurile călâi pe care le-a scris. Până la urmă, ruşii au fost ieri-seară magnifici. Nijinski şi Kyast sunt fără cusur în miezul artei lor şi, aşa cum se întâmplă cu toţi oamenii de acest fel, cu ei începe stăpânirea de sine.

Dar orice-ar fi, de mâine-seară n-am să mă mai clintesc din casă pentru multă vreme. Da, poate tocmai hoinăreala asta a neliniştit-o pe iubita mea. Chiar în momentul în care a fost scrisă epistola aceea, mă aflam în societatea ce se reunise în jurul lui Buber şi a lui Eysoldt după seara de lectură şi mă purtam destul de exagerat şi de strident, desfătându-mă cu falsa plăcere de a fi în sfârşit departe de casă. Măcar să zăbovesc iarăşi lângă povestea mea! Numai să fie iubita mea din nou liniştită şi hotărâtă să accepte iarăşi dezastrul pe care i-l provoc şi care a pus-o la pământ pentru o clipă!

Franz

Ce a spus mama când ţi-a înmânat scrisoarea? Ce scrie tatăl tău?[382] Când vă mutaţi?[383] Întrebărilor tale despre *Contemplaţie* le voi răspunde cât de curând. Nu două zile am scris bine, ci una. Doar

una într-o săptămână întreagă! Şi atunci m-ai şi oprit să intru în hrubă!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 ianuarie 1913, duminică

19.I.13

Acum, sărmana mea iubită (ori de câte ori îmi merge prost, spun „sărmană iubită” şi-atunci aş prefera să mă arunc în braţele tale, odată cu toată nefericirea mea, of, cu-adevărat sărmană iubită), am ajuns acasă obosit ca un pui de găină, şi somnolenţa îmi tot zbârnâie-n cap; aici este iarăşi sindrofie în camera alăturată şi, în loc să mă întind acum şi să mă scol în liniştea de la miezul nopţii, să mănânc, iar apoi să-ţi scriu, ca să-ţi cer iertare cu o vorbă bună, care să ne-mpace pe de-a-ntregul (pot obţine ceva prin rugăminţi, iubito? Nu ştiu niciodată asta, dar cred aproape întotdeauna că aşa va fi), voi asocia gălăgia cu cina, fiindcă nu merge altfel, şi pe urmă mă voi duce foarte repede la culcare, dacă se poate înainte de 10.

Ei bine, m-am salvat iarăşi venind la tine. Alături, soră-mea[384] şi o verişoară[385] vorbesc încă despre copiii lor, mama şi Ottla se amestecă-n discuţie, tata şi cumnatul[386] îşi fac de lucru jucând cărţi cu soţul verişoarei[387], se aud râsete, ironii, ţipete şi precipitarea cărţilor, întrerupte doar uneori de tata, care-şi imită nepotul[388]; iar pe deasupra, cântă şi canarul, care-i foarte tânăr; este al lui Valli, stă deocamdată la noi şi nu poate face încă distincţia între noapte şi zi.

Duminică mi-am petrecut-o prost, sunt nemulţumit, iar gălăgia de alături constituie un final adecvat. Şi mâine iarăşi la serviciu, unde sâmbătă am avut o serie de neplăceri aparte, pe lângă cele obişnuite şi neîntrerupte; ele vor continua precis mâine, de îndată ce am să păşesc în birou. Iar până mâine-seară mai e-atâta timp! Iubito, mi-ar plăcea mult să aflu amănunte despre munca ta de birou. (De ce nu primesc de altfel o ofertă? Şi care a fost rezultatul acestor oferte?) Ce vrea, de pildă, meşterul care te aduce-n incinta fabricii? Pentru ce probleme ţi se telefonează? Ce-ntreabă micuţele?[389] Ce deplasări de afaceri ai? Cine-i domnul Hartstein?[390] S-a deschis deja acel salon cu patefoane pe Friedrichstraße?[391] Dacă nu, când îl vei amenaja? De altfel, mai am o idee de afaceri pentru tine. În hoteluri ar trebui să se pună la dispoziţia clienţilor, pe lângă telefon, şi un dictafon. Nu crezi? Caută dar să introduci aşa ceva! Ce mândru aş fi dacă ai reuşi! Atunci aş avea 1 000 de alte idei. Şi nu trebuie să fac asta, din moment ce am totuşi voie să stau în birou tău? N-ar fi ceva deosebit, dacă seara, după ce mi-am sprijinit toată ziua capul pe umărul tău, aş avea o mică idee de afaceri, probabil ridicolă sau de mult pusă în practică?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20/21 ianuarie 1913, luni/marţi

din 20 spre 21.I.13

Iubito, în timpul zilei, distanţa dintre Praga şi Berlin este ca în realitate, dar, începând de pe la 9 seara, ea se tot dilată, devenind neverosimilă. Şi totuşi, tocmai seara mi-e mai uşor să mă gândesc la ce faci tu. Cinezi, bei ceai, stai de vorbă cu mama ta, te aşezi în pat în poziţia de martir, îmi scrii şi sper că adormi în pace. Ceaiul e sănătos pentru tine? Nu te agită? Să bei în fiecare seară ceva atât de excitant! Relaţia mea cu mâncărurile şi băuturile pe care eu însumi nu le-aş consuma niciodată, sau numai de nevoie, nu este aşa cum te-ai aştepta. Nimic nu-mi place mai mult decât să mă uit la cei care consumă asemenea lucruri. Dacă stau la o masă cu zece cunoscuţi şi toţi beau cafea neagră, mă cuprinde un fel de fericire când îi privesc. Carnea poate aburi în juru-mi, paharele cu bere pot fi golite cu înghiţituri mari, cârnaţii ăştia zemoşi, făcuţi de evrei (cel puţin la noi, în Praga, aşa sunt ei de obicei, dolofani ca nişte şobolani-de-apă), pot fi tăiaţi de toate rudele care mă înconjoară (când este tăiată, pielea întinsă a acestor cârnaţi plesneşte cu un sunet pe care-l păstrez în urechi din copilărie) – toate astea şi altele mult mai rele nu mă dezgustă niciun pic, ci dimpotrivă, îmi fac peste măsură de bine. O spun cu deplină certitudine, nu mă bucur de necazul altora (nu cred deloc în nocivitatea absolută a mâncărurilor dăunătoare, cine se simte atras de cârnaţii respectivi ar fi nebun dacă nu şi-ar urma pornirea); mai degrabă este vorba despre un sentiment de tihnă, complet lipsit de invidie, ce se instalează când privesc plăcerea altora, şi în acelaşi timp un sentiment de admiraţie faţă de gustul care sălăşluieşte în cea mai apropiată rudă sau cunoştinţă a mea, un gust pentru mine de-a dreptul fantastic. În realitate însă, toate acestea n-au nimic de-a face cu teama mea că ceaiul, mai cu seamă dacă trebuie să munceşti aşa de mult peste zi din cauza îmbolnăvirii celei care întocmeşte facturile, ţi-ar putea dăuna, măcar prin faptul că-ţi tulbură somnul de care ai atâta nevoie. Altminteri, şi mie-mi place ceaiul, şi m-am adâncit pur şi simplu în descrierea cinei surorii tale[392]. Dar ce-ar fi să bei lapte în loc de ceai, aşa cum le-ai promis părinţilor tăi la un moment dat, dacă-mi amintesc bine? Nici nu-i cine ştie ce să iei masa la birou, după cum mărturiseşti şi tu. Iar dimineaţa şi după-amiaza nu mănânci absolut nimic?

E cu-adevărat ciudat că ţi-ai cumpărat cartea lui Buber![393] Cumperi cărţi în mod regulat sau când ai chef, şi-apoi o carte atât de scumpă? O cunosc numai dintr-o recenzie amănunţită, în care apăreau diverse citate. Că ar aminti cumva de Casanova nici nu pot să-mi imaginez. Şi mai vorbeşti despre stilul „lui”, deşi acolo sunt

pesemne traduceri. Sau să fie nişte prelucrări prea energice, din pricina cărora nu suport cărţile sale cu legende?[394]

Da, Werfel a stat aici o lună. S-a rostogolit de la Leipzig la Praga pentru o lună, ca un leneş grozav ce este. Aici a citit şi în public, însă asta a fost în ajunul nunţii, şi atunci mi-a venit mai mult să mă-ngrop în casă decât să ies.

Mă bucur că ţi-a plăcut Ottla. Ai dreptate, este uriaşă, se trage din familia tatei, unde uriaşii puternici sunt la ei acasă. Cealaltă fată dezbrăcată este Valli, probabil că pe ea n-ai recunoscut-o.

Dar acum, noapte bună, iubito! Este târziu. În spatele meu, canarul cântă trist şi necontenit.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 ianuarie 1913, marţi

21.I.13 două şi jumătate după-amiaza

Iubito, îţi mulţumesc mult pentru scrisoare. Eram aşa de trist, deşi fără un motiv real. Dar sunt cel mai şovăielnic om pe care-l cunosc şi, chiar dacă nu te-am iubit o dată pentru totdeauna, te-am iubit şi fiindcă nu ţi-e teamă de asemenea ezitări. Exemplul mătuşii tale Klara[395] este nimerit astăzi; la fel sau cam tot aşa sunt şi eu. Numai că eu nu sunt o mătuşă din partea căreia să poţi îndura astfel de şovăieli. Azi de dimineaţă, înainte să mă scol după un somn foarte agitat, am fost atât de trist, încât, din cauza tristeţii, nu m-aş fi aruncat pe fereastră (pentru tristeţea mea, asta ar fi însemnat că am încă destul chef de viaţă), ci m-aş fi deşertat de-acolo.

Însă acum am scrisoarea ta şi-ţi propun degrabă, iubito, să nu ne mai luăm niciodată ceva în nume de rău pentru că amândoi suntem iresponsabili. Distanţa este atât de mare şi e-aşa de chinuitor s-o depăşim în permanenţă, că uneori mai cedăm şi nu ne putem reveni pe moment. Iar la asta se adaugă jalnicul meu fel de a fi, care nu ştie decât trei lucruri: să se năpustească, să se prăbuşească şi să tânjească. Viaţa mea se constituie din alternanţa acestor trei posibilităţi. Sărmană iubită, eşti demnă de admiraţie fiindcă te aventurezi într-o asemenea afacere! Îţi aparţin în totalitate, pot spune acest lucru din perspectiva pe care o am asupra existenţei mele de 30 de ani.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21/22 ianuarie 1913, marţi/miercuri

din 21 spre 22.I.13

Sărmana mea iubită, de vreme ce poezia aceea chinezească a căpătat o însemnătate atât de mare pentru noi, trebuie să te mai întreb ceva. Nu te-a frapat faptul că este vorba tocmai despre o prietenă a învăţatului aceluia, şi nu despre soţia lui, cu toate că el este cu siguranţă un bărbat mai în vârstă, iar ambele elemente, erudiţia şi vârsta, par să contravină existenţei alături de o prietenă? Dar poetul, care a vizat fără menajamente numai o situaţie limită, a trecut peste acest aspect neverosimil. Asta pentru că a preferat ceva improbabil în locul unei imposibilităţi? Iar dacă n-a fost aşa, el s-a temut, poate, că o confruntare asemănătoare a învăţatului cu nevastă-sa i-ar răpi poeziei orice urmă de voioşie şi nu i-ar insufla cititorului decât un sentiment de milă, generat de văicărelile respectivei soţii. Prietena din poezie n-a nimerit-o rău, de astă dată chiar stinge lampa, necazul n-a fost prea mare, scena are şi destul haz. Dar cum ar fi fost ca în locul ei să fie nevasta, iar noaptea aceea să nu fi fost una oarecare, ci un exemplu pentru toate nopţile, şi-apoi, fireşte, nu numai pentru nopţi, ci pentru întregul trai în comun, pentru toată această viaţă ce ar echivala cu o luptă pentru lampă? Care cititor ar mai putea zâmbi? Prietena din poezie n-are dreptate, deoarece iese biruitoare numai de data asta şi nu vrea altceva decât să-nvingă o dată; însă până şi cel mai sever cititor o iartă fiindcă este frumoasă şi vrea să învingă doar o dată, iar un învăţat nu poate fi convins nicicând dintr-odată. În schimb, o nevastă ar avea mereu dreptate, nici n-ar mai fi vorba despre o victorie, ci despre traiul pe care ea-l revendică şi pe care bărbatul, aplecat asupra cărţilor lui, nu i-l poate oferi, chiar dacă el doar lasă impresia că se uită-n cărţi şi nu se gândeşte, zile şi nopţi în şir, decât la soţie, pe care o iubeşte mai presus de orice, dar o iubeşte tocmai cu incapacitatea lui înnăscută. În această privinţă, prietena are, desigur, o privire mai ageră decât soţia; ea nu e complet adâncită în situaţia respectivă şi ţine capul sus. Dar nevasta, fiind o biată făptură nefericită, luptă orbeşte; nu vede ceea ce are în faţa ochilor şi crede în taină că, unde-i un zid, e-ntinsă doar o funie pe sub care te mai poţi târî. Cel puţin aşa se petrece în căsnicia părinţilor mei, deşi aici acţionează cu totul alte cauze decât în poezia chinezească.

De altfel, nu orice poezie chinezească din antologia pe care o am îi este la fel de favorabilă învăţatului precum aceasta; numai în poeziile ce sunt binevoitoare cu el este numit „învăţat”; în rest, i se zice „şoarece de bibliotecă”. Apoi lui i se opune „călătorul neînfricat”, eroul de război, care se luptă cu popoarele primejdioase din munţi. Pe acesta-l aşteaptă nevasta, neliniştită, desigur, însă

foarte fericită să-l vadă; atunci ei se privesc în ochi, cu fidelitatea oamenilor care se iubesc şi au dreptul să se iubească; aici nu există privirea piezişă cu care prietena, în bunătatea ei şi constrânsă de sentimente, îl studiază pe învăţat; în fine, aici, pe tatăl care s-a-ntors îl aşteaptă copiii şi sar în jurul lui, în vreme ce locuinţa „şoarecelui de bibliotecă” este goală; acolo nu sunt copii.

Iubito, ce îngrozitoare-i totuşi poezia asta! Eu unul n-aş fi conceput-o niciodată. Ţi se oferă, însă la fel de bine poţi s-o calci în picioare şi să treci peste ea; existenţa umană are multe etaje, ochiul vede o singură posibilitate, dar în suflet sunt reunite toate posibilităţile. Ce părere ai, iubito?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 ianuarie 1913, miercuri

22.I.13

Din nou două scrisori, iubito! Nu ţi-e teamă? Nu ştii oare că după o perioadă de două scrisori pe zi ne prăbuşim, de regulă, cât se poate de epuizaţi? Presupunând, fireşte, că într-un mod absolut incredibil n-am ajuns chiar acum la capătul puterilor şi că trebuie să fim doar bucuroşi că nu ne vede nimeni, căci, altminteri, ce ruşine ar trebui să ne fie! În rest, unde-a rămas ieri masa ta de prânz? O caut zadarnic printre rânduri. Să fi sărit peste ea? Dar asta ar fi groaznic! Trimite-mi măcar noua listă cu recomandări! Fireşte, mă năpustesc asupra a tot ce este făcut de tine. Lui Nebble[396] nu-i place lista? Măi, atunci trebuie să-i tragem o bătaie. Aşteaptă, diseară (acum e deja prea târziu) îţi voi trimite o nouă idee ce are să-ţi înviorEze afacerea.

Rămâi cu bine, iubito! Eu fug la masa de prânz şi-ţi cer să faci acelaşi lucru.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22/23 ianuarie 1913, miercuri/joi

din 22 spre 23.I.13

Este foarte târziu, iubito, şi voi merge la culcare, deşi n-o merit. Oricum nu voi dormi, ci voi visa numai. Ca ieri, de pildă, când am alergat în vis spre un pod sau un parapet de pe chei, şi am luat în mână două receptoare de telefon, aflate întâmplător pe balustrada de-acolo; le ţineam la ureche şi ceream necontenit să aflu doar veşti despre „Pontus”, însă din telefon nu se auzea nimic, nimic altceva decât un cântec trist, puternic şi fără cuvinte, precum era şi vuietul

mării. Înţelegeam bine că vocii umane îi era imposibil să-şi facă loc printre aceste sunete, dar nu renunţam şi nu-mi vedeam de drum.

De trei zile încoace scriu foarte puţin la romanul meu, iar pentru puţinul ăsta mi-ar fi de-ajuns, eventual, aptitudinile unui tăietor de lemne, sau nici măcar ale acestuia; cel mult, ale unui jucător de cărţi. În ultimul timp însă, chiar am părăsit pe picioare scrisul (aici nu-mi reproşez nimic, ci doar mă consolez singur), iar acum trebuie să pătrund din nou în el, cu capul înainte.

Iubito, plângi? Ştii ce-nseamnă asta? Înseamnă că eşti deznădăjduită din cauza mea. E-adevărat? Nu, iubito, să nu faci asta! Ai avut deja experienţa faptului că eu mă învârtesc în cerc. Într-un anumit loc, unde revin mereu, mă poticnesc şi ţip. Nu sări şi tu în cercul ăsta! (De fapt, îmi poţi citi scrisul? O întrebare cam tardivă.) Să nu intri în încurcătură! Eu stau din nou în picioare, atât cât îmi este dat. Nu plânge, iubito! Aş fi ştiut negreşit că ai plâns, chiar dacă nu mi-ai fi scris despre asta. Te chinuiesc într-adevăr, ca un indian pe duşmanul lui, poate până şi cu scrisoarea mea de ieri. Îndurare, iubito, îndurare! Poate crezi pe ascuns, iubito, că, din dragostea pentru tine, aş fi putut să-mi stăpânesc toanele. Da, dar ştii tu oare, iubito, dacă nu cumva m-am străduit să fac totuşi asta, din toate puterile mele, desigur ridicole?

Să mă duc acum la culcare sau să-ţi scriu mai întâi ideile mele de afaceri? Nu, le scriu totuşi, e păcat de fiecare zi în care ele nu sunt puse în practică. Vezi măcar ce progrese fac şi-n această privinţă! De curând ţi-am propus să amenajezi un salon de muzică, iar acum se vădeşte că la Berlin există deja două de ani de zile. (Într-adevăr, nu e prea grozav că se găseşte câte unul în fiecare oraş mai mare.) Pe urmă te-am sfătuit în legătură cu hotelul; or, sfatul s-a dovedit prost, în primul rând, şi demodat, în al doilea. În orice caz, încercarea a fost făcută abia acum vreo jumătate de an; poate că propunerile mele de astăzi au fost puse-n practică doar cu un sfert de an în urmă şi astfel mă apropii treptat de prezent.

De altfel, să nu ne pierdem speranţa în privinţa hotelului; acum, după ce a trecut o jumătate de an, un om de afaceri zelos ar trebui să încerce din nou. Au cumpărat dictafoane măcar unele hoteluri? Poate că n-ar fi deloc o speculaţie proastă ca nişte dictafoane să fie puse în mod gratuit la dispoziţia unor hoteluri, astfel încât celelalte să fie forţate să şi le procure. Hotelurile se află în general într-o concurenţă acerbă.

Deci, noile mele idei:

1. Se amenajează un birou cu maşini de scris, unde tot ce se dictează în dictafoanele Lindström e dactilografiat la preţul de cost, sau iniţial, pentru promovare, eventual un pic sub preţul de cost. Totul poate deveni şi mai ieftin prin faptul că în acest scop se intră în legătură cu o fabrică de maşini de scris, care, din motive de

reclamă şi concurenţă, va stabili, cu siguranţă, nişte condiţii avantajoase.

2. Se inventează un dictafon care să preia cele dictate abia după introducerea unei monede. (Comandă-l, iubito, contramaiştrilor!) Asemenea dictafoane sunt instalate apoi peste tot unde se găsesc în prezent automate, mutoscoape[397] ş.a.m.d. Ca pe o cutie poştală, pe fiecare dintre dictafoanele de acest tip va fi înscrisă ora la care cele dictate sunt remise poştei, sub formă dactilografiată. Văd deja micile automobile cu care Lindström AG adună rolele uzate ale acestor dictafoane şi aduce altele noi.

3. Se stabileşte o legătură cu poşta imperială şi se instalează astfel de dictafoane în toate oficiile poştale mai mari.

4. În afară de asta, asemenea aparate sunt amplasate pretutindeni unde oamenii, deşi au timp şi nevoie să scrie, n-au însă liniştea şi confortul necesar, aşadar, în vagoanele de tren, pe vapoare, în zepelin, în tramvai (când se merge la profesor). În chestionarul tău pentru hoteluri te-ai gândit mai cu seamă la hotelurile destinate vilegiaturii, unde comercianţii care se agită în febra afacerilor ar lua cu asalt dictafoanele?

5. Se poate inventa o legătură între telefon şi dictafon, ceea ce într-adevăr n-are cum să fie prea greu. Precis ai să-mi comunici încă de poimâine că s-a reuşit. Aşa ceva ar avea, desigur, o importanţă enormă pentru redacţii, birouri de corespondenţă etc. Mai dificilă, dar totuşi posibilă, ar fi o legătură între gramofon şi telefon. Mai dificilă pentru că lumea nici nu cunoaşte gramofonul, iar de la un dictafon nu se poate cere o exprimare clară. O legătură între gramofon şi telefon nici n-ar avea o prea mare importanţă generală; ar fi o uşurare numai pentru nişte oameni care, asemenea mie, se tem de telefon. Totuşi, celor ca mine le e frică şi de gramofon, şi-atunci asta nu-i ajută la nimic. De altfel, este foarte nostim să-mi închipui că la Berlin un dictafon este legat la telefon, iar la Praga se găseşte un gramofon, şi amândouă pot discuta între ele. Dar, iubito, legătura dintre dictafon şi telefon trebuie inventată neapărat.

Ei, de-acum s-a făcut cam târziu! Îmi sacrific nopţile pentru afacerile tale. Răspunde-mi amănunţit, nu neapărat dintr-odată; altminteri, mă voi revărsa, plin de idei. Şi nu două scrisori pe zi, iubito! Să mănânci regulat de prânz! Şi să fii liniştită! Să nu plângi! Să nu disperi! Consideră-mă un nebun a cărui sminteală rămâne la o adică nelămurită încă! Iar acum îţi spun cu seriozitate „noapte bună!” şi te sărut, neputincios în faţa iubirii.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23/24 ianuarie 1913, joi/vineri

din 23 spre 24.I.13

Nimic, absolut nimic cât e ziua de lungă. Până la 11 zbor din sfert în sfert de ceas pe coridoare, privesc mâinile tuturor, şi nimic.

Mă gândesc apoi că scrisoarea-i acasă. Ajung acasă. Şi nimic. Iar asta tocmai într-o perioadă când barca noastră se clatină un pic, din vina mea, fireşte, măi, fată dragă, chinuită până la sânge.

Ce semnificaţie are faptul că nu-mi scrii? E ceva grav? Te-am simţit atât de aproape de mine. Iar tu trăieşti acum de capul tău la Berlin o zi întreagă, şi eu nu ştiu nimic de tine. Ce zi a fost oare? Marţi la prânz mi-ai scris pentru ultima dată. Pe urmă, seara n-ai putut, de acord; n-ai putut nici miercuri peste zi, bine; dar după aceea ai scris, mă rog, mi-ai scris (mă rog, la trecut); mi-ai scris deci miercuri seara, iar a doua zi de dimineaţă am primit cu prima poştă epistola ta, unde citesc că nu vrei să mă părăseşti, chiar dacă ai găsi în mine, în locul unui om, o maimuţă bolnavă şi sălbăticită (aşa s-ar crede, după unele scrisori).

Uneori mă gândesc la ideile greşite pe care şi le vor fi făcând despre corespondenţa noastră cei din preajma ta, micuţele, domnişoara Lindner[398], mama şi sora ta[399]. Vor fi crezând că aici, la Praga, se află un tânăr de ispravă şi devotat, care are să-i scrie lui Felice zi de zi numai vorbe plăcute şi bune, aşa cum le merită Felice, şi de care nu s-ar mira nimeni. Şi niciuna dintre ele nu ştie că el i-ar putea face foarte des lui Felice un mare serviciu dacă, înainte de sosirea ei, ar deschide un pic fereastra şi ar arunca scrisoarea pe geam.

Asta-i deosebirea dintre noi, Felice. Dacă-mi merge rău (şi aproape că mă bucur că-n ultimul timp necazurile nu contenesc, aşa merit), e din vina mea: cel bătut sunt eu, iar cel care bate sunt tot eu. Însă unde ţi s-ar putea găsi ţie, Felice, o vină cât de mică?

Astăzi n-am scris nimic, am fost la Max, m-a rugat în scris să mă duc, iar oral mi-a reproşat că ne-am înstrăinat unul de altul, din vina mea, fireşte, prin modul meu de viaţă: ajung la el cel mult o dată pe săptămână şi, când ajung, arăt de parcă atunci aş fi fost trezit, cu larmă, din somnul cel mai profund. Ce să fac? Deşi mă ţin de timp cu dinţii, totuşi el îmi este smuls. Sâmbătă trebuie să merg din nou la Max. Are ceva de bărbat însurat[400], nu-i dominat de toane şi, în aparenţă, este binedispus, în ciuda necazurilor şi a neliniştii. Iubito, de-ai apărea mâine în groaznicul meu birou!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24/25 ianuarie 1913, vineri/sâmbătă

din 24 spre 25.I.13

Nu te-am mai văzut totuşi niciodată aşa de înfuriată ca acum, pe această mătuşă Klara[401]. Ce frumoasă eşti! Cât te iubesc! Mătuşa Klara este, desigur, o muiere ciudată, căreia, pentru că s-a deprins să gândească astfel, îi va fi venind greu să-şi lase fiica[402] la un teatru de provincie. N-o cunosc pe verişoara ta fiindcă n-am fost la nunta lui Sophie[403], nu din cauză că n-aş fi avut timp (atunci n-aveam timp doar în momentul în care mi se pretindea ceva; în rest însă, nu ştiam ce să mă fac cu nefericirea şi cu timpul de prisos), ci numai din simplul motiv că mă temeam de străini. Dar am stat la intrarea în templu şi am aflat ulterior că fata pe care o însoţea Otto Brod[404] şi despre care nu-mi amintesc decât că se ţinea mândră şi purta o pălărie stridentă, deloc frumoasă, ticsită în partea de sus cu flori albe, adunate parcă-ntr-o copaie, ar fi fost actriţă. Păcat că n-am fost la acea nuntă! Poate aş fi vorbit cu fratele tău[405] şi, cu siguranţă, chiar în timpul celei mai neînsemnate discuţii, s-ar fi întâmplat ceva de care mi-aş aminti azi şi care ar putea fi privit ca o prezicere a importanţei pe care tu, sora necunoscută, ai dobândit-o pentru mine. Negreşit, semne se produc neîncetat, peste tot sunt numai semne, însă noi le remarcăm doar când ne lovim de ele.

Îţi aperi straşnic mâncarea (de dimineaţă, când am citit prima oară scrisoarea ta, mi-a venit poftă să muşc din tartinele tale atât de frumos ornate şi să ţi le mănânc pe toate, iar în plus, dacă se poate, să beau un ceai uşor, cu lămâie; odinioară îmi plăcea mult să mă acresc bine cu un astfel de ceai), dar pe mine, iubito, nu mă înduplеci. Şi chiar dacă din prea mare dragoste şi din cauză că asemenea reforme nu mi se par nici grozave, nici bune, nici folositoare, îţi permit cu dragă inimă să mănânci salam, mezeluri şi alte lucruri de soiul ăsta, totuşi, nu-mi place faptul că bei mult ceai, şi mai ales cu regularitate. Iar tu mai aperi asta aşa cum fac toţi oamenii cu otrava cu care s-au obişnuit. Îmi spui: ceaiul nu-i prea tare. Cam tot aşa i-ai răspunde mamei tale când ea-ţi înmânează scrisoarea de faţă şi zice că te omoară această corespondenţă. Ei i-ai spune că suporţi uşor schimbul nostru de scrisori. Dar nu te înşeli în privinţa ceaiului? (Despre corespondenţă nu mai vorbesc, căci otrava asta, dacă ar fi ca ea să fie aşa ceva, trebuie să ţi-o torn eu, aici n-am încotro.) Bea-l eventual un pic mai rar! Însă pe urmă o şi aud pe maică-ta întrebând: „Ce noutate mai e şi asta?” şi nu mai îndrăznesc să dau sfaturi.

Duminică plăcută! Şi puţină linişte!

Franz

Acum am terminat scrisoarea, este deja destul de târziu, dar tot mai am câte ceva de zis.

În primul rând, reproşul că nu mi-ai încredinţat comanda pentru sora ta[406]. Am început să citesc foarte mândru pasajul respectiv şi m-am făcut tot mai mic pe măsură ce citeam, până când a trebuit să aflu din scrisoarea următoare că n-am absolut nicio şansă, comanda a fost deja făcută. Măi, cum ai putut să mă umileşti astfel? Nu ştii că ideea de a putea face ceva pentru tine m-ar transforma într-un om ager de-a dreptul, capabil să expedieze rapid şi ireproşabil cele solicitate? Bucuria de a-ţi face o plăcere ar fi depăşit de o sută de ori întregul efort.

Fireşte, mi-ar plăcea foarte mult să văd poza micuţei[407], doar trebuie să ştiu cu cine stau alături în medalion şi ce omuleţ este acela care are un asemenea drept la sărutările tale.

Poşta a glumit din nou cu mine. Epistola ta de miercuri, pe care ai scris-o la dentist, a sosit abia joi după-masă la birou, iar eu am primit-o, blestemând fericit, de-abia vineri dimineaţă.

Încă un lucru, înainte de a-mi lua rămas-bun: ţii de fapt un jurnal? Întrebare inutilă, acum nici n-ai timp. Dar ai ţinut vreunul? Pe ce perioadă? Ai menţionat o însemnare odată, când mi-ai povestit despre marea dragoste pe care ai avut-o la 15 ani. Ulterior n-a mai venit vorba despre asta.

Dar acum îţi spun cu-adevărat „noapte bună”. Corespondenţa ar fi foarte nostimă dacă la sfârşitul unei scrisori, ca şi în finalul unei conversaţii, n-ar exista nevoia firească de a te uita cum trebuie în ochii celuilalt.

Gândeşte-te numai că acum mai trebuie să-i scriu unei cunoştinţe. Însă vreau să fac din scrisoarea respectivă o momeală pe care să n-o mai poată citi nimeni.

Ultima decizie: nu mai scriu deloc epistola aceea şi mă duc la culcare.

Franz

Îmi trimiţi atât de puţine tăieturi din ziar, iar eu îţi trimit aici din nou una aşa de frumoasă. Doar n-ai pierdut până la urmă tăietura din ziar despre beatificarea celor 22 de adolescenţi negri din Uganda?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 ianuarie 1913, duminică

spre 26.I.13

Sâmbătă am ajuns acasă la ora unu.[408]

Să ştii, iubito, că mă gândesc la tine cu o asemenea dragoste şi grijă, de parcă Dumnezeu mi te-ar fi încredinţat mie, cu vorbe lipsite de orice echivoc.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 ianuarie 1913, duminică

duminică, 26.I.13

Ce este, iubito? Ce te mână pe străzi? Oare chiar tu eşti fata din fotografia de azi, fata care nu zâmbeşte nici prea mult, nici prea puţin, şi pe care am s-o privesc de fiecare dată când voi fi la ananghie, spre a mă linişti? Plângi? Haide! Susţii că mă deranjezi, dar asta nu dovedeşte decât incapacitatea mea, aceeaşi de care ai mai avut parte şi de care mă tem că vei mai avea parte îndeajuns, deseori. Spune-mi însă foarte deschis cum s-a schimbat viaţa *ta* de când mă cunoşti, spune-mi foarte exact, chiar în scrisoarea următoare, când ai plâns ultima dată, înainte de a-ţi fi smuls eu lacrimi cu epistolele mele, exceptând, desigur, cazurile izolate, precum momentele de supărare pricinuite de mătuşi smintite, de nişte călători care meritau bătaie etc.? Dar ce s-a întâmplat vineri? Ce-a fost oare? S-au ascuns în scrisoarea mea cazne despre care eu însumi nu ştiu? Şi-a produs abia acum efectul, în sens rău, vreo scrisoare anterioară? Poate că nici n-am fost eu motivul. Ce s-a petrecut atunci? A fost vorba despre surmenaj? Nu eşti o fată care să se lase derutată fără un motiv foarte precis, care acţionează instantaneu. Iubito, spune-mi totuşi! Gândeşte-te că vorbeşti cu tine!

Romanul meu! Alaltăieri seară m-am declarat complet înfrânt de el. Îmi scapă printre degete, nu-l mai pot cuprinde, nu mai reuşesc să scriu nimic din ceea ce n-are legătură cu mine; în ultima vreme, totul şi-a pierdut prea mult din consistenţă, apar erori şi nu vor să mai dispară; continuând să lucrez la roman, riscul este mai mare decât dacă-l abandonez deocamdată. În afară de asta, de o săptămână dorm ca şi cum aş fi de strajă, mă trezesc speriat în fiecare clipă. Durerile de cap se instalează cu regularitate, iar alternanţa iritărilor mai mărunte nu conteneşte nici ea să mă piseze. Pe scurt, renunţ total la scris şi deocamdată nu voi face altceva decât să mă odihnesc măcar o săptămână, dar în realitate mult mai mult, probabil[409]. Ieri-seară n-am mai scris şi am dormit incomparabil mai bine. De-aş şti că te refaci şi tu, m-aş bucura şi mai mult de acest repaus.

Ce rochie frumoasă, uşor croită, porţi în fotografie! Şi cum cade în continuare? În poză stai în picioare sau eşti aşezată? Nu ţi se vede braţul drept. Obiectul acela strălucitor este medalionul? La ce ajută însă pozele! În fotografie arăţi proaspătă, ai obrajii rotunzi, ochii limpezi, eşti aşa cum mama ta şi eu vrem să fii, dar în realitate stai trează în pat până seara târziu şi plângi.

Despre cartea *Femeile din jurul lui Nap.*[410] am auzit deja. Niciodată nu-mi vine să le dau crezare unor cărţi concepute-n acest mod, chiar dacă, pe lângă plăcerea inevitabilă de a le citi, aş mai avea şi

timp de ele. Astfel de cercetări trăiesc în mod necesar din exagerări. Cu certitudine, Napoleon a avut mai puţin de-a face cu femeile decât i se pare unui observator care, părăsind orice cunoaştere obişnuită a oamenilor şi orice experienţă de viaţă, se lasă atras încet, dar sigur, de înălţimile de la care îl poate contempla pentru mult timp numai pe Napoleon. Am citit odată o stranie constatare făcută la necropsia lui Napoleon, unde reţinerea lui de a avea o bună relaţie cu femeile este menţionată doar în treacăt, ca un fapt cunoscut[411]. În ciuda unei aparente contradicţii, pentru asta pledează şi tânguielile sale amoroase din scrisorile adresate Josephinei, precum şi grosolănia vorbelor lui în chestiunile legate de sex.[412]

De ce crezi că nu sunt în bune relaţii cu Max? De când ne cunoaştem, vor fi fiind deja zece ani de-atunci, n-am fost niciodată supăraţi unul pe altul. Fireşte, şi o astfel de legătură suferă fluctuaţii, ca tot ce-i omenesc, mai ales când eu sunt implicat cumva. Aşa că am avut multe să-mi reproşez faţă de el în decursul anilor; în schimb, el este pesemne complet nevinovat. Dar despre asta trebuie să-ţi scriu odată mai amănunţit. Astăzi nu, n-aş fi în stare să prezint corect lucrurile.

Tocmai acum, la 4 după-amiază, a sosit scrisoarea ta expediată expres. Iubito, iubito, nu-ţi face griji inutile! Mereu mă simt de zece ori mai bine decât scriu, condeiul mai şi alunecă, asta-i tot. Dar ce lucruri groaznice am scris iarăşi, vezi ce mare scriitor sunt! Eu vreau s-o liniştesc pe fetiţa mea iubită şi nu fac decât s-o tulbur. Este o jale cu mine şi nu merit nicio sărutare.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26/27 ianuarie 1913, duminică/luni

din 26 spre 27.I.13

Am stat aplecat multă vreme asupra scrisorilor lui Hebbel[413] şi s-a făcut târziu. A fost un om care ştia să suporte durerea şi să rostească adevărul tocmai pentru că simţea un suport sufletesc. Nu-şi estompează nicio trăsătură a caracterului, nu tremură, iar pe deasupra, începând de la 30 de ani, a trăit între două femei, a avut două familii, precum şi morţi de ambele părţi. Întotdeauna putea să-şi înceapă cu următoarele cuvinte relatarea vreunei fapte săvârşite de el: „Dacă liniştea conştiinţei morale constituie proba acţiunii...” Ce departe sunt eu de astfel de oameni! Dacă aş vrea să fac măcar o dată această probă a conştiinţei morale, ar trebui să-mi petrec viaţa uitându-mă la ezitările conştiinţei. Aşa că prefer să mă întorc şi să plec, nu vreau să ştiu de nicio verificare şi mă simt un pic dărâmat numai când presentimentul a ceea ce se petrece în spatele meu devine excesiv.

Drept urmare, sunt vinovat de fiecare dată, bineînţeles; chiar şi-n relaţia mea cu Max. Din dragoste, slăbiciune, laşitate şi din multe alte motive, în parte necunoscute, n-am fost întotdeauna onest faţă de el; n-am fost la fiecare pas în chestiunile mărunte, dar până şi-n cele importante n-am fost aşa mereu. – Însă îmi repugnă să scriu despre acest lucru, nu pot, iubito, nu azi, nu fi supărată din cauza asta şi înţelege-mă!

Nu trebuie să-ţi faci deloc griji pentru relaţia dintre noi, numai să ne fi văzut aseară râzând la cafenea, unde am fost singuri; prietenia lui faţă de mine este de neclintit, ca şi a mea faţă de el, *doar că eu reprezint centrul de greutate al acestei prietenii, în aşa fel încât numai eu ştiu când se clatină, şi astfel, prin durerea de care aflu singur pe această cale, pot răscumpăra vina ce-mi aparţine tot numai mie*. Ţi-am scris despre remarca lui Max şi ea te-a îngrijorat, dar Max a spus-o doar în treacăt; aşa obişnuieşte el să zică tot felul de lucruri care, de fapt, n-au nicio legătură cu el; o face fără să stea pe gânduri şi fără să-şi asume responsabilitatea pe termen lung. Nu-l cunoşti îndeajuns, nu cunoşti destul nici modul exagerat şi nestăpânit în care scriu eu, şi-atunci te sperii. Ah, dacă aş avea dreptul să anulez prin sărutări spaima pe care-am provocat-o!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27/28 ianuarie 1913, luni/marţi

din 27 spre 28.I.13

Acum ar trebui să fii aici, iubito (o invitaţie ciudată, miezul nopţii a trecut de mult), am petrece o seară plăcută şi liniştită, aşa de liniştită că până la urmă ţi s-ar face frică. Sărmană iubită, spune-mi însă, cum se face că eşti atât de iubită? N-aş vrea decât să te ţin de mână şi să simt apropierea ta. Dorinţă modestă? Şi totuşi, ea nu răzbate prin noapte şi prin depărtare.

Mulţumesc frumos pentru lista cu recomandări. Asta nu i-a plăcut lui Nebble? Şi-acolo nu se găseşte nimeni care să-i dea cuvenitul picior în fund? N-am citit încă toată cartea; ipohondria de care în mod cert nu suferă viitorii voştri clienţi mă face să tresar la cea mai mică apăsare; am văzut însă că sfatul de care am fost mândru zile-n şir, acela de a lega dictafonul de telefon, a ajuns prea târziu. Deci aşa ceva există deja şi nu se profită de asta pe scară foarte largă? Pentru convorbirile importante, ce se desfăşoară în bănci, agenţii etc. şi trebuie să fie consemnate extrem de minuţios, fiindcă acolo se pune problema unor înregistrări cât mai exacte sau a prezenţei martorilor, un dictafon ar fi cu adevărat indispensabil. Un receptor l-ar ţine angajatul, celălalt ar fi legat de dictafon, însăşi vocea vorbitorului devenind astfel o mărturie incontestabilă. Aspectul

sistematic şi impozant al listei ar putea fi susţinut şi printr-o anexă unde cumpărătorii să fie ordonaţi în funcţie de tipul întreprinderii lor şi totodată să se ofere un foarte scurt rezumat despre performanţele dictafonului, potrivit propriilor declaraţii ale clienţilor. În ansamblu însă, ea este minunată aşa cum este şi sunt atât de mândru, încât nu mă pot abţine să nu te sărut mult; deci în realitate s-ar putea să-ţi pară rău că ai alcătuit lista. Dar o asemenea evoluţie nu putea fi prevăzută de nimeni, iar de conducere, cu atât mai puţin.

Încă de ieri am vrut să-ţi spun ce bucuros sunt că i-ai scris lui Sophie[414]. Am intenţia s-o chinuiesc peste măsură cu rugămintea de a-mi povesti despre tine, însă fireşte, doar cu delicateţea şi viclenia pe care le poţi aştepta de la marea mea iscusinţă şi deprindere de a purta o conversaţie. Şi dacă lucrurile stau altfel, oricum nu e niciun rău în faptul că te iubesc, nu-i aşa? Nu este o întrebare prea îndrăzneaţă!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28/29 ianuarie 1913, marţi/miercuri

din 28 spre 29.I.13

Din nou ajung de la scrisorile lui Hebbel la tine, iubito. Nu ştiu cum cei care au o ocupaţie burgheză şi sunt plini de griji burgheze citesc asemenea scrisori în care un om se înalţă dinlăuntrul său, tulburat de activitatea poetică, şi se revarsă veşnic, chiar şi când este neputincios, confesându-se total dezlănţuit – îl simt realmente foarte aproape de trupul meu (deşi, dacă măsor distanţa cu o privire calmă, văd că sunt la fel de departe de el precum cel mai mic satelit de soare); omul acesta se vaită la pieptul meu, îmi atinge cu degetele de-a dreptul părţile slabe, iar câteodată, destul de rar, mă trage spre el de parcă am fi doi prieteni.

Nu pot descrie cu de-amănuntul efectele lui şi nu le pot înfăţişa în succesiunea lor; mi-e prea greu să trăiesc într-o asemenea atmosferă rarefiată, forţez ieşirea din lupta propriu-zisă, spre a mă odihni privind întregul. Forţa gândirii mele este incredibil de limitată, dar pot să-mi dau seama de evoluţie, pornind de la rezultate; nu-mi este însă dat să urc spre rezultate pe baza evoluţiei sau să cobor pas cu pas, plecând de la rezultate. E ca şi când aş cădea peste lucruri şi le-aş privi doar în confuzia căderii.

Hebbel gândeşte foarte exact, neapelând la niciun subterfugiu prin care lumea caută adesea să se salveze, în disperarea ei. El nu gândeşte numai cu o vigoare inerentă lui din fragedă tinereţe (cultura lui a fost încropită absolut la întâmplare şi într-un mod jalnic), ci şi conform unei metode pe care a avut-o de la început,

definite până la naivitate. Dacă încerc să-mi imaginez exact acest lucru, pentru mine încetează imediat efectele bune pe care scrisorile lui le au asupra oamenilor, şi-atunci el mă striveşte pur şi simplu.

Pentru scrisoarea ta de astăzi, iubito, îţi mulţumesc în mod special. Dumnezeu ştie cu câtă osteneală ai scris-o, însă ai scris-o totuşi, iar eu am avut în buzunar, când am plecat de la birou, o hârtie scrisă de tine în ziua precedentă, o hârtie pe care am putut s-o ţin acolo, s-o mângâi şi s-o îndrăgesc. Închipuie-ţi că am mâncat chiar şi ciocolată, fireşte, încet, ezitant şi cu teamă, dar ispita de a fi, cât mai mult posibil, părtaş la existenţa şi la plăcerea ta a fost prea mare. Nici nu mi-a făcut rău, pentru că tot ce vine din partea ta (în această privinţă eşti altfel decât mine) este plăcut, şi bun, şi inofensiv.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29/30 ianuarie 1913, miercuri/joi

din 29 spre 30.I.13

Faptul că pot răci în sfârşit din belşug, la fel ca alţi oameni, intră, desigur, în seria noutăţilor pe care le-am trăit de astă-vară încoace. Răcesc fără să cunosc motivul şi-n ciuda acestei pieli tăbăcite, masate de mii de ori. Să-mi lipsească oare ceaiul fierbinte, care cred că o stimulează prea des pe iubita mea? (Ce-i drept, acum, după aceste răceli, părerea mea nu mai constituie un criteriu.) Ştii, au existat perioade când am avut impresia că recunosc în imposibilitatea de a răci un semn important al declinului meu tot mai rapid? Am fost întotdeauna convins de realitatea acestui declin rapid. Îmi spuneam (faptul de a nu răci era, fireşte, doar un semn printre multe altele) că astfel mă desprind treptat de colectivitatea umană. Eram atent la tot ce îmi putea furniza vreo dovadă în acest sens; eşuam la fiecare fleac; nu se confirma orice temere, dar orice speranţă era înşelată. Când vorbeam cu cineva despre indiferent ce lucruri, iar respectivul se uita doar un pic într-o parte, eu mă simţeam deja respins şi nu vedeam nicio modalitate să trag faţa celuilalt spre mine şi s-o reţin.

Odată am reuşit să-l conving aproape de tot pe Max, care altminteri este complet inabordabil în astfel de situaţii, că mi se întâmplă lucruri tot mai grave şi că nimeni, chiar dacă mă mai iubeşte, nu s-ar aşeza foarte aproape de mine, să mă privească-n ochi spre a mă îmbărbăta, să mă ia chiar şi-n braţe (mai mult din disperare decât din dragoste) şi să fie cumva în stare să mă salveze. Trebuie să fiu lăsat în seama mea, ceea ce este şi preferabil din punctul meu de vedere, iar în rest, să fiu suportat atât cât este

omeneşte posibil. Pe vremea aceea[415] am făcut doar noi doi o excursie la Dobrichowitz, o localitate frumoasă în apropiere de Praga, unde am şi înnoptat. Ploaia ne stricase o după-amiază întreagă, eu şedeam pe canapea în camera lui Max (aveam două odăi fiindcă eu simt nevoia să dorm singur în cameră, tu consideri că până la urmă asta-i o dovadă de curaj, dar ceea ce reiese de-aici nu este decât teamă: când eşti singur, nu ţi se poate întâmpla absolut nimic, la fel cum n-ai cum să cazi dacă stai întins pe pământ), eram complet insensibil, dar nu puteam să adorm şi nici nu voiam să ţin ochii deschişi, pentru a nu-l deranja pe Max, care stătea la masă şi începuse să scrie nuvela *Cehoaica*[416] (poate că ai citit-o în *Berliner Tageblatt*); căuta s-o termine, aşa că şedeam cu ochii închişi, ascultam plictisit ploaia ce făcea un zgomot teribil pe acoperişul şi terasa din lemn şi ardeam de nerăbdare să-l văd în sfârşit pe Max isprăvindu-şi povestirea (pe care de altfel o scria ca turbat, condeiul de-abia atingea hârtia), ca să mă pot ridica şi să mă-ntind puţin, desigur fără vreun alt scop decât acela de a prinde iarăşi chef să mă arunc la loc pe canapea, unde să zac mai departe ca un nesimţit. Aşa am trăit mulţi ani, iar dacă încerc să mă uit îndărăt mai bine, o infinitate de zile.

Dă-mi mâna, iubito, ca să vină şi o infinitate de zile frumoase! Mâna ta frumoasă şi dragă, pe care nici nu-ndrăznesc s-o apuc.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30/31 ianuarie 1913, joi/vineri

din 30 spre 31.I.13

Iubito, să nu te speteşti totuşi să-mi scrii mai amănunţit decât îţi permite timpul, fără să faci eforturi! Doar vreau să fiu spiritul tău bun, nu cel rău. Te salut şi te asigur că tu exişti pentru mine – numai cu-atât mă mulţumesc în asemenea momente. Nu eşti cam împovărată la serviciu? Acum, pe lângă fata care întocmeşte facturile şi domnişoara Grossmann, s-a îmbolnăvit şi-a treia, a cărei muncă apasă pe umerii tăi? Până la urmă însă conducerea ar putea să înţeleagă că este prea mult.

Eu o duc mult mai bine decât tine sau, mai curând, aş putea s-o duc. Dacă ai avea atâta timp liber cât am eu, ai trăi bine şi cu folos şi te-ai bucura de viaţă, alături de toată lumea; nici acum nu faci altfel, deşi eşti legată de serviciul tău până la opt fără un sfert seara şi n-ai pauză de prânz – este îngrozitor. La drept vorbind, eu nu fac absolut nimic; oamenii care muncesc după capricii n-ar trebui toleraţi în niciun birou; ai clătina din cap dacă ai vedea ce am lucrat, de pildă, azi la serviciu. Pe masa mea zac o mulţime de lucruri vechi, dintre cele mai felurite – cu toate că nu mai sunt atâtea că

altădată, căci, între timp am lucrat destul de bine o săptămână –, dar astăzi ar trebui în primul rând să termin un raport către minister[417]; l-am început ieri şi, de altfel, mă lasă rece. Mi-a fost imposibil, nu mi-a venit nimic în minte; în plus, azi la serviciu a fost o intensă activitate de mânuire a documentelor, în vederea căreia a trebuit să-l cedez şi pe dactilograful meu; deci am stat eu însumi la maşina de scris şi am simţit că n-am altă menire decât să-mi ţin mâinile-n poală. În asemenea momente, până şi maşina de scris îşi pierde capacitatea de a scrie, iar dacă o priveşti din această perspectivă, ea arată ca o născocire veche, de mult depăşită, şi e numai nişte fier vechi. Am scris cam opt pagini, iar mâine voi avea frumoasa şansă de a le rupe, socotindu-le absolut inutile, şi de a reîncepe raportul, planificat la vreo douăzeci de pagini. Doar foarte rar reuşesc să dictez câte ceva, aidoma discursurilor eroilor homerici, şi, ca orice lucru rar, vorbele mele riscă să lipsească o dată pentru totdeauna. Ce-i drept, lumea trăieşte, iar sevele-şi urmează cursul, deşi greoi.

Gândeşte-te însă că, în afara muncii de birou, nu mai fac aproape nimic şi că şi din cauză că am neglijat fabrica, de-abia îndrăznesc să mă uit la tata, darămite să-i mai şi vorbesc. Şi-acum, iubito, laudă-mă un pic pentru plăcutul meu mod de viaţă!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 ianuarie/1 februarie 1913, vineri/sâmbătă

din 31 spre 1.II.13

Absolut nicio veste, iubita mea. Am lăsat vorbă la birou că, dacă are să vină ceva după-masă, să-mi trimită, dar n-a sosit nimic. Ieri au fost două scrisori. Mai bine s-ar fi împărţit! Nu sunt însă neliniştit; dacă eşti la fel de chinuită ca-n ultima vreme, poţi chiar să sari liniştită peste o zi, te ţin strâns în sufletul meu şi măcar ştiu de tine.

Sunt în continuare răcit, sau, de fapt, nu răcit, ci am numai o senzaţie de răceală, probabil ipohondrică în mare parte, cam sinistră totuşi; o simt pe spate, peste tot, de parcă ar fi îndreptată spre mine, în permanenţă, o seringă cu apă rece şi m-ar găsi oriunde aş merge sau aş sta. Chiar şi-acum, în timp ce scriu în odaia caldă, există ceva diabolic.

Când eşti într-o asemenea dispoziţie, nimic nu te poate înveseli decât dacă primeşti o scrisoare cu pretenţii, aşa cum am primit azi de la Stoessl. Scrie şi despre cartea mea, dar fără să-nţeleagă absolut nimic, astfel încât preţ de-o clipă am crezut că volumul meu e-ntr-adevăr bun, de vreme ce, până şi în cazul unui om atât de inteligent şi cu multă experienţă literară cum este Stoessl, el poate produce asemenea neînţelegeri care ar trebui considerate

imposibile faţă de cărţi şi sunt posibile numai faţă de nişte oameni vii şi, ca atare, echivoci. Singura explicaţie rămâne faptul că a citit cartea în fugă, sau pe sărite, ori n-a citit-o deloc (ceea ce este totuşi improbabil, ţinând seama de impresia de loialitate pe care o lasă orice manifestare a fiinţei sale). Transcriu aici pentru tine pasajul respectiv, întrucât grafia lui este total ilizibilă şi, în ciuda faptului că ţi s-ar părea că o poţi citi după ce ţi-ai dat multă osteneală, precis i-ai da interpretări eronate. Iată ce scrie: „Am citit imediat, pe nerăsuflate, cartea dumneavoastră, al cărei aspect e la fel de reuşit ca şi conţinutul, şi m-au bucurat mult moderaţia specifică, fluctuantă şi seninătatea lăuntrică, uşoară a micilor monumente ce reprezintă clipe neînsemnate sau importante. Cartea are un umor foarte decent, ca să spunem aşa, îndreptat spre interior, exact ca atunci când, după ce ai dormit bine toată noaptea şi te-ai înviorat la baie, te primeneşti şi saluţi o zi liberă şi însorită cu voioşia speranţei şi cu un neinteligibil sentiment de vigoare. Un umor generat de propria bună dispoziţie. N-ar putea fi concepută o condiţie mai bună a autorului însuşi, o chezăşie mai straşnică pentru el decât conţinutul limpede al atmosferei din primele lucruri pe care le-a scris”. Pentru această apreciere mai rămâne o explicaţie, pe care am uitat-o mai sus, şi anume aceea că lui nu-i place cartea mea, ceea ce ar fi uşor de imaginat dacă ne gândim că el are un caracter compozit. De altfel, scrisoarea se potriveşte foarte bine cu o recenzie exagerat de elogioasă, apărută astăzi, care descoperă în carte numai tristeţe[418].

Aseară a sosit Sophie, mi-ar fi plăcut mult s-o iau de la gară, dacă n-aş fi avut această răceală ce-mi inundă spatele şi „umorul generat de propria bună dispoziţie”. Deşi n-am primit nicio veste de la tine, aş fi văzut o pereche de ochi care te-au privit săptămâni la rând; precis ar fi fost pomenit şi numele tău şi, chiar dacă totul s-ar fi limitat la o scurtă călătorie cu tramvaiul, ar fi fost frumos. Dar săptămâna viitoare vreau s-o asediez şi s-o fac să vorbească, dacă tot n-am aflat încă nimic de la tine despre şederea ta la Breslau[419], în ciuda promisiunilor. Iubito, ce înlocuitori ai şi tu! În loc să te cuprind în braţe, îmbrăţişez zvonuri, vorbe, menţionări şi amintiri; la asta se reduce totul.

Ca să nu fii singură în procesele tale, luni trebuie să merg din nou la tribunalul din Leitmeritz. E o povară! În orice caz, de data asta nu mă deranjează de la nicio povestire[420]. Numai că aş prefera să fac un mic ocol prin Berlin, iar pe urmă să mă îndrept spre căldura sudului, unde Max va pleca duminică după-amiază, împreună cu soţia lui[421]. Dar cum să aranjez asta?

Franz

Mamă, azi o vorbă bună![422]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 februarie 1913, duminică

2.II.13

Iubito, ştii de unde-ţi scrie în clipa asta nebunul tău călit, care nu poate răci şi care pare de fier? Nu se găseşte nicidecum sub cerul liber într-o noapte de iarnă, ci, culmea ruşinii, într-o bucătărie caldă. Doar camera de zi este-ncălzită; la înălţimea la care locuim[423] e-aproape imposibil să facem focul în altă încăpere pe timp de furtună, odaia mea n-a fost încălzită, fiindcă oricum vreau să plec după-masă la Leitmeritz (poate că totuşi merg abia mâine), în camera de zi întreaga familie doarme de-a valma, însă bucătăria-i goală şi este linişte, iar dacă n-ar fi dalele reci şi ceasul care bate puternic, aici ar fi biroul perfect.

Nunta lui Max a trecut, şi el călătoreşte deja spre sud; la nuntă n-a existat însă o ceremonie deosebită, cum se pare că presupui tu, a fost numai cununia la hotel, nimic altceva, nici petrecere în ajun, nici masă de nuntă; deci teama mea de oameni n-a fost pusă la-ncercare. Totuşi, la nuntă m-am bucurat cu precădere pentru că Sophie, cu care am schimbat câteva cuvinte, mi-a spus că are să-mi povestească unele lucruri, iar cum eu vreau să aud multe, totul se brodeşte grozav. Ce-i drept, astăzi şi mâine nu pot merge la familia Brod, însă marţi mă voi duce degrabă. Nu vreau să aud nimic în mod special, vreau doar să stau lângă Sophie, fiindcă tu ai fost în preajma ei.

Iubito, n-am încotro, trebuie să mă opresc, deşi pentru mine asta-i ca şi cum aş fi luat cu forţa de lângă tine, fizic vorbind. Marţi nu vei primi de la mine decât nişte cărţi poştale. Iubito, să fii ferită de vise urâte, oricât sens ar avea ele şi oricât te-ar preveni!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Leitmeritz, 3 februarie 1913, luni

Sincere salutări! Am terminat aici cu puţin înainte de a mă întoarce[424]. În calitate de tovarăşă de drum, sora mea[425] te salută semnându-se mai jos.

F.K.

Către Felice Bauer la Berlin pe drumul de întoarcere de la

Leitmeritz la Praga, 3 februarie 1913, luni

Este întuneric în tren, nu se mai poate scrie, sunt şi obosit, toţi dorm în jurul meu, soră-mea stă pe culoar şi se uită pe geam, iar în această clipă se întoarce spre mine. Plouă mizerabil. Sunt bucuros că revin la scrisoarea ta, la posibilitatea de a dormi şi de a scrie.

Rămâi cu bine, iubito, bun-rămas!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3/4 februarie 1913, luni/marţi

din 3 spre 4.II.13

Aşa sunt eu, iubito, primeşte-mă! Ostenit după drum, şi mai obosit de mine însumi, am fost totuşi în seara asta la părinţii lui Brod. Şi ce-am făcut acolo? Pentru mine a fost destul. Am stat două ore lângă Sophie, alături de care ai stat şi tu, m-am aşezat pe acelaşi loc ca atunci în august[426], iar numele tău a fost pomenit de două ori. Însă meritul meu la menţionarea numelui tău a fost foarte redus şi probabil că din cauza mea numele tău n-a fost amintit mai des. Prima dată el a fost pomenit brusc, când se discuta despre altceva; Sophie a spus că le transmiţi salutări tuturor, „începând cu doamna Brod[427] şi terminând cu doctorul Kafka”. Aş fi de acord până şi cu succesiunea salutărilor, căci, după ce tu îi vei fi salutat pe toţi, ai fi rămas numai pentru mine, iar eu te-aş fi reţinut şi nu ţi-aş mai fi dat drumul. Chiar faptul că ai fost amintită printre străini, că m-am simţit mai aproape de tine decât toţi şi deci le-am fost superior m-a încălzit, şi am fost foarte mulţumit. Dar această menţionare a fost totodată singura situaţie limită pe care aş fi fost în stare s-o suport fără să bat la ochi, fără să fac mutre şi să fiu nefericit, din cauză că totuşi ceilalţi puteau să aibă parte de tine. Aşa că am căutat să te fac uitată şi, abia când în jurul tău s-a aşternut liniştea, ai revenit la mine cu putere.

Iubito, ce obosită trebuie să fii! Desigur, la Berlin lucrurile n-au cum să stea altfel, toţi trăiesc probabil aşa, însă cum reuşeşti să suporţi munca de la birou în condiţiile în care nu dormi îndeajuns? Nu-ncape îndoială că aşa ceva nu e posibil fără suprasolicitare şi fără deteriorarea sănătăţii. Vezi, astea-s gândurile triste pe care mi le fac de-aici din depărtare în legătură cu sănătatea ta. Să nu crezi că nu-nţeleg necesitatea tuturor acestor solicitări. Ştiu că, în principiu, la Berlin, totul se petrece mai zgomotos şi mai amuzant decât la noi (deşi la mine n-ajung nici zarva, nici voioşia noastră). Probabil că în aceleaşi împrejurări şi într-un cerc de cunoscuţi cum are Max, ar fi imposibilă la Berlin o nuntă precum a lui, nu fără influenţa mea (în privinţa nepăsării şi a lipsei de etichetă, eu reprezint o înaltă instanţă). În ce stare vei fi fost luni! Dar cum să-mi permit să judec una ca asta eu, care, în general, nu sunt capabil să înveselesc pe cineva, fie şi-n treacăt. Nu pot întreţine o conversaţie. Însăşi imaginea unei figuri cunoscute mă duce repede pe căi greşite.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4/5 februarie 1913, marţi/miercuri

din 4 spre 5.II.13

Faptul că ai câştigat atâtea lucruri, norocoasa mea iubită, este grozav, desigur, şi mă bucură, însă pentru scrisorile către mine nu era necesar un stilou; oricum sunt scrise, ele-mi sunt la fel de dragi. Dar cum te-au copleşit cu lozuri şi te-au smucit de colo-colo! Iar eu n-am fost în niciun ungher, să te ţin locului şi să nu te mai las nimănui!

Am primit astăzi după-amiază cartea poştală cu semnătura mamei tale. Care-i prenumele mamei? Anna? Ştii, totul pare foarte sever, „salutare” şi „doamna”, dar pentru mine este un cadou cu totul deosebit. De ce este atât de gătită doamna Bluen?[428] Şi ce fel de petrecere a fost? Lumea a stat la masa asta mare? Unde aţi stat tu şi mama ta?

Azi îmi scrie un anume Otto Pick. (Ai mai auzit numele? A publicat un foarte bun volum de poezii, *Experienţă plăcută*. Poate ai citit cândva în *Zeitgeist*[429] un articol al lui despre Werfel.) El îmi scrie următoarele: „Am în vedere pe cineva care se interesează de un dictafon, aşa că vă rog mult să-mi daţi un material mai amplu (dacă se poate, cu indicarea preţului)”. Asta pentru că l-am întâlnit întâmplător tocmai în ziua în care primisem lista ta cu recomandări, l-am înhăţat numaidecât (deoarece, după părerea mea, are bune aptitudini comerciale, şi-n plus, relaţii cu redacţii şi bănci, unde dictafonul ar trebui să fie uşor de introdus, din câte cred eu, deşi pe listă poate că nu este citată nicio redacţie sau bancă); seara i-am adus lista şi l-am trimis imediat la magazine. Acum îmi scrie asta. Cum se poate face însă o prezentare a aparatului? Cine ştie, eventual aş putea găsi şi un reprezentant. Lasă-mi un pic de timp! Oare cine mai are dictafoane în Praga? Löwy şi Winterberg este desigur, o firmă mare, a treia din Boemia în comerţul cu lemn, din câte ştiu; am şi făcut nişte afaceri cu ei. Constrânge-i măcar să ia dictafoane, iubita mea femeie de afaceri! În ceea ce priveşte dictafoanele înseşi, nu pot face nicio recomandare, dar, dacă se pune problema să depun mărturie că eşti cea mai bună şi mai iubită fată şi că, prin urmare, vândută de tine, chiar şi o maşinărie inutilă are valoarea ei prin faptul că ai vândut-o tu, atunci numai să vină şi să mă-ntrebe.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5/6 februarie 1913, miercuri/joi

din 5 spre 6.II.13

Iubito, a fost totuşi incredibil de nostim să găsesc şi-acasă o scrisoare de la tine. Numai să nu fie o glumă amară la gândul că în scrisoare abuzez de timpul tău de plimbare; apoi, dacă este permis să ne scriem de două ori pe zi, nu există niciun motiv pentru care să nu ne scriem necontenit şi să nu ne apropiem unul de altul, pentru numele lui Dumnezeu, până când vom fi cu totul împreună, unul în braţele celuilalt. Dar nu se întâmplă aşa, şi-atunci doar unu-i cel înşfăcat. Până la urmă rămâne teama că a doua zi poate nu va veni nicio scrisoare, cel puţin nu dis-de-dimineaţă. Şi tocmai scrisoarea pusă pe masă chiar de dimineaţă, eliminând o aşteptare chinuitoare, constituie o asemenea consolare.

Luni, când îmi scriai, nu mai eram în tren, ci la familia Brod, poate tocmai se pomenea numele tău, iar eu mă cufundam în tăcere, gândindu-mă la tine.

Călătoria s-a desfăşurat destul de bine. La început m-a dezgustat, la fel ca ultima dată, faptul că trebuie să mă scol la patru şi jumătate dimineaţa, pe urmă să merg cu trenul, apoi cu trăsura prin umezeală, şi frig, şi dezolare, după aceea să mă duc la rude, pe urmă la tribunal şi-apoi să mă-ntorc acasă, făcând aceeaşi călătorie mută cu trenul – aşa că eram decis să plec de cu seară şi să înnoptez la Leitmeritz; astfel aş fi luat în calcul şi răceala mea, care acum chiar mi-a trecut. Şi-apoi somnul într-o cameră de hotel şi popasul într-un restaurant necunoscut, arhiplin duminică seara, îmi fac foarte bine; acolo-mi place să stau fără să scot o vorbă. Însă pe neaşteptate, în seara aceea, familia Weltsch[430] m-a luat cu forţa la teatru, unde o cunoştinţă comună[431] juca pentru prima dată în *Domnişoara Josette – nevastă-mea*[432]; avea fireşte un rol absolut secundar, numai în prima scenă trebuia să izbucnească deodată în râs, să-şi manifeste încântarea şi să-şi răsucească braţele, ceea ce făcea într-un mod cam exagerat, întoarsă mai mult cu spatele la public, chiar lângă decorul cu peretele camerei, deşi în rest este o femeiuşcă fudulă, maliţioasă, vicleană şi foarte isteaţă, de care mie unuia mi-e întotdeauna frică. Au fost cam imprudenţi când au trimis-o întâia oară pe scenă într-un astfel de rol.

După actul al doilea nu m-a mai înduplecat nimic – desigur, chiar şi-n cea mai proastă piesă există pasaje de care rămâi ataşat omeneşte şi poate că într-o altă zi aş fi rezistat până la sfârşit – şi am fugit acasă, fără a-mi lua rămas-bun; aşa că am renunţat, ce-i drept, la un act sau două din *Josette* şi la o farsă *În civil* [433]; în schimb, am ieşit mai devreme la aer şi-am ajuns mai curând în pat. Acasă am blestemat încă o dată zdravăn călătoria la Leitmeritz, am afurisit-o în faţa soră-mii[434], care-şi dorea mult să mă însoţească (nu

doar spre a-mi dovedi că drumul ăsta nu-i aşa de-ngrozitor), astfel încât mi-a plăcut să-i promit că o iau cu mine. Deşi am hotărât asta abia la zece şi jumătate seara, în mod surprinzător, tata n-a avut nicio obiecţie, ceea ce se poate explica numai prin faptul că avem rude la Leitmeritz, iar tata este întotdeauna foarte preocupat să păstreze legăturile de rudenie; or, în acest scop, soră-mea i se pare mai potrivită decât mine. Aşa că am plecat împreună de dimineaţă; atunci era încă vreme bună, dar chiar în timp ce mergeam cu trăsura, a început să plouă şi nu s-a mai oprit. Până la două am stat tot timpul la tribunal (nu s-a luat nicio hotărâre, procesul a trebuit să fie amânat din nou, dar prefer să mă bată cineva decât să mă mai duc acolo), iar sora, tot timpul la rude. Ea scrie cam greoi (în fond, nu altfel decât mine); de aceea şi-a scris doar numele. Însă nu-i leneşă cum crezi tu; leneşe sunt numai celelalte două surori ale mele[435], sau, mai degrabă, doar cea mai mare. Poţi da mereu peste ea pe o canapea. Dar Ottla lucrează deja în prăvălia noastră; este acolo încă de dimineaţă, la opt fără un sfert, când se deschide magazinul (taică-meu se duce abia la opt şi jumătate), şi rămâne până după prânz, i se duce de mâncare acolo, ajunge acasă abia pe la patru sau cinci după-amiază, iar când este sezon, rămâne chiar până la ora închiderii.

În definitiv, munca nici nu-i prea grea şi, una peste alta, nicio fată din cele pe care le cunosc nu trudeşte ca tine şi nici nu există vreuna căreia să vreau să-i uşurez truda ca ţie. Dar oare ce sunt în stare să fac? Să sărut, negreşit, să trimit sărutări de la distanţă! Spune-mi, te rog, iubito, chiar în scrisoarea următoare ce i-ai răspunde domnişoarei Lindner, dacă în locul unor întrebări generale, te-ar întreba de-a dreptul: „A mai fost omul ăsta la Berlin în răstimpul ultimelor trei luni? Nu? Şi de ce nu? Pleacă sâmbătă la prânz din Praga, sau, dacă nu se poate, seara, stă toată duminica la Berlin şi seara se-ntoarce la Praga. Este cam obositor, însă în ansamblu-i un fleac. De ce nu face asta?” Ce i-ai răspunde, sărmană iubită?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6/7 februarie 1913, joi/vineri

din 6 spre 7.II.13

Iubito, este târziu şi sunt ostenit. După-masă am fost la serviciu, n-am dormit, am muncit la nişte prostii, statistica accidentelor (ca să ştii şi numele acestei lucrări, iar răsuflarea ta să pătrundă, spre plăcerea mea, în oricare dintre fleacurile mele), dar am petrecut prost şi timpul ce-a urmat. (Măi, de oboseală-mi ard obrajii.) De la birou am plecat la plimbare destul de relaxat, am ajuns în dreptul

locuinţei lui Weltsch, am văzut lumină în camera lui, lucra deci, şi m-am gândit că ar fi un prilej nimerit să-l deranjez, căci nu mai vorbisem de mult cu el. (Da, nici nu ştii ce-i el. Este dr. în drept şi dr. în filosofie, funcţionar la Biblioteca Universităţii, unde n-are absolut nimic de făcut; împreună cu Max, va publica o carte de filosofie, *Intuiţie şi concept*[436], care va apărea poate chiar luna asta.) Prin urmare, am urcat, l-am găsit ca-ntotdeauna într-o cameră supraîncălzită, cu aerul complet viciat, pentru că ipohondria lui se plasează în plămâni şi laringe; l-am găsit fericit că a fost deranjat din lectura unei cărţi nespus de dificile a lui Cohen – *Logica cunoaşterii pure*, dacă nu mă înşel –, însă pe moment n-am fost în stare să-l scot la o plimbare din acel aer cu greu respirabil. Dacă am fi vorbit numai despre generalităţi, chiar aş fi reuşit repede, dar el găseşte o satisfacţie, pentru mine de neînţeles, în a-mi citi scrisori intime, mai vechi sau mai noi, ori de câte ori prinde ocazia. Iar un asemenea prilej s-a ivit tocmai azi, aşa că el şi-a deschis sertarul secret, unde toate-s adunate în desăvârşită ordine şi legate pacheţele. Aici se află tot ce se poate păstra în scris despre problemele cele mai personale, scrisorile pe care le-a primit, ciornele stenografiate ale tuturor scrisorilor pe care le-a trimis, date exacte cu privire la orice evoluţie, convorbiri stenografiate, consideraţii stenografiate din timpuri vechi şi străvechi în legătură cu toate acestea. Despre toate, desigur, în afară de mine şi de Max, n-a mai aflat aproape nimeni, căci nu trebuie să-ţi imaginezi că W. este un flecar; mai curând, invers. Însă astăzi voia să povestească şi, cu cât sunt mai de neînţeles pentru mine satisfacţia şi tihna pe care le simte el în acest mod, cu atât mai nemăsurată este răbdarea mea de a suporta asemenea lecturi şi povestiri. Şi când, doar spre a mă reţine, el s-a şi depăşit pe sine, deschizând de dragul meu uşa camerei alăturate, unde era frig, n-am mai opus nicio rezistenţă, m-am întins pe canapea, fără a-mi scoate pardesiul, şi l-am ascultat. Îl iubesc, dar nu în astfel de momente. Nu mai continui. O sărutare obosită, necontenită nu doar din cauza oboselii.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7/8 februarie 1913, vineri/sâmbătă

din 9 spre 10.II.13[437]

Mă aşez să scriu, sunt cam confuz, am citit multe de-a valma, şi ele trec unele-n altele, iar dacă în urma unei asemenea lecturi speri să găseşti o ieşire pentru tine, te înşeli; te găseşti în faţa unui zid şi nu poţi trece mai departe. Viaţa ta este cu totul altfel, iubito. Ai cunoscut vreodată incertitudinea, în afară de cazul în care a fost vorba despre nişte relaţii cu semenii? Ai văzut cum ţi se deschid

numai ţie diverse posibilităţi ici şi colo, fără a ţine cont de alţii, şi cum se naşte astfel, de fapt, interdicţia de a te mai urni? Te-a cuprins vreodată disperarea pur şi simplu din cauza ta, fără să-ţi fi venit în minte nici cel mai fugar gând la altcineva? Atât de disperată încât să te-arunci la pământ şi să rămâi aşa, dincolo de toate judecăţile de apoi? Cum stai cu evlavia? Mergi la templu, dar în ultima vreme nu te-ai mai dus, probabil. Şi ce te ţine, gândul la evreime sau la Dumnezeu? Simţi – asta-i esenţial – că ai legături permanente cu ceva înalt sau profund, liniştitor de îndepărtat şi, pe cât posibil, infinit? Oricine simte asta nu trebuie să vagabondeze ca un câine abandonat şi să se uite-n jur rugător, dar mut, nu trebuie să aibă dorinţa de a se furişa-n mormânt ca-ntr-un cald sac de dormit, iar viaţa să-i fie precum o noapte rece, de iarnă, nu trebuie ca, atunci când urcă scările spre biroul lui, să aibă impresia că se vede tot pe sine, de sus, pâlpâind în lumina nesigură, cum se răsuceşte în graba mişcării, scutură din cap de nerăbdare şi se prăbuşeşte prin toată casa scărilor.

Uneori, iubito, cred într-adevăr că sunt pierdut pentru relaţiile cu oamenii. Desigur, mi-e dragă sora mea, în momentul invitaţiei chiar m-am bucurat în mod sincer că voia să meargă cu mine la Leitmeritz, că pot să-i fac o plăcere cu această călătorie şi să mă ocup de ea cum trebuie, deoarece posibilitatea de a avea grijă de cineva este veşnica mea dorinţă tainică, pe care poate că n-o cunoaşte sau n-o crede nimeni din jurul meu – însă când m-am despărţit de ea la Leitmeritz, ca să mă duc la tribunal, după trei sau patru ore de călătorie comună, după ce am mers cu trenul şi cu trăsura şi am luat împreună micul dejun, am fost fericit, mi-am tras răsuflarea pur şi simplu, singur mi-era mai bine, aşa cum nu-mi fusese niciodată alături de soră-mea. De ce, iubito, de ce? Ţi s-a întâmplat şi ţie ceva cât de cât asemănător cu un om pe care-l iubeai? În împrejurări deloc extraordinare, fiindcă ne-am despărţit prieteneşte şi la fel ne-am reîntâlnit pe urmă, după şase ore. Şi n-a fost ceva unic; mâine, poimâine, oricând, situaţia se va repeta. Iubito, cel mai bine ar fi să stau întins şi tăcut la picioarele tale.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

în tren, 9 februarie 1913, duminică

duminică după-amiază, ora 6, în tren

Dar de ce nu ţi-am scris ieri-noapte! Acum, în compartiment, într-o companie numeroasă[438], nu va mai ieşi nimic. Şi toată ziua am fost neliniştit, nemulţumit, de parcă mi-aş fi alterat legătura cu tine, legătură de care am nevoie ca să trăiesc. Oare de ce m-am lăsat ispitit de această plimbare? Ştiam totuşi că voi pleca împreună cu

alţii doar ca o umbră. Însă vremea era aşa de frumoasă, iar eu destul de disperat; atunci mi-a venit ideea: „Fugi cu ei, poate-ţi va fi mai bine!” Ce-i drept, unul are un stilou (cu care scriu acum), şi atunci m-am gândit că am să găsesc şi prilejul, şi liniştea să-ţi scriu. Dar nu, nu. Numai despre Berlin am putut vorbi din când în când şi o dată despre dictafoane, asta a fost totul. Iar eu am atâta nevoie de apropierea ta, de legătura cu tine, pe care mi-o alterez singur. Aici, în faţa acestor patru fete, m-aş lua la bătaie în mod public pentru una ca asta. Stai însă („Stai!” îmi spun mie), diseară ne vom scrie din nou şi ne vom aduna iarăşi cum trebuie. Cel puţin am aflat cât de mult îţi aparţin: în oraş, în tren, pe şosea, la bunicii altora, în pădure, pe povârnişuri, oriunde merg sau zăbovesc. Ultima gară. Această scrisoare de duminică s-a sfârşit. Mă întorc în societate, dar te rog să-mi îngădui să-ţi reţin mâna în taină.

Franz

9.II.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9/10 februarie 1913, duminică/luni

din 9 spre 10.II.13

Iubito, s-a făcut iarăşi atât de târziu şi, la drept vorbind, tot eu sunt de vină (repede, condeiule, ca s-ajung foarte aproape de Felice, de Felice a mea, după această lungă perioadă), dar n-am putut face altfel. După plimbare am sosit acasă frânt, eram aşa de destins în pielea mea, încât ar fi fost de-ajuns să mă scuture cineva şi m-aş fi pierdut complet. Ca urmare, i-am citit soră-mii[439] ceva din timpurile mele bune (părinţii au fost astăzi la rudele din Kolin[440] şi s-au întors abia acum; m-a mai ţinut în loc şi schimbul de salutări); i-am citit poate cel mai reuşit lucru din tot ce am făcut, ea nu-l ştia, cred că el provine din vremea în care aşteptam cea de-a doua scrisoare de la tine[441]. Citind, m-am înfierbântat de tot, iar dacă după-masă n-aş fi hoinărit pe şosele, cine ştie, poate că acum m-aş aşeza să scriu, şi aş scrie ceva cum trebuie, care m-ar putea trage dintr-odată în sus din adâncimea în care mă cufund vizibil. Prin urmare, nu voi face nimic de felul ăsta, ci am să merg la culcare aşa cum sunt; precis n-am să scriu niciun rând multă vreme şi voi fi un chin pentru mine, pentru tine şi pentru toată lumea.

Ieri-seară nu ţi-am scris fiindcă am zăbovit asupra lui *Michael Kohlhaas*[442] şi se făcuse prea târziu. (O ştii? Dacă nu, n-o citi! Ţi-o voi citi eu.) Exceptând o mică parte, pe care o citisem încă de alaltăieri, am citit-o pe nerăsuflate. Poate pentru a zecea oară. Este o povestire pe care o citesc cu adevărată frică de Dumnezeu şi trec dintr-o mirare într-alta; dacă n-ar fi sfârşitul mai slab, scris cam grosolan pe alocuri, ar fi ceva desăvârşit, acea perfecţiune despre

care-mi place să susţin că nu există. (Întrucât consider că până şi o capodoperă are o codiţă omenească, iar aceasta, dacă vrei şi ai ochi pentru aşa ceva, începe să se agite uşor, alterând grandoarea şi asemănarea cu Dumnezeu a întregului.)

Iubito, spune-mi de ce iubeşti tocmai un tânăr atât de lipsit de noroc, a cărui nefericire e, cu siguranţă, molipsitoare pe termen lung? Azi am fost în excursie cu o fată cuminte şi înţelegătoare[443], pe care o suport bine de când mă ştiu. Mi s-a făcut însă foarte rău de îndată ce mi s-a plâns de situaţia ei (mă întâlnesc cu ea o dată la trei luni). Dar pe urmă, când eram cu toţii la masă şi un tânăr hazliu a început s-o necăjească, ea a fost gata de luptă, exact aşa cum ar fi de dorit, şi l-a învins. Trebuie că port cu mine o atmosferă nefericită. Dar să nu te temi, iubito, şi să rămâi lângă mine! Foarte aproape de mine!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10/11 februarie 1913, luni/marţi

din 10 spre 11.II.13

Astă-seară am fost iarăşi la Brod[444] şi, chiar dacă poate-am greşit rămânând acolo atâta vreme, în loc să vin acasă şi să fac ceva rezonabil sau să-mi creez măcar iluzia că procedez astfel, totuşi m-am simţit prea bine acolo, de parcă, având aşa de rar acest sentiment de tihnă în compania oamenilor, nu m-aş fi putut decide să mă ridic de pe canapea şi să-mi iau de îndată rămas-bun. De altfel, era de faţă şi Weltsch şi am râs foarte mult împreună; acum, după două ore, nu-nţeleg deloc cum am fost în stare să râd şi pot să mă scotocesc în lung şi-n lat şi tot nu găsesc în mine nici măcar urma unui prilej de amuzament. Care a fost oare motivul bucuriei mele acolo?

Sophie, care e-ntr-adevăr foarte drăguţă cu mine şi a avut dintotdeauna obiceiul ca în timpul conversaţiei să mă pună în încurcătură prin mângâieri şi prinderi de mână, deşi fără intenţii rele, n-a povestit astăzi nimic despre tine; a fost vorba tot timpul doar despre soţul ei[445], despre telegrame, scrisori trimise expres şi discuţii la telefon. „Şi Felice?” întrebam din priviri, dar ea nu mă-nţelegea. Numai o dată s-a vorbit despre tine, desigur, fără să fi remarcat cineva. Căci i-am spus lui Sophie în toiul unei alte discuţii: „Dar ce voiam să vă-ntreb?” Pe urmă am repetat asta de mai multe ori, părea o tâmpenie, însă aveam impresia că realmente nu reuşeam să-mi amintesc. Dar ce să mai fac? Totuşi, nu puteam să-ncep deodată să ţip: „Acum gata! Acum nu mai vreau s-aud decât despre Felice, nimic altceva”. Aşa mi se părea mie, crede-mă! Azi am primit lunga ta scrisoare (fireşte, în timpul lecturii, când inima-

mi tresaltă de bucurie şi de plăcere, te-am zărit aplecată peste scrisoare în camera ta, iar pe geam se vedea o frumoasă vreme de duminică), şi astfel am fost şi eu mare domn, dar marii domni sunt cu-atât mai nesătui.

Iubito, ai ocolit o întrebare importantă. Nu mai vreau să-ntinez cu niciun gând fericirea orelor pe care le putem petrece împreună. Dacă totul s-ar desfăşura în logica sentimentelor pe care le am pentru tine în cele mai bune momente ale mele, atunci Berlinul în care vom sta alături n-ar fi la Berlin, ci în nori. Dar pe domnişoara Lindner n-ar trebui s-o intereseze asta; ea ar trebui să-ntrebe doar de ce eu, care te asaltez cu scrisori, nu o fac şi personal. Iar tu ar trebui să-i spui o parte a răspunsului, însă pe cealaltă s-o treci sub tăcere. Se prea poate că ea să-ntrebe. Atunci vei spune gânditoare doar că nu ştii.

Din poză şi din ceea ce am mai auzit despre ea, pe sora ta Toni mi-am închipuit-o cu totul altfel decât o descrii tu acum. Mi se părea adormită, apatică şi tristă; or, ea este exact invers. Are chiar reacţii prompte, deci o calitate pe care, pe de o parte, o admir mult, iar pe de alta, o evit. Despre sora ta Erna ştiu încă puţine lucruri, nimic altceva decât frumoase poveşti din copilărie. Te rog, iubito, n-ai vrea să-mi împrumuţi pentru o zi lista cărţilor tale? Acum, că-ţi cunosc cât de cât camera, vreau să mă furişez un pic şi-n dulapul tău.

Franz

Adresa de pe plicul de astăzi a fost scrisă neclar; nici acum nu m-a părăsit teama.

Către Felice Bauer la Berlin

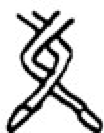
Praga, 11/12 februarie 1913, marţi/miercuri

din 11 spre 12.II.13

Iubito, din nou s-a făcut târziu; fără a duce la bun sfârşit ceva, stau de veghe dintr-un vechi obicei, de parcă aş aştepta din cer o ploaie care nu mai vine.

De-abia ai descris reîntâlnirea noastră de la Berlin, că am şi visat-o. Au fost tot felul de lucruri, dar nu prea mai ştiu să spun ceva clar despre ele; din acel vis mai păstrez doar sentimentul general al unui amestec de tristeţe şi fericire. Ne plimbam şi pe străzi, împrejurimile semănau în mod ciudat cu Altstädter Ring din Praga, era după 6 seara (este posibil ca acesta să fi fost momentul real al visului); deşi nu umblam ţinându-ne de braţ, eram totuşi mai aproape unul de altul decât dacă am fi mers braţ la braţ. Ah, Doamne, e greu să-nfăţişez pe hârtie ce am inventat pentru a nu te lua de braţ, dar a putea merge foarte aproape de tine, fără să bat la ochi; odinioară, când ne-am plimbat pe Corso[446], ţi-aş fi putut arăta, numai că atunci

nu ne-am gândit la asta. Te grăbeai să ajungi direct la hotel, iar eu înaintam poticnindu-mă pe marginea trotuarului, la doi paşi de tine. Cum să descriu, aşadar, felul în care am mers amândoi în vis! În timp ce în cazul unei simple luări de braţ, braţele se-ating doar în două locuri şi fiecare persoană-şi păstrează independenţa, aici se atingeau umerii noştri, iar braţele stăteau lipite unul după altul, pe toată lungimea lor. Dar stai să fac o schiţă. Braţ la braţ este aşa:

Însă noi mergeam astfel:

Îţi place desenul meu? Cândva am fost un mare desenator, numai că pe urmă am început să învăţ a desena şcolăreşte, cu o pictoriţă proastă, care mi-a pervertit tot talentul. Imaginează-ţi! Dar stai, data viitoare am să-ţi trimit câteva desene mai vechi, ca să ai de ce râde. La vremea lor, sunt ani de-atunci, acele desene mi-au oferit mai multe satisfacţii decât orice altceva.

Iubito, oare n-ai deloc încredere în iscusinţa mea de comerciant? Nu te aştepţi la niciun folos din partea mea în privinţa dictafoanelor? De fapt, indiferent ce ţi-am scris despre asta, nu mi-ai răspuns încă. Oare nu vezi cum mă umileşti astfel? E-aproape ca şi cum m-ai da afară din biroul tău, după ce de-abia îmi repartizaseşi un loc acolo. Acel Pick mi-a scris astăzi din nou. Anexez scrisoarea lui, ca să vezi cum mă presează, iar tu mă laşi de izbelişte în această privinţă. Şi chiar dacă tot ce ţi-am spus până acum în legătură cu asta este o glumă (pe hârtie arată realmente ca un lucru serios), trebuie totuşi să-i dau un răspuns lui Pick. Poate speră să câştige mulţi bani dacă-şi va da osteneala şi va face până la urmă câteva vânzări. Haide sus, iubito, la treabă! Indiferent ce te-ar împinge spre mine, eu sunt în avantaj, căci te îmbrăţişez.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12/13 februarie 1913, miercuri/joi

din 12 spre 13.II.13

Când scrisoarea ta soseşte, ca azi, chiar de dimineaţă, este cel mai bine; atunci toată ziua îţi aparţine de la bun început. Însă când scrisoarea ta vine mai târziu sau când o primesc de-abia acasă, o jumătate din zi nu ştie cui îi aparţine ea de fapt şi se clatină provocându-mi dureri de cap. Desigur, vor mai fi existând şi alte

cauze ale durerilor mele de cap, pentru că acum le am aproape-n permanenţă. Fiindcă mă plimb prea puţin, dorm prea puţin, iar puţinul ăsta-i prost; pe scurt, trăiesc de parcă între timp aş scrie ceva bun, care ar avea drept rezultat – fireşte, dacă ar fi aşa – vindecarea tuturor durerilor şi-apoi fericirea. Dar nu scriu chiar nimic şi sunt ca un cal bătrân, închis în grajdul lui.

Uită-te însă cum ne dăm răspunsuri în timpul nopţii, anticipând totodată întrebările celuilalt. Vineri seară întrebam, fără să mă gândesc că era vineri, cum stai cu rugăciunile, şi-atunci, exact vineri, urma să te duci la templu. Ieri am întrebat când voi primi în sfârşit prospectele, iar astăzi am răspunsul, e-adevărat, nemulţumitor. (Cum trebuie să procedeze Pick dacă vrea neapărat să facă afaceri? Trebuie să intre în legătură cu Adler?[447] Şi-n ce mod?) În fine, în scrisoarea lui de ieri era vorba despre Lasker-Schüler[448], iar azi tu mă-ntrebi de ea. Nu-i suport poeziile; citindu-le, mă plictiseşte lipsa lor de conţinut şi mă dezgustă risipa de artificialitate. Din aceleaşi motive nu-mi place nici proza ei, unde zvâcneşte neselectiv creierul unei mari orăşence surmenate. Dar poate mă-nşel radical; există mulţi care o preţuiesc; de pildă, Werfel vorbeşte despre ea numai cu entuziasm. Într-adevăr, îi merge prost; din câte ştiu, a părăsit-o al doilea bărbat; şi la noi se face chetă pentru ea, a trebuit să donez cinci coroane, fără s-o compătimesc câtuşi de puţin. Nu cunosc motivul real, însă mi-o imaginez mereu ca pe o beţivă ce se târăşte noaptea prin cafenele[449]. Aşa cum vei vedea din scrisoarea lui Pick, el va ţine o conferinţă despre şi pentru ea.

Ştii, iubito, că trebuie să mă feresc să-ţi scriu despre alte persoane, mai ales despre cele care nu-mi plac? După ce s-au lăsat înfăţişate fără să se agite, ele se umflă deodată-n pene, întrecând orice măsură acum, când nu mai pot fi îndepărtate şi, spre a se răzbuna pe comentariul meu, vor să mi te-acopere, iubito, cu apariţia lor respingătoare sau apatică. Gata cu Lasker-Schüler! Vino, iubito! Nimeni să nu fie între noi, nimeni în preajma noastră. Ai dreptate, o soră nu-ţi aparţine întru totul şi te poţi sătura de ea. Dar ce se întâmplă când îţi lipseşte puterea de a dobândi pe cineva pe de-a-ntregul?

Franz

Ce a zis profesorul când i-ai propus-o pe sora ta Erna?[450]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13/14 februarie 1913, joi/vineri

din 13 spre 14.II.13

Scrisoarea ta de astăzi a sosit abia cu a doua poştă. Înseamnă că ochiul tău mai era inflamat de dimineaţă şi că nu te-ai dus la birou?

Însă atunci mi-ai fi spus asta, eventual într-un scurt post-scriptum. Dar dacă, de fapt, ţi-a intrat în ochi numai un fir icel de praf sau de păr? Ce-i drept, aşa ceva deranjează, dar nu inflamează ochiul. Şi la voi nu există nimeni care se pricepe să ridice pleoapa, ca să poată curăţa ochiul? Deşi cel puţin anterior, nu m-au deranjat cine ştie ce operaţii sângeroase, n-aş putea totuşi niciodată să mă apuc de asemenea mici manevre fizice, sau măcar să asist la ele, căci acestea-mi amintesc, sau mă fac să-mi dau seama, sau mă lasă să cred că alcătuirea umană este totuşi ceva îngrozitor de primitiv şi că organismul conţine o mulţime de mecanisme. Până la urmă ţi-e frică şi ţie să laşi pe cineva să-ţi ridice pleoapa? Realmente mă trec fiorii la gândul că trebuie să ţi se facă această intervenţie – în rest, fireşte, total inofensivă.

Iubito, astăzi ar fi un bun prilej spre a-mi face următoarea promisiune: te obligi, iar pentru această obligaţie vei menţiona o garanţie credibilă, că-mi vei scrie imediat, în mod clar şi cu sinceritate, despre orice indispoziţie – îngrijorarea de la distanţă nu prea ajută la zădărnicirea situaţiei. Să-mi scrii astfel încât, dincolo de cele scrise efectiv, să nu-şi facă loc nicio interpretare mai rea. Vezi, nici nu-ţi cer să exagerezi în rău, iar exagerarea să fie transparentă, aşa cum procedez de regulă – bineînţeles, nu atât pentru a te menaja, cât mai degrabă din cauza predispoziţiei mele.

Ieri am primit şpalturile povestioarei tale[451]. Ce frumos se unesc numele noastre în titlu! Până ce vei citi povestirea, poate că n-ai să regreţi că ţi-ai dat acordul să-ţi pomenesc numele (fireşte, acolo se spune doar „pentru Felice B.”), fiindcă povestirea nu va plăcea nimănui, poţi s-o arăţi cui vrei. Consolarea ta, sau un fel de consolare, rezidă în faptul că eu ţi-aş fi adăugat numele chiar dacă mi-ai fi interzis s-o fac, căci dedicaţia este într-adevăr un semn minuscul şi discutabil, dar neîndoielnic al iubirii mele pentru tine, iar această dragoste nu trăieşte din permisiuni, ci din constrângeri. De altfel, pentru proteste mai e timp, publicarea cărţii a întârziat, vor mai trece probabil luni de zile până să apară.

Iubito, vezi dar cum mă dă peste cap perioada în care nu scriu şi care-mi pare nesfârşită. Toată seara m-am bucurat aşteptând să-ţi scriu, iar acum, când o fac, sunt obosit, sau îţi scriu ca şi cum aş fi ostenit, şi-nchei scrisoarea cu privirea slăbită şi cu buzele răsfrânte.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14/15 februarie 1913, vineri/sâmbătă

din 14 spre 15.II.13

Chiar dacă n-aş fi intenţionat de câteva zile să merg astăzi la teatru, ca să văd *Hidalla* (fireşte, Wedekind joacă împreună cu soţia

lui)[452], ar fi trebuit s-o fac neapărat, iubito, după cea de-a doua scrisoare a ta de azi. Căci, vezi, oricât de departe suntem şi oricât de puţin observă cineva acest lucru, sau măcar vrea să creadă, pe noi ne leagă o frânghie zdravănă, deşi lui Dumnezeu n-are să-i fie pe plac faptul că ea devine un lanţ ce ne înconjoară. Dar când te duci, iubito, la *Profesorul Bernhardi*[453], mă tragi şi pe mine de acea neîndoielnică funie, şi există pericolul de a cădea amândoi în literatura proastă pe care, din punctul meu de vedere, Schnitzler o reprezintă în cea mai mare măsură. Pentru a ne păzi însă de asta, eu aveam datoria să nu cedez de tot funiei de care sunt tras, ci să merg la *Hidalla*, spre a te ţine un pic la distanţă de *Profesor* şi a lăsa cuvintele adevărate, bine croite, ale lui Wedekind să ajungă puţin la inima ta, care bate pentru *Profesorul Bernhardi*, dar şi spre a suporta fără daune sufleteşti impresiile produse de Schnitzler, a căror adiere o primesc astă-seară cu lăcomie, fiindcă ele vin de la tine, iubito. Căci Schnitzler nu-mi place deloc şi de-abia îl bag în seamă; desigur, el este în stare să facă multe, însă din punctul meu de vedere marile lui piese şi marea lui proză sunt îmbibate de o mulţime de-a dreptul fluctuantă de flecuşteţe dintre cele mai respingătoare. Nici n-ai cum să-l împingi destul de jos. Piesele pe care i le-am văzut (*Intermezzo, Chemarea vieţii, Medardus*) au murit chiar sub privirile mele şi le-am uitat în timp ce le ascultam. Numai în faţa pozei sale, a falsului aer de om aiurit, a acestei duioşii pe care eu n-aş atinge-o nici cu vârful degetelor, reuşesc să-nţeleg cum a putut evolua astfel după lucrările lui de început, parţial excelente (*Anatol, Hora şi Locotenentul Gustl*). În aceeaşi scrisoare nu vorbesc deloc despre Wedekind.

Gata, destul, oricum l-aş îndepărta numaidecât pe Schnitzler, care vrea să se aşeze-ntre noi, precum recent Lasker-Schüler. Iubito, ai fost singură la teatru? Şi de ce aşa, dintr-odată? Deci ochiul tău şi-a revenit deja? Complet? Acum, după cină, am văzut în ediţia de seară[454] o fotografie cu noul vostru cuplu princiar. Cei doi se plimbă într-un parc din Karlsruhe, merg braţ la braţ, dar, nemulţumiţi cu atât, şi-au împletit şi degetele. Dacă nu m-am uitat cinci minute la degetele lor încolăcite, atunci vor fi fost chiar zece minute.

Astăzi la prânz aş fi avut nevoie de o gaură, ca să mă ascund fiindcă am citit în ultimul număr din *März* recenzia lui Max despre cartea mea[455]; ştiam că va apărea, dar n-o văzusem. Au mai apărut câteva recenzii, scrise, fireşte, doar de cunoscuţi[456], inutile prin elogiile lor exagerate, precum şi prin observaţiile lor, recenzii explicabile numai ca semne ale unei amiciţii derutate, ale supraestimării cuvântului tipărit şi ale neînţelegerii raportului dintre banalitate şi literatură. În definitiv, prin asta ei nu se deosebesc de majoritatea criticilor în genere şi ar putea fi acceptaţi fără probleme

dacă n-ar constitui un trist imbold pentru vanitate, un imbold care dispare însă repede. Dar recenzia lui Max depăşeşte orice obstacol. Tocmai fiindcă prietenia pe care el o simte pentru mine îşi are rădăcinile în profunzimile umane, coborând chiar dincolo de locul unde începe literatura, şi, drept urmare, era o prietenie puternică încă dinainte ca literatura să-şi recapete suflul, Max mă supraestimează într-un asemenea mod că mi se face ruşine şi devin înfumurat şi arogant, în vreme ce el, fireşte, cu experienţa lui artistică şi cu forţa pe care o are, a cantonat pur şi simplu în jurul său adevăratul verdict, care nu-i altceva decât un verdict. Cu toate acestea, aşa scrie el. Dacă aş lucra eu însumi şi m-aş lăsa purtat de fluxul muncii, n-ar trebui să mă îngrijoreze această recenzie, aş putea să-l sărut în gând pe Max pentru dragostea lui şi nici nu mi-ar păsa de recenzia în sine. Dar aşa... Şi partea groaznică este că trebuie să-mi spun că nici eu nu ţin altfel la scrierile lui Max decât el la ale mele, numai că eu sunt conştient uneori de acest lucru, pe când el niciodată.

Dar în mintea-mi neroadă n-am chiar niciun gând mai plăcut, ca de duminică, pentru tine, iubito? Iubito! Dacă n-aş şti că toate relele ce se revarsă din mine spre tine se transformă în bine atunci când ele ajung în faţa ta, cea mai bună dintre fiinţe, nici nu ţi-aş scrie astfel de lucruri.

Anexez pentru tine o scrisoare a unchiului meu din Madrid (are 60 de ani şi este director la căile ferate)[457], s-o judeci cum vrei tu. Oare nu m-ai lăsa să citesc şi eu din când în când, la momentul potrivit, câte-o scrisoare de la rudele tale, bunăoară de la sora ta din Budapesta[458] sau de la cea din Dresda[459]? Ca să mă deprind şi cu mediul tău, unde m-am furişat. Încă n-am primit lista cărţilor tale. Chiar se poate cere prea mult de la cea pe care-o iubeşti? Dacă fac asta, iubito, spune-mi-o! Ar fi un schimb prost să aflu ceva despre tine, dar pentru asta să se nască-n inima ta o repulsie, fie şi una infimă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 februarie 1913, duminică

Iubito, doar câteva cuvinte, pe care le scriu extrem de grăbit, ca să ajung la tine chiar cu prima poştă. Uită, te rog, scrisoarea pe care ai primit-o ieri; este oribilă în cea mai mare parte. N-aş fi expediat-o dacă n-ar fi fost o oră atât de târzie din noapte şi aş fi avut la îndemână altă epistolă sau aş fi fost în stare s-o scriu. Însă regularitatea corespondenţei noastre a fost pentru mine mai presus decât orice alte considerente. De altfel, poate că am simţit – vicleană scuză – măcar împotrivirea ta de-atunci, faţă de scrisoarea

mea de duminică[460]. Dar, oricare ar fi situaţia, am ispăşit îndeajuns pentru scrisoarea aceea şi poate pentru o mulţime de alte fapte prin ce am pătimit azi-noapte, când, în ciuda somnolenţei mele necontenite, am petrecut cea mai mare parte a timpului fără să dorm, din cauza unei dureri nou-nouţe în umărul drept, o jalnică durere ce m-a constrâns chiar să fac rugăciuni. Acum însă mi-e bine şi accept cu plăcere durerea, luând-o drept penitenţă. Dar ce prostii spun iarăşi, procurându-mi material pentru noi penitenţe! Sunt un om foarte nefericit, iar tu, iubito, erai deja chemată să echilibrezi toată această nefericire.

Franz

16.II.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 februarie 1913, duminică

Din nou, iubito, doar câteva cuvinte grăbite. Am dormit un pic, şi după ce m-am trezit, am rămas întins foarte mult timp, aşa că s-a făcut târziu. Sper că duminica ta a fost mai plăcută decât a mea. Am în faţă o carte poştală de la Max şi Elsa; e trimisă din Saint-Raphael, de pe Riviera, sau, mai bine spus, de pe Côte d'Azur. Fiindcă i-am rugat să-mi găsească pentru la toamnă un loc unde este foarte cald, unde oamenii pot mânca vegetarian şi sunt permanent sănătoşi, unde nu se simt părăsiţi chiar dacă sunt singuri şi nu vorbesc cu nimeni (dar nici nu trebuie să fii singur), unde până şi un buştean pricepe italiana ş.a.m.d., pe scurt, un loc frumos şi imposibil. Or, Max zice că acesta ar fi S. Raphael. Tu ce crezi, iubito?

Aşa, şi-acum alerg către tine o bucată de drum, desigur, doar până la gară[461].

Franz

16.II.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16/17 februarie 1913, duminică/luni

din 16 spre 17.II.13

Iubito, aseară m-am tot plimbat singur prin frig (sunt iarăşi răcit? spatele mi-e străbătut de frisoane reale sau închipuite), am bătut oraşul în lung şi-n lat, m-am dus la Hrad, apoi în jurul domului şi am urcat pe Belvedere, dar, cât a durat plimbarea, ţi-am scris în gând nesfârşite scrisori şi, în ciuda faptului că nu vei fi aflat amănunte prin intermediul acestor epistole, iubito, trebuie totuşi să pricepi încă o dată (iar dacă n-ar fi aşa, n-aş şti ce să mă fac) că – dincolo de tot ce-ţi scriu şi prin toate lucrurile pe care ţi le scriu şi care, în condiţiile toanelor şi stărilor de slăbiciune ce alternează în existenţa

mea, pot căpăta cu uşurinţă un aspect respingător, artificial, superficial, cochet, fals, maliţios, incoerent, sau poate că nici nu-i vorba numai despre o aparenţă, ci în mod incontestabil aşa se şi-ntâmplă –, totuşi în fond. În acest fond care temporar îmi este inaccesibil chiar mie, eu recunosc şi evaluez corect toate prostiile pe care le fac şi le scriu, şi-atunci plâng neajutorat. Am cu adevărat noroc că mă iubeşti, Felice, dar nu sunt sigur, fiindcă te mai poţi înşela; poate că scriind, recurg la vrăjitorii amăgitoare, nici nu m-ai văzut bine, de-abia m-ai auzit vorbind şi nici nu prea ai suferit din pricina tăcerii mele; nu ştii nimic despre ticăloşiile întâmplătoare sau necesare pe care ţi le poate aduce apropierea mea; certitudinea mea rezidă mai degrabă în faptul că eu te iubesc, că m-ai impresionat în scurta seară când te-am cunoscut, că n-am fost mai slab decât această dragoste, ci am trecut proba, că iubirea asta s-a integrat naturii mele de parcă ar fi venit pe lume odată cu mine, iar eu aş fi înţeles-o abia acum.

Să nu te înşeli, iubito, în privinţa spaimei pe care ai trăit-o când ai auzit că mama ta a citit scrisorile mele. (Ce ciudat e totuşi tatăl tău! Are un aer impunător şi grav, îi place veselia, plânge când citeşte romane, te apără în faţa mamei într-o problemă aparent foarte discutabilă!) De fapt, nu te-ai speriat de mama. Mă tem că n-a fost chiar aşa, gândeşte-te! Eşti totuşi destul de independentă în familie, mama îţi mai citise o dată scrisorile, fără ca acest lucru să fi avut urmări deosebite, din câte ştiu. Adevărata consecinţă a informaţiei respective a fost mai degrabă aceea că în odăiţa mea (în realitate, atât de uriaşă, Dumnezeule!) unde veniseşi tu, iubito (exact aşa cum în visul tău ai sărit cu o nechibzuinţă onirică peste parapet spre cel aflat mai jos), a pătruns acum privirea străină şi rece a mamei; ea ţi-a dat fiori şi te-a pus pe gânduri, făcându-te să vezi o dată de la distanţă ceea ce văzuseşi până atunci doar de foarte aproape. De-am fi iarăşi singuri şi niciodată să nu mai fim deranjaţi!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17/18 februarie 1913, luni/marţi

din 17 spre 18.II.13

Imaginează-ţi măcar, iubito, nefericirea, furia, neliniştea, preocuparea şi dragostea mea! Aseară am fost în noua locuinţă a familiei Brod[462] (Sophie a plecat de mult, Max se întoarce joi); pe urmă m-am plimbat liniştit şi mă bucuram că în curând îţi voi putea scrie în tihnă şi voi merge la culcare, că voi scăpa de oboseală şi răceală, graţie unui somn colosal. Atunci îl întâlnesc pe Pick, care tot trage de mine (fiindcă nu mă întâlnesc cu nimeni decât în calitate de reprezentant al instituţiei la care lucrez, mă gândesc că

trebuie să cedez în faţa oricui), aşa că plec cu el şi pierdem noaptea la cafenea, fără să ne plictisim totuşi; în plus, cafeneaua este goală şi neîncălzită, iar acum, la două şi jumătate noaptea, în ciuda căldurii din odaia mea, simt pe spate un aer rece şi nu înţeleg de unde provine.

Iubito, mai trebuie să-ţi spun însă că ai citit doar în grabă scrisoarea mea de duminică; altfel nu-i posibil, au fost destule lucruri oribile în epistola aceea (am să-ţi explic chiar la momentul potrivit); mă bucur că ai citit-o fugitiv şi te rog să n-o citeşti încă o dată până la capăt – dar acolo nu se poate, n-are voie să fi fost scris niciun cuvinţel despre o funie existentă între noi şi *care să se rupă eventual*. Iubito, totuşi nu sunt atât de nebun, ca să dau eu însumi verdicte despre mine sau să cobesc în legătură cu mine, care sunt al tău în mai mare măsură decât poza mea pe care o porţi la gât. Cum ai putut citi lucruri de felul ăsta în scrisoarea mea, cu ce ochi le-ai citit?

Şi cu ce mână, în ce vis ai scris că te-am câştigat cu totul? Iubito, aşa crezi tu la un moment dat, de la distanţă. Însă pentru o cucerire de-aproape şi de durată este nevoie de alte forţe decât jocul muşchilor ce-mi poartă condeiul mai departe. Dacă te gândeşti bine, nu crezi şi tu asta? Uneori mi se pare însă că această relaţie prin scrisori, dincolo de care mi-e dor de realitate aproape-ntotdeauna, este singura relaţie ce corespunde situaţiei mele jalnice (pe care, fireşte, n-o resimt mereu ca fiind jalnică) şi că depăşirea acestor limite ce mi-au fost impuse ne nenoroceşte pe amândoi. Iubito, am suficientă imaginaţie ca atunci când mă gândesc la mine, să-mi spun că trebuie să rămân lângă tine, lipit de tine, fără a-ţi mai da drumul vreodată – după cum tot eu, când mă gândesc la tine (dar ce ne mai amestecăm, iarăşi nediferenţiaţi în mintea mea, asta-i partea rea), îmi spun că ar trebui să mă ţin la distanţă de tine din toate puterile. Ah, Doamne, cum se vor sfârşi toate astea! Şi iată, iubita mea Felice, acum trebuie să-ţi trimit scrisoarea asta îngrozitoare, dar este trecut de ora 3 şi nu mai pot scrie alta. Ţi-aş spune doar că tot ce ţi-a displăcut în precedenta epistolă nu-i adevărat şi are alt sens, deşi este perfect adevărat şi are chiar sensul respectiv, însă te iubesc atât de tare, încât, dacă-mi ceri dintr-o privire, spun şi minciuni – ba, mai mult, le şi cred. Câteodată, Felice, mă gândesc că ai totuşi asupra mea puterea de a face din mine un om care este în stare de lucruri fireşti.

Franz

Praga, 18 februarie 1913, marţi

18.II.13

Iubito, scrisoarea mea de ieri te-a făcut să suferi. Chiar înainte de a-i da drumul în cutia poştală, am vrut s-o iau îndărăt, dar spune, ce să fac când asupra mea se năpusteşte un moment precum cel de

ieri, şi încă-n toiul nopţii? Să nu-l consemnez şi să-l păstrez doar pentru mine? În ultimele zile, cu mine precis ceva nu este în ordine, mereu se îmbulzesc în scrisorile mele fraze pe care nu le vreau, care vin parcă din exterior, dar îşi vor fi având izvorul într-o alterată zonă lăuntrică. Iubito, priveşte dincolo de ele, rabdă-n tăcere sau fă-mi reproşuri, numai să rămâi cu mine, să nu te întristezi, să nu plângi şi să mă ţii lângă tine!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18/19 februarie 1913, marţi/miercuri

din 18 spre 19.II.13

Te rog, ajută-mă, iubito, să repun în ordine ce am stricat în ultimele zile. Poate că, de fapt, nu s-a-ntâmplat nimic, iar tu n-ai fi remarcat nimic dacă n-aş fi ţipat eu, însă această nelinişte, vârâtă adânc în nesimţirea mea, mă poartă de colo-colo şi scriu lucruri iresponsabile, ori mă tem că le fac în fiecare clipă. Peste tot sunt fraze greşite, care-mi pândesc condeiul, i se-ncolăcesc în jurul vârfului şi sunt târâte de el în scrisori. Nu sunt de părere că există persoane cărora le lipseşte forţa de a exprima perfect ce vor să zică sau să scrie. Trimiterile la precaritatea limbii, precum şi comparaţiile între mărginirea cuvintelor şi infinitatea sentimentului sunt complet eronate. Exprimat în cuvinte, un sentiment infinit rămâne la fel de nemărginit cum a fost şi-n inimă. Ceea ce este clar în suflet devine incontestabil şi-n cuvinte. De aceea nu trebuie să ne facem griji niciodată în privinţa limbii, ci deseori în ceea ce ne priveşte pe noi înşine sub aspectul cuvintelor. Cine ştie oare pe cont propriu cum stau lucrurile cu privire la el însuşi? Fără îndoială, chiar noi suntem sufletul acesta năvalnic, sau rostogolitor, sau mocirlos, dar, pe calea tainică pe care cuvintele sunt mânate să iasă din noi, este scoasă la lumină cunoaşterea de sine şi, chiar dacă ea continuă să rămână ascunsă, se găseşte totuşi în faţa noastră şi ne oferă o privelişte minunată sau înspăimântătoare.

Iubito, protejează-mă, aşadar, de cuvintele astea oribile, cărora în ultimul timp le-am făcut vânt din mine! Spune-mi că înţelegi totul, dar că-ţi rămân drag! De curând am scris lucruri jignitoare despre Lasker-Schüler şi Schnitzler. Câtă dreptate aveam! Însă amândoi trec în zbor ca nişte îngeri peste prăpastia pe fundul căreia zac eu. Iar elogiul lui Max! La drept vorbind, el nici nu-mi laudă cartea, ea stă la îndemâna oricui şi, dacă ar avea chef cineva, ar putea verifica această judecată; în primul rând însă, el mă laudă pe mine, şi asta-i partea cea mai caraghioasă a întregii situaţii. Eu unde-s oare? Cine poate să mă verifice? Mi-aş dori o mână forte doar în scopul de a pune în ordine, printr-o intervenţie energică, incoerenta alcătuire

care sunt. În plus, ceea ce spun aici nu este nici măcar opinia mea, nu reprezintă foarte fidel părerea mea din acest moment. Când privesc în mine însumi, văd învălmăşindu-se încă atâtea neclarităţi, încât eu nu pot nici măcar să motivez exact şi să accept complet repulsia pe care o am faţă de mine.

Iubito, ce zici când vezi aşa o harababură? Pentru cel care priveşte acest spectacol nu este mai trist şi mai respingător decât pentru cel care trăieşte faptele? Cu siguranţă, incomparabil mai trist şi mai respingător. Îmi pot imagina de câtă forţă este nevoie pentru a nu fugi de la faţa locului. Iar în timpul ăsta, mărturisesc, eu aştern pe hârtie foarte liniştit toate acestea.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19/20 februarie 1913, miercuri/joi

din 19 spre 20.II.13

Eu, care sunt atât de obişnuit să mă joc cu închipuirile încât nici în realitate nu mă pot dezbăra de această deprindere, chiar dacă bătăile inimii mă avertizează ameninţător că de data asta este vorba despre ceva real, mă întristez de tot, iubito, citind remarca ta privitoare la călătoria mea în sud. Planul nu l-am supus doar aprecierii tale, aşa cum crezi tu, pare-se (căci mie mi-e absolut indiferent încotro merg, probabil că bine nu-mi va fi nicăieri, exceptând unele momente neaşteptate); şi chiar dacă ştiam că până la urmă rezultatul n-are să fie decât aprecierea ta pe care aş lua-o drept o binecuvântare pentru călătoria mea, totuşi între prima şi cea de-a doua judecată îmi lipseşte elementul de legătură, în absenţa căruia închipuirile mele nu-şi pot găsi liniştea, căutând să te atragă cu un dor de neînlăturat şi deznădăjduit.

Ziua proastă a trecut acum şi nu mai suferi? Cât poţi compătimi şi cum te zguduie sentimentul de milă! În împrejurări identice sau chiar mai grave, eu aş fi asistat pasiv, cu siguranţă, şi nici n-aş fi putut s-o fac pe fata aceea[463] să izbucnească de durere într-o asemenea manieră, ca apoi s-o liniştesc apropiindu-mă de ea, aşa cum ai făcut tu, negreşit – inima aşa-mi spune –, deşi treci sub tăcere acest lucru. Ce forţă sălăşluieşte în tine, iubito! Faptul că tocmai ea te doboară nu este decât o dovadă a măreţiei acesteia. Eu nu pot da sfaturi nimănui, iar asta pentru că-mi lipsesc cuvinte, deşi ele nu-s capricioase; vorbele nu lipsesc fiindcă au toane. Odinioară, când aveam o perspectivă şi mai restrânsă asupra mea însumi şi credeam că nicio clipă n-am voie să scap din ochi lumea, presupunând copilăreşte că acolo-i primejdia, iar eul se va orienta de la sine, fără eforturi şi ezitări, în funcţie de observaţiile pe care le făcusem, atunci, nu, de fapt, nici atunci, mai degrabă întotdeauna

m-am prăbuşit în mine, şi atunci, şi acum. Numai că acum există perioade (o compensaţie pentru ipotezele false de-atunci) în care am impresia că scriu astfel de lucruri la poalele şi-n întunericul unui munte pe care poate că-mi va fi dat cândva să-l urc, pentru a-mi lua zborul.

Dar de câtăva vreme n-am mai răspuns la nicio întrebare şi n-am mai scris nimic real, pentru că tocmai această irealitate tinde să-mi eclipseze cea mai frumoasă realitate, iar eu caut s-o alung prin intermediul scrisului. Ai răbdare, iubito (chiar acum aud, e-n jur de două noaptea, nişte lovituri de tun, una după alta, nu cunosc motivul[464] şi tremur şi mi-au îngheţat obrajii, de parcă asta ne-ar privi pe noi, pe tine şi pe mine). S-a făcut linişte deja. Deci, răbdare, iubito! Mai mult nu pot cere, însă chiar şi-atât înseamnă imens.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20/21 februarie 1913, joi/vineri

din 20 spre 21.II.13

Este foarte târziu. Am petrecut din nou o seară inutilă cu diverse persoane[465]. Neîncetat – oricum nu reuşesc să scriu, iar tu eşti la Berlin – mă las târât oriunde se doreşte. O tânără doamnă mi-a povestit despre băieţelul ei neastâmpărat, ăsta a fost cel mai bun lucru pe care l-am auzit, deşi n-am suportat nici pe departe să ascult toată povestea, clipeam uitându-mă dincolo de femeia aceea, cu gândurile aiurea – deşi ea-mi plăcea –, probabil o derutam mişcându-mi mecanic ochii, îmi muşcam buzele pentru a putea rămâne la subiect, însă, oricât mă străduiam, nu mă aflam acolo; dar nu eram nici în altă parte. Să-mi fi încetat deci existenţa în răstimpul celor două ore? Aşa va fi fost, căci, dacă aş fi adormit pe scaunul pe care şedeam acolo, prezenţa mea ar fi fost mai convingătoare.

În schimb, am avut o dimineaţă plăcută. Încă de când m-am dus de dimineaţă la serviciu, totul mi s-a părut atât de oribil şi de plictisitor, încât în drum spre birou, în ciuda faptului că nu era deloc foarte târziu, am început deodată să alerg şi am fugit o bucată bună, fără alt scop decât acela de a pune un pic în mişcare lumea asta dezgustătoare şi a o face astfel mai suportabilă. Dar pe urmă, când am primit scrisoarea ta, unde am citit ceea ce îmi dorisem să citesc în timpul nopţii, că vrei să mergi cu mine la Raphael, sau că măcar te gândeşti la asta, lumea în care mai există totuşi asemenea posibilităţi a căpătat pentru mine un aspect pe care nu l-a mai avut de multe săptămâni încoace. Aşadar, ai merge cu mine, am fi acolo împreună, am sta unul lângă altul pe parapetul de la marginea mării, ne-am aşeza alături pe o bancă sub palmieri, tot ce s-ar

întâmpla ar fi „o şedere unul lângă celălalt”. Inima în care aş vrea să mă retrag din faţa tuturor şi pentru totdeauna ar bate lângă mine. Încă de-acum un fior îmi străbate chipul. Aşa trebuie să fie când ne imaginăm imposibilul; ai scris, chiar dacă asta nu-i decât un basm: „îţi caut un locşor frumos şi-apoi te las singur”. Ascultă, iubito! Imposibilitatea despre care-ţi vorbesc corespunde acestei tonalităţi, întrucât, chiar dacă s-ar produce unul după altul nişte miracole ce pot fi luate drept premise necesare pentru o călătorie comună, iar noi am ajunge să stăm lângă trenul care va pleca în minutul următor spre Genova, eu tot ar trebui să rămân pe loc, ar fi datoria mea firească. N-aş îndrăzni niciodată să vreau să fiu tovarăşul tău de drum în starea în care mă aflu acum, de exemplu, sau prevăzând că o asemenea stare este oricând posibilă. Nu pot sta decât singur, în colţul unui compartiment; acolo trebuie să rămân. Legătura cu tine, pe care vreau s-o păstrez cu ultimele mele puteri, nu-mi voi permite s-o periclitez niciodată însoţindu-te într-o astfel de călătorie.

Franz

Praga, 21/22 februarie 1913, vineri/sâmbătă

din 21 spre 22.II.13

Astăzi mă gândeam ce idei mi-aş face despre mine dacă aş fi în locul tău şi n-aş avea alt material decât scrisorile din ultima săptămână, exceptând ora aceea fugară când am fost cu-adevărat împreună. Totuşi, poate că ele sunt de aşa natură încât infirmă îndeajuns sau fac uitat tot ce era apt de viaţă în scrisorile anterioare, chiar dacă, atunci când le-am pus pe hârtie, am dorit, ce-i drept, fără vlagă, să le fac mai incisive tocmai în această direcţie şi n-am reuşit să citesc efectiv niciuna fără o lehamite extremă, şi anume în primul rând fiindcă simţeam că ele nu mă împung destul de adânc şi de des, ca să nu mai vorbesc despre toate celelalte motive mai lesne de priceput. Păi, asemenea scrisori n-ar trebui să-ţi anuleze orice idee despre mine? Dacă n-ai avea dovada-n faţă, ţi-ai putea închipui, luându-te după restul experienţelor tale, un om care trăieşte atât de inutil ca mine, şi totuşi trăieşte, care nu face altceva cu viaţa lui decât să alerge-n jurul unei găuri uriaşe şi s-o păzească? Îţi vine să crezi, iubito, că nu-ţi scrie un om, ci vreun duh rău?

Şi totuşi, îţi scrie un om, iubito. (Dar după ce a îndrăznit să facă afirmaţia asta, el nu prea ştie, desigur, să-nfăţişeze consecinţele acestei existenţe umane, ele-l depăşesc cu mult.) Şi năzuieşte spre tine, iar în acest sens îşi strânge bietele-i forţe şi simte că distanţa la care se afla Berlinul şi înălţimea ce-l separă de tine nu mai sunt nici pe departe aşa de apăsătoare. Şi oricâtă bunăvoinţă ar avea, el nu va reuşi decât să „te dezamăgească iar şi iar”, aşa cum ai scris azi (ce-i drept, într-o altă privinţă, dar legătura dintre observaţiile de felul acesta şi mine se face de la sine, fără nicio intenţie din partea

ta). El nu poate face altfel pentru că avem doar energiile cu care am fost aduşi pe lume şi nu izbutim, chiar dacă-i vorba despre viaţa noastră, să scoatem altele noi din nişte rezerve necunoscute.

Nu puteai să-mi scrii nici de la birou, nici în tramvai. Să-ţi mai explic de ce, iubito? Nu ştiai cui să-i scrii. Eu nu sunt o destinaţie pentru scrisori. Dacă aş apărea, de-aş putea să mă înfăţişez liniştit ţie, în toată amploarea jalnicei mele stări, te-ai da înapoi speriată. Aşa că alerg – fireşte, fără vreo intenţie – ca veveriţele nebune în cuşca lor, descriind cercuri în toate direcţiile, numai spre a te reţine, iubito, în faţa cuştii mele şi a te şti aproape de mine, deşi n-am cum să te văd. Când vei înţelege această situaţie şi cât timp vei rămâne acolo, înainte de a o înţelege?

Franz

Cu asemenea închipuiri sau dorinţe mă îndeletnicesc când stau în pat, fără să dorm:

Să fii o bucată groasă de lemn şi să te proptească în trupul ei bucătăreasa care apucă apoi cuţitul cu amândouă mâinile şi, trăgându-l spre ea pe-o latură a acestui butuc ţeapăn (cam în zona şoldurilor mele), desprinde cu toată forţa aşchii, ca să facă focul.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 februarie 1913, sâmbătă

Am stat mult în picioare lângă uşa de la balcon şi am căutat pe-afară un răspuns la întrebarea dacă trebuie să plec la Dresda. Nici nu ştiu ce faci la Dresda[466], dacă nu cumva mergi cu mama ta, dacă n-ai anumite treburi (asta ar sugera plecarea ta bruscă în călătorie, ca şi faptul că, din câte se pare, vrei să înnoptezi la Dresda); prin urmare, nu ştiu dacă nu te-aş stânjeni, cu toate că te-aş aştepta doar în faţa hotelului şi aş căuta să ocup un loc de unde să te pot vedea când mănânci la prânz. În realitate, asemenea considerente nu m-ar împiedica totuşi să plec. Dar starea mea, care chiar şi aici, acasă, în sânul familiei, mă trimite mai degrabă în odaia mea întunecată decât în camera de zi, luminată, face ca, în ce mă priveşte, o astfel de călătorie să devină în sine o încercare teribilă, iar pentru că tu, iubito, ai fi scopul acestei călătorii, ar fi şi o întreprindere riscantă, căci ce ai spune tu şi ce-ar zice sora ta dacă m-ar vedea deodată aşa, pentru prima oară? Nu, nu şi iarăşi nu. Rămân unde sunt, doar un pic mai trist decât de obicei, puţin mai neliniştit, deoarece eşti mai aproape decât altădată, şi totuşi de neatins pentru mine. Moşnegii, băbuţele s-ar decide să facă această scurtă călătorie, fără să zică pâs, iar eu nu pot.

Rămâi cu bine, iubito, şi să petreci câteva ore tihnite! Iartă-mă că şi la Dresda te bântui cu scrisori. La Berlin te aşteaptă o scrisoare de

duminică; ea nu conţine nimic nou, doar veşnica poveste din ultima săptămână.

Franz
23.II.13[467]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 februarie 1913, duminică

23.II.13

Numai câteva cuvinte, iubito, căci este deja târziu şi vreau să mai ies puţin la aer, înainte de a pleca la Max. Am petrecut mai toată ziua în pat, aşa cum se cuvine (pentru că locul meu era fie în pat, fie la Dresda), şi singurele mele două păţanii, ce-i drept, îngrozitoare, au constat în faptul că tata, care încerca să-nveselească un strănepot de unchi[468], m-a târât treptat şi necondiţionat, în ciuda oricărei împotriviri, în lumea asta dezolantă, trezindu-mă din somnul de dimineaţă prin strigăte şi bătăi din palme şi cântece demente, monotone, neîntrerupte, reluate mereu cu forţe proaspete, iar după-amiază el a făcut acelaşi lucru spre amuzamentul nepotului său[469]. Iubito, este nevoie de virtute ca să rabd asemenea isprăvi fără să-njur nefilial, când nu le pricep deloc (am mai multă înţelegere pentru dansurile negrilor), deşi în sinea mea le-nţeleg (e singura bucurie a tatei). Să baţi aşa toba în capul cuiva! Mai ales după-masă, fiecare ţipăt mi s-a părut ca o lovitură de pumn în ochi. Şi când te gândeşti că şi eu am avut parte de aceeaşi distracţie cu mulţi ani în urmă! Însă atunci nu suferea nimeni din această pricină în camera de alături. Şi totuşi, poate că nu zbieretele mă zdruncină aşa; în general, îţi trebuie forţă ca să suporţi copii în casă. Nu reuşesc să fac asta, nu pot să uit de mine, sângele meu nu vrea să curgă mai departe, a înţepenit de tot, iar dorinţa lui vădeşte o reală dragoste faţă de copii. Din cauza prezenţei temporare a nepotului şi a nepoatei mele[470], care cresc şi devin tot mai zgomotoşi, mă gândesc serios dacă n-ar trebui să plec de-acasă şi să-mi iau pe undeva o cameră singur. Odată, cu ani în urmă, am fost chiar pe punctul de a face acest lucru, e-adevărat, din alte motive, dar finalmente m-am lăsat înduplecat să renunţ.

Unde eşti azi, iubito? Chiar te-am pierdut din ochi. Rămâi la Dresda sau te întorci deja diseară? A fost o zi frumoasă şi, pe jumătate adormit, am colindat mult prin Dresda. Dar apoi, când m-am trezit, mi-am socotit durerile actuale, reale sau închipuite (dacă ai destulă imaginaţie, efectele lor nu sunt deloc diferite, fireşte), şi am ajuns până la cifra 6, ceea ce ar constitui un motiv suficient de indispoziţie şi lipsă de vlagă, dacă, pe de altă parte, n-ai fi tu, iubito, care poţi suporta totuşi această suferinţă complexă, fapt pentru

care singura mea recunoştinţă şi pedeapsă totodată ar fi o ploaie nesfârşită de sărutări.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23/24 februarie 1913, duminică/luni

din 23 spre 24.II.13

Mai întâi, iubito, pentru a nu mai amâna (poate că ţi-ai făcut griji deja), îţi trimit înapoi poza nepoţicii tale[471]. Da, acest copil merită să fie iubit. Privirea ei speriată, de parcă acolo, în atelier, s-ar fi arătat toate spaimele din lume! Şi-n plus, seamănă cu o mare doamnă când îşi ţine o mână-n şold şi cealaltă sprijinită pe spătar, tocmai fiindcă a uitat de sine. Mă încumet chiar să-mi contrazic scrisoarea din această după-masă şi susţin că mi-e dragă micuţa Vilma, aşa cum stă acolo, pe perna ei. (Desigur, cine poate spune dacă nu cumva doar datorită ţie?) Porţi în medalionul tău o altă poză? Aş putea s-o văd şi pe aceea?

Scrisoarea surorii tale m-a distrat grozav, sunt tentat să spun că m-a impresionat – înţelege-mă bine! –, nu pentru că ea se subordonează complet copilului – nici n-o face într-un mod cu totul aparte –, ci pentru că vădeşte o natură atât de sinceră, revărsându-se pur şi simplu într-o mulţime de mici detalii armonioase şi în primul rând absolut uniforme, care nu pot fi născocite. Remarcile privitoare la fraţi şi surori, enumerarea cadourilor şi a cheltuielilor vamale. Iubito, te rog să mă-nţelegi bine, observaţiile mele n-au nimic de-a face cu respectul firesc, ba chiar cu veneraţia pe care i-o port surorii tale. Mereu mă impresionează tocmai lucrurile aparent şi legitim nesuferite. Mă gândesc cum alaltăieri-seară, preocupat până peste cap de nefericirea mea, am văzut chiar în faţa mea, ieşind pe poarta unei case, o cunoştinţă, proprietarul, sau, mai bine zis, fiul proprietarului unei librării evreieşti. O fi având deja 40 de ani; odată, cu ani în urmă, a fost logodit cu o fată înaltă şi solidă, dar ulterior logodna s-a stricat, fiindcă el n-a primit destui bani. Mai târziu, tot cu mulţi ani în urmă, s-a însurat cu o femeie plăpândă şi foarte vioaie. Îmi amintesc că atunci când au venit în vizită la noi, în fosta locuinţă, femeia asta ţinea nişte discursuri sacadate, foarte ciudate. Parcă purta şi trenă ziua-n amiaza mare şi o dădea mereu cu piciorul la o parte. Această femeie a înnebunit peste câteva săptămâni – lumea spunea că bărbatul ei sau, mai degrabă, părinţii soţului ar fi fost principalii vinovaţi –, a ajuns la ospiciu, au divorţat, iar soţul, oricât a încercat să se opună, a fost nevoit să restituie cea mai mare parte din zestre (spre satisfacţia deosebită a tatălui meu, care urmărea cu interes evenimentele din această familie, bucurându-se de răul lor). Bărbatul este deci din nou liber, dar nu s-

a mai căsătorit, probabil nu i-au mai cerut-o părinţii, cărora le-a fost întotdeauna devotat peste măsură. Nu a fost niciodată independent, ci stă – de când a terminat şcoala, aşadar, de-aproape o viaţă de om – într-o prăvălie minusculă, unde cu greu îşi poate găsi de lucru cineva, şi, cu ajutorul unui om de serviciu, şterge praful de pe cărţile de rugăciune expuse acolo sau rămâne proptit, când este vreme bună, în uşa deschisă a magazinului (odinioară se schimba cu părinţii lui, care acum sunt mai mult bolnavi), iar dacă e frig, stă-ndărătul uşii garnisite cu cărţi şi se uită pe stradă prin spaţiile goale dintre cărţile alea, majoritatea indecente. Ca german, se simte membru al cazinoului german de aici – unde e găzduită o asociaţie, ce-i drept, obştească, dar pe care germanii din Praga o consideră cea mai elevată – şi probabil că acum, după ce a închis prăvălia şi a luat cina, el se duce în fiecare seară la Casa Germană[472]. Aşa a fost şi alaltăieri-seară, când l-am zărit din întâmplare părăsindu-şi locuinţa. Mergea în faţa mea aidoma tânărului pe care l-am păstrat mereu în amintire. Are spatele surprinzător de lat, merge într-un mod aparte, atât de încordat încât nu ştii dacă-i milităros sau diform; în orice caz, este foarte osos şi are, de pildă, maxilarul inferior puternic. Înţelegi acum, iubito, poţi pricepe (*spune-mi!*) de ce l-am urmărit de-a dreptul avid pe omul ăsta pe Zeltnergasse, am cotit-o după el pe Corso şi cu o infinită plăcere l-am văzut dispărând pe poarta Casei Germane?

Este târziu, Felice, ai o expresie pe care n-o foloseşti deloc, dă-mi-o şi lasă-mă s-o scriu: Să te gândeşti la mine cu drag!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24/25 februarie 1913, luni/marţi

din 24 spre 25.II.13

Sora?[473] Şi eu, care mă tot învârteam complet aiurea în jurul propriei nefericiri, n-am bănuit nimic şi ţi-am urat, suflet sărman, în scrisoarea pe care ţi-am trimis-o la Dresda, ore tihnite! Dacă aş fi ştiut – fie şi la modul general, ca astăzi – ceva despre scopul călătoriei la Dresda, probabil aş fi venit acolo în starea în care mă aflam, căci, în ciuda apatiei mele, cu greu aş fi răbdat să te ştiu singură şi nefericită la Dresda. Chiar de curând m-a surprins puţin faptul că sora ta a trebuit să părăsească deodată slujba bună pe care o avea la Dresda şi că tu căutai pentru ea la Berlin ceva mai deosebit de lucru la profesor etc., însă am trecut cu vederea. Iubito, dacă-ţi va veni greu să-mi spui, nici nu vreau să aflu despre ce este vorba; exceptând cazul în care ar exista fie şi cea mai măruntă posibilitate de a-ţi da un sfat ori de a te ajuta (negreşit, de dragul tău, iar asta m-ar face mai puternic şi mai iscusit), numai că trebuie

să aflu repede, iubito – repede! am spus –, *cum te simţi tu*. În toamna şi-n iarna asta, parcă toţi s-au înţeles să tragă de tine, tocmai sub comanda mea. Şi nu pot socoti un semn bun faptul că n-am încă nicio veste despre rezultatul călătoriei la Dresda şi despre cum te-ai simţit pe drumul spre casă. Ar fi trebuit să merg neapărat la Dresda, m-ai fi putut folosi totuşi la ceva, iar eu, văzându-ţi greutăţile, aş fi devenit capabil de multe lucruri.

De-abia îndrăznesc să-ţi scriu mai departe, nici nu ştiu ce faci. Sâmbătă şi duminică seara – aşadar, în vreme ce toate gândurile tale erau concentrate asupra călătoriei, şi eu, la drept vorbind, nu mult mai nefericit decât de obicei, mă aflam la Max, în noua lui locuinţă –, tu ai fost parcă pe altă planetă, iar pământul de sub picioarele mele n-avea nicio legătură cu cel pe care umblai tu, evident, cât se poate de neliniştită. Cine ştie ce faci acum, când eu aştern pe hârtie nepăsător, cuvânt după cuvânt! Iubito, existenţa asta-i jalnică şi numai cel care ştie să intre cu biciul în ea a înţeles-o pe de-a-ntregul.

Nu vreau să-ţi atrag atenţia, iubito, că nu trebuie să te expui unor asemenea emoţii, fie ele şi inutile – cum aş putea preveni să nu urmezi îndemnul inimii, de vreme ce şi eu aş proceda la fel? Însă acum, la Berlin, nu mai lua totul în seamă şi menajează-te! Renunţă pentru o clipă la toate, la şedinţele mamei, la serile de dans ale soră-tii[474], la lucrul de mână, la mătuşă[475] şi dormi, dormi! Numai în somn este locul spiritelor bune, pe când veghea îndelungată te chinuieşte din greu.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25/26 februarie 1913, marţi/miercuri

din 25 spre 26.II.13

Acum sunt realmente neputincios, iubito. Te văd nefericită[476] şi nu ştiu ce se întâmplă; plângi din nou şi nu pot spune niciun cuvânt despre asta; zici că ai nevoie de un sfat şi nu reuşesc să-ţi dau niciunul. Faptul că şi tu eşti atrasă acum într-o situaţie nefericită, pe care n-o cunosc, se potriveşte într-adevăr cu progresele pe care nefericirea le-a făcut pentru mine în ultimul timp. Iubito, efectiv voiam să plec cu tine departe de-aici. La ce bun să îndurăm situaţia de a fi fost aruncaţi dintr-un cer oarecare pe pământul ăsta negru şi plin de ghimpi? Încă de copil am admirat mereu o tipăritură în culori, de proastă calitate, aflată în vitrina unui magazin de tablouri şi care înfăţişa sinuciderea unei perechi de îndrăgostiţi. Era o noapte de iarnă şi luna se zărea numai în această ultimă clipă printre nişte nori mari. Cei doi se găseau la capătul unui mic debarcader din lemn şi făceau chiar pasul decisiv. Piciorul fetei şi cel al bărbatului

năzuiau simultan spre abis şi răsuflai uşurat simţind cum amândoi au fost deja cuprinşi de forţa gravitaţiei. Nu-mi mai amintesc decât că fata îşi înfăşurase capul descoperit cu un văl subţire, verde-deschis, care flutura desfăcut, în timp ce mantaua întunecată a bărbatului era umflată de vânt. Se ţineau în braţe şi nu puteai spune dacă ea trăgea de el sau el o împingea, atât de uniform şi de inevitabil înaintau amândoi, şi poate încă de-atunci am presimţit oarecum un lucru pe care l-am recunoscut abia mai târziu, şi anume că probabil pentru iubire nu există altă ieşire decât cea reprezentată acolo. Dar pe vremea aceea eram copil încă şi, cu siguranţă, pe mine m-a distrat mult mai bine un alt tablou, agăţat de obicei lângă acesta: înfăţişa un mistreţ care printr-o săritură uriaşă din întunericul pădurii tulbura micul dejun pe care nişte vânători îl luau într-un luminiş, astfel încât ei se ascundeau îndărătul copacilor, iar farfuriile şi bucatele zburau care-ncotro.

Nu-mi rămâne nimic altceva, iubito, decât s-aştept până ce-ţi revii. Tatăl tău este iarăşi plecat?[477] Cu el cred că ai putea vorbi despre orice incident; poate că interesul lui nu e aşa de mare cum ar fi cel al mamei, însă cu atât mai uşor poţi primi de la el un sfat sau, dacă nu, măcar o mângâiere. Dar el este precis acasă fiindcă-mi scrii că trebuie să-ţi minţi părinţii. Poate-ar trebui să mai mergi o dată la Dresda, eu aş putea să fac drumul ăsta la fel de bine ca tine, m-aş duce bucuros, deoarece presupun că tu ai pleca mai greu de-acasă a doua oară. Însă cu asemenea întrebări poate că mai mult îţi răscolesc necazul decât îl liniştesc. Dar nu pot face altfel; treptat, am pierdut din vedere pe toată lumea, te văd numai pe tine, iar tu suferi atât de mult.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26/27 februarie 1913, miercuri/joi

din 26 spre 27.II.13

Grijile au trecut de-adevăratelea? După scrisoarea de dimineaţă aşa se pare, dar oare nu faci decât să te stăpâneşti în faţa mea? Am răsucit telegrama o clipă în mână, fără s-o deschid. Ce putea scrie acolo? Deşi ştiu că eşti aşa de bună şi profit de bunătatea ta (toată existenţa mea actuală n-are alt sens şi altă distracţie), n-am crezut deloc că trebuie să iau în considerare faptul că, trimiţându-mi telegrama, ai vrut să mă scuteşti de orice grijă posibilă. Pe moment, m-am gândit că în telegramă vei fi scris: „Fugi la gară. Sosesc peste un sfert de ceas”. Recunoaşte, o astfel de telegramă m-ar fi speriat îngrozitor. N-aş fi simţit altceva decât spaimă (preţ de-o clipă am şi trăit-o), aşa cum i se întâmplă cuiva când e smuls brusc dintr-o noapte lungă. Ei bine, ea ar fi zgândărit pesemne indolenţa mea,

nepăsarea asta dezgustătoare, care-mi transformă într-un singur pat toată locuinţa, ba chiar întregul oraş. Or, în telegramă nu era nimic de acest fel, sunt singur ca şi mai-nainte; doar câteodată chipul meu se uită pur şi simplu la mine din hârtia pe care scriu, astfel încât aş prefera să pun deoparte condeiul, pentru a nu mă agăţa permanent de tine, silindu-te să te apleci spre mine pe tine, care stai dreaptă, ci pentru a mă lăsa în voia curentului pe care îl simt cum se rostogoleşte încet pe sub mine.

Însă al doilea gând al meu în legătură cu telegrama a fost, din nou, unul opus. „Probabil înseamnă că mâine nu primesc nicio scrisoare” şi nici acum nu m-am eliberat complet de această teamă.

Iubito, nu cumva răstălmăceşti un pic ce am spus despre sora ta? Ea mi se pare chiar cu totul aparte, numai că dragostea ei pentru copil[478] este cam monotonă şi lasă să se întrevadă o proastă educatoare. De altfel, nu mi-am putut explica de ce nici nu e pomenit soţul ei, cumnatul tău[479], în acea scrisoare, pe care totuşi o desparte de precedenta un lung interval de timp.

Iubito, asta a fost deja a doua scrisoare întreruptă azi. Nu uita continuarea! Una s-a oprit la un eveniment vădit surprinzător, care a avut o influenţă deosebită asupra desenului tău din clasa a treia, iar această scrisoare s-a oprit în Silezia, când tatăl tău i-a făcut temele pentru şcoală surorii tale.[480]

Aş mai vrea să ştiu, iubito, ce părere ai şi cum îţi explici plăcerea pe care mi-a făcut-o, bunăoară, recent acel fiu de librar. Cu fiecare răspuns la o asemenea întrebare simt că pătrund mai adânc în sufletul tău, capăt din nou permisiunea să trăiesc acolo şi pentru o clipă confund o existenţă aparentă cu o realitate fierbinte.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27/28 februarie 1913, joi/vineri

din 27 spre 28.II.13

Astă-seară am fost umilit. Mă plimbam cu Weltsch[481] (cartea lui a apărut deja. Te-ar interesa? Nu cred, este foarte riguros filosofică. Trebuie să mă forţez s-o citesc şi s-o înţeleg; puterea mea de concentrare dispare prea uşor când nu găsesc ceva pe care să pot pune mâna); aşadar, ne plimbam amândoi, şi el a început pe nesimţite să vorbească acuzator despre mâhnirea mea – nici n-a durat mult şi a fost probabil doar o toană de moment. Ceea ce m-a umilit n-a fost faptul că el a încercat în genere să mă admonesteze. Asemenea lucruri le-ascult chiar cu încântare, este plăcut să le las să-mi umble prin capul gol, şi-n plus, W. vorbea astăzi cât se poate de înţelept. Mai curând, ceea ce m-a umilit a fost că el considera această admonestare ca fiind necesară, cu toate că eu nu-l

provocasem, la drept vorbind, în mod direct prin nicio remarcă să facă asta şi în ciuda faptului că propriile probleme îl preocupă tocmai acum mai mult decât orice. Însă cel mai umilitor a fost faptul că a încercat – conştient sau nu, pentru mine nu mai contează asta câtă vreme vorbesc despre umilirea mea – să nici nu mă lase să bag de seamă că mă ia la rost; a ţinut nişte discursuri generale, în care ideile se desfăşurau prea rapid şi antitezele erau prea abrupte pentru gustul meu, dar aşa îi place lui să se exprime, şi o face foarte firesc.

La ce bun umilirea! După ce l-am condus acasă, era ceaţă, iar el se teme de ceaţă, m-am gândit să merg la cafenea[482] (acolo i-aş fi putut întâlni pe Werfel şi pe alţii), dar totodată mi-era groază să mă duc şi după câteva răsuciri indecise am vrut să mă întorc acasă. Atunci am dat peste o cunoştinţă, un student sionist[483], care este foarte rezonabil, plin de zel, activ, amabil şi, în plus, de o linişte de-a dreptul derutantă pentru mine. El m-a oprit şi m-a invitat la o foarte importantă serată a asociaţiei (câte astfel de invitaţii a irosit el cu mine de-a lungul timpului!); indiferenţa mea faţă de persoana lui şi faţă de orice formă de sionism era nemărginită şi inexprimabilă în momentul acela, dar – trebuie să mă crezi, iubito – n-am găsit nicio posibilitate realizabilă social de a-mi lua rămas-bun, deşi ar fi fost de-ajuns, fireşte, o mută strângere de mână, şi numai din această cauză m-am oferit să-l însoţesc şi l-am condus efectiv până la uşa cafenelei, unde eu însumi intenţionasem să merg mai devreme. Însă nu m-am mai lăsat tras înăuntru, ci am găsit în mod surprinzător că este nostim şi uşor să mă eliberez strângându-i mâna.

Acum este târziu şi nu ţi-am povestit aproape nimic despre seara asta, cu toate că aş avea de povestit o mulţime de lucruri tocmai despre singurătatea mea.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 februarie/1 martie 1913, vineri/sâmbătă

din 28 spre 1.III.12[484]

Este foarte târziu, iubito. Am lucrat ceva pentru serviciu şi s-a făcut târziu. Mi-e şi frig. Să fi răcit iarăşi? Este absolut oribil; simt mereu rece pe toată partea stângă.

Cum poţi să spui că aş fi supărat pe tine numai fiindcă n-am primit cândva o scrisoare? Înţelege o dată şi ţine minte că trebuie să-ţi fiu recunoscător pentru tot ce îmi dai şi că o vorbă bună pe care mi-o adresezi contează pentru mine, ca şi în faţa unei instanţe superioare, mai mult decât tot mormanul scrisorilor mele. De aceea nu te forţa să-mi trimiţi scrisori în hăituiala în care trăieşti, ci lasă liniştită să mai treacă o zi fără epistolă dacă e ca asta să-ţi răpească

măcar un pic din somnul care-ţi este atât de necesar şi să ştii că eu aştept aici, neschimbat, scrisoarea următoare, oricâte altele vei fi omis. În această privinţă sunt neschimbat, oricât de mult zboară şi se transformă totul în juru-mi.

Aseară şi chiar şi-n timpul zilei am fost mai calm şi mai sigur decât de obicei, dar acum mi-a trecut iarăşi. De altfel, aş vrea să-l văd pe omul care ar suporta fără pierderi modul meu de viaţă, în primul rând plimbările pe care le fac seara, de unul singur. Acasă nu vorbesc aproape cu nimeni, iar legătura cu sora mea[485], relaţie ce se bazează în definitiv mai ales pe scrisul meu, nu mai este acum deloc strânsă. Noi doi trăim acum în maniere cu totul opuse, tu eşti înconjurată mereu de lume, în preajma mea nu-i aproape nimeni, oamenii de la birou nu prea pot fi puşi la socoteală, în special acum, când de câteva zile eu mai mult dorm şi munca nu-mi mai pică aşa de greu. Ea este la fel de indiferentă ca mine, ne potrivim. În zilele următoare voi deveni chiar secretar adjunct, aşa cum merit cu prisosinţă.

De curând mergeam pe Eisengasse când cineva a întrebat lângă mine: „Ce face Karl?” M-am întors şi am văzut un bărbat care-şi continua drumul vorbind singur, fără să-i pese de mine, şi care pusese întrebarea respectivă în cadrul aceluiaşi monolog. Or, Karl se numeşte personajul principal din nefericitul meu roman[486], iar acel trecător paşnic primise, fără să ştie, sarcina de a râde de mine, căci nu prea pot considera asta o încurajare.

Nu demult m-ai întrebat în legătură cu scrisoarea unchiului meu ce planuri şi perspective am. Atunci m-am mirat de întrebare, însă acum mi-am reamintit-o auzindu-l pe necunoscutul acela. Fireşte, n-am nici planuri, nici perspective, nu pot merge în viitor; ceea ce pot face în viitor este să mă prăbuşesc, să mă dau de-a dura, să mă poticnesc şi cel mai bine pot să rămân la pământ. Dar planuri şi perspective n-am deloc, sincer vorbind; când mi-e bine, sunt complet preocupat de prezent; când îmi merge rău, blestem prezentul, darămite viitorul!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 şi 2 martie 1913, sâmbătă şi duminică

sâmbătă, ora două

Doar câteva cuvinte, iubito. O seară plăcută la Max. Am citit din povestirea mea[487], ca un turbat. Pe urmă ne-am simţit bine şi am râs mult. Dacă închizi uşile şi ferestrele către lumea asta, tot mai laşi să se producă ici-colo aparenţa şi chiar începutul real al unei existenţe frumoase. Ieri m-am apucat de o povestioară[488], este încă prea mică, de-abia-şi scoate capul, nu-i nimic de zis; păcatul este cu atât mai

mare cu cât astăzi am lăsat-o baltă în pofida oricăror bune intenţii şi am plecat la Max. Dar, dacă are vreo valoare, ea va putea aştepta totuşi până mâine.

2.III.13

Duminică după-masă. Sunt complet zăpăcit. Am fost la Baum[489], care tocmai s-a întors de la Berlin, unde a stat câteva zile cu probleme legate de editură, şi am ascultat de-a valma, nesistematic, o mulţime de noutăţi, deşi am ţipat ca un mare bădăran la doamna Baum[490] – la care ţin foarte mult, dar care, îmbătată rău de succesele berlineze, îl întrerupea întruna pe Oskar –, şi am scos-o din cameră. Când am urcat la mine, mă durea deja capul, iar acum zac aici cu dureri de cap. De altfel, Oskar va citi pe 1 aprilie în sala Klindworth. Să vin cu el la Berlin?

Durerile de cap provin din timpul nopţii. Ieri-seară n-am putut să-mi stăpânesc agitaţia, m-am ambalat continuu, n-am reuşit să adorm, doar m-am sucit pe toate părţile. Raţiunea umană comună îmi spunea că ar trebui să mă ridic din pat şi să scriu, profitând de liniştea nopţii. M-a reţinut ceva.

Scrisoarea anunţată n-a sosit, iubito. Nu mă mai anunţa, iubito, nu-mi mai da de ştire, dacă tot n-are să vină. Mă mulţumesc cu orice, o vorbă care vine din inima ta mi-e de-ajuns, dar iubito, nu anunţa ceva ce nu mai soseşte.

N-am primit încă adresa surorii tale, deşi acum este momentul. Pe urmă pachetul nu mai ajunge la timp, mă vei socoti vinovat, îţi vei pierde încrederea în mine, cu toate că eu mă bucur mult să primesc o asemenea însărcinare[491]. Sunt mândru de asta. Trimite-mi numaidecât măcar un bileţel, pe care să-l anexez; altminteri, n-aş şti cum s-o înştiinţez pe sora ta că pachetul e de la tine, exceptând cazul în care o anunţi chiar tu direct. Scriu aşa de grăbit fiindcă mă aflu în odaia mea rece ca gheaţa. Rămas-bun, iubito, şi să rămâi a mea!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2/3 martie 1913, duminică/luni

din 2 spre 3.III.13

Surorile mele au plecat împreună cu bărbaţii lor[492], este deja zece şi jumătate, dar tata tot s-a aşezat şi i-a cerut mamei să joace cărţi. Din cauza constituţiei mele, care mai nou răceşte cu uşurinţă, am fost repartizat în camera de zi, aşa că scriu în larma jocului de cărţi. În faţa mea stă mama, iar în dreapta, la capătul mesei, tata. Când el a dus o sticlă cu apă în dreptul uşii de la balcon, chiar i-am şoptit mamei, fără să mă-ntrerup din scris: „Mergi la culcare!” Probabil că i-ar plăcea s-o facă, dar îi este greu.

„Dublăm ultimele două”, tocmai a spus tata, ceea ce înseamnă că mai trebuie făcute cel puţin două jocuri, iar asta poate dura la o adică foarte mult.

Mai devreme m-am plimbat din nou cu sora mea[493] şi, în timp ce vorbeam despre alte lucruri, am fost cuprins de un sentiment de singurătate, pe care-l am adesea chiar în societate (ceea ce, fireşte, nici la alţii nu-i un lucru rar) şi mi-a trecut prin minte întrebarea dacă mă mai poţi suporta la fel ca mai-nainte, iubito (de-a pururi „iubito”, căci n-am şi nu voi avea pe nimeni altcineva). Din scrisorile tale nu prea descifrez că ţi-ai schimbat părerea în legătură cu mine, mai degrabă scrisorile tale nu lasă deloc să se înţeleagă aşa ceva.

(Este trecut de ora unu; între timp, iubito, am fost aproape complet respins de povestirea mea[494] – astăzi s-a luat decizia, şi ea a fost împotriva mea –, iar acum mă târăsc pur şi simplu înapoi la tine, dacă mă primeşti.)

Această schimbare a părerii tale o deduc mai ales din comportamentul meu din ultima perioadă şi-mi spun că este cu neputinţă să rezişti pe poziţia ta anterioară. Ceea ce m-a cuprins în ultimul timp nu este o stare de excepţie, o cunosc de 15 ani, am părăsit-o pentru mai multă vreme cu ajutorul scrisului şi fără a şti cât de teribil de provizorie era această „părăsire”, am avut curajul să mă adresez ţie şi, prevalându-mă de aparenta mea renaştere, am crezut că pot să-mi asum în faţa oricui răspunderea de a încerca să te atrag spre mine, socotindu-te cel mai drag lucru din viaţa mea. Dar cum am apărut în faţa ta în ultimele săptămâni? Cum mai poţi rezista în preajma mea cu mintea întreagă? Nu mă îndoiesc că în condiţii normale ai avea curajul să-ţi exprimi adevărata părere, chiar dacă schimbarea ar fi doar aparentă. Dar sinceritatea ta, iubito, nu este mai mare decât bunătatea ta. Şi mă tem tocmai de faptul că bunătatea ta n-ar putea să dea greş, chiar dacă ţi-aş deveni antipatic – în definitiv, eşti o fată şi vrei un bărbat, nu un vierme moale care se târăşte pe pământ. Tu vezi cât îţi aparţin – să aruncăm însă fără menajamente un lucru care-i al nostru, chiar dacă aşa ne porunceşte justa consideraţie pe care o avem faţă de noi înşine? Tu, în primul rând, ai face asta? Ai putea depăşi sentimentul de milă? Tu, care eşti atât de zguduită de nefericirea fiecărui apropiat al tău? Dar pe de cealaltă parte sunt totuşi eu. Nu neg că aş suporta foarte bine să mă hrănesc din mila altuia, însă precis n-aş suporta să gust roadele unei compasiuni ce are să te distrugă. Gândeşte-te bine, iubito, reflectează la asta! Dacă fac o comparaţie, constat că aş suporta orice altceva mai uşor decât această compasiune. Aş suporta mai uşor orice vorbă, indiferent de sentimentul care a trezit-o. Mila aceasta ce ar fi spre binele meu are să se întoarcă până la urmă împotriva mea. Eşti departe, şi eu nu te văd, dar, dacă ar fi să te macine mila, aş şti totuşi. De aceea, pentru

siguranţa mea, iubito, răspunde-mi fără ocolişuri azi, când precis nu-i încă prea târziu, la următoarea întrebare: Ai înţelege vreodată, cu o claritate capabilă să excludă măcar majoritatea dubiilor, că te poţi lipsi de mine, deşi cu oarece dificultate, eventual? Ai înţelege că îţi încurc planurile de viitor (*de ce nu aud nimic despre acestea?*), ai înţelege că tu, un om bun, activ, plin de viaţă, sigur de sine, n-ai putea avea nimic în comun cu o fiinţă zăpăcită sau, mai bine zis, permanent confuză ca mine ori, dacă ai avea ceva, ar fi numai în detrimentul tău? Ai putea atunci, iubito (te rog să nu-mi răspunzi într-o doară şi să rămâi conştientă de responsabilitatea răspunsului tău!), ai putea să mi-o spui deschis, fără să dai ascultare sentimentului tău de milă? Încă o dată: aici nu se pune problema dragostei de adevăr, ci a bunătăţii! Iar un răspuns ce ar nega pur şi simplu posibilitatea presupunerilor conţinute de întrebarea mea n-ar fi un răspuns satisfăcător, care să-mi domolească teama pentru tine. Mai degrabă m-aş mulţumi cu răspunsul că recunoşti că nu poţi înfrânge mila. – Dar de ce te mai întreb şi te chinuiesc?

Noapte bună, iubito! Mă voi ridica de lângă această scrisoare şi voi merge să mă culc, dar nu pentru că sunt obosit, ci mai curând fiindcă sunt împrăştiat şi lipsit de orice perspective.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3/4 martie 1913, luni/marţi

din 3 spre 4.III.13

Astăzi, iubito, n-am primit nicio scrisoare de la tine. Explicaţia e uşoară, sora ta[495] a fost ieri la Berlin, n-ai avut timp, dar adresa de la Budapesta n-o am încă, şi, dacă n-o primesc mâine, probabil am scăpat aniversarea.

Am să-ţi spun multe, toată existenţa mea nu înseamnă altceva decât ceea ce ţi-aş mărturisi ţie dacă ar fi cu putinţă – şi totuşi un lung răstimp am stat degeaba, ţinând calm condeiul ridicat de pe hârtie; până la urmă, scrisoarea mea de ieri nu-i decât o întrebare la care trebuie să am un răspuns, iar pentru că, în plus, azi n-am avut nicio veste, mi se pare, oricât de absurdă este această idee, că şi scrisoarea mea de ieri, pe care o vei primi abia mâine, a rămas fără răspuns. Am impresia că mă aflu în faţa unei uşi încuiate, îndărătul căreia stai tu şi care nu se va deschide niciodată. Doar bătăile în uşă reprezintă un mod de comunicare, iar acum s-a făcut linişte şi dincolo de uşă. Ceva pot face, totuşi. (Dar ce nervos sunt! Am puţină cerneală în călimară şi de aceea am sprijinit călimara pe o cutie de chibrituri, iar acum, când am înmuiat repede condeiul, a alunecat de pe cutie, însă pe mine m-a trecut un fior din cap până-n picioare şi mi-am înălţat amândouă mâinile de parcă i-aş fi cerut

cuiva îndurare.) Ce pot face este să aştept, oricât pare să contrazică asta tocmai nervozitatea despre care a fost vorba în paranteză. Nerăbdarea reprezintă pentru mine doar modul în care-mi pierd timpul când aştept; astfel nu este atacată puterea de a aştepta, deşi, fireşte, aceasta nici nu e putere, ci slăbiciune, precum şi o relaxare a firavelor forţe ce au fost în acţiune, o relaxare care survine la cel mai neînsemnat ordin. Această calitate a mea, iubito, te expune celui mai mare pericol, aşa cum spuneam şi-n adaosurile la scrisoarea de ieri. Căci în ce mă priveşte, iubito, eu nu te-aş părăsi niciodată şi, chiar dacă soarta ar decide să am cu tine o relaţie lăuntrică pe măsura evoluţiei exterioare, de pildă – ceea ce pentru mine n-ar fi deloc rău –, n-aş avea de făcut altceva decât să te aştept veşnic în faţa unei intrări secundare a casei tale, în timp ce tu ai intra şi ai ieşi pe uşa principală. Când mă judeci, nu te lăsa indusă în eroare de acest lucru, iar dacă mai sunt prea aplecat spre mâna ta, exprimă-ţi adevărata părere, dincolo de mine! Socoteala e foarte simplă, nu-mi vei spune nimic surprinzător. Sunt un alt om decât am fost în primele două luni ale corespondenţei noastre, dar nu m-am transformat în ceva nou, ci este o retransformare şi, probabil, una de durată. Dacă te-ai simţit atrasă de celălalt om, trebuie neapărat să-l deteşti pe cel de-acum. Dacă treci sub tăcere acest lucru înseamnă că o faci din milă şi că te iei după o amintire derutantă. Cel actual, atât de schimbat în toate privinţele şi care, bineînţeles, ţine la tine mai mult decât înainte devine negreşit şi mai dezgustător din punctul tău de vedere, dacă-ţi limpezeşti gândurile.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4/5 martie 1913, marţi/miercuri

din 4 spre 5.III.13

Trebuie să suporţi multe în ultimul timp, iubito, şi suporţi într-un mod pe care pe de o parte nu-l pot pricepe, dar, pe de alta, îl presupun orbeşte în cazul tău. Indiferent dacă te vaiţi în scrisorile tale, eşti obosită sau chiar plângi, eu te văd îndărătul lor atât de pregnant şi de viu, încât m-aş piti de ruşine în faţa mea şi de tristeţe în faţa acestei confruntări – eu aici şi tu acolo. Nu-mi găsesc liniştea, nu însemn întotdeauna „ceva”, iar dacă am însemnat vreodată, am plătit asta cu faptul că „n-am existat” luni de zile. Fireşte, dacă nu mă adun la timp, din această cauză are de suferit şi judecata mea despre oameni şi despre lume în genere; o mare parte a aspectului dezolant pe care lumea îl are pentru mine este determinată de această judecată strâmbă, ce poate fi îndreptată, e-adevărat, în mod mecanic, prin chibzuinţă, dar numai preţ de-o clipă zadarnică.

Spre a-ţi da un exemplu oarecare: în holul cinematografului unde am fost aseară cu Max, cu soţia lui şi cu Weltsch (asta-mi aduce aminte că în curând se face deja ora două), sunt atârnate multe fotografii din filmul *Celălalt*. Ai citit precis despre el, joacă şi Bassermann[496]; săptămâna viitoare, filmul va rula şi aici. Pe un afiş unde e-nfăţişat singur, într-un fotoliu, B.[497] m-a impresionat din nou ca atunci la Berlin şi, indiferent pe cine-am prins, pe Max, ori pe nevastă-sa, ori pe Weltsch, i-am tras întruna în faţa acestui afiş, spre lehamitea tuturor. În faţa fotografiilor bucuria mea s-a diminuat deja, se vedea totuşi că el juca într-un film jalnic, situaţiile filmate nu erau decât nişte vechi născociri; până la urmă instantaneele cu un cal care sare sunt aproape întotdeauna frumoase, pe când cele cu grimasa unui infractor, chiar dacă este vorba despre grimasa lui Bassermann, pot fi destul de nesemnificative. Aşadar, mi-am spus, cel puţin în acest film, B. s-a pretat la ceva sub demnitatea lui. Dar a trecut prin acest film, a purtat în suflet emoţia acţiunii de la început până la sfârşit şi ce a trăit un asemenea om merită iubirea noastră necondiţionată. Deci, în privinţa asta, încă judec corect, deşi e un film care chiar mă depăşeşte. Dar când aşteptam jos, cu puţin timp înainte să mi se deschidă poarta casei, şi mă uitam în întunericul din jur, mi-am amintit de fotografiile acelea şi l-am compătimit pe B., de parcă ar fi cel mai nefericit om. Mi-am închipuit că autosatisfacţia jocului a trecut, *filmul e gata, B. însuşi nu mai are nicio influenţă asupra lui*, el n-are nici măcar să-nţeleagă că s-a lăsat exploatat, şi totuşi, poate că, privind filmul, îşi va fi dat seama de extrema inutilitate a irosirii tuturor energiilor lui uriaşe – nu exagerez cu sentimentul meu de milă –, apoi el îmbătrâneşte, îi slăbesc forţele, este dat la o parte cu fotoliul lui cu tot şi se pierde undeva în negura timpului. Ce falsă reprezentare! Tocmai aici greşesc în judecata mea. Chiar după turnarea filmului, nimeni altul decât Bassermann se întoarce acasă, rămânând Bassermann. Dacă el are să dispară vreodată, va dispărea cu totul şi nu va mai exista, dar nu aşa cum fac eu şi cum aş scorni despre oricine, când mă rotesc necontenit în juru-mi, ca o pasăre care, ţinută la distanţă de cuibul ei printr-un blestem oarecare, înconjură-n zbor mereu cuibul complet gol şi nu-l slăbeşte niciodată din ochi.

Noapte bună, iubito! Îmi dai voie să te sărut, să-mbrăţişez trupul tău real?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5/6 martie 1913, miercuri/joi

din 5 spre 6.III.13

E trecut de zece, iubito, şi sunt la fel de obosit ca tine alaltăieri. Am trecut în odaia mea rece; în cea caldă de alături (unde-l aud acum, ptiu, pe tata vorbind despre fabrică[498]) eram deja total istovit. Trebuie să ştii că, începând de azi, îmi voi schimba pentru un timp modul de viaţă; dacă până acum a fost insuportabil, poate merge altfel; dacă nu poţi să dormi pe partea stângă, te întorci pe dreapta (desigur, pe urmă regreţi adesea şi te răsuceşti la nesfârşit), iar eu trăiesc într-adevăr ca într-un pat. (Alături se vorbeşte în continuare despre fabrică, mă ia cu frig, realmente se pare că am pândit momentul oportun ca să plec.) Schimbarea modului de viaţă constă în faptul că eu...

În acest loc m-am întrerupt din scris, camera alăturată s-a eliberat, le-am mai spus părinţilor „noapte bună", tata stătea în picioare pe canapea şi întorcea pendula; după aceea m-am dus deci în camera de zi, dar nu m-am putut hotărî să scriu mai departe, am luat cartea lui Max şi Felix[499] şi am mai citit o dată capitolul introductiv, care pe alocuri este scris magistral, ca de o a treia persoană, străină şi foarte importantă. Am lăsat baltă scrisoarea pentru că mi s-a impus aşa, brusc, ideea că scriu întotdeauna numai despre mine, până la urmă mereu despre aceleaşi lucruri, şi nu mă mai opresc, şi că este oribil cum mă lăbărţez necontenit aici, în faţa ta, fără să ştiu dacă nu cumva înlăuntrul tău tremuri de scârbă, de nerăbdare sau de plictiseală. Când spun asta, iubito, nu mă îndoiesc câtuşi de puţin de tine, îndrăgostiţilor li se mai permite să vorbească astfel între ei, aşa scrie şi-n prologul pe care mi l-ai dăruit azi şi care mi-a făcut mare plăcere, în ciuda faptului că e incomplet, iar pe alocuri, peste măsură de pripit. În plus, iubito, înţelege-mă şi nu fi supărată, îmi fac asemenea reproşuri numai din pricina scrisorilor! De-am fi împreună şi ai sta pe scaunul de lângă mine (acum îl trag puţin mai aproape cu mâna stângă), nici nu m-aş gândi la eventualităţile astea, chiar dacă aş avea de spus despre mine, ceea ce ar fi foarte probabil, lucruri mult mai grave decât cele pe care le scriu. (O infimă ademenire pentru viitoare întâlniri, nu-i aşa, Felice?) Da, pe scaunul acesta ar trebui să stai tu, care poate că m-ameninţi mâine cu o scrisoare rea; masa ar trebui împinsă deoparte, iar noi să ne dăm mâna. Vorbind despre această viziune, am uitat complet să-ţi spun de misiunea mea pentru Budapesta. Desigur, a fost îndeplinită.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6/7 martie 1913, joi/vineri

din 6 spre 7.III.13

Nu, nu mi-e de-ajuns. Am întrebat dacă nu este milă ceea ce simţi pentru mine, înainte de toate. Şi am argumentat întrebarea. Tu zici doar nu. Însă eram altul atunci când ţi-am scris prima epistolă, pe care acum câteva zile, când am făcut un pic de ordine pe birou (întotdeauna acesta-i aranjat superficial), am găsit-o într-o copie dactilografiată (e singura copie pe care o am după o scrisoare). Eram altfel, n-ai cum să negi asta, şi, chiar dacă am mai decăzut din când în când, m-am regăsit totuşi cu uşurinţă. Aşadar, te-am indus în eroare până-n vremurile astea triste? Există numai două variante: sau doar ţi-e milă de mine, şi atunci de ce mă înghesui spre dragostea ta, îţi barez toate drumurile, te constrâng să-mi scrii în fiecare zi, să te gândeşti la mine, te tiranizez cu iubirea neputincioasă a unui neputincios şi nu caut mai curând o posibilitate de a te elibera de mine protejându-te, de a savura singur, în tihnă, conştiinţa faptului că sunt compătimit de tine şi de a fi demn de mila ta măcar în acest mod; sau nu mă compătimeşti pur şi simplu, ci ai fost indusă-n eroare în decursul acestei jumătăţi de an, nu ţi-ai făcut o idee corectă despre jalnicul meu mod de a fi, citeşti dincolo de mărturisirile mele şi ceva te împiedică inconştient să crezi în ele, oricât de mult eşti presată, pe de altă parte, să faci asta, graţie firii tale. Dar de ce nu adun atunci la un loc tot ce mai am, spre a-ţi clarifica pe de-a-ntregul situaţia, de ce nu aleg cuvintele cele mai lipsite de echivoc şi mai scurte, care nu pot fi trecute cu vederea, înţelese greşit sau uitate? Mai am poate vreo speranţă sau mă joc cu speranţa că te-aş putea păstra? Dacă este aşa, iar uneori aşa pare să fie, ar fi datoria mea să ies din mine însumi şi să te apăr de mine, fără menajamente.

Mai există însă o a treia variantă: poate nu mă compătimeşti pur şi simplu şi înţelegi corect şi starea mea actuală, dar crezi că mai pot deveni cândva un om folositor, cu care e posibilă o relaţie normală, calmă, însufleţită. Dacă tu crezi asta, te-nşeli îngrozitor, ţi-am mai spus că starea mea actuală (iar dacă o compar cu alte momente, ea este astăzi chiar paradiziacă) nu este una de excepţie. Felice, nu capitula în faţa unor asemenea iluzii! N-ai putea trăi lângă mine nici două zile. Azi am primit o scrisoare de la un gimnazist[500] care are optsprezece ani şi pe care l-am văzut de două-trei ori la Baum. El îşi spune la sfârşitul scrisorii „susţinătorul foarte devotat" al meu. Mi se face rău de câte ori mă gândesc la asta. Ce opinii greşite! Iar eu n-am puterea să-mi deschid suficient de larg pieptul, ca să arăt totul şi să bag lumea-n sperieţi. Desigur, aici trebuie spus că l-aş speria pe gimnazist, chiar dacă aş fi un erou, fiindcă nu-mi place de el (probabil din cauza tinereţii lui), în timp ce pe tine,

iubito, mereu iubito, te-aş trage-n jos către uriaşa infirmitate pe care o reprezint.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7/8 martie 1913, vineri/sâmbătă

din 7 spre 8.III.13

Iubito, mi-am adus oboseala la cabaret[501], unde stau acum şi-ţi scriu într-o pauză. Muzica mă deranjează, fumul îmi năvăleşte în faţă, o fată ce a dansat în rol de marinar (Doamne Dumnezeule, cât mă pricep la dans, elanul şi tropăitul, şi corpul întins, şi capul uşor aplecat când ea a reînceput să dea ocol scenei!) stă gură-cască pe culoar şi mai vrea să fie văzută... Totuşi, eu sunt bucuros să rămân lângă această bucată de hârtie care-ţi aparţine şi să mă pierd printre oameni, oricât de ciudat pare să scriu aici scrisori, *tocmai fiindcă* nimeni nu ştie asta.

Dacă am să vin pe 1 la Berlin a fost o întrebare pusă totuşi în glumă, deşi nu foarte amuzantă. Însă în legătură cu mărcile pentru expoziţia de reclame[502] chiar a fost o întrebare?

Astfel de scrisori, precum cea pe care-am primit-o azi de la tine, iubito, sunt cât se poate de nimerite să mă facă nepăsător în eforturile de a mă clarifica faţă de tine şi de a te convinge de imposibilitatea unei relaţii umane cu mine. Şi chiar dacă azi – fiecare zi pierdută în acest sens mi se pare un reproş – sub influenţa scrisorii tale, pe care am citit-o la repezeală chiar înainte să plec de-acasă şi pe care-o port în buzunarul de la piept... A bătut gongul! În sală se face-ntuneric.

E-atât de târziu. Şi am plecat totuşi cu mult înainte de final nu numai din cauza veşnicei mele oboseli – azi, toată ziua, capul meu a aşteptat încordat să-nchid ochii –, ci şi pentru că mereu m-am simţit bine când am scăpat dintr-o societate statornică, înainte de dizolvarea acesteia. Înţelegi una ca asta?

Iar acum, iubito, primeşte-mă, dar nu uita, nu uita să mă îndepărtezi la timpul potrivit!

Franz

Praga, 9 martie 1913, duminică

Duminică, înainte de masă 9.III.13

Dragă Felice, de ce mă vlăguiesc scrisorile tale şi-mi opresc condeiul care vrea să scrie fără întrerupere adevărul despre mine şi să facă triste dezvăluiri?

Recunoşti şi tu că la început eram altfel, asta nici n-ar fi ceva grav, numai că de-atunci încoace evoluţia mea ca om n-a fost lineară, ci am fost readus complet pe vechiul meu făgaş; or, între

cele două drumuri nu există legături, nici în linie dreaptă, nici în zigzag, ci doar o fantomatică şi tristă cale aeriană. (Acum, după ce am mâncat, domnişoara[503] tocmai îl duce-n braţe pe micuţul Felix[504] în dormitor şi trece prin odaia mea, urmată de tata, de cumnatul meu şi de soră-mea[505]. Acum Felix a fost culcat în patul mamei, iar tata stă în camera mea şi ascultă la uşa dormitorului să vadă dacă Felix n-are să-l strige totuşi, căci pe el îl iubeşte cel mai mult dintre toţi. Într-adevăr, el strigă încă „die-die”, ceea ce înseamnă „bunicule”, şi atunci tata, tremurând de bucurie, mai deschide uşa de câteva ori şi-şi vâră iute capul în dormitor, smulgându-i altfel copilului alte ţipete de acelaşi fel.)

Ce s-a schimbat la tine, Felice, au fost doar amănunte marginale ale existenţei tale, care s-a desfăşurat luni de zile în faţa mea şi s-a tot extins dintr-un imuabil germene divin.

Îmi scrii despre tânguielile mele: „Nu cred în ele şi nici tu nu crezi”. Această opinie e-ntr-adevăr o nenorocire şi nu sunt lipsit de vină din punctul ăsta de vedere. Nu neg, la mine s-a dezvoltat o practică a văicărelii (având, din păcate, cea mai grozavă justificare), astfel încât am mereu la dispoziţie un ton plângăreţ, aidoma cerşetorilor de pe stradă, chiar dacă inima nu-mi dictează exact aşa. Dar îmi cunosc datoria de a te convinge clipă de clipă; de aceea mă şi plâng mecanic, fără să mă gândesc la nimic, şi astfel obţin, fireşte, contrariul: „Nici tu nu crezi în ele”, şi-atunci transpui neîncrederea şi asupra tânguielilor autentice.

Dar gata cu asta! Măcar la sfârşitul scrisorii, gata cu asta! Din diverse motive, aseară m-am simţit foarte singur, de fapt asta-i partea cea mai frumoasă, nimeni nu te mai deranjează atunci (chiar dacă ai în preajmă o mulţime de rude), în jurul tău e pustiu, totu-i pregătit de-a dreptul minuţios pentru venirea ta. Iar pe urmă ai şi venit, ai stat chiar lângă mine, oricât de singur, aproape ciudat de singur voi fi părut.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9/10 martie 1913, duminică/luni

din 9 spre 10.III.13

Nu, ce viaţă lipsită de vlagă şi nechibzuită duc şi eu! Nici nu vreau să vorbesc despre asta. Cum am petrecut această duminică, cuprins de moleşeală, fără să fiu nefericit, stând degeaba, fără să mă plictisesc peste măsură, sau plimbându-mă cu Felix[506] şi pe urmă singur (răsuflând aproape uşurat), şi cum am simţit totuşi un pumn în ceafă!

„Sentimentul că aş putea rămâne fără tine” – cum să nu-l am, iubito, când îmi refuz dreptul să te reţin. (Dar cuvinte ca „drept” şi

„refuz” sunt prea slabe!) Nu te-amăgi, iubito, nu depărtarea este cauza răului; dimpotrivă, tocmai distanţa îmi dă asupra ta un drept măcar aparent, pe care-l ţin bine, în măsura în care nişte mâini nesigure pot ţine ceva nesigur.

De altfel, aseară am făcut o descoperire, groaznică pesemne, dar care pentru mine a constituit aproape o uşurare. M-am întors târziu de la familia Baum[507], nu mai voiam să-ţi scriu, deşi mi-am păstrat cheful de a-ţi scrie, care-i o alternativă prea neînsemnată ca să aibă sens printre toanele mele, şi aş fi putut deci să-ţi scriu fără probleme şi să savurez această binefacere, însă n-am scris şi nici n-am vrut să mă duc la culcare; în plus, eram încă prea indispus în urma unei plimbări foarte scurte, ce-i drept, pe care tocmai o făcusem cu rudele mele, pe care le luasem de la cafenea după o prea grabnică despărţire de Max, de nevastă-sa şi de Felix – aşa că am luat caietele cu romanul meu[508], fiindcă tot le aveam în faţă (printr-o întâmplare oarecare, caietele respective, nefolosite atâta timp[509], ajunseseră deasupra), şi le-am citit la început cu o încredere indiferentă, de parcă aş fi ştiut din amintiri succesiunea exactă a părţilor bune, pe jumătate bune şi a celor proaste, dar am fost tot mai mirat şi, în final, am ajuns la convingerea incontestabilă că, luat în ansamblu, numai primul capitol[510] provine dintr-un adevăr lăuntric, în vreme ce toate celelalte, fireşte, cu excepţia unor pasaje izolate, mai mici sau mai mari, au fost aşternute pe hârtie cumva în amintirea unui sentiment important, dar complet absent, şi de aceea restul trebuie aruncat, adică mai rămân (cred) doar 56 din vreo 400 de pagini mari de caiet. Dacă adaug la cele 350 de pagini şi pe cele aproximativ 200 ale unei versiuni total inutilizabile[511] pe care am scris-o în iarna şi primăvara trecută, atunci pentru această povestire am scris zadarnic 550 de pagini. Însă acum, noapte bună, sărmana mea iubită, să visezi lucruri mai frumoase decât al tău,

Franz

Praga, 10/11 martie 1913, luni/marţi

din 10 spre 11.III.12[512]

Oare ce merit am ca să primesc o cutie cu flori dragi? (Răspuns în paranteză: fiindcă azi n-a sosit nicio veste.) Nu-mi dau seama să am vreun merit, şi pentru mine ar fi fost mult mai nimerit dacă-n cutie ar fi fost ascuns un drac care să mă ciupească de nas şi să nu-mi mai dea drumul, astfel încât să trebuiască să-l port cu mine peste tot. Ştii că, de fapt, n-aveam gustul florilor şi că-n definitiv, nici acum nu le pot preţui decât dacă ele vin din partea ta, şi chiar şi-atunci le preţuiesc numai pentru că ţie ţi-s dragi. Încă din copilărie am avut mereu perioade când am fost aproape nefericit din cauza lipsei mele de înţelegere faţă de flori. Această nepricepere coincide parţial cu lipsa mea de înţelegere pentru muzică; cel puţin aşa am simţit adesea această relaţie. Cu greu văd frumuseţea florilor, un

trandafir mi se pare ceva rece, doi sunt deja prea monotoni pentru mine, combinaţiile florale mi se par mereu arbitrare şi fără efect. Indiferent cum se manifestă de obicei această incapacitate, am încercat deseori să mimez în faţa altora o înclinaţie deosebită pentru flori. Ca de fiecare dată când e vorba despre o neputinţă de care sunt conştient, am reuşit şi-acum să-i păcălesc pe cei care-şi înăbuşă pentru flori o aplecare pe care altminteri ei înşişi n-ar scoate-o niciodată la iveală. Maică-mea, de exemplu, mă consideră cu siguranţă un prieten al florilor deoarece îmi place să dăruiesc flori şi sunt aproape oripilat în faţa florilor legate cu sârmă. Dar sârma nu mă deranjează în fapt din pricina florilor. Eu mă gândesc doar la mine, iar bucăţica aceea de fier mi se pare oribilă pentru că sugrumă un lucru atât de frumos. Poate nici n-aş fi devenit atât de atent la faptul că mă simt un străin printre flori dacă n-aş fi avut spre sfârşitul anilor de gimnaziu şi în timpul studiilor universitare un bun prieten (prenumele lui era Ewald[513], aproape un nume de floare, nu-i aşa?), care, fără a fi foarte sensibil la impresiile mai delicate, ba chiar lipsit de simţ muzical, nutrea o asemenea dragoste pentru flori, încât ea-l transforma de-a dreptul; de pildă, când se uita la flori sau le tăia (avea o grădină frumoasă), când le uda, le punea într-o vază, le ducea în mână sau mi le dăruia (Ce să fac eu cu ele? mă întrebam adesea şi totuşi nu voiam s-o afirm cu maximă claritate; fireşte, în general, îi spuneam, în privinţa asta nici n-aveam cum să-l amăgesc), atunci când vedea florile, vorbea altfel, avea o voce mai răsunătoare, aş spune, în ciuda unui mic defect de vorbire. Deseori stăteam în faţa straturilor cu flori, el le privea, iar eu mă uitam plictisit dincolo de ele. Ce ar zice acum dacă m-ar vedea cu câtă grijă scot florile din cutie, cum îmi lipesc obrazul de ele şi sunt în stare să le privesc îndelung. Cum să-ţi mulţumesc oare pentru toată iubirea şi bunătatea ta, Felice?

Franz, semnat chiar dedesubt

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11/12 martie 1913, marţi/miercuri

din 11 spre 12.III.12[514]

Este trist, Felice, te plângi, iar eu trebuie să te ascult ca unul care-i orb şi mut şi-n plus nu-şi poate mişca membrele şi nu mai are decât auz. Cel mai grav pentru mine este că îţi fac o nedreptate sau cel puţin ţi-am făcut: de vreme ce nu mi-ai mai scris despre lucrul ăsta, ba chiar te-ai ferit să-l aminteşti, m-am gândit că prin călătoria ta şi prin cea a surorii tale totul va fi fost pus la punct sau măcar dus până acolo încât n-ar mai putea surveni o înrăutăţire sau o nouă tulburare. Din această perspectivă ţi-am scris ultimele epistole, cerându-ţi, fără intenţii rele, să te interesezi de problemele mele, în

timp ce ţie-ţi rămăsese în gât vechiul necaz – fireşte, nu m-ai lăsat să bănuiesc asta, măcar printr-o vorbă sinceră. Nu vreau să aflu despre ce-i vorba, iubito, căci nici nu e secretul tău, ci al surorii tale, însă vreau să ştiu când eşti „la capătul puterilor”, ca să nu mai adaug, din necunoaşterea situaţiei tale, la brutalitatea mea înnăscută un pic de brutalitate în modul de a trata o fiinţă ca tine. N-ai putea să-mi împrumuţi pentru două zile o poză a surorii tale, ca să ştiu pentru cine-ţi faci griji? Eşti singura care cunoaşte această nenorocire? Toni[515], de pildă, nu ştie absolut nimic?

Ce tristă situaţie! Şi cât de neajutorat sunt! Cel mai bine ar fi totuşi să vin la Berlin, să te iau în braţe şi să te-aduc încoace. Dar dacă aş putea, aş fi făcut-o de mult. De ceva vreme mă tot gândesc: îmi dai voie să-ţi spun „Fe”? Odinioară semnai uneori aşa; apoi asta-mi aminteşte de „Fee”[516] şi de frumoasa China; în fine, este şi un cuvânt potrivit pentru a fi spus la ureche. Fe, deci? Fii de acord numai dacă-ţi place, tu mi-eşti dragă sub orice nume.

Ce mărturisire ciudată apare în scrisoarea ta de azi! Cică ai fi un om slab, care nu ştie cum să procedeze cu el însuşi nici în momentele de linişte. Ascultă, oare nu vrei cumva să te deghizezi şi să mă faci să mă sperii de mine însumi? Mi-ar plăcea să ştiu cum se explică remarca respectivă şi cum a evoluat ea, pierzându-se-n tine, dincolo de noaptea de sâmbătă. Trebuie să rămâi scutită de „a nu şti cum să procedezi cu tine”, cel puţin pe termen lung; ai încredere-n mine, care am experienţă în această privinţă; oamenii de felul ăsta arată altfel decât tine şi au o altă privire. Cauza stării tale actuale poate fi numai aceea că suporţi mai greu durerea altuia decât propria suferinţă şi astfel eşti pusă din exterior într-o încurcătură în care n-ai avea cum să ajungi niciodată din interior.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12/13 martie 1913, miercuri/joi

din 12 spre 13.III.13

Doar câteva cuvinte, iubita mea, e mai bine aşa. Este deja atât de târziu. Am fost la Max şi pe urmă la cafenea. M-am familiarizat cu mine în toate privinţele posibile, am fost singur. Poate-ar fi trebuit să plec acasă mai devreme, în uşa cafenelei m-am dat înapoi tresărind, dar după aceea am intrat, era prea târziu să mă mai duc acasă la cină, iar pofta de reviste[517] se acumulase prea multă în mine. Când am pus mâna pe scaun să mă aşez, mai reflectam dacă ar trebui să rămân. Acum e-aşa de târziu şi te ating doar cu vârful degetelor. O noapte foarte bună!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13/14 martie 1913, joi/vineri

din 13 spre 14.III.13

Lucrurile s-a mai liniştit? Necazul o ia din loc? După scrisoarea de azi aşa s-ar crede, şi eu, unul, n-aş avea nimic împotrivă, dar sunt neîncrezător. Nu poţi să citeşti? Nu-i de mirare. Când să fi avut timp pentru asta? Dar cum ajungi, Felice, iubito, cum ajungi la *Uriel Acosta*?[518] Nici eu nu cunosc piesa şi m-aş gândi că nici n-aş putea s-o citesc, deşi în cazul meu e-adevărat ce spui în glumă despre creierul tău. Dar poate că un astfel de creier trebuie să se usuce şi să se întărească, spre a putea scoate din el o scânteie, la momentul potrivit. Asta voiam să scriu când a sunat la uşa soră-mea, care se întorsese acasă de la cinematograf; eu şedeam singur în camera de zi şi a trebuit să merg să-i deschid. Atunci am fost deranjat şi am abandonat scrisoarea. Soră-mea mi-a povestit despre spectacol sau, mai degrabă, am luat-o eu la întrebări, fiindcă, în ciuda faptului că merg foarte rar la cinema, cunosc de obicei pe dinafară, aproape-n întregime, programele săptămânale ale tuturor cinematografelor. Zăpăceala şi nevoia mea de amuzament se satură când citesc afişe; după profunda mea indispoziţie obişnuită şi după acest sentiment de continuu provizorat mă refac în faţa afişelor; de fiecare dată când m-am întors în oraş din vilegiatura ce până la urmă s-a încheiat nesatisfăcător, am avut poftă de afişe, iar din tramvaiul cu care mergeam spre casă, citeam grăbit şi încordat fragmente din afişele pe lângă care treceam. Uneori, nu ştiu din ce cauză, mă presează foarte puternic tot ce am să-ţi spun, ca o mulţime care vrea să intre simultan pe o uşă îngustă. Şi nu ţi-am spus absolut nimic întrucât ce ţi-am scris în ultimul timp a fost fals, nu fundamental, fireşte, căci în fond, totu-i corect – dar privirea cui poate răzbate la suprafaţă prin aceasta harababură şi falsitate? Poţi să faci aşa ceva, iubito? Nu, cu siguranţă, nu. Să lăsăm însă asta acum, este deja târziu. M-a reţinut soră-mea. A rulat *La broyeuse des coeurs*, adică *Femeia care frânge inimi*. Şi-apoi am citit prea mult timp o carte ştiinţifică[519]. Iubito, cum ar fi dacă, în loc de scrisori, ţi-aş trimite nişte pagini de jurnal? Îmi lipseşte faptul că nu ţin un jurnal[520], oricât de mic şi de neînsemnat ar fi şi oricât de neimportant mi s-ar părea totul. Însă un jurnal pe care nu l-ai cunoaşte ar fi inexistent în ochii mei. Iar modificările şi omisiunile pe care ar trebui să le aibă un jurnal destinat ţie cu siguranţă n-ar fi pentru mine decât salutare şi educative. Eşti de acord? Deosebirea faţă de scrisori va fi aceea că paginile de jurnal pot fi uneori mai substanţiale, dar, cu siguranţă, din ce în ce mai plictisitoare şi mai brutale decât sunt scrisorile. Însă nu te teme prea mult, n-are să le lipsească dragostea pentru tine.

Ce să citeşti? Nici nu ştiu ce-ai citit. Des ceruta listă cu cărţi n-am primit-o încă. Zic orbeşte: citeşte *Suferinţele lui Werther*![521] În mod ciudat, m-am gândit realmente adesea la tatăl tău în ultimul timp şi de multe ori am vrut să te întreb dacă a terminat de citit *Aurora*[522]. Vezi, Felice, că nu te gândeşti destul la mine, ieri am aflat că recent a apărut în *Berliner Tageblatt* o recenzie a lui Stoessl la *Culmea sentimentului*[523]. Şi nu mi-ai trimis-o. Anexez două tăieturi din ziar, apărute chiar azi şi pe care le am întâmplător la îndemână. Ce-i drept, nuvela este la fel de puţin caracteristică pentru Oskar ca articolul pentru Felix[524]; amândoi sunt capabili de lucruri mult mai bune; sigur te vei mira de ce este în stare Oskar, în vreme ce performanţele lui Felix îţi rămân inaccesibile. (Mie nu mai puţin.)

Duminică, necăjită cum erai, ai mai făcut şi mâncare, şi încă atât de apetisantă. Astăzi de dimineaţă am regretat că n-am voie să mănânc nimic, conform principiilor mele, aşa poftă mi-a făcut enumerarea ta. Desigur, este doar o poftă teoretică, la fel cum îmi place să văd oameni mâncând în general.

Adio, Felice, şi mulţumiri speciale pentru lunga ta scrisoare de azi.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14/15 martie 1913, vineri/sâmbătă

din 14 spre 15.III.12[525]

Am început cu o pată de cerneală, n-am mai schimbat hârtia, poate că tocmai în felul acesta apare un pic de realitate în scrisoarea mea, care devine tot mai ireală şi pare născocită. (Oare nu bagi de seamă, iubito?) – Altminteri, doar câteva cuvinte, este din nou târziu, am fost cu Felix la cinematograf, am văzut *Celălalt*, şi pe urmă m-am plimbat. De aceea nu vreau să-ţi scriu mult, ca să nu se repete şi mâine dimineaţa de azi. Ştii, iubito, prin fermitatea lui necondiţionată, şeful meu de la serviciu[526] îmi dă forţă, nu pot să ţin pasul cu el, dar îl imit conştient până la un punct şi inconştient după aceea; apoi îl urmăresc cel puţin cu privirea şi apelez la el; astăzi a fost bolnav. Când nu este la serviciu, stau la biroul lui şi am de distribuit tuturor corespondenţa de dimineaţă până la prânz. Or, eu am zăcut ca descompus în fotoliul acela, nu-i vedeam şi nu-i auzeam pe oamenii care veneau, mă uitam fix la nişte scrisori ce-mi erau indiferente şi mă gândeam că ar trebui să fiu acasă, în pat, dar – ia seama! – nu mă aşteptam la vreo ameliorare nici măcar în urma faptului că aş fi stat tihnit în pat. Parţial asta-i însă uşor de explicat; dorm puţin, dezordonat şi prost, mă plimb puţin, sunt de la bun început complet nemulţumit de mine şi atunci mă-ntind aşa,

neajutorat, în fotoliu. Cu greu am putut înţelege faptul că scrisoarea ta n-a sosit azi, eram prea slăbit ca să fiu nefericit sau neliniştit din această cauză (şi o repet, n-are nici cea mai mică importanţă dacă vreodată, iubito, n-ai timp să-mi scrii); înţelegeam situaţia, deşi nu prea bine; chiar fără a mă gândi în mod special la asta, va fi fost totuşi un motiv pentru care am stat atâta timp degeaba. Iar toată dimineaţa, lucrurile nu prea s-au îndreptat. M-am întors acasă precum un om bolnav, aveam mereu în faţa ochilor imaginea drumului lung pe care trebuia să-l străbat. Dar nu sunt bolnav, de fapt, nu se observă nimic la mine, am doar un rid deasupra nasului şi o groază de păr alb, din ce în ce mai mult şi deja foarte evident.

Astă-seară, după ce am dormit o vreme şi Bassermann m-a metamorfozat puţin, m-am simţit chiar foarte bine în câteva rânduri, iar azi m-am înţeles de minune cu Felix. Despre Bassermann aş putea să-ţi povestesc atâtea, oricât de jalnic este filmul şi oricât e de exploatat în el Bassermann, care mai abuzează şi de sine. Noapte bună, iubito, şi o duminică plăcută! Salută-l din priviri pe tatăl tău din parte-mi!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 martie 1913, duminică

16.III.13

Duminică, şi nicio veste. Este totuşi foarte trist. Iubita mea, poate că vrei sau poţi să-mi scrii numai din două-n două zile; desigur, ar fi chiar mai bine – mereu sunt de părere că orice e mai bine decât ce se-ntâmplă acum –, dar atunci stabilim aşa. Eu voi scrie în fiecare zi, ca şi până acum.

Iubită, iubită Felice, aseară te-am implorat pur şi simplu! Dacă te-aş merita totuşi (în privinţa asta n-ai cum să mă judeci) atât cât am nevoie de tine (uneori bănuieşti, cu siguranţă, acest lucru)! Însă meritul şi nevoia sunt ca visul şi veghea, legătura dintre ele este deformată.

Din nou Fe îmi place mai puţin decât Felice, este prea scurt, se rosteşte pe nerăsuflate. Felice, de-aş putea fi cândva – „cândva” ar însemna „mereu” – atât de-aproape de tine încât vorbele şi auzul să se contopească-n tăcere... Din bucătărie se aude o ceartă în legătură cu un cârnat furat şi mă deranjează. Nu numai asta mă deranjează; în mine jubilează forţe care mă deranjează.

Dar iubito, de ce oare te laşi influenţată de mine într-atât încât un accident de automobil ţi se pare cea mai bună soluţie ca să scapi de griji? Totuşi, tu nu eşti aşa, iubito! În automobilul respectiv, eu am stat realmente lângă tine. Tu trăieşti sub ameninţarea unor asemenea primejdii, iar eu mă încaier cu umbrele; dacă n-aş fi eu

însumi o umbră, ar fi de neînţeles. În ce mă priveşte însă, nu m-aş pricepe la altceva decât să ţin în loc, cu trupul meu, automobilele în care eşti în pericol – iar când citesc asemenea veşti, pofta de a proceda astfel devine uriaşă. Ar fi extrema legătură pe care o merit şi de care, sper, sunt capabil.

Între tine şi sora ta[527] există doar o vagă asemănare, însă, chiar dacă n-ar exista niciuna, dar aş şti că-i sora ta, tot ar trebui s-o iubesc. Expresia ochilor ei şi raportul acestora cu nasul aparţin unui tip de evreică faţă de care n-am rămas niciodată indiferent. Apoi, delicateţea din jurul gurii este deosebită. În ansamblu, pare totuşi foarte puternică şi greu de doborât de vreo nenorocire. Mai are o prietenă care-şi face griji pentru ea şi vine la Berlin de dragul ei? Coafura e cam umflată, dar poza datează probabil din perioada în care n-o puteai scoate la capăt fără bucle.

Ce vei face de Paşte, iubito? Rămâi la Berlin? Şi dacă rămâi acolo, vei fi foarte solicitată? Cum se face că tatăl tău rămâne acum atâta timp la Berlin? Pesemne că de Paşte vine acasă şi sora ta[528]. De la Budapesta n-a sosit încă nicio veste? Să fi deteriorat pachetul negustorul meu de delicatese? Baum citeşte precis pe 14 aprilie[529]. Probabil atunci nu vei mai fi la Berlin[530]. Păcat, mare păcat!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16/17 martie 1913, duminică/luni

din 16 spre 17.III.13

Felice, întreb fără ocolişuri: ai avea de Paşte[531], aşadar, duminică sau luni, vreo oră liberă pentru mine şi, dacă da, ai considera că este bine să vin? Repet, ar putea fi o oră oarecare, n-aş face nimic la Berlin decât să aştept momentul (am acolo puţini cunoscuţi şi nici nu vreau să-i văd, mai ales pentru că mi-ar mijloci întâlnirea cu o mulţime de literaţi, iar grijile mele sunt prea încurcate ca să mai pot suporta şi asta); şi dacă n-ar fi o oră întreagă, ci trei sferturi de ceas, tot ar fi bine, n-aş rata niciunul, nu m-aş clinti de lângă telefon. Deci problema esenţială rămâne dacă socoteşti că asta-i bine; să fii conştientă ce fel de om vine în vizită în persoana mea. Dar nu vreau să-ţi văd rudele, iubito, acum nu sunt în stare de aşa ceva, iar la Berlin aş fi şi mai puţin; nici nu mă mai gândesc la faptul că din ultimii ani nu prea mi-a mai rămas vreun costum în care să pot apărea în faţa ta, tocmai în faţa ta. Însă ăsta e-ntr-adevăr un aspect secundar, care mă ademeneşte doar să mă refugiez în fleacuri, fugind din faţa chestiunilor principale, pe care le vei vedea şi auzi. Aşadar, gândeşte-te bine la problema asta, Felice! Poate n-ai timp, şi-atunci nu-i nevoie să mai reflectezi, de Paşte toată lumea e-acasă, cu siguranţă tata, fratele[532], sora din Dresda[533]; mutarea ce

urmează[534] are să-ţi dea de lucru; apoi va trebui să faci pregătiri pentru călătoria ta la Frankfurt; pe scurt, aş înţelege foarte bine dacă n-ai avea timp; spun asta nu numai pentru că sunt nehotărât, m-aş osteni mai curând să vin la Frankfurt în aprilie, dacă ai considera că este bine. Răspunde-mi deci repede!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 martie 1913, luni

17.III.13

Doar câteva cuvinte, iubito: în primul rând, multe mulţumiri pentru scrisoarea ta, a sosit chiar la timp spre a repune un pic la locul lui un om care nu se gândea decât la Berlin. În al doilea rând, o mârşăvie ce mi se potriveşte însă foarte bine. Nu ştiu dacă voi putea veni. Astăzi este încă incert, mâine poate fi sigur. Despre motiv nu vreau să vorbesc înainte de luarea deciziei. Probabil, miercuri la 10 vei şti precis. De altfel, nu-i, cu siguranţă, ceva rău în sine, vom vedea. Dar să te gândeşti la mine cu drag, în ciuda acestui du-te-vino.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17/18 martie 1913, luni/marţi

din 17 spre 18.III.13

Ai dreptate, Felice; în ultimul timp îmi dau deseori silinţa să-ţi scriu, însă epistolele ce-ţi sunt adresate şi viaţa mea s-au apropiat foarte mult, iar eu mă forţez până şi să trăiesc. Să nu fac asta?

Aproape niciun cuvânt nu-mi vine de la început, ci e-nşfăcat undeva, departe de drum, în mod întâmplător şi-n împrejurări excesive. Odată, când scriam şi trăiam din plin, ţi-am scris că orice sentiment autentic nu caută cuvintele aferente, ci se izbeşte de ele sau chiar e-alungat de ele. Poate că nu este totuşi absolut adevărat.

Dar cum aş putea să obţin tot ce vreau în scrisorile către tine, chiar autoritar fiind? Cum să te conving simultan de seriozitatea celor două rugăminţi: „Să te gândeşti la mine cu drag” şi „Să mă urăşti”?

Când am spus însă că tu nu te gândeşti destul la mine, am fost serios. Căci, dacă ai fi făcut asta, mi-ai fi trimis părul alb pe care ţi l-am scos. Părul meu însă nu-i alb doar la tâmple, nu, toată căpăţâna mi se albeşte şi devine tot mai albă când mă gândesc că nu puteai suferi pe cineva numai din pricina cheliei.

Sora ta de la Budapesta arată în fotografie cam obosită şi tristă, nu-i aşa? Atunci era deja măritată? Parcă seamănă mai mult cu sora din Dresda decât cu tine.

N-am încă destul curaj să scriu în jurnal, Felice. („Fe” nu vrea din nou să-mi iasă din condei, e bun pentru colegele de şcoală, pentru contacte fugare; Felice înseamnă mai mult, este deja o îmbrăţişare cum se cade, iar eu, care în acest caz, dar şi din firea mea, nu mă pot lipsi de cuvinte, n-am voie să pierd asemenea ocazii.) Până la urmă în el ar fi scrise lucruri nesuferite, total imposibile, şi-atunci ai fi în stare, iubito, să citeşti paginile acelea doar ca jurnal, iar nu ca scrisoare? Ar trebui să mă asigur dinainte.

Azi după-amiază ţi-am scris de parcă drumul la Berlin ar fi depins numai de mine; vina o poartă doar graba în care ţi-am scris; fireşte, călătoria depinde în primul rând de părerea ta.

Rămâi cu bine, iubito! Îţi mai scriu mâine în cursul zilei cum stau lucrurile cu obstacolul călătoriei mele.

Franz

Ai citit chestiile lui Felix şi Oskar? *Monte Carlo* nu-l cunosc, Max nu vrea să mi-l arate pentru că redacţia a făcut prea multe modificări în el[535]. În numărul de Paşte va fi ceva de Max despre „familia austriacă”[536].

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 martie 1913, marţi

18.III.13

În sine obstacolul călătoriei mele există încă şi mă tem că va exista şi-n continuare, însă *ca obstacol* şi-a pierdut însemnătatea şi aş putea deci să vin, în măsura în care se pune problema. Asta am vrut să te anunţ măcar în grabă, iubito. Nicio scrisoare! (În definitiv, să nu iei asta drept o rugăminte, este doar un suspin!)

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 martie 1913, miercuri

19.III.13

Nu ştiu, iubito, aş avea enorm de lucru, tot biroul mi-e supraîncărcat, dar nu pot face nimic. Bine că nu m-am decis mai devreme să vin la Berlin! Mi s-a tăiat răsuflarea când ţi-am citit scrisoarea şi încă o clipă după aceea. Fireşte, numai slăbiciunea mea este cea care foloseşte orice prilej să se extindă asupra întregii-mi fiinţe, însă acest prilej este *realmente prea important*. Cum voi mai petrece acele câteva zile! Încă de aseară nu ştiam ce să scriu – şi-atunci nici n-aveam răspunsul tău –, dar acum nu ştiu

nici ce să spun, iar de ascultat, nu pot decât când vine vorba despre Paşte.

Ar exista totuşi un bun mijloc de a reprima orice bucurie şi aşteptare: ar trebui doar să mă lămuresc de ce aş veni. Cred că n-am făcut un secret din asta nici pentru mine, nici pentru tine, numai că nu-mi pot imagina lucrurile până la capăt, oricât de precis le cunosc. Şi tocmai cu această incapacitate am noroc. Nu vin la Berlin în alt scop decât să-ţi spun şi să-ţi arăt ţie, care eşti indusă-n eroare de scrisori, cine sunt eu de fapt. Voi limpezi personal situaţia mai bine decât am putut s-o fac în scris? În scris n-am izbutit fiindcă, inconştient sau conştient, mi-am pus singur beţe-n roate; dar odată prezent acolo, puţine lucruri vor mai putea fi tăinuite, oricât m-aş strădui s-o fac. Prezenţa este incontestabilă.

Unde te pot întâlni deci duminică de dimineaţă? Dacă voi fi totuşi împiedicat să vin, am să-ţi telegrafiez cel mai târziu sâmbătă. Stai sâmbătă toată ziua la birou?

Am început scrisoarea atât de fericit; atunci mi-a apărut în drum, inevitabil, cel de-al doilea alineat şi m-a dezmeticit.

Cunoşti corespondenţa dintre Elizabeth Barrett şi Robert Browning?[537]

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 martie 1913, joi

20.III.13

Nicio scrisoare şi un asemenea dor de tine şi noi ameninţări, pe lângă cele vechi, legate de eventuale obstacole ale scurtei călătorii. Acum, de Paşte, se desfăşoară de obicei – nu mă gândisem la asta – congrese ale tuturor asociaţiilor posibile, unde se discută despre asigurarea în caz de accidente, iar reprezentanţii instituţiei trebuie să facă expuneri sau cel puţin să fie de faţă la dezbateri. Şi astăzi au sosit într-adevăr două astfel de invitaţii. Uniunea Cehă a Asociaţiilor din Morărit se întruneşte luni la Praga şi arhitecţii cehi din provinciile sudete, marţi la Brünn. Noroc că sunt adunări cehe, iar ceha mea este absolut deplorabilă, însă am primit deja invitaţii foarte serioase şi oricum ar fi exclusiv treaba mea, în conformitate cu diviziunea muncii din cadrul instituţiei; în perioada sărbătorilor lumea nu prea are de ales între cei care ar putea fi trimişi la o asemenea întrunire. Dar trebuie, trebuie să te văd, atât de dragul tău, cât şi-al meu (chiar dacă ambele cauze au la rândul lor motive diferite). Câtă nevoie am avut de tine aseară! Fiecare treaptă mă obosea, fiindcă urcarea scării n-avea nicio legătură cu drumul la Berlin.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 martie 1913, vineri

21.III.13

Nu-mi scrii? La birou nu era nimic (la noi nu este sărbătoare[538], de aceea ţi-am şi trimis scrisoarea la birou), dar nici acasă n-am găsit nimic. Felice! Şi-n plus, nu este încă deloc sigur dacă vin; abia mâine de dimineaţă se decide, întrunirea morarilor continuă să fie o ameninţare. Şi nici nu ştiu unde te pot întâlni în cazul în care mâine nu primesc o scrisoare. Dacă vin, voi sta foarte probabil la Askanischer Hof[539], pe Koniggrätzerstraße. Ieri am aflat că Pick[540] vine şi el la Berlin în acelaşi timp. Acest lucru n-are importanţă pentru scopul călătoriei mele, va fi plăcut să plec cu P., iar la Berlin el nu mă va deranja, în ciuda faptului că-i ştie şi-i vizitează pe jumătate dintre literaţii berlinezi. Dar când te văd pe tine, Felice, şi unde? Are să se poată duminică dimineaţă? Însă trebuie să dorm bine, înainte de a apărea în faţa ta. Ce puţin am dormit din nou săptămâna asta! O bună parte din neurastenia mea şi din părul meu alb se datorează somnului insuficient. Măcar să dorm bine dacă este să ne-ntâlnim! Numai să nu-mi tremure genunchii! Bunăoară, dacă aş apărea în starea în care mă aflu acum! Dar e o enormă prostie ca prin astfel de monologuri să-mi asigur puţina linişte de care aş mai putea avea parte. Prin urmare, Felice, corespondenţii îşi iau deocamdată rămas-bun şi cei doi, care s-au văzut acum o jumătate de an, se vor revedea. Suportă omul real aşa cum l-ai răbdat pe corespondent, nu mai mult! (Aşa te sfătuieşte cineva care te iubeşte foarte tare.)

Franz

Fireşte, indiferent dacă sunt sau nu la Berlin, vei primi duminică o scrisoare de la mine, sau, mai bine zis, o va primi mama ta. Acum, după cele scrise, asta mi se pare o înşelătorie oribilă, dar reprezentaţia omului real abia începe.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 martie 1913, sâmbătă

Încă indecis.[541]

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Leipzig, 25 martie 1913, marţi

La Leipzig, înaintea plecării. Sincere salutări.

Franz[542]

Către Felice Bauer la Berlin

Dresda, 25 martie 1913, marţi

În Gara Centrală din Dresda[543]. Cele mai sincere salutări, de unde oare?

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 martie 1913, miercuri

26.III.13

Iubito, foarte multe mulţumiri, am realmente nevoie de o consolare, şi încă de una care vine din sufletul tău drag şi supraomenesc de bun. Azi scriu doar aceste câteva cuvinte; somnolenţa, oboseala şi neliniştea dau să mă scoată din minţi şi am de pus la punct un uriaş vraf de documente pentru dezbaterea de mâine de la Aussig[544]. Şi trebuie să dorm, să dorm neapărat; mâine de dimineaţă mă voi scula iarăşi la patru şi jumătate. Dar dacă nu-mi încep încă de mâine spovedania, pentru care am nevoie de curaj şi deci de linişte, poimâine o încep precis.

Ştii că acum, după ce m-am întors, eşti pentru mine o minune mai de neînţeles decât oricând?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Aussig, 27 martie 1913, joi

Pentru a începe ziua în Aussig cu ceva bun şi a-mi asigura protecţia muncii: Bună dimineaţa, cele mai sincere salutări şi mulţumiri, mereu doar mulţumiri.

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Aussig, 27 martie 1913, joi

27.III.13

Totul a decurs bine, numai că sunt obosit şi-mi vâjâie capul. Tocmai am citit câteva cuvinte pe care Goethe, cuprins de frisoane, le-a rostit cam pe la 10 în ziua morţii lui (a murit la unsprezece şi jumătate dimineaţa, pe 22.III.1832), şi nu pot să le uit: „Vedeţi frumosul cap al femeii cu bucle, splendid colorat?”

Pe cât de somnoros, pe atât de puternic reflexiv, am privit mult timp cartea poştală înainte s-o trimit la Berlin, care nu mai este ca de obicei la 8, ci doar la 6 ore distanţă.[545]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 martie 1913, vineri

28.III.13

Iubită Felice, numai să nu te superi pe mine că-ţi scriu aşa de puţin, asta nu înseamnă că nu prea am timp de tine; mai curând, de când am plecat de la Berlin, nu există multe clipe care să nu-ţi aparţină în totalitate şi cu desăvârşire, prin tot ce sunt eu. Însă ieri am fost la Aussig, am ajuns târziu acasă şi, epuizat complet, am stat la masă realmente doar ca o păpuşă. Am trecut prin groaznice stări de oboseală. Ceea ce purtam deasupra trupului nu era capul unui om. În noaptea de miercuri spre joi, aşadar, înaintea călătoriei la Aussig, am ajuns în pat abia la unsprezece şi jumătate, fiindcă a trebuit să studiez documentele, dar, în ciuda totalei oboseli, n-am putut să adorm, am mai auzit bătând ora unu, iar la patru şi jumătate a trebuit să mă scol din nou. Fereastra era deschisă, iar eu, cu gândurile vraişte, am tot sărit pe geam timp de un sfert de ceas, fără să mă opresc; pe urmă a venit rândul trenurilor, iar ele au trecut unul după altul peste corpul meu aşezat pe linii şi-au tot adâncit şi-au lărgit cele două tăieturi: la gât şi la picioare. Dar de ce scriu asta? Numai pentru a te atrage încă o dată spre mine din milă şi a mai gusta această fericire, înainte ca adevărata spovedanie să distrugă totul.

Cât de aproape am fost de tine venind la Berlin! Respir numai prin tine. Dar nu mă cunoşti destul, iubito, tu, cea mai bună fiinţă, chiar dacă nu pricep cum ai putut trece cu vederea lucrurile care se petreceau lângă tine. Doar datorită bunătăţii? Iar dacă-i posibil aşa ceva, atunci să nu fie posibil orice? Însă despre toate astea îţi voi mai scrie amănunţit.

Franz

Azi n-a venit nicio scrisoare, poate a ajuns acasă. Nerăbdarea de a afla acest lucru constituie şi motivul pentru care mă opresc.

Felice, ai putea să-mi scrii ceva despre modul în care se raportează unele la altele impresiile produse asupra ta mai întâi de scrisorile mele, iar apoi de prezenţa mea?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 martie 1913, vineri

28.III.13

Nu vreau să mă mai plâng, cele 7 săptămâni – sau au mai rămas doar 6[546], n-am un calendar la îndemână – sunt prea scurte şi prea lungi; prea scurte ca să spun totul, prea scurte pentru a gusta din

plin credinţa că nu-ţi vei schimba atitudinea faţă de mine (nici nu vrei să-mi răspunzi de-a dreptul la ceea ce trebuie să mărturisesc); dar săptămânile sunt aproape prea lungi ca să le pot trăi. Te caut pretutindeni, mişcările mărunte ale celor mai diferiţi oameni de pe stradă îmi amintesc de tine atât prin asemănare, cât şi prin antiteză, dar nu pot exprima tot ceea ce-mi umple sufletul; mi-l umple în întregime şi nu-mi mai rămâne puterea de a o spune.

Te-am văzut prea mult în realitate (cel puţin pentru asta am exploatat bine timpul), ca să-mi mai fie de folos acum fotografiile tale. Nu vreau să le mai văd. În poze eşti lustruită şi plasată într-un plan general, însă eu ţi-am văzut adevăratul chip, omenesc, cu defectele inerente, şi m-am pierdut în el. Cum aş putea să mă redresez şi să-mi găsesc drumul în faţa unor simple fotografii!?

Numai în privinţa absenţei veştilor mi-am păstrat vechea sensibilitate. Îmi lipseşte orice urmă de încredere. O am doar în momentele fericite ale scrisului; în rest însă, lumea-şi urmează cursul groaznic îndreptat exclusiv împotriva mea. Mereu reflectez la toate variantele menite să justifice absenţa scrisorii tale, le analizez de o sută de ori, aşa cum din disperare, atunci când cauţi indiferent ce lucru, scotoceşti de o sută de ori în acelaşi loc. N-ar fi posibil să ţi se fi întâmplat cu adevărat un lucru grav şi astfel să mă fi lovit realmente o nenorocire, în vreme ce eu mă tot târăsc aici de colo până colo? În mintea mea, aceste gânduri se-nvârtesc lent, dar neîncetat, toată ziua.

Iubito, dacă începând de mâine-ţi trimit relatări sub formă de jurnal, să nu le consideri o comedie! Ele vor conţine lucruri pe care, de fapt, nu le-aş putea exprima altfel decât dacă le-aş spune doar pentru mine, fie şi-n prezenţa ta tăcută şi dragă. Fireşte, nu te pot uita când îţi scriu, fiindcă oricum nu sunt în stare să te uit, însă nu vreau ca, strigându-ţi numele, să mă trezesc întru câtva din picoteala ce doar pe mine mă poate cuprinde în momentul scrisului. Suportă însă, te rog, Felice, tot ce vei auzi! Acum nu pot să scriu; va trebui să mărturisesc totul în mod brutal. Cu câteva zile în urmă ai spus că îţi asumi răspunderea pentru tot; or, asta ar însemna mult mai mult decât să asculţi totul cu răbdare. Voi încerca să scriu totul, până la ceea ce m-aş ruşina să pun pe hârtie chiar faţă de mine însumi. Iar acum, rămâi cu bine, iubito, Dumnezeu să te aibă în pază! Întrucât cunosc cât de cât Berlinul, scrie-mi numele tuturor străduţelor – nu al străduţelor, ci al străzilor[547] – şi al locurilor pe unde ai fost.

Al tău

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 martie 1913, duminică

30.III.13

Încă nu-ncep[548], sunt prea agitat şi te iubesc prea mult. Spui că nu te-ai mai putea lipsi de mine? Să dea Domnul! strigă ceva din mine. Iar eu să-năbuş cu palma acest strigăt?

Tot somnul meu de azi a fost acaparat în cele mai diverse privinţe de gândul că astăzi nu primesc nicio scrisoare. De altfel, ea n-a sosit, şi mai devreme am simţit asta în gât, înainte de a înţelege cuvintele slujnicei. Să te dispensez de a-mi mai scrie?[549] Iubito, asta ar însemna puţin. Dar să te eliberez de mine ar fi o performanţă. Or, eu nu pot renunţa nici măcar la scrisori. Simt din plin nevoia de a avea veşti de la tine. Doar scrisorile tale mă fac în stare să dau cele mai neimportante semne de viaţă. Pentru a mişca în mod corect degetul mic, am nevoie de scrisoarea ta.

Dar cum să renunţ la veşti când aud că nu te simţi bine, că tuşeşti în continuare, că eşti la capătul puterilor? Numai de-ar fi ca pe vremea când mă detaşasem de toate şi puteam scrie cum trebuie! Atunci, scriindu-ţi, mă simţeam mai aproape de tine decât de obicei; astăzi, dacă aş putea, n-aş mai părăsi deloc masa de scris, pentru a nu pierde nicio clipă din această şedere împreună. Câteodată, din disperare, dacă nu-mi rămâne altceva de făcut, mă mai consolez cu asemenea speranţe neîntemeiate. De pildă, când n-am primit scrisoare nici cu a doua poştă şi nu ştiu nicicum ce să fac şi-mi lipseşte puterea de a mă hotărî să-i dictez măcar un pic dactilografului, iar întreaga asigurare în caz de accidente, oricât de provizoriu o aveam în minte, mă părăseşte complet şi fiecare mărunt funcţionar auxiliar ştie mai multe şi este mai la locul lui decât mine, atunci îmi spun uneori: „Nu fi trist, cu atât mai mult îi vei scrie după-amiază şi cu atât mai mult te vei simţi foarte legat de ea. Asta depinde doar de tine”. Or, aşa ceva e, din păcate, cu totul fals. Când nu-ţi scriu, sunt mult mai aproape de tine; când merg pe stradă, ceva îmi aminteşte de tine pretutindeni şi necontenit; când sunt singur sau printre oameni, îmi lipesc obrazul de scrisoarea ta şi-i inhalez mirosul, care-i şi parfumul gâtului tău –, atunci te ţin mai strâns în suflet decât oricând. Ah, Dumnezeule, asta este şi mai grav! Iar mâna nefericirii mele e cea care se dibuie în profunzime. La telefonul de la Askanischer Hof am fost mai aproape de tine şi am simţit fericirea unei legături mai intens decât mai înainte, când am stat pe trunchiul de copac din Grunewald.

Iubito, iubito, iubito! Cum se scufundă în faţa ta numele

Franz!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 martie 1913, luni

3l.III.13

Este deja târziu, mă duc la culcare, nu vreau decât să te salut şi să scriu ceva pentru tine, iubito, iubita mea de neînţeles. – Am descoperit că de mulţi ani încoace am dormit prea puţin şi că doar prin somn îi pot veni de hac, sau nu, acestei eterne sfâşieri din mintea mea. Singur-singurel, am făcut o lungă plimbare cu scrisoarea ta de ieri; aş fi putut merge cu doi oameni diferiţi, dar am vrut să fiu singur; altădată, cochetăria, prostia sau lenea îmi stârneau dorinţa de a fi singur şi am hoinărit singur şi plictisit, ca un tânăr destul de vioi şi sănătos; astăzi, nevoia şi, nu în mică măsură, dorul de tine mă-mping să fiu singur. Am mers mult în afara oraşului, am moţăit puţin la soare pe un povârniş, am trecut în două rânduri peste Vltava, am citit scrisoarea ta de mai multe ori, am aruncat cu pietre de pe culme în jos, am avut perspective largi aşa cum poţi vedea numai la începutul primăverii, am deranjat o pereche de îndrăgostiţi (el şedea în iarbă, ea se mişca de colo-colo în faţa lui) – totul n-a însemnat nimic; la mine singurul lucru viu a fost scrisoarea ta în buzunarul meu.

Numai să fii sănătoasă, iubito; îmi fac atâtea griji. Această cerere de a te dispensa de scrierea epistolelor mi-a dat de bănuit că nu te duci la birou. Să fie adevărat? Iubito, să te văd sănătoasă, niciodată n-am să mă mai văicăresc dacă tu rămâi sănătoasă. Şi să nu te mai duci aşa de târziu la culcare! Arătai bine, aveai obrajii-mbujoraţi, erai vioaie, şi totuşi se putea observa la tine că dormi prea puţin. Iubito, ne făgăduim ca până de Rusalii[550] să mergem la culcare întotdeauna la 9? Acum este, ce-i drept, nouă şi jumătate, totuşi nu-i încă prea târziu, iar scrisoarea asta m-a întărit. Deci noapte bună, iubito! Aşa să ne spunem mereu unul altuia, la ora 9.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 aprilie 1913, marţi

1.IV.13

De fapt, teama mea – probabil, ceva mai grav n-are cum să fie spus şi auzit – este aceea că nu te voi putea avea niciodată. Că în cel mai fericit caz mă voi limita la a-ţi săruta ca un câine inconştient-credincios mâna lăsată în voia mea într-un moment de confuzie, ceea ce n-are să fie un semn de dragoste, ci doar unul de disperare a animalului condamnat la muţenie şi veşnică îndepărtare. Că voi sta lângă tine şi că, aşa cum s-a mai întâmplat, voi simţi alături răsuflarea şi viaţa trupului tău, dar în fond voi fi mai

departe de tine decât sunt acum, în odaia mea. Că n-am să fiu niciodată în stare să-ţi conduc privirea şi că o voi pierde realmente când te vei uita pe geam sau îţi vei pune faţa-n palme. Că trec pe lângă toată lumea, aparent legat de tine cum ne ţinem de mână, şi că nimic din asta nu-i adevărat. Pe scurt, că rămân exclus de tine pentru totdeauna, deşi te apleci spre mine atât de mult încât te pui în pericol.

Dacă asta-i adevărat, Felice – iar mie mi se pare absolut neîndoielnic –, atunci am avut totuşi un motiv întemeiat ca în urmă cu vreo jumătate de an să vreau să-mi iau rămas-bun de la tine, cu orice preţ; deopotrivă, am avut temei să mă tem de orice legătură exterioară cu tine întrucât consecinţa unei astfel de legături n-ar fi decât aceea ca dorul meu de tine ar descătuşa toate acele slabe forţe care mă mai ţin şi azi pe pământ pe mine, un inapt pentru pământul ăsta.

Mă opresc, Felice, astăzi am scris destul.

Franz

Tocmai voiam să mă dezbrac, când a intrat mama din cauza unui fleac şi pe urmă, la plecare, m-a pupat spunându-mi „noapte bună”, ceea ce nu s-a mai întâmplat de mulţi ani. „Aşa e bine”, am zis eu. „N-am îndrăznit niciodată, a spus mama, mă gândeam că nu-ţi face plăcere. Dar, dacă ţie-ţi place, îmi place şi mie.”

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 aprilie 1913, miercuri

Să mă înstrăinez de tine, iubito? Eu, care mă topesc aici, la masa mea, de dorul tău? Astăzi mă spălam pe mâini afară, pe coridorul întunecat, când gândul la tine m-a copleşit cumva cu atâta intensitate, încât a trebuit să mă duc la fereastră, spre a căuta o mângâiere măcar în cerul cenuşiu. Aşa trăiesc eu.

Franz

2.IV.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 3/4 aprilie 1913, joi/vineri

4.IV.13

În penultima sau antepenultima noapte am visat întruna dinţi; nu erau rânduiţi într-o dantură, ci formau o mulţime, fiind îmbinaţi exact ca în jocurile copiilor; conduşi de maxilarele mele, toţi erau antrenaţi într-o mişcare de împingere. Foloseam toată forţa, spre a exprima ceva ce-mi stătea pe suflet înainte de orice; mişcarea acestor dinţi, spaţiile dintre ei, scrâşnetul lor, senzaţia că-i direcţionez –, totul avea o strânsă legătură cu un gând, o decizie, o

speranţă, o posibilitate pe care voiam să le apuc şi să nu le mai dau drumul, pentru a le transpune în realitate prin această muşcătură neîntreruptă. Astfel îmi dădeam osteneala, uneori mi se părea posibil, alteori mă gândeam că am şi reuşit şi că de dimineaţă, când urma să mă trezesc de tot, voi avea impresia că totul s-a împlinit; voi sta cu ochii pe jumătate deschişi şi mi se va năzări că n-am trudit zadarnic cât a fost noaptea de lungă, că îmbinarea definitivă şi imuabilă a dinţilor ar avea o importanţă neîndoielnică, aducătoare de noroc; atunci mi se va părea de neînţeles că-n timpul nopţii nu mi-am dat multă vreme seama de acest lucru şi-am fost aşa de disperat, ba chiar am considerat că visele clare dăunează somnului. Dar pe urmă m-am trezit complet (aici domnişoara noastră[551] strigă mereu, tânguindu-se cu o voce plină de reproş, că-i foarte târziu) şi am constatat că totuşi n-am obţinut nimic; am reînceput nenorocitul de program de la serviciu, desigur, fără să ştiu pe-atunci, iubito, că tu ţi-ai petrecut noaptea cu dureri de dinţi.

Ştii, iubito, acest amestec de fericire şi nefericire, amestec ce semnifică relaţia mea cu tine (fericire fiindcă nu m-ai părăsit încă, iar dacă mă vei părăsi, ai fost totuşi cândva bună cu mine; nefericire deoarece trec atât de jalnic proba valorii mele, încercarea pe care tu o reprezinţi pentru mine), mă hăituieşte-n cerc, de parcă aş fi cel mai de prisos om din lumea asta. Toate impedimentele care mă mai ţineau în loc până acum (fiecare om are de trecut adesea nişte probe, eu am depăşit puţine şi niciuna n-a fost aşa de importantă şi de hotărâtoare ca aceasta) par să dispară, umblu de colo-colo cuprins de-o disperare şi-o furie fără rost, poate nu împotriva anturajului meu, a menirii mele, a ceea ce este dincolo de noi, ci o furie îndreptată cu voluptate doar contra mea, a mea şi-atât. Cel mai rău îmi merge probabil la birou; această activitate fantomatică în sine la masa de scris mă depăşeşte, nu isprăvesc nimic, câteodată-mi vine să mă arunc la picioarele directorului şi să-l rog să nu mă dea afară din omenire. Fireşte, nu prea remarcă nimeni ceva din toate astea. Şi poate ca, începând de poimâine, totul va fi mai bine: după-amiaza voi munci la un grădinar; despre asta am să-ţi scriu în curând.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 aprilie 1913, vineri

4.IV.13

Felice, se prea poate să fie o întâmplare faptul că astăzi n-am nicio veste de la tine, căci ieri te-ai mutat şi probabil n-ai avut nicio clipă liberă. Dar, pe de altă parte, ziua de azi nu pare să fie totuşi o întâmplare, ci semnifică mai degrabă o necesitate perpetuă. Poate

nu mai primesc nicio scrisoare. N-ar fi însă decât un lucru firesc după epistola pe care ai primit-o joi. Ce aştept oare? Dar nevoii de a-ţi scrie, ce-şi are rădăcină în centrul existenţei mele, pot să-i dau curs până când epistolele mele vor veni înapoi nedeschise. De l-ai vedea măcar pe omul care-ţi scrie şi cât de răvăşită e mintea lui!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 aprilie 1913, vineri

4.IV.13

Lângă noi locuieşte de o lună sau două un scriitor ceh[552]. Este profesor şi scrie romane erotice, cel puţin ultima lui carte are acest subtitlu, iar pe coperta interioară este reprezentată o doamnă care jonglează cu nişte inimi în flăcări. Cartea se şi numeşte *Inimi aprinse*, cred. De fapt, nu ştiu din ce motive mi l-am imaginat pe acest om, fără ca el să mă preocupe cumva, ca pe un făţarnic mic şi negru. Ce-i drept, această imagine n-a fost infirmată de o remarcă pe care am auzit-o recent despre vecinul nostru de la un scriitor ceh. Vasăzică, el spunea că din mâna unui profesor lipsit de experienţă de viaţă, ieşit dintr-o mică vizuină şi care scrie arid, nu se pot ivi, fireşte, decât romane erotice cam caraghioase. Acum tocmai m-am întâlnit cu el pentru prima oară în lift. Ce om minunat, demn de invidiat! Ştii, cehii tind mult spre felul de a fi al francezilor şi chiar dacă, de obicei, o asemenea aspiraţie mai şchiopătează în urma modelului şi adoptă vechile mode ale ţării îndrăgite pentru că doar lucrurile deja trăite sunt accesibile oamenilor de un alt tip, tocmai asta este cel mai puţin supărător la imitatorii spiritului francez, deoarece Franţa are tradiţie şi acolo orice progres se produce lent, într-o curgere ce nu-nlătură absolut nimic, astfel încât imitatorul aproape că poate ţine pasul, fără să-ntreacă măsura, sau continuă să rămână măcar simpatic. Iar omul acesta are un barbişon franţuzesc, absolut delicios, o pălărie pleoştită, cu boruri mari, adusă din Montmartre, un pardesiu fluturând pe braţ, nişte mişcări nostime, binevoitoare şi ochi vioi – este o plăcere să-l priveşti.

Şi iată-mă, am ajuns din nou la mine, Felice, iubită Felice, sunt aici şi caut să mă urnesc depănând asemenea poveşti. Iubito, am primit telegrama ta; iniţial mi s-a părut că a fost redactată într-o scriere secretă. Joi ai primit epistola mea şi mi-ai trimis o telegramă atât de frumoasă, de amabilă şi de calmă, încât trebuie să mă stăpânesc din toate puterile, spre a nu crede în cuvintele respective, dar şi spre a mă potoli, mai ales că astă-seară a căutat să mă liniştească şi Max, însă într-o altă privinţă, foarte apropiată totuşi, iar preţ de-o clipă chiar m-a calmat. Iubito, scrisoarea asta, pe care

ai primit-o joi, a vrut să spună tot adevărul. Acum sunt atât de agitat, încât eu însumi m-aş putea îndoi de ea şi-mi pare la fel de dubioasă precum o glumă. Dar nu, iubito, iubito, este adevărată, nu conţine imagini, ci fapte. Aşa este, exact aşa. Şi, peste toate astea, uit să-ţi urez noroc în noua locuinţă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 aprilie 1913, sâmbătă

5.IV.13

Felice, ieri am primit în mod surprinzător scrisoarea ta; la şapte seara, când am ajuns acasă, portăreasa mi-a înmânat-o înainte să urc. Poştaşul fusese prea leneş ca să mai suie până la etajul 4. Ce blajin şi drăguţ scrii! De parcă un înger protector m-ar fi însoţit până la acest pas extrem, când mă hotărâsem să spun, dacă nu tot adevărul, măcar cea mai mare parte a lui, folosisem cuvinte neclare, afectate, pe care în final le considerasem totuşi inteligibile. Însă acum nu mai pot da înapoi, din acest ultim pas nu mai am cum să fac o glumă, dacă prin el am vrut să zic adevărul şi a fost şi este imperios necesar. De asemenea, am spus deja prea multe în scrisoarea pe care ai primit-o ieri cu a doua poştă, precum şi în cea care-ţi va parveni probabil azi; că astăzi n-am veşti de la tine este pesemne o consecinţă a acestor fapte.

Nu, acum a sosit scrisoarea ta trimisă expres. Iubito, ţie, care n-ai înţeles şi nu puteai înţelege acea epistolă, teama mea ţi se va fi părând idioată, dar este una îngrozitor de justificată.

Nu, Felice, aspectul meu nu este cea mai proastă însuşire pe care o am. „De-ar fi deja Rusaliile!” Această dorinţă izbucneşte acum (acum!) în mine, în toată sminteala ei, acum, când cu greu pot avea o dorinţă mai nesăbuită decât aceasta. Alaltăieri am trecut pe lângă hala Gării Centrale. Nu mă gândeam la nimic bun sau rău şi de-abia remarcam câţiva oameni de serviciu care stăteau acolo, taţi de familie îmbrăcaţi sărăcăcios, care se ştergeau la ochi, căscau şi bântuiau peste tot, aşa cum o cere această meserie la Praga. Fără să înţeleg imediat legătura, i-am invidiat (ceea ce în sine n-ar fi fost ceva deosebit fiindcă eu invidiez pe oricine şi-mi place să mă identific în gând cu fiecare) şi abia mai târziu mi-am dat seama că la această invidie contribuia gândul că probabil aceşti oameni de serviciu stătuseră aici şi atunci când coborâseşi pentru prima dată de pe pragul gării pe trotuar şi te priviseră cum ai tocmit o trăsură, ai plătit hamalul, ai urcat şi ai dispărut.[553] Poate că misiunea pe care aş fi capabil s-o îndeplinesc ar fi aceea de a alerga după trăsura ta undeva, prin îmbulzeala traficului intens, de a nu o pierde din ochi şi de a nu mă lăsa derutat de niciun obstacol. În rest însă? Ce altceva?

Franz

Din scrisoarea anexată[554] poţi vedea ce editor amabil am. Este un om minunat, are vreo 25 de ani, iar Dumnezeu i-a dăruit o nevastă frumoasă, câteva milioane de mărci, plăcerea de a edita şi un pic de înclinaţie editorială.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 aprilie 1913, luni

7.IV.13

Felice, iubito, am ajuns în sfârşit în faţa scrisorii; vizita din camera alăturată nu este din cale-afară de plăcută, alerg de vreo oră şi jumătate prin cameră, de parcă ai fi aici. Observi din grafia mea că astăzi am făcut munci grele şi tocul reprezintă pentru mine deja un lucru prea uşor? Da, azi am lucrat pentru prima dată afară, la un grădinar din Nusle, într-un cartier periferic; am trudit doar în cămaşă şi pantaloni sub o ploaie rece. Mi-a făcut bine. Şi n-a fost deloc uşor să găsesc un loc. Acolo, în zonă, există, ce-i drept, o mulţime de grădini de zarzavat, dar toate sunt libere, neîmprejmuite, între case, şi tocmai seara, după terminarea programului, când vreau deci să muncesc, acolo e multă circulaţie pretutindeni, scrâncioburi americane, căluşei, muzică; oricât ar fi de nostim, nu mi-a plăcut prea mult ca loc de muncă, mai ales că în aceste grădini de zarzavat, care, în majoritate, sunt mici de tot şi aparţin unor oameni sărmani, culturile sunt foarte uniforme şi, drept urmare, nu poţi învăţa multe. Or, eu, de fapt, nu voiam să-nvăţ nimic. Principalul meu scop era să mă eliberez pentru câteva ceasuri de chinurile la care mă supun singur şi să fac o muncă tâmpită, onorabilă, utilă, tăcută, izolată, sănătoasă, extenuantă, în opoziţie cu activitatea fantomatică de la birou, care pur şi simplu îmi scapă printre degete de câte ori vreau s-o prind – *acolo, la serviciu, este adevăratul iad, de un altul nu mă mai tem*. Până şi justificarea de faţă nu este foarte onestă, deoarece nu consider deloc că toate chinurile la care mă supun neîncetat sunt de prisos, ci le socotesc chiar extrem de necesare, iar în relaţia cu tine, iubito, tortura asta ar trebui să mă sfredelească de fapt, spre norocul tău. Însă pentru două ore voiam să scap de chin şi să mă pot gândi liniştit şi fericit la tine, iar finalmente să merit, eventual, un somn puţin mai bun peste noapte. Dar cu astfel de explicaţii aş fi nedumerit lumea şi nimeni nu m-ar fi acceptat acolo, probabil; de aceea am spus că în scurtă vreme voi avea propria grădină şi drept urmare vreau să-nvăţ un pic de grădinărit.

Este însă prea târziu, Felice, mâine-ţi povestesc mai departe; astăzi vei dormi prost, pesemne, fiindcă te nelinişteşte călătoria[555].

Biată copilă, totul va ieşi bine. Îţi vorbeşte cineva care nu prea are altceva în cap decât urări de bine pentru tine.

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 8 aprilie 1913, marţi

Aşadar, la Frankfurt! Iubito, eşti totuşi aşa de cuminte încât îmi scrii chiar şi când eşti înghesuită de-atâtea treburi. Dacă ţi-aş mulţumi pentru asta cu sărutări de mâini, buzele mele nu s-ar dezlipi de mâinile tale. Mă simt de parcă toată fiinţa mea s-ar întoarce încet-încet, odată cu drumul pe care-l faci cu trenul de la Berlin la Frankfurt[556]. Ce interesat am fost de ultima călătorie a lui Oskar[557] la Berlin şi chiar şi următoarea lui deplasare m-a pus pe jar câtă vreme ai fost în Berlin, deşi ştiam că nu vei mai fi în Berlin în perioada venirii lui. Totuşi, tu ai rămas acolo, şi de aceea mi-a plăcut să vorbesc despre Berlin. Ieri însă, când m-am dus la Oskar – el a citit câteva chestii, pentru a verifica efectul lor în perspectiva lecturii de la Berlin –, am considerat că lucrările lui sunt în parte excelente[558], dar indiferenţa mea faţă de lectura organizată într-un Berlin nepăsător m-a obosit de-a dreptul. Iubito! Negreşit, despre maică-mea îţi povestesc data viitoare, acum scriu în mare grabă. A trebuit, bineînţeles, să-i povestesc puţin despre Berlin[559] (te-ai mira să afli cât de puţin), numai că obstacolul acela care mi-a închis gura în Grunewald mi-a închis-o şi la Praga.

Rămâi cu bine, iubito, mult noroc la expoziţie şi mult curaj în camera de hotel.

Franz
8.IV.13

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 8 aprilie 1913, marţi

8.IV.13

Ţi-ai scos un dinte şi ai avut iarăşi dureri. Ce chinuită eşti permanent! Iar oboseala nu vrea deloc să te părăsească, şi totuşi ar trebui să te odihneşti bine măcar o dată; atunci ai fi cea mai proaspătă. Mi-e atât de uşor să pun în legătură cu mine orice necaz care te afectează şi drept urmare să mă acuz, chiar dacă totu-i la fel de absurd ca-n cazul durerilor de dinţi. Vei avea linişte acum la Frankfurt? Au venit şi soţii Bluen? Şi domnişoara Brühl?[560] Şi te vei odihni cum trebuie? Nu mai citi atâta în pat, ca la Praga! Cel mai bine este să citeşti doar poezii, nu romane, care te ţin trează! Îţi trimit mâine poeziile lui Werfel[561]. Expediindu-le, îl răsplătesc pe Werfel, merită. Astăzi am primit de la el o carte poştală pe care mi-a trimis-o chiar imediat după primirea unei scrisori de la mine, în

ciuda faptului că este cunoscut ca o persoană delăsătoare şi leneşă; în această carte poştală el – alături de alţi doi, care-mi scriu de asemenea – se oferă să facă tot posibilul pentru Löwy[562], căruia-i merge mizerabil şi de data asta şi care zace-n spital cu acele îngrozitoare dureri de cap ce-l asaltează o dată la trei luni, ca urmare a unei vechi operaţii la nas. El s-a despărţit de vechea trupă, a format una nouă, cu cele mai frumoase intenţii şi în ciuda sfaturilor mele de a renunţa la acest plan; noua trupă urma să fie mai bună decât cealaltă şi să monteze piese mai bune decât cea veche, dar – aşa cum este firesc în cazul unor oameni reuniţi atât de întâmplător şi în pripă – ea a fost mult mai proastă decât cea veche şi a câştigat şi mult mai puţin, în condiţiile în care afacerea a fost administrată copilăreşte de Löwy, care făcea neîncetat naveta cu trupa între Leipzig şi Berlin, aproape fără să doarmă. Apoi, chiar înainte de faliment i-a dăunat şi concurenţa vechii trupe, mai bune, şi i-a răpit orice perspectivă; datoriile pe care Löwy le-a făcut pentru trupă în numele său au fost nechibzuit de mari (dar ce şi-au închipuit creditorii!). Atunci Löwy s-a şi îmbolnăvit (mi-a scris: „Dumnezeu e mare; când dă, el dă din toate părţile”), trupa s-a împrăştiat cât mai repede cu putinţă, iar acum el a rămas bolnav, fără niciun mijloc, cu datorii uriaşe, fără perspectivă, după un eşec total. Povestea este deja veche, nici nu ştiu de ce n-am scris despre ea; am primit o mulţime de scrisori de la Löwy. Poate că acum mă ascultă şi pleacă în Palestina.

Iubito, trebuie să închei şi nici n-am vorbit cum trebuie cu tine. Azi-dimineaţă te-am însoţit în gând în presupusa ta călătorie. Nu face nimic, după-masă am mers pentru a doua oară la Frankfurt[563].

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 9/10 aprilie 1913, miercuri/joi

Înainte de a merge la culcare. E târziu şi sunt obosit şi din nou destul de confuz, iubita nici n-ar vrea să mai audă de mine astăzi. Eşti măcar fericită la Frankfurt? Ah, Dumnezeule, te las să umbli atât de singură prin lume!

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 10 aprilie 1913, joi

10.IV.13

În sfârşit, ştiu unde eşti, Felice[564]. Îndrăznesc să spun „în sfârşit” în ciuda faptului că am stat fără scrisoare doar o zi şi cu toate că

tu... Dar la ce bun să repet asta, nu-mi vei lua în nume de rău presiunea pe care mă văd silit s-o exercit asupra ta, deoarece vei fi bănuind măcar că dorinţa mea de a avea cu tine o corespondenţă pe cât posibil neîntreruptă nu este motivată de fapt de dragoste, fiindcă aceasta ar trebui să caute să te protejeze totuşi în oboseala ta jalnică din ultimul timp, ci este cauzată de starea mea de nefericire.

Felice, nu vreau răspunsuri la scrisorile mele, vreau să aud de tine, numai de tine, doresc să te văd atât de liniştită ca şi când eu n-aş exista sau aş fi un alt om; ba chiar ar trebui să tremur la gândul că aş putea primi răspunsurile pe care le merită epistolele mele – însă spune-mi, Felice, doar un singur lucru, ca să mă lămuresc de unde are să vină până la urmă decizia, spune-mi: ai înţeles despre ce este vorba în scrisoarea aceea bizară, afectată, neputincioasă, stupidă, pe care ai primit-o joia trecută şi la care m-am referit deja de mai multe ori? La drept vorbind, n-aş avea voie să vorbesc despre nimic altceva; este minunat să mă bucur de nişte răgazuri, să te contemplu şi să uit de mine, dar este o iresponsabilitate.

Nu mă gândisem că eşti la Hanovra. Crezusem că pleci într-acolo abia de la Frankfurt; dacă nu mă-nşel, aşa mi-ai şi scris la un moment dat. Iar sora ta este la Hanovra? Dintr-odată? A trecut toată nenorocirea? Cele 5-6 săptămâni de care ai spus cândva că depinde decizia în legătură cu asta s-au cam scurs. La Hanovra ai locuit la sora ta, nu la hotel?

În ce priveşte grădinăritul meu nu trebuie să te aştepţi să aibă consecinţe prea bune pentru mine. Astăzi a fost a patra zi de muncă. Muşchii sunt, fireşte, cam încordaţi, aspectul general este ceva mai greoi şi poziţia, mai dreaptă, iar asta sporeşte un pic sentimentul propriei valori. Absolut neimportant nu poate fi, bineînţeles, faptul că un corp care, fără a avea o înzestrare naturală deosebită şi în condiţiile în care-şi petrece viaţa la masa de scris sau pe canapea, se lasă în permanenţă atacat şi zguduit, se apucă dintr-odată să atace şi să zguduie el însuşi cu o sapă. Însă limitele unor asemenea efecte pot fi văzute deja, am să-ţi mai scriu despre asta. Acum e şi târziu, aseară am fost la Max şi am zăbovit prea mult lângă doi oameni mulţumiţi[565]. Despre această căsnicie am avut iniţial o părere proastă, dar motivele erorii mele îmi sunt acum cât se poate de clare,

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 11 aprilie 1913, vineri

11.IV.13

Atât de departe suntem acum unul de altul, Felice. Ilustrata pe care, din câte se pare, ai expediat-o încă de miercuri seară, am primit-o abia azi, vineri. Simt astfel de distanţe – nu acum, când sunt total insensibil după ce am citit în *Neue Rundschau* o povestire proastă[566] de Friedrich Huch, ci în rest, de pildă, când am văzut pe masă cartea ta poştală. Nu, eu nu merg mai departe; vezi, aşa se prăbuşeşte uneori totul peste mine. De fapt, voiam doar să-ţi povestesc cum recent am ajuns din întâmplare la ideea că ar fi posibil să trăiesc la Viena. Ce distanţă îngrozitoare m-ar despărţi atunci de tine, din moment ce până şi distanţa faţă de Praga e deja foarte greu de suportat, şi ce loc abandonat undeva, jos, este Viena, deşi acum o jumătate de an era chiar mai aproape de Praga decât de Berlin!

Cartea poştală a fost scrisă probabil la ora 4 şi ai stat în vagonul-restaurant. Ce bine te văd, îţi pot descrie unde-ai stat; dacă direcţia de mers a fost aceasta, îmi imaginez că, văzută din direcţia respectivă, ai stat la ultima sau penultima masă pe dreapta, şi anume la fereastră, cu privirea îndreptată în direcţia de mers. Aş fi putut desena asta, dar atunci ar fi trebuit să las gol scaunul tău şi n-am vrut aşa ceva. Dacă ai susţine că ai stat în altă parte, n-am să te cred. De altfel, acum bag de seamă că trebuie să mă fi înşelat cu siguranţă, întrucât mi-am închipuit că, exceptându-te pe tine, tot vagonul-restaurant este complet gol şi trebuie să fac eforturi să-l văd pe chelnerul care-ţi aduce cartea poştală.

Te-am şi visat de curând, alături de Max şi soţia lui, totul desfăşurându-se absolut bezmetic. Eram împreună la Berlin şi descopeream unul după altul, în mijlocul oraşului, toate lacurile din Grunewald, pe care nu mi le-ai putut arăta deloc în realitate. Poate eram singur când am făcut aceste descoperiri, voiam probabil să vin spre tine, m-am rătăcit cumva din neastâmpăr, nu-mi mai luam ochii de la nişte apariţii ciudate şi nedesluşite de pe un chei, erau de un cenuşiu care bătea spre negru, am cerut lămuriri unui trecător, am aflat că acelea erau lacurile din Grunewald şi că, deşi mă aflam în mijlocul oraşului, eram totuşi foarte departe de tine. Apoi am fost împreună şi la Wannsee, unde nu ţi-a plăcut (această remarcă reală mi-a sunat în urechi tot timpul visului), am intrat pe o poartă cu zăbrele, părea să fie acolo un parc sau un cimitir, şi am trăit multe, însă este prea târziu să ţi le mai povestesc. De asemenea, ar trebui să sfredelesc prea mult în mine, pentru a-mi mai aduce aminte de toate. Noapte bună şi vise mai plăcute!

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 13 aprilie 1913, duminică

13.IV.13

Felice, de miercuri după-amiază eşti în Frankfurt şi abia azi, duminică, aflu asta prin intermediul unei cărţi poştale. Felice, trebuie să-ţi fie deja limpede că aici nu-ţi reproşez nimic; relaţia mea cu tine nu este de natură să lase loc reproşurilor. Numai de ţi-ar fi clar şi celălalt aspect! Câteodată mă gândesc că s-ar putea să începi să mă cunoşti mai exact datorită călătoriei la Frankfurt şi a absenţei mediului în care ai primit primele mele scrisori, apoi datorită faptului că ai posibilitatea să reflectezi mai bine asupra mea şi să citeşti epistolele mele la Frankfurt; dacă lucrurile ar sta astfel, atunci ai avea toate motivele să binecuvântezi această călătorie la Frankfurt. Eu nu mă simt bine; cu risipa de forţe de care am nevoie pentru a mă menţine în viaţă şi a nu-mi pierde minţile aş fi putut construi piramidele.

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 13/14 aprilie 1913, duminică/luni

14.IV.13

De cinci zile, Felice, nu ştiu nimic despre tine. Cum să-ţi scriu aici? Permite-mi deci să te salut doar şi să reţin o clipă mâna ta dragă, fără să-mi trădez gândurile! Cea mai mare parte a duminicii am petrecut-o în pat, aproape fără să dorm, ceea ce ar putea fi îngăduit cel mult şi în mod cu totul excepţional unui tânăr de 17 ani, ca formă de protest împotriva lumii. Şi cu câtă greaţă mi se îmbibă fiecare por al creierului când zac aşa!

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 14 aprilie 1913, luni

Din nou nicio veste te rog, te rog, un cuvânt sincer.

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 14 aprilie 1913, luni

zece fără un sfert seara. 14.IV.13

Sunt nevoit să scriu lângă părinţii mei, care joacă iarăşi cărţi, şi mă simt cam epuizat din cauza unor lucruri obişnuite şi neobişnuite, dar sunt foarte fericit, Felice. „Totul este însă cum a fost” are o

rezonanţă minunată, ce depăşeşte cu mult asprimea care poate să rezide în „te rog, nu-ţi face griji inutile”. Eram la capătul puterilor, aşa cum am fost, ce-i drept, aproape mereu în ultimul timp, numai că acum atârnam deja cu capul înainte. A trebuit să mă întreb: Dar de ce vrea condeiul să dea pe dinafară, Felice, e-ntr-adevăr totul cum a fost, realmente totul? Chiar cum a fost?

De fapt, ar trebui să te miri totuşi că în scrisorile mele apare grija permanentă de a te elibera de mine, însă, dacă asta are să-mi reuşească vreodată, turbez. N-am înţeles de ce mi s-ar cuveni doar o carte poştală din toată săptămâna petrecută la Frankfurt, n-am înţeles cum de vei fi avut aşa de puţin timp, în special dacă-mi amintesc cum mi-ai scris cândva în legătură cu posibilitatea întâlnirii noastre la Frankfurt; vorbeai atunci despre o mulţime de timp liber, excursii în Taunus etc. Cu toate acestea am acceptat faptul că nu-mi scrii, trebuia să se termine aşa, de vreme ce eu eram pe sfârşite. Ieri, când mă aflam la Max, s-a zis în grabă ceva, amestecat cu altceva, tocmai la plecare, dar pe mine, într-un context indiferent, remarca respectivă m-a făcut să mă gândesc că te vei fi întâlnit la Frankfurt, exact în sala de festivităţi de unde ţi-ai datat telegrama, cu o veche cunoştinţă sau chiar cu una nouă, care te reţine. Precis se reunesc acolo delegaţii tuturor firmelor, oameni reprezentativi, bine îmbrăcaţi, puternici, sănătoşi, veseli şi tineri, deci oameni în faţa cărora ar trebui pur şi simplu să mă sinucid prin înjunghiere, dacă aş fi comparat cu ei. Ce era mai firesc, mi-am spus, decât să-ţi placă de unul dintre ei, mai ales că astfel ai fi împlinit rugămintea din nenumăratele mele scrisori; totul ar fi fost rezolvat, aş fi ajuns acolo unde trebuia să fiu şi unde aparent voiam să fiu, adică expulzat din preajma ta, aşa cum merit fiindcă nu te-am ţinut de mâini cum se ţine fiinţa iubită, ci m-am agăţat de picioarele tale şi nu te-am mai lăsat să mergi. Prin urmare, de ce am fost nemulţumit, m-am sculat cu mintea de-a dreptul secată de nesomn şi am respirat pentru prima dată liber, după ce trimisesem telegrama?

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 16 aprilie 1913, miercuri

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 17 aprilie 1913, joi

17.IV.13

Aseară n-am putut să-ţi scriu; am primit scrisoarea ta azi-dimineaţă la birou, iar cartea poştală acum, acasă. Deci, extenuat, răcit şi răguşit, însă la istovirea asta am contribuit şi eu. În ce situaţie voi fi dacă are să se ajungă vreodată la o decontare între noi! Acum, nepoţelul[567] meu a plâns un sfert de ceas din cauza apariţiei înspăimântătoare a croitoresei casei; aşa de distrus îmi par şi eu după aceste câteva zile, chiar dacă la mine nu sunt nici pe departe atâtea de distrus ca în cazul nepotului meu plin de fermitate. Ce n-am obţinut prin scrisoarea mea nu voi obţine nici prin discuţii, asta-i grav. O carte poştală pe zi, aşadar? Biată Felice! Care fereastră a hotelului este a ta? Când am citit scrisoarea ta (şi am respirat adânc doar la sfârşit, pentru a o reciti de la capăt), am crezut că numai tu mă poţi vindeca şi ai să însănătoşeşti totul.

Franz

Către Felice Bauer la Frankfurt pe Main

Praga, 18 aprilie 1913, vineri

18.IV.13

Oare nu te deranjez cu epistolele mele, Felice? Trebuie să te deranjez, nu se poate altfel. Eşti nevoită să te implici total în afaceri, poate că timp de un an de-acum încolo expoziţia este decisivă pentru afacerea ta – şi atunci mai vin şi eu cu alte probleme, care n-au nicio legătură cu asta, şi în special cu văicăreala mea. Ce-i drept, îmi dau seama că acum expoziţia va fi fiind pe sfârşite, cred că pe 20 ar trebui totuşi să se închidă. Atunci m-am simţit copleşit şi am cedat, ar fi trebuit să mă apăr mai bine. Acum, bunăoară, sunt de un calm exemplar, dar nici aşa, desigur, nu-i grozav. Să scriu, Felice! De-aş putea măcar să scriu! Să ai o bucurie din partea mea! Dar nici nu-ndrăznesc să mă duc în pat abia la 11; numai când merg să mă culc la 10 cel mai târziu, nervii mei tociţi se mai calmează ocazional, doar foarte ocazional. Oare voi mai fi în stare să scriu?

Şi din nou intru-n afacerile tale cu probleme ce nu trebuie să te intereseze. Mă opresc.

Franz

Tu cum te întorci la Berlin? Marţi, pe 22, voi fi iarăşi, stupid lucru, la Aussig. N-am putea să ne dăm undeva mâinile sau cel puţin să le întindem unul către altul, pentru a micşora un pic distanţa? Mi-ar face bine din cap până-n picioare.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 aprilie 1913, duminică

20.IV.13

Am stat prea mult în pat, cuprins de cele mai ursuze gânduri şi de o insurmontabilă scârbă faţă de orice pregătire, indispensabilă totuşi, pentru dezbaterea de marţi de la Aussig. Nu ştiu dacă ai primit deja ultima mea scrisoare în care ţi-am scris despre Aussig. Prin urmare, marţi nu ne întâlnim nicicum, dar nu face nimic, numai să pleci odată din Frankfurtul ăla groaznic. Te ţine departe de mine şi mi se pare că nu te opui destul, dar pe urmă am impresia că te opui prea mult. Acum eşti pesemne deja în drum spre Berlin, e şase şi jumătate. Cu toate că ştii că este foarte la îndemână să trimiţi o telegramă, asta rămâne întotdeauna şi fără excepţie doar o idee splendidă. Întinzi mâna din pat şi ţi se dă de citit hârtia aceea, iar preţ de-o clipă eşti scos de o forţă superioară din cercul dezgustător al propriilor gânduri. Dacă aş fi în stare să scriu, Felice! Mă mistuie ca un foc dorinţa asta. De-aş avea destulă libertate şi sănătate mai ales pentru aşa ceva! Cred că n-ai înţeles îndeajuns că scrisul este singura mea posibilitate lăuntrică de a exista. Nici nu-i de mirare, mereu mă exprim greşit, mă trezesc de-abia printre personajele interioare, însă despre asta, adică despre atitudinea mea, nu pot scrie şi vorbi în mod convingător. Nici nu este necesar, cu condiţia să am restul.

Iar acum, când mai sunt trei săptămâni până la Rusalii[568], cine poate fi vesel? Totul va fi bine, spui tu. Dar iau aminte să nu lipsească nimic.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 aprilie 1913, duminică

20.IV.13

Aşadar, acum, duminică seara, înainte de a merge la culcare, nu sunt realmente deloc pregătit pentru dezbaterea de la Aussig, în ciuda faptului că mâine nu prea voi avea timp să mă ocup de aşa ceva şi deşi ar trebui să am ordonate în cap o mie de lucruri în vederea acestei complicate dezbateri, în cazul în care vreau să mă duc acolo cu o mică speranţă de succes sau cel puţin cu o oarecare siguranţă că nu mă voi face de râs. Dar nu pot, şi pace. Da, măcar de-aş ajunge să studiez actele, însă spre a-mi sublinia aversiunea, în faţa acestei munci stau stânci pe care ar trebui mai întâi să le înlătur. Nu pot.

Felice, nu te surprinde că-n scrisorile mele nu te iubesc la drept vorbind, căci atunci ar trebui să mă gândesc doar la tine şi să scriu

despre tine, ci te ador de fapt şi aştept întrucâtva sprijinul şi binecuvântarea ta în cele mai absurde probleme? Altminteri, ce rost să aibă faptul că-ţi scriu, de pildă, despre călătoria la Aussig?

Epistola mea de azi după-amiază va ajunge un pic ruptă, am tras de ea în drum spre gară dintr-o neputincioasă furie că nu pot să-ţi scriu limpede adevărul, nu pot scrie sincer şi clar, oricât aş încerca, şi că nu reuşesc, aşadar, nici măcar prin scris să te reţin şi *să-ţi transmit cumva bătăile inimii mele*, iar în aceste condiţii nici n-am dreptul să sper nimic dincolo de scrisori. Aşa am scris, de exemplu, după-amiază, că mă trezesc numai printre personajele interioare sau ceva asemănător. Fireşte, asta-i fals şi exagerat, şi totuşi adevărat, este singurul adevăr. Dar aşa nu mă fac niciodată înţeles de tine, iar acest fapt mă dezgustă. Şi totuşi, n-am voie să pun condeiul deoparte, ceea ce ar fi cel mai bine, ci trebuie să încerc încontinuu şi să eşuez permanent, iar asta se răsfrânge asupra mea. De aceea am rupt un pic scrisoarea şi ar fi trebuit s-o sfâşii toată şi aşa trebuia să procedez cu orice epistolă, căci, dacă ai primi în mână doar bucăţele din scrisorile mele, ar fi tot una sau chiar mai bine.

Acum pesemne că eşti deja la Berlin, care pentru mine se populează acum din nou şi reocupă în închipuirea mea acel loc respectabil şi aproape sublim pe care-l deţine de vreo jumătate de an.

Franz

În *Berliner Tageblatt* trebuie să fi fost miercuri ceva foarte nostim despre *Contemplaţie*[569]; n-am citit articolul, am aflat de el abia astăzi.

Către Felice Bauer la Berlin

Aussig, 22 aprilie 1913, marţi

Un inginer din instituţia noastră, martor la dezbaterea de azi, în vreme ce eu voi fi un fel de reclamant, stă-n faţa mea şi vrea să mai discute la repezeală o mulţime de chestiuni, dar îi spun că mai întâi trebuie să scriu o carte poştală (el tocmai îmi citeşte ceva), altfel precis va ieşi rău. Sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Aussig, 22 aprilie 1913, marţi

Totuşi, a ieşit rău, deşi nu s-a terminat complet. Ce să fac, nu-i vina mea, să nu te superi din pricina asta! Nici nu prea mă interesează, fiindcă la Praga se găseşte negreşit o scrisoare, iar asta-i esenţialul.

FK

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 aprilie 1913, sâmbătă

26.IV.13

Să nu fi avut timp să-ţi scriu, Felice? Nu, asta nu, nici fizic nu mă simt mai rău decât de obicei. Şi precis n-am intenţionat în mod frivol să te neliniştesc şi nici să renunţ să-ţi scriu, iar să primesc răspunsuri de la tine, nici atât. Dar – te rog, ascultă-mă cu calm – voiam să-ţi las timp să-ţi limpezeşti relaţia cu mine, fiindcă, după veştile pe care mi le dai de la Paşte încoace (scăzând, poate, primele două scrisori), am fost nevoit să cred (Felice, te rog, treci de partea mea măcar pentru o clipă şi priveşte totul aşa cum văd eu) că te mai ţin lângă mine doar în mod artificial, expediind scrisori după scrisori, fără a te lăsa să te dezmeticeşti şi împingându-te să foloseşti la repezeală vorbe vechi, care nu mai au sensul de altădată. Acum eu nu spun nimic definitiv, căci fiecare nouă epistolă pe care o primesc de la tine mă derutează, făcându-mă să-mi reconsider chiar şi cea mai fermă convingere, însă, dacă ar fi aşa, atunci realmente acesta ar fi singurul lucru prin care m-ai fi dezamăgit vreodată sau ai fi putut să mă dezamăgeşti în genere, deoarece de la tine am aşteptat întotdeauna sinceritate, până şi-n cele mai grave situaţii. Nu m-aş fi mirat să mă fi concediat cândva pentru că nu puteai să mă recunoşti imediat, era chiar imposibil, m-am apropiat de tine pur şi simplu din lateral şi a durat o clipă, înainte de a ne întoarce faţa unul către altul. Acum nu cunosc, oricum, decizia ta definitivă; cred însă că o pot bănui măcar din ultimele tale scrisori, numai că nu înţeleg, Felice, faptul că tu însăţi nu vei fi ştiind în ce situaţie te afli. Nu trebuie să crezi că tot ce spun are legătură cu faptul că epistolele tale sunt scurte şi rare; din când în când mi-ai scris şi altădată epistole scurte, iar eu am fost fericit şi mulţumit cu ele. Dar ultimele scrisori sunt altfel. Problemele mele nu mai sunt atât de importante pentru tine, iar ceea ce este şi mai rău e că nu-ţi mai convine să-mi scrii despre tine. Ce să fac atunci? Puteam să nu mai răspund la ultimele scrisori, şi joi mi-am imaginat cum vei fi constatat, răsuflând uşurată dimineaţa, la birou, că în sfârşit n-a sosit nicio scrisoare.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 aprilie 1913, luni

28.IV.13

Nu se poate să mai aştept cu scrisoarea, trebuie să-ţi răspund printre cărţi şi hârtii; tocmai trebuie să scriu o conferinţă despre „organizarea prevenirii accidentelor”[570] şi n-am absolut nimic în

minte. Felice, am vrut deci să te fac să suferi? Să-ţi pricinuiesc dureri? Ţie? Şi totuşi, misiunea mea este numai aceea de a diminua cât pot de mult tot răul care se năpusteşte asupra ta dinspre mine, fără vina mea. Iar acum scrisoarea ta este atât de obosită şi de tristă. Ce se-ntâmplă cu tine? Ce te doare, biata de tine? Sunt eu un nebun fără margini? Crezi că ţi-aş fi scris chiar de la prima bănuială a unei temeri? Am socotit că am o mulţime de dovezi, nu vreau să le enumăr acum. Nici nu e timpul pentru aşa ceva; când am citit scrisoarea ta, am simţit un ghiont, de parcă aş fi fost readus în lume, după ce fusesem multă vreme în afara acesteia.

Eram deja pregătit pentru orice, chiar şi ieri, când n-a sosit nicio scrisoare. Nu mi-e ruşine să spun că eu consider asta drept neajutorare din partea ta, neajutorare într-un alt sens.

acasă

Felice, spune, nu este îngrozitor că ai un necaz, iar eu sunt exclus din această poveste? Nu trebuie să fiu gelos pe necazul ăsta, care nu-ţi mai dă drumul? Dar nici nu l-ai mai amintit în ultimul timp. Aproape uitasem de el. În scrisorile tale ziceai mereu doar „în grabă” şi „iarăşi în grabă”; mă dureau deja ochii când citeam aceste cuvinte.

Şi-apoi umblam pe-aici, fără nicio scrisoare de la tine şi către tine. Şi rezistam. Voi mai fi având energii. Dar mă şi controlam cum trebuie. Deşi nu mi-o spuneam în mod expres, eram mai activ decât de obicei; ar fi fost rău să mă opresc sau să cedez. Îmi închipuiam tot felul de lucruri despre care nici nu vreau să vorbesc. Pot să spun doar că, dacă n-avea să vină nicio scrisoare, eram hotărât să-ţi explic într-o epistolă că există infinite posibilităţi de comunicare umană şi că indiferenţa pe care o manifeşti faţă de mine (în cel mai bun caz, desigur) n-ar constitui un motiv să mă părăseşti de tot. Am putea, voiam să-ţi propun, să ne spunem din nou unul altuia „dumneavoastră”, intenţionam să-ţi trimit înapoi scrisorile cu condiţia ca tu să le păstrezi pe-ale mele – însă de părăsit, n-ar trebui să mă părăseşti din cauza asta. Şi să-mi îngădui totuşi să vin la Berlin de Rusalii şi să te văd, fiindcă această călătorie era un proiect prea sigur, a cărui modificare mi-ar da peste cap toată viaţa. Iar această zi de primire a viitoarei tale cumnate[571], zi care în una dintre ultimele tale scrisori mi s-a părut pomenită tocmai ca un obstacol în calea întâlnirii noastre, ar trebui să aibă bunăvoinţa de a te elibera pentru o jumătate de oră. De altfel, nici nu pricep ce-i cu zilele astea de primire.

Fireşte, deciziile mele n-au fost foarte ferme. Bunăoară, voiam neapărat să-ţi telefonez ieri; e-adevărat, nu ştiam ce are să fie, căci, dacă nu voiai să-mi răspunzi nici măcar epistolar, cu atât mai puţin mi se părea că ai să-mi răspunzi prin viu grai. Cu toate astea ţi-aş fi telefonat. Să-ţi aud glasul într-o după-amiază oarecare! Dar printre

scrisorile tale nu reuşeam s-o găsesc pe cea în care – din câte credeam că-mi pot aminti – notaseşi numărul de telefon. Probabil fusese scris doar pe plic. Dintre numerele de pe scrisoarea comercială nu ştiam însă pe care să-l aleg, poate l-aş fi ales tocmai pe cel al directorului tău.

De altfel, luasem deja o altă decizie şi am renunţat să mai telefonez. Voiam să mă duc seara la Max şi să-l rog să-ţi scrie. Intenţionam să-i arăt ultimele tale trei scrisori, să-i povestesc ce-ţi scrisesem, să-i expun şi o teorie absolut neroadă, pe care mi-o construisem în legătură cu purtarea ta, şi să-l rog să te întrebe ce s-a întâmplat. Mă gândeam că lui i-ai spune totuşi adevărul, faţă de el n-ai simţi nicio oprelişte. El urma să-ţi scrie imediat, iar eu intenţionam să expediez scrisoarea de la gară încă de cu seară. Prin urmare, m-am dus la opt şi jumătate la Max, dar nu era încă nimeni acasă şi m-am plimbat pe stradă un sfert de ceas de colo până colo; însă ei n-au venit şi, chiar dacă ar fi venit atunci, ar fi fost prea târziu pentru rugămintea mea. Aşadar, m-am întors acasă şi, oricât de trist eram ieri-seară în cauza acestui eşec, acum sunt foarte bucuros că te-am scutit de scrisoarea pe care ai fi primit-o azi-dimineaţă de la Max.

Iubito, deci mă accepţi iarăşi? Pentru a nu mai ştiu câta oară? Cu toate acestea trebuie să mărturisesc că eu însumi, cu scrisoarea ta de astăzi în mână, aş ajunge la aceeaşi concluzie în condiţiile în care aş retrăi cele petrecute în ultima lună. Şi totuşi, ştiu că într-o relaţie netulburată lipsa asta de încredere este cel mai mare rău pe care ni-l putem face reciproc. Ştiu asta încă din vremea când, cu luni în urmă, ţi-ai exprimat o suspiciune, ce-i drept, s-a întâmplat numai o dată, dar eu nu mai contenesc de-atunci. Felice! Şi Rusaliile? Nici nu mai îndrăznesc să te sărut, şi nu te voi mai săruta niciodată. Nu sunt vrednic de acest lucru.

Franz

Voi primi joi o vorbă binevoitoare din partea ta? Atunci ar trebui să-mi trimiţi expres scrisoarea. Este sărbătoare[572] şi poşta este distribuită o singură dată. Dar până la ora 12 voi fi la birou.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 şi 30 aprilie 1913, marţi şi miercuri

Este deja târziu. Am fost împreună cu Max, soţia lui şi Weltsch la un spectacol în idiş[573], dar am fugit înainte de final, ca să-ţi mai scriu câteva rânduri. Ce sentiment mă încearcă la gândul că am voie să fac asta! Sentimentul de a fi pe mâini bune alături de tine în faţa acestei lumi îngrozitoare, cu care eu îndrăznesc să mă măsor numai în nopţile când scriu. Astăzi mă gândeam că nici n-ar trebui să ne

plângem când trăim acest dublu sentiment că persoana pe care o iubeşti îţi vrea binele şi că, pe deasupra, mai ai şi posibilitatea de a dispărea în fiecare clipă. Iubito, cum îţi imaginezi vizita de Rusalii? De curând, înainte de a adormi am avut o idee măreaţă[574], dar, deşi măreaţă înainte s-adorm, ea nu poate fi pusă-n practică decât ziua-n amiaza mare. O voi deconspira însă abia după ce-mi vei răspunde la următoarele întrebări: Se cade să-ţi vizitez familia de Rusalii? Cum îţi imaginezi această scenă?

După ce ţi-am creat aceste dificultăţi, mă aşez în pat, destul de liniştit dacă n-ar fi necazul[575] ce pare să te apese în continuare.

Al tău

din 29 spre 30.IV.13

30.IV după-amiază

De dimineaţă luasem cu mine, din grabă (îmi însuşesc cuvântul şi nu ţi-l mai dau înapoi), o altă scrisoare[576], iar acum trebuie s-o trimit expres pe-aceasta. Înainte de asta, îţi mai sărut doar mâna dragă, în ciuda faptului că ieri ea n-a făcut pentru mine nici măcar o trăsătură de condei.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 mai 1913, joi

1.V.13

Nicio scrisoare. Să fi înţeles prost telegrama, deşi am citit-o de-atâtea ori şi am pus-o noaptea sub pernă? Iubito, dincolo de asta, vezi că îţi trimit doar reproşuri, ca un om nesuferit şi nerecunoscător ce sunt. Dar ştii, stând la birou, inima-mi bate de fapt în scrisoarea despre care cred că se află acasă. Şi pe urmă alerg acasă şi nu găsesc nimic, iar odată cu asta s-a rostit sentinţa că mai trebuie să aştept cel puţin o zi şi-o noapte. Nu vreau să te chinuiesc, este vară, nu trebuie să-mi scrii mult, nici nu trebuie să fii neliniştită dacă n-ai reuşit să scrii o dată – bine, haide să stabilim că voi primi o scrisoare de la tine numai o dată pe săptămână, în fiecare duminică, *dar în mod absolut cert*, indiferent dacă te muţi sau eşti la expoziţie[577] sau se produce altă nenorocire în accepţiunea mea; poţi să scrii epistola aceea când ai timp şi chef, însă până la urmă trebuie s-o pui la cutie în fiecare sâmbătă dimineaţă. Vrei să fii atât de drăguţă? Ca să nu mai trebuiască s-aştept, ca timpul să nu se scurgă aşa de încet şi cu atâtea poticneli, pentru că aici ceasurile bat doar când soseşte o scrisoare de la tine. Şi cu capul voi sta mai bine; deşi s-ar zice c-aş fi născocit acum aceste dureri de cap în sprijinul rugăminţii mele, totuşi ele-s reale. Mai bine spus, nu sunt dureri de cap, ci nişte presiuni indescriptibile. Ar trebui să scriu, spune doctorul meu lăuntric. Să scriu, în ciuda faptului că mintea

mea e-atât de nesigură şi că acum o clipă am avut ocazia să-mi dau seama de insuficienţele scrisului meu. Da, nici nu ţi-am scris că luna viitoare îmi va apărea o cărticică (are 47 de pagini), tocmai am în faţă a doua revizuire. Este primul capitol al nefericitului roman[578] şi se intitulează *Fochistul. Un fragment*. Va apărea într-o colecţie ieftină, editată de Wolff şi care se va numi cam ciudat *Der jüngste Tag*, la preţul de 80 de pfenigi volumaşul. În ansamblu, nu prea-mi place, ca orice produs inutil şi artificial dintr-o unitate inexistentă. Dar, în primul rând, am obligaţii faţă de Wolff; în al doilea rând, el m-a cam ademenit să scot la iveală povestirea asta şi, în al treilea rând, a fost atât de amabil să se angajeze să mai publice o dată *Fochistul*, împreună cu povestirea ta[579] şi cu alta[580], într-un volum mai mare. De îndată ce vorbesc despre altceva decât despre tine, mă simt de parcă-s pierdut.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 mai 1913, vineri

2.V.13

Continui să mă-nţelegi greşit, Felice, până şi-n privinţa acestui fleac. Cum oare aş putea fi supărat pe tine când îmi trimiţi o carte poştală atât de binevoitoare? Doar acele scurte fraze, pe care le-am primit în special de la Frankfurt şi care nu conţineau nicio înştiinţare, nicio explicaţie, ci de-abia un salut grăbit, foarte grăbit, şi care păreau să înceapă cu suspinul unei existenţe chinuite şi să se termine cu un oftat de uşurare – aşa păreau (ţie trebuie să mă plâng de toate fiindcă pe tine te iubesc cel mai mult şi deci trebuie să mă plâng şi de tine) –, numai scrisorelele alea m-au mai tulburat astfel.

Acum însă se pare că eşti foarte ocupată cu logodna fratelui tău – nici nu te-am felicitat, dar poate că eşti geloasă pe cumnată, şi atunci nu-i loc de felicitări –, iar asta este foarte trist în perspectiva celor două scurte zile libere de Rusalii. Ce vom face în aceste două zile? Tu trebuie să ştii; eu nu mă mai gândesc atât la cele două zile, cât, mai degrabă, la groaznica perioadă care urmează, când, dacă nu se-ntâmplă mari minuni, n-am să te mai văd pentru foarte multă vreme, afară de cazul în care mergi cu mine în Italia sau măcar pe malul lacului Garda ori chiar în Spania, la unchiul meu[581]. Te rog, Felice, reflectează bine şi repede! În fond, nu ţi-aş fi vorbit despre faptul că vreau să-ţi vizitez părinţii, căci arăt la fel de puţin reprezentativ ca acum două luni şi chiar sunt tot atât de puţin reprezentativ ca atunci, dar mă tem mai mult decât orice că voi sta iarăşi doar câteva clipe împreună cu tine, voi fi la Berlin şi voi sta vreo 5 ore, întins pe canapea, aşteptând un apel telefonic, mereu incert totuşi. În rest, fratelui tău i-aş părea un pic cunoscut. I-ai spus

atunci cine sunt sau cum i-ai explicat întâlnirea? De altfel, acum totul va fi ceva mai bine, pentru că nu mai locuieşti aşa de izolat[582]. Totuşi, gândeşte-te, gândeşte-te bine! Mintea mea refuză s-o facă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 mai 1913, sâmbătă

3.V.13

Acum, când m-am aşezat să-ţi scriu, am zis de unul singur „iubito” şi abia mai târziu am băgat de seamă. De-aş reuşi totuşi să te fac odată să înţelegi ce însemni pentru mine! Iar de aproape pot s-o fac şi mai puţin decât de la depărtare.

După-masă m-am plimbat singur-singurel, am umblat mult, cu mâinile în buzunare, de-a lungul râului. Bine nu mă simţeam; mereu a trebuit să-mi spun că poate mi-a mers la fel de rău întotdeauna, că au acţionat încontinuu aceleaşi năluci, dar capacitatea mea de rezistenţă a fost mult mai mare şi s-a redus în permanenţă, că în curând va ajunge doar o rezistenţă formală şi că până la urmă va trebui să înceteze. Este adevărat, m-am mirat de fiecare dată de fermitatea trupului meu, care s-a dezbărat de toate, aparent din lipsă de înţelegere, însă nu despre aşa ceva era vorba, ci doar despre o fermitate de mult apusă. Acum am stat o oră alături de familie, cu intenţia de a-mi reveni un pic din singurătate, dar nu mi-am revenit.

Punctul terminus al plimbării mele – nu mai fusesem de mulţi ani în acea zonă – a fost o colibă jalnică de pe malul râului. Acoperişul era atât de dărăpănat, încât era sprijinit doar pe-o parte; grădiniţa, îngrijită ceva mai bine, părea să aibă şi un teren bun şi umed. Totuşi, în amintire, ea mi se pare acum ciudat de întunecată; ce-i drept, se află într-o mică depresiune, iar când m-am uitat în ea, era-ntr-adevăr deja întuneric, fiindcă începea o furtună. Deşi în ansamblu nu arăta ispititor, mi-am făcut planuri. Casa nici n-avea cum să fie prea scumpă, aş putea cumpăra totul, să-nalţ o căsuţă rânduită, să reamenajez gradină într-o stare mai bună, să construiesc o scară în jos, către râu – acolo râul este destul de lat, iar spre celălalt mal există o perspectivă largă – şi jos aş putea să leg o barcă; pe scurt, poate că aş trăi mult mai tihnit şi mai mulţumit decât în oraş, cu care am o legătură foarte bună graţie tramvaiului electric. (Numai o fabrică de ciment, situată în apropiere şi care scoate mult fum, m-ar putea face să mă răzgândesc.) Aceste reflecţii au constituit singura pauză ce mi-a adus o mângâiere în timpul plimbării.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 mai 1913, duminică

4 mai 1913

De ce scrisorile pe care ţi le adresez n-au efecte mai puternice asupra mea, de ce nu calmează ele atacurile de panică pe care le am uneori, când mă gândesc că eşti atât de departe, şi care acum, înainte de călătoria la Berlin, sunt şi mai insuportabile decât de obicei, căci ce va urma după aceste Rusalii?

Să vă fac deci o vizită? Atunci, răspunde-mi din timp la următoarele întrebări: Care este numărul vostru de telefon? În cartea de telefon nu este încă trecut[583]. Trebuie să port un costum negru sau este suficient să vin ca un musafir ocazional, într-un obişnuit costum de vară? Aş prefera ultima variantă sau, mai bine zis, prima ar fi aproape imposibilă pentru mine. Să-i aduc flori mamei tale? Ce fel de flori?

Voi locui din nou la Askanischer Hof. Poate sosesc tot la ora 11, dar fără a mai pune la socoteală faptul că asta-i incert (am mult de lucru la birou şi este o muncă pe care sunt în stare s-o fac din ce în ce mai puţin, altcineva ar scoate-o la capăt cu uşurinţă), chiar te implor să nici nu te gândeşti să vii să mă iei. Ajung întotdeauna într-o stare groaznică şi nu vei dori ca-n mijlocul gării să-ţi cad în braţe din cauza nesiguranţei, zăpăcelii, oboselii, disperării şi dragostei. Deci te rog să nu te gândeşti la aşa ceva!

Scrii că de Rusalii, dimineaţa se fac primiri; prin urmare, şi luni. Asta-i rău. Iar luni seară mă şi-ntorc. Nu pot rămâne mai mult.

Pe scurt, „măreaţa” mea idee constă în următoarele: dacă eşti de acord, îi voi spune tatălui tău mai întâi tot ce n-am putut rosti până acum în faţa ta şi apoi tot ce ţi-am spus şi ţi-am scris deja, fără ca tu să fi pus destul la inimă cuvintele mele. Acesta-i planul meu. Este el realizabil, în măsură în care te cunoşti, îl cunoşti pe tatăl tău şi mă ştii pe mine? Ieri, cu un prilej oarecare, Felix mi-a spus c-aş avea nevoie de un curator. Nu este o idee rea – aş avea nevoie de unul în sens obişnuit şi în cea mai mare măsură, dacă nu este deja prea târziu.

Franz

Răspunde-mi, te rog, la toate întrebările! Ai primit vineri două scrisori de la mine? Nu mi-ai răspuns la propunere[584].

Nu mai umezi creionul chimic cu buzele, ca la penultima scrisoare!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 mai 1913, miercuri

7.V.13

Chinuită şi zdrobită mai este această Felice *şi pentru ce*! Cunoşti tânguirile mele în legătură cu asta, nu le mai repet.

Duminică dimineaţă deci n-am să te văd, Felice? Doar să-ţi aud glasul? O bucurie, ce-i drept, care-mi poate umple o dimineaţă. De-aş avea însă mai mult decât două dimineţi! Nu crezi totuşi că ar fi cam bizar să vin pentru ziua de primire? Sunt străin, nu cunosc nici gazdele[585], nici musafirii, adresez felicitări pentru logodna unei perechi pe care o cunosc abia în momentul felicitării – totuşi, în principiu, n-aş avea nimic împotrivă, întrucât, cu siguranţă, nici în situaţii normale nu fac faţă mai bine, din contră. Prin urmare, dacă pot veni din punctul de vedere al celor adunaţi acolo, precis este posibil şi din parte-mi deoarece te voi vedea o clipă mai mult, iar asta-mi este de-ajuns pentru asemenea justificări. Dar, dacă n-aş reuşi să te văd nici acolo, fiindcă ai fi trasă-ncoace şi-ncolo de atâţia oameni – lucru care e-ntr-adevăr probabil –, atunci renunţ foarte bucuros la această vizită, mai ales că nu-mi pot imagina că totul are să se desfăşoare fără mici neplăceri în ceea ce te priveşte. Pentru că menţionezi totuşi posibilitatea acestei vizite... dar nu, nu te-ai gândit bine, iar corespondenţa transoceanică de pe biroul tău te-a indus în eroare. Însă mi-ai scris odată că te-aş putea însoţi la familia Heilborn (sunt patru la număr?) şi că acesta ar fi deci cel mai bun lucru de făcut; pentru asta te rog.

Fireşte, îmi poţi telefona când vrei; precis nici nu vei putea mai înainte de 9, iar de la 9 încolo sunt pregătit; însă dacă vrei să-mi dai telefon dimineaţa la 7, de pildă, nu trebuie decât să-mi scrii şi voi sta la 7 în cabina telefonică precum un soldat în ghereta de pază. Dar aş dori să ştiu, pentru orice eventualitate, numărul tău de telefon.

Desigur, istorisirile mele destinate tatălui tău n-au fost altceva decât o idee irealizabilă, un vis.

Singurul meu motiv de îngrijorare este că tocmai din cauza eventualei mele vizite la părinţii tăi voi avea parte de tine mai puţin decât dacă aş veni numai la tine.

Franz

În privinţa scrisorii pe care poate că mi-ai hărăzit-o pentru sâmbătă, te rog să mi-o trimiţi la birou, voi sta acolo toată dimineaţa; acasă mi-ar sosi abia duminică.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 mai 1913, joi

8.V.13

Scrisorile către tine, Felice, îmi vor fi folosind în orice direcţie posibilă; bunăoară, scriindu-ţi această epistolă, îmi va trece supărarea că tocmai am spart frumoasa mea oglindă de bărbierit.

Nu voiam să te pedepsesc, Felice, mai ales că n-am destulă fantezie ca să-mi imaginez că, nescriindu-ţi, te pot pedepsi; încă nu ţi-am scris multe epistole îmbucurătoare şi, chiar dacă-mi mai scapă vreuna neplăcută, ea nu reprezintă realmente o pedeapsă. Mai degrabă, nu ţi-am scris fiindcă am descoperit că o parte a insuportabilei aşteptări zadarnice a scrisorii tale rezidă în faptul că am impresia că s-a produs o ruptură dacă eu ţi-am scris şi n-am primit răspuns; în locul scrisorii, străbate văzduhul încoace pur şi simplu un strigăt: „Destul, ajunge!”, pe când, dacă nu scriu nici eu, totul rămâne într-un bun, vechi şi frumos echilibru, şi-atunci, într-un mod trist de-a dreptul, nu mai soseşte nicio veste. Şi pentru că acum sunt la fel de sensibil şi de moale ca o femeie, iar presiunile din cap nu încetează de parcă ferecătura ar fi prea strâmtă, m-am protejat şi n-am scris. A fost nedrept şi nici n-a fost de mare ajutor.

De ce e mereu atât de mult de lucru la firmă? Oare nu s-au săturat deja de dictafoane clienţii din Leipzig şi Frankfurt?

Astăzi, când m-am întors acasă de la birou (un coleg pe cât de drăguţ, pe atât de amuzant[586] îşi pusese pardesiul doar pe umeri, iar eu l-am tras de o mânecă liberă, străbătând în pas alergător întregul Corso), am văzut o fată care, prinsă cu totul într-o discuţie, râdea cu o figură deschisă, prietenoasă şi odihnită; râsul ei semăna aşa de mult cu al tău, încât am fost pe punctul să-l iau drept un salut din parte-ţi. De altfel, în lume există atâtea asemănări, iar asta îţi dă un sentiment de linişte, dar te şi instigă să le cauţi.

Felice, vezi că tu confunzi familiile! La voi se joacă 66; la noi, un cu totul alt joc: *Franzefuß*. De altfel, el se număra printre necazurile cele mai neînsemnate; până la urmă, părinţii mei îndură totuşi mai multe de la mine decât eu de la ei; numai că ei sunt în stare să reziste mai mult.

Azi, de pildă, mă simt iarăşi absolut mizerabil. Dacă nu intru în Berlin într-o formă mai bună, haide!... trebuie să recunoşti că mă pricep să mă fac ademenitor.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 mai 1913, sâmbătă

O plăcută dimineaţă de duminică, Felice! Urarea pleacă din Praga şi va fi confirmată la Berlin.[587]

Franz

Te voi vedea însă singură? De n-ar şti nimeni acest lucru!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12/13 mai 1913, luni/marţi

12 spre 13.V.13

Tocmai am ajuns[588], Felice; aşadar, este destul de târziu, dar trebuie să-ţi scriu, nu mă gândesc decât la tine, tot ce am văzut în timpul călătoriei a avut legătură cu tine şi impresia produsă de orice lucru s-a definit în funcţie de bunăvoinţa sau ostilitatea acestei relaţii. Mai avem atâtea de discutat amândoi, Felice! Îmi vâjâie capul. Totuşi, numai călătoria ne edifică sub acest aspect ce nu poate fi cunoscut decât dacă suntem de faţă. Ştii că de fapt acum sunt foarte încrezător? Mai avem de dezbătut probleme îngrozitoare. De-am fi măcar sub cerul liber! Doar ştii că te conduc mereu pe drumuri urâte, chiar dacă-n apropiere este un lac frumos. De toate astea este vinovată numai ora târzie din noapte? Când îmi făceam geamantanul la Berlin, aveam în minte alt text. „Nu pot trăi fără ea, dar nici cu ea”, îmi spuneam aruncând în valiză lucrurile unul după altul, şi ceva era pe punctul de a-mi exploda în piept.

Să nu crezi însă că acum voi mai analiza asta. Este exact ora unu. Doar mâna dragă o mai trag spre mine în gând. Ele au fost cele două degete cu care ai jurat ridicându-le când liftul a luat-o în sus?

Franz

O rugăminte. Rugămintea unui biet om care nu suportă incertitudinea. Dacă vrei să-mi scrii mai mult decât o dată pe săptămână, trimite-mi, de exemplu, o scrisoare care să sosească miercurea şi încă una duminica. Da?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 mai 1913, marţi

13.V.13

Cine poate şti dacă mâine voi căpăta o scrisoare şi cum ai primit, iubită, iubită Felice, nebunia pe care eu voi fi reprezentat-o pentru tine în cele două zile petrecute la Berlin? Nici nu ştii, Felice, nici nu ştii ce mă leagă şi mă transformă în cel mai nefericit om, deşi par să fiu atât de aproape de tine, singurul meu ţel de pe pământ. Ah, Doamne, aş vrea ca tu să nu fi fost pe lume, ci numai în mine, sau, mai bine zis, ca eu să nu fi fost pe lume, ci numai în tine; am sentimentul că unul dintre noi este în plus aici, separarea în două persoane este insuportabilă. Atunci, Felice, de ce nu te iau imediat lângă mine, cel puţin atât de aproape cât ne permite spaţiul? De ce,

în loc să fac asta, mă ploconesc la pământul din pădure, ca animalele de care tu te temi? Totuşi, nu fără temei, nu-i aşa? Dar pe de altă parte, nici nu sunt un prinţ fermecat, chiar dacă prinţii fermecaţi se ascund de obicei în orori de felul ăsta; ar fi minunat şi poate chiar mai bine să fiu pur şi simplu un om suportabil şi fermecat. Ai fi mulţumită, nu?

Dar dacă, în ce mă priveşte, trebuie să lupt cu asemenea lucruri greu de transpus în grai omenesc – şi de săptămâni în şir nu mi-a mai rămas niciun pic de putere pe care s-o folosesc la altceva –, ce să fac atunci când nu mă simt sigur de tine şi mă induci în eroare? Mi-e teribil de uşor să te-nţeleg când renunţi suspinând; în locul tău, eu aş fugi la celălalt capăt al lumii, dar tu nu eşti eu, fiinţa ta înseamnă acţiune, eşti activă, gândeşti repede, observi totul, te-am văzut acasă (cum ai ridicat deodată capul la o remarcă!), te-am văzut printre străini la Praga, mereu interesată de ceva şi totuşi sigură – însă în faţa mea te moleşeşti, priveşti în lături sau în iarbă, suporţi resemnată vorbele mele neroade şi tăcerea mea mult mai justificată, nu vrei să afli nimic serios despre mine, suferi, suferi şi-atât... Felice, cum mi-a fost când m-am despărţit de tine? Crezi că eu nu simt ce simţi tu? Crezi că atunci mă mai interesează viaţa mea?

Atunci când Max a fost la Berlin şi a vorbit cu tine la telefon, tu trebuie să fi fost într-adevăr foarte veselă şi încrezătoare şi vei fi râs mult, ceea ce îmi pot imagina foarte bine; dar, printre altele, vei fi spus: „Nu ştiu cum vine asta, el îmi scrie destul de mult, însă scrisorile lui n-au niciun sens; nu ştiu despre ce este vorba, nu ne-am apropiat unul de altul şi deocamdată nu există nicio perspectivă”. Atunci era însă chiar perioada de început şi într-un asemenea moment te apropii totuşi cu paşi uriaşi pentru că între cei doi există încă distanţe mari şi evidente, accesibile fiecăruia. Cu toate acestea, tu ai gândit aşa chiar de-atunci, în vreme ce eu mă bucuram, în taină, peste măsură, că m-am apropiat atât de mult, din câteva salturi, de persoana adorată. Ai mai putea gândi şi astăzi cum ai vorbit atunci? Privirea şi tăcerea ta, cuvintele tale caută s-o dovedească, dar aproape toate celelalte aspecte te contrazic. Însă prima variantă este mai clară. Cum să mă descurc? Când sunt aşa de resemnat, am voie să-ţi ating măcar vârful degetelor? Al tău (să fiu măcar anonim, să dispar complet, rămânând numai al tău),

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 mai 1913, joi

15.V.13

Unde-i Eberswalde?[589] Este departe de Berlin? Primiseşi deja recomandata mea când mi-ai scris cărţile poştale? (Le am, fireşte, pe toate, fiindcă de la gară m-am dus direct la birou, ca să văd dacă a sosit ceva; în timpul călătoriei[590], de la primul pas pe care l-am făcut în afara casei, la 5 dimineaţa, am tot aşteptat acest moment; a fost foarte drăguţ din partea ta să-mi trimiţi două cărţi poştale – însă cred că între noi nu mai încap mulţumiri suplimentare.) Dar aceste cărţi poştale nu constituie, desigur, răspunsul la acea scrisoare, răspunsul urmează să-l primesc, Felice, nu-i aşa? Te rog mult să faci asta. E-atât de important să-mi răspunzi la scrisoare, trebuie să înţelegi totuşi acest lucru, iubito, iubito! Altfel, imaginea mea despre tine se destramă. Bine, îmi vei răspunde, nu mai vorbesc despre aşa ceva.

Cum se simte familia ta? Mi-a produs o impresie foarte încâlcită, poate din cauză că familia ta mi-a oferit în foarte mare măsură imaginea unei depline resemnări în ceea ce mă priveşte. M-am simţit aşa de mic şi toţi stăteau ca nişte uriaşi în jurul meu, având o mină atât de fatalistă (exceptând-o pe sora ta Erna, de care m-am simţit de îndată apropiat). Toate acestea au corespuns împrejurărilor: erai a lor şi de aceea ei erau mari, nu erai a mea şi de aceea eu eram mic, dar aşa vedeam lucrurile numai *eu*, nu şi ei. Cum ajunseseră la acest comportament, care-i domina în ciuda oricărei amabilităţi şi ospitalităţi? Voi fi făcut asupra lor o impresie foarte urâtă, nici nu vreau să ştiu despre asta; doar ce a spus sora ta Erna aş dori să ştiu, chiar dacă a fost foarte critică sau maliţioasă. Vrei să-mi spui ce-a zis?

Franz

Am acum la îndemână vechea recenzie a lui Max[591], şi-o trimit suspinând. Compară, fă comparaţii!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 mai 1913, vineri

Ascultă, iubito! Nu te abate din drumul pe care îmi ieşi în întâmpinare! Dar, dacă trebuie s-o faci, du-te înapoi! Spune-mi, simţi cât te iubesc, simţi acest lucru, în pofida întregii situaţii care mă ascunde acum de tine – şi la Berlin mai mult decât de la distanţă? Asta-mi înăbuşă vorbele-n gât şi-mi inundă literele pe care vreau să le scriu.

Franz

N-am primit nicio epistolă, poate pentru că este sărbătoare[592].

Vineri seara. Zilele pe care le petrec aici, departe de tine, le pot confunda uşor[593], n-au niciun sens pentru mine. Mă simt de parcă întreaga lume s-ar fi prăbuşit în tine. Iubeşte-mă un pic, Felice! Dragostea pe care mi-o acorzi este singurul sânge ce-mi străbate inima.

Când se-ntoarce tatăl tău? Mă gândesc mult la scrisoarea în urma căreia el va avea o reacţie negativă, aidoma oricărui lucru la care caut să ajung cu ajutorul gândirii; „negativă” înseamnă un amestec prost între ceea ce e clar şi ceea ce este neclar. Totuşi, momentan nu există nimic mai important pentru mine. Voi scrie epistola aceea astfel încât s-o poţi citi; ţi-o trimit mai întâi ţie, ca s-o judeci. Când vine deci tatăl tău şi care este momentul cel mai potrivit?

Dar până şi asta-şi pierde importanţa în faţa scrisorii pe care sper s-o găsesc chiar mâine-dimineaţă la birou.

Al tău, F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 mai 1913, duminică

18.V.13

Iubita mea Felice, are vreun rost să suport în continuare chinul nelămuririi (vorbesc din punctul meu de vedere) numai pentru că el conţine undeva o măruntă şi absurdă consolare, ce dispare încă din prima clipă? Nu mai aştept să se întoarcă tatăl tău, îţi scriu, poate chiar în seara asta, şi-ţi trimit epistola mâine, ca s-o examinezi, iar pe urmă i-o trimit tatălui tău la Berlin sau indiferent unde-i acum. Nu va fi o scrisoare al cărei răspuns să depindă de nişte toane şi de locul unde-a fost scris. N-are niciun rost să mai aştept.

Totuşi, poate are vreun rost, însă nu vreau să-l ştiu. Iubito, trebuie şi pot „să cred orbeşte” în tine, cu siguranţă. Dar ştii dacă tu poţi avea încredere-n tine? Dacă poţi avea încredere în tine din perspectiva a tot ce te-aşteaptă? Iar dacă bănuieşti măcar acest lucru, nu eşti liberă. Nu ştii ce te leagă de mine. Şi-apoi nu eşti „o copilă nătângă” (nu cunosc pe nimeni faţă de care să mă simt mai prejos decât faţă de tine, când sunt în preajma ta); natura însăşi te susţine. Dar îmi vei mai scrie despre asta (*reţin această promisiune!*) şi în fond, sunt în stare să mă las convins de cea mai uşoară clătinare a ta din cap.

Există o obiecţie teribilă faţă de multe reprezentări legate de fericirea viitoare; ele sunt, zice-se, posibilităţile inimaginabile. Aşa cum credem că avem dreptul să dovedim existenţa lui Dumnezeu pe baza conceptului nostru de Dumnezeu, tot astfel putem s-o respingem pornind de la absenţa conceptului respectiv. Dacă te-aş fi cunoscut măcar acum 8 sau 10 ani (trecutul este pe cât de cert, pe atât de iremediabil pierdut), ce fericiţi am fi azi, fără nişte

subterfugii lamentabile, fără aceste suspine şi tăceri dezolate! Dar, în loc de asta, m-am întâlnit cu fete – sunt ani de-atunci –, fete de care m-am îndrăgostit uşor, alături de care m-am amuzat şi pe care le-am părăsit cu şi mai multă uşurinţă sau de care m-am văzut părăsit, fără a simţi vreo urmă de durere. (Numărul lor pare aşa de mare doar pentru că nu le spun pe nume şi fiindcă totul a trecut de-atâta vreme.) De iubit astfel încât să mă cutremur din tot sufletul am iubit, poate, o singură femeie, acum şapte sau opt ani. De atunci încoace, fără ca între timp să mai am relaţii, am fost aproape complet detaşat de orice şi m-am limitat din ce în ce mai mult la mine însumi; starea fizică deplorabilă, care a premers sau a urmat – cum să spun? – disoluţiei mele, mi-a dat aici o mână de ajutor, lăsându-mă să mă afund în continuare, iar acum, când eram aproape de final, te-am întâlnit.

Franz

(*anexat*)

Astăzi am găsit următoarea scrisoare mai veche, adresată ţie în vremuri mai fericite sau mai nefericite[594]. Ce-i spui? Răspunde-mi cum mi-ai fi răspuns atunci.

Franz

18.V.13

Draga mea domnişoară, mă opresc din scris la douăsprezece şi jumătate noaptea doar pentru a mă prinde o clipă de dumneavoastră. N-o fac pentru că aş avea nevoie de asta în clipa de faţă, mă simt chiar destul de puternic; altminteri, nici n-aş fi putut întrerupe lucrul. Numai că tremur din tot corpul, aşa cum lumina a făcut să tremure ecranul în primele zile ale cinematografiei, dacă vă amintiţi de acest moment. Sunt prea fericit şi sufăr prea mult de mai bine de-o săptămână. De câteva nopţi, copiez la indigo prima jumătate, iar la a doua mă pierd în visare. Peste zi, serviciul şi tot ce se mai poate, şi făptură mea jalnică, lipsită de vlagă. Cui altcuiva să mă plâng decât dumneavoastră, care sunteţi atât de calmă, dacă aşa m-aş simţi mai bine acum?

Al dumneavoastră,

Franz K.

Pentru că în nopţile astea devin superstiţios şi supraestimez puterea celor aşternute odinioară pe hârtie, văzând cum se multiplică la nesfârşit greşeala scrisă, mai spun că mi-aş atenua doar nenorocirea, nu şi fericirea, pentru numele lui Dumnezeu! Dar dacă nu merge altfel, atunci să rămână cum este! Ce efect are asupra mea imaginea dumneavoastră, chiar şi de la distanţă!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 mai 1913, vineri

23.V.13

Draga mea Felice, iubito, iată că nu ţi-am răspuns imediat la o scrisoare. Chiar ai crezut asta? Este într-adevăr posibil? Nu, nu este, căci bucuria generată de o scrisoare de la tine e-atât de mare, încât nu pot să mă stăpânesc şi-ţi răspund de îndată, deşi lucrurile-mi merg atât de prost şi poate că mai raţional ar fi să nu-ţi scriu. Gândeşte-te însă, epistola pe care ai expediat-o duminică seara a ajuns abia astăzi, vineri, în mâinile mele. O ştampilă a poştei arată că ea a fost la Viena. În vreme ce eu mă chinuiam aici, scrisoarea asta s-a plimbat la Viena, din nepriceperea unui funcţionar, şi apoi s-a întors încet. Iar eu socoteam în aceste zile lungi: Felice nu-mi răspunde la o scrisoare principială, nu-mi răspunde la întrebări din pricina epistolei către tatăl ei; nu-mi scrie duminică, luni, marţi, pleacă la Hanovra, fără ca eu să aflu câtuşi de puţin scopul acestei călătorii, nu-mi comunică adresa de la Hanovra, deci nu vrea să mai audă de mine în timpul călătoriei, nu-mi scrie până la urmă niciun cuvânt despre drumul ăsta – ei bine, atunci nici eu nu puteam să-ţi scriu, mai ales că am primit abia astăzi epistola care a schimbat, din fericire, cele mai negre supoziţii. N-a fost o perioadă grozavă, mereu a trebuit să-mi spun că eşti crudă cu mine, fără intenţie, iar la asemenea proporţii cruzimea fără intenţie reprezintă totuşi cea mai mare deznădejde.

Dar acum nu mai este aşa, Felice, totul are să fie bine, trebuie să fie bine. Scrisoarea către tatăl tău nu-i încă gata, adică a fost gata de mai multe ori, însă de fiecare dată a fost inutilizabilă. Ea trebuie să fie foarte scurtă şi clară, ceea ce nu este uşor. Nu vreau să mă ascund în spatele tatălui tău, trebuie negreşit să citeşti scrisoarea în prealabil. Însă trebuie s-o scriu din următorul motiv: Există pentru mine obstacole pe care le cunoşti într-o oarecare măsură, dar nu le iei destul de în serios şi pe care tu nu le-ai socoti suficient de serioase nici dacă le-ai cunoaşte în totalitate. Nimeni din jurul meu nu le consideră destul de serioase sau nu le ia în serios de dragul meu. Situaţia asta s-a repetat deja foarte frecvent: de vreo 10 ani mă simt tot mai puţin sănătos, îmi lipseşte senzaţia de bine pe care ţi-o dă sănătatea, tihna pe care ţi-o asigură un trup ce te ascultă în orice privinţă, chiar fără o continuă supraveghere şi îngrijire a corpului truditor, acest sentiment de mulţumire care stârneşte permanenta voioşie şi în primul rând spontaneitatea majorităţii oamenilor. Şi asta îmi lipseşte în absolut orice manifestare a vieţii. Iar această absenţă nu rezidă, eventual, într-o boală anume, pe care să o fi avut cândva; dimpotrivă, după bolile copilăriei probabil că nici n-am mai fost bolnav de-a dreptul, astfel încât să zac la pat din cauza lor, sau cel puţin nu-mi pot aminti deloc de o asemenea

boală. Această situaţie tristă este însă reală; ea se manifestă aproape în fiecare clipă, pare suportabilă de la distanţă, poate fi trecută cu vederea la întâlnirile ocazionale cu prietenii, iar în familie nu ajunge să se impună, la drept vorbind, printr-o tăcere mormântală. Dar în cea mai nemijlocită comuniune? Aşa cum această situaţie mă împiedică să vorbesc cu dezinvoltură, să mănânc şi să dorm firesc, ea mă stânjeneşte în orice manifestare spontană. Astfel încât nici n-aş şti de ce să nu mă tem, apelând la o justificare empirică. Spune, cum să vreau – pe deplin conştient şi fără multă discuţie – să pun în sarcina celei mai iubite persoane ceva de care caut să-i protejez până şi pe oamenii care-mi sunt indiferenţi, chiar dacă este vorba despre întâlniri limitate din punct de vedere temporal şi afectiv, pe când în acest caz totul ar fi nelimitat? Pot eu să-ţi cer fără ocolişuri să consimţi la o discuţie care deja mă arde fiindcă am trecut-o prea mult sub tăcere? Cum să fac una ca asta? Şi am eu oare dreptul să mă mulţumesc să-ţi cer aşa ceva văzându-te atât de schimbată când eşti cu mine (fără ca această metamorfoză să poată fi interpretată în favoarea mea, ci mai degrabă spre ruşinea mea), văzând cum te cuprinde o nepăsare lipsită de vlagă tocmai pe tine, o fată altminteri mândră, sigură de sine şi care gândeşte repede, şi câtă vreme, aflat în această dispoziţie, când simt în mine măcar o vagă responsabilitate, nu pot în niciun caz să solicit sau să accept din partea ta o decizie asupra destinului meu, darămite asupra destinului tău? Cum m-a descurajat această scindare acolo, în Grunewald, ca şi pe tine, de altfel: să avem voie să spunem totul şi să nu putem spune nimic. Din toate acestea rezultă: nu pot purta răspunderea, căci o consider prea mare, iar tu nu poţi fiindcă de-abia o vezi. Fireşte, este o minune că-mi vrei binele. De exemplu, dacă există un asemenea miracol, de ce nu s-ar număra şi însănătoşirea mea printre minunile pe care le-ar avea drept consecinţă comuniunea cu tine? Această speranţă nu este atât de mică încât să nu diminueze responsabilitatea, dar, în ansamblul ei, responsabilitatea este prea mare şi aşa rămâne.

De aceea vreau să-i scriu acum tatălui tău. De la părinţii sau prietenii mei n-aş primi un sfat mulţumitor. Ei se gândesc prea puţin la tine şi m-ar sfătui doar ceea ce vreau într-un mod destul de evident; mai degrabă, nu m-ar sfătui să port întreaga răspundere; asta m-ar sfătui (chiar dacă eu n-o spun, pentru mine contează ceea ce vreau să aud) şi înaintea tuturor, maică-mea, cu miopia ei limitată numai la mine şi la clipa de faţă. Ea nu ştie nimic, iar dacă ştie, nu înţelege din cauza mândriei şi a dragostei materne; de la ea nu pot cere niciun sfat. Doar tatăl tău mă poate sfătui; în această privinţă, vizita mea a fost foarte utilă fiindcă nici cea mai măruntă şi bună prejudecată nu va influenţa sfatul său, deviindu-l în favoarea mea. Am să-i spun ceea ce-ţi zic ţie acum, numai că într-un mod mai

clar, iar în caz că n-are să mă respingă cu totul, îl voi ruga să-mi recomande un medic de încredere, care să mă consulte[595] – fapt ce sună cam ciudat şi constituie chiar un paliativ jalnic la mare ananghie.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23/24 mai 1913, vineri/sâmbătă

S-a făcut atât de târziu pentru că am fost ocupat cu ultima carte a lui Max, *Menajul femeilor*; ţi-o voi trimite în zilele următoare. Conţine şi povestirea *Din şcoala de croitorie*, din care eu nu ştiam decât începutul şi pe care am citit-o acum până la sfârşit, fără să ţin seama de trecerea timpului şi de insomnia mea.

Iubito, cum se face însă că n-am primit de-atâta vreme nicio veste de la tine? Dacă ai şti cum am sorbit tot ce-mi doream din cuvântul „profunde”, scris în telegrama ta, în ciuda faptului că nu era decât o vorbă formală. Să te fi jignit cu ceva în ultima scrisoare? Nu prea pot să cred asta, deoarece, în pofida faptului că e stupid şi pare afectat să vorbesc într-un mod atât de general despre lucruri de mult apuse, ne cunoaştem totuşi într-atât încât vei fi ştiind că, dizolvând acea mulţime de vorbe într-o povestire normală, niciun cuvânt nu te-ar putea jigni.

Să nu fi ieşit bine călătoria?[596] Dar n-am primit măcar o carte poştală, iar acasă, unde te-ai întors încă de vineri şi unde este imposibil ca ai tăi să-şi fi făcut atâtea griji pentru tine cum mi-am făcut eu, ai scris cu siguranţă.

Niciun reproş în plus, draga mea Felice, numai să nu fii niciodată supărată pe mine! Motive poate că există, dar niciodată o vină. Nici nu-ţi vine să crezi ce fel de om aş putea deveni eu dacă ai vrea tu. De te-aş ţine de mână cu-adevărat, aşa cum simt că mă călăuzeşte lăuntric mâna ta!

Franz

Am voie să transmit salutări mamei, fratelui şi surorilor tale? Spune-i mamei tale: călătoria[597] a avut sens şi scop, dar nu şi omul care s-o facă.

din 23 spre 24.V.13

Ai primit totuşi scrisoarea mea trimisă expres?

„Înştiinţată domnişoară B.”[598] este minunată, trimite-mi însă mai des câte ceva de la serviciu!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 mai 1913, duminică

25.V

Pentru numele lui Dumnezeu, oare de ce nu-mi scrii? De-o săptămână, niciun cuvânt. Asta-i totuşi îngrozitor.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 mai 1913, marţi

27.V.13

Ăsta-i deci sfârşitul, Felice, cu această tăcere mă concediezi şi pui capăt speranţei mele în singura fericire care este posibilă pentru mine pe-acest pământ. Dar de ce această tăcere îngrozitoare, de ce nicio vorbă sinceră, de ce te tot chinuieşti cu mine în mod vizibil, groaznic de vizibil, de câteva săptămâni? Asta nu mai este milă din partea ta, căci atunci aş fi pentru tine cel mai străin dintre oameni. Ar fi trebuit totuşi să vezi că această incertitudine mă face să sufăr atât de mult, încât uneori îmi pierd cumpătul. Şi oricum, ceea ce se sfârşeşte într-o asemenea tăcere nu poate fi milă. Natura-şi urmează cursul, în cazul ăsta nu mă poate ajuta nimic; cu cât te-am cunoscut mai bine, cu atât te-am iubit mai mult; cu cât m-ai cunoscut mai bine, cu atât ţi-am devenit mai nesuferit. Totuşi, dacă ai fi înţeles asta, mi-ai fi vorbit deschis, n-ai fi aşteptat până ce nu mai poţi şi nu mai eşti în stare să te stăpâneşti, pentru a-mi scrie măcar un cuvânt despre o călătorie de cinci zile[599], pentru a-mi răspunde măcar printr-un rând la scrisorile în care te rog să iei o decizie şi pentru a mă consola într-un fel fiindcă sunt nefericit că n-am mai auzit nimic despre tine de-atâta vreme. Chiar şi ieri, când te-am chemat la telefon şi n-am înţeles decât foarte puţin, ce-i drept, căci, de fericire că-ţi aud vocea, îmi vâjâiau prea tare urechile, mi-ai spus că mi-ai scris duminică seara şi că voi primi acasă scrisoarea, cel mai târziu astăzi, marţi. Nu, n-am primit, nu mi-ai scris nici duminică, nici măcar luni după convorbirea telefonică, nu poţi să-mi scrii, dar nici să-mi spui că nu poţi scrie. Când mă gândesc acum că singurul lucru pe care ai avut să mi-l spui din proprie iniţiativă ieri a fost întrebarea cum mă simt, îmi ies realmente din minţi. Aşa nu mai pot trăi mult. Probabil că nu mai trebuie să-ţi solicit asta, dar te rog totuşi în mod expres să nu-mi mai scrii niciun cuvânt, procedează aşa cum îţi cere inima! Nici eu n-am să-ţi mai scriu, nu vei mai auzi reproşuri şi nu vei mai fi deranjată, însă te mai rog să reţii un singur lucru, şi anume că, oricât de lungă-i tăcerea, azi, ca-ntotdeauna, rămân al tău la *cea mai slabă, dar adevărată* chemare.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 mai 1913, miercuri

28.V.13

Nu, nu sunt neliniştit, Felice, nu acesta-i cuvântul. Dar tu nu vrei să fiu al tău, şi pace, asta este cât se poate de limpede; însă dacă vrei să mă ai totuşi, voinţa ta e complet invizibilă din pricina nepăsării. Nu suport să te ţin aparent de mână, în timp ce tu-mi întorci spatele vreme de zece zile. Am răbdat tăcerea de la Frankfurt[600], fără să fi primit vreo explicaţie din partea ta; această ultimă tăcere este prea mult pentru mine şi ar fi chiar şi pentru un om de zece ori mai puternic. Nu vreau să socotesc acum ce altceva mai pledează pentru felul în care interpretez eu lucrurile, chiar dacă până la urmă trebuie să recunosc că nu te înţeleg. Am fost nedrept cu tine, mi-ai scris într-adevăr duminică seara (am primit scrisoarea abia astăzi, funcţionarii de la poştă vor fi avut nesiguranţa mâinilor mele), dar conţinutul epistolei repară în întregime nedreptatea mea. În scrisoarea pe care ai primit-o luni am strigat de disperare că nu-mi scriseseşi nimic. Marţi, din nou nimic, şi sunt foarte îndreptăţit să cred că telegrama ta de azi i-o datorez unei epistole a lui Max. Nu-mi mai rămâne decât să-mi iau rămas-bun aşa cum ţi-ai luat tu de mult printre rândurile scrisorilor tale şi în pauzele dintre epistole. Repet, Felice, îţi aparţin în totalitate, nimic nu poţi stăpâni într-o asemenea măsură, însă în situaţia actuală, care durează de săptămâni întregi, nu mai pot fi al tău, fiindcă adevărata ta fire nu poate fi cea care vrea să menţină o astfel de relaţie în care suferi doar tu, căci nemiloasă nu eşti precis, şi în care eu sunt hăituit fără noimă. Asta trebuia să-ţi mai spun.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 iunie 1913, duminică

1 iunie 13

Ce se va alege de noi, sărmana mea iubită? Ştii, dacă Löwy n-ar fi aici, iar eu n-ar trebui să organizez un recital pentru bietul om[601] (am anexat o notă scrisă de Pick la iniţiativa mea[602] şi mai sunt de făcut nişte lucruri de felul ăsta), dacă n-ar trebui să vând bilete şi să fac rost de sală – până la urmă a acţionat asupra mea acest entuziasm care nu poate fi înăbuşit, al lui Löwy, făcându-mă aparent grăbit şi activ –, nici n-aş şti cum au trecut câteva zile. Vezi, noi doi aparţinem unul altuia, acest fapt mi se pare neîndoielnic, însă la fel de indubitabilă este deosebirea enormă dintre noi, faptul că tu eşti sănătoasă în toate privinţele şi, de aceea, eşti profund liniştită, pe când eu sunt bolnav, poate mai puţin în sensul obişnuit, dar bolnav

în sensul cel mai grav, şi de aceea sunt agitat, împrăştiat şi lipsit de chef. Există, cu siguranţă, deosebiri între primele tale scrisori şi cele din ultimele săptămâni, dar poate că ele nu sunt atât de importante cum cred eu şi au probabil un alt sens decât am eu impresia că descifrez. Şi comportamentul tău faţă de mine are, probabil, un alt sens decât pot să-mi dau seama sau, mai degrabă, în mod cert, fiindcă o spui tu însăţi. Chiar aşa este, tu suferi din cauza mea, şi totuşi eşti mulţumită cu mine din câte spui, iar eu sufăr din cauza ta, şi trebuie totuşi să te am aşa cum eşti, şi nicidecum altfel. Gândeşte-te, de pildă, la scrisoarea pe care mi-ai scris-o de la Grădina Zoologică. N-a fost o scrisoare, ci năluca unei scrisori. O ştiu aproape pe dinafară: „Stăm cu toţii aici în restaurantul din Grădina Zoologică, după ce am zăbovit toată după-amiaza în această grădină”. Da, dar de ce, de ce trebuia să stai în Grădina Zoologică? Doar nu eşti o sclavă. Aveai dreptul să te odihneşti acasă după călătorie şi să-mi scrii în tihnă cinci rânduri. „Scriu acum aici, pe sub masă, şi în acelaşi timp port o discuţie despre planurile de călătorie pentru la vară.” Prin urmare, aceste rânduri, primele după opt zile de pauză, trebuie să mi le scrii şi-ntr-o situaţie altminteri inimaginabilă, care pentru mine are oarecum şi semnificaţia unui reproş, fiindcă vreau să aud în sfârşit un cuvânt de la tine după opt zile. Apoi însă expediezi scrisoarea fără timbru, astfel încât ajunge cu trei zile mai târziu, şi după aceea socoteşti că nu mai trebuie să-mi scrii timp de trei zile. Acum ţi-aş spune o vorbă de dragoste, în străfundul sufletului meu nu e pentru tine decât iubire, dar continuă să iasă la suprafaţă amărăciunea. Aş prefera să iasă lacrimi şi să ne ţinem unul pe altul în braţe!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 iunie 1913, marţi

În spatele meu stă Löwy şi citeşte. Nu, Felice, nu ţi-am scris nu pentru că am fost acaparat de el. Ce ar putea să mă solicite într-atât încât să-mi îndepărteze gândurile de la tine? Aşteptam însă scrisoarea ta. Ce mult mi-ar plăcea să-ţi jur acum că ne vom scrie în tihnă, fără să fim deranjaţi de nimic; dar eu unul nu pot garanta asta. Iar atunci, iubito, trebuie să admiţi – fără ca acest lucru să fie totuşi neîndoielnic – că nu numai distanţa mă determină să fiu astfel, ci că sunt la fel şi când mă aflu în preajma ta, deci aşa sunt mereu, numai că pe de o parte, chiar mult mai disperat, iar pe de alta, şi mai istovit.

Şi, meditând la această situaţie, mai port cu mine permanent gândul că trebuie să-i scriu tatălui tău.

Iubită Felice, te rog, scrie-mi iarăşi despre tine ca odinioară, despre serviciu, prietene, familie, plimbări şi cărţi. Nu ştii câtă nevoie am de aşa ceva ca să trăiesc.

Găseşti vreun sens în *Verdictul*, vreau să spun un sens direct, coerent, care să poată fi urmărit? Eu nu-l găsesc şi nici nu pot să dau explicaţii în această privinţă. Dar aici sunt multe ciudăţenii. Vezi doar numele! A fost scrisă într-un moment în care, deşi te cunoşteam deja, iar lumea câştigase în valoare prin existenţa ta, totuşi nu-ţi scrisesem încă. Şi acum uită-te! Georg[603] are tot atâtea litere ca Franz, Bendemann este alcătuit din „Bende” şi „Mann”, „Bende” are tot atâtea litere precum Kafka şi chiar şi cele două vocale sunt plasate în aceeaşi poziţie, „Mann” îl va fi întărind, pesemne din milă, pe bietul „Bende” pentru luptele pe care le are de dat. Frieda[604] are tot atâtea litere ca Felice şi chiar aceeaşi iniţială, „Friede” şi „Glück”[605] sunt şi ele pe-aproape. Graţie lui „Feld”, Brandenfeld are o legătura cu „Bauer”[606] şi aceeaşi iniţială. Şi mai există unele de felul ăsta; fireşte, nu sunt decât lucruri pe care le-am descoperit abia ulterior. De altfel, am scris totul într-o noapte de la ora 11 la 6 dimineaţa. Când m-am aşezat să scriu după o duminică insuportabil de nefericită (mă învârtisem mut, toată după-amiaza, în jurul rudelor cumnatului meu[607], care veniseră atunci pentru prima oară la noi), voiam să înfăţişez un război, un tânăr urma să vadă pe fereastră cum se apropie o mulţime de oameni care trec peste pod, însă după aceea totul mi-a scăpat din mână. – Şi încă un lucru important: ultimul cuvânt din penultima frază trebuie să fie „să se prăbuşească”, nu „să cadă”. Deci acum totul e din nou bine?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 şi 7 iunie 1913, vineri şi sâmbătă

7.VI.13

Aşadar, vezi, Felice, cât de trist este. Luni mi-ai scris că de-acum ai să-mi scrii din nou în fiecare zi. Marţi am primit această scrisoare, miercuri ai avut răspunsul. Acum este vineri seara şi încă n-am primit niciun rând. Oare nu trebuie să regret că nu-mi scrii „din milă”, ci dintr-un alt motiv? Căci dacă mi-ai scrie din milă, aş fi primit scrisoarea de mult. Şi mereu faci câte-o promisiune pe care nu reuşeşti s-o respecţi. Totuşi, tu nu eşti aşa.

Franz

Azi-dimineaţă am uitat acasă scrisoarea. (Acum trebuie să plec mereu în grabă fiindcă părinţii mei sunt la Franzensbad, iar eu sunt nevoit să mă duc la magazin atât dimineaţa, cât şi după-amiază, pentru că a mai căzut la pat şi Ottla, acuzând dureri de gât – dar de

ce povestesc toate astea, poate caut să te influenţez chiar şi-n acest mod? Nu, nu vreau asta, cu atât mai puţin cu cât ştiu că n-ar folosi la nimic.) Pe urmă însă am fost bucuros că n-o trimisesem de dimineaţă, pentru că astăzi trebuia să vină ceva. N-a sosit nimic. Îţi scriu asta de parcă n-ai şti. Însă tu ştii şi aşa vrei să fie. Nu mă mai gândesc că o scrisoare s-ar putea pierde. Epistolele scrise nu se pierd; se pierd numai cele care n-au fost scrise. Dar de ce se întâmplă asta? De ce? De ce mă tot sfredeleşti aşa, fără rost?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 iunie 1913, sâmbătă

7.VI.13

Acum, la unsprezece şi jumătate seara, când m-am întors acasă dintr-o excursie, am găsit scrisoarea ta aşteptată sau, mai bine zis, nemaiaşteptată. Prin urmare, o scrisoare de-a ta s-a pierdut într-adevăr, iar eu mă chinuiesc de săptămâni în şir din cauza absenţei ei. Şi ce năluci ţi s-au năzărit între timp şi par să-ţi descleşteze gura? Da, despre asta îţi voi scrie amănunţit mâine, sunt însă fericit că această gură pe care azi şi-ntotdeauna îndrăznesc şi pot s-o sărut cu-adevărat numai de la distanţă mai are vorbe bune pentru mine. Iar acum, noapte bună! Îndoielile tale nu înseamnă totuşi că baţi în retragere? Cât mă bucur că vorbeşti cu-adevărat, chiar dacă nu spui încă lucrurile care te preocupă în fond, fără ca tu să-ţi dai seama! Însă cuvintele de început au fost spuse, şi cu ajutorul lor le vom scoate pe celelalte, spre a ne elibera complet în vederea celei mai bune decizii. Şi-acum, la culcare! Nu, eu nu pot încă şi dorm tot mai puţin. Poate măcar astăzi.

Franz

Ce scria în epistola pierdută? Şi scrie adresa mai atent![608] Mi-ar plăcea să-i trimit odată salutări surorii tale Erna. Vrei să-mi dai adresa ei?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 iunie 1913, marţi

10.V.13

Eşti bolnavă şi hoinăreşti cu boala după tine? Mai bine n-ai merge la doctor, ci ai rămâne acasă şi te-ai odihni. Ce aş vrea să te îngrijesc.

De altfel, amândoi avem nevoie de repaus. Ce ar fi mai firesc decât să mergem împreună în acelaşi loc fiindcă avem aceleaşi nevoi?

Nu trebuie să întrebi dacă te iubesc. Uneori am impresia că totul, totul s-ar fi golit de oameni, iar tu ai sta singură pe ruinele Berlinului.

La scrisoarea ta de vineri n-am răspuns, desigur; ba chiar pregătesc o disertaţie drept răspuns, dar încă nu-i gata. De fapt, nu din lipsă de timp, ci din slăbiciune şi nesiguranţa minţii care refuză de mult să mai dea ascultare.

Din întâmplare am în faţă nota despre Löwy, iat-o! Recitalul a ieşit destul de prost; totuşi, Löwy are din nou ceva bani; deocamdată nici nu poate fi ajutat. Mi-ar plăcea să te las să-l asculţi când povesteşte. Acest lucru îi reuşeşte mai bine decât orice piesă pe care o citeşte, recită sau cântă; atunci te copleşeşte cu-adevărat înflăcărarea lui.

Verdictul nu poate fi explicat. Poate-ţi arăt odată câteva pasaje din jurnal în legătură cu el. Povestirea este plină de abstracţiuni, fără ca ele să fie mărturisite. Prietenul este prea puţin o persoană reală; eventual, e mai degrabă ceea ce au în comun tatăl şi Georg. Povestirea pesemne că dă ocol tatălui şi fiului, iar figura schimbătoare a prietenului constituie, probabil, modificarea perspectivei în relaţiile dintre tată şi fiu. Dar nici eu nu sunt sigur de asta.

Astăzi îţi trimit *Fochistul*. Primeşte-l cu amabilitate pe acest tinerel, aşază-l lângă tine şi laudă-l aşa cum îşi doreşte!

Mâine aştept o relatare minuţioasă despre prostiile pe care ţi le-a spus doctorul. Cine-i, de altfel? Este medicul vostru de familie? Cum se numeşte?

Dragă, prin această scrisoare nu vreau să te-mpiedic să vii la Praga. Vino dară, vino! Eşti atât de aşteptată!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 şi 14 iunie 1913, vineri şi sâmbătă

13.VI.13

Din cauza nehotărârii cu greu îmi pot clinti mâna, ca să scriu. Din nou o împotmolire a scrisorilor tale, aşa cum s-a mai întâmplat, fără întrerupere, luni de-a rândul. La fel cum în epistolele mele ţi-am cerut veşti luni de zile, de parcă ai fi fost o fiinţă complet străină, căreia îi este cu neputinţă să se transpună în suferinţele cuiva care aşteaptă o veste. Iar această împotmolire s-a produs întotdeauna din partea ta, chiar dacă, poate, nu din vina ta. Şi acum, din nou. Poate că eşti bolnavă, după cum ai lăsat deja să se înţeleagă. Nici aşa ceva n-aş mai pricepe cum trebuie. Îmi amintesc cum odată, în perioada de început, ţi-am telegrafiat acasă: „Sunteţi bolnavă?” şi n-am făcut astfel decât o prostie[609]. Şi cum de curând am aşteptat

două ore stabilirea legăturii telefonice şi între timp mi-am imaginat în mizerabila sală de aşteptare a unui jalnic oficiu poştal o scrisoare în care voiam s-o înduioşez pe mama ta şi să-i smulg o veste despre starea ta – şi pe urmă am auzit în sfârşit vocea ta sănătoasă şi cristalină, iar tu m-ai întrebat cu candoare: „Cum te simţi?” De azi-dimineaţă mă gândesc să-i telegrafiez domnişoarei Brühl[610], dar probabil n-o voi face.

Te rog, Felice, te rog, dacă eşti sănătoasă, scrie-mi măcar un cuvânt! Desigur, dacă eşti bolnavă – ceea ce în definitiv este posibil, de mult nu mai am încredere în capacitatea mea de a presimţi –, atunci nici nu ştiu cum să procedez; atunci îmi rămân aici doar frica şi groaza, căci cum aş izbuti să realizez ceva cu dorinţele mele de vreme ce nu reuşesc cu faptele mele? Dar chiar şi atunci aş putea primi o veste, eventual prin intermediul surorii tale. Însă cu cine vorbesc? Este posibil să nici nu primeşti scrisoarea şi aş putea la fel de bine s-o las zăcând aici, pe masă.

Franz

Asta a fost epistola pe care ţi-am pregătit-o pentru duminică. N-am putut s-o fac mai frumoasă. Acum am primit la pat scrisoarea expediată expres vineri seara şi pe care ai scris-o miercuri. Sunt aproape mulţumit, uit prea uşor tot ce-i rău.

Cea mai surprinzătoare a fost pentru mine povestirea despre adunarea materialelor şi poetul de ocazie[611]. Pe de o parte, este îngrozitor, dar pe de alta, ciudat, ca la un popor complet străin. Ce moravuri!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 15 iunie 1913, duminică

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 15 iunie 1913, duminică

Dragă Felice, astăzi îmi vine greu să scriu nu pentru că este deja târziu, dar scrisoarea ce va sosi mâine – chiar va veni? – ţi-a fost smulsă, ţi-am smuls-o cu telegrama. Spiritul tău bun te-a împiedicat să-mi scrii cât a fost duminica de lungă, iar eu am luptat împotriva spiritului tău bun. O victorie ruşinoasă, dacă este într-adevăr vreuna. Dar ce vreau oare de la tine? Ce mă mână-n urma ta? De ce nu mă las păgubaş şi n-ascult de niciun semn? Sub pretextul că vreau să te eliberez de mine, mă înghesui în tine. Unde este limita sau care-i soluţia? De-ndată ce mă văd silit să cred că te-am pierdut, survine perspectiva unei iluzii grosolane, iar pe urmă soluţia, care poate că există undeva, dar e infimă, aproape invizibilă şi imposibil de găsit, ia ca-ntr-un vis forme măreţe şi frumoase, iar eu mă năpustesc din nou după tine şi mă şi trezesc împotmolindu-

mă brusc. Însă nu simt doar chinul meu, ci şi mai mult chinul la care te supun.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 8 şi 16 iunie 1913, duminică şi luni

Iubită Felice, tocmai am vorbit câteva cuvinte cu sora mea[612], care stă în pat, şi cu domnişoara[613], care se află lângă ea. Soră-mea este cuminte şi bună, domnişoara e cea mai devotată persoană, şi totuşi am rostit cele câteva vorbe cu o iritare extremă, cerând doar să ies din camera unde încercau să mă reţină cu întrebări. Soră-mea şi domnişoara nu mi-au dat nici cel mai mic motiv de iritare; nici nu era posibil să-mi manifest nervozitatea, aşa că a trebuit s-o iau din loc în această stare ruşinoasă şi să caut să mă purific cumva, scriindu-ţi. Însă nici în această privinţă nu sunt sigur, pentru că astăzi n-am primit scrisoare de la tine, iar dacă nu mă pot agăţa de un cuvânt proaspăt de-al tău, parcă stau în gol.

Deci tatăl tău s-a-ntors deja, iar scrisoarea încă nu-i gata[614]; însă ultima ta epistolă este probabil şi prima în care, după mult timp, vrei să auzi ceva „sincer şi onest” şi renunţi la orice sfială şi tăcere.

Totuşi, cunoşti, desigur, situaţia mea particulară. Făcând abstracţie de toate celelalte lucruri, între noi doi se găseşte doctorul[615]. Ce va spune el este îndoielnic; în luarea unor asemenea hotărâri, diagnosticul medical nu este chiar decisiv; dacă ar fi aşa, faptul de a apela la el n-ar mai constitui o garanţie. Aşa cum am spus, nici n-am fost bolnav, dar, cu toate acestea, sunt. Este posibil ca alte condiţii de viaţă să mă însănătoşească, însă este imposibil să provoc aceste noi circumstanţe. În cazul unei decizii medicale (care, pot să spun încă de acum, nu va fi neapărat decisivă pentru mine), hotărâtor va fi doar caracterul acelui doctor necunoscut. În iresponsabilitatea lui stupidă, medicul meu de familie[616], bunăoară, n-ar vedea nici cel mai mărunt obstacol; în schimb, un alt doctor, mai bun, s-ar lua, probabil, cu mâinile de cap.

Acum gândeşte-te, Felice, în faţa acestei incertitudini cuvintele sunt greu de rostit; în plus, ele trebuie să sune ciudat. Este şi prea devreme s-o spunem. Pe de altă parte, după aceea va fi totuşi prea târziu; atunci nu mai rămâne timp să discutăm lucrurile pe care le pomeneşti în ultima ta scrisoare. Însă nu mai e vreme să tergiversăm prea mult, cel puţin aşa simt eu, şi de aceea te-ntreb astfel: Ţinând seama de premisa de mai sus, din păcate de neînlăturat, vrei să reflectezi dacă doreşti să devii soţia mea? Vrei asta?

În acest loc m-am oprit acum câteva zile şi n-am mai continuat de-atunci. Înţeleg foarte bine de ce n-am mai putut. Fiindcă, în fond, întrebarea pe care ţi-am adresat-o este nelegiuită (îmi dau seama

de asta şi din scrisoarea ta de azi), dar în această confruntare de forţe înving cele ce trebuie să pună această întrebare.

Ce-mi spui tu despre compatibilitate şi despre alte lucruri asemănătoare nu este decât o închipuire, *dacă asta nu va fi ascunzând altceva (de care, fireşte, tu nu-ţi dai seama)*. Eu nu sunt nimic, absolut nimic. Îţi sunt „superior în toate privinţele”? Mă pricep să judec un pic oamenii şi să mă transpun în ei, dar nu cred să fi întâlnit vreodată un om care să fie mai jalnic decât mine pe termen lung, în medie vorbind, şi anume în viaţa asta, în relaţiile interumane. (Oare despre ce altceva este vorba?) N-am memorie nici în privinţa lucrurilor învăţate sau citite, nici a celor trăite sau auzite, nici în privinţa oamenilor sau a întâmplărilor, mi se pare că n-am trăit şi n-am învăţat nimic; despre majoritatea lucrurilor ştiu efectiv mai puţin decât un copil din clasele mici, iar ce ştiu, cunosc atât de superficial, încât la o a doua întrebare deja nu mai fac faţă. Nu pot să gândesc, mintea mea se izbeşte mereu de limite; în salturi mai reuşesc, să pricep ici-colo câte ceva, dar mi-este absolut cu neputinţă să dezvolt o gândire coerentă. La drept vorbind, nu sunt în stare nici să povestesc, ba nu prea pot nici să vorbesc; de cele mai multe ori când povestesc ceva, am senzaţia pe care o vor fi având copilaşii ce încearcă să meargă pentru prima oară, dar nu fiindcă aşa simt ei nevoia, ci întrucât le-o cer adulţii din familie, care se deplasează ireproşabil. Cu un asemenea om nu te simţi compatibilă, Felice! Tu, care eşti veselă, plină de viaţă, sigură şi sănătoasă? Singurul lucru pe care-l deţin sunt nişte forţe concentrate spre literatură, într-o profunzime absolut nerecognoscibilă într-o situaţie normală; dar în actualele mele condiţii fizice şi profesionale nici nu-ndrăznesc să mă încred în ele deoarece tuturor chemărilor lăuntrice ale acestor forţe li se opun cel puţin la fel de multe avertizări interioare. Desigur, dacă mi-aş îngădui să mă încredinţez lor, cred în mod categoric că ele m-ar scoate deodată din toată această dezolare.

Numai pentru expunerea teoretică a compatibilităţii noastre – fiindcă, după cum am spus, această problemă nu intră practic în discuţie, cel puţin nu în sensul pe care-l dai tu –, mai trebuie să adaug că o concordanţă în privinţa educaţiei, a cunoştinţelor, a strădaniilor şi a concepţiilor superioare, aşa cum se pare că pretinzi tu în vederea unei căsnicii fericite, este, cred eu, în primul rând aproape imposibilă, în al doilea rând, secundară, iar în al treilea rând, nici măcar bună şi de dorit. Ce se cere de la o căsnicie este concordanţa umană, deci un acord mai profund decât toate părerile, o potrivire care nu trebuie verificată, ci doar simţită, aşadar, necesitatea omenească de a fi împreună. Dar prin aceasta, libertatea individuală nu e stânjenită câtuşi de puţin; ea este stânjenită numai atunci când oamenii nu simt nevoia să fie

împreună, aşa cum se întâmplă în cea mai mare parte a existenţei noastre.

Spui că ar fi posibil să nu suport convieţuirea noastră. Astfel atingi oarecum un aspect just, numai că dintr-o cu totul altă perspectivă decât crezi. Consider într-adevăr că sunt pierdut pentru relaţiile interumane. Nu sunt deloc în stare să port cu cineva o discuţie continuă şi plină de însufleţire, exceptând unele momente rare, îngrozitor de rare. De pildă, alături de Max, pe care-l cunosc de mulţi ani, m-am simţit totuşi singur atât de des, zile-n şir, iar în timpul călătoriilor[617], aproape permanent, săptămâni întregi, însă nu-mi aduc aminte – dacă ar fi avut loc, mi-aş fi amintit foarte bine – să fi purtat cu el o discuţie importantă şi coerentă, care să scoată în relief toată fiinţa mea, după cum ar trebui, bineînţeles, să se întâmple atunci când doi oameni îşi intersectează numeroasele opinii şi experienţe specifice şi zbuciumate. Iar monologurile lui Max (şi ale multor altora) le-am auzit deja destul; lor le lipseşte doar adversarul care să le dea o replică sonoră şi, deseori, chiar şi mută.

(Iubito, se face târziu, scrisoarea nu se mai sfârşeşte, asta-i rău, dar şi mai rău este că n-a fost scrisă dintr-odată, ci cu întreruperi; la drept vorbind, nu din lipsă de timp, ci din cauza agitaţiei şi a chinurilor la care mă supun singur.) Cel mai bine mă simt încă în spaţiile familiare, alături de doi-trei cunoscuţi; acolo sunt liber, nu există constrângerea de a mă concentra şi de a conlucra în permanenţă, iar dacă am chef, pot să particip la activitatea comună când şi cât vreau; nimeni nu-mi simte lipsa şi nu devin incomod pentru nimeni. Dacă mai apare un străin care-mi intră în sânge, cu atât mai bine; atunci o forţă ascunsă mă poate face, în aparenţă, foarte vioi. Când mă aflu însă într-o casă străină, printre mai mulţi necunoscuţi sau printre oameni pe care-i simt străini, atunci întreaga încăpere mă sufocă şi nu mă pot urni; fiinţa mea pare să treacă pur şi simplu în sângele acelor oameni şi totul devine dezolant. Aşa s-a întâmplat, de exemplu, în după-amiaza petrecută la voi, aşa a fost alaltăieri seară la unchiul lui Weltsch[618], deci printre persoane care mă-ndrăgesc de-a dreptul într-un mod de neînţeles. Îmi aduc aminte foarte exact că m-am rezemat acolo de o masă, alături de fiica lor nemăritată[619] – în Praga nu cunosc o altă fată pe care s-o suport aşa de bine –, şi uitându-mă la aceşti buni prieteni, n-am fost în stare să scot nici măcar o vorbă rezonabilă. Mă uitam fix în faţă şi mai spuneam din când în când câte-o nerozie. Dacă aş fi fost strâns legat de masă, n-aş fi stat mai chinuit şi mai nefiresc. Despre asta ar mai fi multe de povestit, dar deocamdată ajunge atât.

Luându-ne după aceste lucruri, s-ar putea crede că m-am născut ca să fiu singur – pe urmă, când am ajuns singur în camera mea, am fost, ce-i drept, disperat din cauza întregii situaţii, dar oarecum şi

fericit, şi m-am decis să nu-l mai revăd pe bunul meu prieten Felix cel puţin o săptămână, nu de ruşine, ci *din pricina oboselii* –, însă nu mă împac deloc nici cu mine, afară de momentele în care scriu. E-adevărat, dacă m-aş purta cu mine aşa cum mă port cu alţii, ar fi trebuit să mă nărui de mult, dar am fost deja adesea pe punctul de a o face.

Acum gândeşte-te, Felice, la schimbarea care s-ar produce cu noi odată cu căsătoria, reflectează la ce ar pierde şi ce ar câştiga fiecare! Eu mi-aş pierde singurătatea, de cele mai multe ori înspăimântătoare, şi te-aş câştiga pe tine, pe care te iubesc mai presus decât pe oricine. În schimb, tu ai pierde traiul pe care l-ai dus până acum şi cu care ai fost aproape pe deplin mulţumită. Ai pierde Berlinul, serviciul care-ţi dă motive de bucurie, prietenele, micile plăceri, perspectiva de a te mărita cu un bărbat teafăr, vesel şi bun, de a avea copii frumoşi şi sănătoşi, cărora chiar le simţi lipsa, dacă te gândeşti bine. În locul acestor pierderi inestimabile, ai câştiga un om bolnav, fără vlagă, nefericit, tăcut, trist, rigid, aproape disperat, a cărui singură virtute stă, poate, în faptul că te iubeşte. În loc să te sacrifici pentru nişte copii adevăraţi, ceea ce ar corespunde naturii tale de fată sănătoasă, ar trebui să te jertfeşti pentru omul acesta copilăros, pueril în cel mai rău sens la cuvântului, şi care în cel mai fericit caz ar putea să înveţe de la tine limbajul uman, literă cu literă. Şi ai pierde în privinţa absolut oricărui fleac. Venitul meu nu este, probabil, mai mare decât al tău; eu câştig exact 4 588 de coroane pe an, am într-adevăr dreptul la pensie, dar venitul poate să crească foarte puţin, la fel ca într-un serviciu public; din partea părinţilor n-am cum să aştept cine ştie ce sprijin, iar dinspre literatură, absolut nimic. Ar trebui, aşadar, să trăieşti mult mai modest decât până acum. Ai face asta şi ai îndura într-adevăr totul de dragul meu, al omului pe care l-am descris mai sus?

Iar acum ai cuvântul, Felice! Cântăreşte tot ce ţi-am spus în scrisorile mele de la bun început! Cred că informaţiile pe care ţi le-am dat despre mine nu vor fi fost niciodată prea fluctuante. De-abia dacă am exagerat ceva sau am vorbit prea puţin despre unele aspecte. Legat de o estimare exterioară, nu trebuie să spui nimic; este suficient de clară şi-ţi interzice în modul cel mai strict să zici „da”. Rămâne deci numai calculul interior. Cum stau lucrurile în privinţa lui? Vrei să-mi răspunzi amănunţit? Sau nu cu de-amănuntul, dacă nu prea ai timp, dar spune-mi limpede cum se potrivesc toate astea cu felul tău de a fi, clar în fond, dar cam tulburat din pricina mea?

Franz

16.VI.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 iunie 1913, marţi

17.VI.13

Iubită Felice, ai primit totuşi dificila mea scrisoare? Am fost foarte imprudent cu ea. Seara am plecat destul de târziu de la prăvălie (părinţii mei se întorc abia săptămâna viitoare, Ottla s-a însănătoşit de mult, iar de masă nu mă sinchisesc oricum, ca întotdeauna) şi fiindcă voiam totuşi să expediez scrisoarea, a trebuit să mă duc la gară.[620] Însă am fost reţinut de un cunoscut (s-a uitat la scrisoarea pe care o ţineam în mână, m-a întrebat ce este şi eu i-am spus glumind că este o cerere în căsătorie, iar el a şi luat-o drept glumă; într-adevăr, nu puteam spune ceva mai incredibil) şi-atunci, spre a mai expedia scrisoarea, a trebuit să merg pe peron. Dar când am dat să cumpăr biletul de peron de la un automat, moneda mi-a căzut înapoi, căci automatul era deja gol. Tocmai voiam să mă duc la altul, când din sala de aşteptare de la clasa întâi, întunecată şi pustie, a ieşit un bărbat, un bătrân cu o mustaţă albă şi pleoştită, probabil un angajat al căilor ferate, dar s-ar putea să nu fie aşa – nu prea m-am uitat la el şi nici n-aş fi în stare să-l recunosc – şi s-a oferit să expedieze el scrisoarea, a luat-o odată cu moneda, aproape fără să mai aştepte acordul meu, iar eu, cu sfiala ce mă cuprinde foarte frecvent, i-am lăsat totul, întrebându-l doar, pe jumătate adormit, dacă pot totuşi să mă bizui pe el, însă omul plecase cu epistola.

Astăzi am fost aşa de fericit cu scrisoarea şi cartea ta poştală (acasă totul ajunge cu-ntârziere; ilustrata am primit-o de-abia azi la prânz). Crezi că am devenit un corespondent lipsit de punctualitate? Totuşi, nu sunt de capul meu? Nu, asta nu, nu faţă de tine. Dar socoteşti, pesemne, că există în general mijloace de comunicare mai bune decât scrisorile? Atunci ai dreptate, deşi nu neapărat. Ce înseamnă însă că scrisorile mele nu mai sunt la fel, aşa cum ai zis de curând? În ce privinţă? Exceptând cazul în care te referi la perioada în care am scris pentru mine şi eram alt om.

Nu prea-ţi înţeleg planurile de vacanţă. Trebuie neapărat să pleci în august? Eu nu pot decât în septembrie. Şi de ce costă atât de mult micile excursii pe care intenţionezi să le faci? Nu poţi călători ieftin? Asta m-a speriat uneori. De pildă, ce scumpă a fost şederea ta la Praga![621] Ce sumă colosală ai pretins că-i necesară pentru Palestina! Nu poţi să mergi, de exemplu, cu clasa a treia? În ce mă priveşte, eu nici nu pot călători altcumva. Totuşi, excursiile sunt atât de ieftine! Cum ar putea fi altfel, de vreme ce sunt şi la fel de necesare? De aceea te sfătuiesc să mergi pe malul lacului Garda, şi-am să-ţi explic acolo de ce.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 iunie 1913, joi

19.VI.13

Vreau să mă însor şi sunt aşa de firav, încât îmi tremură genunchii din cauza unui cuvinţel scris pe o carte poştală. Voi primi oare mâine o scrisoare din care voi vedea că ai cântărit totul, punct cu punct, şi că, deşi ai conştientizat esenţa întregii situaţii, spui totuşi „da”, prin urmare, că ai înfrânt totul în tine – nu în sensul de a respinge, asta ar fi rău, pentru că realitatea este, bineînţeles, incontestabilă, ci de a atenua totul –, sau cel puţin că te-ai convins, la capătul unei anumite succesiuni de idei, că poţi stăpâni situaţia?

Franz

Ai fi aşa de bună să-mi faci rost de un exemplar din ultimul *Deutsche Montags-Zeitung*, apărut la Berlin? Se pare că în el scrie ceva despre *Fochist*[622]. Când ai primit scrisoarea mea?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 iunie 1913, vineri

Dragă, iubită Felice, asta nu, nu aşa. Nu trebuie să te sacrifici pentru ceva care ar putea să însemne nenorocirea ta, ci, poate, dacă vrea Dumnezeu, să intri-n joc şi să chibzuieşti. Consideră-mi comportamentul de-acum drept un viciu pe care să-l fi uitat, eventual, în autodescrierea mea! Nu pot să nu fac asta. Privit din exterior, cuvântul pe care mi-l spui este cel căruia vreau să-mi dedic viaţa, dar, uitându-mă la el din afară, nu-mi dau seama dacă este ceea ce vreau. Deocamdată îţi ţin mâna la gură, Felice, iar tu n-ai rostit de fapt cuvântul, ci ai vorbit doar în căuşul palmei mele. Nu prea ai pus preţ pe ce ţi-am scris (te rog, Felice, te rog să nu-mi iei în nume de rău că vorbesc aşa, trebuie, trebuie s-o fac); nu văd că ai fi cântărit totul, punct cu punct, ci numai cu toptanul. Cine poate spune ce ţi-a scăpat? Ezitări ai avut, desigur, însă eu nu văd decât urma lor (fiindcă ai lăsat să treacă o zi înainte de a-mi scrie o carte poştală şi două zile până să-mi trimiţi o scrisoare); ezitările înseşi nu sunt marcate. Ceea ce ţi-am spus despre doctor te neliniştește, nici nu înţelegi bine un lucru absolut firesc, dar, în loc să insişti mai departe în această direcţie, tu spui: „Să lăsăm asta!” Însă eu ziceam că, în sine, decizia doctorului, numai în cazul în care este favorabilă, nu va fi deja hotărâtoare pentru mine; mai mult n-am spus. Recunoşti că epistolele mele conţineau lucruri oribile, precum „dacă m-aş teme...” Dar iubito, iubita mea, nu-ţi cer doar curaj, sau, mai degrabă, nu caut să-ţi impun numai o sarcină ce reclamă doar curaj. *Însă curajul fără reflecţie înseamnă sacrificiu de sine.* Crezi tot ce-ţi spun; numai ceea ce spun despre mine este „prea prăpăstios”. Deci

nu dai crezare întregii scrisori, de vreme ce în ea nu era vorba decât despre mine. Ce trebuie să fac atunci? Cum să te fac să crezi incredibilul? Deja m-ai văzut, auzit şi suportat personal. Nu numai tu, ci şi familia ta. Şi totuşi, nu mă crezi. Este vorba chiar despre mai mult decât despre „Berlin şi tot ce ţine de el”, dar nu-mi răspunzi deloc la întrebarea: „Ce ai pierde?”, şi ăsta-i cel mai important lucru. „Un bărbat bun şi drag?” În ultima scrisoare mi-am atribuit alte epitete, dar tocmai lor nu le dai crezare. Crede-mă totuşi, cântăreşte totul şi spune-mi *cum* ai chibzuit! Dacă duminica asta[623] ai avea un pic de timp şi ai vrea să-mi scrii mai amănunţit cum îţi imaginezi viaţa din fiecare zi de lucru cu un om precum cel descris de mine? Fă asta, Felice, te rog ca unul care s-a logodit cu tine din primul sfert de ceas.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 iunie 1913, duminică

22.VI.13

Iubito, nu-ţi poţi închipui cum îmi sorb viaţa din scrisorile tale, dar ele nu conţin încă rezultatul reflecţiei, un răspuns afirmativ în deplină cunoştinţă de cauză nu găsesc nici în ultima ta epistolă. De l-aş afla măcar în scrisoarea de mâine sau mai ales în răspunsul la scrisoarea mea de mâine! Fiindcă această epistolă de mâine, care-i deja aproape gata, este pentru mine atât de importantă, încât nu vreau s-o trimit astăzi cu poşta simplă, ci abia mâine, recomandată.

Numai că atunci aştept şi un răspuns detaliat la scrisoare, Felice! Atunci poate că această sfredelire, această atât de necesară sfredelire, a cărei necesitate nu vrei s-o înţelegi pe de-a-ntregul, se va termina momentan. Felice, tu nu crezi totuşi că-mi place să te chinuiesc; ei bine, atunci apreciază această necesitate în funcţie de faptul că aşa procedez. Răspunde-mi de-a fir a păr la scrisoarea de mâine!

Dacă domnişoara Brühl[624] n-a dat o mână de ajutor, atunci ghicitul în palmă este o artă frumoasă şi, mai ales în cazul dat, prin profeţia de „a nu deveni niciodată bogat”, este inatacabilă din păcate, deşi ascunde şi o greşeală grosolană. Dar trebuie să recunosc că totul sună minunat, nu minunat de exact vreau să spun, însă minunat de îmbucurător. Îmi mai scrii ceva despre asta, nu-i aşa?

Prin urmare, marţi vei primi scrisoarea mea. Aş vrea să te reţin veşnic la masa de scris, veşnic preocupată să-mi scrii.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21, 22 şi 23 iunie 1913, sâmbătă, duminică şi luni

21.VI.13

Iubito, nici de asta şi, poate, în primul rând de asta nu ţii seama îndeajuns în reflecţiile tale, cu toate că ne-am scris deja mult în legătură cu acest aspect, şi anume că scrisul constituie adevăratul şi bunul meu fel de a fi. Dacă este ceva bun în mine, atunci acesta este. De n-aş fi avut în minte această lume care doreşte să fie eliberată, n-aş fi cutezat niciodată să mă gândesc că vreau să fii a mea. Ce-mi spui tu acum despre scrisul meu nu prea intră în discuţie; dacă vom fi împreună, vei înţelege repede că, în cazul în care n-ai să iubeşti scrisul meu fie dinadins, fie împotriva voinţei tale, nu vei avea absolut nimic de care să te poţi agăţa. Atunci vei fi îngrozitor de singură, Felice; n-ai să bagi de seamă cât te iubesc, iar eu voi putea cu greu să-ţi arăt că te iubesc la fel ca-ntotdeauna, în ciuda faptului că atunci îţi voi aparţine, poate, într-un mod cu totul deosebit. Fără îndoială, mă macin lent între serviciu şi scris (asta este valabil şi-acum, deşi de 5 luni n-am mai scris nimic); dacă n-ar fi serviciul, totul ar fi, desigur, altfel, iar aceste avertizări n-ar mai fi atât de severe, însă aşa trebuie să mă adun totuşi, măcar în măsura posibilităţilor. Dar ce zici, iubită Felice, despre o căsnicie în care, cel puţin câteva luni pe an, bărbatul vine de la birou la două şi jumătate sau trei, mănâncă, se întinde, doarme până la şapte sau opt, mănâncă repede ceva, se plimbă o oră, iar pe urmă începe să scrie şi scrie până la unu sau două? Oare ai putea suporta asta? Să nu ştii nimic despre soţ decât că stă-n odaia lui şi scrie? Şi să-ţi petreci toamna şi iarna în felul ăsta? Şi spre primăvară să-ţi întâmpini în uşa camerei de lucru soţul mai mult mort decât viu, iar primăvara şi vara să fii martora întremării lui pentru toamnă? Este posibilă o asemenea viaţă? Poate, poate că da, însă trebuie să cântăreşti totul până la ultima umbră de îndoială. Nu uita aici nici alte ciudăţenii, legate de cele de mai sus, dar care, în plus, îşi au temeiul în nişte predispoziţii nenorocite. Dintotdeauna m-a incomodat sau cel puţin m-a neliniştit prezenţa unui străin sau chiar a unui prieten în odaia mea; or, ţie, în orice caz, îţi plac oamenii, poate-ţi place şi să fii în societate, pe când eu aş reuşi doar cu cele mai mari eforturi, aproape cu durere, să-mi înfrâng pornirile, ca să primesc rude ori chiar prieteni în casa mea sau – îndrăznesc să spun – în locuinţa noastră. De exemplu, nimic nu mi-ar pica mai bine decât să stau în Praga şi să nu-mi văd deloc rudele, în ciuda faptului că sunt, negreşit, cei mai cumsecade oameni, în special faţă de mine, şi mi-au făcut deja cu toţii numai bine, fără să merit şi mai mult decât aş putea să le fac eu vreodată. Aşadar, năzuinţa mea ar fi deocamdată să am o locuinţă destul de inaccesibilă, dacă se poate la marginea oraşului; iar aspiraţia ulterioară ar fi să economisesc, pentru a-mi

face rost de o căsuţă cu grădină, în afara oraşului. Gândeşte-te însă, Felice, atunci ai fi de fapt cam în aceeaşi postură cu sora ta de la Budapesta[625], cea pe care o compătimeşti atât, numai că situaţia ta ar fi şi mai gravă, din cauza mea, lipsindu-ţi şi consolarea pe care o are sora ta[626]. Ce mai spui acum? La asta trebuie să primesc un răspuns foarte exact, înţelegi desigur, unul foarte exact.

Ştiu, Felice, există o posibilitate simplă de a trata rapid şi avantajos toate aceste întrebări, şi anume să nu mă crezi, sau cel puţin să nu crezi că aşa se va întâmpla, sau să nu mă crezi pe de-a-ntregul. Mă tem că eşti pe punctul de a gândi astfel. Fără-ndoială, asta ar fi cel mai grav. Atunci ai comite, Felice, cel mai mare păcat faţă de tine şi, drept urmare, şi faţă de mine. Atunci am merge amândoi la pieire. Trebuie să crezi ce-ţi spun despre mine; aici este experienţa de sine a unui om de 30 de ani, care din motive foarte personale a fost deja de câteva ori în pragul nebuniei, deci la limitele existenţei lui, şi, prin urmare, are o întreagă perspectivă asupra sa şi asupra a ceea ce poate ajunge el în cadrul acestor limite.

22.VI

Asta am scris sâmbătă seara, acum este duminică după-amiază, am o întâlnire cu Werfel şi cu alţii, iar la cinci şi jumătate trebuie să-mi iau părinţii de la gară[627]. Peste noapte am dormit doar foarte puţin. De-aş fi dormit atâta cât m-am gândit la tine, ar fi fost mult. Mintea mi-e răvăşită, nu ştiu dacă voi putea pune pe hârtie totul exact aşa cum vreau.

În orice caz, în reflecţiile tale trebuie să incluzi şi împrejurarea că poziţia mea de la serviciu nu este deloc stabilă, că stările de disperare provocate de munca de-acolo şi de acest groaznic obstacol din viaţa mea se repetă permanent şi se intensifică întrucât capacitatea de a restabili echilibrul îmi dispare treptat din cauza unei misiuni imposibile. Adesea chiar am fost pe punctul să-mi dau demisia, iar ceea ce nu-i generat de o anumită decizie este posibil s-o provoace de la sine neputinţa de a-mi efectua lucrările de serviciu, o incapacitate care s-a manifestat deja oribil uneori şi precis a fost observată de către şefii mei. Şi-atunci, ce-i de făcut?

Dar chiar dacă rămân şi câtă vreme rămân – deci în cazul cel mai fericit sau relativ favorabil –, eu şi soţia mea vom fi nişte oameni sărăci, care vor trebui să împartă cu cea mai mare grijă aceste 4 588 de coroane. Vom fi mult mai săraci decât surorile mele[628], care sunt înstărite într-o anumită măsură. (De la părinţii mei nu pot primi nimic, cel puţin cât trăiesc ei.) Vom fi mai sărăci decât Max şi Oskar[629]. N-o va umili asta pe soţia mea şi, din această cauză, numai din această cauză, şi pe mine? Cum are să îndure ea aşa ceva? Iar dacă vor surveni nişte cheltuieli mari, pricinuite de boală sau de altceva, ne vom îndatora numaidecât. Va mai suporta ea şi asta?

Ai pomenit în repetate rânduri despre un necaz pe care l-aţi avut de suferit mai demult în familie. Ce fel de necaz a fost?[630] Nu se poate trage de aici concluzia despre capacitatea de a suporta un alt necaz?

23.VI

Luni, nicio scrisoare, niciuna, în pofida aşteptării. Chiar acum am fost cu tata în camera de alături, unde tocmai s-a trezit micuţul Felix[631]. L-aş fi jignit prea rău pe tata dacă nu l-aş fi însoţit. Cât mă dezgustă însă cum se joacă tata cu copilul şi cum se joacă toţi cu el! Ieri după-masă, când, după sosirea părinţilor, se strânsese la noi toată familia şi când, jucându-se cu acest copil, toţi – în frunte cu tatăl meu, care se dezlănţuise de-a dreptul – se pierdeau fără pic de minte, coborând prea mult, până-n zona sexualităţii, am fost scârbit de parcă eram condamnat să trăiesc într-un grajd, în ciuda faptului că eram perfect conştient, pe de o parte, de sensibilitatea mea excesivă în această privinţă, iar pe de altă parte, de întreaga panoramă morală, ciudată şi chiar frumoasă de la distanţă. Dar acolo şedea pasivă, desigur, şi biata mamă, care n-a avut niciodată timp pentru asta şi nici n-ar fi ştiut cum trebuie să-şi ţină trupul, acum puhav şi gârbovit după cele şase naşteri[632] şi după atâta muncă; acolo era tatăl meu, aprins la faţă, viaţa tihnită de la Franzensbad nici nu-i bună pentru afecţiunea lui; mai era soră-mea cea mai mare, care în urmă cu doi ani era încă o fetişcană[633] şi al cărei corp, după două naşteri, începe să semene într-adevăr cu cel al mamei mai mult din cauza neglijenţei şi-a ignoranţei decât din lipsă de timp; ea şedea degeaba, cu trupul umflat într-un corset neobişnuit. Iar dacă mă uit bine până şi soră-mea mijlocie[634] se apropie deja de cea mare. Iubito, cum m-am refugiat la tine! Dar tu nu te-ai gândit ieri la mine şi n-ai răspuns la întrebări, oricât de imperios este răspunsul. Însă trebuie să primesc răspuns, unul foarte precis. Aşa cum tu nu mă vei jigni cu nimic, nu trebuie să te simţi nici tu jignită de mine, dar nu numai atât, nu trebuie nici să taci, eventual din încăpăţânare (cum mi-ai declarat odată cu privire la cartea lui Werfel[635]); realmente, nu e timp acum pentru asta şi, în definitiv, nu trebuie să te laşi în niciun caz indusă în eroare de ceea ce ţi-a comunicat Max atunci, la Berlin. Numai la ceea ce-ţi scriu acum trebuie să iei aminte, Felice, numai la asta să-mi răspunzi, dar la tot, nu doar la întrebări. În schimb, dacă faci asta, indiferent în ce sens, îţi promit că le scriu părinţilor tăi, foarte pe scurt însă, în cazul în care te voi cere. Într-adevăr, nu este decât problema noastră, însă trebuie s-o apreciezi just.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 iunie 1913, joi

26.VI.13

Iubită Felice, astăzi, când am citit scrisoarea ta – nu o dată, fireşte –, situaţia noastră mi s-a părut atât de îngrozitoare, încât i-am propus peste masă colegului meu să-mi spună „tu”. Este un om amuzant şi drăguţ, despre care precis ţi-am mai scris cândva[636]. Fiindcă este vârât într-o poveste de dragoste, nefericită pentru moment şi amuzantă ca şi el, dar care, cu siguranţă, se va sfârşi cu bine. Iar acum el se vaită neîncetat, şi eu trebuie nu numai să-l consolez, ci şi să-l ajut, astfel încât, în acest du-te-vino între fericirea şi nefericirea pe care le reprezintă scrisoarea ta, i-am întins mâna în semn de tutuire[637]; am procedat aşa într-o clipă de neputinţă, fără să-i fac în continuare confidenţe sau fără intenţia de a-i face (de altfel, este colosal de loial şi de sincer). A fost un gest exagerat, pe care l-am regretat ulterior.

Azi nu sunt dispus să-ţi răspund cum trebuie, Felice. Mă doare capul, am să-ţi spun multe şi nu reuşesc să le adun la un loc. Deşi nu dai răspunsuri complete şi nu la toate întrebările, răspunzi drăguţ şi atât de amănunţit cât poţi tu în clipa de faţă; mai mult nu pot să-ţi cer. Un progres în chestiunea însăşi îl constituie faptul că, datorită acestor scrisori, problema se limpezeşte şi, înainte de toate, este delimitată mai bine.

Nu ţi-am scris acum două zile pentru că în primul rând voiam să-ţi dau răgazul să reflectezi şi în al doilea rând eram trist din cauza scrisorii de luni, aceea sub formă de carte poştală, atât din pricina conţinutului ei, cât şi a faptului că acolo promiteai că-mi vei scrie şi în cursul serii, cu toate că eu ştiam din capul locului că nu o vei face – şi realmente n-ai făcut-o – şi cu toate că ai mai promis aşa de des că vei promite ferm numai lucruri absolut certe.

Din câte înţeleg în starea tâmpită în care mă aflu astăzi, reuşita fericirii noastre comune depinde de realizarea celor câteva posibilităţi despre care este vorba în scrisorile tale. Cum să constatăm asta? Este extrem de incert că o convieţuire mai lungă va fi de ajuns, spre a face această constatare. Dar nu există nici măcar posibilitatea de a fi împreună pentru mai mult timp. Perioada şi destinaţia de vacanţă nu sunt aceleaşi, iar Berlinul nu este locul potrivit pentru a fi împreună. Însă o convieţuire scurtă este inutilă în această privinţă. Nu-i suficientă niciuna scurtă, niciuna lungă. Căci aici nu este vorba decât despre credinţă, curaj şi siguranţă din partea ta. Despre credinţă, întrucât presupunerile tale, crede-mă, Felice, nu sunt corecte. Relaţia mea cu scrisul şi cea cu oamenii sunt imuabile; ele ţin de felul meu de a fi şi nu-şi au temeiul în nişte circumstanţe de moment. Pentru scrierile mele am nevoie de solitudine, nu „ca un pustnic”, asta n-ar fi de-ajuns, ci ca un mort. În

acest sens, scrisul este un somn mai profund, deci înseamnă moarte şi, aşa cum nu vei scoate un mort din mormântul lui, tot astfel nu poţi să mă iei nici pe mine de la masa de scris în timpul nopţii. Asta n-are de-a face nemijlocit cu relaţia mea cu oamenii; pot să scriu doar în acest mod sistematic, coerent şi riguros şi, drept urmare, nu pot trăi decât astfel. Dar îţi va veni „destul de greu”, după cum scrii. M-am temut dintotdeauna de oameni, de fapt nu de ei înşişi, ci de pătrunderea lor forţată în firea mea slabă; intrarea celor mai buni prieteni în odaia mea m-a îngrozit şi a fost mai mult decât un simplu simbol al acestei spaime. Însă făcând cu totul abstracţie de asta, deşi nu se poate face abstracţie, oare cum are să vină lumea la noi, fie chiar mama şi tata, fără să mă deranjeze insuportabil în timpul toamnei şi al iernii, când voi duce existenţa pe care-am descris-o, iar odată cu mine, s-o deranjeze pe soţia mea, în cazul în care ea-mi împărtăşeşte sentimentele? „Dar nu ştii dacă vei putea să trăieşti atât de retras.” „Nu ştii dacă aş putea să-i înlocuiesc pentru tine pe toţi.” Este un răspuns aici sau o întrebare?

Serviciul? Este total exclus să pot renunţa vreodată la el. Însă dacă nu trebuie să renunţ pentru că nu pot merge mai departe, atunci nu e deloc exclus. Sub acest aspect, nesiguranţa şi neliniştea mea lăuntrică sunt îngrozitoare, iar aici tot scrisul este singurul şi adevăratul motiv. Îngrijorările în privinţa ta şi a mea sunt grijile vieţii, ele ţin de existenţă, şi tocmai de aceea ar putea fi compatibile până la urmă cu munca de la birou, dar scrisul şi serviciul se exclud reciproc fiindcă scrisul are greutate în zona profundă, pe când serviciul este plasat la suprafaţă, în sfera vieţii. Aşa că lucrurile merg în sus şi-n jos, iar asta are să mă sfâşie.

Unica problemă pe care scrisoarea ta pare s-o scoată definitiv din discuţie sunt temerile generate de insuficienţa banilor. Asta ar însemna deja mult. Dar chiar ai cântărit bine situaţia?

Şi aşa, cu întrebări, trece timpul. Nu-mi amintesc să-ţi fi scris că „ar fi foarte urgent”, dar m-am gândit la asta.

Franz

Montags-Zeitung? Fireşte, nu trebuie să-l primesc dacă nu conţine nimic despre *Fochist*.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 iunie 1913, vineri

27.VI.13

Sunt aşa de trist, există prea multe întrebări, nu văd nicio ieşire şi sunt atât de jalnic şi de slăbit, încât aş sta în permanenţă întins pe canapea şi aş putea să ţin ochii deschişi sau să-i închid, fără să remarc vreo diferenţă. Nu pot să mănânc şi să dorm; la serviciu am parte de necazuri şi de reproşuri în fiecare zi, mereu din vina mea;

între noi lucrurile sunt aşa de nesigure, sau nu între noi, ci-n faţa noastră, iar acum, când mă uit pe fereastră – aspectul este lipsit de importanţă, dar aici se potriveşte fiindcă simt cum mă sufocă furia –, văd vizavi, în faţa şcolii de înot, un tânăr necunoscut plimbându-se cu barca mea[638]. (Ce-i drept, văd asta aproape în fiecare zi de trei săptămâni încoace pentru că nu mă pot decide să înlocuiesc lanţul dispărut.)

Tocmai acum, când la birou am aceste certuri – care au să se repete şi se repetă regulat din vina mea, în pofida faptului că sunt înconjurat cu maximă amabilitate – fiindcă nu reuşesc să fiu ordonat, pierd acte, deşi le ţin cu amândouă mâinile, şi nu pot să mă apuc de ceva faţă de care am o aversiune deosebită, chiar dacă ar trebui să suport ani în şir ameninţarea pe care o generează, şi nici nu pot s-ascund, să zădărnicesc sau să motivez nimic, ci trebuie să las totul să cadă asupra mea, precum pământul vijelia... (repet) tocmai acum, în condiţiile incapacităţii evidente de a face faţă funcţiei mele actuale sau chiar uneia ulterioare, cu responsabilităţi sporite, trebuie să mă-ntreb cu tot dinadinsul dacă, măcar în această privinţă, am dreptul să te cer, chiar dacă tu ai avea curajul să mi te dai.

Îmi dă oare vreun drept atitudinea ta? Totuşi, trebuie să-mi câştig acest drept numai prin forţe proprii. De fapt, ar trebui să-mi spun că pot deduce dreptul de a te obţine, deci de a-mi dobândi fericirea, doar după o autoevaluare a stării mele fizice şi spirituale, a siguranţei mele lăuntrice şi exterioare, a situaţiei mele materiale şi a viitorului meu. Dacă această autoevaluare îmi contestă dreptul respectiv – şi o face –, de unde capăt un al doilea drept? Precis nu mi-l vor acorda curajul şi bunătatea ta şi nici măcar dragostea ta, chiar dacă ea există cu-adevărat, nu numai în imaginaţia ta (*o posibilitate pe care ai lăsat-o neelucidată în ultima scrisoare*). Un asemenea drept – aflat deja la limita lipsită de responsabilitate dintre drept şi datorie – l-aş dobândi abia când ai spune: „Nu pot face altfel, în ciuda oricăror evidenţe”. Dar după toate aparenţele nu poţi şi nu ai voie să spui asta. Mai ales după ce ai cântărit totul. Acest lucru se va lămuri prin scris, însă are să fie şi mai rău.

Franz

Mulţumesc pentru ziar. Mă gâdilă din cap până-n picioare. – Pentru duminică, probabil nu-ţi voi putea trimite decât o scrisoare expres.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 iunie 1913, sâmbătă

28.VI.13

Nicio scrisoare ieri, niciuna azi. De data asta aproape că-nţeleg. Epistolele mele-ţi devin nesuferite, ca şi vorbele şi tăcerile mele la Nikolassee[639]. Îmi pierd şi din perspectivă; m-aş mulţumi cu o singură preocupare: să iau seama la bătăile şi durerile pe care le simt în tâmple; nu sunt în stare de nimic altceva. La serviciu a fost şi mai rău decât ieri.

Ieri după-amiază, spre seară, după ora 6, stăteam pe canapea şi-mi plimbam privirea goală prin cameră. Soră-mea[640] se întorsese de la prăvălie; a deschis uşa şi a rămas locului. În ultimele zile mă compătimeşte cumva; ştia ea că nu mănânc aproape nimic şi voia să afle dacă de data asta voi cina. Însă eu n-aveam niciun chef de vorbă, doar m-am uitat la ea, iar ea m-a privit preţ de-o clipă. Nu m-am gândit decât cum ar fi dacă în locul ei ar sta acolo, în uşă, soţia mea şi ar trebui să suporte această privelişte.

Astăzi la prânz mama mi-a zis: „Precis te preocupă ceva. Nu vreau să mă amestec în secretele tale, dar mi-ar plăcea mult să fii mulţumit” etc. Iar pe urmă, într-un moment total deplasat: „Nici nu ştii cât te iubeşte tata” etc. Eu am zis, mai mult nu reuşesc să spun: „Dar n-am griji, doar neplăceri la birou”. Cu asta am terminat amândoi ce aveam de zis, însă eu ştiu că ea începe să vorbească despre tine şi despre mine cu soră-mea, ori de câte ori găsesc prilejul. Neputinţa ei faţă de mine nu este cu mult mai mică decât a mea.

Dar mă opresc, nu vreau să-ţi mai stric duminica scriindu-ţi mai mult, ceea ce s-ar întâmpla inevitabil. Nu-mi vin decât idei triste. Asta s-ar explica prin faptul că n-am primit azi nicio scrisoare de la tine, dar nu e doar atât. Felice, fii cel puţin binevoitoare cu această hârtie (cum mi s-a repezit condeiul în litera F![641]), mângâi-o măcar! Mă voi simţi bine gândindu-mă la asta.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 iunie 1913, duminică

29.VI.13

Nimic? Ai primit vineri şi sâmbătă scrisori de la mine şi nu-mi trimiţi niciun cuvânt? Astăzi, duminică, am fost de serviciu şi acum mă întorc acasă (familia mea este la ţară[642]), inima-mi bate în timp ce deschid uşa, de parcă n-ar trebui să primesc scrisoarea aşteptată, aşa-zis sigură, ci să-ntâlnesc, în persoană, fiinţa iubită –

şi nu este nimic. Asta trebuie să aibă o semnificaţie, îmi zic, şi nu-i greu s-o estimez.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 iulie 1913, marţi

1.VII.13

Aşadar, vrei să porţi crucea, Felice, în ciuda tuturor evidenţelor? Să-ncerci un lucru imposibil? În această privinţă m-ai înţeles greşit, n-am spus că totul se va lămuri prin scris, dar are să fie mai rău, ci am zis că totul se va lămuri prin scris şi are să fie mai rău. Aşa am vrut să spun. Însă tu eşti de altă părere, şi vrei totuşi să vii la mine.

Contraargumentele mele nu s-au sfârşit pentru că şirul lor este infinit, iar imposibilitatea se dovedeşte o permanenţă. Însă şi tu te dovedeşti o permanenţă (chiar dacă, fireşte, ca om ce eşti, nu ai necontenirea ei), iar eu nu izbutesc să mă opun sentimentului de speranţă şi-mi las deoparte toate contraargumentele (nu pot trece sub tăcere acest lucru, am conştiinţa clară că sunt orbit). Dacă mă gândesc bine, scrisoarea ta nu atinge câtuşi de puţin contraargumentele mele; numai sentimentul (este vorba despre sentimentul bunătăţii, dar şi al depărtării şi al experienţei limitate în sens bun) te determină să transformi uriaşele mele obstacole în obstacole „minuscule”, textual „minuscule”, şi pe urmă crezi că doar curajul te poate face să treci peste ele. Însă aşteptam cumva un refuz? Nu. Existau trei feluri de răspunsuri: „Este imposibil, şi de aceea nu vreau” sau „Este imposibil, şi de aceea nu vreau deocamdată” sau „Este imposibil, dar vreau totuşi”. Iau scrisoarea ta în sensul celui de-al treilea răspuns (*mă preocupă îndeajuns faptul că lucrurile nu se potrivesc la fix*) şi te consider logodnica mea dragă. Şi imediat după aceea (n-am cum să mă abţin), dar, pe cât posibil, spun pentru ultima oară că mă tem în mod absurd de viitorul nostru şi de nenorocirea în care firea şi vina mea pot transforma convieţuirea noastră şi care are să te lovească din plin mai întâi pe tine, pentru că eu sunt în fond un om rece, egoist şi fără inimă, în ciuda tuturor slăbiciunilor pe care acest fel de a fi mai mult le ascunde decât le atenuează.

Acum ce vom face mai întâi, Felice? Bine, le voi scrie părinţilor tăi. Dar înainte de asta trebuie să le spun părinţilor mei. Acest anunţ, cu toate că este alcătuit doar din cinci fraze, are să fie cea mai lungă discuţie, pe care o voi purta după luni de zile cu mama şi după ani întregi cu tata. Datorită acestui fapt va căpăta o solemnitate care-mi displace. Le voi spune abia când voi primi răspuns la această scrisoare *fiindcă mi se pare că, într-un fel, încă nu ţi-ai dat cuvântul*.

Ce vor spune oare părinţii tăi despre scrisoarea mea? Din fotografie mi-o imaginasem altfel pe mama ta, dar asta n-are nimic de-a face cu faptul că mi-a fost teamă de ea, din moment ce alături de indiferenţă, tocmai teama este principalul sentiment pe care-l am faţă de oameni. Ba chiar mi-a fost teamă de întreaga ta familie (poate cu excepţia surorii tale Erna); nu-mi este ruşine să spun acest lucru, căci e pe cât de adevărat, pe atât de ridicol. Dacă este să fiu exact, mă cam tem şi de propriii părinţi, neîndoielnic de tatăl meu. Mama ta mai era şi-mbrăcată aşa de caracteristic, în negru; părea tristă, respingătoare, plină de reproşuri, scrutătoare, imobilă, străină în cadrul familiei, darămite faţă de mine. Îndeosebi de ea mi-a fost teamă şi cred că nu voi scăpa niciodată de acest sentiment. Dar pe de altă parte, mă tem că nimeni din familia ta nu va fi mulţumit de mine, că nimic din ceea ce voi întreprinde n-are să li se pară în regulă, că încă din prima scrisoare nu voi fi pe gustul lor, că, în calitate de logodnic, nu voi face nicicând lucrurile pe care ei cred că i le pot pretinde unui logodnic, că dragostea mea pentru tine, pe care persoanele străine sau rudele prezente n-o vor remarca probabil niciodată, nu este una pe-nţelesul lor, că această nemulţumire (care se va transforma în supărare, dispreţ şi furie) se va perpetua faţă de mine, ca şi faţă de ei, şi va fi transpusă, poate, chiar şi asupra ta. Mai ai curajul să faci asta?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 iulie 1913, joi

3.VII.13

Felice, ţi-am scris tot ce mi-a dat ghes în momentul redactării epistolei. Nu chiar tot, dar poate fi intuit aproape tot, dacă eşti cu băgare de seamă. Cu toate acestea rişti; fie eşti nesăbuit de îndrăzneaţă, fie legătura pe care o ai cu ceea ce ne stăpâneşte îţi permite să presimţi mai mult. Nu mă mai îndoiesc că mă crezi, deşi până şi-n scrisoarea de astăzi mă eviţi un pic (scriind, nu ne putem ţine destul de strâns, fără să devenim brutali). Nu mă îndoiesc că mă crezi, fiindcă atunci n-ai fi tu cea pe care o iubesc şi ar trebui ca eu să mă îndoiesc de toate. Nu, de-acum ne ţinem deci strâns şi ne contopim mâinile aşa cum trebuie. Te mai gândeşti la mâna mea lungă şi osoasă, cu degete de copil sau de maimuţă? În care-ţi aşezi acum palma ta.

Nu spun că-s fericit, sunt prea neliniştit şi îngrijorat, poate nici nu sunt capabil de o fericire omenească, iar faptul că (acum a sosit telegrama ta, o privesc fix de parcă ar fi un chip, singurul pe care-l cunosc şi-l vreau dintre chipurile tuturor oamenilor), deci faptul că am să fiu complet legat de tine, de care mă simt legat încă din

prima seară, mi se pare într-adevăr imposibil de cuprins cu privirea şi mi-ar plăcea să păstrez această imagine, închizând ochii la pieptul tău.

Mi-ai dăruit atâtea. Forţa cu care am rezistat 30 de ani merită darurile, însă rezultatul acestei tării, existenţa, nu le merită cu adevărat, vei observa şi tu asta, Felice. Afară de cazul în care astăzi este mare aniversare[643] şi viaţa se învârteşte azi ceva mai aparte în jurul propriei axe, fără a pierde ceea ce a câştigat.

Astăzi, la masa de prânz (foarte pe scurt: de fiecare dată, mama nu stă acasă decât puţin, iar când ajung eu, a şi terminat de mâncat; tata e de azi-dimineaţă la ţară), i-am spus mamei, drept răspuns la urările ei de aniversare, că am o logodnică. N-a fost foarte surprinsă şi a acceptat ciudat de calm. N-a avut ezitări, ci doar o rugăminte, şi a zis că tata este, cu siguranţă, de acord cu ea atât în prima, cât şi-n ultima privinţă. Rugămintea a fost să-i dau voie să se informeze despre familia ta; când sosesc veştile, îmi rămâne negreşit libertatea de a acţiona cum vreau, ei nu mă vor opri şi nu vor putea să mă împiedice în această privinţă, dar în orice caz va trebui să mai aştept până atunci cu scrisoarea adresată părinţilor tăi. Am replicat că noi suntem deja uniţi şi că, oricum, scrisoarea către părinţii tăi nu înseamnă de fapt un pas înainte. Mama a insistat cu rugămintea ei. Nu ştiu exact de ce – poate dintr-un permanent sentiment de vinovăţie faţă de părinţii mei – am cedat şi i-am notat mamei numele tatălui tău. Mi s-a părut cam caraghios când m-am gândit că părinţii tăi, dacă ar fi să aibă dorinţe asemănătoare, ar primi numai referinţe bune despre noi şi că niciun birou de informaţii n-ar fi în stare să spună adevărul despre mine. De altfel, tatăl tău cunoaşte *Verdictul*? Dacă nu, dă-i-l, te rog, să-l citească!

Când mă gândesc ce curaj ai! Nu-s eu oare un străin şi nu mă înstrăinez şi mai mult prin scrisorile pe care le trimit? Nu-ţi sunt străine rudele mele? În fotografie[644] sunt părinţii mei. Nu arată ei de neînţeles, ca toţi străinii, numai că aspectul străin este atenuat, poate, de caracterul evreiesc pe care-l avem în comun? Şi nu ţi-e teamă, aşadar (cred că nu voi scăpa niciodată de această uimire), de omul ăsta, care, prin faptul că se teme el însuşi de orice, devine şi mai îngrozitor? Nu ţi-e frică de nimic? Te dai, fără a sta pe gânduri? Este un miracol despre care nu este nimic de spus printre oameni şi pentru care trebuie să-i mulţumim doar lui Dumnezeu.

Franz

În rest, Felice, de-abia am evitat amândoi prima ceartă. Acolo unde n-are să vină nimeni (intenţia este mai serioasă decât afirmaţia), ai invitat pe cineva? Dar domnişoara Brühl[645] este într-adevăr o excepţie, poate fi invitată, însă numai ea. Mi-e dragă, mângâi-o pe obraji din partea mea!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 iulie 1913, sâmbătă

6.VII.13[646]

Acum trebuie să mă grăbesc dacă e ca scrisoarea să mai ajungă mâine. Este sâmbătă, ora şapte fără un sfert.

Astăzi n-am primit nicio scrisoare; prin urmare, niciun răspuns la epistola mea de ieri. Ai interpretat-o altfel decât voiam eu? Eşti de părere că n-am procedat just când i-am dat mamei permisiunea aceea? N-am făcut bine că ţi-am scris asta? I-am cedat mamei, conştient că sunt vinovat, după cum am mai spus; apoi, dintr-o neputinţă dialectică generală şi foarte accentuată faţă de maică-mea; pe urmă, dar în primul rând, din slăbiciune. Un motiv, chiar dacă nici pe departe cel decisiv, a fost şi acela că am văzut-o foarte îngrijorată din pricina mea. Dar mi s-a părut de la sine înţeles că trebuia să-ţi scriu, deşi faptul se consumase deja, deoarece vrem amândoi să fim totuşi sinceri unul cu altul până la capăt, deci atâta vreme cât funcţionează comuniunea noastră – iar convieţuind, vom avea, mereu, multe prilejuri să procedăm astfel. Să fi trecut sub tăcere tocmai acum un asemenea fleac? Şi-n acest sens, este un fleac. Nu eu întreb de familia ta; din punctul meu de vedere, ea este şi va fi întotdeauna mai departe decât vei dori, poate, aşa că mă tem pentru tine, după cum am mai spus-o. Deci, cum aş putea fi acum profund interesat de familia ta? Şi numai despre ceva profund poate fi vorba dacă vrem să trăim împreună. Pentru aceasta, fiecare dintre noi trebuie să găsească în sine direcţia şi puterea de judecată. Ca şi părinţii tăi, ai mei se bizuie pe aspectul exterior, căci ei se situează în fond în afara problemei noastre. Ei nu ştiu altceva decât află prin intermediul biroului de informaţii; noi ştim mai multe sau ni se pare că ştim mai multe, şi-n orice caz cunoaştem alte lucruri, mai importante – prin urmare, biroul acela nici nu ne priveşte pe noi, el este treaba părinţilor noştri, cărora le putem îngădui asta în joacă, spre a le da de lucru. Pe noi nu ne afectează, cel puţin aşa cred eu, dar acum n-am primit răspuns.

Ieri-seară am hoinărit în zona unde visez să locuim împreună. Se construieşte deja, însă pe o latură a terenului mai stau nişte ţigani. M-am plimbat mult pe-acolo şi am avizat favorabil totul. Acolo se va face frumos, este un loc destul de înalt, mult în afara oraşului, iar ieri după ploaie aerul era deosebit de curat. Ieri, acolo, m-am simţit chiar foarte bine, cu totul altfel decât acum. Aşa mă joacă neîncetat.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 iulie 1913, duminică

6.VII.13

Eşti supărată pe mine, Felice? Vezi, mă simt vinovat, dar nu pentru ceea ce am făcut şi nici pentru ce ţi-am scris, ci fiindcă ţi-am pricinuit, poate, o suferinţă. Desigur, aş putea invoca scuze pentru toate, parţial am şi făcut-o, iar cea mai bună scuză este în primul rând mintea asta neodihnită (nu ştiu cum se va sfârşi cu această insomnie, însă o asemenea stare insuportabilă şi de durată trebuie să aibă un ţel), dar te rog, Felice, nu-mi asculta scuzele, acceptă-le totuşi şi iartă-mă fără scuze, aşa cum eu mă căiesc fără vină.

Ei bine, azi n-am primit nicio scrisoare, şi aseară, în necazul meu, am fost fizic aproape de tine. Noi, Max, nevasta şi cumnatul lui, eu şi Felix am fost la un cabaret[647], unde soţia mea n-ar avea voie să intre. În general, am foarte multă înţelegere pentru astfel de lucruri, cred că le pricep în esenţă, într-o esenţă de necuprins, şi le savurez cu palpitaţii, dar ieri n-a mers aproape deloc, exceptând numărul unei negrese care dansa şi cânta.

Mă întorc. Gândeşte-te bine, te rog, Felice! N-avem totuşi dreptul să ne rătăcim când de-abia ne-am adunat.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 iulie 1913, luni

7.VI [648].13

Vezi, Felice, deja suferi din cauza mea, caznele au şi început şi Dumnezeu ştie cum se vor termina. Iar această suferinţă – o şi văd foarte limpede – este mai apropiată, mai gravă şi mai cuprinzătoare decât cea pe care ţi-am pricinuit-o până acum. Aici nici nu mai intră în discuţie întrebarea dacă sunt vinovat şi am putea face abstracţie chiar de motivul acesteia. În orice caz, ţi s-a făcut o mare nedreptate[649] şi rămâne să cântărim doar poziţia mea faţă de aceasta şi semnificaţia ei.

Este absolut indiferent dacă maică-mea are sau nu dreptate. Cu siguranţă are dreptate, şi încă mai multă decât crezi. Ea nu ştie aproape nimic despre tine, exceptând ceea ce scria în epistola pe care i-ai trimis-o cândva[650]. În afară de asta, ea a auzit doar de la mine că vreau să mă căsătoresc cu tine. În rest, nu ştie nimic, căci nu mi-a putut smulge niciun cuvânt. Eu nu pot vorbi cu nimeni, dar în special cu părinţii mei. Parcă mă îngrozeşte imaginea celor din care provin. Ieri, din întâmplare am fost siliţi să mergem cu toţii, părinţii, eu şi soră-mea[651], timp de vreo oră – era deja întuneric –, pe

o şosea plină de noroi[652]. În ciuda faptului că-şi dădea toată osteneala, mama mergea bineînţeles foarte stângaci şi-şi murdărise de tot ghetele, precis şi ciorapii şi fustele. Dar ea îşi închipuia că nu se murdărise aşa cum ar fi fost de aşteptat, şi pentru asta, când am ajuns acasă, a pretins în glumă, fireşte, să fie apreciată, cerându-mi să-i privesc ghetele, care n-ar fi prea murdare. Însă eu, crede-mă, n-am fost deloc în stare să mă uit în jos, iar aceasta doar din dezgust, şi nu fiindcă mi-ar fi fost scârbă de mizerie. În schimb, ieri am avut toată după-amiaza un dram de simpatie faţă de tata sau, mai bine zis, l-am admirat pentru că era capabil să suporte toate astea, pe mama, şi pe mine, şi familiile surorilor[653] la ţară, şi dezordinea de acolo, din locuinţa de vară, unde vata este pusă lângă farfurie, unde pe paturi poţi vedea o învălmăşire oribilă a tuturor lucrurilor posibile, unde-ntr-un pat zace soră-mea mijlocie, deoarece are o uşoară inflamaţie în gât, şi alături stă soţul ei, care-i spune mai glumă, mai în serios „aurul meu” şi „toată avuţia mea”, unde băieţelul îşi face nevoile pe podea, în mijlocul camerei, fiindcă nu poate altfel, în timp ce maturii se joacă liniştiţi cu el, unde două slujnice îşi croiesc drum, ca să facă orice serviciu posibil, unde mama supraveghează absolut totul, iar grăsimea ficatului de gâscă întins pe pâine se scurge, în cel mai bun caz, pe mâini. Dau informaţii, nu-i aşa? Dar aici greşesc total, căutând în nişte fapte incapacitatea mea de a le suporta, în loc s-o caut în mine. Totul este de o mie de ori mai puţin grav decât am înfăţişat eu aici şi mai devreme, însă sila mea de toate astea e de-o mie de ori mai puternică decât aş putea s-o descriu. Nu fiindcă sunt rude, ci numai fiindcă-s oameni, nu rezist să stau în aceleaşi încăperi cu ei, şi, doar pentru a găsi reconfirmarea acestui lucru, ies din casă duminică după-masă, deşi, din fericire, nimic nu mă constrânge s-o fac. Ieri m-a sugrumat greaţa, am căutat uşa, bâjbâind aproape ca-n beznă, şi abia departe de casă, pe şosea, m-am simţit mai bine, deşi se-ngrămădiseră atâtea, încât nici azi nu m-am destins. Nu pot trăi cu oamenii, îmi urăsc necondiţionat toate rudele, nu pentru că sunt rudele mele, nu pentru că ar fi nişte oameni răi, nu fiindcă n-aş gândi despre ei numai de bine (asta nu înlătură absolut deloc „o timiditate îngrozitoare”, aşa cum crezi tu), ci pur şi simplu pentru că sunt oamenii care trăiesc în preajma mea. Tocmai convieţuirea n-o suport, ba nici nu prea am puterea de a o percepe drept o nenorocire. Îmi place să privesc neutru orice om, dar această plăcere nu este atât de mare încât să nu vreau să trăiesc incomparabil mai fericit într-un pustiu, într-o pădure sau pe o insulă, având premisele fizice necesare, decât să stau aici, în odaia mea, între camera de zi şi dormitorul părinţilor mei.

Desigur, deşi n-am avut intenţia să te fac să suferi, ţi-am provocat necazuri; în consecinţă, nu voi avea niciodată intenţia să-ţi

fac vreun rău, şi ţi-l voi face mereu. (Chestiunea informaţiilor n-are deocamdată nicio importanţă, mama n-a întreprins nimic vineri întrucât voia să vorbească şi cu tata, sâmbătă n-a sosit răspunsul tău şi, fiind conştient că sunt vinovat faţă de tine, i-am spus mamei să mai aştepte; deoarece duminică n-a venit nicio scrisoare, după-amiază mi-am retras permisiunea pe care i-o dădusem mamei.) Fereşte-te, Felice, să consideri viaţa o banalitate, dacă „banal" va fi însemnând „monoton, simplu şi meschin"! Viaţa este pur şi simplu îngrozitoare, aşa o percep, aproape mai mult decât oricine. Deseori – iar în adâncul sufletului o fac probabil necontenit – mă îndoiesc de faptul că sunt om. Ofensa pe care ţi-am adus-o nu este decât un prilej întâmplător, care mă determină să conştientizez acest lucru. Realmente nu ştiu ce să mă fac.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 iulie 1913, marţi

8.VII.13

Felice, astăzi, când citesc scrisoarea ta, care e-atât de binevoitoare încât mă simt stingherit, şi când caut să urmăresc această bunătate până la originea ei, constat că, în ce mă priveşte, tot cele scrise ieri rămân valabile, ba chiar se consolidează.

Nimeni nu poate spune că ne-am întins mâinile în mod necugetat; acest gest nu este rezultatul apropierii care poate amăgi, nici al clipei care poate induce în eroare, nici al vreunui cuvânt ce poate fi înşelător, şi totuşi... Felice, tu încă nu vezi (uită-te în lumina ultimelor lucruri!) ce ai făcut de fapt şi ai libertatea de a anula? Este imposibil şi, chiar dacă întind mâna disperat, soluţia nu-mi este dată. Nu indecizia mă face confuz în fiecare clipă, ci o convingere ce n-a încetat niciodată, pe care însă am dispreţuit-o pentru că te iubesc şi în ciuda faptului că te iubesc, dar care până la urmă nu se lasă dispreţuită întrucât este generată nemijlocit de firea mea.

Nu mă zvârcolesc de luni de zile în faţa ta, de parcă aş fi otrăvit? Nu sunt când aici, când acolo? Încă nu te simţi jalnic când mă priveşti? Încă nu vezi că trebuie să rămân închis în mine dacă e să preîntâmpin dezastrul, nenorocirea ta, a ta, Felice? Eu nu sunt om; sunt în stare să te chinuiesc cu sânge rece pe tine, pe care te iubesc cel mai mult, pe tine, care eşti singurul om pe care-l iubesc (în accepţiunea mea, n-am rude şi nici prieteni, nu pot şi nu vreau să am), şi apoi să primesc tot cu sânge rece iertarea ta pentru acest chin. Am eu dreptul să tolerez această situaţie când o înţeleg exact, după ce am bănuit-o şi constat că se confirmă şi-o presimt în continuare? Aşa cum sunt, pot să trăiesc la o adică, îmi manifest

furia în interior, te chinuiesc numai prin scrisori, dar de îndată ce vom trăi împreună, am să devin un nebun periculos, căruia ar trebui să-i dai foc. Ce aş face eu! Ce ar trebui să fac?! Şi de n-aş face nimic, aş fi un om pierdut tocmai pentru că ar fi împotriva firii mele, iar cine ar fi cu mine ar fi pierdut. Tu nu cunoşti, Felice, literatura pe care o au unii în minte. Ea zburdă permanent, ca maimuţele prin vârfurile copacilor, în loc să meargă pe pământ. Este pierdută şi nu poate altfel. Ce-i de făcut?

Citesc cum vorbiţi voi despre nunta fratelui tău, cum îl divinizează socrii şi despre devotamentul cu care aceştia-şi iubesc fiica.[654] Crezi că simt vreo simpatie umană? În schimb, mi-este teamă când citesc ce-mi scrii în legătură cu tatăl meu, de parcă ai trece de partea lui, pentru a te uni cu el împotriva mea.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 iulie 1913, miercuri

Iubită Felice, dacă nu poţi să-mi scrii, nu-mi scrie, dar lasă-mă să-ţi scriu şi să repet zi de zi ceea ce ştii la fel de bine: că te iubesc atât cât îmi stă în putere s-o fac, că vreau şi trebuie să te slujesc cât timp voi trăi.

Franz

9.VII. 13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 iulie 1913, joi

10.VIII [655].13

De-aş fi totuşi lângă tine şi dacă mi-ar fi dată capacitatea de a te lămuri în toate privinţele, da, atunci aş avea măcar capacitatea să văd eu foarte limpede totul! Sunt vinovat de toate. Aşa de uniţi ca acum n-am fost încă, acest răspuns afirmativ de ambele părţi are o putere îngrozitoare. Dar ce mă reţine este pur şi simplu o poruncă divină, o teamă de neostoit; tot ce altădată mi se părea de maximă importanţă, sănătatea mea, venitul meu redus, felul meu jalnic de a fi, toate astea, care au şi o anumită îndreptăţire, dispar de lângă această teamă, nu înseamnă absolut nimic în faţa ei şi nu par să fie decât pretextele ei. Ca să fiu foarte sincer (aşa cum am fost mereu faţă de tine în măsura autocunoaşterii din momentul respectiv) şi să recunoşti, în sfârşit, sminteala mea, este însăşi *teama de a mă uni* cu cea mai iubită fiinţă, tocmai cu ea. Cum să-ţi explic acest adevăr care pentru mine este atât de clar încât l-aş acoperi fiindcă mă orbeşte! Şi pe urmă el redevine neclar, fireşte; când îţi citesc

scrisorile binevoitoare şi pline de încredere, totul pare în deplină ordine, iar fericirea parcă ne-ar aştepta pe amândoi.

Înţelegi asta, Felice, măcar de la distanţă? Am sentimentul ferm că prin căsătorie, *prin legătură şi disoluţie*, nimicul care sunt se prăbuşeşte, şi nu de unul singur, ci împreună cu soţia mea, şi cu cât te iubesc mai mult, cu atât mai repede şi mai îngrozitor se produce această distrugere. Acum spune-mi tu însăţi, ce să facem? Pentru că suntem aşa de aproape unul de altul, încât cred că niciunul din noi nu mai poate face nimic de unul singur, fără confirmarea celuilalt. Cântăreşte până şi lucrurile nespuse! *Întreabă-mă, răspund la orice*. Dumnezeule, este realmente cel mai potrivit moment să aplanăm această tensiune, fiindcă precis, aşa cum te torturez eu, o fată n-a mai fost torturată nicicând de cineva care-o iubeşte precum te iubesc eu.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Radeschowitz, 13 iulie 1913, duminică

Sunt pe terasa locuinţei de vară. O perspectivă frumoasă şi vastă în această zonă. Când mă-ntorc în cameră, priveliştea nu mai este frumoasă. Nici în mine, unde sfredelirea continuă. Marţi va sosi o scrisoare cu un nou plan. Multe salutări.

F

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 iulie 1913, duminică

13.VII.13

Seara, pe balconul nostru este frumos. Acum am stat acolo o clipă. Sunt ostenit fără rost; azi-dimineaţă, când a trebuit să mă scol după o noapte care m-a obosit şi mai mult, am blestemat realmente totul în jurul meu, îndeosebi pe mine. Dacă nu reuşesc să dorm bine, cum voi mai putea scrie vreodată cum trebuie? Şi dacă nu pot face asta, totu-i un vis, şi anume unul uşor de ghicit.

Noul meu plan nu este, fireşte, cel mai bun. Probabil, cel mai bun plan ar fi să strâng totuşi nişte bani într-un mod viclean şi să plec cu tine pentru totdeauna în sud, pe o insulă sau pe malul unui lac. Cred că în sud totul este posibil. Să trăiesc acolo izolat şi să mă hrănesc cu ierburi şi fructe. Dar nici n-am nevoie să privesc prea adânc în mine şi nici măcar nu doresc să plec în sud. *Tot ce vreau este să-mi petrec nopţile, scriind într-un iureş. Şi mai vreau să mă prăbuşesc sau să-nnebunesc din cauza asta, fiindcă aceasta este consecinţa necesară, presimţită de mult.*

Însă noul meu plan este următorul: în locuinţa pe care o căutasem pentru noi ne putem instala abia în mai anul viitor, presupunând că o voi obţine; se află în clădirea unei cooperative de construcţii al cărei membru am devenit. Prin urmare, nu vom pierde timp, Felice, dacă nu le scriu încă de-acum părinţilor tăi. Să rămânem deci aşa cum suntem până-n februarie, ianuarie sau până de Crăciun. Mă vei cunoaşte şi mai bine; în adâncul meu mai există nişte unghere înspăimântătoare, pe care nu le ştii. Vara asta vei călători, şi astfel vei avea o perspectivă mai bună, dobândită şi-n urma scrisorilor despre călătoria mea. Dar, în primul rând, la toamnă am să cedez în sfârşit ispitei de a scrie, numai să-mi permită sănătatea, şi atunci voi vedea singur ce se ascunde-n mine. Am făcut într-adevăr doar atât de puţin, sunt o nulitate, poate reuşesc ceva la toamnă, nu vreau să mă menajez. Atunci vei vedea mai clar cu cine vrei să te căsătoreşti şi ce gânduri trebuie să-ţi mai faci. Desigur, atunci voi fi al tău la fel ca azi. Ce spui despre acest plan?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 iulie 1913, joi

Aş putea să-ţi scriu abia când ajung acasă[656], însă nerăbdarea nu-mi dă pace. Tu nu-mi scrii. Mă dispreţuieşti? N-ar trebui totuşi. Vezi, nu-mi permit să am fiinţa pe care-o iubesc cel mai mult; fiind în general omeneşte dezgustat de existenţa mea, ezit să întind mâna după această persoană, sau cel puţin îmi impun un răgaz. Iubito, nu mă dispreţui din cauza asta, există destule lucruri de dispreţuit la mine, dar acesta nu.

Al tău, Franz

17.VII.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 iulie 1913, sâmbătă

19.VII.13

De duminică n-am primit nicio scrisoare de la tine. N-am cum să ştiu ce s-a întâmplat. Epistola mea te va fi jignit, altfel nu se poate. Dar dacă te-a jignit, ai înţeles-o greşit, deşi, pe de altă parte, e incredibil, fiindcă mă cunoşti totuşi de un an întreg şi trebuie să ştii că, dacă-s în toate minţile, nu sunt în stare să scriu un cuvânt care să constituie pentru tine motiv de jignire. Tu însăţi ai spus să nu ne luăm nimic în nume de rău, şi-acum te apuci să faci asta? Felice, te rog, scrie-mi o vorbă, indiferent că-i bună sau rea, nu mă face mai

nenorocit decât sunt, tăcerea-i totuşi cea mai grea pedeapsă care se poate imagina.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 iulie 1913, joi

24.VIII [657].13

Mă întrebi ce-am mai făcut? Am dus-o astfel încât, de când am primit telegrama ta, adică de 4 zile, ţin în sertar, gata scrisă, epistola adresată tatălui tău.

Azi, după ce am citit scrisoarea ta, m-am dus numaidecât în camera alăturată, unde părinţii mei obişnuiesc să joace puţin cărţi după masa de prânz, şi am întrebat imediat: „Tată, ce spui despre faptul că vreau să mă însor?” A fost primul cuvânt rostit faţă de tata în legătură cu tine. Bineînţeles, ştia de la mama tot ce aflase ea. Ţi-am mai spus că-l admir pe tata? Ştii că-i duşmanul meu, iar eu al lui, aşa cum ne-a hărăzit natura, dar, dincolo de asta, admiraţia mea faţă de el este, poate, la fel de mare ca teama pe care mi-o inspiră. La o adică pot trece prin faţa lui, dar nu dincolo de el. Ca oricare dintre discuţiile noastre (deşi n-a fost chiar un dialog precum orice aşa-zisă conversaţie între noi, au fost remarci neîntemeiate din partea mea, şi discursurile lui, foarte energice), ca oricare dintre discuţiile noastre, şi aceasta a început cu observaţii iritate din partea lui şi cu constatarea acestei nervozităţi de către mine. Acum mă simt prea slăbit şi n-am puterea să descriu totul, fără însă ca discuţia să mă fi istovit în mod special pentru că inferioritatea mea în raport cu tata mi-e bine cunoscută; ea este limpede, şi cu siguranţă îl afectează mai mult pe tata decât pe mine. Esenţial a fost că mi-a expus mizeria în care voi ajunge căsătorindu-mă când eu câştig atât de puţin, fără a putea să suport sau chiar să înlătur sărăcia, în condiţiile în care sunt lipsit de consecvenţă (aici au urmat reproşuri oribile că l-am ademenit să participe la fabrica de azbest, care a fost un eşec şi de care acum nu-mi pasă). Ca argument secundar, a cărui legătură cu problema mea nu-mi mai este acum foarte clară, dar atunci exista una, a făcut o serie de reproşuri fie în van, fie mamei, fie chiar şi mie din cauza căsniciei surorii mele mijlocii[658], de care nu este mulţumit din punct de vedere financiar (în mod justificat). Aşa s-a scurs cam o jumătate de oră. Până la urmă, ca de cele mai multe ori către finalul unor asemenea scene, a devenit blând, nu foarte blând în sine, dar relativ blând, astfel încât nu mai ştii cum să procedezi în faţa lui, mai cu seamă eu, care nu pot să-i adresez în mod firesc absolut nicio vorbă. (Partea cea mai ciudată a relaţiei mele cu tata este însă poate aceea că ştiu să simt şi să îndur până la capăt tot ce se petrece în el, dar nu împreună cu

el.) Aşa că i-am spus la sfârşit (tocmai momentele de trecere lipsesc din descrierea mea) să fie pregătit, când vreau eu, să vină la voi la Berlin şi să-şi expună obiecţiile – după părerea lui, incontestabile –, iar dacă se va cădea de acord în privinţa unei căsătorii dincolo de aceste obiecţii, să nici nu mai caute alte reproşuri.

Acum amestecă-te, Felice, în discuţia mea cu tata! Trebuie deja să mă ajuţi un pic să-i ţin piept. Pentru tine tatăl meu nu este decât un străin. Ar fi deci bine pentru început să vină la Berlin? Este acum momentul potrivit? Şi cum ar trebui să facem introducerea? Aici e nevoie de răspunsuri înţelepte şi iuţi ca şerpii.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 iulie 1913, vineri

25.VIII [659].13

Iubită Felice, poate că la prânz n-am fost foarte exact. Depind atât de mult de forţele de moment. Înţelege-mă deci bine! Ceea ce a spus tata este un consimţământ în felul lui, în măsura în care el poate încuviinţa un lucru dorit de mine. Spune că-l preocupă fericirea copiilor lui şi nu prea minte când vorbeşte serios; temperamentul său este prea puternic pentru a face asta. Dar de ceea ce se teme ulterior este altceva. Poate că seamănă puţin cu mama ta în privinţa faptului că întrevede pretutindeni numai dezastre. Odinioară, când avea încă deplină încredere în el şi-n sănătatea lui, aceste temeri nu erau aşa de puternice, în special dacă era vorba despre lucruri pe care le începuse şi le realiza el însuşi. Astăzi se teme însă de toate şi, în mod înfiorător, această spaimă se confirmă mereu, cel puţin în privinţa problemelor majore. În definitiv, prin asemenea avertismente regulate nici nu se spune altceva decât că fericirea-i rară, şi chiar aşa se-ntâmplă. Or, tata a muncit din greu toată viaţa şi a făcut câte ceva din nimic. Dar acest progres a încetat deja de mulţi ani, odată cu maturizarea fiicelor, şi s-a transformat acum, prin măritişul lor, într-un regres îngrozitor şi permanent. Tata are senzaţia că ginerii şi copiii lui, exceptându-mă acum pe mine, îi stau atârnaţi de gât. Din păcate, această senzaţie, întru totul justificată, este întărită peste măsură de boala tatei, o arterioscleroză. Or, el se gândeşte că acum mă însor şi eu, care am fost parţial scutit de aceste griji; după socotelile sale, precis voi ajunge în sărăcie, dacă nu imediat, cam în doi ani, şi, oricât aş contesta acum acest lucru, îi voi cere ajutorul tocmai lui, care de-abia se mai poate mişca de griji, sau dacă nu i-l voi cere, el are să caute totuşi să mi-l dea cumva, iar ruina lui şi-a multora, care depind de el după părerea sa, va fi astfel accelerată.

Aşa trebuie să-l înţelegi, Felice. Dar acum, după toate astea, lasă-mă, te rog, să te sărut îndelung şi cât se poate de tihnit, aşa cum n-am mai îndrăznit să gândesc de multă vreme.

Al tău, Franz

De l-am putea consola cumva în această privinţă, măcar în problema asta capitală! Eu nu apreciez cum trebuie banii (chiar dacă am moştenit de la tata o anumită zgârcenie în ceea ce priveşte mărunţişurile, din păcate nu şi plăcerea de a câştiga), iar nevoile vieţii, nici atât. Dacă tata-mi spune că vom ajunge în mizerie, îl cred, dar dacă tu-mi spui că nu vom ajunge aşa, prefer să te cred pe tine. În orice caz, despre asta nu pot să discut în contradictoriu cu tata, şi-atunci trebuie să intervină o limbă mai iscusită.

Şi, te rog, Felice, scrie-mi regulat în momentele astea critice!

Brühl[660] este un om groaznic. Când delapidează, când are o relaţie. Sau ambele sunt în legătură? Cei mai mulţi dintre copii măcar câştigă ceva?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 iulie 1913, duminică

Din nou o duminică fără tine! Este totuşi o viaţă oribilă. Şi cel mai grav este că n-ai putut să-mi scrii numai pentru că ai înţeles greşit scrisoarea mea trimisă expres. Cea pe care ai primit-o azi a clarificat însă lucrurile. Să mai existe oare vreo neînţelegere-ntre noi? Nu sunt eu al tău, iar tu a mea? Este o replică la faptul că sunt vârât până-n gât în familia mea? Cu atât mai impunător are să fie elanul cu care o voi părăsi. Cine ştie, de altfel, ce-aş fi ajuns dacă eu, un om anemic, n-aş fi stat treizeci de ani în sânul cald al familiei?

Dar în toate astea nu văd niciun obstacol serios; aparţinem unul altuia şi vom fi împreună, numai că trebuie să-l lămurim cumva pe tata că, odată căsătoriţi, nicio leţcaie din averea lui n-are să ajungă-n gospodăria noastră. Până şi reprezentarea acestui lucru îmi dă un sentiment de satisfacţie.

Desigur, încă nu ştiu ce vor zice părinţii tăi şi cum o să-i facem să vorbească.

Dar acum, te rog, iubită Felice, scrie-mi în fiecare zi dacă-i posibil, şi anume la birou; altfel durează prea mult până ce primesc scrisorile. Doar ştii asta, şi totuşi îmi scrii mereu acasă. (Mereu! În ultimele două săptămâni s-a întâmplat, de fapt, o singură dată.)

Curaj şi încredere, aşadar, şi fără neînţelegeri!

Franz

27.VII.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 iulie 1913, luni

28.VII.13

Iarăşi nicio scrisoare. Cum mă mai poţi chinui, Felice! Mă chinuieşti aşa, în zadar. Când câteva vorbe mi-ar face bine şi mi-ar mai alunga durerile ce-mi stau pe cap ca o scufie. Mi-ai scris măcar că nu te-ai hotărât încă sau că nu poţi sau nu vrei să-mi scrii? Cu trei cuvinte aş fi într-adevăr mulţumit, însă nimic, nimic!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 iulie 1913, miercuri

30.VII.13

Ar fi trebuit să primesc o scrisoare de la tine ieri, ba chiar alaltăieri, Felice. Iar dacă nu o scrisoare, măcar o telegramă drept răspuns la epistola mea de ieri. N-ar fi trebuit să mă laşi în starea asta. Ştiai ce aş face văzându-mă părăsit de tine fără motiv, cel puţin în privinţa scrisorilor? În decursul acestui an minunat şi îngrozitor eu te-am chinuit mai rău, dar întotdeauna dintr-o nevoie lăuntrică, nu exterioară, aşa cum ai făcut tu de la Frankfurt[661] şi-acum din nou. Vizitele şi rudele astea! Nu le voi deosebi între ele şi mă tem că toate au să fie duşmanii mei, într-o ostilitate reciprocă. Dar cum să le privesc dacă un scurt moment de uimire al celor reuniţi acolo sau o mică indispoziţie privitoare la faptul că nu eşti de faţă, ci-mi scrii cinci rânduri, par să-ţi dea mai mult de gândit decât disperarea mea din aceste zile şi nopţi pe care cu greu le mai pot diferenţia din cauza durerilor de cap şi a unei agitate stări de veghe? Voi însemna mai mult pentru tine, Felice, când voi fi logodnicul tău oficial? Ca şi azi, nici atunci – doar în virtutea faptului că s-au reunit acolo –, nimeni nu va avea dreptul să te oprească să-mi scrii când am nevoie de scrisoarea respectivă aşa cum am avut duminică; nimeni n-are acest drept, iar dacă-l are, tu n-ai voie să i-l recunoşti. Sunt nefericit că nu mi-ai scris sau telegrafiat, *mai nefericit decât îţi poţi închipui*. Aici nu-ţi iau nimic în nume de rău, nu-i vorba despre vreo neînţelegere, Felice, asta nu afectează nici dragostea mea pentru tine; ea este intangibilă. Nu este decât o justificată mâhnire.

Franz

Am mai citit o dată scrisoarea. Iubita mea Felice, dacă simţi că există-n tine fie şi cea mai vagă posibilitate de a-mi lua în nume de rău această scrisoare, gândeşte-te că habar n-ai şi nici nu-ţi pot povesti cum am dus-o în ultimul timp – acum, în zilele din urmă – din cauza absenţei oricărei veşti.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 august 1913, vineri

1.VIII.13

Cu ce om am umblat acum! Ori este un mare nebun, ori un mic profet[662]. Dar el n-are să se amestece aici. Iubita mea Felice, ai primit cu înţelegere scrisoarea mea de azi? De altfel, ştii oare că vei avea un bărbat cu părul alb? Cum mă duc în jos! Palpitaţiile ce însoţesc, de pildă, această epistolă!

Iubito, acum pleci din nou departe de mine[663] şi nici nu-ţi pare rău. Dimpotrivă, casa ta se cheamă Sanssouci[664]. Spune-i surorii tale că nu mai este prietena mea dacă te opreşte să-mi scrii.

Părinţii mei se obişnuiesc treptat cu noua lor grijă[665] şi încep s-o rânduiască alături de celelalte preocupări pe care le au. De ce crezi că este mai bine să-i scriu tatălui tău în absenţa ta? La drept vorbind, mi s-ar părea că-i mai bine să fii de faţă când soseşte-n casa voastră prima mea scrisoare ce nu-ţi este adresată.

Despre ce să mă sfătuiesc cu Max?[666] Pentru ce ne priveşte doar pe noi şi implică o foarte mare responsabilitate, nimeni nu poate totuşi să poarte adevărata răspundere şi, prin urmare, nici n-are cum să dea sfaturi. Dacă ar fi să iau însă exemplu de la Max în privinţa administrării banilor, n-ar fi deloc bine. Max are mai mulţi bani decât mine şi mai multe venituri, nu este defel zgârcit, dar nici risipitor – şi totuşi la ei se vorbeşte despre bani şi lipsuri mai mult decât trebuie. Şi tocmai aceste discuţii despre bani – de care, precis, este vinovată nevasta[667], deşi o face cu toată candoarea – sporesc însemnătatea banilor; în orice caz, ar putea cu uşurinţă să nu le acorde atâta importanţă, chiar dacă se suferă realmente din cauza lipsei lor. Îmi amintesc, stăteam rezemat de oglindă când soţia s-a-nfăşurat în faţa lui într-un şal de dantelă (ea se îmbracă un pic strident şi fără să se asorteze, chiar dacă, din nou, o face cu toată candoarea), iar eu am spus, ca să spun ceva: „Ce scump pare!” Ea mi-a răspuns gesticulând dispreţuitor: „Dar este la fel de ieftin ca orice alt lucru”. Asta-i trist, absurd şi umilitor. Iar eu nu vreau să-nvăţ aşa ceva.

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 1 august 1913, vineri

1.VII [668].13

Iubita mea Felice, e-n regulă, acum am primit de la mama informarea. Este o lucrare mare, pe cât de înspăimântătoare, pe atât de caraghioasă. Vom mai râde de ea. Ştiam că mama a solicitat-o. Fiindcă, în seara zilei în care a sosit ultima ta telegramă, am lăsat-o pe mama să citească scrisoarea pe care am pregătit-o

pentru tatăl tău. Atunci ea a considerat că nu-şi mai poate permite să piardă timpul şi a comandat informarea, fără să mă mai întrebe, neîndoielnic sub rezerva că tu n-ai voie să afli nimic despre asta. În ziua următoare, mama mi-a mărturisit acest lucru, dar eu nu i-am mai dat importanţă şi nu m-a mai interesat. Acum informarea a sosit; pare scrisă de cineva care este îndrăgostit de tine. În plus, fiecare cuvânt e profund neadevărat. Este foarte schematică; probabil că lumea nici nu trebuie să capete informaţii reale, chiar dacă în genere biroul ar fi în stare să afle adevărul. Şi totuşi, asta-mi linişteşte părinţii de o mie de ori mai mult decât cuvântul meu. Imaginează-ţi, garantul ăsta chiar minte cu neruşinare, după părerea lui, în favoarea ta. Ce crezi că „se aude despre tine în mod special”? „Despre tine se aude în special că te pricepi să găteşti bine.” Auzi, vorbă! Fireşte, el nu ştie că asta nu-ţi va fi de niciun folos în menajul nostru sau că va trebui cel puţin să te recalifici complet. Nu ştiu, dar cred –, am fost deranjat şi mai am timp doar o clipă – cred că gospodăria noastră va fi una vegetariană, nu-i aşa? Măi, dragă bucătăreasă, de a cărei iscusinţă gastronomică „se aude în mod special”!

Mă simt jalnic, mă desfac din încheieturi dacă acolo, în sud, nu mă voi aduna la loc. La Westerland nu pot veni, şeful meu este în concediu şi, chiar dacă aş avea şi eu, nu prea aş veni, trebuie să-mi folosesc întregul concediu ca să-mi revin un pic, chiar de dragul tău. În ce ordine să procedăm: mai întâi scrisoarea mea către tatăl tău şi apoi vizita tatălui meu sau îl lăsăm pe tata să plece de-a dreptul? Acum ai într-adevăr timp de reflecţie. Şi încearcă să te vindeci de mine, dar nu de tot!

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 2 august 1913, sâmbătă

2.VIII.13

Draga mea, dragă Felice, astăzi n-a sosit nicio scrisoare, ceea ce e foarte firesc, dar, când vine vorba despre scrisorile tale, nu mai pot deosebi firescul de neobişnuit, vreau să le primesc pur şi simplu, trebuie să le am, trăiesc datorită lor.

Am o idee; ar fi grozav să-ţi placă. După ce soseşte răspunsul tău la ultimele epistole pe care ţi le-am trimis, i-aş putea scrie tatălui tău. Dacă părinţii tăi nu sunt îngrijoraţi – în definitiv, nici nu există un motiv anume de îngrijorare, fiindcă părinţii tăi oricum nu mă cunosc; desigur, exceptând cazul în care mă trădezi tu –, deci dacă părinţii tăi nu sunt îngrijoraţi, peste două săptămâni ne-am putea logodi în faţa părinţilor noştri. Atunci n-ar fi posibil – acum urmează ideea – să te întorci prin Praga? Nu ca să pierzi o parte din timpul de

concediu, nu asta, doar ca să poţi rămâne câteva ore în Praga la întoarcere. Poate în ultima duminică sau sâmbătă; dacă ar fi sâmbăta, te-aş putea însoţi înapoi la Berlin. Da? Ar fi bine? Fiindcă n-ar fi bine să ţin cont numai de mine. Căci fiecare cuvânt şi privire pe care le vei schimba cu rudele mele mă va mâhni, nu numai din gelozie, ci în primul rând din cauză că m-am izolat mult faţă de ele şi sunt fericit în această izolare, însă acum – datorită ţie, care eşti o parte a fiinţei mele –, dacă nu se restabileşte, măcar se sugerează o nouă legătură cu ele. De fiecare dată când vorbeşti cu ele sau chiar cu alţii, trebuie să te gândeşti la asta, Felice, dacă nu vrei să mă faci nefericit. În această privinţă ştiu într-adevăr să mă stăpânesc. De pildă, ocazional pot să trăncănesc orice despre mine, nu cu intenţie, dar aşa se-ntâmplă – dar până la urmă totul se rostogoleşte îndărăt în mine pur şi simplu şi-atunci mă simt complet străin, deşi poate că am spus esenţialul. În cazul tău mă tem că n-aş percepe lucrurile aşa fiindcă tu valorezi prea mult pentru mine; dacă ai flecări cu oamenii, m-aş pierde în ei, odată cu tine. Cândva însă tot trebuie să faci cunoştinţă cu rudele, oricât m-ar întrista situaţia. Vei veni deci? Fericit de prezenţa ta, aş suporta într-adevăr orice.

Franz

Ce fel de fată este domnişoara asta Danziger a ta?[669]

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 3 august 1913, duminică

3.VIII.13

Iubita mea Felice, câtă nevoie am de scrisorile tale poţi înţelege chiar din faptul că în fiecare zi în care n-am veşti, mi se întâmplă, pe lângă această nenorocire, şi alta, cu totul aparte. De tine depinde s-o-mpiedici. Astăzi am fost chiar foarte trist. Din nou, nicio scrisoare. Pentru a spune adevărul, de multe săptămâni, mai ales din cauza asta nu mai plec dis-de-dimineaţă la ţară[670], ca să primesc cât mai repede scrisoarea de duminică, despre care presupun că-i sigură; dar de săptămâni în şir, prin această precauţie nu m-am ales cu altceva decât cu tristeţe. Astăzi a sosit totuşi telegrama. Dar poate nici nu mi-e adresată, acolo scrie „Kafta” în loc de Kafka şi „pliol” în loc de Felice. În orice caz, este grozavă şi sunt absolut mulţumit.

Te rog, Felice, dovedeşte că ai încredere în mine şi promite-mi că vei îndeplini neapărat şi cu rigurozitate o rugăminte pe care am să ţi-o spun abia după ce voi căpăta promisiunea ta. Nu este ceva imposibil şi nici rău, deci promite-mi, şi anume în mod solemn.

De ce crezi că acum ne-ar fi de folos amândurora vizita tatălui meu la Berlin? Aşa te-ai exprimat. La ce te-ai gândit atunci?

Te visez aproape în fiecare noapte, atât de mare-i nevoia mea de a fi lângă tine. La fel de mult însă mi-e teamă de acest lucru, ce-i

drept, din motive foarte diferite. Cred că în perioada logodnei noastre de-abia dacă am să vin o dată la Berlin, chiar de-ar fi să ne căsătorim abia în mai[671]. Ţie şi mai cu seamă celorlalţi vă convine asta? Vei fi de acord cu aşa ceva?

Franz

Ai luat cărţi cu tine, şi ce anume?

Către Felice Bauer la Westerland pe insula Sylt

Praga, 4 august 1913, luni

4.VIII.13

Iubită Felice, revoc tot ce am spus ieri. Este justificată teama care mă ţine departe de tine şi mă împiedică să mai doresc să vii acum la Praga, dar şi mai justificată e teama imensă, care o depăşeşte cu mult pe prima, că am să mă prăbuşesc dacă nu vom fi curând împreună. Căci dacă nu se va întâmpla aşa, dragostea mea pentru tine, care nu suportă să mai fie însoţită de alt gând al meu, se va îndrepta spre o închipuire, spre un duh, spre ceva complet inaccesibil, de care însă nu mă pot lipsi absolut niciodată, iar acest fapt ar fi în stare, desigur, să mă smulgă din această lume. Vino deci, Felice, vino la Praga, numai să poţi cumva la întoarcere!

Odată cu această rugăminte trebuie să-ţi spun adevărul în legătură cu o altă chestiune, aproape esenţială, mai ales că de multă vreme nu m-ai mai întrebat despre asta şi ai răbdat pur şi simplu în tăcere ca această problemă să fie eliminată din corespondenţa noastră. Mai demult ţi-am spus totuşi în mod repetat că starea mea fizică mă împiedică să mă căsătoresc, iar de-atunci această stare nu s-a ameliorat cu adevărat. Înainte de a-ţi scrie una dintre epistolele decisive, cam acum o lună şi jumătate, am fost la doctor, la medicul nostru de familie. Nu-l prea agreez, dar nu cu mult mai puţin decât pe doctori în general. În sine nu-l cred, însă îl las să mă liniştească, ca pe orice medic. În acest sens, medicii pot fi utilizaţi şi ca medicamente naturale. M-a liniştit atunci (împotriva a ceea ce ştiu în sinea mea), după ce m-a consultat peste măsură. În aceeaşi după-amiază ţi-am scris. În ultimul timp am avut palpitaţii şi apoi junghiuri şi dureri în zona inimii; precis, acestea au fost cauzate, în cea mai mare parte, chiar dacă nu în totalitate, de insuportabila despărţire de tine. Parţial, ele provin şi din faptul că în ultima vreme am înotat prea mult şi că am mers prea mult şi prea repede în pas de marş, dar am făcut toate astea pentru a mă obosi şi a-mi stăpâni în acest fel dorul de tine. Desigur, asta nu m-a ajutat; în schimb, m-am ales cu durerile de inimă. Astăzi am fost din nou la doctor. Organic, zice el, nu găseşte nimic, deşi uneori i se pare că zgomotul cardiac nu este tocmai în regulă. Dar cel mai bine ar fi să mă duc numaidecât în concediu (asta nu merge), să iau ceva (nici

asta nu se poate), să dorm bine (nici aşa ceva nu este posibil), să nu plec în sud[672], să nu mai înot (nici asta nu merge) şi să stau liniştit (asta nici atât).

Trebuia să afli şi acest lucru înainte ca eu să-i trimit tatălui tău scrisoarea.

Ce mă bucur însă acum că dacă nu de mâine, atunci de miercuri, precis, scrisorile vor începe să sosească în mod regulat!

Al tău, Franz

Nu s-a pierdut nicio scrisoare? Aceasta-i a patra care a ajuns la Westerland?

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 5 august 1913, marţi

A cincea scrisoare la Westerland

5.VIII.13

Iubită Felice, ieri am exagerat groaznic când ţi-am scris că aştept abia miercuri o scrisoare. Mai degrabă am aşteptat-o azi, cu deplină certitudine. Iar dacă nu o scrisoare, atunci o carte poştală din timpul călătoriei. Şi dacă nu o carte poştală, măcar o telegramă. Devin detestabil prin această milogeală, dar eu nu mă pot stăpâni nici în chestiuni mult mai puţin importante, darămite când aştept veşti de la tine. Atunci gândurile mi se învălmăşesc întotdeauna: nu-ţi face plăcere să-mi scrii, nu te gândeşti la mine, poate că mă iubeşti doar când îţi aduci aminte. Jalnică, neînfrânată milogeală!

De altfel, tocmai acum a sosit o telegramă. Fireşte, nu mă gândeam decât că-i de la tine, iar pe fata care mi-a adus-o am răsplătit-o cu o privire fericită. Însă telegrama este din Madrid. Unchiul de acolo[673] mi-e cea mai apropiată rudă, mult mai apropiată decât părinţii, deşi, fireşte, într-un sens cu totul aparte. În ultima perioadă primisem de la el trei scrisori, dar n-am avut chef să-i răspund. Acum cinci zile (unei scrisori îi trebuie patru zile ca să ajungă la Madrid, ceea ce nu-i mult dacă facem o comparaţie cu legătura dintre Praga şi Westerland), i-am scris într-o noapte o epistolă care să însoţească expedierea unui exemplar din *Arkadia*[674]. În scrisoare mi-am vărsat straşnic tot amarul, anunţându-l totodată, după o frumoasă trecere, că în curând mă voi logodi oficial (de fapt, unchiul ar fi trebuit să afle înaintea părinţilor mei despre logodna noastră). Mai târziu mi-am dat seama de strania coincidenţă dintre acea scrisoare şi *Verdictul*. Cu siguranţă, *Verdictul* mai conţine o mulţime de lucruri legate de unchiul meu (el este holtei, director în Madrid la căile ferate şi cunoaşte toată Europa, *în afara* Rusiei), iar acum, într-o epistolă asemănătoare cu cea adresată de Georg[675] prietenului său, i-am anunţat logodna mea şi tocmai într-o scrisoare ce însoţea *Arkadia*. Probabil, unchiul a înţeles însă greşit scrisoarea

mea şi crede că suntem deja logodiţi oficial, fiindcă în telegrama pe care o am în faţă scrie textual: „Foarte bucuros, felicită din inimă perechea de logodnici, unchiul Alfred”. Aşa suntem înălţaţi din Madrid în sfera publică, în timp ce părinţii tăi continuă să-şi ducă viaţa liniştit, fără să ştie nimic, sau doar puţin, despre ginerele îngrozitor, care-i ameninţă.

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 6 august 1913, miercuri

6.VIII.13

În sfârşit, îţi revăd scrisul drag. Cărţile poştale din Hamburg[676] nici nu le-am primit. Să nu le fi trecut adresa în mod clar şi lizibil pentru toată lumea? Pe ilustrata de azi scrie, de exemplu, „Niklasstr. Nr. 6”[677] şi o astfel de greşeală îmi poate pricinui eventual mari necazuri.

Despre părinţii mei să nu mai vorbim[678]; avertismentele lor perceptibile s-au terminat. Privitor la epistola pe care vreau s-o adresez tatălui tău, nu găsesc însă nicio soluţie tranşantă în scrisoarea ta; mai curând, trei feluri de sfaturi contradictorii. Dar nici nu caut un sfat, ci voi expedia epistola către tatăl tău (ce-i drept, doar către tata, mama nu este decât amintită în ea, nu pot găsi forma prin care s-o adresez amândurora), de îndată ce voi primi de la tine un răspuns legat de noua istorisire despre inima mea[679]. Astăzi, de exemplu, n-am dormit deloc, absolut deloc, şi am auzit majoritatea bătăilor ceasului; în rest, am picotit, iar un gând referitor la tine, nu mai ştiu care, îmi colinda starea de buimăceală, învârtindu-se necontenit, monoton şi-ntr-o viteză nebună, ca o suveică. Neajutorat cum sunt, am avut în toiul nopţii un acces de nebunie de-a dreptul; nu-mi mai puteam stăpâni reprezentările, totul s-a dezagregat până ce, aflându-mă la mare ananghie, mi-a venit în ajutor imaginea unui tricorn negru, napoleonean, care s-a îndesat singur pe conştienţa mea şi a strâns-o cu forţa la un loc. Atunci, inima mi-a bătut absolut minunat şi am aruncat pătura de pe mine, deşi fereastra era complet deschisă, iar noaptea, destul de rece. În mod ciudat, cu toate că în cursul nopţii exclusesem posibilitatea de a merge a doua zi la serviciu, de dimineaţă nu m-am simţit foarte rău, dacă nu pun la socoteală durerile de inimă şi din zona acesteia. Şi-apoi, când am primit la birou ilustrata şi scrisoarea ta (deci epistola scrisă luni după-amiază a sosit miercuri dimineaţă), mi-a fost mult mai bine. Particularitatea totalului meu dezechilibru este aceea că în fiecare zi mă simt complet altfel, fireşte, pe fondul unei permanente stări proaste.

Cum, ideea mea privitoare la vizita ta la Praga să nu fi fost decât o tâmpenie? Haide, Felice, spune-mi că nu-i adevărat! Desigur, ar trebui să fii invitată de părinţii mei, dar, dacă presupunem că invitaţia a fost făcută, ar fi totuşi cel mai simplu lucru din lume. Şi-n plus, ar fi grozav; or, asta contează.

Cu concediul am avut mare ghinion. Iniţial voiam să călătoresc două săptămâni şi să rămân într-un sanatoriu celelalte două. Acum însă va fi neapărat necesar să rămân tot timpul în sanatoriu, aşa că mi-am ales un sanatoriu lângă Genova, la Pegli, ceea ce ar fi echivalat şi cu o călătorie (datorită apropierii de Genova). Dar acum aflu că în acest sanatoriu sezonul începe abia la 1 octombrie, în vreme ce eu trebuie să-mi iau concediu în septembrie. Aşa că voi merge probabil doar la sanatoriul Hartungen de la Riva, pe malul lacului Garda. Păcat!

Despre menajul lui Max trebuie să-ţi mai scriu; altminteri, poate mă-nţelegi greşit.

Ascultă, în staţiunile maritime se fac multe fotografii; de exemplu, mi-ar plăcea să te văd stând pe plajă, într-un fotoliu de nuiele sau pe dune. N-aş putea primi o poză?

Franz

Salutări din partea mea şi domnişoarei Danziger; nu ne cunoaştem, dar ea stă lângă fiinţa mea cea mai iubită. Nu-i de-ajuns această relaţie? De altfel, ea are o grafie atât de fermă!

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 7 august 1913, joi

7.VIII.13

Iubita mea Felice, cum, te doare capul, dormi prost, ai vise ciudate, iar toate astea într-o perioadă în care trebuie să te refaci după atâtea necazuri? Nu este de vină nimic altceva decât situaţia noastră, în continuare neclară. Mâine, după ce-ţi primesc epistola, îi voi scrie tatălui tău, şi-atunci ne vom linişti amândoi şi vom avea o certitudine. Trebuie s-o căpătăm totuşi, mai ales tu, fiindcă ulterior, pe tine te paşte în primul rând cea mai mare primejdie, viaţa alături de mine, un om nestăpânit, pe care poate că încă ţi-l imaginezi altfel decât este. Biată, iubită Felice! Un an întreg ar trebui să stau la picioarele tale, spre a-ţi mulţumi pentru curajul că, după tot ce ştii despre mine, vrei totuşi să trăim împreună. Voi avea într-adevăr ocazia să-ţi mulţumesc de îndată ce vom fi împreună, numai să ai atunci, Felice, ochi să vezi în toate această recunoştinţă, chiar dacă ea nu va fi îndreptată direct către tine şi poate că o voi mai ţine ascunsă pur şi simplu. Pe scurt, de-ai avea darul să nu fii dezamăgită!

Scrie-mi, Felice, mai detaliat despre viaţa pe care o duci acolo, la Westerland. În genere o cunosc, dar vreau să mă satur de amănunte. Despre verişoara ta[680] nu mi-ai scris niciodată ceva aparte. Pesemne că aţi rămas singure numai în primele zile; trebuie să fi făcut cunoştinţă cel puţin cu lumea din pensiune, fiindcă mâncaţi totuşi laolaltă. Ce fel de oameni sunt? Cum îi cheamă? Cine-ţi place şi cine-ţi displace? Cât ai mers cu vaporul[681], nu s-a întâmplat nimic care să merite a fi povestit? (Citesc acum *Robinson Crusoe*, într-o ediţie veche; aşa cum este firesc, acolo se petrece întotdeauna ceva în timpul călătoriei pe mare. „Între timp, furtuna a devenit atât de puternică, încât am văzut ceea ce se vede rareori: şi anume pe corăbier, pe ajutorul de cârmaci şi alţii câţiva, care erau afectaţi mai mult decât ceilalţi şi aşteptau, rugându-se întruna, clipa în care corabia avea să se scufunde.”) Şi cum îţi petreci ziua? Povesteşte-mi cu de-amănuntul! Mai şi citeşti? Ce anume? Şi nu este deloc periculos să faci baie când nu ştii să înoţi?

Promisiunea pe care ţi-am smuls-o *in bianco* şi pentru care-ţi mulţumesc mult se referă la exerciţiile lui Müller. În curând am să-ţi trimit *Sistemul pentru femei*, iar tu (căci ai promis, nu-i aşa?) vei începe să practici zilnic exerciţiile respective lent, sistematic, prudent şi temeinic şi-mi vei relata mereu cum merge, făcându-mi astfel o mare bucurie.

Franz

Ambele tale scrisori au sosit simultan. Continuă dar, la fel de regulat, şi bătăile inimii mele vor deveni şi ele mai regulate!

N-ai vrea să-mi trimiţi odată o scrisoare a părinţilor tăi, ca să văd cum îţi scriu ei?

Despre viitoarea gospodărie vegetariană nu spui nimic? Şi eu care aşteptam o explozie de bucurie!

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 8 august 1913, vineri

8.VIII.13

Ieri ţi-am mulţumit fiindcă pentru prima oară după mult timp am primit scrisori de la tine două zile la rând, iar astăzi n-a sosit, din nou, nicio veste. Ar putea fi declarat o tiranie faptul că-ţi cer câte-o scrisoare-n fiecare zi, dar nu este, sau mai degrabă este numai atunci când nu-ţi pasă deloc de mine; atunci, desigur, este o tiranie. Şi în special acum ar trebui să-mi scrii, ba chiar în mod regulat. Ştii îndeajuns cât sufăr în absenţa scrisorilor. Cunoşti faptul că starea mea actuală depinde pur şi simplu de regularitatea scrisorilor tale, ştii că, la nevoie, îmi sunt suficiente câteva rânduri scrise-n fugă, ştii că mi-ai promis să-mi scrii regulat de la Westerland, că scrisoarea la care aştept răspunsul tău este deosebit de importantă pentru mine,

că voi fi mai neliniştit decât de obicei dacă-mi scrii la un moment dat că te doare capul şi dormi prost, dar a doua zi nimic... Şi, cu toate acestea, nu-mi scrii, nu te simţi îmboldită de epistolele mele zilnice să-mi trimiţi câteva cuvinte. Dar, la urma urmelor, nici nu-ţi cer scrisori în fiecare zi dacă nu este posibil – ţi-am mai spus-o deseori –, *numai că vreau scrisori regulate, însă tu mi le refuzi şi pe-acestea*. Şi suporţi să-ţi petreci în linişte ziua de miercuri, fără să-mi trimiţi măcar o ilustrată, deşi ştii că vineri tremur de la o predare a corespondenţei la alta. Ah, la ce mă ajută că mă visezi când am dovada că în timpul zilei nu te gândeşti la mine? Şi nu este prima dată. Procedezi nedrept şi nici nu mai contează dacă nu poţi scrie din motive interioare sau exterioare.

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 9 august 1913, sâmbătă

9.VIII.13

Azi-dimineaţă, când am primit ambele tale scrisori de miercuri şi am auzit că una venise încă de-aseară, am vrut să-ţi trimit o telegramă în care să-ţi cer iertare pentru epistola mea de ieri. Dar după ce am citit ambele scrisori, n-am mai putut. Scrisorile astea, dezolante pentru mine, sunt realmente obţinute cu de-a sila, sunt smulse atât timpului, cât şi inimii. Nu sunt chiar la fel de nefericit ca şi cum n-aş fi primit nimic, mărturisesc asta, însă, pe de altă parte, nefericirea-i mult mai mare. Dacă mi-ai scrie măcar cărţi poştale când eşti într-o asemenea dispoziţie, ca să...

Atât ajunsesem să scriu la serviciu. Eram mort de tristeţe. Şedeam încremenit, aplecat peste aceste scrisori din care, chiar şi după o sută de lecturi şi oricât m-aş fi amăgit singur, tot nu puteam descifra nimic din ceea ce-mi trebuia mie. Cu câteva modificări de suprafaţă puteau fi nişte scrisori adresate unui străin sau mai degrabă, nu puteau fi aşa ceva, pentru că atunci – aşa mi se părea mie – n-ar fi fost scrise atât de fugitiv, ci cu simţire. Iubită Felice, vezi, totuşi nu sunt nebun; mai ales acum, faţă de tine, poate că sunt excesiv de sensibil fiindcă pentru mine tu reprezinţi o valoare de neînlocuit; dar, oricare ar fi situaţia, în epistolele tale nu scrie totuşi ce nu reuşesc să descifrez din ele. Apare aceeaşi uimire pe care am mai avut-o uneori, când am fost împreună (atunci tu ai fost faţă de mine istovită parcă şi inaccesibilă din cauza unei constrângeri lăuntrice), uimirea pe care o simt în mod ciudat ori de câte ori pleci din Berlin. Aşa s-a întâmplat când ai fost la Frankfurt; la fel când ai călătorit la Göttingen şi la Hamburg. Drumurile te distrag sau te fac să te trezeşti? Acestea sunt fapte ce nu pot fi tăgăduite, ci doar explicate. Dacă rememorez prima scrisoare pe

care mi-ai trimis-o şi o compar cu aceasta din urmă, Felice, îmi vine să spun, oricât de nebunesc ar părea, că prima a reuşit să mă bucure mai mult decât ultima. Fireşte, ea nu-i decât o scrisoare izolată, iar în antepenultima chiar mi-ai arătat, de nenumărate ori, mai multă dragoste decât merit. Dar, oricum, au sosit şi ultimele două scrisori şi în ele nu mai este vorba despre niciun merit. Dacă poţi să-mi explici asta, însă cu noimă, fără a trimite doar la închipuirile mele, te rog, Felice, te rog s-o faci! Dă-mi o explicaţie pentru cele câteva epistole pe care le-ai scris în felul ăsta şi pentru tot şirul celor nescrise! Printre cele scrise se află la loc de frunte scrisorile din Frankfurt, apoi acea epistolă din Grădina Zoologică (scrisă pe sub masă) şi, în fine, aceasta din urmă, de miercuri seara, în care nu scrie nimic decât că „Erna[682] se ceartă toată ziua cu mine; ea susţine că stau cât este ziua de lungă în cameră şi scriu, în loc să ies la aer”. Iubită Felice, ce înseamnă asta, ce vrea să spună?

Şi totuşi, uitându-mă la poza pe care am găsit-o acum, când m-am întors acasă, trebuie să mărturisesc că simt cum o forţă infinită mă leagă de tine, iar dacă suferinţa din această dimineaţă nu mi-ar fi dat puterea de a-mi aminti cele de mai sus, spre a aşterne pe hârtie ceea ce era absolut necesar, preferam doar să-ţi fi mulţumit, aşa cum o fac necontenit, privindu-ţi fotografia.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 10 august 1913, duminică

10.VIII.13

Uite, Felice, am primit telegrama, îţi mulţumesc mult pentru ea şi te mai rog să mă ierţi pentru reproşurile nedrepte şi amărăciunea pe care poate că ţi-am provocat-o în concediu. Astăzi am luat de la birou cartea ta poştală de vineri. (Pe cea de joi, în cazul în care-mi vei fi scris, n-am primit-o, poate a fost expediată pe adresa de-acasă şi soseşte abia mâine.) Dar nici nu contează, nu sunt totuşi un diavol care-ţi supraveghează scrisorile; mă sperie numai conţinutul lor, potrivit căruia par să fiu realmente un astfel de diavol ce trebuie calmat oarecum, doar ca să nu te mai chinuiască. Asta se repetă, Felice, în tot ce am primit de la tine în zilele din urmă. În antepenultima scrisoare: „Acum, precis nu poţi să te plângi” etc. În ultima: „Erna se ceartă” etc. În cartea poştală de astăzi: „Ar fi un păcat să rămân în cameră...” Însă, iubită Felice, oare nu scriem despre scrisori aşa cum alţii vorbesc despre bani? Cu ce e mai rea a doua variantă decât prima? Dacă-mi scrii numai din cauza mea, este groaznic.

Mă tem să trimit scrisoarea, poate că nu sunt în toate minţile; dar, dacă nu sunt, motivul este totuşi acelaşi, fiind deci îndreptăţit.

Ceea ce te alungă de lângă mine este distanţa enormă sau este sentimentul tău real, pe care eu îl mai domolesc uneori? Tu eşti măcar consecventă, ai o idee destul de clară şi te stăpâneşti – dar cu atât mai grave şi mai semnificative sunt aceste pauze ce revin mereu.

Al tău,
Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 11 august 1913, luni

11.VIII.13

Astăzi am primit cartea poştală din Kampen[683]. (Să se fi pierdut cartea poştală de joi, ca şi cea trimisă din Hamburg?) Dacă este să spun adevărul, o asemenea ilustrată mă bucură mai mult decât ultimele scrisori. Din ea nu se poate descifra nimic rău şi, autoamăgindu-mă, pot bănui lucruri bune. Ai făcut o excursie plăcută, pe care cineva (cine oare?) o consideră „încântătoare”, te-ai gândit puţin la mine şi aş putea fi foarte mulţumit dacă mai înainte nu s-ar fi-ntâmplat nimic.

Însă aici nu e vorba despre o satisfacţie de moment, iar despre mulţumirea mea nici atât, ci mai degrabă despre următorul aspect: Felice, dacă vrei să-ţi asumi sacrificiul de a deveni soţia mea – că este un sacrificiu m-am străduit să-ţi dovedesc cu de-amănuntul, conform adevărului –, atunci, în cazul în care nu vrei să ne laşi pe amândoi la discreţia unei infinite nenorociri, n-ai voie să judeci uşuratic înclinaţia ta pentru mine sau chiar să n-o judeci deloc. Nimeni nu-ţi poate pretinde să-ţi clarifici complet sentimentele faţă de mine, dar probabil că eşti sigură de ele. Având în vedere ultimele tale scrisori şi amintindu-mi de nişte perioade anterioare asemănătoare, mă îndoiesc însă că ai această certitudine. N-am altă explicaţie decât că undeva trebuie să fie ascunsă o iluzie, care din când în când încetează să acţioneze şi a cărei existenţă vei fi bănuind-o măcar, dar pe care n-o descoperi, deoarece n-o cauţi, din motive de neînţeles. Tocmai aceasta ar fi însă datoria ta. Poate că este o prejudecată măruntă, uşor de înlăturat, sau o simplă slăbiciune, dar la fel de bine poate fi şi ceva care, dacă acum te ţine departe de mine doar uneori, în viitor ar putea să te ţină definitiv. Sau poate că nimic nu te ţine departe de mine dacă, de exemplu – şi nu este singurul exemplu –, rezolvi problema revederii prin următoarele trei fraze: „Este absolut exclus să vin acum la Praga. Ce te face să crezi că deocamdată n-ai putea veni la Berlin? Oare cum e cu vacanţa de Crăciun?” Iar acum suntem în august. Felice, ştiu că fac aici un lucru care, privit din afară, e îngrozitor. Poate-i cel mai grav lucru pe care ţi l-am făcut, dar şi cel mai necesar. Nu vrei

să auzi subînţelesul afirmaţiilor tale – să nu rămâi la acest singur exemplu! –, aşa că-l mai repet o dată pentru tine, cu voce tare.

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 12 august 1913, marţi

12.VIII.13

Mă cuprinde sila, Felice, când trebuie să mă gândesc că într-o dimineaţă frumoasă, tu, destul de odihnită după un somn bun, stai la micul dejun aşteptând o zi plăcută şi ţi se înmânează zilnic blestematele mele scrisori ca nişte veşti din infern. Dar ce să fac, Felice? Nu simt în ultimele tale scrisori şi ilustrate apropierea ta, sprijinul tău, decizia ta fermă, şi fără a fi sigur de ele, nu pot să stabilesc nici cel mai neînsemnat contact cu părinţii tăi, căci tu şi numai tu constitui singura mea legătură esenţială cu oamenii şi ***doar tu*** *o vei constitui în viitor*. Trebuie deci s-aştept răspunsul la scrisoarea mea de ieri. Oare nu-nţelegi situaţia mea, Felice? Sufăr mult mai mult decât provoc suferinţă, ceea ce totuşi în sine, deşi înseamnă mult, nu mă dezvinovăţeşte câtuşi de puţin, din punctul meu de vedere.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Westerland pe insula Sylt

Praga, 14 august 1913, joi

Iubită Felice, abia în ultima scrisoare te recunosc. Parcă ai fost ascunsă dincolo de nori. Chiar şi în scrisoarea de luni (pe care am primit-o abia azi, joi, probabil din cauza francării insuficiente) şi-n prima scrisoare de marţi. Mă întrebam dacă am privirea supărată fiindcă nu mă satisfăceau toate aceste epistole. Mereu era vorba acolo despre neajunsurile sălii Ullstein[684]. Cine pune la îndoială faptul că acolo sunt condiţii proaste de scris, dar cine-ţi cere să scrii acolo? Însăşi imaginea sălii Ullstein mi-a provocat întotdeauna dureri de ochi. Oricum scrii cu creionul, deci n-ai putea să-mi scrii câteva rânduri la micul dejun sau pe plajă? Apoi, diverse indicii m-au făcut să descopăr că citeşti doar în mare grabă scrisorile mele. Un exemplu: eu am scris despre unchiul de la Madrid, iar tu l-ai mutat la Milano. Într-adevăr, asta nu prea contează, dar la fel de bine puteai strămuta vreuna dintre cele mai importante temeri ale mele în alt punct cardinal, fără s-o spui şi fără ca eu să bag de seamă.

Abia a doua scrisoare de marţi m-a liniştit un pic şi cred că am regăsit-o pe Felice a mea. Dintr-odată, ea a reapărut, în sfârşit. Poate că nu eşti decât obosită, Felice. Ar fi de mirare să nu fii. Nu mă gândesc la altă variantă dintre cele existente. Odată cu această

scrisoare, pleacă şi cea adresată părinţilor tăi. Până la Berlin, ele vor merge împreună.

Omul de la pensiunea voastră trebuie să se lase de grafologie. Nu sunt nicidecum „foarte determinat în modul meu de a acţiona” (exceptând cazul în care ai aflat tu una ca asta); apoi nici vorbă să fiu „peste măsură de senzual”, ci am grozave aptitudini ascetice înnăscute; nu sunt milos; ce-i drept, sunt econom, dar nu tocmai „din constrângere”, şi-n rest, nu sunt deloc foarte generos; iar cu ceea ce a mai spus omul ăla şi n-ai putut ţine minte lucrurile vor fi stând în mod asemănător. Nici măcar „interesul artistic” nu-i adevărat, ba chiar este cea mai falsă dintre toate afirmaţiile false. N-am niciun interes literar, ci sunt constituit din literatură, nu sunt nimic altceva şi nu pot fi altfel. Recent am citit într-o *Istorie a credinţei în diavol* [685] următoarea povestire: „Un cleric avea o voce atât de frumoasă şi de fermecătoare, încât îţi făcea cea mai mare plăcere s-o asculţi. Într-o zi, când un preot a auzit şi el acest glas încântător, a zis: Asta nu-i voce de om, ci de diavol. În prezenţa tuturor admiratorilor el l-a exorcizat, iar demonul a şi plecat, după care cadavrul s-a prăbuşit şi a început să pută (căci aici fusese însufleţit chiar trupul unui om, nu sufletul unui diavol)”. Asemănătoare, absolut asemănătoare este relaţia mea cu literatura, numai că literatura mea nu este atât de fermecătoare ca vocea acelui călugăr. Totuşi, trebuie să fii deja un grafolog foarte experimentat pentru a desluşi asta în scrisul meu.

Grafologului tău îi adaug un critic. În *Das literarische Echo* a apărut de curând o recenzie la *Contemplaţie*. Este foarte amabilă, dar în sine deloc remarcabilă în rest. Doar un pasaj este izbitor; în recenzie se spune: „arta de holtei a lui Kafka...”[686] Ce zici de asta, Felice?

Pe scurt, şi despre alte aspecte: Insist neapărat asupra exerciţiilor lui Müller, cartea o expediez astăzi; dacă te plictiseşte, nu procedezi bine, dă-ţi silinţa să faci exact la fel (*fireşte, progresând foarte prudent!*) şi n-are să te mai plictisească fiindcă îi vei putea simţi imediat efectele; din pricina gătitului să nu-ţi faci griji; verişoarei tale, care vorbeşte în somn, pune-i un şervet peste faţă când doarme!

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 15 august 1913, vineri

15.VIII.13

Dar acum linişteşte-te, Felice! Este concediu şi e vară; nici în cameră, nici afară nu trebuie să fie agitaţie. Le-am spus părinţilor tăi inevitabilul; n-a fost uşor să îmbin ce este necesar şi ce-i adevărat,

astfel încât totul să mai rămână lizibil şi inteligibil pentru părinţi; în orice caz, am reuşit, deşi numai pe jumătate. Oricum, între noi nu se va mai vorbi despre teamă şi griji, iar ce mai rămâne din acestea trebuie sfărâmat între dinţi. Desigur, n-am avut dreptate cu majoritatea reproşurilor din ultimele mele scrisori; nu vreau să vorbesc amănunţit despre asta, însă mâhnirea provocată de unele pasaje din scrisori n-a fost singura cauză a reproşurilor, ci ele au fost rezultatul unei spaime mai profunde. Să le lăsăm acum! Am găsit o modalitate de a nu te mai chinui cu asemenea lucruri. Voi nota, ce-i drept, chestiunile indispensabile, dar nu ţi le voi trimite; pesemne că are să vină cândva o perioadă senină, în care să le putem citi amândoi în tihnă, iar o privire liniştitoare şi o strângere de mână, poate-poate, vor înlătura totul mai uşor şi mai repede decât o scrisoare pribeagă, ce soseşte încet de la Westerland. Ultimele necazuri pe care ţi le-am provocat, Felice, ia-le drept o parte a sacrificiului tău, care a şi început şi e reprezentat de legătura cu mine! Altceva nu pot spune. Include asta în reflecţiile şi-n răspunsurile tale când părinţii te vor lua la întrebări în privinţa scrisorii mele!

Acum să nici nu-mi mai scrii aşa de mult! O corespondenţă intensă este un semn că totuşi ceva nu-i în ordine. Tihna n-are nevoie de scrisori. Devenind logodnicul tău în faţa întregii lumi, nu a schimbat în sine nimic, dar asta semnifică sfârşitul oricărui efect exterior al îndoielii şi-al spaimei. Drept urmare, nu mai sunt necesare multe scrisori, e nevoie doar de o extremă regularitate epistolară, calculată cât se poate de exact. Te vei mira ce corespondent slab, deşi punctual, voi deveni când am să-ţi fiu logodnic. Atunci vor exista mereu legături mai puternice, în faţa cărora scrisorile sunt ridicole.

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 18 august 1913, luni

18.VIII.13

Iubită Felice, doar nu-mi eşti bolnavă. Nu te simţi grozav? Ce-nseamnă asta? Şi de ce nu explici mai îndeaproape? Trebuie să-mi fac singur reproşuri că te îmbolnăvesc torturându-te? Nu este altceva de vină? Şi ce anume? Şi continui să nu dormi bine? Realmente, insomnia mea ar trebui să fie totuşi de-ajuns pentru amândoi. Te odihneşti destul? Mănânci bine şi raţional? Dar ce înseamnă că nu te simţi grozav? Nu-mi mai scrie scrisori, doar cărţi poştale, însă te rog, Felice, la o astfel de veste că nu-ţi merge prea bine adaugă şi o scurtă explicaţie sau un dram de speranţă. Dacă-mi scrii doar că nu te simţi grozav, pot să mă holbez ore-n şir la

asta, fără să descifrez o explicaţie, cel puţin una corectă. Şi nu-mi mai trimite cărţi poştale cu asemenea tablouaşe, ci ilustrate reale, din care să-mi pot face o idee în legătură cu locul şi modul în care trăieşti, fiindcă pentru mine asta-i totuşi esenţial.

Pesemne că poşta glumeşte iarăşi cu noi. Scrisoarea ta de vineri am primit-o abia azi, luni, iar Flaubert, care urma să sosească la tine încă de lunea trecută, pare să fi ajuns şi el abia acum. Dar în cartea asta există viaţă![687] Dacă te ţii de ea, se revarsă în tine, oricum ai fi.

Max s-a întors ieri din călătorie[688], am fost la el, erau acolo şi părinţii lui, şi atunci am aflat marea noutate că doamna Brod a primit felicitări[689] de la cineva de undeva – numele persoanei nu-mi va fi pomenit niciodată. N-auzeam nimic, nu-nţelegeam nimic, mă durea capul după o noapte de insomnie şi eram gata să mă holbez în jur fără rost. Nu era, ce-i drept, decât expresia unei stări jalnice, dar totodată şi a tristeţii că nişte străini se amestecă sau vor să se amestece în treburile mele; nu pot să le recunosc niciodată acest drept, chiar şi-n cazul extrem în care aş lua în consideraţie prietenia şi simpatia lor, disponibilitatea de a mă ajuta şi amabilitatea lor.

Fotografiile, Felice, aştept fotografiile!

Uite ce poezie frumoasă am primit, tocmai a apărut *März*.[690] Trimite-mi-o înapoi! Da, acolo am stat noi acum doi ani. Nu mai ştiu cum se numea satul, era foarte aproape de Lugano. Şi ia seama să te însănătoşeşti! Verişoara şi prietena[691] n-au altceva de făcut decât să te servească şi să te îngrijească. De-aş avea şi eu o sarcină în acest sens!

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 20 august 1913, miercuri

20.VIII.13

Acum vezi, Felice, câtă dreptate am avut să-ţi reproşez că nu te gândeşti destul la mine. Sau te-ai gândit când te-ai aventurat înaintând până ce ai ajuns în pericol?[692] Nu, atunci nu m-ai avut deloc în minte. Şi-acum ţi-e iarăşi bine? Şi palpitaţiile astea permanente! Nu, Felice, în această privinţă nu vreau să semeni cu mine. Lasă inima mea să se comporte pe placul unor nervi uzaţi, dar las-o pe-a ta să-şi urmeze liniştitul ritm înnăscut! Şi cum poate să fie o inflamaţie a gâtului efectul groazei? Asta-i cam neclar. A fost vreun medic la tine? Spune, Felice, n-ai fost mai rezistentă înainte de a mă cunoaşte? Nu sunt eu mai vinovat decât toate valurile la un loc? Şi de te-aş fi chinuit în acest an măcar pe jumătate din cât am făcut-o eu, care am într-adevăr tot mai mult păr alb, nu neapărat spre groaza mea, ci spre groaza ta viitoare! Odată mi-ai scris că ţi-a fost

frică de un pretendent chel, iar acum îţi oferă braţul un soţ aproape cărunt.

Citind scrisoarea ta de astăzi, mi-am dat seama că suntem total opuşi cel puţin într-o privinţă. Îţi place exprimarea orală, ai nevoie de ea, comunicarea nemijlocită îţi face bine; scrisul te încurcă, ţi se pare doar un substitut imperfect, şi deseori nici măcar atâta; de fapt, la multe scrisori nu mi-ai răspuns, şi anume – după cum este neîndoielnic ţinând cont de bunătatea şi de promptitudinea ta – din singurul motiv că-ţi repugnă scrisul, oricât ţi-ar plăcea să te exprimi, de pildă, oral despre un subiect sau altul.

În cazul meu se întâmplă exact invers. Mie-mi displace total să vorbesc. Orice spun este fals în accepţiunea mea. Din punctul meu de vedere, vorbirea privează de seriozitate şi importanţă toate spusele mele. Nici nu mi se pare posibil altfel deoarece vorbirea suportă influenţa neîncetată a o mie de fleacuri şi de constrângeri exterioare. Sunt taciturn nu numai din nevoie, ci şi din convingere. Doar scrisul reprezintă pentru mine forma potrivită de exprimare, şi aşa va rămâne, chiar şi atunci când vom fi împreună. Tu, care din fire nu te poţi lipsi de actul vorbirii şi al ascultării, ai să te mulţumeşti oare cu ceea ce-mi va fi îngăduit să scriu, socotind asta unica mea modalitate esenţială de comunicare (care, ce-i drept, poate că ţi se adresează numai ţie)?

Franz

Către Felice Bauer la Westerland, pe insula Sylt

Praga, 21 august 1913, joi

21.VIII.13

Dragă Felice, ieri am ajuns acasă prea târziu ca să mai pot răspunde cu o telegramă la telegrama ta de ieri. Aseară mai trebuia să primeşti şi o scrisoare de la mine.

Iată cum am fost împiedicat să-ţi scriu duminică: sâmbătă am cutreierat singur străzile şi mi-am dat seama că noi am vorbit sau ne-am scris prea puţin şi adesea doar în mod aluziv despre cea mai importantă problemă sau măcar despre o chestiune legată de problema esenţială. (Ce mână nesigură am azi, nu-i aşa? Dar uite, pot să scriu şi calm![693]) Ce era mai firesc decât să mă întorc acasă cu paşi mari, pentru a nota şi a-ţi prezenta totul cât se poate de limpede. Era seară, ceea ce însemna un avantaj pentru claritatea lucrurilor ce trebuiau scrise. Ce-mi păsa de somn? Atunci am întâlnit un cunoscut, am intrat într-o discuţie relaxantă, împrăştiată şi nesemnificativă, iar când am scăpat de el, am început să gândesc mai omeneşte; am reflectat la chinul pe care ţi l-am pricinuit tot timpul şi n-am mai scris esenţialul. Dacă a fost un păcat din partea mea să nu scriu – şi a fost, cu certitudine –, a fost unul bine

intenţionat. Şi acum, când am mai citit că luni ai stat în pat şi că aveai nevoie de orice altceva decât de griji, l-am binecuvântat pe cunoscutul acela.

Să-i scrii maică-mii? Mai întâi trebuie să-mi răspundă totuşi tatăl tău. Pe urmă însă, dacă situaţia este favorabilă, fă ce-ţi place, scrie-i maică-mii sau aşteaptă scrisoarea ei! Eu habar n-am. Dacă vrei să-ţi scrie ea mai întâi, are să-ţi scrie.

La Berlin mi-e greu să ajung înainte de concediu, Felice. În primul rând, nu prea te-ai bucura să mă vezi în starea în care mă aflu acum (spunând asta, nu caut să preîntâmpin impresiile ulterioare). În al doilea rând, niciunuia dintre noi nu ne place perioada de logodnă (probabil, din motive diferite). Există ceva just în obiceiurile de nuntă orientale, unde soţul îşi poate vedea mireasa abia când se căsătoresc. El ridică vălul, „deci aceasta-i Felice!" şi se culcă la picioarele ei. Dar ea sare îndărăt, atât de mult o sperie bărbatul cărunt. În al treilea rând, vreau să-mi iau tot concediul, şi este greu să-mi mai rămână o duminică. Astea sunt motivele generale. Eşti de acord cu ele?

Franz

Fotografiile! Şi scrisoarea surorii tale![694]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 august 1913, vineri

22.VIII.13

Poate n-a rămas nimic neexprimat, Felice, în această privinţă n-am temeri, dar probabil că n-ai priceput bine tocmai esenţialul. Nu este un reproş, nici urmă de reproş. Ai făcut tot ce era omeneşte posibil, însă ce nu ai în tine nu poţi înţelege. Nimeni nu poate una ca asta. Şi numai eu am toate grijile şi temerile, vioaie ca şerpii; singur le pătrund neîntrerupt cu privirea şi doar eu ştiu care-i situaţia lor. Tu afli despre ele numai de la mine, prin intermediul scrisorilor, iar ceea ce-ţi este transmis astfel în legătură cu ele nu se compară cu realitatea – sub aspectul groazei, al persistenţei, al proporţiilor şi al invincibilităţii – nici măcar în măsura în care se compară cu realitatea cele scrise de mine; şi aici apare deja o confuzie absolut de neînţeles. O văd limpede când citesc epistola ta de ieri, amabilă şi încrezătoare; scriind-o, se pare că ai uitat complet amintirea pe care ţi-am lăsat-o la Berlin. Nu te aşteaptă traiul fericiţilor pe care-i vezi umblând prin Westerland, nici flecăreala amuzantă a celor care merg braţ la braţ, *ci viaţa monahală alături de un om posac, trist, taciturn, nemulţumit, bolnăvicios*, care – ceea ce ţi se va părea o nebunie – este legat cu lanţuri invizibile de o literatură invizibilă şi care ţipă ori de câte ori te apropii, fiindcă atunci, aşa susţine el, îi atingi lanţurile.

Tatăl tău tergiversează în mod firesc răspunsul, dar faptul că amână şi întrebările mi se pare a demonstra că îndoielile lui sunt absolut generale şi că o informaţie[695] – total mincinoasă – le va înlătura mai mult decât e necesar; numai că din neatenţie, pentru că nu este deloc obişnuit cu aşa ceva, el trece peste acel pasaj ce m-ar putea da de gol în scrisoarea mea. Asta nu se cade să se-ntâmple, mi-am spus toată noaptea, şi am conceput o scrisoare menită să-i clarifice situaţia. Ea nu-i gata, nici n-am s-o expediez, a fost doar o izbucnire care nici măcar nu mi-a luat piatra de pe inimă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 august 1913, vineri

Dacă eşti îngerul meu păzitor – iar eu cred în fiecare zi tot mai mult că eşti –, înseamnă că acum am cam rămas fără înger păzitor. Cred că am să-ţi răspund pe larg la scrisoarea de mâine. Dar mai întâi trebuie să văd ce-mi scrii acolo.

Franz

22.VIII.13

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 august 1913, duminică

24.VIII.13

Iubită Felice, fata[696] m-a trezit din picoteală şi mi-a întins scrisoarea ta. Aceasta a sosit ca o completare la imaginile orbitoare ce-mi trec prin minte în continua stare de somnolenţă în care-mi petrec acum deja toate nopţile. Dar fata ar putea veni la orice oră din noapte să-mi aducă scrisoarea, şi epistola ta tot s-ar insera firesc în şirul gândurilor mele, unde nu este vorba decât despre tine şi viitorul nostru.

Biată şi iubită Felice, simultaneitatea faptului că nu sufăr cu nimeni cum sufăr alături de tine şi că nu chinuiesc pe nimeni ca pe tine este îngrozitoare şi justificată. Mă dezagreg pur şi simplu. Mă ghemuiesc în faţa propriilor lovituri şi-mi iau de-a dreptul cel mai mare avânt, pentru a le executa. Dacă nici astea nu sunt cele mai rele semne prevestitoare care ne pot apărea!

Nici vorbă despre o aplecare spre scris, iubită Felice! Nu despre o aplecare, ci numai despre mine însumi e vorba aici. O aplecare poate fi smulsă sau reprimată. Dar aici sunt eu însumi; cu siguranţă, şi eu pot fi smuls şi reprimat, dar ce se va întâmpla cu tine? Vei rămâne părăsită şi vei trăi totuşi lângă mine. Te vei simţi părăsită dacă voi trăi potrivit nevoilor mele şi vei fi cu-adevărat părăsită dacă nu voi trăi aşa. Nici vorbă despre aplecare! În cazul meu, cel

mai mărunt semn de viaţă este definit şi răstălmăcit astfel. Iubito, îmi scrii că te vei obişnui cu mine, însă cu câtă suferinţă, probabil insuportabilă! Eşti în stare să-ţi imaginezi corect o existenţă în timpul căreia, aşa cum ţi-am mai scris, vom avea pentru noi, cel puţin toamna şi iarna, zilnic o singură oră pe care s-o petrecem împreună, iar ca soţie, vei suporta singurătatea chiar mai greu decât îţi poţi închipui, ca fată, astăzi când te afli doar la distanţă şi-ntr-un mediu care ţi se potriveşte şi cu care eşti deprinsă? Din faţa unei mănăstiri ai fugi râzând şi vrei să trăieşti cu un om pe care aspiraţia lui înnăscută (şi doar în subsidiar, situaţia sa) îl obligă să ducă o viaţă monahală? Să stăm foarte liniştiţi, Felice!

Azi am primit de la tatăl tău o scrisoare calmă şi chibzuită; în raport cu calmul acesteia, m-am simţit deja ca un nebun plasat în afara lumii. Şi totuşi, scrisoarea este calmă doar pentru că-l înşel pe tatăl tău. Epistola lui este prietenoasă şi sinceră, a mea n-a fost decât o învăluire a celor mai nefericite gânduri ascunse, cu care trebuie să te atac încontinuu numai pe tine, iubita mea Felice, pentru care sunt un blestem. Aşa cum este firesc, tatăl tău n-a luat nicio hotărâre, ci îşi rezervă dreptul de a se decide după o discuţie cu tine şi cu mama ta. Felice, fii măcar tu onestă cu tatăl tău, dacă eu n-am fost, spune-i cine sunt, arată-i scrisorile, ridică-te cu ajutorul lui din cercul blestemat în care te-am împins cu scrisorile, şi rugăminţile, şi implorările mele, fiindcă am fost şi sunt orbit de dragoste!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 28 august 1913, joi

Felice, astăzi am primit epistola şi cartea ta poştală, precum şi scrisoarea de la tatăl tău. Tu vei fi primit duminică şi luni scrisorile mele, iar din epistola ta pare să reiasă că au ajuns, deşi nu răspunzi la ele. Nici în scrisoarea tatălui tău nu e menţionat câtuşi de puţin faptul că ai fi vorbit cu el despre ceea ce reprezintă pentru tine riscurile acestei căsătorii. Dar el trebuie să le cunoască, nu-l privesc doar indirect, ci nemijlocit. De-aş putea vorbi, aş veni la Berlin, însă nu pot, şi deci sunt nevoit să scriu, aşa ca în scrisoarea alăturată, adresată tatălui tău, am pus pe hârtie succint şi cât se poate de superficial tot ce este de spus. Te rog, te rog, iubită Felice, dă-i scrisoarea! Aşa trebuie.

Franz

Maică-mea? De trei seri, de când bănuieşte că sunt îngrijorat, se milogeşte să mă însor orice ar fi, vrea să-ţi scrie, să vină cu mine la Berlin, dar ce nu vrea! Şi n-are nici cea mai vagă bănuială în legătură cu ce-mi trebuie mie.

Către Carl Bauer la Berlin[697]

Praga, probabil 28 august 1913, joi

Foarte stimate domnule Bauer,

Nu ştiu dacă acum, după ce am căpătat de la dumneavoastră două scrisori binevoitoare, mai aveţi răbdarea sau voinţa să ascultaţi lucrurile următoare. Ştiu însă că trebuie neapărat să le rostesc. Ar trebui să le exprim chiar dacă scrisorile nu mi-ar fi inspirat încrederea pe care o am acum în dumneavoastră.

Ceea ce v-am scris în prima epistolă despre relaţia mea cu fiica dumneavoastră este adevărat şi aşa va rămâne. Dar lipseşte din ea ceva hotărâtor, sugerat totuşi, care v-a scăpat, pesemne. Poate aţi crezut că nu trebuie să vă daţi acordul în această privinţă întrucât aţi socotit că învoiala cu caracterul meu este exclusiv problema fiicei dumneavoastră, şi ea s-a şi realizat. Nu este aşa, uneori am crezut şi eu acest lucru, dar mereu s-a dovedit că nu s-a întâmplat astfel şi nici nu se putea întâmpla. Am orbit-o pe fiica dumneavoastră cu scrisorile mele, de cele mai multe ori fără a căuta s-o amăgesc (câteodată am mai încercat totuşi fiindcă am iubit-o şi o iubesc şi am fost teribil de conştient de această incompatibilitate) şi poate că tocmai astfel i-am acoperit ochii. Nu ştiu.

O cunoaşteţi pe fiica dumneavoastră, este o fată veselă, sănătoasă şi sigură de sine, care, spre a putea trăi, trebuie să fie înconjurată de oameni veseli, sănătoşi şi plini de viaţă. Pe mine mă cunoaşteţi doar în urma vizitei mele (aş spune că aceasta ar fi de-ajuns) şi nici n-am cum să repet ce i-am scris fiicei dumneavoastră despre mine în vreo 500 de epistole. Gândiţi-vă deci la acest singur aspect esenţial: toată fiinţa mea este îndreptată spre literatură, această orientare mi-am păstrat-o bine până în cel de-al treizecilea an de viaţă, iar dacă o părăsesc, nu mai pot trăi. Tot ce sunt şi nu sunt rezultă din aceasta. Sunt taciturn, nefericit, posac, egoist, ipohondru şi realmente bolnăvicios. În fond, nu deplâng nimic din toate acestea fiindcă toate-s reflexul pământesc al unei necesitaţi superioare. (Ce pot face eu cu-adevărat nu intră aici în discuţie, fireşte, şi n-are nicio legătură cu această scrisoare.) În familia mea, printre cei mai buni şi afectuoşi oameni, trăiesc mai străin decât un străin. Cu mama n-am vorbit în medie douăzeci de cuvinte pe zi în ultimii ani, iar cu tata abia dacă am schimbat vreodată mai mult decât un salut. Cu surorile măritate şi cumnaţii mei nu vorbesc deloc, fără a fi cumva supărat pe ei. Îmi lipseşte orice interes pentru viaţa de familie.

Lângă un asemenea om are să poată trăi fiica dumneavoastră, căreia natura i-a hărăzit, ca unei fete sănătoase, o adevărată fericire conjugală? Ea trebuie să rabde o existenţă monahală alături de un bărbat care, deşi o iubeşte aşa cum nu va mai putea iubi

niciodată pe altcineva, totuşi, în virtutea menirii sale irevocabile, stă majoritatea timpului în odaia lui sau chiar umblă aiurea de unul singur. Ea are să îndure să-şi trăiască viaţa rămânând total despărţită de părinţii şi de rudele ei şi aproape fără orice alte contacte, căci eu, care aş prefera să încui casa până şi-n faţa celui mai bun prieten al meu, nici nu mi-aş putea imagina altfel viaţa conjugală. Ar suporta ea una ca asta? Şi pentru ce? Eventual, pentru literatura mea extrem de discutabilă în ochii ei şi, poate, chiar într-ai mei? Pentru asta să trăiască singură într-un oraş străin, ducând o căsnicie care, pesemne, ar însemna mai curând dragoste şi prietenie decât căsnicie adevărată.

Am spus foarte puţin din ceea ce voiam să spun. Înainte de toate, n-am căutat să scuz nimic. Între fiica dumneavoastră şi mine n-a fost cu putinţă nicio soluţie; în plus, o iubesc prea mult, iar ea-şi dă seama prea puţin şi caută imposibilul, poate chiar numai din milă, oricât de tare neagă acest lucru. Acum suntem trei, judecaţi dumneavoastră!

Al dumneavoastră
sincer devotat,
Dr. F Kafka

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 august 1913, sâmbătă

30.VIII.13

Iubită Felice, nu mă cunoşti, nu cunoşti latura proastă a fiinţei mele; până şi ea se reduce la acel nucleu pe care-l poţi numi literatură sau cum vrei tu. Ce jalnic corespondent sunt şi totuşi cât de supărat sunt, dincolo de mine însumi, că nu te-am putut convinge de acest lucru! (De dimineaţă şi chiar şi-acum ţin mâna la tâmpla stângă, altfel nu merge.)

Nici nu prea mă stânjeneşte starea de fapt, ci frica, o teamă de neînvins, spaima de a deveni fericit, plăcerea şi porunca de a mă chinui pentru un scop superior. Faptul că urmează să ajungi cu mine, iubito, sub roţile acestei maşini ce mi-e hărăzită numai mie este într-adevăr îngrozitor. O voce interioară mă alungă-n întuneric când, de fapt, mă atrage spre tine; aici este incompatibilitatea, iar dacă încercăm totuşi s-o depăşim, resimţim amândoi aceleaşi lovituri.

Iubito, însă nu vreau să te am altfel decât eşti; te iubesc totuşi pe tine, şi nu o himeră. Dar atunci reapare tirania pe care trebuie s-o exercit asupra ta prin simpla mea existenţă, iar această contradicţie mă sfâşie. Ea arată tot imposibilitatea.

De-ai fi aici, te-aş vedea suferind (n-ar fi numai atât, mai grav pentru mine este faptul că suferi în depărtare) şi aş avea

posibilitatea de a ajuta; ne-am putea căsători imediat, fără să mai stăm pe gânduri; fireşte, aş lăsa totul, făcând loc şi nefericirii. În prezent însă, această ieşire nu este de găsit. Uitându-mă la amabila şi sinucigaşa ta scrisoare de azi, aş fi în stare să-ţi promit că voi lăsa totul aşa cum a fost în mintea ta şi că n-am să te mai chinuiesc. Dar cât de des am promis asta! Nu pot să garantez în ceea ce mă priveşte. În următoarea ta scrisoare sau pesemne în noaptea asta va reveni frica, nu scap de ea, spaima că nu vom ajunge să ne căsătorim. Ce s-a repetat în fiecare lună până acum se va repeta în fiecare săptămână. Din două-n două scrisori voi găsi reluări neliniştitoare în acest sens şi sfârleaza asta îngrozitoare din mine se va pune iarăşi în funcţiune. Nu va fi vina ta, n-a fost niciodată, Felice. De vină-i o imposibilitate generală. Bunăoară, am citit ultima ta epistolă. Nu-ţi poţi închipui cu ce gânduri pline de teamă. Acolo scria despre considerentele ce i-au determinat pe părinţii tăi să-şi dea consimţământul. Ce-mi păsa mie de aceste considerente? Le uram. Mi-ai scris că este posibil ca mama ta să ţină la mine. Ce să fac cu dragostea ei eu, care n-am putut şi n-am vrut niciodată să răspund la această iubire şi nici să fiu de măsura ei? M-am speriat chiar şi de o discuţie amănunţită cu părinţii tăi. M-a speriat până şi un schimb de păreri privitor la legătura dintre logodnă şi sărbători. Este o nebunie, văd bine asta, dar ştiu totodată că este o nebunie ce nu poate fi stârpită.

Şi toate acestea nu semnifică decât întregul meu mod de a fi, care te-ar zdruncina neîncetat. Recunoaşte totuşi asta, Felice! Mă întind pe jos în faţa ta şi te rog, respinge-mă! Orice altceva înseamnă declinul amândurora. Acesta-i cuvântul pe care cred că l-am scris cam prin ianuarie; el răzbate din nou şi nu-l pot opri. L-ai rosti tu însăţi dacă aş putea să mă ridic deodată în faţa ta.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 septembrie 1913, marţi

2.IX.13

M-am mai liniştit, Felice; duminică încă zăceam cu dureri de cap în pădure, zvârcolindu-mă de durere în iarbă; astăzi mi-este mai bine, dar nu mă mai stăpânesc ca altădată, sunt neputincios în faţa mea. Mental reuşesc să mă împart: pot sta calm şi mulţumit lângă tine, uitându-mă totodată la chinurile absurde la care mă supun singur în această clipă; mă pot situa cu gândul deasupra amândurora şi privind necazul pe care ţi-l provoc ţie, care eşti cea mai bună fată, sunt în stare să mă rog să am parte de o cazně aleasă. Nu de mult mi-am notat următoarea dorinţă: „În trecere să fiu tras într-o casă, pe fereastra de la parter, de un ştreang pus în

jurul gâtului, şi cineva care parcă nu ţine cont de nimic să mă smulgă-n sus, fără menajamente, târându-mă plin de sânge şi numai zdrenţe, prin toate tavanele, mobilele, zidurile şi podurile, până când sus, pe acoperiş, apare doar laţul gol, care abia în momentul în care a străpuns ţiglele a pierdut ceea ce mai rămăsese din mine”[698].

Dar în realitate nu sunt capabil de nimic, rămân total închis în mine şi aud glasul tău drag numai din depărtare. Dumnezeu ştie din ce resurse se hrănesc aceste griji permanente în vârtejul lor uniform! Nu le pot veni de hac. Mă gândeam (te-ai gândit şi tu) că m-aş mai linişti dacă-i scriu tatălui tău. S-a întâmplat invers; un atac mai puternic întăreşte peste măsură forţele acestor griji şi nelinişti. Aici acţionează tocmai dictatul care-i stăpâneşte pe toţi molâii şi împinge la extrem penitenţa şi radicalismul. Plăcerea de a renunţa de dragul scrisului la cea mai mare fericire umană îmi secţionează irezistibil toţi muşchii. Nu reuşesc să mă eliberez. Temerile pe care le am în eventualitatea că nu renunţ îmi umbresc totul.

Iubito, ce-mi zici, eu spun aproape necontenit; mă arde cea mai neînsemnată detaşare de tine, iar ceea ce se petrece între noi doi se repetă după aceea în mine, într-o formă mult mai gravă; mă copleşesc scrisorile şi fotografiile tale. Şi totuşi... Vezi, dintre cei patru oameni pe care-i simt drept adevăratele mele rude de sânge (fără a mă situa în apropierea lor în privinţa forţei şi a cuprinderii), adică dintre Grillparzer, Dostoievski, Kleist şi Flaubert, numai Dostoievski s-a căsătorit şi poate că doar Kleist a găsit soluţia corectă, când s-a împuşcat lângă Wannsee, presat de nevoi exterioare şi interioare. În sine, toate astea pot fi complet nesemnificative pentru noi, fiecare trăieşte o altă viaţă, chiar dacă aş sta eu însumi în centrul umbrei lor, aşternute peste epoca noastră. Dar aceasta este o problemă fundamentală a vieţii şi a credinţei în genere şi, plecând de aici, interpretarea comportamentului celor patru capătă mai mult sens.

Iubito, totul îşi pierde însă sensul când e pus în relaţie cu chinul pe care ţi-l provoc şi care-i cert, în vreme ce eu mă tem pentru tine doar de chinul din viitor. Eşti atât de drăguţă, cred că, dacă aş îngenunchea vreodată în faţa ta, n-aş mai putea să plec. Peste ceea ce ţi-am scris despre antepenultima ta epistolă privitor la părinţii tăi, treci ca un înger. (Tocmai a sosit telegrama ta. Iubito, nu te mai chinui! Am primit totuşi scrisoarea ta abia azi la prânz. Doar ştii că scrisorile sunt remise acasă atât de prost. Acum este deja cinci şi jumătate, nu mai pot telegrafia.)

Nu-ţi cer deloc să-i dai acea scrisoare tatălui tău. Am scris-o numai fiindcă eram agitat şi pentru orice eventualitate. Decizia finală nu aparţine nici tatălui tău, nici mie, ci doar ţie. Probabil, nu

se cade ca tatăl tău să hotărască, iar eu sunt prins între contradicţii şi nu pot să mă mişc, aşa am fost de la bun început.

Deci nu-i da tatălui tău scrisoarea dacă nu vrei, dar acum nici n-am cum să-i scriu alta, sunt legat de mâini pur şi simplu. Spune-i că te-a derutat ceva la mine, eventual ceva care ţi-a deschis ochii, şi că nu doreşti să-i scriu; ambele variante sunt adevărate: nederutată n-ai cum să rămâi şi nu-mi dai voie să scriu aşa cum ar trebui s-o fac acum. Spune-i deci asta, vrei?

În orice privinţă, cel mai bine ar fi, desigur, să ne întâlnim în doi la Dresda sau la Berlin. Chiar dacă n-am să fiu în stare să spun nimic, ci doar mă voi aşeza acolo. Nu fiindcă mi-ar fi bine cum sunt acum, în sens superior, dar asta nu contează.

Sâmbătă însă o iau din loc. Ţi-am mai povestit despre Congresul internaţional pentru acţiuni de prim-ajutor şi igienă?[699] Ieri, în ultima clipă totuşi, s-a luat decizia să merg eu acolo. Astfel pierd câteva zile de vacanţă, dar am unele avantaje. Deci plec sâmbătă la Viena, unde rămân probabil până sâmbăta viitoare, pe urmă mă duc la sanatoriul din Riva, stau acolo şi după aceea, poate în ultimele zile, voi face o scurtă călătorie prin nordul Italiei. Dacă la Riva e prea frig, plec totuşi mai la sud.[700]

Felice, foloseşte timpul ca să te linişteşti! Dacă te linişteşti, te vei lămuri în privinţa mea. În faţa ochilor tăi liniştiţi am rătăcit ca o lumină. Gândeşte-te bine dacă imaginile văzute de tine doar în grabă şi de-a valma pot însemna ceva hotărâtor, pe termen lung. Pentru liniştea ta vreau să renunţ în genere la scrisori, scrie-mi în tot acest răstimp numai în cazuri extreme! De fapt, nici eu nu-ţi voi mai scrie. Dar cât am să călătoresc, îmi voi nota mereu într-un caiet impresii şi remarci pe care ţi le voi trimite, adunate la un loc, de două-trei ori pe săptămână. Astfel nu vom fi într-o legătură directă, care să te macine din vina mea, însă vom păstra legătura.

Iar când mă întorc, ne întâlnim unde vrei, să ne privim din nou liniştiţi în ochi după toată această perioadă. Numai să fii de acord!

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Viena, 7 septembrie 1913, duminică

Sincere salutări!

Locuiesc la hotelul Matschakerhof, unde Grillparzer mânca de prânz „simplu, dar bine”, cum spune Laube[701], biograful lui. Cu toate astea, mâine mă mut; de aceea uite adresa: Poşta centrală restant. Necruţătoare insomnie!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Viena, 8 septembrie 1913, luni

Azi-dimineaţă am fost la Congresul sioniştilor. Îmi lipseşte conexiunea corectă. În particular o am, ba chiar şi-n ansamblu; dar, de fapt, îmi lipseşte...

Pentru jurnal n-am avut timp câtuşi de puţin.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Viena, 9 septembrie 1913, marţi

9.IX.13.

Mi-e imposibil deocamdată să ţin jurnalul. În loc să-i mulţumesc că m-a luat cu el la Viena, trebuia să-l fi rugat totuşi în genunchi pe director să nu mă ia. Insomnia, insomnia! Este prima dată când călătoresc într-o asemenea stare. Noaptea am pus comprese reci la cap şi tot m-am zvârcolit inutil, dorindu-mi să zac la câteva etaje mai jos, în pământ. Contramandez tot ce pot, dar mă întâlnesc cu îngrozitor de mulţi oameni şi stau la masa lor ca o stafie.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Viena, 13 septembrie 1913, sâmbătă

Ora 9 seara.13.IX.13

Nu mai continui jurnalul despre Viena. Dacă aş putea să trec cu buretele peste zilele petrecute la Viena – ba chiar să le stârpesc din rădăcină –, ar fi cel mai bine. Mâine-dimineaţă la 8.45 plec la Triest, unde voi ajunge la 9.10 seara. Dorm mai bine, dar lăuntric mă simt nesigur sub toate aspectele. În rest, acum plec singur[702] şi am să văd dacă dezgustul meu faţă de tovarăşul de drum a fost mai mare decât incapacitatea mea de a acţiona pe cont propriu, de a vorbi limbi străine şi de a avea noroc. Am primit telegrama. Adresa mea la Veneţia este post-restant; chiar dacă nu rămân acolo mult timp, mi se va trimite totul după aceea.

Franz

(anexat)

pe 10 sept. 1913

Printre coloanele din holul Parlamentului[703]. Îl aştept pe directorul meu. Plouă puternic. În faţa mea, Athena Parthenos cu coiful ei de aur.

6/IX.

Călătoria la Viena. Am pălăvrăgit prosteşte despre literatură cu Pick. Destul de dezgustat. Aşa (ca P.) te agăţi de sfera literaturii şi nu te mai poţi desprinde, fiindcă ţi-ai vârât unghiile-n ea, dar în rest

eşti un om liber şi dai din picioare, cerşind îndurarea cuiva. Măiestria cu care-şi suflă nasul. Mă tiranizează, susţinând că eu îl tiranizez. Cineva ne studiază dintr-un colţ. Gara Heiligenstadt, pustie, cu trenuri goale. Undeva departe, un bărbat caută atent locul unde este afişat mersul trenurilor. E îmbrăcat într-un raglan; se-apleacă şi faţa-i dispare, îndreptată spre afişul galben. (Acum şed pe o treaptă a soclului pe care se află bustul unui oarecare Theophil Hansen[704].) Trecem pe lângă un mic restaurant cu terasă. Braţul ridicat al unui client. Viena. Incertitudini stupide, de care până la urmă ţin seama în totalitate. Hotelul Matschakerhof. Două camere cu o singură intrare. O aleg pe cea din faţă. Menaj insuportabil. Sunt nevoit să mai ies pe stradă cu P. Dacă mi se spune că merg prea repede, alerg şi mai tare. Bate vântul. Recunosc toate lucrurile pe care le uitasem. Dorm prost. Plin de griji. Un vis oribil (Malek[705]). Problema jurnalului este totodată problema întregului şi conţine toate imposibilităţile acestuia. În tren am meditat la acest aspect, în timp ce discutam cu P. Este imposibil să spui totul şi la fel de imposibil să nu spui tot. E cu neputinţă să-ţi păstrezi libertatea şi tot cu neputinţă să nu ţi-o păstrezi. N-ai cum să duci singura viaţă posibilă, anume să trăieşti cu cineva, fiecare liber, fiecare pentru sine, şi să nu fii căsătorit nici în aparenţă, nici în realitate, ci doar să fii împreună cu cineva, făcând astfel ultimul pas posibil dincolo de-o camaraderie masculină, foarte aproape de limita ce ţi-a fost impusă şi către care te-ndrepţi deja. Dar nici aşa ceva nu-i posibil. Săptămâna asta, într-o dimineaţă, mi-a venit în minte această soluţie şi-am vrut s-o consemnez în după-amiaza respectivă. Atunci am făcut rost de o biografie a lui Grillparzer[706]. El a făcut asta, chiar la fel. (Tocmai acum un domn îl contemplă pe Theophil Hansen, iar eu şed de parcă aş fi o Clio a acestuia.) Dar cât de nesuferită, păcătoasă şi oribilă a fost viaţa lui! Şi totuşi, se pare că am procedat la fel, poate suferind mai mult decât Grillparzer, căci sunt mult mai slab în unele privinţe. (Am să revin *mai târziu* la acest aspect – visul.) Seara m-am întâlnit şi cu Lise Weltsch.

7/IX.

Dezgustat de P. în ansamblu, un om foarte cumsecade. În felul său de a fi a existat dintotdeauna o mică spărtură neplăcută, din care-l vezi ieşind târâş, în întregime, dacă te uiţi îndelung la el.

Dimineaţa, la Parlament. Anterior, la cafeneaua Rezidenz, am luat de la Lise W. biletele de intrare la Congresul sioniştilor. M-am dus la Ehrenstein[707]. Pe Ottakring. Nu prea ştiu ce să fac cu poeziile lui. (Sunt foarte agitat – drept urmare şi cam ipocrit –, iar asta pentru că nu scriu acum doar pentru mine.) La Thalysia[708], cu amândoi. Împreună cu ei şi cu Lise W., în Prater. Milă şi plictiseală. Lise se duce la Berlin la Agenţia sionistă. Se plânge de sentimentalismul familiei ei; nu face decât să se zvârcolească

precum un şarpe bine ţintuit. N-ai cum s-o ajuţi. Compătimirea pentru astfel de fete (făcând un oarecare ocol pentru a mă compătimi şi pe mine) este probabil cel mai puternic sentiment social al meu. Am făcut fotografii şi am tras la ţintă; caruselul „O zi în pădurea virgină” (cât de neajutorată stă acolo, sus, cu rochia umflată de vânt, bine croită, dar jalnic purtată!). Cu tatăl ei, la cafeneaua Prater. Lacul cu gondole. Necontenite dureri de cap. Familia W. se duce la *Monna Vanna*[709]. Stau zece ore în pat, dorm cinci. Renunţ la biletul de teatru.

8/IX.

Congresul sionist. Capete mici, rotunde, tipice, cu obraji fermi. Delegatul muncitorilor din Palestina, ţipete permanente. Fiica lui Herzl[710]. Fostul director al unui gimnaziu din Jaffa. Stă-n picioare pe trepte, cu barba estompată şi haina fluturând. Discursuri în nemţeşte, ineficiente; multă ebraică; principala activitate se desfăşoară în grupuri mici. Absentă, Lise W. nu face altceva decât să se lase târâtă de mulţime; apoi, neconsolată, aruncă prin sală cu mici cocoloaşe de hârtie. Doamna Thein[711].

Către Felice Bauer la Berlin

Veneţia, 15 septembrie 1913, luni

Iată-mă, în sfârşit, la Veneţia. Dar acum trebuie să intru şi eu în vâltoare, oricât de tare plouă (cu-atât mai bine, am să mă spăl de zilele petrecute la Viena) şi oricât îmi trepidează capul fiindcă am căpătat un pic de rău de mare în timpul unei ridicol de scurte plimbări, ce-i drept, pe furtună.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Veneţia, 16 septembrie 1913, marţi

Felice, scrisoarea ta nu constituie un răspuns la ultimele epistole, şi nici nu corespunde înţelegerii noastre[712]. Nu-ţi fac niciun reproş; la fel se poate spune şi despre scrisorile mele. Când mă întorc, să ne-ntâlnim undeva, poate că, amărâţi cum suntem amândoi, prindem puteri unul de la altul. Încă nu te-ai lămurit cum stau lucrurile cu mine, Felice? Cum să-i scriu tatălui tău în starea nefericită în care mă aflu? Prizonier al reţinerilor pe care le cunoşti, nu mă pot clinti, sunt absolut incapabil să reprim obstacolele interioare; singurul lucru de care mai sunt în stare este să fiu peste măsură de nefericit din această cauză. Aş putea să-i scriu tatălui tău numai cu asentimentul tău şi din adâncul inimii mele, însă la cea mai mică apropiere de cea mai măruntă realitate mi-aş ieşi iarăşi din fire, neapărat, şi, simţindu-mă constrâns în modul cel mai irezistibil să

procedez astfel, aş căuta să fiu singur, fără a ţine seama de nimic. Asta ne-ar duce doar la o nefericire şi mai profundă decât cea la care ne-am oprit acum, Felice. Eu sunt singur aici, nu vorbesc mai cu nimeni în afară de angajaţii hotelului, sunt aproape copleşit de tristeţe, şi totuşi parcă simt că mi se potriveşte starea în care mă aflu; am impresia că mi-a fost atribuită de o justiţie divină, că n-o pot depăşi şi trebuie s-o suport în continuare, până la capătul zilelor mele. Nu mă încurcă faptul că „eu ar trebui să cedez prea mult", chiar dacă aşa este, într-un anumit sens, mai restrâns; mai degrabă, zac cu totul la pământ, ca un animal de care nu se poate apropia nimeni (nici măcar eu), oricât ar insista să-l convingă, deşi nu mă pot sustrage de tot nici îndemnurilor, nici înduplecărilor şi mai ales celor din urmă. Însă nu mă pot mobiliza să merg mai departe, parcă m-am încâlcit, dau să înaintez şi ceva mă trage iarăşi îndărăt, cu şi mai mare putere. Iată singurul lucru clar şi sincer ce poate fi obţinut azi de la mine. De dimineaţă, când m-am uitat din pat la cerul senin al Veneţiei, iar prin minte-mi umblau asemenea gânduri, mi-a fost destul de ruşine şi am fost îndeajuns de nefericit. Dar ce să fac, Felice? Trebuie să ne despărţim.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Verona, 20 septembrie 1913, sâmbătă

În biserica Sf. Anastasia din Verona, unde m-am aşezat ostenit pe o bancă, în faţa unui pitic de marmură, în mărime naturală şi care ţine-n spate, cu o mină fericită, un agheasmatar. Sunt complet rupt de poştă; voi primi corespondenţa abia poimâine, la Riva, astfel încât parcă-s pe altă lume; dar în rest, aici e de jale.

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 octombrie 1913, miercuri

Felice, nu numai pentru tine, ci şi pentru mine voi încerca să ajung la limita clarităţii posibile.

Când ţi-am scris de la Veneţia, nu ştiam cu certitudine că aceea are să fie ultima scrisoare dintr-un şir neîntrerupt până atunci. Ulterior însă, când s-a ajuns la asta (ilustrata din Verona a fost o sincopă, nu o carte poştală), am crezut că am făcut cel mai nimerit lucru după mult timp. Sarcina mi-a fost uşurată de faptul că n-am mai aflat nimic despre tine. Ultima veste de la tine a fost telegrama primită la Veneţia, care anunţa o scrisoare ce n-a mai sosit. N-am considerat improbabil că mi-ai mai scris după aceea la Veneţia, dar scrisoarea n-a mai ajuns la mine, căci funcţionarul de la poşta

italiană a aruncat într-un colţ peticul de hârtie pe care m-a lăsat să-mi notez adresa de la Riva, astfel încât acesta nu prea mai avea cum să iasă la iveală. Cu toate acestea n-am scris. Nu, am mai scris totuşi o dată, în aceeaşi zi în care am expediat ilustrata din Verona; pe-atunci eram la Desenzano, şedeam în iarbă, aşteptam vaporul cu care urma să merg la Gardone şi ţi-am scris. N-am trimis scrisoarea aceea, probabil o mai am pe undeva, dar nu doresc s-o văd, era o compilaţie, trebuia să mai născocesc nişte cuvinte de legătură, ceea ce era oribil; acolo, la Desenzano eram realmente terminat.

Dar tu, Felice, când ai primit însemnările mele din Viena şi scrisoarea de la Veneţia, nu te-ai gândit că am procedat corect? Că am făcut singurul lucru nimerit? Că *a trebuit* să mă smulg, de vreme ce tu nu voiai să mă respingi? Nu te-ai gândit la asta? Nu te gândeşti nici azi la aşa ceva? Dar cum îmbini tu următoarele imposibilităţi: cum să intru într-o nouă familie şi apoi să-ntemeiez o familie eu, care sunt atât de desprins de propria familie încât cred că n-am contact absolut cu nimeni? Eu, care m-aş putea bucura alături de cineva, nu însă şi trăi cu cineva, oricât de mult mi-aş da silinţa? Eu, care, trăind împreună cu cineva, nu îndrăznesc să susţin necontenit adevărul şi care n-aş suporta să convieţuiesc fără adevăr? Vezi, n-am putut să-ţi înfăţişez jurnalul meu; de altfel, n-am mai scris un cuvânt, exceptând foile pe care ţi le-am trimis. Pentru mine, o convieţuire permanentă este imposibilă atât în absenţa minciunii, cât şi a adevărului. Prima privire pe care aş arunca-o părinţilor tăi ar fi o minciună.

Dar nu numai asta se petrece în mine. Dorul de tine mă apasă ca nişte lacrimi pe care nu le pot plânge. (Nu mai pun la socoteală durerile de cap, nici palpitaţiile; doar o insomnie de intensitate medie, nu extremă – totul reîncepe abia azi.) Ieri, la seminar[713] m-am uitat ţintă, un ceas întreg, la o fată, fiindcă semăna un pic cu tine. Încă de-acum câteva săptămâni mi-am făcut planuri pentru Crăciun, să văd cum aş mai putea aduna-n grabă tot norocul în ultima clipă. Nu, s-a avut grijă ca orice realitate să mă izbească direct în frunte, astfel încât să-mi vin din nou în fire. Dar dacă m-ai întreba acum de ce-ţi scriu despre asemenea planuri când sunt convins de contrariu, n-aş şti să-ţi răspund decât următoarele: „E curată ticăloşie. În adâncul sufletului meu, dar nu chiar în profunzimea lui maximă, nu vreau altceva decât să fiu târât spre tine şi până şi faptul că spun asta este tot o ticăloşie”.

Felice, tu n-ai nici cea mai mică vină că suntem aşa de nefericiţi; vina-i doar a mea. Poate nici nu ştii cât sunt de vinovat. Dacă te gândeşti bine, scrisorile tale din ultimele luni n-au fost în fond altceva (exceptând suferinţa provocată) decât expresia uimirii că un om ca mine este cu putinţă. N-ai putut crede aşa ceva. Să nu negi asta! Dacă n-ar fi aşa, nu mi-ai fi scris, de pildă, că mama ta îşi

transferă dragostea pentru tine asupra mea, nu mi-ai fi înfăţişat reflecţiile părinţilor tăi, încheind cu concluzia că „a rămas deci numai varianta unei căsătorii din dragoste” şi n-ai fi făcut legătura dintre logodna noastră şi sărbători. Şi totuşi, eu aşa sunt, trebuie să crezi asta!

Franz

Către Grete Bloch[714] *la Praga*

Praga, 29 octombrie 1913, miercuri

pe 29.X.13

Stimată domnişoară,

Vă mulţumesc pentru invitaţie; voi veni, bineînţeles; fixaţi orice oră doriţi şi lăsaţi-mi o vorbă la portar[715]; voi trece pe-acolo în cursul zilei de mâine.

Dar încă de-acum nu pot trece sub tăcere un lucru: pe timpuri aş fi fost fericit să mă întâlnesc cu dumneavoastră, însă astăzi trebuie să-mi spun că o discuţie nu m-a ajutat niciodată să elucidez o situaţie, ci doar m-a încurcat. Iar de confuzie nu duc lipsă, aşa cum bănuiţi, precis.

Al dumneavoastră devotat,

DrFKafka

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 noiembrie 1913, joi

Prin urmare, sosesc sâmbătă, Felice; plec de-aici la 3 după-amiază; duminică la 4 sau 5 trebuie să părăsesc Berlinul. Voi sta la Askanischer Hof.

Recunosc, este absolut necesar să ne întâlnim. Mai întâi am vrut să vin abia de Crăciun, pe urmă au sosit scrisoarea şi prietena ta[716]; atunci m-am decis să plec sâmbăta asta; apoi, prietena ta a plecat, de la tine n-am primit nicio scrisoare, au apărut obstacole minore şi am intenţionat să amân călătoria de sâmbătă în două săptămâni (de sâmbătă într-o săptămână pleacă Max la Berlin şi voiam să călătoresc singur). Totuşi, după experienţele pe care le-am avut pe pielea mea săptămâna asta – mă simt fără niciun rost – şi, după ce a venit azi scrisoarea ta, m-am hotărât să plec sâmbăta asta. Dacă are să mă reţină ceva pe neaşteptate, îţi telegrafiez.

Felice, speri într-adevăr ca întâlnirea noastră să ne lămurească? Şi eu cred că ea este neapărat necesară. Dar are să limpezească situaţia? Unde mă găsesc eu, lipseşte claritatea. Nu-ţi aminteşti că după fiecare întâlnire ai fost mai nesigură decât oricând? Că doar în

scrisori ne-am clarificat toate dubiile, în scrisorile care conţineau partea mai bună a eului meu?

Acum ne vom vedea, iar cerul să fie înţelegător cu noi!

Franz

Am găsit cele două însemnări din Desenzano şi le anexez. Ştii că din iarna anului trecut n-am mai scris un rând durabil?

6.XI.13

(anexat)

Desenzano, pe malul lacului Garda, duminică, stau în iarbă, privind valurile în stuf; perspectiva mi-este mărginită, în dreapta, de limba de pământ de la Sirmione, iar în stânga, de malul lacului până la Manerba; e soare, acum, în apropiere s-au întins pe iarbă doi muncitori.

Unicul meu sentiment de fericire constă în faptul că nimeni nu ştie unde mă aflu. De-aş găsi o posibilitate să rămân aşa pe vecie! Ar fi mult mai drept decât moartea. Mă simt pustiu şi fără rost în toate ungherele fiinţei mele, până şi-n sentimentul nefericirii care mă copleşeşte. În loc să merg la sanatoriu[717], mai bine m-aş duce pe-o insulă unde nu-i nimeni.

Dar această tânguire nu mă uşurează, rămân complet nemişcat, sunt ca o piatră uriaşă în al cărui străfund pâlpâie luminiţa unui suflet plăpând. Astăzi am avut un vis cu tine şi cu tatăl tău, aş putea să-mi amintesc detaliile, însă nu vreau să mă gândesc la ele. Ştiu doar că i-am răspuns chiar din uşă: „Dar poate că nu sunt decât bolnav”.

Nu ţin niciun jurnal; n-aş şti de ce l-aş ţine, nu apare nimic care să mă mişte lăuntric. Asta-i valabil chiar dacă plâng ca ieri, într-un cinematograf din Verona. Mi-e dat să mă bucur de relaţiile interumane, nu şi să le trăiesc. Pot să verific permanent acest lucru: ieri, la o serbare populară la Verona; anterior, contemplându-i pe cei plecaţi în voiaj de nuntă la Veneţia.

Către Felice Bauer la Berlin

Berlin, 9 noiembrie 1913, duminică

Oare ce s-a întâmplat, Felice? Trebuie să fi primit totuşi vineri scrisoarea mea trimisă expres, în care anunţam că sosesc sâmbătă noaptea. Nu se poate să se fi pierdut tocmai această scrisoare. Iar acum sunt la Berlin, după-amiază la 4 sau 5 trebuie să plec, orele se scurg şi n-am nicio veste de la tine. Te rog, trimite-mi un răspuns prin acest curier! Dacă nu bate la ochi, poţi şi să-mi telefonezi, pentru mai multă siguranţă. Stau la Askanischer Hof şi aştept.[718]

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 10 noiembrie 1913, luni

Dragă domnişoară,

Aseară m-am întors de la Berlin. Vă scriu înainte de a-i scrie lui F.[719] Vă datorez în mare parte această călătorie, dumneavoastră aţi provocat-o şi nu vă pot mulţumi altfel decât povestindu-vă.

Mai întâi însă aş dori să mărturisesc ceva, nu fiindcă această confesiune îmi face plăcere, ci pentru că scrisoarea n-ar avea niciun sens fără a fi pe deplin sau, pe cât se poate, onest.

Când am primit scrisoarea dumneavoastră din Aussig, m-am bucurat că ne vom întâlni, chiar dacă o epistolă sosită concomitent şi pe neaşteptate de la F. m-a derutat. Deci, în orice caz, prima mea scrisoare n-a fost foarte sinceră. Neştiind despre dumneavoastră altceva decât că sunteţi pricepută la afaceri[720], mă aşteptam să întâlnesc o domnişoară mai în vârstă şi cu simţ matern; totodată, nu ştiu exact de ce, îmi închipuiam că sunteţi înaltă şi robustă. Mă gândeam că unei asemenea fete aş putea într-adevăr să-i mărturisesc totul, ceea ce în sine ar fi fost deja o binecuvântare, şi că aş putea primi un sfat bun (această credinţă că un om matur ar putea primi un sfat bun este una dintre marile mele neghiobii), iar dacă nu un sfat, măcar o consolare, şi dacă nu o consolare, atunci măcar nişte noutăţi despre F. Pe urmă însă aţi venit dumneavoastră, şi eraţi o fată fragilă, tânără şi, cu siguranţă, cam ciudată. Acasă irosisem două ore spre a sistematiza tot ce aveam de spus în legătură cu problema esenţială, dar când am ajuns să vorbesc – făcând abstracţie de faptul că oricum nu sunt în stare să vorbesc –, n-am reuşit să articulez decât nişte fragmente deplorabile, pe care în parte nici nu le-aţi auzit, în parte le-aţi găsit, pe bună dreptate, insignifiante. Totuşi, chiar în cursul conversaţiei, am avut sentimentul că am spus prea mult; el s-a amplificat în timp ce mă-ntorceam acasă, iar când am ajuns, era atât de puternic, încât s-a transformat deja în furie şi disperare faţă de mine însumi. Mi-am închipuit că am trădat-o şi pe F., faţă de care sunt, oricum, foarte vinovat. Nu puteaţi fi prietena ei, îmi ziceam; preocupat de mărturisirea pe care o pregătisem, nu vă examinasem îndeajuns. Cum puteaţi fi oare prietena lui F.? Din scrisori nu aflasem aproape nimic despre dumneavoastră; în definitiv, dumneavoastră înşivă spuseserăţi că o cunoaşteţi abia de trei luni; ulterior s-a dovedit că era o jumătate de an[721]; la început aţi căutat motivul nefericirii noastre într-o direcţie complet greşită; apoi aţi povestit cu deamănuntul despre durerile de dinţi ale lui F., iar pentru mine (ceea ce totuşi n-aveaţi cum să ştiţi, însă nu de asta-mi păsa mie în noaptea respectivă) boala de dinţi este una dintre cele mai oribile defecte pe care le pot trece cu vederea numai în cazul celor mai dragi oameni, şi chiar şi-atunci doar de nevoie; mi-aţi povestit

despre desfacerea logodnei fratelui lui F.[722], însufleţind astfel la maximum, pentru mine, întreaga familie de care mă tem în orice privinţă şi pe care aş prefera s-o uit – pe scurt, am fost un nebun şi am interpretat totul într-un mod fundamental greşit –, aşa că m-am decis – nebunia asta a fost cel puţin consecventă – să nu mai vin în seara următoare şi să vă înştiinţez printr-o scrisoare în care...

din nou este târziu şi azi nu voi termina această epistolă, ca s-o pot expedia de dimineaţă, iar dumneavoastră vă veţi supăra pe mine, probabil, fiindcă nu v-am răspuns încă la amabila scrisoare pe care mi-aţi trimis-o şi a cărei evidentă bunătate este curmată de o neînţelegere doar în pasajul despre trandafiri. (Compătimire? Ce vreţi să spuneţi cu asta? De altfel, este oarecum adevărat: le compătimesc pe toate fetele, e singurul sentiment social incontestabil pe care-l am. Încă nu m-am lămurit de unde vine această compătimire. Poate îmi este milă de ele fiindcă se transformă-n femei şi trebuie să se supună unei asemenea metamorfoze. Dar atunci compătimirea mea ar fi, dacă nu-i altceva, un sentiment foarte feciorelnic.)

Îmi continui mărturisirea: în scrisoare voiam să declar că tot ce spusesem seara a fost incorect; din cauza nepriceperii şi – legat de ea – din pricina lipsei mele de onestitate vorbisem doar în van, nu produsesem decât confuzie în opiniile dumneavoastră, iniţial corecte, şi urma să produc mai departe dacă lucrurile aveau să se repete în seara următoare (iar asta s-ar întâmpla în orice caz). De aceea a trebuit neapărat să renunţ să mai vin.

Scrisesem deja titlul scrisorii, poate chiar şi primele rânduri, dar pe urmă am abandonat totul şi am revenit. Indiferent de consecinţele pe care le-a avut şi le va avea, un lucru este cert: v-am făcut o nedreptate oribilă şi mai cu seamă absurdă timp de-o zi şi-o noapte.

Iar acum voi povesti despre Berlin. Deciziile mele serioase sunt întotdeauna serioase numai în măsura în care ele mă chinuiesc excesiv dacă nu le duc la îndeplinire. Totuşi, se întâmplă foarte des să nu le pun în practică. Nici nu cred că aş fi plecat sâmbătă dacă n-ar mai fi sosit o scrisoare de la F. ce-mi amintea de promisiunea pe care v-o făcusem. După aceea însă am plecat foarte bucuros.

Dar apoi s-a petrecut ceea ce se petrece întotdeauna când mă duc la Berlin, un fapt pe care-l uit intenţionat sau nu, înaintea fiecărei plecări. Trebuie să spun din capul locului că, la drept vorbind, o cunosc pe F. sub chipul a patru fete aproape incompatibile între ele, dar care-mi sunt aproape la fel de dragi. Prima a fost cea de la Praga[723], a doua, cea care mi-a scris epistole (în sine, ea a fost felurită, însă unitară totuşi), a treia este cea cu care mă întâlnesc la Berlin[724], iar a patra e cea care întreţine relaţii cu străini şi despre care aflu din scrisori sau din propriile istorisiri.

Or, cea de-a treia nu e foarte atrasă de mine. Nimic mai firesc, consider că nimic nu este mai firesc. De fiecare dată când m-am întors de la Berlin, mi-am spus asta îngrozit; în plus, acum am avut sentimentul că o merit pe bună dreptate. Îngerul păzitor al lui F. este cel care o călăuzeşte să treacă atât de-aproape de mine, sau poate nici măcar aşa.

Voiam să scriu mai mult despre aceste lucruri, însă mă tem că ajung într-o direcţie greşită; e timpul să vă descriu pe scurt cum a fost. Vineri, F. a primit scrisoarea în care o anunţam că sosesc sâmbătă seara, la zece şi jumătate. N-am căpătat vreo confirmare. Mă temeam că scrisoarea n-a ajuns, poate; voiam să trimit o telegramă, dar până la urmă am sperat că voi găsi cel puţin un cuvânt de salut seara, la hotel. Nu puteam spera chiar s-o văd în gară? Gândiţi-vă, trebuia să mă întorc duminică, la 4.30, şi, chiar dacă aş fi rămas până la miezul nopţii, să călătoresc apoi toată noaptea şi să alerg din tren la birou, tot nu era decât un popas de câteva ore amărâte. Dar nu era nimeni în gară, iar la hotel, nimic. Prin urmare, scrisoarea mea se pierduse cu siguranţă; asta era foarte grav. Totuşi, am aşteptat până la opt şi jumătate dimineaţa; după aceea mi-a fost imposibil să mai aştept şi am trimis la ea un curier pe bicicletă. El s-a întors la 9 şi mi-a adus o scrisoare în care F. mă înştiinţa că are să-mi telefoneze peste un sfert de ceas; mi-a dat telefon aproape de 10. Luaţi seama, fără ceea ce urmează, toate aceste constatări n-ar merita nicio vorbă. Am mers să ne plimbăm prin Grădină Zoologică. Povestesc numai ce ţine de argumentaţia mea. F. trebuia să plece la o înmormântare care avea loc la ora 12; am gonit amândoi într-acolo şi am ajuns la timp; pe F. am văzut-o ultima dată prin geamul automobilului intrând, încadrată de doi cunoscuţi, pe poarta cu zăbrele a cimitirului şi dispărând apoi printre oameni. Acum, în această clipă, mă întreb de ce n-am însoţit-o, nebunul de mine?! Ne înţeleseserăm să-mi telefoneze la 3 şi să vină la gară, dar oricum intenţionam să plec la 4.30; de altfel, nici ea nu putea promite că are să fie liberă în cursul serii; în orice caz, urma să-l însoţească la gară pe fratele ei[725], care pleca la 6 la Bruxelles (în rest, despre desfacerea logodnei n-am aflat nimic). Am luat masa de prânz, pe urmă am fugit la hotel şi voiam să aştept telefonul, însă era abia ora 1, ploua încet şi necontenit, eram cam neconsolat şi am plecat la un cunoscut[726] la Schöneberg, deoarece la hotel nu mai rezistam, realmente. La trei fără un sfert m-am smuls de lângă cunoştinţa mea fiindcă nu voiam să trăiesc nefericirea de a scăpa apelul telefonic. M-am întors la 3 fix, nu scăpasem nimic, încă nu fusesem sunat. Şi-atunci a început aşteptarea. Am stat în holul hotelului şi am privit ploaia, am urcat în cameră şi am aruncat în valijoară cele câteva lucruri pe care le luasem cu mine, am coborât din nou şi m-am aşezat, ceasul nu se oprea, până ce a trecut într-

adevăr de 4 şi a trebuit să plec la gară. Desigur, F. mai putea fi încă în gară, dar asta ar fi fost deja o minune şi nici nu s-a întâmplat. Ploaia putea s-o oprească să vină la gară, însă nimeni n-avea cum s-o împiedice să telefoneze. Aşa am plecat din Berlin, ca unul care nimerise acolo absolut fără niciun drept. Iar asta avea totuşi un anumit sens.

Dar cuvintele mi se pocesc, nu pot să scriu, m-aţi cunoscut într-o stare atât de jalnică, încât, fără a presupune că aveţi o vitalitate colosală, n-aş putea înţelege cum aţi rezistat să rămâneţi în mod serios lângă mine, fie şi pentru două minute, după ce m-aţi cunoscut astfel. Dar nu numai atât; nu sunt în stare să spun nici dacă această scrisoare exprimă nişte opinii detestabile sau decente, deşi cred şi simt că acelea dintâi sunt, mai degrabă, fireşti. Dar acum este de-ajuns, curând se face şi miezul nopţii.

10.XI.13

Al dumneavoastră, FranzK.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 18 şi 19 noiembrie 1913, marţi şi miercuri

Dragă domnişoară, acum vă răpesc nopţile, văd cum simpatia dumneavoastră, care depăşeşte toate închipuirile şi capacităţile mele, mă încălzeşte zile-ntregi, iar eu nu răspund. Nu pot s-o fac. Înţelegeţi-mă bine, nu este o scuză. Poate n-aţi aşteptat nicio scrisoare de la mine, dar eu am aşteptat-o, trebuia să dau un răspuns lung şi nemijlocit la scrisoarea dumneavoastră sau să fac ceva care să echivaleze cu gestul de a vă săruta mâna; dar n-am putut şi nu pot nici acum; dacă nu se-ntâmplă la momentul potrivit, apoi nu mai reuşesc să scot niciun cuvânt sincer.

De altfel, de la vizita mea nu i-am mai scris deloc lui F. şi nici n-am mai aflat nimic despre ea. Nu este ciudată absenţa veştilor?

Mă opresc însă. În scrisoarea asta mă comport atât de ruşinos cum n-aş face-o niciodată în realitate. Fiindcă mă obosesc de-a dreptul şi nu mai pot scrie, iar aceasta în condiţiile în care sunt cu mintea limpede şi în repaus fizic. Dar îmi dispare imaginea celei căreia îi scriu şi parcă mă aflu în ceaţă.

Mâine voi continua să vă scriu şi nu o voi lua de la capăt, căci acum câteva zile am aruncat deja două scrisori începute, ce păreau la fel de sigure pe ele. Trebuie să-mi spuneţi însă în mod expres că nu sunteţi supărată când nu vă răspund imediat şi că nu vă supăraţi chiar dacă răspunsul meu nu conţine altceva decât împărtăşirea unei stări nu prea demne de a fi destăinuite.

Dar acum, înainte să merg la culcare, mai notez un vis pe care l-am avut ieri, ca să vedeţi că măcar noaptea-s ceva mai activ decât atunci când sunt treaz. Ascultaţi: Pe un drum în coastă, cam pe la

mijlocul pantei, şi anume mai cu seamă pe partea carosabilă, zăcea – începând din stânga, dacă te uitai de jos – o grămadă de gunoi sau de lut întărit, care, fărâmiţându-se, se împuţinase înspre dreapta, în timp ce la stânga se înălţa precum palisadele unui gard. Eu mergeam pe marginea din dreapta, unde drumul era aproape liber, şi am văzut venind către mine la deal un bărbat pe un triciclu ce părea să se îndrepte direct spre acel obstacol. Bărbatul parcă n-avea ochi, sau cel puţin ochii lui arătau ca nişte găuri estompate. Triciclul se clătina şi, deşi omul mergea prin urmare nesigur şi o lăsase mai moale, totuşi nu făcea zgomot, era aproape exagerat de silenţios şi uşor. L-am prins pe bărbatul acela în ultima clipă, l-am ţinut ca şi cum ar fi fost ghidonul vehiculului său, pe care l-am condus prin breşa prin care venisem. Atunci omul a căzut peste mine, eu eram uriaş şi a trebuit să mă aşez într-o poziţie incomodă, ca să-l ţin; în plus, vehiculul, parcă fără stăpân acum, a început să meargă-ndărăt, deşi lent, trăgându-mă după el. Aşa am trecut amândoi pe lângă o căruţă cu loitre, în care stăteau înghesuiţi câţiva oameni, toţi în veşminte de culoare închisă; printre ei se afla un tânăr cercetaş, care purta o pălărie gri-deschis, cu borurile ridicate. Din partea acestui băiat, pe care-l recunoscusem de la o oarecare distanţă, aşteptam ajutor, dar el s-a-ntors şi s-a ghemuit între ceilalţi. Apoi, din spatele carului respectiv – triciclul continua să meargă şi eram silit să-l urmez foarte aplecat şi cu picioarele crăcănate – s-a apropiat de mine cineva care m-a ajutat, dar de care nu mai reuşesc să-mi aduc aminte...

Aşa-i ajut noaptea pe bărbaţii care merg cu triciclul.

Dragă domnişoară, scrisoarea dumneavoastră conţine, întâi de toate, două erori. N-am mimat interesul când mi-aţi povestit despre durerile de dinţi ale lui F. şi despre ruperea logodnei fratelui ei. Am fost într-adevăr extrem de interesat, nici n-aş fi vrut să aud altceva, după gustul meu aţi povestit mult prea puţin; aşa sunt eu, iar în această privinţă nu-s totuşi foarte ciudat; supuraţia purulentă sub puntea dentară, ruperea bucată cu bucată a punţii, în legătură cu toate astea aş fi dorit să aflu orice amănunt şi am întrebat-o şi pe F. la Berlin. Nu cumva vă place să amplificaţi la maximum lucrurile dureroase? Pentru oamenii cu instincte slabe mi se pare adesea că aceasta este unica posibilitate de a alunga durerea; se cauterizează chiar rana, aşa cum o face medicina când este părăsită de toate instinctele bune. Fireşte, astfel nu s-a rezolvat nimic definitiv, însă momentul este depăşit aproape cu voioşie – iar instinctele proaste şi slabe n-au timp să se îngrijească de mai mult. În rest, va mai fi acţionat şi altceva; în orice caz, atunci n-am simulat; dimpotrivă, am fost absolut sincer în această privinţă.

A doua eroare vizează scrisorile lui F.; aici n-aţi fost tocmai prost informată. Ceea ce s-a petrecut realmente între noi în ultima

jumătate de an a fost faptul că eu m-am tânguit în legătură cu nişte scrisori incomplete şi care n-au sosit la timp şi că n-am primit explicaţii suficiente, lămuriri mulţumitoare mai ales în privinţa *deosebirii faţă de scrisorile din primele luni*. Prin faptul că nu pot suporta o asemenea situaţie mă simt foarte aproape de dumneavoastră; în mod cert, despre asta am trimis o grămadă de epistole care sunt la limita nebuniei. Iar aspectul cel mai grav aici este că pe urmă reîncep să vină din ambele părţi scrisori în care nu este vorba despre altceva decât despre scris; sunt epistole lipsite de conţinut şi care ne irosesc timpul; în secret, ele nu fac decât să înfăţişeze chinul pe care-l reprezintă sau mai degrabă îl poate reprezenta o corespondenţă. În fond însă, nici nu ne dorim scrisori, ci doar două cuvinte, nu mai mult. Negreşit, dorinţa de a primi astfel de scrisori nu înseamnă altceva decât teamă şi grijă. Prin urmare, în această privinţă aţi avut dreptate, însă au apărut noi temeri şi griji, iar în cazul meu ele sunt întotdeauna atât de exclusive încât nu numai că le uit pe cele vechi, ci nu mi le pot închipui pe moment, chiar dacă mi le amintesc.

Deci acum vă mai salut sincer şi expediez scrisoarea, aşa nesigură şi confuză cum este. De altfel, vă veţi da seama că esenţa acestei incertitudini este una singură: aş lua îndărăt sau, mai bine zis, aş şterge aproape fiecare cuvânt pe care-l notez – nu doar pentru dumneavoastră.

Al dumneavoastră,

F. Kafka

Scrieţi că activitatea pe care o desfăşuraţi la Viena este încununată de succes. În ce constau aceste succese? Înseamnă că v-aţi obişnuit deja cu Viena? Staţi bine? Întreb fiindcă eu însumi m-am mutat acum[727] şi observ la rându-mi că mă obişnuiesc imediat cu noile camere, ceea ce nu dovedeşte până la urmă decât că nu aveam nicio legătură cu vechea mea odaie, deşi continui să cred acest lucru. De altfel, am o perspectivă frumoasă, pe care v-o puteţi imagina oarecum, dacă simţului dumneavoastră topografic îi corespunde şi o memorie bună. Drept în faţa ferestrei mele de la etajul al patrulea sau al cincilea am marea cupolă a bisericii ruse, cu două turle, iar între cupolă şi casa de închiriat de alături, vederea dă spre un mic fragment triunghiular de pe Laurenziberg, cu o biserică minusculă în depărtare. În stânga văd primăria, cu turnul ei ascuţit, înălţându-se masiv şi reaşezându-se într-o perspectivă pe care poate că nimeni încă n-a văzut-o cum trebuie.

Dar acum să nu uit să vă spun, în calitate de soră, că Max Brod a fost recent la Berlin şi l-a lăudat mult pe fratele dumneavoastră[728], care este un băiat de toată isprava. Cu ce se ocupă oare? Pleacă de-acasă la 7 dimineaţa şi se întoarce abia seara? Şi de unde are cicatricele?[729]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 noiembrie 1913, joi

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 decembrie 1913, duminică

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 15/16 decembrie 1913, luni/marţi

Scrisoarea n-a fost expediată.

15/16.XII.13

Domnişoară, principalul motiv care m-a împiedicat până acum să vă scriu – el m-a stânjenit chiar şi-n scrisorile precedente – a fost, în primul rând, considerentul că, orice aş fi scris, eram pe punctul de a o spiona pe F., fie şi numai pentru a afla ce face acum; în al doilea rând, că, poate, vă nedreptăţesc, fiindcă aveam impresia că nu pot rezista tentaţiei de a pune întrebări, şi astfel vă constrângeam să-mi daţi nişte răspunsuri în silă; în al treilea rând, că puteam avea aerul că vă scriu doar spre a vă întreba. Niciunul dintre aceste considerente nu mă mai poate reţine acum, deoarece faptul că nu pot afla nimic în legătură cu F. devine, să nu zic „de neînţeles”, dar apăsător, atât de presant, încât vă scriu. Ştiţi ceva despre F.? Poate că este bolnavă? Însă din ultima dumneavoastră scrisoare (mă sperii când o deschid, au trecut deja aproape trei săptămâni de la sosirea ei) văd totuşi că aţi mai primit cărţi poştale de la F., cel puţin către sfârşitul lui noiembrie, iar în ele nu era vorba despre nicio boală. Dar chiar şi-n absenţa acestor indicii, eu n-aş crede povestea cu boala, nu ăsta este motivul neliniştii mele. Ei bine, în seara dinaintea sosirii scrisorii dumneavoastră i-am scris lui F. o epistolă pe care i-am trimis-o, oricum recomandată, a doua zi de dimineaţă, să fi fost pe 28.XI. După două zile, am aflat că soţia lui Max[730] se întâlnise cu F. la Berlin şi o invitase încă de-atunci să petreacă împreună Crăciunul, şi pe urmă repetase în mod explicit acest lucru şi-ntr-o scrisoare. Duminica trecută i-am mai trimis lui F. o epistolă, pe care am expediat-o expres. N-a răspuns la niciuna dintre aceste scrisori. Nu contrazice asta, să nu spun „complet”, dar măcar în cea mai mare parte, felul ei de a fi? Ce împrejurări şi evoluţii ale gândului pot explica această situaţie? Ştiţi ceva în legătură cu asta şi vreţi să-mi spuneţi? Dacă nu puteţi, nu vreau ca mila să vă constrângă, eventual, să-mi spuneţi. (Momentan, de pildă, nu sunt câtuşi de puţin demn de milă, nici măcar dacă m-aş afla sub privirile atente a 1 000 de inşi; la douăsprezece şi jumătate noaptea stau

oarecum comod şi de-a dreptul inconştient de liniştit, cu picioarele înfăşurate într-o pătură, şi mă simt destul de bine scriind această epistolă.) Dar dacă nu puteţi să-mi spuneţi, atunci ziceţi-mi măcar, ca să nu fiu nevoit să tot orbecăiesc aşa.

(Acum nu mai am la îndemână decât hârtia asta veche de la congresul din vară.[731])

Poate că astea-s însă cuvinte prea mari. Nerăspunzând la scrisori, unul se înstrăinează atât de uşor de celălalt, din proprie vină. Aţi stat totuşi în faţa mea[732], aţi fost mult mai umană decât mine, aţi înţeles mai mult şi mai departe decât mine, care şedeam acolo doar ca un chip de lut, deşi trebuie spus că pe pământ nu poate exista un alt lut decât cel din paradis. (Ceea ce tot veţi fi ştiut până la urmă, fiindcă altminteri nu m-aţi fi suportat în felul acesta.) De aceea cred însă că întrebările mele anterioare au fost prea dure. Precis, ce-mi veţi spune va fi oportun şi sunt sigur că-mi veţi răspunde imediat ce veţi putea, chiar fără să v-o mai cer, deşi nu mă pot abţine să vă cer asta aici.

Veţi pleca de Crăciun la Berlin? Atunci treceţi negreşit prin Praga şi pot să vă văd şi să vă vorbesc în Gara Centrală. Comunicaţi-mi măcar ziua şi ora! Să nu vă temeţi că mă voi năpusti în compartiment, ca să merg şi eu. Rămân liniştit aici, iar de Crăciun voi continua să dorm, să trândăvesc şi să moţăi ca întotdeauna.

În rest, aveţi o viaţă aparte la Viena. Despre mine nu pot să spun multe de bine, indiferent ce motive ruşinoase mă determină să procedez aşa, dar eu zic că sunt capabil să înţeleg lucruri precum viaţa pe care o duceţi acolo; o înţeleg în esenţă, *până-n miezul ei foarte fierbinte.*

Altminteri, spre a încheia cu o întrebare nemaipomenit de indiscretă, de ce camera dumneavoastră este mică şi întunecoasă, din moment ce câştigaţi atâţia bani? Poate că pur şi simplu nu simţiţi nevoia uneia mai mari şi mai luminoase. Şi totuşi, remarcile dumneavoastră legate de ea sună a regret.

Cu sincere salutări,
al dumneavoastră, FranzK

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, pe sau înainte de 17 decembrie 1913

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 decembrie 1913, vineri

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 decembrie 1913, duminică

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 decembrie 1913, 1 şi 2 ianuarie 1914,

luni, joi şi vineri

29/XII după-amiază

Felice, în ultimele zece zile mi-ai făgăduit de patru ori că-mi vei scrie, de fiecare dată chiar în ziua când ai făcut promisiunea. O dată mi-ai promis în scris prin intermediul doctorului Weiß , altă dată telefonic, iar în două rânduri telegrafic; conform ultimei telegrame, epistola destinată mie era deja scrisă şi urma să fie expediată negreşit în aceeaşi zi cu telegrama, adică duminica trecută. N-am primit niciuna dintre aceste scrisori, deci mi-ai spus de patru ori un neadevăr.

Totul pare complet absurd. Ştii că în juru-mi nu există nimic a cărui importanţă să se compare câtuşi de puţin cu scrisoarea promisă. Ştii de asemenea că, nescriindu-mi, mai ales când faci mereu promisiuni atât de ferme, îmi provoci chinuri în fiecare minut. Şi mai ştii că acum, cel puţin, sunt absolut nevinovat şi că (amintesc acest aspect numai de dragul unei expuneri complete; altminteri, el este aici total lipsit de însemnătate şi, poate, caraghios) la cea mai măruntă vorbă a ta le-aş scrie imediat părinţilor tăi[733]. Într-o anumită măsură chiar tăgăduieşti că ai fi supărată pe mine şi prin toate promisiunile, pe lângă făgăduinţa făcută, mi-ai dat mereu şi o mică speranţă. Repet, la prima vedere totul pare inuman.

Dar eu, care nu te abandonez de bunăvoie în niciun caz, găsesc totuşi nişte explicaţii. Te consider o fată absolut sinceră şi capabilă să spună asemenea neadevăruri numai în condiţiile unei constrângeri irezistibile. Doreşti să mă consolezi şi de aceea-mi promiţi mereu că ai să-mi scrii. Apoi încerci realmente s-o faci, însă pur şi simplu nu poţi, fie din motive exterioare, fie interioare. Cum eşti şi o fată independentă, probabil că aceste motive sunt lăuntrice; cu atât mai rău pentru mine.

Aşa că, în locul tău, îmi răspund singur. Şi te rog acum să-mi scrii indiferent dacă am sau n-am dreptate cu acest răspuns pe care mi-l dau mie însumi. Nu trebuie să-mi telegrafiezi, ci să-mi scrii, vreau să-ţi văd grafia, pentru a te putea crede într-adevăr şi a înţelege bine ce-mi spui. În schimb, te rog să-mi expediezi expres epistola acasă, spre a o primi în dimineaţa de Anul Nou. Căci n-am s-o primesc destul de repede, crede-mă. Dacă, dincolo de un „da” sau „nu”, mai vrei să-mi scrii ceva drept explicaţie, n-are să fie decât un

semn de îndurare; dar dacă o astfel de explicaţie ţi-ar provoca fie şi cele mai mărunte dificultăţi sau ar întârzia scrisoarea măcar şi cu o clipă, atunci chiar te rog să nu-mi explici nimic. Vezi, îţi cer doar o scrisorică; ea nu presupune niciun efort şi nicio obligaţie. Să nu-mi spui acolo „dragule” dacă nu-ţi sunt astfel; să nu-mi transmiţi sincere salutări dacă nu le consideri ca atare. Doar o scrisoare foarte scurtă. Nu este o rugăminte exagerată.

În schimb, îţi promit că, dacă primesc o asemenea scrisoare, mă potolesc, nu te mai deranjez sub niciun chip şi te aştept de-a dreptul, chiar dacă fără speranţă.

Franz

29.XII.13

29/XII.13 seara

Terminasem de scris epistola anexată şi m-am întins puţin pe pat (nu dormisem aproape toată noaptea; asta nu-i un reproş, în general dorm mizerabil), iar pe urmă voiam să plec la birou, unde am mult de lucru. Apoi, seara, intenţionam să mă duc la doctorul Weiß, care se află acum la Praga şi voia să meargă cu mine la un teatru de cartier[734]. Dar la teatru nu vom mai ajunge fiindcă este deja ora 7, iar eu stau aici şi scriu. Pe la 5, când a sosit scrisoarea ta, nu adormisem încă. Dacă n-aş fi fost în pat, ţi-aş fi răspuns imediat; acum sunt bucuros că n-am făcut-o, şi-n loc de asta am mai rămas vreo două ceasuri în pat, meditând nu la mine, căci cu mine am terminat, ci la tine.

Din scrisoarea ta înţeleg că te-am mâhnit mult cerându-ţi să-mi scrii, nu atât cât m-a întristat pe mine faptul că nu mi-ai scris, dar mult totuşi. Probabil n-ai putut să-mi scrii pentru că te-ai străduit să-mi scrii o epistolă în care să nu apară următorul paragraf: „Căsătorindu-ne, ar trebui să renunţăm la multe şi nu vrem să cântărim reciproc ce ar atârna mai greu. Pentru amândoi înseamnă destul”. Însă n-ai reuşit să scrii o asemenea epistolă. Paragraful este totuşi îngrozitor şi ar fi aproape insuportabil dacă este rezultatul unui astfel de calcul. Dar, cu toate astea, socotesc că-i bine că a fost scris, este bine chiar pentru a ne pune de acord între noi, deşi între paragraf şi acest acord nu pare să existe niciun drum, căci, atunci când facem calcule, nu ne putem înălţa. Însă aceasta e doar o primă impresie; chiar trebuie să calculăm, ai perfectă dreptate, exceptând cazul în care nu-i nedrept, ci absurd şi imposibil să facem calcule. Iar aceasta este ultima mea părere.

M-ai înţeles greşit când ai crezut că mă opreşte să mă însor ideea că odată cu tine câştig mai puţin decât sunt nevoit să pierd terminând-o cu burlăcia. Ştiu că ţi-ai exprimat şi oral această opinie, iar eu te-am contrazis, însă nu destul de temeinic, din câte văd. În ceea ce mă priveşte, n-a fost vorba să renunţ la ceva, aş rămâne şi după căsătorie aşa cum sunt, şi tocmai ăsta-i răul care te-ar aştepta

dacă te-ai învoi. Ceea ce m-a reţinut a fost că mi-am imaginat sentimentul că am o îndatorire superioară în faptul de a trăi absolut singur, că aceasta nu reprezintă, să zicem, un câştig sau o plăcere (cel puţin nu în sensul opiniei tale), ci o datorie şi o suferinţă. Nu mai cred deloc în acest sentiment, a fost o plăsmuire, şi nimic altceva; ea a fost infirmată extrem de simplu prin faptul că nu pot trăi fără tine (poate că recunoaşterea acestui lucru mă ajută şi-n continuare). Te vreau tocmai pe tine, aşa cum eşti, cu acest paragraf îngrozitor din scrisoare. Şi iarăşi, nu pentru consolarea sau plăcerea mea, ci ca să trăieşti aici, ca un om independent, împreună cu mine.

Când le-am scris părinţilor tăi, nu ajunsesem încă atât de departe. O mulţime enormă de plăsmuiri acumulate-n cursul anului îmi treceau prin minte necontenit, de-a dreptul asurzitor. La Veneţia am isprăvit cu asta, realmente n-am mai putut suporta gălăgia din capul meu.

Cred că aici trebuie să fiu foarte sincer şi să-ţi spun un lucru pe care, la drept vorbind, nimeni nu l-a aflat de la mine până acum. La sanatoriu m-am îndrăgostit de o fată, o copilă de vreo 18 ani, o elveţiancă; locuieşte însă în Italia, la Genova, şi deci mi-e cât se poate de străină ca temperament; complet imatură, dar remarcabilă; deşi bolnăvicioasă, foarte valoroasă şi de-a dreptul profundă. Chiar şi o fată mai neînsemnată ar fi putut pune stăpânire pe mine, aşa disperat şi pustiu cum eram atunci; ai şi tu însemnările mele din Desenzano, scrise cu vreo zece zile mai devreme. Pentru mine, ca şi pentru ea, a fost limpede că nu ne potrivim deloc şi că, în intervalul celor 10 zile pe care le aveam la dispoziţie, totul trebuia să se sfârşească şi că n-aveam voie să ne scriem nici măcar un rând. Totuşi, am însemnat mult unul pentru celălalt, a trebuit să fac pregătiri serioase ca, la despărţire, ea să nu înceapă să plângă cu suspine în faţa întregii asistenţe şi nici mie nu mi-a fost mult mai bine. Odată cu plecarea mea, totul s-a isprăvit.

Chiar asta, oricât de absurd pare, a contribuit la faptul că m-am mai lămurit în privinţa ta. Italianca ştia şi ea de tine şi mai ştia că n-am, în fond, altă năzuinţă decât să mă însor cu tine. Pe urmă m-am întors la Praga, n-am mai păstrat legătura cu tine, mi-am pierdut tot mai mult curajul, dar m-am gândit că aş putea veni de Crăciun la Berlin, ca să iau o hotărâre.

1.I.14

În primul rând, un An Nou fericit pentru tine, Felice, iar dacă ai să vrei tu, pentru amândoi!

Nu este totuşi atât de uşor să-ţi răspund la scrisoare cum credeam la început. Un singur paragraf iese-n evidenţă şi se pare că lumina schimbătoare ce cade asupra lui nu-l poate dezlega în totalitate. De aceea voiam să-ţi scriu doar când am timp şi linişte;

ieri însă n-am avut şi nici astăzi n-am, la drept vorbind, căci sunt obosit, iar peste un sfert de ceas vin să mă ia Felix şi Oskar[735]. Totuşi, scriu un pic, pentru a veni în contact cu tine, fiindcă asta-mi face bine şi mă simt aproape fericit în această clipă, deşi Dumnezeu ştie unde eşti chiar acum, la trei şi un sfert după-amiaza, şi la ce te gândeşti; poate, la ceva care nu are şi nu va avea niciodată legătură cu mine. Şi totuşi. Nu-mi fac griji că răspunsul meu soseşte atât de târziu deoarece nu există comparaţie între felul în care tu-mi aştepţi scrisorile şi cel în care le-aştept eu pe-ale tale; poate că tergiversarea aceasta chiar îţi face plăcere.

Este prima oară (ştii bine asta şi deci nici n-ar mai trebui s-o spun eu mai întâi) când vorbeşti despre pierderile pe care ţi le-ar aduce nu numai despărţirea de Berlin (trebuie să subliniez acest lucru), ci şi căsătoria cu mine. În plus, acum evoci nu doar posibilitatea unor asemenea pierderi, ci şi caracterul lor neîndoielnic. În fine, din expunerea ta mai rezultă şi ceva „care atârnă mai greu" şi care, după felul în care îl menţionezi, ar trebui probabil să fie interpretat în defavoarea ta.

În definitiv, nu este decât ceea ce am căutat să te conving de-un an încoace. Dacă ăsta-i rezultatul încercării mele, aş putea fi mulţumit. Dar, în acest caz, el ar fi trebuit să apară totuşi treptat, nu aşa, dintr-odată. Poate că a apărut însă în perioada când nu ne-am scris, deci treptat totuşi, iar eu n-am remarcat pur şi simplu nimic din această evoluţie. Dar asta contravine afirmaţiei tale de la Berlin, din ultima duminică, precum şi întregii tale concepţii de până acum, potrivit căreia – fără a ţine cont dacă eu şi viaţa alături de mine ar putea însemna ceva bun pentru tine – n-ai lăsa în urma ta, la Berlin, nimic care să aibă o semnificaţie profundă, angajantă şi indispensabilă din punctul tău de vedere. Dar poate că te-ai înşelat până acum şi-n această privinţă şi între timp te-ai mai lămurit în legătură cu ceea ce deţii. Pesemne că nu prin vorbele mele, ci prin existenţa mea ţi-am dat o mână de ajutor în acest sens. Tot ce se poate. Uneori am avut eu însumi impresia că deţii la Berlin lucruri ce-ţi sunt indispensabile. Privite mai atent, nişte fleacuri legate de atitudinea ta faţă de mine ar putea să confirme acest fapt. Şi, în fine, îmi sună încă în urechi ceea ce

1.I.14 miezul nopţii

i-ai povestit la Berlin soţiei lui Max[736], şi anume că serviciul şi viaţa de-acolo sunt foarte importante pentru tine şi că directorul tău[737] te-a avertizat să nu părăseşti Berlinul fără a chibzui cât se poate de bine. (În fond, faptul că ai destăinuit aceste lucruri unei femei străine, pe care o cunoşteai abia de câteva ore, a fost pentru mine aproape la fel de grav ca şi cum ai fi fost categoric de acord cu directorul.)

Dar, în afară de asta, trebuie să recunosc, Felice, că ai dreptate. La o privire pur şi simplu lucidă ai de pierdut, cu siguranţă. Pierzi Berlinul, serviciul, activitatea care-ţi face plăcere, o viaţă aproape complet lipsită de griji, un anumit tip de independenţă, relaţiile sociale cu oameni care-ţi corespund, traiul alături de familia ta – iar acestea-s doar pierderile pe care le ştiu eu. În schimb, ai veni la Praga, într-un oraş de provincie, unde nu cunoşti limba, în gospodăria necesar mic-burgheză a unui slujbaş care, pe deasupra, nu este nici măcar un funcţionar în adevăratul sens al cuvântului[738]; nu vor lipsi grijile şi, cu toate că-ţi vei păstra independenţa, te-ai simţi totuşi stingherită, iar în locul relaţiilor sociale şi al familiei tale, ai avea un bărbat care deseori (cel puţin acum, deseori) este abătut şi taciturn şi ale cărui rare momente de fericire personală constau într-o activitate care, în sine, ţie ţi-ar rămâne neapărat străină. Acestea sunt totuşi aspecte dincolo de care numai dragostea, pesemne, ar putea veni în ajutor (nu ştiu dacă am voie să vorbesc aici despre ea).

Aşa cum am spus, teoria ta privitoare la ce atârnă mai greu conţine, în mod cât se poate de evident, o greşeală. Din partea mea n-a fost niciodată în discuţie „o pierdere”, ci „un obstacol”, iar acest obstacol nu mai există. Îndrăznesc chiar să spun că te iubesc atât de mult încât m-aş însura cu tine chiar dacă ai afirma în mod expres că nu ţi-a mai rămas pentru mine decât o înclinaţie foarte moderată, şi până şi aceasta, incertă. Ar fi un lucru rău, o escrocherie să profit astfel de mila ta, dar n-aş avea încotro. În schimb, mărturisesc că această căsătorie este imposibilă dacă şi câtă vreme recunoşti şi prevezi pierderile cu claritatea ce ar putea reieşi din scrisoarea ta. Mărturisesc, este imposibil să intri într-o căsnicie, având conştiinţa clară a pierderii – asta n-aş admite nici eu, chiar dacă tu ai vrea. N-aş fi de acord fie şi pentru că în căsnicia pe care numai şi numai eu o doresc, femeia şi bărbatul trebuie să fie, în esenţa lor umană, pe picior de egalitate, spre a putea rezista independent în cadrul acestei unităţi – dar atunci, aşa ceva ar fi imposibil.

2.I.13[739]

Însă chiar ai vorbit serios, Felice, când ai zis că te temi realmente de o pierdere? Eşti într-adevăr atât de prudentă cu tine? Nu, sunt absolut sigur că nu procedezi aşa. Spre a fi clar, aici există mai degrabă numai două posibilităţi: ori nu mai vrei să ştii deloc de mine şi cauţi astfel să mă dai la o parte, ori ceva ţi-a zdruncinat pur şi simplu încrederea în mine şi doar din această cauză mai cântăreşti lucrurile. În primul caz, nu mă pot opune şi n-am ce să mai spun; atunci totul s-a sfârşit deci, te-am pierdut, trebuie să iau seama cum voi putea rezista în continuare şi ştiu precis că niciodată nu voi depăşi complet acest moment. În al doilea caz, în schimb, nimic nu-i pierdut; atunci are să ne fie bine deoarece ştiu că în ansamblu voi

putea face faţă oricărei probe a încrederii tale, oricât de slab aş fi în clipa respectivă.

Aşa că depinde de tine, Felice, să spui ce se petrece. Dacă este vorba despre primul caz, atunci trebuie totuşi să ne despărţim; dacă-i vorba despre cel de-al doilea, pune-mă la încercare! Nu pot să cred în posibilitatea celui de-al treilea caz, acela că recalculezi într-adevăr numai pierderile, în absenţa unei legături mai profunde.

Ne înţeleseserăm, ce-i drept, să nu ne mai gândim la căsătorie, ci doar să ne scriem ca altădată. Tu propuseseşi asta, iar eu am fost de acord fiindcă nu aveam o soluţie mai bună. Acum, haide să facem ceva mai bun! Căsnicia este unica formă în care poate fi păstrată legătura noastră, de care am atâta nevoie. Şi eu consider că-i bine că nu locuim în acelaşi oraş, dar numai pentru că, dacă e să ne căsătorim totuşi, aceasta s-ar întâmpla mai târziu decât acum, când suntem atât de despărţiţi. Altminteri, ar apărea îndoieli, s-ar găsi posibilităţi de amânare, iar nişte perioade triste s-ar scurge absolut zadarnic. Oricum, ele se scurg şi-acum din belşug.

Dar nici tu nu iei foarte în serios ideea de a menţine corespondenţa. Care ar fi rezultatul? Chinurile aşteptării şi punerea pe hârtie a unor văicăreli. Asta ar fi totul. Astfel, totul s-ar destrăma încet, iar durerea finală ar fi cu mult mai mare şi mai imorală. Nu vom proceda aşa, ar fi peste puterile noastre şi n-ar folosi nimănui. Uită-te numai cum acţionează deja timpul în cazul acestei legături întreţinute doar prin intermediul scrisorilor: nici n-au trecut bine două luni de când mi-ai scris ultima dată şi deja o serie de ostilităţi par să se strecoare, aproape fără ştirea ta, în scurte pasaje din epistola pe care mi-ai trimis-o. Nu, Felice, nu mai putem trăi aşa.

Te iubesc, Felice, prin tot ce este omeneşte bun în mine, prin tot ce mă face vrednic să umblu printre cei vii. Dacă-i puţin, atunci nu însemn mult. Te iubesc exact aşa cum eşti, îmi place totul, totul, atât ce mi se pare bun la tine, cât şi ce nu mi se pare bun. Nu aşa se-ntâmplă în cazul tău, deşi se poate presupune orice. Nu eşti mulţumită de mine, ai diverse obiecţii, mă vrei altfel decât sunt. Trebuie să trăiesc „mai mult în realitate” şi să mă orientez „în funcţie de ceea ce este dat” etc. Nu observi oare că, dacă mă vrei astfel dintr-o nevoie reală, nu mă mai doreşti, ci cauţi să treci pe lângă mine? De ce să vrem ca oamenii să se schimbe, Felice? E nedrept. Oamenii trebuie luaţi aşa cum sunt sau lăsaţi cum sunt. Ei nu pot fi schimbaţi; cel mult tulburaţi în felul lor de a fi. Omul nu este alcătuit totuşi din amănunte astfel încât să poţi lua fiecare detaliu în parte şi să-l înlocuieşti cu altceva. Mai curând, totul constituie un întreg, iar dacă tragi de un capăt, zvâcneşte şi celălalt, împotriva voinţei tale. Totuşi, Felice, până şi faptul că ai să-mi faci diverse reproşuri şi-ai vrea să mă schimb, chiar şi asta îmi place, numai că vreau s-o ştii şi tu.

Şi-acum hotărăşte, Felice! Ultima ta scrisoare încă nu reprezintă o decizie, ea mai conţine semne de întrebare. Întotdeauna ai fost mai edificată asupra ta decât am fost eu în ceea ce mă priveşte. Acum n-ai voie să fii mai prejos decât mine sub acest aspect.

Şi-acum doar sărut mâna care lasă să cadă scrisoarea.

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, probabil 25 sau 26 ianuarie 1914, duminică sau luni

23[740].I.14

Dragă domnişoară,

Păcat că n-am putut să vorbesc cu dumneavoastră când aţi fost la Praga. Nici nu-mi pot imagina că n-am fost chemat la telefon când m-aţi sunat. Poate a fost într-adevăr un deranjament pe fir. În orice caz, expresia că „nu m-aş fi înduplecat să vin la telefon” este incorectă; nu numai că aş fi venit, ci aş fi alergat de-a dreptul. Mai degrabă, pot spune că nu v-a interesat peste măsură să vorbiţi cu mine, iar acest lucru este totuşi absolut de înţeles.

Nu-mi luaţi în nume de rău faptul că am neglijat să vă scriu; nici n-a fost o neglijenţă. Oricât de amabilă a fost penultima sau mai curând antepenultima dumneavoastră scrisoare, n-am putut să răspund la ea. Hipersensibil cum sunt la tot ce are legătură cu F., am simţit un gust amar în scrisoare, ceva aproape ostil la adresa mea (în ciuda întregii bunăvoinţe, nu doar aparente). L-am simţit numai, dar n-am crezut într-o atare intenţie; încă de la Praga fusesem prea nedrept cu dumneavoastră, ca să mai cred acum una ca asta. Totuşi, n-aş fi fost în stare să răspund fără ipocrizie; am şi aşternut pe hârtie o scrisoare ipocrită, am purtat-o în buzunar două zile şi am fost bucuros că n-am trimis-o fiindcă tocmai atunci a sosit penultima dumneavoastră epistolă. Desigur, aici recurg la nişte prefăcătorii dezgustătoare. În rest, eu nu-s deloc aşa; rareori sunt suspicios, ştiu să apreciez cea mai măruntă amabilitate, am auzit de la dumneavoastră numai lucruri bune, oferite în cel mai dezinteresat mod – pentru ceea ce simt n-am altă explicaţie decât aceea că relaţia mea cu F., insuportabilă, neclară şi totodată de o vivacitate mereu sfredelitoare, mă plasează într-o poziţie complet greşită până şi faţă de dumneavoastră. Dacă este să vă spun sincer motivul care m-a făcut să nu răspund la antepenultima scrisoare, atunci acela a fost faptul că în ea nu scria nimic despre F., în timp ce în epistolele anterioare îmi comunicaserăţi măcar când nu aveaţi veşti de la F. – n-a fost numai atât, dar ăsta a fost principalul motiv. Nu vreau să spun că aţi intenţionat să mă pedepsiţi sau să mă chinuiţi prin această tăcere, nu, fireşte, nu aşa ceva vreau să spun, însă asta a însemnat pentru mine şi pedeapsă, şi chin. Poate n-aţi ştiut într-

adevăr nimic despre F. sau poate că aţi vrut să fiţi întrebată – în ce mă priveşte, aceste eventualităţi nu schimbă situaţia.

Ce-i drept, astăzi s-a mai schimbat câte ceva. În cazul foarte improbabil în care n-aveaţi cum să ştiţi (deoarece presupun că aţi fost de Crăciun la Berlin), pot spune, negreşit, fiindcă nu mai constituie de fapt un secret al lui F.: i-am cerut din nou mâna (povestesc aici doar foarte pe scurt, a fost o săptămână de du-te-vino) şi n-am primit niciun răspuns sau aproape niciunul. Din punctul meu de vedere aş putea înţelege comportamentul lui F., tăcerea, vreau să zic; luându-mă după felul ei de a fi, pe care credeam că-l cunosc, nu înţeleg însă faptul că întreţine confuzia.

Doar ceva vă mai rog (şi iau ultima dumneavoastră scrisoare, sosită pe neaşteptate, drept un semn bun că-mi veţi răspunde, oricât de puţin aş merita acest lucru; sper deci să-mi *răspundeţi foarte curând, dintr-un anumit motiv, vă rog, cât mai curând*): Ce face F.? Este bine? Sau suferă? Sau şi una, şi alta?

Al dumneavoastră,

F Kafka

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 28 ianuarie 1914, miercuri

28.I.14

Dragă domnişoară, nu-mi pot explica altfel decât că, în tot ceea ce o priveşte pe F. sau are legătură cu ea, sunt lovit de o cecitate care este cu atât mai gravă cu cât am impresia că văd foarte limpede situaţia. Dar cum mă port cu dumneavoastră! Deplâng asta necontenit şi mereu o iau de la capăt. Nu ştiu însă ce să fac, simt deja în mine, împinsă la extrem, toată aversiunea pe care-o poate stârni comportamentul meu, şi-o gust din plin, numai că în această chestiune, parcă o mână străină mă răsuceşte de colo-colo, împotriva voinţei mele, până ce ameţesc, incomparabil mai rău decât oricând altcândva.

Dar asta o ştiţi şi dumneavoastră pentru că în scrisoare – ceea ce m-a mirat în primul rând – n-aveţi niciun cuvânt de reproş, ba nici măcar de uimire în legătură cu faptul că am cerut-o pe F. din nou în căsătorie. Am făcut-o fiindcă nu se putea altfel; în acest sens n-am multe alte lămuriri.

Scrisoarea pe care v-a adresat-o F. (mii de mulţumiri pentru ea, mai lăsaţi-mi-o puţin; fireşte, F. nu va afla nimic despre asta) este bună şi adevărată, iar în ceea ce mă priveşte, aproape corectă. Este adevărat că „terciul” a fost „fierbinte”, precum şi chestia cu „bietul băiat”. Dar faptul că F. nu v-a mai scris de-atunci e grav şi de-a dreptul neobişnuit. N-aş mai şti, cel puţin cu exactitate, datele corespondenţei mele cu F. dacă ele nu s-ar afla întâmplător în epistola pe care v-am scris-o la timp, fără s-o expediez, şi n-aş fi

găsit-o chiar acum. Prima oară după vizita mea la Berlin i-am scris lui F. pe 27.XI, în mod ciudat în aceeaşi seară când v-a scris F. N-am primit niciun răspuns. Din câte am aflat ulterior, doamna Brod o invitase de Crăciun printr-o scrisoare adresată cam în acelaşi timp. Răspuns n-a primit nici ea. Pe urmă i-am scris iarăşi după vreo două săptămâni; din nou, niciun răspuns. Cum s-au derulat apoi lucrurile, nu-mi mai amintesc precis; probabil i-am mai scris de două ori şi i-am trimis două telegrame. După ce nici la astea n-am primit niciun rând, am pus în aplicare următorul plan, cam fantastic, născocit, de altfel, când eram realmente pe jumătate adormit. (Îl menţionez mai cu seamă spre a justifica totodată trimiterea *Galerei*.[741]) Am un foarte bun prieten la Berlin, dr. E. Weiß, chiar autorul *Galerei*. Anterior îl cunoscusem doar în treacăt şi nu-i ştiam deloc romanul; abia când am fost în noiembrie la Berlin, am stat cu el vreun ceas, însă după aceea am petrecut multă vreme împreună de sărbătorile de Crăciun (la Praga). Pe acest dr. Weiß l-am rugat deci, la începutul lui decembrie, să meargă cu o scrisoare din partea mea la F. la serviciu. Nu scrisesem acolo decât că trebuie să am o veste de la ea sau despre ea şi de aceea îl trimisesem pe W., ca să-mi poată scrie ceva în legătură cu aceasta. În timp ce F. citea scrisoarea, W. avea să stea lângă biroul ei, să se uite-n jur şi să aştepte până ce ea termina de citit, iar apoi, fiindcă el n-avea altă însărcinare şi nici nu prea existau şanse să primească vreun răspuns (căci de ce l-ar primi *el*, din moment ce *eu* nu l-am primit niciodată?), urma să plece şi să-mi scrie cum arată ea şi cum pare să se simtă. Exact aşa s-a şi întâmplat. W. a primit pentru mine câteva rânduri în care F. îmi promitea că are să-mi scrie amănunţit în aceeaşi zi. Epistola anunţată n-a sosit; *eu* i-am scris din nou; drept răspuns a venit o telegramă în care era anunţată o scrisoare; nici aceasta n-a sosit; am telefonat, iarăşi mi s-a promis în cel mai ferm mod cu putinţă o scrisoare care n-a venit; am telegrafiat, a sosit o telegramă, potrivit căreia scrisoarea către mine era deja pregătită să fie expediată. Cu toate acestea, ea n-a sosit. Cred că i-am scris din nou. În fine, a venit. În ea scria puţin: lucruri triste, triste în sens propriu şi, pe lângă asta, triste prin lipsa de claritate în ansamblu. I-am răspuns cu o scrisoare de vreo patruzeci de pagini, la care aştept răspuns de vreo patru săptămâni sau, mai bine zis, nu mai aştept. Nimeni nu se poate înjosi mai mult decât am făcut-o eu în scrisoarea aceea; totuşi, acolo, într-un fel de contradicţie cu ea, există o pagină, scrisă pe jumătate conştient, dar o pagină adevărată, ce s-ar putea să zădărnicească un răspuns la întreaga scrisoare[742]. Dar asta n-are cum să se-ntâmple fiindcă pagina respectivă este legată de cele de dinaintea ei şi de cele care urmează, astfel încât nu poate fi citită numai în sine şi mai ales Felice nu avea voie să procedeze aşa. Or,

dacă a făcut asta, ea n-ar fi răspuns la scrisoare, chiar dacă aceasta n-ar fi conţinut pagina în discuţie.

Cam asta-i tot ce s-a întâmplat. De Crăciun aţi fost la Viena? Singură? Eram aproape convins că veţi merge la Berlin, după cum eram convins că şi eu voi fi la Berlin. Chiar aş fi mers acolo, dar singura informaţie clară primită în cursul convorbirii telefonice a fost rugămintea de a nu veni la Berlin, o rugăminte care, de altfel, a fost repetată ulterior şi-ntr-o telegramă. Când v-am cerut un răspuns urgent, mă gândeam că aş putea pleca la Berlin duminică, spre a încheia totul, dacă-i posibil. N-o voi face, nu după această scrisoare. Nu pot pleca acolo dacă nu ştiu nimic despre F. din ultima bucată de vreme. Or, fără a şti ceva, nu-i mai pot demonstra nimic lui F., dincolo de ultima mea scrisoare; nu sunt destul de puternic pentru asta. Aşa că rămâne tăcerea anterioară, nu şi liniştea.

Să nu fiţi supărată pe mine, domnişoară, nici din cauza neîncrederii stupide, nici a încrederii pe care o manifest faţă de dumneavoastră. Aproape că v-aş cere iertare chiar şi-n numele lui F. fiindcă totul pare într-adevăr ca şi cum eu şi F., de când am renunţat să ne mai facem necazuri în mod direct şi (în ce mă priveşte) necontenit, ne-am fi îndreptat către dumneavoastră, nu pentru a ne plânge, ci pentru a vă face rău.

Arătaţi-mi că mă iertaţi acceptând cu amabilitate *Galera*. Nu este trimisă doar la schimb cu scrisoarea lui F., ambele puse pe hârtie de prieteni; îmi face cu adevărat plăcere să vă ofer în mod deosebit această carte pe care-o îndrăgesc.

Încă o rugăminte: cred că o cunoaşteţi pe Erna Bauer[743]; poate că ştiţi adresa ei de la birou.

Cu sincere salutări, al dumneavoastră,

F. Kafka

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 1 februarie 1914, duminică

Dragă domnişoară,

Am vrut neapărat să vă răspund imediat, dar nu spre a vă spune ceva important, important chiar pentru dumneavoastră ca om, ci numai spre a vă scrie, ca să fac ceva pentru dumneavoastră, fie şi-un lucru absurd şi inutil, aşa cum mi se pare de altfel că s-a definit în parte relaţia mea, fundamental falsă, cu dumneavoastră prin faptul că eu (în aparenţă astea-s cuvinte mari, însă, lăuntric vorbind, niciun cuvânt nu este destul de mare), împins şi totodată reţinut de un impediment indestructibil, care acţionează mereu dincolo de mine, am încercat să mă apropii cumva de dumneavoastră şi că, în ciuda bunei autocunoaşteri de care dau dovadă, v-am atribuit dumneavoastră eşecul acestei încercări. Şi totuşi, contează doar

faptul că m-aţi cunoscut prin intermediul lui F., că, atunci când v-am întâlnit pentru prima oară la Praga, m-am văzut silit să vorbesc despre F. cu o persoană complet străină mie şi chiar m-am bazat intenţionat pe mila acesteia (intenţia a rezultat, n-a fost cauza), că limbuţia mea în asemenea chestiuni (ce-i drept, când flecăresc, îmi sunt de-ajuns câteva cuvinte, scoase de nevoie) nu se lasă oprită, iar mie mi se face rău de mor din pricina ei – toate acestea şi încă multe la fel au fost motivul pentru care, oricât de mult mi-am dorit în fond, n-am putut să vă mai scriu apoi, fără a recurge la remarcile astea blestemate şi defensive.

Nu cred că mila cuiva te face mai fericit; mai bine zis, precis nu te face. În schimb, dacă eşti capabil să compătimeşti în general şi-ţi este milă de o anumită persoană, din câte mi-am dat eu seama, sentimentul acesta constituie întotdeauna o fericire şi te transformă într-un om mai bun. Nu există niciun cântar la care ambele talere să se ridice simultan. Cu cât oamenii ştiu mai mult despre un necaz, cu atât mai mare-i necazul, iar dacă nu e mai mare, atunci este mai impur. Cu siguranţă însă, când se mai amplifică, devine tot mai material, te uiţi la el din alte perspective, cu ochii celorlalţi; iar dacă până atunci poate că ai privit şi ai suportat totul doar pentru tine, strângând îndârjit din ochi, acum, în faţa acestei materialităţi arhicunoscute, trebuie să-i deschizi bine şi să te supui până la capăt. Când însă necazul nu devine mai mare, ci doar mai impur, poate că situaţia este şi mai gravă, căci atunci, dezgustat fiind, pierzi orice speranţă de a trece peste necaz.

Ceva de felul ăsta am simţit atunci la Schwarzes Roß[744] şi simt de fiecare dată când vorbesc aşa cu cineva, fie şi cu cel mai bun prieten (dacă se întâmplă, de pildă, să fiu cu maică-mea, dezgustul mă scutură de-a dreptul). La aceasta se mai adaugă însă faptul că în cursul unor astfel de discuţii simt totodată cum mă inundă o plăcere şi-o satisfacţie care devin aproape transparente şi fac bine vanităţii mele – atunci să nu fie o izbăvire pentru mine când (chiar şi-ntr-un mod atât de mincinos) mă lepăd de toate şi zic: celălalt a fost vinovat?

Dar asta nu-i totul; nu-mi permit să mă lansez în asemenea consideraţii şi nu izbândesc niciodată, numai că am sentimentul de a fi dobândit o oarecare siguranţă. Însă poate asta-i suficient să lămuresc puţin trecutul şi să nu mai trebuiască să vorbesc despre el.

Negreşit, acum situaţia este totuşi complet schimbată; nu mai sunteţi o străină pentru mine, în special după ultima scrisoare; suferinţa ce însoţeşte mărturisirile (dacă ele nu sunt unilaterale şi nu-s obţinute numai cu de-a sila) este până la urmă suferinţa ce afectează relaţiile umane în genere; câtă vreme trăim, n-avem voie să stabilim limite moarte – de aceea şi din alte motive

asemănătoare, totul are să fie bine între noi (dacă sunteţi de acord cu asta, iar eu aş îndrăzni să sper că sunteţi) şi vom putea vorbi deschis unul cu altul. Iar când scrieţi despre dumneavoastră, nu mai trebuie să adăugaţi: „s-ar putea să nu vă intereseze acest fapt”.

Nu-i voi scrie Ernei Bauer. Am considerat-o într-adevăr confidenta lui Felice, dar, chiar dacă ar fi aşa, nu i-aş scrie. Am eu dreptul s-o constrâng pe căi ocolite pe F. să vină la mine? Nu este suficient că accept să-i scrieţi lui F. în numele meu şi că vă sunt recunoscător pentru acest lucru? Numai că n-ar fi trebuit să treceţi sub tăcere că v-am scris; aţi fi putut să-i scrieţi totul, iar asta nu doar pentru că este atât de incert dacă vreun ajutor mai este cu-adevărat posibil. F. chiar şi-a pierdut încrederea în mine; are fără-ndoială o mulţime de motive întemeiate să şi-o piardă, iar pagina deja amintită din scrisoarea de patruzeci de pagini nu este cel mai neînsemnat motiv. Şi odată cu încrederea, a dispărut şi ceea ce poate că F. a simţit pentru mine. Ce să facă F.? Totuşi, n-am nicio explicaţie pentru faptul că nu vă scrie dumneavoastră.

De ce a fost tristă F. în ultima ei scrisoare? Transcriu aici o frază: „Căsătorindu-ne, ar trebui să renunţăm la multe şi nu vrem să cântărim reciproc ce ar atârna mai greu. Pentru amândoi înseamnă destul”. Fraza asta e totuşi îngrozitoare şi, oricât adevăr ar conţine, este imposibil ca F. să fi simţit aşa. Aceasta contrazice complet felul de a fi al lui F., trebuie să-l contrazică, dar până şi faptul că ea a fost în stare să pună pe hârtie fraza asta, indiferent din ce motive, este trist şi-mi răpeşte aproape orice şansă. De altfel, nu este o scrisoare necugetată, ea va fi fost precedată de câteva scrisori netrimise (aşa cum scrie în epistola pe care v-a adresat-o). În măsura în care eu şi F. avem un viitor comun, acesta pare să fie susţinut realmente numai de epistola pe care aţi scris-o acum.

Spuneţi-mi totuşi, dacă vreţi, cine este bărbatul din München?[745] El nu vede şi nu aude? În ce constă importanţa pe care o aveţi pentru el şi el pentru dumneavoastră? N-aţi spus sau n-aţi scris odată că vă gândiţi ca anul viitor să intraţi în afacerea pe care firma dumneavoastră o are în sudul Germaniei? Şi ce înseamnă în scrisoarea dumneavoastră acel pasaj în care este vorba despre „principala condiţie a unei căsnicii” şi pe care nu-l înţeleg pe de-a-ntregul? De altfel, aici îmi vine-n minte ceva care n-are legătură cu asta. Aţi scris odată că odaia dumneavoastră e-ntunecată şi că nu vă permiteţi una mai bună. Cum aşa, când aveţi totuşi un salariu îndestulător? Cât de mult am ajuns să scriu şi să-ntreb! Mă opresc deja. Rămâneţi cu bine!

Al dumneavoastră,
FKafka

Cartea ar fi trebuit să sosească odată cu scrisoarea mea. Mă voi interesa mâine la librar.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 5 februarie 1914, joi

Dragă domnişoară,

Stau şi socotesc: duminică am expediat scrisoarea pe care aţi primit-o cel mai târziu marţi de dimineaţă (luni a fost sărbătoare[746]), iar azi este joi. În sine n-aş avea nici cea mai redusă posibilitate – despre a avea dreptul nu poate fi deloc vorba aici – să vă dojenesc. Şi nici n-aş face-o dacă aş şti precis că nu mi-aţi scris până acum dintr-un motiv oarecare şi că-mi veţi scrie, cu siguranţă, în curând. Dar tocmai această certitudine n-o am, starea în care mă aflu este cât se poate de îndepărtată de tot ceea ce înseamnă siguranţa şi de aceea acum, de îndată, trebuie să iau în consideraţie două eventuale motive că nu mi-aţi scris; ele-mi sunt cu atât mai la îndemână cu cât de obicei m-aţi răsfăţat cu cele mai rapide răspunsuri. Cele două eventualităţi sunt: ori v-am ofensat cumva, ori aveţi veşti proaste pentru mine. Se prea poate să fie valabile însă ambele variante; eu sunt atât de împrăştiat şi de nesigur, încât voi fi făcut într-adevăr cea mai ridicolă neghiobie şi vă voi fi ofensat, iar faptul că aţi primit veşti proaste pentru mine este, dacă se poate, şi mai probabil. Însă nici în primul, nici în cel de-al doilea caz n-aveţi motiv să nu-mi scrieţi. Dimpotrivă, orice lucru ofensator pe care-l voi fi scris a fost doar aparent şi, ca atare, o greşeală uşor de iertat; trebuie să înţelegeţi asta dacă mai citiţi o dată ultima mea scrisoare; iar de nu înţelegeţi, scrieţi-mi măcar şi totul se va lămuri foarte simplu! Iar în ceea ce priveşte veştile proaste, ştiţi totuşi că am aşteptat încă de mult veşti în general şi că până şi veştile cele mai rele au pentru mine o semnificaţie oarecum pozitivă.

Deci veţi fi atât de bună să-mi scrieţi din nou, nu-i aşa?

Al dumneavoastră,

FKafka

O întrebare pe care voiam s-o pun mai de mult: Are să fie o expoziţie pentru articole de birou[747] la Praga şi veţi veni?

5.II.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 8 februarie 1914, duminică

Dragă domnişoară,

Îmi pare rău pentru noi toţi, fireşte, mai ales pentru dumneavoastră, că a trebuit să spuneţi neadevăruri în scrisoarea către F. şi, poate, chiar în telegramă. Cum să vă mulţumesc pentru asta? Dar grave nu sunt, desigur, neadevărurile, ci problema însăşi, ce nu mai poate fi atinsă decât de nişte neadevăruri.

Aveţi dreptate, fraza din scrisoarea lui F. este gravă. Ce-i drept, ea pare să fie doar o neînţelegere a ceea ce am încercat de-un an s-

o conving pe F.; lăuntric însă, probabil că este mai mult decât o simplă neînţelegere. E-adevărat, scrisoarea nu constă dintr-o singură frază, dar este dominată de fraza respectivă. Cel mai apăsător lucru este, pe de o parte, că ea nu se potriveşte cu nimic din ceea ce ştiu despre F., iar pe de altă parte, că nicăieri nu se vorbeşte în mod expres despre o schimbare fundamentală.

Mă bucură foarte mult că v-a plăcut *Galera*. Trebuie să-ţi fi vârât o dată capul prin construcţia care împrejmuieşte precum un grilaj tot romanul (de fapt, nu ştiu bine cum se justifică asta prin felul de a fi al lui W.[748]), dar pe urmă ajungi să fii orbit, efectiv, de vitalitatea lui. Poate vă voi mai trimite în curând ceva de el[749].

În rest, cum vă petreceţi duminicile? După efortul din cursul săptămânii? Este raţională toată osteneala? Oare cât mai puteţi să rezistaţi? Ce boală a fost cea despre care mi-aţi scris ultima dată? Timpul destinat ultimei dumneavoastră scrisori v-a răpit probabil pauza de prânz; asta-i pe cât de nedrept, pe-atât de drăguţ. De altfel, nici nu mai contează; în general, vă sunt deja îndatorat ca nimeni altcineva, asta mi-e limpede, în ciuda minţii mele, care acum este foarte confuză din cauza durerilor de dinţi. Oare totul trebuie să se rotească aşa, căzând în ridicol?[750]

Al dumneavoastră,
FKafka

8.II.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 februarie 1914, luni

Cu toate acestea, F., cu toate acestea (iar „toate acestea” înseamnă mult), astăzi, când am primit cartea ta poştală, a fost ca-n prima zi. În această carte poştală, care mi-a fost strecurată de către servitor de parcă ar fi fost ceva absolut secundar, cuvintele pe care mi le adresezi sunt din nou mai degrabă bune decât rele, deşi-s cuvinte clare, în orice caz, vorbe de-ale tale pentru mine; mi te arăţi măcar, vrei totuşi să ai de-a face cu mine, indiferent care ar fi motivul – mi s-a făcut rău de fericire când am citit, mărul pe care tocmai voiam să-l mănânc nu l-am mai pus deoparte, ci mi-a căzut din mână pur şi simplu. Şi pe urmă, mult mai târziu, când am fost pe punctul să dictez ceva, mi-au trecut prin minte, de îndată ce am vrut să mă pierd în dictarea respectivă, următoarele întrebări: „Ce se întâmplă oare? De ce eşti cu totul altfel?” Şi imediat am ştiut de ce eram eu cu totul altfel.

Într-adevăr, nu s-a întâmplat nimic; îmi scrii, dar cine ştie ce-nseamnă asta! Este măcar adevărat că trebuia să scrii această carte poştală, în vreme ce ultimele epistole de-abia ai reuşit să le scrii? Aşa-i? Nu, nu este chiar aşa şi nici nu poate fi. Însă oricum ar fi, F.,

nu-ţi trage înapoi mâna pe care mi-ai întins-o totuşi, chiar dacă doar cu un gest lipsit de convingere. Lasă-mi-o aşa cum mi-ai mai dat-o odată!

Dar acum îmi amintesc iarăşi de ultima ta scrisoare şi de „ceea ce atârnă mai greu”. După asta mai am voie să vin cu rugăminţi şi să încerc să te trag spre mine din starea în care te simţi bine, fireşte, relativ bine? (De acest lucru se pare totuşi că te-am convins până la urmă, dacă nu cumva te-am privat de o altă convingere.) Dar nici despre asta nu este timpul să vorbesc acum.

Acum n-am timp decât să te rog, F., să nu mai amuţeşti iarăşi în aşa fel încât aici, la Praga (pentru mine Berlinul se află suspendat realmente deasupra Pragăi, precum cerul deasupra pământului), să ajung la disperare de-atâta nedumerire, să alerg de colo-colo, să nu văd şi să n-aud nimic, să mă joc neîncetat cu aceleaşi gânduri despre care nu este, de asemenea, timpul să vorbesc acum. Numai asta-ţi cer; în rest, nimic. Spune-mi sincer ce gândeşti şi-ţi voi răspunde la fel! Ce gândesc eu nu trebuie să-ţi spun, ştii tu care-s cele mai bune gânduri.

Franz

9.II.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 9 februarie 1914, luni

Dragă domnişoară,

A sosit o carte poştală de la F., una scurtă, în orice caz, binevoitoare; de altfel, eu am încetat deja să mă-ncred în această amabilitate şi să mă bizui pe ea, căci mai puţin amabil F. nu mi-a scris, de fapt, niciodată. Dar pentru dumneavoastră nu asta contează şi nici modul în care mă voi justifica în sinea mea relativ la această carte poştală obţinută cu de-a sila (remarca ei finală, aproape clară, sună: „Trebuia să scriu această carte poştală”); mai degrabă, aici contează numai faptul că a sosit o carte poştală pe care eu în niciun caz n-aş fi căpătat-o de unul singur, că F. n-ar fi reuşit s-o scrie de bunăvoie şi că v-o datorez în totalitate. Câtă putere aveţi asupra lui F.!

Poate primesc mâine o veste de la dumneavoastră; probabil că ştiţi şi de cartea poştală. Aşadar, deoarece s-ar cuveni să vă mulţumesc incomparabil mai mult decât până acum, rămân aproape mut, atât de umilit mă simt în faţa dumneavoastră, şi nu doar umilit, asta n-ar fi rău şi ar fi justificat din parte-mi, însă parcă v-aş fi umilit şi pe dumneavoastră când v-am rugat în acest mod. (Ce zic eu „în acest mod”? Nici nu exista altă posibilitate.) S-o ispitiţi pe F. să-mi trimită o carte poştală. Să nu spuneţi nimic despre asta, ştiu că va trece, sensibilitatea mea în această privinţă este numai cu un pic

mai mare decât lipsa mea de memorie, dar trebuia s-o spun pentru că, înainte de a vă mulţumi mai mult decât vă mulţumesc, să vă cer iertare.

Al dumneavoastră,
FKafka

9.II.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 11 februarie 1914, miercuri

11.II.14

Dragă domnişoară, nu, nu cred una ca asta, şi chiar şi dumneavoastră o scrieţi, fără să credeţi: F. nu mi-ar fi scris dacă nu i-aţi fi trimis epistola aceea. Să nu mă înţelegeţi greşit, sunt într-adevăr mulţumit că ea nu mi-a scris din proprie iniţiativă; aşa o vreau sau, mai bine şi mai simplu spus, o vreau exact cum este. Dar dacă aş fi sofist, ar trebui totuşi să zic (n-o spun, însă nici n-o trec sub tăcere) că pentru mine este mai rău că mi-a scris acum, mai grav decât dacă n-ar fi scris; căci se vădeşte că n-a existat decât o împotrivire ce putea fi înfrântă şi pe care dumneavoastră aţi reuşit s-o depăşiţi, nu însă şi eu.

Ceea ce spuneţi în legătură cu ajutorul reciproc nu e întru totul adevărat. Este un caz normal de ajutor şi nu creează nicio „obligaţie” între buni prieteni, ca atunci când unul cade-n apă, celălalt, auzindu-l ţipând, să-l scoată. Dar dumneavoastră a trebuit să spuneţi un neadevăr, spre a mă ajuta; aţi fost silită deci să faceţi ceva ce n-aţi face precis, ca să vă salvaţi, şi poate, ce-i drept, doar poate, n-aş face nici eu, pentru a mă salva. Prin urmare, vă rămân „îndatorat” nu numai fiindcă a trebuit să faceţi ceva pentru mine, ci şi împotriva dumneavoastră, totodată. Pesemne că din generozitate n-aţi suportat prea greu asta; mie însă mi-a venit cu atât mai greu, până ce mi s-a făcut greaţă. Pot să vă rog (nu pentru a-mi anula „obligaţia”, o asemenea anulare n-are cum să existe) ca în următoarea epistolă pe care i-o veţi trimite lui F. să mărturisiţi sincer, fără a mă cruţa în vreun fel, că am ştiut de prima dumneavoastră scrisoare, ba chiar am provocat-o, şi că prin aceasta am sperat să obţin o veste de la ea, demers care s-a dovedit până la urmă îndreptăţit? Vă rog, dragă domnişoară, scrieţi-i acest lucru, şi anume fără a ţine seama de ceea ce-mi răspunde F. însăşi, precum şi de ceea ce, oricum, nu s-a întâmplat până astăzi, cu toate că s-ar fi putut întâmpla.

Graţie ultimei dumneavoastră scrisori am căpătat o imagine foarte clară asupra vieţii pe care o duceţi. Şi aici vremea e mohorâtă, dar la prânz, pe la două, trebuie să aprind lumina numai în camerele întunecoase dinspre curte, aşa cum este şi odaia

dumneavoastră. Cred că n-am ştiut deloc că dumneavoastră cântaţi la pian şi iubiţi muzica. Cu cine cântaţi la pian şi cu cine faceţi excursii la munte? Vă invidiez pentru somnolenţa dumneavoastră. Cum îi veţi fi cedând în camera aceea întunecată în după-amiezile de duminică! De-aş putea face şi eu asta! Dacă somnul mi-ar purta cumva de grijă! Cât au ţinut durerile de dinţi, care m-au făcut confuz la minte (durerile în sine au trecut deja; dacă aş fi ştiut de ceaiul de muşeţel, l-aş fi luat, însă lumea n-are voie să-mi recomande leacuri), am mai dormit, dar de două zile aproape deloc. Felul în care dorm este negreşit mai extenuant şi mai vigilent decât starea de veghe, fiindcă visele mele sunt superficiale, nicidecum fantastice, şi repetă doar mai agitat gândurile din timpul zilei. La birou există momente în care, vorbind sau dictând, dorm mai bine decât în somn. Iar dumneavoastră sunteţi aşa de somnolentă! Somnul este mai bun decât lectura; numai sub această rezervă vă dau titlul unei cărţi, una, ce-i drept, splendidă, care, pe deasupra, conţine tot ce este bun la Viena. Citiţi-o, vă rog! *Viaţa mea* de contesa Lulu Thürheim, Editura Georg Müller, 2 volume.[751] O găsiţi precis la Biblioteca Universităţii. E scumpă, 12 mărci nelegată, cred.

Sincere salutări,

al dumneavoastră, FKafka

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 14 februarie 1914, sâmbătă

14.II.14

Dragă domnişoară, sunteţi foarte deprimată şi munciţi totuşi – în acest sens nu se poate spune „a munci totuşi” –, trudiţi astfel încât primiţi un salariu neobişnuit pentru tinereţea dumneavoastră; nu vă lăsaţi păgubaşă, v-aţi transferat toată existenţa la Viena, vă pregătiţi să plecaţi din nou şi să munciţi, dacă se poate, şi mai mult; vor fi existând în dumneavoastră energii pe care vă puteţi bizui şi-n continuare. Nu simţiţi că vă părăsesc forţele, aşa că n-aveţi voie să vă exprimaţi astfel; există chiar o oboseală a tinereţii, pe care bătrâneţea n-o mai cunoaşte, orice ar da în schimb. Nu vă slăbesc forţele când plângeţi sus, la galeria de la Operă, să nu credeţi aşa ceva. Tocmai în momentele pe care, e-adevărat, le putem număra pe degete (ele sunt atât de uşor de numărat din vina mea), când aţi fost un pic mai veselă la Praga (oricum, aţi fost întotdeauna mai veselă decât mine în sensul vivacităţii şi al înţelegerii) aveaţi pe chip expresia unei copile foarte naturale şi sănătoase. Expresia aceea nu prea se potrivea cu felul dumneavoastră obişnuit de a fi, mai ales cu superioritatea pe care o aveaţi faţă de mine, însă, pe de altă parte, mi s-a părut că aceasta este expresia dumneavoastră cea mai caracteristică. Aşa s-a întâmplat, bunăoară, de câteva ori la

cafenea, când aţi povestit despre şcoală, şi odată în faţa Muzeului de Artă Decorativă, când v-aţi împiedicat.

De multe ori o fi vinovată Viena, deşi acum o lăudaţi din nou. O asemenea împăcare cu situaţia nu este întotdeauna cea mai bună soluţie. Nu mi-aş putea imagina că la Berlin sunteţi la fel de tristă; cu siguranţă, acolo n-aţi fost aşa. Uneori îmi vine să cred că aici oamenii veseli devin trişti, iar cei trişti, şi mai trişti. N-am nicio explicaţie şi nici n-ar fi necesar fiindcă asta nu-i deloc adevărat şi dovedeşte doar lipsa de discernământ a tristeţii. În ceea ce mă priveşte, n-aş veni la Viena nici măcar în mai. Mi s-a părut prea urât acolo; n-aş mai face pentru nimic în lume drumurile la Parlament, n-aş mai vedea Kärtnerstraße şi Piaţa Sf. Ştefan, n-aş mai sta în cafeneaua Beethoven sau Museum, ori chiar în restaurantul din pivniţa primăriei, şi nici măcar nu m-aş mai plimba singur într-o dimineaţă cam rece, dar foarte însorită prin grădina de la Schönbrunn. Nu vreau să mai retrăiesc toate astea şi multe altele, am ispăşit pedeapsa o dată pentru totdeauna. Mi-ar plăcea să văd doar camera lui Grillparzer, de la primărie; am scăpat-o, am aflat de ea prea târziu[752]. Cunoaşteţi *Sărmanul muzicant*, o povestire a lui?[753] Grillparzer a dovedit că la Viena se poate suferi zdravăn.

Fireşte, nu vă mai cer să-i trimiteţi o explicaţie lui F.; v-am rugat în acest sens numai pentru că mă gândeam că acea carte poştală ar însemna începutul unei perioade mai bune şi nu voiam să fi obţinut o asemenea ameliorare spunând un neadevăr pe care vi l-am impus şi dumneavoastră. Dar cartea poştală însemna cu totul altceva. O transcriu aici în întregime; este scrisă cu un creion prost şi în curând va deveni ilizibilă:

„Berlin, Anhalter Bahnhof, pe 8.2.14, seara la 10.30.

Franz, stau aici, în sala de aşteptare, s-o iau de la gară pe sora mea, care soseşte de la Dresda. Dă-mi voie să-ţi trimit multe şi sincere salutări. Vei mai auzi de la mine. Trebuia să scriu această carte poştală. Salutări cordiale, Felice”.

Prin urmare, F. primise sâmbătă epistola dumneavoastră şi nu se putuse decide să scrie; duminică seara şedea accidental în Anhalter Bahnhof şi o întâmplare oarecare a înduplecat-o să-mi trimită această carte poştală, ceea ce a silit-o ca a doua zi să vă scrie şi dumneavoastră una; dar prin cea adresată mie n-a intenţionat altceva decât să iniţieze o nouă tăcere, mai accentuată din cauza acestei cărţi poştale, căci după scrisoarea mea neîntârziată, la care ar fi trebuit să primesc răspuns, n-a mai sosit nimic. Partea îngrozitoare sau bună este că aproape toate ipotezele mele dau greş.

Sincere salutări,

al dumneavoastră, FKafka

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 19 februarie 1914, joi

Dragă domnişoară, aşa va fi mereu: în cazul că nu vreţi să-mi răspundeţi numaidecât, în ciuda punctualităţii dumneavoastră obişnuite, ori în cazul că nu stabiliţi de la bun început că intenţionaţi să-mi răspundeţi abia peste o săptămână sau două – lucru cu care ar trebui apoi să mă declar totuşi mulţumit –, eu mă văd nevoit să vă atrag atenţia imediat sau cel puţin să vă amintesc fiindcă, din păcate, am fost educat să mă tem că-n spatele oricărei tăceri se ascunde o chichiţă ce mi s-ar putea opri în gât. Sper că nu este vorba despre aşa ceva, ci doar despre faptul că aveţi mult de lucru, ceea ce ar fi, oricum, destul de rău, sau că vă reţine seară de seară contesa Thürheim, ceea ce ar fi deja mult mai bine.

De altfel, de la ultima mea scrisoare am avut parte de un eveniment fericit şi deosebit; nu pot să vi-l ascund dumneavoastră, pe care nu vă cruţ cu necazul meu. S-a logodit ultimul meu prieten mai apropiat, care rămăsese necăsătorit sau nelogodit[754]; că se va ajunge la această logodnă eu ştiam de trei ani (pentru asta, unei persoane neutre nu-i trebuie prea multă perspicacitate), însă el şi ea au aflat abia de două săptămâni. Astfel pierd totuşi, într-o oarecare măsură, un prieten, căci un om însurat nu mai este prieten. Ce-i spui lui, află tacit sau în mod expres şi nevastă-sa, şi poate că nu există femeie în a cărei minte să nu se distorsioneze totul când se face acest transfer. În plus, chiar dacă nu s-ar întâmpla aşa, nu mai poţi să te gândeşti la el cu candoare sau să-l laşi să acţioneze lăuntric ca o consolare sau ca un sprijin, ba nici măcar nu-i mai îngădui o asemenea posibilitate, deoarece acum, oricum ar fi, te afli doar în faţa unei comunităţi. Dar fără a mai pune la socoteală faptul că lui îi doresc, fireşte, numai bine, această întâmplare are şi pentru mine o latură fericită, cel puţin acum. Căci, deşi nu suntem prea în vârstă, el este chiar cu o jumătate de an mai mic decât mine, ne-a legat pe amândoi, ca burlaci, un fel de fraternitate care, măcar din punctul meu de vedere, avea în unele momente un aspect de-a dreptul fantomatic. Acum însă, legătura s-a desfăcut, sunt liber, fiecare poate fi pentru sine aşa cum vrea şi cum este; în adâncul unei asemenea plăsmuiri singulare, nimeni nu poate pătrunde cu privirea, fără a se îngrozi; de-abia dacă reuşeşte posesorul ei; în schimb, un grup este mai accesibil şi mai uşor de judecat. Felicitaţi-mă, chiar dacă asta n-ar fi decât o cerere mascată de a-mi scrie! Cum apreciaţi cartea poştală a lui F.?[755]

Sincere salutări,
F.K.

19.II.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 21 sau 22 şi 25 februarie 1914,

sâmbătă sau duminică şi miercuri

Dragă domnişoară, n-aveţi dreptul să-mi confiscaţi cuvinte atât de urâte, precum „o stare nedemnă să fie destăinuită”; ele-mi aparţin şi n-au ce să caute în scrisorile dumneavoastră. Uneori, cred că pot ajunge până la limitele capacităţii umane de a retrăi stările altuia (nu de a compătimi; mila nu face diferenţieri în faţa oamenilor, ci abia în faţa lui Dumnezeu). Să nu spuneţi că sunt „nedemne să fie destăinuite” stările unui om care mă interesează foarte îndeaproape! Nici dumneavoastră nu sunteţi o povestitoare nedemnă, nici ascultătorul nu este nedemn de dumneavoastră, în ciuda faptului că, în rest, lucrurile rele ce se pot spune despre el nu sunt niciodată suficiente.

Poate că aici este nevoie să mai avansăm în direcţia sincerităţii. V-am scris prima dată numai din pricina lui F., nu-ncape nicio îndoială. Căutam sprijin şi eram totodată brutal ca un copil nefericit. Aşa se explică şi faptul că v-aţi făcut odată reproşuri atât de multe din cauza călătoriei mele la Berlin. Totuşi, astea nu-s decât idei care v-au fost impuse de scrisorile mele. „Evenimentele din luna noiembrie” mi-aţi scris cândva. Ce fel de evenimente? Oare ce lucruri să nu se fi repetat aproape neîntrerupt timp de un an şi jumătate, precum bătăile într-o tobă ale cărei beţe încăpuseră pe mâinile mele nefericite?

Dar scrisorile în care vă ceream ajutorul au rămas în urmă. Aţi făcut ce aţi putut, iar în bunătatea dumneavoastră, aproape mai mult decât vă puteaţi permite. Atrageţi în dreapta şi-n stânga dumneavoastră necazul ce se ascunde în această poveste, a trebuit să admiteţi răspunsurile mele negative la Praga (totuşi, voi mai fi având eu ceva, de vreme ce am fost în stare de neobrăzarea primei scurte scrisori pe care v-am adresat-o), iar acum auziţi din partea lui F. un răspuns negativ, care vă interesează şi mai mult şi, pe deasupra, este şi neclar. Aşadar, nu vă mai cer ajutorul, ceea ce înseamnă o mare schimbare; altădată l-aş fi cerut şi mai insistent dacă nu s-ar fi părut că vă scriu numai spre a vă ruga ceva; această aparenţă nu mai are de mult nicio justificare, dar a fost îndreptăţită mai multă vreme decât am mărturisit-o pe faţă, acum chiar recunosc acest lucru. Nu mai caut sprijin, însă vreau să aflu (doar să vreţi şi dumneavoastră un pic) cum vă simţiţi. Dacă se strecoară şi o veste despre F., are să fie foarte bine, desigur, dar nici atunci aceasta nu va mai fi o chestiune esenţială. Dacă e să fim ajutaţi amândoi, eu şi F., trebuie s-o facem singuri; strădania dumneavoastră şi modul cum a fost răsplătită ilustrează acest fapt. În orice caz, nu este vorba despre ajutorul care ar viza ceva exterior, ci despre vina amândurora, ce-i drept, mai mare,

inepuizabil mai mare în cazul meu. Poate că până la urmă reuşesc totuşi să mă ajut singur, chiar dacă voi încărunţi din cauza asta; oricum, procesul încărunţirii avansează repede.

Vreţi, aşadar, să concepeţi astfel scrisorile pe care mi le adresaţi?

25/II.

Am scris acum 3 sau 4 zile cele de mai sus; plănuisem epistola aceasta ca o nesfârşită destăinuire, pe urmă a trebuit să mă opresc, aşa că a rămas neterminată câteva zile, cum se-ntâmplă cu lucrurile doar începute. În orice caz, azi aş fi încheiat-o.

Vedeţi, dragă domnişoară, ce situaţie stranie! Epistola lui F. şi a mea au fost scrise, pesemne, în aceeaşi zi. Comparaţi-le!

Nu faceţi rău că-mi scrieţi fraze din epistola lui F., ci faceţi foarte bine, sunteţi foarte drăguţă şi înţelegătoare. Rău nu e ceea ce faceţi dumneavoastră, rea este doar situaţia în care vă aflaţi momentan şi care e generată de această problemă atât din vina lui F., cât şi din a mea. În primul rând, epistola lui F. m-a mâhnit adânc nu atât prin conţinutul ei[756], cât din cauză că a trebuit să sosească tocmai acum. Dar dacă n-aş fi aflat nimic despre ea, situaţia ar fi fost şi mai penibilă pentru mine. Desigur, nu mai contează ce e penibil.

Astăzi închei, deşi cred că mai am să vă spun o mulţime de lucruri. Data viitoare. Acum, la 7 seara, sunt încă la birou şi, prevăzând că voi lucra puţin, am luat cu mine scrisoarea începută.

În curând vă voi scrie din nou. Bineînţeles, F. n-are să afle nimic despre epistola dumneavoastră.

Ce sens are să dormiţi într-o cameră pe jumătate luminată? Asemenea încercări n-au rost. La ce vă trebuie lumina dacă tot dormiţi? Nu vă tulbură somnul sau cel puţin nu-l influenţează negativ? Mai ales că pare să fie lumină de gaz. Şi cum mai poate rămâne atunci fereastra un pic deschisă în timpul nopţii, aşa cum trebuie să fie, totuşi? Eu unul nu m-aş vârî în sufletul dumneavoastră cu astfel de întrebări; asta o face doar fizioterapeutul din mine.

Sincere salutări,

F.K.

Către Grete Bloch la Viena

Dresda, 1 martie 1914, duminică

Foarte sincere, cele mai sincere salutări. Gara din Dresda. Am fost la Berlin. Nu putea fi mai rău. Acum ar urma tragerea în ţeapă. Veţi primi o scrisoare amănunţită.

Al dumneavoastră,

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 martie 1914, luni

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 2 martie 1914, luni

2.III.14

Dragă domnişoară, tocmai acum i-am scris lui F. o lungă epistolă; nu ştiu dacă am starea potrivită să vă relatez despre călătorie. Aţi primit cartea mea poştală din Dresda? Pe de altă parte însă, este adevărat că, dacă îi sunt dator cuiva cu o relatare şi simt eu însumi nevoia de a povesti cuiva, atunci dumneavoastră, numai dumneavoastră sunteţi acea persoană. Dacă mi-a făcut ceva bine în aceste două zile a fost gândul la dumneavoastră, la onestitatea şi sinceritatea dumneavoastră.

După cartea poştală pe care am primit-o azi de la dumneavoastră nu prea păreţi să fi dedus din ultima mea scrisoare faptul că voiam să plec la Berlin. Eu stabilisem asta de vreo zece zile; de aceea am şi scris că am primit epistola lui F. chiar într-un moment nepotrivit, deoarece lasă impresia că am plecat la Berlin abia din cauza acestei scrisori, iar pe urmă asta ar fi făcut-o pe F. să-şi dea seama că îmi destăinuiserăţi o parte din scrisoare. Dar nu s-a ajuns la aşa ceva, am minţit că de două săptămâni n-am mai aflat nimic de dumneavoastră şi F. a acceptat fără multă vorbă, mai ales că nici ea nu primise de la dumneavoastră răspunsul pe care-l aştepta chiar sâmbătă (am sosit odată cu poştaşul). „Acum vă răzbunaţi”, a afirmat F., iar eu m-am bucurat din răutate. (N-am avut multe prilejuri de bucurie.)

Mi-am luat o zi de concediu, şi vineri noaptea am ajuns în Berlin, fără a şti încă sigur dacă F. se afla într-adevăr acolo. Sâmbătă dimineaţă m-am dus la biroul lui F., i-am trimis o carte de vizită şi am aşteptat (am dat cartea de vizită a unui anume Gotthart, pe care o luasem la mine, fiindcă nu voiam să fiu privit fix, în eventualitatea că fata avea să mă recunoască întâmplător după nume). În faţa mea se găsea centrala telefonică, dar în cazul meu ea nu se dovedise niciodată pe măsura aşteptărilor. Eram foarte fericit că mă aflu acolo. Apoi a venit F. (în biroul ei era momentan lume multă); a fost puţin mirată, nu peste poate, şi destul de amabilă; am stat acolo un pic împreună. Pe urmă, la prânz, am fost cu ea o oră, la o cofetărie. După orele de serviciu (atunci am văzut şi biroul ei) am hoinărit amândoi timp de două ore. Seara, F. a fost la un bal pe care, zicea ea, nu putea să-l scape din motive de afaceri. Duminică dimineaţă ne-am plimbat mai bine de trei ceasuri şi ne-am oprit într-o cafenea. După-amiază, eu am plecat, F. promisese ferm că va veni, dar n-a

venit. Astăzi se scuză, ce-i drept, într-o telegramă că i-a fost imposibil; imposibilitatea se numeşte mătuşa Marta[757] sau ceva de felul ăsta.

Rezultatul întregii poveşti a fost că lui F. îi place foarte mult de mine, dar după părerea ei asta nu-i de-ajuns pentru o căsătorie, pentru această căsătorie; nu-şi poate depăşi teama de un viitor comun; n-ar putea suporta pesemne ciudăţeniile mele; nu s-ar putea lipsi de Berlin; se teme că trebuie să se lipsească de rochii frumoase, că trebuie să meargă cu clasa a treia, să aibă locuri mai proaste la teatru (chestiile astea-s ridicole numai când le pui pe hârtie) etc. Pe de altă parte însă, este amabilă cu mine (desigur, nu în cadrul discuţiei; atunci nu răspunde), colindăm braţ la braţ toate străzile, precum cei mai fericiţi logodnici; ne tutuim chiar şi faţă de doctorul Weiß[758], pe care-l întâlnim întâmplător la un moment dat; într-un medalion primit în dar în noiembrie, F. poartă poza mea, pe care mi-o arată; din câte spune, nu s-ar mărita cu altcineva; n-ar arunca niciodată scrisorile mele, nu mi-ar da înapoi fotografiile şi nu şi le-ar lua îndărăt pe-ale ei, i-ar plăcea să ne scriem în continuare, dar ar fi de acord şi să nu ne mai scriem deloc. Aşa mi-am petrecut deci noaptea de sâmbătă spre duminică şi drumul de întoarcere.

Al dumneavoastră, FK

Scrisoarea către München am expediat-o, fireşte, nu fără a sta pe gânduri.[759]

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 3 martie 1914, marţi

3.III.14

Dragă domnişoară Grete, fizioterapeutul nu este surprins că aveţi dureri de cap, dar prietenului îi pare foarte rău. Cum este însă posibil să ţineţi la distanţă durerile de cap în maniera în care trăiţi, de vreme ce munciţi atât de mult, nu prea ieşiţi în oraş, nu faceţi gimnastică deloc, staţi seara pe canapea, pentru a o schimba apoi cu patul, dormiţi cu fereastra închisă, lăsaţi aprinsă noaptea lumina de gaz, primiţi veşti agasante aproape în fiecare zi (aşa aţi scris odată), vă simţiţi părăsită de familie şi suferiţi din pricina asta (F., care v-a vizitat familia de mai multe ori, povestea că mama dumneavoastră vă duce dorul şi ar fi fericită dacă aţi avea o slujbă la Berlin) – până la urmă, nici cel mai bun cap nu rezistă când e lovit aşa, fără milă, din toate părţile. N-aţi vrea ca la sfatul meu să introduceţi pentru un timp mâncarea vegetariană[760], ca primă şi cea mai blândă schimbare a modului dumneavoastră de viaţă? Nu-mi pot închipui nicicum că aţi fi îngrijită deosebit de bine în acel mic iad de la pensiune[761], asupra căreia aveţi, de altminteri, o privire foarte clară, făcând-o astfel mai inofensivă. Sau „neîndemânaticul” ăla

găteşte chiar excelent? Iar carnea are doar efecte devastatoare într-un trup atât de extenuat şi de chinuit ca al dumneavoastră (pentru numele lui Dumnezeu, până la 11 la birou!); durerile de cap nu sunt altceva decât o tânguire a corpului, legată de toate aceste lucruri. Există însă pe OpolzerStraße, în apropiere de Burgtheater, cel mai bun restaurant vegetarian pe care-l ştiu. Curat, primitor, o familie de hangii foarte plăcută. Poate că e chiar mai aproape de biroul dumneavoastră decât locuinţa spre care presupun că trebuie să alergaţi pentru a vă putea întoarce, tot în grabă, după ce mâncaţi. Este absolut sigur că pensiunea de la „Thalisia” (aşa se numeşte restaurantul) este mai ieftină decât pensiunea la care staţi acum, iar costurile reduse sunt totuşi importante pentru dumneavoastră, căci trebuie să mai trimiteţi nişte bani. (Anterior nu m-am gândit deloc la acest aspect. Cine-şi îngăduie oare să vi-i ceară?[762]) N-am însă nicio îndoială că acolo veţi mânca mult mai bine şi cu plăcere (deşi, poate, nu chiar din primele zile), că vă veţi simţi în general mai liberă şi mai rezistentă, că veţi dormi mai bine şi pe întuneric, că vă veţi trezi mai odihnită şi, să sperăm, fără dureri de cap. Numai să vreţi să încercaţi!

(Acum părinţii mei stau la masă, nu mai pot scrie atât de liniştit, tata respiră greu, pe gură, şi citeşte încă din *Abendblatt*[763], dar pe urmă începe obişnuitul joc de cărţi cu mama, strigând, râzând şi certându-se să nu uite să fluiere.)

Scrisoarea către München am expediat-o imediat, fără să ştiu însă dacă fac bine; nu ştiu nici astăzi. Dar nu pot judeca eu asta, aşa că v-am dat ascultare. O vizită limpezeşte întotdeauna lucrurile, de ce n-ar fi făcut-o şi aceasta? La legătura ce va fi existat între dumneavoastră, fata şi bărbatul acela reflectez inutil. S-a întâmplat la Berlin?

Duminică dimineaţă, în timp ce puneaţi pe hârtie ultimele remarci despre F. şi despre mine, eu mă plimbam cu F. prin Grădina Zoologică. Pesemne că F. tocmai spunea: „Încetează totuşi cu rugăminţile! Mereu vrei imposibilul”. Sau poate zicea: „Aşa este. Trebuie să crezi asta. Nu te mai agăţa de fiecare cuvânt”. Sau: „Mi-eşti foarte drag, însă asta nu-i suficient pentru o căsătorie. Or, eu nu fac lucrurile pe jumătate”. La care eu am răspuns: „Cealaltă variantă înseamnă tot doar o jumătate”. Iar F. a replicat: „Da, dar este jumătatea mai mare”. Probabil însă că F. nu spunea absolut nimic în timp ce scriaţi, ci se uita tâmp într-o parte, lăsându-mă să rostesc discursuri şi promisiuni iresponsabile[764], pe care eu le-am revocat în totalitate ieri, într-o scrisoare.

Veţi fi observat o deosebire între cartea poştală de la Dresda şi scrisoarea mea de ieri. Ea se explică printr-o decizie bună şi fermă[765], ce-mi dă posibilitatea să trăiesc în continuare, pe cât se poate, singur, fără F. (cel puţin fără ea în sensul de conţinut pozitiv al vieţii

mele). De îndată ce are să devină o realitate, vă scriu, dar până atunci mai am un scurt răgaz.

Mare păcat că nu mai veniţi încoace pentru afaceri. Deci expoziţia va avea totuşi loc? Am întrebat-o pe F., însă nu ştia absolut nimic despre asta, numai despre o expoziţie care va fi anul viitor, probabil, la Düsseldorf.

În general, la ora 7 nu mai am nimic de lucru la serviciu; doar dacă n-am făcut absolut nimic dimineaţa, furat de cu totul alte gânduri, sau în cazul în care vreau să-mi iau o zi de concediu, aşa cum s-a întâmplat recent.

Faptul că semnătura mea se deosebeşte de cele anterioare[766] înseamnă contrariul a ceea ce credeţi, sau, mai bine zis, nu credeţi, ci spuneţi doar în glumă. Nu-mi place să-mi văd numele scris şi presupun involuntar că la fel se întâmplă cu cineva de care mă simt apropiat. Ce conţine un nume este de la sine înţeles în raport cu omul respectiv. Cu toate acestea, cele mai sincere salutări, al dumneavoastră,

Franz Kafka

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 4 martie 1914, miercuri

Dragă domnişoară Grete, nu ştiu dacă voi putea scrie mult; este posibil să vină cineva şi să mă ia brusc; totuşi, vă scriu numaidecât, nu vreau să vă las să aşteptaţi zadarnic, deşi scrisoarea n-are cum să conţină lucruri importante; nu vreau să mă fac vinovat nici de cea mai vagă şi mai mică mirare legată de faptul că nu soseşte răspunsul; până şi-n acest sens sunteţi – ca să spunem aşa – prea importantă pentru mine. Dar stabiliţi dumneavoastră (da, acum mi s-a telefonat, va trebui să mă opresc în curând), chiar după pofta inimii, termenele la care putem să ne scriem în mod absolut regulat de-acum încolo, independent de capriciile şi întâmplările ce ne fac să tărăgănăm şi, fireşte, sub rezerva de a trimite veştile mai importante înainte de termenul stabilit. În ce mă priveşte, sunt fericit să vă cunosc, însă mă gândesc că nici dumneavoastră nu vă va prinde rău această legătură, mai ales că tristeţea asta veşnic împovărătoare, cu care până acum m-am fălit mereu în faţa dumneavoastră, va lua pesemne sfârşit. Cât timp mi-a trebuit, de pildă, să vă cunosc, în starea în care mă aflu! Cum am putut să stau lângă dumneavoastră la hotel ca un adevărat şi plicticos ipocrit, fără să aud decât o mică parte din ceea ce-mi spuneaţi![767]

Din scrisoarea dumneavoastră nu-mi dau seama în mod absolut sigur dacă aţi primit ambele mele epistole de după vizita la F. sau doar pe cea de-a doua, şi de aceea nu ştiu exact ce amănunte cunoaşteţi ori doriţi să cunoaşteţi în legătură cu F. Ea are un aspect

foarte schimbător: la aer este adesea foarte odihnită, dar în interior pare uneori obosită, îmbătrânită, cu pielea pătată şi aspră. Dinţii îi sunt într-o stare şi mai proastă, toţi, absolut toţi plombaţi. Lunea asta a început iarăşi o serie de vizite la un dentist care-i va face nişte coroane noi, din aur. Eu pot constata, vedea, observa atent toate astea şi altele încă, dar ele nu afectează nici pe departe sentimentele mele pentru F.

Obiecţiile ei faţă de o căsnicie cu mine au fost exprimate serios, aşa cum le-am citat recent, exceptând, eventual, remarcile cu privire la trenuri, frecventarea teatrelor etc., care au survenit în afara reproşurilor propriu-zise, însă au fost îndreptate categoric împotriva mea. Nu, nu le consider nişte păreri superficiale, nu pot spune asta.

De ce n-ar fi profund întemeiate? Dacă iubesc întregul, îmi plac şi consecinţele; faptul că atunci îmi vine uneori să-mi arăt colţii nu suspendă relaţia. Dar în această privinţă, dragă domnişoară Grete, ar trebui totuşi s-o cunoaşteţi pe F.

Mă uit la ceas, este momentul, vă voi răspunde mâine la cealaltă parte a scrisorii.

Rămâneţi cu bine şi vă rog să fiţi în continuare o bună prietenă!

Al dumneavoastră (da, cum altfel?),

FranzK,

care drept mulţumire pentru soare nu are decât răceala de gheaţă a odăii lui, frigul pe care preferă să-l păstreze pentru sine.

4.III.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 6 martie 1914, vineri

Dragă domnişoară Grete, asta este o veste bună, dar atât de incertă. Câtă vreme nici n-a fost vorba despre călătoria dumneavoastră, situaţia era, ce-i drept, şi mai incertă, aşa că pot fi mulţumit. Veniţi totuşi, veniţi dacă există vreo posibilitate. Însă dacă ar fi vorba doar despre o după-amiază şi nu mai mult, să nu veniţi într-o după-masă precum cea de azi, când după o noapte jalnică din cauza durerilor de cap am zăcut ţeapăn pe canapea timp de două ore, aproape fără să ştiu; cu siguranţă, o imagine de groază. Pe de altă parte, chiar dacă ar fi vorba doar despre o după-amiază, veniţi oricând, îmi vor trece durerile de cap, voi fi absolut suportabil; insuportabil voi fi numai dacă nu veniţi. Veţi veni, altminteri nu mi-aţi fi făcut o asemenea plăcere anunţându-mă, n-aţi fi făcut asta.

Dar acum, când ştiu că veniţi, nici nu vreau să vă mai scriu; nu mai are rost. Cum va decurge călătoria? Veniţi numai în Boemia? Sau mergeţi într-adevăr şi la Budapesta? Îmi veţi trimite măcar câte-o carte poştală de pe drum? Totuşi, ideea că voiajaţi (făcând

abstracţie, fireşte, de faptul că veniţi încoace) îmi trezeşte un pic de teamă, pentru că până acum v-am ştiut în siguranţă la Viena şi mereu accesibilă, iar acum vă expuneţi incertitudinilor unei călătorii. Au dispărut deja durerile de cap? Nu-mi este de-ajuns dacă doar îmi mulţumiţi pentru sfat şi nu-l încercaţi măcar. Păcat că restaurantul vegetarian din Praga e-atât de murdar şi de prost amenajat încât nici nu vă voi putea invita acolo!

Aveţi să-mi povestiţi ceva şi amânaţi pe data viitoare. Asta înseamnă că veţi avea posibilitatea să-mi povestiţi. Atunci vă aştept începând de luni[768].

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K

6.III.14
Da, adresa: Altstädter Ring 6

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 7 martie 1914, sâmbătă

Dragă domnişoară Grete, deci iarăşi nu veniţi! N-ar fi trebuit să-mi daţi speranţe, spre a mă dezamăgi acum astfel. Sau veţi veni totuşi la Praga, dar mai târziu, şi mergeţi mai întâi la Budapesta? Cineva trebuie să pună în ordine maşinile de-aici, totul este într-o dezordine îngrozitoare, credeţi-mă![769]

În legătură cu termenele corespondenţei nu vom stabili nimic, poate că aveţi dreptate. În orice caz însă, am să fixez eu acest termen negativ: înaintea plecării dumneavoastră din Viena, în hăituiala prin care treceţi acum, aveţi voie să nu-mi mai scrieţi niciun rând; poate doar o carte poştală, imediat ce ajungeţi la Budapesta. Aşadar, călătoria la Budapesta a devenit acum realitate.

Din penultima scrisoare pe care mi-aţi trimis-o îmi tot umblă prin cap ce mi-aţi spus cu privire la familia dumneavoastră[770]. Am fi putut vorbi despre asta în linişte şi până la capăt duminică după-masă, undeva în trăsură, în câmp deschis. Astăzi, doar câteva cuvinte, în cameră, sub presiunea veşnică a acestor dureri ce-mi clocotesc în ceafă. Cred că am constatat că părinţii în general sunt mai drepţi cu copiii decât invers. Deşi privite până la o anumită adâncime, lucrurile par să stea pe dos, dar nu-i aşa. De îndată ce anumite împrejurări ale vieţii tensionează opoziţiile întotdeauna fireşti, primul lucru care apare şi într-un caz, şi-n altul este orgoliul. Părinţii-şi cunosc copiii în profunzime şi văd chiar dincolo de ei, iar copiii au impresia că se află în aceeaşi situaţie în raport cu părinţii. Actul umilinţei este greu, mai ales într-o relaţie delimitată atât de precis, dar, oricum, nu este decisiv într-o judecată. Hotărâtoare sunt numai momentele de greutăţi extreme, când – din câte am putut vedea la

cunoscuţi şi doar bănuiesc în cazul meu – părinţii ies păşind atât de drept din acel amestec de antipatie, brutalitate şi perfidie, care a fost pus pe seama lor, încât stai în faţa lor ca înaintea unei vedenii. Numărul părinţilor neînţeleşi este mai mare, sau cel puţin mai constant decât al copiilor neînţeleşi. Vă atribuiţi, cu siguranţă, şi o vină faţă de părinţii dumneavoastră, deoarece ziceţi că sunteţi o fiică rezervată şi posacă. Dar a fi închis şi posac înseamnă a-ţi întoarce privirea şi a refuza să fii drept, întrucât, pentru a fi drept, îţi trebuie o viaţă întreagă, şi tot nu-i de ajuns. Recunosc însă că este posibil să nu fim drepţi cu părinţii noştri, cel puţin eu nu reuşesc deloc, dar am putea să simţim dragostea până şi-n cazul ăsta, cel mai rău. Cunoaşteţi povestea anexată? Este un extras dintr-un anuar[771], luaţi-o la drum! Poate vă place mai mult decât *Fochistul*.

Privitor la relaţia lui F., cu dumneavoastră nu pot să vă dau nicio lămurire propriu-zisă. Capacitatea mea de a o judeca s-a diminuat deja într-atât, încât toate aprecierile mi se par la fel de eronate. Am şi vorbit realmente foarte puţin despre dumneavoastră, căci – repet –, în răstimpul celor aproximativ şapte ore pe care le-am petrecut în total împreună, F. s-a exprimat doar în fraze frânte la jumătate, cel puţin din câte-mi amintesc eu. N-am observat că vă e apropiată, dar nici depărtată. Acum, în timp ce vă scriu, îmi dau seama că n-are cum să fi fost firească starea în care se afla. Absenţa unei veşti de la dumneavoastră părea s-o neliniştească un pic. La un moment dat, în faţa doctorului Weiß (numai atunci a fost vioaie şi foarte prietenoasă cu mine), a zis în glumă (tocmai povesteam că v-a plăcut mult *Galera*)[772]: „Se pare că ţii foarte tare la domnişoara Bloch”. N-am putut decât să confirm acest lucru. În legătură cu relaţia lui F. cu dumneavoastră nu pot să spun de fapt nimic, chiar mai puţin decât despre relaţia ei cu mine.

Al dumneavoastră, Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 9 martie 1914, luni

9.III.14

Dragă domnişoară Grete, nu prea-mi dau seama de starea în care vă aflaţi, ca să înţeleg de ce scrieţi o asemenea propoziţie cu referire la activitatea dumneavoastră: „Mi-e rău de mor”. Oricum ar fi, tocmai această muncă ar trebui s-o preţuiţi totuşi fiindcă vă conferă deplină independenţă în raport cu Berlinul şi Münchenul[773], cele mai importante două părţi de care trebuie să vă apăraţi.

Cele mai sincere salutări, Felix.[774]

Nepoţelul meu tocmai a fost aici şi l-am lăsat şi pe el să vă trimită salutări; poate că nevinovăţia lui are mai multă putere de a transmite salutări şi urări decât capul meu, care tremură.

În plus, această muncă deschide şi numeroase perspective; dumneavoastră înşivă aţi spus că vă gândiţi să mergeţi mai târziu în Anglia sau America, iar pe hârtia dumneavoastră de afaceri sunt trecute o serie de filiale tentante, dintre care doar una nu e tentantă, din păcate tocmai cea în care vă aflaţi acum, şi anume, după toate aparenţele, nu numai în ceea ce priveşte oraşul, ci şi şeful[775]. Această independenţă şi libertate, precum şi satisfacţia de a le avea nu mi se par prea scump răscumpărate prin monotonia acestei munci (care, de altfel, la Berlin n-ar fi fost atât de apăsătoare). Ultimul meu sfat privitor la această problemă rămâne acelaşi: părăsiţi Viena! În cazul în care nu este încă posibil să înfiinţaţi, dacă nu o filială, măcar o sucursală la Praga şi să vi se dea conducerea ei (din punct de vedere comercial mi se pare absurd ca un spaţiu de afaceri precum cel din Boemia să nu fie exploatat integral), atunci n-ar fi mai bine, de pildă, să plecaţi numaidecât la Frankfurt?[776] Nici nu prea cred că la Viena puteţi învăţa ceva în plus în vederea activităţii dumneavoastră ulterioare, în ciuda faptului că sau tocmai pentru că afacerea merge pesemne mai greu acolo decât în altă parte. Cu toate acestea se pare că vreţi să vă stabiliţi la Viena pentru o perioadă mai lungă.

În treacăt fie spus: clădirea Casei de Economii a Poştei se vede de la biroul dumneavoastră sau din camera şefului dumneavoastră? Dacă nu mă înşel, este construită de Otto Wagner şi a fost foarte elogiată cândva. În ce mă priveşte însă, îmi pot imagina foarte bine ce privelişte dezolantă va fi reprezentând o clădire cu intenţii atât de enervante. Nu pare să existe alt final pentru aceste paragrafe decât îndemnul să părăsiţi Viena.

La faptul că urmează să ne vedem de Paşte n-aş avea nicio obiecţie decât aceea că până atunci va mai dura o lună. Dar dacă vreau să vorbesc despre viitor, trebuie să fiu foarte deschis. Aşa este şi bine, nu caut să am faţă de dumneavoastră niciun secret prealabil, ca să nu invocaţi apoi, în privinţa prieteniei noastre, temeri care nu se justifică mai mult decât orice temeri referitoare la tot ce-i omenesc. Nu, dragă domnişoară Grete, să nu mai vorbim despre asta! Cu mine lucrurile stau însă astfel: lunea trecută i-am scris o epistolă lui F. ...Este stupid, dar situaţia nu se vrea pusă pe hârtie. Duminică aş fi fost fericit să vă pot povesti totul prin viu grai; acum vă rog să-mi mai lăsaţi timp două-trei zile; pe urmă, oricum, totul are să fie clar; aici nici nu mai este vorba atât despre F., cât despre mine şi acea decizie în legătură cu care v-am mai scris. În orice caz, dacă de Paşte voi fi la Praga, trebuie să ne vedem; ori la Viena, ori la Praga, ori, ceea ce poate că ar fi cel mai bine, undeva la mijloc, în Pădurea Boemiei, sau altundeva. Vă rog să nu fiţi supărată, să nu fiţi deloc supărată pe mine că n-am terminat de scris propoziţia de mai sus; eu însumi sunt suficient de trist fiindcă

asta-mi arată câte obstacole interioare va mai trebui să depăşesc, spre a duce la bun sfârşit decizia respectivă. Este bine doar că decizia va trebui luată foarte curând.

Cele mai sincere salutări,

al dumneavoastră, FranzK.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 12 martie 1914, joi

12.III.14

Dragă domnişoară Grete, totuşi ar fi fost bine dacă am fi stabilit nişte termene pentru corespondenţa noastră. Atunci n-ar trebui să-mi fac mereu gânduri, gânduri reprobabile în legătură cu faptul că v-am înfuriat cu ceva şi credeţi că nu trebuie să-mi mai scrieţi dintr-o cauză oarecare, deşi, cu siguranţă, absenţa scrisorilor nu se justifică altfel decât prin faptul că sunteţi extenuată la firmă sau aţi plecat la Budapesta.

Ultima dată nu v-am zis nici măcar cel mai important lucru pe care voiam să vi-l spun în legătură cu ultima dumneavoastră scrisoare; insuccesul avut cu mine însumi în finalul ultimei mele epistole[777] mi-a stricat tot cheful de a vă scrie în continuare. Să vă fi derutat totuşi acel final? Să nu fi fost încă la fel de clar pentru dumneavoastră cum este pentru mine faptul că legăturile noastre cu F., deşi nu se lasă date la o parte din relaţia dintre noi doi fiindcă sunt prea puternice pentru a permite acest lucru şi poate-s indisolubile, totuşi ele nu mai constituie, cel puţin acum, esenţialul; deci pot foarte bine să nu mai spun nimic despre chestiunea în cauză dacă vorbele mi se refuză, dar asta n-are câtuşi de puţin voie să ne desfacă mâinile pe care ni le-am întins ca buni prieteni. Problema legată de F. mi-e atât de neclară sau, mai bine spus, atât de îngrozitor de clară – acolo, în străfundul ei, unde privirea mea de-abia poate ajunge –, încât fiecare cuvânt pe care-l rostesc despre ea mi-o tulbură şi mai mult, sporindu-mi confuzia şi chinul. Sper însă că zilele rămase până la final pot fi numărate pe degete.

Vă rog să nu veniţi în niciun caz duminică la Praga, pentru a pleca iarăşi seara, nici să nu vă gândiţi să faceţi asta! Cum să mă-mpac cu gândul de a vă vedea aşa de chinuită? Oricum, de cazne nu duceţi lipsă. În schimb, fiindcă sâmbătă sunteţi liberă încă de la ora 3, ar fi posibil, dacă aţi avea chef vreodată, chiar înainte de Paşte, să venim unul către celălalt şi să ne întâlnim sâmbătă seara undeva, pe la jumătatea drumului, ca să petrecem duminica împreună. Vreţi să facem aşa? Eu îmi doresc mult. Scrieţi-mi măcar despre asta! Atunci să ne uităm în mersul trenurilor şi să găsim un loc frumos.

Cele mai sincere salutări,

al dumneavoastră, Franz K.

O citiţi pe contesa Thürheim?

Către Felice Bauer

Praga, 12 martie 1914, joi

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 12 martie 1914, joi

Dragă domnişoară Grete, doar câteva cuvinte. Am primit astăzi o scrisoare de la F. (mi-e ruşine să spun prin ce mijloace am obţinut-o[778]; dacă ar putea cineva concentra energia pe care am consumat-o eu în acest scop, ar trebui să fie capabil să smulgă soarele de pe cer). Poate că scrisoarea nu explică totul, dar lămureşte multe, inclusiv purtarea lui F. faţă de dumneavoastră. F. a avut mult ghinion în familie; din scrisoare nu cunosc alte amănunte decât că fratele ei s-a îmbarcat ieri pentru America[779]. Nu ştiu dacă ăsta este un secret; faţă de dumneavoastră, cu siguranţă, nu. Neşansa va fi fiind un lucru rău, dar prin asta, în egoismul meu iniţial, eu capăt şansa de a reauzi pentru prima oară după mult timp vocea duioasă a lui F., prima dată după vreo jumătate de an. Numai de n-ar fi atât de infame mijloacele prin care am căpătat-o!

Poate primesc mâine o veste de la dumneavoastră. Nu sunteţi supărată pe mine, n-aveţi voie să fiţi, nu în faţa dumneavoastră am amuţit în finalul penultimei scrisori, ci doar în faţa hârtiei.

De altfel, azi i-am propus lui F. să ne întâlnim mâine-seară la Dresda; mâine de dimineaţă ar trebui să primesc o telegramă cu răspunsul ei.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră, Franz K.

12.III.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 martie 1914, vineri

13.III.14

Eşti nefericită, F., iar eu te tulbur. Tocmai asta-i neşansa mea. Şansa mea ar fi să reprezint pentru tine o consolare, fie ea şi măruntă. Dar eu nu sunt aşa ceva. Tu faci o distincţie între relaţia mea cu tine, pe de o parte, şi ghinionul din familia ta, pe de altă parte, de parcă ar fi două lucruri total diferite, iar primul ar fi secundar. Dacă procedezi astfel, atunci aşa şi este, sau cel puţin

aşa pare să fie, căci în această privinţă nu vreau să fac afirmaţii categorice; asta-i treaba ta, F.

Nu ştiu de câte ori am citit cele două scrisori ale tale. Ele conţin, desigur, lucruri bune, dar şi multă tristeţe şi cel mai des un amestec care nu e nici una, nici alta. Telegrama ta de astăzi face ca totul să fie şi mai sumbru sau mai amar, ca să-ţi şterpelesc un cuvânt fără de care n-o scot la capăt. N-a fost foarte inteligent din partea mea şi poate nici foarte delicat să te rog să vii mâine la Dresda, tocmai acum, în primele zile când trebuie să-ţi sprijini părinţii după ghinionul ăsta. A fost o greşeală; deci cele şapte cuvinte ale telegramei tale mă pedepsesc îndeajuns[780]. Însă poate n-a fost atât o greşeală, cât mai degrabă incapacitatea de a distinge între ghinionul familiei tale şi mine, aşa cum procedezi tu.

Să lăsăm asta, F., dar ce are să se întâmple acum? În niciun caz, F., sub nicio formă n-ai dreptul să mă arunci îndărăt în incertitudinea din care am ieşit, măcar cu un pas, datorită scrisorilor de ieri[781]. Nicidecum n-ai acest drept; acolo, jos, nu mă mai întorc; prefer să sacrific tot ce am mai bun şi să fug cu restul unde văd cu ochii.

Dar dacă vrem să-naintăm, trebuie totuşi să vorbim unul cu altul. Precis eşti de aceeaşi părere, nu-i aşa, F.? Neîndoielnic, la Dresda putem vorbi cel mai bine, mai uşor, mai nestânjenit şi mai explicit. Tu însăţi ai propus asta, în treacăt, ultima dată la Berlin, iar anterior ai menţionat de mai multe ori această posibilitate. Nu există un obstacol serios în acest sens, deci vrei să vii sâmbăta viitoare? În ultima vreme n-ai putut să-mi scrii; şi acum mai e un chin pentru tine, lucru pe care parţial îl şi înţeleg; este un motiv în plus să ne întâlnim. Însă te rog, Felice, nu amâna dincolo de sâmbăta viitoare! Imaginează-ţi că sunt un străin care nu te-a văzut decât o dată la Praga şi te roagă să-i faci un serviciu care pentru tine înseamnă un fleac, dar pentru el este indispensabil. Nu i l-ai refuza. Ce vorbe stupide! Ai înţelege şi fără ele necesitatea întâlnirii. Dacă n-o înţelegi însă şi cunoşti o variantă mai bună după părerea ta, spune-mi-o, mă supun, numai să ies din starea asta; totu-i bine dacă reuşim acest lucru. Aş putea veni şi la Berlin, dar, făcând abstracţie de faptul că precis n-ar fi la fel de bine ca la Dresda, mă tem să vin la Berlin câtă vreme lucrurile nu sunt foarte clare între noi, mă tem de imaginea primelor suburbii şi de peronul unde mi-am sucit gâtul[782], mă tem de intrarea în gară, unde am privit automobilele care porneau, mă tem de toate. Acum nu vreau asta! Vino la Dresda! Îngăduie-mi fericirea de a suferi din pricina necazului tău, în loc să-ndur singur propria supărare!

Franz

Am uitat să spun că maică-mea s-a bucurat de scrisoarea ta, nici n-a fost nevoie să-ţi pun o vorbă bună, îţi transmite cele mai sincere

salutări, a vrut să-ţi răspundă imediat, dar am rugat-o să renunţe deocamdată. Acum cel mai important e să ne lămurim amândoi şi în primul rând tu. În această privinţă, maică-mea n-ar putea decât să te tulbure; sper că n-a făcut-o deja cu prima ei scrisoare.

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 13 martie 1914, vineri

Dragă domnişoară Grete, dacă aş fi primit alaltăieri ultima dumneavoastră scrisoare, aş fi putut foarte bine să combat prima ei parte, care caută să mă infirme, fără a cunoaşte decizia mea; astăzi, după scrisoarea lui F. şi telegrama ei: „Imposibil să vin la Dresda. Salutări, Felice.”, nu mai pot s-o fac, cel puţin momentan, deşi în principiu ar fi posibil şi-acum. Dar nu este niciun mister; voi fi fericit să-mi fie permis să vă povestesc, să vă ascult, să mă plimb cu dumneavoastră, să stau în faţa dumneavoastră. (De altfel, ce des vă văd întinsă, respirând greu, pe patul de deasupra, acoperit cu un aşternut cadrilat, în familia unui om de serviciu la o şcoală! Domnişoara Grete era încă de-atunci cam consternată, dar a depăşit totul, revenindu-şi tot mai mult, deşi nu vrea să creadă asta.) Desigur, n-am cum să mă întâlnesc mâine cu F. Aţi amâna, dragă domnişoară Grete – în cazul în care este posibil să mă întâlnesc cu ea duminica viitoare, dar numai în acest caz –, întâlnirea noastră pentru duminica imediat următoare? Am examinat deja mersul trenurilor. N-aţi avea poftă să vedeţi într-o zi Gmündul? Se află chiar la jumătatea drumului, trenurile aleargă pur şi simplu unul în întâmpinarea celuilalt, fiecare dintre noi va pleca de acasă pe la 4 şi dumneavoastră veţi ajunge la Gmünd la 7, iar eu, abia la 7.30. Apoi, în seara următoare, ne vom întoarce acasă cu aceleaşi trenuri, doar schimbându-le. Consider că asta-i excelent, exceptând totuşi faptul că vă împovărez cu o călătorie la fel de lungă ca a mea. Poate găsim un loc, în rest, tot atât de adecvat, dar mai aproape de Viena. Acum este rândul dumneavoastră!

Faptul că socotiţi că n-aveţi dreptul să-mi scrieţi va fi având o justificare în mintea dumneavoastră, însă asta nu-mi face cinste şi nici nu m-ar putea linişti. A auzi şi a trăi lucruri dezolante sunt două chestiuni diferite, oricât s-ar sili cineva să trăiască alături de interlocutor cele auzite într-o situaţie sau alta. A îndura într-un moment foarte disperat lucruri dezolante se poate converti totuşi într-un privilegiu de care trebuie să rămâi vrednic; or, încrederea unui om care suferă şi care înseamnă, şi-n rest, mult pentru cineva constituie întotdeauna un privilegiu şi chiar o consolare.

Oare nu-i adevărat ce spun eu despre Viena, nu o confirmă şi angajatul cu care aţi avut acel conflict? Dar parcă nu vreţi să scăpaţi din mâini Viena, deşi nici nu-i cunoaşteţi partea frumoasă, fiindcă se

pare că n-aţi citit-o încă pe contesa Thürheim. Cunoaşteţi, de altfel, *Sărmanul muzicant* de Grillparzer? Nu v-am mai întrebat o dată acest lucru? Până să-l cunoaşteţi şi să citiţi apoi *Autobiografia* lui Grillparzer, iar pe urmă, eventual, şi jurnalul lui de călătorie în Germania, Franţa şi Anglia, pesemne că nu prea ar avea rost să vedeţi camera lui Grillparzer de la Muzeul oraşului, dar eu aş fi bucuros dacă aţi face-o şi mi-aţi scrie despre ea. Nu părăsiţi Viena înainte de a fi făcut asta, însă după aceea plecaţi degrabă!

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
FranzK

13.III.14

S-a petrecut cumva în ultimele zile vreun fapt deosebit, care vă deprimă atât?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 martie 1914, luni

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 16 martie 1914, luni

Dragă domnişoară Grete, dacă doriţi să consideraţi pierdută ultima epistolă deoarece acolo spuneaţi că nu puteţi să-mi scrieţi întrucât sunteţi prea tristă, să socotim pierdută această parte a epistolei, dar, în rest, prefer să nu se întâmple aşa ceva. În spaţiul lăuntric, scrisorile trebuie să se rătăcească măcar la fel de rar ca la poştă.

Acum însă am fost reţinut mult şi s-a făcut târziu. Deci vă scriu numai esenţialul, chiar dacă el nu este decât ceea ce ne vine-n minte când avem mult timp la dispoziţie.

Aţi înţeles greşit, dragă domnişoară Grete, speranţa mea; ea se referea la necesitatea unui final clar, nu la felul finalului. E-adevărat, nici această speranţă nu s-a împlinit deocamdată, o scrisoare a rămas deja fără răspuns, celei de-a doua nu i se va răspunde mâine şi lucrurile vor continua aidoma, dar nu prea mult. Acum, fireşte, poziţia mea faţă de această scrisoare este un pic alta decât anterior, dar totuşi... Nu, să nu mai vorbim despre asta!

Impresia mea legată de fratele ei[783] şi ceea ce sugeraţi dumneavoastră sunt destul de asemănătoare; F. îl iubeşte mult, a fost mândră de el, cel puţin aşa cred că era, dumneavoastră trebuie să ştiţi mai bine – ce ghinion că trebuie să urmărească neîncetat, cu dragostea ei, un astfel de om![784]

În ultimele zile mi-a venit în minte un gând; acum, după ce fratele ei a dat complet greş, nu se vede silită F. (sau nu cumva crede ea că trebuie) să-şi întreţină părinţii, ori măcar să-i sprijine substanţial? Nu ştiţi nimic despre asta? Tatăl ei este bătrân[785], nu mai poate munci multă vreme şi, în plus, probabil a fost nevoit acum să se îndatoreze într-un fel pentru fiul lui – nu credeţi că aceasta ar putea fi o explicaţie (nu singura, nici pe departe singura!) pentru purtarea lui F.? Asta ar constitui un obstacol a cărui depăşire n-o întrevăd deocamdată, dar care nu poate fi depăşit complet dacă şi atâta timp cât este trecut sub tăcere.

Gata pentru azi, e prea târziu şi mai vreau să expediez scrisoarea, spre a nu vă lăsa pradă unor false sentimente de fericire, ofensatoare pentru mine, legate de pierderea scrisorilor.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
FranzK
16.III.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 martie 1914, marţi

Nu, F., acum n-ai voie să-mi rămâi datoare cu răspunsul, acum cu atât mai puţin decât altădată. Din nou n-am primit răspuns la două scrisori, la care răspunsul era de la sine înţeles, măcar acela că trebuie să ne întâlnim şi să vorbim deschis. Şi cu încrederea pe care eu am avut-o mereu în tine, iar tu în mine mult prea rar. Vei fi având motive să nu-mi răspunzi; altminteri, nu m-ai chinui fără rost şi nu te-ai chinui nici tu, aşa cum mi-ai scris, cel puţin. Dar niciunul dintre aceste motive nu poate rezista până la capăt, sunt motive aparente, năluci, vorbeşte-mi măcar, F., lasă-mă să mă apropii de nălucile astea! Ce mi-ai spus în Grădina Zoologică despre insuficienta ta înclinaţie pentru mine va fi fost şi va fi fiind adevărat, însă, pe de altă parte, n-a fost adevărat, după cum se vădeşte în momentul de faţă; cel puţin tăcerea ta n-a fost sinceră. F., recunoaşte în sfârşit cine sunt şi ce-am devenit iubindu-te!

17.III.14 Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 martie 1914, miercuri

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 18 martie 1914, miercuri

18.III.14

Dragă domnişoară Grete, fără răzbunare, măcar asta, nu! Vă scriu chiar la birou. Am avut diverse motive să prefer să vă scriu acasă; printre altele, acela că la prima epistolă scrisă la birou n-am primit niciun răspuns şi de-aici am dedus că scrisorile sunt citite la birou într-o dispoziţie mai proastă, ceea ce este, cu siguranţă, adevărat. Pe lângă asta însă, în prima epistolă scrisă la birou v-am sfătuit să părăsiţi Viena cu o asemenea energie (de altfel, una total ineficientă) încât ulterior mi s-a făcut teamă de eventualitatea că scrisoarea ar fi fost deschisă întâmplător de altcineva, care ar considera-o ca venind din partea unei firme concurente, care caută s-o înşface pe domnişoara Bloch, ceea ce nici n-ar părea atât de neverosimil.

Faptul că-mi confirmaţi supoziţia privitoare la F. mă-ncurajează să încerc să pricep unele lucruri de neînţeles. Ce-i drept, potrivit spuselor dumneavoastră, prin plecarea fratelui ei, dacă aceasta nu are alte consecinţe, situaţia familiei n-are cum să se fi agravat mult, fiindcă el nici n-a ameliorat-o grozav. Că totuşi cheltuielile de călătorie ar opri-o pe F. să plece la Dresda[786] este o explicaţie prea binevoitoare pentru mine; nu, dragă domnişoară Grete, nici dumneavoastră nu credeţi serios în aşa ceva. Cel puţin cheltuielile de călătorie n-au cum s-o împiedice pe F. să-mi scrie că nu poate veni şi realmente deja, nu una, nu două, ci în curând chiar trei scrisori au rămas fără răspuns. Nici mama ei nu constituie totuşi un impediment serios; F. însăşi s-a referit de mai multe ori la posibilitatea unei întâlniri la Dresda. Nu, nu, nu despre asta este vorba.

Pesemne însă că acum contează foarte mult pentru mine să mă întâlnesc cu F., spre a obţine pe cât posibil lămuriri şi libertatea de a lua o decizie – scrisoarea lui F., despre care v-am scris, îmi dă un ajutor mult mai important decât am avut anterior. De aceea i-am telegrafiat cu o oră în urmă, întrebând-o dacă este de acord să mă duc sâmbătă la Berlin. Prin telegrame ea se lasă totuşi cel mai uşor constrânsă să trimită telegrame.

Dar dacă nu plec la Berlin, iar dumneavoastră nu trebuie să mergeţi la Budapesta, atunci ne întâlnim la Gmünd, nu-i aşa? Poate nu din punctul dumneavoastră de vedere, dragă domnişoară Grete, dar, de foarte sus privind lucrurile, merit neapărat o duminică la Gmünd. Uitaţi-vă măcar în anexă cum are să ni se poarte de grijă mai târziu![787]

Vizita de luni a fost una importantă? V-a-nseninat un pic?[788] La ora când scriaţi epistola, eu mă voi fi ridicat din pat, pentru a închide o fereastră, căci vijelia îmi zgâlţâia toţi pereţii odăii. Nu m-am trezit,

fiindcă nu dormeam, însă voiam să am linişte. Apoi, doar o uşă rămasă deschisă şi inaccesibilă, departe, pe coridor sau altundeva, ori chiar numai în picoteala mea, se deschidea şi se-nchidea trântindu-se regulat.

Nu-mi mai scrieţi nimic despre durerile de cap. Înseamnă că au fost înlăturate printr-un sever regim vegetarian? Dar astfel îi faceţi o nemaipomenită bucurie fizioterapeutului dumneavoastră, care suferă de dureri de cap ce încetează rar.

FranzK

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 mai 1914, miercuri

18.III.14

Este 9 seara. În condiţii normale, răspunsul telegrafic la telegrama mea de azi ar fi trebuit să sosească deja, dacă l-ai fi expediat chiar după-amiază. Nu ştiu dacă eşti la birou sau acasă; consideri că nu merit niciun cuvânt. Acasă n-am vrut să-ţi trimit telegrama, pentru a nu-i speria pe părinţii tăi, dar nu-mi va rămâne altceva de făcut. Sunt nevoit să te caut peste tot; asta-i datoria mea faţă de mine şi, poate, chiar faţă de tine. Vei înţelege şi tu acest lucru, F., numai să existe înţelegere! Astăzi ţi-am telegrafiat: „Dacă nu vii la Dresda, vin eu sâmbătă la Berlin. Eşti de acord? Vei veni la gară?”

Aceasta a fost telegrama. Am repetat-o aici şi nu voi înceta s-o repet într-o formă sau alta.

18.III.14 Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 19 martie 1914, joi

Dragă domnişoară Grete, nu vă cer să refuzaţi să mă vedeţi sâmbăta asta, căci pentru aşa ceva nu este nevoie de vreo rugăminte; n-ar fi decât un sacrificiu din partea dumneavoastră să veniţi la Gmünd; toate astea le ştiu foarte bine… în schimb, vă rog ca, odată cu renunţarea la această duminică, să nu vă luaţi de tot gândul de la această întâlnire al cărei presentiment mă bucură deja mai mult decât orice altceva în ultimul timp. Vreau să mă înfăţişez dumneavoastră ca un om care a scos-o oarecum la capăt cu sine în mod onorabil, ca să nu vedeţi omul care sunt acum şi ale cărui începuturi (doar prime începuturi!) le cunoaşteţi încă din timpul vizitei făcute la Praga. Realmente n-am primit niciun răspuns la telegramă şi nici la cea de-a patra scrisoare (începând de sâmbătă)[789]. În ultima dumneavoastră epistolă păreţi să nu fi înţeles pe de-a-ntregul de ce vreau să vorbesc cu F. Pesemne că n-a fost

foarte clar ce am spus despre ultima scrisoare a lui F. Această epistolă a fost vasăzică – poate nu în întregime, dar aproape toată – ca o scrisoare din zilele noastre bune, aproape în totală contradicţie cu tot ce s-a petrecut între noi în ultima vreme. De aceea m-am trezit într-un asemenea regres şi m-a împins acum îndărăt în cea mai neagră perioadă, astfel încât tot scriu şi-aştept.

De altfel, astăzi le scriu părinţilor ei; trebuie să se sfârşească, ori bine, ori rău.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
FranzK

Către Anna şi Carl Bauer la Berlin

Praga, 19 martie 1914, joi

Foarte stimate domnule Bauer,
onorată şi stimată doamnă,

Dacă acum, aflându-mă într-o situaţie insuportabilă, vă rog să-mi daţi o veste, nu mă refer, fireşte, la ultima dumneavoastră scrisoare, atât de binevoitoare, la care, într-un mod în aparenţă fără precedent, n-am răspuns încă. Acum nu e timpul să vorbesc despre acest lucru; nici nu ştiu dacă îmi este îngăduit. În orice caz, atunci nu m-aţi considerat chiar nedemn de Felice. De aici îmi permit să trag nădejde astăzi că-mi veţi îndeplini rugămintea de a-mi trimite o veste, una foarte scurtă despre starea de sănătate a lui Felice?

Sâmbătă am primit ultima veste de la Felice. De atunci i-am trimis patru scrisori şi o telegramă, fie la birou, fie acasă. Toate au rămas fără răspuns. În corespondenţa noastră din ultima vreme n-avea cum să existe vreun motiv care să justifice această tăcere; dimpotrivă, după cele petrecute anterior, răspunsul părea să fie o necesitate firească. Deci nu-mi rămâne decât să cred şi să reflectez zi şi noapte că Felice este bolnavă sau că i s-a întâmplat altceva rău, de sâmbătă încoace.

Dacă este ca aceste temeri să fie chiar întemeiate şi doriţi într-adevăr să-mi îndepliniţi rugămintea, telegrafiaţi-mi câteva cuvinte, vă rog din inimă! De mâine de la prânz nu voi face altceva decât să aştept o veste; de altfel, de mult sunt incapabil să mai fac altceva.

Al dumneavoastră devotat,
Dr. Franz Kafka
Praga, Altstädter Ring 6

19.III.14

Către Carl Bauer la Berlin

Praga, 21 martie 1914, sâmbătă

Telegrama nu s-a păstrat.[790]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 martie 1914, sâmbătă

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 martie 1914, sâmbătă

21.III.14

Faptul că mai survin întâmplări exterioare, menite să ne complice inutil situaţia, că telegrama mea a ajuns într-o după-amiază în care nu te aflai la birou, că ai greşit adresa când mi-ai trimis telegrama, că, în fine, din câte văd acum, scrisoarea mea către părinţii tăi a întârziat cu o zi (a fost expediată încă de joi, aşa cum îţi dai seama din chitanţa anexată) – toate acestea-s grave, dar cu noi lucrurile stau acum în aşa fel încât nici cea mai gravă întâmplare nu mai poate agrava nimic.

Astăzi, când am primit avizul tău pentru convorbirea telefonică, n-am putut pleca din birou şi ardeam de nerăbdare să aflu cât mai repede posibil ce doreşti; de altfel, cuprins de o speranţă absurdă, mă gândeam că vrei să atenuezi la telefon ceva din asprimea scrisorii trimise expres, şi de aceea am cerut să mi se facă legătura din instituţie. A fost o decizie proastă, n-avem cabină, iar în sala de prezidiu unde se găseşte telefonul eşti înconjurat întotdeauna de multă lume; întâmplător în spatele meu se afla un director, un om respingător, care făcea glume şi căruia-mi venea să-i dau un şut; de aceea te înţelegeam prost, dar, în primul rând, o vreme n-am priceput deloc sensul cuvintelor tale. A trebuit chiar să presupun că scrisoarea adresată părinţilor tăi a sosit încă de ieri, că ai ştiut de ea înainte de a-mi telegrafia şi, fireşte, şi-nainte de a-mi scrie. Aşadar, în timpul convorbirii, fără a mai pune la socoteală că înţelegeam puţin, am fost nevoit totodată să mă gândesc bine la ce doreai de fapt şi de ce mă chemaseşi la telefon. În plus, când ţi-am auzit glasul – din cauza asta mă tem să-ţi telefonez –, m-a copleşit din nou dorinţa pătimaşă de a te vedea; să plec spre tine era cel mai simplu mijloc de a lămuri totul şi de a fi lămurit în toate privinţele, aşa că am zis că vin la Berlin. M-am silit să mă fac că n-aud tot ce dovedea contrariul, am trecut cu vederea ezitările din răspunsul tău, promisiunea smulsă-n silă şi foarte vagă de a veni la gară, am uitat complet ce trebuia să răspund la scrisoarea ta de azi – şi am

zis că vin. Am fugit de la serviciu, am alergat cam fără rost prin ploaie, am reflectat şi toată situaţia mi s-a părut aşa de disperată: aş fi făcut cu plăcere drumul într-acolo, dar cel de întoarcere mă îngrozea atât de mult, încât n-am mai fost sigur dacă aş pleca. Pe urmă am găsit acasă telegrama tatălui tău: „Felice e bine. Tocmai a primit scrisoarea dumneavoastră. Felice, din câte-mi spune, v-a scris ieri”, şi-ndată m-am hotărât ferm să nu vin. Am văzut că părinţii tăi au primit abia astăzi scrisoarea mea, am înţeles de ce îmi dăduseşi telefon, am înţeles tot ce-mi spuseseşi, chiar şi ce nu auzisem; era un fel de reproş că le scrisesem părinţilor tăi, mi-am amintit de expresia ta supărată din Grădina Zoologică, atunci când, în faţa tăcerii tale aproape neîntrerupte, spusesem că aş merge la tatăl tău, pentru a primi lămuriri – aşa că n-am mai plecat. Ţi-am trimis o telegramă la birou şi i-am mulţumit telegrafic tatălui tău.

În tot ce spun în continuare, Felice, sunt deplin conştient că familia ta a fost lovită de o mare nenorocire, deşi nu mi-e foarte clar ce s-a întâmplat; îmi dau seama că acest necaz te târăşte într-un mod absolut nebunesc încoace şi-ncolo şi mai văd că-l suporţi exact aşa cum trebuia să-l suporte fata pe care o iubesc în persoana ta. În tot ce spun, sunt conştient de acest lucru.

Azi, când am citit o dată, de zece ori şi chiar mai mult scrisoarea pe care mi-ai trimis-o expres, mi s-a părut că nici n-ai citit ultimele mele epistole. Realmente, parcă n-ai fi citit ultimele patru sau cinci scrisori, începând de sâmbătă. Altminteri, cum ar fi posibil să nu-mi fi răspuns niciun cuvânt şi totodată cum ar fi posibil să cauţi să-mi faci reproşuri în legătură cu faptul că eu, permanent îngrijorat din pricina ta şi neavând niciun răspuns la atâtea scrisori şi la o telegramă, le-am scris părinţilor tăi (adresa surorii tale[791] nu mi-o dăduseşi), ca să aflu cum te simţi? (De altfel, ţi-am scris până şi-n penultimul răstimp de tăcere că-l voi întreba pe tatăl tău, iar tăcerea de-acum a fost mult mai nejustificată decât oricare alta anterioară, ba chiar a fost cu totul de neînţeles, şi tu n-ai făcut nicio încercare s-o explici. De asemenea, nu pot înţelege de ce ai vrut să răspunzi tocmai la telegrama mea şi până la urmă ai şi răspuns, în vreme ce ai pus deoparte, pur şi simplu, patru sau cinci scrisori din care starea mea reieşea şi mai evident.) Dar acum nu mă refer la aceste scrisori şi nici la epistola pe care am scris-o imediat după ce m-am întors de la Berlin şi prin care-ţi anunţam scrisoarea maică-mii; am impresia că nici pe aceasta n-ai citit-o. Felice, ia aminte totuşi că n-am lăsat-o pe mama să-ţi scrie ca să-mi cucerească ea soţia, în numele meu (nu sunt responsabil dacă undeva, într-un ungher din infernul minţii mele, a existat presentimentul unei astfel de speranţe), ci am lăsat-o să-ţi scrie, ca să primească ea însăşi, direct de la tine, confirmarea a ceea ce-mi spuseseşi în Grădina

Zoologică. De ce i-am îngăduit mamei una ca asta voi spune, poate, chiar în scrisoarea de faţă.

Astăzi îmi scrii: „Să tragem o linie peste vorbele din Grădina Zoologică”. Ar fi grozav, nimic n-ar fi mai grozav din punctul meu de vedere. Dar pe pagina următoare zici: „Mi-ai spus că-ţi ajunge dragostea pe care o am pentru tine”. Or, nimic nu poate anula mai îngrozitor decât asta linia pe care zici s-o tragem. Felice, oare nu bagi de seamă că, din disperare, eu pot spune astfel de vorbe, însă niciodată n-am să le accept din partea ta în mod definitiv? Mai simplu spus, cuvintele tale nu înseamnă totuşi altceva decât că vrei să te sacrifici fiindcă înţelegi că „trebuie să fii a mea”. Voi admite o jertfă umană, fiind vorba, pe deasupra, de sacrificiul celei mai dragi persoane? M-ai urî totuşi dacă aş proceda aşa, dar nu doar atât; dacă este întru totul adevărat ce scrie-n epistola ta, atunci mă urăşti încă de-acum. Trebuie să-l urăşti pe cel pe care nu-l iubeşti îndeajuns ca să poţi trăi cu el de bunăvoie, dar care te constrânge la această convieţuire prin nişte mijloace oarecare (chiar dacă mijloacele respective se reduc numai la dragostea lui pentru tine). Penultima ta epistolă a fost binevoitoare, am văzut că erai profund nefericită; ce-ai zis în Grădina Zoologică mi s-a părut rostit pe fondul acestei nenorociri; vorbele spuse au fost gândite doar la necaz; în acea scrisoare mi-ai dat nişte speranţe, ce-i drept, vagi, dar cu atât mai frumos de imaginat. În această scrisoare apar speranţe certe, precedate însă de o lovitură-n moalele capului.

Ultima ta epistolă conţine şi două neclarităţi; ele reprezintă ultima şi cea mai măruntă şansă pentru o speranţă aproape nemuritoare. Eşti în continuare atât de nefericită şi incapabilă de reflecţie, dar pe lângă asta mărturiseşti (deşi în această privinţă nu e nevoie de mărturisiri) că n-ai spus „totul” în Grădina Zoologică. Numai de n-ar fi aşa de clar restul scrisorii, ca să pot rămâne la aceste neclarităţi! Cât de mult aş dori asta! Spune-mi însă, Felice, de ce te sileşti, care-i motivul autoconstrângerii tale? Ce s-a schimbat după plimbarea în Grădina Zoologică? Nimic, spui chiar tu. Dar ce s-a schimbat la tine din zilele noastre bune încoace? Totul, spui tot tu. De ce vrei deci să te sacrifici, de ce? Nu-ntreba întruna dacă te doresc! Citirea acestor întrebări mă întristează de moarte. Scrisoarea ta conţine astfel de întrebări, dar niciun cuvânt, niciun cuvinţel despre tine, nicio vorbă legată de ceea ce aştepţi pentru tine şi ceea ce ar însemna pentru tine această căsătorie. Totul se potriveşte: pentru tine este un sacrificiu, despre asta nu mai este nimic de zis.

În mod absolut sigur n-aş fi fost capabil să-ţi spun în faţă ceea ce ţi-am scris acum; mai degrabă aş fi fost în stare să mă arunc la picioarele tale şi să te reţin pentru totdeauna. De aceea este bine că n-am venit acolo.

Mă întrebi de planurile mele, nu ştiu exact la ce te referi, însă cred că acum pot să ţi le spun deschis. Când m-am întors de la Riva[792], eram decis să demisionez din varii motive. De vreun an, ba chiar de mai multă vreme, am înţeles că slujba mea ar avea un sens, un rost pentru mine numai dacă mă însor cu tine (de când te cunosc, altcineva nu intră-n discuţie, în ce mă priveşte, şi nici nu va intra). Atunci slujba mea ar căpăta un rost, ar deveni aproape atractivă. (Aşa ceva l-am făcut să înţeleagă şi pe doctorul Weiß, iar acum el insistă neapărat asupra acestui lucru, după cum ai auzit la cafenea[793].) Dacă nu mă însor cu tine, atunci slujba mea, oricât de puţin mă solicită altminteri (exceptând unele perioade), mă dezgustă, întrucât câştig mai mult decât am nevoie, ceea ce este absurd. La aceasta se mai adaugă ceva despre care prefer totuşi să nu vorbesc. Dar toate astea i le-am spus prima oară maică-mii, când m-am întors de la Berlin. Ea a înţeles totul destul de bine, însă m-a rugat mai întâi s-o las să-ţi scrie; poate că a înţeles atât de bine numai pentru că n-a crezut ce-i spusesem despre tine şi-şi punea mari speranţe în epistola pe care voia să ţi-o adreseze. Prin urmare, acum ştii şi tu de ce am lăsat-o pe mama să-ţi scrie.

Ei, Felice? Mă simt de parcă aş sta în Anhalter Bahnhof[794], pe peron, iar tu ai fi venit în mod excepţional, ţi-aş vedea chipul şi-ar trebui să mă despart de tine pentru totdeauna. Luni mai aştept o scrisoare trimisă expres, un miracol. Oare ştiu ce aştept? De marţi încolo nu mai aştept nimic.

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 21 martie 1914, sâmbătă

Dragă domnişoară Grete, dacă vreau să mai expediez scrisoarea astăzi, îmi mai rămân doar câteva minute. De vineri mai aveţi o scrisoare la birou. Vineri chiar n-am scris fiindcă am fost prea împrăştiat. Vasăzică azi trebuia să fie ziua decisivă. Ei bine, a fost decisivă. După o săptămână de aşteptare inutilă, astăzi am primit de la Berlin într-o singură zi – le socotesc la un loc – trei telegrame, un apel telefonic şi o scrisoare trimisă expres. La prânz mă pregăteam deja să plec la gară. Rezultatul întregii situaţii este că azi i-am scris lui F. o epistolă lungă, probabil ultima. Scrisoarea de astăzi a lui F. a fost aproape pe deplin clară. Dar despre aceasta să vorbim mai bine la proxima noastră revedere. Lucrurile astea nu se lasă deloc puse pe hârtie. Mica dumneavoastră carte poştală m-a bucurat mai mult decât tot ce-am primit de la Berlin. Sunteţi – acum spun o prostie enormă sau, mai degrabă, stupid nu e ceea ce spun, ci faptul că spun una ca asta – sunteţi, aşadar, cea mai bună, mai dragă şi mai cumsecade fiinţă.

În mod cert, şi F. este aşa, voi rămâne veşnic la această părere şi niciodată nu voi scăpa de ea – asta-i la fel de sigur. Dar ea nu poate fi altfel faţă de mine şi trebuie să ne conformăm. Poate că aceeaşi forţă mă ţine lângă ea, iar pe ea la distanţă de mine. În acest caz nu există realmente niciun sprijin.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
FranzK

20.III.14[795]

Către Grete Bloch la Budapesta

Praga, 22 martie 1914, duminică

Dragă domnişoară Grete, copilă a primăverii[796], afară, pe Ring este o înmormântare[797] mare, ce nu se mai termină; o fereastră a odăii mele este deschisă, soră-mea şi o verişoară[798] stau la geam, chiar am vrut să le trag înăuntru de fuste, dar nu merge, aşa că stau aici şi deger. (Acum verişoara mai şi spune: „Haideţi, să cântăm totuşi ceva!” Deja cântă amândouă.) Nu, acum nu mai pot să scriu.

La Viena aveţi o scrisoare; ce-i drept, nu una de felicitare, căci de unde să ştiu că sunteţi o copilă a primăverii dacă gândurile dumneavoastră vin atât de des şi din alte anotimpuri, mai triste? Dar, în ansamblu, vi se potriveşte într-un fel.

Cum sunteţi târâtă încoace şi-ncolo! Când la Troppau[799], când la Budapesta, însă niciodată la Praga. Altminteri, veţi merge şi la sora lui F.?[800]

În scrisoarea pe care v-am trimis-o la Viena scrie că ieri am răspuns printr-o lungă şi, probabil, ultimă epistolă la o scrisoare expediată expres de F. Adaug că i-am dat un ultim termen – în aparenţă, complet absurd – până mâine, luni. Dacă mâine, luni, nu soseşte nicio scrisoare de la F. (ceea ce este cu totul de neimaginat după ultima scrisoare şi convorbire telefonică, tot sâmbătă m-a sunat F.), atunci suntem liberi amândoi, eu şi F. E-adevărat, numai F. se va putea bucura de libertate imediat şi pe de-a-ntregul, însă eu doar cândva, ulterior, şi, poate, parţial. Iar de nu voi putea, cu atât mai rău pentru mine.

Aţi primit atâtea scrisori şi telegrame? Aveţi atâţia prieteni şi cunoscuţi? Şi „paginile dorite”?[801] Nu aleargă de colo-colo între acestea şi dumneavoastră oarece neînţelegeri imposibil de clarificat de către cel care este complet prins în ele, în condiţiile în care o elucidare ar putea totuşi fie să trezească dorinţe, fie să le anuleze? Şi eventual, mi-aţi spune vreodată, de pildă, ce v-a scris mama dumneavoastră de ziua de naştere? Tot ce a scris a fost „drăguţ şi sensibil”, cum ziceţi dumneavoastră. De faptul că F. nu v-a scris poate că eu sunt vinovat, fără să vreau: chiar vineri i-a fost

returnată, cu menţiunea „destinatar necunoscut”, o telegramă pe care mi-o trimisese cu adresa greşită, pe urmă mi-a telegrafiat din nou, apoi a scris o epistolă; mai are şi-n rest mult de lucru şi o îngrijorează fratele ei, de la care n-a primit încă nicio veste. „Ce nervoasă şi distrusă sunt”, astfel îşi începe scrisoarea, iar precedenta, cam tot aşa. Este deja timpul să dau în sfârşit deoparte biciul pe care-l mai reprezint în mod inutil pentru ea.

Acum călătoriţi totuşi destul, poate mai mult decât vă place şi, cu siguranţă, mai mult decât vă face bine. Încă n-am să vă las să plecaţi la Gmünd. Dar de Paşte, dacă sunteţi la Viena şi n-aveţi de făcut altă vizită, voi veni acolo, probabil.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
FranzK

22.III.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 martie 1914, miercuri

25.III.14

Iubită F., în ultima ta scrisoare (cât am zăbovit acum în faţa acestui cuvânt şi cât te-am dorit aici!) apare o frază care mi-e destul de clară în toate privinţele; asta nu s-a mai întâmplat de mult. Se referă la temerile pe care ţi le trezeşte traiul împreună cu mine. Nu crezi sau poate doar te-ndoieşti, sau nu vrei pesemne decât să auzi părerea mea în legătură cu faptul că vei găsi la mine sprijinul de care ai neapărată nevoie. Pur şi simplu nu pot să-ţi dau niciun răspuns. Poate că pe moment sunt şi prea obosit. (A trebuit să aştept telegrama ta până la 5 după-amiază. De ce? Şi scrisoarea a trebuit s-o aştept chiar 24 de ore, în ciuda promisiunii tale. De ce?) Iar dincolo de oboseală, sunt profund fericit graţie scrisorii tale.

Este seara târziu. Nici astăzi nu voi mai fi în stare să-ţi scriu esenţialul. Nu pot să-ţi dau despre mine tocmai vestea pe care o vrei, iubită F.; cel mult pot să ţi-o dau când alerg după tine prin Grădina Zoologică[802] şi tu eşti mereu gata să pleci definitiv, iar eu sunt gata să mă arunc la picioarele tale; pot face asta numai umilindu-mă mai mult decât poate îndura un câine. Acum, dacă mă întrebi, nu pot spune decât că te iubesc, F., până la capătul puterilor mele; în această privinţă poţi avea deplină încredere în mine. În rest însă, F., nu mă cunosc pe de-a-ntregul. Surprizele şi dezamăgirile pe care mi le rezervă fiinţa mea se ţin lanţ. Vreau să spun că aceste surprize şi dezamăgiri le voi păstra doar pentru mine şi-mi voi consuma întreaga energie, ca să nu ajungă la tine decât surprizele plăcute, cele mai plăcute ale firii mele; pot garanta asta, dar n-am cum să garantez că voi reuşi întotdeauna. Cum aş putea garanta

aşa ceva având în vedere harababura din scrisorile pe care le-ai primit de la mine multă vreme. Am fost puţin împreună[803], e-adevărat, însă, chiar dacă am fi fost împreună mult timp, ţi-aş fi cerut un lucru – ce-i drept, irealizabil atunci –, şi anume să mă judeci după scrisori, şi nu după experienţa directă. Ce e posibil în scrisori există ca posibilitate şi-n mine, atât în sens bun, cât şi-n rău; experienţa nemijlocită îţi obturează perspectiva, şi anume, în ceea ce mă priveşte, în cel mai defavorabil sens. Dacă-ţi aminteşti de unele scrisori, în mod sigur vei recunoaşte că prin asta, măcar prin asta nu caut să te ispitesc.

De altfel, cred însă că această imaturitate a mea, acest fel de a fi în mişcare, uneori fericit, alteori nefericit, nu trebuie să fie deloc un element hotărâtor pentru viitorul tău fericit alături de mine şi nici nu trebuie să fi expusă de-a dreptul consecinţelor acestuia; nu eşti lipsită de independenţă, F.; pesemne sau, mai bine spus, în mod absolut cert ai chef să-ţi pierzi independenţa, dar asta-i o toană căreia cu greu îi vei ceda pe termen lung. N-ai putea să faci aşa ceva.

În ce priveşte întrebarea ta finală însă, dacă e posibil să te iau ca şi când nu s-ar fi întâmplat nimic, nu pot spune decât că mi-e imposibil. Dar probabil că este posibil şi, dincolo de asta, chiar necesar să te iau cu tot ce a fost şi să te reţin până la inconştienţă. Vasăzică, trebuie să ţii seama, F., că eu mă aflu într-o cu totul altă situaţie decât tine. Dacă ne-am despărţi, ori poate că am dreptul să spun acum „dacă ne-am fi despărţit”, ai putea, ar trebui să continui deocamdată să-ţi duci viaţa de-acum, sau în orice caz, vei continua să trăieşti aşa. Cu modul meu de viaţă, eu n-aş putea face asta; mă găsesc, este absolut neîndoielnic, într-un punct mort. N-ar trebui să uit niciodată că datorită ţie mi-am dat seama de acest lucru. În viaţa mea n-am mai primit semne atât de certe în privinţa necesităţii de a lua o decizie. Trebuie să scap de viaţa mea actuală, fie căsătorindu-mă cu tine, fie demisionând şi plecând. Dacă n-aş fi primit luni telegrama ta, poate că marţi, sau în orice caz miercuri, aş fi trimis o scrisoare, deja pregătită, prin care aveam speranţe că voi obţine o slujbă măruntă, un mic sprijin financiar la Berlin; de altfel, lipsit de ambiţii în această privinţă, aş fi încercat să mă agăţ undeva, coborând pe ultima treaptă a jurnalismului[804]. Aş fi reuşit, fără îndoială. Nu cred însă că aş fi izbutit să te uit pe tine, şi nici şansa ratată de a mă însura cu tine (din câte pot să prevăd, aş fi pierdut-o cel puţin pentru ani buni de-aici încolo).

Trebuie să închei; altminteri, epistola va rămâne neexpediată şi nu te pot lăsa să aştepţi scrisori deoarece îmi imaginez mereu că stau la biroul tău şi aştept (ceea ce este totuşi complet fals). Dar voi mai răspunde la ultima ta scrisoare. *Numai să-mi scrii imediat, te rog, fie şi câteva rânduri! Nu mă lăsa să aştept!* Vezi, F., dacă vrei

să te măriţi cu mine, să nu suporţi ca viitorului tău soţ să i se strângă inima la ora când vine poşta şi mult după aceea.

Spui că trebuie să vin la Berlin, dar îţi dai seama că, până să mă-ntâlnesc cu părinţii tăi, trebuie să vorbim unul cu altul. Asta este totuşi absolut necesar. Ar fi chiar imposibil să ne vedem duminica asta la Dresda? Obiecţiile pe care le ai în acest sens sunt corecte; dar la fel de îndreptăţite sunt şi argumentele mele. Cândva, tu însăţi mi-ai propus în mai multe rânduri o întâlnire la Dresda şi de curând chiar ai repetat de bunăvoie acest lucru la Berlin. Atunci îţi vor fi trecut totuşi prin minte posibilităţile unui aranjament convenabil. Încearcă, F., şi-n orice caz, scrie-mi degrabă!

Franz

Luni am primit o carte poştală: „«O zi bună» urează Muzzi Braun[805]„. Nu prea s-a potrivit, telegrama ta a sosit abia pe seară.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 26 martie 1914, joi

Dragă domnişoară Grete, e totuşi foarte problematic ca această scrisoare să vă mai găsească la Budapesta[806]; ilustratei dumneavoastră i-au trebuit peste două zile s-ajungă încoace şi este deja joi – pe scurt, vă scriu la Viena şi vă salut de pe masa din locuinţa dumneavoastră. E chiar grozav s-aştept până ce se deschide uşa şi intră călătoarea obosită.

Nu ştiu dacă urarea lui Muzzi a avut efect; oricum, problema lui F. şi a mea a luat o întorsătură un pic mai bună. V-am scris despre termenul acordat până luni? Cred că da. Multă vreme n-a sosit însă nimic, se făcuse deja cam ora cinci, mă şi simţeam eliberat, atât în sens bun, cât şi rău. Atunci a sosit o telegramă ce anunţa o scrisoare pentru marţi. A venit ziua de marţi, nu şi scrisoarea. F. nu osteneşte să mă lase s-aştept. Miercuri a sosit scrisoarea, n-a fost rea, poate-i un nou şi bun început.

Însă acum mi-ar plăcea să mai aflu câte ceva despre dumneavoastră, dragă domnişoară Grete. Cum a început noul an de viaţă? Este frumos începutul în Ungaria? Cum rezistaţi la atâta muncă? Mă gândesc la contesa Thürheim[807], care a fost şi ea la Budapesta („Buda este o aglomerare de case lipsite de stil şi neîngrijite, cu excepţia fortăreţei care alcătuieşte un oraş în sine. Pesta arată ceva mai bine, dar este un cuib de evrei şi loc de adunare pentru negustori. Străzile sunt largi, poţi vedea şi unele case drăguţe, însă întâlneşti mai mult animale decât oameni. Apreciez că boii şi porcii constituie o treime din populaţie.”) Şi ea a muncit mult acolo (volumul I, p. 164), dar în ansamblu n-a fost mulţumită. Odată ce printr-o întâmplare v-am pus în legătură cu contesa, dragă domnişoară Grete, şi-acum vă ţin laolaltă pe

amândouă, mă îndoiesc că v-a plăcut foarte mult la Budapesta. Sper să aflu în curând cum a fost.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
FranzK

26/III 14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 28 martie 1914, sâmbătă

Dragă domnişoară Grete, astăzi doar câteva cuvinte şi mulţumiri pentru că nu m-aţi uitat nici la Budapesta. N-am timp decât câteva clipe, am umblat toată după-amiaza cu o bătrână din vechiul Halberstadt[808], iar acum mă simt, dacă se mai poate, mai părăsit decât câinele şi papagalul care o aşteaptă pe doamna respectivă la Halberstadt în şapte camere. Dar nu de această doamnă mă simt abandonat, nicidecum.

Despre mine nu este nimic nou de spus, dacă nu cumva tocmai asta ar fi o noutate. De la F. n-a sosit nimic.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
FranzK

28.III.14

Aţi primit scrisoarea trimisă la Budapesta?

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 31 martie 1914, marţi

Dragă domnişoară Grete, ce s-a întâmplat oare? Oricum socotesc, astăzi ar fi trebuit să primesc deja o veste de la dumneavoastră din Viena. Poate că aţi stat şi duminică la Budapesta sau sunteţi prea extenuată, sau bolnavă, sau până la urmă chiar sunteţi supărată pe mine? Dar dacă v-am supărat cu ceva, ar fi trebuit totuşi să-mi scrieţi adevărul cu atât mai degrabă, ca să am cât mai repede prilejul să mă scuz. Aşa însă nu ştiu nimic şi mă gândesc când la una, când la alta şi sunt cu atât mai neliniştit cu cât ştiu că mi-aţi fi scris cu siguranţă, dacă aţi fi avut posibilitatea.

Oricare ar fi situaţia, cele mai sincere salutări,

al dumneavoastră,
FranzK

31.III.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 sau 2 aprilie 1914, miercuri sau joi

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 aprilie 1914, vineri

3.IV.14

Nu-nţelegi telegrama mea, F.? Presupun că n-a fost telegrafiată greşit; trebuia să sune astfel: „Nu am putut răspunde la ultima scrisoare. Mă gândesc că, în absenţa unui alt sentiment, nu vrei decât să mă umileşti? Ce altceva putea să însemne ultima epistolă, ce semnificaţie să aibă pauzele, de altminteri neîntemeiate şi niciodată desluşite, dintre scrisorile tale?"

(Telegrama ta de ieri am primit-o, deşi pare să fi fost expediată la prânz; în mod ciudat, foarte târziu. La 8 seara eram încă acasă, iar telegrama nu sosise. Apoi am plecat şi am găsit-o abia la 12 şi jumătate, când m-am întors.)

Nu-nţelegi, aşadar, telegrama mea? F., aminteşte-ţi de ultima noastră întâlnire![809]

Probabil că nimeni nu poate îndura o umilire mai profundă decât am îndurat eu atunci din partea ta, dar nici nu poate provoca o umilire mai profundă decât am făcut-o eu în acel moment. Umilitor nu a fost, să zicem, refuzul tău; el constituia un drept al tău, de la sine înţeles. Umilinţa a constat în faptul că nu mi-ai răspuns deloc, ai lăsat complet nelămurite puţinele răspunsuri date, mi-ai arătat pur şi simplu o ură înăbuşită şi o aversiune atât de teribil de convingătoare încât până şi amintirile mele legate de vremurile noastre bune au fost afectate şi mi-am reamintit multe momente ce puteau fi interpretate cu uşurinţă în sensul actualei tale relaţii cu mine. Ai spus puţine lucruri, însă multe dintre ele le-am reţinut exact, ca vorbe şi ca ton. Te-ai referit la posibilitatea (posibilitatea!) iubirii tale faţă de o cunoştinţă mai veche, despre care nu ai vrut să vorbeşti; ai mai spus că n-ai putea face nimic pe jumătate şi că jumătatea mai mare o reprezintă faptul de a nu te căsători cu mine (am replicat că şi aceasta ar fi totuşi un fel de jumătate, deoarece ai afirmat că nu-ţi sunt pe de-a-ntregul străin) şi că n-ai putea suporta ciudăţeniile mele, că să-ncetez odată, pentru numele lui Dumnezeu, să cer întruna imposibilul, că depinde numai de mine să punem capăt corespondenţei, dar că tu ai fi de acord s-o continuăm (atunci ştiam la fel de bine ca şi tine că n-ai să-mi răspunzi, aşa cum s-a şi întâmplat), iar astfel de lucruri au fost o mulţime.

Dacă am uitat unele dintre acestea, pot deduce din răspunsurile mele ceea ce am uitat. În orice caz, răspunsurile respective dovedesc şi josnicia de care sunt în stare. M-am dezminţit, am

întrebat dacă te deranjează că sunt vegetarian, dacă ai putea să te măriţi cu mine fără să mă iubeşti, iar până la urmă nu m-am jenat să invoc fabrica.[810]

N-ar exista niciun motiv să repet toate acestea, mai cu seamă că tu erai atunci într-o situaţie excepţională, pe care nu mi-o destăinuiseşi însă.[811] Dar spui că nu înţelegi telegrama. – În prima mea scrisoare (după întoarcerea de la Berlin) am retractat majoritatea celor spuse, în măsura în care cineva poate şi are dreptul să-şi retracteze propriile cuvinte. Umilinţele mele n-au contenit; dacă în Grădina zoologică tăcuseşi oral, acum ai tăcut în scris şi nu i-ai răspuns imediat nici măcar maică-mii. Însă a venit o explicaţie. Avuseseşi multe necazuri. Dar pe urmă răul cel mai mare a trecut; cu toate acestea ai tăcut săptămâni de-a rândul şi ai lăsat cinci scrisori fără răspuns. N-a însemnat asta dispreţ? Nu ţi-ai explicat tăcerea prin nicio vorbă, deşi ştiai cât sufeream din această cauză. N-a fost chiar mai rău decât în Grădina zoologică? Mi-ai scris la un moment dat: „Dacă-ţi ajunge dragostea mea, atunci bine”. Asemenea vorbe nu-mi spuseseşi nici măcar în Grădina zoologică. Mi-ai mai scris: „Ce-am zis la Berlin a fost pe de-a-ntregul adevărat, adevărat în sine, chiar dacă poate n-a fost totul”. Însă n-am aflat niciodată ce înseamnă acest „tot”.

N-aş avea niciun motiv să mai pomenesc lucrurile astea, Felice, fiindcă apoi a sosit o scrisoare, penultima, care părea să repare totul. Am avut impresia că va fi bine, timpuri mai favorabile păreau să-nceapă o dată pentru totdeauna. Ţi-am răspuns fericit şi ţi-am cerut, mai insistent decât oricând probabil, să nu mă laşi s-aştept un răspuns; ţi-am povestit cum mă doare inima de fiecare dată când aştept zadarnic poşta, te-am rugat să-mi trimiţi a doua zi măcar câteva rânduri, dacă nu se putea altfel... şi am aşteptat patru zile. Şi ce a venit după aceea? A venit ultima ta epistolă, câteva rânduri scrise în restaurant, după ce luaseşi masa; ele nu explică absenţa răspunsului şi resping de-a dreptul călătoria la Dresda[812] (fără a lămuri disponibilitatea ta anterioară, afirmată în mod repetat, pentru o asemenea călătorie), în timp ce sora ta[813] îţi şoptea să te exprimi mai concis (mai pe scurt, tot mai concis!). Asta a fost totul. Aş fi putut să mă gândesc la un răspuns sau chiar mai departe, dacă-n decurs de patru zile n-ai primit învoire pentru mine decât o clipă, după masă, şi nu mi-ai spus niciun cuvânt despre conţinutul scrisorilor mele, înghesuind toată povestea în restul existenţei tale, numai aşa, cu de-a sila şi ca pe un fapt secundar? N-ai reînviat astfel totul, începând cu primul pas făcut în Grădina zoologică? Puteam să răspund la aşa ceva? Înţelegi acum că nu puteam s-o fac?

Dacă după această explicaţie, care nu trebuie să se refere numai la mine, ci şi la tine, mai crezi, F., că trebuie să vin, vin, fireşte,

numaidecât. Aş sosi mâine, sâmbătă, la 10 şi jumătate seara, şi ar trebui să plec îndărăt la 4 şi jumătate după-amiaza, pentru că luni am de făcut – ca şi acum, de altfel – o muncă grea şi dezgustătoare[814]. Dacă vrei să vin şi să mă iei de la gară (te-aş însoţi doar până acasă, unde ai putea ajunge deja la 11 şi jumătate), atunci telegrafiază-mi imediat, ca să primesc telegrama până la prânz, şi apoi am să alerg de îndată la gară.

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 3 aprilie 1914, vineri

Scrisoare păstrată fragmentar.

acum *[lacună în text]*, dar poşta ar putea fi retrimisă de la München. (Nu este posibil ca el[815] să vină la Praga?) Tocmai de aceea, agitaţia de la birou e de neînţeles. Activitatea dumneavoastră la Budapesta n-a fost însă una de desfacere; aceasta a căzut, totuşi, în sarcina reprezentantului trimis în prealabil. Sunt nişte oameni atât de încăpăţânaţi şi răutăcioşi? Iar pentru eforturile dumneavoastră nemăsurate ei nu aveau de făcut *[lacună în text]*, dar şi celelalte *[lacună în text]* şi reţineri, căci... probabil mâine plec la Berlin, mai aştept doar o telegramă, mâine de dimineaţă.[816] De altfel, îmi faceţi o nedreptate, domnişoară Grete, cel puţin în această privinţă, când numiţi „de neînţeles” stabilirea termenului[817] atunci. E-adevărat, nu ştiu exact unde consideraţi că n-am dreptate, în stabilirea, în genere, a unui termen sau în stabilirea încă unuia. Dacă aveţi în vedere ultima variantă, deşi se pare că nu este aşa, atunci aş înţelege mai repede. Dar nici nu ştiţi ce fel de scrisoare era cea la care am răspuns cu acea epistolă în care am stabilit termenul (de altfel, am aşternut-o pe douăsprezece pagini şi am scris-o exclusiv dintr-o necesitate, fără a sta câtuşi de puţin pe gânduri). Sensul de bază, precum şi principalul pasaj al epistolei de la F., era următorul: „Tu mi-ai spus că iubirea pe care o simt pentru tine ţi-e de ajuns; bine atunci!” Îmi pare rău când mă nedreptăţiţi, iar această mâhnire nu este deloc compensată, fireşte, de faptul că de cele mai multe ori vă-ndreptaţi prea multe gânduri bune spre mine.

Nu, de Gmünd nu uit şi nici de Viena.[818] Mai am să vă povestesc unele lucruri şi să vă întreb multe. Dacă n-o scot la capăt acum la Berlin, atunci acesta-i chiar sfârşitul şi poate am să vin de Paşte la Viena. Altminteri însă... cum ar fi să mergeţi de Paşte la Berlin, iar eu să urc la Praga în compartimentul dumneavoastră?

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Aţi primit într-adevăr scrisoarea la Budapesta şi cele trei la Viena? (Vreau să-nţeleg mai bine cum mă judecaţi.)

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 5 aprilie 1914, duminică

5.IV.14

Dragă domnişoară Grete, vă scriu în grabă şi semiîntuneric că F. şi cu mine am căzut de acord ieri la telefon să mă duc la Berlin abia de Paşte (deoarece ar fi trebuit să plec din Berlin deja astăzi, la 4 şi jumătate, iar la serviciu am de făcut o mulţime de lucruri dezgustătoare, cel puţin pentru puterea mea de muncă, complet diminuată). Telefonic ne-am înţeles destul de bine din câte-mi dau eu seama şi din câte pot judeca această invenţie nouă pentru mine, cu care nu mă descurc aproape deloc. (Săptămâna asta, F. m-a sunat deja de trei sau patru ori; telefonul este la etajul al doilea, eu la al patrulea, deci sunt chemat telefonic jos; însă mai întâi sunt căutat un pic, fiindcă nu mă aflu la biroul meu, ci de nevoie sau pur şi simplu pentru a mă ascunde de muncă, stau în picioare lângă unul dintre cei 30 de referenţi ai mei sau şed la una dintre cele două maşini de scris pe care le am; apoi cobor în fugă la etajul al doilea, mă aşez gâfâind la aparat, care n-are cabină şi se găseşte în sala de prezidiu, unde există mereu oameni ce umblă de colo-colo, atenţi la toate, mult prea bine dispuşi sau prea vorbăreţi, care, dacă stau în spatele tău, pot fi reduşi la tăcere, ce-i drept, printr-o lovitură de picior, dar în faţa cărora eşti neputincios de la o oarecare distanţă, când eşti legat de aparatul acela; cum însă, chiar când vorbesc în mod obişnuit la telefon, nu pot spune nimic deoarece-mi lipseşte orice prezenţă de spirit şi în acelaşi timp de-abia dacă sunt în stare să pricep ceva deoarece mă gândesc numai la această incapacitate – nici într-o discuţie normală lucrurile nu stau foarte diferit –, nu înţeleg aproape nimic dintr-o convorbire interurbană şi-n orice caz, n-am de spus absolut nimic, deci nici nu pot judeca deloc dialogul respectiv. Cam acum o săptămână, F. m-a mai sunat o dată; mie mi s-a părut că vorbesc cu cel mai sfios glas, din pricina căruia mi s-a făcut ruşine de întreaga sală de prezidiu, dar F. mi-a scris că vocea mea s-a auzit „îngrozitor de înfuriată”; poate pentru că în spatele meu stătea un director peste măsură de exuberant[819] în clipa aceea şi care avea grijă să mă facă atent că ar trebui să ţin receptorul mai degrabă la gură, iar nu la ochi (o observaţie îndreptăţită, fără îndoială.)

Dumnezeu ştie de ce nu mă mai dezlipesc de această tânguire legată de un necaz mărunt! Dragă domnişoară Grete, plec prin urmare la Berlin, iar dumneavoastră nu, aşa că nu ne vom revedea,

ceea ce este mult mai grav. Categoric, şi ieri mă gândeam (chiar în momentul telefonului mă gândeam la asta, în loc să vorbesc la telefon) că veţi merge la Berlin fiindcă n-aţi mai fost acasă de atâta vreme. Nu aveţi nişte necesităţi de afaceri în acest sens? De altfel, îmi bat capul să-nţeleg ce pot să însemne acele „probleme de afaceri private”[820] despre care aţi pomenit în mai multe rânduri. Totodată, trei scrisori importante într-o singură zi sunt realmente prea mult. (Există printre ele şi una referitoare la vizita ratată?) Ar trebui să vă smulgeţi de acolo. Este de ajuns pentru asta o plimbare prin pădurea vieneză?

Aveţi perfectă dreptate în ceea ce spuneţi despre mine şi F. Nu pricep deloc cum am putut în ultimul timp să ţin morţiş la josnicia de a vă solicita un fel de judecată tocmai dumneavoastră, care nu sunteţi în legătură cu F., câtă vreme eu, fără a mai pune la socoteală aparenta mea imposibilitate de a povesti totul, mai şi falsific lucrurile sau le trec sub tăcere, cu sau fără voia mea. Fireşte, dacă nu doriţi, F. nu va afla nicio vorbă despre dumneavoastră, despre care eu ştiu, de altfel, numai generalităţi, cât priveşte nişte evenimente sau altele.

Cele mai sincere salutări, al dumneavoastră,

Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 aprilie 1914, marţi

7.III.14[821]

Pentru a spune adevărul, F.: ieri, aşteptând în zadar şi agitat scrisoarea ta (a câta oară aştept degeaba, F.?), mă decisesem să nu deschid epistola, în caz că ea avea să sosească astăzi. Scrisoarea ar fi putut ajunge încă de duminică, răspunsul la ultima-mi epistolă era, fireşte, urgent pentru mine, aşa că îl aşteptasem deja toată duminica. În afară de asta, era improbabil ca scrisoarea să vină astăzi. De ce tocmai azi? Această epistolă primită astăzi şi pe care cu greu am ţinut-o câteva clipe nedeschisă în buzunar şi care mă face totuşi fericit (nu pricep asta, şi nici din conţinutul ei nu se-nţelege aşa ceva), această scrisoare deci, în măsura în care a depins de tine, ar fi putut să sosească şi mâine sau poimâine, ori chiar deloc.

Telegrama mea n-a fost mânioasă, F.; este posibil ca formularul respectiv să fi lăsat această impresie. Curios este, în schimb, că ultima mea scrisoare mie mi s-a părut mânioasă, iar tu n-ai simţit asta; deci, poate că nici n-a fost aşa şi doar mi s-a părut mie. În telegramă n-am zis decât că-mi fusese cu neputinţă să-ţi răspund, dar în scrisoare ţi-am spus motivul: sintetizând, mi-am dat seama de mulţimea de lucruri total neclare ce mai există între noi. Sunt o

mulţime, e-adevărat, însă poate ar trebui să spui doar un cuvânt şi n-ar mai fi o mulţime, ba chiar niciunul.

Nu te amăgi, F., nu te amăgi! Rolul pe care-l joacă familia ta în ultima-ţi scrisoare trimite la un soi de iluzie. Nu te înşela! F., n-ar trebui să vorbeşti despre faptul că ai vrut sau nu să mă umileşti; ar trebui să explici doar tot ceea ce am evocat în ultima epistolă; restul ar deveni clar de la sine. Dar nu faci acest lucru simplu (amânarea unei explicaţii până la o discuţie lămuritoare n-ajută la nimic; ştii bine că sunt şi trebuie să fiu mulţumit de toate când mă aflu-n preajma ta); prin urmare, probabil că nu poţi face asta. Însă atunci trebuie să mă laşi pe mine să interpretez. Dacă ai fi vrut totuşi să mă umileşti, nici n-ar fi fost cel mai rău. Am şi presupus aşa ceva (serios însă, chiar serios vorbind) doar fiindcă acesta era pentru mine cazul cel mai favorabil. Prefer să nu mai discut despre ce mai rămâne pe urmă, în situaţia în care această supoziţie este falsă şi n-ai vrut deci să mă umileşti.

Vin aşadar de Paşte, însă nu sâmbătă la prânz, ci duminică seară, la 6.51, dacă nu mă-nşel. Desigur, din punctul meu de vedere, cel mai bine ar fi să vii, în orice caz, la gară. Or, din câte am aflat ieri, nu este exclus să călătoresc împreună cu Max şi soţia lui probabil, şi cu Otto Pick (toţi cu treburi literare), şi s-ar putea să nu-ţi placă să te întâlneşti cu toţi la gară. Atunci ar trebui să ne întâlnim (cât mai repede posibil, deci pe la 7.30, eventual); voi sta tot la Askanischer Hof[822] într-un loc pe care urmează să-l stabileşti singură.

Vrei să primeşti câte-o scrisoare pe zi, F.? Pentru a primi, nici n-ar trebui să ceri. Dar cum se împacă rugămintea ta cu ceea ce-mi închipui adesea în ultimul timp, când sunt pe jumătate adormit? Pui scrisorile mele una peste alta sau le arunci pe rând, fără să le citeşti şi, în orice caz, fără a le da un răspuns. Nici măcar când aţipesc nu s-ar cuveni să procedezi aşa.

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 7 aprilie 1914, marţi

Dragă domnişoară Grete, prin urmare, vă este iarăşi mai bine? Şi chiar vă gândiţi să vedeţi pentru dumneavoastră şi pentru mine camera lui Grillparzer? Vi-l trimit drept ghid prin cameră pe *Sărmanul muzicant*.[823]

Dacă vă refaceţi dormind, este totuşi un semn de sănătate. Eu nu reuşesc să dorm prea mult, dar n-am niciun avantaj din asta, chiar dacă duminica nu mă ridic din pat înainte de ora 12. Pe de o parte, din lene, pe de alta, din indecizie – şi parţial în amintirea timpurilor de odinioară (nu cumva mai frumoase?), când puteam să dorm până la 12 şi chiar mai mult, în vecii vecilor, zac aproape neclintit, ore-n

şir. Şi să fi fost vienez, probabil că tot mi-ar fi imposibil să ajung vreodată în camera lui Grillparzer.

Pentru cazul în care nu vă hotărâţi totuşi să călătorim împreună chiar în ultimul moment, n-aveţi, pentru când voi merge la Berlin[824] (aţi primit oare epistola mea de ieri?), vreo însărcinare de care, indiferent despre ce ar fi vorba, m-aş achita cu cea mai mare bucurie şi cu maxima iscusinţă de care sunt în stare (şi care nu este încă excesivă)? Poate o vizită la părinţii sau fratele dumneavoastră[825], ori la altcineva? Să transmiteţi salutări sau urări? Însă nu doar asta, ci orice, orice.

Cu cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

7.IV.14
Când vă mutaţi?[826]

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 8 aprilie 1914, miercuri

Dragă domnişoară Grete, azi-dimineaţă am primit în acelaşi timp scrisoarea dumneavoastră de luni şi pacheţelul de ieri[827]. – Dar această ofertă de la Berlin[828] este negreşit o şansă, şi nimic altceva! Trebuie să mergeţi neapărat la Berlin. Dacă aş avea atâta putere, hârtia ar trebui să repete pur şi simplu aceste cuvinte: „Trebuie să mergeţi la Berlin!”, şi s-o facă atât de tare încât să răsune biroul dumneavoastră, iar şefii să ciulească urechile în camera alăturată. Orice veţi fi pătimit la Berlin, lucruri despre care eu nu ştiu nimic, şi oricum se va dezvolta relaţia cu familia dumneavoastră (cu siguranţă, va fi mai bună decât anterior), veţi avea totuşi de câştigat prin acceptarea postului. Berlinul este un oraş cu atât mai bun decât Viena, acest sat uriaş, aflat în agonie; în postul acela veţi regăsi o poziţie mai bună, întrucât cei de acolo vi se adresează chiar dumneavoastră; într-o oarecare măsură, reveniţi ca o persoană care a avut până la urmă dreptate (nu trebuie să renunţăm niciodată la asemenea rare oportunităţi); oricum, la Berlin veţi avea un serviciu mai bun şi mai plăcut (la despărţirea de şefii dumneavoastră actuali nu puteţi decât să răsuflaţi uşurată şi emoţionată); puteţi călători mai mult, ceea ce vă face totuşi plăcere; iar în caz că vreţi să plecaţi din nou, veţi avea relaţii mai bune decât aţi putea stabili de la Viena; aşa cum aţi venit de la Berlin la Viena, puteţi ulterior să ajungeţi în slujbe mai bune, de la Viena fiind greu, după cum recunoaşteţi singură; meschinăria şi neînţelegerea şefilor dumneavoastră de la Viena v-au surprins; aşa ceva nu există la Berlin, cel puţin nu într-o asemenea măsură; poate că acolo, unde puteţi pune condiţii, veţi fi şi mai bine plătită; veţi locui totuşi cu

părinţii dumneavoastră şi, chiar dacă trebuie să le daţi o mână de ajutor, puteţi face asta într-un mod mai simplu, mai generos şi totuşi mai uşor, mai uşor de suportat de către toţi. Acceptaţi! În orice caz, acceptaţi! Scrieţi-mi că aţi acceptat şi vă voi felicita telefonic, spre bucuria şefilor care trag cu urechea la aparat.

Dar dacă acceptaţi, atunci ar exista posibilitatea de a călători de Paşte la Berlin. Pe de o parte, cade obstacolul care ar consta, în ceea ce vă priveşte, în încercarea previzibilă a părinţilor dumneavoastră de a vă reţine, iar pe de altă parte, poate că ar fi bine pentru dumneavoastră să treceţi pe la firmă chiar acum. Veţi fi ştiind asta mai bine decât mine, însă în privinţa acceptării, dacă ascultaţi numai de dumneavoastră, ar putea surveni la un moment dat un sentiment copleşitor care, deşi n-ar dura mult în singurătatea vieneză şi nu v-ar reţine pe termen lung, ar putea strica totul. Aşa ceva nu trebuie să se întâmple. Acceptaţi, domnişoară Grete, acceptaţi!

Cât priveşte călătoria mea[829] şi nu doar aceasta, sunt sigur de urările dumneavoastră de bine. Această certitudine m-a cotropit deja într-atât, încât nu mai pot distinge ce îi datorez; nu este puţin.

Îi voi înmâna lui F. pacheţelul, aşa cum doriţi. În eventualitatea că nu plecaţi, aştept să-mi daţi şi alte însărcinări.

Cu cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

8.IV. 14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 aprilie 1914, joi

9.IV.14

Astăzi, situaţia este totuşi mai bună, am aşteptat doar patru ore răspunsul tău; oricum, încă patru ore. E absolut firesc ca fiecare să-şi caute un avantaj: eu vreau să primesc un răspuns în scris, tu vrei să-l dai numai oral, căci fiind oral, nu mai trebuie să răspunzi pe urmă. Te-ai gândit însă bine dacă asta este chiar în avantajul tău? Ce ai să-mi spui trebuie să-ţi spui totuşi şi ţie; ce-mi ascunzi, ascunzi şi faţă de tine – cel puţin aşa sper. Şi n-ar trebui să procedezi aşa, de dragul nostru, al amândurora, n-ar trebui să faci asta.

Să nu spui că mă port prea sever cu tine! Tot ceea ce e capabil de dragoste în mine se află doar în slujba ta. Dar vezi, de peste un an şi jumătate alergăm unul către altul, deşi păream că suntem pe punctul de a ne strânge la piept chiar după prima lună. Iar acum, după atâta timp şi alergătură, continuăm să fim aşa de departe unul de altul! F., ai datoria necondiţionată ca, atât cât îţi stă în putinţă,

să te clarifici în legătură cu tine. N-avem voie totuşi să ne zdrobim reciproc când ne vom întâlni, în sfârşit; ar fi păcat de noi.

Acum vorbesc altfel decât atunci, în Grădina zoologică. Mărturisesc că abia bunăvoinţa ta îmi oferă posibilitatea de a reflecta asupra noastră; totodată, există o necesitate inevitabilă de a proceda astfel. Nici nu trebuie să recunosc acest lucru; e-ntr-adevăr destul de clar: ori de câte ori te-ndepărtezi de mine, îmi pierd orice capacitate de a reflecta asupra noastră; iar câtă vreme te-ndepărtezi de mine, nu mai există nicio primejdie.

Ai dreptate, nu ştiu de ce ţi-ar fi displăcut întâlnirea cu Max şi soţia lui. Observ acum că am presupus asta, numai pentru că mie nu mi-ar fi făcut plăcere. De altfel, acest pericol pică; mă şi-nşelasem, doar Max urma să vină, iar acum nu mai vine nici el, din câte mi-a spus astăzi. Mai rămâne deci Pick. Este mai bine să vii pe la 7.30 la Askanischer Hof, dar te rog să fii punctuală.

Da, domnişoara Bloch nu vine. Mi-e foarte dragă.

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 10 aprilie 1914, vineri

10.IV.14

Dragă domnişoară Grete, acum prefer să spun că pentru mine este pur şi simplu de neînţeles că F. nu v-a scris; în cazul în care ea n-are motive foarte însemnate ca să procedeze astfel; eram deja pe punctul de a spune direct că absenţa unei scrisori de la F. într-o chestiune atât de importantă îmi tulbură imaginea pe care o am despre ea. Dar m-aş bucura dacă mâine aş primi de la dumneavoastră câteva rânduri din care să aflu că F. v-a scris totuşi.

Aşadar, n-am primit însărcinări, iar despre familia dumneavoastră nu vreţi să auziţi nimic prin intermediul meu. Mutarea în sine (chiar în aprilie şi-n timpul Paştilor!) nu m-ar fi oprit să mă duc la Berlin şi n-ar fi împiedicat pe nimeni să-mi încredinţeze salutări pentru dumneavoastră. Bineînţeles, spre a avea întâietate la o scrisoare, ar fi trebuit să mint că vă voi vedea curând, deşi pesemne că asta nu se va întâmpla prea repede.

Însă dacă vă dau dreptate până şi-n privinţa faptului că nu se cade să mă duc la părinţii dumneavoastră, atunci trebuie să-mi daţi dreptate – şi, din fericire, nu păreţi prea departe de a o face – că trebuie să părăsiţi Viena. Fie şi numai spre a ceda egoismului meu, ce refuză să-mi influenţeze ura împotriva Vienei din cauza faptului că sunteţi acolo!

Cele mai sincere salutări! Recreere plăcută la ţară![830]

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 aprilie 1914, marţi

14.IV.14

F., precis n-am avut niciodată, cu o asemenea certitudine – atât după aceea, cât şi acum –, sentimentul că acţionând într-un mod oarecare, am făcut un lucru bun şi neapărat necesar, aşa cum a fost cu logodna noastră[831]. Precis nu cu atâta certitudine. Iar tu? Pentru tine cum e? Şi tu simţi la fel? Să-ţi începi scrisoarea următoare răspunzându-mi la asta!

Nu-mi lua în nume de rău faptul că am fost extenuat, împrăştiat, neatent, confuz, poate şi indiferent în timpul celor două zile. N-a însemnat altceva decât că nu eram deloc în largul meu, ci parcă exclusiv în largul tău, fără ca tu să vrei, pesemne, sau măcar să suporţi sau chiar doar să simţi asta.

De altfel, nu vreau să spun că au fost zile frumoase şi nici că n-ar fi existat posibilitatea ca ele să fie şi mai frumoase. Prima seară petrecută împreună a decurs aşa cum prevăzusem eu, exact la fel, atât în afara mea, cât şi înlăuntrul meu. Ştiam mai demult că a doua zi urma să vorbesc numaidecât cu tatăl tău, fără ca asta să depindă de discuţia din seara precedentă. Nu depindea nici măcar de speranţa că discuţia poate fi reluată mai târziu, în tihnă. Am deplină încredere în tine, Felice, totală încredere, caută să te-mpaci cu acest gând cât poţi tu de bine! Faptul că am întrebat şi voi întreba totuşi din nou se reduce mai degrabă la o nevoie logică, mai neobişnuită în cazul meu, decât la o nevoie sufletească. Fireşte, afirmaţia mea nu este riguros de exactă, ci doar aproximativă; mai există şi dincolo de logică nişte surse de suferinţă.

(Ce vrea să spună despre asta domnişoara Bloch în telegrama pe care am primit-o chiar acum: „Sincere felicitări, a dumneavoastră, mulţumită, Grete Bloch”?)

Lucrul cel mai urât, de-a dreptul mizerabil, a fost însă că nu ne-am aflat niciodată singuri pe stradă, fie şi pentru câteva clipe, şi că n-am putut să-mi găsesc liniştea alături de tine, într-un sărut. Ai fi putut să-mi dai ocazia şi n-ai făcut-o, iar eu eram prea zăpăcit ca s-o obţin cu de-a sila. Orice drept pe care mi-l conferă morala în virtutea faptului că sunt logodit este pentru mine dezgustător şi complet inutilizabil; a fi logodit nu-nseamnă acum altceva decât să joc comedia căsătoriei, spre hazul celorlalţi, fără a fi însurat. Nu pot face aşa ceva; în schimb, pot suferi nebuneşte din această cauză. Uneori am vrut să-i mulţumesc lui Dumnezeu că acum nu suntem permanent amândoi în acelaşi oraş; atunci nu i-aş mai mulţumi lui Dumnezeu pentru asta, căci, dacă am fi în acelaşi oraş, ne-am căsători precis mai curând, fără să ţinem seama de unele jubilee de la serviciu.[832]

Dar oricum ar fi, vino cât mai curând! Poate că mama ta va adăuga câteva rânduri la epistola pe care o scrii părinţilor mei; atunci ea va fi invitată, fireşte, cu cea mai mare amabilitate. Ai povestit deja la birou despre logodna ta şi te-ai înţeles cu direcţiunea în privinţa celui mai apropiat termen posibil pentru plecarea ta? Ai demisionat de la doctoriţă?[833] Ai terminat cu munca la revistă?[834] Dacă ai fi de acord măcar cu una dintre numeroasele mele rugăminţi, atunci iată care sunt ele: nu mai lucra atâta, plimbă-te, fă gimnastică, fă ce vrei, numai să nu mai munceşti în afara serviciului! În afara programului de la birou, te iau în slujba mea şi-ţi trimit pentru asta un salariu, oricât de mare şi de câte ori vrei tu. Confirm acest lucru prin semnătura mea:

Franz

Cele mai sincere salutări mamei şi surorilor tale![835]

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 14 aprilie 1914, marţi

Dragă domnişoară Grete, mai frumos ar fi să vă ţin de mână, în loc de a ţine această telegramă.[836]

La Berlin nu m-am simţit nici bine, nici rău, dar în orice caz aşa cum am simţit nevoia, conform unui sentiment indubitabil. Niciun om nu poate cere mai mult, iar eu nu cunosc vreun lucru pe care să-l fi făcut vreodată cu o asemenea certitudine. Vorbesc, fireşte, mereu numai despre necesitatea pe care am simţit-o eu, nu F.

Nu v-aş mai fi scris astăzi, domnişoară Grete, fiindcă sunt foarte obosit, la Berlin n-am dormit aproape deloc, azi la birou am muncit doar cu ultimele puteri şi nu trebuie să uit că acum mai am de lucru câteva ore[837] – însă există ceva despre care nu vă pot scrie suficient de repede, şi anume: Logodna sau căsătoria mea nu schimbă câtuşi de puţin relaţia noastră care, cel puţin în ce mă priveşte, are perspective frumoase şi absolut indispensabile. Este aşa şi aşa va fi? Şi încă o dată, în caz că ar mai trebui spus: totul este independent de ceea ce vă datorăm eu şi F. (în măsura în care pot spune asta în calitate de logodnic) în chestiunea noastră comună.

F. povesteşte despre o epistolă trimisă expres, în care îi scrieţi că peste două-trei luni vreţi să plecaţi la Budapesta. Am înţeles bine? Cum se împacă asta cu faptul că vreţi să plecaţi totuşi la Berlin?

Şi va fi posibil să veniţi într-adevăr la Praga (poate, cu afaceri), când F. are să fie aici la sfârşitul lui aprilie sau la-nceputul lui mai? Fireşte, ea şi-ar organiza treburile în funcţie de dumneavoastră. De fapt, am vrut s-o opresc pe F. să vă scrie fiindcă mi se pare exagerat să pună pe hârtie pur şi simplu aşa ceva, dar, din păcate, pentru dumneavoastră e greu de găsit o posibilitate relativ facilă de

a veni încoace. Poate să vizităm însă împreună Gmündul? Scrieţi-i totuşi lui F. despre asta!

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 15 aprilie 1914, miercuri

15.IV.14

Dragă domnişoară Grete, mi-e dor de dumneavoastră în mod foarte evident şi real. Astăzi, când alergam spre serviciu, am văzut pentru prima dată afişele expoziţiei de articole de birou (20–29 iunie), m-am bucurat enorm. Veniţi atunci? Pentru o săptămână? Grozav, absolut grozav! Iar înainte, pe 2 şi 3 mai, vreţi să veniţi, veţi face marea excursie? Desigur, F. va aranja lucrurile în aşa fel încât să fie şi ea aici; îi scriu mâine despre asta, probabil i-aţi scris şi dumneavoastră. Dar poate totuşi vă gândiţi, ca şi mine, să ne întâlnim toţi trei la Gmünd.

Numai că nu ştiu dacă logodnicii au voie să facă asta; cei nelogodiţi o duc mult mai bine, lor le este permis orice şi nu sunt constrânşi să facă nimic.

Ce noutate în scrisorile pe care le trimiteţi? Trageţi linii peste o propoziţie până ce devine ilizibilă, întrerupeţi un alineat fiindcă în el este vorba despre dumneavoastră? Vedeţi totuşi cât de necesară a fost epistola mea de ieri! Nu aveţi dreptul să mă abandonaţi, acest lucru este totalmente imposibil, iar eu nu voi fi de acord cu aşa ceva. De asemenea, nu există absolut niciun motiv pentru asta. Şi vreau să ştiu cum vă simţiţi şi ce fel de linii urmează să trageţi şi ce propoziţii ştergeţi.

Luându-mă după ultima dumneavoastră carte poştală, se pare că din nou aveţi de gând să vă rupeţi de Berlin. Nu trebuie să stăm în faţa unor ruine[838], ca să ne desfătăm cu imaginea lumii; se poate face asta şi lângă Hundekehlensee[839] şi cu atât mai bine cu cât locul este mai departe de Viena. Nu vă vine să credeţi? Nu ştiu ce înseamnă „predare necondiţionată”, intenţionat n-am vorbit despre asta cu F.; ea mi-a spus însă mereu cât de mult doreşte mama dumneavoastră să veniţi. Iar F.? F. mai rămâne, oricum, mult timp la Berlin. Până în septembrie; mai curând nu vrea să se mărite. Asta înseamnă încă aproape o jumătate de an.

Acum îmi dau seama că anterior am tot vorbit despre o decizie care-mi dă puterea de a rezista, fără a fi dezvăluit însă decizia respectivă. Ea constă în faptul că, în eventualitatea în care nu m-aş fi însurat cu F., aş fi renunţat la postul meu de aici; sau, dacă ar fi fost cu putinţă, aş fi luat un concediu mai lung, fără plată, şi aş fi mers la

Berlin (nu din pricina lui F., ci a Berlinului şi a numeroaselor lui posibilităţi) şi aş fi devenit jurnalist sau altceva asemănător. Ce părere aveţi despre asta, domnişoară Grete, deşi este o întrebare tardivă?

Sărmanul muzicant e frumos, nu-i aşa? Îmi amintesc că odată i-am citit această nuvelă celei mai mici dintre surorile mele, aşa cum n-am mai citit niciodată ceva. Eram atât de plin de ea încât n-ar fi încăput în mine nicio eroare de intonaţie, de respiraţie, de ton, de participare sufletească şi înţelegere; totul a izbucnit realmente din mine cu o naturaleţe brutală, eram fericit de fiecare cuvânt pe care-l rosteam. Aceasta nu se va mai repeta, n-aş mai îndrăzni niciodată s-o citesc cuiva.

Aţi fost tristă acolo sus, când aţi stat în iarbă lângă ruine? Nimic nu mi se pare mai firesc. Eu am fost întotdeauna trist la ţară. Ce forţă îţi trebuie ca să-ţi adaptezi privirea la toată întinderea unui asemenea ţinut! În faţa unei străzi din Berlin eu reuşesc să fac asta într-o clipită. Şi totuşi, aţi fost liniştită şi împăcată sufleteşte în afara oraşului.

Cele mai sincere, cele mai sincere salutări,

al dumneavoastră,

Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 16 aprilie 1914, joi

16.IV.14

Dragă domnişoară Grete, a fost deja mult mai bine. Fireşte, ştiam foarte exact ce veţi scrie, aţi sugerat destul de des acest lucru şi destul de frecvent aţi încercat chiar să ieşiţi dintr-un laţ care nici nu este însă laţ, ci numai… ei bine, voi căuta în orice caz să ţin cu dinţii de acest laţ, în eventualitatea că aţi vrea să-l desfaceţi. Dar să nici nu ne mai gândim la asta! Şi scrisorile?[840] Desigur, puteţi dispune de cele din trecut (nu şi de cele viitoare!), însă de ce n-aţi dori să le lăsaţi în posesia mea? De ce trebuie să se producă fie şi cea mai neînsemnată schimbare? La ce-i ajută oare regulile pe oameni în faţa oamenilor? Chiar şi azi spun că nu-mi trebuie un străin şi zic totodată că voi fi fericit pentru orice clipă pe care o veţi petrece alături de noi (ce-i drept, acest „noi” încă nu semnifică acum mai mult decât o poveste). F. nu va citi scrisorile, dacă nu vreţi; nici nu este necesar, F. ştie deja sau ar putea şti, chiar şi fără scrisori, cine sunteţi. Iar dacă nu ştie, nici scrisorile n-o vor ajuta în acest sens.

Nu sunteţi mândră că la Berlin se pune un asemenea preţ pe reangajarea dumneavoastră? Mă simt ciudat încercând să-mi imaginez, priceperea dumneavoastră în afaceri, în orice caz, cu totul excepţională. Eu am atât de puţin din această virtute încât nici nu-

mi pot închipui detaliile ei. Chiar dacă despre asta am aflat şi acum, la Berlin, şi am crezut totul, fireşte, nu pot însă, oricât m-aş strădui, să-mpac complet cele auzite cu imaginea domnişoarei Grete, căreia îi scriu, ci doar să le apropii de ea.

De ce trebuie să veniţi la Berlin abia de la 1 august? De ce această amânare inutilă? Pentru numele lui Dumnezeu, cine oare-şi doreşte altceva la Berlin decât să vă mângâie pe creştet? Veniţi, aşadar, mai curând! De exemplu, în ziua cea mare, numită la dumneavoastră, din păcate, zi de recepţie şi care pare să fie de Rusalii.[841]

Doamna B.?[842] Ei bine, mă înfricoşează un pic, iar eu pe ea foarte mult. Probabil că mă-nţelege cel mai puţin; ceilalţi, cât de cât, deşi se bizuie pe nişte interpretări eronate. Toni[843] îmi place foarte mult; la fel şi Erna[844], cu toate că am văzut-o doar câteva minute sâmbătă seară; duminică şi luni ea a fost la Hanovra. Privirea oarecum suspicioasă a doamnei m-a urmărit neîncetat; dacă aş fi fost în locul ei, aş fi aruncat totuşi priviri mai bănuitoare, şi chiar le-am avut, în locul ei. Ei bine, uneori i-am părut bolnav, alteori nechibzuit, cel mai adesea stupid, iar arareori chiar peste măsură de şiret; dintr-un asemenea amestec de aprecieri nu rezultă o relaţie foarte bună, fie şi cu viitorul ginere. În general, nu vor fi putut observa la mine multă dragoste; eram extenuat, confuz, neatent, dar pe urmă, împrăştiat şi foarte lucid în acelaşi timp (una dintre stările mele frecvente şi cele mai respingătoare); m-am lăudat absolut inutil cu vegetarianismul meu, am mâncat numai legume, am fost cât se poate de plictisitor şi ar fi fost necesară chiar o privire divină, spre a recunoaşte în mine calmul şi nevoia mea de a exista şi de a acţiona.

Cele mai sincere salutări, al dumneavoastră,

Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 aprilie 1914, vineri

Iubită F., n-am decât zece minute şi nici măcar acestea întregi. Ce să fac şi ce să scriu în grabă? Mai întâi, îţi mulţumesc fiindcă numeşti august luna plecării[845], aşa să rămână! Atunci arătam „teribil de jalnic”[846], desigur; mă şi simţeam astfel, de vreme ce o jumătate de an m-am luptat să dobândesc o asemenea înfăţişare. Nu m-ar ajuta să am grijă de mine; scurgerea timpului şi fiecare zi cu care tu apropii termenul mă vor ajuta, precum şi orice semn de încredere şi de răbdare pe care mi-l vei arăta, mai ales acesta din urmă. Suntem totuşi (este riscant să te angajezi la repezeală în remarci atât de aspre), suntem totuşi oameni aparent opuşi; aşadar, trebuie să avem răbdare unul cu altul, iar spre a vedea nevoile, adevărul şi, în fine, apartenenţa celuilalt, ne trebuie o privire aproape divină, de

care are parte doar cel mai intens sentiment omenesc. F., eu am o asemenea privire; de aici şi încrederea mea statornică în viitorul nostru. Când şi ochii tăi mă privesc astfel, atingându-mă cu cea mai vagă strălucire, tremur de fericire.

Franz

Scrie-mi imediat, fie şi câteva cuvinte!

N-aş putea să-i fac cumva vreo bucurie domnişoarei Brühl?[847] Nu suport să aud vorbindu-se despre o fată care plânge.

17.IV.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 17 aprilie 1914, vineri

17.IV.14

Dragă domnişoară Grete, am trimis scrisori către trei unchi şi o mătuşă, iar acum îmi permit plăcerea de a vă scrie şi dumneavoastră.

Este grozav că sunteţi de acord cu planul meu de a mă muta la Berlin. Vreau categoric să plec la Berlin, Berlinul îmi face bine în toate privinţele. Dar cel puţin acum ar fi totuşi un mare risc să renunţ la postul meu sigur. De unul singur aş fi putut face asta, sau mai degrabă, ar fi trebuit s-o fac. Însă acum, cu F.? Pot s-o conving să renunţe la postul ei bun[848] de care e-atât de legată, spre a trăi apoi, eventual în lipsuri, alături de mine în acelaşi Berlin? Aşa cum ştiţi, n-am multă încredere în mine; totodată, ea n-a prea sporit din pricina trecutului meu şi a existenţei mele funcţionăreşti.

Este foarte târziu. Pentru astăzi nu-mi mai rămâne decât să vă salut în cel mai cordial mod cu putinţă. Pentru mine este o bucurie să pot face aceasta în fiecare zi.

Al dumneavoastră,
Franz K.

F. nu mi-a scris încă nimic despre epistola dumneavoastră.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 18 aprilie 1914, sâmbătă

Dragă domnişoară Grete, după ce am citit prima dumneavoastră scrisoare, am ştiut numaidecât ce aş putea să vă răspund înainte de toate, şi anume că nici vorbă să concepeţi în fond relaţia lui F. cu dumneavoastră într-un mod atât de univoc precum scrieţi. Scrisul însuşi îndeamnă adesea la false fixaţii. Există o forţă de gravitaţie a frazelor, căreia nu ne putem sustrage. Nici nu vreau să transcriu propoziţia în care sintetizaţi presupusa opinie a lui F. despre dumneavoastră. V-aţi supăra pe mine dacă aş face-o. Afirmaţia nu este deloc rea, e bună, ca toată fiinţa dumneavoastră; nu este nici

pe departe aşa de rea cum sunt, de pildă, ocările ordinare pe care eu, pe jumătate adormit, le-am folosit foarte recent la adresa lui F. (ea ştie de ele); trebuia totuşi să retractaţi propoziţia aceea, dacă nu imediat, măcar a doua zi; de altfel, chiar aţi fi retractat-o, dacă n-ar fi sosit scrisoarea lui F. Aşa însă aţi răspuns deja prin scrisoarea de la 10.30 la întrebarea pusă de mine la 8.30 dimineaţa. Totuşi, dacă m-aţi întreba de-a dreptul ce părere am despre relaţia lui F. cu dumneavoastră, n-aş fi în stare să vă dau un răspuns foarte util, dar ăsta n-ar fi un lucru elocvent, căci nu cunosc nici alte răspunsuri, multe altele.

Cât priveşte scrisorile, este numai opinia dumneavoastră provizorie că trebuie să le ard de îndată ce mă căsătoresc. Or, acum nu sunt încă însurat şi abia părerea pe care o veţi avea ulterior despre ele are să fie decisivă. Aşa că, deocamdată, lăsaţi-le în posesia mea! Odată ce mi-aţi făcut bucuria să mi le trimiteţi, lăsaţi-mi şi bucuria să le mai păstrez! Credeţi, de altfel, că noi, F. şi cu mine, am reuşi să fim foarte uniţi dacă nu ne-am înţelege nici măcar într-o chestiune care ne preocupă, omeneşte vorbind, atât de mult precum conţinutul scrisorilor dumneavoastră, pe care să le putem citi, deci, cu aceiaşi ochi?

De asemenea, trebuie să mă lăsaţi să vă admir priceperea în afaceri. În locul dumneavoastră, decât să devin eu însumi precis, mai curând aş face dintr-un aparat de precizie unul imprecis. Şi acordarea brevetului?[849]

De-aş putea măcar să apreciez mai în detaliu această realizare! Am impresia că atunci, în camera de hotel, v-aţi dat osteneala să-mi explicaţi câte ceva, însă eu n-am reţinut nimic.[850]

Cu siguranţă trebuie să fiţi la Berlin cel mai târziu pe 1 iulie![851]

Cu absolută certitudine. Sunt foarte sigur că are să vă fie mai bine şi din punctul de vedere al afacerilor. Efectul tonifiant al Berlinului îl simt eu însumi, sau mai curând, ştiu că l-aş simţi dacă m-aş muta la Berlin. Pentru mine însă, riscul este mare, nu sunt deloc stăpân pe capacitatea mea de a scrie. Ea vine şi pleacă aidoma unei stafii. De un an n-am mai scris nimic şi nici nu pot face nimic, din câte-mi dau seama. În ultimele zile, aici am avut o şansă pe măsura acordării brevetului dumneavoastră: o povestire, de altminteri, cea mai lungă a mea, dar şi singura, scrisă în urmă cu un an, a fost acceptată de către *Die Neue Rundschau*; au mai fost şi alte oferte amabile.[852]

Dacă aş fi scris ceva anul ăsta, n-ar fi atât de riscant să plec la Berlin, însă aşa aş proceda disperat totuşi, târând-o pe F. din actuala ei situaţie plăcută într-o existenţă atât de nesigură. Şi dumneavoastră veţi fi recunoscând acest lucru.

Cele mai sincere salutări,

al dumneavoastră,

Franz K.

18.IV.14

Despre întâlnirea noastră, data viitoare.

Către Anna Bauer la Berlin

Praga, 19 aprilie 1914, duminică

19.IV.14

Dragă mamă,

Acum amintirile din cele două zile[853] mi se pun deja cât de cât în ordine şi pot să vă mulţumesc din toată inima, în tihnă şi fără şovăire, ţie, tatei şi vouă tuturor. În cele două zile m-am simţit realmente dăruit neîncetat, dar neîncetat, iar în faptul că mi-o daţi pe Felice am văzut un semn al dragostei voastre, cel mai mare pe care vi l-aş putea cere vreodată şi pentru care nu voi fi niciodată demn să vă mulţumesc.

Toate celelalte sunt aspecte secundare. Secundar este faptul că tu, dragă mamă, pesemne că ai să-mi reproşezi unele lucruri şi vei mai găsi obiecţii, fără ca situaţia să se poată schimba. Niciunul dintre noi nu este perfect pentru sine, darămite pentru ceilalţi.

Gândeşte-te la asta, iubită mamă, dar mai întâi la faptul că o dai pe Felice unui om care, precis, o iubeşte nu mai puţin decât tine (fireşte, în alt fel) şi care va căuta să-i asigure o viaţă fericită, atât cât îl vor ţine puterile încordate la maximum.

Dar acum veniţi curând, toţi se bucură aşteptându-vă! Orice tergiversare a venirii voastre este totuşi neîntemeiată şi mă face să sufăr. Şi pentru căutarea unei locuinţe[854] este important să veniţi degrabă. Dacă Felice ezită, îndeamn-o un pic pe ascuns, iubită mamă!

Cele mai sincere salutări şi sărutări, ţie şi tuturor de la

al tău,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 aprilie 1914, duminică

19.IV.14

Ce bucurie, iubito, rămân şi eu o dată în urmă cu scrisorile! Negreşit, ar fi trebuit să-i scriu deja mamei tale şi am făcut-o abia astăzi. De asemenea, ar fi trebuit să-i trimit tatălui tău cartea[855] încă de marţi şi i-am trimis-o abia vineri. Dar, în primul rând, nu sunt deloc punctual cu corespondenţa (scrisorile către tine nu sunt scrisori, ci scâncete şi rânjete); atunci mâna-mi devine grea, iar dacă nu primesc nicio veste de la tine, ca data trecută, mâna asta

este complet paralizată şi nu poate nici măcar să-mpacheteze cartea pentru tatăl tău.

Dacă sunt conştient că-ţi aparţin pe de-a-ntregul? Nu trebuia să-mi dau seama de acest lucru, îl ştiam deja de un an şi jumătate.

Logodna n-a schimbat nimic, conştiinţa acestui fapt nici nu mai trebuia consolidată. Mai degrabă, mă gândesc uneori că ţie nu ţi-e întotdeauna foarte limpede cât de mult şi în ce mod aparte îţi aparţin. Răbdare însă, totul se va clarifica, F., în căsnicie totul se va lămuri, iar noi vom fi cei mai uniţi oameni. Iubito, iubită F., de-am ajunge la momentul acela! Relaţiile astea momentane din câteva duminici petrecute la Berlin şi câteva zile la Praga nu pot rezolva totul, chiar dacă, în esenţă, totul s-a rezolvat de multă vreme, poate de prima dată când te-am privit în ochi.

Fiecare a crezut altceva: eu am crezut că-i vei răspunde mamei mele şi am uitat să-i scriu mamei tale. Scrii că ar trebui să te inviţi singură. Cum aşa? N-ai primit epistola pe care mama ţi-a trimis-o lunea asta şi-n care te-a invitat chiar foarte cordial?

Un prieten al unchiului meu de la Madrid, angajat la ambasada austriacă de acolo, a fost aici şi m-am plimbat un pic cu el. Curios lucru: constat că acum este deja târziu, am hoinărit mult împreună, au mai fost cu noi Ottla şi o verişoară[856], ne-am întâlnit şi cu alţii, iar acum, după această acţiune neobişnuită pentru mine (în ultimii ani probabil că nu m-am plimbat ziua decât singur sau cu Felix, celălalt Felix[857]), deci acum, când mă aşez să-ţi scriu, observ că nu trebuie să-mi schimb absolut deloc gândurile; cât a durat plimbarea, în tramvai, prin Baumgarten[858], pe malul iazului, după aceea când am ascultat muzică şi când am mâncat pâine cu unt (după-amiază am mâncat chiar o bucăţică de pâine cu unt, o monstruozitate după alta!), şi apoi în drum spre casă, tot timpul te-am avut în minte numai şi numai pe tine. Spiritual sunt unit cu tine printr-o legătură indisolubilă, la care n-ajunge binecuvântarea niciunui rabin aflat în depărtare.

În ziar dau abia mâine anunţul pentru marţi.[859] Directorul meu[860] se întoarce mâine dintr-o călătorie şi n-aş vrea ca anunţul să apară înainte de a vorbi personal cu directorul. Miercuri vei primi ziarul. Fireşte, de logodnă ştiu deja aproape toţi cei interesaţi. Ce au zis oare prietenii şi cunoscuţii tăi, au repetat mulţi spusele frizerului? – Şi-n rest – aşa se va încheia fiecare scrisoare –, cred că ai să vii foarte curând. Când oare, F., când oare?

Al tău,
Franz

Scrie-mi, te rog, imediat despre durerile de cap!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 aprilie 1914, luni

20.IV.14

Iubita mea, abia seara am ajuns acasă, am hoinărit fără rost, pe terenurile de tenis, pe străzi, la birou (să văd dacă nu cumva e-acolo vreo veste de la tine), iar acum am găsit scrisoarea ta. Devin incapabil să fac ceva ori de câte ori n-am nicio veste de la tine; realmente n-am fost în stare să dau la ziar un mic anunţ, deşi era deja posibil, fiindcă astăzi i-am spus directorului. Dar n-am putut; de altfel, n-a apărut nici în *Berliner Tageblatt*.[861]

Nu mai ştiu nici măcar cu ce am fost atât de ocupat în ultimul timp; nu avea cum să fie ceva foarte important. Pentru lucrurile neînsemnate s-a făcut, şi astăzi, târziu. Ce viaţă de provizorat duc fără tine!

Cu Max mă întâlnesc, desigur, chiar în fiecare zi. Numai că, dacă iau seama bine, nu mai suntem atât de apropiaţi cum am fost altădată – ce-i drept, temporar. (Nicicând n-am fost aşa de apropiaţi ca în timpul călătoriilor[862]; aşteaptă puţin, data viitoare îţi trimit două flecuşteţe tipărite în legătură cu călătoriile noastre: unul acceptabil, scris de mine, iar celălalt, total insuportabil, scris de amândoi, în colaborare.[863] Eu nu promit aşa, aiurea, cum faci tu, în ce mă priveşte, cu scrisoarea pentru mama mea, cu timbrele de reclamă pentru şeful meu[864], cu *Berliner Tageblatt* şi cu demisia de la doctoriţă. Şi eu mai promit aiurea, însă aiurea mea nu e chiar fără margini.) Noi (pentru mai multă siguranţă, repet: Max şi cu mine) nu mai suntem atât de apropiaţi din vina mea; în candoarea lui, el nici nu simte asta şi tocmai mi-a dedicat, de pildă, ultimul său roman, *Calea lui Tycho Brahe către Dumnezeu*, una dintre cele mai originale cărţi ale lui, o poveste chinuitor de autotorturantă. Dar, la drept vorbind, nici eu nu sunt vinovat, sau doar în mică parte. Max nu e lămurit în privinţa mea, iar când este, se înşală. În ultimul timp, deşi în aparenţă sunt afectat de limbuţie (încă nu cunoşti acest viciu; de altfel, tu nici nu-l ai, de aceea te şi iubesc), am devenit tot mai închis, mai retras, şi nu pot ieşi din mine însumi, în ciuda imboldului lăuntric de a flecări şi chiar a unei şi mai justificate plăceri de a comunica; în realitate, nici nu mi-e teamă de oameni, ci am un disconfort în preajma lor, o incapacitate de a stabili relaţii complete şi neîntrerupte, aşa că pierd rar privirile pe care şi le-aruncă între ei (înţelegi cum vine asta?) şi mă-ncumet să afirm că rareori cineva este atât de capabil ca mine să-i priceapă în totalitate pe oameni, în tăcere, de la o oarecare distanţă, cu o forţă care mă sperie şi pe mine şi fără a fi constrâns în mod direct – mă opresc definitiv, au venit doi unchi, unul din Moravia, de la Triesch, celălalt un praghez[865], o ciudăţenie, trebuie să termin; numai să nu te sperii din cauza frazei începute (o spaimă inutilă, crede-mă, avem totuşi

încredere unul în altul, nu-i aşa?), deci ca să nu te sperii, mai închei fraza asta. Este tot ce pot face, însă când nu scriu, această aptitudine devine, bineînţeles, aproape o primejdie pentru mine. Dar întrucât eşti a mea, nu mai există niciun pericol pentru mine şi nici pentru tine n-are să existe, iubito.

Franz

Fără dureri de cap, neapărat fără!

Demisia de la doctoriţă! Să vii degrabă!

Pregăteşte zestrea!

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 aprilie 1914, marţi

Este o nebunie, o boală, F., dacă n-am o scrisoare sau o scurtă veste de la tine, nu pot face nimic, nici măcar să dau anunţul la ziar. Nu fiindcă aş fi la fel de agitat ca altădată, doar suntem făcuţi unul pentru altul (aşa cum spune cu voce tare *B.T.*[866], iar inima mea mai încet, însă mai ferm) şi nici nu contează dacă vestea întârzie, ar putea fi chiar un lucru bun să foloseşti un răgaz, când munceşti atâta, ca să răsufli cu adevărat uşurată, în loc de a te apuca de scris, şi totuşi... anunţul îl dau deci abia mâine şi-l vei primi vineri. Dar neconcordanţa nu este aceasta, F., după cum am sentimentul că ziarele în genere au puţin de-a face cu problema noastră. Chiar anunţul din *Tageblatt*[867] e cam sinistru; anunţul pentru ziua de recepţie îmi sună de parcă acolo ar scrie că F.K. va executa un luping la varieteu în duminica de Rusalii. Însă celor două nume le stă bine împreună, asta-i frumos şi aşa trebuie să fie.

Este târziu, scrisoarea trimisă expres am primit-o abia acum, la 9; în orice caz, a ajuns la birou abia după ora 2. Cele mai sincere salutări, mulţumiri pentru sărutare, dar nu pot s-o întorc; când sărutăm de la distanţă, nimerim cu sărutul nostru bine intenţionat în întuneric şi absurditate, în loc să atingem gura dragă şi îndepărtată,

Franz

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 21 aprilie 1914, marţi

Dragă domnişoară Grete, nu înţeleg tot ce vreţi să spuneţi în legătură cu atitudinea dumneavoastră generală faţă de oameni. Este o descriere pe cât de precisă pe-atât de generală, însă nu se potriveşte nici tuturor celorlalţi, nici mie; deci e adecvată numai într-un caz absolut special, care nu dă pace bietei dumneavoastră minţi neliniştite şi despre care eu nu ştiu nimic sau prea puţin. În relaţia cu mine nu mi se potriveşte absolut nimic din ceea ce spuneţi. Faţă de mine v-aţi purtat atât de corect şi, în primul rând, atât de imperturbabil, netulburată nici de dumneavoastră înşivă,

nici de mine, ca şi cum n-aţi fi un alt om, ci propria-mi conştiinţă, înzestrată cu o existenţă autonomă, plină de bunăvoinţă şi fermecătoare. Credeţi-mă! Poate vă înşelaţi în genere, chiar şi-n privinţa felului dumneavoastră de a fi. Poate că faceţi prea mult abstracţie de dumneavoastră, sunteţi prea bună şi prea eroică. Aşa pare uneori. Nu sunt puţini aceia care trebuie să vă fie recunoscători. Ei se găsesc în cea de-a treia categorie a clasificării pe care o faceţi? Atunci mă voi feri să fiu recunoscător.

În ultima mea scrisoare n-a fost nicidecum „o încheiere bruscă a socotelilor”; aşa ceva n-a fost cu siguranţă, am vrut doar să vă reţin mâna şi să o strâng, nimic altceva. Lipsa de transparenţă din relaţia dumneavoastră cu F. nu vi se datorează, presupunând că această transparenţă lipseşte cu-adevărat şi nu este doar ceea ce văd eu ca un nerod, foarte lucid în acelaşi timp.

V-aţi decis deja pentru Semmering[868] din pricina Berlinului? În mod clar şi fără nicio deznădejde? Aşadar nu veţi pleca la Budapesta? Şi veţi fi pe 2 mai la Praga? La Gmünd ar fi mult mai bine; în legătură cu asta nu i-am scris încă lui F. Nişte dificultăţi ar exista: F. rămâne doar câteva zile[869], iar ziua pe care am petrece-o la Gmünd ar cădea într-o zi de vizită; ar mai trebui să şi-nnoptăm, iar pe mama[870] s-o lăsăm la Praga şi eu aş comite o nouă prostie sinistră; drumul nu l-am putea face totuşi decât duminică, prin urmare, tocmai în ziua când părinţii mei sunt complet liberi – oricum, ar fi un gest frumos şi spontan să mergem la Gmünd şi merită cel puţin să reflectăm la asta până-n ultimul moment.

Mă întrebaţi dacă are să vă bucure „povestirea”?[871]

Nu ştiu, *Fochistul* nu v-a plăcut. În orice caz, „povestirea” se bucură de întâlnirea cu dumneavoastră, nu-ncape nicio îndoială. De altfel, eroina se numeşte Grete şi vă face cinste, cel puţin în prima parte. Ulterior însă, când chinul devine prea mare, femeia abandonează totul, începe o viaţă independentă şi-l părăseşte pe cel care are nevoie de ea. O poveste veche, de altminteri; am scris-o cu peste un an în urmă; pe-atunci nu ştiam încă să apreciez numele Grete, am învăţat s-o fac abia pe parcursul povestirii.

Cele mai sincere salutări (adjectivele trebuie să fie suficiente, totuşi nu le trimitem aiurea, nu adjectivele trebuie să fie corecte, ci omul căruia îi sunt trimise),

al dumneavoastră,
Franz K.

21.IV.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 aprilie 1914, miercuri

Draga mea F., am consumat toată hârtia de scris, n-a mai rămas decât această bucată, pe care am tăiat-o din scrisoarea ta. Mă gândeam că, logodindu-te, vei câştiga mai mult timp liber, dar e limpede că ţi-am dat şi mai mult de lucru. Mare păcat! De la tatăl tău am primit acum o scrisoare foarte prietenoasă; maică-mea îşi face oarece griji din pricina celor câtorva rânduri pe care ar trebui să le adresezi tatălui meu.[872]

Ce fel de treburi! Vino degrabă, ne căsătorim, şi gata! Frumoasa locuinţă despre care ţi-am vorbit va fi liberă abia în februarie, însă chiar şi asta-i nesigur. O locuinţă frumoasă, bine situată, destul de scumpă şi care are atât avantaje de neînlocuit, cât şi dezavantaje, rămâne rezervată pentru noi până pe 2 mai seara. Ceea ce înseamnă că trebuie să fii la Praga cel mai târziu pe 1 mai.

Cum este cu vizita domnişoarei Grete?

Franz

22.IV.14

Către Grete Bloch la Viena

Praga, probabil 23 aprilie 1914, joi

Dragă domnişoară Grete, nu mai există altă hârtie de scris în casă. Hârtia de calitate superioară s-a terminat deja, dar şi asta-i bună pentru dumneavoastră, fiindcă nu vreau să vă scriu epistole, ci să vă fiu alături pentru câteva minute, atât cât mi-o permit sutele de kilometri ce ne despart.

Am fost înţeles greşit? Nu. Şi cu toate acestea, nu vreţi să veniţi? Toate argumentele care sunt împotriva Gmündului pledează pentru Praga. Din faptul că doamna B.[873] nu vă suportă – eu unul n-am remarcat nimic de felul ăsta –, nu rezultă decât că dumneavoastră şi cu mine mai avem ceva în comun; or, aceasta nu constituie un obstacol pentru vizita dumneavoastră. În ceea ce mă priveşte, aş fi foarte bucuros dacă aţi veni, iar F. de asemenea, în mod sigur; ea mi-a anunţat vizita dumneavoastră chiar în termeni entuziaşti. Deşi încă nu mă pricep să exprim cum trebuie acest lucru, uneori am impresia că pentru mine este de-a dreptul necesar să fiţi de faţă când F. va veni pentru prima dată la mine acasă. Fireşte, pentru dumneavoastră există destule contraargumente: călătoria lungă, discuţiile cu nişte străini, nu mulţi, însă câţiva, oricum, şi alte mărunţişuri imprevizibile. Eu nu caut să vă forţez, dar va trebui să mă constrâng să mă lipsesc de dumneavoastră. Poate că F. are o idee bună, deocamdată nu mi-a scris despre Gmünd; dacă ea vrea să mergem acolo, nimic nu mă va opri.

F. îmi scrie acum regulat, deşi doar puţin, totuşi în fiecare zi, în afară de azi; astăzi n-am primit încă nimic. Însă ieri...

Gata, este prea târziu; de altfel, acum câteva ore, tocmai când vă scriam ultima propoziţie, a sosit o telegramă de la F., de parcă ar fi vrut în ultimul moment să-mi oprească mâna care aşternuse pe hârtie un fel de reproş. Era prea târziu.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 aprilie 1914, vineri

A treia scrisoare pe care o încep astăzi. Mereu se amestecă azi în scrisorile către tine cunoscutul acela al tău din Breslau, al cărui nume n-am reuşit să-l reţin, nu din încăpăţânare, să zicem, ci şi dintr-o necesitate oarecare; nici măcar chipul nu i l-am reţinut, cu toate că i-am văzut poza destul de mare, atârnată în camera ta. În schimb, pe el însuşi nu-l pot uita; în parte, din vina ta, deoarece mi-ai povestit despre el prea confuz şi prea aluziv.

Astăzi n-am primit niciun cuvânt de la tine, ceea ce n-ar fi grav; mai grav este că de vreo nouă luni probabil n-am mai primit de la tine nicio pagină scrisă-n linişte.

Îţi mulţumesc pentru scrisoarea adresată părinţilor mei, i-a satisfăcut complet pe amândoi. Citind scrisoarea, mi-am reamintit cât de ciudat este limbajul vostru. Deşi risipiţi doar la întâmplare, cuvinte precum „teribil, uriaş, colosal, excelent”, căutaţi mai degrabă să evitaţi folosirea cu adevărat caracteristică a lui „foarte”, pe care-l înlocuiţi cu o vorbă imprecis-rezervată ca „destul de”.

Duminică nu vei primi nicio epistolă de la mine, F.; să nu te superi din această cauză, nu-mi place să-ţi scriu acasă; puteam să scriu ca străin în familie; iar dacă se făceau glume pe tema asta, măcar nu erau bine intenţionate; astăzi s-ar face sau s-ar putea face numai glume bine intenţionate şi tocmai ele m-ar durea.

Scrisoarea către părinţii mei m-a dezamăgit în primul rând din pricina datei vizitei tale. Cum? Abia pe 5 vrei să vii? De ce abia pe 5? Şeful tău s-a întors totuşi. Şi ce fac cu locuinţa pe care m-am străduit s-o rezerv până pe 2?

Ce gânduri triste îţi împărtăşesc azi! Lasă-mă cel puţin să-ţi sărut mâna, ca să-mi pot ascunde chipul.

F.

22.IV.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 26 aprilie 1914, duminică

25.IV.14 [874]

Iubită F., nu-mi scrii despre două chestiuni, cu toate că ştii că amândouă mă îngrijorează foarte mult din cauza ta (lasă-mă acum pe mine deoparte!), exclusiv din cauza ta. De unul nici nu m-am interesat până acum, mă refer la fratele tău. Mi-ai scris odată că voi afla amănunte despre el la Berlin, însă n-am aflat nimic, am citit doar o scrisoare din care am putut deduce (mă refer la conţinutul ei) cât de mult mi-ai ascuns din această problemă, în ceea ce te priveşte, repet, numai în ceea ce te priveşte pe tine.

Dar acum taci în continuare.

Cel de-al doilea este cunoscutul tău din Breslau.

Nu mă sfiesc să te întreb deschis despre el căci, dacă este o fantomă încă activă, se va prezenta şi nechemat, iar dacă nu mai are nicio influenţă, atunci nu-l voi trezi nici eu prin acest apel. Nu mă trimite la o explicaţie orală! Nici anterior nu ţi-ai putut ţine asemenea promisiuni. Vorbeşte sau spune deschis de ce nu poţi vorbi. Există atâtea lucruri ce nu pot fi spuse clar şi pe care nu le putem împărtăşi din cauza slăbiciunii proprii sau a celui care ne-ascultă; cu atât mai mult avem datoria să fim limpezi acolo unde claritatea este posibilă. Poza poate atârna liniştită în camera ta, însă voi fi având şi eu dreptul să stau liniştit în odaia mea.

F.

Cât priveşte expresiile tari[875], m-ai înţeles un pic greşit. Nu aceşti termeni în sine sunt ciudaţi; ciudat este că pe de o parte, alegeţi cuvinte goale numai pentru că sună colosal (când le rostesc, fetele respiră greu, de parcă din guriţa lor ar ieşi nişte şobolani mari), dar pe de altă parte, preferaţi cuvinte şterse, puţin semnificative şi, astfel, într-o viteză nebună nu descrieţi nimic, ci ocoliţi în fugă descrierea exactă.

S-ar putea ca vizitele să-ţi provoace multe necazuri, dar şi plăcere, nu-i aşa? Fiecăruia, ce i se cuvine: tu întâmpini musafirii, iar eu stafiile.

Felicitări primesc destule, deşi nu atâtea ca tine, cu siguranţă. Pe cele care au sosit la început le-am deschis, nu şi pe cele venite mai târziu; ele vor avea efect şi necitite, de vreme ce aşa ne este sortit lor şi nouă. Cartea de vizită alăturată o trimit pentru mătuşa ta; este de la bărbatul pe care susţine că-l cunoaşte.[876]

Vii deci vineri; pot considera drept sigură sosirea ta. Dacă vrei să vezi locuinţa, acesta-i ultimul termen.[877]

Casa este foarte frumoasă; dacă, atunci când o vom vizita, va fi o vreme la fel de bună ca astăzi, o vei lua; altminteri, vei avea dubii. Situată destul de departe, este complet liberă, în mijlocul unui spaţiu verde, trei camere, două balcoane, o terasă, 1 200 de

coroane, o groază de bani; de fapt, mai mulţi decât putem noi să achităm. Vorbesc ca şi când eu aş avea o imagine de ansamblu asupra a ceea putem plăti.

N-ai chef să mergem într-o zi la Gmünd? Mi-ar face mare plăcere.

Trimite-mi adresa surorii tale Elsa! Mama ta a fost mulţumită de scrisoarea mea? Ai primit şi *Menajul femeilor*[878] şi volumul lui Werfel?[879]

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 26 aprilie 1914, duminică

26.IV.14

Dragă domnişoară, bine, să nu luăm acum o hotărâre! Să am în fiecare clipă speranţa de a vă vedea, în timpul prezenţei lui F. aici. Orice astfel de speranţă a pierit până acum fără rost, de n-ar fi aşa şi cu aceasta! În legătură cu Gmündul, F. nu mi-a scris încă. Ea ar putea să vină pe 1 sau pe 2; fireşte, am să vă mai scriu data.

Deci acum plecaţi cu siguranţă la Berlin.[880] Au fost bune sau au fost rele veştile care au condus la actuala dumneavoastră decizie? Dar acum să nu lăsăm în suspensie ce am hotărât în privinţa călătoriei noastre comune[881], ci mă gândesc că în mod absolut sigur vom merge împreună. Cât mă bucur, aşteptând să stau în compartiment în faţa dumneavoastră, fără să povestesc ceva, căci nu sunt în stare de asta, ci să şed acolo, să dau din cap aprobator sau dezaprobator, să vă strâng mâna cum trebuie, în semn de salut, şi-n rest, să las să-mi fie bine. Drum bun!

La despărţire poate să vă placă Viena. Nu uitaţi de camera lui Grillparzer!

De altfel, nu cred că tristeţea despărţirii se datorează faptului că ne luăm rămas-bun de la ceea ce ne-a fost drag. Poate că tristeţea provine, mai degrabă, dintr-un sentiment contrar. Simţim că ne despărţim prea uşor, că ne luăm prea uşor rămas-bun şi că legăturile exterioare, care s-au stabilit în decursul timpului şi păreau să reprezinte nişte legături aproape lăuntrice când sunt lăsate în pace şi nu sunt verificate, se dovedesc a fi în realitate nişte fleacuri. Ne amintim cu tristeţe de aparentele legături ce au rezultat şi prevedem cu tristeţe aparentele legături care vor rezulta. Avem, ce-i drept, nevoie de amândouă, de libertate şi constrângere, dar fiecare la locul ei, şi ori de câte ori cineva bagă de seamă că le-a schimbat din greşeală locurile, acela se va simţi foarte rău. Aşa mi s-a întâmplat mie adesea, dar asta nu contează. Să fiţi bucuroasă, odată cu mine, că părăsiţi Viena. Ce a vrut să spună fratele dumneavoastră[882] cu remarca pe care o citaţi? Este ciudată. Şi ce alţi corbi din Berlin vă mai sfătuiesc să nu procedaţi astfel? Cât de

puţine lucruri ştiu despre dumneavoastră! Şi câte aş dori să ştiu! Mă interesează chiar şi vizita pe care aţi făcut-o.

Ce-i drept, s-ar putea să am nevoie de sfaturile pe care mi le oferiţi, dar ele nu prea se dau în scris. Cum să mă consiliaţi în privinţa unei locuinţe pe care n-o cunoaşteţi? Şi cum vreţi să mă sfătuiţi cum să folosesc cele câteva parale pe care le am, când lui F. îi este totuşi absolut imposibil s-o scoată la capăt cu ele? Însă oricâte griji mi-aş face eu, acest lucru nu mă îngrijorează câtuşi de puţin. Pentru asta îmi lipseşte fantezia. Poate că şi mulţimea celorlalte griji este prea mare ca să-i mai permită şi acesteia să treacă. În rest, sunt mai scutit de dureri de cap decât am fost vreodată. Şi dumneavoastră? V-au chinuit chiar de curând; acum vă este mai bine? Aţi mâncat deja vegetarian? Şi este puţin probabil să fi citit-o pe Thürheim. Veţi merge şi la Teplitz?

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Lise Weltsch[883] *la Praga*

Praga, 27 aprilie 1914, luni

Stimată domnişoară, multe mulţumiri pentru amabilele dumneavoastră urări.[884] Dar acum trebuie să-mi permiteţi şi mie să vă strâng mâna în modul cel mai sincer şi să vă transmit cele mai bune urări pentru activitatea pe care o desfăşuraţi la Berlin.[885] Vedeţi, ceea ce faceţi dumneavoastră am vrut să fac eu însumi de multă vreme. Este minunat să pleci de-acasă, dar şi mai minunat s-ajungi la Berlin. Mi-aţi face într-adevăr bucuria să vă văd acolo, după ce vom stabili foarte ferm o întâlnire? Voi veni de Rusalii.[886] Şi dumneavoastră? Nu v-ar conveni să vă întâlniţi odată şi cu doctorul Weiß, care locuieşte permanent acolo? Începând cu 1 iunie va fi acolo şi o tânără cunoştinţă de-a mea (de altfel, o berlineză ce se va restabili la Berlin după o absenţă mai lungă); am sentimentul că are să vă fie la fel de dragă ca şi mie, de fapt.

Nu uitaţi să-mi scrieţi câteva cuvinte despre aceasta, vă rog mult.

Cu cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră, devotat,
Franz Kafka

27.IV.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 aprilie 1914, miercuri

29.IV.14

Mă înţelegi greşit, F. Ce-mi scrii despre cunoscutul din Breslau nu mă interesează deloc; nici nu-mi pasă cum se numeşte şi cu cine e-nsurat; el însuşi nu mă interesează absolut deloc.

Despre fratele tău se pare aşadar că ai primit indirect o veste mulţumitoare. Asta mă bucură pentru noi toţi.

Aşteptasem să-mi spui deja precis în ce zi soseşti. Dacă nu vii vineri, pierdem locuinţa aceea. Nu mi-aş asuma responsabilitatea de a lua locuinţa fără tine, întrucât ceea ce ţi-ar plăcea la casa aceea ar trebui să compenseze dezavantajele care ar rezulta pentru tine din faptul că ea se află destul de departe de centrul oraşului, că ai fi numai printre cehi şi altele asemenea. Caută deci să faci posibilă venirea ta! Mă voi uita mâine şi la alte case într-o altă zonă, poate mai convenabilă, ca tu s-o poţi alege apoi pe cea mai bună, fără a-ţi da prea multă osteneală. Ieri am văzut un apartament cu trei camere; costă doar 700 de coroane, este situat în centrul oraşului, chiar în spatele muzeului ce-nchide în partea de sus piaţa Wenceslas. O locuinţă în care stai câteodată în coşmaruri. Încă de pe scări te lupţi cu diverse mirosuri, trebuie să treci printr-o bucătărie întunecată, într-un ungher plâng o grămadă de copii, o fereastră zăbrelită luceşte ca plumbul, nu ca sticla, iar gângăniile aşteaptă-n găurile lor să vină noaptea. Viaţa în astfel de case poate fi înţeleasă aproape exclusiv ca un blestem. Aici lumea nu munceşte, munceşte în altă parte; nu păcătuieşte, păcătuieşte în altă parte; aici ea doar caută să trăiască şi de-abia poate s-o facă. Ar trebui să ne uităm nu numai la acele locuinţe care merită să fie dorite, ar trebui să vedem odată împreună şi o asemenea casă, Felice.

F.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 29 aprilie 1914, miercuri

29.IV.14

Din ce cauză vă chinuiţi oare, dragă domnişoară Grete? Şi-ntr-un mod atât de riscant? Nu mi-aţi face numai bine, nu mi-aţi vrea neîncetat binele? Mie, care faţă de dumneavoastră am mereu sentimentul că nu există decât două feluri de fericire pură, lipsită de lacrimi şi care ajunge până la limitele puterilor noastre: să ai pe cineva care ţi-este loial şi faţă de care să te simţi loial, iar apoi să-ţi fii loial ţie însuţi şi să te consumi total, să arzi fără cenuşă.

Epistola dumneavoastră a fost scrisă prea grăbit, nu înţeleg totul. Dacă sunteţi acceptată la Berlin, trebuie să vi se ofere şi posibilitatea de a vă instala acolo; nu priveşte totuşi pe nimeni faptul că aveţi familia acolo. Dar din moment ce este nevoie să începeţi munca atât de curând, atunci, mai ales că rămâneţi la aceeaşi firmă, nu se vor putea ridica multe obiecţii dacă părăsiţi Viena mai devreme, cam cu o săptămână înainte de Rusalii. Şi în ce stare sufletească, domnişoară Grete, a fost citită, nu pusă pe hârtie, acea epistolă în care se pare că scrie: „Rămâi unde eşti”?

În orice caz, acum trebuie să luăm în calcul că nu veţi fi de Rusalii la Berlin şi că în faţa mea în compartiment are să stea tatăl meu, spre necazul lui şi al meu. Urâtă treabă! Iar la Berlin va trebui să realizez singur, bizuindu-mă doar pe picioarele şi mâinile mele, trucul cu ziua de recepţie.[887] Fără ajutorul dumneavoastră. (F. va fi ocupată cu trucul ei.) Ei bine, va trebui să mă împac cu această situaţie. Şi să mă consolez cu faptul că părăsiţi în sfârşit Viena îngustă şi dezolantă, că vă veţi simţi în putere şi vă veţi recăpăta plăcerea atât de firească de sine însăşi. Poate că, în esenţă, situaţia în care vă aflaţi nu este deloc diferită de a mea, numai că v-a luat prin surprindere, nu vi se potriveşte şi până la urmă va trebui să o dinamitaţi în mod elegant.

Pierderea ce rezidă pentru mine în faptul că probabil nu veţi fi de Rusalii la Berlin s-ar putea întoarce chiar în folosul meu prin aceea că acum vă întâlniţi totuşi cu F. Dar când vine F. nu ştiu încă precis. Am presupus că soseşte vineri, însă acum am din nou îndoieli. Ieri am primit o epistolă în care scrie: „Grete mi-a scris între timp că nu poate veni la Praga fiindcă va porni (teribil de frumos acest cuvânt berlinez!) deja pe 1 iunie. Dar am să-i mai scriu o dată mâine”. Dacă F. n-ar fi F., astăzi ar trebui să primiţi o epistolă, în care să scrie şi ceva legat de Gmünd. Căci despre asta, F. nu mi-a scris încă. În orice caz, de îndată ce aflu sigur când vine F., vă trimit o telegramă. Pe urmă aveţi libertatea să telegrafiaţi: „Sosesc” şi imediat voi alerga să vă rezerv o cameră la hotelul în care stă F.

Înţeleg însă limpede că această călătorie nu ar fi decât un chin (sâmbătă aici, duminică înapoi, altfel nu s-ar putea totuşi?), nemaivorbind despre inconvenientele pe care eu cel puţin nu aş fi în stare să le ţin complet la distanţă de dumneavoastră şi că, drept urmare, aş fi făcut mai bine să nu vă invit deloc.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Veţi merge la Teplitz? Are să participe cumva firma de la Berlin la expoziţia pragheză?

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 3 mai 1914, duminică

Foarte dragă domnişoară Grete, vă scriu în goana smintită generată de târârea de colo-colo a unei perechi de logodnici, care, pe deasupra, mai caută şi-o casă.[888] Dar îmi este imposibil, absolut imposibil să nu vă salut astăzi. Cel mai drag şi mai frumos dintre lucrurile dragi şi frumoase pe care le-aţi trimis este fotografia dumneavoastră. Am observat că vă uitasem complet chipul; din acea perioadă el s-a dizolvat pe de-a-ntregul în memoria mea, iar ceea ce s-a recompus treptat, în decursul timpului, într-o nouă imagine a fost un om la care ţineam într-atât încât credeam că n-are să-mi pese nicidecum de înfăţişarea lui. Iar acum, în faţa fotografiei constat, fireşte, că asta nu-i deloc adevărat. Aş fi foarte bucuros să primesc o mică poză de la dumneavoastră; dacă ar fi să primesc doar una, aş opta pentru cea în care staţi jos, alături de cele două fete. Nu drept mulţumire pentru ea, ar fi caraghios aşa ceva, ci din proprie iniţiativă ataşez o mutră schimonosită.[889]

Azi, doar atât; am să vă povestesc multe, să mă plâng că nu sunteţi aici şi să mă bucur că nu sunteţi aici. Fiindcă această combinaţie s-ar fi păstrat chiar dacă aţi fi venit; de fapt, sunt totuşi foarte trist că n-aţi venit, ar fi trebuit să insist cu rugăminţile. Noi v-am sunat ieri după-amiază, însă biroul dumneavoastră era deja închis.

Mâine sau poimâine vă scriu.

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 5/6 mai 1914, marţi/miercuri

Dragă domnişoară Grete, acum am primit pozele, se află în faţa mea; cea de lângă monument este cea mai frumoasă (atât de istovită vă sprijiniţi de vecina dumneavoastră?), „drumul singuratic” este şi el caracteristic, celelalte nu sunt decât nişte expediente, nu mă ajută cu nimic, dar toate valorează mult pentru mine, credeţi-mă! În ce parc frumos sunteţi? Şi-n ce vilă? Sunteţi totuşi veselă în ansamblu. Acelea sunt nişte prietene?

Este foarte târziu. F. a plecat azi. Mâine vă scriu mai mult. Nu sunt nefericit din cauza activităţilor mărunte[890], v-am scris eu aşa ceva? Nefericit am fost doar pentru că nu am putut să vă mulţumesc imediat. În rest însă, nu sunt „cel mai fericit logodnic”, ce-i drept, asta nu, absolut deloc; cel mai fericit logodnic este numai acela care este cel mai fericit şi-n privinţa sa. Nu, nu.

Mâine iarăşi!

Al dumneavoastră,

Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 7 mai 1914, joi

7.V.14

Dragă domnişoară Grete, oricum aş fi, sunt împrăştiat, prefer să umblu haihui prin parcuri şi pe străzi, îmi strâng cu o mână pe cealaltă, ajung acasă, mănânc din fructele dumneavoastră minunate, plec din nou în fugă, caut o locuinţă, închiriez una proastă, mă tem că nu voi mai putea scăpa de ea, întotdeauna îmi plac doar penultimele; înainte de a mă obişnui cu ultima, o-ndrăgesc pe penultima într-atât încât trebuie să fiu smuls de-a dreptul din pragul acesteia. Din prima şi cea mai frumoasă m-au îmbrâncit pur şi simplu afară cu toţii şi eu însumi am trântit uşa în urma mea.

Alte încercări nereuşite de a mă descotorosi de ultima locuinţă. Făcând abstracţie de cele mai diverse toane, bune sau rele, ale celor două locuinţe, ele sunt complet opuse, în esenţă. Cea pe care am luat-o se învârteşte pe trei sferturi în jurul bucătăriei; cea pe care vreau s-o iau şi pe care o ştiam de mult se extinde toată spre est.[891] Voi reuşi? Acum voi face ultima tentativă. Veţi afla chiar în această scrisoare. Captivant, nu?

Dragă domnişoară Grete, ce să vă mai povestesc? În definitiv, nici nu s-au întâmplat multe. Felice arată bine, o, da, este chiar veselă şi pare să se fi simţit destul de bine aici. Rudele mele o îndrăgesc aproape mai mult decât mine. Cu siguranţă, în relaţia lui F. cu dumneavoastră n-a survenit nici cea mai măruntă schimbare de când aţi convieţuit la Berlin. Spuneţi că aveţi simţ de observaţie; în acest caz n-aţi avut; altminteri nu v-aţi fi mirat de tăcerea lui F. Negreşit, tăcerea lui F. nu trebuie judecată ca atare, ci drept o particularitate a felului ei de a fi. Dacă o iubim, trebuie să iubim, fie că vrem sau nu, întreaga ei fiinţă şi aşa facem. Nu mai vreau să spun nimic în această privinţă, ar fi prea de tot! Nu din pricina dumneavoastră, ştiţi bine, ci din cauza mea nu mai spun.

De locuinţa care se învârteşte în jurul bucătăriei m-am debarasat bucuros, dar încă n-am luat nici apartamentul acela frumos, îngrozitor de înalt. Multe impedimente: tapetele proaste, chiria mare, absenţa unei odăi pentru servitori, o singură intrare în cameră etc., iar pe când reflectam la toate astea, un diavol din apartamentul vecin a început să cânte energic la un pian pus acolo de nu ştiu ce demon, încât răsuna locuinţa goală. De nimic nu mă tem mai mult decât de muzică în jurul casei. Aşa că am coborât agale cele o sută sau două sute de trepte.

Dar ce s-a întâmplat la dumneavoastră? Sau doar am înţeles greşit din ultima dumneavoastră scrisoare că s-ar fi întâmplat ceva deosebit? Întâi de toate, ce e mai important pentru mine: veţi fi de Rusalii sau înainte de Rusalii la Berlin?[892] Anterior veţi merge şi la Teplitz?

Ceasul bate ora 9, fug cu scrisoarea la gară, deşi nu conţine nimic. Să nu fiţi supărată pe mine, sunt un pic în vâltoare, însă nu vreau să mă dezmeticesc; prefer să las să se învârtească totul cu mine şi doar să-mi aplec capul, cam ameţit, decât să zac cu totul şi cu totul la pământ.

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 8 mai 1914, vineri

8.V.14

Dragă domnişoară Grete, mă îngrijorează să văd cum suferiţi din pricină că nu înţelegeţi starea în care mă aflu, sau mai bine zis, din pricina bunătăţii dumneavoastră înnăscute. Desigur, aş avea toate motivele să fiu fericit, iar F. este precis principalul element al acestei fericiri. Un anumit tip de neînţelegere – aşa cum este neînţelegerea mea – se poate transforma din pură incomprehensibilitate în antipatie; însă faţă de dumneavoastră n-are să se întâmple una ca asta. Să credeţi motivele mele neexprimate, ceea ce ar trebui să fie cu atât mai uşor cu cât adaug că este foarte posibil ca totul să se termine cât se poate de bine. Aceasta ar fi în conformitate chiar cu legea fundamentală pe care am descoperit-o pe baza experienţei şi care priveşte viaţa mea. Şi anume, până acum am obţinut tot ce am vrut, dar nu imediat şi niciodată în mod direct, ba chiar făcând cale-ntoarsă de cele mai multe ori, mereu cu ultimele eforturi şi, în măsura în care am putut judeca acest lucru, aproape-n ultima clipă. Nu prea târziu, însă aproape prea târziu, deja întotdeauna cu ultima zvâcnire a inimii. Şi niciodată n-am obţinut chiar tot ceea ce voiam; deseori nici n-a mai fost totul şi oricum, chiar de-ar fi fost, n-aş mai fi putut să iau în stăpânire întregul; în orice caz, am căpătat mereu o bucată mare, şi-adesea, cea mai importantă. Bineînţeles, asemenea legi, pe care le descoperi singur, sunt, în sine, absolut neînsemnate; totuşi, ele nu sunt lipsite de importanţă pentru caracterizarea celui care le descoperă, mai ales că, odată descoperite, ele te domină într-un fel, realmente fizic. – De altfel, veţi putea vedea cât de fericiţi sau de nefericiţi suntem, deoarece am hotărât, şi n-aveţi deloc voie să vă împotriviţi, ca, odată ce ne căsătorim, să locuiţi la noi o perioadă mai lungă (şi anume, chiar de la început; fiindcă acum nu aveţi

concediu şi-l veţi primi abia la iarnă). Dacă iau apartamentul amintit în ultima scrisoare[893], avem loc destul. Şi vom duce o viaţă frumoasă, iar dumneavoastră, pentru a mă verifica, mă veţi putea ţine totuşi de mână, iar eu am să fac la fel, în semn de recunoştinţă.

Dar cum se poartă la birou cu dumneavoastră! Este cu-adevărat scandalos. Astăzi s-ar fi cuvenit să primiţi o scrisoare de la mine. Oricum, ăia vă uşurează despărţirea.[894] Dar s-ar putea s-o îngreuneze fetele. Aveţi deci prietene.

În legătură cu Hardt[895] voi spune numaidecât două adevăruri. În primul rând, îmi displace. Odinioară – iar această nuvelă pe care n-o cunosc provine din perioada lui timpurie –, scria lucruri bune; de asemenea, a tradus foarte bine şi trei nuvele ale lui Flaubert, cel puţin după gustul meu de-atunci. Dar mai târziu a făcut chestii oribile şi continuă să facă. La drept vorbind, n-aş vrea să citesc nimic de el. Cel de-al doilea adevăr este însă că tot ceea ce atingeţi dumneavoastră are valoare pentru mine şi tot ce pleacă de la dumneavoastră devine preţios pentru mine datorită acestui fapt.

Seara în familie presupune şi ea o organizare aparte? Până acum nu ştiam decât de ziua de recepţie, iar aceasta este în lunea de Rusalii.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Citiţi şi-n rest în franceză?

Şi camera lui Grillparzer?

Şi Thürheim?

Eu prefer să scriu însă la birou. Acasă, scrisoarea aşteaptă zadarnic, ore-n şir, pe masă.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 12 mai 1914, marţi

12.IV.14

Dragă domnişoară Grete, sunteţi atât de obosită? Şi mai vreţi să locuiţi trei săptămâni în provizoratul ăsta[896], unde nu puteţi dormi? Asta înseamnă totuşi prea multă consideraţie faţă de gazdă şi prea puţină faţă de dumneavoastră. Regret şi mă înfurii.

A fost foarte drăguţ din partea dumneavoastră că v-aţi dus la muzeu. Nu mă gândeam să aflu totuşi vreo noutate (deşi s-a întâmplat şi asta), dar simţeam nevoia să ştiu că aţi fost în camera lui Grillparzer şi că astfel s-a creat şi o legătură fizică între mine şi ea. Nu m-alegeam cu mai mult nici să mă fi dus eu însumi acolo, cel puţin nu cu mult mai mult, chiar dacă aş fi privit exponatele mutate în camera aceea. Fotografia pe care mi-aţi trimis-o este a camerei autentice sau a celei de la primărie?[897]

În orice caz, o cameră frumoasă, bună de locuit, unde se putea dormi bine în fotoliu la apusul soarelui. De altfel, o veche dorinţă irealizabilă: să stau la masă lângă o fereastră mare, cu vedere spre o zonă întinsă, iar la asfinţit să dorm în tihnă, să respir liniştit şi netulburat, fără a simţi apăsarea luminii şi a perspectivei. Ce dorinţă! Şi cât de prost exprimată! Nu este aşa.

Altminteri, după ce aţi citit *Sărmanul muzicant* n-aţi avut şi singură dorinţa de a vedea camera? A fost totuşi un om îngrozitor; dacă nefericirea noastră s-ar desprinde de noi şi ar umbla slobodă de colo-colo, ar trebui să semene cu el; orice nefericire ar trebui să arate ca el, care a fost o nefericire vie, palpabilă. O scurtă poveste din jurnal sau din scrisori: Logodna fusese desfăcută de multă vreme, doar rudele cele mai idioate se mai gândeau la vreo posibilitate îndepărtată de căsătorie, Katharina trecuse de mult de treizeci de ani. Într-o seară, G. este în vizită la surori, ca mai de fiecare dată; K. este deosebit de drăguţă cu el şi atunci o ia în poală mai mult din milă – cele două surori umblă probabil prin cameră –, iar el constată şi consemnează mai târziu că atunci K. i-a fost total indiferentă, apoi el s-a excitat şi ar fi vrut să se adâncească într-un sentiment cât mai neînsemnat, dar că nu i-a rămas altceva de făcut decât s-o ţină în poală, ca după o clipă să se elibereze din nou de ea. De altfel, nu doar din milă o luase în poală; a fost un fel de încercare; şi mai grav este că prevăzuse acest lucru şi îl făcuse totuşi.

Aţi primit măcar ultimele mele două scrisori? Vreau să ştiu unde veţi fi de Rusalii; aţi întrebat când va fi ziua de recepţie[898], ceea ce părea să indice faptul că s-ar putea să veniţi, totuşi. De-ar fi aşa!

Imaginaţi-vă, încă n-am o locuinţă. Cochetez deja cu gândul de a închiria doar un apartament cu două camere (toate locuinţele din oraş sunt prea scumpe, iar F. trebuie să locuiască măcar la început în oraş). Ce credeţi despre asta?

Am aici în manuscris un nou roman de Ernst Weiß.[899] Este fierbinte şi la fel de frumos precum *Galera*[900], ba chiar mai frumos şi mai unitar, fără a-şi da osteneala. Aţi vrea să-l citiţi dacă aţi avea într-adevăr ocazia în perioada imediat următoare? Este puţin probabil. – Încă o dată: Citiţi franţuzeşte?

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 14/15 sau 15 mai 1914, joi, vineri sau sâmbătă

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 16 mai 1914, sâmbătă

16.V.14

Dragă domnişoară Grete, durerile de dinţi înseamnă, evident, că la Viena nu sunteţi cruţată nici de cel mai rău dintre lucruri, dar că odată plecată de-acolo, totul va fi mai bine. Ce alt sens ar putea avea durerile de dinţi? Şi de ce să fiţi chinuită fără noimă?

Ce înseamnă insomnia şi „dilatarea capului” ştiu prea bine chiar în momentul de faţă şi s-ar părea că nu vreau deloc să mă lipsesc de această cunoştinţă; însă pesemne că n-am avut încă adevăratele dureri de dinţi, cele mai rele dintre toate, iar despre ele citesc în epistola dumneavoastră, precum un şcolar complet nedumerit. Cum vă trataţi, de fapt, dinţii? Îi spălaţi după fiecare masă? (Acum vorbesc, din păcate, cu o doamnă care din pricina durerilor de dinţi nu ţine cont de politeţe şi de etichetă.) Ce zic blestemaţii de stomatologi? Cel care s-a dat pe mâna lor trebuie să suporte nenorocirea până la capăt. Cred că F. este relativ liniştită după ce şi-a pus aproape toată dantura din aur. N-aţi putea să vă găsiţi şi dumneavoastră liniştea în acest mod? La început, ca să spun adevărul, trebuia să-mi plec privirea în faţa dinţilor lui F., aşa de tare mă speria aurul acela strălucitor (o strălucire cu adevărat infernală într-un loc nepotrivit) şi porţelanul galben-cenuşiu. Ulterior, numai dacă era posibil, mă uitam intenţionat într-acolo, ca să nu uit imaginea aceea şi să mă chinuiesc, iar până la urmă să dau crezare faptului că totul este absolut adevărat. Într-un moment de uitare de sine am şi întrebat-o pe F. dacă nu se jenează. Din fericire, nu se jena, fireşte. Dar acum m-am împăcat aproape de tot cu acest gând, nu doar din obişnuinţă (nici vorbă să pot căpăta instantaneu o asemenea obişnuinţă). N-aş mai dori îndepărtarea dinţilor de aur, însă această expresie nu este absolut corectă; de fapt, n-am dorit niciodată îndepărtarea lor. Numai că astăzi ei mi se par oarecum adecvaţi şi lipsiţi de orice echivoc; îi socotesc, ceea ce nu este puţin lucru, drept o eroare umană foarte evidentă, simpatică şi pe care ochii n-o pot tăgădui niciodată; ea se poate vădi mereu şi mi-o apropie pe F. poate mai mult decât ar fi în stare o dantură sănătoasă, dar şi înspăimântătoare într-un anumit sens. – Aici nu sunt un logodnic care apără dantura logodnicei, ci mai curând unul care nu este capabil să expună cum trebuie ceea ce vrea să spună, dar care în plus, dacă nu se poate altfel, însă numai în acest caz, vrea să vă dea un pic de curaj, ca să întreprindeţi o acţiune radicală împotriva durerilor dumneavoastră. Dar poate că este mai bine să aşteptaţi până ce ajungeţi la Berlin.[901]

Aspectul scrisului meu de-acum[902] se justifică prin faptul că alaltăieri mi-am tăiat adânc degetul mare de la mâna dreaptă, am umplut cu sângele meu o găletuşă, iar acum îmi tratez degetul cu

metode naturiste, adică fără plasture şi bandaj; drept urmare, deşi se vindecă de zece ori mai încet, rana se-nchide de o sută de ori mai frumos, fără inflamaţie, fără să se umfle, ca o adevărată desfătare a ochilor.

Prefer să nu vă trimit totuşi romanul lui Weiß în timp ce vă mutaţi. De altfel, se pare că m-aţi înţeles greşit, este numai manuscrisul, cartea ar putea să apară abia la toamnă. Dacă-l vreţi neapărat, vi-l trimit, fireşte, de îndată. De Rusalii nu vă voi vedea, deci; însă poate voi avea o compensaţie. Unchiul meu de la Madrid vine în vizită la începutul lui iunie, probabil îl voi însoţi la Berlin, ce-i drept, doar pentru o duminică; atunci vă voi vedea, aşadar; vi-l prezint şi pe doctorul Weiß, da?

Am deja locuinţă. Trei camere, soare de dimineaţă; este situată în centrul oraşului, are gaz, lumină electrică, cameră pentru servitoare, baie şi costă 1 300 de coroane. Astea sunt avantajele. Dezavantajele sunt următoarele: etajul al IV-lea, fără lift, perspectivă spre o stradă anostă, destul de zgomotoasă.[903] Acum va trebui, negreşit, să cunoaşteţi bine totul (de vreme ce aţi acceptat invitaţia, gest pentru care vă sărut mâna).

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Lui Muzzi[904] i se poate trimite deja o carte cu poze? Ce vârstă are?

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 17 mai 1914, duminică

17.V.14

Dragă domnişoară Grete, aşa s-a agravat deci o stare pe care ieri am considerat-o ca fiind trecătoare. Staţi întinsă, sunteţi acasă? Cum vă trataţi? Cu dureri, desigur? Medicina nu ştie să trateze durerile decât cu dureri, ceea ce se cheamă apoi că „a combătut boala”.

Am primit abia astăzi scrisoarea dumneavoastră; ieri a fost sărbătoare şi corespondenţa a fost distribuită o singură dată; altminteri, v-aş fi trimis, fireşte, manuscrisul. Aşa că vi-l trimit mâine, având, ce-i drept, îndoieli că durerile şi romanul vor fi compatibile între ele. Negreşit, este groaznic să ai gura plină de dureri[905] şi să fii nevoit să petreci aşa ceas de ceas. Vin pe la dumneavoastră cele două prietene şi ţinându-se seama de starea în care vă aflaţi, a fost înlăturat provizoratul din locuinţă?

Şeful meu[906] a plecat acum la Viena, pentru două săptămâni, ca să participe la un congres; am vrut să-i scriu pe spate salutări pentru dumneavoastră şi să-l trimit să mărşăluiască de câteva ori pe zi atât pe Bibergasse, cât şi pe Glasergasse.[907] Acum ar fi fost

inutil, căci sunteţi acasă, şi doar persoana aceea neîndemânatică (nu pot avea certitudinea genului ei deoarece cunosc termenul numai de la dumneavoastră) v-ar putea povesti că jos, pe stradă, umblă un bărbat cu salutări pentru dumneavoastră, scrise pe spate.

Este târziu, imaginaţi-vă, astăzi am dormit pentru prima oară după mult timp toată după-amiaza, mai bine decât în ultimele trei sute de nopţi. Fiindcă noaptea dorm din cale-afară de prost.

Despre manuscris vreau să mai spun (doar pentru a-mi face datoria, nu faţă de dumneavoastră, întrucât n-ar fi nevoie, ci faţă de doctorul Weiß) că nu trebuie să-l împrumutaţi nimănui.

Cele mai sincere salutări şi o însănătoşire atât de rapidă cum n-a trăit cineva vreodată!

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 18 mai 1914, luni

18.V.14

Dragă domnişoară Grete, cât priveşte durerea de dinţi, care, din fericire, a trecut deja, să nu-mi răpiţi acum dreptul de a vorbi despre ea şi de a fi ascultat în linişte, deşi, fireşte, rămâne adevărat că orice om sănătos pare un idiot în faţa unui bolnav şi chiar se comportă realmente ca un idiot. Acest lucru este valabil în special despre doctori, care trebuie să se comporte astfel din punct de vedere profesional. Dar n-am nicio îndoială că un simplu curent de aer nu provoacă dureri dinţilor sănătoşi. Aceştia se simt în general bine abia când este curent. Şi chiar dacă neglijarea dinţilor nu este rezultatul direct al unei proaste îngrijiri, ea e provocată de faptul că mâncăm carne (nici în cazul meu lucrurile nu stau altfel). Stăm la masă, râdem şi vorbim (în ce mă priveşte, am măcar justificarea că nu râd şi nu vorbesc), iar în timpul ăsta, din nişte fibre de carne minuscule apar între dinţi germeni de fermentaţie şi putrefacţie în cantităţi nu mai mici decât dintr-un şobolan mort, care este strivit între două pietre.

Şi numai carnea este atât de fibroasă încât nu poate fi îndepărtată decât cu mult efort şi nici atunci imediat şi complet; doar dacă am avea dinţi de animal răpitor, ascuţiţi, aşezaţi la distanţă unul de altul, adaptaţi pentru a sfâşia fibrele.

Dar, în definitiv, toate astea n-ajută la nimic. N-aţi fost încă pe Oppolzergasse (cred că aşa se numeşte) şi nici acum, în perioada zarzavatului proaspăt, nu vă duceţi acolo[908]. Când este vorba despre problema altcuiva, bunăoară despre camera lui Grillparzer, sunteţi drăguţă şi vă conformaţi. Însă când e vorba despre dumneavoastră, nu sunteţi drăguţă şi nu procedaţi aşa.

Mi-a plăcut foarte mult că aţi forţat intrarea în Galeria Liechtenstein[909]. Căci aceasta înseamnă că aveţi multă încredere de sine, desigur, bine întemeiată, conform întregului dumneavoastră fel de a fi (acum sunt absolut obiectiv şi nu judec deloc dintr-o pornire interioară), deoarece, dacă încrederea de sine n-ar fi bine întemeiată, precis n-aţi face nimic cu ea. Vă şi spionaţi peste măsură. Dar în acest caz v-aţi spus că prin închiderea galeriei vi se face o nedreptate, că dumneavoastră, chiar singură fiind, aveţi dreptul s-o vedeţi, şi astfel aţi obţinut cu forţa acest drept. Nu ştiu dacă eu aş fi fost capabil de aşa ceva pentru mine; pentru alţii, poate. Nu că n-aş fi fost în stare să-l conving pe omul acela să mă lase înăuntru, dar n-aş fi putut ajunge chiar la întregul raţionament prin care să-l conving. Prin urmare, situaţia mea generală va fi fiind totuşi mai proastă decât a dumneavoastră.

Romanul vi l-am trimis azi.[910] Pe adresa de acasă. De doctorul Weiß nu trebuie să vă temeţi; dacă ar fi ceva de temut în acest caz, i-aş fi luat deja asupra mea primejdia. Dar n-am găsit nimic. Este un om foarte drăguţ, demn de toată încrederea, foarte priceput în anumite direcţii, dar numai în unele, şi de o admirabilă vivacitate în momentele fericite. În rest, este duşmanul lui F.[911] De dragul dumneavoastră, nu ezit să sfâşii un catalog Fischer (exagerez, poza se desprinde uşor), pentru a vă trimite fotografia lui Weiß. El n-are privirea aceasta fixă; ochii obişnuiţi cu *pince-nez*-ul se holbează aşa de spaimă, când sunt lipsiţi de *pince-nez*.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 mai 1914, marţi

19.V.14

Vremea este foarte frumoasă şi aici; din păcate, nu profit foarte mult de ea şi nu ies la pădure, aşa cum ar trebui, de fapt; pe de altă parte, însă, n-o exploatez nici prost, aşa că în preţioasa după-amiază de duminică negociez în privinţa zestrei, acasă, cu mătuşa Emilie[912]. Dacă aceste tratative ar grăbi obţinerea zestrei şi ar apropia prilejul folosirii ei, atunci nicio după-amiază de duminică n-ar fi totuşi prea preţioasă, dar întrucât lucrurile nu stau astfel...

Această vreme mă face să-mi dau seama foarte limpede şi de cusururile locuinţei noastre, pe care am închiriat-o deja definitiv, precum şi de necesitatea aproape imperioasă de a ne muta vara viitoare. Iarna pare fi destul de bună. Ne aflăm între nişte case, într-un spaţiu închis şi cald, dar avem soare şi aer suficiente. Pentru celelalte anotimpuri însă, este cam trist, fără verdeaţă în faţa

geamului, numai o stradă destul de zgomotoasă şi de anostă; deşi casa se găseşte în deschiderea spre o piaţă a străzii, îi vedem totuşi pe locatarii de vizavi şi ei ne pot vedea pe noi. Drept urmare, măcar pentru cele două camere cu vedere la stradă, mai este nevoie de o piesă de mobilier care, altfel, n-ar fi fost necesară. Ce anume? (Exerciţiu de perspicacitate.)

Voi face rost de planuri[913], chiar dacă ultimul meu desen este demn de toată încrederea. Numai să nu te împiedice forma exterioară să-l studiezi şi să te familiarizezi cu el. Încearcă, aşadar, să te plimbi prin camerele desenate, să te apleci pe geam etc., şi vei căpăta o imagine foarte exactă a apartamentului! Totuşi, vei avea o imagine şi mai exactă dacă ai face o excursie la Praga, pentru a-l vedea în realitate.

Despre degetul meu nu divulg nimic. Trebuie să cauţi să afli din starea manuscrisului meu. În orice caz, aş putea să-i scriu deja mamei tale şi este o prostie că tergiversez astfel.

O întrebare confidenţială (confidenţială atât faţă de tine, cât şi faţă de rudele mele): pe Ottla, care nu ştie nimic despre planul meu, aşa cum nu ştie nimeni altcineva, aş dori s-o trimit la Berlin mai devreme, eventual, încă de duminică. Această călătorie i-ar face măcar plăcere; or, dacă va pleca abia joi, iar luni cel mai târziu are să se întoarcă, plăcerea ar fi prea neînsemnată, mai ales că trebuie să le ţină locul părinţilor la magazin toată luna iunie, în fiecare zi.[914] (Pe deasupra, nu mai poate veni pe urmă nici la nuntă.) Ar fi cumva posibil să facem aşa? S-ar găsi, în primul rând, vreo rudă sau vreo cunoştinţă de aceeaşi vârstă şi care să aibă liber de la serviciu ca să-i rămână câteva ore pe zi pentru Ottla, sau care să-i dea nişte indicaţii cum să-şi petreacă singură ziua într-un mod util şi plăcut? Şederea la hotel şi toate celelalte nu cred să constituie o problemă deosebită. Pretenţiile pe care acest lucru le-ar impune independenţei ei n-ar fi prea mari şi i-ar prinde foarte bine. Chestiunea este deci de aşa natură încât poţi dispune după cum doreşti, lucru cu atât mai uşor cu cât, dacă ai vedea prea multe dificultăţi, anularea acestui plan nu va dezamăgi pe nimeni (exceptându-mă, poate, pe mine în primul moment), de vreme ce nimeni nu-l cunoaşte.

Cele mai sincere salutări,
Franz

Răspunde-mi totuşi de îndată! În cazul în care consideri că planul este realizabil, ar trebui să-mi trimiţi scrisoarea expres deoarece aici joi este sărbătoare.[915] Ai uitat de *BZ.*[916]

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 21 mai 1914, joi

21.V.14

Fără ceai de odolean, dragă domnişoară Grete, vă rog! Principiul suprem al terapiei naturiste: „Tot ce-i rău este realmente rău”. Într-adevăr, e rău şi să dormim prost, iar când ne trezim după un somn prost este şi mai rău (aşa se-ntâmplă aproape în fiecare zi), dar cel puţin pe moment nu suntem deloc răspunzători de starea în care ne găsim şi pe care o suportăm. Dar să bem conştienţi ceai de odolean şi, dacă se poate, să ne uităm în ceaşcă, în timp ce bem, nutrind o dublă speranţă că ea are să fie curând goală şi că ne va ajuta cumva, este totuşi ceva nedemn pentru fiinţa umană. Eu nu dorm prost fiindcă am prea puţin ceai de odolean în trup; există o sută de motive pentru care dorm prost, dar acesta, singur, precis nu se potriveşte.

Am vrut să vă scriu încă de data trecută, dar am uitat. Imaginaţi-vă că am descoperit întâmplător, când F. a fost aici[917], care a fost principalul motiv al vechii mele suspiciuni faţă de dumneavoastră. (De altfel, acea suspiciune n-are cum să fi fost rea, câtă vreme a-nsemnat începutul unui lucru atât de bun pentru mine.) Motivul principal au fost blănurile dumneavoastră. Atunci n-am ştiut asta. V-am mai spus totuşi că, în virtutea conţinutului pe care îl are pentru mine ideea de pricepere în afaceri, îmi făcusem o imagine falsă despre dumneavoastră şi mă aşteptam să întâlnesc o fată înaltă, puternică şi mai în vârstă.[918] Cum nu se potrivea nimic, reprezentarea mea s-ar fi putut împăca totuşi cu realitatea. Dar mă împiedicau să fac asta, după cum ştiu acum, mai ales blănurile dumneavoastră. Nu era un boa, cred că acest obiect de vestimentaţie se numeşte eşarfă de blană sau ceva asemănător. Nu vă stătea bine, sau mai degrabă, nici n-am observat că nu vă stătea bine, ci nu-mi plăcea pur şi simplu. Atunci când v-am văzut prima dată acolo, la intrarea în hotel, a fost ceva prea izbitor pentru mine. În plus, am avut dintotdeauna o aversiune tranşantă faţă de această modalitate de tratare a blănurilor (desfăşurate, ca să li se vadă pe dedesubt căptuşeala de mătase). Poate că la asta contribuie şi ideea că vânătorii nomazi îşi permiteau să poarte blănuri neprelucrate, fără a le căptuşi cu mătase. De asemenea, pentru mine faptul că acest obiect de vestimentaţie are deasupra blană, iar dedesubt doar mătase, este legat de o imagine a meschinăriei şi falsităţii, chiar dacă ştiu, fireşte, că totul poate fi foarte scump şi că nici nu e posibil ca în această formă să existe blană şi deasupra, şi dedesubt. Dar până şi această tratare bidimensională a blănurilor are ceva respingător din punctul meu de vedere; imaginea unei asemenea neteziri mi se pare penibilă şi m-a chinuit deja destul, cu ani în urmă, la surorile mele. – Multă vreme n-am putut să desprind

această reprezentare a blănurilor pe care le purtaţi de cea a persoanei dumneavoastră. În perioada în care nu ne scriam încă, vă vedeam permanent înfăşurată în blana aceea, jucându-vă cu capetele ei (mobilitatea şi adaptabilitatea ei mă înfuriau şi mai tare). Ţineaţi un capăt la gură, din cauza ceţii. Mai ştiu cu câtă uşurare am respirat când v-am văzut la gară într-o frumoasă haină de voiaj, în sfârşit, fără blănuri, pur şi simplu mai liberă, mai inocentă, mai luminoasă. Dar era deja prea târziu. – Astăzi însă, aveţi voie să vă înfăşuraţi în cinci sute de blănuri ca aceea şi am curajul de a vă elibera de toate.

Franz K.

Din diverse motive despre care am să vă mai scriu, sunt foarte curios să aflu impresia pe care o va produce asupra dumneavoastră *Lupta*. N-aţi vrea să-i scrieţi câteva rânduri şi doctorului Weiß?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 mai 1914, vineri

Kafka n-a expediat această scrisoare, ci a anexat-o scrisorii sale din 24 mai; vezi mai jos.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 mai 1914, duminică

24.V.14

Iubita mea Felice, îmi ţin promisiunea pe care mi-am făcut-o şi, în ciuda ultimei tale epistole, îţi trimit scrisoarea alăturată. Aşa este şi corect întrucât, deşi a fost generată de o anumită ocazie, ea nu este anulată totuşi odată cu motivul respectiv, mai ales că acesta n-a ieşit complet din discuţie. De asemenea, în ea nu este niciun cuvânt de care să-mi fie ruşine şi nicio propoziţie care să conţină în esenţă altceva decât grija pentru tine.

Cu planul referitor la sora mea, lucrurile au ieşit prost. Te-am întrebat confidenţial, ştiind că el este greu de realizat. Tu l-ai considerat dificil, dar realizabil, şi evident, ai vorbit despre el şi cu mama ta, ceea ce a fost absolut corect. La fel de corect am procedat şi eu când am înţeles din ultima ta scrisoare că încă nu există un asentiment deplin şi am aşteptat un răspuns mai precis sub un aspect sau altul (conform şi promisiunii tale, neonorate, de a-mi mai scrie o dată). În orice caz, în urma ultimei tale scrisori, n-aş fi trimis-o încă pe soră-mea acolo. Toate acestea au fost corecte. Or, acum, mama ta îi scrie mamei mele (foarte amabil, de altfel, dar amintindu-mi în mod dureros că eu n-am scris încă) şi menţionează acolo, nu ştiu exact cum sună textul, că şi ei i-ar fi plăcut ca Ottla să

fi venit mai devreme, însă n-a îndrăznit s-o invite etc. Astfel, această mică afacere care, dacă ar fi eşuat, ne-ar fi afectat doar pe noi doi, a devenit o problemă de familie. Asta nu este în regulă. Numai eu am adresat o rugăminte şi numai eu puteam fi refuzat, ceea ce e totuşi foarte clar.

Acum se încăpăţânează şi Ottla, nu tocmai fără asentimentul meu, şi nu mai vrea să plece nici în ruptul capului. Eu nu găsesc deloc rău acest lucru; chiar dacă nu va avea plăcerea de a zăbovi mai multe zile la Berlin cu ocazia logodnei mele, trebuie să aibă măcar plăcerea de a se împotrivi. Fireşte, îndărătnicia ei nu este îndreptată nicidecum împotriva voastră, ci în principal împotriva tatei. Dar asta duce deja în negura istoriei familiale, în care nu se mai descurcă nimeni.

Fiindcă în epistola ta scrii despre teatru şi despre eventuala frecventare a teatrelor, m-am uitat în programul lor. Găsesc doar două spectacole care mi-ar plăcea, şi-n rest, absolut nimic. Iar cele două reprezentaţii ies din discuţie, în ceea ce ne priveşte. *Regele Lear* se joacă sâmbătă. Deşi voi veni probabil la ora 7, totuşi nu prea avem cum să mergem în prima seară la teatru. Iar *Franziska*[919] nu intră în discuţie pentru că este vorba, pesemne, despre o premieră; precis nu mai sunt bilete şi s-ar putea să fie nevoie de un smoching, o cerinţă pe care n-o pot îndeplini.

Îţi trimit şi o scrisoare a unchiului meu[920], valabilă şi pentru tine. La şaizeci de ani nu voi avea o asemenea dispoziţie sau doar una cu-adevărat cerească. Nu-i aşa că este drăguţ? Dacă ai chef, trimite-mi un răspuns pentru el şi-l voi transmite mai departe. Te rog să-mi înapoiezi şi originalul!

Dacă ar fi să te întrebe cineva cum arată logodnicul tău, spune că l-ai fotografiat şi arată-i norişorul alăturat. Ăsta-s realmente eu şi chiar aşa l-ai fotografiat.

Franz

(*anexat*)

22.V.14

Mă angajez să-ţi trimit mâine această scrisoare, indiferent ce va conţine epistola pe care o voi primi mâine de la tine. Dacă nu primesc nimic, nu ţi-o voi trimite totuşi nici eu pe aceasta.

Este posibil ca lucrurile pe care vreau să le spun să fie prilejuite, dar absolut deloc generate nici de tăcerea ta în legătură cu călătoria soră-mii, nici de tăcerea ta momentană cu privire la alte aspecte şi, în fine, nici de unele afirmaţii din ultimele tale scrisori. În special călătoria soră-mii este un fleac pe care ar fi fost preferabil să-l înlături printr-un simplu „nu”, spus însă imediat. Or, ceea ce vreau să spun acum, în primul rând, nu depinde de nimic altceva, fiindcă are pentru noi o valabilitate generală, dincolo de toate acestea.

Când stau aici, singur, la masa mea de scris, sunt, fireşte, mai independent de tine decât atunci când sunt în preajma ta. Afirmaţiile pe care le fac aici – într-o manieră, să zicem, mai liberă şi mai veridică – au însă cel puţin aceeaşi valabilitate ca lucrurile pe care le spun când mă aflu în starea de dependenţă despre care vorbeam. Adevărul îl respect în ambele situaţii, atât cât îmi stă-n putere. Dacă ţii – şi trebuie să ţii – să te lămureşti în legătură cu modul în care se derulează gândurile mele referitoare la tine când sunt independent, atunci cel mai bine ar fi să te lămureşti pornind de la epistola pe care ţi-am scris-o, din câte-mi amintesc, chiar după penultima mea călătorie la Berlin. Poate o ai şi o găseşti. Nu vreau să repet ce scria acolo şi nici nu pot. În orice caz, cele afirmate acolo constituie pentru relaţia noastră ultimul fundament, nerevocat de niciuna dintre părţi.

Ştiu, el nu este foarte solid şi cel puţin tu nu l-ai recunoscut în mod expres; tocmai asta mă îngrijorează. Acum ne-am putea ţine strâns de mână, însă terenul de sub noi nu e stabil, se deplasează neîncetat şi anarhic. Deocamdată nu ştiu dacă o fermă strângere de mână este în stare să compenseze acest lucru. Mie-mi este, în orice caz, indispensabilă.

F.

Către Grete Bloch la Viena

Praga, 24 mai 1914, duminică

24.V.14

Dragă domnişoară Grete, scrisoarea dumneavoastră am primit-o azi-dimineaţă în pat (vechiul obicei de a rămâne multă vreme în pat şi-a pierdut acum conţinutul pe care-l mai avea în vremurile de minunată somnolenţă!); atunci am mai rămas întins probabil o oră întreagă, care a decurs foarte plăcut răspunzând într-un monolog la epistola dumneavoastră. Aşa de copios şi de corect cum a fost acel răspuns, mai ales în privinţa lui F., nu va mai fi, cu siguranţă, cel pe care-l dau acum, în arşiţa după-amiezii (dar pe urmă mă duc să înot)[921].

Putem avea convingeri atât de profunde şi de judicioase încât nici nu trebuie să ne preocupe cum se justifică fiecare în parte. De altfel, suntem aşa de plini de ele că nu mai există loc pentru argumente; n-am şti unde să le adăpostim. Numai dacă ne sunt cerute, le furnizăm, dar sub aspectul forţei elementare, ele nu se pot compara, fireşte, cu o justificare inefabilă. Eu n-am multe convingeri de acest fel (privite din exterior, ele pot fi numite, fără grijă, prejudecăţi); discutăm despre două dintre ele: convingerea că medicina de astăzi este reprobabilă şi aceea că o eşarfă de blană (dumneavoastră îi ziceţi şal?) arată oribil. Numai că în ceea ce vă

priveşte, există o deosebire între cele două. Ceaiul de odolean, chiar dacă-l beţi dumneavoastră, nu-mi place; în schimb, împotriva eşarfei de blană pe care o purtaţi, n-am nici cea mai mică obiecţie. Vorbesc foarte serios. (Nu mă tem nici măcar de acea piesă vestimentară declarată ca fiind absolut îngrozitoare[922]; sunt doar curios. Ce poate fi oare? O trenă lungă de cinci metri? Un costum tirolez?)

Aveţi perfectă dreptate: şi insomnia este ceva nedemn de fiinţa umană. Dacă aş fi capabil să-i arăt cuiva starea actuală a minţii mele în urma nopţii trecute, respectivul şi-ar frânge mâinile. Însă eu cunosc, negreşit, principalele motive ale insomniei mele; în mare parte, este provocată de modul de viaţă destul de inadecvat pe care l-am dus timp de treizeci de ani. Împotriva lui, astăzi s-ar mai putea întreprinde foarte multe lucruri eficiente; de pildă, să merg regulat şi devreme la culcare, dar n-o fac. E vina mea şi trebuie să mi-o asum. Amândoi urâm blănurile artificiale. De ce să nu urâm amândoi somnul artificial? Un al doilea principiu al fizioterapiei este următorul: evită să introduci în organism un medicament al cărui efect asupra acestuia nu-l cunoşti complet şi care se produce deci, în mod necesar, în toate direcţiile! De aceea, n-are cum să existe o terapie specializată, autorizată în acest sens, iar orice specialist care se ocupă de afecţiunile interne merită să fie împuşcat. Organismele nu se pot diviza, fără a fi distruse într-un fel. Dacă am o bucată de cărbune prea mare şi nu pot s-o introduc prin uşa de la sobă, este foarte practic s-o sparg. Dar dacă eu trebuie să trec printr-o uşă prea îngustă, atunci nu este deloc practic ca în acest scop să mă-mpart în două. Dacă, de exemplu, existenţa mea s-ar compune numai din somn, care cu timpul s-ar transforma în nesomn, n-aş ezita, fireşte, să-i administrez nesomnului un ceai de odolean, ba chiar aş turna până la refuz brom sau veronal, pentru a face somn din nesomn. Însă acest demers ar fi unul greşit, pentru că nu sunt numai somn, ci şi om. Dar astăzi nu voi putea spune tot ce am de zis.

În relaţia mea cu F. nu există, din câte ştiu eu, absolut nimic pe care nu l-aţi putea cunoaşte la fel de bine ca şi F., dragă domnişoară Grete, sau în legătură cu care să am sentimentul că n-ar trebui să-l ştiţi şi dumneavoastră. Nu înţeleg exact întrebarea pe care o formulaţi astfel: „Înainte de logodna dumneavoastră am ştiut permanent [...], apoi a apărut o frază (?) privitoare la un posibil «da»„. Dacă vă referiţi însă aici la întrebarea relativă la ce s-a schimbat în relaţia dintre F. şi mine în comparaţie cu perioada dinaintea logodnei, atunci trebuie să vă dau totuşi un răspuns cam ciudat: Nu s-a schimbat nimic. Desigur, din punct de vedere exterior au fost unele lucruri, dar interior vorbind, nimic, cel puţin nimic despre care să ştiu eu sau care să-mi fi fost destăinuit, spre a face o

interpretare. Mă întrebaţi ce scrie F. Scrie destul de regulat, numai că are foarte mult de lucru la birou, iar scrisorile se limitează la discuţii despre problemele legate de locuinţă ş.a.m.d. Lucruri cu adevărat îmbucurătoare n-am aflat decât două: că, în fine, a demisionat de la doctoriţă şi că, în loc de asta, învaţă să înoate. De la fratele ei au sosit veşti foarte bune, el are o slujbă din care pare să-şi câştige existenţa. Din câte mi-am dat seama, F. trebuie să fi făcut enorm pentru el. – Mai multe n-am aflat.

În schimb, mai am de spus o mulţime de lucruri despre scrisoarea dumneavoastră, însă las pe altă dată, căci este deja târziu şi nici condeiul nu vrea să se pună în mişcare.

Doar ceva legat de adresă, fiindcă mă întrebaţi de ea atât de insistent.[923] De ce mă întrebaţi astfel? Am dus manuscrisul la magazinul nostru şi am cerut să mi-l împacheteze. Adresa am vrut s-o scriu eu însumi. Dar soră-mea cea mai mică, Ottla (care lucrează aproape toată ziua în prăvălie), copilăroasă cum e (are douăzeci de ani[924], dar este o copilă bună şi dragă), a avut pretenţia să scrie singură adresa. Deci ea a scris-o, după dictarea mea; de altfel, sub ocările mele necontenite, pentru că scrisul ei mi se părea prea mic şi ilizibil. Mai ales din cauza lui „V” de la Viena m-am supărat. Or, pachetul a ajuns totuşi.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Ce veşti voi primi mâine? Şi de ce v-ar face Berlinul tăcută? Adresa doctorului Weiß, în eventualitatea în care aţi vrea să-i scrieţi totuşi, nu mai este cea de pe manuscris, ci: Charlottenburg, Grolmannstraße 61.

Imaginaţi-vă, n-am scris încă la Budapesta.[925] Nu mă pot hotărî să o fac. Sunt atât de leneş la scris, chiar şi faţă de străini. Şi este, cu siguranţă, foarte nedrept din partea mea. Ciudat e că atât încercarea lui F., cât şi a dumneavoastră de a mă face s-o înţeleg pe sora ei mă cam împiedică să-i scriu. Doar un pic, căci aversiunea mea faţă de scrisoarea asta caută motive peste tot. La rugămintea mea, F. mi-a trimis cam acum un an o scrisoare de la sora ei; pe opt pagini nu conţine decât calcule legate de menaj, şi încă dintre cele mai meschine. Epistola era aproape caraghioasă. Iar pasajul pe care-l citaţi din scrisoarea ei ultima dată era destul de lipsit de conţinut. Şi, cu toate acestea, într-un fel mi-e dragă această soră, dar nu pot să-i scriu deocamdată.

Către Anna Bauer la Berlin

Praga, 25 mai 1914, luni

Dragă mamă,

Te-ai rănit deci, şi chiar destul de serios. Ar fi trebuit să rămâi, aşa cum voiam eu, mai multă vreme la Praga[926] unde nu există tren urban şi unde, dacă ar exista vreunul, cu siguranţă ţi-aş fi tras la timp degetul din faţa uşii. Însă acum vom veni toţi cu mare alai[927], ca să vedem degetul şi să încercăm să-l vindecăm definitiv, sărutându-l bine, dacă el suportă deja una ca asta, aşa cum sper din toată inima.

Cu cele mai sincere salutări pentru voi toţi,
al tău,
Franz

25.V.14

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 mai 1914, luni

25.V.14

În această clipă inima-mi bate cu furia inimii unui şcolar care a citit poveşti cu indieni. Am citit câteva pagini din memoriile lui Berlioz. Dar nu despre ele vreau să-ţi vorbesc.

Cum, Felice? Pentru tine timpul zboară prea repede? Este deja sfârşitul lui mai? Deja? Ei bine, am aici o manivelă; dacă vrei, dau timpul înapoi. În ce lună din ultimii doi ani să-l întorc? Răspunde-mi exact!

Mă umileşti, F. Scrii că, luându-te după grafia mea, degetul meu pare să fie mai bine. Mai bine? El s-a vindecat de mult, iar grafia ultimei mele scrisori a fost aproape cea mai frumoasă de care sunt capabil.

Totodată, mă amărăşti. Eşti puţin perspicace. Ce mobilă trebuie? Un paravan, fireşte, sau o saltea, pentru a putea face exerciţiile lui Müller.[928] Spre a le putea face gol, cu fereastra deschisă, fără ca oamenii de vizavi să folosească un bun prilej pentru a începe să facă şi ei gimnastică.

Programul teatrelor l-am văzut deja. Potrivit scrisorii mele de ieri, în ce mă priveşte, cade posibilitatea de a merge la teatru. În schimb, mama şi Ottla[929] ar putea merge la teatru. Şi anume, cel mai bine ar fi până sâmbătă, înainte să vină tata, fiindcă lui nu-i place teatrul. Dacă ar merge, el şi-ar călca pe inimă. De aceea e mai bine ca lui să-i arătăm altceva, cinematograful despre care mi-ai vorbit odată, sau altceva la care poţi face oricând rost de bilete, chiar şi mai târziu. Pentru mama şi Ottla cel mai bine ar fi să meargă vineri la *Cum vă place*. Dar în rest, să nu le iei bilete, te rog, în niciun caz!

Da, Ottla a terminat cu încăpăţânarea şi e foarte bucuroasă că vine şi ea. Din nou, înnegurate poveşti de familie.

Unde vor locui? În apropierea voastră nu există pesemne niciun hotel, iar dacă este vreunul, trebuie să fie inutil de scump. Deci n-ar

trebui să se instaleze tot la Askanischer Hof? Eu sunt prea îngemănat cu el, în fericire şi nefericire; acolo pur şi simplu am lăsat în urmă nişte rădăcini pe care mă aşez de-a dreptul, ori de câte ori revin. Oamenii de-acolo chiar mă iubesc. Deşi este amplasat cam incomod şi e şi destul de scump, rămân totuşi la părerea că mi-e cel mai drag.

Nu trebuie decât să-mi scrii de fiecare dată că se fac pregătiri pentru nuntă şi voi fi deja mulţumit. Ce-i drept, nu înţeleg întreaga dimensiune a efortului legat de aceasta. În altă ordine de idei, nu uita că pentru zestrea ta este nevoie de înot în mult mai mare măsură decât de mobilă şi lenjerie. Mi-ai promis că-mi vei povesti despre fiecare progres la înot. Nu mi-ai raportat nimic, ceea ce înseamnă că n-ai făcut niciun progres de când m-ai anunţat. Nu pot să cred asta. De altfel, am să verific de Rusalii. Înveţi la bară sau la un aparat?

Vei primi planul locuinţei. Faptul că Adler[930] locuieşte în aceeaşi casă nu mă deranjează câtă vreme aparatele făcute de Lindström nu sunt atât de perfecţionate (?) încât să se audă de la mezanin până la etajul al IV-lea. Exceptând cazul în care toţi locatarii vor cumpăra aparate de la el. Nu ştiu, desigur, ce vom face pe urmă amândoi acolo, sus, deasupra acestei enorme cutii de rezonanţă.

Franz

Către Martin Buber la Berlin

Praga, 28 mai 1914, joi

25.V.14 [931]

Stimate domnule doctor, aţi fost atât de amabil şi m-aţi invitat să vă vizitez de Rusalii. Voi rămâne la Berlin de sâmbătă seară până marţi după-amiază; am să fiu foarte ocupat cu probleme familiale, dar obligaţii neapărate voi avea numai luni de dimineaţă şi la începutul după-amiezii.[932] Îmi voi permite să întreb telefonic în duminica de Rusalii, de dimineaţă, dacă şi când dumneavoastră, stimate domnule doctor, vă puteţi face timp o clipă pentru mine şi logodnica mea, care datorită povestirilor dumneavoastră este extrem de dornică să îi vadă pe copii.[933]

Cu cele mai devotate salutări,
al dumneavoastră,
Franz Kafka

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 mai 1914, joi

Scurtă lecţie de cehă[934]

28.V.14

Sunt la birou. Am mult de lucru. Supărat n-am fost. Am fost furios, trist şi altele de felul ăsta, dar supărat nu. (Dacă n-aş avea oricum insomnie, aceasta ar putea contribui la insomnia mea.) De dragul exactităţii, adaug că nu mi-ai scris nu de două, ci de trei zile.

Este mereu vechea problemă din întreaga istorie universală: fiecare îşi caută terenul de luptă. Nu mi-a mai rămas decât să cuceresc şi celălalt teren. O bună constrângere pentru o treabă bună.

În zilele următoare vei fi abordată din două părţi, aparent la iniţiativa mea, pentru a cumpăra mobilă. O dată de Atelierele Germane. Mi-au scris de mai multe ori, până la urmă a trebuit să le răspund. De altfel, consider într-adevăr că mobila lor este cea mai bună, vreau să spun cea mai decentă şi mai simplă. În afară de aceasta, va veni reprezentantul unei firme din Praga. Pe ăsta însă expediază-l repede! A fost odată la mine la birou, am mormăit ceva în somnolenţa mea, mi-a lăsat cartea lui de vizită, a susţinut că în calitate de fost berlinez poate nimeri la fix gustul tău şi a plecat. De curând a revenit. Era îmbrăcat un pic mai bine, iar jalnica mea memorie în privinţa persoanelor mi-a dat iluzia că recunosc în el un avocat. Mă duc cât se poate de amabil către el, îi strâng mâna şi... aflu cine este. (Trebuie să ştii că firma pe care o reprezintă are o mobilă extrem de scumpă şi încărcată.) Acum nu mă mai puteam transforma atât de repede într-un client nepoliticos şi i-am dat adresa ta fiindcă mi-a cerut-o în vederea unei vizite la Berlin (s-ar putea să vină la tine vineri). De asemenea, m-a rugat să te anunţ în scris că soseşte. Unui om a cărui mână am strâns-o cu atâta prietenie nu puteam să-i refuz această solicitare, căreia îi dau curs acum în maniera asta comună.

Salutări tuturor, alor tăi şi alor mei[935], şi lasă-mă să-ţi sărut chipul neobişnuit de drag!

F.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 29 mai 1914, vineri

Dragă domnişoară Grete, când veţi citi această scrisoare, vom fi amândoi, amândoi sper, la Berlin. Este foarte drăguţ din partea dumneavoastră că aţi venit, foarte drăguţ. Întrucât s-ar putea să nu fiu în stare mă exprim aşa prin viu grai (aceleaşi rezerve pe care le aveţi din cauza vestimentaţiei dumneavoastră le am şi eu din pricina muţeniei de care am fost lovit şi binecuvântat), aştern pe hârtie ce am de spus, şi încă repede.

Penultima dumneavoastră scrisoare a sosit miercuri; abia după ce am citit-o de mai multe ori, am observat sau mi s-a părut că

remarc că potrivit opiniei dumneavoastră scrisoarea ar fi trebuit să sosească încă de marţi şi drept urmare, un răspuns al meu, încă de miercuri. Nu, ea a venit abia miercuri de dimineaţă şi imediat după aceea am primit la birou cealaltă scrisoare.

Dacă aţi fi venit la Praga[936], aş fi plecat, desigur, sâmbătă la prânz şi aş fi sosit la Berlin la 6.51. Dar acum mă cam îndoiesc de asta şi voi pleca probabil abia la ora 3, spre a ajunge seara, la 10.30. Bagajul meu va fi compus din insomnie, greutate la stomac, zvâcniri în cap şi dureri la piciorul stâng, dar toate acestea nu cântăresc prea mult pe lângă bucuria revederii.

Grăbiţi-vă dar să ajungeţi la F., căreia nu i-am dezvăluit că veniţi, fără să ţineţi cont de îmbrăcăminte şi s-o mai ajustaţi! Oricum ar fi, ea va fi privită acum cu cea mai mare duioşie.

Al dumneavoastră,
Franz K.

29.V.14

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 3 iunie 1914, miercuri

2.V.14 [937]

Dragă domnişoară Grete, numai câteva rânduri, după-amiază a trebuit să caut să compensez insomnia de azi-noapte, seara să ţin locul părinţilor la magazin, a rămas puţin timp, dar suficient pentru a spune următoarele: n-aveţi cum să ştiţi ce însemnaţi pentru mine, în general, însă chiar şi lucrurile pe care le cunoaşteţi trebuie să vă dea conştiinţa faptului că într-o situaţie de care nu vă daţi deloc seama, dar pe care o înţelegeţi pe de-a-ntregul, sufleteşte vorbind, dumneavoastră faceţi pentru mine tot ce poate face un om pentru celălalt şi că toate acestea sunt reunite şi acţionează continuu în tot ceea ce faceţi, mai ales în privirea dumneavoastră; şi au efect, domnişoară Grete, chiar au efect. Iar acum vă sărut mâna dragă.

Franz K.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 4 iunie 1914, joi

4.VI.14

Dragă domnişoară Grete, am călătorit bine, am dormit prost[938], iar la birou am întruchipat stafia unui funcţionar trezit după al treilea cântat al cocoşului. O asemenea ipostază poate rămâne în memorie, căci supravieţuieşte, dar în prezent niciun moment nu părea sigur în faţa sfârşitului trăirii respective. Nu mă gândeam decât că până la urmă are să mă apuce un acces zdravăn de febră nervoasă sau altceva care să mă doboare sub privirile tuturor şi să-mi dea dreptul

de a mă lăsa transportat acasă. În loc de asta însă, am dictat un lung raport despre o expertiză privitoare la cea de-a V-a categorie de riscuri, iar dactilografa, o femeiuşcă trandafirie, tânără şi solidă, se plângea, uneori cu sfială, că îi este somn fiindcă se dusese la culcare abia (abia!) la 1 noaptea.

Astăzi mi-e ceva mai bine, am dormit un pic. Cel mai rău lucru, sau mai bine zis, aproape cel mai rău este că am prea puţin timp. Nu v-am spus că am început să scriu înainte de sărbători? (La care, de altfel, mi-aţi dat, în mod curios, un răspuns greşit, cum că asta n-ar fi esenţial.) Or, de ieri dimineaţă şi după ce am dormit un pic mai bine azi-noapte, mi-am făgăduit solemn să merg la culcare la 10.30, ceea ce echivalează aproape cu sfârşitul scrisului. În plus, seara stau o oră la magazin.

Vine noaptea şi iarăşi se face timpul să dictez continuarea raportului. Dar poate aveţi dreptate: cel mai important lucru nu este că scriu la Praga, esenţial este că părăsesc Praga.

Legenda[939] am citit-o acum. (Ce bucurie-mi face îndeplinirea imediată a unei promisiuni! O bucurie ce depăşeşte cu mult îndeplinirea propriu-zisă a promisiunii.) Fratele dumneavoastră îmi place mai mult decât bucata asta. Ea are, desigur, nişte detalii bune, ba şi surprinzătoare, însă chiar pornind de la ele, am sentimentul că n-aş fi în stare să spun în mod hotărât ceva bun despre ea. Este, totuşi, o lucrare copilărească, adunată de ici şi colo, care furnizează un ansamblu şubred. Curios este că fratele v-a reproşat exaltarea, în vreme ce el e capabil de o asemenea exaltare a cuvintelor simple („atunci viaţa din mine s-a împotrivit şi a ţipat ca un animal rănit de moarte...”[940]; nu, asta nu-i bine, sau mai degrabă, este pueril şi poate însemna orice). Precis va scrie mai bine sau a făcut-o deja. Oricum va realiza lucruri mai bune căci dă impresia unui om foarte atent, care gândeşte corect, e neşovăielnic, un pic cam strident şi stăruitor. E-adevărat, acestea sunt cele mai necesare aptitudini pe care cineva trebuie să le aibă pentru a fi util, doar aptitudini pe care eu le pot aprecia foarte bine deoarece n-am niciuna dintre ele. De altfel, acolo, la masă, v-ar fi putut vorbi realmente un pic mai prietenos, măcar în raport cu felul în care vă uitaţi la el. Dar poate că vi s-a adresat astfel, numai că sunt eu prea sensibil de îndată ce vine vorba despre dumneavoastră.

Franz K.

Despre Berlin vom mai avea ocazia să vorbim.

Anexez un cartonaş aflat în carte.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 6 iunie 1914, sâmbătă

6.VI.14

Dragă domnişoară Grete, ieri a fost din nou o zi în care am fost prins de mâini şi de picioare, incapabil să mă urnesc şi să vă scriu epistola spre care mă împingea tot ce mai reprezenta viaţă în mine. – Sunteţi singura care află deocamdată: uneori, realmente nu ştiu în ce fel îmi pot asuma răspunderea de a mă căsători, aşa cum sunt. O căsnicie întemeiată pe fermitatea soţiei? Va fi o construcţie strâmbă, nu-i aşa? Se prăbuşeşte şi smulge din pământ şi temelia.

Ah, Dumnezeule, am înţeles totuşi, domnişoară Grete, semnificaţia aprecierii dumneavoastră în privinţa scrisului. Dar chiar dacă o înţeleg bine, ea nu este corectă; totuşi o respect. Fiecare iese din infern în felul lui, eu cu ajutorul scrisului. De aceea, dacă e să fie, numai scrisul, nu tihna sau somnul, mă poate menţine la suprafaţă. Mai degrabă mă liniştesc când scriu decât să scriu când mă liniştesc.

Dar vorbesc încontinuu despre mine; chiar şi numai asta arată natura stării mele. Cred că şi la Berlin am procedat aşa, deşi trebuia să ştiu că sunt vizibil şi trăiesc cu adevărat doar atunci când reprim cât mai mult posibil tot ce e referitor la mine.

M-a bucurat, nu numai ca o confirmare a predicţiei mele, faptul că la Berlin vă simţiţi mai bine decât la Viena, în ciuda afirmaţiei dumneavoastră contrare. Vă simţiţi mai bine. Aveţi un post mai bun, munciţi cu mai multă plăcere (nu mai există niciun „grajd”), vă vedeţi familia, lipsesc anumite închipuiri chinuitoare generate de depărtare, Berlinul vă susţine capacitatea de rezistenţă, aşa cum sprijină pe oricine. Ce înseamnă că mama se îngrijeşte „prea atent” de dumneavoastră?

În cele spuse despre fratele dumneavoastră n-am vrut să vă includ. Dacă aş fi dorit asta, ar fi trebuit să mai adaug unele lucruri pentru care-mi lipsesc cuvintele şi pe care nu le-aş pune pe hârtie, chiar de-aş avea la îndemână cuvintele respective. Dar s-ar putea să aveţi dreptate şi vor fi existând multe lucruri comune, pentru care n-am ochi, fireşte, în ceea ce-l priveşte pe fratele dumneavoastră. Poate că-n acest sens, chiar în *Legendă* sunt predispoziţii care mie-mi scapă. Puţinele aspecte referitoare la sătenii evrei, de exemplu, dau impresia de adevăr, însă există o nostalgie sionistă generală, care, în această mică plăsmuire de început, este accesibilă oricui merge încolonat. Totuşi, apreciez ce se găseşte aici. Nu pot trece însă peste construcţia aridă a întregii alegorii, care nu este altceva decât alegorie şi spune tot ce e de zis, fără a merge nicăieri mai în profunzime şi a ne atrage acolo. Dar aţi povestit despre nuvelele fratelui dumneavoastră.[941] Acestea sunt, neîndoielnic, mai caracteristice pentru că în *Legendă* el lucrează sub

presiunea alegoriei; fără doar şi poate, altundeva poate fi judecat mai liber, cu mai multă receptivitate şi siguranţă. În definitiv, o asemenea lucrare cum este *Legenda* poate constitui o reuşită abia la sfârşitul vieţii, după desfăşurarea şi pregătirea tuturor forţelor, pe care autorul poate îndrăzni să le strunească în mod deliberat pe toată întinderea lucrării, fără ca după primii paşi să se vadă părăsit de cea mai mare parte a lor. Exact aşa s-a simţit însă fratele dumneavoastră, fără ca în intransigenţa lui să se fi lăsat influenţat de asta.

Cele mai sincere salutări şi o sinceră strângere de mână,

Franz K.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 8 iunie 1914, luni

8.VI.14

Dragă domnişoară Grete, am scris, într-adevăr, o epistolă atât de jalnică? Atunci nu este chiar aşa de grav, cel puţin pe termen lung nu-i aşa de grav. Când mă aşez să scriu, se adună toate şi nimic nu vrea să fie uitat fiindcă scrisoarea vi se adresează şi de la dumneavoastră vine un răspuns bun şi drag pentru orice lucru. Până la urmă nu-mi mai rămâne decât să mă liniştesc singur că măcar n-am scris totul, astfel încât am dreptul să absorb întreaga consolare din scrisorile dumneavoastră.

În iulie mă voi muta undeva, într-o pădure, şi voi căuta să mă corijez la repezeală, atât cât va fi cu putinţă. La noi, părinţii obişnuiesc să spună că după copii îşi dau seama cum îmbătrânesc. Cine n-are copii trebuie să observe acest lucru uitându-se la propriile năluciri, iar atunci constată cu atât mai temeinic cum îmbătrâneşte. Ştiu, când eram tânăr, le ademeneam să iasă la iveală şi de-abia apăreau; apoi le ispiteam mai puternic, mă plictiseam în absenţa lor, şi ele nu veneau, iar eu mă gândeam deja că nu vor veni niciodată. Din acest motiv am fost deseori pe punctul de a-mi blestema existenţa. Mai târziu, ele apăreau totuşi, numai din când în când, era mereu o vizită de rang înalt, trebuia să fac plecăciuni, deşi nălucirile erau încă foarte mici, adesea nici nu erau, păreau doar să fie sau arătau ca şi cum ar fi fost. Dacă veneau însă cu-adevărat, se dezlănţuiau numai rareori şi nu puteam fi foarte mândru de ele; în cel mai bun caz, săreau la mine ca un pui de leu la o căţea, muşcau, dar remarcam asta doar când îmi puneam degetul pe locul unde muşcaseră şi apăsam mai tare cu unghia. Ulterior ele au crescut însă, veneau şi rămâneau după cum aveau chef, spinările fragile de păsări au devenit spinările unor uriaşi monumentali, intrau pe toate uşile, pe cele închise le spărgeau, erau stafii înalte, osoase, anonime în mulţimea aceea, puteam să

mă lupt cu una, dar nu cu toate care mă împresurau. Când scriam, ele erau numai spirite bune; când nu scriam, erau diavoli şi nu puteam face altceva decât să ridic mâna din îmbulzeala lor, ca să semnalez unde mă aflu. Probabil că nu eram răspunzător de modul în care mă trezeam cu mâna scrântită, când o ridicam...

Că acum vă simţiţi mai bine e-o fericire atât de meritată, încât ar trebui s-o luaţi drept ceva absolut firesc. Cât veţi fi suferit în ultimele luni, iar eu scriam neîncetat, la început chiar perfid, numai despre mine! Bineînţeles, nu ştiu nimic despre faptul că sunteţi nefericită acasă[942], dar nu credeţi că problemele care v-au chinuit şi vă chinuiesc acolo au generat toate acele forţe contrare şi pozitive, cu care reuşiţi acum atât de bine s-o scoateţi la capăt în faţa lumii? În altă ordine de idei, nu cunosc *Dansul morţii* şi nu ştiu ce vreţi să spuneţi. Acţiunea se desfăşoară într-un far?[943]

Atâta voiam să spun. Nu vă osteniţi să-mi scrieţi, plecaţi mai devreme de la birou! Câteva rânduri îmi sunt de-ajuns, dar am nevoie de ele. Sunt suficiente două fraze şi semnătura dumneavoastră, iar dacă mă plâng prea tare, iertaţi-mă! Negreşit, totul este suportabil; deşi durerea rămâne, zilele alternează totuşi, expresia mâhnirii se schimbă, capacitatea de rezistenţă variază şi astfel această alternanţă mă mai menţine oarecum în viaţă.

Franz K.

N-am primit cartea poştală de duminică.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 9 iunie 1914, marţi

Nu este aşa de rău, scrisorile dumneavoastră sunt ale unui înger. Cele mai sincere salutări.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 11 iunie 1914, joi

11.V1.14

Dragă domnişoară Grete, o scrisoare ciudată, absolut ciudată.

Nu credeţi că vă este deja mai bine; contrar intenţiei dumneavoastră, fireşte, îmi produceţi astfel alte temeri, „fără a putea menţiona motivele”. Ţinând însă seama de firea mea în sine, cea mai bună modalitate de a-mi înlătura teama ar fi fost ca pentru această nelinişte extremă să nici nu fi existat nişte motive, deşi evidente, de nepătruns totuşi.

Dar pe urmă, în contradicţie cu prima frază: nu credeţi că e necesar să mă aflu în această stare. Faceţi, totuşi, abstracţie de particularităţile recognoscibile, ce mă caracterizează ca individ, şi luaţi totul drept un caz tipic! Un om complet asocial din cauza

condiţiilor de viaţă şi a firii lui, cu o sănătate instabilă, momentan greu de apreciat, izolat de sprijinul oricărei comunităţi mai mari, din pricina iudaismului său ateu şi nesionist (admir sionismul şi mi-e greaţă de el), şi zdruncinat necontenit de munca silnică de la birou, într-un mod cât se poate de chinuitor şi în ce are el mai bun – un asemenea om se decide, e-adevărat, sub cea mai puternică presiune lăuntrică, să se însoare, aşadar, să acţioneze în cel mai social mod cu putinţă. Asta nu mi se pare puţin pentru un astfel de om.

Şi până la urmă apare în scrisoarea dumneavoastră această grosolănie, care, luată ca atare, mi-a făcut, de altfel, o reală bucurie: „Veţi mai putea trăi aşa trei luni”[944]. Dar domnişoară Grete, când zicem că respectivele trei luni sunt prea lungi, spunem, totodată, şi că ele-s prea scurte, dacă înţeleg eu bine. Asta este!

Ultima dată m-aţi întrebat de Ottla. Se simte bine, deşi stă toată ziua în magazin.[945] Căci nu se gândeşte la prăvălie, ci exclusiv la institutul pentru orbi, unde de câteva săptămâni, mai ales în ultimele două, şi-a făcut nişte prieteni buni, unul fiind cel mai bun dintre toţi. Un tânăr împletitor de coşuri, care are un ochi închis, iar celălalt este umflat enorm. El este cel mai bun prieten al ei, delicat, înţelegător şi fidel. Îl vizitează duminica şi de sărbători şi îi citeşte lucruri cât mai amuzante. O plăcere cam riscantă şi dureroasă totuşi. Ceea ce exprimăm noi de obicei cu privirea, orbii arată cu vârfurile degetelor. Ei pipăie hainele, te apucă de mânecă, îţi mângâie mâinile, iar această fată înaltă şi solidă, pe care eu, din păcate, am abătut-o un pic de la calea cea bună, deşi fără vina mea, numeşte asta suprema ei fericire. Zice că ştie de ce se trezeşte fericită abia când îşi aminteşte de orbi. Strânge toată săptămâna trabucuri şi ţigarete (pentru asta economiseşte din banii de mâncare), spre a le înmâna orbilor duminica; chiar a găsit pe undeva o tabacheră veche, pe care are să le-o ducă azi. Cu fetele oarbe nu comunică; nici prietenii orbi nu au relaţii cu acestea fiindcă sunt prea arogante, din câte spun ei. „Asistatele noastre de sex feminin sunt prea arogante”.

Din cauza unor astfel de preocupări, Ottla a neglijat până acum să scrie la Berlin.[946] Nu ştie cum să se adreseze. „Dragi părinţi” nu poate să scrie, cu asta sunt şi eu de acord. „Dragii mei” nu poate, de asemenea, pentru că aşa scrie întotdeauna o mătuşă bătrână, văduvă, nostimă, foarte cumsecade, dar care vegetează fără cunoştinţe de ortografie, imensă la trup, chinuită de dureri oribile, pe care nu i le crede nimeni, şi la a cărei formulă de adresare „Dragii mei” ar trebui mai întâi s-o iei din loc pur şi simplu. Aveţi vreun sfat?

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră, Franz K.

Ilustrata cu podul castelului n-am primit-o. Ce scria pe ea?

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 14 iunie 1914, duminică

14.VI.14

Dragă domnişoară Grete, înainte de toate: nici n-am fost supărat şi nici n-am avut motiv să fiu; cel mult, aş fi putut fi (iar atunci, fireşte, numai pe mine) din cauza faptului că ultima scrisoare n-a fost în stare, ea însăşi, să vă convingă. Mai degrabă a fost o surescitare maladivă (chiar şi o singură noapte, deosebit de proastă, îmi poate produce aşa ceva, fiindcă în starea în care mă aflu, depind de fiecare noapte, de orice speranţă că voi dormi. Trebuie să fiu atent şi astăzi, căci ultima noapte pare să fi fost ca prima noapte petrecută de un infractor după comiterea faptei. Mereu m-am trezit brusc şi-am aţipit din nou, făcând scurte rugăciuni. Dar au fost şi nopţi mai bune), aşadar, poate că o surescitare m-a făcut să citesc aproape deliberat lucruri ce nu erau scrise în epistola aceea şi care, chiar dacă ar fi fost scrise, nu şi-ar fi renegat originea, inima dumneavoastră mare şi bună. Însă mi-a făcut oarecum plăcere să vă las să-mi spuneţi o grosolănie, fie şi în închipuire, şi am fost destul de supărat că am cedat acestei ispite.

În general interpretaţi corect „mărturisirea” mea şi, în consecinţă, şi uimirea este justificată. Numai miezul „mărturisirii” nu-l înţelegeţi exact; el este foarte simplu, din păcate, foarte simplu (cu condiţia unei anumite delimitări şi ignorări a amănuntelor). Fiindcă printre aspectele pe care le-am evocat este unul care le domină pe toate (Ottla a fost acum aici şi m-a distrat cu povestirile ei despre orbul acela, la care se va duce de îndată cu un buchet de trandafiri). Ceea ce numiţi „nimic” este starea mea de sănătate, aşa cum veţi înţelege cu uşurinţă. Dacă aş fi mai sănătos şi mai stabil, toate dificultăţile ar fi depăşite, n-aş mai fi de mult la birou, aş avea depline certitudini în privinţa lui F. şi a întregii lumi; ce mi-ar mai lipsi aş compensa cu sănătatea mea, pe când acum trebuie să raportez totul la ea. Să mai spun ceva despre asta? Chiar şi această stare de sănătate este înşelătoare, mă amăgeşte şi pe mine; în fiecare perioadă apar, exacte până la nuanţă, convingeri cât se poate de inoportune tocmai pentru momentul respectiv. O ipohondrie enormă, desigur; însă aceasta s-a-nrădăcinat în mine atât de mult şi de adânc încât mă agăţ de ea şi cad. Dumneavoastră relevaţi faptul că „îndărătnicia” mea ar fi un semn bun. E ceva adevăr aici. Dar îndărătnicia poate fi şi rezultatul disperării.

Starea de sănătate se află doar pe un taler, iar pe celălalt tot ce am evocat mai devreme. Există un moment când totul rămâne în

suspensie şi aşteaptă o decizie. Fie sănătatea este destul de robustă, ridică talerul celălalt şi lasă să se topească în aer tot ce este pe el, fie nu ţine piept şi este ridicată ea însăşi, iar atunci, încinsă la infinit de conţinutul aflat pe celălalt taler, născoceşte o adevărată nălucă.

Despre boala mătuşii E.[947] aflu abia de la dumneavoastră. În schimb, ştiu bine că nu i-am scris încă Ernei şi că s-ar cuveni, ba chiar simt nevoia s-o fac. (Erna mi s-a părut uneori aproape impunătoare.) Dar, după aceea, ar trebui să-i scriu şi lui Toni, iar mâna mea, oricât de dragă mi-e Toni, este absurd de greoaie. Totuşi, în privinţa Elsei[948], m-am autodepăşit până la urmă.

M-a întristat că aţi rămas trează atâta vreme din cauza mea. Să nu mai repetaţi una ca asta! În schimb, am fost mulţumit că aţi avut posibilitatea, dar şi bunăvoinţa de a pleca la 5.30 de la birou. Ce-aţi zice dacă aţi învăţa să înotaţi împreună cu F.?

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, probabil 17 iunie 1914, miercuri

Dragă domnişoară Grete, numai câteva rânduri scrise într-un parc frumos, unde ascult susurul unei fântâni arteziene şi larma inofensivă a copiilor. Ce înseamnă că sunt înclinat să particip la petrecerile perechilor foarte în vârstă, să mă uit peste pajişti, să stau în tihnă sub razele amurgului şi să observ vrăbiile? Capul meu se mai linişteşte un pic după patru nopţi de nesomn aproape total – îmi era chiar mai bine. Şi cum trăiesc? Dumneavoastră staţi la birou şi vă pedepsiţi elevii[949], în timp ce eu – astăzi a fost o zi aparte, de cruţare – am încercat în zadar, desigur, să dorm o oră; apoi am fost la şcoala de înot[950] şi am înotat, pe urmă am făcut gimnastică, după aceea am făcut o plimbare şi am băut lapte acru într-o hală de lapte, iar acum stau în parc şi vă scriu. O bonă m-ar putea îngriji mai bine decât o fac eu? Iar la noapte? La noapte voi dormi două-trei ore, uşor ca un fulg, deseori tresărind brusc, şi apoi am să mă trezesc definitiv; poate că pe moment îmi voi mai pierde cumva cunoştinţa, dar nu voi mai adormi deloc şi toate bătăile ceasului din turn au să-mi amintească la fix că timpul trece, că după o noapte groaznică urmează o dimineaţă groaznică etc. Mă plâng ca un idiot! Şi totuşi, ştiu bine că trebuie să treacă şi că încă n-am să mă prăbuşesc din cauza asta.

De altfel, astă-seară voi ajunge foarte târziu în pat. Azi la 11 vine de la Berlin doctorul Weiß, aşa cum mi-a scris ieri. Mă cam nelinişteşte. El voia să vină la Praga, însă abia la începutul lui iulie,

iar acum soseşte brusc. Ce fac dacă vine din pricina veştii pe care i-am dat-o?[951] S-ar putea, dar pentru mine ar fi oribil.

Cauza ar fi deci tot plângăreţul din mine, care a generat şi agitaţia dumneavoastră de ieri – întreaga zi m-a mustrat cugetul, iar acum a început să mă mustre din nou din pricina scrisorilor dumneavoastră. Cum suportă oare Dumnezeu văicărelile astea? De ce nu mă doboară? Dar mă doboară negreşit, după cum zice tot plângăreţul din mine.

Da, sunt absolut sigur că Ernei îi voi scrie, totuşi. Mi-ar plăcea să le fac câte un dar Ernei şi lui Toni.[952]

Tot din slăbiciune sunt incapabil să abordez pe cineva de-a dreptul, aşa cum mi-aş dori, şi-atunci trebuie să mă mulţumesc să-l înconjor cu nişte cadouri. Ernei vreau să-i dau o carte, lui Toni F. voia să-i cumpere ceva şi să-i dăruiască în numele meu, dar a uitat, evident, şi uită probabil intenţionat chiar când citeşte scrisorile în care-i amintesc asta. Aţi putea să-mi daţi un sfat? Doar sunteţi consiliera mea în toate cele.

Însă acum este deja târziu, îmi închei terapia de astăzi prin lumină, aer şi apă, îmi bag creionul în buzunar şi o iau din loc spre casă.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

N-aţi vrea să-mi mai trimiteţi ceva scris de fratele dumneavoastră? – Ce sens are tânguirea privitoare la acest stupid început de săptămână? – Scrisorile nu le mai citeşte nimeni, desigur, şi nu le va mai citi.[953]

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 18 iunie 1914, joi

18.VI.14

Dragă domnişoară Grete, din nou numai câteva cuvinte. Doctorul Weiß mă monopolizează şi eu n-am timp. Dar mi-e foarte drag. (Teama că va veni din cauza mea a fost foarte exagerată.)

El aduce cu sine Berlinul de care am nevoie; îl colportează în juru-i. Mă scoate, fie şi numai cu un ţol, din groapa asta mizerabilă a biroului. Se teme mai mult pentru mine, mai degrabă, are alte temeri, sau şi mai bine spus, parţial altele decât am eu, mă scuteşte de o parte dintre griji (oricât de formalist, pueril şi searbăd sunt în multe privinţe), îmi redă, proaspete, o parte dintre speranţele aflate la pământ; pe scurt, mă simt mai bine decât în ultimele săptămâni (el pleacă mâine), dorm jalnic, dar mai bine, totuşi.

Multe salutări,
Franz K.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, probabil 21 iunie 1914, duminică

20.VI.14 [954]

Dragă domnişoară Grete, în urmă cu două nopţi am dormit mai bine (de la plecarea doctorului Weiß au fost iarăşi nişte nopţi groaznice); acum sunt singur şi fiind mai liniştit, pot să-mi dau seama de situaţia în care mă găsesc. Este atât de ciudată, încât nici nu pot vorbi despre ea, deşi azi am mintea mai limpede.

Cu câteva zile în urmă am vorbit cu un şef de la o mare fabrică de lenjerie, Joss & Löwenstein; se numeşte Eugen Löwenstein.[955] Discuţia a ajuns la probleme organizatorice; el tocmai i-a cerut unui american să-i reorganizeze întreaga întreprindere din punct de vedere tehnic şi comercial. Primul lucru la care m-am gândit au fost, bineînţeles, maşinile dumneavoastră.[956] Au şi ei în fabrică, dar vor să renunţe la ele, oamenilor nu le place să le utilizeze, se dovedesc necorespunzătoare. Fireşte, am răspuns că din câte ştiu din „experienţă”, maşinile sunt excelente, evident, dar că oamenii nu se pricep să umble corect cu ele şi ar trebui instruiţi de cineva destoinic, de pildă, de o domnişoară de la Berlin, o cunoştinţă de-a mea.[957] El a zis că asta ar fi într-adevăr posibil – mai întâi trebuie să vorbească şi cu directorul lui – şi că i-ar face mare plăcere să solicite venirea domnişoarei respective, pe cheltuiala lui, oricât de mult ar dura cursurile. Lesti se va supăra, ce-i drept, fiindcă scrie mereu la firmă şi este refuzat încontinuu, dar nu contează. – Acum însă acest domn Löwenstein este plecat, lipseşte toată luna iulie şi se întoarce abia la începutul lui august; atunci am să-l întreb şi voi aranja ceva. Vreţi? Are să fie posibil? Aş fi bucuros. E-adevărat, nu ştiu dacă mai aveţi voie să interveniţi acum în afacerea din Boemia, dar dacă firma spune în mod expres că vrea să vă aducă numai pe dumneavoastră şi pe nimeni altcineva, atunci măcar din considerente comerciale trebuie să se găsească vreo posibilitate care să vă permită să veniţi.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, înainte de 24 iunie 1914

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Anna Bauer la Berlin

Praga, 24 iunie 1914, miercuri

Dragă mamă,

Cartea ta poştală n-am primit-o decât târziu. Corespondenţa care nu vine la birou, ci pe adresa de acasă, ajunge la magazin, unde, mai ales când mama nu este acolo[958], se rătăceşte şi iese la lumină numai din întâmplare. Între timp aud atunci zvonuri că a sosit pentru mine o carte poştală, al cărei conţinut nu e cunoscut exact, deşi a fost citită. Aşa s-a întâmplat şi cu cartea ta poştală, dragă mamă. Multe mulţumiri pentru grija ta binevoitoare! Scrisoarea către Felice conţinea, ce-i drept, lucruri importante, ca-ntotdeauna, dar nimic urgent, putea să mai aştepte.

Observaţia ta în legătură cu scrisoarea care n-a sosit, deşi era aşteptată, m-a întristat. Fireşte, ai dreptate, este de la sine înţeles. Pe părinţii mei, pe soră-mea şi pe mine voi ne-aţi primit, găzduit şi tratat frumos şi amabil, dincolo de orice închipuire.[959] Aveam toate motivele să vă fiu recunoscător din inimă, să vă spun şi să vă scriu acest lucru. N-am făcut-o. De ce? Vezi, dragă mamă, acesta este unul dintre defectele pe care le am şi cu care nu vei fi niciodată de acord. Este vorba şi în cazul de faţă nu numai despre scris, ştiu asta foarte bine, în ciuda faptului că aici scrisul însuşi n-ar fi fost deloc doar o chestiune formală, ci una de inimă. Totuşi… nu sunt mai rău decât unul care ar fi scris, crede-mă!

Iar acum te sărut în modul cel mai sincer şi te rog să-i saluţi din partea mea pe toţi ai tăi, din Berlin şi din altă parte.

Al tău,
Franz

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 26 iunie 1914, vineri

Dragă domnişoară Grete, vă miraţi de ce nu scriu cum mă simt. De altfel, cred că în ultimul timp v-am scris două epistole, însă lipsite de importanţă. Motivul este greu de spus. De exemplu, dorm rău, e-adevărat, dar mult mai bine decât în perioada ultimelor mele văicăreli. Am avut impresia că recunosc motivele insomniei şi m-am aruncat asupra lor. Dar acum am dat peste altele. Şi-ncepe să-mi fie teamă că toate n-au fost decât nişte amăgiri, dincolo de care aşteaptă miezul propriu-zis al adevăratei nefericiri, despre care nu ştiu încă nimic în mod direct, ci numai prin intermediul ameninţărilor ei insuportabile. Care sunt principalele motive ale tăcerii, din punctul dumneavoastră de vedere?

În ce fel vă doare piciorul? Aţi mai avut aşa ceva?

Ernei i-am scris, dar prea târziu, din câte înţeleg din scrisoarea dumneavoastră. Mâine probabil plec la Hellerau[960]; măcar mi-am anunţat deja sosirea acolo. Nu ştiu dacă am să pot călători săptămâna viitoare[961], despre asta ne vom mai scrie. Vizita preşedintelui vă va face remarcată?[962]

Nu pot scrie mai departe, vedeţi şi dumneavoastră![963] Există o mulţime de lucruri presante, iar unul îl zoreşte pe celălalt.

Şi doar spre a vă scrie ceva care să mă consoleze şi pe mine, deschid de trei ori Biblia, aflată chiar lângă mine, şi până la urmă găsesc următoarea frază: „Că în mâna Lui sunt marginile pământului şi înălţimile munţilor ale Lui sunt”[964]. Dar asta-mi sună aproape absurd.

26.VI.14

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Tocmai când voiam să închei scrisoarea, am ridicat ochii întâmplător şi am văzut pe un suport al fructierei o carte poştală cu ştampila Charlottenburg. N-am înţeles despre ce este vorba fiindcă am ordine deplină în corespondenţă, m-am uitat şi am descoperit ilustrata cu podul castelului, pusă de cineva pe masă, fără s-o pot găsi, şi pe care acum o ţin în mână pentru prima dată.[965] Aşa arată lucrurile pe biroul meu.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, pe sau înainte de 30 iunie 1914, marţi

Scrisoarea nu s-a păstrat.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 30 iunie 1914, marţi

30.VI.14

Dragă domnişoară Grete, fără apeluri, ci să ne privim în ochi! Nu trebuie să vorbiţi aşa, nu sunt altfel, numai că sunt aruncat de colo-colo şi-atunci sunt tras şi de mâna care vă ţine de mâna binevoitoare. Aveţi răbdare cu mine! Femeile sunt răbdătoare de fel, dar poate că eu o fac chiar pe cea mai bună femeie să-şi piardă răbdarea. Poimâine veţi primi o scrisoare amănunţită, astăzi este deja prea târziu. În privinţa călătoriei la Dresda i-am scris lui F., peste două săptămâni sosesc la Berlin şi deci nu ştiu dacă ajung la Dresda duminica viitoare – n-am ştiut ce să-i zic lui F., cum nu ştiu acum ce să vă spun nici dumneavoastră.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 1 iulie 1914, miercuri

Dragă domnişoară Grete, este iarăşi târziu, nu va fi o scrisoare amănunţită. Hoinăresc mult în aer liber şi înot, dar nu mă simt bine, toate încheieturile-mi sunt obosite şi aproape că mă dor; când sunt acasă, nu fac decât să zac pe canapea; vă admir capacitatea de muncă şi n-o înţeleg, am început să lucrez[966] culcat şi de-abia-mi pot ridica mâna, ca să continui. Văicărelile mi se par cel mai inutil lucru din lume şi tocmai pentru ele, numai pentru ele mă mai ţin puterile. De altfel, nici măcar pentru ele în totalitate, aşa cum aţi remarcat.

De curând aţi făcut o observaţie legată de cărţile poştale scrise în comun. M-am gândit la asta. Aveţi şi n-aveţi dreptate. Tot ce primesc de la Berlin mi-e drag, însă chiar dacă nu-mi dau seama pe moment, va fi existând şi dorinţa de a avea pentru sine mai degrabă pe fiecare în parte, nu laolaltă; iubesc mai mult individul decât comunitatea; sunt nefericit până la nebunie, nu numai în privinţa mea, ci şi a tuturor celor pe care-i iubesc. O boală ce ar putea fi înlăturată.

F. trebuie să vă fi spus că de duminică într-o săptămână vin la Berlin, sau mai bine zis, trec în concediu prin Berlin.[967] Deci nu ştiu dacă am să fiu la Dresda duminica viitoare; mai am şi o mică obligaţie, ce-i drept, foarte uşor evitabilă, s-o vizitez înainte de concediu pe soră-mea, aflată în vilegiatură.[968] Cel mai probabil însă voi rămâne la Praga; mi-este greu să mă arăt. De duminică într-o săptămână sunteţi la Berlin?

Mă opresc, mâine vă scriu iarăşi.

Cele mai sincere salutări,
al dumneavoastră,
Franz K.

1.VII.14
Durerea la picior? Ce fel de durere?
Cum v-a evidenţiat preşedintele?

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 2 iulie 1914, joi

Dragă domnişoară Grete, frecvenţa scrisorilor mele urmează să compenseze lipsa lor de conţinut, deşi poate că astfel se acumulează două rele, în loc de a elimina o deficienţă. Simt nevoia să vă scriu, dar sunt prea ostenit ca să spun altceva decât că vă salut în modul cel mai sincer şi că trebuie să vă văd, dacă nu la Dresda, duminica aceasta – când voi sta probabil întins pe scândurile de la şcoala de înot şi voi urmări cu ochii închişi cum îmi urcă şi coboară oboseala prin articulaţii şi muşchi (o îndeletnicire

demnă de o fiinţă umană) –, atunci măcar de duminică într-o săptămână, la Berlin.

Al dumneavoastră,
Franz K.

2.VII.14

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 3 iulie 1914, vineri

3.VII.14

Draga mea domnişoară Grete, iată totuşi o scrisoare foarte limpede! Aş putea spune că v-am convins în sfârşit. Mai repede decât pe F., căci noi ne cunoaştem abia din noiembrie[969], în vreme ce, spre a o convinge pentru prima oară pe F., a fost nevoie de aproape un an[970]; aici mai trebuie să adaug totuşi că la începutul anului respectiv, starea mea a fost una neobişnuită, aşa că e mai uşor de înţeles de ce mi-a luat mai mult timp ca s-o conving pe F.

În relaţia noastră, domnişoară Grete, n-a fost vorba despre altceva decât să vă conving (desigur, pe fundamentul prieteniei noastre, de zdruncinat, sper eu, indiferent ce am afla ulterior). N-ar fi trebuit să citaţi scrisori, sau mai bine spus, nu e de-ajuns că le-aţi citat. Din punctul meu de vedere, am petrecut împreună nu două, ci trei momente. Mă refer aici la cele două zile petrecute la Praga[971] pe care nu le menţionaţi. Ce scrie-n scrisori am încercat să vă spun încă de-atunci, când nici nu eram logodit şi nici nu luptam să mă logodesc; numai că aveam o nelinişte interioară. O nelinişte dublă din cauza imposibilităţii de a răspunde la două întrebări: în primul rând, cum se va simţi F. dacă nu-i mai dau niciun semn de viaţă (de altfel, atunci, odată cu dumneavoastră, a sosit o scrisoare de la F.) şi în al doilea rând, cum mă voi simţi eu. Perspectivele deschise de aceste două întrebări mi s-au părut insuportabile. Totuşi, nu puteam să stau atunci în vârful picioarelor şi să caut, dincolo de orice, perspectivele ce s-ar fi ivit dacă dădeam un semn de viaţă.

Deci acum v-am convins, domnişoară Grete, şi aţi început să vedeţi în mine nu pe logodnicul lui F., ci primejdia ei. Asta-i limpede; neclară devine scrisoarea dumneavoastră abia către final, unde cereţi pentru F. un bărbat pe măsura ei în diverse privinţe. Domnişoară Grete, ori eşti „voios, temperamental, inteligent şi foarte bun la suflet”, fie nu eşti aşa, ci trist, greoi, limitat la sine şi tinzi, eventual, spre lucruri bune, dar fără vlagă. Asemenea stări nu pot fi corijate intenţionat; organizările umane nu sunt apă, pe care s-o torni dintr-un pahar în altul. Până la urmă însă, nu sunt doar aşa, ci şi bolnav, desigur, sau măcar fundamental neurastenic. Aceasta este o certitudine de-a dreptul triumfătoare: în aceste zile, când în ciuda oricărei îngrijiri şi a faptului că muncesc puţin la birou, mor de

oboseală. Presupunând că aş fi vesel, ce veselie ar putea rezista într-o astfel de situaţie?

Vă întrebaţi sau aduceţi pur şi simplu în discuţie întrebarea cum mă raportez la F. Dacă n-aţi fi exclus categoric această supoziţie, aş fi fost tentat să cred că F. ştie de scrisoarea dumneavoastră.

În altă ordine de idei, azi este ziua mea de naştere[972], aşa că epistola dumneavoastră capătă întâmplător şi o solemnitate aparte. (De altfel, pe lângă scrisoarea dumneavoastră şi două fleacuri, astăzi am mai primit o epistolă foarte neplăcută.[973] Dar nu contează, neplăcerile mă întăresc în mod ciudat.) Sunt pe deplin convins de bunătatea şi sinceritatea dumneavoastră, iar cu această convingere vă sărut mâna.

Al dumneavoastră,
Franz K.

Către Ottla Kafka la Triesch

Praga, 10 iulie 1914, vineri

10.VII.14

Dragă Ottla, doar câteva vorbe, scrise-n grabă, înainte de a încerca să dorm, tentativă total eşuată noaptea trecută. Închipuie-ţi, cartea ta poştală m-a făcut să pot suporta pe moment o dimineaţă disperată. Iată adevărata provocare pe care o vom exersa în continuare, când se va ivi prilejul, dacă n-ai nimic împotrivă. Nu, seara nu sunt cu nimeni. De la Berlin am să-ţi scriu, fireşte; acum nu se poate spune nimic precis nici despre acea chestiune, nici despre mine.[974] Scriu altfel decât vorbesc, vorbesc altfel decât gândesc, gândesc altfel decât trebuie să gândesc şi aşa mai departe, până în cea mai adâncă obscuritate.

Franz

Salutări tuturor! Scrisoarea nu trebuie nici s-o arăţi cuiva, nici s-o laşi la îndemâna oricui. Cel mai bine este s-o rupi şi s-o împrăştii bucăţele, de pe cerdac, găinilor din curte, faţă de care n-am niciun secret.

Către Anna şi Carl Bauer la Berlin

Berlin, 13 iulie 1914, luni

Trimisă prin curier.

13.VII.14

Acum nu mai ştiu cum trebuie şi cum am voie să mă adresez.[975]

Nu voi veni, ar fi o tortură inutilă pentru noi toţi. Ştiu ce mi-aţi spune. Şi ştiţi cum aş primi cuvintele voastre. Aşadar, nu vin.

Probabil, voi pleca astăzi după-amiază la Lübeck. Iau cu mine, ca pe o consolare relativ măruntă, dar oricum ca pe o consolare, ideea

că putem rămâne şi rămânem în relaţii bune, chiar dacă legătura pe care ne-am dorit-o cu toţii s-a dovedit acum la fel de imposibilă pentru toţi. Felice v-a convins, desigur, ca şi pe mine. De altminteri, văd lucrurile tot mai clar.

Rămâneţi cu bine, în special după atitudinea voastră de ieri respectul meu vă aparţine necondiţionat, şi să nu-mi păstraţi o amintire proastă!

Recunoscător,
Franz K.

Către Ottla Kafka la Praga

Berlin, 13 iulie 1914, luni

Multe salutări! Bem vin şi ne uităm la râu, fără a fi, în rest, foarte veseli.

Franz[976]

Către Max Brod şi Felix Weltsch la Praga

Marielyst, 19 sau 20 iulie 1914, duminică sau luni

Dragă Max, dragă Felix,

Scriu târziu, nu-i aşa? Acum să vedeţi ce mi s-a întâmplat! Am rupt logodna, am stat trei zile la Berlin, toţi au fost bunii mei prieteni, iar eu am fost prietenul bun al tuturor; de altfel, ştiu precis că aşa este cel mai bine, şi drept urmare, nu sunt atât de agitat cum s-ar putea crede în raport cu această chestiune a cărei necesitate este prea evidentă. Mai grav stau însă lucrurile cu altceva. Am fost pe urmă la Lübeck, am făcut baie la Travemünde, am primit la Lübeck vizita doctorului Weiß[977], care pleca în această staţiune daneză, iar eu, în loc să merg la Gleschendorf, am venit încoace. O plajă destul de pustie, cu danezi autentici, specifici. Am renunţat la aparenta îndărătnicie care m-a costat logodna şi mănânc aproape exclusiv carne[978], astfel încât mi se face rău, iar dimineaţa, după câteva nopţi în care am dormit prost, cu gura deschisă, îmi simt trupul abuzat şi pedepsit, de parcă m-aş fi culcat într-o cocină străină. Aici n-am să mă odihnesc deloc, dar mă voi distra. Doctorul Weiß a venit aici cu prietena lui. Sâmbătă noapte mă voi întoarce, probabil, la Praga.

Salutaţi-le pe soţiile şi logodnicele dragi!

Franz

Către Hermann şi Julie Kafka la Praga

Marielyst, probabil 21 iulie 1914, marţi

Scrisoarea s-a păstrat fragmentar.

Cu Berlinul n-am terminat însă, în măsura în care cred că toată această chestiune mă împiedică să trăiesc în continuare ca până acum, spre binele vostru şi al meu (deoarece ele formează, cu siguranţă, un întreg). Vedeţi, poate că, realmente, încă nu v-am mâhnit prea rău, exceptând cazul în care desfacerea logodnei constituie o supărare; de la distanţă nu pot judeca lucrurile astfel. Dar şi mai puţin v-am făcut o adevărată bucurie durabilă, iar asta, credeţi-mă, numai pentru că n-am fost în stare să-mi fac nici mie o asemenea bucurie pe termen lung. De ce este aşa, tată, vei înţelege cu cea mai mare uşurinţă tocmai tu, deşi nu poţi recunoaşte ceea ce vreau eu de fapt. Povesteşti uneori cât de prost ţi-a mers la început. Nu crezi că asta a reprezentat o bună educaţie pentru a câştiga respect de sine şi mulţumire sufletească? Nu crezi – de altfel, ai şi spus-o de-a dreptul – că mie mi-a mers prea bine? Până acum am crescut complet dependent şi aparent tihnit. Nu crezi că pentru firea mea asta n-a fost deloc bine, în ciuda bunăvoinţei şi dragostei cu care m-au tratat toţi cei ce au avut grijă de mine? Desigur, există oameni care se pricep să-şi asigure întotdeauna independenţa, dar eu nu fac parte dintre ei. Ce-i drept, există şi oameni care nu-şi pierd niciodată dependenţa, mi se pare, însă, că merită să încerc a vedea dacă nu cumva fac, totuşi, parte dintre aceştia. Nici obiecţia că sunt prea bătrân pentru o asemenea încercare nu este valabilă. Sunt mai tânăr decât par. Singura consecinţă bună a dependenţei este că aceasta mă păstrează tânăr. Dar numai atunci când ea se sfârşeşte.

La serviciu însă nu voi putea obţine niciodată această ameliorare. La Praga nici vorbă. Aici totul este conceput să mă menţină în starea de dependenţă, după care chiar tânjesc în fond. Totul mi se pune la dispoziţie. Munca de la birou este foarte împovărătoare şi adesea insuportabilă pentru mine, dar în definitiv uşoară. În acest mod facil, câştig mai mult decât am nevoie. Pentru ce? Pentru cine? Voi continua să urc pe scara salarială. În ce scop? De vreme ce această muncă nu mi se potriveşte şi nu-mi aduce drept răsplată nici măcar independenţă şi respect de sine, de ce nu mă lepăd de ea? N-am să risc nimic, ci am numai de câştigat dacă demisionez şi părăsesc Praga. Nu risc nimic, căci existenţa mea la Praga nu duce la nimic bun. Uneori mă comparaţi în glumă cu unchiul Rudolf.[979]

Dar drumul meu nu mă duce prea departe de el dacă rămân la Praga. Probabil voi avea mai mulţi bani şi mai multe interese decât el, dar mai puţină credinţă; în consecinţă, am să fiu mai nemulţumit, însă alte deosebiri nu prea cred să existe. – În afara Pragăi pot câştiga totul, adică pot deveni un om independent şi liniştit, care-şi exploatează toate aptitudinile, iar drept răsplată pentru o bună şi autentică activitate, dobândeşte sentimentul unei vitalităţi reale şi al unei mulţumiri sufleteşti de durată. Un asemenea om va fi în

relaţii mai bune şi cu voi, iar asta n-are să fie cel mai mic câştig. Veţi avea un fiu cu ale cărui acţiuni izolate poate că nu veţi fi de acord, dar cu care veţi fi mulţumiţi în ansamblu fiindcă va trebui să vă spuneţi: „Face şi el ce poate”. Astăzi n-aveţi acest sentiment, pe bună dreptate.

Realizarea planului meu mi-o imaginez astfel: Am 5 000 de coroane. Această sumă îmi permite să trăiesc doi ani undeva în Germania, la Berlin sau la München, la nevoie, fără vreun salariu. Cei doi ani îmi vor oferi posibilitatea să lucrez în plan literar şi să dau la iveală ceea ce n-aş putea obţine cu aceeaşi claritate, abundenţă şi omogenitate aici, la Praga, între lipsa de vlagă lăuntrică şi perturbările exterioare. După cei doi ani, activitatea literară îmi va permite să trăiesc dintr-un venit propriu, fie el oricât de modest. Dar chiar şi aşa, traiul acesta va fi incomparabil cu viaţa pe care o duc acum la Praga şi care mă aşteaptă acolo în continuare. Veţi obiecta că mă-nşel în privinţa aptitudinilor mele şi a posibilităţii de a câştiga de pe urma lor. Desigur, nu exclud această eventualitate. Numai că ea este infirmată de faptul că am treizeci şi unu de ani, iar la o asemenea vârstă, astfel de iluzii nu mai pot fi luate în calcul; altminteri, orice calcul ar fi imposibil; apoi mai este infirmată de faptul că am mai scris câte ceva, deşi puţin, iar lucrările mele au găsit o oarecare recunoaştere; în fine, obiecţia voastră mai este anulată de faptul că nu sunt deloc leneş şi sunt destul de nepretenţios; prin urmare, chiar dacă o speranţă ar eşua, voi găsi o altă posibilitate de câştig şi, în orice caz, nu voi apela la voi, fiindcă asta ar avea totuşi un efect mult mai grav decât actuala viaţă la Praga, atât asupra mea, cât şi asupra voastră, ceea ce ar fi absolut insuportabil.

Situaţia mea mi se pare deci destul de clară şi sunt curios să aflu ce veţi zice în legătură cu cele arătate. Căci, deşi am convingerea că aceasta este singura cale justă şi că ratez ceva decisiv dacă nu duc la îndeplinire planul de faţă, fireşte, pentru mine este totuşi foarte important să ştiu ce spuneţi despre el.

Cu cele mai sincere salutări,
al vostru,
Franz

Către Grete Bloch la Berlin

Praga, 15 octombrie 1914, joi

15.X.14

Este o stranie coincidenţă, domnişoară Grete, că tocmai astăzi am primit scrisoarea dumneavoastră. Nu vreau să pomenesc cu ce a coincis; asta mă priveşte numai pe mine şi gândurile pe care mi le-am făcut azi-noapte[980] pe la 3, când m-am întins în pat.

Scrisoarea dumneavoastră mă surprinde foarte mult. Nu mă surprinde faptul că-mi scrieţi. De ce să nu-mi scrieţi? Deşi ziceţi că vă urăsc, totuşi nu-i adevărat. Dacă ar fi să vă urască toţi, eu nu vă urăsc, şi nu doar pentru că n-am niciun drept să fac asta. E-adevărat, la Askanischer Hof v-aţi situat pe poziţia unei judecătoare faţă de mine[981] – a fost oribil pentru dumneavoastră, pentru mine, pentru toţi –, însă asta nu era decât o aparenţă; în realitate, eu şedeam în locul dumneavoastră şi nu l-am părăsit până azi.

În privinţa lui F. vă înşelaţi complet. Când fac această afirmaţie, nu vreau să vă smulg nişte amănunte. Nu-mi pot imagina niciun detaliu – închipuirea mea s-a tot învârtit în aceste sfere, aşa că am încredere în ea –, ziceam că nu-mi pot imagina niciun detaliu capabil să mă convingă că nu vă înşelaţi. Ceea ce sugeraţi dumneavoastră este absolut imposibil; sunt nefericit la gândul că F. însăşi s-ar fi înşelat dintr-un motiv oarecare, inexplicabil. Dar şi asta-i cu neputinţă.

Am socotit dintotdeauna că interesul pe care-l manifestaţi este unul sincer şi lipsit de menajamente faţă de dumneavoastră însevă. Nici ultima epistolă nu v-a venit uşor s-o scrieţi.

Pentru aceasta vă mulţumesc din inimă.

Franz K.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 octombrie 1914, marţi

Scrisoarea urmează. Acum merge încet. Sincere salutări.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 1 şi 2 noiembrie 1914, duminică şi luni

Felice, în ceea ce mă priveşte, între noi nu s-a schimbat nimic în ultimele trei luni, nici în bine, nici în rău. Fireşte, sunt gata să-ţi răspund la primul apel şi cu siguranţă aş fi făcut-o imediat la scrisoarea anterioară, dacă aş fi primit-o.[982] Nu m-am gândit totuşi să-ţi scriu – la Askanischer Hof a devenit prea evidentă neînsemnătatea epistolelor şi a tot ce e scris –, dar întrucât capul meu a rămas acelaşi (chiar şi cu durerile lui, şi tocmai astăzi), lui nu i-au lipsit gândurile şi visurile în care a fost vorba despre tine[983], iar viaţa pe care am dus-o împreună în mintea mea a fost doar câteodată amară, însă de cele mai multe ori calmă şi fericită. Odată am vrut totuşi nu chiar să-ţi scriu, ci să-ţi trimit o veste prin altcineva. – Nu vei ghici cum, a fost o ocazie deosebită, născocită în timpul rămas înainte să adorm pentru prima oară, pe la 4 dimineaţa.

Înainte de toate, însă nu m-am gândit să-ţi scriu fiindcă esenţialul din relaţia noastră mi s-a părut realmente clar. Ai greşit încă de mult, invocând prea des lucruri nerostite. N-a lipsit o discuţie explicativă, ci credinţa. Pentru că n-ai putut crede ce ai auzit şi ai văzut, te-ai gândit că ar fi neexprimat. N-ai fost în stare să înţelegi puterea pe care o are asupra mea activitatea pe care o desfăşor[984], sau ai înţeles-o, dar nici pe departe complet. Drept urmare, ai fost nevoită să interpretezi incorect tot ceea ce trezea în mine îngrijorarea pentru această muncă, numai grija pentru strădaniile mele, sub aspectul unor bizarerii care te-au indus în eroare. Şi-n plus, bizareriile respective (recunosc, nişte ciudăţenii oribile, de care eu însumi sunt cel mai dezgustat) s-au manifestat însă mai puternic faţă de tine decât faţă de altcineva. A fost ceva foarte firesc, care s-a produs nu doar din încăpăţânare. Vezi, n-ai fost totuşi numai cel mai mare prieten, ci deopotrivă, şi cel mai mare duşman al activităţii mele, cel puţin din perspectiva acestor eforturi, iar ea a trebuit atunci să se apere de tine cu toate forţele, spre a se autoconserva, după cum în adâncul ei te iubea fără margini. Şi anume, în orice detaliu. M-am gândit bunăoară la asta într-o seară, când şedeam cu sora ta la o masă unde se servea aproape exclusiv carne. Dacă ai fi fost acolo, ai fi comandat probabil migdale în coajă.

Nici la Askanischer Hof n-am tăcut din încăpăţânare. Ce ai spus a fost totuşi prea limpede, nu vreau să repet lucrurile acelea, dar printre ele au fost unele pe care ne-ar fi fost aproape imposibil să le spunem între patru ochi. Ce-i drept, le-ai rostit abia după ce tăcusem destul de multă vreme sau îngăimasem nişte chestiuni lipsite de orice importanţă. Chiar şi ulterior ai mai aşteptat destul de mult ca să vorbesc. Nici acum n-am nimic împotriva faptului că ai adus-o pe domnişoara Bl.[985]; negreşit, ea putea să fie de faţă, fiindcă în scrisoarea pe care i-o adresasem aproape că te umilisem. N-am priceput însă de ce ai lăsat-o să vină acolo şi pe sora ta, pe care pe atunci de-abia dacă o cunoşteam. Dar prezenţa amândurora nu m-a derutat mult; este posibil ca eu, chiar dacă aş fi fost în stare să spun ceva tranşant, să fi tăcut din încăpăţânare. Asta se poate, însă n-aveam de spus nimic tranşant. Vedeam că totul este pierdut şi că aş fi putut să salvez situaţia chiar în ultima clipă printr-o mărturisire surprinzătoare, dar eu n-aveam de făcut nicio mărturisire surprinzătoare. Te iubeam ca şi astăzi, te vedeam la ananghie, ştiam că ai suferit nevinovată, timp de doi ani, din cauza mea, aşa cum n-ar trebui să sufere nici vinovaţii, dar vedeam, totodată, că nu erai capabilă să înţelegi situaţia mea. Ce aş fi putut face? Nimic altceva decât ceea ce am făcut: să te acompaniez, să tac sau să debitez numai prostii, să ascult povestea despre birjarul acela caraghios şi să te privesc cu sentimentul că o fac pentru ultima oară.

Când spun că nu puteai înţelege situaţia mea, nu susţin că ştiu cum ar fi trebuit să procedezi. Dacă aş fi ştiut, nu ţi-aş fi ascuns acest lucru. Am căutat mereu să-ţi prezint situaţia mea, tu ai şi înţeles-o, fireşte, dar n-ai putut intra într-o relaţie vie cu ea. În mine au fost şi sunt doi indivizi care se luptă între ei. Unul este aproape aşa cum l-ai vrut tu, iar ceea ce îi lipseşte pentru îndeplinirea dorinţei tale el ar putea obţine printr-o evoluţie ulterioară. Niciunul dintre reproşurile tale de la Askanischer Hof nu s-a referit la el. Celălalt însă se gândeşte doar la muncă; ea este singura lui grijă şi face ca închipuirile cele mai josnice să nu-i fie străine; moartea celui mai bun prieten al său i s-ar înfăţişa în primul rând ca un obstacol, deşi trecător, în calea activităţii lui; compensaţia pentru această josnicie constă în faptul că şi el poate suferi pentru munca lui. Aşadar, cei doi poartă o luptă în care două perechi de mâini se atacă reciproc, însă nu este o luptă reală. Primul depinde de al doilea; el n-ar fi în stare niciodată, niciodată din motive lăuntrice, să-l doboare pe celălalt; mai degrabă este fericit când cel de-al doilea este fericit, iar dacă acesta dă semne că are să piardă, primul îngenunchează alături şi nu vrea să-l vadă decât pe el. Asta-i situaţia, Felice! Ei se luptă unul cu altul şi-ar putea să-ţi aparţină amândoi, numai că nimic nu se poate schimba la ei, exceptând faptul că sunt zdrobiţi.

În realitate, lucrurile se prezintă astfel încât ar fi trebuit să le recunoşti în întregime şi să-nţelegi că tot ce se întâmplă acolo se-ntâmplă şi pentru tine şi că pentru muncă nu este nevoie de încăpăţânare şi toane, ci de resurse – parţial necesare în sine, parţial forţate de condiţiile mele de viaţă, extrem de ostile acestei activităţi. Iată cum trăiesc în momentul de faţă! Singur, în locuinţa celei mai mari dintre surorile mele. Ea stă la părinţii mei, întrucât cumnatul[986] e plecat pe front. În măsura în care nu mă deranjează ceva anume, în special fabrica, orarul meu este următorul: până la 2.30 la serviciu, apoi masa de prânz acasă, după aceea citesc o oră sau două ziarele, scriu epistole sau fac muncă de birou[987], ulterior urc în apartamentul meu (îl ştii şi tu) şi dorm, sau pur şi simplu stau întins, fără să adorm, apoi la ora 9 cobor la părinţi[988], ca să iau cina (o plimbare grozavă), la 10 mă întorc cu tramvaiul şi după aceea rămân treaz câtă vreme-mi permit puterile sau teama de dimineaţa următoare şi de durerile de cap de la birou. În ultimele trei luni, astăzi este a doua seară în care nu lucrez[989]; prima a fost cam acum o lună; atunci eram prea obosit. În ultimul timp am avut şi paisprezece zile de concediu; fireşte, atunci orarul s-a mai modificat puţin, atât cât a fost posibil în goana celor două scurte săptămâni, când eram şi iritat că zilele trec una după alta. De obicei rămâneam la masa de scris până la 5 dimineaţa, o dată chiar până la 7.30; pe urmă dormeam; în ultimele zile de concediu am reuşit şi să dorm

cu-adevărat, până la 1 sau 2 după-amiaza, însă atunci eram liber şi aveam concediu până seara.

Este posibil să-nţelegi, Felice, modul meu de viaţă din perioada concediului, dar nu poţi fi de acord cu traiul pe care-l duc în restul timpului sau nu l-ai putut accepta de bunăvoie, cel puţin până acum. Peste zi stau pe scaun ori întins; acestea sunt singurele momente în care recunosc o existenţă pe gustul meu şi rămân izolat în aceste trei camere liniştite, nu mă întâlnesc cu nimeni, nici cu prietenii, numai cu Max, preţ de câteva minute, în drumul de la birou spre casă[990] şi... nu sunt fericit, precis nu, însă uneori sunt totuşi mulţumit că îmi fac datoria, atât cât e cu putinţă în condiţiile astea.

Am mărturisit întotdeauna acest mod de viaţă; el a reprezentat mereu o întrebare şi o probă. Nu ai răspuns cu „nu” la această întrebare, însă „da”-ul tău n-a cuprins niciodată întreaga întrebare. Dar golurile rămase în acest răspuns s-au umplut în cazul tău, Felice, cu ură sau, dacă acest cuvânt e, poate, prea tare, cu dezgust. Totul a început atunci când erai la Frankfurt; motivul nemijlocit nu-l cunosc, poate că n-a existat niciunul; în orice caz, acest dezgust a început să apară odată cu scrisorile tale din Frankfurt, în felul în care ai răspuns la temerile mele privitoare la tine şi-n felul în care te stăpâneai. Probabil c-atunci nu ştiai nici tu nimic în legătură cu asta, dar mai târziu trebuie să-ţi fi dat seama. Ce a însemnat oare teama la care te-ai referit ulterior atât de des în Grădina zoologică şi care te-a constrâns mai degrabă să taci decât să vorbeşti, ce altceva a însemnat ea decât dezgust faţă de modul meu de viaţă şi, indirect, chiar faţă de intenţiile mele, cu care nu puteai fi de acord şi care te ofensau? Te văd cum îl ascultai cu lacrimi în ochi pe doctorul W.[991] – era expresia fricii – şi cum (iată nişte exemple izolate, poate nu-ntotdeauna nimerite!) în seara aceea, înainte ca eu să mă duc la părinţii tăi[992], n-ai fost în stare să dai un răspuns clar – era tot expresia fricii – şi cum mi te-ai plâns de o serie de lucruri la Praga[993] – şi atunci ţi-era la fel de frică, mereu, expresia fricii. Pun frica în locul dezgustului, dar ambele sentimente se contopesc. Iar ceea ce ai spus până la urmă la Askanischer Hof n-a fost o răbufnire a tuturor acestor lucruri? Mai puteai avea îndoieli când te-ai auzit vorbind atunci? N-ai folosit chiar şi expresia că aveai să te pierzi dacă tu... Până şi în scrisoarea ta de astăzi, Felice, găsesc pasaje a căror origine ar putea fi această frică. Nu trebuie să mă înţelegi greşit, Felice. Acest dezgust a existat, însă te-ai decis să i te împotriveşti, chiar în faţa întregii lumi. Totul putea duce la un final favorabil, eu însumi am sperat asta în momentele fericite. Dar nu mai vorbesc acum despre aşa ceva. Vrei o explicaţie pentru ultima mea atitudine; această explicaţie rezidă tocmai în faptul că am avut permanent în faţa ochilor frica ta, dezgustul tău. Aveam

datoria să veghez asupra activităţii mele, singura ce-mi dă dreptul să trăiesc, iar frica ta mi-a arătat sau m-a făcut să mă tem (înspăimântându-mă într-o manieră mult mai insuportabilă) că aici exista cea mai mare primejdie pentru munca mea. „Eram nervoasă, vlăguită, credeam că sunt la capătul puterilor”, îmi scrii şi aşa a fost. Niciodată cei doi indivizi nu s-au luptat în mine atât de feroce ca atunci. Iar pe urmă am scris epistola către domnişoara Bl.

Poate încă nu mi-am justificat bine teama; totuşi, explicaţia ta la Ask[994] a avut loc abia mai târziu şi n-am dreptul s-o aduc acum în discuţie. Însă unul dintre cele mai clare exemple este dezacordul în privinţa locuinţei[995]; fiecare amănunt al planului tău m-a speriat, chiar dacă n-aveam nicio obiecţie şi, fără îndoială, oricine trebuia să-ţi dea dreptate. Numai tu însăţi nu ţi-ai fi permis să-ţi dai dreptate. Voiai ceva firesc: o locuinţă familială liniştită, amenajată tihnit, aşa cum aveau celelalte familii de rangul tău şi-al meu. Nu voiai nimic în plus decât aveau oamenii aceştia (îi pomeneşti şi-n scrisoarea ta de azi, sunt cei cărora „li se pune în traistă”), dar ceea ce aveau ei tu voiai pe de-a-ntregul. Te-am rugat odată – ultimul moment de spaimă era deja aproape – să-mpiedicăm festivitatea de la templu şi nu mi-ai dat niciun răspuns, iar eu, speriat, am presupus că te-ar fi indignat rugămintea mea, pe care, de fapt, ai şi menţionat-o la A.H.[996] Ce însemna însă ideea pe care ţi-ai făcut-o în legătură cu locuinţa aceea? Însemna că eşti de acord cu ceilalţi, dar nu cu mine; pentru ceilalţi însă, locuinţa reprezintă, pe bună dreptate, cu totul altceva decât ar fi fost pentru mine. Când se căsătoresc, ceilalţi sunt aproape sătui, iar căsnicia e pentru ei doar ultima îmbucătură zdravănă. Pentru mine nu, nu sunt sătul, n-am pus bazele unei afaceri ce urmează să se dezvolte de la un an de căsnicie la altul, n-am nevoie de o locuinţă definitivă, din a cărei pace bine rânduită să vreau să conduc afacerea respectivă... nu numai că o asemenea casă nu-mi trebuie, dar ea chiar mă înspăimântă. Mi-e atât de foame de munca mea încât mă lasă fără vlagă; condiţiile în care trăiesc aici se opun însă activităţii mele, iar dacă-n aceste împrejurări amenajez o locuinţă după dorinţa ta, înseamnă – dacă nu în realitate, măcar simbolic – că fac încercarea de a prelungi condiţiile respective pe toată durata vieţii, ceea ce ar constitui nenorocirea supremă.

Aş restrânge cumva ce am spus acum, făcând astfel unele precizări. Poţi întreba în mod justificat ce planuri aşteptam, aşadar, de la tine în privinţa locuinţei. De fapt, nu pot să-ţi dau un răspuns. Desigur, cel mai potrivit şi mai firesc pentru munca mea ar fi fost s-arunc totul şi să caut undeva o locuinţă situată şi mai sus de etajul al IV-lea[997], nu la Praga, în altă parte, dar după toate aparenţele, nici tu, nici eu nu suntem în stare să trăim într-o mizerie pe care singuri am alege-o. Poate că eu sunt chiar mai puţin apt decât tine să fac

asta. Or, noi nici măcar n-am încercat aşa ceva. Să mai fi aşteptat, eventual, o astfel de propunere din partea ta? Nu chiar; deşi n-aş fi ştiut ce să fac de fericire auzind o asemenea propunere, n-am aşteptat-o totuşi. Dar poate că a existat o cale de mijloc, sau mai degrabă, a existat, cu siguranţă, una. Iar tu ai fi găsit-o, precis, fără s-o cauţi, într-un mod foarte firesc dacă n-ar fi fost într-adevăr tocmai acea frică, acel dezgust, care te-au ţinut departe de tot ceea ce era neapărat necesar pentru mine şi pentru convieţuirea noastră. Ba chiar am nădăjduit mereu că se va ajunge la această armonie, dar n-au fost decât speranţe; totuşi au existat nişte indicii contrare, de care m-am temut şi a trebuit să mă apăr dacă voiam ca tu să ai un bărbat adevărat.

Desigur, acum poţi să-ntorci totul şi să spui că felul tău de a fi a fost la fel de periclitat ca şi al meu, şi că frica ta a fost tot atât de îndreptăţită ca şi a mea. Nu cred că a fost aşa. Eu te-am iubit totuşi pentru adevăratul tău fel de a fi şi m-am temut de el numai când mi-a afectat cu ostilitate munca. Or, fiindcă te-am iubit atâta, n-aş fi putut face altfel decât să te-ajut şi să te păstrez. Totuşi, nu-i chiar neadevărat, ai fost în pericol. Dar voiai oare să nu fii nicicum? Niciodată? Absolut deloc?

Nu e nimic nou în ce am spus, poate doar recapitularea situaţiei este un pic nouă, însă noutăţi nu sunt. Nou este totuşi faptul că am scris în afara corespondenţei curente şi că de aceea, dar şi pentru că tu ai vrut această recapitulare, nutresc speranţa că voi primi un răspuns clar. Sunt curios să-l aflu. Trebuie să-mi răspunzi, Felice, oricâte obiecţii ai avea la scrisoarea mea. Aştept foarte nerăbdător răspunsul tău. Ieri, când am desfăcut scrisoarea – era deja târziu, m-am întins în pat şi am adormit o clipă, dar pe urmă, când m-am trezit, n-am mai adormit de fapt până la ziuă –, grijile şi necazurile noastre – aici avem realmente ceva în comun –, s-au năpustit asupra mea, neschimbate la fel ca în cea mai critică perioadă. Negreşit, toate se leagă încă, nimic nu s-a desprins de grijile astea, numai să lăsăm puţin lucrurile să se apropie. Ne trag în toate părţile, de parcă ne-ar ţine strâns de limbă. În noaptea asta, mi s-a părut uneori că am depăşit deja limitele nebuniei şi nu ştiam cum să mă salvez. Îmi vei răspunde aşadar şi, în caz că vrei să fii foarte drăguţă, mă vei anunţa telegrafic când primeşti această epistolă.

Aminteşti de corespondenţa cu Erna.[998] Eu nu ştiu ce vrei să spui prin faptul că trebuie să-ţi răspund independent de această corespondenţă. Se nimereşte ca tocmai mâine să-i scriu Ernei. De aceea am să-i spun şi că ţi-am scris. Erna a fost peste măsură de bună cu mine şi este şi cu tine.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 ianuarie 1915, luni

25.I.15

Să recapitulez, F.? Mai întâi o observaţie pe cât de directă, pe-atât de veche. Pun condeiul pe hârtie şi sunt aproape de tine, mai aproape decât atunci când stau în picioare, lângă canapea.[999] Aici nu mă dai gata, aici nu-mi ocoleşti privirile, gândurile şi întrebările; nici atunci când taci. Ne aflăm aici cumva în apartamentul de la mansardă, având drept pendulă ceasul din turla bisericii?[1000] Se poate.

Amândoi am constatat că n-am petrecut o perioadă favorabilă împreună. Iar asta, chiar emfatic vorbind. Poate că n-am petrecut împreună niciun minut absolut liber. Îmi aduc aminte de Crăciunul din 1912. Max era la Berlin şi a socotit că trebuie să te pregătească în vederea unei scrisori înfiorătoare, ce te ameninţa. Ai promis că-ţi păstrezi curajul, dar ai spus aproximativ următoarele: „Situaţia este aşa de ciudată, ne scriem regulat şi foarte des, am deja o mulţime de scrisori de la el, mi-ar plăcea să-l ajut, însă e-atât de greu, el îmi dă mult de furcă şi nu reuşim să ne apropiem”. Înţelege-mă bine, lucrurile au rămas cam la fel pentru amândoi. Unul o recunoaşte mai devreme, celălalt mai târziu; unul uită toate acestea în clipa când celălalt şi le aminteşte. Ar fi de presupus că există, ce-i drept, un remediu facil: când nu te poţi apropia, pleci mai departe. Însă nici asta nu e posibil. Indicatorul arată într-o singură direcţie.

Acesta este primul act de cruzime. Cel de-al doilea ne aparţine amândurora. Am constatat că suntem neînduratori unul faţă de altul; nu pentru că unuia i-ar păsa prea puţin de celălalt, dar fără milă suntem amândoi. Fiind probabil complet nevinovată, tu eşti lipsită de sentimentul culpabilităţii şi, totodată, de supărarea provocată de acest sentiment. În cazul meu lucrurile stau altfel. Este pesemne o nenorocire faptul că eu nu pot discuta în contradictoriu; aştept, eventual, să văd cum convingerea după care tânjesc înfloreşte, pur şi simplu, din interior şi nu-mi dau silinţa să conving fără ocol, sau mai bine zis, îmi dau osteneala, însă efortul meu este absolut insesizabil, atât de mare este incapacitatea mea în această privinţă. De aceea aparent nici nu ne certăm, mergem paşnic unul lângă celălalt, dar, în timpul ăsta, între noi zvâcneşte ceva, ca şi cum cineva ar despica neîncetat aerul dintre noi cu o sabie. Să nu uit: nici tu nu discuţi în contradictoriu şi rabzi de asemenea, iar faptul că înduri astfel te apasă mai mult decât pe mine, pesemne în compensaţie, fiindcă eşti, totuşi, şi nevinovată.

Şi-acum se întâmplă, fireşte, ceea ce eu am prevăzut cu exactitate. N-am venit de bunăvoie acolo[1001], ştiam ce mă ameninţa. Mă ameninţa ispita apropierii, această tentaţie nesăbuită, ce-mi stă, pur şi simplu, în ceafă şi nu mă slăbeşte nici în odaia asta de

gheaţă. De dimineaţă ai fost lângă banca pe care se aflau cele două genţi, iar după-amiază ai stat în dreptul celor câtorva trepte care duceau în cafenea. Mi-e aproape insuportabil să mă gândesc la aşa ceva, în ciuda numeroaselor şi obositoarelor exerciţii de gândire pe care le-am făcut în ultimii ani. Nu ştiu cum voi ajunge să mai lucrez cu toate astea pe cap, dar trebuie să pot.

Am să-ţi scriu doar puţin, corespondenţa merge prea încet şi nici nu mai este aşa de liberă ca de obicei[1002]; totodată, nu te voi mai asalta cu rugăminţi de a-mi scrie; cu epistolele n-am obţinut mare lucru, trebuie să căutăm altă cale. Oricât de imposibil pare acum, poate că am să-mi redobândesc, totuşi, după-amiezile, ca să lucrez; în orice caz, voi încerca.[1003] Iar această activitate te priveşte şi pe tine într-un anumit sens, cu toate că, de exemplu, nu ştiu ce demon te-a silit să remarci că trebuie să caut să fac ceva cu fabrica. De ce ai mai multă înţelegere pentru fabrică decât pentru mine?

Destul, mai am multe de făcut. Intendenta este bolnavă[1004], iar eu trebuie să fac patul pe care l-am răvăşit de dimineaţă. Ar mai trebui să mătur şi să şterg praful, însă, oricum, azi nu este urgent fiindcă şi intendenta neglijează mai mereu să facă asta. Ar fi foarte drăguţ din partea ta dacă ai vrea să mă trezeşti la timp, cam pe la 7.30 dimineaţa, cu ajutorul unui vis frumos şi binevoitor – probabil că intendenta n-are să mă scoale. Dacă se poate, fă însă în aşa fel încât, înainte de a mă trezi, visul să se desfăşoare până la capăt, să ajungă la finalul bun şi adevărat, ce ni se va fi pregătind undeva amândurora.

Multe salutări,

Franz

Ţi-am trimis cartea lui Werfel.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 februarie 1915, joi

11.II.15

Mă voi plânge, F., mă voi plânge până ce am să mă simt mai uşurat. Dar tu nu vei râde? Cu lucrul am dus-o relativ bine, exceptând câteva zile anterioare plecării la Bodenbach; atunci a trebuit să se înroleze fratele cumnatului[1005] şi mi-a revenit mie fabrica, imaginea jalnică a unei fabrici. Chinurile pe care aceasta mi le-a provocat de multă vreme, aproape de când există (într-un mod absurd, fiindcă eu n-am cu adevărat niciun avantaj din chestia asta), nu pot fi povestite până la capăt. Dar acum a trebuit să fac realmente eforturi şi să mă duc în fiecare zi acolo, nu mă mai puteam gândi să lucrez, în ciuda mobilizării ultimelor puteri de voinţă. Deşi fabrica s-a oprit, există totuşi un depozit, creditorii şi clienţii trebuie să fie consolaţi etc., iar eu a trebuit să las din mână

scrierile pe care le ţinusem strâns, mai ales în ultimul timp. Situaţia s-a ameliorat însă repede, cel puţin deocamdată; fratele cumnatului este înrolat acum la Praga şi deci poate să vadă de fabrică un ceas, două, ceea ce pentru mine a constituit imediat un semn să mă retrag. Am rămas din nou în locuinţa asta tihnită, unde am căutat să mă ascund iarăşi. Mi-e foarte greu să mă regăsesc după o pauză, este ca şi cum o uşă spartă cu multă caznă s-ar închide la loc din nebăgare de seamă; desigur, în asta rezidă un motiv de suspiciune faţă de capacităţile mele. Până la urmă, am reuşit totuşi să revin şi parcă m-am metamorfozat. De ce nu se întâmplă odată să te găsesc acolo pe tine, în locul acestei munci silnice? Fericirea a durat doar două zile, căci a trebuit să mă mut.[1006] Ce înseamnă căutarea unei locuinţe ştim amândoi. Ce mai camere am văzut acum din nou! Îţi vine să crezi că oamenii se îngroapă-n mizerie din ignoranţă sau din rea-voinţă? Cel puţin aşa este aici; ei percep mizeria ca pe un lux, mă refer la servante supraîncărcate, covoare în dreptul ferestrei, grămezi de fotografii pe birourile abuzate şi de rufe pe pături, palmieri decorativi pentru cafenele, aşezaţi prin unghere. Dar mie nici nu-mi pasă de toate astea. Vreau doar linişte, însă o linişte de care oamenii n-au habar. Este foarte uşor de înţeles, liniştea de care am eu nevoie nu-i trebuie nimănui într-o gospodărie obişnuită; pentru a citi, a învăţa, a dormi, pentru nimic nu e nevoie de liniştea ce-mi trebuie mie, ca să scriu. De ieri mă aflu în noua mea cameră, iar aseară am avut nişte accese de disperare, astfel încât am crezut că pentru mine este la fel de necesar să părăsesc atât odaia, cât şi lumea. Şi atunci nu se întâmplase nimic deosebit, toţi sunt plini de consideraţie, proprietăreasa[1007] dispare-n umbră de dragul meu, tânărul ce locuieşte lângă mine se-ntoarce seara ostenit de la treburi, face câţiva paşi şi deja se-ntinde în pat. Cu toate acestea, apartamentul este foarte mic, se aud uşile cum se-nchid şi se deschid; proprietăreasa tace ziua-ntreagă, trebuie doar să mai şuşotească puţin cu celălalt chiriaş, înainte de a merge la culcare; ea de-abia se aude, dar pe chiriaş îl aud un pic, fiindcă pereţii sunt îngrozitor de subţiri; pendula din camera mea am oprit-o, spre regretul gazdei; acesta a fost primul drum pe care l-am făcut când am intrat, dar pendula din camera alăturată bate în schimb cu atât mai puternic, minutelor caut să nu le dau atenţie, însă jumătăţile de oră sunt anunţate prea tare, chiar dacă sub forma unei melodii; nu pot face pe tiranul, ca să cer să fie oprit şi ceasul acela. Nici n-ar ajuta la nimic, oleacă de şuşoteală se va auzi mereu, clopoţelul de la uşă va suna, ieri chiriaşul a tuşit de două ori, astăzi şi mai des, tusea lui mă face să sufăr mai mult decât pe el. Nu pot fi supărat pe nimeni, proprietăreasa s-a scuzat de dimineaţă din pricina şuşotelii, se pare că a fost o situaţie de excepţie întrucât chiriaşul a schimbat camera (din cauza mea), iar ea a vrut să-l instaleze într-o odaie

nouă, unde intenţionează să pună şi o draperie grea în dreptul uşii. Foarte drăguţ, dar din câte prevăd, luni îmi voi lua tălpăşiţa. Deşi sunt atât de răsfăţat în locuinţa asta tihnită, nu pot trăi altfel. Nu râde, F., să nu consideri că suferinţa mea este vrednică de dispreţ! Desigur, sunt atâţia care suferă acum, iar ceea ce le provoacă suferinţa este mai mult decât o şuşoteală în odaia de-alături, însă în cel mai bun caz ei luptă tocmai pentru existenţa lor, sau mai corect spus, pentru relaţiile pe care existenţa lor le are cu comunitatea, iar eu nu fac altceva decât face fiecare. Însoţeşte-mă cu urări de bine în căutarea unei noi locuinţe!

La scrisoarea ta urmează să răspund. Când pleci din nou la drum? Ultima dată am citit într-un foileton un fragment despre transformarea unei fabrici de gramofoane într-una de conserve; acolo era descrisă, neîndoielnic, fabrica voastră; m-am bucurat foarte mult să citesc aşa ceva. Cu o asemenea o fabrică am totuşi relaţii mai cordiale decât cu a mea.[1008]

Sincere şi alese salutări,

Franz

Ţi-a plăcut Werfel?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 martie 1915, miercuri

3.III

Astăzi a sosit scrisoarea ta, F.; prin urmare, una s-a pierdut, a ta sau a mea, este oribil. De-acum încolo îţi voi trimite regulat câte o scrisoare recomandată la două săptămâni. Da, sunt multe de spus, însă nu prea se pot spune în nişte scrisori deschise. Totodată, aproape că am o aversiune faţă de scrisori. La ce ajută o corespondenţă reuşită, când restul a eşuat? Epistola ta conţine viitor, este drăguţă şi binevoitoare. Nu m-ai înţeles greşit la B.[1009], dar mă aflu în faţa unei decizii straşnice şi cumsecade, ce nu trebuie să fie scrisă, ci dusă la bun sfârşit – este ca un premiu pentru mine.

Franz

Scrisoarea pleacă azi.

Manuscrisul e-atât de greu de expediat acum, când abia a fost scris sau tipărit.[1010]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 martie, 1915, miercuri

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 martie, 1915, miercuri

3.III.1914[1011]

Am trimis o carte poştală şi o telegramă. Au trecut săptămânile când n-aveam chef de lucru, mă durea capul, iar gândurile mă împresurau, dându-mi târcoale în permanenţă. Durerile de cap au revenit cu putere şi azi (fiindcă dorm prea puţin), dar în rest e mai bine şi situaţia se va ameliora în continuare. De fapt, nu-mi lipseşte tenacitatea numai că, de cele mai multe ori, ea acţionează pe partea opusă.

Camera am părăsit-o deja, m-a costat multă putere de decizie. Aproape în fiecare dimineaţă bătrâna[1012] a venit la patul meu şi mi-a şoptit noi propuneri menite să sporească liniştea din casă. Având pregătit în minte anunţul plecării, a trebuit să-i mai şi mulţumesc. În fine, în penultima zi, când am deschis gura să-mi anunţ plecarea, ea tocmai lua din dulap mantoul de gală al fiicei ei[1013] (există un fel de mantouri de gală, gălbui şi cu gulere de dantelă, care pe mine mă-ntristează de tot, iar acesta era unul dintre ele), voia să meargă seara cu fata la o mică petrecere şi-atunci n-am vrut să-i stric bucuria şi am amânat anunţul pentru a doua zi. De altfel, n-a fost chiar aşa de rău cum mă aşteptasem; totuşi, mi-a destăinuit că a crezut că voi rămâne la ea până când voi muri (în legătură cu momentul acela nu s-a exprimat mai precis). Poate că odaia pe care am închiriat-o acum[1014] nu e mult mai bună; oricum, este o altă cameră. Pesemne, nu atât gălăgia din casă m-a alungat de acolo, căci, negreşit, în ultimul timp n-am ajuns să lucrez[1015] mai nimic, deci n-am putut să probez, în fond, nici liniştea, nici zarva casei, ci a fost vorba, mai degrabă, despre propria-mi nelinişte, un sentiment pe care nu vreau să-l mai tălmăcesc.

În schimb, vreau să interpretez visul tău. Dacă nu te-ai fi întins la pământ, printre animale, n-ai fi putut vedea nici cerul cu stele şi nu te-ai fi salvat. Poate nici n-ai fi supravieţuit spaimei de a te ridica în picioare. Şi în cazul meu lucrurile stau la fel, acesta-i un vis comun, pe care tu l-ai visat pentru amândoi.

În scrisoare zici în glumă la un moment dat că trebuie să vin la Berlin, iar în alt loc întrebi cu seriozitate ce are să se aleagă de noi. Ambele formează un întreg. Spune deschis, crezi că putem avea un viitor comun la Praga? Nu Praga este cauza, dacă el n-are să fie posibil. Importante nu sunt nici împrejurările exterioare. Dimpotrivă. Dacă războiul are să treacă măcar într-o oarecare măsură fără consecinţe grave, împrejurările vor fi, probabil, foarte favorabile. Gândeşte-te, tocmai acum urmează să primesc 1 200 de coroane[1016], o sumă frumuşică în sine, care aici nu mă bucură însă deloc şi pe care mai curând aş refuza-o decât să reprezinte un obstacol şi mai mare. Ce părere ai?

Încă vreo câteva întrebări: de ce dormi prost şi în ce constă faptul că dormi prost? Cum ai ajuns la plicul acela?[1017] De ce citeşti cărţi aşa de vechi şi nereuşite precum *Contemplaţie*?[1018] O propunere: Vrei să citeşti, dar în întregime, numai cărţile pe care am să ţi le trimit? Ar trebui să începi totuşi cu volumul epistolar al lui Flaubert şi cu cel al lui Browning.[1019] Iar la vară facem amândoi o călătorie.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 martie 1915, duminică

Încă nicio veste, F., iar asta durează de mult. Cum începi primăvara? După mult timp, astăzi am făcut o plimbare, deoarece este duminică şi vreme frumoasă, unul dintre acele momente când se schimbă ordinea în sala de judecată şi se produc amânări caraghioase şi când credem că am fost trataţi foarte bine şi ne ies toate socotelile, în ciuda unor inexactităţi neîndoielnice şi izbitoare. Dar această impresie este nelalocul ei, constituind cel puţin o aglomerare inutilă; în această dimineaţă n-am avut nevoie de ea, poate doar ieri sau alaltăieri, când de durere, mi-am luat, pe dată, capul în mâini şi l-am răsucit de-a dreptul, pentru că mi se părea imposibil să-l las singur, în voia lui. Dimineaţa de azi a fost, poate, o compensaţie, însă ieri nu ştiam acest lucru, iar mâine-l voi uita.

V-aţi şi mutat?[1020] Eu m-am mutat într-o cameră în care larma este de vreo zece ori mai mare decât în cea de dinainte; în rest însă, odaia este incomparabil mai frumoasă. M-am gândit să nu depind de poziţia şi aspectul camerei. Dar nu pot ignora asta. Fără o perspectivă mai largă, fără posibilitatea de a vedea pe geam o bună bucată de cer şi, eventual, un turn în depărtare, chiar dacă n-are cum să fie o zonă deschisă, fără toate acestea sunt un om nenorocit şi deprimat; e-adevărat, nu sunt capabil să indic ce parte a nenorocirii trebuie atribuită camerei, dar nu poate fi una mică; în odaie-mi intră chiar soarele dimineţii, iar pentru că de jur împrejur sunt acoperişuri mult mai joase, el vine din plin şi de-a dreptul la mine. Însă n-am soare doar de dimineaţă fiindcă odaia este pe colţ şi două ferestre dau spre sud-vest. Dar ca să nu mă obrăznicesc, deasupra mea tropăie cineva până seara într-un atelier (gol şi neînchiriat!); individul merge de colo-colo cu nişte cizme grele şi şi-a instalat un aparat de făcut gălăgie, inutil în rest, care produce iluzia unui joc de popice. O bilă grea se rostogoleşte repede, aruncată de-a lungul întregului tavan, nimereşte într-un colţ şi se rostogoleşte îndărăt, bubuind greoi. Doamna de la care am închiriat camera aude şi ea gălăgia, ce-i drept, dar întrucât pentru un chiriaş trebuie încercat totul, caută s-o nege în mod logic, arătând că atelierul este gol şi neînchiriat. La care eu nu pot să răspund decât că această

larmă nu-i singura caznă neîntemeiată din lume, şi tocmai de aceea e de neînlăturat.

În rest, să nu crezi cumva că locuiesc la ţară, deoarece, dacă stau pe balcon, aproape că văd prin geamurile casei ale cărei planuri le-am studiat cândva amândoi.[1021] Şi-n locuinţa aceea soarele pătrundea azi-dimineaţă prin toate cele trei ferestre de la stradă. N-am ştiut ce să le spun ferestrelor. Tu ce le-ai fi spus? Le văd şi seara, de obicei sunt luminate toate, dar nu atâta timp cât geamul meu. Trăiesc absolut singur, sunt acasă în fiecare seară, de o lună nu m-am mai dus la întâlnirile de sâmbătă[1022], iar de două luni n-am mai fost în stare să lucrez acceptabil. Dar am vorbit destul despre mine. Acum despre tine!

Cu toată sinceritatea,

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 aprilie 1915, duminică

Chiar şi duminică, Felice, într-o duminică frumoasă, liniştită şi monotonă. Doar eu şi canarul suntem treji în casă. Sunt la părinţi.[1023] Însă-n odaia mea[1024], probabil, este o gălăgie infernală; dincolo de peretele din dreapta se depozitează, pare-se, nişte buşteni; se aude cum butucul se lasă moale într-o căruţă, apoi este ridicat, suspină ca o vietate, pe urmă trosneşte şi cade, iar rezonanţa lui este preluată în întregime de cea a blestematei case de beton. Deasupra odăii, pe duşumea, zbârnâie maşinăria liftului şi răsună prin spaţiile goale din pod. (Acesta este presupusul atelier fantomatic despre care ţi-am vorbit, dar acolo sunt şi nişte servitoare care, când usucă rufe, îmi pipăie de-a dreptul, cu pantofii lor, cutia craniană.) Sub mine se află o cameră pentru copii şi un salon; peste zi, copiii aleargă şi ţipă, undeva fluieră încontinuu o uşă ce se deschide brusc, iar bona, la rându-i, caută să-i potolească pe copii strigând la ei; seara, adulţii trăncănesc vrute şi nevrute, de parcă ar avea acolo o petrecere în fiecare zi. Dar la ora 10 se termină totul, cel puţin până acum; uneori s-a făcut linişte chiar la 9, şi dacă nervii mei mai sunt în stare de aşa ceva, atunci se pot bucura de o minunată tihnă.

Pentru larma de peste zi am solicitat un sprijin de la Berlin – mereu trebuie să revin la Berlin –, dopuri pentru urechi, un fel de ceară înfăşurată în vată. Ce-i drept, este cam lipicios şi este şi incomod să-ţi astupi urechile încă din timpul vieţii, nici nu blochează gălăgia, ci doar o amortizează. Dar totuşi măcar atât... În romanul lui Strindberg *Pe malul mării*[1025], pe care l-am citit acum câteva zile – este o minunăţie, îl cunoşti? –, eroul are pentru un necaz asemănător cu al meu nişte aşa-zise bile pentru somn, pe care le-a cumpărat din Germania, nişte bile de oţel ce pot fi rostogolite în

ureche. Din păcate însă, par să fie numai o născocire a lui Strindberg.

Dacă sufăr din cauza războiului? În esenţă, încă nu ştim deloc prin ce vom trece din pricina războiului în sine. Aparent, el îmi provoacă suferinţă pentru că fabrica noastră se prăbuşeşte, aşa cum mai mult bănuiesc decât ştiu, căci n-am mai fost pe-acolo de-o lună. Fratele cumnatului meu[1026] face instrucţie aici, astfel încât, deocamdată, mai poate avea un pic grijă de fabrică. Fratele surorii mele mai mari este în Carpaţi[1027], într-o unitate de aprovizionare a armatei, şi probabil că nu se află într-un pericol nemijlocit, iar soţul celeilalte surori[1028] a fost rănit, după cum ştii; pe urmă a plecat câteva zile pe front, s-a întors cu o sciatică şi acum se tratează la Teplitz. În afară de acestea, sufăr din cauza războiului, mai ales pentru că nu sunt eu însumi acolo. Dar pus pe hârtie aşa, de-a dreptul, lucrul ăsta pare aproape o stupizenie. De altfel, poate că nu este exclus să-mi vină rândul. Mă împiedică să mă înrolez voluntar unele chestiuni hotărâtoare, dar şi cele care mă-ncurcă, parţial, de fiecare dată.

Este şi ceea ce ne opreşte, F., să trăim la Praga, oricât de bune sunt condiţiile de aici şi oricât de dorite par să devină ele, privite retrospectiv, peste câţiva ani. Aici nu-mi găsesc locul; e-adevărat, aici nu mă lupt cu ceea ce mă înconjoară (dacă ar fi aşa, atunci n-ar exista un ajutor mai de preţ şi mai bun decât al tău), mă lupt numai cu mine însumi, iar de dragul nostru, al amândurora, n-am voie să te trag şi pe tine în jos într-o asemenea luptă; pentru asta am fost pedepsit aproape instantaneu, de parcă aş fi acţionat orbeşte. Înainte ca să simtă cineva că are dreptul asupra cuiva, trebuie ori să ajungă mai departe decât mine, ori să nu urmeze deloc calea pe care o caut, după puterile mele. Dar, în circumstanţele în care mă găsesc la Praga, n-am să pot ajunge, pesemne, mai departe.

Se pare că ai înţeles greşit remarca mea în legătură cu banii. Este o creştere salarială de 100 de coroane pe lună; fireşte, nu-mi fac deloc griji în privinţa utilizării lor. Gândeşte-te însă că tot ce am se constituie în garanţie pentru fabrică. Nemulţumirea mea se referea la faptul că, odată cu banii ăştia, groapa în care stau se mai adânceşte niţel.

Despre tine îmi scrii prea puţin, F. La ce munceşti dacă ai mai puţin de lucru decât altădată, ce înseamnă noul tău serviciu[1029], cu cine mai eşti în contact, de ce stai singură acasă duminică după-amiază şi ce citeşti? Mai vreau să ştiu dacă te duci la teatru, dacă salariul tău nu s-a diminuat, cum eşti îmbrăcată (la Bodenbach[1030] jacheţica ta era foarte frumoasă), în ce raporturi eşti cu Erna[1031] – despre toate acestea nu aflu nimic şi totuşi ele-şi au locul bine definit în sfera preocupărilor mele. Şi fratele tău?[1032] Dar cumnatul?[1033]

Încă un lucru: nu trebuie să deplângem pierderea locuinţei aflate vizavi de mine.[1034] O locuinţă fără perspectivă (în schimb, odaia mea are o perspectivă largă, pe două laturi, dar asta-i greu de priceput în absenţa unei descrieri amănunţite); acolo stă o doamnă cu fiica ei; despre cea din urmă nu-mi amintesc decât că are o bluză ţipător de galbenă, păr pe obraji şi merge ca o raţă. Locuinţa poate fi dată dispărută.

Cu sinceritate,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 aprilie 1915, marţi

De cât timp n-am nicio veste, Felice! Ce se-ntâmplă cu tine? Când cineva nu-i răspunde cuiva multă vreme este ca şi cum acela ar sta în faţa lui şi ar tăcea; sunt tentat să întreb: la ce te gândeşti?

Acum este timpul să ne gândim la anul care a trecut[1035]; de altfel, este mereu timpul să ne gândim la el. Ea era minunată în rochia albastră când a intrat, dar sărutul n-a fost autentic, nici dat, nici primit cu-adevărat.[1036] N-a fost dat de-adevăratelea pentru că el nu avea dreptul la acest sărut; faptul că el o iubea nu-i conferea încă dreptul respectiv şi ar fi trebuit să-i interzică acest sărut. Căci de unde voia el s-o ia? Şi unde se afla el însuşi? Prin efortul conjugat al părinţilor (pe care el – foarte injust, fireşte – îi cam ura din cauza asta) şi al altora, lui i se strecurase sub picioare o scândură, pe care mai stătea şi-acum. Iar faptul acesta, dezolant de ridicol, că scândura era suficient de solidă ca să-i susţină pe amândoi, l-a făcut să creadă că are dreptul de a o lua pe fată cu el. În realitate însă, lui îi lipsea pământul de sub picioare; că până atunci izbutise să-şi menţină echilibrul pe scândura lui nu era un merit, ci o mârşăvie. Spune-mi deci, unde voia s-o ducă? Este inimaginabil. El chiar o iubea şi era nesăţios. Nici azi n-o iubeşte mai puţin deşi, până la urmă, s-a lămurit că n-o poate obţine atât de uşor şi de simplu, chiar dacă ea consimte. Numai că nu înţeleg cum ea, o fată inteligentă, care vede limpede lucrurile şi are experienţa unor chinuri fără sfârşit, nu înţeleg cum ea mai poate să creadă c-ar fi posibil şi bine aici, la Praga. Ea a fost totuşi aici[1037], n-a văzut totul, dar a văzut multe, a primit atâtea de citit despre lucrurile astea şi continuă să creadă aşa ceva. Ce-şi închipuie? Totuşi nu o dată, ci de mai multe ori a simţit măcar ce trebuie făcut, iar cuvintele ei naiv răutăcioase de la Askanischer Hof[1038] au dovedit-o îndeajuns. – Altceva:

Ne-am putea vedea de Rusalii? Aş fi foarte bucuros. Cine ştie dacă voiajul de la vară, despre care se pare că nici nu vrei s-auzi, nu devine imposibil chiar din cauza suprimării oricărui concediu?[1039] Or,

eu nu vreau să vin de Rusalii la Berlin. Dar plecarea în Germania creează, în genere, dificultăţi oribile. Ştii câtă vreme am cerşit un paşaport, iar apoi tot nu l-am primit la timp. Când a sosit, eu nici nu mai eram acolo.[1040] Anexele au rămas la ei, vreun şobolan ţi-a ros cele două telegrame care-mi aparţineau.[1041] Acum ar trebui să reînceapă acelaşi joc de atunci. Ar fi nevoie de o scrisoare de la tine, de ceva care să ateste probleme urgente de familie, şi iarăşi această lungă aşteptare. Tu ai paşaport. Dacă ai vrea să vii la Bodenbach, am rămâne de Rusalii în Böhmische Schweiz. Fireşte, cel mai bine ar fi să poţi veni singură. Dacă nu e posibil, ia cu tine pe cine vrei! Şi scrie-mi curând despre asta!

Cu toată sinceritatea,

Franz

Două volume[1042] sunt în drum spre tine; de fapt, ele ar fi trebuit să ajungă de mult.

Către Felice Bauer la Berlin

Hatvan (Budapesta), 23 aprilie 1915, vineri

O însoţesc pe sora mea la cumnat.[1043] Sincere salutări, odată cu rugămintea de a întrerupe lunga tăcere. Nu renunţ la Rusalii. Dacă vrei, vin şi-n Germania, dar atunci trebuie să arăt o scrisoare de la tine.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Sátoraljaujhely, 24 aprilie 1915, sâmbătă

Sincere salutări.

Chiar dacă ajung doar o parte a cărţilor poştale, toate au acelaşi rost. Eu călătoresc cu himera unei mâini lăsate-n jos şi pe care o ridic şi-o sărut.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Nagymihály, 26 aprilie 1915, luni

Salutări de la un pas la altul.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Budapesta, 26 aprilie 1915, luni

Mi-am predat sora şi mă întorc[1044], din păcate.

Sincere salutări,

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Viena, probabil 27 aprilie 1915, marţi

Ultimul popas.

Sincere salutări,

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Všenory-Dobřichovice, 2 mai 1915, duminică

Răspuns la întrebare: da, da, da. Însă nu trebuia să-ntrebi, ci să ştii pe cine întrebi şi cine-ţi răspunde. Iar Rusaliile? Scrisorile au nevoie de prea mult timp; cea din Freienwalde a ajuns cu o întârziere imensă, imediat după plecarea mea; cea de-a doua a venit oarecum la timp, iar cartea[1045] astăzi; m-am aplecat recunoscător asupra ei o jumătate de după-amiază. De azi-dimineaţă sunt la ţară[1046], singur cu o biografie a lui Bismarck[1047], din care citesc cu greu. La Praga numai singurătatea îmi mai poate procura un relativ confort. Cu toată sinceritatea,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 3 mai 1915, luni

Nu scrie aşa, Felice! N-ai dreptate. Există între noi neînţelegeri a căror rezolvare o aştept, categoric, deşi nu în scrisori. Nu m-am schimbat (din păcate), balanţa a cărei oscilaţie o reprezint a rămas aceeaşi, numai distribuirea greutăţii s-a modificat puţin; cred că ştiu mai multe despre amândoi şi am un ţel provizoriu. Vom vorbi de Rusalii despre asta, dacă va fi posibil. Să nu crezi, Felice, că nu resimt ca pe o povară aproape insuportabilă şi îngrozitoare toate obstacolele ridicate de reflecţii şi griji; m-aş lepăda de toate cu cea mai mare plăcere; în locul lor prefer drumul drept şi chiar acum aş fi fericit într-un cerc firesc şi restrâns, dar, în primul rând, te-aş face fericită. Este însă imposibil, odată ce mi-a fost impusă această povară; nemulţumirea mă cutremură şi ar trebui să văd foarte limpede şi eşecul, dar nu numai eşecul, ci şi pierderea oricăror speranţe şi cum se rostogolesc spre mine toate greşelile... probabil că nu m-aş putea stăpâni. Felice, de ce crezi, de altfel – cel puţin aşa pare uneori –, în posibilitatea unei convieţuiri aici, la Praga? Altădată aveai totuşi dubii serioase în această privinţă. Ce le-a înlăturat? Încă nu ştiu.

Iar acum şi rândurile scrise pe carte![1048]

Sunt nefericit când le citesc. Nimic nu s-a terminat, nici întunericul, nici frigul. Dar aproape că mă tem să scriu asta; este ca

şi cum aş confirma mai întâi că asemenea lucruri au putut fi scrise cu adevărat. Ce neînţelegeri se îngrămădesc iarăşi!

Vezi, Felice, singurul lucru care s-a întâmplat este că scrisorile tale sunt mai rare şi au devenit altfel. Care a fost rezultatul epistolelor mai frecvente şi altfel scrise? Îl cunoşti. Noi trebuie s-o luăm de la început. „Noi” nu înseamnă însă „tu”, căci tu ai fost şi eşti în regulă, în măsura în care a depins doar de tine; „noi” înseamnă mai degrabă „eu şi relaţia noastră”. Dar pentru un astfel de început scrisorile nu sunt bune de nimic, iar dacă sunt totuşi necesare – sunt necesare –, atunci ele trebuie să fie altfel decât până acum.

În fond însă, Felice, în fond... Îţi aminteşti epistolele pe care ţi le-am scris la Frankfurt cu vreo doi ani în urmă, trebuie să fi fost cam prin luna asta? Crede-mă, în fond, eu nu sunt deloc departe de a le rescrie chiar acum. Ele aşteaptă cu nerăbdare în vârful condeiului meu. Dar nu le voi scrie.

De ce nu ştii că pentru mine ar fi o fericire (iar fericirea noastră – poate nu şi necazurile noastre – în orice caz, fericirea noastră trebuie să fie comună, în ciuda lui *Salammbô*, care, de altfel, mi-a trezit mereu bănuieli; în *Educaţie*[1049] n-ai fi putut scrie aşa ceva), pentru mine ar fi deci o fericire să devin soldat? Presupunând totuşi că sănătatea mea rezistă, ceea ce şi sper. La sfârşitul acestei luni sau la începutul celei viitoare mă duc la recrutare.[1050] Trebuie să doreşti să fiu admis, aşa cum vreau şi eu.

Iar de Rusalii ne întâlnim. Păcat că n-am încă nicio veste de la tine. Dacă vei avea fie şi o mică obiecţie împotriva călătoriei la Bodenbach[1051], voi încerca să obţin un paşaport şi să te vizitez; dacă va fi nevoie, chiar şi la Berlin.

Memoriile n-au menirea să-ţi formeze sau să-ţi influenţeze convingerile, nu asta a fost intenţia mea. Dar viaţa acestui om merită, într-adevăr, retrăită. Cum vrea să se sacrifice şi în ce mod o face! O sinucidere formală şi-o reînviere în timpul vieţii. Şi pentru ce se jertfeşte? Care cititor recunoaşte un succes cât de cât durabil, extrăgându-l din carte? – Mă bucur că o citeşti. Sper că Muzzi[1052] nu te deranjează prea tare când dă drumul la robinet.

Multe salutări ţie şi ei,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 mai 1915, marţi

Scrisorile sosesc prea încet[1053], una este pe drum; neliniştit din pricina ta, îţi scriu această carte poştală, ia-o doar ca pe o strângere de mână, restul se află în scrisoare. Azi aflu că ai fost pe 24 la Budapesta[1054]; aşadar, am fost amândoi acolo, probabil în acelaşi

timp. Ce coincidenţă favorabilă şi inabilă! Am stat acolo doar două ore, seara, la întoarcere, însă mi-ar fi fost uşor să rămân până a doua zi la prânz. Ce prostie! Cel mai bine m-am simţit la Budapesta când m-am gândit la tine, la faptul că ai fost acolo[1055] (pe vremea când numai aparent ne era mai bine) şi că ai acolo o soră; apoi, numaidecât, la tot ce-i posibil. Una peste alta, am avut sentimentul apropierii, fără să mă gândesc însă că erai acolo de-adevăratelea şi ai fi putut apărea deodată în faţa mesei mele de la cafenea! Ce prostie!

Către Felice Bauer la Berlin

Všenory-Dobřichovice, 9 mai 1915, duminică

Duminică, 9 mai

Cel puţin trei săptămâni fără nicio veste, fără răspuns la scrisori şi la o mulţime de cărţi poştale. Sunt foarte neliniştit. În aparent contrast cu această stare, stau pe terasa înaltă a unei grădini, având în faţă o vale largă, câmpuri şi pajişti, un râu şi coline împădurite. O zi însorită şi rece. Unde eşti? Oriunde ai fi,

cele mai sincere salutări.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 mai 1915, miercuri

Dragă Felice, deunăzi mi-ai pus câteva întrebări bizare, legate de logodnicul lui F.[1056] Acum pot să răspund mai bine la ele fiindcă l-am observat în tren, la întoarcere.[1057] A fost foarte uşor, căci era o asemenea aglomeraţie încât am stat amândoi pur şi simplu pe un loc. După părerea mea deci, el este total pierdut din cauza lui F.; ar fi trebuit să-l vezi; cât a durat călătoria, a căutat într-un ram de liliac (altminteri, nu ia niciodată aşa ceva cu el la drum) amintirea lui F. şi a camerei ei. De cealaltă parte şedea bătrânul domn W.[1058] şi recita poezii de Heine. Dar ascultătorului său nu-i plac poeziile lui Heine, ci numai domnul W. Numai un scurt rând îi place, însă acesta, pesemne, nici nu este de Heine. Cred că apare de mai multe ori, drept motto, în scrierile lui Heine: „Era demnă de iubire şi dânsul o iubea; dar el nu era demn de iubire şi dânsa nu-l iubea (Piesă veche)”.[1059] Însă nu despre Heine voiam să-ţi scriu, ci să-ţi dau diverse lămuriri, aşa cum se pare că-ţi doreşti. Data viitoare. Consider că respectivul are mai multă încredere în mine decât în F.

Un sărut în podul palmei moi, ascunse în mănuşa subţire.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 mai 1915, joi

Dragă Felice, vezi, el zice că-i este frică.[1060] Spune că a rămas acolo prea multă vreme. Două zile au fost prea mult.[1061] După o zi te poţi desprinde cu uşurinţă, dar două zile creează deja nişte legături a căror desfacere doare. Să dormi sub acelaşi acoperiş, să mănânci la o singură masă, să trăieşti de două ori aceleaşi momente ale zilei reprezintă, la o adică, un fel de ceremonie, dincolo de care se află o poruncă. Cel puţin aşa simte el, îi e teamă, cere fotografia cu afinişul, vrea să aibă informaţii despre durerile de dinţi şi aşteaptă foarte nerăbdător o veste. În rest, nu caut să spun că momentan este nefericit; acum se bucură că poate va fi admis.[1062] Dacă nu va fi însă, ceea ce ar fi totuşi foarte grav, atunci, în contradicţie cu cele de mai sus, vrea să facă o excursie la Marea Baltică, împreună cu tine, cât mai curând posibil.[1063]

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 iulie 1915, sâmbătă

Dragă Felice, am bănuit eu ceva rău, dar nici aşa. Pe filme, nici urmă de suflare, am fotografiat cu hârtia de protecţie, nu cu filmele.[1064] Eu îţi aduc filmele în cameră, tu le arunci îndărăt în odaia mea – totul este fără noimă, evreii fug din faţa aparatului tău, eu te privesc cu admiraţie la Ellbogen[1065], am impresia că pentru multă vreme, totu-i absurd, absurd. Ţie nu ţi s-a întâmplat nimic, tu ai aparatul şi te ai pe tine, dar pe mine cum mă vei consola?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Rumburg, probabil 20 iulie 1915, marţi

Dragă Felice, acum vei primi veşti mai des, iartă-mi tăcerea! După ce m-am întors[1066], mi s-a părut insuportabil la Praga; trebuia să plec, totul mă dădea la o parte şi am cedat fiindcă mă alunga şi o insomnie, împreună cu tot ce mai are legătură cu aceasta. Voiam să plec departe, fie, de pildă, la Wolfgang am See, fie într-un sanatoriu[1067], potrivit unui vechi, dar tot mai inconsistent obicei. Până la urmă m-au speriat, de la distanţă, legăturile proaste de tren (şaptesprezece ore până la Wolfgang), aşa că mă aflu la sanatoriu. Într-un mod ruşinos, dar consecvent, asta se potriveşte cu restul existenţei mele precum sacul cu peticul. Totuşi, nu cred că voi rămâne mult aici. La toamnă mai am o săptămână liberă, în cel mai rău caz. Nu ştiu dacă principala boală de care sufăr este nerăbdarea sau răbdarea.

Cu toată sinceritatea, al tău,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Rumburg, probabil 26 iulie 1915, luni

Deja m-am obişnuit un pic. Codri mari şi frumoşi. Un ţinut simplu, deluros, dar fără munţi, tocmai nimerit pentru starea în care mă găsesc acum. De altfel, duminică plec acasă. Azi primesc un pachet de la ai mei şi mă bucur că poate voi găsi în el ceva de la tine.

Cu sinceritate,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 7 august 1915, sâmbătă

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 august 1915, luni

Dragă Felice, am vorbit foarte deschis cu el, în sensul dorit de tine, iar el mi-a răspuns cu aceeaşi sinceritate.

Eu am zis: „De ce nu-i scrii? De ce o chinuieşti pe F.? Că o chinuieşti este totuşi evident din cărţile ei poştale. Promiţi să scrii şi nu scrii. Telegrafiezi «scrisoare pe drum», dar pe drum nu este niciuna, ci o scrii abia după două zile. Aşa ceva au voie să facă fetele, eventual, în situaţii de excepţie, şi poate fi o chestie nevinovată, câtă vreme ţine de caracterul lor. Însă în cazul tău nu este vorba despre inocenţă căci tăcerea ta poate să însemne doar o tăinuire şi drept urmare, n-are nicio scuză”.

El a răspuns cam aşa: „Poate are totuşi o scuză fiindcă există împrejurări în care între rostire şi tăinuire sunt puţine diferenţe. Amărăciunea mea este oarecum împătrită:

Nu pot trăi la Praga. Nu ştiu dacă pot trăi în altă parte, însă cel mai neîndoielnic lucru pe care-l ştiu este că nu pot trăi aici.

Pe urmă: de aceea n-o pot avea acum pe F.

Apoi: trebuie să admir copiii străinilor (asta s-a tipărit deja).[1068]

În fine: Uneori cred că sunt măcinat de această caznă generală. Dar amărăciunea de moment nu este cea mai rea. Cel mai rău este că timpul trece şi că din pricina acestei amărăciuni devin mai jalnic şi mai neputincios, iar perspectivele de viitor se tulbură continuu”.

Asta nu-i suficient? F. nu poate bănui cât sufăr eu de la penultima noastră întâlnire.[1069] De mai multe săptămâni nu mă tem să stau singur în odaia mea. De mai multe săptămâni nu cunosc somnul decât ca fierbinţeală. Plec la un sanatoriu[1070] şi sunt convins de

această nerozie. Ce caut acolo? Oare acolo nu există nopţi? Mai grav, acolo şi zilele sunt ca nopţile. Mă întorc şi petrec prima săptămână de parcă mi-aş fi pierdut cunoştinţa, nu mă gândesc la nimic decât la nefericirea mea sau a noastră şi nici la birou, nici altundeva nu pricep dintr-o discuţie mai mult decât cele mai superficiale lucruri, iar acestea numai cu mari tensiuni şi dureri de cap. Mă cuprinde un fel de tâmpire. La Karlsbad n-am fost cam tot aşa? Şi totodată, îmi amintesc acum de ultima noapte petrecută la Bodenbach, când am tras pătura peste mine la ora 4. Mă gândeam: acum F. este aici... e-a mea... două zile întregi... ce noroc! Însă au urmat Karlsbad şi – mai adaug asta – drumul cu-adevărat îngrozitor la Aussig.[1071]

Cu acestea n-am spus multe, ci doar unele lucruri. Aş putea să-i scriu asta şi lui F. Răspunsul ei ar fi, în fond, lapidar: „Tu însuţi eşti vinovat”. Ar fi inutil să provoc un asemenea răspuns, de aceea nu-i scriu. Dacă mi s-ar fi întâmplat ceva nou, i-aş fi scris numaidecât, fireşte, dar ea ştie lucrurile acestea vechi, devenite, ce-i drept, revoltătoare în ultimele luni, sau mai degrabă, a auzit de ele. Nu cunosc niciun remediu. O eventuală întâlnire duminica viitoare la Bodenbach? N-ar fi un remediu.

E-atât de ciudat. F. scrie cu totul altfel decât vorbeşte. Dacă ar vorbi aşa cum scrie, totul ar fi altfel, nu spun că ar fi mai bine, dar totul ar fi altfel. Ea zice că rămân la nişte simple vorbe, se poate, însă cu siguranţă ea face acest lucru în şi mai mare măsură. Dacă, de exemplu, i-aş spune lui F. în faţă ceea ce-am spus acum, ea mi-ar răspunde, probabil: „Păi, vezi cum eşti! Spui că întâlnirea la Bodenbach nu este un remediu. Şi zici că n-ar fi mai bine dacă aş vorbi aşa cum scriu”. De aceea, afirm fără grijă: „Dacă anul trecut[1072] aş fi avut o stare asemănătoare cu cea actuală (ea a fost altfel, deşi nu mai puţin insuportabilă), atunci F. ar fi astăzi la Praga, în mod categoric, iar cea de-a doua amărăciune ar fi înlăturată şi, poate, şi cea de-a treia, însă prima şi jumătate din cea de-a patra ar fi sporit într-atât încât ne-ar fi îngropat pe toţi”.

Aşa grăieşte el, iar înfăţişarea lui confirmă starea în care se află. El aiurează, complet nestăpânit şi confuz. Se pare că momentan există numai două remedii pentru el, remedii nu în sensul că ele ar putea şterge cu buretele trecutul, ci că l-ar putea feri de ceea ce urmează. Unul ar fi F., celălalt serviciul militar. Ambele i-au fost refuzate. Până la urmă, a trebuit să-i dau dreptate că nu scrie. Oare nu-l îngrijorează mai mult scrisul decât tăcerea?

Cu sinceritate,

Franz

N-am primit scrisoarea anunţată în vederea călătoriei la Berlin. Deocamdată însă ea ar fi valabilă doar pentru o duminică, pentru că recent toţi revendicaţii[1073] au fost privaţi de concediu.

Către Felice Bauer la Berlin

Říčany, probabil vara lui 1915

O noapte, vilegiatură.
Sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 decembrie 1915, duminică

Dragă Felice, nimic nu s-a schimbat; sunt bucuros când junghiurile nu-mi pătrund mai adânc în cap. De aceea nici nu scriu, am mai explicat asta şi chiar în sine totul are o justificare. Cu siguranţă, îţi mai aminteşti în ce stare eram la Karlsbad. Acum mă simt şi mai rău, dacă-i posibil. Dar nu vreau să aduc spre tine un astfel de om, nu trebuie să mă vezi aşa; de altfel, nici nu ştiu dacă ai posibilitatea de a veni la Bodenbach; fireşte, eu nu pot sosi la Berlin fiindcă n-am paşaport. Însă cum spuneam, nici la Bodenbach nu vreau să mă arăt şi nici măcar la Praga. Dar cu asta nu caut să spun că sunt total disperat. Cum aş putea trăi fără speranţă?

Pentru tine nu există totuşi niciun obstacol nemijlocit ca să-mi scrii. De ce nu aflu din când în când câte ceva despre tine? Eşti tristă din pricina mea? Ce să fac? Cred că nici glasul real al unui înger din cer nu m-ar putea ridica, atât de jos zac. Dacă m-ai întreba de ce-i aşa, cu greu aş reuşi să-ţi dau alte explicaţii decât unele superficiale, categorie în care s-ar încadra până şi referirile la insomnie şi la durerile de cap, oricât de adevărate şi copleşitoare sunt ele.

Pachetul către sora ta[1074] pleacă mâine. Data viitoare îţi trimit noul roman al lui Max[1075], pe care-l îndrăgesc mult.

Cu sincere salutări,

Franz

Care-i adresa Ernei?[1076] Vreau să-i trimit *Metamorfoza*.

Au sosit ilustratele tale dragi. Ar fi frumos să ne întâlnim, dar nu trebuie s-o facem. N-ar fi decât tot ceva provizoriu, iar de provizorat am suferit amândoi deja destul. Eu, care din cauza insomniei şi a durerilor de cap am ajuns diform, ţi-aş produce tot numai dezamăgiri, chiar şi-acum. Aşadar, de data asta nu, nu voi părăsi deloc Praga, ci de sărbători mă voi târî pe vechile drumuri.

Cum te simţi la noul post? Ai noutăţi de la fratele tău?[1077] Şi familia? Răspunsurile mele rare şi serbede nu sunt capabile să arate cât de dragi îmi sunt veştile de la tine.

F.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 decembrie 1915, marţi

Dragă Felice, astăzi doar câteva rânduri; în plus, o carte poştală ajunge mai sigur, iar capul îmi arde din nou. Răspund numai la principala ta întrebare: Cu siguranţă, mă voi organiza altfel după război. Atunci vreau să mă mut la Berlin, în ciuda oricăror temeri funcţionăreşti privind viitorul, fiindcă aici nu mai merge. Dar ce om se va muta atunci? Din perspectiva stării mele actuale, un om care, în cel mai fericit caz, va putea lucra pentru sine o săptămână, ca pe urmă să ajungă, definitiv, la capătul puterilor. Ce noapte am avut acum! Şi ce zi! Ar fi trebuit să plec în 1912.[1078]

Cele mai sincere salutări,

Franz

Despre Premiul Fontane am aflat mai mult abia din ziare; anterior doar editorul mă pregătise pentru asta la un moment dat, într-o manieră confuză. Pe Sternheim nu-l cunosc nici personal, nici din scris. *Metamorfoza* a apărut în volum, arată frumos aşa cum este legată. Ţi-o trimit dacă vrei. Adresa Ernei? Pachetul a ajuns în condiţii bune?[1079]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 decembrie 1915, duminică

Dragă Felice, foarte lăudabilă călătoria la Garmisch! În orice caz, mult mai sănătoasă decât restul. Şi eu am cochetat cu gândul că vei călători la Praga – şi nu doar de data asta. Dar dacă punem la un loc toate considerentele, vedem că e mai bine să nu vii. – Mâine am să încropesc un cadou pentru aniversarea lui Muzzi[1080], atât cât m-ajută gustul meu şi cât pot cumpăra în grabă ceva bun (în primul rând, cărţi cu poze). – Te rog să-mi trimiţi câte o fotografie din toate cele făcute la Garmisch. Un domn S. Stein[1081], la care locuiesc aici, se află acum în vizită la ginerele său, consilier juridic dr. S. Friedländer, Charlottenburg, Kaiserdamm 113. Trimite-i lui fotografiile şi le voi primi repede. Rămâne însă în mod precis numai până pe 31; este foarte improbabil să rămână mai mult, deşi e posibil.

Cele mai sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Dragă Felice, probabil că este prima dată după zece zile când iau condeiul în mână, ca să scriu ceva pentru mine. Aşa trăiesc.

La ultima scrisoare n-am putut răspunde imediat. Nu mă aşteptasem să fie aşa. Fotografia ta în zăpadă fusese altfel. Şi totuşi, e-ngrozitor, înţeleg bine. Ştiu asta, însă sunt lipsit de orice sprijin şi nu ştiu unde vezi tu vreun ajutor care să nu fi fost invocat.

Acum nu se mai poate schimba nimic. Dar nici mai târziu, în cazul cel mai favorabil? Atunci, în cel mai fericit caz, voi veni la Berlin, ca un om ros de insomnie şi dureri de cap. (Recent am auzit pe neaşteptate o veste bună, ce nu mă privea deloc în mod direct şi de care altădată m-aş fi bucurat în tihnă, preţ de-o clipă, însă starea mea actuală a devenit de aşa natură încât literalmente mi-am pierdut cunoştinţa pentru un moment, când am auzit vestea, iar o zi şi-o noapte parcă am avut capul învelit într-o plasă deasă, împletită din sfori subţiri şi tăioase.) Aşadar, după război voi veni la Berlin, ca un astfel de om, Felice. Prima mea sarcină va fi să mă ascund undeva, într-o gaură, şi să mă iau la întrebări. Ce va rezulta? Omul viu din mine speră, fireşte, ceea ce nu e de mirare. Nu însă şi cel care judecă. Totuşi, până şi omul ce judecă spune că eu, chiar dacă mă voi izola acolo, în gaura aceea, voi fi făcut cel mai bun lucru pe care-l mai puteam face. Dar tu, Felice? Abia când am să părăsesc gaura, când voi ieşi cumva din ea, voi avea un drept asupra ta. Şi-n concordanţă cu asta, şi tu vei putea să mă priveşti cum trebuie, abia atunci, deoarece acum sunt pentru tine – în mod foarte just însă, fie la Askanischer Hof, fie la Karlsbad, fie în Grădina zoologică[1082] – un copil rău, un nebun sau altceva, un copil rău, faţă de care eşti drăgăstoasă, fără să merite, şi pe care trebuie să-l placi fiindcă merită.

Aceasta este perspectiva ce se înfăţişează unei minţi înfierbântate. Dacă stai în vârful picioarelor, perspectiva poate fi frumoasă; dar cum nu rezişti să rămâi aşa, nu tăgăduiesc că este dezolantă.

Ieri am primit de la sora ta o scrisoare amabilă, de care m-am simţit foarte jenat, deoarece n-am totuşi nici cel mai mic merit pentru pachetul trimis lui Muzzi; numai alegerea mediocră a conţinutului îmi aparţine. (Cu cele 20 de mărci, ambele pachete au fost plătite, desigur, din belşug.)[1083] Era ataşată şi o poză nostimă a lui Muzzi. O fotografie cam bizară. Muzzi cu o paletă în faţa unui tablou (o barză cu un copil). Ce copil deştept, drăguţ şi bine făcut este Muzzi! Privindu-i poza, mi-am dat seama că i-am trimis prea puţine lucruri şi prea ieftine.

În ultima ta scrisoare spui că ai anexat o fotografie. Nu era nimic acolo. Asta înseamnă pentru mine o privaţiune.

Te plângi că scriu puţin. Ce să scriu după cele de mai sus? Nu este fiecare cuvânt un motiv de enervare pentru cel ce scrie şi cel ce citeşte, nu sunt astfel puşi la încercare nervii care au totuşi nevoie de linişte, sau mai degrabă, de activitate, dar de o altă activitate? Una aducătoare de mai mult noroc. Acum, când reflectez la scrisoare, am impresia că am alcătuit-o cu grijă, pentru a produce chinuri. Şi totuşi n-am vrut asta, ci orice altceva.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 ianuarie 1916, luni

Dragă Felice, cartea o primesc cu multe mulţumiri (n-am cunoştinţă de ea, ştiu numai că omul este bun prieten cu doctorul Weiß), dar reproşul? Scrisorile mele nu-s mai îngrozitoare decât tăcerea mea? Dar şi mai rea decât aceasta, viaţa pe care o duc? Şi totuşi, seamănă, în mare, cu chinul pe care ţi-l provoc. Însă ţinând cont de energia pe care o am şi de sprijinul pe care mi-l dai, nu văd alt antidot decât să aştept, chiar dacă asta are să mă macine până ce voi ajunge pulbere. Nu cunosc altă modalitate. Ce înseamnă tăcerea în raport cu aceste scrisori? Nu e mai bună tăcerea? Aş dori să se deschidă sub mine o trapă şi să cad undeva, unde jalnicul rest al forţelor pe care le mai am să rămână la păstrare, în vederea unei libertăţi ulterioare. Mai mult nu ştiu.

Sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil mijlocul lui februarie 1916

Iubită Felice, răceala ca motiv al tăcerii mele n-a fost decât o modalitate de a scurta discuţia. Am fost şi răcit, chiar am stat o zi în pat, pe urmă am ieşit două zile, nu mi-a plăcut afară şi m-am potolit alte două zile, dar răceala n-a fost nici măcar motivul rămânerii mele acasă; m-am potolit din cauza unei confuzii şi neputinţe generale şi am aşteptat ca această schimbare, pentru care mai aveam destulă energie, să-mi aducă o uşurare. Căci sunt disperat ca un şobolan în cuşcă, insomnia şi durerile de cap s-au dezlănţuit în mine, nici nu pot să descriu cum îmi petrec zilele. Singura mea posibilitate de salvare, prima mea cerinţă o constituie scutirea de serviciu. Există piedici: fabrica, faptul că, zice-se, sunt indispensabil la birou, unde acum am mult de lucru (mai nou s-au introdus ore de program de la 8 la 2 şi de la 4 la 6), dar toate obstacolele de felul ăsta n-ar însemna nimic faţă de necesitatea de a mă elibera de o suprafaţă plană, ce devine tot mai înclinată. Însă energia mea nu-i suficientă; şi obstacolele mai mici ar fi prea mari pentru ea. Nu prea mi-e teamă de viaţa din afara serviciului, toată această fierbinţeală pe care o simt în cap zi şi noapte provine din lipsa de libertate, dar când şeful meu[1084], de pildă, începe să se plângă că se prăbuşeşte departamentul dacă plec eu (o reprezentare absurdă, de al cărei ridicol îmi dau limpede seama), că el însuşi este bolnav etc., atunci nu mai pot, funcţionarul educat din mine nu mai poate. Şi iarăşi, iarăşi, nopţile şi zilele astea!

Felice, dacă ai vreo vină pentru nefericirea noastră comună (nu vorbesc acum despre vina mea, ea depăşeşte orice munte), atunci

este aceea că ai vrut să mă pironeşti la Praga, deşi aveai obligaţia să înţelegi că tocmai serviciul şi Praga înseamnă distrugerea mea tot mai pronunţată, iar odată cu aceasta, pieirea noastră. E-adevărat, n-ai avut intenţia să mă fixezi aici, nu cred deloc asta; reprezentarea ta în legătură cu posibilităţile de a ne câştiga existenţa este mai curajoasă şi mai mobilă decât a mea (eu fiind vârât, cel puţin până la brâu, în funcţionărimea austriacă, iar dincolo de asta, şi-n inhibiţiile personale); de aceea tu nici n-ai simţit nevoia imperioasă de a cântări mai exact şansele viitoare. Cu toate astea, ai fi fost obligată să evaluezi sau să bănuieşti cum stau lucrurile şi-n cazul meu, şi anume chiar împotriva mea şi a vorbelor mele. În fond, n-aş fi fost nicio clipă împotriva ta. Ce s-a întâmplat, în loc de asta? În loc de asta, ne-am dus să cumpărăm mobilă la Berlin pentru instalarea unui funcţionar la Praga. Mobilă masivă, care odată montată, greu ar mai putea fi scoasă de-acolo. Tu apreciezi cel mai mult tocmai această soliditate. Servanta îmi strivea pieptul, un monument funerar perfect sau monumentul unei vieţi de funcţionar praghez. Dacă, atunci când am vizitat depozitul de mobilă, s-ar fi auzit bătând undeva, departe, un clopot de înmormântare, n-ar fi fost nepotrivit. Cum să fiu cu tine, Felice, cu tine, fireşte, însă liber, şi să dau de lucru forţelor mele, pe care tu n-ai fost în stare să le preţuieşti – cel puţin aşa am eu impresia –, când tu le-ai zidit între mobilele alea? Chestii vechi, iertare! Dar absolut demne de a fi aduse în discuţie, câtă vreme n-au fost înlocuite de altele noi, mai bune.

Cu sinceritate,
al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil începutul lui martie 1916 (înainte de 6 martie)

Dragă Felice, scrisoarea ta a sosit odată cu începutul vremii bune. Şi este bine să citesc ce scrii. Numai că n-ar trebui să negi importanţa pe care o acorzi mobilelor, nu unora anume şi nu mobilierului în sine, ci a ceea ce este în jurul lui, importanţa lucrurilor aflate între balul şi tihna de-acasă şi ceea ce ai găsit, de exemplu, că este „minunat de agreabil” la Waldenburg[1085]. Din partea mea, asta nu înseamnă nici pedanterie în exprimare, nici altceva rău, şi atunci aş putea prea bine să te ţin de mâna-ţi strânsă. În fond, nici n-a fost treaba ta să cumperi mobilă, ci a mea şi am şi făcut-o, chiar dacă într-o manieră incompletă. – Te previn în privinţa întâlnirii şi mă gândesc destul de intens la întâlnirile anterioare, iar tu nu vei mai dori aşa ceva. Din fericire sau nefericire, pe tine nu te dor dinţii întruna, eu n-am voie să iau mereu aspirină şi nu te pot iubi neîncetat, trecând de la o figură la

alta. Aşadar, nici vorbă de întâlnire! – Doctorul Weiß, cu care am fost neîntrerupt în corespondenţă, s-a aflat la Praga în ultimele zile, va reveni, iar pe urmă pleacă la Berlin. Cel puţin deocamdată ne-am despărţit în circumstanţe ce au semănat până la nivelul amănuntelor cu vechea scenă de la Askanischer Hof. Această asemănare nu este foarte ciudată. În fond, îmi pot fi făcute mereu doar aceleaşi reproşuri primitive, al căror reprezentant suprem şi cel mai apropiat din neam este chiar tatăl meu. – Cadoul pentru aniversarea surorii tale[1086] a plecat, fireşte. – Vei avea concediu?

Cele mai sincere salutări,

Franz

Tot ce scriu arată atât de dur, nu pot lăsa să plece aşa scrisoarea căci n-am intenţii dure, dar sunt zgândărit rău şi ezitant până-n adâncul sufletului, astfel încât nu pot fi făcut strict răspunzător. De pildă, citesc că ai răcit şi multă vreme nu pot înţelege bine acest lucru, atât de strâns mă înconjoară fantomele de care serviciul mă-mpiedică să mă eliberez. Zi şi noapte, ele se ţin scai de mine; dacă aş fi liber, aş fi fericit să le alung după voia mea, însă aşa, ele mă trag încet în jos. Câtă vreme nu sunt liber, nu vreau să mă arăt şi nu vreau să te văd. Cum te-nşeli, Felice, te-nşeli pe de-a-ntregul şi într-un mod trist, când cauţi alte motive!

Cartea abia am început s-o citesc; în general, mă abţin de la toate, chiar şi de la lectură. Este extrem de complicat, însă există un individ aparte, cu care deocamdată nu prea ştiu ce să fac, totuşi. De altfel, nu sunt un critic, nu mă pricep să analizez, interpretez greşit cu prea mare uşurinţă, citesc ignorând deseori esenţialul şi rămân cu o impresie generală foarte nesigură.

Ai primit *Tycho Brahe*, pe care l-am cerut de la editură de mai mult timp să ţi-l trimită, şi almanahul *Der jüngste Tag*[1087], pe care ţi l-am expediat recomandat?

Mulţumesc pentru decupaje. A trebuit să silabisesc cuvântul „azbest”, pentru a-l citi, aşa de străin îmi este.[1088]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 aprilie 1916, joi

Nu primesc paşaport.[1089] Sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Karlsbad, 9 aprilie 1916, duminică

Dragă Felice, sunt pentru două zile la Karlsbad, în probleme de afaceri; am luat-o şi pe Ottla. Aseară, primul nostru drum a fost la vila Tannhäuser; aşa cum am mers la casa lui Goethe la primul miez

de noapte petrecut la Weimar.[1090] Aici totul – exceptând noaptea proastă pe care am avut-o – este altfel decât anul trecut. Ieri, înainte de a pleca, am primit scrisoarea ta. Oare este bine să scrii asemenea epistole, bine pentru tine şi pentru mine? Cu siguranţă, nu. Totuşi, ele nu folosesc la nimic, în starea actuală. La Waldenburg nu pot veni deoarece, după cum ştii şi tu, nu primesc paşaport decât dacă aş prezenta o confirmare oficială de la Berlin în legătură cu necesitatea călătoriei.

Sincere salutări,
Franz[1091]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 aprilie 1916, vineri

Dragă Felice, de-acum voi trimite mai des cărţi poştale, scrisorile circulă prea încet; totodată, nu este important să comunicăm ceva, cât mai degrabă să ne asigurăm unul de altul. De Paşte voi fi la Marienbad; marţea aceea am acolo nişte afaceri. Concediu voi lua deja în mai, dacă este posibil. Fiindcă nu mai rezist. De altfel, nici aici, nici acolo. Durerile de cap de la Karlsbad n-au fost mai puţin intense decât cele de la Praga. Pe câmpul de luptă ar fi mai bine. Astăzi a fost la mine Musil – ţi-l aminteşti? –, locotenent-major de infanterie, bolnav şi totuşi destul de în regulă.

Sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 aprilie 1916, miercuri

Dragă Felice, merge într-adevăr îmbucurător de repede, mulţumesc şi pentru decupaje. – În ceea ce-l priveşte pe doctorul Weiß, m-ai înţeles greşit. Nu vrem să mai avem de-a face unul cu altul câtă vreme nu mă simt mai bine. O soluţie foarte rezonabilă. Ce-i drept, un pic tulburată de expedierea recentă a noului său volum.[1092]

Dar ce scriitor extraordinar este! Citeşte neapărat cartea! Deşi acum el se află la Berlin, nu văd niciun folos pe care i l-ar putea aduce cuiva, cumva, o întâlnire între tine şi el. Dimpotrivă. – De Paşte sunt la Marienbad, unde marţi am nişte probleme de serviciu. – De curând am fost la un neurolog; o consultaţie destul de inutilă. Diagnosticul: nevroză cardiacă. Terapie: electrizări. M-am dus acasă şi i-am scris că renunţ: ce sens să aibă tratarea unei stări secundare? – Petrecere frumoasă de Paşte! Bucuria călătoriilor mele a fost curmată întotdeauna brusc, chiar înainte de a-ncepe.

Cu sinceritate,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 aprilie 1916, marţi

Dragă Felice, n-am fost la Marienbad, călătoria în interes de serviciu a trebuit să fie amânată, poate va avea loc la mijlocul lui mai; atunci o voi lega de concediu şi am să rămân trei săptămâni la Marienbad; voi sta liniştit, aşa cum vreau eu şi cât îmi vor permite durerile de cap şi reproşurile pe care mi le fac singur. Pe urmă însă voi reveni la Praga şi voi găsi că viaţa ce mi-e hărăzită merită, dacă mai e posibil, şi mai puţin trăită decât înainte. Iar tu? Ce ai făcut de Paşte? Şi concediul? Şeful tău? Acum, în zilele de Paşte, am fost singur-singurel, am mai mâzgălit doar aşa, pentru mine, ca să văd dacă după doi ani mai reuşesc să scriu o frază, am oscilat între stradă, masă şi canapea şi m-am simţit binişor, cu excepţia unei zile, când neliniştea m-a biciuit pur şi simplu, iar durerile de cap m-au tocat ca un ferăstrău. Şi cu asta, litania s-a terminat. Cele mai sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 aprilie 1916, vineri

Dragă Felice, azi au sosit trei cărţi poştale, două din Altwasser, unde-i asta oare?[1093] Şi una din Waldenburg, scrisă în tihnă, ceea ce mă bucură mult. – Fireşte, mi-o amintesc pe mătuşă, deşi acolo unde alţii au memoria persoanelor, la mine este o gaură. Din înfăţişarea ei nu reţin aproape nimic, însă ştiu că ea a fost foarte vioaie, interesată şi comunicativă şi că i-aş fi prezis o viaţă lungă şi activă. De ce a murit? Îmi amintesc foarte bine două situaţii în care ea a avut, neîndoielnic, întâietate. O dată eram lângă Hundekehlensee şi altă dată într-o cafenea, cred, în Tauentzienpalast.[1094] Şedeam toţi trei înghesuiţi la un colţ de masă, iar ea-ţi dădea sfaturi pentru viitor. Nu însă sfaturi reale, nici ţie, nici mie.

Cele mai sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 mai 1916, sâmbătă

Scrisorile au sosit abia azi, te rog, fără reproşuri din cauza asta, nici cu voce tare, nici în secret.

Cu sinceritate,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 mai 1916, duminică

Dragă Felice, din nou nişte cărţi poştale. Am avut o asemenea săptămână încât ar fi fost un abuz să scriu. Multe mulţumiri pentru scrisori şi iartă-mi enorma confuzie de memorie. Încă de atunci, de la Berlin, rudele mi-au defilat ca nişte umbre prin faţa ochilor nedormiţi, iar între timp memoria mea n-a devenit cu-adevărat mai bună. Deci într-un mod incredibil am socotit că doamna Klara (probabil Levin)[1095] este mătuşa Danziger[1096], şi-n plus, am contopit-o în aceeaşi persoană cu doamna Wachsmann.

O performanţă grozavă! În orice caz, bag de seamă că de mătuşa Natalie nu-mi amintesc câtuşi de puţin, nu văd decât semiobscuritatea din zona fotoliului ei, când şedeam acolo, într-o cameră berlineză[1097], cu planul locuinţei desfăşurat în faţa noastră.

Cu toată sinceritatea,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 mai 1916, joi

Dragă Felice, există însă şi alte erori de memorie; de exemplu, observaţia doamnei Sophie că i-aş fi scris etc. Cred că nu i-am mai scris niciun rând de multă vreme, din perioada când am rugat-o să te caute şi ea a fost atât de drăguţă s-o facă.[1098] Iar despre o astfel de plângere, nici vorbă. – Vei fi primit deja romanul lui Weiß. Citeşte-l cu atenţie şi încearcă să asculţi omul care vorbeşte acolo! Despărţirea noastră, pricinuită mai întâi de mine, apoi de el, dar până la urmă hotărâtă de mine, a fost foarte justă şi s-a produs pe fondul unei decizii absolut indubitabile, ceea ce, desigur, nu mi se-ntâmplă prea des. – Concediul meu devine din nou problematic. Ce-i drept, sâmbătă plec la Marienbad, dar numai în interes de serviciu, probabil. Despre asta, data viitoare.

Cele mai sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 14 mai 1916, duminică

Dragă Felice, călătoresc în interes de serviciu la Karlsbad şi Marienbad; de data asta singur. Există fantome ale societăţii şi fantome ale singurătăţii; acum sunt la rând cele din urmă, mai ales când plouă, este frig, iar vizitiii pălăvrăgesc în curte. Cu toate acestea, aş rămâne aici singur câteva luni ca să văd în ce situaţie mă aflu. Timpul trece, iar odată cu el mă sting, inutil, şi eu. Este de-a dreptul trist şi nici măcar nu trebuie să ai o predispoziţie aparte

pentru a constata, chiar fără-ntrerupere, asemenea lucruri. Mi-ar plăcea să-ţi netezesc părul de pe frunte şi să-ţi consult privirea în legătură cu acest gest, dar mâna mea coboară în preajma ta.

Cea mai importantă încercare de până acum – deci mai sunt totuşi şanse să reuşesc – de a mă dezbăra de serviciu a cam trecut, aproape fără rezultat. Mai nou, revendicaţii trebuie să primească doar un concediu foarte scurt, iar asta numai în cazuri excepţionale şi ca o favoare. Am folosit acest prilej – n-a fost o manevră nesăbuită –, ca să-i adresez o scrisoare directorului, căruia, după o argumentaţie amănunţită, peste care trec aici, i-am solicitat două lucruri: în primul rând, în eventualitatea că războiul se va termina la toamnă, să primesc un concediu lung, fără plată, şi în al doilea rând, în caz contrar, să se suspende cererea de a fi socotit indispensabil. Falsitatea ce se ascunde aici (argumentaţia a fost şi mai mincinoasă) o vei recunoaşte şi tu; cu siguranţă, tot ea mă privează de succes. Directorul consideră drept comică prima solicitare, iar pe cea de-a doua o ignoră, şi are probabil dreptate în ambele privinţe dacă rămâne la argumentaţia mea forţată (transcrisă în total de trei ori). El crede că ăsta nu este decât un şantaj pentru obţinerea concediului obişnuit, mi-l oferă imediat şi susţine că a avut dintotdeauna această intenţie. Eu îi răspund că niciodată concediul nu s-a numărat printre speranţele mele esenţiale, că nu mă ajută aproape deloc şi pot renunţa la el. Directorul nu înţelege asta şi nici nu poate să-nţeleagă. De asemenea, nu are cum să priceapă de unde provine boala mea de nervi şi începe să vorbească precum un neurolog; printre altele, după ce a menţionat diverse griji care i-au pus nervii la încercare şi l-au împovărat sau îl împovărează încă, dar care nu intră în discuţie în ceea ce mă priveşte, el spune într-o manieră caracteristică: „În plus, nu trebuie să vă faceţi totuşi nici cea mai măruntă grijă pentru postul şi cariera dumneavoastră, în schimb eu am avut la început duşmani ce au vrut să-mi taie de sub picioare tocmai această cracă vitală”. Cracă vitală! Unde creşte craca mea vitală şi cine o taie? Dar în timp ce ea este tăiată efectiv, cu alte ferăstraie şi într-un alt lemn decât socoteşte directorul, eu continui să mint cu iresponsabilitatea unui copil, ce-i drept, sub presiune fiind. Nu pot rezolva cea mai simplă problemă practică decât cu ajutorul unor impunătoare scene sentimentale, dar cât de greu îmi este! Ce minciuni, trucuri, risipă de timp şi căinţă consum în acest scop! Iar când eşuez, n-am încotro şi trebuie să fiu de acord. Dar nu pot altfel. Dacă vreau să merg în dreapta, o iau mai întâi la stânga şi pe urmă tind melancolic spre dreapta (şi atunci melancolia îi cuprinde de la sine pe toţi participanţii la scena respectivă, iar ăsta este lucrul cel mai oribil). Cauza principală poate fi teama: nu trebuie să-mi fie frică să o iau la stânga deoarece acolo nici nu vreau să ajung, de fapt. Un exemplu semnificativ a fost

demisia din prima mea slujbă[1099]: n-am demisionat fiindcă găsisem un post mai bun, deşi aşa era, ci pentru că n-am putut să suport modul în care fusese ocărât un bătrân funcţionar. – Dar să lăsăm asta azi, începe să iasă şi soarele.

Cele mai sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 15 mai 1916, luni

Dragă Felice, epistola ţi-am scris-o imediat după sosire, în timpul celei mai dezlănţuite ploi, iar această carte poştală cu puţin înainte de plecare. La Karlsbad este foarte plăcut, însă Marienbadul este inexplicabil de frumos. Ar fi trebuit să-mi urmez mai de mult instinctul care-mi spune că oamenii cei mai graşi sunt şi cei mai inteligenţi. Fiindcă poţi slăbi oriunde, chiar şi fără a avea cultul izvoarelor, dar în asemenea păduri nu poţi hoinări decât aici. E-adevărat, acum frumuseţea este sporită de linişte şi pustietate, ca şi de receptivitatea tuturor fiinţelor şi lucrurilor; în schimb, cu greu poate fi ştirbită de vremea mohorâtă, cu mult vânt. Mă gândesc că, dacă aş fi chinez şi aş călători de îndată către casă (în fond, chiar sunt chinez şi plec acasă), ar trebui totuşi să forţez lucrurile, spre a reveni aici în curând. Ce mult ţi-ar plăcea!

Cu toată sinceritatea,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 mai 1916, vineri

Dragă Felice, deocamdată doar îţi mulţumesc pe scurt, în primul rând pentru fotografie. (Eşti mai trasă la faţă?) Ce să fac cu celelalte poze, i le dăruiesc lui Max?[1100] De la Marienbad m-am întors de aproape două săptămâni şi n-am scris din cele mai diverse motive. Sunt aşa de hăituit de colo-colo, numai durerile de cap mi-au rămas fidele. E imposibil să primesc paşaportul. Despre Weiß urmează să-ţi scriu. Mi-a făcut plăcere interesul pe care-l manifeşti pentru unchiul[1101] pe care l-ai localizat dintotdeauna la Milano, deşi el stă la Madrid. O satisfacţie măruntă, chiar dacă nu se poate compara cu modul în care am tratat-o eu pe doamna Wachsmann. – Ai interpretat bine ce am vrut să spun prin concediu lung; ar avea mai mult menirea de a-mi uşura desprinderea decât a-mi asigura viitorul.

Cu toată sinceritatea,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 mai 1916, vineri

Dragă Felice, este după-amiază, sunt la birou şi nu pot face absolut nimic din cauza durerilor de cap; nici nu lucrez, nici nu citesc, nici nu stau liniştit – „deci îmi scrii”, aşa te gândeşti tu, deşi ăsta n-ar fi un reproş. Fireşte, situaţia nu-i întotdeauna la fel de gravă, însă de trei zile nu mai conteneşte. – O poză frumoasă, numai că în celelalte ai o înfăţişare mai veselă. Şi gulerul întunecă fotografia. Dacă nu mă înşel, Mephisto poartă un asemenea guler, am văzut aşa ceva şi la Strindberg[1102], dar la tine, Felice? Cu toate acestea, o poză frumoasă, cu care mi-ai făcut o mare bucurie. Şi totul este neschimbat: balconul, grilajul cu flori, priveliştea. Încercăm să ne strecurăm prin învălmăşeala unor vremuri tulburi. – Cum stau lucrurile cu concediul tău? Şeful a plecat deja? Ce-ţi face familia? Şi Erna, căreia nu i-am mai scris de-o veşnicie?

Cele mai sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 mai 1916, duminică

Dragă Felice, plouă iarăşi, este din nou duminică, numai că nu sunt la Marienbad, un pic desprins de toate, ci în vizuina de la Praga, iar de cinci zile nimic nu-mi mai sfredeleşte capul, ceea ce nu mi s-a mai întâmplat de multă vreme.

Judeci cu prudenţă romanul lui Weiß şi aşa-i corect. Nici eu nu sunt în stare de altceva decât de o mişcare nesigură, pe de o parte, din dragoste, pe de alta, din admiraţie. Ştiu că focul din miezul cărţii este un element autentic şi că trebuie să fii totuşi nebun, pentru a mai adăuga, întreg, un alt element. (Insomnia şi durerile de cap nu constituie decât o pregătire în acest sens.) Ciudată este însă geneza acestui roman pe care multă lume crede că-l poate socoti aproape exclusiv un roman de divertisment. Oamenii nu simt deci efectul bisturiului. Tu-l simţi. „Pesemne, nu suport acest adevăr”, scrii tu. Dacă ar fi să înfăţişez acest efect, aş da greş. Nu sunt capabil de asemenea analize – cel puţin acum.

Şi eu am impresia că apar în carte[1103], dar nu mai mult decât alţii pentru că aici nu sunt într-adevăr individualizat. E tipul ce-apare oarecum în prim-plan, ca evreu vest-european, când se reazemă şi închide ochii. Dacă astfel de tipuri ar fi şi „viguroase”, ele ar reprezenta nişte diavoli desăvârşiţi; aici, providenţa se dovedeşte binevoitoare.

Despre Franziska[1104] însă voiam să mai aflu ceva de la tine. În asta rezidă totuşi miza cărţii. Dacă apuci bine de aici, îl poţi ţine de gât pe autor.

Mă miră că nu găseşti multe noutăţi în carte. Eu am descoperit atâtea încât mă descurc cu greu. Aparenta monotonie nu este decât clarobscurul necesar pentru a face suportabile anumite lucruri pentru privirea umană.

De altfel, a trecut deja mult timp de când am citit ultima dată manuscrisul.[1105] De îndată ce voi fi citit cartea, am să-ţi mai scriu.

Peste paisprezece zile plec pentru trei săptămâni la Marienbad, mai ales dacă starea mea nu se ameliorează. Voiam să rămân neclintit şi în conformitate cu scrisoarea adresată directorului, să nu plec deocamdată în concediu, dar nu mai rezist. De altfel, ceea ce mi se îngăduie la serviciu depăşeşte toate tradiţiile funcţionăreşti.

Ce faci, Felice, în timpul liber? De mult nu mi-ai mai scris despre asta. Ai fost la *Troienele*? Eu am văzut aici reprezentaţia, acum câteva zile. Prelucrarea lui Werfel este extraordinară, nu-ncape nicio discuţie; în schimb, după impresia lăsată de spectacol (Lessing-Theater), sunt gata să renunţ fără ezitare la frecventarea teatrului pentru tot restul vieţii, lucru pe care l-am exersat deja de multă vreme.[1106]

Cu toată sinceritatea,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 mai 1916, marţi

Dragă Felice, îţi trimit spre amuzament două tipărituri: ca să te distrezi bine, un *Zeit-Echo*, cu un articol publicat de Max[1107] (pentru răspândirea acestor idei fundamentale, el a ţinut astă-iarnă un ciclu de unsprezece conferinţe, şi pe lângă acestea, două ore pe săptămână la şcoala de refugiaţi, în faţa a peste cincizeci de fete cu care am fost şi eu recent într-o excursie[1108], şi o oră la un club al fetelor sioniste), iar pentru o tristă distracţie, ultima dare de seamă a instituţiei, unde textul îmi aparţine cu aproximaţie între paginile 10 şi 80.[1109] De cele vreo sută de pagini ale raportului jubiliar[1110] te cruţ, ca şi de un raport anual, al cărui titlu nici nu-l mai pomenesc. – Fotografiile tale cu familia Friedmann mi-au plăcut foarte mult, în special scena de dragoste.

Cu toată sinceritatea,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 mai 1916, miercuri

Dragă Felice, fireşte, sunt absolut de acord. Ce înseamnă însă propunerea de a merge la un sanatoriu? Este o nevoie proprie, uimitoare pentru mine? Sau o concesie pe care mi-o faci? În ce mă

priveşte, am terminat-o definitiv cu sanatoriile anul trecut; bolnavii, aşa cum mă simt eu acum, serios vorbind, trebuie mai curând să ocolească sanatoriile. Dar asta-i valabil numai pentru mine; dacă eşti şi tu, îmi convine oriunde. Doar că nu am cum să ajung în Germania, însă poate reuşeşti tu să vii la Marienbad. Ai vrea? Sanatorii bune nu există în Boemia; cel mai bun, acela din Rumburg[1111], este încă destul de prost. Eu unul voiam să-mi duc capul ăsta nenorocit la Marienbad chiar de Rusalii, dar aştept decizia ta atât în ceea ce priveşte perioada, cât şi locul.

Cu sinceritate,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 mai 1916, miercuri

Dragă Felice, despre problema sanatoriului, tratată doar superficial azi-dimineaţă. Principala mea obiecţie la adresa sanatoriilor este aceea că ele consumă zadarnic prea mult timp şi prea multe idei. În scurtul meu concediu voi încerca să lucrez ceva (mult sau puţin, atât cât mai produce capul ăsta), iar dacă eşti acolo, vreau să fiu cu tine, dar nu doresc să mă las masat, împachetat şi electrizat, să fiu îmbăiat terapeutic, consultat şi foarte bine informat, prin diagnostice foarte bune, în legătură cu bolile mele; e un fel de un nou birou în slujba corpului. Deocamdată, hotărâtoare rămâne însă întrebarea de ce vrei să mergi într-un sanatoriu? Chiar dacă nu este niciunul bun în Boemia, există totuşi asemenea sanatorii în Silezia, în Austria Inferioară şi Steiermark. Aştept curios răspunsul.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 iunie 1916, sâmbătă

Dragă Felice, potrivit scrisorii, concediul tău începe pe 2 sau 3 iulie, iar conform telegramei, care e-ntr-adevăr mai recentă, are să-nceapă abia pe la mijlocul lui iulie. Dacă luni nu voi avea informaţii mai precise, voi telegrafia. – Răceala, precum şi „munca enormă” sunt înregistrate, spre dezavantajul tău, într-un registru mare, pe care-l ţin despre tine. Nu asta ar fi grav, ci faptul că te chinuieşti atâta, iar eu sunt nevoit să asist neputincios atât în privinţa ta, cât şi a mea. – Povestirile lui Sternheim mi se par a spune mult, mai ales cea mai slabă dintre ele, probabil, din punct de vedere literar: *Schuhlin*.[1112] O reprezentare foarte populară şi foarte dezgustătoare.

Poate vom mai vorbi despre asta. – Să ne fie hărăzită o bună revedere!

Cele mai sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 iunie 1916, vineri

De ce nici un răspuns?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 iunie 1916, miercuri

Dragă Felice, aşadar, deocamdată suntem de acord, am ales Marienbad. Acum în Germania nu mai este nevoie de certificat medical, deci poţi veni cu siguranţă. Argumentele tale, care pledează pentru sanatoriu, le-am şi analizat anterior, în ciuda talentului redus pe care-l am în această privinţă, dar în fond, ele sunt la fel de bine şi nişte argumente împotriva sanatoriului. Nu ştiu, poate că şi necazurile, scurgerea timpului şi alte particularităţi ne-au ridicat un pic deasupra acestor considerente.

Aş dori să ştiu cu vreo zece zile înainte când începe concediul nostru. Fiindcă am o mică afacere la Tepl (foarte aproape de Marienbad) şi aş lega-o de drumul într-acolo, însă trebuie să-mi anunţ sosirea la Tepl cu zece zile mai devreme. Sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 iunie 1916, luni

Dragă Felice, de fapt n-aş vrea să plec înaintea ta, ci aş prefera s-aştept până când poţi veni tu, presupunând totuşi că lucrurile nu se prelungesc până în august, pentru că atunci trebuie să fiu la Praga. Dar dacă pleci la sfârşitul lui iunie, pică excelent şi sper să aflu chiar mâine de la tine data definitivă. Aş dori s-o ştiu din cauza afacerii de la Tepl. De altfel, ieri, Max s-a decis să meargă şi el la Marienbad, împreună cu soţia. Perioada nu este încă stabilită. Sora cea mai mică a soţiei lui[1113] a murit de pneumonie. Nu-i trimite condoleanţe Elsei, este colosal de tristă şi nu vrea să audă nimic.

Nu vreau să plec cu o săptămână înaintea ta, deoarece nici cele trei săptămâni ale concediului meu nu sunt absolut sigure, şi-n plus, aşteptându-te, aş fi prea agitat, aşa cum nu-i bine să fiu când sunt în vacanţă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 iunie 1916, marţi

Duminică, pe 2 iulie, seara, sunt la Marienbad. Hotel Neptun.[1114]

Către Max Brod la Praga

Marienbad, 5 iulie 1916, miercuri

Dragă Max, în sfârşit, la Marienbad! Dacă aş fi scris în fiecare zi de la despărţirea noastră, care mi se pare că poate fi considerată prea lungă, ar fi fost un talmeş-balmeş de nedescurcat. Doar în ultimele zile: fericit că mă despart de birou, am avut în mod excepţional mintea liberă, am scos-o la capăt cu aproape toate lucrările şi am lăsat în urmă o ordine exemplară. Dacă aş fi plecat pentru totdeauna, aş fi fost gata ca după şase ore de dictare să spăl, chiar stând în genunchi, toată casa scărilor din pod până-n pivniţă, spre a-i dovedi astfel fiecărei trepte că sunt recunoscător pentru această despărţire. Dar a doua zi m-a durut capul până ce-am ameţit; din cauza nunţii cumnatului[1115] a trebuit să rămân la Praga şi duminică dimineaţă; toată ceremonia n-a fost decât imitaţia unui basm; un discurs nupţial aproape blasfemiator: „Ce frumoase sunt corturile tale, Israel!" şi încă altele de felul ăsta. La dispoziţia din ziua aceea contribuise, de altfel, şi un vis îngrozitor, ciudat pentru că nu înfăţişa nimic terifiant, ci doar o întâlnire obişnuită cu un cunoscut pe stradă. Amănuntele nu mi le mai amintesc deloc, cred că tu nu erai prezent. Îngrozitor era însă sentimentul pe care l-am avut în faţa acestui cunoscut. Un vis de acest fel nu mai avusesem, pare-se, niciodată. – Pe urmă, la Marienbad, Felice, foarte drăguţă, m-a luat de la gară; cu toate acestea am petrecut o noapte disperată într-o cameră oribilă, care dă spre curte. De altminteri, cunoscuta primă noapte de disperare. Luni m-am mutat într-o cameră excepţional de frumoasă; acum locuiesc nici mai mult, nici mai puţin în „Castelul Balmoral"[1116]. Iar aici voi încerca s-o scot la capăt cu concediul, încercând pentru început să influenţez durerea de cap; până acum n-am izbutit decât parţial. Felice şi cu mine vă salutăm cu toată sinceritatea,

Franz

Către Max Brod la Praga

Tepl, 8 iulie 1916, sâmbătă

Dragă Max, în Tepl, pentru câteva ore. Pe câmpii, părăsind nebunia durerilor de cap şi a nopţilor. Ce fel de om sunt! Ce fel de om sunt! O chinuiesc pe ea, mă chinuiesc singur până la moarte.

Franz

8.VII

Către Anna Bauer la Berlin

Marienbad, 10 iulie 1916, luni

Dragă mamă[1117], dreptul de a mă adresa astfel nu mi-l iau din timpurile de demult, ci din cele noi. Aşa cum se-ntâmplă de obicei, Felice şi cu mine ne-am întâlnit aici la Marienbad şi am constatat că în ultimii ani am abordat greşit lucrurile. Nici n-a fost foarte greu să pricepem asta. Or, ceea ce e bine nu se termină de prima dată şi nici de-a doua, ci poate de-a zecea mia oară, iar acum ne oprim la situaţia actuală. Şi nici gând să renunţăm, iar pentru aceasta cred că sunt sigur de consimţământul tău matern încă din zilele când ai însoţit ultima mea plimbare pe Mommsenstraße cu semn prietenesc, făcut cu mâna, de la balcon. De-atunci s-au schimbat multe, dar puţine în bine, ştiu precis acest lucru; însă printre cele puţine se numără relaţia mea cu Felice şi siguranţa acestei legături în viitor. Asta voiam să-ţi scriu azi, cu cea mai respectuoasă sărutare de mână pentru tine şi sincere salutări pentru Erna şi Toni.

Al tău, Franz[1118]

Către Grete Bloch la Berlin

Marienbad, 11 iulie 1916, marţi

Dragă domnişoară Grete, când am ţinut în mână telegrama dumneavoastră, am zis (formularea a fost lipsită de respect): „Ea e totuşi cea mai bună”. Şi nici măcar n-a fost o idee nouă, ci am impresia că am mai scris-o o dată. Atât de sărac în idei devin în vacanţă,

Franz K.

Către Ottla Kafka la Markt Eisenstein

Marienbad, 12 iulie 1916, miercuri

Draga mea Ottla, şi eu îţi voi scrie mai amănunţit, dacă asta mai contează şi nu e mai bine să ne povestim totul, de marţi într-o săptămână, în parcul Chotek.[1119] Astăzi doar atât: m-am simţit mai bine decât îmi puteam imagina şi sper că şi F., mai bine decât îşi putea ea închipui. Însă despre asta are să-ţi scrie şi singură. Nu vin la Eisenstein.[1120] Mâine, F. pleacă; pe urmă, voi vedea ce-mi mai face capul (care mă doare şi-acum). Este posibil să-mi fie mai bine aici, unde m-am obişnuit şi locuiesc grozav. Anul viitor, însă, plecăm împreună în lumea care atunci va fi liberă[1121], sper.

Al tău, Franz

Ce-ar fi dacă ai veni încoace pentru câteva zile?[1122]

Către Max Brod la Praga

Marienbad, 12 şi 14 iulie 1916, miercuri şi vineri

Iubite Max, ca să nu amân mereu şi să-ţi răspund mai amănunţit tocmai azi, când petrec ultima seară cu F. (sau de fapt, penultima, deoarece mâine o însoţesc la Franzensbad, ca s-o vizităm pe mama).

Dimineaţa în care am scris cu creionul cartea poştală a însemnat într-un fel sfârşitul unui şir de zile îngrozitoare, ce-au fost urzite în nopţi şi mai înfiorătoare, deşi au fost mai mult nişte treceri pe care nu le-nţeleg (acum scriu într-o sală minunat amenajată pentru ca oamenii să se deranjeze şi să se enerveze reciproc prin uşoare provocări). Mi s-a părut realmente că sunt un şobolan ajuns în ultima dintre găuri. Dar fiindcă situaţia nu se mai putea agrava, ulterior s-a ameliorat. Funiile cu care fusesem legat au slăbit cel puţin şi m-am mai descurcat; ea, care, ca să mă ajute, întinsese permanent mâinile absolut în van, m-a ajutat din nou, iar eu am ajuns să am cu ea o relaţie de la om la om, necunoscută de mine până acum, dar comparabilă cu legătura pe care am avut-o în perioadele cele mai bune ale corespondenţei noastre. În fond, n-am fost încă niciodată apropiat de o femeie, dacă nu pun la socoteală două cazuri: cel de la Zuckmantel (însă acolo ea era femeie, iar eu un flăcău) şi cel de la Riva (dar în acest caz, ea era pe jumătate copil, pe când eu eram complet confuz şi bolnav pe de-a rândul). Acum am văzut însă privirea încrezătoare a unei femei şi n-am putut să mă închid în mine. O serie de lucruri pe care voiam să le păstrez pentru totdeauna (nimic aparte, ci-ntregul lor) se fisurează, iar prin crăpătura respectivă iese la iveală şi destulă nefericire, ştiu asta, mai multă decât pentru o viaţă de om, însă nu e o nefericire invocată, ci una impusă. N-am niciun drept să mă apăr de aşa ceva, cu atât mai puţin cu cât, dacă nu s-ar întâmpla ceea ce se-ntâmplă, eu însumi aş proceda la fel, de bunăvoie, numai spre a redobândi privirea ei. Categoric, n-o cunoşteam deloc; pe lângă alte ezitări, atunci m-a împiedicat însă tocmai teama de realitatea corespondentei mele; m-a trecut un fior când ea m-a întâmpinat în camera aceea mare, pentru a accepta sărutul de logodnă; expediţia făcută împreună cu părinţii mei cu ocazia logodnei a fost pentru mine, pas cu pas, o tortură; de nimic nu m-am temut aşa ca de faptul de a rămâne singur cu F. înainte de nuntă. Acum este altfel şi e bine. Pe scurt, am convenit următoarele: să ne căsătorim imediat după încetarea războiului, să închiriem două-trei camere într-o suburbie berlineză, să lăsăm în grija fiecăruia doar menajul, F. va munci în continuare ca şi până acum[1123], iar eu, ei, bine!, eu încă nu pot spune ce voi face. Dacă ar fi să înfăţişez totuşi plastic această relaţie, rezultă imaginea a două odăi undeva prin Karlshorst[1124]: în una, F. se scoală dimineaţa, pleacă în grabă, iar seara, ea cade

ostenită-n pat; în cealaltă se află o canapea pe care stau eu culcat şi mă hrănesc cu lapte şi miere. Acolo zace şi se-ntinde apoi bărbatul imoral (potrivit unei expresii cunoscute). Cu toate acestea, acum acolo-i linişte, siguranţă şi, deci, se poate trăi. (Privite mai târziu, astea-s totuşi nişte cuvinte tari, care cu greu pot fi reprimate de un condei slab.)[1125]

Lui Wolff n-am să-i scriu deocamdată; nu e totuşi atât de urgent şi nici el nu se grăbeşte.[1126] De poimâine voi fi singur[1127]; pe urmă vreau (am timp până lunea viitoare)

să mă examinez un pic – aşa voiam să spun, dar între timp din miercuri s-a făcut vineri.[1128] Am fost cu F. la Franzensbad la mama şi la Valli; acum F. a plecat şi sunt singur. După dimineaţa petrecută la Tepl au fost zile aşa de frumoase şi de lejere cum n-aş mai fi crezut că pot trăi vreodată. Între timp au existat, fireşte, şi momente întunecate, dar clipele frumoase şi lejere au predominat, chiar şi-n prezenţa mamei mele, şi tocmai de aceea a fost extraordinar, atât de extraordinar încât mi s-a făcut şi foarte frică. Aşadar...

Aici, la hotel, mi s-a pregătit o surpriză neplăcută fiindcă dintr-o confuzie mai mult sau mai puţin intenţionată, camera mea a fost dată altcuiva, iar mie mi-a fost oferită cea a lui Felice; este mai zgomotoasă, cu chiriaşi pe ambele laturi şi o uşă simplă; odaia n-are fereastră, doar un balcon. Însă mi-e greu să-mi iau inima-n dinţi ca să caut altă locuinţă. Totuşi, chiar acum se trânteşte uşa liftului şi cineva cu pas greoi îşi caută odaia.

Despre Wolff: prin urmare, nu-i scriu deocamdată. Nici nu e-atât de avantajos să apar mai întâi cu o antologie de trei nuvele, dintre care două au fost deja tipărite. Mai bine stau totuşi potolit până când voi putea prezenta ceva pe de-a-ntregul nou. Dacă n-am să fiu în stare, prefer să rămân liniştit pentru totdeauna.

Îţi trimit alăturat recenzia din *Tageblatt* – imaginează-ţi, consilier aulic secret![1129] –, te rog să mi-o pui bine! Este foarte amabilă, iar această amabilitate este sporită şi de faptul că din întâmplare, el ne-a aşezat într-o clipă la o masă în cafeneaua Egerländer[1130], de parcă s-a gândit că, realmente, nu ne mai ţin tâmplele. A fost într-adevăr ca un ulei divin. Pentru asta i-aş mulţumi domnului consilier aulic; poate că am s-o şi fac.

Pentru colecţia ta, cu care nu sunt de acord, dar te înţeleg, îţi trimit cele două poze. Printre altele, ciudat este faptul că ambii trag cu urechea: supraveghetorul pe scară, iar cel ce studiază, aplecat deasupra cărţii. (Cum mai tropăie acum nişte indivizi în faţa uşii mele simple! Ce-i drept, pe cel care studiază nu-l deranjează copilul.)

De la 9 000 la 14 000![1131] Felicitările mele, Max! Deci lumea largă se serveşte. Mai ales la Franzensbad *Tycho* este în toate vitrinele. În *Tägliche Rundschau* pe care l-am citit întâmplător ieri, un librar pe

nume Gsellius anunţă cartea. Ai putea să-mi trimiţi recenzia din *Rundschau*?

Mai repet două rugăminţi: adresa lui Otto şi intervenţia pentru cumpărarea tabloului.

Am însă şi o a treia: ai putea să-i trimiţi lui Felice un prospect de la Căminul evreiesc, pe adresa Technische Werkstätte, Berlin O-27 Markusstraße 52?[1132] Am vorbit despre asta, iar ea ar agrea foarte tare ideea.

Pentru *Richard şi Samuel* ai avut mereu o preferinţă, ştiu. Au fost vremuri minunate, de ce trebuie să fi devenit ele literatură bună?[1133]

La ce lucrezi? De marţi într-o săptămână eşti la Praga? Scrisoarea de faţă poate fi arătată, fireşte, lui Felix[1134], nu însă şi soţiilor.

Al tău, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 14 iulie 1916, vineri

Sărmana mea iubită, scriu cu peniţa ta, cu cerneala ta, dorm în patul tău, stau pe balconul tău – asta n-ar fi rău, dar aud prin uşa simplă gălăgia de pe coridor şi larma chiriaşilor din dreapta şi din stânga. Afurisiţii de jos, cu diavoliţa aia mică în frunte, au confundat camerele, sau mai bine zis, au avut nevoie de o cameră cu două paturi şi de aceea le-au schimbat. Acum, fiindcă ai plecat, îmi lipseşte energia de a căuta altă locuinţă. – Pentru tine au sosit aici două cărţi poştale de la domnişoara Erna[1135], o ilustrată şi o telegramă de la domnişoara Grete[1136]; în ele nu scrie nimic ce n-ai putea să afli la fel de bine şi de la expeditoarele lor; cel mult, faptul că domnişoara Erna trebuie să alerge foarte mult din cauza croitorului ei. – Acum plec la Dianahof[1137], ca să mă gândesc la tine, aplecat deasupra unei untiere.

Multe, multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 15 iulie 1916, sâmbătă

Draga mea Felice, este rău să fii singur şi să n-ai consolarea unei odăi liniştite. Disperat, speriat de gălăgia din casă, aseară mi-am croit drum prin parcul oraşului – parcul oraşului! – şi pe corso – pe corso! Însă m-am întors mult prea devreme şi am putut asculta întregul scandal. Cum ai putut oare să suporţi totul în camera asta? Azi-dimineaţă am căutat o locuinţă, dar n-am găsit nimic fiindcă nimeni nu poate oferi o cameră bună doar pentru o săptămână. – În loc să asist la punerea pietrei de temelie[1138], am fost cu *Erdmuthe*[1139] la Dianahof. Să nu fii supărată că nu pot să-ţi descriu scena punerii

pietrei de temelie! La Dianahof m-am împrietenit cu Liselotte, o bucălată micuţă[1140], iar ieri am sfătuit-o îndelung cum să-şi prindă un trandafir la piept.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 16 iulie 1916, duminică

Iubită, sărmană iubită (ah, cum mai trăncăneşte alături o pereche în vârstă!), singur pe vechile drumuri; şi totuşi, în ansamblu, ar fi destul de bine, exceptând faptul că nu fac nimic, ci doar mă odihnesc. Căci de tine sunt sigur, atâta cât putem fi, pe moment, în felul nostru. Profită de siguranţa asta şi spre binele tău, te rog! Nu mai evita dulciurile, drumul spre înălţimi este fără sfârşit. (Acum bătrânul soţ coboară greoi din pat.) Discuţia mea cu Helenchen la despărţire: „Ne-aţi sfătuit greşit, trenul n-a avut nicio legătură”. „Aşa vasăzică, eu m-am gândit că mergeţi cu bicicleta.” „N-aveam biciclete.” „Aşa vasăzică, atunci aţi fi putut vizita Egerul.”[1141] „Dar ne anunţaserăm pentru ora 11.” „Aşa vasăzică, atunci aţi fi putut merge pe jos, este un drum frumos.” „Dar am avut bagaje.” „Aşa vasăzică, atunci aţi fi putut merge cu trăsura, este o plimbare plăcută.” „Mulţumesc, aşa am făcut, însă atunci am pierdut bacşişul pentru dumneavoastră.”

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 18 iulie 1916, marţi

Iubita mea, în primul şi-n primul rând: de două zile am dureri de cap, nu ştiu de ce şi pentru ce. Aleargă după mine? Sau mă-nsoţesc veşnic? – Vezi dar, nici nu l-am cunoscut pe cel mai înalt oaspete venit la cură la Marienbad, adică acela spre care se-ndreaptă cea mai mare încredere a oamenilor, rabinul din Belz[1142], acum, probabil, principalul susţinător al hasidismului. Se află aici de trei săptămâni. Ieri am participat pentru prima oară la plimbarea lui de seară, alăturându-mă celor vreo zece oameni din alaiul său. Ar fi multe de zis despre această plimbare, însă privitor la ea i-am scris acum cu de-amănuntul lui Max, care m-a înştiinţat în legătură cu prezenţa rabinului. – Şi cum te simţi tu, cel mai înalt oaspete al meu, venit la cură la Marienbad? N-am nicio veste încă, mă mulţumesc cu istorisirile vechilor cărări; de exemplu, astăzi, cea pe care ne-am plimbat discutând despre îndărătnicie şi secrete.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 19 iulie 1916, miercuri

Iubita mea, în vreme ce vechii noştri prieteni par să fi plecat odată cu tine (a existat simpaticul Kosteletz[1143] în realitate?), vin prieteni noi, care, printre altele, ieri, când mă întorceam acasă de la Waldquelle[1144], mi-au produs un mic şoc, ameţindu-mă de-a dreptul pentru un moment. Întrucât, cu pasul tihnit al lui Kosteletz, mi-a ieşit în cale, şi mi-era imposibil să-l evit, directorul meu[1145], nu cel pe care-l cunoşti după tuse[1146], ci şeful cel mai mare, cu care sunt în relaţii bune; era urmat de soţia şi fiica lui.[1147] Cum trebuie să fi arătat! Nu era nevoie să mă plâng de durerile de cap, pe care chiar le-aveam, şi nici să dau semn că simt nevoia să umblu mereu singur prin păduri – aspectul meu a fost de-ajuns şi m-au înconjurat cu întreită milă. Deşi am rămas cu ei un ceas, n-am stabilit totuşi proxima întâlnire. Aşa că sunt din nou singur, din păcate, şi lipsit de veşti.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 19 iulie 1916, miercuri

Iubită Felice, faptul că dorm prost şi durerile de cap mă chinuiesc continuu mă îngrijorează. Nu cunosc motivul pentru care mi se întâmplă acum una ca asta; în privinţa ta sunt liniştit şi mulţumit. Să mă fi gospodărit prea prost timp de patru ani?[1148]

Aşa mi se plăteşte? Sau poate că nu este decât efectul temporar al aerului de pădure, care, de altfel, îmi stârneşte mereu foamea? Spune-mi ceva care să mă consoleze! Starea mea nu-mi permite să lucrez; asta n-ar fi cel mai grav. Ce aş fi vrut să fac dintr-odată, chiar şi-n opt zile? Nici nu este perioada mea propice de lucru.[1149] Dar unde voi ajunge? – Invitaţia a plecat deja către tine; sunt extrem de curios cum şi când îi vei da curs. – Într-o carte poştală scrisă la maşină, tata mă însărcinează să-ţi transmit salutări.[1150] Le includ în ale mele şi-acum te iau prin surprindere cu o mulţime întreagă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 20 iulie 1916, joi

Iubită Felice, aşadar, o adevărată (sau veritabilă?) doamnă Elster mi-a furat o după-amiază când puteam să fiu cu tine. Astăzi am dormit puţin mai bine; deci mă simt un pic mai liber, însă după ce am mâncat, n-am mai dormit. Aseară a început să-mi placă odaia (a fost oleacă mai cald şi am putut sta pe balcon). Azi s-a mutat alături o familie nouă, cu băieţii (ce drăguţă era perechea în vârstă!);

trebuie să fie nişte băieţi foarte iscusiţi şi vioi; de cinci minute bat un cui sau altceva. – În ciuda insomniei şi a durerii de cap mă îngraş, nu aşa ca directorul meu, dar într-o subordine pe măsură. Meniul de ieri: la 10.30 – două porţii de lapte, miere, două porţii de unt, două chifle; la 11 – un sfert de kg de cireşe; la 12 – kaizer, spanac, cartofi, tăiţei cu vanilie, chifle; la 3 – o ceşcuţă cu lapte, două chifle; la 5 – ciocolată, două porţii de unt, două chifle; la 7 – legume, salată, pâine, şvaiţer, pâine; la 9 – două prăjituri, lapte. Ei, ce zici?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 20 iulie 1916, joi

Iubită Felice, mulţumesc în mod deosebit pentru scrisoarea de marţi; în plus, în ultimele zile am primit şi trei cărţi poştale. Ai o influenţă mare şi favorabilă asupra mea, Felice, şi cred că o vei folosi bine dacă mă bazez pe zilele petrecute împreună, în ciuda unor scurte momente mai întunecate, survenite între timp. De s-ar întâmpla şi cu mine la fel, în ceea ce te priveşte! Sunt multe de făcut; mai multe din partea mea decât a ta, dar multe din partea amândurora. Ar fi prematur acum, când odată cu durerile de cap, mi s-au terminat şi forţele. Ar fi bine să ne reîntâlnim curând. – Stau la Dianahof, plouă şi nu pot pleca. Sunt un pic, dar numai un pic melancolic şi recunosc că simt nevoia să mă uit la un lucru manual, însă nu la cel pe care-l confecţionează fetiţa de la masa de-alături.[1151] Iar pe deasupra, continui să fiu total împotriva oricărui lucru de mână.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 21 iulie 1916, vineri

Iubito, din nou puţin mai bine, n-am avut chiar somnul pe care-l visez, ci unul fragmentat în cel puţin zece părţi; am dormit totuşi, iar cu capul o duc mai bine. Dacă aş rămâne mai multă vreme şi aş putea adăuga în fiecare zi câte un „mai bine”, atunci aş reuşi în final să plec de aici la tine şi ar fi un binecuvântat drum al vieţii. Irealizabil tocmai pentru că aici cheltuiesc prea mult pe mâncare; meniul comunicat se repetă în forme groteşti în fiecare zi. – Fireşte, lui Max i-am scris de multă vreme; sunt foarte nerăbdător să aud ce impresie a făcut asupra ta Căminul evreiesc şi cum poţi interveni. – La Felix n-am fost. Prima sa carte poştală din Karlsbad începe aşa: „Vreme rece, ceaţă, ploaie, mi-e frig, tatei îi este frig, nevastă-mea

se plânge de frig. Totul e scump, pâinea-i proastă, aerul este aspru. N-am furuncule. Pe soţie o doare gâtul...” Vezi, nici acolo viaţa nu este uşoară. De-ar uşura-o şederea la băi!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 21 iulie 1916, vineri

Iubito, exagerez din nou cu scrisorile, precum odinioară? Drept scuză: stau pe balconul tău, pe aceeaşi latură a mesei unde şedeai tu; este ca şi cum cele două laturi ale ei ar fi talerele unei balanţe şi s-ar strica echilibrul existent în serile noastre bune, iar eu, singur pe un taler, m-aş lăsa-n jos. M-aş scufunda fiindcă eşti departe. De aceea-ţi scriu. Dar şi pentru că-mi vâjâie în continuare capul, în ciuda ameliorării din ultimele două zile, şi bâjbâi, cel puţin cu mâna cu care scriu, căutându-mi tihna la tine. Acum, aici este aproape liniştea pe care mi-o doresc; lampa arde pe măsuţa de pe balcon; toate celelalte balcoane sunt goale din cauza frigului, numai dinspre Kaiserstraße vine un murmur monoton, care nu mă deranjează.

Rămâi cu bine şi să dormi de o mie de ori mai bine decât al tău Franz!

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 22 iulie 1916, sâmbătă

Iubită Felice, nu putem estima, fireşte, cum îl găseşte o carte poştală pe adresant, iar eu, din păcate, sunt cel mai puţin în stare să fac acest lucru – totuşi de două zile n-am nicio veste (am fost atât de răsfăţat cât am stat împreună, făceam doi la paşi la stânga şi puteam avea veşti); astăzi este aici Felix, cu soţia, fratele şi tatăl lui, iar eu alerg acasă de fiecare dată când soseşte poşta şi-n cele din urmă găsesc cartea ta poştală, care este bine-venită şi merită sărutări, deşi e ursuză, un pic cam ursuză. Desigur, într-o locuinţă străină nu suntem în largul nostru, dar de ce mă-mpiedici să mă plâng pe genunchii tăi? Ia-o totuşi ca pe un abandon, aşa cum este! Şi Liselotte? Am citit deja de foarte multe ori pasajul acela şi mă tem în continuare că mă fac de râs dacă îl iau în serios. Mă crezi capabil de atâta lipsă de tact încât – nu zic să mă ocup – să mă laud cu ceva de soiul ăsta? E fetiţa de trei ani, dolofana de care odată am râs amândoi la Dianahof. A primit un trandafir, despre asta era vorba. Iubită Felice!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 22 iulie 1916, sâmbătă

La vechiul nostru Egerländer. Aşa cum vezi, după multe invitaţii ne-am întâlnit totuşi, prea târziu pentru tine. Multe salutări,

Franz[1152]

Trebuie să-ţi transmit şi salutările lui Baum şi ale soţiei.[1153]

Către Felice Bauer la Berlin

Marienbad, 23 iulie 1916, duminică

Din nou, tot la Egerländer. Musafiri peste musafiri[1154]; vezi, sunt consolat. Toţi sunt binevoitori cu mine; chiar şi prietenul Kosteletz, la două mese distanţă de noi, îmi zâmbeşte amabil; fără să-şi dea seama, evident, vrea să mă însărcineze să te salut.

Franz[1155]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 iulie 1916, marţi

Sărmana mea iubită (sărmană fiindcă toţi suntem sărmani şi fiindcă pe sărmani îi mângâiem pe obraji când nu-i putem ajuta altfel), iarăşi la birou, în acest sediment al mizeriei. Printre altele, am găsit o scrisoare de la editură, unde... nu, momentan, doar lucruri absurde, ce ar fi putut avea un sens minunat acum doi-trei ani. – Ultimul lucru pe care am vrut să-l fac la Marienbad a fost să-ţi scriu de pe balcon, dar nu mi-a ajuns timpul decât pentru a arunca o privire în jur şi a devora o jumătate de kilogram de cireşe. Ultima noapte a fost, de altfel, cea mai bună, am dormit neîntrerupt aproape şase ore (din câte-mi dau eu seama), o performanţă nemaipomenită pentru nervii mei. (Oamenii care stau în jurul biroului meu mă deranjează în permanenţă.) Însă aici mai mult decât acolo începe să mi se zgâlţâie capul; nu ştiu cum va fi. Desigur, e bine că nu renunţăm unul la altul. – *Fochistul* nu se poate să se fi epuizat totuşi; la Marienbad a ajuns, dar târziu. Ţi-l trimit.[1156] Despre *Erdmuthe* data viitoare; cartea este destul de importantă pentru noi. Căminul evreiesc?

Multe salutări şi acceptă un sărut etern!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 iulie 1916, miercuri

Iubita mea, e bine că unele dintre cărţile mele poştale sosesc împreună; atunci există o compensaţie, fiindcă mă stăpânesc atât

de greu când scriu. – Este o eroare să crezi că sunt mulţumit cu viaţa pe care o duci, fără să mănânci la prânz. Mai degrabă, asta-i o rânduială foarte proastă, cu care mă voi declara mulţumit abia când îmi vei trimite alcătuirea exactă a meniului tău zilnic. Trebuie să existe totuşi prin apropiere vreun han unde să găseşti ceva de mâncare. Scrie-mi în orice caz despre asta! Imaginea chiflei cu cacao, cu care te hrăneşti toată ziua (de altfel, fără a mesteca măcar cum trebuie)[1157], aproape că mă întristează, mai ales când o compar cu munca ta extenuantă. – Povestea[1158] nu ţi-o trimit acum, este prea complicat; dacă este la mine e ca şi cum ar fi a ta. – Oare trebuie să alergi chiar tu la fabrică[1159], nu poate veni nimeni de acolo la anumite ore, ca să se informeze?

Multe salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 iulie 1916, joi

Iubito, îţi scriu după o dimineaţă de muncă. Singura idee pe care o mai am în minte este completa neasemănare dintre camera în care dictez aici şi codrii de la Marienbad. – Ce înseamnă extinderea fabricii? Este importantă? Are legătură cu patentul?[1160] Îţi dă mai mult de lucru? – Mă întrebi de directorul meu; nu, n-am mai vorbit cu el, însă cred că am văzut de mai multe ori întreaga familie, dar am fugit mereu de ea ca un şcolar; o dată chiar de la o distanţă de cinci paşi. În ultima zi totuşi i-am trimis doamnei cinci trandafiri lungi ca nişte prăjini, iar printre altele i-am scris că „starea mea nesuferită (un cuvânt de preţ, greu de interpretat) m-a privat de onoarea şi plăcerea de a-i înmâna personal...”. Nu e deloc rău, nu-i aşa? Şi nici neadevărat în totalitate. – Multe salutări şi o sărutare de mână, spre revigorarea buzelor mele obosite de atâta dictat. Căminul evreiesc?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 iulie 1916, vineri

Iubita mea, la patru zile de la sosire continui să mai simt oarecum efectul liniştii lăuntrice şi exterioare, de care am putut beneficia la Marienbad datorită ţie şi pădurilor uriaşe. Efectul se diminuează deja; durerile de cap, visele îngrozitoare, vechile întreruperi ale somnului îndrăznesc să reapară; totuşi, am mai câştigat ceva încredere în faptul că o scurtă călătorie, multă linişte şi libertate ar mai putea să-mi adune minţile împrăştiate. Dar asta ar trebui să se întâmple degrabă. Pentru viaţa pe care o duc la birou, orice fortificare n-are decât consecinţe rele, fiindcă o nouă

revoltă, şi mai puternică, este urmată de o recădere şi mai profundă. Aş dori să ştiu ce urmări a avut pentru tine şederea la Marienbad şi dacă viaţa ta de acum se deosebeşte de cea anterioară şi în ce fel, atât sub aspectul părţilor bune, cât şi al celor rele.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 iulie 1916, sâmbătă

Iubita mea, grozavă treabă mai e şi asta, fabrica se extinde, iar tu eşti singură. Eu am mai mult de lucru ori de câte ori tu faci ore suplimentare. Chiar nu ştiu cum vom putea trăi cu acest sentiment, să zicem, în Karlshorst.[1161] Acum există însă consolarea că de fapt nu munceşti suplimentar (exceptând rapoartele către şef[1162]), ci ai doar mai multe responsabilităţi[1163], ceea ce e totuşi destul de rău. Scrie-mi însă mai cu seamă dacă aceasta presupune mai multă muncă, în ce constă ea şi cum se exprimă asta ca timp. Sunt trist din cauză că astfel firma te devorează tot mai mult. Mai lucrezi şi pentru Lindström?[1164] (Cum s-a terminat litigiul legat de onorariu?) Dacă aşa stau lucrurile, vei avea puţin timp pentru cămin[1165], iar eu sunt de-a dreptul avid să aflu veşti în legătură cu participarea ta. Nu contează (cum n-ar trebui să conteze nici pentru tine) sionismul, ci numai problema în sine şi, eventual, ce rezultă din aceasta.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 iulie 1916, duminică

Iubito, citesc încă o dată cartea poştală de ieri. Ce-i scrii doctorului Lehmann?[1166] Pune-i-te oricum la dispoziţie! Puţinul timp care-ţi mai rămâne nu-l poţi folosi mai bine decât acolo (exclud plimbările şi gimnastica); este infinit mai important decât teatrul, decât Klabund[1167], decât Gerson[1168] şi ce mai există. Este şi una dintre cele mai profitabile afaceri. Nu ajuţi, ci cauţi ajutor; din această activitate strângi mai multă miere decât din toate florile aflate în codrii de la Marienbad. Nu ştiu cum ai ajuns la ideea că sunt vizaţi doar studenţii. Fireşte, studenţii şi studentele au început şi conduc toată treaba, fiindcă ei sunt în mod obişnuit oamenii cei mai altruişti, mai hotărâţi, mai agitaţi, mai revendicativi, mai zeloşi, mai independenţi şi mai clarvăzători, dar orice vietate este la fel de bine-venită acolo.

Multe salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 iulie 1916, luni

Iubito, au trecut deja nişte zile (prefer să spun „nişte”, deşi nu sunt decât trei), fără să primesc o veste în legătură cu treburile ce te împovărează acum; pentru mine e sinistru să n-am veşti mai multă vreme. E-adevărat, în aceeaşi direcţie lucrează şi durerea mea de cap (cu greu dorm mai mult de-o oră; pe urmă adorm din nou, dar tot nu mai mult de-atât); o minte rece şi liniştită priveşte lucrurile altfel decât un cap înfierbântat, cuprins de dureri. Este de-a dreptul oribil, chiar şi-ntr-o zi frumoasă. Duminica de ieri (am stat în pat până la 12.30) a fost totuşi suportabilă; după-amiază am petrecut bine; m-am plimbat singur, am stat întins pe iarbă, am băut lapte, am citit (Lublinski, *Originea iudaismului*). Iar tu? Ştii, de altminteri, că „aşteaptă însă, curând...”[1169] nu este, în fond, o formulă de binecuvântare; şi chiar de-ar fi, acest „curând” este totuşi foarte îndoielnic, sau mai degrabă, nu tocmai îndoielnic.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 august 1916, marţi

Iubito, patru zile fără nicio veste, e cam sinistru, între timp a trecut şi o duminică. Acum am o nouă distracţie în timpul liber: să stau în iarbă. Dacă n-am timp şi chef să merg în afara oraşului (duminică mi s-a părut că totuşi este foarte frumos în jurul Pragăi), mă aşez jos în locurile de joacă, unde stau oamenii sărmani cu copiii lor. Acolo nu e deloc gălăgie, este mai multă linişte decât la Kreuzbrunn.[1170] Ultima dată aproape că m-am lungit în şanţul de pe marginea şoselei (iarba-i de anul acesta, dar în şanţul de lângă drum e-naltă şi deasă), când a trecut un domn destul de distins, cu care am de-a face uneori pe linie de serviciu; era într-o trăsură cu doi cai şi se îndrepta spre o petrecere şi mai distinsă. M-am întins şi am simţit bucuria (este adevărat, doar bucuria) declasării. Dar tu? Duminică te-am simţit lângă mine atât de vivace, iar acum este linişte.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 august 1916, miercuri

Iubito, este deja a cincea zi fără o veste, nu vreau să cred că nu-mi scrii, şi nici că eşti bolnavă sau ceva de felul acesta, deşi e de-a dreptul descurajant, iar scrisorile mele-şi pierd sensul. Ieri ţi-am trimis un număr din *Jüdische Rundschau*; articolul lui Max înfăţişează munca depusă de el, pasajele din scrisori arată despre ce fete este vorba[1171], iar foiletonul (nu foarte bine scris) dovedeşte o ciudată dispoziţie sionistă. În orice caz, nu trebuie să te temi de Căminul evreiesc din pricina sionismului, pe care nu-l cunoşti suficient.

Prin intermediul căminului se pun în mişcare şi devin eficiente alte forţe, care pe mine mă interesează mult mai mult. Sionismul, cel puţin la o extremitate, la care poate ajunge majoritatea evreilor în viaţă, nu este decât calea de acces către lucruri mai importante. La ce ajută scrisorile? Tu taci.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 august 1916, joi

Iubită Felice, în cartea ta poştală din 1 august, pe care am aşteptat-o bucuros o săptămână întreagă, nu scrie aproape nimic despre tine. Iar eu îmi doresc tocmai veşti despre tine, nu despre paltonaş (în legătură cu pierderea căruia, de altfel, nu trebuie „să te superi îngrozitor”). Dă-mi instrucţiunile necesare şi adresa surorii tale! Am să cumpăr paltonaşul şi i-l trimit ei.[1172] Ştiu că ai de lucru peste măsură, dar dacă în loc de zece rânduri despre paltonaş, mi-ai fi scris zece rânduri despre munca, hrana şi sănătatea ta! Aşa aş fi simţit că doreşti să ne apropiem, dincolo de această depărtare, care acum, după noile regulamente privitoare la paşaport[1173], a devenit de-a dreptul infinită. La ce ajută lamentaţiile şi scrisorile? Să revenim la epistolele scrise o dată la două săptămâni, ca odinioară!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 august 1916, sâmbătă

Iubito, trăiască fata care te va ajuta![1174] Ce consecinţe bune sau rele are îndatorirea pe care ţi-ai asumat-o în privinţa postului tău? Ce înseamnă că vei merge la masă? Unde? – Iar doctorul Lehmann? Pe 26 iulie ziceai: „În orice caz, îi scriu mâine doctorului L.”. Pe 1 august: „Îi voi scrie odată doctorului L.”. Iar acum, pe 2: „Am să mă ocup foarte energic de această problemă”. Puse la un loc înseamnă,

într-adevăr, foarte mult, deşi nu reprezintă chiar o evoluţie. De altfel, nici nu ştiu ce vrei să-i scrii; cel mai simplu ar fi, probabil, să te duci o dată acolo, e-n Charlottenburg, deci nu poate fi foarte departe. Acum, vara, întâlnirile de seară de la asociaţie vor fi fiind rare. – Şi-n rest? Ce citeşti? Cum îţi petreci duminicile? Cum reuşeşti să ajungi vineri la pictor?[1175] Ai fost în Karlshorst?

Sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 august 1916, luni

Iubito, mai bine aşa decât altcumva, mai bine decât să nu ne potrivim în scris (ceva îmi lipseşte în ultimele tale cărţi poştale; sunt relatări reduse la nişte formule, scrise parţial în silă; cea mai mare parte din vină va fi purtând-o faptul că munceşti peste măsură), ziceam că este mai bine aşa decât să nu ne fi putut înţelege oral. În privinţa asta am fost amândoi până acum într-o eroare fundamentală; şederea noastră la Marienbad a corectat-o. Altădată, când ai vrut să deplasezi totul dinspre comunicarea scrisă către cea orală, mi s-a părut că recurgi la un subterfugiu; acum cred că ai avut dreptate. Ne vom limita la scrisori astfel încât ele să nu te deranjeze când munceşti şi (asta mi se pare de asemenea important) nici munca să nu te tulbure atunci când scrii şi să nu fii constrânsă să pui pe hârtie zece rânduri reci, împrăştiate şi strânse-n grabă, în locul unuia bun şi plin de viaţă, capabil să mă facă fericit.

N-o spun cu răutate.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 august 1916, luni

7 august, orologiul bate ora 11

Dragă Felice, acum, seara, când mă gândesc la tine şi sunt fericit că pot face asta în deplină libertate, altfel decât înainte de Marienbad, îmi vine-n minte, printre altele, un pasaj din *Erdmuthe*. Nu este cel datorită căruia spuneam că această carte este importantă pentru noi, în sensul ăsta nu sunt importante nişte pasaje, ci întregul, dar pasajul pe care-l am în vedere e-atât de instructiv şi de insistent încât trebuie să-i fac hatârul. După nuntă, contesa de douăzeci şi doi de ani a izbucnit în lacrimi când a ajuns la Dresda în noua ei locuinţă, unde bunica Zinzendorf comandase pentru tânăra pereche un mobilier ca pentru o familie înstărită, ţinând cont de condiţiile de-atunci. „Mă consolează”, scrie ea,

„faptul că bunul Dumnezeu ştie că nu suntem câtuşi de puţin vinovaţi de aceste preocupări pentru fleacuri. Dar el să-mi dea harul de a mă dovedi o adevărată fiică a lui în alte privinţe, fiindcă aici n-am putut face aşa cum am vrut eu. Să-mi păstreze sufletul şi să-mi întoarcă ochii de la toată nechibzuinţa lumii!”

Să se graveze pe o placă aceste cuvinte şi să fie aşezate deasupra magazinului de mobilă.[1176]

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 august 1916, miercuri

Iubita mea, zile cu-adevărat frumoase! Când am un pic de timp, de chef şi de vlagă, plec din oraş şi mă-ntind nu doar în şanţul de pe marginea şoselei. Există aici în apropiere, dincolo de Baumgarten, pe un taluz înalt al drumului, o dumbravă la marginea căreia îmi place să stau lungit. La stânga se vede râul[1177], iar pe malul celălalt coline slab împădurite; în faţa mea, un deal stingher, cu o casă veche, ce mi s-a părut misterioasă încă din copilărie, blând încadrată în peisaj, iar de jur împrejur un ţinut paşnic şi vălurit. Atunci soarele înserării îmi luminează de-a dreptul faţa şi pieptul. – Mama şi Valy[1178] (pe care o ai probabil în vedere când scrii Ottla) s-au întors ieri, iar cumnatul[1179] este în concediu aici. – N-am habar de Telschow[1180]. Scrisorile mele nu constituie o problemă nici de economie, nici de risipă. – Cele mai sincere salutări pentru domnişoara Grete. Ea ce zice de cămin?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 august 1916, joi

Iubita mea, ce fel de reproşuri îţi face mama ta? Unele care chiar îţi dau dureri de cap? Din această direcţie ar fi trebuit acum să fie linişte. Scrie-mi în legătură cu asta! – Nu se poate spune că ai petrecut amuzant duminica. De ce nu te duci la ţară încă de dimineaţă în puţinele duminici de vară care au mai rămas? Eu am alergat încoace şi-ncolo cu Ottla (pe care un funcţionar ce ne-a întâlnit a considerat-o logodnica mea, după cum mi-a spus azi), iar la sfârşit am băut lapte acru într-o grădină. – Zici că vii de la masa de prânz. Unde ai mâncat? Chiar a venit luni fata care te ajută şi care de fapt ar fi trebuit să fie acolo încă de sâmbătă? – Mi-e greu să te sfătuiesc ce trebuie să citeşti. În legătură cu căminul te-aş sfătui să reiei *Memoriile*[1181] pe care ţi le-am trimis cândva. – „Ea pune-n

poală lucrul... extrem de măgulitor”[1182], dar ce se întâmplă când, în momentul culminant, ea începe să caute alte culori?

Cele mai sincere salutări,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12 august 1916, sâmbătă

Iubita mea, scrisoarea către doctorul L.[1183] este foarte bună, nici n-o voiam altfel. Nu aveam de unde să ştiu că-i scriseseşi. În plus, m-am înşelat în privinţa adresei căminului, este în Charlottenburg. – Toţi consimt aici să facă o excursie la Friedrichshagen. Nu s-ar putea repeta mai des? Ultima dată i-am dus pe Felix şi pe soţia lui[1184] în dumbrava pe care deja am descris-o, dar foarte lacunar, şi am primit multe aprecieri. Un loc extrem de tihnit, unde te simt foarte vivace lângă mine. – În rest, totul este destul de descurajant; durerea de cap mă lăsase trei-patru zile, permiţându-mi să privesc cât de cât în juru-mi, însă ieri a fost rău şi nici azi nu este cu mult mai bine. Şi cu asta, amuţesc deasupra mâinii tale dragi,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 august 1916, duminică

Iubito, când cineva citeşte asemenea lucruri incontestabile, devine şi mai confuz decât era; în 1876, Fontane primise funcţia de secretar la Academia Regală de Arte, dar după trei luni şi jumătate şi-a dat demisia în condiţiile unor teribile certuri cu nevastă-sa. El îi scrie unei prietene: „Toată lumea mă condamnă, mă consideră pueril, sucit şi orgolios. Trebuie să admit asta. Am renunţat să mai vorbesc despre aşa ceva...” Apoi: „Sunt trei luni şi jumătate de când m-am angajat. În tot acest timp n-am trăit nicio bucurie şi n-am fost plăcut impresionat de nimic. Postul mi-e nefavorabil atât în plan personal, cât şi obiectiv vorbind. Totul mă dezgustă; totul mă «tâmpeşte» şi-mi provoacă scârbă. Simt limpede că am să fiu mereu nefericit şi că mă-mbolnăvesc sufleteşte şi voi deveni melancolic”. „Am trecut printr-o perioadă groaznică. Şi ce trebuia să se-ntâmple s-a întâmplat repede. Poate că mai am forţa şi elasticitatea de a repune în funcţiune lucrurile aşa cum au fost ele până în ziua în care mi s-a oferit slujba aceasta nenorocită. Înţelepciunea oamenilor nu-mi foloseşte la nimic. Ce-mi pot spune ei mi-am spus singur într-o sută de ore de insomnie. În cele din urmă, trebuie să plătesc totuşi pentru asta şi să schimb zilele tihnite (tihnite, în ciuda conţinutului lor îngrozitor) cu unele de muncă

intensă.” „Nimeni nu poate face nimic împotriva naturii lui intime şi în inima oricărui om există ceva ce nu se lasă nici potolit, nici înfrânt, din momentul în care se simte o repulsie. Trebuia să mă decid dacă de dragul siguranţei exterioare vreau să duc o viaţă anostă, sumbră şi lipsită de bucurie sau...”[1185] Aşadar, astăzi ţi-a scris Fontane în locul meu.

Cele mai sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 august 1916, luni

Iubito, nu înţeleg încă rostul obligaţiei pe care ţi-ai asumat-o. Dacă de aici n-a rezultat niciun avantaj pentru tine, atunci n-ai făcut decât să fii amabilă. De ce a fost nevoie de asta? Şi sub ce formă te-ai îndatorat? Iar dacă nu ţi-ai fi asumat-o, ce s-ar fi întâmplat? – Tableta de ciocolată, în loc de masă de prânz, mă mâhneşte, mai ales că doreai să renunţi la zahăr. Sau renegarea acestuia nu se referea şi la ciocolată? Şi restul mesei de prânz a fost inconsistent. Cum se cheamă restaurantul? Vreau totuşi să-mi imaginez ceva prin numele respectiv. Mâna ce trebuia să te conducă tremură aici de nervozitate.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 august 1916, marţi

Iubito, despre scrisoarea ta aniversară[1186]: pentru a spune adevărul, nu-mi amintesc de fapt data, ba nici măcar anul, ca să n-o mai lungim. Dacă ar fi fost să-l indic de-a dreptul, fără ajutorul nimănui, aş fi zis: s-a petrecut acum cinci ani. Fireşte, ar fi fost total incorect, fiindcă n-au trecut cinci ani; ori au fost patru, ori patru mii. În schimb, îmi amintesc toate celelalte amănunte, pesemne mult mai precis decât tine, fie şi pentru că atunci n-aveai motive să fii atentă, nu-i aşa? Totodată, falsifici adevărul istoric când spui că nu te-am însoţit la hotel; am făcut totuşi asta, împreună cu domnul director Brod.[1187] Cunosc fiecare detaliu. Mai ştiu, între altele, locul acela de pe Corso, unde de-atâta nelinişte, jind şi neputinţă, m-am împiedicat de mai multe ori fără motiv, dar în mod intenţionat, sărind de pe trotuar pe partea carosabilă. Iar pe urmă ai dispărut uşor în lift, în loc să-mi spui la ureche, fără a ţine seama de domnul Brod: „Vino cu mine la Berlin, lasă totul baltă şi vino!”

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 august 1916, miercuri

Iubito, unde, când şi cum te-ai informat în legătură cu această problemă?[1188] Cine, unde şi cum ţi-a dat informaţii? Şi ce ţi-a spus? Nu, nu, într-o problemă atât de importantă pentru mine trebuie să scrii mai detaliat. Păcat că va dura atâta vreme până ce voi primi raportul despre ziua de joi! Probabil că n-are să sosească înainte de luni. – De masa de la Café des Westens[1189] n-am putut să-mi amintesc imediat; întotdeauna am avut în faţa ochilor doar localul în care am fost o dată singur, total deprimat; era plin de fum şi numai de străini ce se cunoşteau între ei. Abia pe urmă mi-a venit în minte prânzul luat pe verandă, împreună cu tine şi cu Toni[1190]; nici atunci nu eram însă foarte vesel. Dar asta acum patru ani! Ce tânăr fermecător, cu părul negru şi nervii tari, îndărătnic (nu în sens figurat) şi care dormea mult trebuie să fi fost atunci! Despre asta ar trebui să-mi scrii cândva; poate reîntineresc, scăldându-mă-n descrierea ta.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 august 1916, joi

Iubito, nu mă îngrijora sau cel puţin nu mă indispune din cauza unor neclarităţi, ca în cartea poştală de sâmbătă. De ce-ţi aminteşti acum brusc de Franzensbad şi de ultima seară?[1191] Ce înseamnă că multe lucruri îţi trec prin minte în legătură cu asta? În ce privinţă nu eşti întru totul lămurită? Ce e-atât de greu de scris? (Şi ce te îngrijorează prea uşor?) Despre ce ar mai fi destule de spus? Necesitatea care a condus la aceste aluzii dovedeşte că ar fi important să vorbim deschis. Te rog foarte mult să facem asta. Aici nu pot admite nici menajamente, nici ezitări. Când suntem împreună, putem să tăcem; ce-i drept, asta scurtează viaţa, dar în medie viaţa-i lungă. În schimb, când suntem atât de departe unul de altul, trebuie să folosim orice prilej pentru a vorbi deschis. Dacă sintetizăm situaţia, astăzi fiecare se află pe o insulă de pe care vaporul cu poşta pleacă numai o dată pe an. Şi-atunci vrei să scrii aluziv? Multe salutări,

Franz

Te rog, scrie „Pořic”[1192] mai clar! Mereu citesc asta cu teamă.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 august 1916, vineri

Iubito, ieri, nicio veste; marţi „ea” n-a avut nici timp, nici chef să-mi scrie, m-am gândit; astăzi au sosit însă o scrisoare şi o carte poştală, foarte drăguţe şi binevoitoare. – Mă bucură enorm că, în fine, intri în contact cu căminul. Unde ai vorbit cu doamna aceea?[1193] – Documentele.[1194] E-ntr-adevăr greu. În special, extrasul din registrul stării civile nu va fi uşor de obţinut. A trecut şi mult timp de când m-am născut. Am crezut întotdeauna că i-aţi dat cuiva la Berlin actele mele încă de acum doi ani[1195], poate la templu sau la un birou, nu ştiu. În orice caz, le voi căuta, dar este nevoie de elan energic. – În privinţa timpului infinit suntem de acord, chiar dacă sunt sigur că fiecare minut care trece nu te zdruncină ca pe mine. Dar este bine şi aşa. – O rugăminte:

Ştii că vărul meu s-a însurat.[1196] El şi-a dorit un tablou ca dar de nuntă de la părinţii mei. I-am scris unui pictor (pe care eu îl preţuiesc mult şi care, de altfel, a mai fost pomenit o dată într-o discuţie între noi), Fritz Feigl, Wilmersdorf, Waghäuselerstraße 6. Pentru a coborî preţul, am minţit într-o manieră nu foarte onorabilă că vreau să-l dăruiesc eu. El îmi răspunde însă că tablourile pe care le-am vizat sunt la Köln şi că nu ştie ce să selecteze pentru mine dintre tablourile lui de la Berlin. (Totodată întreabă dacă 200 de coroane nu-i prea mult. Este prea mult.) Să-i scriu că trebuie să intre în legătură cu tine şi că le vei alege tu (cu o privire incoruptibilă pentru un dar de nuntă evreiască obişnuită)? Cu această ocazie vei vedea multe lucruri remarcabile, şi anume pe el, tablourile lui, pe soţia sa şi locuinţa lor.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 august 1916, sâmbătă

Iubito, îţi scriu din pricina pictorului Feigl. Nu vreau să-l mai las să aştepte până ce soseşte răspunsul tău. Îi ofer deci 150 de coroane (nu consider toată afacerea drept o achiziţie, ci un gest de complezenţă; deşi este ceva mai ridicat, 200 de coroane ar fi tot numai un preţ de complezenţă) şi-l rog, în cazul în care este de acord, să-ţi telefoneze şi să căutaţi împreună tabloul. Nu mai aştept răspunsul tău nici pentru că, dacă eventual nu vrei să te ocupi de treaba asta, îi poţi spune oricând la telefon că între timp te-ai înţeles cu mine să caute el însuşi tabloul. Aşadar, faci cum vrei şi cum ai chef.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 august 1916, sâmbătă

Iubito, nicio veste, această legătură cam neregulată are totuşi avantajul, deloc mărunt, că într-un asemenea caz putem crede că este vorba doar despre o întârziere. – Dacă, pentru a păstra contactul în actualitate, trebuie să ne bucurăm întotdeauna de ceva anume, atunci bucuria mea constă în aceea că vreau să ştiu că ai început relaţia cu Căminul evreiesc.[1197] – Referitor la ceea ce mi-ai scris despre mama ta, voiam să-ţi spun încă de mult că înţeleg ambele situaţii, atât faptul că mama ta vrea să ştie ceva de la tine, cât şi că nu spui nimic (pe ultima o înţeleg foarte bine, mai bine decât tine). Dar trebuie să fie posibil un compromis între cele două. Nu sunt prea multe de povestit; cel mult putem reflecta împreună. Cât priveşte legătura noastră, realitatea ei este absolut categorică, în măsura în care nişte oameni pot avea certitudini; momentul însuşi e doar relativ sigur, iar amănuntele existenţei noastre ulterioare trebuie să le lăsăm în seama viitorului (excluzând Praga). Asta poţi să-i spui şi mamei, chiar dacă, de pildă, eu ar trebui să mă supun unei imense constrângeri ca să spun aşa ceva. Însă în afara unui interes îndeobşte matern, pe mama ta viitorul nostru o mai interesează şi dintr-un alt motiv; iar acesta reclamă şi el o discuţie explicativă, oricât de nebulos şi încurcat apare viitorul în momentul de faţă. – În schimb, cu totul de neînţeles pentru mine este pretenţia mamei tale ca tu să fii acasă duminica la prânz. Nu ţi se poate cere una ca asta, în niciun caz, mai ales că seara eşti foarte des împreună cu mama şi nu este vorba totuşi decât despre câteva duminici cu vreme frumoasă. Dacă nu-mi dai un răspuns mulţumitor în legătură cu această chestiune, am să-i scriu eu însumi mamei tale. Sună foarte rău, dar e cea mai acceptabilă ripostă.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 august 1916, luni

Iubito, prin urmare, joi prevăzuseşi încă de dimineaţă că seara nu vei merge pe Dragonerstraße[1198], ci la Friedrichshagen, ceea ce a fost potrivit, desigur, din punct de vedere al sănătăţii şi al peisajului, dar m-a dezamăgit un pic, ţinând cont de informaţiile pe care căutai să le strângi duminică la Café des Westens. Evident, informaţia de luni, oferită de doamna dr. Zlocisti[1199] (despre care aici se povestesc foarte multe lucruri bune – ce impresie ţi-a făcut?), a anulat informaţia anterioară. Voiam să te fac atentă asupra marelui avantaj ce rezidă în faptul că intri într-o chestiune în curs de

constituire, neterminată încă, pe care o vei putea trăi de la capăt, cu toate greşelile şi învăţăturile inerente începutului. Mă bucur mult în aşteptarea veştilor. – Da, Fontane! Nu trebuie s-o nedreptăţeşti pe soţie, oricât de nedreaptă a fost ea însăşi, şi chiar deseori. E-adevărat, am pomenit anul, dar am trecut sub tăcere faptul că Fontane avea pe-atunci cincizeci şi şapte de ani, deci putea totuşi să ridice pretenţii foarte justificate în ceea ce-l priveşte, însă i se împotriveau pretenţiile unei familii cu cinci copii, cred. Dreptate avea, dar aşa ceva nu era simplu. Încă un pasaj despre nevastă-sa în legătură cu această problemă: „Ar trebui să spun despre cerinţa ei că este foarte crudă dacă n-aş presupune că pe ea ar linişti-o sufleteşte celebra propoziţie cotidiană: omul se obişnuieşte cu toate. Această propoziţie este falsă. Eu sunt cât se poate de nesentimental, dar este absolut adevărat că inimile a nenumăraţi oameni, tineri sau bătrâni, se frâng de supărare, de dor şi amărăciune. Fiecare zi dovedeşte că omul nu se obişnuieşte cu toate. Nici eu n-aş fi putut face asta şi fie aş fi devenit melancolic, dacă ar fi trebuit să rezist neapărat, fie aş fi suferit totuşi o tristă transformare, trecând de la prospeţime la perimare, de la vitalitate spirituală la moarte spirituală. Desigur, asta înseamnă «a te obişnui», dar cum!” Toate aceste vorbe sunt mai efemere şi mai superficiale decât intenţionează autorul şi, poate, chiar intenţiile îi sunt mai trecătoare decât în realitate, pentru că Fontane a sărit cu-ntreaga lui forţă dincolo de ele. Însă pretenţia sa ca soţia să înţeleagă una ca asta (vreau să zic, să asiste la aşa ceva) a fost prea dură, iar eu contest posibilitatea acestei situaţii; având încredere în el, soţia ar fi trebuit totuşi să tacă, dar dacă într-o lungă căsnicie n-a învăţat să facă asta (vreau să spun, să aibă încredere şi să tacă), nici acum nu era de aşteptat să procedeze aşa. De altfel, pentru a o judeca aşa cum trebuie, ne lipsesc scrisorile ei. Dar acum, destul! Sper ca mâine să primesc iarăşi veşti; înşfac cărţile poştale precum un şoricel bucata de slănină aflată în cursa din care el m-a înspăimântat astăzi, la birou.

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 august 1916, marţi

Iubito, acum sunt chiar la maşina de scris; încerc deci şi aşa.[1200] Dactilografa mea[1201] este în concediu şi momentan sunt aproape bolnav de dor de ea, întrucât cel care-i ţine locul, oricât de răbdător, zelos şi timid ar fi (câteodată-i aud inima bătând), îmi răvăşeşte nervii, fără să-şi dea seama. Dar mâine, nu, poimâine, se-ntoarce. Oare cum e fata care te ajută? Nu spui nimic despre ea. Acum îmi

trece prin minte: scrie-mi o dată şi la maşină! Atunci ar ajunge la mine mai mult decât ultimele salutări de duminică, de exemplu (de vineri şi sâmbătă n-am primit încă nimic); totodată, scrisul la maşină ar putea fi cenzurat mai rapid. – Deci, şi duminică la birou şi chiar pentru a doua oară, este foarte nedrept. Ce nu-i în regulă? Iar despre cămin nimic nou, mare păcat! – Încă o idee, mai veche totuşi (când mă aflu la maşina de scris, mă invadează ideile): n-ai putea să-mi trimiţi nişte poze cu tine, aşa cum mi-ai promis deja? – Astăzi, Max şi soţia lui pleacă la Marienbad, cu sfaturile mele şi cu ghidul nostru de călătorie; pentru mine este foarte plăcut să am din nou un fel de reprezentanţi la Marienbad. A sosit momentul, dar noi l-am pierdut. (La maşina de scris devin lacrimogen.) Multe salutări, fireşte şi pentru domnişoara Grete, aşa cum am intenţionat mereu.

Franz

Ai citit de fapt *Die jüdische Rundschau*?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 august 1916, joi

Foarte mulţumit, Felice, sunt foarte mulţumit cu tine, numai că tu eşti prea departe spre a-ţi putea arăta cu adevărat cât de mulţumit sunt. Sper că în curând va veni o înştiinţare despre dr. Lehmann[1202]; durează atât de mult. Planul tău e foarte bun: este important ce şi cum faci; fireşte, ultimul aspect este mai important, dar hotărâtor e ceea ce poate rezulta de-aici, şi anume faptul că pentru tine prind viaţă însemnatele resurse de energie şi de stabilire a unor contacte, inerente unei asemenea asocieri. În orice caz, pentru început nu-ţi asuma decât foarte puţin, ţinând seama atât de tine, care eşti totuşi atât de supraîncărcată, cât şi de chestiunea însăşi, pe care mai întâi trebuie s-o priveşti, liniştită, în ansamblul ei.

Franz

De vineri şi sâmbătă n-am primit veşti. S-au pierdut?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 august 1916, vineri

Iubito, când mai era cu putinţă să fiu punctual, nu mi-am dat foarte mult silinţa în această direcţie, deci n-ar trebui să mă plâng acum. Şi totuşi, mă plâng în unele dimineţi. – Cine-i domnişoara Schwabe, al cărei nume nu-mi amintesc să-l fi auzit de la tine? Nu pare să fi vorbit prea amabil despre pictorul Feigl, presupunând că ea stă la originea îndoielilor tale în privinţa faptului că locuinţa şi soţia lui ar merita să fie văzute. În realitate, eu nu-l cunosc decât pe el şi tablourile lui, pe nevastă-sa doar foarte superficial, iar casa lor n-o ştiu deloc. După părerea mea, ceea ce merită să vezi ar trebui

să fie exemplaritatea întregului, întemeierea unei gospodării pe multe lucruri adevărate şi puţine inteligibile. În rest, conform cărţii lui poştale de astăzi („ne bucurăm foarte mult s-o cunoaştem personal pe logodnica dumneavoastră”), va fi vorba în principal despre a selecta din vreo opt tablouri pragheze, pe care eu le ştiu de aici, fără ca însă memoria mea să le poată disocia precis; ştiu doar că atunci m-am holbat la toate, uimit. Momentan tablourile se află la Köln, dar după toate aparenţele, sunt pe drum spre Berlin. (Clară exprimare!) Când vor ajunge, el are să te sune. Iar acum sar de la impersonalitatea maşinii de scris la cele mai personale salutări[1203],

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 august 1916, sâmbătă

Iubito, este o fotografie bună şi merită o recunoştinţă aparte, fiindcă pare să fie trimisă fără a fi fost cerută (solicitarea este însă pe drum). Brunetă sau bronzată, tu te vezi clar, în special atitudinea ta este limpede; cu pielea ei albă, domnişoara Grete e foarte autentică, iar domnişoara Schürmann pozează prea mult, ca să zicem aşa, dacă nu vrem să spunem că faţa, ochii, nasul, zâmbetul îi dau un aspect artificial deoarece se doreşte a fi foarte frumoasă şi dulce; mai ales lângă fratele ei, care arată foarte bine, ea apare în inferioritate. Dar nu judec eu asta. – Problema duminicii[1204] o voi putea considera rezolvată abia când voi primi vestea că ai fost prima dată într-o excursie o duminică întreagă. – La multe întrebări nu primesc niciun răspuns; de exemplu, ce a însemnat amintirea bruscă a ultimei seri petrecute la Marienbad etc. sau cum stau lucrurile cu mama ta şi cu viitorul nostru.

Multe salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 august 1916, miercuri

Iubito, multă vreme, fără o veste. Şi la mine s-a produs o încurcătură, însă asta nu-i de fapt o excepţie. – Sunt curios cu ce impresie vii de la Feigl. Îţi aminteşti corect: i-am scris, dar n-am fost la el la Berlin. Mare păcat că vizita te-a costat o după-amiază de duminică, frumoasă probabil. În orice caz, doar o după-amiază, fiindcă la prânz ai avut musafiri; deci n-ai plecat la ţară, deşi voiai s-o faci cu proxima ocazie, şi ai fi şi făcut-o, cu siguranţă, mai ales că oaspeţii din Waldenburg[1205] plecaseră la timp de dimineaţă. O mare parte din vină o port chiar eu, din pricina tablourilor. – Căminul evreiesc? Despre el aş spune doar atât: poate şi probabil va

necesita anumite cheltuieli. Trebuie să le laşi exclusiv în seama mea, pentru a-mi facilita şi o participare de alt gen, în afara bucuriei generate de activitatea ta.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 august 1916, joi

Iubito, mulţumesc foarte mult pentru scrisoare şi luxul ei de amănunte. Scrisul la maşină are, într-adevăr, ceva decepţionant şi sunt tentat să văd dacă aş putea prinde ceea ce este viu dincolo de coala rece; totuşi, avantajul de a dactilografa este mare. În plus, mi se pare că tu eşti mai deprinsă cu maşina de scris. – Îmi place să te ştiu printre oameni precum pictorul şi soţia lui; de altfel, cred că-l cunoşti mai bine abia după ce ai vorbit numai cu el. Ai încredere-n tine în faţa tablourilor? Eu n-am decât rareori în mine. Am avut-o în faţa a două-trei picturi de Feigl. Cred că el a realizat multe deja. – Sunt căsătoriţi încă de acum trei-patru ani. Ea mi se pare prea rece, deşi am remarcat că nu poate fi judecată după o oră petrecută într-o cafenea şi după o plimbare de o jumătate de ceas. Înhămaţi împreună, ei arătau probabil cam ciudat[1206], dar întrucât erau în mod evident foarte mulţumiţi că formau un tot, mi-a făcut şi mie mare plăcere să recunosc acest lucru. Pe el nu prea mi-l mai amintesc din şcoală. Când caut să mi-l reprezint, văd cum din ultima bancă se ridică doar un ins foarte incapabil şi deşirat, însă nu sunt sigur că este el.[1207] – Asupra mea exercită un efect deosebit de puternic felul său de a vorbi şi de a gândi, pe jumătate dement, dar foarte metodic. Se află într-o căutare permanentă şi este mereu sigur, atitudine pe care, în perfectă concordanţă cu mine, tu o numeşti „un optimism de moment”, deşi pesemne că doar l-ai simţit, întrucât la ceai nu avea cum să se fi manifestat foarte clar. Nu-mi pot explica efectul pe care aspectul lui copilăresc îl are asupra soţiei, care, chiar dacă este rece, masivă şi orgolioasă, trăieşte, totuşi, pe de-a-ntregul în sufletul lui. Aşa mi s-a părut. Crezi că tabloul parizian ar fi un dar de nuntă mai potrivit? Plătim 150 de coroane, foarte puţin pentru un tablou, foarte mult pentru un cadou.

Când se iveşte ocazia, îmi scrii şi despre după-amiaza aceea?[1208] Cum te-ai simţit acolo.

Franz

Cum suportă domnişoara Bloch şi ce înseamnă pentru ea necazul ăsta?[1209]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 septembrie 1916, vineri

Iubito, continui să mă bucur de scrisoarea de ieri, care conţinea mai ales două lucruri: un bun simţ de observaţie şi respect faţă de oameni. Mai scrie-mi un pic în legătură cu acea după-amiază, în special despre ce ai văzut.[1210] El şi-a propus totuşi o lucrare atât de însemnată: să facă desenele la principalele opere ale lui Dostoievski pentru Editura Müller.[1211] Ţi-a arătat ceva din ele? Depresia despre care-mi scrii, soţii o aveau şi atunci când am vorbit cu ei ultima oară. Ce-i drept, de data aceasta era justificată, după cum mi-a povestit azi fratele lui Feigl[1212], care m-a vizitat la birou. – Necazul domnişoarei Grete mă afectează foarte mult; acum precis n-o părăseşti, aşa cum ai mai făcut câteodată într-o manieră aparent inexplicabilă (deşi eu înţeleg cel mai bine; uneori, în timp ce vrei să intri undeva cu toată forţa, eşti pur şi simplu scos afară de guler). Dacă-i faci un bine, mă reprezinţi şi pe mine. – După ce timp de trei zile capul mi-a dat pace în mod excepţional, acum am febră; a început încă de ieri, din vârful picioarelor până-n vârful capului. De altfel, cu vreo două săptămâni în urmă am fost la un doctor[1213] care-i atât de bun cât pot fi doctorii. (Accesele mele de disperare nu mă fac să mă arunc pe geam, ci mă duc la cabinetul medical.) Îţi mai scriu despre asta.

Cele mai sincere salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 septembrie 1916, duminică

Iubito, numai câteva cuvinte; am întârziat foarte mult, Ottla mă aşteaptă la şcoala de înot[1214], sângele-mi goneşte din nou nepoftit prin cap şi trebuie să-mi expun puţin capul la aer. – Încă nu i-am scris surorii tale[1215], am adresa ei pe o telegramă, dar până acum n-am reuşit s-o găsesc. Ţie vreau să-ţi spun doar atât: dacă primejdia ajunge până la ea, atunci totu-i aproape pierdut. Nu exclud deloc această eventualitate, dar nu este încă timpul să ne lăsăm hărţuiţi de asemenea griji. În orice caz, am să-i scriu. – De fapt, nu pentru mine (ca să spun adevărul, eu mă gândeam numai la problema locuinţei), ci pentru mama ta, Felice, voiam să clarific viitorul[1216], deşi oricum este bine să vorbim despre asta. Economiile tale constituie pentru mine o surpriză totală şi (nu te supăra!) aproape inexplicabilă. În legătură cu asta însă, data viitoare.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 septembrie 1916, joi

Nu sunt deloc împotriva scrisului la maşină.

Iubito, trei zile fără nicio veste; în schimb, azi, scrisoarea cu fotografiile. Poate nu sunt foarte bune, iar una pare să reprezinte o repetiţie cu corul tragic din *Troienele,* dar ele-mi merg la suflet şi le-mbrăţişez pe toate. Fă-mi mai des o astfel de bucurie! – Problema copiilor, pe care o pui, este dintre cele mai dificile şi, probabil, de-a dreptul irezolvabilă. În esenţă, ea ţine chiar de accesele mele de disperare. Nu e nici de rezolvat, nici de neglijat. Ce mai bici a fost rotit odată cu această supremă împuternicire![1217] – De altfel, la întorsătura pe care o dai acestei probleme nu este aşa de greu de răspuns. Fiecare dintre cele trei feluri de căsnicii are, evident, o explicaţie aparte, sau mai degrabă, îşi caută o justificare. Nimic nu vrea să rămână nejustificat, sau cel puţin, fără a fi încercat să se justifice; şi mai curând, nu atât pe sine, cât legătura respectivă. Femeilor le revin ambele: vina şi neajunsul; bărbaţilor poate doar vina, care este însă ispăşită în mod repetat. Este oarecum clar? Tocmai voiam să-nchei această carte poştală, când am văzut în *Berliner Tageblatt* (ediţia de seară, 5.IX) anunţul privitor la expoziţia „Mama şi pruncul” şi la prelegerile ce se ţin acolo.

Multe salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 septembrie 1916, vineri

8 sept. 16

Iubito, astăzi au sosit scrisorile din 5 şi 6. Mulţumesc mult. Îmi scrii despre locuinţe. Ce dor mi-a fost ieri de linişte, de o tihnă desăvârşită şi impenetrabilă! Crezi că o voi avea vreodată, câtă vreme am urechi de auzit şi-un cap care produce el însuşi, din belşug, indispensabilul zgomot al vieţii? Am impresia că liniştea mă ocoleşte ca apa peştele aruncat pe mal. Ieri după-amiază am petrecut aproape o oră de fericire cu o carte: *Dostoievski* de Otto Kaus. La Marienbad ţi-am arătat o poză a lui Blei.[1218] Lângă el se afla un tânăr în uniformă; acela-i Kaus. Nu pot să-ţi recomand cartea deoarece pare complet neinteligibilă, cel puţin la început; dar, după o anumită punere la punct, accesibilă pentru oricine hoinăreşte prin epocă şi literatură, totul devine chiar prea simplu.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 septembrie 1916, sâmbătă

Iubito, n-am găsit încă adresa surorii tale, însă probabil că ai depăşit deja primul moment de agitaţie. Nu este urgent, ci doar de dorit. – Fiindcă ai scos-o la capăt atât de bine cu familia Feigl, ai putea să le mai faci o vizită de rămas-bun şi de consolare deoarece vor pleca, probabil. Sau poate le scrii, ceea ce e şi mai bine, deocamdată măcar o carte poştală adecvată. El nu mi-a scris încă şi nici tablourile n-au sosit.[1219] În rest, el trebuie să fi primit de la directorul Galeriei Naţionale (Bode?)[1220] o scrisoare extraordinar de amabilă, referitoare la realizările lui grafice, cu scopul expres de a înlătura cauza depresiei sale. În afară de asta, lucrurile nu pot sta însă aşa de rău cu nevastă-sa, câtă vreme ea manifestă un interes atât de stăruitor pentru vestimentaţie, mai ales că rochia ta nu era totuşi una de doliu. Vrei pesemne să mă sperii cu remarca potrivit căreia toate femeile sunt la fel? Ca semn al încrederii, accept şi această remarcă. – Mă bucur nespus în aşteptarea relatării despre seara de joi.[1221] – În privinţa documentelor[1222] n-am nevoie probabil decât de certificatul de naştere şi de cel de cetăţenie. Din câte aud, pot fi obţinute foarte uşor. Numai că trebuie să-mi găsesc câteva ore libere pentru asta.

Multe salutări, Franz

9 sept. 16. Mai tânărul Feigl tocmai mi-a adus poeziile sale[1223]; sunt foarte serioase, deloc uşor accesibile.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 septembrie 1916, duminică 10 sept. 16

Iubito, îţi scriu grăbit, ca-n orice duminică. Plec din nou cu Ottla. Alaltăieri a fost sărbătoare[1224], am fost amândoi în două locuri minunate, pe care eu le-am descoperit chiar recent, tot în apropiere de Troja[1225], dar şi mai frumoase decât acea lizieră. Unul, cu iarbă încă închisă la culoare, are în juru-i nişte povârnişuri joase, neregulate în apropiere, dar care-n depărtare îl împresoară complet, şi este în întregime expus luminii fericite a soarelui. Celălalt loc, o vale adâncă, îngustă şi plină de varietate, nu se află la mare distanţă de el. Ambele locuri sunt tihnite ca paradisul după izgonirea oamenilor. Ca să tulbur liniştea, i-am citit Ottlei din Platon, iar ea m-a învăţat să cânt. Cine ştie, undeva, în gâtlej, mi se ascunde poate o voce de aur, chiar dacă nu vrea să răsune decât ca o tinichea.

Multe salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 septembrie 1916, luni

Iubito, este încă foarte devreme, munca mă aşteaptă, şeful[1226] mă aşteaptă, din nou am dormit prost şi aş prefera să-mi las capul pe spetează, însă stau aici, la maşina de scris, pentru tine. Fiindcă mi se pare că nu pot exprima bucuria pe care mi-o face scrisoarea ta decât într-un spaţiu mai mare, unde coatele mele au libertate. Desigur, cel mai important lucru este că până la urmă v-aţi întâlnit tu şi căminul; acesta fiind un lucru bun şi foarte bun, restul va rezulta de la sine. În măsura în care mi se îngăduie s-o fac de la distanţă, sunt perfect de acord cu judecata ta despre aspectele exterioare, atât în privinţa laudelor, cât şi a reproşurilor (deşi nu vreau să recunosc că pianul constituie un exemplu pentru amenajarea locuinţei noastre); însă toate nu-s decât chestiuni spuse dinainte şi-n treacăt. Principalul sunt oamenii, numai oamenii. Despre ei mi-ar plăcea tare mult să mai aflu câte ceva. Despre doctorul Lehmann şi chiar despre conferinţa lui[1227], câteva cuvinte. Ce înseamnă, de pildă, contradicţia ce rezidă în faptul că spui că lucrurile auzite de la el te-au surprins mai puţin (asta ar suna totuşi cam defavorabil), iar pe urmă tot tu zici că de multă vreme ideile conferinţei lui ţi se par ciudate (ceea ce, de fapt, ar exprima, mai curând, prea multă surprindere, iar nu prea puţină). De altfel, în privinţa conferinţei se pare că ai avut un noroc aparte, dacă ea a tratat problema esenţială[1228], care, după părerea mea, nu se va calma niciodată, ci trebuie mereu reînsufleţită şi va răscoli în permanenţă terenul sionismului. Dar tocmai activitatea despre care-i vorba aici în primul rând şi care te priveşte şi pe tine este încă ferită, aproape la maximum, de tulburările acelei răscoliri şi poate... chiar prea mult – nu reuşesc deloc să pronunţ acest cuvânt. În orice caz, în vederea activităţii ce trebuie desfăşurate mai întâi acolo, este deja suficientă adierea stării sufleteşti care se simte, bunăoară, în *Memoriile*[1229] pe care ţi le-am trimis cândva şi pe care te-aş îndemna necontenit să le ai la inimă. Aşadar, aş vrea să mai aflu câte ceva despre oamenii care erau acolo şi despre fetele pe care, după părerea ta, le-aş fi găsit atât de frumoase. Au fost de faţă şi persoanele asistate din cămin? A existat o dezbatere în cursul căreia să se dea de urma unor oameni? Foarte bine că a fost prezentă şi domnişoara Bloch. Ce a spus despre asta? Totul mă bucură într-atât încât am într-un fel sentimentul (este foarte imprudent ca tocmai eu să-ţi spun aşa ceva, dar pe de o parte, chestiunea e prea importantă, iar pe de altă parte, suntem prea apropiaţi unul de altul, ca prudenţa să-şi mai găsească un loc între noi), am cumva sentimentul, ziceam, că în ceea ce pleacă aici la drum sub ochii tăi trebuie să vezi faptul că într-o oarecare măsură (numai parţial, căci complet nu se poate sacrifica nimeni; oricum,

dacă ţii la mine, şi tu trebuie să fii de aceeaşi părere, dincolo de ceea ce spun eu) ai fost abătută până acum de la lucrurile cu adevărat importante şi pe care cea mai bună parte din energia ta era în stare să le resusciteze, precum şi faptul că prin natura lor, firma, familia, literatura, teatrul nu puteau revendica decât părţi din acea energie, dar că pesemne aici se află totuşi adevărata convergenţă care va fi, la rându-i, prin tot ce are mai bun, în folosul tuturor celorlalte, al familiei etc. Intenţionat n-am amintit aici nimic din lucrurile care ne privesc pe noi doi şi relaţia noastră; în legătură cu ele să păstrăm tăcerea. Însă aş fi foarte fericit dacă vreo idee, legată nu numaidecât de o seară întâmplătoare, ci de întregul ansamblu şi posibilităţile oferite de acesta, s-ar răsfrânge cu-adevărat asupra ta (ca şi asupra domnişoarei Bloch, spre a completa astfel anturajul tău de până acum).

Cât priveşte durerile mele de cap, în general ele au alternat în ultimul timp, şi ca atare, sunt suportabile în medie, oricât de rele ar fi ele în unele zile de martiriu. Medicul la care am fost şi care m-a examinat cu de-amănuntul, aşa cum reuşesc să consulte medicii în general, mi-a plăcut foarte mult. Un bărbat calm, cam comic, dar care inspiră încredere datorită vârstei, corpolenţei (nu voi înţelege niciodată cum ai putut căpăta încredere într-un ins aşa de uscăţiv şi deşirat ca mine), deci datorită corpolenţei (are buzele groase şi o limbă lată, strivitoare), apoi datorită interesului pe care-l manifestă, nu prea mare, însă nici simulat, şi-n fine, datorită cumpătării lui medicale şi a altor chestii. El a susţinut că n-a descoperit nimic decât o nervozitate, ce-i drept, neobişnuită. Sfaturile sale au fost însă foarte caraghioase[1230]: să fumez puţin, să beau puţin (totuşi ocazional), să mănânc mai multe legume decât carne, este de preferat ca seara să nici nu gust carnea, să merg un pic la şcoala de înot etc., iar seara să mă întind şi să dorm liniştit. Mai ales acest ultim sfat a ştiut să mi-l dea într-o manieră extrem de tentantă. Cam asta a fost totul.

Dar acum e timpul să-nchei, am fost întrerupt deja de vreo cinci ori şi tot mai ameninţător.

A fost la cămin şi domnişoara Schnabe, la care până acum ai făcut doar aluzie? În ceea ce priveşte cheltuielile tale legate de cămin, atât cele necesare, cât şi cele care ar fi măcar de dorit, lasă-mă pe mine să le suport, aşa cum te-am rugat! În rest, i-am dăruit recent *Memoriile* şi lui Max[1231], iar data viitoare i le voi dărui Ottlei; le fac cadou în dreapta şi-n stânga. Din ce ştiu, ele sunt mângâierea cea mai apropiată în timp, fiind deopotrivă cea mai obiectivă şi cea mai vie.

Cele mai sincere salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12 septembrie 1916, marţi

Iubito, referitor la întrebarea ta[1232] am sugerat ceva ieri, în scrisoarea mea de răspuns, deşi nu tocmai esenţialul. Nu pot să scriu aşa; mă consolează faptul că n-aş fi capabil s-o spun nici măcar prin viu grai. În legătură cu această temă n-am claritatea pe care tu o ceri, pe bună dreptate probabil, potrivit felului tău de a fi; îmi lipseşte această claritate chiar şi-n sens negativ, iar dacă aş avea-o, cred că m-aş sfii s-o transpun. Aş fi putut, negreşit, să-ţi arăt nişte reviste şi cărţi prin intermediul cărora să-ncerc să te călăuzesc undeva în domeniul spiritual, unde mi s-ar părea că te aşteaptă un bun loc de popas. N-am făcut-o; oricum, n-ar fi însemnat nimic; asemenea îndrumări, inconsistente în sine, nu dau decât rezultate proaste, ca să nu mai spun că puteai să scapi de ele întorcând capul, aşa cum ai procedat, de pildă, cu *Memoriile*. Adaug: te puteai sustrage lor în mod justificat, deoarece această încercare de a stabili un contact îndepărtat şi incoerent a fost aproape o frivolitate. De aceea m-am bucurat enorm când la Marienbad, fără ca eu să mă fi aşteptat sau să fi avut vreo intenţie, ţi-ai însuşit ideea căminului aşa de bine şi într-un mod atât de liber[1233], iar acum vrei s-o laşi să te conducă în continuare. Numai realitatea de acolo îţi poate da poveţe esenţiale, realitatea măruntă, cea mai măruntă. Să n-ai prejudecăţi, nici bune, nici rele! Nici gândul la mine nu trebuie să acţioneze ca o prejudecată în această privinţă. Vei vedea acolo nevoia de ajutor şi posibilitatea de a ajuta în mod raţional, iar dacă ai puterea de a da acest sprijin, ajută! Este ceva foarte simplu şi totuşi mai profund decât orice idee fundamentală. Dacă-i aşa, toate celelalte lucruri de care mă-ntrebi vor rezulta de la sine, din această chestiune simplă. În ce mă priveşte, gândeşte-te că în particular, din cauza acestei activităţi, te îndepărtezi oarecum de mine, întrucât, cel puţin acum – iar aici nu mă gândesc, bunăoară, la starea mea de sănătate n-aş fi deloc capabil de o asemenea muncă şi nu m-aş putea dedica unei astfel de activităţi. Însă asta-i doar în particular; în general şi dincolo de asta, chiar nu ştiu să existe între noi o legătură spirituală mai strânsă decât cea care se naşte graţie acestei ocupaţii. Din orice fleac pe care-l vei face acolo, din orice efort pe care ţi-l vei asuma acolo (fără a-ţi prejudicia totuşi sănătatea), din orice asemenea lucru mă voi nutri ca din ultima ta scrisoare. Din câte-mi dau seama, este absolut singura cale sau început de drum care poate conduce spre o eliberare spirituală. Şi anume, se adresează mai curând celor care ajută decât celor ajutaţi. Fereşte-te de trufia opiniei contrare, e foarte important! Oare în ce va consta ajutorul oferit acolo, în cămin? De vreme ce totuşi, pentru această viaţă, suntem deja strâns cusuţi în propria piele şi nu mai putem schimba nimic la cusăturile respective, cel puţin nu cu mâinile noastre şi-n mod

nemijlocit, atunci se va încerca apropierea persoanelor asistate – în cel mai fericit caz, protejându-le cât mai bine cu putinţă felul de a fi –, de starea sufletească a celor care-i ajută, iar pe termen mai lung, de standardul de viaţă al acestora, adică de situaţia în care se află în epoca actuală evreii educaţi din Vest, de atmosfera berlineză şi, poate – să recunoaştem şi asta –, de cel mai bun tip de acest fel. Procedând aşa, am obţine foarte puţin. Dacă, de exemplu, eu aş avea de ales între căminul de la Berlin şi un altul, în care persoanele asistate ar fi berlinezi ce dau o mână de ajutor (iubito, tu însăţi te-ai număra printre ei, cu mine în frunte, negreşit), iar cei care ajută ar fi nişte simpli evrei din Est, din Kolomea sau Stanislau[1234], aş prefera neapărat ultimul cămin şi aş respira foarte uşurat, fără a clipi din ochi. Or, eu cred că nimeni nu are această alegere; ceva care să fie pe măsura evreilor din Est nu poate fi pus la cale în cadrul căminului; din acest punct de vedere dă tot mai mult greş în ultimul timp chiar şi educaţia consangvină; sunt lucruri ce nu pot fi mijlocite, ci, eventual, asta-i speranţa, câştigate şi meritate prin munca depusă. Iar eu îmi imaginez că posibilitatea unui asemenea câştig o au cei care ajută în cadrul căminului. Ei vor realiza puţin căci pot face puţine lucruri; deşi ei nu înseamnă mult, vor realiza tot ce pot, dacă înţeleg cum stă treaba, iar faptul că realizează chiar totul, cu întreaga lor putere sufletească, înseamnă, la rându-i, mult, numai asta înseamnă mult. Aceasta are legătură cu sionismul (însă ce spun eu acum contează doar pentru mine şi fireşte că nu trebuie să aibă nicio valoare pentru tine) numai sub aspectul că sionismul îi furnizează activităţii din cămin o metodă proaspătă, viguroasă, o forţă cu adevărat tinerească; el înflăcărează aspiraţia naţională acolo unde altceva ar da greş probabil, şi invocă vremurile îngrozitoare de odinioară, ce-i drept, cu restricţiile fără de care sionismul n-ar putea trăi; cum te împaci tu cu sionismul e treaba ta; orice confruntare dintre tine şi el (indiferenţa este, deci, exclusă) are să mă bucure. Acum nu mai putem vorbi despre asta, însă de îndată ce te vei simţi sionistă (cândva chiar ai fost atinsă în zbor de el, dar a fost numai o atingere, nu o confruntare), vei recunoaşte că nu sunt sionist – aşa ar rezulta, pesemne, în urma unei examinări –, iar atunci nu mă tem şi nici tu nu trebuie să te temi; sionismul nu este ceva care-i desparte pe oamenii cu intenţii bune.

S-a făcut târziu; de două zile, nici capul, nici sângele nu vor deloc să se potolească.

Franz

12.IX.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 septembrie 1916, miercuri

13.IX.16

Iubito, astăzi nicio veste. Dacă în cele două epistole ale mele nu scrie decât puţin din ceea ce voiai tu, nu-i nicio pagubă, totuşi. Să sperăm că ne vom mai putea scrie deseori despre această problemă. Cu ce rezultate s-a terminat căutarea locuinţei, pe care, fireşte, o aprob peste măsură? Păstrarea vechii case era o iluzie, deşi pioasă, aşa cum este foarte adesea o iluzie. La ce inspecţie a trebuit să te duci vineri? Şi de ce reapare dentistul, de care mă îngrozesc mereu? – Desigur, m-am mirat de nivelul incredibil de ridicat al economiilor tale. Poate că degetele-ţi sunt fermecate, iar banii rostogoliţi din buzunar se reîntorc la tine pe căi ocolite. În această privinţă, eu am mâini de adevărat funcţionar, dezlegate de orice vrajă.

Franz

Vineri cel mai târziu sper să primesc relatarea despre ziua de luni.[1235]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 septembrie 1916, vineri

Iubito, azi au sosit cărţile poştale din datele de 11, 12 şi 13, precum şi scrisoarea din 12. Faptul că au venit toate deodată a mai compensat un pic veştile proaste, chiar dacă au rămas destule dureri de cap şi de dinţi, precum şi destulă mâhnire. Pentru vizita regulată la cămin (un cuvânt exagerat pentru prima săptămână, dar tu ai să-l justifici) îţi mulţumesc în numele meu şi-al tău, al amândurora. Este un mare avantaj că-ţi place cum arată totul[1236]; ar fi fost foarte posibil să te dezguste exteriorul, fără ca din cauza asta lucrurile să fi stat cumva mai rău. Deci ai fost scutită de această probă; fireşte, cu asta nu vreau să spun că toate celelalte examene vor lipsi. Privitor la întrebarea ta, îţi scriu data viitoare; astăzi depind de o maşină de scris proastă şi nu prea am timp. – Doar atât: recent, am primit o invitaţie să citesc la München în cadrul unui ciclu, „Seri de literatură contemporană”[1237]. N-ar fi rău, îmi face plăcere să citesc şi poate că ai fi venit şi tu acolo (pe 6 sau 11 octombrie). Dar dificultăţile legate de paşaport, probabil nu insurmontabile pentru un astfel de scop, sunt totuşi prea mari în raport cu energia şi timpul de care dispun. Aşadar, voi refuza invitaţia, probabil. Mare păcat! Urma să citesc în aceeaşi seară cu Wolfenstein.[1238]

Multe salutări,
Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 septembrie 1916, sâmbătă

Iubito, din nou doar câteva cuvinte, spuse însă într-un mod apropiat. Căminul este cel care ne aduce atât de aproape.[1239] Să nu te temi de întrebările fetelor[1240], sau mai degrabă, să te temi de ele şi să păstrezi această teamă drept cel mai important avantaj al căminului! De fapt, nu te temi doar de întrebări, ci şi de neîntrebările de care uneori te simţi împresurată; şi nu sunt numai întrebările acestor fete, ci şi cele ale ameninţătorilor sau binecuvântaţilor „oameni folositori”, despre care scrii cu dragoste şi devotament. De altfel, va fi treaba ta să pui la baza încrederii lor în tine altceva decât problemele religioase; iar atunci când acolo devin necesare nişte elemente comune, lasă să acţioneze obscura complexitate a iudaismului în general, care conţine tot felul de lucruri de nepătruns. Bineînţeles, asta n-are să estompeze nimic, aşa cum prefer să fac eu aici, de exemplu. Cred că ar fi absolut nedrept. Nici nu-mi trece prin minte să merg la templu. Templul nu este ceva de care să mă pot apropia pe furiş. Nu pot face asta acum, după cum n-am putut nici atunci când eram copil; încă-mi amintesc că, pe când eram copil, mă înecam pur şi simplu în plictiseala şi absurditatea îngrozitoare a orelor petrecute în templu; erau nişte studii pregătitoare, pe care le făcea iadul pentru a-mi organiza ulterioara viaţă de birou. Cei ce se-mbulzesc în templu numai din pricina sionismului lor mi se par nişte oameni care vor să forţeze intrarea în templu, strecurându-se prin spatele Chivotului Legământului şi trecând prin acesta, în loc să pătrundă liniştiţi, pe unde intră de obicei toată lumea. Dar, din câte-nţeleg, în cazul tău, lucrurile nu stau deloc ca la mine. În timp ce eu ar trebui să le spun copiilor (fireşte, nu este bine să provoci asemenea discuţii, iar ele vor apărea doar foarte rar de la sine, întrucât copiii din marile oraşe au suficientă perspectivă asupra lumii din jur şi, dacă sunt evrei din Est, se pricep să se păzească de ceilalţi, dar şi să-i accepte) că datorită originii mele, a educaţiei, predispoziţiilor şi anturajului, n-aş putea vădi nimic care să fie comun cu credinţa lor (respectarea poruncilor nu este ceva exterior, ci, dimpotrivă, miezul credinţei iudaice), aşadar, în timp ce ar trebui să le mărturisesc cumva toate acestea (şi le-aş spune-o deschis, aici n-are niciun sens să fii nesincer), pesemne că tu nu eşti complet lipsită de o legătură demonstrabilă cu credinţa. Vor fi existând, desigur, amintiri doar pe jumătate uitate, îngropate în rumoarea oraşului şi a vieţii de afaceri, a harababurii tuturor conversaţiilor şi gândurilor ce ne asaltează de-atâţia ani. Nu vreau să spun că stai încă-n faţa uşii; poate că undeva, în depărtare, vezi totuşi lucind pentru tine clanţa acelei uşi. Mă refer la faptul că ai putea să le dai copiilor măcar un răspuns

trist; eu n-aş putea nici atât. Însă ar fi de-ajuns spre a le câştiga, în orice caz, încrederea. Dar când începi, dragă învăţătoare?

Surorii tale i-am scris. Întrucât, pe de o parte, n-ai respins contraargumentele mele, iar pe de altă parte, nici nu m-ai sfătuit să renunţ la scrisoare, i-am trimis o epistolă vag convinsă şi convingătoare pe măsură.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 septembrie 1916, luni

18 sept. 16

Iubito, masa de prânz mai are de aşteptat, mai întâi trebuie să-ţi răspund pe scurt. – Tratezi chestiunea deopotrivă cu calm şi zel; aşa-i bine. Se poate ca excursia de duminică să ţi se fi părut importantă. De altfel, aici a fost o zi frumoasă. Noi, eu şi cu Ottla, am stat cam înfriguraţi – în ciuda soarelui puternic, aflat chiar în faţa noastră – deasupra unei văi frumoase, nu prea largi, înclinate în fel şi chip, cu o amplă panoramă în toate părţile. Am citit împreună *Amintiri despre Dostoievski* de Strahov.[1241] Dar acum voi citi numai *Povăţuirea tineretului* de Foerster.[1242] Nu-l cunosc pe Foerster, însă am auzit multe lucruri bune despre el, deşi ceea ce am aflat odată cu exemplele din carte (pe care Felix[1243] o apreciază foarte tare) m-a cam uimit. Dar aici este ca-n cazul întregii activităţi desfăşurate în slujba căminului: în esenţă, pedagogia nu poate fi învăţată în vederea unei activităţi efective, însă cu ajutorul unei cărţi înţelepte de pedagogie pot fi resuscitate, cunoscute şi evaluate aptitudinile pedagogice proprii; o carte nu poate face mai mult şi nici nu trebuie să ne aşteptăm la mai mult din partea ei. Prima ta propunere, care a fost acceptată, mi se pare foarte judicioasă; pe cea de-a doua aş pune-o la îndoială. Dacă Foerster ar fi citit la curs, probabil că ar exista tentaţia de a nu-l mai citi acasă sau de a-l citi doar superficial, pe când în cazul metodei deja admise este de la sine înţeles că oricine vrea să ia parte citeşte chiar toată cartea, nu numai fragmentul ce i-a fost repartizat. De aceea, ezitările tale nu cântăresc prea greu. Pe Foerster îl va cunoaşte fiecare din lectura cărţii, iar dacă în afara lecturii, autorul capătă o sclipire în plus dintr-un referat întocmit de Felice, bunăoară, acestui fapt nu i se poate aduce absolut nicio obiecţie, mai ales când mă gândesc la sensul despre care aminteam şi pe care, după părerea mea, îl poate avea o carte de pedagogie în vederea desfăşurării acestei activităţi. De altfel, se pare că ţi-ai asumat unul dintre cele mai importante capitole, dacă e să mă iau după titlu. Dar de ce abia după o împotrivire? Oare nu colaboraţi toţi? – Voi încerca să-mi procur bibliografia privitoare la căminul vienez.[1244] Poate vei reuşi să-mi mai

dai nişte informaţii mai exacte despre el. Mi-ar plăcea să aflu câteva cuvinte şi despre prelegerea anterioară, referitoare la educaţia religioasă. A fost de faţă şi domnişoara Bloch?

Poate-ţi cer să-mi scrii prea mult, pe lângă mulţimea celorlalte treburi pe care le ai pe cap. Oricât de mare este truda la care te supun, nu pot spune decât că bucuria pe care mi-o fac scrisorile tale este infinit mai mare; ea-i diminuată numai de gândurile legate de suprasolicitarea ta. Şeful tău se află la Berlin? Ai o fată care să te ajute?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 septembrie 1916, marţi

19.IX.16

Iubito, astăzi nicio veste. Ţi-am trimis *Povăţuirea tineretului* de Foerster, şi anume un exemplar nelegat, ca tu, chiar dacă vei fi având deja un volum legat, să ai şi unul pe care să-l poţi desface şi să nu mai fii silită mereu să umbli de colo-colo, cărând toată cartea aia grea. Ieri am şi răsfoit-o, iar capitolul tău[1245] l-am citit chiar în întregime (în ciuda unor dureri de cap de-a dreptul radiante). În felul ei este o carte admirabilă, deşi în concepţia mea acolo mai sunt de spus unele lucruri, dincolo de ea şi pe marginea ei. Ieri am mai stat cam o oră pe marginea patului, fără să mă întind, şi m-am gândit la ea. Acum, după o dimineaţă petrecută la serviciu, problemele respective nu-mi mai sunt totuşi la fel de actuale. Într-adevăr, capitolul tău poate fi uşor sintetizat în treizeci de fraze. Trimite-mi o copie a referatului şi apoi vom mai vorbi despre asta. Spune-mi câteva cuvinte şi despre ceea ce ţi-am scris. – Cum este posibil ca, în ciuda pregătirilor, să nu fi găsit o locuinţă? Asta nu e de bun augur pentru căutarea ulterioară a unei case.[1246] – Cred că am să pot călători totuşi. Ce-i drept, am aflat azi că Max a facilitat invitaţia[1247], iar plăcerea mea de a merge acolo s-a diminuat corespunzător. Ai vrea să faci călătoria asta enormă? Nu pentru a fi acolo când citesc eu, n-aş dori deloc una ca asta, ci pentru a fi cu mine câteva ceasuri, s-ar putea să fie vorba despre vreo cinci ore. Dar încă nu-i sigur.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 septembrie 1916, miercuri

20.IX.16

Iubito, e bine, foarte bine că ai fost şi tu în excursie.[1248] Patru ore de mers pe jos este totuşi cam mult pentru o fată obosită din timpul

săptămânii, chiar dacă există o compensaţie de aer şi mişcare pentru serile petrecute în cămin. În orice caz: ai grijă de tine, nu-ţi asuma prea multe, într-o seară Foerster şi-n alta cursuri, atâta trebuie să fie solicitarea maximă în timpul săptămânii; dacă te mai sacrifici din două în două duminici, s-a umplut paharul. O seară pe săptămână, gimnastică uşoară; cu acest număr din program, anunţat încă de la Marienbad[1249], ai putea să-mi mai faci plăcere. – Ai mai auzit ceva de Feigl sau i-ai mai scris? Pesemne că vine la Praga, deşi este ciudat că nici nu-mi scrie, nici nu-mi trimite tabloul. De sâmbătă n-am avut veşti de la tine. S-au pierdut?

Franz

Ce face dentistul?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 septembrie 1916, vineri

Iubito, nu m-am aşteptat nicidecum să te duci şi la celălalt curs. Vei putea cuprinde totul, pe de o parte, fără a te extenua, iar pe de altă parte, fără a-ţi diminua receptivitatea şi performanţele de acolo? Dezbaterea despre care-mi povesteşti este caracteristică, iar mintea mea înclină mereu spre propuneri precum cele ale domnului Scholem, care cer maximum şi totodată nimic. Tocmai astfel de propuneri şi valoarea lor nu trebuie măsurate în funcţie de efectul lor real şi vizibil. De altfel, spun lucrurile astea la modul general. Propunerea lui Scholem nici nu este irealizabilă în sine.[1250] – Mă bucur foarte mult că te descurci bine cu fetele şi că nutreşti speranţa să te apropii de ele. Deosebit de păgubitor ar fi în cazul de faţă un fel de automulţumire ale cărei culmi – foarte mărunte, ce-i drept, şi vizibile poate doar pentru privirea mea îngrijorată, mai ales când o apropii de ele – se reliefează cam aşa în scrisoarea ta: „aş dori să-nsemn foarte mult pentru ele şi le-aş putea oferi destul”. Numai să nu crezi că meriţi recunoştinţa copiilor şi să ştii întotdeauna că trebuie să le mulţumeşti. De n-ai să le mulţumeşti pentru nimic, te vei afla în situaţia tristă a unei învăţătoare de la o şcoală elementară, neplătită nici măcar pentru caznele ei. Un personaj din infern. – Mi-am mai amintit că în curând are să apară vechea ta povestire. Am înlocuit arhaica dedicaţie cu „Pentru F.” Eşti de acord?[1251]

Multe salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 septembrie 1916, sâmbătă

23.IX.16

Iubito, nicio veste; săptămâna asta n-am primit decât o carte poştală şi scrisoarea de luni. – Frumoasa zi care-i azi îmi mai dă un

pic de viaţă. Poate vei avea şi tu din nou o duminică frumoasă, dar, sper, mai puţin obositoare, cu copiii.[1252] Aş vrea să stau şi eu lângă tine în compartiment şi să-ntreb dacă am voie să pun întrebări. Poate că atunci ar înceta neliniştea permanentă. Prea des simt în mintea-mi ceea ce simte în trup un naufragiat pe care apele îl poartă în sus şi-n jos, fără milă, printre valurile imense. – De mai multe ori am vrut să-ţi scriu despre asta: îţi aminteşti de povestioara ce ar fi trebuit să apară în *Der Jude*, ca anexă la un articol al lui Max?[1253] Plicul s-a pierdut atunci; ulterior l-am mai trimis o dată, iar până la urmă Buber a acceptat cu oarece rezerve articolul lui Max, dar a renunţat la *Visul* meu, făcând astfel singurul lucru înţelept pe care-l putea face şi după mintea mea; totuşi, scrisoarea de refuz a fost mai respectuoasă decât ar fi putut fi o acceptare obişnuită. Menţionez asta din două motive: în primul rând, pentru că scrisoarea m-a bucurat, iar în al doilea rând, spre a-ţi arăta prin acest fleac, cu scrupulozitatea unui funcţionar, cât de nesigură este existenţa mea materială şi spirituală. Chiar presupunând că voi putea realiza ceva (din cauza agitaţiei nu reuşesc să scriu un rând), se prea poate ca până şi oamenii care au bune intenţii faţă de mine să mă respingă, iar ceilalţi, fireşte, cu atât mai mult.

Cele mai sincere salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 septembrie 1916, duminică

24.IX.16

Iubito, este o zi aşa de frumoasă încât am coborât din pat chiar de dimineaţă şi am trecut pe la birou să-ntreb de scrisori; şi nu degeaba, le-am găsit pe cele din 21 şi 22. Nu ştiu cum să te fac să înţelegi bucuria pe care mi-au prilejuit-o. Este ca şi cum fetele acelea[1254] ar fi copiii mei şi ar dobândi o mamă (mai târziu?) sau tu ai fi copilul meu şi ai căpăta o mamă în grupa ta sau ca şi cum eu aş sta undeva în tihnă, iar ploaia indispensabilă s-ar revărsa pe ogoarele mele. Şi într-adevăr minunat în toate acestea ar fi că nu merit aşa ceva, dar că potrivit unei tainice legi universale, nu pot fi făcut vinovat pentru faptul că n-am acest merit. – Mâine îţi scriu amănunţit sau îţi trimit referatul, aşa cum îl concep eu. Consider că *Schlemihl*[1255] este foarte bun ca introducere, iar mâine-ţi trimit zece exemplare din el, cu desene, apărute la Die Welt-Literatur. – Hoinăresc în gând, alături de tine, lungind pasul către Mühlbeck.[1256]

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 septembrie 1916, luni

25.IX.16

Iubito, iată referatul, sper să-l primeşti la timp; n-are să fie foarte bun, l-am improvizat în cea mai mare grabă deoarece, în mod neaşteptat, astăzi am avut enorm de lucru, şi-n plus, din diverse motive mai mult sau mai puţin întemeiate, nu m-am mai ocupat de Foerster, după ce l-am citit întâia oară atunci, şi de aceea azi, ca să pot face referatul la capitolul tău, a trebuit să mai parcurg o dată, în mare viteză şi muşcându-mi buzele, primele patruzeci şi opt de pagini. Să-ncepem deci! Nu, înainte de asta, încă un lucru: Şi eu cred că este corect ca mai întâi să tratezi tema citind trei sferturi din timp şi vorbind liber un sfert, dar atunci să sintetizezi totul în fraze scurte, ca un referent care a citit foarte temeinic partea ce-i revine şi vrea să le împărtăşească şi celorlalţi acest avantaj. În afară de asta, nu cred că este treaba referentului să înfăţişeze cu acest prilej dubiile pe care le are în legătură cu justificarea unor poziţii ale lui Foerster, dar socotesc într-adevăr necesar să se rezerve o seară separată sau o expunere la sfârşitul întregului curs, sau, poate, chiar în finalul părţii teoretice, spre a dezbate îndoielile faţă de unele pasaje din Foerster. În acest scop mi-ar face mare plăcere să-ntocmesc pentru tine un plan de discuţii. Iată acum referatul:

Până acum au fost scoase în evidenţă aspectele generale ale metodei unei teorii morale, divizate în două grupe principale: călăuzirea ascendentă a copiilor, dinspre viaţă către legile morale, şi călăuzirea lor descendentă, de la legile morale către viaţă. Ambele metode, ce trebuie reunite organic, fireşte, sunt valabile atât pentru teoria morală propriu-zisă, cât şi pentru predarea ştiinţei. În capitolul despre care trebuie să discutăm astăzi, cercetarea se limitează la predarea moralei în cadrul disciplinelor particulare ale învăţământului ştiinţific. Sunt tratate ştiinţele naturii, în special fizica, fiziologia şi astronomia, apoi predarea limbilor străine, a istoriei propriu-zise, a istoriei literaturii, a lecţiilor de canto şi de muzică; predarea geografiei este atinsă doar în treacăt.

În fizică, convergenţa cu legile morale este mai importantă decât în altă parte, fiindcă aici se află adevărata cauză a abaterii de la acestea – o cauză care, fără a fi necesară în sine, există totuşi efectiv. Sunt prezentate două exemple de reacţii morale: o expunere (destinată copiilor între unsprezece şi paisprezece ani) privitoare la caracterul absurd pe care-l dobândesc cu necesitate toate descoperirile şi invenţiile când nu există un om moral care să se slujească de ele. Şi după aceea, pentru elevii din clasele de liceu, o expunere a faptei şi pedepsei prometeice, interpretate ca o obţinere a puterii, printr-o răzvrătire împotriva ordinii superioare, şi ca o ispăşire a acestei vini.

Posibilităţile de convergenţă în astronomie sunt, de pildă: studierea descoperirii lui Copernic, considerată ca o faptă de profundă neîncredere în aparenţe, o neîncredere binefăcătoare, ce trebuie păstrată şi-atunci când judecăm propriul comportament moral. Smerenia, care trebuie să aibă drept consecinţă recunoaşterea unor cauze perturbatoare subiective în cercetarea astronomică, trebuie căutată şi în recunoaşterea surselor subiective de greşeli din comportamentul moral.

Predarea limbilor străine se poate fundamenta pe constatarea că aici este vorba despre primul stadiu de aplicare a iubirii de oameni, care se manifestă prin realizarea unei ospitalităţi interioare, prin desprinderea de îngrădirile propriei simţiri, prin pătrunderea într-un univers conceptual străin, aşadar, prin creşterea toleranţei şi a modestiei. Fără trăirea acestora, se obţine puţin prin simpla însuşire a limbii. Acest lucru se vede în cazul opoziţiilor ireconciliabile care guvernează în cadrul aceleiaşi comunităţi lingvistice, de exemplu, între pături sociale sau generaţii diferite. În acest sens este necesară şi însuşirea limbii companionului lingvistic.

De obicei, în predarea istoriei se abuzează foarte frecvent atât de teoria morală, cât şi de istorie. Încercările uzuale de a prezenta istoria drept material ilustrativ al principiului conform căruia istoria universală înseamnă Judecata de Apoi, sunt greşite şi periculoase. Mai degrabă, renunţând la demonstraţia istorică, imposibilă în sine, trebuie să ne limităm numai la expunerea psihologică a pustiirii pe care violenţa o pricinuieşte în sufletul făptuitorului şi al celui siluit. Doar în acest mod poate fi anihilată strălucirea orbitoare a evenimentului istoric. (În orice caz, să le citeşti „Scopul scuză mijloacele”[1257] şi paragraful al doilea de la pagina 66[1258], ca fiind caracteristice lui Foerster!) Eroarea morală fundamentală a aspiraţiei spre libertate, brutale şi extrem de ispititoare, este clarificată cu ajutorul exemplului lui Hristos.

Din păcate, este deja prea târziu ca să mai continui. Am ajuns, aşadar, cam până la pagina 71; mai rămân deci literatura şi arta; învăţământul muzical se limitează doar la exemple pe care trebuie să le citeşti măcar parţial celor prezenţi acolo; de pildă, „Vocea a doua” este un bun exemplu. În încheiere ar mai fi de spus, eventual, că în spiritul cărţii, fireşte, nu trebuie să ne abatem de la teza fundamentală, pe care o reîntâlnim într-o nouă formulare la pagina 68 (începutul ultimului paragraf), lăsându-ne influenţaţi de exemplele în mod necesar lipsite de coerenţă şi care se înmulţesc mult în partea practică (la care se şi face adesea trimitere). Desigur, toate exemplele n-au alt scop decât de a consolida această teză fundamentală.

Franz

Nu-ţi asuma prea multe sarcini, Felice! De ce trebuie să scrii, de pildă, raportul?[1259]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 septembrie 1916, marţi

Iubito, ieri şi azi nicio veste. – Mai întâi, câteva întrebări la care poţi răspunde pe scurt: Câte seri pe săptămână petreci acum în cămin şi câte ore? Cât de departe e căminul şi cu ce te duci acolo? Sau mergi pe jos? Despre ce a fost vorba în conferinţa doctorului Lehmann referitoare la educaţia religioasă? Scrii că fetele o aleg singure pe cea care le ajută. Unde oare au posibilitatea să facă această opţiune? Tu n-ai fost totuşi aleasă sau numirea ta este doar una de probă? Şi de ce nu mai este îndrumătoare Mirjam? O cunoşti personal? Şi ce face a doua doamnă care a solicitat grupa? Probabil e cea pe care o numeşti Rotstein. Împărţiţi munca între voi şi în ce fel? Ce atitudine au faţă de cămin prietenele, surorile tale şi mama ta, care a fost deja privată de două duminici? De ce îţi asumi sarcina de a scrie Raportul anual, o lucrare de care, cu siguranţă, ar fi putut să se ocupe şi altcineva şi care reprezintă pentru tine o povară în plus, extraordinară şi inutilă, chiar dacă raportul n-ar trebui să fie mai lung de-o pagină? (La această întrebare intervine şi egoismul, căci pagina respectivă ar fi putut fi folosită mai bine pentru mine.) Şeful tău este la Berlin? Ai o fată care să te ajute şi în ce măsură corespunde ea aşteptărilor? De ce a trebuit să te muţi iarăşi? Nu mai cauţi o locuinţă după primul eşec? Au sosit veşti despre domnul Danziger? Ai mai aflat ceva în legătură cu Feigl sau i-ai scris? Ai veşti de la sora ta?[1260] (Eu nu.) – Destul cu întrebările pentru astăzi.

Ieri ţi-am trimis zece exemplare din *Schlemihl*, apărute la Die Welt-Literatur pe o hârtie mai bună, pe care, sper, ilustraţiile arată mai bine. De altfel, nici n-am văzut această fasciculă. În plus, vei primi două exemplare din *Schlemihl* apărute la Schaffstein. Poate că aceste cărţulii sunt mai drăguţe decât cele scoase de Die Welt-Literatur, mai ales datorită ilustraţiilor vechi[1261], însă cred că textul este incomplet. Nu mă gândesc ca fetele să citească şi ele din exemplarele lor, ci să le dai ca amintire fasciculele, după ce-l terminaţi pe *Schlemihl*. Pentru început, alegerea este bună datorită numeroaselor legături cu istoria. Din păcate însă, nu-mi pot imagina deloc ce aptitudini şi nevoi au aceste fericite fete cu vârste cuprinse între unsprezece şi paisprezece ani. Ai remarcat, de altfel, că Foerster[1262] nu prea ţine seama, cel puţin la început, de învăţământul adresat fetelor? Aici îţi rămâne posibilitatea să-l completezi în funcţie de experienţele tale. Cu Max[1263] încă n-am vorbit despre lecturile grupei tale; mă tem că nici el nu va putea să facă multe

recomandări pentru această grupă de vârstă. Singurul lucru pe care-l ştiu în momentul de faţă ar fi nişte *Povestiri biblice* (sau cam aşa ceva)[1264] de Sholem Asch. Eu nu le ştiu, iar mărunţişurile pe care le-am mai citit de el le-am găsit întotdeauna destul de nesuferite, însă cartea aceasta pare să fie destul de bună. Am să ţi-o trimit data viitoare. Apoi mă gândesc că ai putea citi cu ele cărticica lui Lichtwark *Exerciţii de contemplare a tablourilor* (sau cam aşa)[1265], o carte apropiată ca valoare de Foerster, fiindcă este excelentă în felul ei, dar dincolo de asta, cam îndoielnică. Ţi-o voi trimite şi pe aceasta.

Când te-am sfătuit să nu munceşti prea mult în cămin (iar sarcinile pe care ţi le-ai asumat par deja prea multe), nu m-am gândit, să zicem, la cel mai evident lucru, şi anume că cine sare prea repede în apă iese din ea la fel de repede. În această privinţă am încredere în tine că nu vei face aşa. Mă tem doar că te surmenezi şi că intensitatea realizărilor tale are să scadă din cauza multitudinii lor. Spune-mi, te rog, ceva despre asta!

Consider că este foarte bine să începi şi să termini ora cu un cântec, dar nu ştiu de ce refuzi să cânţi tu însăţi. La Karlsbad ai cântat totuşi foarte bine, vreau să zic foarte natural, pe când eu, faţă de tine, am fost chinuit de coşmaruri ziua-n amiaza mare. Ce urmează să cântaţi?

Cât priveşte exerciţiile libere, îţi amintesc de sistemul Müller. Ai măcar cartea? Îţi atrag însă atenţia că exerciţiile nu pot fi improvizate, ci trebuie să fie studiate, studiate în prealabil.

Pesemne că voi citi totuşi la München. Faptul că vrei să vii acolo (cât ai bate din palme, transform o promisiune condiţionată în una necondiţionată) constituie un imbold puternic. Dar va fi abia în noiembrie. Din mai multe motive mi-e imposibil să fac un ocol prin Berlin; de altminteri, nici nu-mi prea doresc asta. Prefer să te văd la München decât la Berlin, deşi deplâng faptul că această călătorie are să te obosească; până şi căminul prefer să-l văd prin intermediul tău, decât în realitate. Ia drept circumstanţă atenuantă toată starea mea şi, poate, chiar felul meu de a fi!

Franz

26.IX.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 septembrie 1916, miercuri

26.IX.16 [1266]

Iubito, alaltăieri, ieri şi azi nicio veste. Cam mult timp, nu-i aşa? Ce-i drept, într-un fel te-nţeleg. N-ai avut timp nici sâmbătă, nici duminică. Dar şi-n rest, astăzi a fost o zi foarte proastă. Ieri a fost totuşi una cu atât mai bună; a fost o vreme aşa de frumoasă şi am

făcut o excursie, singur-singurel, până pe acel platou ce oferă o perspectivă vastă şi despre care ţi-am mai scris cândva. A fost ca pe lumea cealaltă, mai bună. Cunoşti, oare, bucuria de a fi singur, de a merge singur, de a te întinde singur la soare? Cu asta n-am spus absolut nimic împotriva faptului de a fi în doi şi mai nimic împotriva celui de a fi în trei. Dar ce mai fericire e aceasta pentru cei torturaţi, pentru inima şi mintea lor! Cunoşti această stare? Ai mers singură până departe? Capacitatea de a face aşa ceva presupune multă amărăciune anterioară, dar şi multă fericire. În tinereţe ştiu că am stat singur mult timp, dar a fost mai degrabă o constrângere şi, rareori, o fericire slobodă. – Acum însă mă grăbesc s-ajung în singurătate ca apa în mare.

Multe salutări, Franz

Cu Max[1267] am vorbit deja; singura carte pe care a putut s-o menţioneze deocamdată a fost una de Şalom Alehem.[1268] Mie însă – iar în cele din urmă, şi lui – aceasta i se pare prea ironică şi complicată pentru nişte copii. În schimb, îţi voi trimite o frumoasă carte cu ghicitori, şi poate şi una despre îndeletniciri, numai să le găsesc.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 septembrie 1916, joi

28.IX.16

Iubito, azi a sosit scrisoarea ta de sâmbătă, nu şi felicitarea de la tine.[1269] În aceste condiţii este improbabil ca referatul meu să fi ajuns la timp, deşi se pare că te-ai înşelat, seara respectivă nu va fi organizată totuşi de Anul Nou. Ceea ce mă face să fiu nerăbdător este mai ales faptul că seara copiilor tăi[1270] a trecut deja de atâta vreme şi va trebui, pesemne, să aştept încă mult până ce voi primi nişte veşti. Pe Schreiber[1271] îl cunosc, desigur, şi l-am simpatizat dintotdeauna, chiar dacă nu ne-am întâlnit decât o dată sau de două ori. Un om veşnic pierdut şi care iese mereu din încurcătură. Cred că are şi o căsnicie nefericită. Fireşte, salută-l sincer din partea mea! Căminul devine o asociaţie bună, chiar dincolo de scopul lui imediat. Realmente te încredinţez cu plăcere acestor oameni.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 29 septembrie 1916, vineri

Iubito, mă gândeam că astăzi voi fi deosebit de liniştit; Foerster zace lângă mine, voiam să scriu restul referatului, pe cât posibil să-l refac în întregime, într-o formă mai bună, dar nu merge, aici este mai multă agitaţie decât de obicei. Voi fi bucuros dacă până la urmă

sunt lăsat să scriu câteva rânduri. Azi a sosit scrisoarea ta de marţi. Aceste epistole pe care mi le trimiţi ne leagă mai puternic şi mai profund unul de altul decât cele mai frumoase scrisori din cea mai bună perioadă de odinioară. Regret însă că îţi pot răspunde doar atât de superficial şi neclar, adică şi mai neclar decât se potriveşte cu felul meu de a fi în asemenea chestiuni. Maşina de scris este cea care mă ispiteşte să devin aşa de superficial şi guraliv, în timp ce ţie ea-ţi permite să scrii mai limpede decât de obicei. Ei, bine, va trece cândva şi necesitatea de a scrie la maşină.[1272] Mă enervez şi când mă gândesc la faptul că aş putea pierde o veste oarecare. Astfel, îmi scrii, de exemplu, că lunea trecută n-ai scris din cauza lui Sophie[1273] şi subliniezi acest lucru în mod deosebit. Dar nici de duminică n-am vreo veste, iar într-o scrisoare de duminică – deşi la drept vorbind, nu-mi pot imagina una ca asta – s-ar fi putut găsi o veste în legătură cu seara de sâmbătă, prima ta seară cu fetele, seară despre care nu mi-ai mai scris marţi, cum nu mi-ai scris nici despre excursia anunţată pentru duminică. Odată ce ştiu precis că s-a pierdut o veste, mă împac, desigur, cu acest gând, însă incertitudinea mă deranjează. Dă-mi deci posibilitatea unei priviri de ansamblu asupra acestor lucruri! Altminteri, ai primit răspunsul meu grăbit la întrebările tale legate de credinţă? Tema asumată de Lemm a fost, într-adevăr, una importantă, aproape prea importantă ca să încapă până şi-n cea mai frumoasă locuinţă din Friedenau.[1274] Cine au fost auditorii? Ai putea să-mi spui ceva despre conferinţă şi discuţii, eventual chiar despre vechea conferinţă a doctorului Lehmann privitoare la educaţia religioasă, numai în câteva cuvinte, fireşte? Pe Lemm îl cunosc, desigur, din articolele lui, risipite ici şi colo. Este fantastic, exceptând încâlceala (nu ştiu dacă ai auzit despre teoria lui referitoare la ţinutul intermediar[1275]), dar este de bună-credinţă, consecvent şi capabil să facă multe. Aşa am eu impresia. Ce vârstă are?[1276] Cu cine ai vorbit acolo?

Că trebuie să preiei lectura din *Minna von Barnhelm*[1277] e-ntr-adevăr o moştenire grea. Sunt oare nişte fetiţe în stare să priceapă o dramă complicată şi nu s-ar putea, dacă lectura n-a avansat prea departe, dar chiar şi-n acest caz, ca ea să fie întreruptă cu o explicaţie potrivită? Exceptând cazul în care predecesoarea ta – desigur, nu Mirjam – le-a trezit realmente interesul pentru piesă. Dar pentru mine ar fi un fapt de neînţeles. Dacă însă aceste fete se apucă deja de drame, cartea lui Asch s-ar putea să fie prea puerilă pentru ele (ceea ce totuşi n-ar fi neapărat o greşeală), deoarece atunci, de fapt, ele ar trebui să fie chiar capabile să citească în felul lor şi Biblia, deşi eu unul n-aş da un asemenea sfat. În orice caz, pentru o selecţie ulterioară corectă am să-ţi trimit o carte de Perez[1278], *Povestiri populare*.

Din orar nu înţeleg noţiunea de „camaraderie”.[1279] Înseamnă aceste ore de miercuri altceva decât Lectură şi Jocul de sâmbătă? Şi cum se face că orele tale de miercuri încep la 6, iar cele de sâmbătă încă de la 5? Oare poţi fi la ora aia deja acolo, tocmai sâmbătă, când este zi de plată? E foarte bine că şi domnişoara Bloch a găsit o posibilitate să se implice.

Ieri au sosit două tablouri de Feigl; printre ele, chiar cel pe care-l doream, fără să fi fost în stare să-l descriu din amintiri.

Felicitarea ta a sosit astăzi.[1280] Florile oferite-n dar nu se potrivesc cu relaţiile mele de familie; decât să cumpăr flori, mai bine m-aş face bucăţele. Dar tu n-ai vrut aşa ceva. Pentru că atunci florile chiar ar fi rămas necumpărate. În orice caz, binecuvântez Anul Nou pentru că-ţi aduce, poate, două zile de linişte.

Franz

29.IX.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 septembrie 1916, sâmbătă

30.IX.16

Iubito, azi nicio veste. Despre călătoria la München urmează să mai vorbim. Ziua nu este încă stabilită, doar luna, noiembrie. Fireşte, nici călătoria mea nu-i încă absolut sigură. Cu totul, n-aş avea timp decât două zile pentru acest drum, deci extraordinar de puţin, mai ales că legătura spre München este foarte proastă; merg întreaga zi, iar în aceeaşi seară ar trebui să citesc şi-n dimineaţa următoare aş pleca deja îndărăt. Exceptând cazul în care între ele se strecoară abil o duminică sau o sărbătoare; atunci – iar asta ar fi, la drept vorbind, ceea ce-mi doresc din toată călătoria – am avea o zi pentru noi. În scrisoarea de felicitare pomeneşti de posibilitatea unei călătorii la Praga. Serios, întrevezi această şansă? Trebuie să mărturisesc iarăşi, să nu mi-o iei în nume de rău, că aş prefera să vii la Bodenbach[1281], de pildă, decât aici, dar şi aşa este în ordine. Mai bine aici decât nicăieri. La ce te-ai gândit?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 octombrie 1916, duminică

1.X.16

Iubito, nici astăzi nimic. O noapte foarte proastă, de care eşti parţial vinovată, vinovată în vis. M-a-nspăimântat următorul vis: Din cabina portarului instituţiei mi se telefonează că acolo se află o scrisoare pentru mine. Cobor în fugă. Dar acolo nu-l găsesc pe portar, ci pe şeful biroului de intrare a corespondenţei, unde, de regulă, soseşte poşta prima dată. Cer epistola. Omul caută pe

măsuţă, unde se pare că scrisoarea se mai afla cu o clipă mai devreme, dar n-o găseşte şi spune că de vină este portarul care a luat-o de la poştaş în mod nejustificat, în loc să-l lase s-o predea la biroul de intrare a corespondenţei. În orice caz, acum trebuie să-l aştept pe portar foarte mult timp. Până la urmă el vine, uriaş ca statură şi nerozie. Nu ştie unde-i epistola. Disperat, îi spun că mă voi plânge directorului şi am să cer o confruntare între poştaş şi portar, obligându-l pe acesta din urmă să nu mai preia niciodată scrisorile. Pe jumătate inconştient, rătăcesc pe coridoare şi scări, căutându-l zadarnic pe director.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 2 octombrie 1916, luni

2 octombrie 16

Iubito, în sfârşit o veste, scrisoarea din 29. – Am ştiut, fireşte, de la bun început, că utilizarea celei de-a doua *Povăţuiri a tineretului* este foarte nimerită. Dar ai putea să desfaci liniştită cartea; îţi faci însemnările aşa cum îţi rezultă ele din reflecţie şi din practică, le notezi pe foi de mărimea cărţii, aşezi foile în locurile corespunzătoare şi pe urmă comandăm să se lege cartea cu foile astea cu tot. Gândeşte-te doar ce carte frumoasă are să fie apoi! (Mi-a venit să scriu: Aminteşte-ţi!)[1282] N-ai putea să-mi trimiţi notele pe care ţi le faci pentru expunere?[1283] – Chiar şi eu, de la distanţa la care mă găsesc, am parte de dominaţia căminului menţionată de tine. – Poate-mi spui data viitoare câteva cuvinte şi despre directoare.[1284] Pentru mine ar fi foarte instructivă, fireşte, o mică fotografie făcută într-o drumeţie sau la o întâlnire sau cu orice altă ocazie. – Cartea pe care ţi-am trimis-o, a lui Sholem Asch, este mai degrabă puerilă decât dificilă. Dar de ce nu-ncepeţi cu Chamisso? Nici în ruptul capului însă cu Wildenbruch[1285]: încurcătura n-ar fi atât de mare nici de-ar fi să recurgi la Rosegger.[1286] Foarte bun ar fi momentan Hebel.[1287] Îl ai? – Dacă se va desfăşura cu-adevărat, lectura publică va fi vineri, 10 noiembrie: am avea sâmbăta la dispoziţie.

Decide-te!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 octombrie 1916, marţi

3.X.16

Iubito, din nou nimic, sunt ţinut din scurt. Deci aproape de Alexanderplatz (multe amintiri nefericite) este căminul. Nu des, dar

prea destul am străbătut în fugă această piaţă, rătăcindu-mă şi hoinărind noaptea. Îmi revin în memorie convorbirile sau monologurile sărmanului prizonier din cabina telefonică de la Askanischer Hof: nu, prefer totuşi să nu le repet. Cu reală plăcere a fost aruncat acel bagaj în şuvoiul timpului; însă este util ca acest om, care se tot zvârcoleşte, să mai ia o dată-n mână toate vechiturile respective, dacă mai trece întâmplător pe-acolo. Dar să nu aibă durerile de cap pe care le port cu mine de câteva zile, după o scurtă perioadă destul de liniştită totuşi. – Reproşul făcut la început a scăpat doar din nechibzuinţa maşinii de scris[1288]; condeiul, cu mai multă judecată, se declară mulţumit cu o scrisoare pe săptămână, şi-n plus, apreciază că fiecare drum la cămin echivalează cu o epistolă. – Ai *Scrisorile* lui Hirsch?[1289] Cred că este o operă ortodoxă fundamentală a acestui evreu german, dar eu n-o cunosc deloc. Ce ediţie?

Multe salutări, Franz

Max îţi mulţumeşte şi se bucură odată cu mine (dar altfel) de activitatea pe care o desfăşori în cămin.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 octombrie 1916, miercuri

4.X.16

Iubito, din nou nimic; prefer să nici nu mai relev acest lucru, el devine deja de la sine înţeles. – Aşa m-am gândit de dimineaţă; ulterior a sosit însă scrisoarea de duminică. Eu personal, adică în sinea mea, sunt cu totul împotriva lăcomiei, dar asta-mi scapă mereu, în special când, după nişte nopţi jalnice, nu mă mai pot stăpâni nici a mia parte. Nu-ţi face sânge rău din această cauză!

Scrii că la Berlin am putea să fim împreună mai multă vreme decât la München. Nu înţeleg cum vine asta şi nici nu-i adevărat. La München, dacă voi citi într-adevăr, iar tu ai timp, am avea la dispoziţie toată ziua de sâmbătă, 11 noiembrie, pe când la Berlin n-am reuşi să fim împreună o zi întreagă. – Azi a venit o scrisoare de la sora ta. Fireşte, nu vrea să plece, este relativ mulţumită, iar acum mă roagă să-ţi alung teama, aşa cum tu m-ai rugat să-i trezesc teama. De altfel, m-a mirat că după primul moment de agitaţie n-ai mai scris despre această chestiune, deşi eu am revenit de mai multe ori asupra ei. Cred şi-n continuare că este cel mai bine ca ea să rămână deocamdată acolo.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 octombrie 1916, joi

Iubito, în sfârşit la maşina de scris, dar nu-mi merge mintea, nu înţeleg după ce legi se dezlănţuie sângele-n mine; de câteva zile toţi nervii s-au răzvrătit din nou şi nu-mi mai îngăduie să dorm. Aseară am fost la dr. Bergmann, este în concediu aici, a fost coleg cu mine, mi-e drag şi am vrut să mai stau cu el. De altfel, îl ştii după nume? Are o mare importanţă pentru sionism.[1290] Hugo Bergmann. În rest, acum voiam să-ţi spun doar că am stat aseară acolo, cu gândurile mele, ca un condamnat. Dar până la urmă m-am simţit iarăşi destul de bine pentru o scurtă perioadă. Nu, nu mă pot gândi să lucrez acum.[1291] Regret însă mai ales faptul că din cauza asta nu te pot sprijini prin scrisori în munca ta[1292], aşa cum aş vrea şi aş fi fericit s-o fac. Tu-mi mulţumeşti, dar eu doresc incomparabil mai mult; ceea ce fac cu-adevărat nu-nseamnă absolut nimic şi e deplorabil.

Un alt simptom al minţii mele: întreb de Danziger şi mă refer la Steinitz. Totuşi, afacerea s-a terminat măcar cu bine.

Abia ieri am aflat că nu se mai găseşte ediţia aceea bună din *Schlemihl*, publicată de Welt-literatur, însă ediţia obişnuită nu pare destul de bună, spre a fi socotită un cadou pentru copii. În orice caz, am să-ţi trimit numai cinci exemplare din ea; în plus, am să mă uit peste ediţia de la Insel, să văd dacă aceasta n-ar fi utilizabilă. Totuşi, mai întâi aş dori să ştiu câte fete ai de fapt.[1293]

Este posibil ca elogiul pe care-l aduci expoziţiei[1294] să fi fost scris în aceeaşi zi cu cel pe care l-am făcut eu singurătăţii în una dintre ultimele mele cărţi poştale. Vreau să mai adaug doar că cele două elemente nu trebuie să lupte între ele, ci ar putea foarte bine să construiască laolaltă ceva. Cât priveşte expoziţia, ea va fi fiind foarte frumoasă, dar precis este incompletă. Îi lipseşte o cameră de groază a cărei piesă de rezistenţă să fie, de pildă, un grup reprezentat, eventual, de o verişoară a mea, cu soţul ei şi cu landoul. O fată bună, chiar extraordinar de isteaţă, a ajuns acum oarecum dezorientată şi fără niciun ajutor, pe măsura înaintării în vârstă şi în condiţiile unei sărăcii constante; ea a trebuit să se mărite şi s-a măritat, e-adevărat, având acordul rudelor informate pe diverse căi; negreşit, dacă n-ar fi fost cu minţile tulburate, ea nu s-ar fi căsătorit cu bărbatul acela. Eu personal n-am nimic cu el; în cele câteva clipe petrecute împreună mi s-a părut foarte amuzant şi comic, atât de comic încât nicio femeie nu s-ar compromite devenind, bunăoară, nevasta lui. Comicul nici nu este accesibil tuturor. Ar dura prea mult şi ar fi fals în raport cu interesul pe care el l-a manifestat până acum faţă de mine, dacă aş căuta să-l descriu cu de-amănuntul. În orice caz, el arată acceptabil, mai curând prea sănătos decât bolnav, întotdeauna foarte mulţumit şi e cu puţin mai în vârstă decât ea. Iar acum au o fetiţă. Aceasta este neobişnuit de

viguroasă, are cam doi ani, pielea albă şi nevinovată, părul blond şi bogat, ochii albaştri şi limpezi, seamănă cu tata şi mama deopotrivă, dar e mai drăguţă decât amândoi. Este însă total lipsită de viaţă, zace lată şi nemişcată în cărucior; îşi roteşte ochii fără ţel şi cu indiferenţă, nu poate sta deloc în fund, în jurul gurii nu există urmă de zâmbet şi n-ai cum să scoţi de la ea niciun cuvânt. Când părinţii merg la plimbare, flancând bona şi căruciorul, şi sunt opriţi fără voia lor de vreun cunoscut (să zicem, de mine), mama cu un astfel de soţ şi de copil rămâne locului, împovărată, se uită cu ochii în lacrimi când spre acel cunoscut, când spre fiica ei, şi reuşeşte totuşi să zâmbească, pentru a nu-şi lăsa absolut singur bărbatul, care râde veşnic mulţumit – pe scurt, şi această scenă şi-ar putea găsi locul în expoziţia respectivă.

Dar să lăsăm asta! Cele mai sincere salutări,

Franz

5.X.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 6 octombrie 1916, vineri

6.X.16

Iubito, ieri a sosit scrisoarea ta de luni; azi cea de miercuri; în finalul celei din urmă aşteptam să se deschidă uşa de la camera fetelor, unde să te-nsoţesc cu toată puterea dorinţei. – Astăzi mi-am reamintit de *Erdmuthe* a noastră, fiindcă Biblioteca Universitară cere cu insistenţă cartea. Erdmuthe îşi găseşte şi ea cumva un loc în acea expoziţie, deşi cu totul altul decât verişoara mea. În orice caz, ea a avut doisprezece sau poate mai mulţi copii; toţi au murit însă foarte tineri; numai unul a depăşit, cred, douăzeci de ani, dar a murit curând după aceea. Iar în afară de această copilărime, ea a condus în întregime din punct de vedere financiar (o lucrare aproape supraomenească, dacă ţinem seama de situaţia în care se aflau soţul şi ordinul ei monahal) şi parţial din punct de vedere spiritual congregaţia care a sporit atunci rapid, extinzându-se-n toată Europa şi America de Nord. A murit la cincizeci şi şase de ani. Soţul ei s-a căsătorit repede după moartea ei cu o fată de care era profund legat sufleteşte de mai mult timp. – Azi ţi l-am trimis pe *Schlemihl*, publicat de Insel. Din păcate, fiecare ediţie are carenţe. La Schaffstein este probabil incomplet, la Welt-literatur prea sărăcăcios, la Insel e tipărit prea mărunt, iar volumul de la Fischer este prea scump. Fără ilustraţii există, ce-i drept, şi alte ediţii bune. Alege aşadar şi scrie-mi de ce mai ai nevoie! Scrisoarea de la Buber ţi-o trimit când vrei. – Multe salutări pentru cea mai dragă şi mai aleasă fiinţă,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 octombrie 1916, sâmbătă

Iubito, astăzi nimic; cel mai grozav lucru, relatarea despre prima seară organizată în cămin, se lasă aşteptat, fireşte, şi nu vine-n zbor aşa, fără multă discuţie. Prin dreptul pe care fetele-l primesc în mod deschis (dacă te-am înţeles eu bine), problema s-ar putea complica inutil, provocând o critică din partea celor care sunt în sine prea critice. Acelaşi efect sau unul mai bun s-ar obţine dacă totuşi li s-ar recunoaşte cu-adevărat dreptul de a alege, dar nu în mod expres. Poate aşa se şi întâmplă, numai că n-am înţeles eu cum trebuie. – M-a înfuriat tocmai faptul că nu este vorba decât despre a transcrie raportul. Fete care să copieze se găsesc totuşi cu uşurinţă. Dar poate că nu-i bine s-o refuzi totuşi pe domnişoara.[1295] De la distanţă este uşor să fii aspru. – E posibil ca articolul lui Max, *Literaţii noştri şi comunitatea*, să apară în numărul viitor din *Der Jude.* Nu vrei să-mi spui măcar ce sunt eu, de fapt? În ultimul număr din *Die neue Rundschau* este menţionată *Metamorfoza* şi e respinsă cu o argumentaţie rezonabilă; pe urmă se spune cam aşa: „Arta narativă a lui Kafka are ceva neaoş german”.[1296] În schimb, în articolul lui Max: „Povestirile lui Kafka se numără printre cele mai iudaice documente ale epocii noastre”.

Un caz dificil. Sunt eu oare un călăreţ de circ pe doi cai? Din păcate, nu călăresc, ci zac la pământ.

Franz

7.X.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 octombrie 1916, duminică

8.X.16

Iubito, azi sunt foarte vesel, au sosit scrisoarea, cartea poştală şi pozele de joi. Exagerez uşor în privinţa celor mai noi achiziţii, însă cred că de la tine n-am o fotografie mai bună decât aceasta cu copiii[1297] în stânga ta şi cu fereastra (vagonului?) în spatele tău. Poate eşti un pic cam posomorâtă (să fi fost prost mânuit aparatul tău?); în schimb, înţelege-mă bine, eşti mai înţeleaptă decât în orice altă poză. Grupul se mai repetă, dar fără tine; fata ce-apare acolo cu o fundă, a făcut pesemne prima fotografie. Eşti şi în grupul domnişoarei Welkanoz? Dacă nu mă înşel, ea are o figură delicată, alcătuită din trăsături neînsemnate, dar semnificativă datorită conturului sever. Sabinchen îmi aminteşte de o florăreasă căreia Ottla îi predă ore de germană de mai mult timp; seamănă aproape leit cu florăreasa, însă aceasta-i mai mare. – Te rog, te rog să-mi scrii mai mult în legătură cu prima seară.

De-atâta vreme eu îţi scriu zilnic,

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 octombrie 1916, luni

9 oct. 16

Iubito, azi nimic, dar să ştii că trebuie să mai primesc finalul relatării despre prima seară organizată în cămin. Poate că prioritatea o va constitui supărarea Herthei.[1298] Va fi având totuşi vreun motiv să se poarte astfel. Misiunea pe care le-ai încredinţat-o fetelor nu prea are cum să fie îndeplinită, deoarece lor nu le place să-i vorbească Herthei. N-ar fi bine să-i scrii chiar tu? În schimb, nu găsesc aşa de neînţeles modul în care s-a comportat cealaltă fată la sfârşitul serii; în circumstanţele respective, şi eu aş fi procedat la fel. Pentru încheierea prematură a lecturii din *Minna von Barnhelm* ai primit în prealabil consimţământul meu. Cu siguranţă, aşa-i cel mai bine. Copiii nu trebuie împinşi către ceea ce le este absolut neinteligibil. Ce-i drept, nu trebuie să uităm că până şi aceasta poate conduce ocazional la rezultate foarte bune, numai că ele sunt complet incalculabile. Aici mă gândesc la un profesor care spunea adesea în timpul lecturii *Iliadei*: „Mare păcat că trebuie s-o citesc cu voi! Negreşit, n-o puteţi înţelege; chiar dacă vouă vi se pare c-o înţelegeţi, n-o înţelegeţi deloc. Este nevoie de multă experienţă înainte de a înţelege măcar un vârf al ei”. – Aceste observaţii (e-adevărat, tot omul era pregătit pentru un astfel de ton) au produs atunci asupra mea, un tânăr impasibil, o impresie mai mare decât *Iliada* şi *Odiseea* luate la un loc. Poate una prea umilitoare, dar cel puţin reală.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 10 octombrie 1916, marţi

10.X.16

Iubito, astăzi din nou nimic; sunt trist. Nu ştiu încă totul despre prima seară organizată în cămin, nimic despre referatul tău şi despre cum ai petrecut duminica. Ai fost împreună cu copiii în ultima duminică sau în penultima? Dacă ai fost în ultima, atunci probabil că te-a udat ploaia aia mare („nimic nu-i rămâne ascuns”[1299]), în vreme ce noi, eu şi cu Ottla, am rătăcit altfel decât în marşurile făcute până acum în timpul verii, iar din vina mea – căci, fireşte, Ottla nu se teme deloc de ploaie[1300] – am mers un pic în zigzag din cauza ploii care aici doar ameninţa să-nceapă. De altfel, nici eu nu mă tem dacă undeva, în faţa băii de nămol, se află o verandă, iar sub ea o bancă pe care stai tu.[1301] – Cât priveşte

Münchenul, pentru a fi pregătit la momentul oportun: când ai sosi acolo? La ce hotel vei sta? Când ar trebui să te întorci? Dacă este posibil, aş citi povestirea aceea pe care tu încă n-o cunoşti. *Colonia penitenciară*, aşa se numeşte. – Ieri ţi-am trimis un manual de jocuri de mişcare pentru fete; ai putea să-l foloseşti, mi se pare foarte rezonabil. În curând îţi mai trimit ceva de felul ăsta. – Pentru lectura cu copiii îţi mai dau ca temă de reflecţie (în afară de *Schlemihl*, cu care trebuie să începi): Hebel, *Povestirile populare* ale lui Tolstoi şi *Galoşii aducători de noroc* de Andersen. Alege şi pe urmă îţi trimit.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 11 octombrie 1916, miercuri

11.X.16

Iubito, astăzi au sosit scrisorile de sâmbătă şi duminică, iar ulterior cea de luni. – Sunt vinovat de tulburarea ta? Nu mi-o lua în nume de rău dacă-ntr-adevăr aşa este! Mă stăpânesc atât de puţin, iar acest puţin este maximum pe care-l pot realiza. Încă o dată: Iertare! – În schimb, nu pot să-ţi cer iertare pentru că am uitat de urări[1302], deşi îmi dau seama foarte bine că mama ta are să clatine din cap şi probabil mai mult decât atât. În cel mai bun caz şi cu maxim efort sunt capabil să privesc dincolo de limitele fiinţei mele, dar nu le pot depăşi. Tu nu trebuie să-nţelegi acest lucru şi nici nu poţi simţi la fel, însă ai datoria de a avea aceleaşi presentimente. Desigur, mama ta nu trebuie şi nu poate să simtă nimic din toate astea şi nici nu are o asemenea datorie. Aici trebuie, este absolut necesar să nu fiu pe măsura aşteptărilor. Şi-mi pare rău, dar nu într-atât încât să doresc îndepărtarea acestui impediment a cărui înlăturare nici nu stă-n puterile mele. De altfel, acasă de-abia am spus o vorbă despre Anul Nou, iar ţie nicidecum, într-o manieră întru totul corespunzătoare insignifianţei pe care o are acum pentru mine această dată. Restul ar fi o minciună care s-ar extinde până departe în mine, în felul ei caracteristic. Ce-i drept, am o scuză, desigur, foarte superficială, în faţa mamei tale. Nu mi-a răspuns la scrisoarea de la Marienbad, dar în niciun caz nu trebuie să i se impute una ca asta, întrucât, chiar dacă mi-ar fi răspuns, tot n-aş fi felicitat-o. Iubito, ia-mă aşa cum sunt!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 12 octombrie 1916, joi

12.IX [1303]

Iubito, aşa-i frumos, chiar dacă imposibil pe termen lung: astăzi a sosit scrisoarea ta de marţi. – Dacă excursia mea ar fi măcar atât de sigură cum este, din fericire, a ta![1304] Însă mai există îngrozitor de multe obstacole şi nu e nicidecum un lucru hotărât. De altfel, chiar şi legătura de tren cu Münchenul este foarte proastă. Cred că plec pe la 8 dimineaţa (este singura legătură) şi ajung abia la 6.24 seara; aşadar, abia vineri seară. În privinţa drumului de întoarcere nu m-am dumirit încă, însă mă tem că trebuie să plec deja duminică la 7 dimineaţa; noaptea nu există nicio legătură, iar mai mult de două zile nu-mi permit să solicit. Despre călătoria de Crăciun vorbim atunci, nu vreau să ne ascundem de nimeni, nu mă tem de nimeni; numai de părinţii mei, dar de ei straşnic. Până-n adâncul sufletului mă va chinui să stau împreună cu tine la masa părinţilor mei (acum, fireşte; mai târziu are să fie foarte simplu, probabil). Însă chiar şi clipele acelea vor fi secundare pe lângă fericirea de a-ţi arăta Praga doar ţie, mai bine, mai îndeaproape şi mai serios decât altă dată. – Despre veştile proaste de la cămin, data viitoare.[1305] Chiar n-am simţ muzical? Fraza: „Printre copii mă simt foarte bine; de fapt, mult mai bine în acest loc decât la birou” îmi sună-n urechi drept cea mai bună muzică.

Cum se descurcă domnişoara Bloch cu ei?

Nu ştiu încă nimic despre universitatea populară, te-am rugat cândva să-mi dai informaţii mai precise. Nu mi le-ai trimis.

Franz

N-am primit încă Raportul anual.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 13 octombrie 1916, vineri

13.X.16

Iubito, astăzi nicio veste; n-a sosit nici Raportul anual. Fireşte, după justificarea pe care o dai, sunt de acord să-l dactilografieze, însă atunci, pentru a fi pe deplin consecventă, ar trebui, de fapt, să-l transcrii eventual şi pe Foerster[1306] – biciul veşnic, şi-n plus, acum total nepotrivit! – sau chiar *Memoriile*[1307], dacă la o lectură însufleţită nu s-ar putea ajunge decât prin intermediul maşinii de scris. De altfel, din punctul meu de vedere, o modalitate prea inconsistentă, din păcate, în cazul unor situaţii de durată. Dar pentru cursul despre Foerster, de care eşti atât de dezamăgită şi în legătură cu care împărtăşeşti idei atât de dezamăgitoare, ar trebui să se găsească într-adevăr o modalitate de redeşteptare. Oricum, în împrejurările

date, este o constrângere mai mare decât de obicei să se citească Foerster în întregime, independent de ceea ce i s-a repartizat fiecăruia.[1308] Avantajul de a-l citi de unul singur pe Foerster nu poate fi distrus totuşi de niciun curs, oricât de prost. De-aş avea măcar mintea necontenit liniştită, ca să mă înţeleg cu tine, în scris, asupra fiecărui paragraf din Foerster! Căci este important, nu încape nicio îndoială. – Astăzi îţi trimit o carte de ghicitori; mi-ar fi plăcut să fie mai bogată în conţinut, dar cu o mare prietenă, plină de viaţă, îndărătul ei, le va amuza pe fete, cu siguranţă. – Cum va evolua situaţia în absenţa lui Lehmann şi a lui Lemm şi, poate, fără Welkanoz?[1309] Oare toate lucrurile bune trebuie să trăiască acum într-un provizorat chinuitor? Printre acestea le socotesc şi cele pe care le avem amândoi în comun.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 octombrie 1916, sâmbătă

14.X.16

Iubito, azi au sosit cartea poştală şi raportul. Ce importanţă personală au pentru mine aceste foi! N-a fost totuşi o muncă prea neînsemnată pentru tine. Deocamdată l-am citit doar în grabă, însă îl găsesc foarte rezonabil şi substanţial. Numai când se discută despre grupele de băieţi mai mici se fabulează un pic. Însă este scuzabil, mai ales în cazul unui prim raport. Ce lipseşte din punctul meu de vedere este mai multă consideraţie faţă de director şi de colaboratori; aici nu sunt suficiente sionismul şi entuziasmul bezmetic. Dar şi pentru acest dubiu se găseşte o urmă de scuză în remarca potrivit căreia după război, relaţiile de convieţuire dintre colaboratori şi persoanele asistate vor deveni mult mai apropiate. Desigur, acum lipsesc încă multe sub acest aspect; o confirmă chiar plângerea ta, pe care aş vrea s-o cunosc în detaliu. De altminteri, se observă că grupele de fete au rămas în urma celor de băieţi. Dar în primul rând, remarc în continuare aroganţa raportului. Timpul o va cauteriza însă, dacă nu se abandonează activitatea. – Nu te deranjez trimiţându-ţi cărţile? Nu mă ocup prea mult de lectura din Foerster? În rest, ce-ţi dă dreptul să crezi că n-am terminat-o de citit de multă vreme pe Erdmuthe? Am citit-o în întregime încă de la Marienbad, exceptând notele de subsol, care nu sunt esenţiale. Ispăşeşte acest reproş nedrept, trimiţându-mi degrabă nişte poze din excursie![1310]

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 octombrie 1916, duminică

Iubito, e-o zi atât de frumoasă, iar eu stau la birou. Mă consolează faptul că eşti la Mühlenbeck. – Astăzi, iarăşi, nicio veste. Îmi scrii adesea că n-ai primit veşti, dar pe urmă nu menţionezi dacă veştile absente mai sosesc a doua zi. Dar aşa trebuie să fie, căci eu scriu în fiecare zi. – Raportul a trebuit să i-l împrumut lui Max, fără a-l fi citit a doua oară; are nevoie de el pentru Clubul fetelor[1311], o chestiune delicată, fragilă, însă precis nu lipsită de valoare. Plângerea ta: toată lumea se simte mereu vizată, este de-a dreptul deviza acestui club. În raport mi-a sărit în ochi calitatea superioară a părţii care tratează despre grupa de băieţi mai mari; e scrisă, evident, de Lehmann. Aici există mai puţin fapte şi rezultate, în timp ce restul conţine majoritatea lucrurilor care puteau fi presupuse de la bun început, dar care-şi găsesc locul în primul raport. De altfel, într-o situaţie foarte bună va fi fiind şi grădiniţa, despre care relatarea este prea modestă. – Astăzi sunt singur, Ottla a plecat la ţară; am de ales între a mă duce să-i iau pe Felix şi soţia lui[1312], aşa cum le-am făgăduit, sau a merge singur. Ce voi face?

Franz

15.X.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 16 octombrie 1916, luni

Iubito, o zi neplăcută, alinată de scrisoarea ta din 13. – Pentru cazul în care nu vei fi ghicit ieri, am fost singur. Am mers foarte departe, cam cinci ore, singur şi nu destul de singur, în văi complet pustii şi nu destul de pustii. Uneori simt grijile de parcă ele mi-ar sorbi sângele din tâmple. – Cazul Sabinchen[1313] este într-adevăr delicat. Numai că nu-nţeleg câteva supoziţii. Ce menire are în general casa de bani? A luat S. cu împrumut două mărci şi abia apoi le-a povestit celorlalte acest lucru? Cine stabileşte cum trebuie folosiţi banii din casă? De unde provin banii? Predecesoarea ta n-a ştiut de problema asta? Fireşte, eu nu mă-ndoiesc nicicum de onestitatea şi nevoia lui Sabinchen de a fi ajutată, însă dacă n-au fost îndeplinite formalităţile pentru împrumut, trebuie totuși să vă gândiţi bine că și celelalte fete pot fi la fel de oneste și de neajutorate și că din această cauză s-ar putea să se simtă lezate că ele nu se află așa de aproape de casa de bani. Drept urmare, S. nu trebuie să-și piardă în niciun caz locul de onoare. Dar întreaga situaţie ar fi evitată dacă toate ar avea suficientă încredere unele-n altele; din câte văd eu, vei avea mult de lucru. Probabil că mai întâi ar trebui vizitate Sabinchen și Hertha.

Franz

16.X

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 octombrie 1916, marţi

17.X.16

Iubito, o minune după alta, faptul că voi putea pleca[1314] prinde contur, ce-i drept, încă incomplet, dar deja notabil. Fie ca acum, după înlăturarea obstacolelor previzibile, toată treaba să nu devină irealizabilă din cauza unor obstacole imprevizibile! De altfel, nu este exclus ca lectura publică să aibă loc abia pe 17 noiembrie, iar nu pe 10. În cursul săptămânii viitoare se va lua o decizie. Dacă are să fie pe 10, va trebui să renunţi de dragul meu la un spectacol al lui Milan[1315]; cred că va fi pe 9 noiembrie în Sala Choralion; altminteri însă, trebuie să mergi pentru mine în Sala Choralion. Este posibil că programul (Ebner-Eschenbach, Keller, Storm) să nu-l arate în toată forţa lui; exceptându-l pe Keller, din programul pe care l-am văzut eu și care a ieșit cel mai slab (desigur, doar relativ slab) s-ar putea să mai corespundă așteptărilor lectura unei nuvele de Jakobsen[1316]; totuși, trebuie să mergi acolo și să-l asculţi, Felice! – Sunt absolut de acord să le citești fetelor *Galoșii aducători de noroc*[1317]; poţi face și alte lecturi din Andersen, dar în niciun caz să nu le citești fragmente pe care data viitoare nu vei vrea să le mai termini. La *Minna von Barnhelm* copiii au fost deja privaţi (pe bună dreptate) de o impresie asupra întregului, iar așa ceva n-ar trebui să se mai repete. – Astăzi n-a sosit nicio veste.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 18 octombrie 1916, miercuri

Iubito, biată plătitoare de suprataxă poștală, iertare, dar sunt aproape complet nevinovat, așa cum te-aș putea convinge neapărat printr-o expunere foarte amănunţită, de care însă mă vei scuti, cu siguranţă; Max însuși, care-i funcţionar la poștă[1318], a expediat până acum numai asemenea cărţi poștale. Astăzi a sosit scrisoarea ta de sâmbătă, iar pe urmă cea de luni. În special ultima m-a consolat foarte mult. Ieri a ars în întregime aici vagonul cu corespondenţa de după-amiază de la Berlin și azi am mers toată dimineaţa de colo-colo, foarte gânditor și confuz, permanent îngrijorat din cauza acestui vagon, odată cu care trebuia să fi ars, după toate probabilităţile, și scrisoarea ta de luni, unde povesteai despre excursia celor de la cămin. Abia ulterior a venit scrisoarea ta, nu arsese deci! – Max nu primește deloc permisiunea de a călători la

München[1319]; s-ar putea ca în prima parte a serii, care așadar sper să se realizeze, să citesc niște poezii ale lui. Ce-i drept, nu recit foarte bine versuri; mai degrabă, foarte prost, însă îmi voi asuma cu plăcere această sarcină, dacă nu se găsește unul mai bun. Dar spun numaidecât: dacă n-ai putea veni acolo, n-aș merge nici eu. M-am obișnuit deja prea mult cu gândul de a te vedea acolo. După 22 octombrie, când se termină concediul șefului tău, vei putea spune cu certitudine dacă această călătorie este posibilă sau nu.

Franz

18.X

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 19 octombrie 1916, joi

19.IX.16 [1320]

Iubito[1321], nu este așa de simplu să accept de-a dreptul tot ce spui despre mama, părinţi, flori, Revelion și comeseni. Scrii că nici pentru tine „nu se numără printre cele mai mari plăceri” să stai la masă cu toată familia mea, acasă la mine. Firește, prin spusele tale nu faci decât să-ţi exprimi părerea, într-un mod absolut justificat, fără să ţii cont dacă asta mă bucură sau nu. Ei, bine, nu-mi face nicio plăcere. Negreșit, m-ar fi bucurat însă și mai puţin dacă mi-ai fi scris contrariul. Te rog, spune-mi cât se poate de clar în ce constă această neplăcere pentru tine și care sunt cauzele ei, din punctul tău de vedere. Noi am vorbit deja deseori despre problema asta, în măsura în care intru și eu în discuţie, dar îmi este dificil să înţeleg cât de cât care-i adevărul în cazul de faţă. Trebuie să o luăm mereu de la capăt. Cu niște cuvinte la ordinea zilei – și, ca atare, cu o duritate nu tocmai pe măsura adevărului – mi-aș contura poziţia cam în felul următor: eu, care de cele mai multe ori am depins de alţii, am o nesfârșită dorinţă de autonomie, de independenţă și libertate în toate privinţele; prefer să-mi pun ochelari de cal și să-mi urmez drumul până la capăt decât să tot văd învârtindu-se în jurul meu liota celor de-acasă, care-mi distrag atenţia. De aceea, fiecare cuvânt pe care-l spun părinţilor mei sau pe care mi-l adresează ei se transformă atât de ușor într-o bârnă ce-mi zboară peste picioare. Orice relaţie pe care nu mi-o fac singur, fie chiar și în detrimentul unor părţi ale eului meu, este fără valoare, mă împiedică să înaintez, o urăsc ori sunt pe punctul de a o urî. Drumul este lung, energia-i redusă, există motive arhisuficiente pentru o asemenea ură. Or, eu mă trag din părinţii mei, sunt legat prin sânge de ei și de surorile mele; deși nu simt asta în viaţa de zi cu zi și nici în propriile mele intenţii, din pricina unei îndărătnicii indispensabile, totuși, în fond, ţin cont de acest lucru mai mult decât îmi dau eu seama.

Uneori, ura mea vizează și acest aspect: imaginea patului conjugal de-acasă, a așternuturilor folosite, a cămășilor de noapte așezate cu grijă îmi poate provoca o senzaţie de vomă și-mi întoarce stomacul pe dos; este ca și cum nu m-aș fi născut definitiv și aș tot veni pe lume din existenţa apăsătoare, proprie acestei odăi mucede; parcă ar trebui să-mi găsesc mereu o confirmare acolo, fiind indisolubil legat – dacă nu pe de-a-ntregul, măcar în parte – de aceste lucruri oribile; dar asta mai depinde și de picioarele mele, care dau să fugă, însă continuă să rămână vârâte în terciul acesta primordial și inform. Așa se întâmplă uneori. Alteori însă îmi dau seama că ei sunt totuși părinţii mei, părţi necesare ale fiinţei mele, componentele ce-mi insuflă permanent putere și-mi aparţin nu numai ca obstacole, ci și ca mod de a fi. Şi-atunci vreau să fie ai mei, așa cum cauţi să ai ce e mai bun; dacă am tremurat dintotdeauna în faţa lor, cu toată răutatea, necuviinţa și lipsa mea de afecţiune ori cu tot egoismul meu – așa cum o mai fac, de fapt, și astăzi, căci din tremurat nu mă pot opri niciodată –, și dacă ei, tata, pe de o parte, iar mama, pe de alta, aproape că mi-au înfrânt voinţa, într-un mod la fel de inevitabil, atunci vreau să-i văd vrednici de așa ceva. (Ottla mi se pare câteodată așa cum aș vrea să fie o mamă aflată departe: pură, sinceră, onestă, consecventă, smerită și mândră, sensibilă și distantă, devotată și independentă, timidă și curajoasă, totul într-un echilibru perfect. O amintesc pe Ottla pentru că ea are totuși ceva din mama, deși acest aspect este complet insesizabil.) Vreau să-i văd așadar vrednici de una ca asta. Drept urmare, impuritatea lor este pentru mine de o sută de ori mai mare decât va fi fiind în realitate, de care nici nu-mi pasă; și tot de o sută de ori mai mari sunt pentru mine nerozia, ridicolul și bădărănia lor. În schimb, părţile lor bune sunt de o sută de mii de ori mai mici decât în realitate. Ca atare, am fost înșelat de ei, dar nu mă pot revolta împotriva legilor naturii, fără să-nnebunesc. Așadar, tot ură și nimic altceva decât ură. Tu-mi aparţii; te-am luat cu mine și nu pot crede că în vreun basm cineva a luptat mai mult și mai disperat pentru o femeie decât am făcut-o eu pentru tine; a fost de la început o luptă lăuntrică, luată mereu de la capăt și, poate, pentru totdeauna. Prin urmare, îmi aparţii, și de aceea legătura mea cu rudele tale este asemănătoare cu relaţia pe care o am eu cu ale mele, deși, firește, este una incomparabil mai detașată, atât în bine, cât și-n rău. Totodată, generează o relaţie stânjenitoare (mă deranjează, chiar dacă ar fi să nu le adresez niciodată vreun cuvânt), iar în sensul de mai sus nu sunt vrednici. Îţi vorbesc aici la fel de sincer ca mie însumi; nu-mi vei lua asta în nume de rău și nici n-ai să cauţi aici vreo urmă de trufie; ea nu există, cel puţin acolo unde ai căuta-o tu. Când ai fost la Praga și ai stat la masa părinţilor mei, zona de atac aflată la dispoziţia ostilităţii părinţilor mei faţă de

mine a devenit, bineînţeles, mult mai mare. Legătura mea cu întreaga familie li se pare acum mai importantă (dar nu-i așa, și nici nu se cuvine să fie), iar ei mă lasă să simt acest lucru și li se pare că sunt integrat în această serie în care un loc este ocupat de dormitorul de alături (însă nu sunt integrat); cu toată opoziţia mea, ei cred că au găsit în tine un sprijin (dar nu l-au găsit), iar ceea ce este urât și abject la ei sporește, fiindcă din punctul meu de vedere, aceste aspecte ale lor depășesc ceva și mai detestabil. Dacă așa stau însă lucrurile, atunci de ce nu mă bucur de ultima ta remarcă? Pentru că mă aflu, pur și simplu, în faţa familiei mele și-mi învârt neîncetat cuţitele în aer, ca să-mi rănesc și, deopotrivă, să-mi apăr mereu familia. Lasă-mă să te reprezint aici întru totul, fără ca tu să-mi ţii locul, în acest sens, în faţa familiei tale! Iubito, ţi se pare prea mare acest sacrificiu? E unul enorm și-ţi este ușurat doar de faptul că, dacă nu-l faci, firea mea mă determină să ţi-l smulg. Dacă te sacrifici însă, faci mult pentru mine.

Dinadins n-am să-ţi scriu o zi, două, ca tu să poţi medita la asta și să-mi răspunzi, fără să te mai tulbur. Drept răspuns este suficient și-un singur cuvânt – atât de multă încredere am în tine.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 octombrie 1916, sâmbătă

21.X.16

Iubito, iată-mă, deci, din nou! Alaltăieri și ieri am primit scrisorile tale de marţi și de miercuri, dar relatarea privitoare la excursie lipsea din ele. Poate sosește odată cu fotografiile mult așteptate, printre care destule pot fi însă cu tine. (Tocmai a trebuit să alerg la telefon unde am fost anunţat că mi s-au aprobat pașaportul și trecerea frontierei; acum nu mai este nevoie decât de viză.) Mă-ntrebi de doamna Hauschner.[1322] N-o cunosc personal; cândva am citit doar un roman al ei, deloc ușuratic, dar de dimensiuni colosale, iar nu cu mult timp în urmă, două-trei scrisori adresate lui Max; din cauza unei confuzii făcute de bătrâna doamnă, acestea erau extrem de comice, dar și emoţionante și plăcute datorită onestităţii cu care ea căuta să rezolve situaţia. De la Max am mai aflat acum că în afară de asta, este nemaipomenit de bogată și generoasă, participă la acţiuni de binefacere, iar din acest punct de vedere (nu din altul; ea e total nesionistă), se interesează și de cămin și ar putea fi atrasă pentru obţinerea unor subvenţii mai substanţiale (este și președinta unei mari asociaţii de femei din Berlin), cu prilejul unei manifestări adecvate, invitând-o, de pildă, la o după-amiază sau la o seară specifică, organizată-n cămin. Altminteri, va rămâne la Praga

până la începutul lui noiembrie; Max vorbește marţi cu ea și pe urmă îţi dau amănunte.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 octombrie 1916, sâmbătă

Iubito, astăzi a sosit scrisoarea ta de joi. Ai dreptate, până la urmă trebuie să vorbim unul cu altul. Numai să se ţină lectura publică! Un alt program decât cel prezentat n-am; și nici nu vreau să citesc altceva. Deci, dacă nu s-ar aproba[1323] de sus, ar trebui să contramandez. Ca atare mă tem de acest obstacol; altminteri, nici n-ar merita să vorbesc despre așa ceva. Ar fi foarte bine dacă ne-am întâlni chiar pe drum; pentru mine ar fi foarte bine deoarece atunci tu ai coborî, mutându-te la clasa a III-a.[1324] Cu Feigl am vorbit recent, urmează să fie mobilizat. N-au primit scrisoarea ta și nici altă corespondenţă pentru că și-au închiriat locuinţa și au comunicat greșit la poștă noua lor adresă. – De ce-ţi trebuie bibliografia despre Universitatea populară? Nu știu cum se obţine. – Fotografiile n-au venit încă; numai să nu le fi făcut cu ambalajul filmului.[1325]

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 octombrie 1916, duminică

Ora 7

Iubito, îţi scriu neverosimil de devreme – și-n plus, după o noapte proastă – fiindcă plec cu Ottla la ţară.[1326] Nu de sărbătoarea tabernaculelor[1327], ci la fosta învăţătoare a Ottlei.[1328] În ceea ce o privește pe Ottla, n-am vrut să fac din ea, eventual, un exemplu superior; am menţionat doar însușirile ei bune, parţial excelente, care sunt evidente când le compar cu ale mamei. N-am vrut să trec sub tăcere faptul că pe lângă acestea, ea este, poate, destul de orgolioasă, calculată în plan spiritual și multe altele, deși, având în vedere propria-mi stare, nu sunt foarte îndreptăţit nici s-o laud, nici s-o dojenesc.

Multe salutări,
Franz

22.X.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 octombrie 1916, luni

23.IX.16 [1329]

Iubito, astăzi a sosit scrisoarea ta de joi. Relativ la frecventele tale lamentaţii legate de absenţa veștilor, mi-ar fi plăcut să aflu cum se reechilibrează întreaga situaţie căci eu îţi scriu totuși zilnic, de multă vreme[1330], în afară de ultima vineri. – Cât privește vechea înţelegere cu Felix, ai ghicit corect. Ce-i drept, nu era foarte greu, după felul în care am pus întrebarea. Iar acum mă ameninţi? Din fericire, consolarea mă sperie aproape mai mult decât ameninţările. Ameninţarea ta, Felice, nu poate fi pusă în practică, exceptând cazul în care recurgi la o cămașă de forţă. Iar acest lucru nu-l vei face precis, ci mă vei lăsa așa cum sunt, din păcate sau din fericire. Ieri, la ţară a fost foarte frumos. În decursul anilor, fără să bag de seamă, m-am transformat pe-ascuns din orășean în ţăran sau cel puţin în ceva foarte asemănător. Am fost într-un loc uitat, atât de rustic și de frumos! La o învăţătoare ce trăiește acolo fericită și mulţumită, având un salariu de vreo 600 de coroane pe an. Spre a nu exagera, ea este o studentă care predă temporar acolo (pentru sine și școală); mai câștigă cu niște ore de germană vreo 50 de coroane pe lună și întâmplarea face ca în prima jumătate de an să locuiască pe degeaba. Predă la cincizeci și cinci de copii, băieţi și fete de zece-unsprezece ani. – Ai primit până la urmă *Schlemihl* în ediţia de la Insel și cartea de ghicitori?

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 octombrie 1916, marţi

Iubito, astăzi, iarăși nimic. – În scrisoarea de ieri mi-a făcut o deosebită plăcere următorul pasaj: „Ești un om atât de clarificat în privinţa lui însuși încât singurătatea are să te întristeze, cu siguranţă, și mai mult decât de obicei”. – Adică singurătatea, sau mai bine zis, autoclarificarea tihnită (înalt privilegiu uman), privirea pe care o arunc în mine trebuie să mă întristeze. Interiorul meu arată deci foarte rău. Asta ai vrut să spui? Probabil ai dreptate. – De altfel, am aici o judecătoare (la Marienbad am amintit în treacăt sentinţa ei, potrivit căreia sunt imoral); de ea am auzit ieri din nou. Acum câteva zile va fi spus, în primul rând, că sunt nefiresc, adică spusele mele nu-și au originea într-un impuls, ci într-o reflecţie ce mizează pe un efect, iar în al doilea rând, că nu sunt un om bun. Cea care a spus una ca asta este o fată isteaţă, și-n primul moment când am auzit așa ceva, cuvintele ei mi-au sunat într-adevăr de parcă ar fi fost rostite undeva departe. – În excursie au fost toate

fetele, deci și Hanff? – Şeful tău și-a prelungit concediul? – Încă nu pot comunica precis ziua în care voi citi. Noi dificultăţi. – Ţi-am trimis patru broșuri cu cântece, publicate la Insel; sunt foarte frumoase. În plus, *Culegerea de cântece alb-albastre.*[1331] – Participi la cursul despre Fröbel[1332], în locul celui de religie? – Cum sunt serile când se citesc basme? – Cine conduce cursul despre Foerster?

Franz

24.X.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 25 octombrie 1916, miercuri

Iubito, astăzi a sosit scrisoarea ta de sâmbătă. Așadar, fetele mi te confiscă un pic. Aș fi supărat pe ele dacă nu mi te-ar da înapoi înmiit. Azi, nimic altceva; am diverse treburi urgente și enervante.

Franz

Max a vorbit ieri cu doamna Hauschner și i-a anunţat vizita. La început vrea să sprijine doar de la distanţă, dar dacă este invitată personal și sincer la o manifestare reușită, poate că are să fie prinsă și altfel.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 26 octombrie 1916, joi

26.X

Iubito, azi au sosit scrisorile de luni și marţi. Ele mă găsesc din nou într-o stare foarte proastă, după o perioadă uimitor de lungă, în care durerile de cap au lipsit aproape în totalitate. Dacă este o excepţie, o suport cu plăcere. – Din excursia ta n-a lipsit nimic care ţine de o excursie; în schimb, au existat unele lucruri ce de obicei nu sunt caracteristice excursiilor, iar asta a fost, pesemne, partea bună. Nu, despre domnișoara Blumstein[1333] nu mi-ai povestit încă. Dar numai din poze totul va deveni clar. – Lectura publică[1334] are loc deci vineri, 10 noiembrie, la ora 8; mâine-ţi comunic ora exactă a sosirii mele la München; scrie-mi, te rog, și când sosești și unde vei sta. Acum lectura publică este stabilită definitiv, însă mai are un mic clenci (independent de mine); dar el există pesemne numai în ochii mei prea fricoși și nu se va transforma într-o piedică. – Faptul că frecventezi, ba încă-n mod regulat, și un ciclu de conferinţe mi se pare realmente prea mult. Şi tocmai niște conferinţe despre Strindberg![1335] Suntem contemporanii și urmașii lui. Doar să-nchizi ochii și vei vedea că propria origine ţine conferinţe despre Strindberg! Cu toate acestea, scrie-mi din când în când un cuvânt despre ele, dacă te duci într-adevăr acolo! – Cu doamna Hauschner

n-am vorbit, nu mă cunoaște, însă Max i-a anunţat vizita voastră, iar ea-l îndrăgește foarte mult.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 27 octombrie 1916, vineri

27 octombrie 16

Iubito, îţi mulţumesc pentru vorbele tale bune de miercuri. În fond, mi-e greu să am îndoieli că suntem de acord în această chestiune și că vom trăi uniţi, însă poate că-i bine să mai sune din când în când în casa noastră un asemenea clopoţel la intrare. – Lectura publică are loc deci pe 10 noiembrie. Max și cu mine ar fi trebuit să avem câte o seară separată. Dar întrucât cererea prin care Max solicita un concediu de două zile în acest scop a fost respinsă, el nu poate veni, iar eu mi-am asumat sarcina de a citi câteva poezii ale lui, atât cât pot de bine sau de rău. El nu trebuie să lipsească total din acest ciclu de seri[1336]; mai degrabă să apară prost citit decât deloc. Singurul impediment previzibil pentru lectura mea l-ar reprezenta acum doar dificultăţile pe care mi le-ar putea crea cenzura müncheneză[1337]. Totuși, nu știu ce obiecţii ar avea. – Probabil ar fi o exagerare să te mai duci să-l asculţi pe Milan în seara de dinaintea plecării. În primul rând, el are spectacole în fiecare iarnă; în al doilea rând, în ciuda importanţei artei sale, un somn bun e la fel de bun; iar în al treilea rând, după lectura lui nu trebuie să vii la a mea cu impresii proaspete și pretenţii exagerate, în caz că vrei s-o faci cu adevărat, lucru la care ar trebui să mai reflectezi. Ajung la München la 6.24 și plec îndărăt duminică la ora 7. – Poștașul este deja mulţumit? Dar mi-a făcut o nedreptate.[1338]

Franz

Îl mai citiţi pe Foerster?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 28 octombrie 1916, sâmbătă

28.X.16

Iubito, din nou m-au chinuit nopţile și capul sau capul și nopţile, cum vrei s-o iei, fiindcă ele-și dau mâna, ca să mă tortureze. – Recent am citit *Omor ritual în Ungaria*, o tragedie de Zweig; în scenele supranaturale e tensionată și firavă, așa cum m-am așteptat să fie, luându-mă după tot ceea ce cunoșteam din Zweig. În schimb, scenele pământești au o viaţă cuceritoare și-n mare parte își au originea, probabil, în actele impunătoare ale procesului.[1339] Totuși, ele pot fi delimitate cu greu până la nivelul detaliilor; autorul s-a contopit cu procesul și a rămas în cercul magic

al acestuia. Acum îl văd altfel decât înainte. Într-un loc a trebuit să mă opresc din lectură, să mă așez pe canapea și să plâng în hohote. De ani de zile n-am mai plâns.

Franz

Nu vrei să călătorim ultima bucată de drum cu același tren? Trec prin Eger.[1340]

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 30 octombrie 1916, luni

30.X.16

Iubito, nicio scrisoare, te rog, nu-mi cere nicio scrisoare! Dacă aș fi avut să-ţi comunic ceva la fel de lăudabil despre mine cum ai avut tu în ultima scrisoare, ce mi-ar mai fi zburat condeiul ca să-ţi scrie! Dar așa... viaţa mea are două părţi: una se hrănește cu toată gura din viaţa ta și, în sine, ar constitui viaţa unui om fericit și însemnat, pe când cealaltă seamănă cu desprinderea dintr-o pânză de păianjen; a scăpa de zgâlţâieli și de dureri de cap înseamnă suprema sa fericire, nu prea frecventă. Ce să facem cu această a doua parte? Se-mplinesc doi ani de când am lucrat pentru ultima oară[1341] și totuși nu mi-a mai rămas altceva decât capacitatea și plăcerea de a munci în această direcţie. Acum sper să ne întâlnim curând, peste zece-unsprezece zile[1342]; chiar și așteptarea asta fericită mă neliniștește prea mult ca să scriu mai pe larg. De n-ar interveni vreo piedică!

Anexez câteva mărunţișuri:

1) O poză a Ottlei, ce-i drept, extraordinar de proastă. Dinţii retușaţi și colţul gurii întredeschise nici nu sunt măcar cele mai grave cusururi.

2) Scrisoarea lui Buber[1343] în care, recitind-o azi, nu mai găsesc, de fapt, nimic remarcabil. Nu știu de ce ţi-am scris despre ea; ţi-o trimit numai pentru că tu, indusă-n eroare de observaţia mea, mi-ai cerut-o mereu.

3) Ca exemplu pentru preocupările celeilalte părţi, un apel.[1344] Mă găsești printre semnatari; iniţial ar fi trebuit să fiu sus, în comitetul provizoriu, dar pe urmă, fără prea multă osteneală totuși, m-am strecurat în grupul cel mare. Şi textul îmi aparţine (ca multe altele). În fine, nu mai adaug nimic despre asta.

4) Programul lecturilor publice. Pe antepenultima pagină găsești anunţat *Verdictul*. Însă Wolff pare să-l asuprească din nou, fără să-mi fi scris, de altfel, în legătură cu acest lucru.[1345] Oricum, mi-e indiferent câtă vreme sunt eu însumi impasibil și nu fac decât să trag cu urechea la viaţa care se zbate-n tâmplele mele.

Despre judecătoarea mea să nu-ţi faci griji, iubito! Liniștitor aici (dacă vrei, și neliniștitor) este că ea explică situaţia pornind de la cinci-zece scurte discuţii, care nu s-au mai repetat de-o jumătate de an. La revedere, la revedere!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 31 octombrie 1916, marţi

31.X.16

Iubito, în ultimele zile, la serviciu, n-am avut timp nici măcar să scriu. Ultima ta epistolă a fost de vineri; astăzi n-a sosit nimic. – Firește, sub conducerea ta, biblioteca pentru copii n-are voie să rămână așa de săracă; de aceea ţi-am trimis azi, ca un punct de plecare, „Volumașele albastre de la Schaffstein”.[1346] Sunt cartonate, ca *Peter Schlemihl* al tău; legate ar fi fost mai bune, desigur, însă prea scumpe. Poate le legaţi în atelierele căminului, înainte de a ajunge în uz. Sunt cărţi pentru toate categoriile de vârstă, nici nu este nevoie de o separare prea minuţioasă. Pentru băieţi sunt totuși cărţile verzi de la Schaffstein; pe ele le prefer, sunt cele mai bune, dar n-am vrut să ţi le trimit pe toate dintr-odată; celelalte deci mai târziu. Printre ele se află, de exemplu, o carte care mă impresionează de parcă acolo ar fi vorba despre mine; e ca și cum mi-ar prescrie viaţa, de ale cărei reglementări am totuși deseori impresia că scap sau am scăpat; cartea se numește *Baronul zahărului*[1347] și ultimul ei capitol este esenţial. De altfel, este așa de greu să alegi între cărţile pentru copii. Dacă ar fi să le numesc pe cele mai bune după experienţa mea, atunci volumașele de la Hoffmann[1348] ar fi o evidentă maculatură. Ce frumoase ni se vor părea pe lumea cealaltă cărţile pe care le citim acum!

În legătură cu propunerile efective pentru bibliotecă am să-ţi mai scriu.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 1 noiembrie 1916, miercuri

1.XI. 16

Iubito, cum, acum mă ameninţi și tu că nu vii?[1349] După infinite dificultăţi mărunte, dintre care acum doar una mai este cu putinţă, să apară și-aceasta, însemnată? Nu trebuie să se întâmple așa ceva. În legătură cu concediul șefului tău se va fi luat de mult o decizie. – Astăzi au sosit fotografiile și scrisoarea ta de luni. Frumoasă poza de grup din pădure! Deci ele sunt cele nouă fete ale tale, printre care și Hanff. De data asta, S.[1350] este singura care nu zâmbește. Cea mai

frumoasă este probabil cocheta din stânga, cu bluza strânsă cu o curea. Poza este puţin stricată de așezarea în formă de melc a celor aflate în prim-plan. De altfel, fetele sunt înalte și, cu excepţia a două-trei, par să aibă figuri tipice. Totuși, chipul cuiva poate fi prins abia după vreo o mie de fotografii. În cele două poze ce înfăţișează un dans în cerc se văd și fetele tale; pot fi identificate cu o oarecare greutate, însă arată cu totul altfel. Partea bună a fotografiei tale în grup face un pic uitată poza cu flori, nereușită și destul de neclară. Cea de-a cincea fotografie, în care n-o recunosc decât pe S., trebuie să mi-o mai explici. – Nu știu dacă voi putea găsi piesa pentru Hanuca.[1351] Firește, o voi căuta de îndată. Ce spui despre înjosirea (în caz că minciuna este doar înjosire) la care mă vezi supus în programul expediat?[1352] Nu este nicidecum punctul cel mai de jos al umilinţei mele, există altele și mai și, sub toate aspectele, însă acesta e suficient de jos. – Să nu mă mai ameninţi că nu vii!

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 3 noiembrie 1916, vineri

3.XI.16

Iubito, așadar, a fost doar o ameninţare ce urma să mă sperie. Ceea ce a și făcut. Până la urmă vii, totuși. Dar aprobarea nu este încă absolut sigură, manuscrisele au sosit acolo abia luni.[1353] Sunt în continuare nervos, și ca să spun adevărul, nici nu-mi pot imagina că se vor aproba, oricât de nevinovate ar fi în esenţă. În orice caz, îţi telegrafiez dacă apare vreun impediment; deocamdată mă bucur, în speranţa că te voi vedea atât de curând. Trenurile noastre își dau întâlnire – din păcate, n-am la îndemână *Mersul trenurilor*, în format mare, și până una, alta judec numai după hartă – cam la Wiesau[1354], deci între ora 1 și 2, la amiază. Câștigăm mult timp dacă te întâlnesc încă din tren. Firește, voi sta și eu la Bayerischer Hof[1355] (din superstiţie formulez și aici rezerva de mai sus). – Piesa pentru sărbătoarea de Hanuca cu greu o voi putea găsi. Singura fată de la care puteam spera că voi primi ceva (a repetat anul trecut o piesă cu copiii de la grădiniţa de aici pentru evreii din Est și atunci am fost cu nepotul meu[1356] acolo; de altfel, concepută pentru copiii foarte mici, piesa era cu adevărat inutilizabilă, deși fata însăși era extraordinară), așadar, nici această fată n-are nimic. La Jüdischer Verlag urmează să apară o carte destinată Hanucăi; poate-ţi arată niște corecturi de la tipografie.[1357]

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 5 noiembrie 1916, duminică

Iubito, îţi scriu din nou în zori, înaintea unei excursii la ţară. Ieri n-a venit nimic de la tine, dar nici eu n-am scris. Pe zi ce trece, călătoria devine tot mai probabilă. În orice caz, îţi voi telegrafia chiar miercuri sau joi frumoasele vorbe „Plecăm deci” sau tristul cuvânt „Nu”.

Franz

5.XI.16

Către Anna Bauer la Berlin

Praga, 14 noiembrie 1916, marţi

Dragă mamă,

Din câte mi-a povestit Felice, ai primit cu bunăvoinţă scrisoarea mea de la Marienbad; drept urmare, îţi pot scrie astăzi, de ziua ta de naștere[1358], cu sufletul mai despovărat decât atunci. După cum am văzut, am auzit și am spus deseori, nu-i este foarte ușor nimănui s-o scoată la capăt cu mine, nici măcar mie; de aceea, dacă tocmai tu, care mi-o dai pe fiica ta și ai fi deci îndreptăţită să formulezi numai pretenţii, îţi dai silinţa să mă înţelegi, mărinimia ta este cu atât mai mare. Așadar, te rog să ai răbdare cu mine și-n viitor (iată cum se amestecă egoismul în urările de aniversare) și să-ţi păstrezi în continuare, multă vreme, aceeași prospeţime aproape juvenilă cu care trăiești în amintirea mea, pentru Felice, iar prin intermediul ei, și pentru mine.

O respectuoasă sărutare de mână pentru tine și sincere salutări pentru Erna și Toni[1359],

de la al tău,
Franz
14 noiembrie 16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 17 noiembrie 1916, vineri

Telegrama nu s-a păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, înainte de 21 noiembrie 1916

Cărţile poștale nu s-au păstrat.

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 21 noiembrie 1916, marţi

21.XI.16

Iubito, de zile-ntregi, nicio veste. De ce? Nu-ţi convin ultimele mele cărţi poștale? Dar ele privesc totuși esenţa convieţuirii noastre. Spre a vorbi acum numai despre asta, nu te pot lăsa tocmai pe tine să-mi reproșezi mereu egoismul și s-o spui în treacăt, așa de ușor și de firesc, sub ameninţarea necontenită ce stă-ndărătul reproșului respectiv. Într-adevăr, el mă afectează grav, fiindcă este corect. Incorect este doar faptul că mi-l faci tocmai tu și că astfel, poate nu atât prin ceea ce faci cât prin ceea ce spui, negi îndreptăţirea acestui egoism care vizează mai puţin, incomparabil mai puţin, persoana decât problema în sine. Credinţa că în această ultimă privinţă trasez corect limitele este totuși o chestiune de încredere în mine. În orice caz, conștiinţa vinovăţiei mele continuă să fie suficient de puternică, nu mai trebuie alimentată din exterior, însă organismul meu nu-i destul de puternic pentru a înghiţi, adesea cu dificultate, o asemenea hrană.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 23 noiembrie 1916, joi

23.XI.16

Iubito, așa cred și eu. Altminteri, cum aș putea să mai trăiesc în această stare (incluzând și durerile de cap)? Deși nu sunt convins că nu vor reapărea asemenea controverse (oribilă cofetărie!)[1360], totuși ele nu vor mai avea tensiunea unei scurte întâlniri, a provizoratului vag și foarte fantomatic, care intensifică amărăciunea și, drept urmare, vor trebui suportate ca o supărare general umană. Tu vei izbi în piatră, iar piatra abia are să fie zgâriată. Dacă nu se fărâmiţează prematur, piatra va răbda asta, la fel cum are s-o suporte și mâna. – În ceea ce mă privește, exceptând faptul că astăzi mă doare capul cum nu mi s-a mai întâmplat de la München, momentan mă domină aproape exclusiv gândurile privitoare la schimbarea locuinţei și la speranţele modeste legate de aceasta, pozitive totuși, cel puţin dacă ţin cont de aspectul în general negativ al vieţii mele. Până și faptul că m-am dus la biroul imobiliar a fost o performanţă de luat în seamă. De atunci plutesc în juru-mi trei femei ce dau dovadă de o amabilitate pe care n-o merit: proprietara biroului imobiliar, intendenta casei unde vreau să locuiesc și slujnica locatarilor care doresc să-mi lase locuinţa. De ieri, lor li s-a alăturat și maică-mea, realmente foarte binevoitoare. Mai mult nu deconspir;

abia poimâine, când se va decide totul. – Mâine pleacă spre tine cărţile.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 24 noiembrie 1916, vineri

De dimineaţă m-am apucat să-ţi scriu o carte poștală; pe urmă am fost deranjat, iar acum nu mai găsesc cartea poștală începută. În rest, mi se întâmplă așa numai cu actele. Este neplăcut. – Iubito, n-a fost totuși cum zici tu. Se pare că într-adevăr n-ai primit telegrama mea de ziua de naștere. Nesiguranţa de a trimite ceva acum este prea mare. Am expediat-o pe 17 seara. – Suna așa: „O îmbrăţișare din depărtare”. – Poate textul acesta a fost prea neobișnuit și de aceea n-au trimis-o. Am să fac probabil o reclamaţie. Momentan, principalele mele gânduri, deși destul de triste, vizează tot locuinţa. Decizia a trebuit amânată iarăși cu câteva zile și a redevenit cam nesigur dacă primesc apartamentul. Trebuie să știi că e vorba despre o locuinţă compusă din două camere, fără bucătărie, și care pare să corespundă întru totul celor mai capricioase dorinţe ale mele. Aș suporta cu greu să n-o dobândesc. Această casă mi-ar reda, chiar dacă nu liniștea interioară, măcar posibilitatea de a lucra; porţile paradisului nu s-ar redeschide brusc, dar poate că-n zid s-ar face două crăpături pentru ochii mei. – Astăzi am citit o scrisoare adresată lui Max de către grenadierul Lehmann[1361], care-ţi evidenţiază în mod deosebit hărnicia.[1362] – De Crăciun? Nu voi putea pleca.

Franz

24.XI.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 4 decembrie 1916, luni

Iubito, astăzi mi-a venit înapoi o scrisoare pe care ţi-am adresat-o mai de mult. Merităm deci amândoi mai multă încredere. Rămân la aceeași părere despre Crăciun; știu, voi simţi un junghi când am să aud definitiv că nu ne vedem, însă nu voi avea îndoieli în legătură cu faptul că, în fond, opinia mea este justă. – Durerile tale de cap mă deprimă foarte tare. Ne este hărăzită amândurora o singură liniște, astfel încât, când eu sunt oleacă mai liniștit, partea de liniște cuvenită ţie se diminuează imediat? Şi din ce motive? Acum o lună, incertitudinea n-a fost totuși mai mare decât astăzi. Iar căminul? Nu te prinde și nu te reţine? – Nu mai am cum să citesc drama acelei cunoștinţe. Max a expediat-o cu câteva zile în urmă, fără ca eu să fi aflat ceva despre asta. El n-o consideră esenţială. Firește, mi-ar fi

plăcut s-o citesc fiindcă așa ai dorit tu, dar acum, de vreme ce a luat-o din loc, n-are niciun sens s-o mai cer îndărăt; precis, judecata sau chiar sprijinul meu n-ar avea nicio importanţă pentru autor. De altfel, în ultimul timp, Max a fost supraaglomerat tocmai din cauza unor solicitări asemănătoare și deci este posibil să nu o fi citit prea atent.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 7 decembrie 1916, joi

Iubito, de câteva zile nimic. Să nu cred cumva că trăiesc neîncetat ca-n paradis? Poate că această liniște relativă nu-i decât acumularea nemulţumirii ce izbucnește apoi într-o noapte, ca de pildă în ultima, când mi-a venit să urlu, iar a doua zi, adică azi, am vagabondat ca-n jurul propriului mormânt. – Te interesează articolele despre lectura publică.[1363] N-am mai primit decât unul, din *München-Augsburger Zeitung*. Este ceva mai amabil decât primul[1364], dar întrucât în esenţă, opinia coincide cu a celuilalt, dispoziţia mai binevoitoare amplifică eșecul cu-adevărat măreţ pe care l-a-nregistrat totul. Nu-mi dau deloc silinţa să mai primesc și alte recenzii. În orice caz, trebuie să recunosc că judecăţile exprimate acolo sunt realmente îndreptăţite aproape în totalitate. Mi-am folosit abuziv scrierea, transformând-o într-un vehicul spre München, cu care, altminteri, n-am nici cea mai mică legătură spirituală, și după doi ani de inactivitate literară am avut îndrăzneala fantastică de a citi în public, în timp ce, de un an și jumătate, nu le-am mai citit nimic celor mai buni prieteni ai mei din Praga.[1365] De altfel, la Praga mi-am amintit și cuvintele lui Rilke.[1366] După câteva vorbe foarte amabile despre *Fochistul*, el a fost de părere că nici *Metamorfoza*, nici *Colonia penitenciară* n-au atins consecvenţa de acolo. Desigur, remarca nu este ușor de înţeles, dar e inteligentă.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 8 decembrie 1916, vineri

8.XII.16

Iubito, cartea poștală în care-mi scrii despre călătoria de Crăciun a șefului tău a sosit cu mare întârziere; în rest însă, de multă vreme, nimic. Iar dureri de cap ai avut și după această carte poștală. Şi-acum te cufunzi în tăcere.

Căminul? Piesa de Hanuca? Data viitoare îţi voi trimite câteva cărţi evreiești. Ai primit pachetul cu cărţi? Mâine expediez pachetul pentru Muzzi.[1367] Nu, eventual mai aștept o însărcinare din partea ta. Deocamdată ambalez: două cărţi, un joc, bomboane, napolitane de

Karlsbad și ciocolată. Dincolo de acestea, fantezia mea nu mai funcţionează. N-ar trebui să pun în pachet și o rochiţă sau ceva de felul ăsta? Dar ar trebui să primesc informaţii exacte în legătură cu așa ceva; de altfel, aș lăsa-o pe Ottla să se ocupe de asta. Da, mai trebuie să trimit, probabil, cacao; deci pregătesc și niște cacao și, pe urmă, nu-mi rămâne decât să aștept vești de la tine. – Locuiesc la Ottla.[1368] În orice caz, mai bine decât oricând în ultimii doi ani. Mai facem unele mici corecturi și astfel adăpostul se apropie oarecum de perfecţiune. De atins, n-are s-o atingă, deoarece acolo perfectă pare să fie doar straja de noapte. Însă așa mă-ntorc acasă când începe să se facă frumos afară; mai întâi la ora 8, apoi la 8.30, iar acum chiar după 9. Straniu e când pe această stradă îngustă încui casa, sub lumina stelelor. Ultima dată, la ora aceea se afla în mijlocul străzii vecinul meu (dr. Knoll[1369]) cu o pungă de dulciuri pentru Sfântul Nicolae și-i aștepta pe copiii de pe stradă.

Sincere salutări, Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 9 decembrie 1916, sâmbătă

Iubito, astăzi, pe 9, a sosit scrisoarea ta privitoare la mănuși, întrucât însă ruda pleacă deja pe 10, presupun că n-ar avea niciun rost să trimit mănușile, mai ales pentru că eu le voi primi de-abia luni. Probabil le voi trimite luni, ca mostră fără valoare. S-ar putea să meargă. – Din concizia scrisorii tale să înţeleg că te doare capul? Dacă nu citesc de-a dreptul aceste cuvinte, nu-mi vine să cred, atât de mare este încrederea mea fizică în tine (nu mai puţin și cealaltă). – Ori concizia înseamnă supărare?[1370] Totuși, nu puteam proceda altfel. – Stau în continuare în căsuţa aceea, dar voi împărţi timpul într-un alt mod și am să rămân acolo până noaptea târziu. – La Berlin au fost câteva manifestări valoroase, însă am citit mereu prea târziu despre ele: Milan, Borchardt, Blümner (*Lucie* de Essig).[1371] – Acum, în loc să mă-ntorc acasă, trebuie să merg la o ședinţă, ca secretar.[1372]

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 14 decembrie 1916, joi

Iubito, da, cărţile. Vor sosi cât de curând. Librarii evrei sunt atât de ciudaţi, expedierea este stranie și durează mult. Dar sper să le pot trimite încă de săptămâna asta. – Ieri ţi-am trimis-o pe *Mica Dorrit*.[1373] O știi, pesemne. Cum am putut să-l uităm pe Dickens? Ce-i drept, nu este de citit chiar în întregime cu copiii, însă parţial are să vă facă, precis, și ţie, și lor o mare bucurie. – Mult noroc la sărbătorirea Hanucăi! Atunci (habar n-am care-i data) vor fi făcute,

probabil, și niște poze, la care am și eu dreptul. – Acasă mă încaier cu neputinţele mele din ziua respectivă, pentru ca-n ziua următoare să le șterg cu o forţă de zece ori mai mare decât cea cu care le-am comis.[1374] Dar este frumos să stau acolo, să hoinăresc spre casă pe la miezul nopţii, coborând în oraș pe vechea scară de la palat.

Franz

14.XII.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 15 decembrie 1916, vineri

Iubito, nu, situaţia nu-i atât de gravă și după două zile nici tu n-ai mai fi scris așa. Lipsește o remarcă privitoare la inexistenţa durerilor de cap. Stau în continuare în căsuţă[1375], adăpostit uneori mai bine, alteori mai rău; trebuie să trăiesc în medie. – Pe Flaubert[1376] nu l-am citit, însă acum trebuie să-l reiau repede, ca să văd cum te pricepi la cunoașterea oamenilor. – Din păcate, lista scrierilor pentru tineret[1377] n-a sosit încă, dar nu mai poate întârzia mult. De altfel, mâine-ţi trimit o carte, ca s-o citești copiilor. – Mănușile le-am primit deja, adică materialul; totuși, expedierea lor nu-i încă posibilă. Săptămâna viitoare însă, un cunoscut de-al meu pleacă în Germania și-l va lua cu el. – Aștept indicaţii în legătură cu pachetul pentru Muzzi.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 20 decembrie 1916, miercuri

Iubito, să nu fii tristă dacă nu sosește nicio veste de la mine. Realmente n-am avut această intenţie, situaţia mă neliniștește, iar acum sunt atât de susceptibil. Nimic altceva decât egoismul ajunge până-n celălalt suflet. Totuși, nu fi tristă! Cel puţin, absenţa veștilor nu este mai rea decât o grămadă de scrisori. – Viaţa mea e chiar monotonă, se scurge împresurată de nefericirea mea înnăscută, oarecum triplă: când nu pot face nimic, sunt nefericit; când pot să fac ceva, nu-mi ajunge timpul; iar dacă-mi pun nădejdea în viitor, apar imediat temeri, tot felul de temeri că atunci n-am să pot lucra nici atât. Un iad calculat cu precizie. Dar el nu este lipsit de momente bune, iar acum asta contează. – Cadoul pentru Muzzi va fi foarte drăguţ de data aceasta, Ottla s-a angajat să-l facă. Supărător este că am mereu ezitări în legătură cu adresa, așa cum faci tu în privinţa adresei unchiului meu[1378]. Sper că așa e corect: Azstalos *utca* 2, la doamna Guttmann.[1379]

Ai scris recent că ai găsit o soluţie pentru principala noastră problemă. Nu se poate spune nimic în acest sens?

Franz

20.XII.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, 22 decembrie 1916, vineri

Iubito, deja câteva zile fără vești. Ieri a pornit pachetul spre Muzzi; a ieșit foarte drăguţ, singurul cusur e că n-am găsit niciun joc potrivit și, drept urmare, i-am trimis o cutie cu cuburi de construit. Restul însă repară această stângăcie. Ieri ţi-am trimis lista de scrieri pentru tineret, azi o carte pentru copii. Încetul cu încetul lucrurile se vor regăsi, totuși. Dar mănușile se află încă la mine. Cunoștinţa mea pleacă abia săptămâna viitoare. Îmi fac din nou griji în legătură cu locuinţa; data viitoare am să-ţi povestesc cum a evoluat întreaga situaţie. În rest, mă simt amestecat; în orice caz, mai bine din punct de vedere al sănătăţii. Ieri mi-am amintit de München, Kölwel mi-a trimis trei poezii.[1380] Cu siguranţă, ele-și au originea într-un suflet pur și nevinovat în multe privinţe, însă la München poeziile lui păreau mai frumoase decât aici. Cât privește nerușinarea menţionată recent (de altfel, îmi place numele Blumstein[1381] ca atare; în el stau alături blândeţea și duritatea, și-n plus, blândeţea și-a sacrificat două litere, spre a se așeza suav lângă duritate), pentru nerușinarea manifestată în această privinţă am fost pedepsit printr-o scrisoare de către actorul Löwy (despre care ţi-am povestit adesea). El are acum un foarte mare succes la Budapesta și-mi reproșează pe un ton de-a dreptul violent (desigur, nu cu deplin temei) că n-aș fi făcut aici destul pentru el și doar m-aș fi jucat cu el.

Franz

22.XII.16

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil februarie 1917

Iubito, iată povestea locuinţei mele! O temă impozantă. Mă sperie gândul că n-o voi putea răzbi. Este prea mare pentru mine. Am să pot reda doar o miime, și din aceasta numai o miime va mai fi proaspătă în memoria mea când scriu, iar pe tine te voi putea face să înţelegi doar o miime din această ultimă miime etc. Trebuie totuși s-o fac, vreau să-ţi ascult sfatul. Așadar, citește atent și sfătuiește-mă bine! Cunoști necazul meu care durează de doi ani, minor în raport cu durerea lumii contemporane, dar suficient pentru mine. O cameră primitoare, comodă, pe colţ; are două ferestre și o ușă spre balcon. Priveliște către multe acoperișuri și biserici. Oamenii sunt suportabili, căci, dacă exersez puţin, nici nu trebuie să-i văd. Strada este zgomotoasă, trec niște care grele dis-de-dimineaţă, însă cu astea aproape că m-am obișnuit deja. Dar odaia-i de nelocuit, din punctul meu de vedere. Deși se află la capătul unui

vestibul foarte lung și este destul de izolată spre exterior, totuși casa este din beton și de la ora 10 încolo, aud, sau mai bine zis, auzeam suspinele vecinilor, discuţiile locatarilor de la etajele inferioare, iar din când în când tărăboi în bucătărie. În afară de asta, deasupra tavanului subţire se găsește podul casei și este imprevizibil la ce ore târzii ale după-amiezii, tocmai când voiam să lucrez ceva, vreo slujnică total nevinovată, care atârna rufele, îmi călca pur și simplu pe ţeastă cu tocurile de la cizme. Uneori se auzea un pian, iar vara, din semicercul celorlalte case mai apropiate, răsunau cântece, o vioară și-un gramofon. Tihnă aproape deplină aveam deci abia după 11 noaptea. Așadar, imposibilitatea de a găsi liniște, sentimentul de apatrid desăvârșit, un loc unde se clocesc toate obsesiile, o slăbiciune tot mai accentuată și absenţa oricărei perspective. Câte mai sunt de spus despre asta! Dar merg mai departe. Vara trecută am plecat cu Ottla să caut o locuinţă; nu mai credeam în posibilitatea unei liniști reale, dar m-am dus să caut. Am văzut câteva pe Kleinseite și mă gândeam neîncetat dacă undeva, într-unul dintre palatele vechi, n-o fi existând vreo gaură tihnită într-un ungher de pod, pentru a mă întinde acolo, în sfârșit, în liniște. Nimic, n-am găsit nimic cum trebuie. În glumă am întrebat și pe o stradă mică.[1382] Da, există o căsuţă ce s-ar putea închiria în noiembrie. Ottla, care caută și ea liniștea, dar în felul ei, a-ndrăgit ideea de a închiria casa. Eu, cu slăbiciunea mea înnăscută, am sfătuit-o să nu facă acest lucru. Nu prea m-am gândit că aș putea sta și eu acolo. Fiind atât de mică, de murdară, de nelocuibilă, avea toate cusururile posibile. Ottla a insistat însă, a cerut să fie zugrăvită după ce numeroasa familie ce locuia acolo a eliberat casa, a cumpărat câteva obiecte de mobilier din trestie împletită (nu știu să existe un scaun mai comod decât acesta), a păstrat și păstrează totul ca un secret faţă de restul familiei. Cam în aceeași perioadă m-am întors remontat de la München și m-am dus la un birou imobiliar, unde primul lucru de care mi s-a pomenit a fost un fel de apartament în unul dintre cele mai frumoase palate.[1383] Două camere și un antreu, care pe jumătate era amenajat ca baie. 600 de coroane pe an. A fost ca împlinirea unui vis. M-am dus acolo. Camere înalte și frumoase, în roșu și auriu, cam ca la Versailles. Patru ferestre către o curte cufundată într-o liniște profundă și o fereastră către grădină. Grădina! Când ajungi pe drumul care duce spre poarta palatului, aproape că nu-ţi vine să-ţi crezi ochilor. Prin arcada înaltă a celei de-a doua porţi, flancate de cariatide, se vede o grădină mare, care urcă alene o pantă amplă, până la un pavilion, pe niște scări de piatră, frumos distribuite, ramificate în linii frânte. Ei, bine, locuinţa avea un mic cusur. Chiriașul de până atunci, un tânăr care trăiește separat de soţia lui, se gospodărise doar câteva luni în locuinţă, împreună cu un servitor de-al său, și pe urmă fusese

transferat pe neașteptate (este funcţionar); a trebuit să părăsească Praga, dar în scurtă vreme investise deja în locuinţă atât de mult încât nici vorbă să vrea s-o mai cedeze. Drept urmare, o păstra și căuta pe cineva care să-i compenseze măcar parţial cheltuielile (introducerea luminii electrice, amenajarea băii, montarea dulapurilor, instalarea unui telefon; desfășurase și un covor mare). Eu nu eram acel cineva. În schimbul tuturor acestor lucruri, voia (desigur, destul de puţin) 650 de coroane. Pentru mine era prea mult; de asemenea, camerele acelea reci, peste măsură de înalte, mi se păreau prea fastuoase; în fine, n-aveam nici mobilă și se mai adăugau și alte considerente mărunte. Însă în același palat se găsea de închiriat direct de la administraţie un alt apartament, situat la etajul al doilea, cu camere ceva mai joase și deschidere către stradă; în dreptul ferestrelor, la mică distanţă, se află Hradul. Mai primitoare, mai umană, amenajată modest; aici locuise, ca musafiră, o contesă, probabil cu pretenţii mai reduse; mobilierul compus din piese vechi, aranjate ca pentru o fată, era încă acolo. Dar existau dubii dacă locuinţa va putea fi dată. Asta m-a făcut atunci să disper. Şi în această stare m-am dus acasă la Ottla, unde tocmai se terminaseră amenajările. La început lipseau multe; n-am timp suficient să povestesc cum au evoluat lucrurile. Astăzi casa corespunde întru totul așteptărilor mele. Pe scurt: urcușul plăcut al drumului și tihna de-acolo; de un vecin nu mă desparte decât un perete foarte subţire, dar vecinul este destul de potolit; îmi iau cina sus și de cele mai multe ori rămân acolo până la miezul nopţii; apoi am privilegiul drumului spre casă; trebuie să mă decid când contenesc și urmează drumul ce-mi răcorește capul. Şi-apoi viaţa de-acolo; este ceva deosebit să ai o casă, să-ncui îndărătul lumii nu ușa camerei sau a apartamentului, ci chiar a casei și să pășești din ușă direct în zăpada de pe o stradă liniștită. Totul cu 20 de coroane pe lună, aprovizionat de soră-mea cu cele de trebuinţă și slujit de o mică florăreasă (eleva Ottlei) atât de modest cât e nevoie; este ordine și frumos în toate. Şi tocmai acum se ia decizia să mi se pună totuși la dispoziţie apartamentul de la palat. Administratorul căruia i-am făcut un serviciu este foarte amabil cu mine. Voi primi acea locuinţă de la stradă pentru 600 de coroane, ce-i drept, fără mobila pe care o luasem în calcul. Sunt două camere și un antreu. Am lumină electrică, nu și baie, nici cadă, însă nici nu-mi trebuie. Iată, pe scurt, avantajele situaţiei actuale, comparativ cu apartamentul de la palat: 1. avantajul că lucrurile rămân cum au fost; 2. acum sunt totuși mulţumit, de ce să regret, eventual, după aceea? 3. pierderea propriei case; 4. renunţarea la drumul nocturn, care-mi ameliorează somnul; 5. ar trebui să iau cu împrumut niște mobilă de la sora mea[1384], care locuiește acum la noi; pentru una dintre camere, care este uriașă, n-aș avea de fapt decât un pat; și-apoi, costurile

mutării; 6. acum stau cu zece minute mai aproape de serviciu. Apartamentul de la palat dă, cred, spre apus; camera mea are lumină în zori. Iată, în schimb, avantajele apartamentului de la palat: 1. avantajul schimbării atât în genere, cât și-n particular; 2. avantajul unei locuinţe proprii, liniștite; 3. în casa unde lucrez acum nu sunt totuși complet independent; de fapt, o dau la o parte pe Ottla; oricât de drăguţă și de devotată este faţă de mine, câteodată, când este prost dispusă, lasă să se observe o anumită aversiune; negreșit, ar regreta însă dacă n-aș mai veni în căsuţa ei; în fond, pentru ea e de-ajuns să stea acolo din când în când, pe la prânz și duminica până la ora 6; 4. îmi va lipsi totuși drumul spre casă; de asemenea, are să fie greu să ies noaptea fiindcă poarta nu se deschide din exterior; în schimb, fără doar și poate, mă pot plimba noaptea un pic într-o zonă a parcului, rezervată în rest numai stăpânilor; 5. după ce se termină războiul, vreau să încerc totuși să iau mai întâi un an de concediu, dar pesemne că asta n-are să fie posibil chiar imediat. Ei, bine, amândoi am avea atunci cea mai minunată locuinţă pe care mi-o pot imagina la Praga, pregătită pentru tine; ce-i drept, măcar pentru o perioadă relativ scurtă ar trebui să renunţi și tu la o bucătărie și chiar la o baie proprie. Totuși, aș intenţiona ca tu să te poţi odihni profund două-trei luni. Iar parcul este indescriptibil primăvara, vara (când stăpânii sunt plecaţi) sau toamna. Dar dacă nu-mi asigur locuinţa chiar acum – fie că mă mut acolo, fie că doar o plătesc (risipă aiurea, ce depășește înţelegerea oricărui funcţionar!) cu 150 de coroane pe trimestru – nu prea mai sunt șanse s-o obţin; de fapt, am și luat-o deja, însă cu siguranţă, administratorul m-ar scuti de promisiunea făcută, mai ales că din punctul lui de vedere, chestiunea n-are nici pe departe, bineînţeles, însemnătatea pe care o are pentru mine. Cât de puţine lucruri ţi-am spus! Dar acum judecă și tu degrabă!

Către Ottla Kafka la Zürau

Praga, 29 august 1917, miercuri

Dragă Ottla, am patru posibilităţi: Wolfgang am See (o zonă frumoasă și necunoscută, dar este departe și se mănâncă prost), Radešowitz[1385] (o pădure frumoasă, masă suportabilă, însă locul e prea cunoscut, prea puţin străin și prea la îndemână), Landskron[1386] (complet necunoscut, se spune că acolo-i frumos și au mâncare bună, dar totul depinde de protecţia șefului meu[1387] și e legat și de un alt inconvenient la serviciu) și-n fine, Zürau (deloc străin, lipsit de frumuseţe, la drept vorbind, însă acolo te am pe tine și, eventual, am lapte). Acum n-am totuși concediu și nu mai vreau să vorbesc cu directorul[1388], care mi-a făcut deja dificultăţi când am plecat la Budapesta[1389], dar am o justificare concludentă pentru o cerere de

concediu. Cu vreo trei săptămâni în urmă am avut într-o noapte o hemoptizie. Era cam 4 dimineaţa, m-am trezit, m-am mirat că am ciudat de multă salivă în gură, am scuipat-o, apoi am aprins totuși lumina, straniu, era o pată de sânge. Şi-atunci a început totul. *Chrleni*[1390], nu știu dacă este scris corect, însă-i un termen nimerit pentru acest izvor din gâtlej. Mă gândeam că nu va mai înceta. Cum să-l astup, de vreme ce nu eu îl deschisesem? M-am sculat, am umblat prin cameră, m-am dus la fereastră, m-am uitat afară, am revenit – permanent sânge, până la urmă s-a oprit, iar eu am adormit cum n-am mai făcut-o de mult timp. A doua zi (de la serviciu) m-am dus la dr. Mühlstein[1391]. Bronșită, mi-a prescris un medicament: trebuie să beau trei sticle și să mă-ntorc peste o lună; dacă revine sângele, să-l caut imediat. În noaptea următoare, din nou, sânge, însă mai puţin. Iarăși la doctorul care, de data asta, nici nu mi-a plăcut. Trec peste amănunte, ar fi prea multe. Rezultatul, în ce mă privește: trei variante. În primul rând, răceală acută, după cum afirmă doctorul, lucru pe care eu îl contest fiindcă totuși nu pot răci. Cum să răcesc în august? În această privinţă, cel mult locuinţa, care e rece, umedă și urât mirositoare, ar putea avea o contribuţie. În al doilea rând, tuberculoză. Deocamdată doctorul neagă. De altfel, se va vedea că toţi locuitorii marilor orașe sunt tuberculoși, au o inflamaţie la vârful superior al plămânului (ăsta-i cuvântul, așa cum îi spui cuiva „purcelușă” și ai în vedere o scroafă) și nici n-ar fi atât de grav, niște injecţii cu Tuberculină[1392] te fac bine. În al treilea rând, mi-a fost greu să-i sugerez această variantă, iar el, firește, a respins-o imediat. Şi totuși, ea este singura corectă și se și potrivește bine cu cea de-a doua. În ultima vreme am suferit din nou, îngrozitor, de vechea mea obsesie; de altminteri, numai în iarna din urmă a survenit cea mai lungă întrerupere de până acum a acestei suferinţe care durează de cinci ani.[1393] Este cea mai mare luptă care mi-a fost impusă, sau mai bine zis, încredinţată, iar o victorie (ce ar putea fi întruchipată, de exemplu, de o căsătorie și F. nu e, probabil, decât reprezentanta principiului bun din această luptă), spuneam, o victorie în care aș fi pierdut sânge într-o cantitate oarecum suportabilă ar fi avut ceva napoleonian în istoria mea universală privată. Însă se pare că sunt pe cale să pierd bătălia în acest mod. Şi-ntr-adevăr, ca și când insomniei i s-ar fi dat un semnal să înceteze, de-atunci, de la 4 noaptea, dorm mai bine, deși nu mult mai bine, dar în primul rând durerea de cap, de care altădată nu mai știam cum să scap, a contenit de tot. La hemoptizie îmi imaginez că au contribuit insomniile și durerile de cap neîncetate, stările febrile și tensiunile; toate acestea m-au slăbit, astfel încât am devenit sensibil la oarece tuberculoză. Întâmplător, de-atunci n-a mai fost nevoie să-i scriu nici lui F., iar două lungi

epistole de-ale mele au rămas fără răspuns până astăzi; în una dintre acestea era un pasaj nu foarte drăguţ, aproape oribil.

Iată starea acestei boli spirituale, tuberculoza! De altfel, ieri am fost din nou la doctor. El a constatat că situaţia s-a ameliorat în privinţa zgomotelor pulmonare (de-atunci tuşesc mereu) şi neagă şi mai hotărât prezenţa tuberculozei; cică aş fi prea bătrân pentru aşa ceva, dar întrucât vreau să fiu sigur (deşi deplină certitudine nu-mi oferă nici asta), mă va examina radiologic săptămâna aceasta şi-mi va analiza expectoraţia. La apartamentul de la palat[1394] am renunţat, Michlová ne-a reziliat contractul[1395], deci nu mai am nimic. Dar mai bine aşa, pesemne că nici n-aş fi putut sta în căsuţa aceea igrasioasă. Numai spre a o consola pe Irma[1396], care mă compătimeşte mult, i-am povestit despre hemoptizie. În rest, acasă nimeni nu ştie nimic. Doctorul susţine că deocamdată nu există nici cel mai mic risc de contaminare. – Să mai vin deci? Poate de mâine, joi, într-o săptămână? Pentru opt-zece zile?

Către Felice Bauer la Berlin

Praga, probabil 7 septembrie 1917, vineri

Iubito, tocmai faţă de tine nu vreau să mă eschivez şi să fac dezvăluiri treptate. Singurul subterfugiu este că-ţi scriu de-abia azi. N-am tăcut din pricina tăcerii tale. Ea a fost firească; uimitor a fost pentru mine răspunsul tău binevoitor. Deşi caracteristice, ultimele mele două epistole[1397] au fost revoltătoare şi la ele nu se putea răspunde nici direct, nici pe de lături, ceea ce ştiam bine, numai că atunci când scriu, aţipesc; apoi mă trezesc destul de repede, dar desigur, prea târziu. De altfel, aceasta nu e cea mai proastă însuşire a mea. Motivul tăcerii mele a fost însă următorul: la două zile după ultima mea epistolă, deci exact acum patru săptămâni, am avut într-o noapte, cam pe la ora 5, o hemoptizie. Suficient de puternică, zece minute sau mai mult mi-a gâlgâit gâtlejul, mă gândeam că izvorul n-are să mai înceteze. A doua zi am fost la doctor; atunci şi ulterior am fost consultat de mai multe ori şi examinat radiologic; după aceea, la insistenţele lui Max m-am dus la un profesor[1398]. Fără a intra acum în numeroase detalii medicale, rezultatul este că am tuberculoză la extremităţile superioare ale ambilor plămâni. Nu mă miră că s-a declanşat o boală şi nici că a ieşit sângele, fiindcă de ani de zile, prin insomniile şi durerile mele de cap, am atras o boală importantă, iar sângele maltratat a ţâşnit afară, însă mă surprinde, fireşte, că e vorba tocmai despre tuberculoză; apare acum, peste noapte, la treizeci şi patru de ani, fără să fi avut nici cea mai măruntă predecesoare de-a lungul şi de-a latul familiei mele. Ei, bine, trebuie s-o suport; pe deasupra, odată cu sângele acela, ea pare să fi luat cu sine şi durerile mele de cap. Evoluţia ei nu poate fi

prevăzută acum, desfăşurarea ei ulterioară rămâne secretul ei, vârsta mea ar putea constitui o anumită piedică pentru ea. Plec măcar pentru trei luni la ţară, încă de săptămâna viitoare, şi anume la Ottla la Zürau (poşta din Flöhau); am vrut să ies la pensie, ei consideră că este în interesul meu să nu mi-o aprobe, iar comediile cam sentimentale, pe care, potrivit unui vechi obicei, nu mi le pot refuza nici acum, au chiar un efect oarecum contrar solicitării mele, aşa că rămân funcţionar activ şi plec în concediu. Deşi, altminteri, fireşte, nu tratez toată chestiunea drept un secret, o trec totuşi sub tăcere în faţa părinţilor mei. Iniţial nici nu m-am gândit la asta. Când însă i-am spus mamei în treacăt, ca s-o încerc, că mă simt nervos şi voi cere un concediu lung, iar ea, fără a avea cea mai mică bănuială, a socotit extrem de credibilă întreaga situaţie (în ceea ce o priveşte, mama este mereu infinit de dispusă să-mi acorde, la cea mai mică aluzie, concediu pe vecie), am lăsat lucrurile aşa cum sunt şi deocamdată vor rămâne la fel şi faţă de tata.

Iată ce am ascuns timp de patru săptămâni, sau de fapt, doar o săptămână (diagnosticul absolut cert nu e mai vechi). Sărmană şi dragă Felice – îţi scriam ultima dată. Oare cu acest cuvânt se vor încheia de-acum, în permanenţă, epistolele mele? Nu este un cuţit ce-njunghie numai în faţă, ci se răsuceşte şi împunge şi-ndărăt.

Franz

O completare, ca să nu crezi cumva că momentan mă simt foarte rău. Nici vorbă, dimpotrivă. Din noaptea aceea tuşesc, e-adevărat, dar nu puternic; uneori, am un pic de febră, mai şi transpir noaptea, simt oleacă de dispnee, însă-n rest, categoric, mi-este mai bine în comparaţie cu media ultimilor ani. Durerile de cap au trecut, iar de-atunci, de la 4 noaptea, aproape că dorm mai bine decât înainte. Durerile de cap şi insomnia sunt, cel puţin deocamdată, cel mai grav lucru pe care-l cunosc.

Către Felice Bauer la Berlin

Zürau, 30 septembrie 1917, duminică

Iubită Felice, alaltăieri a sosit o epistolă de la tine. Cum, deja o scrisoare? m-am întrebat şi mult timp n-am citit-o. Pe urmă însă, s-a dovedit că era doar o scrisoare din 11 septembrie, în care vorbeai neclar despre posibilitatea călătoriei, iar epistola a hoinărit atâta numai pentru că ai scris „la Flöhau în Moravia”, în loc de Boemia. Aşa se explică şi că, aparent, n-am răspuns atunci.

Dar astăzi, duminică, au venit scrisorile tale din 24 şi 26 sept.; au sosit de dimineaţă, nu le-am deschis (mai era şi altă scrisoare, care a rămas nedeschisă); apoi, peste zi a fost aici mama (mi-a povestit că te-a întrebat dacă sunt deja mai binedispus, iar tu i-ai spus că n-ai remarcat aşa ceva[1399]), însă nici seara nu voiam să citesc scrisorile,

ci mai întâi, spre a răsufla ușurat și a-mi lua o piatră de pe inimă, intenţionam să-ţi scriu o epistolă lipsită de orice legătură cu ceea ce-mi scriai tu acolo. Dar până la urmă m-am apucat să le citesc.

În ele scrie ceea ce trebuia să scrie, lucruri de care eu mă jenez într-un mod pe care l-ai putea înţelege numai dacă n-ar trebui să faci ceea ce faci și n-ai fi cum ești.

Cum m-ai văzut de data asta, m-am văzut în același timp și eu, chiar mai pregnant, după multă vreme, și de aceea pot să-ţi explic priveliștea.

Ştii că în mine se luptă două persoane. De faptul că cea mai bună dintre ele îţi aparţine mă îndoiesc cel mai puţin tocmai în ultimele zile. În legătură cu desfășurarea luptei ai fost informată, timp de cinci ani, prin vorbele și tăcerile mele și prin combinaţia acestora, mai cu seamă spre chinul tău. În cazul în care mă întrebi dacă am fost întotdeauna sincer, nu pot decât să-ţi spun că în faţa nimănui nu mi-am reprimat cu atâta forţă minciunile conștiente, sau pentru a fi și mai exact, nu le-am reprimat mai energic decât faţă de tine. Camuflări au mai fost, minciuni foarte puţine, presupunând că pot exista într-adevăr „foarte puţine” minciuni. Sunt un mincinos, altfel nu pot păstra echilibrul, barca mea este foarte fragilă. Dacă-mi examinez scopul final, rezultă că, de fapt, nu năzuiesc să devin un om bun și să corespund așteptărilor unei instanţe supreme, ci, dimpotrivă, tind să-mi fac o imagine de ansamblu asupra întregii comunităţi a oamenilor și animalelor, să le cunosc preferinţele, dorinţele și idealurile morale fundamentale, să le reduc la niște simple prescripţii și să evoluez cât se poate de repede în această direcţie, ca să fiu pe placul tuturor, și anume (aici e-aici) atât de plăcut încât până la urmă să-mi fie permis să comit pe faţă josniciile ce-mi sunt inerente, să le săvârșesc sub ochii tuturor, fără să pierd dragostea lor, devenind astfel singurul păcătos care nu este stigmatizat. Pe scurt, mă interesează exclusiv justiţia umană, și-n plus, caut s-o înșel, fără a face totuși vreo escrocherie.

Aplică asta la cazul nostru, care nu este unul oarecare, ci mai curând, cazul meu cu adevărat reprezentativ! Tu ești justiţia mea umană.

Cele două persoane care se luptă în mine – sau mai bine zis, din lupta cărora sunt alcătuit, exceptând o mică rămășiţă schingiuită – sunt una bună și alta rea; câteodată, ele-și schimbă măștile respective, ceea ce face ca lupta lor confuză să devină și mai încâlcită; dar, finalmente, în condiţiile unor reculuri până-n vremea din urmă, am putut totuși să cred că se va ajunge la cel mai improbabil lucru (cel mai probabil ar fi o veșnică luptă); oricum, potrivit ultimei impresii, această improbabilitate a continuat să pară strălucitoare, iar mie, care am devenit jalnic, deplorabil, pe măsura trecerii anilor, mi-este îngăduit să te am, în sfârșit.

Deodată s-a vădit că pierderea de sânge a fost prea puternică. Sângele vărsat de persoana bună (acum îi spunem „bună”), spre a te câștiga, îi este de folos celei rele. Acolo unde-i probabil sau posibil ca persoana rea să nu mai fi găsit, prin propriile forţe, nimic cu desăvârșire nou în apărarea sa, i se oferă această noutate de către cea bună. Fiindcă eu socotesc în secret că această boală nu este nicidecum o tuberculoză, sau măcar așa am avut impresia iniţial, ci o consider falimentul meu general. Credeam că totul are să meargă mai departe și n-a mers. – Sângele nu provine din plămân, ci din împunsătura decisivă a unui luptător.

Acesta din urmă primeşte acum din partea tuberculozei un sprijin uriaş, aidoma celui găsit de un copil care se ţine de cutele de la fusta maică-sii. Ce mai vrea celălalt luptător? Duelul nu s-a încheiat admirabil? E-o tuberculoză, şi cu asta basta. Ce-i mai rămâne celuilalt de făcut decât să se rezeme aici, la Zürau, de umărul tău, pentru că el nu mai are putere, este ostenit şi-aproape invizibil în această stare, iar împreună cu tine, care ai candoarea omului pur, să-l privească uimit, buimac şi dezolat, pe adultul, care – după ce simte că a dobândit iubirea umanităţii sau a reprezentantei acesteia, hărăzite lui – începe cu josniciile sale oribile? Este o sluţire a aspiraţiei mele, care-i chiar în sine o sluţire.

Nu-ntreba de ce pun o stavilă! Nu mă umili astfel! La o asemenea vorbă cad din nou la picioarele tale. Numai că imediat îmi sare-n ochi şi tuberculoza reală, sau mai degrabă, cu mult înaintea ei, cea presupusă, şi-atunci sunt nevoit s-o admit. Este o armă, alături de care se află armele utilizate anterior, aproape fără număr, urcând de la „neputinţa fizică” până la „trudă”[1400] şi coborând până la „zgârcenie”, cu finalitatea şi primitivitatea lor parcimonioasă.

De altfel, îţi spun un secret în care momentan nu cred nici eu (deşi m-ar putea convinge întunericul ce se lasă-n depărtare, împresurându-mă când încerc să lucrez şi să mă gândesc), un secret care trebuie să fie totuşi adevărat: nu mă voi mai însănătoşi. Tocmai pentru că nu tuberculoza este cea pe care o aşez în şezlong şi-o tratez, ci o armă a cărei necesitate extremă persistă câtă vreme voi rămâne în viaţă. Iar eu şi ea nu putem rămâne în viaţă concomitent.

Franz

Către Felice Bauer la Berlin

Zürau, 16 octombrie 1917, marţi

Iubită Felice, transcriu începutul ultimei epistole primite de la Max[1401] fiindcă este caracteristică pentru situaţia mea sau a noastră:

„Dacă nu m-aş teme că te tulbur, ţi-aş spune că scrisorile tale dovedesc o mare linişte. Iată că am spus-o, ceea ce dovedeşte că nu prea mă mai tem că asta sau altceva te-ar putea nelinişti. Eşti fericit în nefericirea ta”.

Înainte de a spune ce i-am răspuns, te-ntreb: nu cumva aceasta-i şi părerea ta? Exprimată nu atât de brutal, dar aluziv? Dacă e-aşa, atunci îţi dau un singur exemplu dintre cele ce se succed necontenit: seara la Zürau ai ieşit în faţa casei, cu puţin înainte de plecare. Eu am rămas mai mult timp în cameră, pe urmă m-am dus în grădină, să te caut, apoi m-am întors, am aflat de la Ottla că eşti în faţa casei şi am venit la tine. Ţi-am zis: „Eşti aici? Te-am căutat peste tot”. Tu ai spus: „Totuşi, te-am auzit vorbind în cameră chiar acum o clipă”. Exceptând câteva cuvinte absolut lipsite de importanţă, abia dacă am mai schimbat o vorbă, deşi am stat destul pe trepte şi ne-am uitat către Ringplatz. Erai nefericită din pricina călătoriei fără rost, a comportamentului meu de neînţeles, nefericită în toate privinţele. Eu nu eram nefericit. „Fericirea” ar fi fost totuşi o denumire foarte nepotrivită pentru starea în care mă găseam. Eram chinuit, dar nu nefericit, simţeam întreaga disperare în mai mică măsură decât o vedeam şi o recunoşteam, constatam monstruozitatea ei revoltătoare, care era peste puterile mele (cel puţin, peste cele de om viu), iar recunoscând-o, am rămas în continuare relativ liniştit şi-am strâns din buze cât am putut.

Faptul că atunci am jucat, probabil, şi oleacă de teatru, mi-l iert cu cea mai mare uşurinţă, căci imaginea pe care am avut-o (desigur, nu pentru prima oară) era prea infernală ca să nu fi dorit să vin în ajutorul celor prezenţi, apelând la o muzică menită să le abată atenţia; nu mi-a reuşit, cum nu prea reuşesc în general, dar oricum, scena a avut loc.

Cam la fel i-am răspuns lui Max, vreau să spun, fireşte, doar într-un sens asemănător. Constatarea lui că „sunt fericit în nefericire” trece totuşi dincolo de mine şi constituie un soi de critică de actualitate. Nu ştiu dacă Max a scris deja această constatare în vreun articol, dar o poartă în el de multă vreme. Orice ar face din ea: o constatare, un regret sau chiar un avertisment într-un caz extrem – s-ar putea să aibă dreptate, numai să nu considere asta o acuzaţie, un reproş, aşa cum îi place lui să facă. „A fi fericit în nefericire”, ceea ce înseamnă deopotrivă „a fi nefericit în fericire” (deşi prima variantă este, probabil, mai determinantă), pare să fi fost sentinţa sub semnul căreia a stat Cain. Ea înseamnă pierderea cadenţei cu lumea, semnifică faptul că acela care poartă pecetea respectivă a zdrobit lumea şi, incapabil s-o reînsufleţească, este hăituit printre ruinele ei. Totuşi, el nu e nefericit, fiindcă nefericirea este o chestiune de viaţă, iar pe aceasta a înlăturat-o. O vede, însă, cât se poate de limpede, ceea ce în această sferă echivalează cu nefericirea.

Cât priveşte starea mea fizică, ea este excelentă; de a ta nu prea îndrăznesc să te întreb.

Sâmbăta viitoare, Max ţine o conferinţă sionistă la Komotau, foarte aproape de aici; mă urc în trenul lor, duminică la prânz venim la Zürau, iar seara ne întoarcem cu toţii la Praga, ca să mă duc la profesor[1402], la dentist şi la birou. Toate cele trei vizite îmi pică greu, dar cel mai greu călătoria însăşi. Sper să revin după două-trei zile.

Max mă vizitează aici numai fiindcă s-a întâmplat să ţină conferinţa la Komotau, căci anterior le cerusem deja lui Max, Felix[1403] şi Baum[1404] să nu mă viziteze, oferindu-le o amănunţită expunere de motive.

Pe Kant nu-l cunosc, dar s-ar putea ca fraza să fie valabilă doar pentru popoare; el nu prea se referă la războaie civile, la „războaie interne”[1405]; aici pacea nu este, probabil, decât aceea pe care i-o dorim cenuşii.

Franz

Probabil către Felice Bauer la Berlin

Voiam să mai spun ceva: au existat şi există momente când, în realitate sau în memorie – de cele mai multe ori îmi amintesc de privirea ta îndreptată spre mine, mai mult decât de ce însemni, altminteri, pentru mine – şi în suflet, mi se pare că se iveşte pe neaşteptate ceva superior, dar, ca de obicei, eu sunt prea slab ca să reţin asta sau să-i fac faţă.[1406]

---

1. Felice Bauer, viitoarea logodnică a lui Kafka, verişoară cu Max Friedmann, cumnatul lui Brod. Kafka o întâlnise pentru prima dată chiar în seara precedentă, când se dusese la Brod să stabilească ordinea prozelor din volumul *Contemplaţie*, al cărui manuscris trebuia expediat a doua zi.
2. Adolf Brod, tatăl lui Max.
3. Program turistic al firmei Österreichischer Lloyd.
4. Proiectul a eşuat curând, fiindcă s-a opus familia lui Felice.
5. Sfântul Wenceslas, protectorul Boemiei.
6. Într-adevăr, Felice Bauer era directoare la firma Lindström, care fabrica patefoane şi dictafoane.
7. Felice locuia la Berlin pe Immanuelkirchstraße 29.
8. Biserică (în germană).
9. Probabil *Ulise*.
10. *Arkadia*.
11. *Contemplaţie*.
12. Întrucât fabrica şi sediul administrativ al acesteia se aflau în locuri diferite, Kafka îl rugase pe Brod, care lucra la poştă, să-i faciliteze instalarea unui telefon la fabrică.
13. Sophie Friedmann precizase că remarca despre „o vie corespondenţă” este, de fapt, un citat dintr-o scrisoare pe care o primise de la Felice Bauer.
14. Directorii de la Instituţia de Asigurări în Caz de Accidente de Muncă erau Robert Marschner, Eugen Lederer şi Jakob Holeyšowsky.
15. Eugen Pfohl.
16. Până la urmă, Kafka îi va trimite lui Felice toate cele trei scrisori, dar în momente diferite.
17. Kafka îi propusese lui Felice să-i trimită, în loc de scrisori, „un mic jurnal”.
18. Sophie Friedmann.
19. Motivul calfei cu tava reapare peste câteva săptămâni în manuscrisul povestirii *Metamorfoza*.
20. Adolf Brod.

21. La Praga, Felice a stat la Hotelul Blauer Stern.
22. Confirmări de primire pentru scrisorile recomandate trimise de Kafka.
23. Pierderea răspunsului lui Felice la a doua scrisoare a lui Kafka.
24. Felice a suferit toată viaţa de dureri de cap cronice.
25. Kafka se referă la întâia înfrângere a turcilor în Primul Război Balcanic.
26. Austro-Ungaria nu avea colonii. Probabil, Kafka se referă la Bosnia şi Herţegovina, anexate în 1908.
27. Seara primei lor întâlniri.
28. Kafka venise să stabilească împreună cu Brod ordinea prozelor din volumul *Contemplaţie*.
29. Fratele lui Max.
30. Kafka scria mai ales noaptea, după ce familia se ducea la culcare.
31. Ferdinand Bauer, fratele lui Felice.
32. Max Friedmann.
33. În traducere, Tel Aviv înseamnă „colina primăverii” sau „colina cu spice”.
34. Fanny Brod.
35. Felice a făcut un popas la Praga în drumul spre Budapesta, unde a vizitat-o pe sora ei Elisabeth, numită Else, care se căsătorise acolo încă din 1911.
36. Revistă lunară de popularizare a Palestinei.
37. Romanul lui Max Brod, *Arnold Beer, das Schicksal eines Juden*, Berlin, 1912.
38. Romanul lui Max Brod, *Schloss Nornepygge: Der Roman des Indierenten*, Berlin, 1908.
39. Adolf Brod.
40. Probabil o acuarelă de J.H.W. Tischbein, reprodusă în volumul *Portretele lui Goethe*.
41. Citat din *Talismanul*, lucrare dramatică de Ludwig Fulda.
42. Roman de scriitorul norvegian Björnstjerne Björnson.
43. Hans Christian Andersen.
44. După serviciu, Felice scria pentru un profesor (probabil, un chimist).
45. Pe-atunci, una dintre principalele artere comerciale din Berlin.
46. Sărbătoarea tuturor sfinţilor.
47. Vezi şi însemnarea făcută în *Jurnal* pe 3 ianuarie 1912 (Franz Kafka, *Jurnal*, traducere din limba germană, ediţie îngrijită şi note de Radu Gabriel Pârvu, Bucureşti, Editura PandoraM, 2020).
48. Prima scrisoare adresată lui Felice datează din 20 septembrie 1912, iar povestirea *Verdictul* este scrisă în noaptea de 22 spre 23 septembrie.
49. Este vorba de fapt despre două pasaje din romanul *America*.
50. Kafka era urmărit în somn de vestea izbucnirii Războiului Balcanic.
51. Probabil Felix Weltsch.
52. Elli.
53. Valli.
54. Ottla.
55. Referire la noaptea în care a scris *Verdictul*.
56. Probabil cuvântul „tu”.
57. De fapt, XI.
58. Felix Hermann, fiul lui Elli.
59. Apărută peste un an în volumul *Menajul femeilor. Trei povestiri.*
60. La volumul *Contemplaţie*.
61. Drama *Fuga lui Schilling* de Gerhart Hauptmann.
62. Amalie Tschissik.
63. Strada pe care locuia Felice.
64. Probabil Kafka se referă la sugestia de a se tutui, ca o formă de apropiere între ei.
65. Răspuns la o întrebare a lui Felice legată de mărturisirea lui că a umblat mult prin sanatorii.
66. Corectă este ultima variantă.
67. Când îl rugase pe Isac Löwy să-i descrie strada, Kafka credea că Felice locuieşte la numărul 30.
68. Cuvântul „tu”.
69. Sophie Friedmann, numită în continuare doamna F.
70. De fapt, XI.
71. Referire la pregătirile pentru jubileul firmei Lindström, unde Felice era directoare.

72. Isac Löwy.
73. Kafka îşi părăsise biroul şi se mutase în cel al unui coleg, spre a nu fi deranjat din scris.
74. Lui Kafka, bucătăreasa îi pregătea special mâncăruri vegetariene, iar el, spre exasperarea tatălui său, mesteca fiecare îmbucătură câte cinci minute, conform prescripţiei americanului Horace Fletcher.
75. Karl Hermann, soţul lui Elli.
76. Josef Pollak, logodnicul lui Valli.
77. Nuvelistul Rudolf G. Binding.
78. Marie Werner.
79. Gerti, al doilea copil al lui Elli şi Karl Hermann.
80. Fie Valli, fie Ottla, ambele încă nemăritate pe-atunci.
81. Felix Hermann.
82. Este vorba, de fapt, despre un şpalt ce cuprinde primele două pagini din *Copii pe şosea*, povestire inclusă în volumul *Contemplaţie*. În lipsa hârtiei de scris, Kafka foloseşte aici versoul acestor pagini.
83. Foarte „derutat” de observaţia lui Felice că una dintre scrisorile lui e „bizară”, Kafka se gândea să întrerupă corespondenţa.
84. De fapt, scrisorile de vineri şi din noaptea de vineri spre sâmbătă.
85. Probabil aluzie la o scrisoare în care Max Brod i-a relatat lui Julie Kafka despre intenţiile de sinucidere ale fiului ei.
86. Este vorba despre *Gălăgie mare*, apărută în *Herderblätter*.
87. Ottla.
88. Probabil în urma acestei scrisori, Felice Bauer i-a adresat lui Max Brod rugămintea de a-l linişti pe Kafka în privinţa relaţiei lor.
89. Trimisă prin curier (probabil împreună cu un buchet de trandafiri) abia duminică, 17 noiembrie 1912. Aici autorul renunţă intenţionat la formula de adresare şi la semnătură, întrucât nu avea încă o confirmare a faptului că Felice va accepta să se tutuiască.
90. Eugen Pfohl.
91. Felice se pregătea pentru o serată unde urma, probabil, să interpreteze acest rol.
92. La rugămintea lui Kafka, Brod îi telefonase de la Berlin lui Felice.
93. Aşa cum rezultă din text, scrisoarea e compusă după miezul nopţii, deci pe 15 noiembrie.
94. Strada pe care locuia Felice.
95. Giovanni Bellini.
96. Cadouri pentru aniversarea lui Felice pe 18 noiembrie.
97. Nu se ştie despre ce carte este vorba.
98. Anna Bauer era născută totuşi pe 17 noiembrie.
99. Datare falsă: de fapt, 16.XI.
100. *America.*
101. Este vorba despre *Metamorfoza*, pe care Kafka a început s-o scrie, într-adevăr, pe 17 noiembrie.
102. *Metamorfoza*.
103. *America*.
104. Assicurazioni Generali.
105. Dr. Robert Marschner.
106. Este vorba despre cântecul *În depărtare*, de Albert Graf von Schlippenbach.
107. Persoană necunoscută.
108. Deoarece această telegramă a fost trimisă de ziua de naştere a lui Felice, scriitorul a luat în calcul posibilitatea ca telegrama să fie deschisă de un alt membru al familiei şi, drept urmare, a ales să i se adreseze iubitei cu formula de politeţe.
109. *Metamorfoza*.
110. *America*.
111. Cu Hitzer, inginer hotarnic şi membru al „Comunităţii creştine”, Kafka se împrietenise în sanatoriul de la Jungborn.
112. Referire la scrisoarea trimisă abia pe 28 noiembrie, ca anexă la altă scrisoare.
113. Probabil serata pentru care Felice repetase rolul Umorului.
114. Pe care Kafka i le trimisese în dar.
115. Şi aici, Kafka foloseşte foi din jurnalul său de călătorie.

116. Ziua pocăinţei şi a rugăciunii, sărbătoare care nu se ţine în Boemia, preponderent catolică.
117. Nu se cunosc citatele la care se referă autorul, fiindcă scrisoarea lui Felice nu s-a păstrat.
118. Mama lui Kafka o rugase pe Felice să-l întrebe pe fiul ei ce obişnuieşte să mănânce, iar scriitorul face aici o descriere amănunţită a felului în care se hrăneşte, fără a cunoaşte motivul ascuns al întrebării.
119. Julie Kafka aflase de existenţa lui Felice găsind întâmplător o scrisoare a acesteia adresată scriitorului.
120. Este vorba despre ora trei după-amiază, după cum va preciza Kafka într-o scrisoare ulterioară.
121. Probabil Kafka se referă la primirea scrisorii lui de miercuri.
122. Josef Pollak, logodnicul lui Valli.
123. *Metamorfoza*.
124. Felix Hermann.
125. Podul Ceh, aflat în prelungirea străzii pe care locuia scriitorul.
126. Felice îi trimisese lui Kafka o poezie dedicată ei, probabil de aniversare. Autoarea poeziei este Emmy Brühl, o tânără stenodactilografă de la firma Lindström.
127. Vezi descrierea primei lui întâlniri cu Felice.
128. Articolul nu s-a păstrat, iar procesul în cauză n-a fost identificat.
129. *Metamorfoza*.
130. Persoană necunoscută.
131. Firma Lindström era reprezentată la Praga de firma Adler.
132. *Arkadia.*
133. *Contemplaţie.*
134. *Metamorfoza.*
135. Alois şi Sofie Pollak, părinţii lui Josef, logodnicul lui Valli, locuiau la Kaunitz.
136. Persoană necunoscută.
137. Kafka expediază scrisorile din gară pentru ca acestea să ajungă mai repede la destinaţie.
138. Datare greşită. Corect: 25.XI.
139. Referire la o fotografie a lui Felice de când era copil.
140. Evident, referire la poza lui Felice.
141. În limbajul juridic austriac: oferta maximă la licitaţiile publice.
142. Pentru sărbătorirea firmei Lindström.
143. Probabil un prieten din tinereţe al lui Felice. Fotografia lui se găsea în camera ei.
144. *Metamorfoza*.
145. Kafka a înnoptat la Reichenberg.
146. *Fata bătrână*.
147. Fiindcă un astfel de citat nu este de găsit în opera lui Goethe, îndoiala lui Kafka pare justificată.
148. Călătoria lui Felice din august 1912 de la Berlin, prin Praga, la Budapesta şi de-acolo înapoi la Berlin, prin Breslau.
149. Friedrich Schiller.
150. Hitzer.
151. După propria mărturisire, Felice a ţinut cel puţin temporar un jurnal, dar acesta nu s-a păstrat.
152. Persoană necunoscută.
153. Kafka voia să evite deplasările în interes de serviciu, iar după acest succes se temea că şefii îl vor delega mai des.
154. Activitatea firmei Lindström.
155. *America*.
156. *Metamorfoza*.
157. Ulterior, nunta lui Valli cu Josef Pollak va fi amânată de două ori: mai întâi pentru 25 decembrie, iar apoi pentru 12 ianuarie 1913.
158. Kafka îi ţinea locul şefului său, Eugen Pfohl.
159. Posibilă aluzie la reacţia scriitorului în urma observaţiei lui Felice că una dintre scrisorile lui i s-a părut „bizară”.
160. Autorul se referă probabil la vreuna dintre fotografiile lui din copilărie.
161. Leo Baum, fiul lui Grete şi Oskar Baum, avea pe-atunci 3 ani.

162. Friedrich Feigl, originar din Praga.
163. Mai clară şi mai cursivă decât de obicei.
164. La *Metamorfoza*.
165. Sărbătorirea firmei Lindström.
166. Eugen Pfohl.
167. Robert Marschner.
168. Referire la jubileul firmei Lindström.
169. Referire la un senzaţional turneu berlinez la Teatrului de Operă Kroll.
170. La manifestarea organizată de Asociaţia Herder, Kafka va citi *Verdictul*.
171. *Metamorfoza*.
172. Până aici, autorul făcuse deja trei greşeli de scriere.
173. Persoană necunoscută.
174. Dramaturgul Herbert Eulenberg a citit din creaţia proprie la Cazinoul German din Praga.
175. Nunta lui Valli şi Josef Pollak.
176. *Metamorfoza*.
177. Actorii din trupa lui Isac Löwy.
178. Aluzie la faptul că epistola lui Felice a fost scrisă în ajunul sărbătoririi firmei Lindström.
179. La jubileul firmei Lindström.
180. Nunta lui Valli.
181. Ferdinand Bauer.
182. Kafka a întreprins prima călătorie la Paris în 1910, însoţit de fraţii Brod.
183. Jubileul firmei Lindström.
184. Aici autorul se scuză că va continua scrisoarea pe o jumătate de foaie separată.
185. *Metamorfoza*.
186. La reuniunea din 4 decembrie 1912 a Asociaţiei Herder, Kafka va citi *Verdictul*.
187. Angajaţi ai firmei Lindström.
188. *Metamorfoza*.
189. Seara în care Kafka a citit *Verdictul* la reuniunea Asociaţiei Herder.
190. Pe scriitorul vienez Otto Stoessl, pe care îl aprecia mult, Kafka l-a cunoscut acasă la Max Brod.
191. De fapt, întâlnirea fusese programată cu o lună în urmă.
192. Fotografia lui Stoessl este decupată din catalogul pe anul 1912 al Editurii Georg Müller din München.
193. Fotografie aflată printre „lucrurile” trimise de Felice.
194. Povestirea *Verdictul*, încă nepublicată la data respectivă, îi este dedicată lui Felice.
195. Călătoria lui Felice la Praga, când cei doi s-au cunoscut.
196. Gramophone Company, la fel ca firma Lindström, este reprezentată la Praga de firma Adler.
197. Kafka nu ştia că Felice avea o deficienţă de vedere la ochiul drept.
198. Referire la poezia citată anterior.
199. Biblioteca rămasă de la Felice, nici pe departe completă, cuprinde peste 200 de cărţi, printre care şi o ediţie Strindberg, în 27 de volume, pe care o citise şi Kafka.
200. Datare eronată.
201. Gregor Samsa, personajul principal din *Metamorfoza*.
202. Trimitere la seara de lectură organizată de Asociaţia Herder, unde scriitorul citise *Verdictul*.
203. *America*.
204. Pentru a participa la seara de lectură.
205. Eugen Pfohl.
206. Redactorul de la *Bohemia* apreciază într-o recenzie *Verdictul*, citit de Kafka la reuniunea Asociaţiei Herder. Wiegler a fost eseist şi a tradus din clasicii, iluminiştii şi simboliştii francezi.
207. Persoană necunoscută.
208. Trimise de la Kratzau.
209. *Metamorfoza*.
210. Fotografia nu s-a păstrat.
211. Carl Bauer a fost agent de asigurări.
212. Felice a avut trei surori: Else, Erna şi Toni.

213. Else şi Bernát Braun locuiau la Budapesta.
214. Toni, cea mai mică dintre surori.
215. Volumul *Contemplaţie*.
216. Datare eronată. Prima parte a scrisorii este redactată în noaptea de sâmbătă, 7, spre duminică, 8 decembrie, iar a doua, duminică după-amiază.
217. *America*, întrerupt în timpul lucrului la *Metamorfoza*.
218. Ottla.
219. De fapt, duminica a căzut în acel an pe 8 decembrie.
220. Personajul biblic.
221. La Jungborn.
222. Referire la descrierea întâlnirii cu pictorul Friedrich Feigl şi la autoportretul acestuia.
223. De fapt, 8 decembrie.
224. Pentru care Kafka se va deplasa a doua zi la Leitmeritz.
225. Adresarea protocolară se explică prin faptul că această carte poştală îi este trimisă lui Felice la birou.
226. Aluzie la faptul că, la începutul corespondenţei lui cu Felice, autorul se afla sub impresia lecturii acestei cărţi de Strindberg.
227. Karoline, văduva unchiului Heinrich Kafka, recăsătorită între timp cu Sigmund Kohn, şi cei cinci fii ai ei proveniţi din ambele căsnicii.
228. Hotelul la care stătuse Felice în Praga.
229. În care se afla manuscrisul *Contemplaţiei*, volum ale cărui povestiri Kafka urma să le pună în ordine, împreună cu Max Brod.
230. O promisă poză făcută la jubileul firmei Lindström. Primită ulterior, fotografia va fi descrisă de Kafka într-o scrisoare ulterioară.
231. Elli.
232. Max Strauß, unul dintre directorii firmei.
233. Probabil, Genia Grossmann, una dintre colegele mai tinere ale lui Felice.
234. *Contemplaţie*.
235. Kafka îşi continuă lucrul la romanul *America*.
236. Această propoziţie, la fel ca semnătura, este plasată jos, în colţul din dreapta al paginii.
237. Roman de Otto Stoessl.
238. Eseul *Ce este modern?* publicat de scriitorul Wilhelm Herzog în *Berliner Tageblatt und Handels-Zeitung*.
239. Scriitorul Franz Werfel.
240. *Contemplaţie*.
241. *America*.
242. Assicurazioni Generali.
243. *America*.
244. *Contemplaţie*.
245. Volumul *Contemplaţie* poartă dedicaţia „Pentru M.B.”, adică Max Brod.
246. *America*.
247. Persoană necunoscută.
248. Felice îi povestise scriitorului că mama ei şi probabil Toni, mezina familiei, citiseră una dintre scrisorile lui Kafka, fără ştirea ei. În noiembrie, Julie Kafka făcuse acelaşi lucru cu una dintre scrisorile lui Felice, iar apoi îi scrisese acesteia pe-ascuns.
249. Sophie Friedmann, sora lui Max Brod, căsătorită cu un văr de-ai lui Felice, venise de la Breslau să participe la logodna lui Max cu Elsa Taussig.
250. Sophie Friedmann intermediase, la rugămintea lui Kafka, depăşirea unei sincope la începutul corespondenţei lui cu Felice.
251. Probabil o rudă a lui Max Friedmann.
252. Probabil scriitorul Maximilian Harden.
253. Hotelul praghez la care au fost cazaţi invitaţii la nunta lui Sophie şi Max Friedmann.
254. Staţiune montană.
255. Kafka o sfătuise în mai multe rânduri pe Felice să renunţe la aceste medicamente.
256. Scena din *America*, în care Robinson mănâncă, fără tacâmuri, dintr-o cutie cu sardele.

257. Kafka se referă la supoziţia potrivit căreia mama lui Felice i-ar fi reproşat ceva acesteia după ce a citit scrisorile.
258. Volumul *Contemplaţie*, trimis cu dedicaţie lui Felice.
259. Toni, sora cea mai mică, o însoţise pe Felice la jubileul firmei.
260. Sophie Friedmann.
261. Zonă de graniţă între Niederösterreich şi Steiermark, renumită pentru frumuseţea peisajului.
262. După logodnă, Max Brod se ocupa de amenajarea casei.
263. Probabil la romanul *America*.
264. Kafka se referă la o altă fotografie trimisă de Felice. Poza provenea din perioada când aceasta lucra la fabrica Odeon, care fuzionase cu firma Lindström în 1911 şi se afla la Weißensee, o suburbie a Berlinului.
265. Autorul îi promisese lui Felice o fotografie pe care urma s-o facă după o alta, ce era „înrămată, alături de alte fotografii de familie”.
266. Felice asistase la spectacolul cu piesa lui Gerhart Hauptmann pe 16 decembrie 1912.
267. Sophie Friedmann.
268. Adolf Brod.
269. Felice era al patrulea dintre cei cinci copii ai familiei.
270. Georg şi Heinrich au murit la vârsta de un an, primul de rujeolă, al doilea de meningită.
271. Vezi în continuare rândurile anexate acestei scrisori.
272. Nu se cunoaşte cu ce ocazie.
273. După Conferinţa de pace de la Londra se profila un conflict între Austro-Ungaria şi Serbia.
274. Jurnalul lui Felice nu s-a păstrat.
275. *America*.
276. Kafka plănuia să-şi ia de Crăciun două zile de concediu.
277. Ilustrata înfăţişează un şir de case medievale de pe această stradă din Praga.
278. Acest adaos este scris în locul prevăzut pentru timbru, iar cartea poştală a fost trimisă într-un plic.
279. Acest angajat al firmei Lindström o reclamase pe Felice directorului Otto Heinemann.
280. Elli Hermann.
281. Ottla şi, probabil, Irma Kafka, verişoară angajată în magazinul lui Hermann Kafka, prietenă cu Ottla.
282. O scurtă povestire ce nu s-a păstrat.
283. O colegă de serviciu a lui Felice remarcase dimensiunile reduse ale volumului *Contemplaţie*.
284. Probabil, vestea referitoare la faptul că Erna, o soră nemăritată a lui Felice, este gravidă. Fiica ei, Eva, se va naşte pe 30 aprilie 1913.
285. Din ajunul Crăciunului, când Kafka şi-a luat concediu.
286. Felix Weltsch.
287. *America*.
288. Cel din Jungborn.
289. O pagină din *Berliner Tageblatt*, care cuprindea o anchetă despre frumuseţea bărbaţilor şi inteligenţa femeilor.
290. Toni.
291. Isac Löwy.
292. Oraşe în care trupa lui Löwy mergea în turneu.
293. Isac Löwy se născuse la Varşovia în 1887, pe vremea când aceasta făcea parte din Imperiul ţarist.
294. *America*.
295. Trei colege de serviciu ale lui Felice.
296. Scriitori menţionaţi de Felice în scrisorile ei. În cazul ultimului nume este vorba despre Jens Peter Jacobsen.
297. Volum de portretistică al lui Eulenberg.
298. Portret citit de Eulenberg la o seară de lectură la care participase şi Kafka.
299. *Scrisoarea unui tată din zilele noastre*, apărută în revista bilunară *Pan*.
300. Emmy Brühl şi Genia Grossmann, colegele lui Felice.

301. Fabrica de azbest.
302. Elizabeth Weltsch.
303. Probabil Podul Ceh, aflat doar la vreo 100 de metri de locuinţa lui Kafka.
304. *Contemplaţie*.
305. Fie Ernst Rowohlt, fie, mai curând, Kurt Wolff.
306. Referire făcută la vizita la editură, când Rowohlt i-a propus lui Kafka să-i publice un volum.
307. Seara primei lor întâlniri.
308. Felice era îngrijorată din pricina relaţiei dintre părinţii ei, care trăiseră deja despărţiţi între 1904 şi 1910.
309. Emmy Brühl.
310. Referire la o replică a lui Felice la reacţia lui Kafka în legătură cu ancheta din *Berliner Tageblatt*.
311. Else.
312. Gerda Vilma Braun, numită Muzzi, născută în 1911.
313. Unchiul lui Felix, doctorul Theodor Weltsch şi familia lui. Kafka era prieten mai ales cu Lise, fiica acestuia.
314. Familia lui Theodor Weltsch.
315. În aprilie 1913, Felice urma să se deplaseze la Frankfurt pentru o expoziţie a firmei.
316. Probabil *Originile Franţei contemporane* de Hyppolyte Taine.
317. Dramaturgul Herbert Eulenberg îi stârnise lui Kafka gelozia fiindcă o entuziasmase pe Felice.
318. Scriitorul Franz Werfel, lector la Editura Rowohlt.
319. Luna este precizată greşit.
320. *America*.
321. Primul volum de poezii al lui Franz Werfel.
322. O colegă de serviciu a lui Felice.
323. Kafka i-a trimis lui Felice volumul lui Max Brod abia la o lună de la data promisă.
324. Probabil *Educaţia sentimentală*.
325. Actorul Isac Löwy.
326. *America*.
327. La romanul *America*.
328. Felice nu-i împărtăşise încă impresiile ei în legătură cu volumul *Contemplaţie*.
329. Roman de Max Brod.
330. La romanul *America*.
331. Aluzie la un pasaj din romanul *America*.
332. De fapt, Kafka nu se referă aici la o fotografie reală, ci la imaginea pe care Felice şi-a format-o despre el în urma lecturii volumului *Contemplaţie*.
333. Datare greşită.
334. Referire la o reacţie a lui Felice legată de o fictivă întâlnire a celor doi la Frankfurt.
335. Referire la pasajul dintr-o scrisoare anterioară care conţine întrebările: „Şi aş îndrăzni s-alerg după tine? Să fac asta tocmai eu, ce-ţi sunt supus ca nimeni altul?”
336. Seara primei lor întâlniri.
337. *America*.
338. Kafka se referă la o pată de cerneală ce apare în manuscris în partea de sus a acestui pasaj.
339. Trimitere la o scenă din roman, plasată în capitolul *Automobilul părea să se fi oprit pe o stradă izolată*.
340. Valli.
341. Josef Pollak.
342. Persoană necunoscută.
343. Firma S. Adler, care reprezenta atât firma Lindström, la care lucra Felice, cât şi firma Gramophone Company.
344. Toate aceste locuri îi amintesc lui Kafka de trecerea lui Felice prin Praga.
345. Gerda Vilma Braun, numită Muzzi, fiica Elsei, una dintre surorile lui Felice.
346. Anul este indicat greşit.
347. Felix Weltsch.
348. Heinrich Weltsch.
349. Otto Přibram.

350. Emanuel Hanzal şi Josef Krätzig, numiţi odată cu scriitorul redactori de acte în Instituţia de Asigurări în caz de Accidente de Muncă.
351. La rugămintea fiului său Ewald Felix Přibram, prieten şi fost coleg al scriitorului, Otto Přibram îl susţinuse pe Kafka la angajarea în instituţie.
352. Emanuel Hanzal.
353. Josef Krätzig.
354. Referire la Iom Kipur.
355. Ewald Felix Přibram.
356. Datare eronată.
357. Autoarea articolelor este Ola Hansson.
358. Valli Kafka se logodise cu Josef Pollak pe 15 septembrie 1912, iar Max Brod se logodise cu Elsa Taussig pe 15 decembrie 1912. Ambele perechi urmau să se căsătorească în curând.
359. Elli Kafka, măritată cu Karl Hermann pe 27 noiembrie 1910.
360. Martha, fiica unchiului Richard Löwy şi a soţiei lui, Hedwig.
361. Căsătoria lui Valli Kafka şi Josef Pollak.
362. Probabil, Marie Werner.
363. Un coleg menţionat de Felice.
364. Nunta lui Valli şi Josef Pollak.
365. Invitaţii la nuntă.
366. De fapt, nişte reproduceri recent apărute în revista lunară *Kunst und Künstler*.
367. Prinţesă (germ.).
368. Probabil Emilie, care locuia pe-aproape şi era soră cu Carl Bauer.
369. Operetă de Paul Ottenheimer.
370. Martin Buber.
371. *Educaţia sentimentală* de Gustave Flaubert.
372. Actriţa Gertrud Eysoldt, pe care Kafka o văzuse la Berlin în *Hamlet* de Shakespeare şi la Praga în *Fitecine* de Hugo von Hofmannsthal, ultima în regia lui Max Reinhardt.
373. Cartea poştală anexată scrisorii este semnată pe verso de Martin Buber, Gertrud Eysoldt, Franz Werfel, Max Brod şi Elsa Taussig, întâlniţi de Kafka la serata de la care tocmai se întorsese.
374. Hebdomadar ilustrat, apreciat în secolul al XIX-lea.
375. Despre toţi aceşti scriitori apăruseră articole în *Chioşcul de grădină*.
376. Kafka obişnuia să nu facă focul în camera lui.
377. Evghenia Eduardova.
378. Tamara Karsavina a fost înlocuită în spectacol de Lydia Kyast.
379. Tangoul argentinian s-a răspândit ca dans de societate în Europa pe la 1911.
380. Émile Jaques-Dalcroze, compozitor, muzician şi pedagog elveţian, creator al „metodei Dalcroze” de educaţie muzicală, ce pune accentul pe legătura dintre mişcarea corporală şi muzicalitate.
381. Franz Werfel era lector şi consilier literar la Editura Kurt Wolff din Leipzig.
382. Carl Bauer lucra în serviciul extern al unei societăţi de asigurări.
383. Familia Bauer intenţiona să se mute de pe Immanuelkirchstraße într-o altă zonă a Berlinului, în Charlottenburg, pe Wilmersdorfer Straße.
384. Elli Hermann.
385. Persoană necunoscută.
386. Karl Hermann.
387. Persoană necunoscută.
388. Felix Hermann.
389. Colegele lui Felice.
390. Persoană necunoscută.
391. Kafka îi propusese lui Felice să deschidă la Berlin un salon după modelul firmei Pathé din Paris.
392. Probabil, Toni.
393. *Povestiri chinezeşti de dragoste şi cu strigoi*.
394. Kafka se referă probabil la *Istorisirile rabinului Nachman. Repovestite lui* şi la *Legenda lui Baalşem*.
395. Klara Levin, o soră a Annei Bauer.
396. Angajat al firmei Lindström. Felice întocmise o listă cu recomandări pentru clienţii firmei.

397. Automate pentru proiecţia unor filmuleţe mute.
398. La fel ca „micuţele”, colegă de serviciu cu Felice.
399. Probabil, Toni, sora cea mai mică a lui Felice. Şi ea locuia cu părinţii.
400. Max Brod urma să se căsătorească pe 2 februarie 1913 cu Elsa Taussig.
401. Klara Levin.
402. Käthe Levin.
403. Sophie Brod, sora lui Max, se măritase cu Max Friedmann, un văr al lui Felice. Cu această ocazie, Käthe Levin fusese la Praga.
404. Cel mai mic frate al lui Max.
405. Ferdinand Bauer.
406. Probabil, Elsa Braun, sora de la Budapesta a lui Felice.
407. Nepoata lui Felice din partea Elsei, Vilma („Muzzi”) avea pe-atunci un an.
408. Sâmbătă seara, Kafka fusese la cafenea cu Max Brod.
409. Kafka îşi va relua lucrul la romanul *America* abia în august 1914.
410. Gertrude Kircheisen, *Femeile din jurul lui Napoleon*, 1912.
411. Referire la cartea *Napoleon pe patul de moarte*, editată de Paul Frémeaux.
412. Aici, sursa este probabil un volum editat de Robert Rehlen: *Maxime şi cuvinte celebre ale lui Napoleon din Corsica până pe St. Elena*.
413. Scriitorul Friedrich Hebbel.
414. Sophie Friedmann.
415. În iunie 1911.
416. Probabil o povestire intitulată *O pragheză*, apărută însă în suplimentul de Crăciun al ziarului *Prager Tagblatt* din 1911.
417. Ministerul de Interne din Viena răspundea de interesele Instituţiei de Asigurări în caz de Accidente de Muncă din Praga.
418. Recenzia, apărută în *Bohemia*, era semnată de Otto Pick.
419. Sophie locuia la Breslau, unde Felice făcuse un popas în vara lui 1912, când se întorsese de la sora ei din Budapesta.
420. În noiembrie şi decembrie 1912, Kafka se întrerupsese din scris la *Metamorfoza* şi, respectiv, *America*, din cauza unor deplasări în interes de serviciu la tribunalele din Kratzau şi Leitmeritz.
421. Max Brod şi Elsa Taussig urmau să plece în luna de miere pe Riviera.
422. Anna Bauer obişnuia să facă mici comentarii când îi înmâna fiicei sale scrisorile sosite acasă.
423. Familia Kafka locuia la ultimul etaj al imobilului de pe Niklasstraße 36, situat pe malul Vltavei.
424. La Praga.
425. La Leitmeritz, Kafka a fost însoţit de Ottla, care a iscălit şi ea cartea poştală.
426. Când cei doi s-au cunoscut în casa familiei Brod.
427. Fanny Brod, mama lui Max şi a lui Sophie.
428. Probabil, o colegă a lui Felice sau soţia unui coleg.
429. Supliment al *Berliner Tageblatt*.
430. Familia prietenului lui Kafka, Felix Weltsch.
431. Paula Clemens.
432. Comedie de Paul Gavault şi Robert Charvay, jucată la Teatrul German.
433. Farsa lui Gustav Kadelburg s-a jucat după comedia menţionată.
434. Ottla.
435. Cronologic vorbind, Elli şi Valli.
436. *Intuiţie şi concept. Principiile unui sistem de formare a conceptelor*, scrisă în colaborare de Max Brod şi Felix Weltsch şi apărută la Editura Kurt Wolff din Leipzig.
437. Datare greşită.
438. Probabil, printre însoţitorii lui Kafka în această excursie se numără şi Lise Weltsch.
439. Ottla.
440. Filip, fratele cel mai mare al lui Hermann Kafka, împreună cu familia lui; Kolin se află la vreo 60 de kilometri de Praga, spre est, pe malul Elbei.
441. Fiind vorba de perioada 28 septembrie–23 octombrie 1912, este de presupus că autorul se referă la un pasaj din primele patru capitole ale romanului *America*.
442. Kafka va citi şi în public (în decembrie 1913) începutul nuvelei lui Heinrich von Kleist.
443. Probabil Lise Weltsch, verişoara lui Felix Weltsch.

444. Părinţii lui Max Brod; acesta se afla încă în călătorie de nuntă.
445. Max Friedmann, vărul lui Felice.
446. Pe 13 august 1912, în seara primei lor întâlniri.
447. Firma Lindström, la care lucra Felice, era reprezentată la Praga de firma Adler.
448. Într-o scrisoare adresată lui Kafka, Otto Pick îl anunţa că va ţine o conferinţă despre scriitoarea Else Lasker-Schüler.
449. Kafka şi-a format această imagine în urma unor articole din presă şi a relatărilor unor cunoscuţi, înainte de a o cunoaşte pe scriitoarea germană.
450. Propunerea era, probabil, în legătură cu faptul că Erna era însărcinată şi trebuia să renunţe temporar la serviciu.
451. Povestirea *Verdictul*, dedicată lui Felice.
452. Dramaturgul Frank Wedekind interpreta rolul principal în propria piesă, *Hidalla – Karl Hetmann*, *uriaşul pitic*. El a dat trei reprezentaţii la Noul Teatru German din Praga.
453. Comedie de Arthur Schnitzler, jucată aproape zilnic la Teatrul Mic din Berlin.
454. Ziarul *Prager Tagblatt* publicase o fotografie cu proaspăt căsătoriţii Viktoria Luise şi Ernst August.
455. Recenzia lui Max Brod la volumul *Contemplaţie* se intitula *Evenimentul unei cărţi*.
456. Până în acel moment apăruseră recenzii de Hans Kohn, Kurt Tucholsky şi Otto Pick.
457. Alfred Löwy.
458. Else Braun.
459. Erna Bauer.
460. Ca de obicei, Kafka precizează ziua în care soseşte scrisoarea, nu ziua în care a fost expediată.
461. Pentru expedierea mai rapidă a scrisorii.
462. După nunta lui Max, părinţii lui, Adolf şi Fanny Brod, se mutaseră într-o altă casă.
463. Persoană necunoscută.
464. Nici cercetările ulterioare n-au identificat motivul.
465. Probabil la o conferinţă a lui Otto Pick despre Else Lasker-Schüler.
466. Erna, sora mai mare cu un an a lui Felice, s-a mutat de la Dresda la Hanovra, iar Felice a ajutat-o, cu atât mai mult cu cât Erna, nemăritată fiind, era însărcinată, fapt ascuns familiei de către cele două surori.
467. Datare eronată.
468. Erich Schweizer, fiul lui Irene, verişoara lui Kafka, fiica unchiului Filip.
469. Felix Hermann.
470. Felix Hermann şi sora lui, Gerti.
471. Vilma Braun.
472. Adăpostită de clădirea cazinoului, aici era locul de întâlnire al minorităţii germane din Praga.
473. Felice îi povestise despre motivul plecării ei la Dresda, fără a dezvălui însă situaţia în care se afla Erna.
474. Toni.
475. Emilie, sora nemăritată a lui Carl Bauer.
476. Din cauza Ernei, dar Kafka nu cunoştea motivul.
477. În calitate de reprezentant al unei societăţi de asigurări, Carl Bauer călătorea des în Scandinavia.
478. Vilma, fiica Elsei.
479. Bernát Braun.
480. Trimitere la o amintire relatată de Felice din copilăria ei, petrecută la Neustadt, în Silezia.
481. Felix Weltsch; „cartea lui” este *Intuiţie şi concept*, scrisă în colaborare cu Max Brod.
482. Probabil cafeneaua Arco, locul de întâlnire al tinerilor literari.
483. Probabil Hans Kohn, autorul primei recenzii la volumul *Contemplaţie* şi membru al asociaţiei sioniste studenţeşti Bar-Kochba.
484. Datare greşită.
485. Ottla.
486. Karl Roßmann din romanul *America.*
487. *Metamorfoza*.
488. Textul, fără titlu, îl are ca protagonist pe Ernst Liman (vezi *Jurnal*, ediţia citată).
489. Oskar Baum, care-şi tipărise toate cărţile la Editura Axel Juncker.

490. Margarete Baum.
491. La solicitarea lui Felice, care voia să evite formalităţile vamale, Kafka urma să-i trimită lui Else Braun la Budapesta un pachet cu delicatese, de ziua ei.
492. Elli şi Valli, împreună cu Karl Hermann şi, respectiv, Josef Pollak.
493. Ottla.
494. Probabil fragmentul despre Ernst Liman.
495. Probabil Erna.
496. Albert Bassermann, actor de teatru şi film.
497. Kafka îl văzuse pe Bassermann în rolul lui Hamlet la Teatrul German din Berlin, într-un spectacol regizat de Max Reinhardt.
498. Fabrica de azbest a familiei.
499. *Intuiţie şi concept*.
500. Probabil tânărul poet praghez Hans (Jan) Gerke.
501. La cabaretul Lucerna, unde a văzut-o dansând pe Erika Bera.
502. Felice a fost, în aprilie, la o asemenea expoziţie, organizată la Frankfurt pe Main.
503. Marie Werner.
504. Nepotul lui Kafka.
505. Karl şi Elli Hermann, părinţii lui Felix.
506. Felix Weltsch.
507. De la una dintre întâlnirile săptămânale organizate între prieteni acasă la Oskar Baum.
508. *America*.
509. Kafka întrerupsese de şase săptămâni lucrul la *America*.
510. Capitolul *Fochistul* a şi fost publicat ca povestire de sine stătătoare.
511. Această primă versiune nu s-a păstrat.
512. De fapt, 1913.
513. Ewald Felix Přibram.
514. De fapt, 1913.
515. Sora cea mai mică a lui Felice.
516. Zână (în germană).
517. Revistele puse la dispoziţia clienţilor în cafenelele din Praga erau de ordinul sutelor.
518. Tragedie de Karl Gutzkow.
519. Nu se ştie care.
520. Între 25 septembrie 1912 şi 2 mai 1913 Kafka n-a mai făcut însemnări în jurnal, exceptând 3 desene din februarie 1913.
521. Kafka avea în bibliotecă un exemplar din celebrul roman al lui Goethe.
522. Romanul lui Otto Stoessl le fusese recomandat de Kafka.
523. Volum de Max Brod.
524. Se referă la nuvela *Străina* de Oskar Baum şi la un eseu al lui Felix Weltsch despre Henri Bergson.
525. De fapt, 1913.
526. Eugen Pfohl.
527. Erna, a cărei fotografie o ceruse Kafka.
528. Erna.
529. Anunţata întâlnire a lui Oskar Baum cu publicul berlinez fusese amânată.
530. Felice urma să plece la un târg la Frankfurt.
531. În 1913, sărbătorile de Paşti au căzut pe 23 şi 24 martie.
532. Ferdinand Bauer.
533. Erna.
534. Familia Bauer urma să se mute din Immanuelkirchstraße pe Wilmersdorfer Straße.
535. Articolul lui Max Brod, *Morala de la Monte Carlo. Un articol care nu va ajuta la nimic* a fost publicat în *Berliner Tageblatt*.
536. *Despre caracteristicile familiei austriece*, publicat în suplimentul aceluiaşi *Berliner Tageblatt*.
537. Corespondenţa acestui cuplu de poeţi englezi i-a condus pe cei doi la căsătorie.
538. Vinerea Mare nu era sărbătoare legală în Austro-Ungaria.
539. Hotel situat în apropiere de Anhalter Bahnhof, gara berlineză unde urma să sosească scriitorul.
540. Otto Pick.

541. Prezenţa lui la „întrunirea morarilor” (vezi scrisoarea precedentă) nefiind necesară, Kafka a plecat totuşi după orele de serviciu la Berlin, probabil însoţit de Otto Pick şi de scriitorul ceh František Khol.
542. Ilustrata mai este semnată de Franz Werfel, Fr. Khol, Otto Pick şi I. Löwy.
543. Aici, Kafka a schimbat trenul spre Praga.
544. Kafka reprezenta Instituţia de Asigurări în caz de Accidente de Muncă la dezbaterile de la tribunalul din Aussig.
545. Aussig se află mai aproape de Berlin decât Praga.
546. Cei doi se înţeleseseră la Berlin să se reîntâlnească şi de Rusalii (11–12 mai).
547. De fapt, distincţia între *Gasse* şi *Straße* este făcută aici din perspectiva uzului lingvistic specific spaţiului austriac.
548. Referire la spovedania promisă în mai multe rânduri.
549. Probabil, Felice îi ceruse acest lucru în contextul în care urma să se mute cu familia la Charlottenburg.
550. Data următoarei lor întâlniri.
551. Marie Werner.
552. Petr Dejmek.
553. Referire la vizita lui Felice la Praga, în august 1912.
554. O scrisoare adresată lui Kafka de către Kurt Wolff pe 2 aprilie.
555. Felice urma să plece a doua zi la Frankfurt.
556. În drum spre Frankfurt, Felice s-a oprit pentru o noapte la Erna, sora ei din Hanovra.
557. Oskar Baum.
558. Printre altele, Oskar Baum a citit la Berlin fragmente din romanul său *Viaţa în întuneric*, nuvelele *Mama* şi *Pericolul*, precum şi două poezii.
559. De fapt, despre întâlnirea lui cu Felice la Berlin.
560. Colegi de serviciu ai lui Felice.
561. Volumul *Suntem.*
562. Actorul Isac Löwy; unul dintre „cei doi” este Kurt Pinthus, lector la Editura Kurt Wolff şi promotor al expresionismului.
563. Felice omisese să-i spună că va face un popas la sora ei din Hanovra.
564. Kafka aflase de popasul ei la Hanovra. Conform unei înţelegeri de dinainte de plecarea lui Felice, toate scrisorile către ea sunt trimise în această perioadă pe adresa hotelului Monopol Métropole din Frankfurt pe Main.
565. Max şi Elsa Brod.
566. Nuvela *Oaspetele*.
567. Felix Hermann.
568. Data planificatei lor reîntâlniri.
569. O recenzie de Albert Ehrenstein.
570. Şeful său, Eugen Pfohl, urma să ţină această conferinţă la un congres din Viena.
571. Ferdinand Bauer (numit şi Ferry), fratele lui Felice, urma să-şi sărbătorească logodna cu Lydia Heilborn în Duminica Rusaliilor, când era şi „zi de primire" obişnuită în societatea berlineză.
572. Joi, 1 mai 1913, a fost Înălţarea Domnului.
573. Probabil, o piesă de Goldbaum, vizionată alături de soţii Max şi Elsa Brod şi de Felix Weltsch.
574. Kafka se gândeşte aici la o discuţie cu tatăl lui Felice.
575. Legat de situaţia Ernei.
576. Probabil o scrisoare către Kurt Wolff.
577. Trimitere la evenimente anterioare, ce produseseră alte sincope în corespondenţa lui Felice.
578. *America*.
579. *Verdictul.*
580. *Metamorfoza*.
581. Alfred Löwy.
582. Familia Bauer se mutase pe Wilmersdorfer Straße.
583. În urma mutării familiei Bauer.
584. Propunerea ca Felice să-i scrie numai o dată pe săptămână.
585. Ludwig şi Franziska Heilborn, părinţii logodnicei.
586. Probabil, Albert Anzenbacher.

587. Aceste rânduri sunt expediate chiar înaintea plecării lui Kafka spre Berlin.
588. De la Berlin.
589. De la Berlin la Eberswalde sunt 45 de kilometri.
590. La Aussig.
591. Probabil, recenzia lui Max Brod la volumul *Contemplaţie*.
592. Ziua Sfântului Nepomuk, protector al Boemiei, era sărbătoare oficială.
593. Kafka scrisese „joi”, în loc de „vineri”.
594. Epistola datează din perioada în care Kafka lucra la prima versiune a romanului *America* şi aştepta cea de-a doua scrisoare de la Felice.
595. Ulterior, Kafka va cere o consultaţie de la medicul familiei Kafka, în vederea căsătoriei.
596. Călătoria lui Felice la Hanovra.
597. Călătoria lui de Rusalii la Berlin.
598. Felice îi trimisese ceva legat de activitatea ei la firma Lindström.
599. Călătoria la Hanovra.
600. Felice nu-i scrisese în mod regulat nici de la Frankfurt.
601. Kafka mai organizase un spectacol pentru Löwy în februarie 1912.
602. Kafka a uitat să anexeze articolul promis şi o va face abia într-o scrisoare ulterioară.
603. Georg Bendemann, personajul principal din *Verdictul*.
604. Frieda Brandenfeld, logodnica protagonistului povestirii.
605. Tihnă şi, respectiv, fericire (în germană).
606. Ogor şi, respectiv, ţăran (în germană).
607. Familia lui Josef Pollak.
608. Solicitare reluată în mai multe rânduri din teama de a nu se rătăci vreo scrisoare.
609. Felice primise telegrama de ziua ei de naştere.
610. Emmy Brühl.
611. Nu s-a aflat la ce se referă autorul.
612. Ottla.
613. Marie Werner.
614. Plănuita scrisoare către Carl Bauer.
615. Kafka intenţiona să-l roage pe Carl Bauer să-i recomande „un medic de încredere”, care să-l consulte.
616. Heinrich Kral, pe care Kafka l-a căutat, în ciuda acestor ezitări.
617. Kafka călătorise cu Max Brod în nordul Italiei (1909), la Paris (1910), în Elveţia, iarăşi în nordul Italiei şi la Paris (1911), la Leipzig şi la Weimar (1912).
618. La familia avocatului Theodor Weltsch, unchiul lui Felix.
619. Lise Weltsch.
620. Kafka expedia din gară scrisorile când dorea ca acestea să ajungă la destinaţie chiar a doua zi.
621. Hotelul Blauer Stern din Praga, la care a stat Felice în august 1912, era unul de prim rang.
622. O recenzie de Heinrich Eduard Jacob.
623. Kafka se referă la ziua primirii scrisorii de către Felice.
624. Emmy Brühl.
625. Else Braun.
626. Kafka se referă aici la Vilma, fiica Elsei.
627. Soţii Kafka se întorceau de la Franzensbad.
628. Kafka se referă la cele două surori măritate, Elli Hermann şi Valli Pollak.
629. Max Brod şi Oskar Baum erau deja căsătoriţi.
630. Tatăl lui Felice stătuse vreo trei ani despărţit de familie.
631. Felix Hermann, nepotul lui Kafka.
632. În afară de cele trei surori, Kafka mai avusese doi fraţi, Georg şi Heinrich, care muriseră de foarte mici.
633. Elli născuse într-un interval scurt doi copii: Felix şi Gerti.
634. Valli aştepta primul ei copil.
635. Probabil Felice nu reacţionase la volumul de poezii al lui Franz Werfel, *Prietenul lumii*, pe care Kafka i-l trimisese cu dedicaţia autorului.
636. Albert Anzenbacher.

637. Pentru Kafka, acest demers era unul neobişnuit. Cu Felix Weltsch s-a tutuit abia la vreo zece ani după ce se cunoscuseră.
638. Şcoala de înot, aflată pe celălalt mal al Vltavei, se vedea din camera lui Kafka, iar barca pe care scriitorul o manevra cu multă dibăcie se numea Rudi, conform însemnărilor din jurnalul lui Max Brod.
639. Trimitere la o excursie pe care o făcuseră împreună, când Kafka fusese la Berlin de Rusalii.
640. Ottla.
641. În loc să scrie litera P (de la *papier* – hârtie), Kafka a făcut iniţial un F.
642. Familia Kafka închiriase o locuinţă de vară la Radeschowitz, la vreo zece kilometri de Praga.
643. Kafka a împlinit în ziua respectivă treizeci de ani.
644. Autorul anexează o poză făcută la Franzensbad.
645. Felice o invitase pe colega ei s-o viziteze ulterior la Praga, după ce Kafka îi spusese că n-are să-l deranjeze nimeni în locuinţa lor comună.
646. De fapt, 5.VII.13.
647. Chat noir, unde Kafka a fost însoţit de soţii Brod, Felix Weltsch şi Rudolf Sternschuss, cumnatul Elsei Brod.
648. De fapt, iulie.
649. Referire la dorinţa lui Julie Kafka de a obţine informaţii despre Felice şi despre părinţii ei, precum şi la asentimentul autorului în acest sens.
650. Probabil Felice răspunsese la o scrisoare a lui Julie Kafka.
651. Ottla.
652. Întorcându-se de la Radeschowitz.
653. Sora cea mare, Elli, şi soţul ei, Karl Hermann, împreună cu copiii lor, Felix şi Gerti, precum şi sora mijlocie, Valli, şi soţul ei, Josef Pollak.
654. Ferdinand Bauer se logodise în aprilie 1913 cu Lydia, fiica şefului său, Ludwig Heilborn, un fabricant de lenjerie.
655. De fapt, iulie.
656. Kafka îi scrie de la serviciu.
657. De fapt, iulie.
658. Valli, măritată cu Josef Pollak.
659. De fapt, iulie.
660. Probabil, o rudă a lui Emmy, colega de serviciu a lui Felice.
661. În aprilie, când fusese la Frankfurt, Felice nu-i mai scrisese regulat.
662. Gustav Kubasa, un coleg al lui Kafka.
663. Felice urma să plece la băi, pe insula Sylt.
664. Aluzie la numele pensiunii unde avea să stea Felice; în franceză, *sans souci* înseamnă „fără griji”.
665. Planurile de căsătorie ale scriitorului.
666. Felice îi propusese lui Kafka, ezitant în privinţa căsătoriei, să-i ceară sfatul lui Max Brod.
667. Elsa Brod.
668. De fapt, august.
669. Erna Danziger, verişoară cu Felice, o însoţea pe aceasta în călătoria pe insula Sylt.
670. La Radeschowitz.
671. Locuinţa căutată de Kafka la Praga putea fi ocupată abia în mai 1914.
672. În proiectatul concediu.
673. Alfred Löwy.
674. Anuarul în care Kafka publicase *Verdictul*, povestirea dedicată lui Felice.
675. În *Verdictul*, Georg Bendemann, protagonistul povestirii, îi scrie prietenului din Rusia că s-a logodit.
676. În drum spre Sylt, Felice făcuse un popas la Hamburg.
677. Familia Kafka locuia la nr. 36.
678. Felice îl întrebase despre reacţia părinţilor lui după primirea informaţiilor privitoare la familia Bauer.
679. Referire la durerile de inimă descrise într-o scrisoare anterioară.
680. Erna Danziger, care o însoţea pe Felice în acest concediu.
681. De la Hamburg la Sylt.
682. Erna Danziger.

683. Localitate situată în apropiere de Westerland.
684. În timpul verii, Editura Ullstein întreţinea săli de lectură proprii în staţiunile de la Marea Nordului şi Marea Baltică.
685. Cartea lui Gustav Roskoff se intitulează, de fapt, *Istoria diavolului*.
686. În recenzia lui Paul Friedrich se spune: „Arta de holtei a lui Kafka nu colorează lumea în roz”.
687. Nu se cunoaşte despre ce volum de Flaubert este vorba.
688. Din Italia; Brod fusese la Riva.
689. Probabil cu ocazia aniversării a 30 de ani de la căsătoria părinţilor lui Max Brod.
690. Poezia *Lacul Lugano*, scrisă de Max Brod în amintirea concediului petrecut împreună cu scriitorul, apăruse în hebdomadarul *März*, cu dedicaţia: „Prietenului meu Franz Kafka”.
691. Verişoara Erna Danziger. Nu se ştie despre ce „prietenă” este vorba.
692. Felice nu ştia să înoate.
693. Kafka greşise de două ori la rând iniţiala unor cuvinte.
694. Probabil, o scrisoare despre care îi povestise Felice.
695. Carl Bauer ceruse, probabil, şi el informaţii despre familia Kafka, la fel cum procedase Julie Kafka în legătură cu familia Bauer.
696. Numele slujnicei din perioada respectivă nu este cunoscut.
697. Probabil scrisoarea nu i-a fost înmânată destinatarului.
698. Kafka citează aici, cu câteva modificări minore, o însemnare din *Jurnal*.
699. La al II-lea Congres pentru prevenirea accidentelor şi acţiuni de prim-ajutor, desfăşurat la Viena între 9 şi 13 septembrie, Kafka i-a însoţit pe şefii săi, Robert Marschner şi Eugen Pfohl, cărora le pregătise referatele. Scriitorul a plecat însă la Viena din 6 septembrie, împreună cu Otto Pick, pentru a participa mai întâi la un congres al sioniştilor.
700. Itinerarul lui Kafka a fost altul. Înainte de a ajunge la Riva, a trecut prin Triest, Veneţia, Verona şi Desenzano.
701. Heinrich Laube.
702. Până la Viena îl însoţise Otto Pick, cu care împărţise un apartament în hotelul Matschakerhof.
703. Congresul pentru prevenirea accidentelor şi acţiuni de prim-ajutor s-a desfăşurat în clădirea Parlamentului din Viena.
704. Constructorul clădirii Parlamentului din Viena.
705. Kafka se referă, probabil, la unul dintre angajaţii tatălui său, dar poate fi vorba şi despre personajul titular dintr-o proză pe care scriitorul tocmai o citise împreună cu Pick, *Malik* de Else Lasker-Schüler.
706. Heinrich Laube, *Povestea vieţii lui Franz Grillparzer*, Stuttgart, 1884. Logodit în 1821 cu Katharina Fröhlich, Grillparzer a trăit în concubinaj cu aceasta din 1849 şi până la moartea lui, în 1872.
707. Albert Ehrenstein.
708. Restaurant vegetarian din Viena.
709. Theodor Weltsch şi fiica lui, Lise, au asistat la reprezentaţia acestei drame de Maurice Maeterlinck, la Hofburgtheater.
710. Trude, fiica lui Theodor Herzl.
711. Klara Thein.
712. Kafka îi propusese lui Felice ca ea să-i scrie în timpul călătoriei lui numai „în cazuri extreme”.
713. Seminarul profesorului von Ehrenfels.
714. Aflată pentru câteva zile în Praga, prietena lui Felice Bauer fusese rugată de aceasta să discute cu Kafka despre momentul de criză al relaţiei lor.
715. Grete Bloch a stat în Praga la Hotelul Schwarzes Roß.
716. Grete Bloch.
717. De la Desenzano, Kafka a plecat la sanatoriul din Riva.
718. Cei doi s-au întâlnit în aceeaşi zi pentru nici două ore.
719. Felice Bauer, care ulterior va primi de la Grete Bloch o parte a corespondenţei ei cu Kafka (inclusiv această scrisoare).
720. Grete Bloch lucra pentru Elliott-Fischer, o firmă americană care comercializa maşini de scris.
721. Probabil, cele două se cunoscuseră la expoziţia de la Frankfurt.

722. Ferdinand Bauer se despărţise de Lydia Heilborn după ce se constatase că, aflat într-o acută lipsă de bani, el vânduse din proprie iniţiativă mărfuri din firma de lenjerie a viitorului său socru.
723. Cei doi se cunoscuseră pe 13 august 1912 la Praga, în casa familiei Brod.
724. Până în acel moment, Kafka se întâlnise cu Felice de trei ori la Berlin.
725. Ferdinand Bauer.
726. Scriitorul Ernst Weiß, care locuia în respectivul cartier berlinez.
727. Familia Kafka se mutase într-o clădire pe Altstädter Ring.
728. Hans Bloch studia medicina la Berlin şi era membru activ al unei asociaţii sioniste.
729. Este vorba, probabil, despre nişte cicatrice rămase după un duel.
730. Elsa Brod.
731. Kafka îşi continuă scrisoarea pe o coală cu antetul Camerei Deputaţilor, rămasă de la Congresul pentru prevenirea accidentelor şi acţiuni de prim-ajutor, desfăşurat în clădirea Parlamentului din Viena.
732. Scriitorul se întâlnise cu Grete Bloch la Praga, pe 30 şi 31 octombrie 1913.
733. Kafka nu răspunsese la scrisoarea prin care Carl Bauer îşi dăduse încă din august consimţământul pentru relaţia celor doi.
734. Teatrul Königliche Weinberge, din cartierul unde locuia mama lui Weiß.
735. Felix Weltsch şi Oskar Baum.
736. Elsa Brod.
737. Firma Lindström avea doi directori: Max Strauß şi Otto Heinermann.
738. Aluzie, probabil, la statutul semiprivat al instituţiei în care lucra Kafka.
739. Datare eronată; de fapt, 1914.
740. Datare eronată; de fapt, 25 sau 26 ianuarie 1914.
741. Odată cu această scrisoare, Kafka îi trimite lui Grete Bloch romanul lui Ernst Weiß.
742. Este vorba despre pasajul în care Kafka mărturiseşte că s-a îndrăgostit în sanatoriu de o fată.
743. Sora lui Felice revenise probabil în Saxonia.
744. Hotelul in care a stat Grete Bloch la Praga în octombrie 1913.
745. Persoană necunoscută.
746. Intrarea Fecioarei Maria în biserică, sărbătoare catolică.
747. Expoziţia a avut loc în iunie 1914.
748. Ernst Weiß.
749. Probabil, romanul *Lupta*, publicat abia în 1916 de Editura Fischer.
750. Evident, aluzie la faptul că una dintre temele de discuţie dintre Kafka şi Grete Bloch a fost, încă de la prima lor întâlnire, stăruitoarea durere de dinţi a lui Felice Bauer.
751. La aceste memorii, subintitulate *Amintiri din marele univers austriac 1788–1819*, Kafka se referă deseori în *Jurnal*.
752. Impresiile vieneze datează din septembrie 1913, când Kafka participase la două congrese.
753. Unul dintre textele favorite ale lui Kafka.
754. Felix Weltsch s-a logodit cu Irma Herz.
755. Cartea poştală a lui Felice, transcrisă de Kafka în scrisoarea anterioară.
756. Felice menţionase, probabil, situaţia neplăcută în care se afla Ferry, fratele ei.
757. Marta Friedmann, sora mamei lui Felice şi soacra lui Sophie, sora lui Max Brod.
758. Ernst Weiß.
759. Epistola adresată de Grete Bloch „acelui bărbat din München”, de care Kafka se interesase într-o scrisoare anterioară.
760. Kafka practica de mulţi ani metode fizioterapeutice şi le asocia cu mâncarea vegetariană.
761. Grete locuia pe Glasergasse, într-o pensiune privată.
762. Grete îl sprijinea financiar pe fratele ei mai mare cu un an, Hans, care studia medicina la Berlin.
763. Fie ediţia de seară a lui *Prager Tagblatt*, fie *Prager Abendblatt*.
764. Potrivit unei însemnări din *Jurnal*, Kafka îi promisese că „are să devină alt om”.
765. Probabil, decizia de a se muta la Berlin.
766. Autorul începuse să-şi semneze scrisorile către Grete doar cu iniţiale.
767. Kafka se referă la primele întâlniri cu Grete Bloch din toamna lui 1913.
768. Întâlnirea n-a avut loc.
769. Firma de maşini de scris pentru care lucra Grete avea o reprezentanţă la Praga.

770. Grete îi scrisese că se simte părăsită de familia ei.
771. *Verdictul*, publicat în *Arkadia.*
772. Kafka îi dăruise lui Grete un exemplar din romanul lui Ernst Weiß.
773. Referire la familia lui Grete de la Berlin şi la bărbatul necunoscut din München.
774. Kafka a condus mâna nepotului său de doi ani, Felix Hermann, ca să scrie aceste cuvinte.
775. Proprietarii reprezentanţei firmei americane Elliott-Fischer erau Jakob Ehrlich şi Emanuel Lauterbach.
776. Unde firma avea, de asemenea, o reprezentanţă.
777. Kafka începuse să-i povestească lui Grete ceva despre conţinutul ultimei lui scrisori adresate lui Felice Bauer, dar se oprise după propoziţia introductivă.
778. Julie Kafka îi scrisese lui Felice.
779. Probabil, Ferdinand Bauer a plecat în America după neregulile financiare care au dus la desfacerea logodnei cu Lydia Heilborn.
780. Textul telegramei lui Felice sună astfel: „Imposibil să vin la Dresda. Salutări, Felice”.
781. Una adresată lui Kafka, iar cealaltă, mamei scriitorului.
782. Kafka aşteptase de mai multe ori zadarnic ca Felice să-l întâmpine sau să-l conducă în Anhalter Bahnhof.
783. Fratele lui Felice, Ferdinand Bauer.
784. Kafka nu ştia că Felice l-a sprijinit şi financiar pe Ferdinand la plecarea lui în America, dar şi ulterior.
785. Carl Bauer avea 58 de ani şi a murit după o jumătate de an.
786. Felice respinsese propunerea lui Kafka de a se întâlni la Dresda.
787. Anexa nu s-a păstrat.
788. Nu se cunoaşte despre ce vizită este vorba.
789. Este vorba despre scrisorile adresate lui Felice Bauer.
790. Răspuns la telegrama prin care Carl Bauer îl asigura că Felice se simte bine.
791. Erna Bauer, de a cărei adresă Kafka se interesase în mai multe rânduri.
792. În toamna lui 1913.
793. Pe Ernst Weiß, care era familiarizat cu problemele relaţiei dintre Kafka şi Felice, cei doi îl întâlniseră întâmplător la Berlin.
794. Cu ocazia ultimelor lui două vizite la Berlin, Felice nici nu-l aşteptase, nici nu-l condusese la gară, în ciuda promisiunilor.
795. De fapt, 21.III.
796. Grete era născută pe 21 martie, la începutul primăverii.
797. Murise un fost primar al Pragăi, Jan Podlipn.
798. Probabil, Ottla şi Irma, fiica lui Ludwig Kafka.
799. Capitala Sileziei austriece.
800. Sora lui Felice, Elsa Braun, locuia la Budapesta.
801. Aluzie la relaţia lui Grete cu „bărbatul din München”.
802. Aluzie la plimbarea lor prin Gradina Zoologică din Berlin.
803. În afara primei întâlniri din seara zilei de 13 august 1912 la Praga, cei doi se mai întâlniseră doar de patru ori, de fiecare dată pentru scurt timp, la Berlin.
804. Kafka se gândea să-şi păstreze locul de muncă la Instituţia de Asigurări în caz de Accidente de Muncă numai în eventualitatea căsătoriei cu Felice. Altminteri, intenţiona să repete experienţa lui Robert Musil de a se stabili ca jurnalist şi scriitor independent la Berlin. Este posibil ca destinatarul scrisorii „pregătite” să fi fost chiar Musil.
805. Nepoata, pe-atunci de doi ani, a lui Felice i-a transmis lui Kafka această urare pe o carte poştală expediată de Grete Bloch, aflată la Budapesta, unde o vizitase pe Else Braun, sora lui Felice.
806. Grete plecase la Budapesta în călătorie de afaceri.
807. Kafka îi recomandase în mod repetat lui Grete să citească memoriile contesei Lulu Thürheim.
808. Persoană necunoscută.
809. Din 28 februarie şi 1 martie 1914 la Berlin.
810. Fabrica de azbest, la care Kafka era asociat, putea constitui un argument în favoarea încheierii căsătoriei.
811. Era vorba despre circumstanţele emigrării lui Ferdinand, fratele lui Felice, în America.

812. Kafka îi propusese lui Felice să se întâlnească la Dresda, însă ea îl refuzase.
813. Toni sau Erna Bauer.
814. Munca de birou la societatea de asigurări.
815. Bărbatul din München.
816. Vezi scrisoarea precedentă.
817. Kafka se referă la termenul stabilit pentru primirea unui răspuns de la Felice.
818. Kafka plănuia s-o întâlnească pe Grete într-unul dintre cele două oraşe.
819. Probabil, Eugen Lederer, pe care Kafka nu-l agrea deloc.
820. Grete intenţiona să revină cu serviciul la Berlin.
821. Luna este indicată eronat. De fapt, aprilie.
822. Hotel berlinez la care Kafka obişnuia să poposească.
823. Kafka îi recomandase de mai multe ori lui Grete să viziteze camera lui Franz Grillparzer de la Muzeul de istorie din Viena şi să citească nuvela *Sărmanul muzicant*.
824. Pentru plănuita vizită la Berlin, de Paşte.
825. Părinţii lui Grete, ca şi fratele ei Hans, student la Medicină, locuiau la Berlin.
826. De la Viena la Berlin.
827. Probabil un comision pentru Felice.
828. Grete fusese rechemată la firma Unionzeiss, reprezentanţa generală pentru producătorul american de maşini de scris Elliott-Fisher.
829. La Berlin, pentru proiectata întâlnire de Paşte cu Felice.
830. Referire la intenţia lui Grete de a se plimba prin pădurea vieneză.
831. Kafka şi Felice se logodiseră la Berlin în ziua precedentă, iar festivitatea de logodnă a avut loc pe 1 iunie 1914, tot la Berlin.
832. Felice urma să sărbătorească în august cinci ani de activitate în firma Carl Lindström AG, pe care nu voia s-o părăsească înainte de acest eveniment.
833. Nu există informaţii despre această activitate suplimentară a lui Felice.
834. Probabil, Felice urma să joace un rol într-o scenetă reprezentată la o serată.
835. Toni şi Erna, care locuiau pe vremea aceea tot cu părinţii.
836. Telegrama de felicitare citată în scrisoarea precedentă.
837. Kafka se referă aici la activitatea lui literară, desfăşurată în timpul serii şi al nopţii.
838. Posibilă referire la castelul Klamm, o destinaţie de excursie îndrăgită de vienezi.
839. Lac situat în Grunewald, la marginea Berlinului.
840. Grete se temea că, după căsătorie, Felice ar putea trage concluzii greşite în legătură cu scrisorile ei către Kafka şi îl rugase pe acesta să le ardă.
841. Recepţia prilejuită de logodnă s-a desfăşurat pe 1 iunie 1914, în lunea de Rusalii.
842. Anna Bauer, mama lui Felice.
843. Sora mai mică a lui Felice.
844. Sora mai mare a lui Felice. Probabil, motivul plecării Ernei la Hanovra a fost vizitarea Evei, fiica ei nelegitimă.
845. De la firma Lindström.
846. Observaţia lui Felice se referă la zilele petrecute împreună la Berlin pe 12 şi 13 aprilie 1914.
847. Emmy Brühl, o mai tânără colaboratoare a lui Felice, apare menţionată în mai multe rânduri în corespondenţa dintre cei doi.
848. Felice era directoare la firma Carl Lindström AG.
849. Grete perfecţionase maşina de scris şi de facturat produsă de firma la care lucra.
850. Scriitorul se referă la întâlnirea lor de la sfârşitul lui octombrie 1913 la Praga.
851. De fapt, 1 iunie, probabil, când urma să aibă loc recepţia cu ocazia logodnei.
852. La invitaţia lui Robert Musil, Kafka trimisese *Metamorfoza*, dar aceasta n-a apărut până la urmă în revista menţionată.
853. Referire la şederea la Berlin, de Paşte, când scriitorul s-a logodit cu Felice Bauer.
854. După căsătorie, Felice urma să se stabilească la Praga, iar Kafka începuse deja să caute o locuinţă.
855. Probabil unul dintre volumele care îi apăruseră până atunci.
856. Probabil Irma Kafka, fiica unchiului Ludwig. Ea lucra în magazinul tatălui scriitorului.
857. Felix Weltsch, nu nepotul Felix, fiul lui Elli.
858. Cea mai mare grădină publică din Praga.
859. De fapt, anunţul logodnei a apărut abia vineri, 24 aprilie 1914, în ediţia de dimineaţă a ziarului *Prager Tageblatt*.

860. Robert Marschner.
861. Anunţul dat de Felice a apărut a doua zi, pe 21 aprilie, în *Berliner Tageblatt*.
862. Cei doi prieteni şi-au petrecut concediile împreună în 1909 la Riva, în 1910 la Paris (în ambele fiind însoţiţi şi de Otto, fratele lui Max), apoi în 1911 în Elveţia, nordul Italiei şi la Paris, iar în 1912 la Weimar.
863. Primul este *Aeroplanele din Brescia*, iar celălalt, primul capitol al cărţii *Richard şi Samuel*.
864. Firmele îşi făceau reclamă prin timbre lipite pe dosul plicului. Eugen Pfohl se număra printre colecţionarii unor asemenea mărci poştale.
865. Siegfried Löwy şi, probabil, Rudolf Löwy.
866. În *Berliner Tageblatt* apăruse anunţul logodnei lor.
867. *Berliner Tageblatt*.
868. Loc de vilegiatură îndrăgit de vienezi.
869. La începutul lui mai, Felice urma să vină la Praga, însoţită de mama ei, spre a fi prezentată familiei Kafka şi a căuta împreună o locuinţă.
870. Mama lui Felice.
871. *Metamorfoza*.
872. Felice îi scrisese doar mamei scriitorului.
873. Anna Bauer, mama lui Felice.
874. Datare eronată. De fapt, 26 aprilie.
875. Vezi cuvintele citate în scrisoarea precedentă.
876. Probabil Otto Freund, procurist la o bancă din Praga.
877. Pentru că Felice îşi exprimase dorinţa de a vedea casa ce fusese rezervată numai până sâmbătă, 2 mai, scriitorul dedusese că ea va veni totuşi în ajunul acestei date.
878. Volum de povestiri de Max Brod.
879. Este incert la ce carte a lui Franz Werfel se referă Kafka.
880. Pentru a ocupa postul oferit de fosta ei firmă.
881. Probabil, Grete îi propusese să se întoarcă împreună la Berlin.
882. Hans Bloch.
883. Verişoara prietenului Felix Weltsch.
884. Cu ocazia logodnei lui cu Felice.
885. Lise părăsise Praga în primăvara anului 1914 şi lucra în cadrul unei organizaţii evreieşti cu sediul central la Berlin.
886. Cu ocazia recepţiei de logodnă.
887. Kafka era foarte speriat de recepţia organizată cu ocazia logodnei, după obiceiul berlinez.
888. Felice şi autorul vizitaseră la Praga rude şi prieteni şi căutaseră totodată o locuinţă de închiriat, unde să stea după nunta planificată în septembrie.
889. Această anexă nu s-a păstrat.
890. Posibilă aluzie la oboseala ultimelor zile împărţite între vizite şi căutarea unei locuinţe.
891. După plecarea lui Felice, scriitorul şi mama sa au continuat să caute o locuinţă.
892. Pentru a participa la festivitatea de logodnă.
893. Referire la apartamentul „îngrozitor de înalt”, descris în scrisoarea precedentă. El se afla la etajul al V-lea al unui bloc de pe Niklasstraße.
894. Grete demisionase la sfârşitul lunii.
895. Prozatorul şi traducătorul Ernst Hardt.
896. Grete trebuise să-şi schimbe camera în pensiunea în care locuia.
897. Unde fusese reamenajată camera lui Grillparzer.
898. Cu ocazia festivităţii de logodnă din lunea de Rusalii.
899. Probabil *Lupta*, roman apărut abia în 1916.
900. Kafka îi dăruise lui Grete un exemplar din acest roman.
901. Grete urma să-şi ia în primire postul pe 1 iunie.
902. În afara câtorva majuscule nesigure, scrisul autorului n-a suferit schimbări perceptibile din cauza accidentului de la deget.
903. Pe Langegasse, la numărul 5.
904. Gerda Vilma Braun, nepoata de la Budapesta a lui Felice, avea pe vremea aceea doi ani şi jumătate.
905. Referire la durerile de dinţi de care suferea Grete.
906. Eugen Pfohl.

907. Străzile pe care se aflau firma şi, respectiv, locuinţa lui Grete.
908. Pe strada respectivă se afla restaurantul vegetarian Thalysia, recomandat de Kafka lui Grete.
909. Una dintre cele mai importante colecţii particulare din Viena. – „Forţarea intrării" se referă la programul de vizitare.
910. Manuscrisul romanului *Lupta* de E. Weiß.
911. Scriitorul îl rugase pe E. Weiß s-o caute pe Felice la birou în perioada de criză a relaţiei dintre cei doi, iar Weiß nu se arătase atunci prea încântat de viitoarea logodnică a lui Kafka.
912. Sora lui Carl Bauer.
913. Schiţa locuinţei închiriate în Langegasse.
914. Părinţii urmau să plece în concediu, la Franzensbad.
915. Înălţarea Domnului.
916. În *BZ am Mittag* apăruse o recenzie a lui Camill Hoffmann la *Fochistul*.
917. Felice Bauer a fost la Praga între 1 şi 5 mai.
918. Grete avea pe atunci douăzeci şi unu de ani şi avea o statură delicată.
919. Autor şi regizor Frank Wedekind.
920. Alfred Löwy.
921. Scriitorul frecventa des ştrandurile de pe malul Vltavei.
922. Printr-o vestimentaţie corespunzătoare, Grete încerca să ascundă faptul că era gravidă.
923. Este vorba despre adresa de pe pachetul în care Kafka îi trimisese lui Grete Bloch manuscrisul romanului *Lupta* de Ernst Weiß.
924. Pe vremea aceea, Ottla avea, de fapt, aproape douăzeci şi doi de ani, fiind doar cu o jumătate de an mai mică decât Grete.
925. Surorii lui Felice, Elsa Braun.
926. Anna Bauer fusese în vizită la Praga, împreună cu Felice, între 1 şi 5 mai 1914.
927. Aluzie la sărbătorirea logodnei, programată pe 1 iunie.
928. Exerciţii de gimnastică şi de respiraţie după metoda danezului Johann Pedel Müller, foarte răspândită în epocă şi practicată de Kafka încă de când era elev.
929. Julie Kafka şi fiica ei au sosit la Berlin cu câteva zile mai devreme.
930. Firma Adler reprezenta la Praga firma Lindström, pentru care lucra Felice la Berlin şi care producea dictafoane.
931. Scrisoarea a fost expediată la trei zile după ce a fost redactată.
932. Referiri la sărbătorirea logodnei pe 1 iunie.
933. Vizita n-a mai avut loc. Probabil, Buber îi povestise lui Kafka despre copiii săi, Rafael şi Eva, când se întâlniseră la Berlin pe 28 februarie 1914.
934. Trimitere la antetul scrisorii, care conţine un text în limba cehă.
935. Julie şi Ottla Kafka se aflau deja la Berlin.
936. Cei doi plănuiseră la un moment dat să facă împreună drumul până la Berlin.
937. Datare eronată. De fapt, 3 iunie.
938. Scriitorul se întorsese noaptea târziu de la Berlin.
939. *Legenda lui Theodor Herzl*, scrisă de Hans, fratele lui Grete.
940. Citat din scrierea lui Hans Bloch.
941. Nu se cunoaşte despre ce nuvele este vorba.
942. Probabil, Grete făcuse aluzie la faptul că era gravidă.
943. Acţiunea din drama lui August Strindberg se desfăşoară pe o insulă, în turnul unei cetăţi.
944. Grete se referă la intervalul rămas până la nunta scriitorului cu Felice.
945. Magazinul de galanterie al familiei, unde Ottla lucra de prin 1909.
946. Referire la o eventuală scrisoare de mulţumire după vizita ei la familia Bauer.
947. Mătuşa Emilie, sora lui Carl Bauer.
948. Erna, Toni şi Else erau surorile lui Felice. Kafka îi scrisese doar celei din urmă.
949. Firma berlineză la care lucra Grete organiza cursuri pentru produsele pe care le comercializa.
950. Denumire dată ştrandurilor de pe Vltava fiindcă acolo se predau şi ore de înot.
951. Corespondenţa lui Kafka cu Ernst Weiß nu s-a păstrat. S-ar putea să fie vorba despre frământările exprimate de Kafka în privinţa căsătoriei lui cu Felice.
952. Vezi şi scrisoarea precedentă, în care autorul regretă că nu le-a scris surorilor lui Felice.

953. Aluzie la o scrisoare a lui Felice, citită şi de Julie Kafka.
954. Indiciile oferite în scrisori şi în *Jurnal* conduc la supoziţia că data corectă este totuşi 21 iunie.
955. Coproprietarul firmei menţionate se ocupa şi de literatură. El a scris, printre altele, o recenzie la *Metamorfoza* lui Kafka.
956. Produse de firma Elliott-Fisher şi vândute de Unionzeiss, la care lucra Grete.
957. Grete preda asemenea cursuri la Unionzeiss.
958. Părinţii săi se aflau în vilegiatură la Franzensbad.
959. Cu ocazia sărbătoririi logodnei.
960. Scriitorul a poposit la Hellerau, lângă Dresda, între 27 şi 29 iunie 1914. Amănunte legate de şederea lui acolo vezi în *Jurnal*, ediţia citată.
961. Posibilă referire la o întâlnire a lor în Dresda.
962. Probabil unul dintre conducătorii firmei americane Elliott-Fisher.
963. Rândurile precedente sunt scrise cam înclinat.
964. *Psalmii* (94, 4) – *Biblia sau Sfânta scriptură,* Institutul Biblic şi de Misiune Ortodoxă al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1968, p. 611.
965. Este vorba despre ilustrata despre care autorul se plângea că n-a primit-o.
966. Probabil, fragmentele narative incluse în *Jurnal* între 21 şi 23 iunie 1914 - vezi ediţia citată.
967. Kafka intenţiona să plece în concediu la Marea Baltică.
968. Ottla se afla la Triesch la unchiul Siegfried Löwy, însă până la urmă fratele ei n-a vizitat-o.
969. Kafka se întâlnise prima dată cu Grete pe 30 octombrie 1913 la Praga.
970. Referire la încercările repetate ale scriitorului de a o convinge pe Felice că relaţia lor este lipsită de orice perspectivă.
971. Cu ocazia primei lor întâlniri.
972. Kafka împlinea treizeci şi unu de ani.
973. Probabil scrisoarea de la Robert Musil care îi cerea să scurteze *Metamorfoza* cu o treime în vederea publicării ei în *Die neue Rundschau*, unde până la urmă această povestire n-a mai apărut.
974. În drum spre Marea Baltică, unde urma să-şi petreacă vacanţa, Kafka intenţiona să se oprească la Berlin, pentru a purta o discuţie lămuritoare cu Felice în legătură cu proiectata lor căsătorie, faţă de care avea în continuare îndoieli.
975. După încheierea logodnei, Kafka se adresase părinţilor lui Felice, spunându-le „tu” sau „tată” şi „mamă”.
976. Înainte de textul lui Kafka, Erna Bauer, sora mai mică a lui Felice, a scris pe această ilustrată: „Berlin, 13 iulie 1914. Dragă Ottla, deşi stăm aici împreună în împrejurări ciudate, avem totuşi ocazia să ne amintim de tine, aşa cum o dovedesc aceste rânduri ce-ţi sunt adresate. O salutare sinceră, Erna”. „Împrejurările ciudate” se referă la faptul că Erna s-a întâlnit cu scriitorul la o zi după ce acesta rupsese logodna cu Felice.
977. Ernst Weiß şi prietena lui, Rahel Sanzara, l-au convins pe Kafka să-i însoţească la Marielyst şi să abandoneze intenţia de a-şi petrece concediul la Gleschendorf.
978. Ulterior, într-o scrisoare către Felice, autorul vede în refuzul de a consuma carne o formă de „autoconservare”.
979. Rudolf Löwy, frate vitreg cu Julie Kafka, era contabil şi trecuse din convingere la catolicism, fiind considerat excentricul familiei.
980. În *Jurnal*, unde rememorează textul acestei scrisori, Kafka notează într-o paranteză: „Sinuciderea, scrisoarea adresată lui Max, cu o mulţime de însărcinări”.
981. Grete Bloch participase la scena ruperii logodnei, desfăşurată la hotelul berlinez. În plus, Grete îi furnizase lui Felice extrase din scrisorile în care Kafka îşi exprima dubiile în legătură cu succesul unei căsătorii, iar Felice le evocase în cursul discuţiei.
982. La trei luni după ruperea logodnei, Felice Bauer încercase să reia corespondenţa cu autorul, iar în absenţa unui răspuns de la acesta, apelase la sprijinul Elsei Brod.
983. În *Jurnal*, Kafka notează: „Am visat-o pe F. ca pe o moartă care n-are să mai poată învia niciodată, iar acum, când mi se oferă posibilitatea de a mă apropia de ea, F. revine în centrul atenţiei” (ed. cit, p.491).
984. Autorul se referă aici şi în continuare la activitatea lui literară.
985. Grete Bloch.
986. Kafka stătea la Elli, al cărei soţ, Karl Hermann, fusese mobilizat.

987. După mobilizarea cumnatului, scriitorul a fost nevoit să se ocupe mai îndeaproape de fabrica de azbest.

988. Casa lui Elli se afla într-o zonă mai înaltă decât fabrica de azbest şi locuinţa părinţilor, situată în centrul Pragăi.

989. În această perioadă de creaţie, Kafka a lucrat intens la romanele *Procesul*, *America* şi la povestirea *Amintiri despre calea ferată de la Kalda*. În plus, în timpul concediului a luat naştere *Colonia penitenciară*.

990. După orele de serviciu, cei doi prieteni se intersectau în drum spre casă.

991. După plimbarea în Grădina zoologică, ei se întâlniseră întâmplător la o cafenea cu Ernst Weiß.

992. De Paşte 1914, când scriitorul le-a cerut părinţilor lui Felice mâna acesteia.

993. Cu ocazia vizitei ei de la începutul lui mai 1914.

994. Askanischer Hof.

995. Kafka ar fi preferat mobila modernă şi funcţională produsă de Atelierele Germane, în timp ce Felice dorea ceva mai conservator, după gustul burghez al epocii.

996. Askanischer Hof.

997. Posibilă aluzie la locuinţa închiriată de Kafka în perspectiva căsătoriei.

998. În ultimele luni, scriitorul nu mai corespondase cu Felice, ci doar cu sora ei.

999. Aluzie la o scenă desfăşurată între cei doi la Tetschen-Bodenbach.

1000. Probabilă referire la o scenă petrecută când Felice şi Kafka căutau o locuinţă la Praga.

1001. Referire la reîntâlnirea lor la Tetschen-Bodenbach, prima după ruperea logodnei. Această reîntâlnire se produsese la sfârşitul săptămânii tocmai încheiate.

1002. Din cauza războiului, traficul poştal internaţional era supus cenzurii, ceea ce însemna că scrisorile ajungeau mai greu, fiind citite şi de altcineva.

1003. După Karl, fusese concentrat şi Paul Hermann, astfel încât de fabrica de azbest rămăsese să se ocupe numai Kafka, sacrificându-şi după-amiezile consacrate activităţii literare.

1004. Scriitorul locuia în casa lui Elli.

1005. Paul Hermann.

1006. Într-o cameră mobilată din casa în care locuia şi sora sa, Valli, împreună cu familia ei, pe Bilekgasse nr. 10.

1007. Văduva Justine Nalos.

1008. Transformarea anunţată era generată de nevoile armatei implicate în Primul Război Mondial.

1009. La Tetschen-Bodenbach, cu ocazia ultimei lor întâlniri.

1010. Probabil *Colonia penitenciară*.

1011. Anul este indicat eronat. De fapt, 1915.

1012. Justine Nalos, fosta gazdă din Bilekgasse.

1013. Ida Nalos.

1014. O cameră de la etajul al cincilea al unei clădiri cunoscute sub numele „La ştiuca de aur”, situată pe Langegasse nr. 18, de unde scriitorul avea o frumoasă privelişte asupra oraşului vechi.

1015. Ca întotdeauna când vorbeşte despre „lucru”, „muncă”, „activitate”, autorul se referă exclusiv la proiectele sale literare.

1016. În urma cererii adresate conducerii Instituţiei de Asigurări în caz de Accidente de Muncă din Praga, Kafka primise o creştere salarială de 100 de coroane pe lună.

1017. Nu se cunoaşte despre ce plic era vorba.

1018. Volumul de debut al lui Kafka, dăruit lui Felice chiar în anul apariţiei, 1912.

1019. Ambele păstrate în biblioteca scriitorului.

1020. După moartea lui Carl Bauer, mama lui Felice intenţiona să închirieze împreună cu fiicele ei o casă mai mică, dar planul nu s-a concretizat.

1021. Casa de pe Langegasse nr. 5, închiriată de Kafka după logodnă, în vederea căsătoriei.

1022. Sâmbătă seara, Kafka se întâlnea de obicei cu prietenii.

1023. Kafka lua regulat masa la părinţi.

1024. Camera închiriată în Langegasse nr. 18.

1025. Dăruit cu dedicaţie, lui Kafka, de către Erna Bauer.

1026. Paul Hermann.

1027. Karl Hermann – soţul lui Elli, iar nu fratele – era concentrat în apropiere de localitatea maghiară Nagymihály.
1028. Josef Pollak, soţul lui Valli.
1029. Felice lucra de la 1 aprilie 1915 la Atelierele Tehnice, unde se produceau şi se vindeau articole de mecanică fină. Director era comerciantul Adolf Marx. Este posibil ca plecarea lui Felice de la firma Lindström să fi fost generată de „transformarea” acesteia în contextul războiului.
1030. Cu ocazia întâlnirii lor din 23–24 ianuarie 1915.
1031. Kafka se simţea vinovat de răcirea temporară a relaţiilor dintre cele două surori.
1032. Ferdinand Bauer, care emigrase în 1914 in America.
1033. Bernát Braun, soţul surorii celei mai mari a lui Felice, fusese concentrat în timpul războiului.
1034. Casa de pe Langegasse nr. 5, închiriată de Kafka după logodnă, în vederea căsătoriei.
1035. Aluzie la timpul scurs după logodnă.
1036. Probabil o reminiscenţă de la festivitatea de logodnă.
1037. În mai 1914, când Felice a fost prezentată ca logodnica lui Kafka şi au căutat împreună o locuinţă.
1038. Rememorând scena ruperii logodnei, autorul notează în *Jurnal*, referitor la atitudinea lui Felice: „Se scoală brusc şi spune o serie de lucruri ostile, bine gândite, pe care le-a ţinut în ea de multă vreme”.
1039. Kafka îi propusese lui Felice să petreacă împreună concediul de vară, o eventualitate şi mai incertă atunci, în condiţiile războiului.
1040. Din cauza neeliberării la timp a paşaportului, cei doi se întâlniseră în ianuarie 1915 la Tetschen-Bodenbach, la graniţa austriaco-germană.
1041. Telegramele lui Felice, trimise de Kafka la poliţie în vederea obţinerii paşaportului, spre a-şi justifica vizita la Berlin.
1042. *Memoriile unei socialiste*, în două volume, de Lily Braun.
1043. Elli, care-şi vizita soţul, Karl Hermann, concentrat lângă Nagymihály.
1044. Elli a mai rămas câteva zile cu soţul ei, iar Kafka s-a întors singur.
1045. *Salammbô* de Gustave Flaubert.
1046. La Dobřichowitz, loc de vilegiatură la sud de Praga.
1047. Nu se cunoaşte despre care dintre numeroasele biografii ale lui Bismarck era vorba.
1048. Felice îi dăruise *Salammbô* cu dedicaţie.
1049. *Educaţia sentimentală* de Flaubert, dăruită de Kafka lui Felice fără dedicaţie, fiindcă este o carte „unde nu-şi are locul scrisul altcuiva”.
1050. După verificarea din 3 iunie 1915, Kafka a fost declarat apt, în ciuda temerilor sale, însă Instituţia de Asigurări în caz de Accidente de Muncă, unde lucra, l-a socotit indispensabil, astfel încât n-a fost înrolat.
1051. Unde cei doi se mai întâlniseră în ianuarie 1915.
1052. Numele de alint al Gerdei Vilma, fiica Elsei Braun.
1053. Din cauza cenzurii impuse de război.
1054. În aceeaşi zi, Kafka şi Elli schimbaseră trenul acolo, în drum spre Nagymihály.
1055. Probabilă referire la vizita pe care Felice i-o făcuse surorii ei, Else Braun, în august 1912. Atunci, în drum spre Budapesta, Felice se oprise la Praga şi îl întâlnise pentru prima dată pe Kafka.
1056. Kafka scrie aici despre sine la persoana a treia. F. este, fireşte, Felice.
1057. La întoarcerea de la Bodenbach.
1058. Probabil, Heinrich Weltsch, tatăl prietenului Felix.
1059. Cu acest motto se deschide capitolul I din *Idei. Cartea Le Grand* de Heinrich Heine (vezi *Opere alese*, vol. al III-lea, Editura Univers, Bucureşti, 1973, traducere de I. Cassian Mătăsaru).
1060. Autorul continuă în această carte poştală povestirea la persoana a treia (vezi ilustrata precedentă).
1061. Cât a durat şederea celor doi de Rusalii la Bodenbach.
1062. Kafka îşi dorea „să devină soldat”, dar a rămas la vatră.
1063. Cei doi ex-logodnici şi-au petrecut însă concediul la Karlsbad.
1064. Amintire din concediul petrecut împreună la Karlsbad la sfârşitul lui iunie şi începutul lui iulie 1915.

1065. Orăşel în apropiere de Karlsbad.
1066. De la Karlsbad.
1067. La sanatoriul Frankenstein, situat în nordul Boemiei, lângă Rumburg, scriitorul a stat între 20 iulie şi 1 august 1915.
1068. Aluzie la povestirea *Nenorocirea holteiului*, publicată pentru prima oară în 1911, unde la un moment dat se spune: „să fie nevoie să te uiţi cu mirare la copiii străini şi să nu poţi decât repeta necontenit: «Eu n-am copii»„.
1069. Cea din mai 1915 de la Tetschen-Bodenbach.
1070. Sanatoriul Frankenstein.
1071. De la Karlsbad, Kafka a însoţit-o pe Felice până la Aussig.
1072. Aluzie la eşuarea plănuitei lor căsătorii, după care Felice urma să se stabilească la Praga.
1073. Cei socotiţi indispensabili la locul de muncă şi amânaţi de la recrutare, categorie din care făcea parte şi autorul, „revendicat” de Instituţia de Asigurări în caz de Accidente de Muncă.
1074. Else Braun, care trăia în Ungaria. La rugămintea lui Felice, care voia să evite astfel taxele şi formalităţile vamale, Kafka îi trimitea diverse pachete.
1075. *Calea lui Tycho Brahe către Dumnezeu* de Max Brod.
1076. Erna Bauer. *Metamorfoza* tocmai apăruse la Editura Kurt Wolff.
1077. Ferdinand Bauer, emigrat în America.
1078. În *Jurnal* (ediţia citată) Kafka notează: „De-aş fi plecat în 1912, în deplinătatea forţelor şi cu mintea limpede, nu măcinat de eforturile de a-mi reprima energiile vitale!”
1079. Privitor la aceste ultime două întrebări, vezi scrisoarea precedentă.
1080. Pe 31 decembrie Gerda Vilma Braun (alintată Muzzi), nepoata lui Felice, împlinea patru ani.
1081. Šalomon Stein, gazda lui Kafka.
1082. Kafka îşi aminteşte aici de desfacerea logodnei la hotelul Askanischer Hof, de concediul petrecut împreună la Karlsbad şi de discuţia din Grădina zoologică din Berlin, unde Felice îşi exprimase ezitările în legătură cu încheierea căsătoriei.
1083. La solicitarea lui Felice, scriitorul trimisese două pachete, unul pentru Else Braun, iar altul pentru fiica acesteia.
1084. Eugen Pfohl.
1085. Unde locuiau soţii Friedmann.
1086. Else Braun.
1087. Unde apăruse *În faţa legii*.
1088. Probabil, Felice îi trimisese extrase din ziare despre dificultăţile fabricilor de azbest în timpul războiului, considerând că l-ar putea interesa în calitate de asociat la o astfel de fabrică.
1089. Scriitorul avea nevoie de paşaport fiindcă voia s-o întâlnească pe Felice la Waldenburg.
1090. Kafka fusese în 1912 la Weimar, însoţit de Max Brod.
1091. Aici Ottla adaugă: „Cele mai alese salutări, a ta, Ottla”.
1092. Romanul *Lupta*, pe care Kafka îl cunoştea deja din manuscris. Refuzul acestuia de a-i face o recenzie ar putea fi unul dintre motivele rupturii dintre cei doi. Alt motiv au fost probabil reproşurile lui Weiß legate de lamentaţiile continue şi de inconsecvenţa lui Kafka.
1093. Localitate renumită pentru manufacturile de sticlă şi porţelan, situată în Silezia, în apropiere de Waldenburg.
1094. Un cinematograf berlinez.
1095. Clara Levin, o soră a Annei, mama lui Felice.
1096. Natalie, soţia lui Louis Danziger, un unchi al lui Felice pe linie maternă.
1097. Cu ocazia sărbătoririi logodnei, când Kafka îi arătase lui Felice şi planul locuinţei pe care o închiriase pentru ei doi la Praga, pe Langegasse nr. 5.
1098. Kafka apelase la mijlocirea lui Sophie Friedmann în momentul în care corespondenţa dintre el şi Felice se poticnise.
1099. De la Assicurazioni Generali.
1100. Printre fotografiile făcute la Waldenburg erau probabil şi unele cu soţii Friedmann. Sophie Friedmann era sora lui Max Brod.
1101. Alfred Löwy.
1102. Într-un autoportret, scriitorul August Strindberg se reprezintă cu un guler înalt, în formă de potir.

1103. Întruchipat de personajul Erwin.
1104. Protagonista romanului. Într-o nouă versiune, apărută în 1919, ea a împrumutat titlul acestuia.
1105. Prima dată aminteşte Kafka de manuscrisul *Luptei* într-o scrisoare către Grete Bloch, din 12 mai 1914.
1106. Spectacole cu prelucrarea lui Franz Werfel după *Troienele* lui Euripide avuseseră loc pe 24 şi 25 mai 1916 la Praga, unde Lessing-Theater din Berlin fusese în turneu.
1107. *Cele trei curente fundamentale ale literaturii contemporane* de Max Brod.
1108. Probabil excursia la Podbaba, la care Kafka a participat alături de elevele refugiate din Galiţia.
1109. Referire la contribuţiile sale, intitulate *Observaţii generale despre raportul contabil din 1914* şi *Prevenirea accidentelor în carierele de piatră*, apărute în *Darea de seamă a Instituţiei de Asigurări în caz de Accidente de Muncă pentru Regatul Boemiei la Praga despre activitatea ei în perioada 1 ianuarie–31 decembrie 1914.*
1110. Întocmit cu ocazia împlinirii a douăzeci şi cinci de ani de funcţionare a instituţiei.
1111. Unde Kafka stătuse în iulie 1915.
1112. Una dintre cele *Trei povestiri* publicate de Carl Sternheim la Editura Kurt Wolff, celelalte două fiind *Busekow* şi *Napoleon*.
1113. Hedwig (Hede) Taussig, sora Elsei Brod.
1114. Kafka mai trăsese la acest hotel şi în mai 1916.
1115. De fapt, avocatul Robert Kafka, însurat cu Elsa Robitschek, era vărul scriitorului.
1116. Hotel din Marienbad.
1117. După ruperea logodnei cu Felice, scriitorul revine pentru prima oară la vechea formulă de adresare către Anna Bauer, cu intenţia vădită de a reînnoi logodna cu fiica acesteia.
1118. Epistola continuă cu câteva rânduri scrise de Felice: „Dragă mamă, sper că înţelegi cuvintele de mai sus ale lui Franz aşa cum sunt gândite ele. Acum ai într-adevăr ocazia să-i dăruieşti din nou dragostea ta. Dacă vrei să-i scrii lui Franz, să ştii că deocamdată el mai rămâne aici, în timp ce eu trebuie să mă întorc deja la sfârşitul săptămânii. Aşadar, sper că totul va fi bine şi-ţi transmit multe salutări sincere, a ta, Felice”.
1119. „Cel mai frumos loc din Praga”, după cum notează autorul în *Jurnal*.
1120. Ottla se afla la odihnă la Markt Eisenstein.
1121. Trimitere la Războiul Mondial.
1122. Aici, Felice adaugă: „Dragă Ottla, acesta ar fi, cu siguranţă, cel mai bun lucru. Fiindcă aici este splendid. Cât de bine suntem şi ce viguroşi ne simţim acum, poţi înţelege din faptul că mâine o vizităm pe mama ta. Cu toată sinceritatea, Felice”. Julie şi Valli Kafka se găseau la Franzensbad, de unde Felice a plecat spre Berlin, în timp ce scriitorul s-a întors la Marienbad.
1123. La Atelierele Tehnice.
1124. Cartier în estul Berlinului.
1125. Remarca din paranteză este adăugată ulterior, cu un scris mai apăsat.
1126. Oskar Walzel publicase în *Berliner Tageblatt* o recenzie, *Logica miraculosului*, referitoare la *Fochistul* şi *Metamorfoza*. În urma acesteia, Editura Kurt Wolff îi propusese lui Kafka să publice într-un singur volum *Metamorfoza* şi *Colonia penitenciară*.
1127. După ce le-a vizitat, împreună cu Felice, pe Julie şi Valli Kafka la Franzensbad, scriitorul a revenit singur la Marienbad, în timp ce logodnica sa a plecat spre Berlin.
1128. Scrisoarea este continuată după întoarcerea de la Franzensbad.
1129. Recenzia din *Berliner Tageblatt* era semnată „Consilier aulic secret prof. dr. Walzel”.
1130. Local în apropiere de Marienbad.
1131. Referire la numărul de exemplare apărute odată cu a treia ediţie din romanul lui Max Brod *Calea lui Tycho Brahe către Dumnezeu*.
1132. În timpul concediului pe care Kafka îl petrecuse cu Felice la Marienbad, se născuse ideea colaborării ei la acest cămin destinat cu precădere copiilor evreilor emigranţi din Est. Căminul fusese fondat la Berlin de către Max Brod, Martin Buber, Gustav Landauer, Siegbert Stern şi rabinul Malwin Warschauer.
1133. Din proiectatul roman de călătorii *Richard şi Samuel*, pe care Brod ţinea să-l scrie împreună cu Kafka, n-a apărut decât primul capitol considerat de Kafka „un flecuşteţ total insuportabil”.

1134. Felix Weltsch.
1135. Erna Steinitz.
1136. Grete Bloch.
1137. Local situat la nord-vest de Marienbad.
1138. În vederea construirii la Marienbad a unui sanatoriu pentru bolnavii de inimă şi rinichi, participanţi la Primul Război Mondial.
1139. *Erdmuthe Dorothea, contesă de Zinzendorf*, biografie scrisă de Wilhelm Jannasch.
1140. O fetiţă de trei ani, după cum explică autorul într-o carte poştală, în urma unei reacţii de gelozie a lui Felice.
1141. Referire la drumul făcut de scriitor şi Felice prin Eger spre Franzensbad, unde le vizitaseră pe Julie Kafka si Valli Pollak.
1142. Issachar Dov.
1143. Cunoştinţă comună de la Marienbad.
1144. Izvor la marginea nordică a oraşului.
1145. Robert Marschner.
1146. Probabil, Eugen Lederer.
1147. Emilie şi Berta Marschner.
1148. Referire la timpul scurs de când o cunoştea pe Felice.
1149. Potrivit experienţelor avute, scriitorul considera că toamna şi iarna este mai productiv în plan literar.
1150. Hermann Kafka rămăsese la Praga, în timp ce Julie şi Valli îşi petreceau concediul la Franzensbad, iar Ottla la Eisenstein.
1151. Aluzie la o scenă petrecută împreună şi descrisă în *Jurnal*, când Kafka îi citeşte lui Felice o creaţie personală, iar ea croşetează, fapt ce i-a displăcut autorului.
1152. Ilustrata mai cuprinde următoarele texte olografe: „Cele mai alese salutări din partea Irmei Weltsch”. – „Acum am venit şi noi, însă prea târziu, din păcate. A mai rămas doar balconul. Salutările noastre cu atât mai sincere, Felix Weltsch.” – „Sincere salutări de la bătrânul Weltsch [adică de la Heinrich, tatăl lui Felix şi a lui Paul] şi de la Paul Weltsch.”
1153. Oskar Baum se afla în concediu la Franzensbad, împreună cu soţia sa Margarete.
1154. După vizita familiei Weltsch, scriitorul primise vizita mamei sale şi a lui Valli, care veniseră de la Franzensbad să-l vadă în ultima zi a şederii lui la Marienbad.
1155. Mama şi sora lui Kafka adaugă la sfârşitul acestei cărţi poştale următoarele: „Pentru tine şi toţi cei dragi ţie, salutările mele cele mai sincere, a ta, Julie Kafka”. – „De-aş fi măcar Kosteletz, iar el să-mi urle-n ureche! Îţi mulţumesc pentru drăguţele tale salutări şi le răspund cu toată sinceritatea, a ta, Valy [Valli]”.
1156. Cei doi comandaseră cartea, dar aceasta sosise la Marienbad după plecarea lui Felice, care, din câte se pare, n-o găsise în librăriile berlineze.
1157. Kafka era adeptul reformei nutriţioniste a americanului Horace Fletcher, care prescria că fiecare îmbucătură trebuie mestecată câte cinci minute, pentru a savura şi valorifica hrana cât mai bine.
1158. Ar putea fi vorba despre povestirea *Blumfeld, un holtei cam bătrâior*, pe care scriitorul i-o citise lui Felice la Marienbad.
1159. Atelierele Tehnice la care Felice Bauer era procuristă.
1160. Adolf Marx, fondatorul firmei Atelierele Tehnice, se asociase în iunie 1916 cu comerciantul Robert Schwarzschild.
1161. Kafka şi Felice plănuiseră să se stabilească, după căsătorie, în acest cartier berlinez.
1162. Adolf Marx.
1163. În august 1916, Felice şi colegul ei Gustav Krebs vor primi procura generală a firmei.
1164. Înainte de a se muta la Atelierele Tehnice, Felice lucrase la firma Lindström.
1165. Căminul evreiesc.
1166. Pe atunci încă student la Medicină, Siegfried Lehmann se număra printre fondatorii Căminului evreiesc pentru copiii emigranţilor din Europa de Est.
1167. Pseudonimul scriitorului Alfred Henschke.
1168. Probabilă referire la un magazin de lux din Berlin.
1169. Citat parţial din ultimul vers al poeziei lui Goethe *Cântecul nocturn al drumeţului*.
1170. Amintire din concediul petrecut împreună la Marienbad.

1171. Articolul referitor la cursul de literatură universală ţinut de Max Brod la şcoala refugiaţilor din Galiţia se încheie cu câteva extrase din corespondenţa lui cu fostele sale eleve.
1172. Paltonaşul era destinat lui Muzzi Braun, nepoţica lui Felice. Pentru evitarea formalităţilor şi taxelor vamale, scriitorul îi mai trimisese cadouri Elsei la Budapesta din partea lui Felice. Între timp, familia Braun se mutase la Arad şi de aceea Kafka nu-i cunoştea adresa.
1173. Măsurile impuse de război înăspriseră condiţiile de acordare a vizei pentru Germania.
1174. Kafka era îngrijorat de faptul că Felice va fi suprasolicitată după primirea procurii generale din partea Atelierelor Tehnice.
1175. Willy Nowack.
1176. Aluzie la neconcordanţele de opinie în legătură cu amenajarea locuinţei lor după căsătorie.
1177. Vltava.
1178. Cele două fuseseră în concediu la Franzensbad.
1179. Josef Pollak.
1180. Lanţ de cofetării berlineze.
1181. *Memoriile unei socialiste* de Lily Braun.
1182. Acest citat din romanul lui Goethe *Anii de drumeţie ai lui Wilhelm Meister* face trimitere la o scenă petrecută între cei doi la Marienbad.
1183. Siegfried Lehmann, conducătorul Căminului evreiesc la care urma să colaboreze Felice.
1184. Felix şi Irma Weltsch.
1185. Extrase din Corespondenţa lui Theodor Fontane.
1186. Referire la o scrisoare în care Felice îi aminteşte scriitorului de prima lor întâlnire, pe 13 august 1912, la Praga, în casa familiei Brod.
1187. Adolf Brod, tatăl lui Max, era director la Banca Union.
1188. La insistenţele lui Kafka, Felice începuse să se intereseze de colaborarea la Căminul evreiesc.
1189. Celebră cafenea berlineză, loc de întâlnire al artiştilor.
1190. Sora cea mai mică a lui Felice.
1191. La Franzensbad cei doi petrecuseră ultima seară de concediu, vizitându-le pe Julie şi Valli Kafka.
1192. Kafka primea corespondenţa pe adresa de la serviciu.
1193. Primul contact cu Căminul evreiesc la care Kafka o tot îndemna să colaboreze.
1194. Probabil, cele necesare pentru încheierea căsătoriei.
1195. Cu ocazia pregătirilor pentru nuntă în vara lui 1914.
1196. Robert Kafka.
1197. Felice îi relatase deja despre primul ei contact cu Căminul evreiesc.
1198. Strada pe care se afla Căminul evreiesc.
1199. Hulda Zlocisti se număra printre fondatoarele Căminului evreiesc şi era o militantă sionistă, ca şi soţul ei, dr. Theodor Zlocisti, cunoscut şi sub pseudonimul literar de Moses Hess.
1200. De aici încolo, autorul începe să folosească tot mai des maşina de scris pentru cărţile poştale, în speranţa că astfel va putea comunica mai mult (rândurile sunt foarte strânse, iar marginea este aproape absentă) şi mai repede (scrisul fiind mai lizibil pentru cenzura instituită în timpul războiului).
1201. Probabil, Julie Kaiser.
1202. Conducătorul Căminului evreiesc.
1203. Această ultimă frază, semnătura şi data sunt scrise de mână; în rest, cartea poştală este dactilografiată.
1204. Mama lui Felice îi ceruse acesteia să petreacă după-amiază de duminică în familie, iar scriitorul se oferise să mijlocească printr-o scrisoare rezolvarea acestei probleme.
1205. Soţii Friedmann.
1206. Posibilă aluzie la faptul că Margarete era cu nouă ani mai în vârstă decât soţul ei.
1207. Ca şi Kafka, Feigl frecventase pentru o perioadă Gimnaziul din Altstadt.
1208. După-amiaza petrecută la familia Feigl.
1209. Cauzele „necazului” lui Grete Bloch au rămas necunoscute.

1210. Referire la tablourile pe care pictorul Feigl i le-a arătat lui Felice.
1211. Proiectul n-a fost realizat.
1212. Scriitorul Ernst Feigl, care trăia la Praga.
1213. Dr. Gustav Mühlstein.
1214. Ştrandul amenajat pe malul Vltavei.
1215. În condiţiile înaintării frontului, Felice îl rugase pe Kafka s-o convingă pe Elsa să se mute de la Arad într-o zonă mai sigură.
1216. După moartea soţului ei şi în condiţiile scumpirilor din timpul războiului, dar şi în perspectiva căsătoriei lui Felice, Anna Bauer, care urma să rămână doar cu fiica ei, Toni, într-o casă mare, intenţiona să-şi caute o locuinţă mai mică.
1217. Medicul Gustav Mühlstein îl asigurase că poate avea copii.
1218. Scriitorul, traducătorul şi editorul Franz Blei îi trimisese lui Kafka o fotografie sub forma unei ilustrate, cu recomandarea de a citi cartea lui Kaus.
1219. Felice alesese pentru Kafka două tablouri de Feigl.
1220. Directorul Galeriei Naţionale din Berlin era în vremea aceea Ludwig Justi. În schimb, Wilhelm von Bode era directorul general al muzeelor de stat din Berlin.
1221. Probabil, referitoare la audierea conferinţei ţinute de dr. Lehmann la Căminul evreiesc.
1222. Necesare încheierii căsătoriei.
1223. Ernst, fratele mai mic al pictorului Friedrich Feigl, îl rugase pe Kafka să-i intermedieze un contact cu Editura Kurt Wolff în vederea publicării unui volum de versuri.
1224. Naşterea Fecioarei Maria, zi liberă în Boemia.
1225. Suburbie situată la nord de Praga, pe malul drept al Vltavei.
1226. Eugen Pfohl.
1227. Intitulată *Problema educaţiei iudaico-religioase şi Franz Werfel*.
1228. Probabil problema fundamentării religioase a sionismului şi ataşamentul faţă de acesta.
1229. *Memoriile unei socialiste* de Lily Braun.
1230. Caracterul ridicol al sfaturilor respective rezida în faptul că ele corespundeau modului de viaţă al scriitorului.
1231. Max Brod.
1232. Probabil Felice îl întrebase care este atitudinea lui faţă de sionism şi religie.
1233. În timpul concediului petrecut împreună la Marienbad se născuse ideea colaborării lui Felice la Căminul evreiesc din Berlin.
1234. Oraşe est-galiţiene din care proveneau mulţi refugiaţi evrei în faţa ofensivei ruseşti.
1235. Începând cu luni, 11 septembrie, Felice frecventa un curs menit s-o pregătească în vederea colaborării la Căminul evreiesc.
1236. În condiţiile în care Felice avea rezerve faţă de orientarea interioară, pronunţat sionistă a Căminului evreiesc.
1237. Serie de manifestări organizate în salonul său de artă de către Hans Goltz.
1238. Scriitorul Alfred Wolfenstein a citit pe 10 octombrie, în timp ce lectura lui Kafka, amânată de mai multe ori, a avut loc, până la urmă, pe 10 noiembrie.
1239. Felice fusese admisă drept colaboratoare onorifică a Căminului evreiesc din Berlin.
1240. Lui Felice îi fusese încredinţată o grupă de fete cu vârste cuprinse între unsprezece şi paisprezece ani. Întrebările de care se temea erau legate de poziţia ei religioasă.
1241. Probabil un volum de *Scrieri literare* al lui Dostoievski, prefaţate de N.N. Strahov. Pe 11 septembrie 1916, Ottla Kafka îi scria lui Josef David, viitorul ei soţ: „Franz mi-a citit amintiri despre Dostoievski, o carte foarte bine scrisă. Fratelui meu îi place Dostoievski, ştie multe în legătură cu el, povesteşte foarte bine şi-mi explică lucrurile pe care nu le înţeleg”.
1242. Cartea pedagogului Friedrich Wilhelm Foerster era recomandată în Căminul evreiesc.
1243. Felix Weltsch.
1244. Prima universitate populară serală din Europa.
1245. În cadrul cursului de perfecţionare pedagogică pentru colaboratorii Căminului evreiesc, Felice se angajase să sintetizeze capitolul al III-lea al cărţii, intitulat *Introducere teoretică*.

1246. Faptul că Felice nu găsise o locuinţă mai mică pentru familia ei este interpretat de Kafka drept un semn rău în ceea ce priveşte găsirea unei case pentru ei doi, după ce se vor căsători.

1247. Max Brod.

1248. Una dintre excursiile organizate duminica de Căminul evreiesc.

1249. În timpul concediului petrecut împreună acolo în iulie.

1250. Tânărul sionist Gershom Scholem intrase în polemică aprinsă cu Siegfried Lehmann, conducătorul Căminului evreiesc, propunând înlocuirea discuţiilor sterile despre literatură şi a interpretărilor din Buber cu întoarcerea la izvoare şi învăţarea limbii ebraice.

1251. *Verdictul* urma să fie publicată de Editura Kurt Wolff, în seria Der jüngste Tag. Povestirea apăruse prima dată în *Arkadia*, purtând dedicaţia „Pentru domnişoara Felice B.”.

1252. De la Căminul evreiesc.

1253. Articolul *Literaţii noştri şi comunitatea* de Max Brod a apărut într-adevăr în publicaţia lui Martin Buber, nu însă şi proza lui Kafka *Un vis*, la care autorul se referă aici.

1254. Fetele de la Căminul evreiesc.

1255. *Strania poveste a lui Peter Schlemihl* de Adelbert von Chamisso, cu desenele lui Emil Preetorius.

1256. Localitate situată la nord de Berlin, destinaţie de excursie a copiilor de la Căminul evreiesc.

1257. Principiului lui Machiavelli, Foerster îi dă o interpretare acceptabilă din punct de vedere moral.

1258. Referitor la responsabilitatea morală a pedagogului în tratarea istoriei.

1259. Este vorba despre dactilograma Raportului anual al Căminului evreiesc din Berlin.

1260. Else Braun, căreia Kafka îi adresase o scrisoare la rugămintea lui Felice.

1261. Realizate de George Cruikshank.

1262. În *Povăţuirea tineretului*.

1263. Max Brod, unul dintre iniţiatorii căminului, preda şi el la o şcoală pentru refugiaţii evrei din Praga.

1264. Titlul exact este *Povestioare biblice*.

1265. Cartea lui Alfred Lichtwark se intitulează *Exerciţii de contemplare a operelor artistice*.

1266. Dată eronată. De fapt, 27 septembrie.

1267. Max Brod urma să recomande nişte lecturi pentru fetele de la Căminul evreiesc.

1268. Probabil *Bătălia pierdută*.

1269. De Anul Nou evreiesc.

1270. Seara fetelor îndrumate de Felice la Căminul evreiesc unde colabora.

1271. Adolf Schreiber, muzician şi scriitor, prieten cu Max Brod. După o serie de eşecuri componistice şi familiale, s-a sinucis în 1920, aruncându-se în Wannsee.

1272. Autorul spera că, scriind la maşină, cărţile sale poştale şi scrisorile vor trece mai uşor de cenzurarea corespondenţei, instituită în perioada războiului.

1273. Probabil Sophie Friedmann.

1274. Alfred Lemm (de fapt, Lehmann), fratele lui Siegfried Lehmann, conducătorul Căminului evreiesc, locuia în Friedenau şi publicase în *Die Tat* un articol despre evreii germani, vizat probabil de către Kafka când face referire la „o temă importantă”. Susi, soţia lui Alfred Lemm, era, ca şi Felice Bauer, colaboratoare la Căminul evreiesc.

1275. După ce fusese ca sanitar voluntar în Galiţia şi Polonia în primii ani ai războiului, Lemm lansase o teorie controversată, potrivit căreia evreii germani asimilaţi ar trebui să colonizeze zonele respective ca „ţinut intermediar”, înainte de a pleca în Palestina, refăcând astfel legăturile cu iudaismul estic tradiţional.

1276. Alfred Lemm avea atunci douăzeci şi şapte de ani.

1277. Cunoscuta piesă a lui Lessing îl preocupa pe Kafka încă din timpul gimnaziului.

1278. Jishag Leb Perez.

1279. După discutarea programului săptămânal, fetele din cămin tratau în cadrul acestor ore teme de interes pentru ele, ca, de pildă, îndatoririle faţă de familie, condiţia femeii evreice, despre drumeţii etc.

1280. De Anul Nou evreiesc.

1281. În această localitate de graniţă, cei doi se mai întâlniseră în ianuarie şi mai 1915.

1282. În germană, diferenţa dintre cele două verbe (*denken* şi *andenken*) se reduce doar la o particulă separabilă; de aici posibilitatea confuziei pentru autor.
1283. Probabil referatul pe care îl pregătea Felice despre un capitol din lucrarea lui Foerster.
1284. Gertrude Welkanoz, directoarea care se ocupa cu problemele pedagogice în cămin.
1285. Dramaturgul şi povestitorul Ernst von Wildenbruch, foarte popular la începutul secolului XX.
1286. Peter Rosegger, prozator austriac de factură folclorică.
1287. Johann Peter Hebel, a cărui *Lădiţă de giuvaiere a prietenului de casă renan* se număra printre cărţile preferate ale lui Kafka, potrivit spuselor lui Max Brod.
1288. Pasajul precedent este dactilografiat, restul e scris de mână.
1289. *Nouăsprezece scrisori despre iudaism* ale teologului Samson Raphael Hirsch.
1290. Pe lângă o serie de lucrări filosofice, fostul coleg de şcoală al lui Kafka a scris mult pe teme iudaice şi a fost unul dintre membrii de frunte ai asociaţiei „Bar-Kochba”.
1291. Autorul se referă aici la activitatea sa literară.
1292. În calitate de colaboratoare la Căminul evreiesc din Berlin.
1293. Felice îndruma la Căminul evreiesc o grupă de nouă fete.
1294. Anunţată de Kafka, Felice vizitase între timp expoziţia „Mama şi pruncul”.
1295. Probabil Gertrude Welkanoz.
1296. Referirea la Kafka apare într-o recenzie semnată de Robert Müller.
1297. Fetele din Căminul evreiesc.
1298. O fată din grupa îndrumată de Felice.
1299. Citat din Ovidiu.
1300. Ottla Kafka îi scria lui Josef David: „Franz se teme de ploaie într-un mod inexplicabil”.
1301. Probabil, o aluzie la o scenă din timpul concediului petrecut împreună la Marienbad în iulie 1916.
1302. Felice îi reproşase că nu a felicitat-o pe mama ei cu ocazia Anului Nou evreiesc.
1303. Datare eronată. De fapt, 12.X.
1304. Călătoria la München, unde urma să sosească şi Felice atunci când Kafka avea să citească la Galeria Goltz.
1305. Vestea că ar fi posibil ca fraţii Siegfried şi Alfred Lehmann, precum şi Gertrude Welkanoz, să nu-şi continue activitatea la Căminul evreiesc.
1306. *Povăţuirea tineretului* de F.W. Foerster.
1307. Probabil, *Memoriile unei socialiste* de Lily Braun.
1308. Pentru formarea lor pedagogică, persoanele care colaborau cu Căminul evreiesc prezentau părţi ale lucrării lui Foerster, aşa cum făcuse şi Felice, întocmind, cu sprijinul lui Kafka, un „referat” asupra unui capitol.
1309. În cartea poştală precedentă fusese deja vorba despre „veştile proaste de la cămin”. Ele se refereau la concentrarea în armată a fraţilor Lehmann şi posibila plecare a directoarei Gertrude Welkanoz.
1310. Excursia la Mühlenbeck, cu copiii şi colegii din Căminul evreiesc.
1311. Clubul doamnelor şi fetelor evreice, unde Max Brod ţinea un seminar.
1312. Felix şi Irma Weltsch.
1313. Denumită în continuare doar prin iniţială, Sabinchen se numără – ca şi Hertha, menţionată ulterior – printre fetele îndrumate de Felice la Căminul evreiesc.
1314. La München, pentru lectura publică de la Galeria Goltz.
1315. Recitatorul Emil Milan.
1316. *Doamna Fröntz* de Jens Jakobsen.
1317. Kafka îi recomandase lui Felice să le citească fetelor de la Căminul evreiesc această poveste de Fl. C. Andersen.
1318. Max Brod lucra ca redactor de acte la Direcţia poştei din Praga.
1319. Iniţial, şi Max Brod urma să citească la Galeria Goltz.
1320. Datare eronată. – De fapt, 19.X.16.
1321. Ciorna acestei epistole apare în *Jurnal* sub data de 18 octombrie şi cu precizarea „dintr-o scrisoare”. A doua zi, Kafka a dactilografiat-o cu mici modificări şi i-a trimis-o lui Felice.

1322. Scriitoarea Auguste Hauschner, născută Sobotka, era originară din Praga şi trăia la Berlin, purtând o corespondenţă intensă cu Max Brod. Romanul la care se referă Kafka este fie *Arta*, fie *Familia Lowositz*.

1323. Cenzura müncheneză trebuia să aprobe lectura povestirii *Colonia penitenciară*.

1324. De obicei, scriitorul călătorea cu clasa a III-a, în timp ce Felice prefera confortul clasei a II-a.

1325. Fotografiile din excursia la Mühlenbeck. Din neatenţie, la Karlsbad, cei doi mai fotografiaseră „cu hârtia de protecţie, nu cu filmele”.

1326. Probabil la Vtelno.

1327. Sărbătoare autumnală iudaică.

1328. Domnişoara Bohuňovská, menţionată de Ottla într-o scrisoare către Josef David.

1329. Datare eronată. De fapt, 23.X.

1330. De aproximativ şase săptămâni.

1331. Asociaţia Alb-albastru aparţinea tineretului iudaic din Germania şi Austro-Ungaria.

1332. Consacrat reformei pedagogice propuse de Friedrich Wilhelm August Fröbel, acest curs, ca şi cel despre Friedrich Wilhelm Foerster, era menit să contribuie la perfecţionarea colaboratorilor Căminului evreiesc din Berlin.

1333. Salome Blumstein, fondatoarea unui club al fetelor sioniste, la care colabora şi Felice, fără a fi sionistă, conform propriei mărturisiri.

1334. La Galeria Goltz din München.

1335. Felice se declarase de mult a fi o cititoare a lui August Strindberg.

1336. „Seri de literatură contemporană.”

1337. Aceasta urma să aprobe lectura povestirii *Colonia penitenciară*, nepublicată încă.

1338. Probabilă aluzie la o carte poştală netimbrată suficient de către Kafka.

1339. Piesa lui Arnold Zweig înfăţişează procesul intentat unor evrei acuzaţi de uciderea unei creştine.

1340. Referire la călătoria spre München.

1341. Trimitere la faptul că, de la începutul lui 1915, autorul nu mai lucrase aproape deloc în planul creaţiei literare.

1342. La München, cu ocazia lecturii publice a lui Kafka.

1343. Menţionată într-o carte poştală anterioară şi în care Martin Buber refuză să publice în *Der Jude* povestirea lui Kafka *Un vis*.

1344. În vederea înfiinţării unui spital de boli nervoase pentru germanii din Boemia.

1345. *Verdictul* a apărut totuşi în noiembrie 1916 în seria *Der jüngste Tag* a Editurii Kurt Wolff.

1346. Seria menţionată, tipărită de Editura Hermann & Friedrich Schaffstein, conţinea poezii, legende, basme şi povestiri, însoţite adesea de ilustraţiile unor artişti de renume.

1347. Scrisă de Oskar Weber şi subintitulată *Soarta unui fost ofiţer german în America de Sud*. În seria „Volumaşele verzi”, Editura Schaffstein publica jurnale de campanie şi de călătorie, cronici, cărţi de istorie şi de geografie.

1348. Editură din Stuttgart.

1349. La München.

1350. Sabinchen, una dintre fetele îndrumate de Felice la Căminul evreiesc, menţionată şi în alte dăţi.

1351. Probabil Felice îl rugase să-i facă rost de un text care să fie pus în scenă cu fetele de la Căminul evreiesc, cu ocazia sărbătorii de Hanuca.

1352. Programul Galeriei Goltz din Munchen anunţa că scriitorul va citi *O münchhausiadă tropicală*, numele atribuit *Coloniei penitenciare*, pentru a evita eventualele probleme cu cenzura.

1353. Pe 4 noiembrie, organizatorii de la Galeria Goltz depuseseră manuscrisul *Coloniei penitenciare*, precum şi poeziile lui Max Brod, pe care Kafka urma să le citească în absenţa prietenului său, iar pe 6 cenzura a aprobat lectura publică a respectivelor creaţii.

1354. Prima gară comună pe traseele celor doi spre München.

1355. Unul dintre primele hoteluri din München.

1356. Felix Hermann, fiul lui Elli.

1357. Din pricina războiului, editura respectivă, înfiinţată printre alţii de Martin Buber, a publicat *Moaus zur. O carte de Hanuca* abia în 1918. Titlul redă cuvintele de început ale unui imn de Hanuca.

1358. Mama lui Felice împlinea şaizeci şi şapte de ani pe 17 noiembrie.

1359. Surorile lui Felice.
1360. Trimitere la momentele trăite împreună la München.
1361. Probabil, Siegfried Lehmann, concentrat în armată de puţin timp, îi scrisese lui Max Brod.
1362. Referire la activitatea lui Felice în Căminul evreiesc condus de S. Lehmann.
1363. Lectura lui Kafka la Galeria Goltz din München.
1364. Primul, semnat de Julius Konstantin von Hoeßlin, apăruse probabil în *Münchener Neueste Nachrichten*, pe când critica din *München-Augsburger Abendzeitung* este semnată cu iniţiala S. O alta, de Hans Beilhack, a apărut în *Münchener Zeitung*.
1365. Ultima dată, Kafka îi citise lui Max Brod pe 10 aprilie 1915 capitolele al V-lea şi al VI-lea din *Procesul*.
1366. Este posibil ca Rainer Maria Rilke, care trăia la München şi aprecia opera lui Kafka, să fi fost de faţă când acesta a citit la Galeria Goltz.
1367. Pe 31 decembrie era ziua de naştere a Gerdei Vilma Braun, alintată Muzzi, nepoata lui Felice, care îl rugase pe Kafka de mai multe ori să trimită pachete familiei surorii ei, pentru a evita formalităţile legate de vamă, mai greu de îndeplinit în perioada războiului.
1368. Sora scriitorului închiriase o căsuţă medievală pe Alchimistengasse nr. 22. Pentru a lucra în linişte, el se retrăgea acolo seara, dar se întorcea să înnopteze în camera lui de pe Langegasse.
1369. Un bătrân înstărit din Karlsberg, care închiriase casa alăturată de la aceiaşi proprietari ca şi Ottla.
1370. Autorul presupune că Felice era supărată din cauză că el nu voia să petreacă împreună Crăciunul.
1371. Este vorba despre recitatorul Emil Milan, despre Rudolf Borchardt (care a ţinut o conferinţă despre implicarea germanilor în război) şi despre Rudolf Blümner (care a citit nuvela *Lucie* de Hermann Essig).
1372. Probabil la o şedinţă a asociaţiei pentru înfiinţarea unui spital de boli nervoase pentru germanii din Boemia.
1373. Roman de Charles Dickens.
1374. Posibilă referire la încercarea dramatică *Paznicul cavoului*, la care Kafka a lucrat în casa Ottlei.
1375. Locuinţa închiriată de Ottla, unde scriitorul lucra seara la creaţiile lui literare.
1376. Nu se cunoaşte la care text al lui Flaubert se referă aici Kafka.
1377. Una dintre numeroasele liste alcătuite de diverse asociaţii ce recomandau literatură pentru copii şi tineret.
1378. În mai multe rânduri, Felice repetase că Alfred Löwy, unchiul lui Kafka de la Madrid, locuieşte la Milano.
1379. Probabil, adresa din Arad, unde Elsa Braun locuia cu Muzzi.
1380. Scriitorul Gottfried Kölwel, care fusese în sală la lectura publică a lui Kafka la München, iar a doua zi îi dăduse să citească nişte poezii de-ale lui.
1381. Probabilă trimitere la Salome Blumstein şi la numele de familie al acesteia, alcătuit din *Blume* (floare) şi *Stein* (piatră).
1382. Pe Alchimistengasse.
1383. Palatul Schönborn.
1384. Elli Hermann.
1385. Loc de vilegiatură situat la zece kilometri de Praga, frecventat deseori de Kafka, de familia şi prietenii săi.
1386. Loc de vilegiatură în estul Boemiei.
1387. Eugen Pfohl.
1388. Robert Marschner.
1389. Trimitere la călătoria întreprinsă împreună cu Felice Bauer, la mijlocul lui iulie 1917.
1390. Scuipat (în cehă).
1391. Gustav Mühlstein.
1392. Folosită atunci pentru tratarea tuberculozei, însă ulterior doar pentru diagnosticarea acestei boli.
1393. Conflictul care îl măcina pe autor de cinci ani, de când o cunoştea pe Felice, era generat de incompatibilitatea dintre activitatea lui literară şi o viaţă normală de familie.

Totuşi, iarna 1916/1917 s-a dovedit foarte productivă pentru el sub aspectul creaţiei, deşi perspectiva încheierii căsătoriei se contura din nou.

1394. Apartamentul din palatul Schönborn, unde Kafka se instalase la începutul lui martie 1917.

1395. Františka Michlová era proprietăreasa casei închiriate de Ottla pe Alchimistengasse.

1396. Irma Kafka.

1397. Scrisorile respective nu s-au păstrat.

1398. Prof. dr. Gottfried Pick.

1399. Plecând de la Zürau, Felice Bauer se oprise cu Ottla la Praga, spre a-i vizita pe părinţii lui Kafka.

1400. Referire la activitatea sa literară.

1401. Max Brod.

1402. Dr. Gottfried Pick.

1403. Felix Weltsch.

1404. Oskar Baum.

1405. Posibilă trimitere la un citat din lucrarea lui Immanuel Kant *Despre pacea eternă*.

1406. Proiectul unei scrisori sau un fragment dintr-o epistolă trimisă probabil lui Felice în toamna lui 1917.